

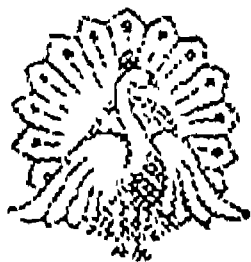

ప్రీముద్

వార్షిక రామాయణాయనమ్

బాల కాండము

(వ్యావహారిక భాషలో కథ మరియు అంతరార్థం)

: రచన :

‘రామాయణ ప్రవచన సుధాకర’

‘రామాయణ సుధానిధి’

‘భాషా ప్రవీణ’

డాక్టర్. మైలవరపు శ్రీనివాసరావు

ఎం.ఏ., (తెలుగు) ఎం.ఏ., (సంస్కృతము) పిహెచ్.డి.,

‘ముద్రింపించిన ఉదారులు’

శ్రీయుతులు కాళ్లకూరి రామామణీదేవి ఫణిపద్మనాభము దంపతులు

ప్లాట్ నం. 496. మణి నికేతన్, డిఫెన్స్ కాలనీ,

సైనిక్ పురి, సికింద్రాబాద్ - 500 594.

12-10-95

విషయసూచిక

క్రమ
సంఖ్య విషయము

1. ముందువెనుకలు
2. అభివాదనలూ - అభినందనలూ
3. ముద్రింపించిన వారి ఫాట్
4. గ్రంథకర్త దంపతుల ఫాట్

బాలకాండము

5. కథా ప్రారంభానికి ముందు కొంత పరిచయం
వీరీవీరీ గుమ్మడిపండ్లూ! వీని పేరేమి ?
మహర్షుల శాపం, వరమే !
వాల్మీకి బోయవాడా ?
ఇంతకీ 'వాల్మీకి' అనే పేరు ఎలా వచ్చింది ?
రామమంత్రం విలువ
'శ్రీ' అంటే.....
గురూపదేశం కావాలి !
రామాయణ రచనానికై శ్రీమహావిష్ణువు చేసిన ఏర్పాట్లు
6. బాలకాండ కథా ప్రారంభము
వాల్మీకి ప్రశ్న - నారద సమాధానమూ
నారదుని వెనుకంజ
మహర్షిశాపం - కవిత్యావిర్భావం
విచిత్రమైన వేటగాడు
కవిత్యం ఎలా రావాలి ?
'మానిషాద' శ్లోకానికి 5 అర్థాలు
ఏమని పెరు పెట్టాలి ?
రామాయణమ్ ! ఎన్ని అర్థాలు ఈ పదానికి ?

వాల్మీకి ఆత్మపరీక్షలు	20
విలువైన బహుమతి	21
అయోధ్య ఎలా ఉంది ?	24
సంతానం కోసం 'అశ్వమేధం' చేస్తాను	25
అశ్వమేధం వల్ల సంతానం కలుగుతుందా ?	26
దశరథుని చెవిలో, సుమంతుని రహస్యం	28
సుమంతుడు, ముందే ఎందుకు చెప్పలేదు ?	29
దశరథుని అశ్వమేధం	30
దశరథుని అశ్వమేధంలోని ఇతర రహస్యాలు .	32
దేవలోక నిర్ణయాలు	33
దేవతలే వానరాలు	35
వానర రూపమే ఎందుకు ?	36
పాయసప్రదానం	
అమృతాన్నిచ్చే దేవతలు పాయసం ఎందుకిచ్చారు?	37
పాయసవిభజన లోని రహస్యం	38
దశరథుడు లేక, పిల్లలా?	39
విష్ణువు చేసిన ఏర్పాట్లు	40
రావణుని ఏర్పాట్లు	
నలుగురికీ సరిపోయిన పేర్లు	41
పుట్టిన నక్షత్రం బట్టి వ్యక్తి ప్రవర్తన	43
'18' అంకెలోని విశేషం	44
'రాముడు - కృష్ణుడు' - ఇద్దరిలో భేదం	45
వివాహానికి తగిన వయస్సు	46
వివాహ సమావేశం - పై కథ	47
లోకథ	48
దశరథుడు అడుగని రెండు ప్రశ్నలు	51
దశరథుని న్యాయబద్ధవాదం / విశ్వామిత్రుని లోకానుగ్రహవాదం	52

‘నేను’ అంటే ఎంత అర్థం !	53
తల్లి దీవెన	55
బల-అతిబల అంటే ఏమిటి?	57
కౌసల్యా సుప్రజారామ !	58
అంగదేశపు కథ (పై కథ)	60
లోకథ	61
మలద - కరూష దేశాలకథ - లోకథ	62
తాటకాకథ - పై కథ	63
లోకథ	
చిన్నవాణ్ణి ముందు శిక్షించాలి	64
రూపం బట్టి దోషం	65
‘ఆతతాయీ’ అంటే....	68
సిద్ధాశ్రమ వృత్తాంతం	69
‘మేం’ - నాన్న కూతుళ్లం !	71
ఇదీ - నాకథ	72
ఈ కథవల్ల తెలిసిందేమిటి?	73
ఇద్దఱు తల్లల ముద్దుల బిడ్డడు	
కుమారస్వామికి ఇన్నిపేర్లా ? (లోకథ)	74
ఇంకా - లో - అర్థం	76
ఈయనే ‘అయ్యప్ప’	78
మఱి ఇంకో విశేషం	78
భగీరథ ప్రయత్నం	80
ఈ కథవల్ల ఏం తెలిసింది ?	81
క్షీరసాగర మథనం	84
అహల్యా పతివ్రతకథ (పైకథ)	88
లోకథ	89
రామా! విశ్వామిత్రుణ్ణి గూర్చివిను !	96

ఈ గోవుని ఇవ్వనే ఇవ్వను	96
ఈకథ వల్ల తెలిసిందేమిటి ?	98
గోమాహత్యం	99
నన్ను కొనుక్కో	101
గోబ్రాహ్మణేభ్య శ్శుభమస్తు నిత్యమ్ !	102
గురుశాపం చాల తీవ్రమైనది	104
ఈ కథవల్ల తెలిసిందేమిటి ?	105
పెద్దా - చిన్నా కాని 'మధ్య పుత్రుడు' ఎవరికీ కానివాడు ?	106
విశేషం ఏమిటి ?	
కూలిన తపస్సు	107
ఎందుకు శపించలేదు ?	
మహర్షి వయ్యావు !	108
శిలాశాపం తెలిపిందేమిటి ?	109
వియ్యానికి ముందు కయ్యం వస్తోంది	110
ధనుస్సు విటవడంలోని రహస్యం	111
వివాహపు ఏర్పాట్లు	112
5 రోజుల పెళ్లి	113
పంశకథనం	114
ఈ శ్లోకానికి 6 అర్థాలు	116
ఈ వివాహం గూర్చి కొన్ని విశేషాలు	120
యుధాజిత్తు మంచితనం	
పరశురామ వృత్తాంతం	121
దీనిలోని విశేషాలేమిటి ?	123
అయోధ్యకి నిండుదనం	124
రామాయణంలోని గాయత్రీ బీజాక్షరశ్లోకాలు	125
గ్రంథకర్త గుఱించి.....	127

శ్రీ శివాయనమః
శ్రీ మద్ వాల్మీకి రామాయణాయనమ్
బాలకాండము

కథా ప్రారంభానికి ముందు కొంత పరిచయం

రామాయ రామభద్రాయ రామచంద్రాయ వేధసే!

రఘునాథాయ నాథాయ సీతాయా వతయే నమః

అది అయోధ్యా నగరం. అక్కడ ఒకే శ్రీరాముణ్ణి, ఒక్కొక్కరు ఒక్కొక్క పేరుతో పిలుస్తూ ఆరాధిస్తున్నారు. 'రామా!' అనే పిలుపు వినిపిస్తే - అది వయస్సుచేత పెద్దలైన దశరథ - కౌసల్య - సుమిత్ర - కైకమ్మలదే.

'లోకానికి క్షేమం కల్గించేవాడు' అనే అర్థంలో (ఋణమంగలయో ర్భద్రం స్యా ద్రవ్యశ్రేష్ఠయో స్త్రీమ - భద్రాశా రామశ్చ) 'రామభద్రా!' అంటే, ఆ కంఠస్వరం దశరథ మంత్రులయిన ధృష్టి - జయంత - విజయ - సిద్ధార్థ - అశోక - అర్థపాల - అర్థసాధక మంత్రపాల - సుమంత్రులు 8మందిదీ అయి తీరాల్సిందే.

16 కళలతో వెలిగే చంద్రునిలా ఆకర్షణీయుడై, 16 ఉత్తమ గుణాలతో (ముందు చెప్పబడుతున్నాయి) ఉన్న రాముణ్ణి, రామ 'చంద్రా'! అని పిలుచుకొనే అదృష్టం అయోధ్యా ప్రజలదే.

రాముని నిజమైన దేవలోకపు రూపాన్ని ఎఱుగున్న మహర్షులు, వశిష్ఠ - వామదేవ - జాబాలి - కశ్యప - సుయజ్ఞులు, హేవేధః! (పరబ్రహ్మ స్వరూపా!) అని సంబోధిస్తారు.

పూర్వం నుండి వీరి వంశ ప్రతిష్ఠని ఎఱుగున్న వృద్ధులంతా, రాముడే రఘువంశాన్ని ఉద్ధరించగలడని 'రఘునాథా!' అని అతణ్ణి ఆశీర్వదిస్తారు.

ఎందఱో, ఎన్నోపేర్లతో రాముణ్ణి ఆరాధించవలసి వస్తే, ఒకే పేరుతో, ఒక్కణ్ణే, ఒకతే మాత్రమే సేవించుకోగలడు. ఆ తల్లి 'సీతమ్మ'. ఆపేరు 'నాథా!' అని.

ఇంతటి గొప్పవాడైన రాముడు కూడా, మామగారైన జనకునింటికి వెడితే, ఆయన్ని 'సీతావరీ!' (సీతమ్మమొగుడు) అంటారట.

ఇలాటే రామునికి నమస్కారమని శ్లోకభావం.

అలాటి రాముణ్ణి, నిరంతరమూ ధ్యానించేవాడు వాల్మీకి మహర్షి.

కూజంతం రామరామేతి మధురం మధురాక్షరమ్

ఆరుహ్య కవితాశఖాం వందే వాల్మీకి కోకిలమ్

‘కవిత్యం’ అనే చెట్టుకొమ్మని ఎక్కి ‘రామ రామా!’ అనే అక్షరాలని మధురమధురంగా పల్కుతూండే ‘వాల్మీకి’ అనే కోకిలకి నమస్కారం - అని శ్లోక్లభావం. వాల్మీకిని కోకిలతో ఈ శ్లోకం పోల్చింది. (కోకతి శ్రోతృచిత్రం లాతీతి కోకిలి, (ఎనేవారి చెవులనాకర్షించేది).

చిగిర్చిన చెట్టు, మొగ్గ తొడిగిన కొమ్మలూ, కాయలు కాసే పూలూతో నిండి రమణీయంగా ఉండే వసంత కాలంలో, పచ్చని ఆకుల మధ్య తన సొంత యింటిలో తానుండి సంతోషంతో కూస్తుంది కోయిల. అలాగే వాల్మీకి మహర్షి కూడ, మనసు నిండుగా రాముణ్ణి ఉంచుకొని, రామ మయమైన శరీరంతో, వేటు చింత లేక రామాయణ గానం చేస్తాడు. కోయిల, ఒకే అక్షరం కూయగలిగితే - వాల్మీకి అనేకాక్షరాలని గానం చేస్తాడు.

కోకిలకి ఒకే ధ్వని వచ్చినట్లు, వాల్మీకికి ‘రామరామా’ అనే ధ్వనే వచ్చు. వేసవిలో కూడ కోకిలకూత ఆనందాన్నిస్తుంది. అలాగే వాల్మీకి రామకథ, సాంసారిక బాధలలో మగ్గిపోయే వారికి ఆనందాన్నిస్తుంది.

కూ,కూ, అని నిరంతరం కూస్తూ ఉన్నా, దానికి విసుగురానట్లు, రామనామం ఎంతసేపు జపించినా దుఃఖం, అలసట, ఉండవు. పైగా, ఒక ‘శక్తి’, శరీరాని కొస్తుంది.

అనేక జంతువులూ, పక్షులూ తిండికోసం అటచినట్లు కాక, నిస్వార్థంగా కోకిల కూసినట్లు, వాల్మీకికి కూడా శ్రీమద్రామాయణాన్ని వ్రాయడంలో స్వార్థ చింత లేదు.

గుడ్డుగా ఉన్నప్పుడు, కోకిల కూడా, కాకి గూట్లోనే పెరుగుతుంది. గుడ్డుపగిలాకా, వసంతకాలం వచ్చి గొంతు విప్పాకా, కాకి - కోకిలా - వేటైనట్లు, వాల్మీకి కూడా - కిరాతునిగానే (కాకి) చాలకాలం జీవించి, వసంతం రాగానే (మహావిష్ణువు అనుగ్రహంతో) శ్రీమద్రామాయణ కర్త అయ్యాడు.

అయితే, కోకిల వసంతకాలంలోనే గానం చేసే లక్షణం కలదైతే, వాల్మీకికి అన్ని కాలాలూ వసంతకాలాలే. ఈవిషయంలో కోకిలని మించాడు వాల్మీకి.

ఆ మహర్షి వ్రాసిన శ్రీమద్రామాయణాన్ని గూర్చి, తెలిసికోవడంలో (అయనమ్) నాబుద్ధికి తోచినంత అందీయడానికి చేసే ప్రయత్నమే ‘శ్రీమద్రామాయణాయనమ్’ అనే, ఈ గ్రంథం.

వీరీ వీరీ గుమ్మడి పండ్లూ! వీని పేరేమి?

శ్రీమద్రామాయణాన్ని వ్రాసింది ఎవరు? అని అడిగితే 'చక్ర ప్రచేతన, పుత్ర తం బ్రహ్మవ్యన్వయత - వేద, ప్రాచేతసా దాసీత్' అనడం బట్టి ప్రచేతసుని పుత్రుడు ప్రాచేతసుడనే ఆయన వ్రాసాడు - అని తెలుస్తుంది.

శ్రీ మద్రామాయణాన్నే అడిగితే 'భార్గవేణ మహాత్మనా - భార్గవేణ తపస్వినా' అనడం బట్టి భార్గవుడు అనే పేరుగల తపోధనుడు వ్రాసాడని తెలుస్తుంది.

ఇదే ప్రశ్నని విష్ణు పురాణం వ్రాసిన వ్యాసుణ్ణి అడిగితే 'ఋక్ష్వోఽ భూ చ్చార్షవ స్తస్మాద్వాత్మికీ ర్యోఽ బిధీయతే' అనడం బట్టి ఋక్షుడు అనే ఆయన వ్రాసాడు అని తెలుస్తుంది.

అసలు వాల్మీకినే నీ పేరేమిటని అడిగితే 'ప్రచేతసోఽ హం దశమ, పుత్రో రాఘవనందన!' అనడం బట్టి ఆయన పేరు ప్రాచేతసుడు అని చెప్పాడు.

ఏ ఒక్క సాక్ష్యమూ సరిగాలేదు సరికదా - శ్రీమద్రామాయణాన్ని ఎందఱు వ్రాసారు? అనే అనుమానం కూడ కలుగుతుంది. ప్రాచీనుల విధానం ఇదే. లోభావాన్ని పరిశీలిస్తే తప్ప అర్థంకాని విధంగా వారు వ్రాస్తారు. ఒక పురాణంలోని చిక్కుముడి, వేటొక పురాణం ద్వారా విడుతుంది. ఈ రహస్యం తెలియని అప్రాచ్యులు (ఆంగ్లేయులు) భారతీయ గ్రంథాలని చాల వాటిని తగుల బెట్టారు. అంతటితో మనకి ఇక పురాణాలే లేవు అనుకొన్నారు.

కాని జీవించి ఉన్న గ్రంథాల ద్వారా, పోయిన వాటిని భారతీయులు పునరుద్ధరించుకోగలరు - అని వారికి తెలియదు. లోతుగా చూడని వాళ్ళు, ఇతరుల మాటలనే నమ్మేవాళ్ళు, మన పురాణాలని 'అబద్ధాలు' అని తడుముకోకుండా అనేసారు. అసలు 'పురాణాలు అబద్ధాలు అనేవాళ్ళు' పుడతారని పురాణాలలోనే ఉండడం బట్టి పురాణాలు నిజం.

ఇంతకీ మహర్షి పేరులోని చిక్కుముడి, స్కాంద పురాణంలోని ఉమాసంహితలో రామాయణ మాహాత్మ్యంలో బ్రహ్మ స్వయంగా, వాల్మీకికి చెప్పిన దాన్ని బట్టి విడిపోతుంది.

వరుణుడు అనే మహర్షికి పుత్రుడు హరితుడు. నెమిలితో ఆడుకోవడం అతనికి చాల ఇష్టం. ఒకసారి సనత్కుమారుల వారిని శాస్త్ర చర్చకై వరుణుడు తన యింటికి పిలిచాడు. శాస్త్ర చర్చ సాగుతూంటే, హరితుడు పెంపుడు నెమిలితో అల్లరి ప్రారంభించాడు. తండ్రి ఒకసారి, ఆమీదట సనత్కుమారులవారు ఒకసారి "అలా నెమిలితో అడుతూ చర్చకి అభ్యంతరం కల్గించవద్దు" అని హరితుణ్ణి మందలించారు. అయినా హరితుడు బాల్యకారణంగా అల్లరి చేస్తూనే ఉన్నాడు.

రెండుమార్లు వారినిచినా ప్రయోజనం లేకపోవడంతో “ కీరాతధర్మం తో ప్రవర్తిస్తున్నావు కాబట్టి, భృగువంశంలో ప్రచేతునియింట కీరాతధర్మంతో పుట్టు” అని సనత్కుమారులవారు శపించారు.

‘కీరాతునిగా పుట్టు’ అని మాత్రమే శపించకుండా ‘ఫలాని వంశంలో ఫలాని వానిపుత్రునిగా పుట్టు’ అనడంవలన, ఈ హరితునికి ముందు కాలంలో శ్రీమద్రామాయణ కర్తకాబోయే అదృష్టాన్ని సనత్కుమారులవారు కల్గిస్తున్నారని భావించాలి.

మహర్షుల శాపం ,వరమే!

ప్రసంచాన్నే ఒక కలగా భావించే మహర్షులకి కోపమా!- వచ్చినా, ధర్మబద్ధంగా ఉంటుంది. శాపం ఇచ్చినా, అది రాబోయే కాలంలో శ్రీమహావిష్ణువు చేయబోయే పనికి అనుకూలమే అవుతుంది.

100 కోటి శ్లోకాలతో, దేవలోకంలో, బ్రహ్మవిద్య అంతా చెప్పబడింది. దాన్ని భూలోకంలో ప్రచారం చేయాలని పరమాత్మ సంకల్పం. అన్ని శ్లోకాలతో, అంతటి బ్రహ్మవిద్యని అల్పబుద్ధిమంతులయిన భూలోక ప్రజలు తెలిసికోలేరని ఆలోచించి, ఋక్షుని (ఇప్పటి వాల్మీకి) ద్వారా, రామకథని ప్రచారం చేయాలని సంకల్పించాడు పరమాత్మ.

‘బ్రహ్మ’ అనే అక్షరాలలోని క్రింది వత్తులు ‘రామ’ అవుతాయి. ఈ రెండూ, రెండు బీజాక్షరాలు కూడా ఔతాయి.

‘ఓంనమో నారాయణాయ’ అనే మంత్రంలోని ‘రా’ అనే బీజాక్షరం

ఓన్నమశ్శివాయలోని ‘మ’ బీజాక్షరంతో కలిస్తే, ఏర్పడిన శివ విష్ణు సమాగమరూపమైన (శివ+శక్తి ఉభయమైన) అగ్నివాయు బీజాక్షర సంపుటి ‘రామ’ అనేది. అందుకే ఫలితాన్ని ఈయగలడు. రామకథని రచించబోయే అదృష్టానికి నోచుకొన్న వరాన్ని పొందడం బట్టి - ఋక్షుడు - ‘వాల్మీకి’ అయ్యాడు.

వాల్మీకి బోయవాడా?

కానే కాడు. అతడు బ్రాహ్మణుడు. (లక్ష్మణుడు సీతతో - నభావరమకో విప్రా వాల్మీకి స్సమహాయశః - మచ్ఛందాదేవ తే బ్రహ్మాన్ ప్రవృత్తేయం నరస్వతీ! అని, బ్రహ్మయే స్వయంగా వాల్మీకిని బ్రాహ్మణుడా! అని పిలిచాడు).

వాల్మీకికి ఋక్షుడనీ, (ఋక్షోఽబూద్ధార్గవ న్నస్మాల్ వాల్మీకిర్యోఽది ధీయతే (విష్ణుపురాణం) భార్గవుడనీ, (భార్గవేణ మహాత్మనా! - తవస్వినా (రామాయణ ఉత్తరకాండం)

ప్రాచేతసుడనీ, (ప్రాచేతసోఽహం దశమః పుత్రో రామవ నందన (రామా. ఉ.కాం)
వాల్మీకుడనీ (వల్మీక స్యావత్యం పుమాన్) - కూడ పేర్లు కన్పిస్తాయి.

భృగువంశంలో పుట్టడం చేత భార్గవుడనీ,

ప్రాచేతుని 10వ పుత్రుడు కాబట్టి, ప్రాచేతసుడనీ పేర్లు వచ్చాయి.

అసలు పేరు 'ఋక్షుడు'.

ప్రాచేతునికి 'వాల్మీకి మహర్షి' అనే పేరు కూడా ఉంది.

దాన్ని బట్టి, వాల్మీక పుత్రుడు 'వాల్మీకుడు' కూడ అయ్యాడు. మహర్షి యింట,
బ్రాహ్మణకులంలో పుట్టిన కారణంగా, వేద వేదాంగాలన్నింటినీ అభ్యసించినా, శాపవశాత్తూ
ఆయన కీరాత ధర్మంతోనే ఉండిపోయాడు.

అందుచేత 'బోయవాడు' అనే పేరు లోకంలో విలివిపోయింది.

ఇంతకీ 'వాల్మీకి' అనే పేరు ఎలా వచ్చింది?

కీరాత ధర్మంతో ఉన్న ఋక్షుణ్ణి అనుగ్రహించి, శ్రీమద్రామాయణ కర్తగా
చేయవలసిన కాలం వస్తోందని గమనించి, సప్తమహర్షులూ ఆత్రోవలో వెళ్లారు. సప్తమహర్షులనీ
చెట్టుకుకట్టేస్తే, నారదుడు ఋక్షుణ్ణి అడిగాడు. 'నీ పాపంలో పలం, భార్యాపుత్రులకి
ఉందా? లేదా?' తెలిసికొనిరా! అని.

జన్మ సంస్కారమూ, జీవితంలో రాబోయే కాలంలో మార్పు ఉండడం బట్టి,
వెళ్లి తెలిసికొని వచ్చి, కట్లువిప్పి, సాష్టాంగ పడ్డాడు ఋక్షుడు.

ఎక్కడైనా దోవలు కొట్టేవాణ్ణి ప్రశ్న వేయగలిమా? వాడు తెలిసికొని వస్తాడా?
ఇదంతా భగవన్నిర్ణయం. 'శాపమే వరం' - అంటే యిదే. తన పుణ్యంలో భాగం, భార్యా
పుత్రులకుంది. పాపంలో మాత్రం కాదని తెలిసి, జీవితంలో తరించే విధం తెల్పమన్నాడు.

వాల్మీకి, జన్మతః బ్రాహ్మణుడే అయినా కీరాత ధర్మంలో ఉన్నవాడు కదా!
అందుకని, నారదుడు రామనామాన్ని వ్యత్యస్తంగా 'మరా' అని ఉపదేశించాడు. దాన్నే
12 లక్షల మార్లు అక్కడే కూచుని ఋక్షుడు జపించాడు.

పుట్టలు పెరిగాయి. నారదుడు తిరిగి వచ్చాడు. పుట్టలు పెరిగిన ఋక్షుణ్ణి
చూచి, వల్మీకం నుండి వచ్చినవాడివి' కాబట్టి 'వాల్మీకి' బిలావనీ, ఈ పేరు చిరస్థాయి
బితుందనీ తెల్పాడు.

12 లక్షలమార్లు రామనామాన్ని జపించిన దన్యుడు వాల్మీకి అనీ, నారదుడంతటి
వానిచే పెట్టబడిన పేరు కలవాడనీ, అది ఒక బిరుదనీ గ్రహించాలి. ఈ వాల్మీకి
బ్రాహ్మణుడూ, రామ మంత్రసిద్ధి పొందినవాడూ కాబట్టే, వేదంలోని రహస్యాలని
చెప్పగలిగాడు. రామునికే ప్రతిపాత్రుడయ్యాడు. చిరస్థాయి కాగలిగాడు.

రామమంత్రం విలువ

నారదుడు (నారదో నాశయన్నేతి నృణామజ్ఞానజం తమః - అజ్ఞానమనే నరుచీకటిని తొలగించేవాడు. నారదుడు; నార-నీటిని, ద-ఇచ్చేది మేఘం. భగవన్నిర్ణయం ప్రకారం ఎక్కడైనా కురుస్తుంది గాని, మనం అడిగిన చోటనే కురువదు. అలాగే నారదుడూను. - భారతం ప్రకారం - నరతీతినరః ప్రోక్తః పరమాత్మా సనాతనః) నారదుడు రామ మంత్రాన్ని బిప్పి ఉపదేశిస్తేనే, దాన్ని మననం చేసిన వాల్మీకి, ఇంతకాలం చిరస్థాయిగా ఉండగలిగాడంటే, ఇక సరిగా ఉపదేశం తీసికొని, సక్రమంగా మననం చేస్తే చెప్పాలా? మంత్రం అందరికీ ఇయ్యబడేదికాదు. కాని, రామనామానికి ఆనియమం లేదు (హ్రీహ్రీహ్రీ విచారేన రామనామ్నాం ప్రకీర్తనః.)

వేదంలో పశ్యక, క్షీప అనేపదాలు క్రమంగా కశ్యప, పక్షి అని అవుతాయి. అలాగే, 'రామ' కూడా వ్యత్యస్తంగా ఉండడానిక్కారణం, ఈ మంత్రం దేవలోక సంబంధం కలదని అర్థం చేసికొనడానికే. పశ్యకః - అన్నింటినీ పరిశీలనతో చూడగలిగే వాడు కశ్యపుడు. క్షీపతీతి అనే అర్థంలో 'పక్షి' (ఆకాశంలోని త్రోవని వెనుకకు చిమ్ముకుంటూ వెడుతూంటుంది కాబట్టి) బొతుంది.

'శ్రీరామరామరామేతి రమేరామే మనోరమే - సహస్రనామ తత్తుల్యం రామనామవరాననే! అని శంకరుడు పార్వతితో అన్నాడు. రామ రామ రామ అంటే వెయ్యిమూర్తు రామనామ జపం చేసినట్లే అని. యరలవంలో 'ర' 2వ అక్షరం. పఠబభమంలో 'మ' 5వ అక్షరం. రామ = $2 \times 5 = 10$. రామ రామ రామ అంటే $10 \times 10 \times 10 = 1000$. కాబట్టి సహస్రనామతుల్యమని శంకరవాక్కు.

మిగిలిన మంత్రాలకి ఓం కారం ముందుండాలి. లేకపోతే పట్టివ్వదు. కాని, రామ మంత్రానికి ఓం కారం లేకపోయినా పట్టిస్తుంది. రామ మంత్రం, వాల్మీకి జీవితాన్నే మార్చింది. వాల్మీకి మహర్షియే సాక్షిగా ఉన్నా నమ్మకపోవడం, దురదృష్టకరమే. ఈ రామశబ్దానికి 'శ్రీ' శబ్దం కలిపాం.

'శ్రీ' అంటే?

- (1) శ్రీయతే = భగవంతుణ్ణి ఆశ్రయించి ఉండేది.
- (2) శ్రయతే = భక్తులచే ఆశ్రయంపడేది.
- (3) శృణోతి = దీనుల ఆలాపాలని వినేది.
- (4) శ్రావయతి = దీనుల బాధలని తానువిని, ఆయనకి వినిపించేది.
- (5) శృణాతి = పాపాలన్నింటినీ నశింపచేసేది.

(6) శ్రీణాతి = ఆశ్రయించిన వారికి, కైంకర్యాన్ని కల్గించేది. అని శ్రీశబ్దానికి 6 అర్థాలు.

దీనితో కలిసినది రామపదం. అర్థం తెలిసినా, తెలియకున్నా 'శ్రీరామ రామ రామ' అనే మంత్రాన్ని అనేక పర్యాయాలు పఠిస్తే, చెప్పలేని ఆనందం మనకి కలుగుతుంది. భూదేవి మొర ఆరికించి పాపులని చంపుతానని మహావిష్ణువు వరమిచ్చినా, అమ్మవారు కొద్దిగా ఓర్పు వహించమని' పలుకుతుంది. అలాంటి అమ్మవారే 'శ్రీ' అంటే. అలాంటి శ్రీ తో కూడిన రాముడే, కార్యసాధకుడు.

ఆ 'శ్రీ' లేకపోవడం బట్టే, రాముడు అరణ్యంలో ఆమెకై దుఃఖిస్తూ, విలపించాడు కూడ. ఇంతటి విలువైన రామనామాన్ని జపించిన వాల్మీకికి, రామకథ స్పష్టంగా తెలుసు. కారణం, రాముడు అరణ్యానికి వెడుతూ, వాల్మీకి ఆశ్రమంలో కూడ ఉన్నాడు. పైగా, ఈయన తపస్సు చేస్తూన్న కాలంలోనే రామకథ జరిగింది కూడ. అయినా నారదుడు, రామకథని కథా ప్రారంభంలో వాల్మీకికి చెప్తాడు. అంత కథా తెలిసిన వాల్మీకికి మళ్ళీ ఎందుకు చెప్పాలి ? ఈయన కూడా, తెలియని వానిలా ఎందుకు వినాలి?

గురూపదేశం కావాలి

పంచాక్షరీమంత్రం, అని ఉంది. 'ఓం నమశ్శివాయ! అనేది ఎవరు విననిది? దీన్ని ఎవరికి వారు జపించు కోవచ్చుగా!. కాని అది ఫలించదు. గురూపదేశం కావాలి. దీన్ని అనేక పర్యాయాలు మననం చేసిన గురువు ఉపదేశిస్తే, ఆ గురుశక్తి మంత్రంలో ప్రవేశించి తద్వారా వ్యక్తికి ఫలిస్తుందని పెద్దలు చెప్పినమాట.

వాల్మీకి ఆ గురూపదేశం పొందాలనే, స్వయంగా తనకి రామకథ తెలిసినా, గురువుకోసం ఎదురుచూస్తూన్నాడు.

ఉత్తముడైన శిష్యునికి చెప్పాలనీ, అదికూడా రామభక్తి తత్పరుడైన వానికే చెప్పాలనీ నారదుడనుకొంటూ తిరుగుతున్నాడు.

ఈ ఇద్దరికీ ఇక్కడ సమావేశమైంది.

వాల్మీకి అడిగాడు భక్తితో. నారదుడు ఉపదేశం చేసాడు. ఇక వాల్మీకి, రామకథని ప్రపంచానికి చెప్పే అర్హతని పొందినట్టైంది. ఈ అర్హతని పొందే సమయానికి రాముడు రావణుని వధించడమూ, పట్టాభిషేకాన్ని చేసికోవడమూ అయిపోయింది. సుఖంగా రాజ్య పాలన చేస్తున్నాడు. ఒట్టిగా రాముడు వచ్చి వెళ్లాడంటే అర్థం ఏముంటుంది? ఆయన వచ్చిన వెళ్లినట్లుగా భూ ప్రజలకి గుర్తుండేందుకు శ్రీ మద్రామాయణ కథని రచింప చేసి, భూలోకంలో ప్రచారంలో ఉంచాలనీ, దాని ద్వారా ధర్మం ప్రచారం కావాలనీ శ్రీ మహావిష్ణువు భావించి ఆ గ్రంథ రచనకై కొన్ని ఏర్పాట్లని చేసాడు.

రామాయణ రచనానికై శ్రీమహావిష్ణువు చేసిన ఏర్పాట్లు

నిత్యమూ వేదాన్ని పఠించేవాడు బ్రహ్మ. వేదంలోని పరబ్రహ్మ స్వరూపమంతా బ్రహ్మకి బాగా తెలుసు. ఆయన తప్ప, అంత చక్కగా పరబ్రహ్మస్వరూపాన్ని, ఇంక ఎవరూ చెప్పలేరని ఆలోచించి,

చెప్పవలసిన వేదంలోని పరబ్రహ్మ స్వరూపాన్ని,

చెప్ప గల బ్రహ్మచేత,

చెప్పించవలసిన భూలోకంలో చెప్పించడానికి,

సనత్కుమారులవారి శాపం ప్రకారం ప్రచేతునికి పుట్టబోయే ఋక్షునిలో, శ్రీమహావిష్ణువు, బ్రహ్మ అంశని ప్రవేశపెట్టాడు. అందుచేత వాల్మీకి, బ్రహ్మాంశసంభూతుడు. ఆ వాల్మీకి వద్దకి వెళ్లి ఉపదేశం చేయవలసినదిగా, బ్రహ్మమానసపుత్రుడైన నారదుణ్ణి శ్రీమహావిష్ణువు పంపాడు. తాను స్వయంగా చేసిన రావణవధవటకూ ఉన్న విషయమంతా, బ్రహ్మాంశ సంభూతుడైన వాల్మీకికి తపస్సు చేసికొనే కాలంలో అనుగ్రహించి, వాల్మీకి చూడని సంఘటనలని కూడా అర్థమయ్యేలా చేసాడు.

ఇక రామకథని విన్న వాల్మీకి, స్నానానికి బయలుదేరబోతాడని తెలిసి, అక్కడ కూడా రామాయణ గ్రంథారంభానిక్కావలసిన ఏర్పాట్లు చేసాడు. తాను రావణవధనిచేయగా, రాక్షసులలో శంఖుకర్ణుడనే ఒక్క రాక్షసుడు పారిపోయి, రామబాణానికి తప్పించుకొని, క్రౌంచ పక్షిరూపంలో ఉండి, ఇంకా ఋషిబాధ చేస్తూనే ఉన్నాడు. వీణ్ణి కూడా వధించాలని ఆలోచించి ఆ పురుష పక్షికై, ఒక స్త్రీ క్రౌంచాన్ని ఒక చెట్టు మీద ఉంచాడు.

తానే బోయవానిగా నిలబడ్డాడు. తాను బాణం కొట్టిన మరుక్షణంలో, ద్రవింపబోయే వాల్మీకి హృదయం నిండుగా కరుణరసం రాగానే, వాల్మీకి నోట శ్లోకం రావడానికై, బ్రహ్మభార్య సరస్వతిని, సరిగా ఆసమయం చూచి, ప్రవేశించేలా చేయమని, బ్రహ్మనాదేశించాడు. (అత స్సర్వస్థితీం త్వం తు ప్రేరయాస్యాననం వ్రతి.)

గాయత్రీ మంత్రాన్ని కున్న బీజాక్షరాలు 24టినీ, ప్రతివేయి శ్లోకాలకి ఒక్కో అక్షరం చొప్పున ఉంచుతూ వాల్మీకి 24వేల శ్లోకాలతో రామకథని వ్రాసేందుకు వీలుగా, గాయత్రీదేవిని పిలిచి, ప్రతి వేయి శ్లోకాల మొదటి అక్షరమూ 'నీ బీజాక్షరం ఉండే ఏర్పాటు, నీవు చూచుకోవలసిందని', ఆమెనాదేశించాడు. ఆమెకూడా అంగీకరించింది. (వ్రవిష్టాస్యాం చ తే కాశే వ్రతిశ్లోకసహస్రకమ్).

నిర్విఘ్నంగా వ్రాయబడే రామకథని లోకంలో ప్రచారం చేయడానికి, తన పుత్రులు లవకుశుల్ని మనసులో భావించాడు.

ఇన్ని ఏర్పాట్లని కట్టుదిట్టంగా చేసికొన్న మీదట, కార్యనిర్వహణలో మొదటి పనిగా నారదుణ్ణి, వాల్మీకి వద్దకు పంపాడు. నారదుడు కూడా విష్ణువు ఆజ్ఞ ఈయగా, ఆమీదట బ్రహ్మ తనను పంపగా వచ్చినవాడే కాబట్టి, మంత్రోపదేశానికి సహజంగా చూడవలసిన అర్హత పరీక్షని, వాల్మీకి విషయంలో, నారదుడు చేయలేదు. విష్ణుబ్రహ్మలచే, నిర్ణయింపబడ్డాక తానెంత? అలా ఆజ్ఞ నెరవేర్చడానికి నారదుడు వాల్మీకి వద్దకు వచ్చాడు.

బాలకాండము కథా ప్రారంభము

వాల్మీకి ప్రశ్న - నారదసమాధానము

తపస్విధ్యాయవిరతం తపస్వీ వాగ్విదాం వరమ్ !

నారదం పరివస్రచ్చ వాల్మీకిర్ముని పుంగవమ్ । (1)

ఎప్పుడూ తపస్సు, వేదపఠనము అనే రెంటినీ చేస్తూండేవాడూ - మహాపండితుడూ అయిన నారద మహర్షికి, తపోధనుడూ-ఋషి అయిన వాల్మీకి నమస్కరించి, 'ఓ!మహర్షీ! విష్ణులోకం నుండి సర్వలోకాలూ సంచరించే బ్రహ్మమానసపుత్రుడివి కదా నువ్వు! సద్గుణాలూ పరాక్రమమూ, సత్యవ్రతమూ, సమర్థతా, ధైర్యమూ, సచ్చరిత్రమూ, పట్టుదలూ, అన్నిభూతాల యందిష్టమూ, పాండిత్యమూ, కృతజ్ఞతాభావమూ, ధర్మబుద్ధి, క్రోధాన్ని జయించిన తనమూ, కాంతి, అసూయలేనితనం కలవాడూ, కోపం వస్తే దేవతలనైనా భయపెట్టగలవాడూ, అందరికీ ఇష్టుడూ ఎవరైనా ఉన్నారా? అని ప్రశ్నించాడు. (ఇవే 16 గుణాలు) ఈవిషయమే ఇలా శ్లోకంలో ఉంటుంది.

కోన్వస్మిన్ సాంవ్రతంలోకే గుణవాన్ కశ్చవీర్యవాన్ ?

ధర్మజ్ఞశ్చ కృతజ్ఞశ్చ నత్యవాక్యో దృఢవ్రతః ।

చారిత్రేణ చ కోయుక్త స్సర్వభూతహితే రతః ?

విద్వాన్ కస్సమర్థశ్చ నర్త్యకప్రియ దర్శనః ?

ఆత్మవాన్ యో జితక్రోధో ద్యుతిమానసనూయకః ।

యన్య బిభ్యతి దేవాశ్చ జాతరోషన్య నంయుగే ?

ఆ ప్రశ్నవిని నవ్వి, నారదుడు, 'ఓ మునీ! ఒక్క క్షణం ఆలోచించి చెప్తాను (మునీ! వజ్రామృహ బుద్ధ్య). - అని కాసేపు ఆగి- ఇన్ని గుణాలున్నవాడు భూలోకంలో ఉండడం అసంభవం. అయినా ఇక్ష్వాకు వంశంలో పుట్టి 'రాముడు' అని ప్రసిద్ధి కెక్కిన ఒకడున్నాడు - అని మొదలెట్టి, మొత్తం రామకథనంతా ఒక్కబిగిని చెప్పేసాడు.

లోకంలో ముందు పుట్టింది ప్రశ్న. ఎవరైనా, తనకంటే ఎక్కువవారిని, ప్రశ్న అడుగుతారు.

వాల్మీకి - ముని అయితే, నారదుడు - మునిపుంగవుడు.

వాల్మీకి - తపస్వి అయితే నారదుడు తపస్సు, వేదాధ్యయనమూ చేసేవాడు.
వాల్మీకికి ఇంకా సరస్వతీ ప్రసన్నం కాలేదు (కవిత్యం రాబోతోంది). కాని,
నారదుడు చుహాపండితుడు.

అందుకని, వాల్మీకి, నారదుణ్ణి ప్రశ్న అడిగాడు.

నారదుడు - గురువు. వాల్మీకి - శిష్యుడు.

శ్రీమద్రామాయణంలో ఏశిష్యుడూ గురువు వద్దకు రాడు. గురువే శిష్యుని
వద్దకు వస్తాడు. ఇది ఒక ఆశ్చర్యకరమైన అంశం.

కాబట్టి ఉత్తముడైన శిష్యుడనిపిస్తే, అడుగ కుండానే, గురువే శిష్యునికి ఉపదేశం
చేయవచ్చు-చేయాలి- అని రామాయణం చెప్పింది.

నారదుని వెనుకంజ

వాల్మీకి అడిగినా, తెలిసిన విషయాన్ని చెప్పడానికి నారదుడు సంశయిస్తున్నట్లుగా
అడిగితెలిపికొని చెప్తాను' అని ఎందుకన్నాడనిపిస్తుంది? 'మునే!' అని సంబోధించాడు
నారదుడు వాల్మీకిని. 'ఉపదేశానికి అర్హుడివి' - అని సూచించడమన్నమాట.

వాల్మీకి మౌన పద్ధతి కలివాడు. ప్రశ్ననడిగే హక్కు పొందినవాడు. ఒకప్పుడు
కిరాలుడని అనిపించు కొన్నవాడు. ఇప్పుడు తపస్విద్ధినంది నారదుని చేతనే 'ముని' గా
పిలువబడుతున్నవాడున్నా.

ఇక నారదుడు నిత్యం నారాయణ స్మరణచేసేవాడూ, వాల్మీకికే రామకథని.
ఉపదేశించాలని వచ్చినవాడున్నా.

దేవలోకంలో 100 కోట్ల శ్లోకాలతో ఉన్న బ్రహ్మవిద్యని, లోకంలో జరిగిన
రామకథతో జోడిస్తూ, - ఎలా రామకథ చదువుతూంటే, లోకంలో అందరికీ పైకి
రామకథా, లోపల వేదం యొక్క అర్థంతో బ్రహ్మవిద్యా గోచరిస్తుందో, అలా నారదుడు
చెప్పవలసిఉంది.

ఇంత కష్టమైన కథని, అంత తేలికగా, అదీ లోకంలో అందరికీ అర్థమయ్యేలాగున
ఎలా చెప్పాలా? అని ఆలోచిస్తూ, ముసో వజ్రామృతం బద్దా! మహర్షీ! ఎలా చెప్పాలో
తెలిపికొని చెప్తానని విషయాన్ని చెప్పడానికి ముందు నారదుడు అన్నాడు.

అతి ముఖ్యమైన విషయాన్ని చెప్పవలసి వచ్చినప్పుడు, ఏది ముందు? ఏది
వెనుక? అని ఆలోచించడం అందరికీ సామాన్యమే కదా! అలాటి సంశయమే ఈ
వెనుకంజ!

రామునిలో 16గుణాలున్నాయని చెప్పడం వలన రామావతారం పూర్ణావతారమేకాని, అప్పటికప్పుడు ఆ ఆవసరం రాగా ఎత్తిన వామనావతారం లాటిది కాదు. (ఇలాటి అవతారాలు, ఆపని అయ్యాక మఱి కన్పించవు. వీనికి గుళ్లు- గోవురాలు- పూజా పురస్కారాలుండవు). పూర్ణావతారాన్ని ఎత్తిన రామునివంటి ఉత్తముడైన వాణ్ణి గూర్చి వాల్మీకి వంటి మునికి, ఉపదేశం చేయడమూ కంతం పట్టుకొనే సమస్యే.

ఈ 16 గుణాలూ పరశురామ- విశ్వామిత్ర- వశిష్ట- భరద్వాజులలో ఉన్నాయి గదా! అని వాల్మీకి అడిగితే, అదో పెద్ద సమస్య. దానికి సమాధానం ఆలోచించుకుంటూ కూడా - బుద్ధి - తెలిసికొని చెప్తానన్నాడు నారదుడు. ఇలా అనడం దోషంకాదు. చక్కగా ఆలోచించి చెప్పడానికి మేధావులు తీసికొనే సమయం 'వెనుకంజ' అవుతుందా?

పరశురాముడు - క్రోధాన్ని జయించలేక పోయాడు.

వశిష్ఠుడు - యుద్ధంలో పరాక్రమాన్ని చూపలేడు.

విశ్వామిత్రుడు - తపస్సులలో భ్రష్టుడై, ఆత్మవిమర్శ చేసికొని బ్రహ్మర్షి అయిన ఉత్తముడు.

భరద్వాజుడు - రామునిఅంతటి ప్రసిద్ధ చరిత్ర కలవాడూకాడు- దేవతలని విల్లుపట్టి భయపెట్టగలవాడూ కాదు.

అందుకని, సర్వవిధాలా 16గుణాలూ కలిగి, 16కళలతో ఒప్పిన చంద్రునిలా రామచంద్రుడొక్కడే వాల్మీకి ప్రశ్నకి సమాధానమూ, నారదుని మనస్సులోని అభిప్రాయమూ, అయ్యాడు.

రామకథ వట్టి కథకాదు. అంతర్గతంగా బ్రహ్మవిద్య ఉన్నది కాబట్టే వాల్మీకి నారదుణ్ణి (వరివ్రచ్చ) ప్రశ్నించాడనకుండా పరిప్రశ్న చేసాడని శ్లోకం చెప్తోంది. వేదాంతవిషయాన్ని గూర్చి ప్రశ్నిస్తే అది 'పరిప్రశ్న' బౌతుంది. ఇలాటి రామకథని లోకంలో ప్రచారం చేయదలచి దేవతలు కొన్ని ఏర్పాట్లు చేసి నారదుణ్ణి వాల్మీకి వద్దకు పంపారు. (బోయవాని రూపంలో విష్ణువూ - వాల్మీకిలోనికి ప్రవేశించడానికి సరస్వతీ - శ్లోకాలలో ప్రవేశించడానికి గాయత్రీ - కరుణాన్ని వాల్మీకికి కల్పించడానికి స్త్రీ క్రౌంచ పక్షి - ఇవన్నీ తమసా నది ఒడ్డున సిద్ధంగా ఉన్నాయి).

మహర్షిశాపం- కవిత్యావిర్భావం

అలా నారదుని ద్వారా రామకథని విని, మనస్సంతా సంతోషంతో నిండిపోయిన సాత్త్వికుడైన వాల్మీకి, నారదుణ్ణి పూజించి సాగనంపి, గంగానదికి సమీపంలో ఉన్న తమసా నదికి శిష్యుడైన భరద్వాజునితో మధ్యాహ్నాకాలపు స్నానానికి వెళ్లాడు.

అకర్తమ మిదం తీర్థం భరద్వాజ! నిశామయ!

రమణీయం ప్రసన్నాంబు వన్మమవ్యమన్ యథా | (2/5)

శిష్యునితో 'భరద్వాజా! ఈతమసానది ఎంత ప్రసన్నంగా ఉంది! లోపల బురద లేదు. పైన స్వచ్ఛంగా ఉంది. సత్పురుషుని మనస్సులా ఉందికదూ! చూడు! ఈనీటిని చూడు! నాకు నారబట్ట నిచ్చి, ఆచెంబుని అక్కడపెట్టు. ఇక్కడే స్నానం చేస్తాను' అన్నాడు. అంటూనే ఆ నారబట్టని తీసికొని, ఆచుట్టూ ఉన్న వనంలోని అందాన్ని పరిశీలించడం ప్రారంభించాడు. (ఏవచా హి వశ్యంతత్పర్యం విపులం వనమ్.)

నదులలో పవిత్రమైనది గంగ. (లోయేమ జాహ్నవిగంగా) అలాటి గంగకి వెళ్లే త్రోవలో తమసానది ఉంది. కాని, వాల్మీకి తమసానదిలోనే స్నానం చేద్దామన్నాడు. (ఇదమే వావగాహిష్యే తమసాతీర్థ ముత్తమమ్) నిత్యమూ 'సంకల్పం' అని పూజా సమయంలో చేస్తాం. గంగ, యమున, గోదావరి మొదలైన అన్ని నదులూ, ఈజలంలో సాక్షాత్కరించుగాక! అంటూ - ఆ కలశంలోని నీటిని సర్వనదీజలాలూగా భావన చేస్తాం. (గంగే 1వ యమునే! చైవ గోదావరి! నరన్వతి! నర్మదే! సింధుకావేర్యా! జలేఽస్మిన్ వన్నిధిం కురు.)

గంగానదిలో మునుగుతూన్నా, భావన వేటుగా ఉంటే ఫలితం శూన్యం. ఇంటి వద్ద చేస్తూన్నా, గంగాభావన ఉంటే ఫలితం ఉంటుంది. తమసానదిని గంగా నదీ భావనతో చూచాడు మహర్షి. అందుకే, ఇది ఉత్తమ తీర్థం (గంగానదీజలం) అన్నాడు.

రోజూ చూచే నదే అయినా, భరద్వాజాడెన్నో మాటలు ఆ నదిని చూచినా, ఈరోజున నదిని, 'చూడు!-చూడు!' అని వాల్మీకి అంటున్నాడు. ఇంతకుముందు రామకథని వినని వాల్మీకి, తమసని చూచాడు. ఇప్పుడు రామకథని విన్నాక, శరీరంలో, వ్యక్తిలో, హృదయంలో ఎంతో మార్పు కలిగి 'భరద్వాజా! ఈనీళ్లని చూడు!' అనేంత ప్రీతి ఆయన ఎదిగితే, రోజూచూచే నీరేకదా! అనే సామాన్యస్థితిలోనే భరద్వాజాడున్నాడు. గౌరణం, భరద్వాజానికి రామకథోపదేశం కాలేదు గనుక. సత్పురుషుణ్ణి గూర్చి నిత్యమూ భావన చేయడం చేత, ఆ నీళ్లు, సత్పురుషుని మనస్సులాగా, వాల్మీకికే గోచరించాయి.

మనస్సులోని కాలుష్యానికి సంకేతం బురద లోపల బురదలేనితనం, పైన ప్రసన్నతా - ఈ రెండూ సత్పురుష లక్షణాలు. అంతర్చహిశ్చ.....వ్యక్తి పైనా, లోపలా రెంటా పరిశుభ్రుడై ఉండాలి.

రామకథ వినేసరికి, ఆ పరిశీలన శక్తి వాల్మీకికి వచ్చి, సర్వత్ర సత్పురుషుణ్ణి దర్శించ గలుగుతున్నాడు. భరద్వాజానికి చూపించడంలోని విశేషం - సత్పురుషుణ్ణి ఒక్కరే దర్శింపరాదు - పదిమందికీ చూపించాలి కూడ - అని.

ఒక గ్రంథం వ్రాసేవానికి సాత్త్వికత ప్రధానం. ప్రతివస్తువులోని స్వచ్ఛతనీ చూడగలిగిన తనం అవసరం. లోని హృదయం పరిశుభ్రంగా ఉంటే, వాళ్లని 'సహృదయులు' అంది అలంకారశాస్త్రం.

పోనీ! స్నానానికి దిగిన వాల్మీకి స్నానం మొదలెట్టాడా? అంటే అదీలేదు. ప్రకృతిలోని అందాన్ని పరిశీలించడానికి ఆ వనం తిరగసాగాడు. ఇంద్రియాలని జలయం చిన వాల్మీకిని వనరామణీయకం ఆకర్షించడమా? కర్మిష్టి అయిన వాల్మీకి మధ్యాహ్నాహారంతరం చేయాల్సిన కర్మలు ఎన్నో ఉంటే, వాటిని విడిచి వనం చూస్తూండడమా? అని భరద్వాజానికి ఆశ్చర్యం వేస్తోంది. ఈతేడా, భరద్వాజ వాల్మీకుల మధ్య తెలియడానికే, పరమాత్మ శిష్యుణ్ణి కూడా వెంటపెట్టి, ఈరోజున కూడా, పంపించాడు. ఇలా తమసాస్నానం, వనరామణీయక దర్శనం - అన్నీకూడా భగవద్దీక్షకు అనుగుణంగానే జరుగుతున్నాయి.

'బుద్ధింతు సారథింవిద్ధి' అంటే యిదే. మనకి సారథి (నడిపించేది) బుద్ధి (పరమాత్మ). అందుకే శరీరమనే రథంలో నరుడు లోపల కూర్చుంటే, నడిపించవలసిన పరమాత్మ, ఇంద్రియాలైన గుఱ్ఱాలని తోలుతూ, ముందుంటాడు. ఇదే భగవద్గీతా చిహ్నం కదా!.

ఇలా వనం తిరుగుతూన్న వాల్మీకి కళ్లు,

ఒక చెట్టుపై నిలిచిపోయాయి.

ఆచెట్టు కొమ్మ మీదకి వెళ్ళాయి.

కొమ్మమీద క్రౌంచపక్షుల జంట మీద వ్రాలాయి.

జంటలోని పరస్పర ప్రేమానురాగాలని పరిశీలించసాగాయి వాల్మీకి నేత్రాలు.

ఆరెండూ రతిపారవశ్యంలో ఉన్నాయి. మగపిట్ట తన రెక్కలతో ఆడుపక్షిని కప్పివేసింది.

అంతలో ఒక పిట్టలనుకొట్టే పాపాత్ముడు, పోతుపిట్టనికొట్టాడు. అది నేలబడింది.

ఆడుపిట్ట విలపిస్తూ, నెత్తురుముద్దలా ఉన్న పక్షిచుట్టూ కరుణాతికరుణంగా తిరుగసాగింది. వాల్మీకి హృదయం ద్రవించింది. అంతే! శ్లోకం ఆతనినోట వెలువడింది. (సరస్వతి ప్రవేశించిందన్న మాట).

మచిషాద ప్రతిష్ఠాం త్వమగమ శృశ్వతీన్రమా :

యత్క్రౌంచమిథునాదేక మవధి కామమోహతమ్ | (2/15)

'ఒరి నిషాదుడా! పరస్పరం కామమోహంతో ఉన్న పక్షులలో పోతుపిట్టని చంపిన కారణంగా ఎక్కువకాలం నువ్వుండరాదునుమా!' అని ఒక 'తిట్టు దీని భావం. (దీనికి కల అనేకార్థాలు ముందు చూద్దాం).

ఛందోబద్ధమైన వాక్యం, వాల్మీకి నోట అప్రయత్నంగా వెలువడింది. వచ్చింది ఏమిటో తనకు తెలియదు. తన శరీరం తన వశంలో లేదు. కొంతసేపటికి బాహ్య

లోకానికి వచ్చాడు. తన నుండి వచ్చిన ఆ వాక్యాన్ని మళ్ళీ మళ్ళీ చదువుకున్నాడు. పక్షి శ్లోకంతో, హృదయం నిండగా వచ్చినది కాబట్టి, ఇది శ్లోకం నిండినది కాబట్టి, - శ్లోకం - అని పేరెట్టాలని భావించాడు. (పాదబద్ధోఽక్షరమః తంత్రీలయ నమన్వితః శ్లోకార్థస్య వ్రవ్వత్) మే శ్లోకో భవతు నాన్యథా! వాల్మీకి శ్లోకం, లోకం కోసం కాబట్టి, శ్లోకం + లోకం = శ్లోకం అయింది. ఇదే సంస్కృతంలోని మొదటి శ్లోకం.

ఆ శ్లోకంలో 4 పాదాలుంటే, ప్రతి పాదానికి అక్షరాలు సమంగా ఉన్నాయి. సంగీతానికి సరిపోతున్నాయి. వాల్మీకి విన్పించగా శ్లోకాన్ని మళ్ళీ విన్నాడు భరద్వాజాడు. స్నానం పూర్తి చేసి వాల్మీకి ఆశ్రమానికి వచ్చినా, మనసు మాత్రం పక్షిమీదే ఉంది.

అంతలో బ్రహ్మదేవుడు ప్రత్యక్షమయ్యాడు. వాల్మీకి మనసులోని ఆందోళనను గమనించి, 'మహర్షీ! నువ్వు చెప్పింది శ్లోకమే. నా ఆజ్ఞవల్లనే నీ నుండి ఆ సరస్వతి (వాక్కు) వచ్చింది. (మచ్ఛందాదేవ తే బ్రహ్మన్! వ్రవ్వతేయం నరస్యథి) ఇలాటి వాక్యాల తోనే రామకథని నువ్వు వ్రాయాలి. నువ్వు చెప్పే కావ్యంలో అసత్యం ఉండదు. (న తే వాగ్మతా కావ్యే కాచిద్రుత భవిష్యతి.) అది ఆదికావ్యమై, చదివిన- విన్న వారికి పుణ్యప్రదం అవుతుంది. ఎంతకాలం ఉంటుందో? ఏమో? అని భావించకు', ఈ ప్రపంచంలో మహా నదులూ, పర్వతాలూ ఉండేంతవరకూ, నీ రామాయణ కథ ప్రచారంలో ఉంటుంది. (యావత్ స్థాన్యంతి గిరయః నరీతశ్చ మహేతరే- తావద్రామాయణకథా లోకేమ వ్రవరిష్యతి.) దీనితో నీవు శాశ్వత కాలం ఉంటావు, అని చెప్పి మాయమయ్యాడు.

శిష్యులు గానంచేయగానూ, తాను మళ్ళీమళ్ళీ అనుకోగానూ, ఆ శ్లోకం చాల రసవత్తరంగానూ, చాల అర్థం కల్గిందిగానూ వాల్మీకికి అనిపించి, బ్రహ్మజ్ఞుపై రామకథని వ్రాయ సంకల్పించాడు మహర్షి. భరద్వాజానికి చెట్టు, చెట్టుకొమ్మూ, పక్షులూ అన్నీ కనిపిస్తూంటే, వాల్మీకికి క్రొంచ పక్షులే గోచరించడం, నిశ్చల దృష్టికి తార్కాణం. (భారతంలో ద్రోణుడు, అర్జునునకు పెట్టిన పరీక్ష ఇదే కదా!)

పక్షి నేలకూరిగానే, హృదయం ద్రవించి, వాల్మీకికి శ్లోకం వచ్చింది. వాల్మీకి బోయవాడైతే, నిత్యమూ పక్షులని కొట్టడమే (చూడడం కాదు) తన అలవాటు కాబట్టి, శ్లోకమూ ఉండదు. శ్లోకమూ రాదు.

విచిత్రమైన వేటగాడు

మగపక్షిని కొట్టిన వేటగాడు ఎక్కడికి వెళ్ళిందీ, మహర్షికి భయపడినదీ లేనిదీ, ఏమీ తెలియదు మనకి. అసలా వేటగాడు ఆ ప్రాంతంలో మరుక్షణంలో కనిపించనేలేదు. కారణం - విష్ణువే వేటగాడు కాబట్టి. మఱొకడే అయ్యుంటే 'తప్పిందని' వేడు కొనేవాడే కదా!

అయినా, బోయవాని ధర్మం పక్షిని చంపడం. అది తప్పని వాల్మీకి శపించవచ్చా? ఇక్కడ రెండు హేతువులున్నాయి. (1) ఆ పక్షులు రెండూ రతి పారవశ్యంలో ఉండగా కొట్టడం తప్పు. (కోహి విద్వాన్మృగం హన్యాత్ చరంతం మైథునే వనే?) ద్వాపర యుగంలో పాండురాజు ఇలాటి తప్పే చేయబోతున్నాడు (2) ఆ బోయవాడు అందఱు బోయవాళ్లలాకాక, ఏమైనా సరే, ఏ స్థితిలో ఉన్నాసరే చంపాలని అనుకొంటూ ఉన్నట్టు. (తస్మాత్త మిథునాదేశం పుమాంసం పౌవనిశ్చయః జమాన నైరవింయః నిషేధ స్తస్య పశ్యత్) (పౌవనిశ్చయః). పైగా సాత్త్విక మూర్తి అయిన మహర్షి, అహింసా విధానమవలంబించే వాల్మీకి అక్కడ ఉన్నాడని చూచి కూడా, అతడు చూస్తూండగానే కొట్టాలని కూడా, భావించినట్లు శ్లోకం చెప్తోంది. ఇదంతా, శ్రీమహావిష్ణువు బోయవాడు కావడంవలన జరిగిందని స్పష్టంగా తెలుస్తోంది కదా!

దీన్ని బట్టి, ఇదంతా, బోయవాడైన శ్రీమహావిష్ణువు, శంఖుకర్ణుడనే రాక్షసుణ్ణి, రావణవధ సందర్భంలో మిగిలినవాణ్ణి, క్రౌంచపక్షి రూపంలో ఉన్నవాణ్ణి, వధించి, వాల్మీకికి కవితా ధార నిప్పించడంకోసం ఆడిన జగన్నాటకమని కదా తెలిసింది. కొట్టబడింది మగ క్రౌంచపక్షి. ఆడు పక్షి కాదు. 'న స్త్రీ పద్యా'. స్త్రీ, ఏ జాతిదైనా, చంపబడరాదని ధర్మశాస్త్రం చెప్తోంది.

కవిత్వం ఎలా రావాలి?

శ్లోకం నిండిన హృదయంనుండి అప్రయత్నంగా రావడం బట్టి అది 'శ్లోకం' అయింది. ఇలా అప్రయత్నంగా వచ్చేది 'కవిత్వం' కాని, ఈరోజు సభలో చదవాలి కదా! అని బలవంతానా ఏదో బరికి, దాన్ని 'కవిత్వం' అంటే, దానివలన 'మెదడువాపువ్యాధి' వస్తుంది కాని, ఆనందం రాదు.

తననోట వెలువడిన దాన్ని, తిరిగి తిరిగి వాల్మీకి మననం చేసికొన్నాడు. అలాగే, ఏకవి తన కవిత్వాన్ని తాను అలా నెమరువేసికొంటాడో, వేసికొనేలా కవిత్వం ఉంటుందో, అది చిరస్థాయిగా ఉంటుంది. దాన్నే, 'నిమగ్న' అంటారు.

అసలు కవిత్వం రావడానికి, దైవాను గ్రహం ఉండాలి. బ్రహ్మసరస్వతుల అను గ్రహంతో వాల్మీకికి కవిత్వం వచ్చింది. చందస్సు వచ్చినంత మాత్రాన కవిత్వం రాదు.

భగవంతుడు ఎలా చతుర్ముఖాడో, (నాలుగు చేతులవాడో) అలాగే భగవంతుని స్తుతించే పద్యం చతుష్పదం (నాలుగు పాదాలు కలిగినది). భగవంతుణ్ణి స్తుతించే పద్య పాదాలతో భగవంతుని పాదాలని ఆరాధించాలి. అదీ కవిత్వమంటే. పైగా, తన కవిత్వం, తంత్రానికి లయకి సరిపడి, సంగీతానికి అనువుగా ఉందిట. కీర్తించేందుకు వీలుగా కవిత్వం ఉండాలి తప్ప, వచనాన్నే పద్యపాదాల రూపంలో 'అచ్యుతేషి', 'కవిత్వం' అనరాదట.

ఇక్కడి నుండి పుట్టిందే, 'సంగీత సాహిత్యాలు సరస్వతీమతల్లి రెండు పాలిండ్లు అనేమాట. సంగీతం సుదూరానికి తీసుకుపోయే మాధుర్యం కలదైతే, ఆలోచించే కొద్దీ అమృతత్వాన్నిచ్చేది కవిత్వం. సంగీతం వల్ల కలిగే మాధుర్యం కూడా, (లోపలి అక్షరాల వల్లనే) సాహిత్యం వల్లనే కాబట్టి, కవిత్వమే అన్నిటికంటే గొప్పది. అందుకనే బ్రహ్మవచ్చి చెప్పాడు- 'నీకు వచ్చింది ఉత్తమజాతి కవిత్వం కవిత్వం - నువ్వు రామకథని వ్రాయాలి సుమా!'- అంటూ. అది ఎంతకాలం జీవిస్తుందో కూడా ఆనాడే చెప్పి, అది నిజమని యీనాటి క్కూడా ఋజువు చేసాడు.

పురాణేతిహాసాలు అబద్ధమనడానికి వీలులేని ఘట్టం ఇది. బ్రహ్మ, ఇలా అన్నమీదట, ఆ శ్లోకాన్ని మరీమరీ ఆలోచించి వాల్మీకి విమర్శించాడు. దాని నుండి 5 అర్థాలు వచ్చాయి. సరస్వతిచే పల్కింపబడిన శ్లోకం కదా మఱీ!

'మానిషాద' శ్లోకానికి 5 అర్థాలు

లోకంలో ఎవరైనా వ్రాయాలంటే, కొంత అర్థాన్ని మనస్సులో ఊహించి, దానికి సరిపోయే పదాలు వాడి కవిత్వమంటారట. కాని, ఋషులు, వాళ్ల యిష్టం వచ్చిన మాటలని వాడి, 'కవిత్వం' అంటేచాలు, కావలసిన అర్థం వెతుక్కుంటూ వస్తుందిట. (ఋషీణాం వున రాద్యానాం వాచ మర్థోఽనుభవతి) ఇది వారి తపశ్శక్తికి నిదర్శనం. రామాయణకథని వినడం వల్లా, మనసులో భావించడం వల్లా, తన భావనకి తగినట్లుగా ఈ శ్లోకానికి 5 అర్థాలు వచ్చాయి.

- (1) ఓ నిషాదుడా! క్రౌంచపక్షుల జంబనుండి మగపక్షిని చంపిన కారణంగా, నీవు ఎక్కువ కాలం జీవించకుండువుగాక!- ఇది బోయవాని వరమైన అర్థం.
- (2) మా(లక్ష్మికి)నిషాదుడవైన(భర్త) ఓ రామా! సీతా విషయంలో కామమోహితుడైన రావణుణ్ణి, రావణమండోదరుల జంబనుండి చంపి, శాశ్వత ప్రతిష్ఠనీ, కీర్తినీ, పొందుదువుగాక! అని రామ వరంగా అర్థం. 'మానిషాద' అనడం వలన బోయవాణ్ణి శ్రీమహావిష్ణువుగా వాల్మీకి గమనించడం, కేవలం ఆ స్థితిలోనే - అని - ఈ శ్లోకం చెప్తోంది.
- (3) ముల్లోకాలనీ బాధపెట్టే ఓ రావణుడా! (నితరాం సాదయతి వీడయతి ఇతి నిషాదు) రాజ్యం పోయి, వనవాసం చేస్తూ క్షీణించిన 'సీత', అనే అల్పజీవిని, చావుతో సమానమైన భర్తవియోగ దుఃఖాన్ని కల్గించిన కారణంగా, శాశ్వత కాల కీర్తిని నీవు పొందకుండుండువుగాక! బ్రహ్మ ఇచ్చిన వంశాభివృద్ధి వరము ఫలించకుండుగాక! అని రావణవరంగా అర్థం.

- (4) చాల కాలంగా జీవిస్తూన్న వాడివి నువ్వు. జంట నుండి మగ క్రౌంచపక్షిని కొట్టడమనేది ఏది ఉందో, ఆ పని యిక మీద వద్దు సుమా! అని ఉవదేశరూపమైన అర్థం.
- (5) ఈ శ్లోకంలో ఉన్న 7 పదాల ద్వారా, 7 కాండల అర్థాన్ని ఇప్పిస్తూ, కథా ప్రణాళికని సరస్వతి వాల్మీకికి అందించింది. అంటే, ఏ కాండ, ఏకథావస్తువుతో ఉండాలనేది దీని ద్వారా సరస్వతీదేవి తెలిపింది. వాల్మీకికి తెలిసింది.
- (1) మానిషాద! - 'సీతా భర్త' అని సంబోధనం! - బాలకాండం సీతా వివాహంతోసరి. (వరభరామగర్వభంగమున్నా సీతామీహమే ముఖ్యం.)
- (2) ప్రతిష్ఠాం త్వ మగమః - పితృవాక్పాలన విధానం - అయోధ్యా కాండ కథ ఇది.
- (3) శశ్వతీస్సమాః - ప్రతిజ్ఞాపాలనం కోసం అనేక సంవత్సరాలు వనవాసం కదా! - ఆరణ్య కాండ కథ ఇదే.
- (4) క్రౌంచమిధునాత్ (క్రుంచ గతి కౌటిశ్యాశ్చ భావయో) - వంకర చరిత్ర కల్గినవీ, అల్ప బుద్ధి ఉన్న తారావాలి జంటలో వాలిని చంపడం. - కిష్కింధాకాండ కథ.
- (5) ఏకమ్ - కార్య సాధకుడు 'ఒక్కడు' - సుందర కాండ కథ.
- (6) అవధీః - రావణ వధ - యుద్ధకాండ కథ.
- (7) కామమోహితమ్ - ఋషిపత్నులని చూడాలనే సీత మోహతత్త్వం (సీతారాముల వైకుంఠ ప్రయాణం) - ఉత్తర కాండ కథ.

రామకథని వాల్మీకి రచించి, లోకానికి అందిచ్చేనాటికి, యుద్ధ కాండతో పరిసమాప్తమైంది. కాని, సీతమ్మ ముందుగానూ, పిమ్మట తానూ, వైకుంఠం చేరాలి. అందుకే రాముడు, సీతని పంపినట్లుగా పంపి, ఋషులెక్కడున్నారో ఆ ప్రాంతంలో సీతని విడిచిరమ్మని ఆజ్ఞచేసాడు. వాల్మీకి రచనానికి పూర్వం జరిగిన యుద్ధం వలకూ అయిన భాగం పూర్వకాండ. రామాయణ రచనానికి పిమ్మట జరిగింది ఉత్తరకాండం.

గాయత్రీ మంత్ర ప్రథమాక్షరం 'త'. ఈఅక్షరంతోనే కావ్యం ప్రారంభమైంది కదా! ఉత్తర కాండతో కలిపి లెక్కిస్తేనే 24 వేల శ్లోకాలూ పూర్తి అవుతున్న కారణంగా, ఉత్తరకాండని రచించినది కూడా 'వాల్మీకే' అని గమనించాలి.

కావ్య ప్రారంభంలోనే 'తిట్టు' లేదా 'శపమా?' - అంటే - దానికి 5 అర్థాలున్నాయి గదా. కేవలం ఒకే అర్థమై, అది కూడా శపమైతే దోషమనే అనవచ్చు. కావ్యం మొదట్లో, మంగళ శ్లోకం వ్రాయడం ఆచారం. (మంగలాదీని మంగలమధ్యాని మంగలాంతాని చ శాస్త్రాణి ప్రథన్తే!) ఇక్కడ, మానిషాద - అని (సీతాభర్త) లక్ష్మీనారాయణుల వివాహం చెప్పడం, వారిని స్మరించడం, శుభమే. 'మానిషాద' అనే ఒక పదం

అర్ధనారీశ్వరులవలె, వారిద్దరూ (సీతారాములు) వేళ్ళేలు కాదని చెప్తోంది. వేదంలో 'అనుష్టుప్' శ్లోకాలుండడంవలన, వాటిని ఎప్పుడూ పారాయణం చేస్తూన్నందువలన, వాల్మీకికి ఈ 'అనుష్టుప్' శ్లోకమే నోట వెలువడింది. (ఇది ఉత్పలమాల చంపకమాలలు ల ఒక రకమైన చందస్సుకి సంబంధించినది. సహస్ర శీర్షాపురుషు, సహస్రాక్ష స్సహస్రపాత్ నబ్రహ్మ సశివస్సేంద్రు... ఇలాంటి.) ఇలా, అప్రయత్నంగా వచ్చిన శ్లోకం, ఇన్ని అర్థాలు కల్గింది. కావడమేకాక, రామాయణరచనకి నాందిగా పనికి వచ్చిందనీ, ఇలాంటి సరస్వతీ కల్పాక్షం, తనకి లభించిందనీ, వాల్మీకికి ఆశ్చర్యం అయింది.

ఎమని పేరు పెట్టాలి?

బ్రహ్మ సరస్వతుల అనుగ్రహం వలన 24 వేల శ్లోకాలతో, (చతుర్వింశత్యహస్రాణి శ్లోకానా ముక్తవా నృషు తథా సర్గశలా నృచ వల్కాండాని తథోత్తరమ్.) ప్రతి వేయింటికి ఒక్కొక్క గాయత్రీ బీజాక్షరంతో, 500 సర్గలతో (chapters/విభాగాలు), ఆఱు పూర్వకాండలతోనూ, ఒక ఉత్తరకాండతోనూ మొత్తం 7 కాండలతో, (ఆఱున్నొక్కటి అనేమాట ఈ కాలం నుండి వచ్చినదే.) చదివినా, పాడినా మనోహరంగా ఉండేలా (పాత్యేగేయే చ మధురమ్.) రామకథని సిద్ధం చేసాడు వాల్మీకి. అయితే, దీనికి పేరు ఏం పెట్టాలి? అనే సంశయం ఆయనకి కల్గింది.

ఆయన పెట్టాలనుకున్న మొదటి పేరు 'దశ శిరసశ్చవదః' - అనేది. (దశశిరసశ్చ వదం నిశమయధ్వమ్) 'పది తలలున్న రావణుని వద' అని దీని అర్థం. ఇదేదో, ఎవరినో, చంపే ఇతివృత్తమున్న గ్రంథం కాని, పుణ్యం - పురుషార్థం ఇచ్చేది కాదని అహింసాపరులందరూ భావిస్తారనీ, తన కావ్యం, అందుకోసం (రావణవధని ప్రధానంగా చెప్పాలని) పుట్టింది కాదుగదా అనిన్నీ భావించి, ఈపేరు సరికాదని విశ్వయించాడు.

ఆయన పెట్టాలనుకున్న రెండవపేరు 'సీతాయాశ్చరితముహత్' అనేది. (కృత్యం రామాయణం కావ్యం సీతాయా శ్చరితముహత్.) 'గొప్పదైన సీతాదేవి చరిత్రం' అని దీని అర్థం. ఇదేదో, సీతాదేవి చరిత్రని మాత్రమే చెప్పేకావ్యమనీ, రాముని చరిత్రని అసలు చెప్పదనే అర్థాన్ని ఇస్తోందనీ భావించి, తన కావ్యం, ఇద్దరి చరిత్రనీ చెప్పేందుకు పుట్టిందిగదా! - అనే కారణంతో - ఈ పేరూ సరికాదని విశ్వయించాడు.

ఈ ఆలోచనలలో, బ్రహ్మ పెట్టినపేరు స్మరణకి వచ్చింది. - 'రామాయణ కథా' - అనేది. (రావద్రామాయణకథా లోకేషు ప్రచరిష్యతి.) ఈ పేరు ఆలోచిస్తూన్నకొద్దీ, అనేకార్థాలని ఈయడం ప్రారంభించింది. అంతే! ఇదే పేరు పెట్టాలని నిర్ణయించాడు. సృష్టికర్త అయిన బ్రహ్మ - పేరు పెడితే, సృష్టికర్త భార్య అయిన సరస్వతి - కవిత్యాన్ని

పలికిస్తే, బ్రహ్మమానసపుత్రుడు నారదుడు - చెప్పిన కథని, గాయత్రీ మంత్ర బీజాక్షరాలతో వాల్మీకి మహర్షి పలికాడు. ఎందఱి అనుగ్రహమో తన మీద ఉంది. ఎంతటి అద్భుతశీలి వాల్మీకి!

రామాయణమ్! - ఎన్ని అర్థాలు ఈ పదానికి?

- (i) రాముని యొక్క చరిత్రం రామాయణం (రామన్య అయనమ్.)
- (ii) రాముడు దేనిచేత తెలియబడతాడో అది రామాయణం. (రామ, అయ్యతే జ్ఞాయతే అనేన ఇతి.)
- (iii) రామ+అయనం (చరిత్ర) లాగా, రామా+అయనం (రామునియొక్క భార్య - రామా - ఆమెయొక్క - 'అయనం' - చరిత్ర రామా+అయనం - రామాయణం (రామాయా, అయనమ్.)
- (iv) రాముడే అయనంగా కలివారి చరిత్రం రామాయణం. (ఈ కావ్యంలోని అన్ని పాత్రలకీ (కాకి నుండి సంపాతి దాకా, త్రిజబుడి నుండి అగస్త్యుని దాకా) రాముడే ఆధారంగా ఉంటాడు. అందుకని రామాయణం. (రామ ఏవ అయనం యేషాం తత్.)
- (v) రామునికి అయన మయినవారి చరిత్రం రామాయణం.
(రాముడు అందఱికి ఆధారమైతే, అందఱూ కూడా రామునికి ఆధారమే. మారీచుడు లేకపోతే, శూర్పణఖ రాకపోతే, జటాయువు చెప్పకపోతే, ఇలా పోతే... రావణవధే లేదుగా! అందుకని, అందఱూ కూడా రామునికి ఆధారమే. అలాటివారి చరిత్రం).
- (vi) 'రామా' (వేదమాత) దేనియందు కుదురుగా ఉందో, అది రామాయణం. (రామా వేదమాత అయనం స్థానం యన్య న, రామాయణ తమధిక్యత్య కృతమ్) వేదంచేత చెప్పబడే పరమాత్మ, దశరథ పుత్రునిగా జన్మిస్తే, వేదమే, ప్రాచేతసుడైన వాల్మీకి ద్వారా రామాయణమయింది. (వేదవేద్యే వరేపుంసీ జాతే దశరథాత్మజే- వేద ప్రాచేతసాదాసీత్సాక్షాద్రామాయణాత్మనా.)
- (vii) పెక్కి, రామాయణమంటే (1) రామకథ (2) సీతాకథ (3) రావణవధ అన్నించినా తో అర్థంలో (1) బ్రహ్మకథ (2) ఆత్మకథ (3) మనోవధ దీనిభావం. ఆత్మసీత. అనేక వాంఛలతో నిండిన మనస్సే రావణుడు. ఈ మనస్సు, ఆ సీతని (ఆత్మని) ఎత్తుకు పోయాడు. అని ఆత్మని మనస్సు బలవంతపెడుతూంటే, మనస్సు నిజస్వరూపాన్ని గ్రహించి, గురువైన హనుమంతుడు, మనస్సుకి బుద్ధిచెప్పి, ఆత్మని పరమాత్మతో చేర్చడమే రామాయణం. ఇది అంతరకథ.

(viii) రామా (గాయత్రీ) మంత్రం యొక్క ఆయనం (తెలిసికోవడం) రామాయణం. గాయత్రీ మంత్రాన్ని చెప్పినవాడు విశ్వమిత్రుడు అయితే - ఈ రామాయణ గ్రంథంలో దశరథుని పుత్ర వ్యామోహంనుండి రామలక్ష్మణులని తెచ్చినవాడు విశ్వమిత్రుడు.

గాయత్రీ మంత్రానికి అధిష్ఠానదేవత సూర్యమండలంలోని విష్ణువైతే, రామాయణ కథ నాయకుడు సూర్యవంశంలోని వాడైన రాముడు.

గాయత్రీ మంత్రాక్షరాలు 24 అయితే, రామాయణంలోని శ్లోకాలు 24,000. గాయత్రీ మంత్రం త్రిపద (మూడు పాదాలు కలిగినది). అయితే, రామాయణం కూడ అయోధ్య - దండక - లంక అనే త్రి పదాలలోనే (ప్రదేశాలలోనే) జరిగింది.

గాయత్రీ మంత్రం షట్కుక్షీ (ఆఱుగురు దేవతలని తనలో ఇముడ్చుకున్న - మంత్రం) అయితే, రామాయణం కూడా సీతా - రామ - లక్ష్మణ - భరత - శత్రుఘ్న - ఆంజనేయ - అనే ఆఱుగురినీ తనలో ఇముడ్చు కుని, ఇదీ షట్కుక్షీయే. (చాల చెప్పవలసి ఉన్నా, గ్రంథం పెరుగుతుందనే భయం వెన్నాడుతోంది).

(ix) రాముని యొక్క ఆయనం (దక్షిణదిక్ లంకకు ప్రయాణం) అలాగే రామా (సీతయొక్క) ఆయనం (దక్షిణదిక్ (లంకకు) ప్రయాణం గూర్చి చెప్పేది రామాయణం. ముందు రామా+ఆయనం సాగితే (అంటే సీతమ్మ లంకకి వెడితే) ఆ మీదట రామ+ఆయనం (రావణవధ నిమిత్తం) సాగింది.

(x) రాముని పరంగా ఒకసారి, రామా (సీత) పరంగా ఒకసారి, రామయోః (సీతారాముల అన్యోన్యత) పరంగా ఒకసారి, చదవాలి కాబట్టి రామాయణం.

వాల్మీకి ఆత్మ పరీక్షలు

ఇంతటి మహర్థం కలి రామాయణాన్ని వ్రాసినా, లోకానికి ఎలా ప్రచారం చేయాలా? అనే సంశయం వాల్మీకికి కల్గింది. మేధావీ, వేదాలలో పరిపూర్ణ జ్ఞానం కలివాడూ, సంగీత సాహిత్య జ్ఞానం ఉన్న వాడూ మాత్రమే, దీన్ని అర్థం చేసికోగలడు. ప్రచారం చేయగలడు. అలాంటి వారెవరున్నారా? అని, వాల్మీకి కన్నులు మూసికొని తపస్సమాధిలోనికి వెళ్లిపోయాడు.

తన పాదాలని ఎవరో స్పృశింపగా, కన్నులు తెరిచాడు మహర్షి. (సత్య మేధావినౌ దృష్ట్యే వేదేషు పరినిష్ఠితౌ - వేదోప బృంహణార్థాయ తావగ్రాహయత ప్రభుః.) తాను

భావించిన సర్వలక్షణాలూ కల వాళ్లుగా కుశీలపులు, (లవకుశులు) తనకు నమస్కరిస్తున్నారు. రామకథని - రామపుత్రుల ద్వారా - రామభక్తుడు వాల్మీకి - రాముణ్ణి ఆదరించే ప్రజలకి విన్పించాలని భావించాడు. వాల్మీకి హృదయాన్ని గమనించిన పరమాత్మ, తన పిల్లలని అలా పంపాడు. అడుగకుండానే వాళ్లు, తామే ప్రచారం చేస్తామని చెప్పా. అప్పటికే వారికి రామాయణం వాచోవిధేయం (నోటికి వచ్చింది) అయిందన్నారు.

మొదటి సారి చదివి విన్పించారు. వాల్మీకి శరీరం గగుర్పొడిచింది.

తర్వాత పాడి చూశారు. ఆనందబాష్పాలు కల్గాయి వాల్మీకికి.

ఆ మీదట పాడుతూ, అడి చూశారు. మహర్షి తన శరీరాన్ని మఱచిపోయాడు.

పాడుతూ, అడుతూ, పరవశిస్తూ విన్పించారు. వాల్మీకికి భగవద్దర్శనమైంది.

ఆశ్రమంలోని వారంతా నిశ్చేష్టులై విన్నారు. తన కావ్యం మీద తనకి నమ్మకం కల్గింది. అయినా, మన ఆశ్రమవాసులు కదా! - అనుకొని, ఇతర దేశ మహర్షులు వచ్చినపుడు విన్పించాడు. 'ఎప్పుడో జరిగిన రామకథని కన్నులారా, చెవులారా, కంటూ వింటున్నాం' అని ఎన్నోమార్లు ముక్త కంఠంతో అంతా అన్నారు. అంతేకాదు. బహుమతులని కుశీలపులకియడం ప్రారంభించారు.

విలువైన బహుమతి

కశ్చి త్కమండలం ప్రాదా ద్యజ్ఞస్మాతమథావరః-

ఔదుంబరీం బ్రుసీ మన్యో జవమాలా మథావరః ।

బ్రుసీ మన్య త్తదా ప్రాదా త్కౌసీన మవరో ముచి । రామాయణగానానికి పరమనంతోషపడిన మహర్షులూ, సాధుపుంగవులూ - కమండలాలనీ, కొండఱు యజ్ఞోపవీతాలనీ, అలాగే పులి చర్మాలనీ, జవమాలాలనీ, గోచీలనీ బహుమతులుగా ఇచ్చారు. (రామకథని ఊరికే పోరాదని వారి భావం). అయితే ఇలాంటి బహుమతులూ? గోచీ కూడా ఒక బహుమతేనా? అనిపిస్తుంది ఈ కాలపు వారికి. దీన్ని వ్రాసిన వాల్మీకి, ఎందుకు వ్రాసి ఉంటాడని ఆలోచించాలి.

మహర్షులకి అతి ముఖ్యమైనవి కమండలుపు - గోచి, పులిచర్మం - ఇలాంటివే. కుశీలపులు మహర్షిపుత్రులే అని వారిభావం. మహర్షులైన తమకి ఏవి ముఖ్యమో, కుశీలపులకి అవేగా కావలసినవి. అందుకని, అలాంటి బహుమతుల నిచ్చారు. ఉన్నవే పులిచర్మం - కౌసీనమైతే, వాటినే యిచ్చారంటే, సర్వస్వదానం చేసినట్టన్నమాట.

ఇక - 'అయుష్యమవరే ప్రాహుర్ముదా త్తతమహర్షయః' - ఇవ్వడానికి ఏమీ లేనివారు (అవధూతలు - దిగంబరులు) కొందఱున్నారు. సర్వ సంగపరిత్యాగం చేసారు వాళ్లు.

అందుకని, వాళ్లు రెండు చేతులనూ ఎత్తి, తపశ్శక్తితో 'దీర్ఘాయుష్య మస్తు' అని దీవించారు. మహర్షులకి ధనం ప్రధానం కాదు. తపస్సే వారి ధనం. అందుకే తపోధనులు వాళ్లు. అలాంటి తపశ్శక్తితో దీవన నిచ్చారు. ఈ దీవన, అన్నింటి కంటే విలువైన బహుమతి.

శాశ్వత కాలం ఈ రామాయణగానం సాగాలనీ, రాముడు ఈ చిన్నారల హృదయంలోని 'గుడి'లో ఉండి, శ్రోతల మనస్సు ఆ గుడి చుట్టూ పరిభ్రమించి, దర్శించాలనీ వారి దీవన. లోకంలో ఎన్నో-ఎందఱో జీవిస్తున్నారు. దైవచింతనతో తాను సంతోషపడుతూ, పదిమందిని సంతోషపెడుతూ ఇతడు పదికాలాలు బ్రదికి ఇలా రామాయణ ప్రచారం చేయాలి' అని, అందరి చేతా అన్నించుకోవడం కంటే, జీవితానికి నిజమైన అదృష్టం మఱేమిటి? అది కుశీలపుల్ని వదించింది. పుష్టిని - తుష్టిని - ఆయుష్యాన్నీ ఇచ్చే రామాయణగానాన్ని, చిరకాలం చేయవలసిందని మహర్షులు వారిని దీవించి వెళ్లి పోయారు.

'రామాయణ కథ నాయకుడైన రామునికే విన్పిస్తే, ఇందులోని సత్యాసత్యాలు బయట పడతాయి - రాముని మీది భక్తితో, ఎక్కువగాని, తెలియక తక్కువగాని, వ్రాసి ఉండవచ్చు - ముందు కాలం వారు చదివి, ఆచరించబోయే గ్రంథం కదా ఇది - అనే భయం కల్గింది వాల్మీకికి. ఏ విషయమైనా వ్రాయడం అంటే అంతగా ఆలోచించేవారు. మన వ్రాత, పదిమందిని చెడగొట్టేదీ, ఉద్రేక పటచేదిగా ఉండరాదని నాటివారి భావం. (త్రోవలు కొట్టేవాణ్ణి కూడా రామాయణం రచించేంత ఎత్తుకి తీసుకు పోగల విధానాన్ని చెప్పేది అలనాటి రామాయణేతిహాసం. మర్యాదగా ఉండే వాణ్ణి కూడా, నేరం చేయించేంతగా దిగజార్చే విధానం, నేటి పిచ్చి పుస్తకాలదీ - కొన్ని పిచ్చి నవలలదీ, -చిత్రాలదీను. ఏది చదివితే, దాని ప్రభావం వ్యక్తి మీద ఉంటుంది. అందుకని, వ్రాస్తున్న వాల్మీకి ఇలా భయపడడం, లోకాన్ని సత్పురుషులతో నింపాలవే తాపత్రయం కోసమన్న మాట).

రాముడు అశ్వమేధ యాగం చేస్తూండగా, రామునికే విన్పించే అవకాశం వాల్మీకికి చిక్కింది. అప్పటికే సీత, వాల్మీకి ఆశ్రమంలో ఉంది. కుశీలపులచేత చేయబడిన రామాయణగానం విని, ఆనంద పరవశుడైన రాముడు (సత్యం సత్యం సత్యమితి) యథార్థంగా ఉందని పల్కి, అయోధ్యకి రమ్మని ఆహ్వానించాడు వారిని.

'ఇది తన కథే కాబట్టి నిజంగా ఉందని తాను (రాముడు) పలికాడని ఎవరైనా భావించ వచ్చు - లేదా - నిజమూ కావచ్చు. అందుచేత దీనిని అయోధ్యాజనం ఆదరిస్తే, అది సరియైనదని భావించవచ్చునని రాముడు భావించాడు'. రామాయణ

కథా నాయకుడైన రాముడే, వాల్మీకి రచనని ఆమోదించాడనగానే, వాల్మీకి, పరమానంద భరితుడై అయోధ్యకు వెళ్ల నిశ్చయించాడు.

వాల్మీకి కనుసన్నగాగానే, రాముడు లేచి, 'సభాసదులారా!' ఈబాలురు ముని లక్షణాలు కలివారైనా, రాజపుత్రుల్లా ఉన్నారు. గాయకులుగా కన్పిస్తున్నా, తాపస శ్రేష్ఠులుగా ఉన్నారు. వీరు మనకి సీతా చరిత్రని చెప్పబోతున్నారు. శ్రద్ధతో వినండి' అని పలికాడు.

ఎదురుగా ఉన్న ఆసనాలలోంచి, అయోధ్యాజనం సముద్రంలా గోచరిస్తున్నారు. రామాయణకథ జరిగి నప్పుడు ఉన్నవాడూ - నేడు లేని వాడూ - దశరథుడొక్కడే.

వేదిక మీద కుశీలవులు నిలబడి ఉన్నారు. తలపై నారతో కట్టిన జడలు. విశాల మైన నుదురు. శ్రీకారాలవంటి చెవులు. పొండిత్యమూ, తపఃకాంతి వెదజల్లుతూ, రాముని పోలిన ముఖాలు. కంఠంలో అక్షమాలలు. భుజాలకి మరో విధం అక్షమాలలు. భుజంపై నార ఉత్తరీయాలు. మెడలో వ్రేలాడుతున్న వీణలు. చేతులో శ్రుతికోసం చిడతలు కలిగి ఉన్నారు. చూడగానే అందఱికి ఆనందమైంది.

గురువు వాల్మీకికి నమస్కరించాక, కుశీలవుల పాదాలు, అభినయం చేయ ప్రారంభించాయి. ఒక చేయి, తాళాన్ని వేయసాగింది. మఱోచేయి వీణ మీద నారంభించింది. గొంతులు కలిపి రామాయణ కథాగానం ఆరంభమైంది. సభ అంతా నిశ్శబ్దమయమైంది.

రాముడు ఆ ఆసనం నుండి లేచి, సభా సదుల్లోకి వచ్చి కూర్చున్నాడు. కుశీలవులు ఇలా పాడసాగారు.

శ్రీ మద్రామాయణ కథ

అయోధ్య ఎలా ఉంది?

వాల్మీకి మహర్షులవారు వ్రాసిన ప్రకారం పాడుతున్నాం. శ్రద్ధగా వినండి. రాజులందరిలో ఇక్ష్వాకు రాజవంశం గట్టిది. ఎందఱెందఱో పరిపాలిస్తూ వచ్చిన ఆ వంశంలో, సగర పుత్రుల ద్వారానే సాగరం (సముద్రం) ఏర్పడింది. ఆ వంశంలోని వాడు రాముడు. ఆయన కథే రామాయణం.

సరయూ నదీతీరంలో ఉన్న కోసల దేశానికి రాజుగాని అయోధ్య. 12 యోజనాల పొడుగు, 3 యోజనాల వెడల్పులతో, సమప్రదేశంలో వైవస్వతమనువు, ఆ నగరాన్ని కట్టాడు. దశరథ మందిరానికి 4 దిక్కులా నాల్గు వీధులూ, 4 అయి మూలలా (దిక్కు దిక్కు మధ్యా మరోవీధి) నాల్గు వీధులూ ఉండి, ఏ వీధిన వెళ్లినా, మహారాజ మందిరం వస్తుంది.

అన్నిమార్గాల చివరా పెద్ద ప్రాకారం. ప్రాకారం వెనుక శత్రువులు దాటి రా వీలులేని లోతైన నీటితో అగడ్త దానిలో భయంకర జల చరాలు ఉంటాయి. ప్రాకారపు బురుజుల పై జయపతాకాలు ఎప్పుడూ ఎగురుతూనే ఉంటాయి. దేవాలయ పుంబలూ, వీణలూ, మృదంగాలూ, గజఘంకారాలూ, వేద ద్వారాలూ అక్కడ వినిపిస్తూనే ఉంటాయి.

ఏ దోషమూ ఉండరాని విధంగా, ఏ జాతికీ బాధ కల్గని విధంగా, ఏ ప్రజలకీ దుఃఖం లేని విధంగా, నగరం నిర్మింపబడింది.

సామాన్య వస్తువు నుండి, విలువైన వజ్రం వఱకూ లభిస్తుంది. బాలుని నుండి వృద్ధుని వఱకూ చక్కగా తగిన మర్యాదతో పల్కరించుకుంటారు.

తల్లి, తండ్రి, ఇద్దఱు కోడళ్ళూ, ఇద్దఱు పుత్రులూ, కూతురూ, భార్య, తానూ, అతిథితో ఏ యింటనైనా పది మంది ఉంటారు. (మాతాపితా స్పృషేపుత్రౌ పుత్రీ వత్స్వతిః స్వయం - దశసంఖ్య కుటుంబీతి విష్ణునోక్తం ద్విజోత్తమ). అతిథి లేక భోజనం చేయరు.

ఉమ్మడిగా సర్వ సమృద్ధంగా, సుభిక్షంగా, ఉన్న రాజ్యానికి ఎనమండుగురు. మంత్రులు సుమంత్రుడు అంతరంగికుడు. అంతఃపుర ప్రవేశాధికారమూ ఆయన కుంది. వశిష్ఠామ దేవులిద్దఱే పురోహితులు.

“సంతానం కోసం ‘అశ్వ మేధం’ చేస్తాను”

ఎన్ని భోగాలో ఉన్న దశరథునికి, సంతానం లేదనే దుఃఖం తీవ్రం కాసాగింది. ఇక్ష్వాకు వంశం, దశరథుడనేవానితో ఆగిపోయిందనే అపకీర్తి, తనకు రారాదని భావించాడు. సజ్జనులతో నిండిన అయోధ్యకి, యోగ్యుడైన రాజానీయకుండానే, దశరథుడు కాలం చేసాడనే నింద, తనపై పడకూడదని కూడ ఆలోచించాడు. మంత్రిల్ని, పురోహితులనీ పిలిచాడు.

మమ లాలవ్య మాచవ్య మతార్థం వాప్తి వై మఖమ్

తదర్థం హయమేధేన యక్ష్వామితి మతిర్మమః (8/8)

అందఱూ నిండిన సభలో దశరథుడిలా అన్నాడు - ‘ఓ! మంత్రి పురోహితులారా! సంతానం లేని దుఃఖం నన్ను బాగా పీడిస్తోంది. (అంటూ తన దుఃఖాన్ని వివరించి) దానికై అశ్వమేధయాగాన్ని చేయదలిచాను’ - అని.

ఆనందపడి, అంగీకరించి, ఆమోదించిన మంత్రి పురోహితుల వాక్యాలనీ, ఆశీర్వచనాలనీ స్వీకరించి, ‘తప్పక పుత్రుడు కల్గుతారనే మీ ఆశీర్వచనం , చెప్పలేని ఆనందాన్ని కల్గిస్తోంది. ముందుగా సరయూ నదికి ఉత్తరంగా యజ్ఞవేదికని ఏర్పాటు చేద్దాం. మీదట అశ్వాన్ని విడుద్దాం. మీరంతా ఉన్నారనీ, నన్ను రక్షిస్తారనీ, భారం మీ మీద ఉంచి, యాగానికి దిగుతున్నాను. అందుకై మిమ్మల్ని పిలిచాను. ఏయే ఏర్పాట్లు కావాలో అన్నీ సశాస్త్రీయంగా చేయండి’ అని ముగించాడు దశరథుడు. అందఱూ కర్తవ్య పరాయణులై వెళ్లిపోయారు.

అశ్వమేధం చాల కష్టమైనది. ప్రతి రాజూ చేయలేడు. ప్రారంభించి నడుం ఆపినా, ఏ కారణం వల్ల ఆగినా, దేశానికి అరిష్టం కల్గిస్తుంది ఈ యాగం. మిగిలిన యాగాలకెత్తే, ఇంద్రుడు సహాయపడతాడు. అశ్వమేధానికి, బ్రహ్మ రాక్షసులు కావాలని అడ్డుతగులుతూంటారు. ఏ కొంచెం లోపం జరిగినా, ధ్వంసం చేయాలని వారి ఆలోచనం.

అదీకాక, రాజులందఱి వద్దకూ అశ్వం వెడుతుంది. దానితో వారిలో భక్తికంటే, విరోధ బుద్ధి పెరుగుతుంది. ఆ అశ్వాన్ని కట్టివేయక పోతే, చిక్కులేదు. కట్టివేస్తే, యుద్ధానికే పిద్దం కావాలి. అన్నిటికీ మించి, యాగం జరిగినంత కాలం నియమంతో ఉండాలి. యుద్ధానికి పిద్దంగానూ ఉండాలి. ఒక ప్రక్క యుద్ధానికి ఇంద్రియ ప్రకోపం కావాలి. యాగం చేయడానికి ఇంద్రియ నిగ్రహమూ కావాలి. కత్తి అంచు మీద నడవడం వంటి పని యిది. దేశానికి రాజుని తేవాలని ప్రయత్నిస్తున్న దశరథుని వల్ల, ఏదైనా దోషం, యాగకాలంలో జరిగితే, యజ్ఞకర్త అయిన తానే ఉండకపోయే (మరణించే) ప్రమాదం ఉంది. ఈ యాగం అంతటి శక్తి వంతమైనది.

అశ్వమేధం వల్ల సంతానం కలుగుతుందా?

కలగనే కలగదు. అశ్వమేధం అనేది, కేవలం క్షత్రియుడు చేయదగిన యజ్ఞం. సార్యభౌముడూ - అనేక సామంతులు తన వశంలో ఉన్నవాడూ - మాత్రమే చేయదగినది. 'యాగం' అనగానే బ్రాహ్మణులు మాత్రమే చేయదగ్గదనే అపోహ, లోకంలో ఉంది. అది సరికాదు. ఈ యాగానికి 'రాజయజ్ఞం' అనే పేరు కూడ ఉంది. మఱి, అశ్వమేధం వల్ల పుత్రులు కలిగే అవకాశం లేకపోతే, ఆయన ఎలా చేస్తానన్నాడు? ఆమోదించిన పురోహితులు ఎందుకు చెప్పలేదు?

సంతానం దీనివల్ల కలుగదని రాజుకీ, పురోహితులకీ కూడా తెలుసు. ప్రాచీన ఇతిహాసాలలో ఉండే చిత్రం ఇదే. ఆలోచిస్తే కాని, ఏ విషయమూ అంతు బట్టకుండా ఉండేలా వ్రాస్తారు.

సంతానం లేకపోవడం, ఈ జన్మ - లేదా - పూర్వజన్మలో చేసిన ప్రబల పాపానికి సాక్ష్యం. ఆ విషయం దశరథుణ్ణి ఆలోచింపజేసింది.

అప్పుడు గుర్తుకీ వచ్చింది.

దశరథుడు కుమారుడుగా ఉన్నప్పుడు 'శబ్దవేధి' విద్యని నేర్చుకుంటున్నాడు.

ఏ దిక్కున చప్పుడు వినిపిస్తే, ఆ దిక్కుకీ బాణం వేసి కొట్టడం 'శబ్దవేధి' అంటే. ఒక ముని పుత్రుడు, ఒకనాటి అర్ధరాత్రి భాగంలో, సరయూనదిలో కుండతో నీటిని ముంచుతూంటే, దాన్ని విని, ఏనుగు నీరు తాగుతున్న చప్పుడుగా భావించి, దూరం నుండి బాణంతో దశరథుడు కొట్టాడు. మునిపుత్రుడు మరణించాడు. ఈ విషయాన్ని దశరథుడు చెప్పగా విన్న, ఆతని తండ్రియైన వృద్ధతాపసుడు ఆ రోజున దశరథునితో-

'అజ్ఞానాత్తు హలో యస్మాల్ క్షత్రియేణ త్వయా మునిః

తస్మాత్త్వం నానిశత్యాశు బ్రహ్మహత్యా సరాధివ' (అయోధ్య 64/56).

'ఓ! రాజా! తెలియక నువ్వు చంపినప్పటికీ, బ్రహ్మహత్యా దోషం వచ్చినట్లే. దేశమేలే రాజువీ, చంపాలని చంపని వాడివీ కాబట్టి, 'ఈ దోషం' వెంటనే నీకు పట్టదు' అన్నాడు.

'చేసిన పాపం చెపితే పోతుంది' అనే మాట లోకంలో ఉంది. అంటే, 'నలుగురిలో చెప్పుకోగలిగేదిగా ఉండాలి చేసే పని' అని అర్థం. పిల్లవాణ్ణి సరైన త్రోవలో పెట్టేందుకూ, లేదా దొంగని పట్టుకొనేందుకూ, కొన్ని అబద్ధాలాడవలసి వస్తుంది. ఇవి ఎవరికీ హాని కల్గించేవి కాదు సరికదా, 'ఇలా చేసాను' అని చెప్తే నలుగురూ హర్షించి, 'ఉక్కటి పనిచేసావని' ప్రశంసిస్తారు కూడా. ఇవీ 'చెప్పగలిగే - చేసిన పాపాలు' అంటే.

దశరథుడు చేసిన పాపం ఇలాటిది కాదు. తెలియక చేసిన పాపమే. అయినా, దోషం వెంటనే రాదని తాపసుడన్నాడు. 'ఫలానివాడు ఇన్ని పాపాలని చేసినా, వాడికేమీ కాలేదు' అని, లోకంలో చాల మంది భావిస్తూంటారు. అది వెంటనే ఫలించదు. అలాటిదే దశరథునితో పలికిన మాట కూడ. ఈ సంఘటన జరిగాక, దశరథునికి రాజ్యం వచ్చింది కూడ.

'ఏం చేస్తేనేం? రాజ్యం వచ్చిందిగా! పాపంలేదుగా!' అని తెలియని వాళ్లు అనుకుంటారు. కాని, శపించబడిన దశరథునికి మాత్రం తెలుసు - 'తాను తప్పు చేసాననీ - ఆ కారణం చేత శపింపబడ్డాననీ.'

చేసిన తప్పు, ఎప్పుడూ కష్టకాలంలోనే గుర్తుకు వస్తుంది. ముగ్గురు భార్యలున్నా సంతానం లేకపోవడం - అనే కష్టం - చేసిన దోషాన్ని గుర్తుకి తెచ్చింది. ఈ నేరం గుర్తుకు వచ్చి, ఇలాటి దోషం నాకు సంతానం కలగడానికి అడ్డుగా ఉంది కాబట్టి, దీన్ని ముందు తొలగించుకొని, ఆమీదట పుత్రులు పుట్టేందుకు యాగం చేయాలని సంకల్పించాడు దశరథుడు.

అశ్వమేధం వలన పుత్రులు కలగరని బాగా తెలుసు కాబట్టే, ఋష్యశృంగునితో దశరథుడు 'కులం వృద్ధి పొందే యాగం చేయించు' ('కులస్య వర్ధనం త్వం తు కర్తు మర్హసి 'సువ్రత!') అని ప్రార్థించాడు. కులవృద్ధి అశ్వమేధం వల్ల కలక్కపోతే, మఱి అశ్వమేధం ఎందుకు? అంటే, ఆ సంతానం కలగడానికైన అడ్డు తొలగించు కొనేందుకు. ఈ అడ్డు తొలగకపోతే ప్రయోజనం లేదు కాబట్టే, పిల్లలు తప్పక కలిగే పుత్రకామేష్ఠిని, ముందే చేయలేదు.

దశరథుడెన్ని దానాలు చేయలేదు? ఎన్ని ప్రజోపయోగ కార్యాలు ధర్మబద్ధంగా చేయలేదు? - అయినా - ఈ మునికుమారుని చంపిన కారణంగా కలిగిన బ్రహ్మ హత్యా పాపం అడ్డుగా ఉండి, సంతానం లేనివాణ్ణిగా చేసి, 'ఆ అడ్డు తీర్చుకో'మని సూచించింది. అశ్వమేధం అన్నిపాపాలనీ, బ్రహ్మహత్యా దోషాన్నీ, ప్రాయశ్చిత్తం లేని దోషాలనీ కూడ తొలగిస్తుంది. అంతేకాక, రాజులకి సర్వ లాభాలనీ కలుగజేసేదీ, కోర్కెలని తీర్చేదీను. (సర్వం పాప్మానం తరతి, తరతి బ్రహ్మహత్యాం యోఽశ్వమేధేన యజతే - సర్వస్యో వై సర్వస్య జిత్వై సర్వమేవ తేనాప్నోతి సర్వం జయతి (కృష్ణయజుర్వేదం)).

మఱి, ఈయుగంలో, ఆనాటి అశ్వమేధంలా, అడ్డు తొలగించేది ఏదీ లేదేమో అనిపిస్తుంది. కాని బీజాక్షరాలతోనూ, మంత్ర శక్తితోనూ, తపోదీక్షతోనూ వ్రాయబడిన శ్రీమద్రామాయణం (విశేషించి సుందర కాండం), లేదా మహాభారత భాగవతాలని, - 'అడ్డు తొలగిందని అనిపించేంత వలకూ' - ప్రతిదినమూ కొంత సమయం చొప్పున, పారాయణం చేయడమే. ఆ మహర్షులు వ్రాసినది కూడా, ఇలా లోకోపద్రవాలని వివరించి ఉద్ఘరించేందుకే.

దశరథుని చెవిలో, సుమంతుని రహస్యం

అంతఃపురంలోకి కూడా ప్రవేశించగలిగే అధికారం ఉన్న అంతరంగికుడైన మంత్రి సుమంతుడు. మంత్రిపురోహితులంతా వెళ్ళాక, ఏకాంతంగా ఉన్న దశరథుణ్ణి సమీపించి, నమస్కరించాడు.

‘రాజా! జరిగేదీ - జరుగబోయేదీ - జరుగుతున్నదీ కూడా చెప్పగల సనత్కుమారులవారు, ఒకప్పుడు, మీకు సంతానం గూర్చి చెప్తూండగా, కొంత విన్నాను. చిత్తగించండి’.

కాశ్యపమహర్షికి విభండకుడూ, ఆయనకు ఋశ్యశృంగుడూ అనేవారు పుత్రులుగా జన్మిస్తారు. ఋశ్య శృంగునికి లోకంతో పరిచయం ఉండదు. అదేకారణంలో అంగదేశరాజు రోమపాదుడు, సరియైన పరిపాలన చేయక, అధర్మపరుడు కాగా, వర్షాలు లేక కరువు ఏర్పడుతుంది. ఋశ్యశృంగుడనే మహర్షిని తమ దేశానికి పిలిస్తే, ఆయన పాదం పెట్టిన మరుక్షణం, దేశం సస్యశ్యామలమౌతుందని మంత్రి పురోహితులంతా చెప్తారు. మంత్రి పురోహితులంతా పన్నిన ఉపాయం ప్రకారం - ఎవరు పిలిచినా తపస్సు వీడిరాని ఋశ్యశృంగుడు - వేశ్యా స్త్రీల వెంట అంగదేశానికి వస్తాడు. వేశ్యాంగనల మీద ప్రేమతో కాదు వచ్చేది. వీరెవరో చిత్రమైన జాతిలా ఉన్నారనుకుంటూ, స్త్రీ ముఖం ఎఱుగని ఋశ్యశృంగుడు రావడంతోనే, వర్షాలు కురుస్తాయి - అని చెప్పగా విన్నాను.

అదంతా నిజమైంది.

ఇప్పుడా ఋశ్యశృంగుడు రోమపాదుని కూతురు శాంతతో, సుఖంగా వివాహితుడై అంతఃపురంలో అంగదేశంలోనే ఉన్నాడు.

ఇక, మీ గుఱించి కూడా సనత్కుమారులవారు చెప్పారు. సావధానులై వినండి.

దశరథుడనే రాజు పుడతాడు. సంతాన దుఃఖంతో కుమిలి పోతాడు. అంగదేశపు రాజు రోమపాదుని వద్దకు వెళ్లి, శాంతా ఋశ్యశృంగులని ప్రార్థిస్తాడు. కారణం, ఋశ్యశృంగుడు తప్ప, సంతాన లాభం కోసం చేసే యాగాన్ని మఱొకరు చేయింపలేరనీ- శాంత లేక ఋశ్యశృంగుడు రాడనీను. దశరథ ప్రార్థనపై వారు వచ్చి, యాగం నిర్వహింపచేస్తారు. ఆ మీదట మఱొక్క యాగం ‘పుత్రులకోసమే’ చేస్తారు. దానితో దశరథునకు నల్గారు పిల్లలు కలుగుతారు. వారు అమిత పరాక్రమవంతులూ, కీర్తిమంతులూయితారు - అని, ‘కృతయుగంలో చెప్తూండగా విన్నాను. పుత్రులకోసం పరితపిస్తున్న మీరు, వారిని పిలిచి యాగారంభం చేయడం మంచిది’ - అని సుమంతుడు ముగించాడు. దశరథుని ప్రశ్నపై, వశిష్ఠుడు దీనినామోదించాడు కూడ.

సుమంత్రుడు చెప్పిన ప్రకారం, శాంతా ఋశ్యశృంగులని ఆహ్వానించి, ఆస్థానానికి, పిమ్మట అంతఃపురానికి తెచ్చి, యజ్ఞం చేయవలసిన వసంతకాలం కోసం, ఎదురుచూస్తూ దశరథుడు ఉండిపోయాడు.

సుమంత్రుడు, ముందే ఎందుకు చెప్పలేదు?

తనకు తానుగా అశ్వమేధయాగం చేయదలిచానని దశరథుడనేంత వలకూ కూడా మౌనంగా ఉన్న సుమంత్రుడు, ఇప్పుడే ఎందుకు చెప్పాడు? తెలిస్తే ముందే చెప్పాలిగా! అంతరంగికుడైతే ఇలాగేనా ఉండేది! అనిపిస్తుంది. లోకంలో అంతా అయ్యాక, 'మాకు ముందే తెలుసు' అంటుంటారు కొందఱు. అలాటివాడా సుమంత్రుడు! - కానేకాదు.

'నా పృష్ట కస్యచిద్ బ్రూయాత్ అని ఒక వాక్యం. అడక్కుండా ఎవరికీ సూచనలు (సలహాలు) ఇయ్యరాదని దీని భావం. సనత్కుమారులవారు చెప్పింది కృతయుగంలో. అంటే, ధర్మం 4 పాదాలా నడిచే కాలంలో. విన్నది సుమంత్రుడు మాత్రమే. తాను విన్నది తప్పక జరిగితీరుతుందనే అచంచల విశ్వాసం సుమంత్రునికి ఉంది. అంగదేశంలో కఱపు రావడమూ, ఋశ్యశృంగుడు రావడమూ, శాంతా ఋశ్యశృంగుల వివాహం కావడమూ, అంతా నిజమై నప్పుడు, దశరథునికి పిల్లలు లేక పోవడం కూడా స్రత్యక్షంగా కనిపిస్తాన్నప్పుడు - ఇక మిగిలింది మాత్రం జరుగదా? - అనుకొన్నాడు.

అనుకున్నట్టుగానే 'అశ్వమేధయాగబుద్ధి' కల్గింది దశరథునికి. ఆయనకు ఆయనగా, ఒక సమావేశం చేసి సంతానంలేదని మరీ దుఃఖపడ్డాడు. ఆయన కాయన అడుగుతున్నాడు కాబట్టి, చెప్పక తప్పదనీ, చెప్పకపోవడం అధర్మమనీ భావించి, సనత్కుమారుడు చెప్పిందాన్ని సుమంత్రుడు ఇప్పుడు చెప్పాడు.

అంతరంగికుడూ, దశరథుని క్షేమాన్ని కోరేవాడూ కాబట్టే, ఈ ఆలోచన కల్గిన దశరథునికి ప్రోత్సాహకరంగా ఉండేలా, (భవిష్యంతి సుతా రాజన్ చత్వార స్తే కులోద్భవాః) - వంశవృద్ధి కరులూ, కీర్తిమంతులూ వల్లరు పుడతారని, రాబోయే దాన్ని కూడా చెప్పాడు. ఎప్పుడైనా, ఎదుటివ్వకీ శ్రద్ధపుట్టినప్పుడూ, చెప్పమని అడిగినప్పుడూ, చెప్పే దానికి-మనకు మనంగా వానికి విన్పించేదానికి, చాల తేడా ఉంటుంది.

అంతదాకా ఎందుకు? పిల్లలున్న ఎవ్వరికైనా, దశరథుని దుఃఖం, చాలా విసుగుగా అనిపిస్తుంది. అంత దుఃఖించాలా? అనిపిస్తుంది. అయితే, ఆ దుఃఖం దశరథునికి, అలాటి బాధ పడేవారికీ తెల్సా. ఆయనకు అప్పుడైన సుమంత్రునికి తెలుసు. ఆ సుమంత్రుని

క్కుడా, ఇదే సరైన సమయమనీ తెలుసు. అయినా, మనకి అర్థం కాలేదంటే, మనమా స్థాయిలో ఆలోచించడం లేదన్నమాటే.

దశరథుని ఆశ్వమేధం

సరయూ నదికి ఉత్తరంగా యజ్ఞశాల కట్టక, విడువబడిన ఆశ్వం, సంవత్సరకాలానికి, ఏ అభ్యంతరాలూ లేకుండా, పంపినది పంపినట్లుగానే వచ్చింది. యాగం ప్రారంభించ వచ్చునని వశిష్ఠాది మహర్షులు చెప్పారు.

దేశ విదేశ రాజులు అందరికీ ఆహ్వానాలు వెళ్లాయి. మిథిలాధిపతి జనకుణ్ణి, దశరథుని మామ కేకయరాజు (కైక తండ్రి) నీ, అంగాధిపతి రోమపాదుణ్ణి (దశరథునకు పెంపుడుగా వచ్చిన కూతురు శాంత. ఆమెని రోమపాదునకు ఇస్తే, ఆయన పెళ్లి చేసాడు. శాంతకు తండ్రి దశరథ రోమపాదు లిద్దఱుకాదు). కోసలాధిపతి భానుమంతుణ్ణి (కౌసల్య తండ్రి), మగధాధీశ్వరుణ్ణి (సుమిత్ర తండ్రి) మాత్రమే స్వయంగా తోడి తెమ్మని, సుమంత్రునికి ఆజ్ఞచేసాడు దశరథుడు.

వచ్చే వారందరికీ, రోజులలోనే చక్కని భవనాలు సిద్ధమయ్యాయి. ఎవరెవరి స్థాయికి తగినట్లు, వారివారికి భవనాలూ, అందరికీ సరిపోయేలా గజ-ఆశ్వ-ఆయుధ-శయ్యాశాలలూ ఏర్పాటయ్యాయి. సకల కులాలవారూ యజ్ఞానికి పిలువబడ్డారు. ఆహ్వానం అందని వాళ్లు ఎలా లేరో, అలాగే పిలువబడి రనివారూ లేరు.

దశరథుడు తన ముగ్గురు భార్యలతోనూ యజ్ఞశాలలో కనిపిస్తున్నాడు. చూడగానే శేషంగా ఆకర్షిస్తున్నవి - ముందుగా నిలబెట్టబడిన యూవస్తంభాలు. 3 వరుసలలో ఒకదాని వెనుక ఒకటిగా, వరసకి 7 చొప్పున, ఒక్కొక్కటి 21 మూలలకి 21 పిడులు తక్కువగా (మణికట్టు నుండి వ్రేళ్ల చివరి వరకూ ఉండే దూరం పిడి) ఎత్తున్న వాటిని నిలబెట్టారు. అన్నిటికీ కొత్త గుడ్డలు కట్టారు. ముందువరసలో మూడూ చంద్ర కట్టవే. రెండవ వరుసలో మారేడు, మూడోవరుసలో మోదుగ, 4వ వరుసలో అటూ ఇటూ దేవదారు స్తంభాలు, మధ్యలో వేగిన స్తంభం. మళ్లీ 5, 6, 7 వరుసలలో క్రమంగా మోదుగ, మారేడు, చంద్ర స్తంభాలూ నిలబెట్టారు. మొత్తం 21 స్తంభాలు. ప్రతి స్తంభానికి 8 కోణాలున్నాయి. అన్నీ నున్నగా చెక్కబడి, 7 వరసల్లో ఉండి సప్తర్షులా! అన్నట్లున్నాయి. ఎటునుండి చూసినా, మధ్యగా ఉండే, 4వ వరుసలోని మధ్యలో వేదిక. వేదికని గరుడపక్షి ఆకారంలో ఇటుకలతో కట్టారు. ఐంగారు జెక్కలు అమర్చారు దానికి. అన్ని యూవస్తంభాలకి యజ్ఞంలో చెప్పబడిన విధంగా ఆయా పక్షులు కట్టబడ్డాయి. వేదికకి, తూర్పు ముఖంగా ఉద్గాత, దక్షిణాన బ్రహ్మ, పశ్చిమాన అధ్వర్యుడు, ఉత్తరాన వాత అనేవారు నిలబడ్డారు. దేవతలకి ఇష్టమైన సోమరసాన్ని

దంచి తీసారు. ఆ స్తంభాలలో ముఖ్య స్తంభానికి, 'అశ్వం' సర్వాలంకారభూషితమై కట్టబడి ఉంది. (ఉద్గాత - బ్రహ్మ మొదలైన ఈ పేర్లు, యజ్ఞంలో పురోహితులకి వారు వారు చేసే కార్యక్రమానికి అనుగుణంగా పెట్టబడేవి).

వేద మంత్రాలు చదువబడుతూండగా, అగ్నిహోత్రంలో మంత్రపూర్వక హవిస్సు విడువబడుతూండగా, యాగం ఊహింపనంతటి గొప్పగానాసాగింది. పట్టమహిషి కౌసల్య యాగాశ్వాన్ని బంగారు సూదులతో గుచ్చింది. మంత్ర విధానం ప్రకారం, అశ్వం విశసింపబడ్డాక (మరణించాక) ఆ రాత్రి, మువ్వురు భార్యలూ, పట్టమహిషి పరివృత్తి, వావత (యజ్ఞం పూర్తి అయ్యేవఱకూ వీరి పేర్లు ఇవి)లు ఆ అశ్వం ఉన్న శాలలోనే ఉన్నారు. (కృతాబిషేకా మహిషీ పరివృత్తి రువేక్షితా, వావతా సా భోగివీ స్యాత్) మఱు నాడు ఆ అశ్వపు 'మేదస్సు' ఉడుకబెట్టారు. ఆ ద్రవ్యాన్ని అగ్నిలో హోమం చేసేప్పుడు వచ్చేవాసనని, దశరథుని చేత పీల్చించారు. 8క్రతువులు మొత్తం చేయబడ్డాయి. (2 అతిరాత్రాలు, అభిజిత్ - విశ్వజిత్ - 2 ఆప్తోర్యామాలు) అశ్వమేధం మొదటి రోజున 'అగ్నిష్టోమం' - రెండో రోజున ఉక్థ్యం' మూడోరోజున 'అతిరాత్రం' అనే పేర్లున్న క్రతువులు జరిగాయి.

ఇక అశ్వమేధం జరిగిన అన్ని రోజులూ, కులవర్ణ భేదం లేకుండా మృష్టాన్నాలు పెట్టారు. పరిశుభ్ర వస్త్రాలతో వడ్డన సాగింది. రత్నకుండలాలని ధరించినవాళ్ళు సహాయ పడ్డారు. (బంధువులు వడ్డన చేయడం - మఱి కొందఱు బంధువులు సహాయంగా ఉండడమనేది, ఆనాటి సంప్రదాయమే నన్న మూల).

యాగం పూర్తికాగానే దశరథుడు తన రాజ్యాన్ని, యాగం చేయించిన నల్ల (పురోహితులకి (హోత - అధ్వర్యు - బ్రహ్మ - ఉద్గాతలకి) ఒక్కొక్క దిక్కు ఒకరికి చొప్పున, దానం చేసేసాడు. ఆ ఋత్విక్కులు (పురోహితులు) - 'రథా స్సాస్వద్యాయకరణే వయం నిత్యం హి భూమివ - విష్క్రయం కించిదేవేనా వ్రయచ్చతు భవానితి (14/8)' రాజా! వేదం వల్ల వేసికోవడంలో శ్రద్ధకల మాకు, రాజ్యంలో పనేమిటి? దానం ఇచ్చావు కాబట్టి, దీనికి బదులుగా ఏదైనా యిచ్చి, నీవే దీన్ని తీసికో' అన్నారు.

దశరథుడు పది కోట్ల గోవుల్ని - బంగారు నాణాలనీ, 40 కోట్ల వెండి నాణాలనీ ఇచ్చి, భూమిని తిరిగి తీసికొన్నాడు. ఋత్విక్కులు ఆ ద్రవ్యాన్ని మొత్తాన్ని వశిష్ఠ - ఋశ్య శృంగుల కిచ్చేసారు. మొత్తానికి అశ్వమేధం సశాస్త్రీయంగా పూర్తి అయింది.

ఇంతలో ఒక బ్రాహ్మణుడు చేయిచాచాడు. (నీకుతోచిన ఏ చిన్న వస్తువునైనా దానం చేయమంటూ) అన్నీ దానమిచ్చిన పిమ్మట యాచించిన వీనికి ఏమియ్యాలి? అనుకుంటూ - వేతి బంగారపు కడియాలని దానం చేసాడు దశరథుడు. (కన్నా చిద్యాచమానాయ దదా) ('అన్నీ ఇచ్చేసాను' ఏమీలేవని చెప్తే ఇక్ష్వాకువంశం వాడెందు కౌతాడు?)

దశరథుని ఆశ్వమేధంలోని ఇతర రహస్యాలు

1. శ్రీమద్రామాయణంలో ఆశ్వమేధం కూడా, అతిముఖ్యమైన సంఘటనం. మొత్తం సంపాదించిన ద్రవ్యాన్నంతనీ, ఋత్విక్కులకి దానంగా దశరథుడిచ్చేసాడు. 'సంపద ఉంటేనా? ఎంతైనా దానం చేస్తాం' అనేది అందఱూ అనే మాటే. ఇవ్వడానికి ఏమీ లేనప్పుడు ఎంతైనా ఇయ్యగలనని అనేవానికి, ఇయ్యగలిగిన స్థితి వచ్చాక, దానం చేయడమనేది, చెప్పుకో దగ్గ విషయం. నాల్గు దిక్కుల భూమినీ దానం చేసేసాడంటే, ఎంతటి త్యాగ బుద్ధి దశరథునిది! రాజులకి పూర్వపురోజుల్లో, దాన గుణాన్ని ముందు నేర్పేవారు. నాల్గు దిక్కుల భూమినీ ఇచ్చాక, సంన్యాసిగా వెళ్లిపొమ్మని అన్నాకూడా సంసిద్ధపడే బుద్ధి వారికుండే, దానం చేసేవారు. వీరి పూర్వుడు 'రఘుమహా రాజు' కూడా అంతే! అలా దానం చేసినవాడే. డబ్బున్న దానికి సరియైన వినియోగం 'పాత్రత' తెలిసి, దానమీయడం. ఋత్విక్కులు కూడా తమకి అక్కటలేని దాన్ని దశరథునకిచ్చి, వచ్చిన ద్రవ్యాన్ని వారుంచుకోక, వశిష్ట ఋశ్య శృంగులకీయడం చెప్పుకోదగ్గది. వశిష్ట - ఋశ్య శృంగులు - ఋత్విక్కులకి, అర్హతని బట్టి ఆ ఏమ్మట ఇచ్చారు. దానం ఇలా సాగాలని యాగం వల్ల రాజు గ్రహించడం.

2. ఎందఱెందఱో, ఎక్కడెక్కడి నుండో వచ్చి తృప్తిగా భుజిస్తే, ఎలా ఉంటుందో, వారిలోని ఆనందాన్ని స్వయంగా రాజుచూచి, తన ప్రజలు ఇలాగే సుఖ గతులతోనే ఉండాలనే భావనని కల్గి ఉండడం, అలా పరిపాలనని నేర్పుగా చేయాలనే బుద్ధిని ఏర్పరచుకోవడం.

3. అన్నిటికీ మించి దేవతలు, రావణుని అభిప్రాయ పరీక్ష కోసమూ - (దశరథునికి ఆశ్వమేధ బుద్ధి కల్గించారు), ఇక్కడ కొద్ది దూరంగా ఆలోచించాలి.

జయ విజయులనే పేరుగల నైకుంఠ ద్వారపాలకులే, రావణ కుంభకర్ణులు. మోక్షం పొందడానికి ఉపాయం, మహావిష్ణువు చేతిలో చావడమని గ్రహించి, సనత్కుమారుల వారినే అడ్డగించి, రాక్షస జన్మని శపంగా పొందారు. శ్రీమ్రుంగ విష్ణువుచేతిలో వధింప బడాలంటే, విష్ణువుకి ఆగ్రహం కలిగే పనులు - పతివ్రతలని బాధించడం - యజ్ఞధ్వంసం - మహర్షి బాధ - వంటివి చేయాలని నిశ్చయించుకొని, అలా ప్రవర్తించ సాగారు. (నిరసనని తెలిపడానికి ప్రభుత్వపు ఆస్తులని పాడు చేయడం, రాక్షస కృత్యమే - ఈ కోవకి చెందినదే).

విష్ణువు భార్య శ్రీ లక్ష్మి. ఈమె కుశధ్వజానికి కూతురుగా వేదవతిగా పుట్టింది, తనని పెండ్లి చేసికొమ్మని బలవంత పెట్టడమే కాక - తన శిరోజాలు కూడా పట్టి లాగిన, రావణుణ్ణి చంపించేందుకే, అయోనిజగా, మళ్లీ జన్మిస్తానని శపమిచ్చింది. (ఈ

త్వయోనిజ సాధ్యే భవేయం ధర్మణ స్సుతా - తస్మా త్వ వదార్థాయ నమత్ప్రత్యేఽవ్యాహం వును.)
అహంకారి రావణుడు, అనరణ్యుడనే రాజాపేకి, ముందుమాట లేకుండా దాడిచేసి,
సరికాదని అనరణ్యుడంటున్నా వినిపించుకోక, అతణ్ణి నేల పడ్డవెచాడు. అవమాన,
కోపాలు కల్గిన అనరణ్యుడు ' నా వంశంలో పుట్టే దశరథపుత్రుడు నిన్ను చంపుతాడు'
అని శపించాడు. (రామో దశరథి ర్నామ య స్తే ప్రాణాన్తరివ్యతి).

అప్పటి కర్థమైంది రావణునికి - చంపేది దశరథ పుత్రుడనీ, చంపించేది ఒక
అయోనిజ అయిన పతివ్రత అనీను -

ఆ కాలానికి (అనరణ్యుడు పరిపాలిస్తున్న కాలానికి) చాల కాలం పిమ్మట,
దశరథుడు రాజ్యానికి వచ్చాడు. తన వధ కోసం (మోక్షం) ఎదురు చూస్తున్నాడు
రావణుడు. కాని దశరథునకు సంతానం కల్గలేదు. అశ్వమేధం కోసం అశ్వాన్ని
విడిచాడు. యుద్ధ సైయుడు అయ్యుండి కూడా, తాను (రావణుడు) అశ్వాన్ని పడితే
యాగం ఆగిపోయి, తనని చంపి మోక్షమిచ్చే యోగ్యుడు పుట్టడని, కావాలనే యాగాశ్వం
లంకకు వస్తోందని తెలిసి 'యజ్ఞదీక్ష' తీసికొన్నాడు రావణుడు. దీక్షలో ఉండబట్టి,
యాగాశ్వాన్ని రావణుడు పట్టు కోలేదని, అంతా భావించారు. అశ్వాన్ని రావణుడు
పట్టకపోవడం, దేవతలకి లాభసూచకమైంది. విష్ణువు భూలోకంలో జన్మించే వీలు
వీర్చింది. ఈ విషయం తెలియడానికే, అశ్వమేధ బుద్ధి పుట్టించారు దేవతలు. రావణ
వధ సులభమేనని విష్ణువు గుర్తించాడు.

దేవలోక నిర్ణయాలు

అశ్వమేధం జరిగిన తీరుకి ఆనందపడిన ఋష్య శృంగుడు, పుత్ర కామేష్టిని
చేయిస్తానని దశరథునితో పలికాడు. హోమం ప్రారంభమైంది. ఎవరెవరి భాగాలని, వారు
వారు పట్టుకుపోవాలని, దేవతలంతా ఒకచోటికి వస్తూనే, బ్రహ్మను చూచారు.
'స్వామీ! రావణుడు చేస్తున్న దుశ్చేష్టలు, నీకు తెలియనివి కావు. అవన్నీ, నీ 'వరం'
అండగా ఉండడంచేత చేయగల్గుతున్నాడు' అని వాని దుర్మార్గాలని వివరించారు.

బ్రహ్మ - వారి మాటలు విని, 'దేవతలారా!' దేనిచేతనూ చావులేని వరమడిగిన
రావణుడు, 'మనుష్యజాతి' అంటే ఉండే తక్కువ చావుతో, మానవుల వలన చావు
రారాదని అడుగలేదు. అందుకని 'మనుష్యుని చేతనేవాడు వద్యుడు'. అన్నాడు. (నా
కీర్తయదవజ్ఞానాత్ తద్రక్షో మానుషాన్తథా-తస్మాత్ప్ర మానుషా ద్వధ్య మృత్యుర్నా న్యోఽస్యవిద్యతే).
ఈ విషయం దేవతలకి, ఋషులకి ఆనందదాయక మైంది.

ఇంతలో శంఖ చక్రగదాధారి, పీఠాంబరుడూ అయిన శ్రీ మహావిష్ణువు అక్కడ
ప్రత్యక్షమయ్యాడు. దేవతలూ, మహర్షులూ అంతా, రావణుడు పెట్టే బాధలూ, పంచ

భూతాలనీ వాడు అదుపుచేసే పద్ధతినీ వివరించి, శరణు కోరారు. అన్నీ తెలిసినప్పటికీ విష్ణువు ఆనందపడి 'ఏ ఉపాయంతో వాణ్ణి సంహరించాలో' చెప్పండని (ఉపాయ కోవదే తన్య?) వారినే అడిగాడు.

మానవుని చేతనే రావణుడు వధింపబడాలని బ్రహ్మ చెప్పగానే, తాను (విష్ణువు) మనుష్యునిగా ఎవరి యింట పుట్టాలా? అని ఆలోచిస్తూంటే, దాన్ని గమనించిన దేవతలు 'పుత్ర కామేష్ఠి చేస్తున్న దశరథుడు నీ తండ్రిగా ఉండడానికి యోగ్యుడన్నారు. ఆయన కున్న ముగ్గురు భార్యలలోనూ నలుగురిగా పుట్టమని సూచించారు.' (తన్య భార్యాను తన్యమ స్రా శ్రీ కీర్త్యవమాను చ విష్ణో! పుత్రత్వ మాగచ్ఛ చత్వార యివ భావనః)

విష్ణువు ఆనందపడి 'దేవతలారా!' రావణుణ్ణి చంపి, బహుకాలం మానవరూపంతో రాజ్యం ఏలుతాను' అని వారికి అభయమిచ్చి, తాను నలుగురుగా అయి, దశరథుని ఇంట జన్మించాలని నిశ్చయించుకొన్నాడు. వెంటనే అంతర్ధానమయ్యాడు.

దీనికి 'లో అర్థం' ఏమిటి? ఇక్కడ దశరథుడు యాగం చేస్తూంటే, అక్కడ దేవతలు ఆలోచిస్తున్నారు. మనం కూడా, ఇక్కడ ఏదైనా దైవకార్యం చేస్తూంటే, దేవతలూ ఆలోచిస్తారు - 'వీడికి ఏ శుభాన్ని కల్గించాలి?' - అని. దేవతలంతా రావణుని దుశ్చేష్టలని బ్రహ్మకి చెప్పడం, బ్రహ్మసమక్షంలోనే దేవతలు తిరిగి విష్ణువుకి చెప్పడం - అనేవి, రావణుని అహంకార విధానాన్ని వివరించడం తప్ప, వేరేము కాదు.

'వరం' ఎప్పుడూ శాపమే! రావణుడు తొందరగా వధింపబడాలనే ఉపాయానే, బ్రహ్మ, వానికి 'చావులేని వరం' ఇచ్చాడు. భగవంతుడు చాల తెలివైనవాడు. బుద్ధితో ఆలోచించగల మనకి, ఆ బుద్ధిని, ఎలాటిదాన్ని ఇవ్వాలా? అని, 'బుద్ధి' తో ఆలోచించి ఇచ్చేవాడు. రావణుడు అడుగుతున్నంత సేపూ, బ్రహ్మ 'వికల్పాల' గుఱించి ఆలోచించాడు. పగలు చావకూడదు - అని రావణుడడిగితే - 'రాత్రి చంపవచ్చు' - అని బ్రహ్మ ఆలోచన. 'రాత్రి చావరాదు' - అని రావణుడడిగితే 'సంధ్యా కాలంలో చంపచ్చు' - అని బ్రహ్మ భావన.

ఇలా ఆలోచించి చూస్తే, 'మనుష్యజాతి' ని 'మాత్రం విడిచాడు రావణుడు. అదికూడా (అవజ్ఞానాత్) అవమానమనే భావనతో. (అహంకారంతో). బ్రహ్మ కోరు కునేదే అది. అహంకారి అయితే తప్ప, తొందరగా పతనం చెందడు గదా! మనుష్యులని గూర్చి అడుగదలచిన రావణునికి, అహంకారం అడ్డొచ్చేలా చేసినది విష్ణువే. కారణం - 'ఇక్ష్వాకు కులరాజులు తనని, ఎంతోకాలంగా ఆరాధిస్తూండడం వల్ల, తాను మనుష్యజాతిలోనే పుట్టవలసి ఉండడమే.'

అయినా దేవతలని అడిగాడు - 'ఉపాయ కోవదే తన్య?' ఎలా చంపే ఉపాయం? - అని. అడగడానిక్కారణం, అంతకంటే మంచి ఆలోచన ఏమైనా వారికి తట్టవచ్చునేమో

అనీ, తనకి సహాయపడవలసిన దేవతలు చెప్పిన ప్రకారమే అవతార మెత్తుదామనిన్నీ. తనకు తానుగా, ఈ అవకాశానికి ఎదురు చూస్తూన్నాడు కాబట్టే, తన దగ్గరకు దేవతలు రావలసి ఉన్నా, తానే, వారివద్దకు వచ్చాడు.

అప్పటికే వేదవతీరూపంలో లక్ష్మీదేవి, రావణునికి శాపం ఈయడంతో, రావణ వధకి కొంతపని చేసిన లక్ష్మీ, ఆయన వెంట రాలేదు.

ముగ్గురు భార్యల గర్భాల నుండి, తాను నలుగురిగా జన్మించాలనుకోవడానికి, ఋష్యశృంగుని దీవన కారణం. ఆయన పురుః+హితః = పురోహితుడు. (రాబోయే శుభాన్ని తన తప్పశ్శక్తి ద్వారా తెలిసి, హితాన్ని చేప్పేవాడూ, చేయించేవాడున్నూ). పురోహితుడు యజమానితో, 'ఫలానిది మీరు చేస్తే బాగుంటుందనీ, ఈ రోజు మంచిదికాదనీ' ఇలాగ చెప్పడం యజమానికి కలగబోయే శుభాన్ని, తెలిసి చెప్పడమే. నల్లరు పుత్రులు పుట్టవలెనని దీవించడానక్కారణం, ఆయన దైవజ్ఞుడు గనుక - దేవతా అభిప్రాయాన్ని తెలిసిన వాడు గనుకనూ. రావణ - ఇంద్రజిత్ - అవణాసుర - గంధర్వులనే రాక్షసులు నల్లరిని చంపేవాళ్లు నల్లరు కావాలిగా. అందుకు నల్లరుగా పుట్టాడు. (ఇంక కొన్ని విశేషాలు రాబోతున్నాయి).

తండ్రి తాతల పాపపుణ్యాలు, వారు ఆర్జించిన ఆస్తులతోపాటు, తర్వాతి వారికి సంక్రమిస్తాయి. ఇక్ష్వాకుకులీనులెందరో తన పూర్వులు నిత్యం శ్రీ మహావిష్ణువుని ఆరాధిస్తూ వస్తూ ఉంటే, శ్రీ మహావిష్ణువునే పుత్రునిగా పొందే అద్భుతం, దశరథునికే కల్గింది. విత్తనం వేసి, నీరు పోసి, పెంచినవాడు గతిస్తే, నీడని తర్వాతివారు పొందినట్లు, విష్ణువు, తమ యింట వెలసిన విషయం శాశ్వతంగా చరిత్రలో స్థిరం కావాలనే, ఆ కాలపు విష్ణువు పేరు 'దాశరథి' - దశరథపుత్రుడు - అన్నారు.

నిత్యమూ చేయవలసిన కర్మానుష్ఠానం చేత, అత్యున్నత స్థితిని పొందిన జనకునికి అనుగ్రహాన్ని ఇవ్వడం ఉచితమని భావించి, తాను దశరథ పుత్రునిగానూ, తన లక్ష్మీని, జనకుని యింటనూ పుట్టించాడు. విష్ణువు వెకుంతం కదిలి రావాలంటే, ఎన్ని ఏర్పాట్లు చేసికోవాలో ఇక్కడ బోధపడుతుంది.

దేవతలే వానరాలు

తనకు సహాయపడవలసిన దేవతలనందరినీ, అప్పరస - గంధర్వ - స్త్రీల గర్భాన కామరూపులు, (ఏ రూపం కావలిస్తే ఆ రూపాన్ని ధరించగల శక్తి ఉన్నవారు) బలవంతులూ ఐన వానరాలుగా సృష్టించవలసిందని, బ్రహ్మకి ఆజ్ఞ చేసాడు. (అన్నరస్సు చ ముఖ్యము గంధర్వీణాం తనూషు చ నృపధ్వం హరిరూపేణ పుత్రాం స్తుల్యవరాక్రమాన్. హరి అనే వదానికి 'కోతి' అని అర్థం కలగడానిక్కారణం, హరికి సహాయం చేయడానికి ఉద్భవించిన జాతి కాబట్టి (?) దేవతలకి ఉన్న బలం, పుత్రులుగా పుట్టిన వానరాలకి ఉంటుంది. ఈ వానరాలు దేవతలేకాని, మామూలు కోతులు కాదు.

వానర రూపమే ఎందుకు?

- (i) మనుష్యులంటేనే తక్కువ అభిప్రాయం కల రావణునికి, మనుష్యులు కూడా అపహాస్యం చేసే 'వానరజాతి' అనగానే, మఱింత చురుకైన భావం ఉండి, వానరాలు ఏ ప్రయత్నం చేసినా, దాన్ని అతడు, లెక్క చేయకుండా ఉంటాడు. అందుకోసం.
  - (ii) అయోధ్యారాజ్యాన్ని విడువబోయే విష్ణువుకి, తిండిని కూడా యాచించని సైన్యం కావాలి. చెట్లుంటే చాలు, వానరాలకి తిండి బాధలేదు. దుస్తుల బాధ అసలే లేదు. రావణునిలా అహంకారమనేది అసలు లేదు సరికదా - అవమానాన్ని సహించగలవు.
  - (iii) విలువైన వస్తువుల విలువ, వాటికి తెలియదు కాబట్టి, బంగారపు ముద్దలుగా ఉన్న రావణ లంకని, ధ్వంసం చేయడానికి వెనుకాడలేదు. విలువతెలియని కారణంచేత, తమకై భద్రపాటచుకొందామనే సమస్య - ఈ 'జాతి' వల్ల ఉత్పన్నం కాదు గదా.
  - (iv) పక్షిజాతి కుండే, ఎగిరే శక్తి ఉంది. మృగజాతికుండే 'పరుగు' వీటికుంది. ఈ రెంటికీలేని లక్షణం - ఎక్కువ దూరాన్ని ఒకే గెంతులో దుమకడం - అనేది వీటికే ఉంది).
  - (v) వీటిలో యుద్ధం చేసాక, 'రాజనీతికాదు - యుద్ధ ధర్మం కాదు' - మొదలైన ప్రశ్నలు వేసి, ఈ యుద్ధం ద్వారా వచ్చిన రాజ్యం, ధర్మ బద్ధం కాదనే వీలులేదు. వీటిలో, యుద్ధం చేయడమే ప్రాథమికంగా నేరం.
  - (vi) కోట్ల సంఖ్యలో వానరాలు వచ్చినా, గోళ్లు, కోరలే వాటికి ఆయుధాలు కాబట్టి, ఆయుధాలని సిద్ధం చేయడం, పదును పెట్టడం, విరిగితే బాగుచేయడం, వంటి సమస్యలు లేవు.
  - (vii) కోతి చస్తే, గోడ అవతల పారేయడంతో సరి. అంత్య క్రియల బాధే ఉండదు.
  - (viii) 'లంక', సముద్రం దాటితే వస్తుంది. అలా దూకగల జాతి, ఇదొక్కటే.
  - (ix) రావణునికి నందీశ్వరుడిచ్చిన శాపం ప్రకారమూ, 'వానరులే' రావణుడి వధలో సహకరించాలి.
  - (x) గజ-భల్లూక - గవయ మృగాలతో యుద్ధం చేసే విధానాన్నీ, పులి - సింహం వంటి జంతువులని వేటాడే విధానాన్నీ రాజైనవాడు నేర్చుకుని ఉంటాడుగాని, వానరులతో యుద్ధాన్ని నేర్పేవాడు లేనూ లేడు, నేర్చుకున్నదీ ఉండదు.
- పైకి తక్కువ జాతిగా కన్పించగలిగినదీ, లోపల దేవతాశక్తిని ఉంచి రావణుణ్ణి వధించడానికి వీలు కల్పించేదీ - 'వానరజాతి' - అని భావించి, ఇలా అనేక కారణాల చేత విష్ణువు ఈ రూపాన్ని ఎత్తింపచేసాడు.

పాయస ప్రదానం

భూలోకంలో పుత్రకామేష్టి నిర్విఘ్నంగా సాగుతూంటే, ఎందఱెందఱో శ్రద్ధగా చూస్తూండగా, యజ్ఞ గుండం నుండి 'ప్రాజాపత్య పురుషుడు' మెల్లగా పెరుగుతూ రావడం కన్పించింది. (కృష్ణరక్తాంబరధరం, రక్తాన్యం దుందుభిన్యనం - స్వీగ్దహర్వక్షతను జశ్మశ్రువనరమూర్ధణమ్).

ఎఱ్ఱనిముఖంతో, ఎరుపూ నలుపూ కలిసిన వస్త్రంతో, శరీరమంతా వెండ్రుకలు కలిగి, పెద్దపెద్ద మీసాలతో, సింహపు జాలు వెండ్రుకలతో, అగ్నిహోత్రునిలా ప్రకాశిస్తూ, దశరథుని ఎదుటికి పెద్దపులిలా అడుగులు వేస్తూ వచ్చి, 'రాజా! నేను ప్రాజాపత్య పురుషుణ్ణి. సంతానాన్ని కల్గించగలిగినదీ, ఆరోగ్యవృద్ధి నిచ్చేదీ, దేవలోకానికే చెందినదీ అయిన ఈ పాయసం, నీ భార్యల కీయ్యి - పిల్లలు కల్గుతారు. - అని దుందుభి లాటి కంఠ స్వరంతో పలికి పాయసాన్ని ఇచ్చి, అంతర్ధాన మయ్యాడు."

దానిని దశరథుడు అంతఃపురానికి తీసికొని పోయి, భార్యలని పిలిచి, జరిగినదంతా చెప్పి, పాయసంలో సగం (1/2) కౌసల్యకి ఇచ్చాడు.

మిగిలిన సగంలో సగం (1/4) సుమిత్రకిచ్చాడు. ఇంకా మిగిలిన దానిలో సగం (1/8) కైకమ్మ కిచ్చాడు. ఆ మిగిలిన భాగాన్ని (1/8), క్షణం సేపు ఆలోచించి, సుమిత్రకే మళ్ళీ ఇచ్చాడు.

అమృతాన్నిచ్చే దేవతలు, పాయసం ఎందుకిచ్చారు?

- (1) అమృతం, ఇంద్రుని అధీనంలో ఉంటుంది. దాన్ని ఇవ్వాలంటే దేవతలంతా సమావేశమై తీర్మానం చేయాలి.
- (2) పైగా, అమృతాన్నిస్తే, ఈ ముగ్గురు భార్యలకీ మరణం రాదు. దశరథుడు, పుత్రులు కావాలని యాగం చేస్తున్నాడు గాని, తన భార్యలు ముగ్గురికీ చిరుజీవితీయం కోసం కాదుగదా! అడిగిన దాన్ని ఇయ్యక, అడుగనిదాన్ని ఇయ్యడం సరికాదు.
- (3) పయస్పుతో (పాలతో) ఉడికించిన అన్నం పాయసం. (పయసాపక్తం పాయసమ్.)
- (4) మంత్ర శక్తిని ప్రవేశింప జేసి, అగ్ని హోత్రంలో వేసిన నేతిని, 'హవిస్సు' అంటారు. దేవతలు దానిని ఆరగించి, ప్రసాదంగా తిరిగి పంపినది పాయసం. మనం ఇచ్చిన దాన్నే, తిరిగి దేవుని దగ్గరనుండి గ్రహించడం ఎందుకంటే, ఆ దైవశక్తి, దానిలోనికి ప్రవేశించి, తద్వారా మనకీ వస్తుందని.
- (5) దశరథుడు పాయసాన్ని స్వీకరిస్తే, ముగ్గురే పుత్రులు పుట్టాలి. మనుష్యుడైన భర్తయొక్క సంబంధంతో పుట్టే పిల్లలు మహా ధర్మబద్ధంగా ఉండే అవకాశం

ఉండదు. మనుష్యుని ద్వారా కలుగబోయే సంతానం “మరణధర్మం” కలిగినది కావలసివస్తుంది.

(6) పైకి మనుష్యునిగా కనిపిస్తూఉండే రాముడు, పైకి కోతులుగా కనిపిస్తూ ఉన్న దేవతలయొక్క సహాయంతో, పైకి రాక్షసునిగా కనిపిస్తూఉన్న రావణుణ్ణి సంహరించాలంటే, పైకి ప్రాజాపత్య పురుషునిగా కనిపించే శ్రీ మహావిష్ణువు, పైకి పాయసంలా కనిపించే అమృతశక్తికల ద్రవ్యాన్ని ఇవ్వాలని నిశ్చయించి అలా ఇచ్చాడు.

(7) దశరథుడు మరణిస్తే తప్ప, మేనమామ యింట నున్న భరతుని రాకతో మొదలయ్యే, మీది కథ సాగదు. దశరథుడు అమృతమే స్వీకరిస్తే మరణించనే మరణించడుకదా!

(8) సంతానాన్ని కల్గించేందుకు ఇయ్యబడిన ఔషధమే ‘పాయసం’. (ధర్మబద్ధమైన ఫలితాన్ని యిచ్చే మందు. తండ్రి సంబంధం లేక పుత్రుని కవే ‘Test tube baby’ విధానం వేటి శాస్త్రజ్ఞులు ఎంత ఎంత ఆలస్యంగా కనుక్కున్నారో, రామాయణాన్ని బట్టి గ్రహించవచ్చు) అయితే, లోకం లోని ఔషధం పిల్లలని కల్గించవచ్చుగాని, ధర్మబద్ధంగా ఉండే సంతానాన్ని కల్గించదు. అందుచేత ఇది దివ్యపాయసం. ఇదే ‘దివ్యౌషధం’ అంటే.

పాయస విభజనలోని రహస్యం

ఋశ్యశృంగుని ఆశీర్వచనం ప్రకారం నల్లరు పుత్రులు పుట్టాలి. దాన్ని మనించిన దశరథుడు, కౌసల్యకి $1/2$, సుమిత్రకి $1/4$, కైకమ్మకు $1/8$, సుమిత్రకు $1/8$ గా విభజించి యిచ్చాడు. దీనిలో, దశరథుని రాజనీతిజ్ఞత తెలుస్తుంది.

రాజులు, రెండు శాస్త్రాలని అనుసరించాలి. రాజనీతి శాస్త్రమూ - ధర్మ శాస్త్రమూను. పాయసాన్ని కూడా, ఇలా ఆలోచించే యిచ్చాడు దశరథుడు.

కౌసల్య, రాజనీతి శాస్త్రం ప్రకారం ‘పట్టమహిషి’ అయితే, ధర్మశాస్త్రం ప్రకారం ‘కదళీవంద్య’. రెంటినీ కలిపి ఆలోచించాలి. అరటి చెట్టు ఒకేగల వేసేబట్లు, పట్టమహిషికూడా, ఒకే పుత్రుణ్ణి కనాలి.

పట్టమహిషి అయిన పెద్ద భార్యకి ఒక్కడే కొడుకైన రోజున, రాజ్యం మొత్తం వానిదే అవుతుంది. ఒకరికి మించిన పుత్రులు ఉన్నట్లయితే, ఆ సోదరులే పెద్దవానికి శత్రువు లౌతారు.

సుమిత్ర, రాజనీతి ప్రకారం దానకాంత. ధర్మశాస్త్రం ప్రకారం ‘పరివృత్తి’. రెంటినీ కలిపి ఆలోచించాలి. పరివృత్తి అంటే, ‘ఉపేక్షింపబడే భార్య’ అని అర్థం. ఈమెకు

పుట్టేపిల్లలు, ఈమెకు ముందుదైన కౌసల్యకీ, తరువాతిదైన కైకమ్మకూ కలిగే సంతానానికి సేవచేస్తూ ఉండాలి.

కైకమ్మ, రాజనీతి ప్రకారం భోగకాంత. ధర్మశాస్త్రం ప్రకారం వావాల. రెంటిని కలిపి ఆలోచించాలి. కేవలం రాజుకీ వినోదం, భోగం కోసం ఈమె ఉండాలి. ఈమె పుత్రుణ్ణి కూడా 'భోగపరాయణుడు' గానే చూడాలి.

ఈ రాజనీతి - ధర్మశాస్త్రవిధానాలని దశరథుడాలోచించాడు. జ్యేష్ఠభార్య కౌసల్యకీ, ఒక్కడే పుత్రుడు పుట్టాలి. పెద్ద భార్య కౌసల్య పుత్రునికీ, చిన్న భార్య కైకపుత్రునికీ దాస్యం చేసే ఇద్దఱు పుత్రులని రెండవ భార్య 'సుమిత్ర', కనాలి. చిన్న భార్యకు ఒక్కడే కలగాలని భావించాడు.

జ్యేష్ఠ భార్య కౌసల్య పుత్రుడు రాజ్యమేలి తీరాలి. అందుచేత, మిగిలిన ముగ్గురు తమ్ములూ కలిస్తే ఎంత బలం కలవారోతారో, అంతటి సర్వ బలిష్ఠుడు కావాలని ఆలోచించి $(1/8 + 1/8 + 1/4 = 1/2)$ అర్థభాగాన్ని కౌసల్యకీ ఇచ్చాడు.

సుమిత్రకీ ఇద్దఱు పుట్టవలసి ఉన్నా, కౌసల్య పుత్రునికీ దాస్యం చేసేవాడు - కైకపుత్రుని కంటే బలిష్ఠుడుగా ఉండడం, దూరంగా ఆలోచిస్తే మంచిదిగా అన్పిస్తోందని నాలుగవ వంతుభాగాన్ని, సుమిత్ర కీచ్చాడు. ఈ భాగం వల్ల జన్మించిన వాడు, లక్ష్మణుడు. కైకమ్మకీ 8వ వంతు భాగాన్నిఇస్తూ, అతనికి దాస్యం చేసే సుమిత్రా పుత్రుడు, అతనితో సమాన బలం కలవాడు కావాలని ఉపాించి, సుమిత్రకీ కూడా 8 వంతు భాగాన్ని ఇయ్యాలని, ఒక క్షణం ఆలోచించి ఇచ్చాడు దశరథుడు. దీని వలన శత్రుఘ్నుడు జన్మించాడు. భరత శత్రుఘ్నులు కలిసినా $(1/8 + 1/8)$ లక్ష్మణునితో సమానబలం కలవాళ్లే తప్ప, రాముణ్ణి జయించగలిగే వారు కాబోరు. కానేకారు.

దశరథుడు, ఇలా పాయసాన్ని పంచడంలో, ధర్మానికి ఉన్నతస్థానం ఇచ్చినట్లు భోగానికి అత్యర్హస్థానం ఇచ్చినట్లు, తెలుస్తుంది. భోగం ఎప్పుడూ, ధర్మాన్ని అతిక్రమించేది కారాదు. ప్రతివ్యక్తీ, భోగంతో పాటు, ధర్మానికి దాసుడు కావాలిగాని, ధర్మానికి, భోగం కంటే ఎక్కువ స్థాయిలోదాసుడు కావాలి.

దశరథుని కులకాంతలు ముగ్గురూ గర్భం ధరించి, క్రొత్తగా వచ్చిన కాంతితో గొప్పవారిని కనబోతున్నట్లు, అందరికీ అర్థమయ్యేలా చేసారు. ఈ కులకాంతల గర్భాలకి, భూలోక-దేవలోకాలు రెండూ సంతోషించాయి. ఇది అరుదైన విషయంకదామఱి!

దశరథుడు లేక, పిల్లలా?

భార్యాభర్తల వలననే సంతానం కలుగుతుందని అంతాభావిస్తారు. కారణం, అలా భావించేవారి అందరి జన్మమూ అలాగే కావడం వలన కాని నైశేషిక దర్శనం, దీన్ని కొంత వివరించి చెప్పింది.

“ శరీరం ద్వివిధం యోచిజమయోచిజం చ ”

యోచిజాలు		అయోచిజాలు			
<u>జరాయుజ</u> (మావినుండి పుట్టేవారు) నరులు, పశునాగులు మొల నవి.	<u>అండ - జ</u> (గ్రుడ్డు నుండి పుట్టేవి) కోడి, కాకి మొలనవి	<u>సాంకల్పిక</u> (సంకల్పం చేత పుట్టేవి) వేదవతి సీత మొల వారు విష్ణు సంక ల్పంకారణం)	<u>సాంసిద్ధిక</u> (తమ కోరిక ప్రకారం పుట్టేవారు) మానస పుత్రులంటే, వీరే నారదుడు మొలవారు.	<u>స్వేదజ</u> (చెమట నుండి పుట్టేవి) పేలు ఈపెలు	<u>ఉద్భిజ</u> (భూమిని చీల్చుకుని పుట్టేవి) చెట్లు లతలు

‘సంకల్పాత్ దర్శనాత్ స్పర్శాత్ పూర్వేషా మభవన్ ప్రజాః’ సంకల్పమూ - కేవలదర్శనమూ - స్పర్శ - వలన ఒకప్పుడు సంతానోత్పత్తి జరిగింది. తరువాతి కాలపు శాస్త్రజ్ఞులంతా మానవులయిన కారణంగా, అంతా తమలానే పుట్టి ఉంటారనే ఉహతో, అన్నిటిలోనూ స్త్రీ పురుష భేదం కోసం ఇబ్బంది పడసాగారు. పద్మం బురద నుండి, త్తగుల్ల, లోపలి బురదతో ఉన్న ఇసుక నుండి పుడుతున్నాయి. అన్నిటికీ, స్త్రీ పురుష విభింధం చెప్పడం తగదు. కాబట్టి సంతానోత్పత్తికి అభ్యంతరకరంగా ఉన్న కౌసల్య మిత్ర కైకమ్మల శరీరంలో, ఈ పాయసం, సంతానోత్పత్తికి అవకాశాన్ని కల్గించడమే కాక, పాయసమే సంతానోత్పత్తి హేతువు కూడా అయింది. ‘యదా యదా హి ధర్మస్య క్లాని ర్భవతి భారత - అభ్యుత్థాన మధర్మస్య తదాఽత్మానం సృజామ్యహం’ ధర్మం నాశనమౌతుంటే, అధర్మం విజృంభిస్తుంటే, నేను నన్ను పుట్టించుకుంటానని, భగవద్గీతలో భగవంతుడన్నాడు. అందుకే రావణుని ఆధర్మం విజృంభిస్తుంటే, తానే ప్రాజాపత్య పురుషుడై పాయసమిచ్చి, స్పృష్టిని చేయించు కుంటున్నాడు. అలా నల్లరు పిల్లల స్పృష్టి అయిందని గ్రహించాలి.

విష్ణువు చేసిన ఏర్పాట్లు

విష్ణువు ఆజ్ఞకే అనుగుణంగా, బ్రహ్మచేసిన స్పృష్టి క్రమం ప్రకారం, ఇంద్రాంశలో వాలీ, సూర్యాంశలో సుగ్రీవుడూ, బృహస్పతికి తారుడూ, వాయువుకి అంజనేయుడూ,

విశ్వకర్మకి నలుడూ, అగ్నికి నీలుడూ, అశ్వినీ దేవతలకి మైందద్వివిదులూ, కుబేరునికి గంధమాదనుడూ, వరుణునికి సుషేణుడూ, వర్జన్యునికి శరభుడూ,.... ఇలా జన్మించారు.

వీరేకాక ఇంకా ఎందరో దేవతా ఋషుల ఆంశలలో అనేక వానరాలు జన్మించాయి. అవి వానరాలు కాదు. ఆవుతోకల వంటి బారుతోకలున్నవీ, కారు రూపం కలవీ, భూమిని బ్రద్దలు చేసే శక్తికలవీ, సామాన్య వానరాలతో పోలిక ఏ మాత్రమూ లేనివీ, అయిన వానరాలు జన్మించాయి. ఇవన్నీ, రామ సహాయానికే పుట్టాయి.

విష్ణువు ఆజ్ఞ ప్రకారం, వారి సుగ్రీవులు కీష్కింధలోనూ బ్రహ్మ ఆవులింత నుండి పుట్టిన జాంబవంతుడు ఆ పరిసరారణ్యాలలోనూ ఇతర వానరాలంతా, రాక్షససంచారం ఎక్కడెక్కడుంటుందో, అక్కడక్కడ వారి వారి దుశ్చేష్టలని గమనించి, ప్రభుత్వానికి చేరవేసే గూఢచారుల్లానూ పుట్టి చెల్లమీద నివసించ సాగారు. ఏ ప్రాంతంలో, ఏ క్షణంలోనైనా సరే, రామునికి అండగా ఉండేందుకు, ఈ వానరాలు వృష్టింప బడ్డాయి.

రావణుని ఏర్పాట్లు

దశరథుని పుత్రుడు, తనని చంపుతాడని తెలిసిన దగ్గట నుండి రావణుడు-తన ఏర్పాట్లని తాను చేసికొన్నాడు. అశ్వమేధంలో యజ్ఞశ్వుం వచ్చినా బంధించలేదు. రావణుడు లంకవైపుకి వచ్చేందుకు ఉన్న అరణ్యాలలో, తన రాక్షసులని కాపలా పెట్టి, ఎప్పటికప్పుడు, తనకి ఆ సమాచారం చేరవేయమన్నాడు. ఆ ఏర్పాట్లలోని భాగమే తాటక-మారీచ- సుబాహులని దండకారణ్యంలో ఉంచడం, ఖర-దూషణ-త్రిశిరులని జనస్థానంలో ఉంచడం, లంకానగరం వైపు సముద్రంలో 'సంహక అనే' నీడనిపట్టిలాగే రాక్షసు ఉంచడం, వంటివి. ఈ ఏర్పాట్లనన్నింటినీ గమనించిన వానరరూపులైన దేవతలు, శ్రీ మహావిష్ణువుకి ఎప్పటికప్పుడు తెలియచేస్తూంటే, విష్ణువు, రాక్షసుల ఎత్తుకి, పై యెత్తు వేయసాగాడు. శ్రీ మహావిష్ణువు రాముడుగా జన్మించాక, ఇక వైకుంఠం 'ఖాళీ' అనుకోరాదు. (అధికారి సెలవు పెడితే అతడి భాధ్యతలని నెరవేర్చే వారు వేటొకరు ఉంటారు. అత్యవసరసందర్భాలలో తానేమీ నిర్ణయం తీసికోకండా, అసలు అధికారిని సంప్రదిస్తూంటాడు గదా! అప్పటి ఏర్పాటు ప్రకారమే, ఈనాడూ ఆ విధానం కొనసాగుతూ వస్తోంది).

నలుగురికీ నరిపోయిన పేరు

'పుత్రకామేష్ఠి' అయ్యాక, తగిన రీతిలో అందరినీ సత్కరించి పంపించారు. సరయూ నది ఉత్తరాన ఉన్న యజ్ఞశాల నుండి, దశరథుడులు కూడా విచ్చేసి సంవత్సర

మైంది. కులకాంతలు గర్భం ధరించి కూడా, సరిగా రివ ఋతువు - పన్నెండవనెల వచ్చింది. అంతే! (తన శృ ద్వాదశమాసే చైత్రే నావమికే తిథౌ నక్షత్రేఽ దితిదైవత్యే స్వస్య సంస్థేషు సంఘము.) విశంబినామ సంవత్సరం, ఉత్తరాయణం, చైత్రమాసం, శుక్లపక్షం, పునర్వసూ నక్షత్రం, కర్కటకరగ్నం, నవమీతిథి, గురువారం, మధ్యాహ్నకాలంలో, సూర్యవంశంలో, రఘువంశ తిలకుడైన పుత్రుణ్ణి కౌసల్య కన్నది. 5 గ్రహాలు తమ తమ స్వస్థానాలలో (సూర్యుడు మేషంలో, ఆంగారకుడు మకరంలో, శని తులలో, బృహస్పతి కర్కటకంలో, శుక్రుడు మీనంలో) ఉండగా ఈ పుత్రుడు పుట్టాడు. ఇంద్రుణ్ణి కన్న అదితిలా ఉంది, కౌసల్య.

పునర్వసు గడిచి పుష్యమీ నక్షత్రం రాగానే, నవమీ తిథి దాటి దశమి కూడా వచ్చింది. కైక పుత్రుణ్ణి కన్నది.

ఆ మీదటి ఆశ్లేషా నక్షత్రంలో, తిథి ఇంకా మాఘిక దశమిగానే ఉండగా, సుమిత్ర ఇద్దఱు పిల్లలని కన్నది. అయోధ్యలోని జనుల ఆనందానికి, తమ తమ శరీరాలు పట్టలేదు. రాముడు జన్మించగానే, గంధర్వ గానమూ, అప్సరోన్యత్యమూ, దేవదుందుభి ద్వానమూ, పుష్పవృష్టి సాగింది. మిగిలిన పిల్లలు పుట్టినప్పుడు మధుర మధురంగా, ప్రశాంతంగా గాలి వీచింది. పేర్లు పేట్టే రోజు (11వ రోజు) వచ్చింది. ఎన్నెన్ని ఎందఱెందఱకు, దశరథుడు దానమిచ్చాడో చెప్పలేము. వశిష్ఠుడు క్రమంగా ఒక్కొక్క బిడ్డ దగ్గఱకూ వచ్చి, పేర్లు పెట్టసాగాడు. (జ్యేష్ఠం రామమ్మహాత్మానం భరతం కేకయీనుతం, శామిత్రం లక్ష్మణమితి శత్రుమ్న మవరం తథా.)

పెద్దవాణ్ణి చూచి, భావి కథని మనసులో ఊహించి, దైవ నిర్ణయం ప్రకారం, దైవ బుద్ధి మనసులో కల్గగా - 'రామః' అని పేరు పెట్టాడు. (ఋణే నర్వజనాః గుణైః - ఋణే యోగిన్-ఋణయతీతి.) అందఱు జనులనీ తన గుణాలతో ఆనందపెట్టేవాడూ, యోగులు కూడా ఎవనియందు ఆనందాన్ని పొందుతారో అలాటి వాడూ, అందఱినీ ఆకర్షించి సంతోషపరచే వాడూ కాబట్టి (రమ్ అనే మాటకి పై అర్థాలన్నీను. ఆ మాటపై 'రామః' అయింది) రాముడు అందాం - అనుకొని, అలా పేరుపెట్టాడు.

జ్యోతిషం ప్రకారం, చైత్రంలో పుట్టినవాడు తీయగా మాట్లాడే లక్షణం కలవాడౌతాడు. నవమినాడు పుట్టినవాడికి, ఎవరన్నా భయం ఉండదు. ఉత్తరాయణంలో పుట్టేవానికి దానగుణం - జాలీ ఉంటుంది. గురువారం పుట్టేవాడికి, మాట నేర్పు ఉంటుంది. మధ్యాహ్నం పుట్టేవానికి కోపం రాదు. వస్తే సాధిస్తాడు. అయితే శత్రువు కూడా ఇతణ్ణి గౌరవిస్తాడు. 5 గ్రహాలు ఉన్నతంగా ఉన్నప్పుడు పుట్టినవాడు, లోకారాధ్యుడౌతాడు. (చైత్రే మధురహాషిస్యాత్ - విశ్వయవృశ్యభూతేభ్యో నమః మునజాయతే. విశ

గ్రహోచ్చటాతన్య నర్వారిష్టమిశనమ్ - ద్విగ్రహోచ్చే తు సామంత త్రిదుచ్చే తు మహావతిః
చతుర్గ్రహోచ్చే నమ్రాత్ వంచోచ్చే లోకనాయకు). అందుకని యీ పేరే పెట్టాడు.

రామునికి పిమ్మట పుట్టిన కైకపుత్రునికి, 'భరతః' అని పేరు పెట్టాడు వశిష్ఠుడు. రాముడు, రాజ్యం అక్కటలేదని వెడితే, తనకు ఏమాత్రం ఇష్టంలేని రాజ్యాన్ని నందిగ్రామంలో ఉండి 'భరించేవాడు' కాబట్టి, భరతుడని పేరెట్టాడు విభర్తి భరతు. రామునికి వెంటనే పుట్టినవాడు కావడం వలన, రాముడు, రాజ్యం అక్కరలేదనగానే, ఆ హక్కు భరతునకు వస్తుంది. వచ్చిందీకూడా. భరతుడు ఊళ్లో లేకుండా, రామునికి దశరథుడు రాజ్యాన్ని ఈయదలచడం న్యాయమే! (ఈ విషయం నా అయోధ్యాకాండ వ్యాఖ్యలో వివరింప బడింది).

సుమిత్రా పుత్రు లిద్దటిలో, ఒకరికి 'లక్ష్మణః' అనీ- రెండవవానికి శత్రుఘ్నః అనిన్నీ- పేర్లు పెట్టాడు. అన్నయైన రామచంద్రునికి సేవ చేయడమే లక్షణంగా కలివాడు కాబట్టి, లక్ష్మణుడని పేరు. రాముడే లక్ష్మణుణ్ణి గూర్చి, వెలుపల తిరిగే ప్రాణంలాటి వాడనీ- రెండవ అంతరాత్మ అనీ- (ఐహి, ప్రాణ ఇహ వరు- ద్వితీయం మే అంతరాత్మానమ్ - తం తు దేశం న వ్యామి యత్ర బ్రాహ్మ నహోదరు)) ఇలా చాలా మారులు పల్కాడంటే, లక్ష్మణ నామం సార్థకమే కదా!

రామునికి రాజ్యం అక్కట లేకపోతే, భరతుడు అనిష్టంగా రాజ్యాన్ని తన భుజాల మీద భరిస్తూ ఉంటే, లక్ష్మణునికి కేవలం రామసేవ తప్ప వేఱు ద్యాస లేకపోతే, తానైనా రాజైతే బాగుండుననే ఆలోచన ఏ మాత్రమూ లేక, కామ, క్రోధ, లోభ, మోహ, మద, మాత్సర్యములనే 6 లోపలి శత్రువులనీ, మ్న= చంపుకొన్నవాడు శత్రు-ఘ్ను-డు.

పుట్టిన నక్షత్రం బట్టి, వ్యక్తి ప్రవర్తన

తప్పక ఉంటూంటుంది. ఒక్కసారి ఆకాశాన్ని చూస్తే తెలిసేవే జ్యోతిషంలోని నక్షత్రాలన్నీ. ధనుస్సు ఆకారంలో ఉండే ఆ 5 నక్షత్రాలకీ, 'పునర్వసు' అని పేరు. ధనుస్సు ఆకారంలో ఉంటుంది కాబట్టే, పునర్వసులో పుట్టిన రాముడు కోదండాన్ని ధరిస్తాడు. తన ధర్మాన్ని ఎప్పుడూ ఆయన 'ధర్మం' ద్వారా పరీక్షించుకుంటూంటాడు. 'ధర్మం' అంటే 'విల్లు' అని కూడా అర్థం. తాను వేసిన బాణం ఎదుటి వాణ్ణి వధిస్తే, అవతలివాడు అధర్మపరుడూ తానింకా ధర్మాత్ముడూ అనిన్నీ భావం. తన ధర్మబలం తగ్గకుండా తనస్సు చేసే స్వభావమూ ఈయన కుంటుంది. అందఱూ 10వ నెలలో పుడితే, వీరంతా 12వ నెలలో పుట్టడం వలన, వీళ్లు మానవులు కారని, గ్రహించాలని లోకానికి సూచన

రెండవ వాడు భరతుడు. పుష్కమీజాతకుడు. 4 నక్షత్రాల కూడిక 'పుష్పం' ఆకారంలో ఉంటుంది. కాబట్టి భరతుడు మెత్తగా ఉండే లక్షణం కలివాడు. రాముడెంత

కాలానికి అర్జించిన కీర్తిని, రామపాదుకలకి రాజ్య పట్టాభిషేకం చేసి, క్షణ కాలంలో - రాముడు సంపాదించలేని కీర్తిని పొందేసాడు. పుష్కమి వారు మెత్తగా, కార్యసాధకులుగా, దైవ, గురు, భక్తిపరాయణులుగా ఉంటారు.

తరువాతి వాడైన లక్ష్మణుడు, 6 నక్షత్రాలు కలిసిన ఆశ్లేషలో పుట్టాడు. ఈ నక్షత్రం పర్వాకారంగా ఉంటుంది. పాము, తనకి ఏదైనా అపకారం ఎవరైనా చేస్తారే మోనని ఎలా తానే ముందు బుసకొడుతుందో, అలాగే రాముని యందలి ఇష్టంతో, ప్రతివ్యక్తినీ అనుమానిస్తాడు లక్ష్మణుడు. రామునికి వ్యతిరేకం చేస్తే, బుస కొట్టినట్లు కోపంతో ఊగిపోతాడు. తండ్రిని కూడా చంపుతాననడానిక్కారణం నక్షత్ర ప్రభావమే. అయితే, అంతటి పామునీ ప్రశాంతంగా బుట్టలో కుక్కే వాడొకడు ఉన్నట్లుగా, రాముడు మాట్లాడడం ప్రారంభిస్తే, ఈ కోపమంతా ఎటుపోతుందో తెలియదు. అలాంటి వాడు లక్ష్మణుడు. లోకంలో కూడా ఆశ్లేషా నక్షత్ర జాతకులకి కోపం ఎక్కువే.

శత్రుస్థునికి లక్ష్మణునికి బలంలో కూడా భేదం ఉంది. లక్ష్మణ బలంలో సగం, శత్రుస్థు బలం. రాముడు ఒకనికి యజమాని అయితే, భరతుడు మరొకనికి యజమాని. లక్ష్మణుడు ఊరిబయట- తాటక- శూర్పణఖ- అయోముఖి- ల ముక్కు చెవులు కోస్తే, శత్రుస్థుడు ఊరిలోపలి మందరని చావమోదాడు. ఎక్కడా కూడా, కవలలలో ఒకరికి, రెట్టంపు బలం ఉండడాన్ని చూడం. ఇది కూడా, వీళ్లు మానవులు కారని సూచించడానికేనని గ్రహించాలి.

'18' అనే అంకెలోని విశేషం

శ్రీమద్రామాయణంలో ప్రతికాండలోని 18వ సర్గకి, ఓ విశేషం ఉందనిపిస్తుంది. బాలకాండ (18)లో రామాదులు పుట్టడం, అయోధ్యాకాండ (18)లో కైక, వరాలని అడగడం, ఆరణ్యకాండ(18)లో శూర్పణఖ రావడం, కిష్కింధాకాండ(18)లో వాలి సమాధానం, సుందరకాండ(18)లో, సీతమ్మని చూడ్డానికి రావణుడు రావడాన్ని, హనుమంతుడు స్వయంగా చూడడం, యుద్ధకాండ (18) లో విభీషణునికి శరణు నీయడం, ఉత్తరకాండ(18)లో వేదవతి రావణుణ్ణి శమించడం అనే అతిముఖ్య ఘట్టాలే ఉన్నాయి.

ప్రాచీనుల మతంలో '18' విశేషం కలి సంఖ్య.

మహాభారత పర్వాల సంఖ్య 18.

భారతంలోని గీతకున్న అధ్యాయాలు 18.

గీతలోని ప్రిత ప్రజ్ఞ శ్లోకాలు 18.

ఆత్మను గూర్చిన శ్లోకాలు 18.

వ్యాసుడు వ్రాసిన పురాణాలు 18.

యజ్ఞంలోని ఋత్విక్కుల సంఖ్య 18.

భారతంలోని సేనలు 18 అక్షౌహిణులు.

యుద్ధం జరిగిన రోజుల సంఖ్య 18.

అక్షౌహిణిలోని వీనుగుల సంఖ్య 21870. (మొత్తం అంకెలను కూడితే 18).

రథాల సంఖ్య 21870. (మొత్తం అంకెలను కూడితే 18).

గుఱ్ఱాల సంఖ్య 65610. (మొత్తం అంకెలను కూడితే 18).

కాలపాలం 1,09,350. (మొత్తం అంకెలను కూడితే 18).

మొత్తం 2,18,700. (మొత్తం అంకెలను కూడితే 18).

మహాభారతానికిన్న పేరు 'జయ' అనేది. (సంఖ్యాశాస్త్రం ప్రకారం 18).

(జ' నుండి 'య' వరకు ఉన్న అక్షరాల సంఖ్య కూడ 18).

ముక్తి అనే సాధానికున్న మెట్లు 18. ఈ వడుమ నున్న ఉంచితే 108.

ఈ రెండు అంకెల లబ్ధం $(1+8 = 9)$ 9. ఈ ఎక్కాన్ని చూడండి. $2 \times 9 = 18$ మొదలు కొని $99 \times 9 = 891$ వరకు, ఏ అంకెల లబ్ధాన్ని చూసినా '9' అవుతుంది. అంత మార్పులేని సంఖ్య 18 (9). మిగిలిన ఏ సంఖ్యకూ ఈ పద్ధతి లేదు. కృతయుగ కాలం 17,28,000 సంవత్సరాలు. అలాగే త్రేతా, ద్వాపర, కలియుగాల కాలమెవ 12,96,000 - 8,64,000 - 4,32,000 అంకెలనూ కూడితే, ఈ 18 (9) రావడం దీని పవిత్రతని చెప్తుంది. రాముడుకూడ వనమి (9)నాడు పుట్టాడు.

రాముడు - కృష్ణుడు - ఇద్దరిలో భేదం

భగవంతుడెక్కడ అవతారమెత్తినా పేరు, ఉయ, కాలం, స్థలం, మార్పుఉంటాయి. కాని విధానాలన్నీ ఒక్కటే అవుతుంటాయి.

రాముడు

1. మార్గ వంశం వాడు.
2. రఘు వంశంలో పుట్టి రామపుడు.
3. విశంభి సంవత్సర ఉత్తరాయణంలో.
4. చైత్రమాస శుక్ల పక్షంలో.
5. కర్కాటకరగ్న వనమీతిథిలో.
6. గురువారం మధ్యాహ్నం పుట్టాడు.

కృష్ణుడు

- చంద్ర వంశం వాడు.
- యదువంశంలో పుట్టి యాదపుడు.
- శ్రీ ముఖ సంవత్సర దక్షిణాయనంలో.
- క్రాంతమాస కృష్ణ పక్షంలో.
- వృషభరగ్న అష్టమీ తిథిలో.
- అష్టమీ మధ్య రాత్రంలో పుట్టాడు.

7. సరయూనది ఒడ్డు నుండి దండకకి ప్రయాణం.	యమున ఒడ్డునుండి బృందావనానికి ప్రయాణం.
8. మొదట చంపినది స్త్రీని. (తాటక).	మొదట చంపినది స్త్రీని (పూతన).
9. కోతుల సహవాసం.	గోవుల సహవాసం.
10. దొరతనం చేసాడు.	దొంగతనంలో నిపుణుడు.
11. రాజ్యం వదిలి అరణ్యాలకి పోదా మన్నాడు.	అరణ్యం వదిలి రాజ్యానికి పొండవులని రమ్మన్నాడు.
12. శత్రువు వద్దకి హనుమని దూతగా పంపాడు.	తానే దూతగా వెళ్లాడు.
13. తాను పుట్టక ముందు అతని తండ్రి యాగం చేసాడు.	పుట్టాక అతని తండ్రియాగం చేసాడు.
14. వెదురు ధనుస్సుని ధరించాడు.	వెదురు పిల్లన గ్రోవిని ధరించాడు.
15. సూర్యపుత్రుడైన సుగ్రీవునితో స్నేహం.	సూర్యపుత్రుడైన కర్ణునితో విరోధం
16. ఇంద్ర పుత్రుడైన వాలిలో విరోధం.	ఇంద్ర పుత్రుడైన అర్జునునితో స్నేహం
17. సర్వభూతాలకి అభయం ఇయ్యడం నా వ్రతమన్నాడు. (అభయం సర్వ భూతేభ్యః....)	సర్వ పాపాలనుండి విముక్తుణ్ణి చేయడం నా వ్రతమన్నాడు. (అహం త్వా సర్వ పాపేభ్యః....)
18. మనిషిగానే సాధించాడు. (ఇలా మొత్తం 108 పాఠికలు నేను లెక్కించాను. కాని 'అచ్యుతమస్య' ఉంది గదా!)	దైవలక్షణాలతో సాధించాడు.

కాబట్టి, రాముడు ఎక్కడా తన దైవత్వాన్ని, శ్రీకృష్ణునిలా పైకి చూపించడని ఆర్థం
చేసికోవాలి.

వివాహానికి తగిన వయస్సు

అన్నదమ్ములందరికీ రాముడంటే అమిత ప్రేమ. లక్ష్మణుడు రాముణ్ణి -
శత్రుమ్ముడు భరతుణ్ణి అనుసరించసాగారు. నిద్రించినా, భుజించినా, వేటకెళ్లినా,
చదివినా, అడినా, ఆ రెండు జంటలూ అంతాకలిసే. అయోధ్యా జనమంతా ఆశ్చర్య
పడేంతటి వినయం, రామునిది. రాజపుత్రుడనే అహంకారం లేదు. ఏ యింట ఏం
జరిగినా, అక్కడ తానే ఉండేవాడు. ఎవడు రాముణ్ణి చూడలేదో, రాముడు ఎవరిని చూడ
లేదో ఆ చూడబడని, చూడని వ్యక్తి, ఏదో పొగొట్టుకున్న వానిలా తనని తానే

నిందించుకొనేవాడు. (యశ్చ రామం న వశ్యేత్త్యయం చ రామో న వశ్యతా నిందితస్స జన్ లోకే స్వాత్మావ్యేసం విగ్రహే ॥) అంతటి ఆకర్షణ రామునిది. ముందుగా తానే నవ్వుతూ పలకరించే రాముడు, అందఱి హృదయాలనీ చూరగొన్నాడు.

నల్లరూ వేదాధ్యయనాన్నీ (General Education), క్షత్రియ జాతికి నేర్చు కొన వలసిన - వృత్తికి సంబంధించిన ధనుర్విద్యనీ (Professional Education) సంపూర్ణంగా అభ్యసించి, అన్ని మెళుకువలనీ నేర్పారు. తల్లి దండ్రుల యెడల అపరిమితమైన భక్తి వినయాలు కలవాళ్లు నలుగురూను. యుక్తవయస్సు కూడా వచ్చింది. దశరథుడు తన బంధుపురోహితులను రప్పించి వివాహానికి యోగ్యులైన, వారి పెళ్లి విషయం ఆలోచిస్తూ ఉన్నాడు.

వివాహానికి తగిన వయస్సు, లోకంలో ప్రచారం చేసేటట్టుగా 21 - 18 ఇలాంటి అంకెలు కాదు. తమకు సంబంధించిన సాధారణ విద్యనీ, వృత్తి విద్యనీ పూర్తిచేసి, తలిదండ్రులంటే గౌరవం ఉంటే, అదే వివాహ వయసంటే. తాను జీవించగలిగి, మఱొకరిని ముఖంగా జీవించజేయగలననే ధైర్యం ఉన్న వయస్సు, వివాహ వయస్సుగావి, శరీరం మీది కొచ్చిన వయస్సు యొక్క అంకెల బట్టి, వివాహ వయస్సు కాదు.

ఇలా సభ చేసి మాటాడుతుండగా, పరమకోపిష్ఠి అయిన విశ్వామిత్రుడు రావడమే కాకుండా, ద్వారపాలకుల వద్దకు వచ్చి, 'గాధిపుత్రుడైన విశ్వామిత్రుడు వచ్చాడని శీఘ్రంగా చెప్పండి' అని వారిని ఆజ్ఞాపిస్తూ కూడ పల్కాడు. సభ జరుగుతూ ఉన్నప్పటికీ భయంతో దశరథుడు, తనవారితో ఎదురువెళ్లి విశ్వామిత్రుణ్ణి యథాశాస్త్రంగా పూజించి, ఆ సభలోనికి తెచ్చి కూర్చుండ బెట్టాడు.

వివాహనమాచేశం - సై కథ

దశరథుడు శాస్త్రోక్తంగా విశ్వామిత్రుణ్ణి పూజించి 'మహర్షీ! మీ రాక, నీరులేని ప్రదేశంలో వాన కురిసినట్లు, సంతానం లేనివారికి పుత్రుడు కల్గినట్లు, పేదవానికి మహాభాగ్యం లభించినట్లు అనిపిస్తోంది. నాబోటివాడు కూడా, తమ వంటి వారికి సహాయపడగలడని తాము భావిస్తే, అది నా అదృష్టం కాక మరేమిటి? చేయగలడా? లేదా? అనే సంశయం మంచి, తాము నన్ను ఏ విషయంతో అనుగ్రహించ దలిచారో ఆజ్ఞాపించండి' అన్నాడు.

(కొందఱికి మాట్లాడడం మొదలెడితే ఒళ్లు తెలియదు. సహాయపడాలనే తాపత్రయమే తప్ప తమస్థితిని ఎఱుగరు. మఱి కొందఱుంటారు. ఎదుటి వారిని మాట్లాడనిచ్చి, మాట్లాడనిచ్చి, తమకి పరిపాయే మాట రాగానే, కంఠం పట్టుకొంటారు. ఈ యిద్దఱు లాటివారే దశరథ విశ్వామిత్రులు. 'చేయగలడా? లేదా? అనే సంశయం

మాచి' అనే మాట దశరథుడనడం, దానికోసమే ఎదురు చూస్తూన్న విశ్వామిత్రుడు, తన పనిని చెప్ప ప్రారంభించడం, ఇందుకు సరియైన సాక్ష్యాలు. కాబట్టి తూచితూచి మాట్లాడాలి).

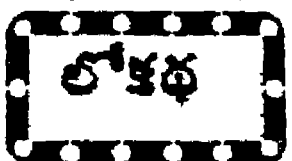
విశ్వామిత్రుడు ఆనందపడి 'ఇక్ష్వాకు కులంలో పుట్టిన నువ్వు, ఆడితప్పు తావటయ్యా! 'చేస్తాను' అని నువ్వంటే 'పని అయినట్లే' నేను భావించేసాను .

మారీచ సుబాహువులనే యిద్దఱు రాక్షసులు, నే తలపెట్టిన యజ్ఞానికి విఘ్నం కల్గిస్తున్నారు. యజ్ఞ దీక్షలో ఉండడంవలన, నేను వారిని శపించరాదు. అలాగని, యజ్ఞాన్ని మాననూరాదు. 10 రాత్రులు పాటు సోగే ఈ యజ్ఞం, నిర్విఘ్నంగా సాగడానికి, నీ రాముణ్ణి పంపు. అతడు తప్ప మఱొవరూ వారిని సంహరించగల వారు లేరు". అన్నాడు. (దశరాత్రం హి యజ్ఞస్య- న తు తౌ రామవా ద్యో హంతు ముత్సహతే పుమాన్ ॥

దశరథుడు పుత్రప్రేమతో 'మహర్షీ !నేను పంపించలేను. 16 ఏండ్లైనా నిండని వాణ్ణి ఎలా పంపించను ? ఒకప్పుడు సంతానం లేదని దుఃఖం . తర్వాత ప్రయోజకులౌతారా? లేదా? అని దుఃఖం. ఇప్పుడు -సమర్థుడు- అని మహర్షికి అనిపించి నందువల్ల దుఃఖం వచ్చిపడింది - వాడు రాక్షసులలో యుద్ధం ఏమి చేయగలడు? రాముడు రాజీవలోచనుడు. (ఉప షాడశర్షో మే రామో రాజీవలోచనుః - పద్మం లాటి కళ్లు కలవాడు. సూర్యబింబం అస్తమించగానే, పద్మం ఎలా ముకుళించుకు పోతుందో, అలాగే, పాద్మక్రమంకగానే నిద్రకి ఉపక్రమించే బాల్యలక్షణం కలవాడు రాముడు). రాత్రిపూట బలం పెరిగే లక్షణం రాక్షసులది. నేను సైన్యంలో వస్తాను. వాణ్ణి పంపను' అన్నాడు దశరథుడు.

'రామునికి అనేక విద్యలని ఉపదేశిస్తాను. నీ పుత్రుణ్ణి నేనెఱుగుదును. అతడు హోతుడు సత్యపరాక్రముడు. వశిష్ఠునికి, ఇతర తాపసులకి కూడా ఈ విషయం లును -పంపించు' అని విశ్వామిత్రుడన్నాడు. (అహం వేద్మి మహాత్మానం రామం సత్య రాక్రమం వశిష్ఠోఽపి మహాశేఖ యేచేమే తవసి స్థితా ॥

దశరథుడు పుత్రవాత్సల్యంతో పంపనని అనేసరికి, విశ్వామిత్రునికి కోపం వచ్చి 'అసత్య ప్రతిజ్ఞ చేసిన వాడా! ఇలా అబద్ధాలాడుకుంటూ సుఖంగా ఉండు' (మిథ్యాప్రతిజ్ఞా! కాకుల్ న్మ! సుఖీభవ! నటాంధమ) అని కోపంతో లేచి పోబోతే , వశిష్ఠుడు ఆపి, దశరథునికి నచ్చచెప్పి, రాముణ్ణి విశ్వామిత్రుని వెంట పంపాడు. రాముడు వెడుతున్నాడని తెలియగానే, లక్ష్మణుడు కూడా సిద్ధ మయ్యాడు. ఇద్దఱూ విశ్వామిత్రుని వెంట వెళ్లారు. పెళ్లినభ వర్యవసానం ఇది.

విశ్వామిత్రుడు రావడం కూడా, శ్రీ మహావిష్ణువు చేసిన ఏర్పాట్లలో ఒకటే. రాముడు పెరిగి పెద్దవాడయ్యాక, అతణ్ణి అయోధ్య నుండి బయటికి తెచ్చి, సీతమ్మతో

పెళ్లి చేయడం వలనకూ ఉన్న కథని నడిపించే బాధ్యతని, విష్ణువు విశ్వామిత్రుని మీద పెట్టాడు.

ఈ రోజు ఉండి, రేపటిరోజున ఉంటాడో ఉండడో తెలియని మంత్ర పుంగవు డొస్తూంటేనే, అతడు చేయవలసిన కార్యక్రమాలన్నీ ముందుగా నిర్ణయించేస్తారు. ఆ రోజున, ఆ సమయానికి ఆక్కడ పాల్గొని, చివరికి ఫలాని రోజుకి రాజధానికి పోవాలని నిర్ణయం. మఱి సప్తలోకాలకి ప్రభువైన పరమేశ్వరుడు, వైకుంఠం కదిలివస్తే ఎన్ని పనులని భుజం మీద వేసికొనిరాడు ?.

అయోధ్య నుండి విశ్వామిత్ర సహాయంతో బయటికి రావడం, విశ్వామిత్రునివద్ద ఉన్న అస్త్రశస్త్రాలని మంత్ర పూర్వకంగా స్వీకరించడం, తాటకని వధించడం, అహల్యకు శాపమోక్షాన్ని అనుగ్రహించడం, రాజు కాబోయే రామునికి రాజ ధర్మాలని ఉపదేశించడం, తనకై ఎదురుచూస్తూ, ఎంతోకాలంగా తపస్సు చేస్తూ, సిద్ధాశ్రమంలో ఉన్న మహర్షులకి దర్శనాన్నీయడం, తానుగా ఎదురు చూస్తూన్న సీతమ్మని తానై వెళ్లి పెళ్లాడడం, తిరిగి అయోధ్యకి రావడం - అనేవి విష్ణు రూపుడైన రాముని కార్యక్రమాలు. ఈ కార్య క్రమాలన్నింటినీ నిర్వహింపచేస్తూ వెంట ఉండే బాధ్యత, విశ్వామిత్రునిది (అందుకే, సీతారాముల వివాహమయ్యాక ఇక విశ్వామిత్రుడు రామాయణంలో కన్పించడు).

అందుకని విశ్వామిత్రుడు వచ్చాడు. వచ్చినది కూడ, సరిగా దశరథుడు తన నల్లరు పిల్లలకి వివాహ విషయం గూర్చి మాట్లాడుతున్నప్పుడే. వచ్చినవాడు కూడా మర్యాద మీటి 'గాధిపుత్రుడైన విశ్వామిత్రుడు వచ్చాడని శీఘ్రంగా చెప్పు' అని దశరథుణ్ణి గద్దెస్తూ వార్త పంపాడు. (శీఘ్రమాఖ్యాత మాం ప్రాప్తం కౌశికం గాధిన మృతమ్!.)

నిజానికి అది గద్దెంపు కాదు. విశ్వామిత్రునికి కలిగిన భయం. (ఇక్కడ రామునికి, ఏ దేశపు రాకుమార్తెనిచ్చి వివాహం గూర్చి, ఒక నిర్ణయాన్ని దశరథుడు ప్రకటిస్తాడో అనీ, ప్రకటించేసాడేమోననీ, అప్పుడు కథ తలక్రిందులై పోతుందనీను) వివాహానిక వాక్ + దానం (వాగ్దానం) చేయడమంటే, వివాహం చేసేసినట్లే. (నేటి కాలంలా కాదు! ఇప్పటికీ అలాటి వారుండవే ఉన్నారు కాబట్టే సుఖంగా జీవించగలుగుతున్నాం).

విశ్వామిత్రుడు లోభయంతో, గద్దించినట్లు పలికితే, విశ్వామిత్రుడు ఏం జేస్తాడోననే లోభయంతో దశరథుడు స్వాగతం పలికి లోనికి తీసికెళ్లాడు.

పెళ్లి సంబంధాలగూర్చి ముచ్చటెస్తూంటే, ఎవరైనావస్తే, లోకంలో ఎవరైనా 'ముఖ్యవిషయాలు మాట్లాడుతున్నారు 'మళ్లీరండి' అనో-ఈ కాలంలో ఎక్కువగా 'విన్పిస్తున్న' 'సంస్కారం' అనే మాట ఎక్కువగా కలవారైతే - అసలు ఊళ్లోనే లేరనో- చెప్తారు గాని, పెళ్లి మాటలు మాట్లాడుతుంటే, 'బహుచారి ఈయనెందుకు?' అనుకోకుండాలోనికి రమ్మంటారా? - భయమో? భక్తియో? దశరథుడు పిలిస్తే, సభా

గమనించి విశ్వామిత్రుడు వెళ్లిపోవద్దా? సభనంతా కలయజూచి మరీ, కూర్చున్నాడాయన.

ఈ చూడ్డానిక్కారణం, 'ఎవరైనా కన్యాదాతలు అక్కడున్నారా?' అని. లేకపోయిన మీదట ఆనందం కల్గిందాయనకి. మారీచ సుబాహువులని గూర్చి- వారు చేసే యజ్ఞధ్వంసాన్ని గూర్చి వివరంగా చెప్పి రాముణ్ణి పంపమని విశ్వామిత్రుడు అడిగాడు.

ప్రజలకి కష్టం వస్తే రక్షించాల్సింది రాజు. లేదా తన పుత్రుణ్ణైనా పంపి రక్షించాల్సిన భాధ్యత ఆయనకున్నది. అందుకని, రాముణ్ణి రాజపుత్రునిగా భావించి, 'పంపించు' అని మొదటిసారి అడిగాడు.

దుఃఖపడుతూ, పంపనని పల్కిన దశరథునితో 'నీ పుత్రుడు ఒక్కడే వాళ్లని చంపగలడు. నేను అనేక విద్యలని ఉపదేశించి, త్రిలోకాలలోనూ ప్రసిద్దుణ్ణి చేస్తాను - పంపు' అని-మహర్షి రెండవమాటు అడిగాడు.

అవతారం ఎత్తిన దేవతామూర్తి కాబట్టి, అతడే చంపగలడని భావించు - అని దశరథునికి అర్థం చేయదలిచాడు విశ్వామిత్రుడు.

మూడవమాటు రాముడి యొక్క గొప్పతనాన్ని చెప్పు, ఆ గొప్పదనం నాకే కాక, వశిష్ఠునికి, నీ కొలువులోని తాపసులకీ కూడ తెలుసునని పలికాడు.

రాముడంటే సాక్షాత్తు పరబ్రహ్మస్వరూపమని గమనించు - అని బోధచేయదలిచాడు విశ్వామిత్రుడు.

అప్పటికీ దశరథుడు, తానే వస్తానని పల్కిడంతో, 'రావణుడికి బ్రహ్మ యిచ్చిన వరాలూ - ఆ వరాల అహంకారంతో రావణుని ఆజ్ఞపై సాగుతున్న యజ్ఞ ధ్వంసమూ, మొదలైన వానిని వివరంగా చెప్పాడు విశ్వామిత్రుడు'.

'బ్రహ్మనుండి వరాలని పొందినంతటి రావణుణ్ణి, నా 12 ఏండ్ల పిల్లవాడైన రాముడు - ఎలా చంపగలడని విశ్వామిత్రుడు చెప్పన్నాడు?' - అని ఆలోచించినా రాముని పరబ్రహ్మ స్వరూపాన్ని దశరథుడు గమనిస్తాడేమోనని భావించి, విశ్వామిత్రుడు వాల్మీకీ మారు రావణ వృత్తాంతాన్ని చెప్పాడు.

విశ్వామిత్రుడు దేనిని అర్థం చేయదలిచాడో అది ఏమాత్రమూ అర్థంకాక మతిచలించిన దశరథుడు 'తానే వస్తాననీ, వచ్చినా ప్రయోజనం ఉండబోదనీ, రాముణ్ణి పంపనే పంపననీ' ....ఇలా మాటాడుతూంటే వశిష్ఠుడు మాట్లాడాడు.

దశరథుడు తానే వస్తాననడానికి కారణం, రామునిలో విశ్వామిత్రాది మహర్షులు చూచిన అవతార రూపాన్ని, ఆయన దర్శించలేదు. రాముణ్ణి కేవలం తన పుత్రుడిగానే భావిస్తున్నాడు దశరథుడు. అంతవఱకూ కూడా పెద్ద ఇబ్బంది లేదుగాని, 'తానే

వస్తాననీ, నచ్చినా ప్రయోజనం ఉండబోదనీ (శత్రువు రావణుడు గదా!) రాముణ్ణి పంపననీ' పలికే సరికి - భావి రామాయణకథా - తలక్రిందులౌతుంది. - రక్షింపవలసిన ధర్మం ఉన్న దశరథుడు ధర్మం తప్పినట్లు జైతుంది. రాముణ్ణి పంపుతానని పంపకపోతే, ఆ విషయం తన సమక్షంలోనే జరిగినందువల్ల, పురోహితుడైన తనకీ ఆ దోషం అంటుతుందని గమనించి, వశిష్ఠుడు, దశరథుడికి చెప్పేలా చెప్పి, పంపించాడు రాముణ్ణి.

దశరథుడు అడగని రెండు ప్రశ్నలు

దశరథుడు విశ్వామిత్రుణ్ణి రెండు ప్రశ్నలడిగి ఉండవచ్చు గదా! అని నేటి వారికి అన్పిస్తుంది. (1) యజ్ఞానికి రాక్షసుల వల్ల బాధ - అరణ్యంలో కదా కలిగేది!. ఆ యజ్ఞమేదో అయోధ్య పాలిమేరలో చేసికొంటే, రాక్షసులు రావడానికి భయపడతారు - మాకు రక్షణసమస్యాఉండదు గదా! అనేది, ఒక ప్రశ్న. (2) ఎవరైనా విఘ్నం రానిపని చేసికొంటారు గదా! ఎన్ని మార్లు ప్రారంభించినా విఘ్నం వస్తూంటే, అసలు యజ్ఞాలే మానేయ కూడదా? లేదా మరో కాలంలో చేసికోరాదా? అనేది రెండవది.

ఈ ప్రశ్నలే అడిగితే, విశ్వామిత్రుని వద్ద సమాధానం లేకపోలేదు. అయోధ్య పాలిమేరలోనే యజ్ఞం చేసికోమని రాజు అన్నట్టైతే, మారీచసుబాహువులకి భయపడి వెనక్కి తగ్గినట్లే కదా! భయాన్ని నివారించేలా రాజుండాలని గాని, భయం లేనిచోటు వెదుక్కోమని సూచిస్తే ఆయన, ఏపాటి రాజు?

సరిగా మారీచసుబాహువులు ఎక్కడ బాధిస్తారో అక్కడే విశ్వామిత్రుడు యాగం చేయవలసినది. వారికి రాముని సత్తా చూపించాలని విశ్వామిత్రుని భావన. మారీచ సుబాహువులకి కూడా ఎక్కడ యజ్ఞం జరుగుతుంటే అక్కడికే వెళ్లాలనేది రావణాజ్ఞ. భయపడకుండా నిలువబడి తమని కొట్టగలిగే వాడెవడో, వాణ్ణి, వాడి వివరాలనీ రావణునికి చెప్పాలనేది, వాళ్లకి రావణుడిచ్చిన ఆజ్ఞ. అయోధ్యపాలిమేరలో యాగం సాగినా, వాళ్లు విశ్వామిత్రుణ్ణి విడిచేవారు కారు.

'యజ్ఞం' అనేదాన్ని మహర్షులు చేసి, చివరిలో దాని నుండి వచ్చిన ఫలంలో 6వ వంతుని రాజుకి జమ చేస్తారు. (ఈ వ్షద్భాగముక్షయ్యం దదంత్యారణ్యకా హి స॥) ఇది పన్ను (Tax) వంటిది. ఈ పన్ను వలన వచ్చిన పుణ్యాన్ని రాజు అనుభవిస్తున్న కారణంగా, వారిని రక్షించాల్సిన బాధ్యత, రాజైన దశరథునిది. అందుకని యజ్ఞాలు మానుకోమని రాజు అన్నట్టైతే, అవివేకి అవుతాడు. సభలో నవ్వులపాలౌతాడు. అలాంటి అభిప్రాయమే దశరథునకు ఉంటే వివాహసభామధ్యం నుండి లేచి సాదరంగా స్వాగతమిస్తాడా?.

దశరథుని న్యాయబద్ధవాదం

(1) నా పుత్రుడు 16 ఏండ్లలోపువాడు (Minor) కాబట్టి, పంపించననే హక్కు నాకున్నది. అది రాజనీతి ప్రకారం సరైనదే. (ఉపషాడభివర్ష మే రాము!)

(2) నా పుత్రుడు 12 ఏండ్లవాడూ, అస్త్రాలని తెలియనివాడూ. పెగా బాలకుడున్నూ నా నీడన ఉండేవాడు. (బాలో ద్వారా వర్షోపశాంతి ముక్తా ప్రభ బాలక!)

అందుకని రాజధర్మం ప్రకారం పంపకపోతే అపకీర్తికి తావులేదు, అధర్మమున్నూ (Illegal) కాదు.

(3) తొక్కికంగా ఆలోచిస్తే, రాత్రి పూట బలం పెరిగేవాళ్లు రాక్షసులు. రాముడు మానవుడూ- రాత్రి కాగానే నిద్రించేవాడున్నూ. అస్త్రశస్త్ర నిపుణులు రాక్షసులు. అస్త్రాలనే ఎటుగని వాడు రాముడు. ఇదంతా సరిపోయినా, వచ్చిన చిక్కల్లా మారీచ సుబాహువులున్న ప్రాంతం (Jurisdiction) అయోధ్య ఏలుబడిలోనిదే. అందుకే తానే బయలుదేరుతానని దశరథుడన్నాడు.

విశ్వమిత్రుని లోకానుగ్రహవాదం

ఏ అంశాలలో దశరథుడు కాదంటున్నాడో ఆ అంశాల ద్వారానే విశ్వమిత్రుడు ఈ క్రింది ఆభిప్రాయాలని మనసులో ఉంచుకొని వాదిస్తున్నాడు.

(1) 16 ఏండ్లలోపువాడు కాబట్టే, నీ ఆధీనంలో ఉండవలసినవాడూ - ఉన్నవాడూ కాబట్టే, నిన్ను యాచింపవచ్చాను. కాకపోయింటే, రాముణ్ణి అడిగి ఉండేవాడిని కదా!.

(2) 12 ఏండ్లవాడు కాబట్టే, వివాహ వయస్సు కలివాడయ్యాడు. అతని పెళ్లి నేను చేయించాలి. అందుకే అతనితో నాకు పని కల్గింది. అస్త్రవిద్యరాదంటావా? నేర్పాల్సిన బాధ్యత ఉండేవచ్చాను.

అస్త్రాలన్నీ, ఈయనకు వైకుంఠంలో విష్ణురూపంలో ఉండగా తెల్సినా, కౌసల్యా గర్భం ద్వారా జన్మించాక, మానవుడయ్యాడు కాబట్టి, మంత్రాన్ని ఉపదేశం ద్వారా పొందకపోతే అస్త్రాలు పనిచేయవు. ఆ మంత్రోపదేశం నేను చేయాలి. మంత్రోపదేశం చేయాలంటే, శిష్యుణ్ణి (గురువు నందు భక్తి ఏర్పడడానికి) చేయాలి. అందుకే, నా వెంట కొనిపోతాను, 10 రాత్రులపాటే నా.

(3) అస్త్రవిద్య రానివాడూ, 12 ఏళ్లవాడూ, రాత్రి కాగానే నిద్రించేవాడూ, అయినవాడు, మారీచసుబాహువులతో పోరాడి వధించాడన్నప్పుడే, రాముడు 'అసామాన్యుడు' అని లోకానికి తెలుస్తుంది. గాని, అన్నీ ఉన్నవాడే రాముడైయుంటే, తెలియాల్సింది

ఏముంది? సామాన్యునిగా కన్పిస్తూన్న ఇతడు భగవంతుడని అందరికీ తెలిపేదెలా? అని విశ్వామిత్రవాదం.

‘విశ్వామిత్రుడు’ ఎలాగ ఈ కార్యం సాధిస్తాడా?’ అని దేవతలంతా ఆసక్తితో ఎదురుచూస్తున్నారు. విశ్వామిత్రుడు, దశరథునికి ఎన్ని చెప్పినా ఫలించకపోయాక, వివరిసారిగా, రెండు ఆలోచనలని సందించాడు.

‘అహం వేద్మి మహాత్మానం రామం సత్యపరాక్రమమ్!’

వశిష్టఽపి మహాతేజా యే చేమే తవసి స్థితాః |

ఓ! దశరథా! ‘నేను’ రాముణ్ణి ఎఱుగుదును- ‘మహాత్మునిగా - సత్యపరాక్రమునిగానూ. వశిష్ఠునికి తెలుసు. నీ కొలువులోని తాపసులకీ తెలుసు ఈ విషయం’ అని శ్లోకం పై అర్థం. లోభావం ఎంతో గంభీరమై నది.

‘నేను’ అంటే ఎంత అర్థం!

‘నేను’ ఎఱుగుదును రాముణ్ణి’ అన్న విశ్వామిత్ర వాక్యంలో ‘నేను’ అంటే,

దశరథా! నువ్వు కర్మరుడివి. నేను పర- అపర తత్త్వలు తెలిసినవాణ్ణి.

నువ్వు రాగ ద్వేషాలని కల్గినవాడివి. నేను జటావల్కలాలని ధరించిన వాణ్ణి.

నువ్వు రజోగుణం కలిగినవాడివి. నేను సత్త్వగుణం కలవాణ్ణి.

నువ్వు పుత్ర-కామ ఇష్టానిచేసి కోరిక లున్నాయని లోకానికి చాటినవాడివి. నేను మోక్ష-కామ ఇష్టాని చేసి స్వార్థబుద్ధి లేనివాడిని నీ పుత్రుణ్ణి యాచించడంలో కూడా దేవతల కార్యాన్ని నెఱవేరుస్తున్నానే తప్ప నాకు స్వార్థం ఏమాత్రం లేనివాణ్ణి.

నువ్వు కేవలం క్షత్రియుడివి. నేను క్షత్రియుని పై స్థాయి రాజర్షి-అపై స్థాయి బ్రహ్మ-అపైస్థాయి బ్రహ్మర్షి-దాన్నిపొందినవాణ్ణి.

కాబట్టి ‘నేను’ ఎఱుగుదును రాముణ్ణి అని అన్నాడు. ‘నేను’ కి ఇంత అర్థం ఉంది.

మహాత్మానమ్- ‘మహాత్మునిగా ఎఱుగుదును’ అనిపై అర్థం. పుట్టుక అనేదే లేనివాడు - చాలమందిగా, చాలవిధాలుగా, చాలస్థలాల్లో, చాలకాలాల్లో పుడతాడు. ఎక్కడ, ఎప్పుడు, ఎలా, ఎందుకు పుడతాడో దాన్ని తెలుసుకోగలిగింది (అజాయమాన్ బహదా విజాయతే - తస్య ధీరా వరిజానంతి యోసిమ్). ‘నిత్యమ్నా భగవంతుణ్ణి గూర్చి ఆలోచించేవారు మాత్రమే’. (ధీరా - ధ్యేయంతాయామ్) అలాంటి వాణ్ణి నేనని విశ్వామిత్రుడన్నాడు. ఈ నిత్యలోచనమే ‘తవస్సు’ అంటే.

సత్యపరాక్రమమ్ : (1) రాముడు, సత్యమే పరాక్రమంగా (గెలిచే ఆయుధంగా) కలవాడు. (2) సతి + అపరాక్రమః- సజ్జనుల విషయంలో పరాక్రమాన్ని చూపించని

వాడు రాముడు - సత్య+పర+ఆక్రమః - సత్యముచేత పరలోకాన్ని కూడ ఆక్రమించినవాడు - అని విశ్వామిత్రుడు, తన తపోధనులస్థాయిలో చెప్పాడు. అంతేకాదు.

'నామాట నీకు నమ్మవీలుకానిదైతే వశిష్టుణ్ణి అడుగు' అన్నాడు కూడా. కారణం 'తపోధనులు' మాత్రమే తపస్సుద్వారానే తెలిసికోగల 'పరబ్రహ్మ' నీపుత్రుడు - చెప్పడం. తపస్సు ద్వారా అందఱు మహర్షుల బుద్ధి పరబ్రహ్మయందే లగ్నమై ఉంటుంది కాబట్టి, వశిష్టునికి కూడా - రావణవధనిమిత్తం దేవతలూ మహర్షులూ విష్ణువుని యాచించడమూ, ఆ విష్ణువే నీకుగా రాముడై జన్మించడమూ వంటి కథలు తెలుసునని విశ్వామిత్రుడు దశరథునితో చెప్పడమన్నమాట.

బ్రహ్మర్షిని నేను, బ్రాహ్మణుడు వశిష్ఠుడున్నా, మేమిద్దఱం కూడ బలుక్కో అబద్ధ మాడతామనే అనుమానం - భయం (రజోగుణం ఉన్న క్షత్రియుడివి కాబట్టి నువ్వు పడవచ్చు. (యద్రాహ్మణశ్చ బ్రాహ్మణశ్చ వ్రశ్శమేయాతాం తాం బ్రాహ్మణాయ బ్రూయాత్. విశ్వామిత్రుడు బ్రహ్మర్షిగా అయ్యాక బడిన కథయిది. లేకపోతే రాముడంతటివాడు మౌనోపదేశం చేసే అదృష్టం ఆయనకిస్తారా ?) పోనీ ! నీ సభలో ఉన్న ఏ మహర్షినైనా అడిగిచూడు - చెప్తారని అన్నాడు.

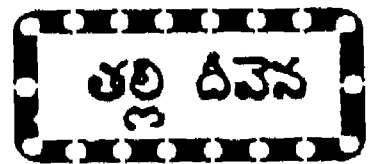
'అహం వేద్మి' అంటే నేను ఎఱుగుదును అనేది ఒక అర్థం. 'రామమ్ అహమి వేద్మి' అంటే రాముణ్ణి (అహమ్) శ్రీ మహావిష్ణువుగా ఎఱుగుదునని మరో అర్థం. అక్షరాల్లో మొదటిది 'అ'. చివరిది 'హ'. 'సాక్షాద్వర్తగతో విష్ణుః' అక్షరాలలో ఉండేవాడని విష్ణువు కాబట్టి, 'అహః' అంటే శ్రీ మహావిష్ణువని అర్థం. అహస్సంవర్తకోవహ్నిః..... అని విష్ణువు కున్న 1000 నామాల్లోనూ, 'అహః' అనేది ఒక నామం. 'తస్యనామైతే అహః ఇతి' పరమాత్మకి 'అహ' అనే పేరుందిట. ఆనంగం వచ్చినా, దుఃఖం కలిగినా ఆయనకు తెలుపుతారు కాబట్టే సంహోషంలోనూ 'అహ!' అనీ, దుఃఖంలోనూ 'అహ!' అని అంటారుట. అందుచేత రాముడు 'విష్ణువే' అని విశ్వామిత్రుడిక్కడ చెప్పినట్లు గోచరిస్తుంది.

దీనివలన కూడా రాముని దైవత్వం, దశరథునికి అర్థంకాలేదు. ఇక లాభంలేదు. సహజమైన కోపాన్ని చూపుతూ ఆననం నుండి విశ్వామిత్రుడు లేచాడు. ఇక లాభం లేదని (పురహితఃపురోహితః) భావికారంలో జరుగబోయే శుభాన్ని చెప్పి, శుభానికి అవకాశం కల్పించవలసినవాడు తాను కాబట్టి వశిష్ఠుడు లేచి, రాముణ్ణి పంపమన్నాడు. రాముణ్ణి పంపించడానిక్కారణాన్ని చెప్పా వశిష్ఠుడు, విశ్వామిత్రుణ్ణి నిండుసభలో ప్రశంసించాడు. తన విషయంలో ఒకప్పుడు ఈ విశ్వామిత్రుడే చెప్పరాని విధంగా ప్రవర్తించినా కూడా, విశ్వామిత్రుణ్ణి గూర్చి అలా ప్రశంసించి వశిష్ఠుడు మాట్లాడాడు - 'అంటే వశిష్ఠుని సత్య గుణం తెలుస్తుంది. 'దశరథా ! సర్వశస్త్ర అస్త్రరహస్యాలూ విశ్వామిత్రునికి తెలుసు. దక్ష ప్రజాపతి అల్లడైన భృశకువడికి పుత్రులుగా పుట్టిన శస్త్రాస్త్రాంస్థి ఈయన వశంలో ఉన్నాయి. ఆయన భార్యలైన జయ-సుప్రభ అనే

అక్కచెల్లెళ్లు, రాక్షససంహారార్థమే నూలు పుత్రులుగా పుట్టి, శస్త్రాస్త్రాలుగా మాటిపోయారని గమనించు. ఈ విశ్వామిత్రుడు, రాక్షసులని అందఱిసోచంపివేయగలడు. కాని రామునికి మేలు చేయదలచి మాత్రమే, నిన్ను యాచిస్తున్నాడు' అని అన్నాడు. అలా అనడమేకాక, విశ్వామిత్రుడు వచ్చిన పనిని సఫలం చేయించాడు. మహాత్ములు పూర్వపు శత్రుత్వాన్ని గుర్తుంచుకోరని దీనివలన తెలుస్తుంది కూడ.

'విశ్వేదేవాశ్చమే మిత్రం-మిత్రమస్మిగవాం తథా ! విశ్వామిత్ర ఇతి ఖ్యాతం యాతుథాని నిబోధమామ్' అని విశ్వామిత్రుడే తన పేరుకి అర్థాన్నిచెప్పుకున్నాడు ఒకచోట. 'దేవతలంతా నాకు మిత్రులు. ప్రపంచానికి (ఇంద్రియాలకీ) మిత్రుణ్ణినేను. కాబట్టి విశ్వ-మిత్రుణ్ణైన నేను విశ్వామిత్రుడనయ్యాను' అని భావం. (మిత్రేచర్ష - వాణిని మహర్షి వ్యాకరణం ప్రకారం 'విశ్వస్య మిత్రమ్' అనే అర్థంలో విశ్వ+మిత్ర = విశ్వామిత్రః)

దశరథుని అనుజ్ఞ లభించగానే విశ్వామిత్రునివెంటవెళ్లడానికి రాముడు సంసిద్ధుడై నాడు. అంతకుమునుపే లక్ష్మణుడు సిద్ధమై ముందు నిలబడ్డాడు. దశరథుడు రామలక్ష్మణులని ఆశీర్వదించి, వారి తల్లులని పిలిచాడు. ఆశీర్వదించేసే పంపాడు. 'మగాయత్యా వరంమంత్రమ్-నమాతు, వరదైవతమ్ !' గాయత్రీ మంత్రానికి మించింది లేదు. తల్లికిమించిన దైవంలేదు. దైవాన్ని ప్రార్థిస్తే రక్షిస్తాడు. ప్రార్థన అక్కరలేకుండా ఎల్లవేళలా తన పిల్లవాని క్షేమం గూర్చి ఆలోచించి దుఃఖించేది తల్లి. ఇలాంటి ఇతిహాసాలు చదివితే, తలిదండ్రులకీ నమస్కరించి, ఆశీర్వచనాలని పొంది వెళ్లాలనే భావమైనా కలుగుతుంది. అదివాడు శీలస్య నిత్యం వృద్ధాప్తవేషి - చత్వారి తస్య వర్ణస్త్రే వ్యాయు ప్రజ్ఞా యశో బలమ్ ! ఎప్పుడూ నమస్కరిస్తూ పెద్దలని సేవిస్తూ దీవనలందుకొనే వానికి, ఆయుష్షు, స్రజ్జ, కీర్తి, బలమూ అనే నాల్గూ వృద్ధి పొందుతాయి. ఆశీస్సుకున్న శక్తి అంతటిది. కౌమారం గంచదశబి యౌవనంతు తతావరమ్. 15 వటకూ కౌమారం. 16వ ఏట నుండి యౌవన వంతుడు అవుతాడు. స్వస్త్వయనే గచ్ఛేతి - 'వ్రేయాణం సుఖకరమై, మంగళప్రదమై తిరిగిరావారి అని పుత్రుణ్ణి తల్లి దీవించాలి. సీతమ్మ హనుమంతుణ్ణి సుందరకాండలో దీవించింది'.

రాముడు పుట్టింది 12 నెలలకి. విశ్వామిత్రుని రాక 12వ యేట. పెళ్లయ్యాక అయోధ్యలో ఉన్న కాలం 12 ఏండ్లు. వనసంచారం 12 ఏండ్లు. వాల్మీకి ఆశ్రమంలో సీత ఉన్నది 12 ఏండ్లు. వాల్మీకి రామనామ మంత్ర సిద్ధిని పొందినది 12 లక్షల మార్లు రామనామాన్ని జపించి. శ్రీ మద్రామాయణ శ్లోకాలు 2x12 వేలు. శ్రీ మద్రామాయణంలోని గాయత్రీ మంత్ర దీజాక్షరాలు 2x12.

ప్రత్యక్షే గురుః స్తుత్యా వరోక్షే మిత్ర బాంధవాః - కార్యం తే దానభృత్యాద్యాన పుత్రా కదాపిచ / అని సిద్ధాంతం. గురువులను, వారి సమక్షంలోనే పాగడవచ్చు మిత్రులనీ, బంధువులనీ పరోక్షంలో పాగడాలి (వారి వెనుకగా చెప్పుకొనేది నిజం కాబట్టి పరోక్షంలో వారిగూర్చి మంచిగా చెప్పుకొంటే, నిజంగా వారు మంచివారన్నమాట దాసులనీ, భృతీ (వేతనం) తీసికొని పనిచేసే భృత్యులనీ, బాగాపనిచేసావని పాగడవచ్చుట గాని, సొంతపిల్ల వాణ్ణి మాత్రం పరోక్షంగా, ప్రత్యక్షంగా, పని చేసికొని వచ్చాకా, ఎప్పుడూ కూడ పాగిడి పాడు చేయవద్దంటుంది ఈ శ్లోకం “భారతంలోకూడా కుంతీదేవికి నమస్కరించి పాండవులు అరణ్యానికి వెళ్లారు. గాంధారికి నమస్కరించి దుర్యోధనుడు యుద్ధానికి వెళ్లాడు. కుపుత్రో జాయేత క్వచిదపి కుమాతా న భవతి”. దుర్మార్గుడైన దుర్యోధనుడు వంటి పుత్రుడు కలుగవచ్చేమో కాని, తల్లి ఎక్కడా బిడ్డల విషయంలో దుర్మార్గురాలిగా ఉండదు. పుత్ర వాత్సల్యం అలాంటిది.

పరశురాముడు కూడా, తండ్రి ఆజ్ఞపై తల్లిని నటికి, ‘తండ్రి ఆజ్ఞని పాలించినందుకు వరం అడుగు’ - అనగానే తల్లిని బ్రదికించమని’ అడిగాడు.

తల్లినే చంపి శవాన్ని మోసుకెడుతూన్న పుత్రునితో, శవరూపంలో ఉన్న తల్లి ‘నిదానంగా పోనాయనా! చెప్పులులేని కాళ్లకి ఏ ముచ్చైనా గుచ్చుకుంటాయి - జాగ్రత్తగా పో’ అన్నదని ఓ ఇతిహాసంలోని మారుమూలకథ. అలాటి మనసు తల్లిది. విశ్వామిత్రుడు ముందూ, రామలక్ష్మణులు ప్రక్కప్రక్కగా ఆయన వెనుకా నడుస్తూ వెళ్తుంటే శివునివెంట స్కందుడూ, విశాఖుడూ వెళ్లినట్లుగా, బ్రహ్మవెనుక అశ్వినీదేవతలు. వెడుతూన్నట్లుగా అన్పించింది. కుడి ఎడమ భుజాలకి అమ్మలపాదులు తొడిగి ఇద్దఱూ వెడుతూంటే, మూడు తలలపాములు తలవిప్పి వెడుతూన్నట్లునిపించింది.

వెడుతూంటే దేవతల పుష్పవృష్టి కురిసింది. దుందుభులు మ్రోగాయి. ఏక్కులు పగిలిపోయేలా భేరులు ధ్వనించాయి. (పూరివాన కన్పించాలిగదా ! తేరీధ్వని వినించాలిగా ! అని నేటి వారి వాదం. ‘అతడన్నమాట నా మనస్సుకే చెప్పుక్కు మనిపించింది’ అంటారు. మనసుకే ఆయన గాయం కన్పిస్తుందా ? వర్యవసానం ద్వారా తెలుస్తోంది. ఇదీ అంతే. విశ్వామిత్రుని గెలుపుని అభినందిస్తూ శ్రీమహా విష్ణువుని ప్రశంసిస్తూ కురిపించిన - వినిపించిన - వృష్టి ధ్వనికదా ! అది మహర్షులకే కన్పిస్తుంది. మానవులకే, ఆలోచిస్తే గోచరిస్తుంది. విశ్వానం లేనివానికి వదిలన్నలైనా కన్పించదు). ఒకటిన్నర యోజనాలదూరం వెళ్లక సరయూనదీ దక్షిణ తీరం వచ్చింది. అప్పుడు విశ్వామిత్రుడు ‘రామా! బల - అతిబల అనే రెండు విద్యలని నీకు ఉపదేశింప దలిచాను. ఆలస్యంచేయక స్వీకరించు! బ్రహ్మ స్పృష్టించిన వీటిని నాతపోబలంతో సాధించాను. జాగు చేయకు ఆచమించు!’ అని ఉపదేశించాడు. రాముని విడువని లక్ష్మణుడు కూడా ఆ విద్యలని గ్రహించాడు. ఆ రాత్రి ఆతీరం లోనే వారు నిద్రించారు.

කළ - ප්‍රතිකර්මයක් වියද ?

విశేషాల పుట్టు శ్రీమద్రామాయణం. అడుగడుగుకీ చెప్పుకోవలసిన రహస్యాలు అనేకం. గ్రంథం పెరుగకుండా, వీలయినన్నిమాత్రం అనుకుందాం.

మొదట నారదుడే, వాల్మీకికి మంత్రోపదేశం చేసాడు. వాల్మీకి అడగలేదు. ఇక్కడ విశ్వామిత్రుడు కూడా రామునికి, మంత్రోపదేశం చేస్తున్నాడు. రాముడు అడగలేదు. శిష్యుడు, యోగ్యుడనిపించిన సందర్భంలో, ఆయాచితంగానే గురువు మంత్రోపదేశం చేయవచ్చని ఇక్కడ తెలుస్తుంది.

రాముడూ-లక్ష్మణుడూ అనే యిద్దఱూ ఒకటే ! అని (విష్ణువు యొక్క రూపాలే) విశ్వామిత్రునికి తెలుసు కాబట్టి, లక్ష్మణుని విషయంలో తీసికొని పోయేందుకుగానీ, మంత్రాన్ని ఉపదేశించే విషయంలోగానీ ఆయన అభ్యంతర పెట్టనేలేదు.

ఉత్సాహాన్ని, బలాన్ని వృద్ధి పొందించేదీ, ఇతరులు వేసే ఆయుధాలని తట్టుకొనే శక్తినిచ్చేదీ, ఆకలి-దప్పుం భాధలేకుండా చేసేదీ బలవిద్య. (ఉత్సాహంయో ర్మద్య మహస్త్రవహిష్ణుతా న బాధాక్షుత్పిపాసాభ్యాం యత స్స కథితా రాలి) 'చూపు, - మనస్సు, - శరీరం, - పని' - అనే నాలుగింటి చేతనూ శత్రువుని పారపాటుపడేలా చేసేదీ, ఈ మంత్రాన్ని మననం చేసినవాడు ప్రయోగించిన ఆయుధానికి, తిరుగు లేనితనాన్ని ఇచ్చేదీ అతిబల విద్య. (యత వద్య స్థానిత్యం దృఢ్యం కాయకర్మణామ్ స్వాపాయే త్వమోమత్వం భవత్సా తితిలా మతా శత్రువుని పారపడేలా చేయడం - అతిబలవిద్యారంజనం ఇది నాల్గితరులుగా విడిగా వలించింది రామునికి. (1) చూపుద్యారా :- శరీరంతో యుద్ధం చేసేప్పుడు ఒక్క పెనికువికే ఒక్కరాముడున్నట్లు కన్పించడం (2) మనస్సు ద్వారా :- రామ బాణం తగిలిన మూలం - విరాధ - కణంధ - నాలి మొదలైన మహావీరులంతా రాముని స్తుతించడం. (3) శరీరం ద్వారా - ముక్కుచెవుల్ని కోసినా శూర్పణఖకే రామలక్ష్మణుల మీద యివ్వమే ఉండడం. (4) క్రయ ద్వారా - అతిబలవంతుడైన రామునిమీదకే ఒక్కమాటుగ అంతా దండెత్త కుండా ఒకరి ఏమ్మట ఒకరుగా యుద్ధానికి రావడం).

ఈ మంత్రాలు ఫలించాయా? ఈ మంత్రాలు ఫలించటాన్ని కొన్ని సంవత్సరాల సమయం కావాలి. ఈ విషయాన్ని ఆలోచించిన దేవతలు, కైకమ్మ ద్వారా 14 సంవత్సరాల కాలాన్ని రాముణ్ణి అరణ్యాలకు పంపి, మంత్రాలను మననం చేసే అవకాశం ఇప్పించారు. (ఇంకా అనేక విశేషాలూ అరణ్యానికి సంపించటంలోని అంతరార్థాలూ వా అయోధ్యకాండ వ్యాఖ్యలో వివరింపబడ్డాయి). ఇంతకీ ఈ దివి మంత్రం ఫలించింది కాబట్టే, అరణ్యవాసకాలంలో ఆకలి దప్పుల బాధ వారు పడలేదు. అలాగే 'అతిదివి' కూడా ఫలించిందని పెన చూచాం కదా!.

ఈ మంత్రానినే ఇయ్యడాన్ని కారణం ముందునాటికి 'ఆకలిదప్పులబాద
నడవరిపివస్తుందనీ, శత్రువులతో మహా యుద్ధం చేయవరిపి వస్తుందనీ' రామునికి

చెప్పు, తద్వారా మనకీ అర్థం చేయడానికి. దృష్టిలో ఓం హ్రీం ఐశే మహాదేవి హ్రీం మహాలే
క్ష్యం చతుర్విధ పురుషార్థ సిద్ధిప్రదే తత్సవితుర్వరదాత్మికే హ్రీం వరేణ్యం భర్గోదేవన్య వరదాత్మికే
అనేది ఐలమంత్రం. అతిఐశేవర్యదయామూర్తే ఐశేవర్యక్షుద్భ్రమోపమాని ధీమహి ధియోయోనర్హతే
వ్రతుర్యా వ్రచోద యాత్మికే వ్రణు శిరుస్కాత్మికే హం ఫట్ స్వాహా అనేది అతిఐలమంత్రం.
నియమంగా మననం చేస్తే పలిస్తాయి. మంత్రం విత్తనంలాటిది. విత్తనం పాతి పెడితే
చాలదు. పోషణ చేయాలి గదా! కేవలం మారీచసుబాహుపులనే చంపడానికని తీసికెళ్లే
విశ్వామిత్రుడు, వారిని చంపడానికైతే, ఇన్ని విద్యలని చెప్పనక్కర లేదు. రావణ వధ
కోసమే ఇన్ని విద్యల ఉపదేశమున్నా. 10 రాత్రుల కాలం యజ్ఞం సాగుతుందని
చెప్పడానిక్కారణం, రాక్షసుల బలం రాత్రిపూట ఎక్కువ కాబట్టి, పగలు రాక్షస యుద్ధం
పహజంగా ఉండదు కాబట్టిను. రాత్రిపూట తిరిగే రాక్షసులతో చేయవలసింది
యజ్ఞంవలె పవిత్రమైన యుద్ధంగాని, యజ్ఞంకాదు అనిన్నీ.

కౌసల్యా ముప్రచారామ !

కౌసల్యా ముప్రచారామ ! పూర్వా సంధ్యా ప్రవర్తతే ।

ఉత్తిష్ఠ నరశార్దూల ! కర్తవ్యం దైవమాహ్నికమ్ ।

అది సరయూనదికి దక్షిణపు ఒడ్డు. ఆ ఒడ్డున రెండు దర్బగడ్డిపరుపులు. ఆ
పరుపుల మీద పరున్న ఇద్దరు పిల్లలు. రామలక్ష్మణులు. 12 ఏళ్ల వయసున్న వాళ్లు
కావడంచేత, పరుపువేసినా, సగం నేలమీదే ఉన్నారు వాళ్లు. ప్రక్కనే ఆములపాదాలు.

గిరజాలు తిరిగిన మన్నని జాబ్బు. సమానమైన శరీరాల వాళ్లు. ఉడుము తోలు
కవచంగా ధరించిన వాళ్లు. శరీర అవయవాలు ఇద్దరికీ సమాన ఆకారంలో ఉన్నా
నీలమేఘపురంగుని బట్టి రాముడు అనీ, బంగారపు రంగునిబట్టి లక్ష్మణుడు అనీ గుర్తింప
వీలుగా ఉన్నారు. ప్రశాంతంగా, చీకుచింతలేక నిద్రిస్తున్నారు. తెల్లవారు జాముకాలం.

అప్పుడే పద్మాలు వికసిస్తూ ఉన్నాయి. తుమ్మెదలు అప్పుడే బయల్దేరి
మకరందపువేట సాగిస్తున్నాయి. మెల్లగా సరయూనది ప్రవహిస్తోంది. ఒక్కసారి చుట్టూ
చూచాడు విశ్వామిత్రుడు. సాక్షాత్తు శ్రీ మహావిష్ణువుని ఇలా దర్శించగల్గడం! ఎంత
అద్భుతం తనది !.

ఎప్పుడైనా నైకుంఠానికి వెడితే, ద్వారపాలకులు అడ్డగించే వారు. ఆ బాధ తొలగి
లోనికి వెడితే. మహర్షులూ, దేవతలూ ఎందరో ఆయన చుట్టూ ఉండేవారు. వారంతా
ఒకవేళ లేకున్నా, హృదయం మీద ఉన్న లక్ష్మీ, విష్ణువుని మాట్లాడ. నిచ్చేది కాదు.
ఆయన అనుగ్రహించేలోగా ఏదో ఒక లోకంలో ఆర్తనాదం ఆయనకు వినపడి, మనసు
చెదిరిపోయేది. అలాంటి శ్రీమహావిష్ణువు, మహర్షులూ, దేవతలూ లేక లక్ష్మీకూడా లేక

ఒంటరిగా, అదీ తన చెప్పు చేతలలో ఉండి, పరమ పవిత్రమైన బ్రాహ్మముహూర్తం (తెలవారు జాము 4.30 గంటలు) లో, అందునా నదీ ఒడ్డున దర్శన మీయడం, అందునా పరమప్రశాంతంగా నిద్రిస్తూ, తనకే ఈ అదృష్టాన్ని ప్రసాదిస్తూ ఉండడం - తలచు కొనేసరికి శరీరం గగుర్పొడిచింది. జీవించి ఉండగా పొందిన మోక్షం అది.

వెంటనే ఆ యిద్దరి పాదాలవద్దా నిలబడ్డాడు. మనసు నిండిన ఆనందంతో ఈ శ్లోకాన్ని ఉచ్చైః స్వరంతో పాడాడు. చాల అర్థం ఉన్న శ్లోకం ఇది.

‘కౌసల్యా పుత్రుడైన రామా ! తూర్పు తెలవారబోతోంది. నరశ్రేష్ఠా! ఈరోజు చీయాల్సిన దైవకార్యాల వేళ అవుతోంది -లే అని పై అర్థం.

విశ్వామిత్రుని లోపలి భావాలు ఇలా ఉన్నాయి. రామచంద్రా ! ఇలా చూడ గల్గితేనే ఎంతో అదృష్టవంతుణ్ణి నేను భావిస్తూంటే, నిన్ను కన్న కౌసల్య ఇంకెంతటి అదృష్టవంతురాలు ! నా అదృష్ట వశం వల్ల ఆమె మానవజాతికాంత అయింది. లేకపోతే ఇలా నిన్ను తీసికెళ్లగల అదృష్టం మరెవరికో లభించేది కదా !

కౌసల్యా పుత్రుడివైన రామా ! అనడం వలన బలరామ -పరశురాములు కాదు సుమా ! అని చెప్పడం. తండ్రి అయిన దశరథుడు నా వెంట పంపడానికి ఆలోచించినా, నిన్ను పంపినది ఆతల్లి కాబట్టి, ‘ఆమె’ (కౌసల్య) ఎంత గొప్పది ! ఆ గొప్పదనం నిన్ను కనడం వలన వచ్చి ఉంటుంది.

‘మాతృదేవో భవ’ అనేది ముందు పలుకుతారు. తండ్రి కంటే తల్లి 100 రెట్లు గౌరవించ బడాల్సిందే. (పితృభయగుణం మాతా గౌరవేణాతి రివ్యతే) అందుకని రాముని తల్లి అయిన ‘కౌసల్య’ పేరు ముందుంచి సంబోధించాడు.

చిన్న వయసువాళ్లు కావడం చేతా, ముక్కు మొగం ఎటుగని తనలో వచ్చినందు వలనా, తాను కూడా దశరథుణ్ణి గద్దించి తేవడం వలనా, తెచ్చి కూడా ఎక్కడ పరుండ బెట్టడం వలనా, ఎప్పుడూ ఇల్లు వదిలి ఉండని వాళ్లు అయిన రామలక్ష్మణులు లేస్తూనే ఇన్నీ ఆలోచిస్తూ ‘అమ్మ ఏదీ’ అని అడుగుతారని ఆ భయాన్ని తొలగించడానికి ‘కౌసల్య’ పేరు ముందుంచి పలికాడు. ఇల్లు వదిలిన పిల్లలు అమ్మనే కదా కలవరిస్తారు!.

ఇప్పుడున్న తూర్పుసంధ్యాకాలం సూర్యుణ్ణి కనబోతున్నట్లు, ‘రామచంద్రా !’ నీ తల్లి అయిన కౌసల్య, రాముడనే సూర్యవంశం వాణ్ణి కన్నది.

సూర్యునికి అజ్ఞానులైన మందేహులనే రాక్షసులని (చీకట్లు) చంపే సమయమైతే నీకు కూడా లంకా రాక్షసులని చంపే సమయం రాబోతోంది. స్వామీ ! నా అజ్ఞానం కూడా తొలిగి పోయింది. (సూర్యుడు ‘మందేహులు’ అనే పేరుగల రాక్షసులనివధించడం వలననే ‘ఉదయం’ అవుతూ ఉంటుందని శాస్త్రం చెప్తుంది)

స్వామీ! నిద్రించే అవకాశం ఎప్పుడు లభిస్తుందా ? అని ఎంతోకాలం నుండి ఎదురు చూచావు. (ఎప్పుడూ కార్యనిమగ్నుడివిగా ఉంటావు కాబట్టి) కాని ఇప్పుడు నేను కూడా నిన్ను నిద్రింపనీయకుండా 'ఉత్తిష్ఠ' (లే!) అంటున్నాను క్షమించు.

ఒక్కొక్క కాలంలో ఒక్కో అవతారంతో నువ్వు దర్శన మిస్తావు. ఇప్పుడు నువ్వు ఎత్తినది రామావతారం. నిద్రలేవగానే పరాకుతో నా గద, లక్ష్మీ, శంఖం ఎక్కడ, అనకు. నువ్వు 'నరకార్థులుడివి'. నరులలో శ్రేష్ఠునిగా ఉన్నావు. దేవ రహస్యం బయట పడనీయకు. రాక్షసులు వింటారు. ఒకే ఒక్క నరుడిగా విష్ణువు పుడతాడని ఉహించిన రావణుడు, గూఢచారులని ఈ ఆరణ్యంలో ఉంచాడు. ఎత్తుకుపై యెత్తుగా దశరథునికి నల్లరిగా నువ్వు జన్మించావు. ఈ నల్లరిలో ఎవడు విష్ణువో తెలియక, రావణుడు తికమకపడు తున్నాడు. అందుకని ఆ విషయం రహస్యంగానే ఉండనీ!.

స్వామీ ! ఈ ఆనందం నన్ను అనుభవించనీయక పోవడం కూడా నువ్వే చేస్తున్నావు. ఈ కర్తవ్యాన్ని నామీద ఉంచావుగదా ! బాధ్యత నిన్ను లేపమని అంటోంది. మనస్సు క్షమించమని ప్రాధేయ పడుతోంది. తప్పుడు బాధ్యత ! స్వామీ ! రోజులో, ఎవరికీ ఏమేమి విధి ప్రకారం కావాలో నిర్ణయించే వాడివి నువ్వైతే, ఆ నీకు ఈ రోజున ఏం చేయాలో నిర్ణయించి - 'ఈషనులు చేయవలసి ఉన్నావు కాబట్టి లే!' అని లేపేవాణ్ణి నేను కావడం ఎంత ఆశ్చర్యమో ! స్వామీ ! అని లేపాడు.

ఇది శ్రీ వేంకటేశ్వర సువ్రభాతంలోని మొదటి శ్లోకంగా ప్రసిద్ధంగా కవిస్తూ ఉంది. సువ్రభాతాన్ని వ్రాసినాడు 'సుందరజామాత్యముని'. (శ్రీమత్సుందర జామాత్య ముని వాసినో). ఈ శ్రీమద్రామాణ శ్లోకాన్ని తన సువ్రభాతంలో మొదటి శ్లోకంగా ఉంచి, 2వ శ్లోకం నుండి సొంతంగా రాసాడు. ఈ శ్లోకం చదివేప్పుడు పైన ఉన్న భావాన్ని మనసులో నిల్పుకోవాలి. మనసులో ఇక్కడ శ్లోకాన్ని చదివితే చాలు. మనసు నిలువక 1000 చదివినా నిష్ప్రయోజనమే.

"అద్యమే నవలం జన్మ సువ్రభాతాచమేనిశా ।

యదున్మి ద్రాష్టవత్రాక్షం విష్ణోర్మక్ష్యామ్యహమ్మఖమ్" (నిద్రలేస్తూన్న మహావిష్ణువు ముఖాన్ని చూస్తూ ఉండడం వలన నాజన్మకీ రాతి అనేది పోయి తెల్లవారింది జీవితం.)

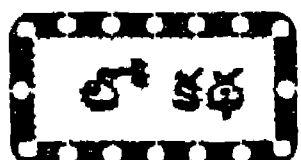
అంగదేశపు కథ (సెకథ)

రామలక్ష్మణులు నిద్రలేచి, ప్రాతఃకాలంలో చేయవలసిన గాయత్రీ జపాదులన్నీ ముగించుకొని మహర్షికి నమస్కరించి బయటదేరారు. ఒక ఆశ్రమం కన్పించగానే రాముడు 'ఈ ఆశ్రమం ఎవరిది ? ఎవరున్నారు? విన కుతుహలంగా ఉంది. మాయద్దటికీ విన్పించండి స్వామీ !' అని ప్రార్థించాడు.

విశ్వామిత్రుడు చెప్పసాగాడు. 'ఇప్పుడు' ఒకప్పుడు ప్రమథగణాలలో ఇక్కడికి వచ్చాడు. తీవ్రనియమాలతో తపస్సు ప్రారంభించాడు. ఇంద్రుని ఆజ్ఞ ప్రాప్తమౌహన్ని

కల్పించి క్షణకాలం చలించేలా చేసాడు. కోపించిన శివుడు మన్మథుణ్ణి భస్మం చేసేసాడు మన్మథుని అంగాలు (అవయవాలు) భస్మం అయిన చోటు కాబట్టి దీన్ని అంగదేశమన్నారు. అంగాలు లేనివాడు కాబట్టి అతణ్ణి అనంగుడన్నారు. అప్పటి నుండి ఎందరో తరతరాలుగా తపస్సు చేసుకుంటూ ఇక్కడే ఉన్నారు. ఈ రాత్రి ఇక్కడే ఉందాం. అంటూండగానే, ఆ ప్రాంతపు మహర్షులంతా వచ్చి దివ్యద్వష్టితో విషయాన్ని గ్రహించి మహర్షికి, రామలక్ష్మణులకి అర్ఘ్య పాద్యాలిచ్చి సత్కరించారు.

సాయంత్రం కాగానే, ముగ్గురూ సాయంకాల జపాదులు ముగించారు. ఆ ఆశ్రమంలోనే సుఖంగా పుణ్యకథాకారక్షేపం చేసి ఏమ్మట నిద్రించారు.

విశ్వామిత్రుడు ఒకప్పుడు క్షత్రియుడు. పాలకుడైనవానికి ఏ దేశపు వృత్తాంత మేదో తెలియాలి. రాజా కాబోయే రామునికి దేశం వృత్తాంతాలు తెలిసిన విశ్వామిత్రుడు, వాటి అన్నింటినీ చెప్పాలి. స్రుతి దేశపు పేరువెనుకా కథ ఉంటుందని దీనిని బట్టి గ్రహించాలి. లేదను కోరాడు. మనకి తెలియదను కోవడం, వివేకుల లక్షణం.

దీనిలో మరో బోధ కూడా ఉంది ! 'రామా! ముందు కాలంలో నీవు వియోగ బాధని అనుభవించాలి. ఇంతకు మీది కాలంలో నీ భార్య నీ వెంట ఉన్నా కూడా, తమ్మునితో అరణ్యంలో గడపాల్సి వస్తుంది. మన్మథుణ్ణి జయించిన శివుని కథ విన్నావుగా ! ఈ కథ నీకు మార్గదర్శకమై, అవకీర్తిని నీకు తేరాదని దీన్ని చెబున్నాను' అనేది కూడా.

'తారకుడు' అనే రాక్షసుణ్ణి చంపగల 'కుమారుడు' పార్వతీ శంకరుల వ కలగారిని దేవతల ఆలోచన. అక్కడి శంకరుడు దేవతల ఆలోచనని గమనిం లోకక్షేమం కోసం చలించినవాడు కావలసి వస్తే, మన్మథుణ్ణి ధ్వంసం చేసి, కథని తలక్రిందు చేసాడు. రామచంద్రా ! కామాసక్తుడు కావలసిన శివుడు - కామజయాన్ని చేసాడు. కామజయాన్ని చేయవలసిన నువ్వు - కామాసక్తుడివి మాత్రం కాకు ! అని కూడా బోధ.

అక్కడి ఆశ్రమంలోని మహర్షులంతా మోర తపస్సు చేసారు కాబట్టి వారికి విష్ణు దర్శనం, వారి ఆశ్రమం వద్దే అయింది. శ్రీ మద్రామాయణంలోని చిత్రం ఇది. రామలక్ష్మణులని వెదుక్కుంటూ విశ్వామిత్రుడు వస్తే, స్థాన్యాశ్రమమహర్షులకి దర్శన మిచ్చేందుకై విష్ణువే వారి వద్దకు వచ్చాడు.

ప్రపంచంలో అందరి మనస్సులనీ మథించి బాధించేవాడు మన్మథుడైతే, అతణ్ణి కూడా బాధించినవాడు శంకరుడు. స్థానికులుగా ఉండి శంకరుడు తపస్సు చేసిన ఈ ఆశ్రమమే 'స్థాన్యాశ్రమం'.

మరద - కరూణదేశాల కథ

రామలక్ష్మణులు విశ్వామిత్రునితో బయల్దేరి గంగలో నావ నెక్కి ప్రయాణిస్తుండగా 'పెద్ద ధ్వని' వినిపించసాగింది. ఆ వృత్తాంతాన్ని విశ్వామిత్రుడిలా చెప్పాడు.

'రాకుమారులారా! బ్రహ్మ ఒకసారి, కైలాసంలో సరస్సు ఉంటే బాగుంటుందని ఊహించి మనస్సుతో సరస్సుని సృష్టించాడు. అదే బ్రహ్మమానససరోవరం. దాంట్లోంచి పుట్టినది 'సరయా' ఆ నది, అయోధ్యకు పడమరనుండి ఉత్తరం మీదుగావస్తూ, పల్లంగా తూర్పున ప్రవహిస్తున్న ఈ గంగలోనికి ఎత్తునుండి పడుతోంది. ఆ ధ్వనే యిది. ఈ నదుల సంగమానికి నమస్కరించండి ! అని పలికి గంగ దక్షిణపు ఒడ్డు రాగా తాను దిగి, వారిని వెంట పెట్టుకొని తీసికొని పోయాడు విశ్వామిత్రుడు.

రాముని ప్రశ్నపై, కనిపించిన అరణ్యాన్ని గూర్చి ఇలా చెప్పాడు. రామా! ఒకప్పుడు వృత్రుడనే బ్రాహ్మణునికి, దేవేంద్రునికి వైరం పెరిగింది. దేవతలు ఎలాగో సఖ్యం కలిపారు. కళ్యపుని పుత్రుడైన తాను శస్త్రాస్త్రాలతో వధింపబడరాదని వరంకోరాడు. ఇంద్రుడు మైత్రీ నటిస్తూ, సముద్రతీరంలో మరుగులోనికి తన వజ్రాయుధ శక్తిని వంపి వృత్రుణ్ణి వధించాడు. బ్రాహ్మణుణ్ణి హత్య చేసిన కారణంగా ఇంద్రునికి బ్రహ్మహత్యాపాతకం చుట్టుకోవడం వలన అధికంగా ఆకలి - స్వేదమూ ప్రారంభమయ్యాయి. దేవతలూ - మహర్షులూ ఆయన నిక్కడ మంత్ర పూర్వకంగా అధికంగా గంగలో స్నానం చేయించారు. ఆయన వెట్టి ఆకలి- అధికస్వేదమూ ఇక్కడ నశించాయి. కాబట్టి మరద, కరూణ దేశాలు అయ్యాయి. సంతోషించిన దేవేంద్రుడు ఇక్కడ ఈ 2 దేశాలనీ సర్వసమృద్ధంగా నిర్మించాడు. అయితే అరణ్యంగా మారడానిక్కారణం 'ఒక అనే రాక్షసి.

5వ కథ

ఇంద్రుడైనా సరే తప్పు చేస్తే శిక్ష నమభవింపక తప్పదు. బ్రాహ్మణుడైనా ఆయుధంతో ఎదుర్కొని యుద్ధానికి సిద్ధపడ్డప్పుడు హత్యాపాతకం రాదు. పరశురాముడూ, అశ్వత్థామూ సాక్ష్యాలు. అయితే ఇంద్రుడు వృత్రుణ్ణి నమ్మించి, సముద్రతీరంలో నిరాయుధుడైన వృత్రుణ్ణి వధించడంతో హత్యాపాతకం వచ్చింది.

కొన్నాళ్లపాటు ఇంద్రుడు బాధపడ్డాక, దేవ మహర్షులు మంత్రపూర్వక స్నానాన్ని గంగలో చేయిస్తే తొలగింది ఆ పాపం. ఆ పాపం యొక్క అధిక్యాన్ని దాన్ని తొలగించు కోవడానికి పక్ష శ్రమనీ గమనించమని రామునికి బోధ.

రావణుడూ పురిష్ఠబ్రహ్మపుత్రుడే. అతడు, యుద్ధంలో ఆయుధంతో నిలబడ్డప్పుడు వధిస్తే దోషంలేదు గాని, నిరాయుధునిగా ఉన్నప్పుడూ - లేదా వంచనతోనూ

- వధిస్తే బ్రహ్మహత్యా దోషం రావచ్చును సుమా! అని పాచురిక. ఈ కారణం చేతనే యుద్ధంలో ఒకరోజు నిరాయుధుడిగా ఉన్న రావణుణ్ణి రాముడు విడిచేసాడు కూడ.

చిన్నప్పుడు ఇలాంటి పరమార్థకథలు చెప్తే ఆ నీతి బోధ ఒంటపట్టే అవకాశం ఉంటుంది. ముందునాటికి దేశాన్ని రక్షించగల పౌరుడౌతాడు. (అంతేగాని, వధలు, దోపిడీలు ఉన్న పిచ్చి సేనిమాలని, నవలలనీ చదివించి, చూపించి, వాటిని అదుపు చేసే శక్తి ఉండి పట్టించుకోక 'నేటి బాలుడే రేపటి పౌరుడు' అని అరిస్తే ప్రయోజనం లేదు. ఈలాంటి వాటిని చూచిన, చదివిన వానిలో హింసా దోరణి ప్రబలి, ఉపాంచని రీతికి దేశం వెళ్లిపోతుంది. రాజాకాబోయే 'చత్రపతి శివాజీ' కి తల్లి, భారతరామాయణ భాగవతాలని విన్పించినదిందుకే!).

ఇంద్రుడు నిర్మించిన నగరాలే అరణ్యాలయ్యాయేమిటి? అంటే, వ్యక్తి ఆయుస్సు లాగానే భవనాలకీ, పట్టణాలకీ కూడా ఆయుస్సు అనేది ఉంటుంది. ఒకప్పటి లంక, తక్షశిల, ద్వారక వంటి పట్టణాలు నేడు సముద్ర గర్భంలో ఉన్నాయిగా !

తాటకాకథ (సె కథ)

'సుకేతుడు' అనే పేరుగల యక్షుడు, సదాచార సంపన్నుడు. బ్రహ్మ, అతని తపస్సుకి మెచ్చి, వేయి ఏనుగుల బలంకల కన్యని వరంగా ఇచ్చి, పుత్ర సంతానాన్ని వరంగా ఈయలేదు. రూపవంతురాలూ, కామరూపిణి (కావలసిన రూపం ధరించగలది) అయిన ఆమె, యుర్జుపుత్రుడైన సుందునికి భార్య అయి, మారీచునికి తల్లి అయింది.

సుందుడు చేసే దుర్మార్గాలని తట్టుకోలేక, అగస్త్యమహర్షి శపిస్తే సుందుడ మరణించాడు. భర్తని చంపిన దుర్మార్గుడనే కోపంతో తాటక, తన పుత్రుడు మారీచునితో సహా, అగస్త్యుని మీదికి పోయి, ఆయననే మ్రింగజూచింది. మారీచుడూ తల్లిని అనుసరించాడు.

"రాక్షసుడిగా అయిపోమ్మని" ముందుగా మారీచునికి మహర్షి శాపం ఇచ్చాడు. తన పుత్రుణ్ణి శపిస్తాడా ? అని విజృంభించిన తాటకని కూడా 'నరమాంసభక్షణ చేసే రాక్షసిగా మారిపోమ్మని' శపించాడు.

రామచంద్రా! అప్పటినుండి అగస్త్యుని మీది కోపంతో, ఆయనని ఏమీ చేయలేక, తాటక ఈ రెండు నగరాలనీ 'ఇదిగో - ఇలా పాడుబడేలా చేసింది'. అది దుర్మార్గురాలు. అధర్మపరురాలు చంపెయ్యి అని ఆజ్ఞాపించి - 'స్త్రీవధ' గూర్చి అనుమానిస్తున్న రామునికి - తప్పులేదని చెప్పి పురికొల్పాడు.

రాముడు ధనుష్టంకారం చేసాడు. అది ఆగకపోతే, భాహువులు తెగకొట్టాడు. అయినా విజృంభిస్తూంటే, లక్ష్మణుడు ముక్కు చెవులు కోసాడు. విశ్వమిత్రుడు 'ఇదే

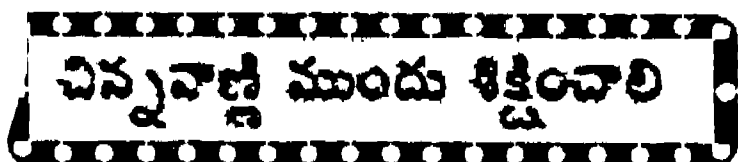
నమయమని' మళ్ళీ పురికొల్పాడు. అది ఇంకా దుశ్శేష్టులు చేస్తూంటే ఎదుటొమ్మపై బాణంవేసి, రాముడు దాన్ని కొట్టి చంపాడు.

దేవేంద్రాది దేవతలు ప్రశంసించారు. దేవేంద్రుడు విశ్వామిత్రునికి అస్త్రాపదేశం చేయమని చెప్పివెళ్ళాడు. రామలక్ష్మణులు ఆ రాత్రి అక్కడ నిద్రించి, విశ్వామిత్రునితో మఱునాటి ఉదయం బయలుదేరి వెళ్ళారు.

'వరం ఎప్పుడూ శాపమే' అని అనుకున్నాం. 1000 ఏనుగుల బలం. అదీ 'కన్య'కి ఈయడం - అది కూడా బ్రహ్మ ఈయడం (విధివ్రాత వ్రాసేవాడు) లో ఉన్న రహస్యాన్ని గమనించలేదు సుకేతుడనే తాటకతండ్రి. అంత బలం ఉంటే మదం పెరుగక తప్పదు.

బలిమృతాలైన తాటకని సుందుని కీర్చి ఫివాహం చేసారు. వాడూ బలవంతుడే. అంటే మదం మఱింత పెరిగిందన్నమాట. సత్పురుషుల విద్య ఎప్పుడూ నలుగురికీ జ్ఞానదానం చేయడానికీ, సత్పురుషుల ధనం ఆనాధలకీ, పాత్రులైనవారికీ దానం చేయడానికీ, సత్పురుషుల శక్తి ఆపదలో ఉన్నవారిని రక్షించడానికీ ఉపయోగిస్తుందట. (విద్యా వివాదాయ ధనం మదాయ-శక్తి వరేషిం వరిపేడనాయ-ఖలస్య సాధోర్వివరీత మేతత్-జ్ఞానాయ దానాయ చ రక్షణాయ కాని దుర్జనులకున్న విద్య-ధన-బలాల్లో, విద్య, అడ్డదిడ్డంగా వాదించడానికీ (పూర్తిగా గ్రంథాన్ని చదవకుండా, నాలుగు పాడిమాలలని విని వాదించడం), గనం అహంకారాన్ని కల్గించడానికీ, బలం (శక్తి) ఇతరులని పీడించి భయపెట్టడానికీ వినిపిస్తాయట.

తాటకాసుందుల బలం దుర్జనబలం కదా! అగస్త్యుని మీదకి దూకారనే బుద్ధిని పుట్టించింది. 'ప్రపంచంలో లోకుల ఎవడు?' అంటే 'ఎవనిజోలికపోనివాడూ-వాడి గొడవని వాడు చూచుకొనే వాడున్నా' అని దాని భావం. మొదట మారీచుడూ, తాటకా ఇద్దరూ దూకి మీదికి వస్తే, మారీచుడికి రాక్షస శాపమిచ్చాడు అగస్త్యుడు. తాటక వయస్సు చెల్లిన రాక్షసి. దాని బుద్ధి 'పెడబుద్ధి' అయినా పెద్దగా లోకానికి నష్టం లేదుకాని, వయస్సుచేత చిన్నవాడైన మారీచుడు పాడైతే, వీడివలన లోకం చాలకారం నష్టపడవలసి వస్తుంది. పైగా, వీణ్ణి ఆదర్శంగా తీసికొనే దుర్మార్గులు మఱికొందఱు ప్రబలవచ్చునని భావించి మారీచుణ్ణి శపించాడు. పూర్వ ఋషుల దృష్టి లోక క్షేమ దృష్టి. 18 నుండి 25 మధ్య వయసువాడి ప్రవర్తనని బట్టి లోకం ఆధారపడి ఉంటుందని

ఎప్పుడూ ఆలోచిస్తూండే దూరదృష్టి. 2. ఈవాడు నేరాలు ఆ వయసు వారివలననే జరుగుతున్నాయి - అని వార్తావ్రతికలద్వారా చూస్తున్నాం. వీళ్లవి ప్రోత్సహించేవి ఏచ్చిసేనిమాలని నేరం చేసినవాళ్లే చెప్పినట్లుగా కూడ వార్తావ్రతికలు వ్రాసాయి. విషయం తెలుసు. పరిష్కారం ఎలా(?)

రూపంబట్టి దోషం

మారీచుని రూపాన్ని చూచిన ప్రతిక్షణమూ, వాడిచేత నేరం చేయించిన దోషం, 'తనదని' తల్లికి తెలియాలి. మారీచుణ్ణి చూచిన అందఱికి, రూపాన్ని బట్టి 'నేరం చేసినవాడు' అనే విషయం తెలియాలని మహర్షి భావన. అందుకే విరూపశాపం (రూపం మాటి పోయే శాపం) ఇచ్చాడు.

పూర్వకాలపు రాజుల పాలనలో 'దొంగతనం' చేస్తే నుదుటిపై '+' గుర్తుని వాతగా వేసేవారట. చూడగానే అందఱికి అర్థమయ్యేది. ఆ నేరం చేసినవాడు మానసికంగా వ్యధ చెంది దేశాన్ని విడిచి గౌరవంగా బ్రతికే చోటుకి పోతాడు. ఇతణ్ణి గమనించిన మఱివ్వరూ, అలాటి పనినీ చేయరు. అలాటి సత్దృష్టి ప్రాచీనులది.

మారీచుణ్ణి శపించగానే కోపించిన తాటక పశ్చాత్తాపపడక, ఇంకా మీదికి దూకింది. పశ్చాత్తాపం ఉన్నవాణ్ణి క్షమించవచ్చుగాని, లేనివాణ్ణి క్షమించరాదని భావించి, దానికి ఆ శాపాన్నే మహర్షి యిచ్చాడు. తన భర్త 'మదం' వలననే చచ్చాడు. కొడుకూ తన మదం వలననే రాక్షసుడయ్యాడు. అయినా, తాటకలో పశ్చాత్తాప బుద్ధి కలగలేదంటే, దీన్ని క్షమించరాదని భావించి, తాటకనీ రాక్షసి కావలసిందని శపించాడు. కొడుకుని శపిస్తే, 'తప్పు ఎవరిది?' అని భావించక, వెనక వేసికొచ్చింది కాబట్టి, దీన్నీ శపించాడు. లోకంలో ఇలాటి వాళ్లుంటారు. వాళ్లపేరు ఏదైనా, లక్షణం దీనిదన్నమాట. అగస్త్యు డాలోచించి - చూడగానే 'ఇది నేరం చేసినది' - అని ముఖం బట్టి గమనించేలా శపించాడు.

ఈ మహర్షి అభిప్రాయానికి అనుగుణంగానే రాముడు విశ్వామిత్రుణ్ణి అడిగాడు. 'స్వామీ! యక్షులకి బలం తక్కువ అంటారు గదా! మఱి దీనికి 1000 ఏనుగుల బలం ఏమిటి?' అని (అల్పవీర్యా యదా యక్షా శ్చూయతే మునిపుంగవ!) దానికి సమాధానంగా విశ్వామిత్రుడు 'పైకథ' మాత్రం చెప్పి, (రాముడు లోకథని, అర్థం చేసికోగల దిట్ట కాబట్టి) ప్రజార్థక్షణం కోసం, పాతకమేమో! అని ఆలోచించవలసిన అవసరంలేదనీ, నీ బాహుబలంతో 'చంపమనీ' పలికాడు. (వాతకం వా నదోషం వా కర్తవ్యం మహతా సతా).

రామునికి ధర్మసందేహం కల్గింది. మొదటగా తాను చేసే వధ ఇది. అది కూడా స్త్రీవధ. 'సస్త్రీ వధ్యా' స్త్రీని చంపరాదనేది రాజనీతి ధర్మం కూడాను. చంపమని

చెప్పేది గురువు. 'న గురోర్వాక్యమతిక్రమిత' గురువాక్యాన్ని ఉల్లంఘించరాదు. ఏ చెయ్యాలి? అని ఆలోచన కలిగింది.

రాముని అభిప్రాయాన్ని గమనించి స్త్రీవధని చేసిన వారి విశేషాలు చెప్పాడు విశ్వామిత్రుడు. వృద్ధి నంతనీ నాశనం చేయదలచిన వెరోచన(విరోచనుని కూతురు) అయిన 'మంథర' అనే దాన్ని దేవేంద్రుడే చంపాడు. రాక్షస గురువైన శుక్రుని తల్లి, భృగుమహర్షి భార్యని (దుర్జనులైన రాక్షసులకి ఎప్పుడూ ఆశ్రయమిచ్చి, లోకక్షేమాన్ని నాశనం చేయిస్తూంటే, ఇంద్రుణ్ణే చంపించాలని ప్రయత్నిస్తూంటే) శ్రీ మహావిష్ణువే చంపాడు. ఇలా ధర్మం తప్పిన స్త్రీలని మహాత్ములే చంపారు, అని చెప్పాడు. (అధర్మ సహితా నార్యః సతా పురుషసత్తమైః సహసతాపిన్ లోకే యోనై చోత్పథచారిణః తే సంతప్యాన్మనై స్సర్వైః) -

రామునికి ఆలోచన కలిగింది. దోషం చేసినదాన్ని విడువరాదు. 'స్త్రీని వధింపరాదు' అనే ధర్మం ప్రకారం విడిచిపెడుతూ వెడితే 'స్త్రీలైతే దోషం చేయవచ్చునని అనుమతి ఇచ్చినట్లేకదా!' అని భావించాడు. ధర్మం ఒకటి. ధర్మ సూక్ష్మం మఱొకటి. ధర్మం-రాముడాలోచించినది. ధర్మసూక్ష్మం-విశ్వామిత్రుడు చెప్పినది. లోకాన్ని బాధపెట్టేవాళ్లు ఎవరైనా, రాజులచే చంపబడదగినవారే! అనేది సిద్ధాంతం.

తండ్రి తనని పంపుతూ నా పరోక్షంలో, 'దశరథుడు ఈ విశ్వామిత్రుడే సుమా!' అని రామునికి చెప్పాడు. వెంటనే రాముడు 'మా తండ్రి మాట ప్రకారమూ, మీ శాసనం బట్టి, గోబ్రాహ్మణులక్షేమం కోసమూ, దేశసుఖం ఆలోచించి, ఏ శంకాలేకుండా దీన్ని 'చంపుతాను' అన్నాడు. సోఽహం పితుర్వచ శ్రుత్వా శవనాదృష్మావాధినః - గోబ్రాహ్మణ హితార్థాయ లోకస్యాన్య మఖాయచ కరిష్యామి న నందేహ) అంటూనే వింటినారిని దిక్కులు పగిలేలా మ్రోగించాడు.

ఆ ధ్వనికి తాటక క్రోధవరవశురాలై మీదికి పరుగెత్తి రాసాగింది. రాముడు లక్ష్మణునితో 'తమ్ముడూ! ఆడుదైన దీన్ని చంపబుద్ధి కావడంలేదు. మాయాబలం ఉన్న దీని ముక్కు చెవులూ ఇంకా మీదికొస్తే కాళ్లు చేతులూనఱికిస్తాను' అంటుండగా అది రాముని మీదకే దూకబోతే, విశ్వామిత్రుడు హాంకారాన్ని చేసి, దానిని అదలించి రామ లక్ష్మణులని ఆశీర్వదించాడు.

అది దుమ్ము జిమ్ముతూ చీకటి చేయసాగితే, ఒక క్షణం రామలక్ష్మణులు సామ్మసిల్లిపోయినారు. మీదట కన్పించకుండా రాళ్లవాన కురిపించ సాగింది. మీదకే దూకబోతే రాముడు బాహువులు నఱికాడు. కేకలుపెడుతూ పడిపోగా ముక్కు చెవుల్నిలక్ష్మణుడు కోసేసాడు. (సామ్రాతి రకరోత్ క్రోధాద్భ్రుతకర్ణగ్రాసికామ్).

అప్పటికే రాళ్లవాన కురిపించ సాగింది. ఆకాశంలో అనేక రూపాలు చూపసాగింది. 'రామా!' సాయంకాలమైతే రాక్షసుల బలం, మఱింత అవుతుంది. 'జాలి విడిచి

చంపెయ్యి' అన్నాడు. (అలం తే మృణయా రామ! పాపైషా దుష్టచారిణి - వధ్యతాం తావ ద్వైషా వరా సంధ్యావ్రవర్తతే.) విశ్వామిత్రుని సూచన విని మఱింత కోపంతో మీదికి దూకబోతే ఎదుఱొమ్ములో బాణం వేసి దాన్ని చంపేసాడు.

విశ్వామిత్రునితో చంపుతానని చెప్పిఎందుకీలా రాముడు చేసాడు? అంటే దానిలో విశేషం ఉంది. చంపమన్నారుగదా! అని చంపేస్తే ఆ దోషం గురువు మీదికి రావచ్చు గదా! ఈ రోజుల్లో అయితే, ఆ తప్పేదో పైవాడికి పోతుంది గదా! అని మహాసంతోషంతో, అన్ని పనులూ మాని, ఆ పని ఒక్కటే, అతి శీఘ్రంగా చేస్తారు. గురువుకి దోషం తెచ్చే శిష్యుడిని కారాదని ఆలోచించి, తాటకకి అవకాశ మీయదలచి ముందు ధనుష్టంకారం, తర్వాత బాహువులు నటకడం, తర్వాత ముక్కు చెవులూ, ఆ మీదట ప్రాణమూ తీసాడు. (గురోర్దోషావరణం చత్రమ్. తచ్చీరమస్యేతి చాత్ర : గురువు యొక్క దోషాల్ని పైకి రానియ కుండా ఉంచేవాడు చాత్రుడు. అంటే గురువులు దోషాలు చేసి, ఇల్లాంటి శిష్యులని చేర దీయాలనికాదు. గరునింద చేయరాదు. గురువుకి నింద వచ్చే వనుంవిపిస్తే చేయరాదనీను.)

ఈ విధానమే నేడూ అనుసరించబడుతోంది. రక్షకభటులు ముందు లాటీ చార్జి పౌచ్చరిక, తర్వాత లాటీ చార్జి, ఆ మీదట బాష్పవాయువు, తర్వాత గాలిలోకి కాల్చులూ, చివరికి వధ చేస్తారు. ఇది రామాయణానుసరణమే కదా! మఱి ముక్కుచెవులను ఎందుకు కోయాలి? రాక్షస పద్ధతి ప్రకారం తిరిగి వచ్చే అవకాశమున్న బాహువులని నటికాడు, వెనక్కి పోతుందేమోనని. కాని మీదకి వస్తూ చేతు! స్పృష్టించుకొని రాళ్ల వాన ప్రారంభించింది.

అది రాక్షస స్త్రీ. త్రాగిత్రాగీ, మాంసాన్ని తిని తినీ, మత్తు-అహంకార అన్నిటోటే దానికి కళ్లు పనిచేయడం మానేసాయి. రాక్షసులకి 'ఘ్రాణశక్తి' (నరవాసన అనేది ఇందుకే) ఎక్కువ. పంచజ్ఞానేంద్రియాలలో ఏది లేకపోతే ఆ లేనిదాని శక్తి మిగిలిన వానికి వస్తుంది. ఆ వాసనతో, రామలక్ష్మణులెక్కడున్నదీ తెలుసుకుని రాళ్లవాన కురిపిస్తోంది. ముక్కు కోసేస్తే నరవాసన తెలియక ఊళ్ల వాన కురిపించలేదుగదా! అని, భావించి - తమ మాటలని విని మళ్లీ వస్తుందని, ఆలోచించి ఆ అవకాశం లేకుండా చేయడానికై చెవుల్ని కూడా తెగకోసాడు. దానికి పంచజ్ఞానేంద్రియాలలో జిహ్వ (నాలుక) మాంసం తిని తినీ, ఏనాడో మొద్దుబాటిపోయింది. కన్నులని బాణంతో పాడిచినా, ముక్కు ద్వారా వాసన చూసి. చంపే అవకాశం ఉంది. ఇక కన్నులు త్రాగుడు మత్తుతో ఉండి లేనట్టే, మాంసం వలన శరీరం ఏనాడో మొద్దుబాటిపోయింది. ముక్కు చెవులని కొట్టాక, జ్ఞానేంద్రియాలు లేనట్టే.

అది ఎన్నో తప్పుల్ని చేసినా, రాముడు ఎన్నో అవకాశాలిచ్చినా లెక్క చేయక పోవడం వలన రాముడు చంపితే 'స్త్రీ వధ' అనడం సబబు కాదు. (తప్పు చేయడంతోటే

స్త్రీత్వం పోయింది. అటువంటప్పుడు ఆమెని తేవడానికి స్త్రీరక్షకభటులు కావాలనడాన్ని పూర్వపు ఇతిహాసం అంగీకరించదు).

'ఆతతాయి' అంటే .....

తాటకని చంపడం దోషం కాదు. కారణం ఆతతాయి చేసే 6 తప్పుల్లో ఏది చేసినా మరణ దండనం విధించవచ్చు. (నాతతాయి వధే దోషః హయర్చనతి కశ్చన - ప్రకాశం నా ప్రకాశం వామన్యస్తం మన్యమృచ్చతి అగ్నిదో గరదక్షైవ శస్త్రపాణిర్దూవహా క్షేతదారావ హర్తారో షడేతా వ్యాతతాయినః॥) (1) ఇంటికి నిప్పు పెట్టిన వాణ్ణి (దుర్యోధనుడు లక్కయింటికి పెట్టాడు. (2) విషాన్ని పెట్టినవాణ్ణి (భీమునికి విషాన్ని పెట్టించాడు) (3) విష్కారణంగా ఆయుధాలతో మీదికి వచ్చిన వాణ్ణి (ఉత్తర గోగ్రహణం చేయించి నప్పుడు ఇంతేగదా! (4) ఇతరుల ధనాన్ని అపహరించిన వాణ్ణి (పాండవుల సంపదని అపహరించాడు) (5) ఇతరుల భూమిని ఆక్రమించినవాణ్ణి (రాజ్యం కాజేసాడు) (6) ఇతరుల భార్యని అపహరించదలచినవాణ్ణి (తొడచూపే ద్రౌపదిని రమ్మని పిలిచాడు) వధించితే దోషం లేదు. 6టిల్లో ఏ ఒక్కటి చేసినా 'ఆతతాయి' అంటారు. (చిన్నప్పుడు తప్పుచేస్తే 'ఆకతాయి' అనేవారు. ఆమాటని బట్టేనా ఇతిహాసం వినవచ్చు. ఆకతాయి కాదు ఆతతాయి. ఇతిహాసంతో ముడివడిన ఆలాంటి తిట్లని బ్రతుక నిర్దాం.) పై విధం ప్రకారం దుర్యోధనుణ్ణి 6 మార్లు మరణదండనచేసి వధించాలి. కాని విడిచారంటే పాండవులెంతటి శాంతిపరులో తెలుస్తుంది.

అలాంటి రిలక్షణాల్లో 'శస్త్ర పాణిః'. నిష్కారణంగా రాముని మీదికి ఆయుధాలని ధరించి (రాళ్లు, చెట్లు) దూకడం బట్టి తాటక వధించదగినదే. కాబట్టి రామునిది ధర్మమే.

ఇంద్రుడు 'రామునికి' అస్త్రాలని ఉపదేశించమని విశ్వామిత్రునికి చెప్పి వెళ్లి పోయాడు. కారణం 'పరీక్షలయ్యాక పట్టా' ఇవ్వాలి. అస్త్రాలని (మంత్రంతో ప్రయోగింపబడే ఆయుధాలు) శిష్యుడు ప్రయోగించగలిగి యోగ్యత ఉన్నవాడా? కాడా? అని ఆలోచించి, పరీక్షించి ఇవ్వాలిగా! (శిష్యం పరీక్ష్య దాతవ్యాన్యస్త్రాణి.) ఆ పరీక్షలో నెగ్గాడు రాముడు. అస్త్రాలనీయడానికి విశ్వామిత్రుడు పెట్టిన ప్రవేశ పరీక్షలాటిది ('Entrance') తాటకావధ. ఆ అస్త్రాలకి అధిష్ఠాతలైన దేవతలంతా ఎట్టు ఎదుట నిలువబడితే అవసరమై నప్పుడు పిలుస్తానని, నమస్కరించి చెప్పాడు రాముడు. మారణాయుధాలని అవసరమై నప్పుడే ధరించి ఉండాలి కాని, ఎప్పుడూ తనతో ఉంచడం సరికాదని బోధ.

విశ్వామిత్రుడు అస్త్రాలని ఇచ్చాడంటే, రావణావధ కోసం రాముణ్ణి సిద్ధం చేయడమేనని స్పష్టంగా తెలుస్తోందిగా. ఇక రావణుని వద్దకు వెళ్లినా, దశరథుని పుత్రుడు ఒక్కడే ఉండవలసినదే (ఒక్కడు) తాటకని చంపడానికి, ఇద్దరొచ్చారా? అనుకొంటాడు

అతడు. ఎవడు తనని చంపబోతున్నవాడు? అనే అనేమానం, అనుమానంగానే మిగలాలనే, విశ్వామిత్రుడు, రాముణ్ణి రమ్మనమన్నప్పుడు లక్ష్మణుడొచ్చినా వెంట రానిచ్చాడు. 'దేవరహస్యం' ఇలా ఉంటుంది. విషయం తెలిసినట్టు తెలియనట్టును.

ఇదంతా ఒక ఎత్తు. తాటకని చంపిన వనంలోనే ఆ రాత్రి ఉండి, మర్నాడు బయలుదేరడం ఒక ఎత్తు. ఇలాంటి సంఘటనం జరిగాక, దాని పుత్రుడు మారీచుడూ, వాని స్నేహితుడు సుబాహువు మఱి ఎందఱిలో వస్తారో చూద్దామని రాత్రి ధైర్యంగా ఉండడం, ఆ వనంలోని మహర్షులకి లోపల ఉన్న భయాన్ని తొలగించడానికీ, తమ ధైర్యాన్ని గూఢచారులుగా ఉండే రాక్షసులకి చాటడానికీను. తాటకా వధ ద్వారా, శత్రువునైనా, ఎంత ఆలోచించి, ఎన్ని అవకాశాలో ఇచ్చి ఎలా, చంపవలెనో అర్థమయింది. ఇదంతా రావణవధకోసం రామునికి ఇచ్చే 'శిక్షణ' తప్ప వేరేము కాదు.

సిద్ధాశ్రమ వృత్తాంతం

తెల్లవారినంతర్వాత బయలుదేరి వెళ్లగానే ఒక పుణ్యాశ్రమం వారిక్కనిపించింది. రాముని ప్రశ్నపై విశ్వామిత్రుడు చెప్ప ప్రారంభించాడు.

'రామా!' 'బలి' అనే చక్రవర్తి దేవేంద్రుణ్ణి జయించి, తానే రాజ్యపాలనం చేస్తూ యజ్ఞం ప్రారంభించాడు. ఒకప్పుడు శ్రీమహావిష్ణువు తపస్సు చేస్తూ ఉన్న కాలంలో ఇదంతా జరిగింది. బలిచక్రవర్తి మహా మహాదానాలని లెక్కలేకుండా చేస్తున్నాడు కాబట్టి, యజ్ఞం ఆయ్యే లోపులో ముల్లోకాలనీ దానంగా అడిగి దేవతల రాజ్యం వారి కిప్పించేలాచేయాలని దేవతలు విష్ణువుని ప్రార్థించారు. విష్ణువు అంగీకరించాడు.

ఇదే సమయంలో కాశ్యపుడు అదితిలో సహా విష్ణువు గూర్చి తపస్సుచేసి, ప్రత్యక్షమైన విష్ణువులో 'విష్ణా! నా భార్య అదితి గర్భంలో నువ్వు జన్మించి దేవతల కోర్కె తీర్చు. నాతపస్సు ఇక్కడ సిద్ధించిన కారణంగా దీనికి సిద్ధాశ్రమమనే ప్రసిద్ధి వచ్చేలా అనుగ్రహించు' అన్నాడు.

ఆ విష్ణువు వామనావతార మెత్తి బలిని అణగద్రొక్కి దేవతల కోర్కెని తీర్చింది ఈ కాలంలోనే, (తప్పొద్దిష్ణు ప్రసాదాయ వైష్ణవాన్ పరిపూజయేత్. విష్ణువు మీది భక్తలో, విష్ణువునే ఆదరించి, విష్ణు భక్తులని 'బలి' పాట్రదోలాడు. నేరం చేసిన వాడైనాడు. తండ్రి - తన కిచ్చిన గౌరవంలో, తమ్ముళ్ళని చావబాదితే తండ్రి అంగీకరిస్తాడా? కాబట్టి విష్ణువు వంటివారంటే విష్ణువులోపాలు విష్ణుభక్తులనీ ఆదరించాలి. భగవంతుడే అంటాడు 'అహం నమరామి మద్భక్తమ్' అని ఆయన తన భక్తులని గూర్చి ఆలోచిస్తుంటాడట.) విష్ణువు తపస్సు అదితి కాశ్యపుల తపస్సు దేవతల కోరికా సిద్ధించిన కారణంగా ఇది సిద్ధాశ్రమం. ఇక్కడే రాక్షసులు యజ్ఞాన్ని నాశనం చేస్తున్నారు. అని విశ్వామిత్రుడనగానే రామలక్ష్మణులు 'దీన్ని సార్థకనామధేయం

కలదాన్నిగా చేస్తాం. ఇక్కడే మీరు యజ్ఞ దీక్ష స్వీకరించండి' అని పలికారు. ఆ ఆశ్రమ తాపసులు అర్హులైనప్పుడు స్వాగతం ఈయగా, విశ్వామిత్రుడు యజ్ఞదీక్ష స్వీకరించాడు.

5 రాత్రులు పూర్తై, 6వనాటి పగలు నుండి యజ్ఞ దీక్షలో విశ్వామిత్రుడున్నాడు. ఏ క్షణం లోనైనా రాక్షసులు రావచ్చునని అతి జాగరూకతతో రామలక్ష్మణులున్నారు. 10 రాత్రులై, 11వ పగలురాగానే, ఆకాశం చిల్లు పడేంత మాయమబ్బులూ, చూస్తుండగా ప్రవాహంలా నెత్తురూ-ఒక్కసారి పడసాగాయి.

ఈ శతంగానిక్కారణం మారీచ సుబాహులే అని భావించి, ఆకాశంలో తిరుగుతున్న వారిని గమనించి, తనసమక్షంలోనే యజ్ఞధ్వంసాన్ని సహించలేక క్రుద్ధుడై, మానవమనే పేరుకల అస్త్రంతో రాముడు మారీచుణ్ణి ఎదురొమ్ముపై కొట్టాడు. వాడు సముద్ర మధ్యంలో పడ్డాడు. సుబాహువు మీదకి ఆగ్నేయాస్త్రాన్నీ, వాని వెంట వచ్చిన రాక్షసులని 'వాయవ్యము' అనే అస్త్రాన్నీ ప్రయోగించి చంపివేసినాడు. (సతేన వరమాస్త్రేణ మానవేన నమాహుః - సంపూర్ణం యోజన శతం క్షిప్త స్సాగరనల్లవే! - ఈ శ్లోకంలోని 'స' అనే అక్షరం గాయత్రీ మంత్రంలోని 2వ అక్షరం. ప్రతివేయి శ్లోకాలకీ ఒక అక్షరం వచ్చున ఉండడంతో, ఇది 2000 వ శ్లోకమని గమనించాలి).

ఋషులు శ్లాఘించారు. సిద్ధాశ్రమమనే పేరుని సార్థక పటచారని మళ్ళీ అభినందించారు రాముణ్ణి.

ఒకే రాముడు, మారీచుణ్ణి మానవాస్త్రం వేసి సముద్రమధ్యంలో పడవేయడానికి కారణాలు చాల ఉన్నాయి. (1) రాముణ్ణి చూచినప్పుడల్లా తాటకని (తన తల్లిని) చంపినవాడు- అని మారీచునికి గుర్తురావాలి. (2) వీడిని, ఇప్పుడే వదిస్తే, ముందునాటికి సీతాపహరణంలో లేడివేషం వేసే దేవడు? (3) మారీచ సుబాహువుల్లో సుబాహువు బాగా రెచ్చగొట్టే లక్షణం ఉన్నవాడు. రెచ్చగొట్టేవానివల్ల తప్పక ప్రమాదముంటుంది. అందుకని సుబాహుని చంపేశాడు. (4) పరిగా చదవని పిల్లవానిని, గురువు బెత్తంతో కొడితే, అభిమానపడ్డ విద్యార్థికి మఱునాటి నుండి పట్టుదలపై చదువు బాగా వచ్చినట్లు, అప్పటివఱకూ లేని 'విష్ణుభక్తి', 'రామభాణక్షతి' (రాముని భాణపు దెబ్బ) తెలియగానే వచ్చిపడింది. అదీ రామభాణంలోని ప్రత్యేకత అంటే. (5) రాక్షసులని వాయవాస్త్రంతో చంపడం - పాటద్రోలడం - తన తల్లిని చంపడం - మొదలైనవాటిని ప్రత్యక్షంగా చూచిన మారీచుణ్ణి చంపేసి ఉంటే, రావణునికి (జరిగినది జరిగినట్లు 'చూచి' చెప్పేవాళ్లు. నిజాన్ని చెప్పేవారూ, ఉండకపోయేవారు.

విశ్వామిత్రుని యజ్ఞం (దేవపూజాయజ్ఞం) పరిసమాప్తమైంది. అక్కడివారు అందఱూ ప్రసంసించారు. జనకుని యాగంగూర్చి చెప్పి విల్లుని చూడరమ్మని పిలిచారు. విశ్వామిత్రుని అనుజ్ఞపై రామలక్ష్మణులు మిథింకు దయల్లేరారు.

‘మేం, మా నాన్న కూతుళ్లం’

మిథిలకి వెడుతూ, రాత్రికాగానే ఒకచోట మహర్షులతో రామలక్ష్మణులు ఆగారు. విశ్వామిత్రుడు ఆ విడిది చేసినచోటుని గూర్చి ఇలా చెప్పసాగాడు.

‘రామా’ ఉత్తరదిక్కున ఉన్న అయోధ్యకు పోతూ మనం, శోణ నదివద్దకు వచ్చాం ఇప్పుడు. (అప్రాచ్యులైన ఆంగ్లేయులు మనకి చరిత్ర లేదని చెప్పడంకోసం శోణనదిని సోన్ (Sone) అనీ, ఖండవ నాన్ని ‘ఖోండ్’ (Khonde) అనీ, పాటలీ పుత్రాన్ని పాట్నా (Patna) అనీ మార్చేసారు. ఆంగ్లేయుల మాట మన భారతీయుల మెడకు ‘గంజాయి’ లా వనిచేసి, గంధ్యానా, పట్నా’ అని పిల్లు మఱి కొంతగా ఆ పేర్లని మార్చారు. ఈ దేశం కథని విశ్వామిత్రుడు చెప్పడంలోని అంతర్యం, ప్రతిదేశానికి వెనుక చరిత్ర ఉంటుందనీ, ఆ చరిత్రద్వారా దేశప్రశస్తిని గమనించాలనీను. అదే, ఇప్పుడు కలుస్తోంది. దేశం మీది భక్తి అనేది, దేశచరిత్ర తెలిస్తేనే ఉంటుంది). ఇది ఖండవననంలో పుట్టి, పాటలీపుత్రం వద్ద గంగలో కలుస్తోంది.

ఒకప్పుడు ‘కుశుడు’ అనే బ్రహ్మమానసపుత్రుడైన మహర్షి (బ్రహ్మగారు మనసుతో సంకల్పించి, ఒకణ్ణి పుట్టించాలనుకొన్నప్పుడు కల్గినవాడు-చిత్రాన్ని గీచి ప్రాణం పోస్తే ఎలాగో, అలా పుట్టినవాడు) భూలోకానికి వచ్చి విదర్భ రాజపుత్రికను పెండ్లాడి నలుగుర్ని కని, తనరాజ్యాన్ని నల్లరికి పంచాడు.

పెద్దవాడు కుశాంబుడు తనకై కౌశాంబీనగరాన్నీ, రెండవవాడు కుశనాభుడు మహాదయమనే నగరాన్నీ, అలాగే అధూర్తరజసుడు ధర్మారణ్యానీ, చివరివాడు వసువు గిరివ్రజాన్నీ రాజ్యానికై ఏర్పాటుచేసికొని కట్టించుకొన్నారు. (ఆ రోజుల్లో రాజదానీ నగరాలని ఇళ్లులా తీర్చిదిద్ది రాజులు కట్టించుకొనేవారు. రావణుడూ అలాటి వాడే.)

రామచంద్రా! ఇప్పుడు మనం ఉన్నది చివరివాని రాజ్యంలో. ఈ నగరాన్ని 5 పర్వతాలు చుట్టు ముట్టి ఉండడంతో దీనికి ‘గిరివ్రజం’ అనిపేరు. (ఏనాడూ మార్చడానికి వీలులేని పర్వతాలూ-నదులూ బట్టి, ఆనాడు ఊళ్లకి పేర్లుండేవి) 5 కొండలమధ్య ఈ నది ప్రవహిస్తూ, ఆకాశంలో వెళ్లేవారికి పూరిమాలలా కన్పిస్తుంది. దీన్ని మగధ దేశమని కూడా అంటారు. ఈ పేరుకి కారణం శోణనదికి ‘మాగధి’ అనే పేరు కూడా ఉండడమే. ఈ నది వల్ల ఇచ్చటి ప్రజలు కలుపు కాటకారంటే ఎఱుగరు.

పై నల్లరిలో ‘కుశనాభుడు’ అనే రెండవవాడు రాజునీ, ‘పుతాచి’ అనే అవ్వరసని పెండ్లాడి, నూర్గురు ఆడపిల్లలని కన్నాడు. ఎంతో అందంగా ఉన్న ఆ పిల్లలు, యౌవనకాలంలో, రోజూలానే వనంలో విహరిస్తూంటే, వాయుదేవుడు మోహించి, దేవకన్యలుగాచేస్తానని వారిని భ్రమింపచేసి, తనని పెండ్లాడమని కోరాడు.

వాళ్లంతా ఒకటేమాట అన్నారు ‘వాయూ! మేం మానాన్న కూతుళ్లం. దేవేంద్రుణ్ణి కూడా ధర్మబలంతో వడగొట్టగలం. అయినా, తండ్రీచాలు పిల్లలం.

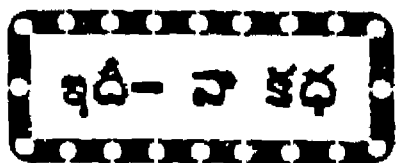

నువ్వు అడగాల్సింది మమ్మకాదు. నువ్వడగాల్సింది ఆయన్ని. మమ్మల్ని ఎవరికి మా తండ్రి ఈయదలిస్తే, మేం అతణ్ణి వరిస్తాం అన్నారు. (యన్య నో దన్యత పితా న నో భర్తా భవిష్యతి (చూస్తూ చూస్తూ) ఏ తండ్రి తన కూతుళ్ళకే కాని నందందం చేయడు కాబట్టి, ఆ బాధ్యతని తండ్రికే విడువడం సరైనది. తనకు తానుగా చేసికొంటే రేపటిరోజున ఏదైనా జరుగరానిది జరిగితే 'నీకు నువ్వుగా చేసికొన్నావుగా! మా మాట వింటేనా?' అనే వింద వడవంసి వస్తుంది. కనడం చదివించడం - కాపాడడం అంతా తల్లిదండ్రుల బాధ్యత అయితే, తల్లిదండ్రుల అభీష్టానికి విరుద్ధంగా పెళ్లాడడం మాత్రం తన 'హక్కు' నా? ఈ విధానాన్ని పాటించి ప్రేరేపించే రుసల విషయంలో జాగ్రత్త వదాలి.)

వాయిపుకి కోపంవచ్చి, వారినందరినీ 'మఱుగుజ్జు' లుగా తత్క్షణం చేసేసాడు. (మఱుగుజ్జుతనం వాతరోగం కదా!) విషయం తెలిసింది తండ్రికి. (వాయుదేవుడంతటవాడు అలా ప్రవర్తించాడంటే కారణం ఉండి ఉంటుందని గమనించాడు). 'పిల్లలారా! వంశప్రతిష్ఠకోసం రూపహీనలయ్యారు. సంప్రదాయపద్ధతికోసం వివాహాన్ని విడిచిపెట్టారు. పురుషులకైనా స్త్రీలకైనా ఎల్లకాలమూ 'తగినకాలం' కాబోదు. 'క్షమాదానం క్షమాయజ్ఞం క్షమా సత్యంహి పుత్రికా' క్షమాయశః క్షమాధర్మః క్షమయావిష్ఠితం జగత్' 'ఓర్పు' అనేదానికి సాటి ఏదీ లేదు. ఓర్పు అనేది దానం-యజ్ఞం-సత్యం-కీర్తి-ధర్మాలతో సమానం!' అని ఓదార్చి తగిన వరుని కోసం ఎదురుచూడసాగాడు.

(ఆ కన్యలందఱూ కుబ్జలైన దేశం కాబట్టి 'కన్యాకుబ్జం' అన్నారు. అప్రాచ్యులు దీన్ని (Kanoj) 'కనోజ్' గా దిద్ది, మనచేత పలికించి, చరిత్ర చెడగొట్టాం లే! అని సంతోషించారు.)

కాంపిల్య నగర రాజు బ్రహ్మదత్తుడనే ఆయన (చూలి సోమదల పుత్రుడు) ఈ పిల్లలని పెండ్లాడదలచి చేయిని పట్టుకోగానే (పాణి-గ్రహణము) ఒక్కొక్కరి కుబ్జత్వమూ పోయి అందఱూ పూర్వపు సౌందర్యాన్ని పొందారు.

తన కూతుళ్లంతా పెళ్లై బ్రహ్మదత్తునితో వెళ్లిపోవడంతో కుశ నాథుడు దిగులుపడ్డాడు. 'పుత్రుడు లేడే!' అని విచారిస్తూంటే తపస్వి అయిన ఆయన తండ్రి కుశుడు వచ్చి పుత్రుడు కల్గుతాడనీ, కీర్తిమంతుడౌతాడనీ ఆశీర్వాదించి పోయాడు.

కొంతకాలానికి ఆయనకు 'గాధి' అనే పుత్రుడు కల్గాడు. ఆగాధికి ఒక కూతురు 'సత్యవతి' కల్గింది. 'కుశ వంశలో కలగడంచేత 'కౌశికి' అన్నారు. ఆమెని ఋచీక మహర్షికిచ్చి పెండ్లి చేసారు. వారిద్దఱూ బొందితో స్వర్గానికి పోయారు. అయినా, కౌశికి లోకంలోని వారిని అనుగ్రహిస్తూ ఉండ దలచి, హిమవత్పర్వత ప్రాంతంలో వదిగా (కౌశినది) ప్రవహిస్తూ, ఆ ప్రాంతాన్ని సస్యశ్యామలంచేస్తోంది. ఆ 'గాధి' కి పుట్టిన సత్యవతికి ఒక తమ్ముడు కూడ ఉన్నాడు. అతని పేరే విశ్వమిత్రుడు. అతడే నేను.

కుశవంశంలో పుట్టడంచేత కౌశికుడంటారు. నా అక్క హిమాలయపర్వత ప్రాంతంలో నదిగా ఉండడం వలన, నేనూ అక్కడే సంచరిస్తూతపస్సు చేసికొంటూ ఉంటాను. 'ఇదీ నా కథ' అని ముగించి, రాత్రి బాగా ప్రాద్దుపోయిందని విశ్వామిత్రుడువారిని పరుండబెట్టాడు. (కౌశికీనది కథ ఇది అయితే అప్రాచ్యులు దీన్ని 'కూసీ' 'క్షు' గా మార్చి చరిత్రని ధ్వంసం చేసారు. పరుండబోయేప్పుడు పుణ్యకథలని వినడం అనేది ఆనాటినుండే వచ్చింది).

ఈ కథ వల్ల తెలిసిందేమిటి ?

పెళ్లి కావలసిన పిల్లని, సంపన్నులైనాసరే, వేరుగావచ్చి వివాహం గూర్చి అడిగే సందర్భాలుంటాయి. ఉండవచ్చు. అప్పుడు చెప్పవలసిన సమాధానం 'తండ్రిని అడుగు' అనేదే. నాకు వేనే నిర్ణయం తీసికోగలనని కన్య అంగీకరించిందనుకుందాం. పెంచిపెద్దచేసిన తండ్రినే, వివాహ విషయానికి సంప్రదించ లేదంటే, వివాహమయ్యాక మాత్రం 'భర్తని' ఏమంత సంప్రదిస్తుంది? మొదటి నుండే స్వతంత్రించి నిర్ణయించుకునే అరివాలున్న ఈకన్య , ఎప్పుడూ అలాంటిదే ఔతుందని గమనించాలి.

పురుషుడు - తాను ఇష్టపడగా తనని కాదన్న కన్య విషయంలో, మరుక్షణంలోనే 'ప్రతీకారబుద్ధి'ని, చూపిస్తాడని గమనించాలి. పురుషలక్షణం అలాంటిది. 'లోంగసంతకారం' 'స్త్రీ' వెంట పడతాడు. లొంగితే ఆమెని చురకన చేస్తాడు. లొంగకపోతే ప్రతీకార బుద్ధితో ఉంటాడు. ఎలాగైనా పురుషుని తత్త్వం హానికరమే కాబట్టి, అసలు ఏ మాత్రపు చమచూ లేకుండా ఉంచడం మంచిదని, స్త్రీలకి ఆనాటివారు కట్టుబాట్లని చేసారు. బాట్లులేని ఈకాలంలో, స్త్రీలు ఎంతగా సుఖిస్తున్నారో ప్రపంచ వ్యాప్తంగా తెలుస్తోంది దీనిని నివారించడానికి మార్గం ఒక్కటే. పర స్త్రీ పర పురుష పరిచయాలు ఉండరాదు. ఎవరి హద్దుల్లో వారుండాలి. స్త్రీ, ఏ మాత్రపు చమచునీ పర పురుషునికి ఈయక, ఉంచగలిగినంత దూరంలో ఉంచాలి

ఇంత జాగ్రత్తగా ఉన్నా, ఏదైనా దోషం జరిగితే ఓర్పు వహించాల్సి వస్తోందే తప్ప, చేయగలిగింది ఉండడం లేదు. అందుకే పాతకాలపు సామెత 'అరటాకు వచ్చి ముల్లుమీద పడ్డా ముల్లోచ్చి అరటాకు మీదపడ్డా' అనేది పుట్టింది. దీన్ని - 'కాదు' అని అందాం - అని అనిపించినా, నిజం మాత్రం మనస్సుకు తెలుసు.

ఇక 'కామోఽన్యగుణః, స్త్రీణామ్' అనడం వల్ల, పురుషునికంటే కామం స్త్రీకి 8 రెట్లు ఎక్కువ అయినా, నిగ్రహ బుద్ధి, పురుషుణ్ణి తిరస్కరించగల శక్తి 16 రెట్లుంటుందిట. అందుకే లోకం ఇంకా, కులస్త్రీలతో ఉండగల్గుతోంది. దీన్ని బట్టి రామునికి విశ్వామిత్రుడు చెప్పదలచింది ఒకటే - 'కామం నహజమే అయినా, నిగ్రహబుద్ధి ఉండాలి' అని. స్త్రీలకి ఈ శక్తి ఉంటుంది కాబట్టి, రావణుడెన్ని మాయలు వన్నినా, సీతమ్మ లొంగదని, ఆనాటి కథకి చీజాన్ని ఇక్కడే వేసాడు విశ్వామిత్రుడు.

“ఇద్దఱు తల్లఱ ముద్దుల బిడ్డడు”

శోణనది ఎండిపోవడంతో రామలక్ష్మణులు శోణనదిలోనే నడిచి నడిచి గంగను చేరారు. మహర్షుల ప్రశ్నకీసమాధానంగా గంగా వృతాంతాన్ని, గంగా పుత్రునివృతాంతాన్ని, ఇలా చెప్పాడు విశ్వామిత్రుడు. (ముందుగా పై కథని చూద్దాం)

శంకరుడు ఎంతో ఇష్టంతో ‘పార్వతి’ ని పెండ్లాడాడు. శివ తేజస్సుని ఆమె భరించలేక, గంగ కీచింది. గంగ ఈ తేజస్సుని భరించలేక అగ్నిహోత్రునితో మొఱ పెట్టుకొంటే, ఆయన హిమవత్పర్వత ప్రాంతంలో ఉంచమని చెప్పాడు.

అక్కడ వెండి బంగారాలు పుట్టాయి. ఇంకా అనేక లోహాలు పుట్టాయి. దాని నుండే ఒక బిడ్డడూ కల్గింది. ఆ బిడ్డను రక్షించడానికి కృత్తికలనే వాళ్లని ఆజ్ఞురిని ఇంద్రుడు పంపాడు. వాళ్ల వలన పెరిగి పెద్దవాడై కార్తికేయుడయ్యాడు. అగ్నిదేవుడు ఇతణ్ణి దేవతలకి సేనాధిపతిగా అభిషేకించాడు. ఇదీ కథ - అన్నాడు.

ఏకథనైనా చెప్పి దాని గొప్పదనాన్ని (పరిశ్రుతి) చెప్పని వాల్మీకి, ఈ వృతాంతాన్ని వ్రాసి - ధన్యమూ పుణ్యమూ అయినది ఈ చరిత్ర - అన్నాడు. అందుకని ఆలోచించాలి. (కుమారసంహవ శ్రైవ ధన్య పుణ్యస్తథైవ య)

కుమార స్వామికి ఇన్నిపేర్లా ? (లోకథ)

కుమారస్వామికి, శరవణభవుడు (తెల్లలోపుట్టినవాడు) - షణ్ముఖుడు (ఆఱముఖాలు కల్గినవాడు) - కార్తికేయుడు (కృత్తికలచే పెంచబడినవాడు) - బ్రహ్మణ్యుడు (అతిపవిత్రుడైనవాడు) - అగ్నిపుత్రుడు (అగ్నికిపుట్టినవాడు) గాంగేయుడు (గంగదేవికి పుత్రుడు) - దేవసేనాపతి (దేవసేన అనే ఆమె భర్త-దేవతలసేనకు సైన్యాధ్యక్షుడు) - స్కందుడు (జారిపడినవాడు) - మొదలైన ఇన్నిపేర్లు ఉన్నాయి. ఒకపేరుకీ మఱోపేరుకీ సంబంధం లేకపోవడం తప్పుకాదుకాని, ఒకచోట తెల్లలో పుట్టాడని శరవణభవుడనే పేరు చెప్తూంటే, గాంగేయుడనే పేరు గంగకి పుట్టాడని చెప్తుంది. ఒకనికి అనేక నామాలుండడం తప్పుకాదుగాని, ఒకటి వేఱొకదానికి విరోధంగా ఉండరాదు కదా ! అనిపిస్తుంది. కాని, ఈ అన్నిపేర్లూ సరైనవే. ఇంత గట్టి చిక్కుముడి ఉండడం బట్టే వాల్మీకిమహర్షి ఈ కథకే ‘పరిశ్రుతి’ చెప్పాడు. (ఇది పెద్దలు చెప్పిన ప్రకారమే వ్రాయబడుతోంది).

సనత్కుమారులవారు బ్రహ్మమానసపుత్రులు. ప్రపంచాన్నే ‘కలగా’ భావించేంతటి వైరాగ్యరూపులు. ఆయనకి ఒకనాడు కల వచ్చింది. బ్రహ్మవద్దకుపోయి ‘తండ్రీ! దేవాసురులు యుద్ధం చేస్తూంటే, నేను దేవతల వైపు సేనాపతిగా ఉండి పోరాడనట! విరాగినైన నాకు, కల ఎందుకొచ్చింది?’ అని ప్రశ్నించాడు.

బ్రహ్మ నవ్వి 'నిరంతరం వేదాధ్యయనం చేసే నీకు, వేదంలో చెప్పబడిన దేవానురుల యుద్ధమే కలగా వచ్చి ఉంటుంది. అయినా, నీ కల, కలగానే ఉండిపోదు.. నీ కల, రాబోయే పుట్టుకలో నిజమౌతుంది' అన్నాడు. బ్రహ్మదేవుడు, సత్యాన్ని చెప్ప నక్కటలేదు. ఆయన చెప్పింది, సత్యమై తీరుతుంది.

నిత్యమూ పరబ్రహ్మరాధనచేసే సనత్కుమారులు తనకు కలవచ్చిన మాటని మఱచే పోయారు. తపస్సులో మునిగిపోయారు. కాబోయే పుట్టుకలో సనత్కుమారుల కల నిజమౌతుందనే మాట, ఉమాశంకరులకి ఆనందం కలిగించింది. సనత్కుమారుల వారినే పుత్రునిగా కనాలని వారు అభిప్రాయపడ్డారు. శంకరుడు సనత్కుమారుల వారిని, పుత్రునిగా పుట్టమని యాచించడానికి ఆయన తపస్సు చేసే చోటికి వెళ్లాడు. తపోనిష్ఠలో ఉన్న ఆయన, వీరిని పల్కరించనేలేదు. 'జ్ఞానిననే అహంకారం కదా ఇంత గర్వాని క్కారణం!' అని సనత్కుమారులవారి తపస్సుని భంగపరుస్తూ శంకరుడు అన్నాడు.

నన్ను చూచీ, నేను వచ్చానని గ్రహించి మాటుమాటాడు! లేదా శపథిస్తానన్నాడు శంకరుడు. తపోభంగాన్ని సహిస్తూ సనత్కుమారుల వారు తలెత్తి చూచి 'ఇస్తే ఇవ్వండి నా ఆత్మనేం చేయలేదుగా!' అన్నాడు. శంకరునికి అవమానం అనిపించింది. అభిమానం అడ్డువచ్చింది. 'శపానికి - అందునా - నేనిస్తానన్నా భయపడనన్నావుగా! వరం ఇస్తా కోరుకో!' అన్నాడు శంకరుడు

'నాకా? వరమా? నీవా యిచ్చేది ! ఏమీ అక్కరలేనివానికి ఇదో అవనరం కూడానా? కావలిస్తే నువ్వే కోరుకో!' శంకరునికి సమాధాన మిచ్చారు సనత్కుమారుల వారు. అంతే! బోళాశంకరుడి ఆనందం శరీరం పట్టలేదు 'నాయనా! 'నాకు' కుమారుడి పుట్టు' అని కోరాడు. సనత్కుమారులవారు క్షణం అగి 'అలోచించి మళ్లీ కోరుక్ అన్నారు. శంకరుడు అదే కోరికని మళ్లీ కోరాడు. సనత్కుమారులవారు 'తథాఽస్తు' అ. వెళ్లి పోయారు.

పార్వతి వద్ద ఈ విషయం శంకరుడానందంతో చెప్పాడు. ఆమె దుఃఖం ఇంతా అంతాకాదు. 'శంకరా! నా గర్భవాసిన జన్మించ కుండా 'నీకే' కల్గాలని అడిగావా?' ఎంత పని అయింది ? వెళ్లి 'నాకు' అనడానికి బదులు 'మాకు ('శివపార్వతులకు) అని ఒప్పించు కొని రమ్మంది. ఎన్నిమాటులు ప్రాధేయపడినా సనత్కుమారులవారు మాట తప్పనన్నారు. అయోనిజాలుగా జన్మించడమే వారి అభిప్రాయం. 'నాకు' అని శంకరుడు అనాడు కోరినది ఇలా కావాలని ముందుగా ఊహించి కాదు. సనత్కుమారులవారు కోరికను అనుగ్రహించారనే ఆనందంలో ఒళ్లుతెలియక మాత్రమే. 'అలోచించి మళ్లీకోరుకో' అన్నాకూడా, తాను అడిగిన దానిలో తప్పుని గ్రహించక పోవడానికి కారణం కూడా ఆ ఆనందమే.

శంకరుని ఊర్వనైత్రంనుండి సనత్కుమారులవారే తేజోరూపంగా వచ్చారు. ఆ ప్రకాశపు ముద్ద 'గంగ' లో పడింది. ఆ 'తేజస్సు' ని భరించలేక పోయింది గంగ. ఒకప్పుడు భస్మాసురునికి వరమిచ్చి, వాడు తనమీదికే వస్తూన్నప్పుడు శంకరుడు అదృశ్యంగా, పార్వతి 'శరవణము' అనే తటాకంగా మాటిపోయింది. గంగ భరించలేక, ఆ తేజస్సుని ఈ శరవణంలో విడిచింది. ఆమె కూడా భరించలేక ఒడ్డున ఉన్న తేల్లలోనికి జార విడిచింది.

మొదట గంగలో పడడంవల్ల గాంగేయుడు. శరవణంలో పడడం వల్ల శరవణ భవుడు. అక్కడినుండి తేల్లలో (స్కన్నుడు) జారి పడ్డాడు కాబట్టి 'స్కందుడు' అయ్యాడు.

'తేజస్సు' నుండి పుట్టడంచేత అగ్నిపుత్రుడు. తాను తేజోవంతునిగా ఉండడంచేత 'గుహుడు' (చీకటిని హరించేవాడు) అయ్యాడు. అద్భుత తేజోవంతుడూ, అయోనిజ్ఞుడూ అతిపవిత్రుడూ కాబట్టి సుబ్రహ్మణ్యుడు అయ్యాడు. దేవతలకు సేనాపతి కాబట్టి (అలాటి స్వప్నాన్ని పొందాడు గదా!) దేవ+సేనాపతి అయ్యాడు. కాని దేవసేనా+పతి అని విడగొట్టి, ఈయన భార్య పేరు 'దేవసేన' అన్నారు కొందఱు. ఇది సరికాదు.

ఇంకా లో అర్థం

వ్యక్తికి 'శక్తి' ఉంటుంది. 'వ్యక్తి' పదార్థమైతే, ఆతనిలోని చైతన్యానికి (కదలిక మున్నగువానికి) కారణం 'శక్తి'. ఆ పదార్థాన్నే 'శివుడు' అనీ, ఆ శక్తినే 'పార్వతి' అనీ పెద్దలన్నారు. ఈ ఇద్దఱూ అర్థ నారీశ్వరరూపంతో, అంటే తలనుండి కాలివరకూ ౩ పాదమస్తకం) కలిసి ఒకేరూపంగా ఉండడానిక్కారణం ఎక్కడెక్కడ దేహం ఉందో, క్కడక్కడ 'శక్తి' ఉంది కాబట్టి. ఆ రెంటికీ పుట్టిన సారమే 'కుమారుడు'.

ఇంటిలో గది గదికి ఫ్యూజ్ లు (Fuse) ఉండి, మెయిన్ స్విచ్ ఎలా ఉంటుందో, అలాగే శరీరంలో కూడా 6 చక్రాలు (Fuseల వంటివి) ఉన్నాయి. కూర్చున్నప్పుడు మూలాధార చక్రం. జననస్థానంలో స్వాధిష్ఠాన చక్రం - బొడ్డువద్ద మణిపూరకం - హృదయ స్థానంలో అనాహతం - కంఠం వద్ద విశుద్ధి - రెండు కనుబొమల మధ్య ఆజ్ఞా చక్రమనీ ఉంటాయి. ఈ ఆఱున్నూ 'షట్ చక్రాలు' అని పిలువబడతాయి.

ఈ అన్నింటినీ అదుపులో ఉంచే 'సహస్రారచక్రం' అనేది బ్రహ్మరంధ్రం (తలలోని మధ్య భాగం - మాడు) లో ఉంటుంది. జపం చేయదలచిన వ్యక్తి కూర్చుని ఉన్నప్పుడు, అతడు కూర్చున్న విధానం (మఠం వేసికొని - బాసిం పెట్టువేసికొని - పద్మాసనం) పాము యొక్క చుట్టలాగానూ, నిటారుగా ఉంచిన వెన్నెముక పాము శరీరంలాగానూ, (అందుకనే, వెన్నుపాము అంటారు) గంభీరంగా ఎత్తి ఉంచిన తల,

పాము పడగలాగానూ గోచరిస్తుంది. అందుకే 'సుబ్రహ్మణ్యేశ్వరస్వామి'ని 'పాముదేవునిగా' ఆరాధిస్తారు.

ఒక వస్తువుని కొంత కొంత దూరం చొప్పున రి మాట్లు కత్తిరిస్తే (కృత్రిక) ఏడుముక్కలౌతాయి (సప్త చక్రాలు). ఆ ఆఱుమాట్లు చేసిన కత్తిరింపులే ఆరు కృత్రికలున్నా. (షట్చక్రాలు). ఈ పై చెప్పిన సుబ్రహ్మణ్యుడు, ఈ ఆఱు కృత్రికల నుండి తేజోరూపంగా ప్రయాణిస్తాడు కాబట్టి, కృత్రికల పుత్రుడు 'కార్తికేయుడు' అయ్యాడు. క్రిందనున్న మూలాధార చక్రం నుండి రి చక్రాల (కృత్రికల వలన ఏర్పడినవి) ద్వారా ప్రయాణించడం బట్టి రి ముఖాలున్నవాడు (షట్ ముఖుడు) 'షణ్ముఖుడు' అయ్యాడు. షష్ఠినాడు పుట్టిన కారణంగా షడక్షర మంత్ర (ఆఱు అక్షరాలు కలమంత్రం - శరవణభవ) ప్రియుడవ్వారు. ఈ మూలాధారం నుండి సహస్రారం వరకూ ఉండే 'కుండలినీ శక్తి'ని తన అదుపులో పెట్టుకొన్న శక్తిగల వాడు ఆయన. కుండలమంటే పాముచుట్టు. అది కలది కుండలినీ. కాబట్టి ఆ 'శక్తిని 'అదుపులో' ఉంచుకున్నవాడు' అనేందుకు సంకేతంగా, పాముని తన వశంలో ఉంచు కోగల 'సెమిలినీ ఇతని వాహనంగా చెప్పారు. 'వల్లి' అంటే చుట్టు. కుండ లినీ శక్తికి అధిష్ఠిత కాబట్టి ఇతణ్ణి 'వల్లి సుబ్రహ్మణ్యేశ్వరుడు' అంటారు

శరీరంలో 'రుస - శక్తి - మాంస - మేధ - అస్థి - మజ్జ - శుక్రం' అనే 7 ధాతువులు (Tissues) ఉన్నాయి. చివరిదైన 'శుక్రం' కాక ఇంకా ఆ మీద ఓజస్సు - భ్రాజస్సు - తేజస్సు అనేవి ఉన్నాయి. 'తేజస్సు' అంటే సంతానోత్పత్తికి అవకాశమిచ్చే 'పురుషసీర్షం' కానేకాదు. శరీరం నుండి అధోముఖంగా (క్రిందుగా) స్త్రీయందు ప్రవేశించేది 'రేతస్సు'. యోగులు ఆవిధంగా పోసీయక, దానిని ఊర్ధ్వముఖంగా ప్రయాణింప చేస్తారు.

ఆ శుక్రమే పై పైకి ప్రయాణించి 'ఓజస్సు - భ్రాజస్సు - తేజస్సు' గా అవుతుంది. అది కన్నులలో నిక్షిప్తమై ఉంటుంది. అందుకనే యోగులు ఆదృష్టిలో చూస్తేచాలు 'కావాలనుకున్న 'స్త్రీ' కి గర్భం లభించేది. వ్యానుడు, ధృతరాష్ట్ర - పాండురాజులని కన్నది ఈ తీరుగానే. దీనివలన ఆమె కన్యాత్వమూ చెడదు. సంతానమూ కల్గుతుంది. లోకంలో నేడు అనుకునేలాటి నీచసంబంధం వారికి లేదు కాబట్టే, వ్యానుడు, మతెన్నడూ తాను సంతానం కన్నది ఎవరి ద్వారానో, ఆ అందిక - అంబాలిక (ధృతరాష్ట్ర - పాండురాజులతల్లి లను) చూచినట్లుగానైనా భారతం చెప్పలేదు.

వెన్నెముకలో మూడు నాడులుంటాయి. 'ఇడ - వీరగళ - నుమమ్మ, అని. ఆచార్యస్వాముల ముఖం మీది నామాన్ని చూస్తే రెండువైపులా ఒకే రంగులోనూ, నడుమ వేఱురంగులోనూ నామం ఉంచి, ఆ మూడు గీతలని రెండు కుబ్జముల మధ్యన

కలిసినట్లు పెడతారు. వెన్నెముక క్రిందు భాగం నుండి 'ఇడ - పింగళ - సుషుమ్న' అనే పేరుతో ఈ 3 నాడులు వచ్చాయని తనకి తెలుసుననీ, వాని మధ్యలో ఉండేది "సుషుమ్నానాడి" అని తనకి తెలుసుననీ, అందుకే దానికి వేటురంగుని ఉంచాననీ, ఈ మూడున్నూ కమబొమరమధ్య ఉన్న 'ఆజ్ఞా' చక్రం వద్ద కలుస్తాయని కూడా తెలిసి బొట్టు పెట్టానని, మనకి తెలపడానికే ఆ బొట్టు.

లోకంలో ఎవరికైనా సంతానం లేకపోతే, సుబ్రహ్మణ్య స్వామిని ఆరాధిస్తూంటారు. సర్ప ఆకారమైన కుండలిని శక్తివల్ల కలిగిన అగ్నితత్వంలో దోషం ఉందన్నమాట. అందుకని అగ్నిపుత్రుడైన ఆయనను ఆరాధిస్తే, సంతానోత్పత్తికి కారకమైన 'అగ్నితత్వపు తక్కువదనం' ఎంత శరీరంలో ఉందో అంతా పూర్తి చేసి సంతానాన్ని కలుగచేసే శక్తినిస్తాడు.

'ఈయనే 'అయ్యప్ప'

దేవతానికి (Map) క్రిందివైపు ఎలా దక్షిణమో, అలాగే శరీరానికి క్రిందివైపు దక్షిణమే. అక్కడినుండి కుండలిని శక్తి బయలుదేరి ఉత్తరానికి ప్రయాణం చేయడమే ఉత్తరాయణమంటే. అక్కడ 'జ్యోతి'ని దర్శించడమే జ్యోతిర్మర్శనమంటే, నల్లగుడ్డలు కట్టడం సర్ప స్వరూపానికి సంకేతం. నేరపడక మొదలైన నియమాలు యోగం చేయాలని చెప్పడం కోసం. ఉత్తరాయణ సంక్రమణ పుణ్య కాలంలో (సంక్రాంతి) జ్యోతిని దర్శించడమే నహస్రారచక్రంలో, జ్ఞాన సూర్య ప్రకాశంతో వికసించిన కమలాన్ని దర్శించ గల్గడం.

ఆకర్షణ లేకుండా ఉండడానికి, పామురూపాన్ని తలపించ దానికే నల్లని బట్టలు దీక్షగా ధరించడం. శివతేజస్సు నుండి పుట్టినవాడు కాబట్టే, శివారాయం నుండి బయలుదేరడం. అగ్నిపుత్రుడు కాబట్టి ఆజ్ఞాన్ని (కొబ్బరికాయలో నేయి) పట్టుకుపోయి ఇవ్వడం.

మఱి ఇంకో విశేషం

సంతానాన్ని కల్గించలేని 'శుక్రం' వ్యర్థపదార్థంలో లెక్క గదా ! అలాంటి శుక్రం నుండి స్త్రీ సంబంధం లేకుండా పుత్రునిగా కావడంవల్ల 'అయోనిజాడు' అన్నారు. ఏ కుండలోనో, తొట్టెలోనో దాచడం వలన అగస్త్య ద్రోణాదులు పుడితే, అలా కాకుండా ఎక్కడా దాచనవసరం లేక జన్మించిన వాడూ, ఒక్కచోట కాక శంకరునికి, గంగకు, శరవణానికి, ఇలా ఇన్ని చోట్ల జన్మించినవాడూ కాబట్టి గొప్పవాడు.

ఇంత విశేషం ఉండబట్టే, కుమారసంభవాన్ని అంత గొప్పగా మహర్షి కొనియాడాడు. యోగశక్తిని పెంపొందించుకొని, కుండలిని శక్తిని తమ వశంలో పొదక్కుడైన వాడు ఉంచుకోవాలి నుమా ! అని, రామ లక్ష్మణులకి, ఈశత వల్ల తెలిసింది.

రాత్రి బాగాప్రాద్దు పోయినందున ఆ రాత్రి వారంతా నిద్రించారు. విశ్వామిత్రుడాలోచించి, రాముని క్కావలసిన అన్ని లక్షణాలనీ కూరుస్తున్నవాడై గంగఒడ్డున ఉండడం చేత గంగావృత్తాంతాన్ని చెప్పదలచి ఇలా ప్రారంభించాడు.

రామా! ఈ గంగానదికి భాగీరథి, జాహ్నువి అనే పేర్లు కూడ ఉన్నాయి. ఎలా వచ్చాయో విను. మీ పూర్వుల్లో 'సగరుడు' పరిపాలన చేస్తూ విదర్భ రాజపుత్రిక కేశినినీ, అరిష్టనేమి పుత్రికా, గరుత్మంతుని సోదరీ అయిన సుమతిని వివాహం చేసికొన్నాడు.

పిల్లలు లేక తపస్సు చేస్తే ప్రత్యక్షమైన భృగువు వరమిస్తూ "ఒకరికీ ఒకరినీ, మఱొకరికీ 60 వేల మందినీ" వారు కోరుకున్నట్లే అనుగ్రహించాడు. పెద్ద భార్య కేశినికి 'అనమంజాడు' కల్గింది. సుమతికి పెద్ద సారకాయ (అనపకాయ) వంటి గర్భపిండం పుడితే సమానమైన ముక్కలు చేసి, కుండల్లో పెట్టగా 60వేల పుత్రులయ్యారు.

అనమంజాడు రోజురోజుకూ దుర్మార్గుడై, అయోధ్య ప్రజలని తన వినోదం కోసం సరయూనదిలో ముంచి బాధిస్తూంటే, సగరుడు, పుత్రుడని కూడా ఆలోచించక వెళ్ల గొట్టాడు.

సగరుడు కొంతకాలానికి ఆశ్వమేధం ప్రారంభించాడు. యజ్ఞాశ్వం వెంట తన మనుమడు అంశుమంతుడు వెళ్లి సంవత్సరంలోగానే తిరిగి వచ్చాడు. ఇక యజ్ఞారంభం చేయాలనుకొనేసరికి దేవేంద్రుడే రాక్షసవేషంలో ఆ గుట్టాన్ని ఎత్తుకుపోయాడు.

దానితో ఋత్విక్కులంతా 'వెంటనే గుట్టాన్ని తప్పించాలనీ, లేదా యజ్ఞకర్తకూ, రోకానికీ దూఱం కల్లుతుందనీ' పల్కారు.

సగరుని ఆజ్ఞపై 60 వేలమందీ భూమిని దద్దలు కొట్టుకుంటూ వెళ్లసాగారు. దానితో భూమిలో, నీటిలో దాగుకొని ఉన్న సర్వప్రాణులూ హాహా కారాలు చేసారు. ఆధ్వనులకి రోకం తల్లడిల్లి పోయింది. దేవగంధర్వాదులంతా ఈ పనికి భయపడి బ్రహ్మతో మొఱపెట్టుకొంటే, ఆయన నవ్వి 'వాళ్లు అల్పాయుష్కులే అని చెప్పి సంపించేసాడు.

తిరిగి వచ్చి తండ్రికి తమ నిస్సహాయతని చెప్పారు. ఆయన మండిపడివెదుక్కురమ్మన్నాడు. భూమిని మోస్తుండే దిగ్గజాలు - తూర్పున విరూపాక్షాన్నీ, దక్షిణాన మహాపద్మాన్నీ, పశ్చిమాన సామనసాన్నీ - ఉత్తరాన భద్రాన్నీ చూచారు గాని తమగుట్టం కన్నడ లేదు. ఇక లాభం లేదని తూర్పు ఉత్తర దిక్కుల మధ్య అయిన ఈ శివ్యాన్ని తవ్వుతూ భూగర్భంలోకి పోయారు.

అక్కడ కపిల యానంలో ఉన్న విష్ణువు ప్రక్కనే గరికమేస్తున్న యజ్ఞాశ్వాన్ని చూచి, ఆ కపిలమహర్షి 'దొంగ అని భావించారు. ఆయన మీదికి దూకి, ఆయన తపశ్శక్తికి బూడిదైపోయారు.

ఎంత కాలానికీ పుత్రులు రాకపోవడంతో, మనుమడైన అంశుమంతుణ్ణి సగరుడు పంపాడు. వెదికి వెదికి దిగ్గజాల సూచన ఆధారంగా పీనతండుల్ని చూచి దుఃఖంతో జలతర్పణాలు విడవాలని ఆలోచించాడు. గరుత్మంతుడు కన్పించి, దేవలోకపు గంగ ఇక్కడికి వస్తే కాని ప్రయోజనం లేదన్నాడు. ముందుగా యజ్ఞాన్ని పూర్తిచేయించమన్నాడు కూడ.

సగరుడు ఈ వార్తవిని తలక్రిందై పోయాడు. యాగాన్ని చేయించాడు. దేవగంగని భూలోకానికి తెచ్చే ఉపాయం ఆలోచిస్తూనే దేహం చాలించాడు. అంశుమంతుడు రాజై ఈ ప్రయత్నం ప్రారంభించి, హిమాలయాల్లో తపస్సు చేస్తూనే కాలధర్మం చెందాడు. అపిమ్మట దిలీపుడు రాజయ్యాడు. ఎల్లాగైనా సాధించాలని శ్రమచేసి, తన పుత్రుడు భగీరథునికి పట్టం కట్టి పంచత్వం పొందాడు.

భగీరథ ప్రయత్నం

భగీరథుడు మాత్రం ఈ విషయాన్ని విడువ రాదని భావించాడు. తపస్సుతో బ్రహ్మని సంతృప్తి పఱచాడు. భగీరథుని కోరికలు విని 'నాయనా' నీ తాతముత్తాతలకి జలతర్పణాలు విడవడం జరుగుతుంది. కాని చాల శ్రమమీద ఆపని సాధ్యమౌతుంది. ఇక నీ వంశం నీతో ఆగిపోదు. అయితే గంగని నేలమీదికి పంపి, నీ తాత ముత్తాతలని స్వర్గానికి పంపించడమనేది కష్టమై నదేంకాదు. కాని, భూమికి వచ్చే గంగని తట్టుకోగల శక్తి శంకరునికి మాత్రమే ఉంది. ఆయనని ప్రార్థించు 'అని చెప్పి దేవతలతో పాటువచ్చిన గంగనిచూచి 'గంగా!' ఈతని కోరిక నెరవేర్చు' అని చెప్పి అదృశ్యమయ్యాడు.

భగీరథుని తపస్సు తీవ్రమైంది. శంకరుడు ప్రత్యక్షమై భగీరథవాంఛని అంగీకరించాడు. నేలమీదికి పడబోయే గంగకీ, పట్టుకోబోయే శంకరునికి, ఒకరికి మఱొకరిని గెలవాలనే పట్టుదల కల్గింది.

శివుడి నెత్తి మీదికి పడి శంకరునితో సహా పాతాళానికి తీసికొని పోవాలని గంగ ప్రయత్నించి దూకితే, ఒక్క బొట్టుకూడా నేలను పడకుండా, తన జడలనే పెద్దపెద్ద గుహలుగా విశారంచేసి గంగని బంధించాడు వ్యోమకేశుడు.

దానితో భేదపడిన భగీరథుడు, పూర్వం కంటే మహోగ్ర తపస్సు చేసాడు. శంకరుడు కరుణించి, ఆ గంగని బిందుసరోవరంలో విడిచాడు. ఆ గంగ ఏడుపాయలుగా ప్రవహించింది.

రామచంద్రా! తూర్పుదిక్కుగా ప్రవహించిన మూడు పాయలూ హ్రాదినీ, నలినీ, పావనీ, అనేవి. ఈ జలం సరమపావనమై నది. పడమటికి మఱో మూడు పాయలు వెళ్లాయి. సుచక్షు, పీత, సింధు అనే పేర్లతో. ఇవి నిర్మలంగా ఉంటాయి. 7వ పాయ భగీరథుని వెంట వెళ్లసాగింది.

ముందుగా చల్లని గాలి, అటుమీద పెద్ద నీటి చప్పుడూ, ఆతర్వాత ప్రవాహం, అంతలో అక్కడి చెట్లూ, పుట్టలూ, అన్నీ విడిగి పడుతుండడం, అంతలోనే నురుగులు నురుగులుగానూ, జలబిందువులుగానూ, నీరు ఎగిరిపడుతుండడం, హంససారసవక్షులు రావడం, తాబేళ్లూ, మొసళ్లూ, పాములూ, చేపలు కన్పిస్తుండడం ఎంతో వింతగా అనిపించింది.

భగీరథుని రథం వీలన్నిటికీ ముందు వెళ్తోంది. పాములా వంకరటింకరగా, ఒకచోట మిట్ట ఎక్కి, ఒకచోట పల్లానికి పోయి, ఒకచోట పడగని వీప్పినట్టు విశాలమై, మఱొకచోట శరీరాన్ని కుదించినట్లు సన్నంగానూ ప్రవహిస్తూ, సమతలప్రదేశంలా ఉన్న ఆగంగని చూడడానికి దేవలోకంనుండి రానివారులేరు.

శాపగ్రస్తులైన ఎందఱో అప్పటి కప్పుడే ఆ గంగ తగిలి స్వర్గానికి పోతుండడం స్పష్టంగా కన్పించింది. అప్పటివఱకూ జనులు వెళ్లే త్రోవలు జలమయ్యాలై, 'వనానికే వనానికే దూరం మఱింత అయిపోయింది. వింత వింత వక్షులు ఎగుర సాగాయి'. తడిగా గాలి వీచసాగింది. జలచరాల అటవులు విన్పించసాగాయి.

ముందుగా వెడుతూన్న భగీరథ రథం జహ్ను మహర్షి ఆశ్రమం వద్ద ఆగినా, వేగంగా వస్తూన్న గంగా ప్రవాహం ఆగలేక, మహర్షి ఆశ్రమాన్ని ముంచెత్తింది. దాంతో కోపించిన జహ్నువు జలాన్ని 'ఆపోఽశ న' వట్టాడు. భగీరథుని దుఃఖం కట్టలు త్రెంచుకొంది. గంగలో మునగాలని భావించిన ఎందఱో, ప్రాదేయపడితే చివరికి జారిదలిచిన జహ్నువు తన చెవి నుండి గంగని విడిచాడు.

ఆ గంగ పాతాళానికి పోయింది. భస్మ రాసులమీదుగా ప్రవహించింది. అప్పుడు బ్రహ్మ ప్రత్యక్షమై 'భగీరథా! నగర పుత్రులంతా తరించారు. ఈ నగరపుత్రులచే త్రవ్వబడిన ఈ ప్రదేశాలలో నిండిన ఈ సాగరాలు ఇంకపోయేంత వఱకూ, వీరికి స్వర్గ వాసం ఉంటుంది. భూలోకంలో ఈ గంగకు ఆ ధారభూతుడివి నీవు కాబట్టి 'భగీరథి అంతా ముందు కాలంలో పలుస్తారు. ఈ గంగని సాధించలేని దిగులుతో శరీరం విడిచిన నీ లాత తండ్రులు అంశుమంతుడు - దిలీపులకు జలతర్పణాలియ్యి' అని చెప్పి, భగీరథుడు అలా తర్పణాలిచ్చాక బ్రహ్మ అంతర్ధానమయ్యాడు.

రాత్రి చాలసేపు గంగావతరణాన్ని గూర్చి 'రామలక్ష్మణులు' ఆలోచిస్తూ ఉండి పోయారు.

ఈ కథవల్ల ఏం తెలిసింది ?

తమ పూర్వులు ఎంతటి పట్టుదలతో ఉన్నారో, తరాలు మారినా కార్యసాధనని ఎలాచేసారో రామునికథమైంది. 60 వేల మంది పుత్రులని భస్మం

చేయడం, లోకానికి గంగని ప్రసాదించి, వారి కీర్తిని శాశ్వతం చేయడానికేనని తెలిసింది. బ్రహ్మవరం ఇయ్యడం వెనుక ఉండే ఆంతర్యం, లోకోపకార దృష్టి బోధపడ్డాయి. తల్లిదండ్రులని తలుచుకొని జలతర్పణలు విడనడం ఎంత ముఖ్యమో తెలిసింది. తరాలు మారినా మారుచున్న తర్పణమని అర్థమైంది,

బ్రహ్మ ఆజ్ఞ మీదట గంగాదేవి భూలోకాన్ని తరింపజేయడానికి వచ్చింది. కాని విశ్వామిత్రుని సోదరి కౌశికీనది అయిన తాను, తన భర్తతో స్వర్గానికి పోయినా లోకానుగ్రహకాంక్షతో స్వయంగా దిగివచ్చింది. అలాటి ఆమె సోదరుడు కాబట్టి గుర్తువైన విశ్వామిత్రుడు ఇంకెంతో కీర్తిప్రతిష్ఠలనికల కార్యాలు చేయవలసిన వాడయ్యాడు. చేసాడు కూడ. (ప్రస్తుతానికి రామలక్ష్మణులని తేవడం. మీద మఱికొన్ని తెలుస్తాయి.)

లంకాధినేత రావణుడు, సముద్రం అవతలి ఉన్నా, సముద్రుడు రావణునికి ఏ మాత్రం సహాయాన్నీ చేయడనీ, సముద్రుడు నీ వంశంవాడే కాబట్టి నీకు మాత్రమే సహాయం చేయగలడనీ విశ్వామిత్రుడు రామునికి ఉపదేశాన్ని చేసినట్టయ్యింది..

గంగానది 3 పాయలుగా, తూర్పు - పడమరలుగా ప్రవహించింది కాబట్టే, శివారాధనతత్పరులు నుదుటిపై అడ్డంగా తెల్లని విభూతిని (3 రేఖలుగా) బొట్టుగా ధరిస్తారు.

(ద్విర్గతాః ఆపః యస్మిన్ దేశే సోఽ యం దేశః ద్వీపః) రెండు వైపులా ప్రవహిస్తున్న నీళ్లు కల ప్రదేశం ఏదుందో, అది (ద్వి+ఆప) 'ద్వీపము'. అంటే జంబూద్వీపా న్యయ ద్వీపా శ్చల్క ల్లిశ్చావరో ద్వీపః / కుశః క్రౌంచ నైథా శః పుష్కర్త్యైవ నైవమః / ఈ 7 టీతో నిండింది కాబట్టే 'నైవద్వీపాననుంధరా' అంటారు.

సహగమనమనే దురాచారం కూడా ప్రాతకాలంలో లేదు. దశరథుడు పోయాక కౌసల్యా సుమిత్ర కైకమ్మలూ, పాండురాజు పోయాక కుంతీ జీవించే ఉన్నారు. తానే తన భర్త మరణానికి కారణమని భావించిన మాద్రీ, కావాలనే చితిలో దూకిందని భారతం చెప్తోంది. కుంతీమాద్రులిర్వరూ స్వర్గానికి పాండురాజుతో వెళ్లారని భారతం చెప్తోంది. నడిమికాలం వాళ్లు కల్పించిన దురాచారాలివి. ఈ దురాచారాన్నీ రూపుమాపారని ఎవరికో హామీలు పట్టడం, ఈ దురాచారానికి కారకులు కాని పూర్వమహర్షులని కారకులే అని తిట్టడం సరికాదు.

లోకంలో భర్తపోయిన స్త్రీని 'గంగాభగీరథీ సమానురాలు' అని పిలుస్తారు (గం భా.స). పూర్వులు ఏ పేరు పెట్టినా ఆలోచించి పెట్టినదే. పుత్రుడైన భగీరథుడు తపస్సు చేస్తే, భర్త ఉన్నా కూడా గంగాదేవి, పుత్రుని కోరిక మన్నించి, భర్తని విడిచి పుత్రుల కోసం దిగివచ్చింది. లోకంలో కూడా, భర్త గతించాక, ఏ స్త్రీ బ్రహ్మచర్య వ్రతంతో తన పుత్రులకోసమే జీవిస్తూ ఉంటుందో, ఆమెని గం. భా.స అని, అందుకు పిలిచారు.

గంగతెల్లగా ఉంటుంది కాబట్టే, ఆమెకూ తెల్లని వస్త్రాన్ని ధరింప చేస్తారు. గంగ ఎలా పవిత్రురాలో, ఆమె కూడా అలాటిదని తెల్పారు. తరువాత కాలంలో ఎవరో దీన్ని అర్థం చేసికోక తక్కువ దనం అంట గట్టారు. తరి బోడి చేయటం కూడా నడిమికాలపు దురాచారమే.

జహ్ను మహర్షి తన చెవినుండి గంగని విడిచాడనడమూ, అంతకుముందు అలా ప్రవహిస్తూ వస్తూన్న గంగని ఆపోఽశన పట్టాడనడమూ ఎంత వజ్రకు సరి? అనిపిస్తుంది. లోకంలో మనం పరిణామాన్నే చూడగల్గుతున్నాంగాని పూర్వరూపాన్ని గమనించలేక పోతున్నాం. ఒక పెద్ద మట్టి చెట్టుని చూపించి ఇది 'ఇంతచిన్న' విత్తనం నుండి వచ్చిందని చెప్తే అనుభవంలో లేదు కాబట్టి, పిల్లవాడు నమ్మడు. తెలిసిన మనం, వాడి ప్రశ్నలకి ఏ విధంగానూ సమాధానం చెప్పలేం. తల్లి గర్భం నుండి జన్మించిన అందఱూ కూడా అంతే. ఈ శరీరం, భూమి కొచ్చాక పరిణామం చెందింది. ఇలా మూలం సూక్ష్మంగా ఉండి, పెద్దదిగా పరిణామంచెందే విధానం (Evolution) మనకి తెలుసుగాని, విస్తృతంగా పెరిగిన రూపం (చెట్టు) మూలరూపాన్ని పొందే విధానం (Involution) మనకి అనుభవంలో లేదు. ఆ విధానాన్ని జహ్నుడు చేసాడు. నీటిని మూలరూపంగా చేసి స్వీకరించి, తిరిగి దాన్ని యథారూపంగా ఉండేలా చేసాడు. శ్రీమన్నారాయణుడు చేసే పనిని తాను చేసాడు. చేయగలిగాడు.

పరిణామం చెందిన సృష్టిని మూలంగా మార్చి తిరిగి తాను పరిణమింపజేస్తూ సృష్టిస్తున్నాడు. వంద సంవత్సరాలవాడు మరణించి, ఒకరోజు పిల్లవానిగా పుట్టడమనేది దీనికి ఉదాహరణ. మనం ఒకరోజు నుండి వంద సంవత్సరాల వజ్రకు ఉండే వ్యక్తి యొక్క పరిణామాన్ని చూడగలుగుతాం తప్ప, ఒకరోజు పిల్లవానిగా అయ్యే విధానాన్ని ఎఱుగం. ఎఱుగని దాన్ని అసలు లేదనడం మన సంప్రదాయం కదా!. అందుకనే జహ్నుమహర్షి గంగా కథని నమ్మం. దానివలన మహర్షి ఏమాత్రమూ నష్టపోడు.

పరిణామం పొందిన దాన్ని మూలరూపంగా చేయగల ఆ శక్తి ఈ మహర్షికి ఉన్నదా? లేదా? తపోబలంతో ఎంతవాడు కాగలిగాడని, బ్రహ్మదిదేవతలు జహ్నువుకి పెట్టిన పరీక్షయిది. శాశ్వత కాలం, గంగ (జహ్నువు కూతురు) 'జహ్నవి' అనే పేరుతో పిలువబడేంతగా పరీక్షలో ఉత్తీర్ణుడయ్యాడాయన.

గంగానది స్వర్గంలో, భూలోకంలో, పాతాళంలోనూ ప్రవహించడం వల్ల 'త్రిపథగ' (మూడు మార్గాలలో ప్రయాణించినది) అయింది. భూలోకంలో తూర్పుగా, పడమరగానూ భగీరథుని వెంటనూ - వెళ్లి మూడు విధాలుగా కావడం మూలాన కూడా 'త్రిపథగ' అనిపేరు.

క్రీరపాగరమథనం

విశ్వామిత్రుడు రాముణ్ణి ఆదరంగా వాత్యల్యంతో చూస్తూ 'రామా!' . కశ్యప ప్రజాపతికి 'దితి - అదితి' అని భార్యలిద్దఱు. 'దితి' కి బలవంతులైన రాక్షసులు పుడితే 'అదితి' కి దార్మికులైన దేవతలు జన్మించారు. అయితే, ఇద్దరికీ ఒక ఆలోచన కల్గింది. అనారోగ్యమూ- ముసలితనమూ అనేవి- పాలసముద్రాన్ని చిలికి 'అమృతం' సాధిస్తే ఉండబోవని నిశ్చయించి అలా చేయ ప్రారంభించారు.

మందరపర్వతాన్ని కవ్వంగా ఉంచారు. 'వాసుకీ' అనే పాముని కవ్వానికి తాడుగా చేసారు. (ముందునాటికి 'కవ్వం' అంటే అసలు తెలియకపోయే ప్రమాదముంది. ఇప్పటికే వెనుక బడింది. తెలియకపోతే తప్పులేదుగాని, 'మాకు తెలియనిది అసలు ఎలా ఉండేది? ఉండడానికి వీలేదు' అనే మేధావిజనం పుడుతున్నారు. అందుకని బాధ). రాక్షసులు ఒక వైపు, దేవతలు ఒకవైపు ఆ పాముని పట్టి చిలుకడం ప్రారంభించారు.

పామైన వాసుకీ, ముఖంనుండి విషం కక్కడం ప్రారంభించింది. చాలకాలం చిలకగా, చెప్పలేని మంటలతో 'హోలహలము' అనే విషం పుట్టింది.

విష్ణువు శంకరుని ప్రార్థిస్తే, ఆ హోలహలాన్ని శంకరుడు మ్రింగినాడు. ఆ మీదట మళ్ళీ పాలసముద్రాన్ని మఠించడం ప్రారంభించగానే, కవ్వం క్రిందికి దిగడం ప్రారంభించింది. 'విష్ణువు తాబేలు రూపంతో క్రిందికిపోయి, తన వీపున మందరపర్వతాన్ని నిలబడేలా చేసి సహకరించాడు.

అలా చిలకగా, దండ కమండలువులతో ముందుగా వైద్యుడు 'ధన్వంతరి' వచ్చాడు. సముద్రంలో నుండి ఒక 'రసం' వచ్చింది. ఆ రసం నుండి 60 కోట్ల మంది అందగత్తెలు పుట్టారు. అవ్ నుండి (నీరు) పుట్టిన రసం నుండి వచ్చారు కాబట్టే 'అవ్వరసలు' అయ్యారు. వాళ్లతో పనికత్తెలు కూడ వచ్చారు. దేవరాక్షసులలో ఎవరూ వాళ్లని వివాహమాడ నిష్టపడక పోతే, వాళ్లు యథేచ్ఛగా సంచరించే స్త్రీలుగా మారిపోయారు.

ఆ తర్వాత వరుణుని కూతురు 'వారుణి' అనే ఆమె వచ్చింది. రాక్షసులు ఈమెని పరిగ్రహించకపోతే, ఆదిత్యులు (దేవతలు) స్వీకరించారు. 'వారుణి' అంటే 'సుర'. సుర అంటే మద్యం. ఇది దేవలోకంలో పాలసముద్రంనుండి లభించినది కాని, లోకంలో మద్యం కాదు. ఆ 'సుర' ని స్వీకరించిన వారు 'సురులు'. కానివారు 'అసురులు' అయ్యారు. ఇంకా చిలికితే, తెల్లనైన ఉచ్చైః శ్రవమనే గుట్టమూ, కౌస్తుభ మణి పుట్టుక, చిట్ట చివరికి 'అమృతం' పుట్టింది.

అంతే ! ఇప్పటివఱకూ దేవరాక్షసులలో ఉన్న మైత్రీ, అకస్మాత్తుగా విరోధంగా మారింది. యుద్ధం ప్రారంభంకాగా విష్ణువు, మోహినీ అవతారంలో వచ్చి, రాక్షసులని వంచింది, అమృతాన్ని అపహరించుకొని పోయి, అడ్డొచ్చిన వారిని వధించాడు.

రాక్షసమాత అయిన 'దితి' కి, తన పుత్రులు చాల మంది వధింప బడడమూ, వంచింప బడడమూ, శ్రమచేసి ఫలితాన్ని పొందలేక పోవడమూతో, దుఃఖం తీవ్రమై, భర్తని ఆరాధించింది. దేవాధ్యక్షుడైన ఇంద్రుణ్ణి వధించేంత యోగ్యుడూ - బలిష్ఠుడూ అయిన పుత్రుడు పుట్టడానికై, తనస్సు చేసికోడానికి, కాశ్యపుని నుండి (భర్త) అనుజ్ఞ పొందింది. కాని నిష్ఠగా ఉంటేతప్ప, ఈ కార్యం సాధింపబడదని, ఆయన చెప్పిన మాట, ఆమెకు భయాన్ని కల్గిస్తూనే ఉంది.

కుశస్థవంలో ఆమె తనస్సు ప్రారంభమైంది. వేయి కన్నుల ఇంద్రుడు, తనని జయించే పుత్రుడు పుట్టడానికై ఆమెచేసే తనస్సుని చూచాడు. ఆ మెకి సేవ చేసేందుకు ఆమె వెంటే ఉండసాగాడు. ఆమె మనసులో ఏ ఆలోచన మెదిలితే వెంటనే ఆ పనిని చేసికొనివస్తూ, తక్కువ కారంలోనే ఇంద్రుడు ఆమెని సంతోషపెట్టాడు.

ఇలాసేవ చేస్తూన్న ఇంద్రుని బాధ చూచింది. మనసు మార్చుకుంది. "నాయనా! ఇంద్రా! నిన్ను జయించే పుత్రుడు కావాలని నీ తండ్రిని యాచించాను. ఆయన అంగీకరించాడు. అదీ కాక తనస్సు ముగిసి, నేను ప్రసవించ బోతున్నాను కూడ. అయితే, నిన్ను సంహరించే వానిగా కాక, నీతో మైత్రితో ఉండేలా నేను చేస్తాను- మీ యిద్దరూ కలిసి ఏలండి" అని చెప్పి, మిట్ట మధ్యాహ్న కాలంలో ఆమె, తలవైపు కాళ్లనీ, కాళ్లవైపు తలనీ పెట్టి నిద్ర పోయింది.

యోగ శక్తితో ఇంద్రుడామె గర్భంలో ప్రవేశించాడు. వజ్రాయుధంతో 6 మార్లు నటికాడు. 7 ముక్కల యింది రోపలి పిండం. ఆ నటికేప్పుడు గర్భంలో శిశువు రోదిస్తూంటే, ఏడవద్దు! ఏడవద్దు! (మా రుదః! మా రుదః!) అంటూ నటికేవేసాడు కాబట్టి-మా రుదులే-మరుత్తులయ్యారు.

ఇంద్రుడు గర్భంనుండి బయటికి వచ్చి 'తల్లీ! ప్రతభంగం చేయరాదని తండ్రి కాశ్యపుడు చెప్పినా, మంచైపై తలవైపు కాళ్లనీ కాళ్లవైపుతలనీ పెట్టి జాబ్బు విరబోసికొని నిద్రించావు. అశుచివయ్యావు. వధించాను. మన్నించాలి' అన్నాడు.

దితి చాల బాధపడింది. ఇంద్రా! జరిగింది ఎలాగూ పోయింది. ఆ నెత్తురు గుడ్డులు అయిన ఏడుగురికీ శాశ్వతత్వం ఉండేలా అనుగ్రహించు. ఏడురోకాల్లో ఉండే వాయుసమూహానికి అధిపతులు అయ్యేలా చెయ్యి. నల్లరూ వాలుగు దిక్కుల్లోనూ, మిగిలిన ముగ్గురూ బ్రహ్మ - ఇంద్ర - అంతరిక్షాల్లోనూ విహరించాలి. వీళ్లని రోకం అంటా 'మరుద్గణాలు' అని పిలవాలని నా ఆకాంక్ష అని కన్నీటితో చెప్పి, ఇంద్రుని అంగీకారంపై వారిని దేవతలతో సమానం చేసికొంది దితి.

రామచంద్రా! ఈ ప్రదేశం దితి తనస్సు చేసిన కుశస్థవం. ఇంద్రుడు వధించిందీ ఇక్కడే. ఇక్ష్వాకువు ఇక్కడే పుట్టాడు. మీ మూలపురుషుడు ఆయనే. ఆయనకి అల మనాదేవికి కల్గినవాడే ఈ 'విశాలుడు'. ఆయన పేరనే ఈ దేశం 'విశాలదేశం' అయింది.

ఆ విశాలుని తర్వాత హేమచంద్రుడూ-సుచంద్రుడూ-ధూమాశ్వడూ-స్పంజయుడూ-సహదేవుడూ-కుశాశ్వడూ- సోమదత్తుడూ-కకుత్స్థుడూ వంశపారంపర్యంగా రాజ్యాన్ని ఏలుతూంటే, ఆ చివరివాని పుత్రుడైన 'సుమతి' నేటి విశాలాపురరాజుగా ఉన్నాడు. ఈ రాత్రి ఇక్కడే ఉండి రేపు మిథిలకు పోదాం.

ఇక్కడే నుండి మిథిలా నగరమార్గం చీలుతుంది ! అంటుండగా సుమతి తన పరివారంతో వచ్చి, రామలక్ష్మణులని పూజించి, విశ్వామిత్రుణ్ణి కొనియాడి, రామలక్ష్మణుల విశేషాలని తెలిసికొని, తన భవనానికి తీసికొనిపోయి మఱింత సేవ చేసాడు.

అనుకున్నట్లుగా బయలుదేరి వారు మిథిలాపురం సమీపించారు. ఆ పురం కనుచూపుమేరలో ఉండగానే అందఱికి ఆనందమైంది.

'క్షీరసాగర మథనం' అనేది జరిగిన కథ కాదు. యోగశాస్త్ర విషయాన్ని గుర్తుంచుకొనేందుకు వీలుగా కల్పించబడిన ఓ కథ. అలోచించ నక్కఱ లేకుడానే, ఆకథలో అనేక అసందర్భాలు కన్పిస్తాయి. సందర్భ శుద్ధి ఎలాలేదో, దానిని వివరించడం కూడా ఎందుకు? లో అర్థం తెలియాలి ! అంతేగా !

సరస్వతి	(1) మూలాధార చక్రము	- వెన్నెముక క్రింది చోటు (గణపతి)
అంబ	(2) స్వాధిష్ఠాన చక్రము	- లింగ స్థానము (శివుడు)
లక్ష్మీ	(3) మణిపూరక చక్రము	- బొడ్డు (విష్ణువు)
	(4) అనాహత చక్రము	- హృదయస్థానము.
	(5) విశుద్ధి చక్రము	- భుజమూ మెడకలిసే చోట ఉండే గుంట
	(6) ఆజ్ఞా చక్రము	- స్త్రీలు కుంకుమ ధరించే చోటు
	(7) సహస్రార చక్రము	- బ్రహ్మరంద్రము (మాడు)

ఈ పట్టికలోని రిన్నూ షబ్దకాలు. ఆ మీదిది సహస్రార చక్రం. యోగాభ్యాసం చేయడమంటే, ఈ వెన్నెముక క్రిందుగా ఉన్న మూలాధార చక్రం వద్ద ఉండే 'కుండలిని' శక్తిని, (తలక్రిందుగా పెట్టి నిద్రిస్తూన్న పాముని) పైకి పంపడమే. ఆ యోగ శక్తి ద్వారా వరుసగా 6 చక్రాలలో నుండి ప్రయాణించి, 7వ చక్రాన్ని చేరడమే, అమృతత్వాన్ని పొందడమంటే. ఈకథనే కుమారస్వామి వృత్తాంతంలో చెప్పాడు. 'క్షీరసాగర మథనం' అనే ఈ కథ ద్వారా యోగాభ్యాసం చేసిన వానికి, 'ముక్తి' ఎలా కలుగుతుందనే విషయం చెప్పబడుతోంది.

ముక్త్యాకి ఉన్న రెండు రంద్రాలలో, కుడివైపుది పింగళనాడి. దీన్నే 'సూర్యనాడి' అంటారు. ఎడమవైపు 'ఇదానాడి'. దీన్నే 'చంద్రనాడి' అంటారు. కుడిముక్కు రంద్రం

నుండి గాలిపీల్చి, బంధించగలిగినంత సేపు బంధించి, ఎడమ ముక్కు రంధ్రం నుండి విడువడం. అలాగే ఎడమ వైపు నుండి పీల్చి బంధించి, కుడి వైపునుండి విడువడం అనే ఈ అభ్యాసాన్ని 'ప్రాణ ఆయామము' అంటారు.

రోజుకి ఒక ఆరోగ్యకరమైన వ్యక్తి 21,600 మాల్లు మాత్రం ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసాలని చేస్తాడు. బ్రహ్మయిచ్చిన ఆయుర్దాయం ప్రకారం, పలాని వ్యక్తి తన జీవితంలో ఇన్ని మాల్లులు ఇన్ని శ్వాసలు చేయాలని ఉంటుంది. అయితే, ఈ ప్రాణా యామవిద్య ద్వారా రోజులో చేయవలసినన్ని శ్వాసలు చేయక పోతే, శ్వాస బిగబట్టిన అంతకాలం తన ఆయుష్యాన్ని పెంచుకున్నట్లే. అందుకే దీనిపేరు ప్రాణ + ఆయామము అని. అంటే ప్రాణం పోకుండా వాయిదావేసుకుంటూ, ఆయుష్యాన్ని వృద్ధి చేసికొంటూ, మఱి కొంతకాలం బ్రతకడమన్నమాట.

ఒక గడియారం రెండు సంవత్సరాల కాలం పని చేస్తుందనుకొందాం. కొంతకాలం వాడ కుండా ఉంచితే, ఎంతకాలం వాడలేదో, అంతకాలం, రెండు సంవత్సరాల కాలానికీ, అదనంగా పని చేస్తూందిగదా ! ఇక్కడా అంతే. ప్రాణాయామాన్ని నిత్య నియమంగా చేస్తే, శరీరంలో ఒక విధమైన కంపనం కలుగుతుంది. దీన్నే యోగ ప్రక్రియ అంటారు. దీన్నే ఈ పాలకడలి కథ చెప్తోంది గూఢంగా.

వెన్నెముక చివర (మూలాధార చక్రం) త్రికోణంగా ఉన్నదే పర్వతం అంటే. దాన్ని కవ్వంగా చేసి తిప్పిన వాళ్లు దేవతలూరాక్షసులూ - అంటే ఇదా పంగళానాడులు. కవ్వంతాడుగా పాము - అంటే, కుండలిని. ఆధార భూతంగా ఉన్న లాబేలు (కూర్మ రూపంలో) విష్ణువు. కుండలిని ప్రారంభంలో వికారాలు పుడతాయి. (క్రొత్తగా యోగాభ్యాసం చేసేప్పుడు) అవే హాలహలం - అపాయం. అపాయం లే(రా) కుండా చేసేవాడు గురువు (శివుడు). తర్వాత వచ్చే శుభప్రదమైన వన్నీ కూడా, వ్యక్తికి గౌరవాన్నీ - ప్రితిని కల్గించే అమృతం పుట్టే వేళ పుట్టిన అపురసరి వల్ల వెడ కుండా ఉండడంచేత, నీలంతా పిద్దుల. వెడినవాడు పతితుడు. కానివాళ్లు అమృతులు.

'నానాపిగణవతిం భజే' అనే ప్రసిద్ధ వినాయక కీర్తనలో 'మూలాధార శ్చైవ్యతమ్' అని ఉంటుంది. ఈ వెన్నెముక క్రిందిచోటలో, కుడివైపు గణవతి - ఎడమవైపున నరస్వతి ఉంటారు. అందుకనే తులసిదాసు 'రామచరిత మానమ్' లో, 'మంగళవాం చ కర్తార మదే నాణీ మియతా' అని నరస్వతిని - వినాయకుణ్ణి స్తుతించాడు. ఈ యిద్దరూ 'మూలాధార చక్రానికి సంబంధించిన వాళ్లే. నరస్వతి పూజ కూడా 'విజయ దశమి' కి ముందు, చక్రానికి సమర్పించిన వాళ్లే. నరస్వతి పూజ కూడా 'విజయ దశమి' కి ముందు, 'మూల' నక్షత్రం వచ్చినప్పుడు చేయడంలోని ఔచిత్యం ఈదే. స్వాధిష్ఠాన చక్రంలో (వట్టిక చూడండి) అంబలో కూడిన శివుడు ఉంటాడు కాబట్టి న + అందిశివుడు సాంబశివుడైయ్యాడు. అమ్మ వారి చేతిలో వెటకుగడ ఉంటుంది. వెటకు

గడకి కణుపు లుంటాయి. ఆకణుపులే ఈ చక్రాలు. ఇలా చాల విశేషాలున్నాయి. అయితే గ్రంథం పెరుగుతుందనే భయంతో వ్రాయలేక పోతున్నాను.

ఇక లోకకవిషయాచి కౌస్త్య, అమృతం పుట్టేవఱకూ-దేవరాక్షసులకి చిలకడంలో ఉన్నమైత్రీ-అమృతం పుట్టగానే విరోధంగా మాటింది. పలితాన్ని ఆశించి, ప్రయోజనంతో చేసికొన్న స్నేహం, ప్రయోజనం చేకూరగానే, లేదా చే కూరుతోందనగానే 'నాకే అంటే నాకే' అనే అభిప్రాయంతో విరోధంగా మాటి పోతుంది.

అవ్వతాన్ని ఉపయోగించగల శక్తి ఉన్నవాళ్లే అయితే, విష్ణువు యొక్క మోహినీ అవతారానికి ముగ్ధులు కారాదు. అప్పరసలని పాలకడలి నుండి ఉద్యవింప చేసినది కేవలం పరీక్షకే. దాంట్లో నెగ్గి ఈయన చేతిలో ఓడారు. సామాన్యమైన దానిని పొందడానికే ఎన్నో పరీక్షలని వ్రాస్తూంటే, అమృతమంతటి మహావిషయానికి ఎన్ని పరీక్షలుంటాయి? పరీక్ష - అని తెలియని పరీక్షలుండవా ? వాటిలో ఇది ఒకటి.

తపస్సు చేయదలచి నప్పుడే దితి చాల జాగ్రత్త వహించాలని తెలుస్తోంది. పైగా ఇంద్రుణ్ణి జయించే పుత్రుడు కావాలనేది ఆమె కోరిక. తపస్సు ప్రారంభించిన ప్రతి వ్యక్తికీ పరీక్షని పెట్టే పరీక్షాధికారి ఇంద్రుడు. అందునా, ఆ ఇంద్రుని కంటే గొప్పవాడై, అతణ్ణి వధించే పుత్రుడు కావాలని తపస్సు చేస్తున్న దితి విషయంలో, అజాగ్రత్తగా ఉంటాడా ? చాల జాగ్రత్తగా ఉండు సుమా ! అని కశ్యపుడు కూడా పొచ్చరించాడు. అయినా ఆమె అజాగ్రత్తగా ఉంటే, ఆమెదోషాన్ని తెచ్చి ఇంద్రునికి కట్టడం ఏమంత న్యాయం ?

అయినా ఇంద్రుడు ఆమెపై కనికరించి, సప్తమరుత్తులుగా లోకంలో ప్రసీద్ధి కల్గేలాచేసాడు. లో అర్థం తెలియకపోతే, పురాణేతిహాస కథలన్నీ అసత్యాలనీ అభూతకల్పనలనీ, మోసం నిండినవనీ అన్పిస్తాయి. గగనము - స్పర్శనుడు - ప్రాణము - అనిరుడు - ప్రాణము - ప్రాణేశ్వరుడు - జీవము అనేవి సప్తమరుత్తులు. (గగను స్పర్శనో గాయు దులిశ్య తథా ౭ వరు ప్రాణ ప్రాణేశ్వరో జీవ యిత్యేతే నప్త మారుత : | అవి శ్లోకం.)

అహల్యా పతివ్రత కథ(పై కథ)

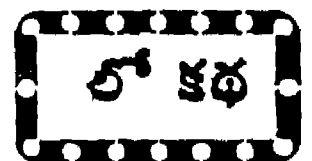
మిథిలకి వెడుతూండగా, రాముడు ఒక నిర్జనవనాన్ని చూచి, ఏదో ముని ఆశ్రమంగా భావించి విశ్వామిత్రుణ్ణి దాని వృత్తాంతం అడిగాడు. ఆయన ఇలా చెప్ప సాగాడు.

రామచంద్రా ! ఇది ఒకప్పటి గౌతమ మహర్షి ఆశ్రమం. దేవతలు కూడ ప్రశంసించేవారు. ఆయన భార్య అహల్య. దేవేంద్రుడు ఒకసారి, గౌతమమహర్షి ఆశ్రమంలో లేని సమయం కనిపెట్టి, ఆ మహర్షిరూపంతోనే ఆశ్రమానికి వచ్చి, ఆమెతో తన సంగమవాంఛని వెల్లడించాడు. ఆమె అంగీకరించింది.

అహల్య ఇంద్రునితో 'స్వామీ! నీవు ఎవరికంటా వడకుండ వెళ్లిపో! ఈ విషయం రహస్యంగా ఉంచు! నా గౌరవాన్ని రక్షించు' అన్నది. ఇంద్రుడు కూడ! నేనూ నంతోషపడ్డాను. ఎలా వచ్చానో అలా వెడుతున్నాను' అంటూ వెళ్లిపోయాడు.

ఎదురుగా వస్తున్న గౌతముడు, దేవేంద్రుణ్ణి చూచి(తనరూపంలోనే ఉన్న వాణ్ణి) నీ అండములు(వృషణములు) తెగిపోవుగాక! అని శపించాడు. అహల్యని చూచి, వాయువునే భక్తిస్తూ, ఆహారం లేనిదాననై, బూడిదలో పొర్లాడుతూ, ఎవరికీ కనబడకుండా ఇక్కడే చాల వేలసంవత్సరాలుండిపో. ఎప్పుడు దశరథపుత్రుడు రాముడిక్కడి కొస్తాడో అప్పుడు నీకు శాపమోక్షం, అని శపించి, ఆయన తపస్సుకై హిమవత్పర్వతానికి వెళ్లిపోయాడు.

దేవ సభలో దేవేంద్రుడు తన కథ చెప్పగా, వారంతా ఆయనకు మేషవృషణాలని ఇచ్చారు. అప్పటి నుండే ఆయన 'మేషాండుడు' అయ్యాడు. ఓ రామా! నీ రాకని ఎదురు చూస్తున్న ఈమెని చూడు - అనగానే ఆమె కన్పించింది. రామలక్ష్మణులు ఆమె పాదాలు పట్టుకొని నమస్కరించారు. ఆమె అర్హ్యపాద్యాలనీ, అతిథ్యాన్నీ ఇచ్చింది. అది తెలిసి గౌతముడు అహల్యని తిరిగి స్వీకరించాడు. దేవదుండుభులు మ్రోగాయి. పుష్ప వృష్టి కురిసింది.

అదేం దురదృష్టమో కాని, అహల్యకి వచ్చినంత చెడ్డపేరు ఇతిహాసాలలో ఎవరికీ రాలేదు. దీని క్కారణం లోకథ తెలియక పోవడమే. చాల జాగ్రత్తగా గమనించవలసిన చరిత్ర ఈమెది.

అహల్య భర్త గౌతముడు. ఈయన తనని గూర్చి ఒక ప్రతిజ్ఞని చేసికొన్నాడు.

గౌతమో దమతో ౭ ధూమో ౭ దమస్తే నమదర్శనాత్ |

విద్ధిమాం గౌతమం కృత్యే యాచుథాని విబోధమామ్ | అని.

'భూమినీ, న్వర్గాన్నీ నావశంలో ఉంచుకొన్న వాణ్ణి, ఇతరులచేత అణచబడరాని వాణ్ణి - పాగ లేని నిప్పు లాంటి వాణ్ణి - ఇంద్రియాని అదుపు చేసికొన్న వాణ్ణి - వర బ్రహ్మ స్వరూపదర్శనం చేసిన వాణ్ణి - నేను' అని గౌతముడు చెప్పుకున్నాడు.

ఆయన - తన భార్యతో కలిసి నిత్యమూ చేసే తపస్సులో, ఆయన 100 యాగాలు చేసిన ఇంద్రుని సింహాసనాన్ని అధిష్టించేంతటి శక్తి కలివాడయ్యాడు. ఎక్కడైనా ఉద్యోగాని క్కావలసినంత చదువూ దానితో పాటు ఆ ఉద్యోగానికి అర్హుడా? కాదా? అని నిర్ణయించేందుకు తగిన వేతే పరీక్షా (Interview) ఉంటాయికదా! అలాగే, గౌతముని క్కూడా ఇంద్రపదవిని పొందేందుకు తగిన విద్య ఉందికాని, అర్హుడా? కాదా?

అని నిర్ణయించేదుకు తగిన పరీక్ష మాత్రం జరగాల్సి ఉంది. దానిలో నెగ్గితే ఇంద్రుడు - తన సింహాసనాన్ని గౌతముని కీయాల్సిందే.

దేవసభ జరిగింది. దేవతలంతా ఆపరీక్షని నిర్వహించేందుకు తగిన అధికారాన్ని ఇంద్రునికే కట్ట బెట్టారు: (ఓడే వాడే అయి నప్పటికీ, ముఖ్యమంత్రి ఎన్నికలని జరపాల్సి రావడం లేదా ?) పరీక్షించాలని ఆలోచించిన ఇంద్రుడు, గౌతముణ్ణి ఏ విషయంలో (Subject) పరీక్షించాలని ఆలోచించాడు. అభ్యర్థి తానుగా ఏవిషయంలో ప్రవీణుణ్ణి - అని తెలుపుతాడో దానిలో కదా పరీక్ష జరపాలి! పై శ్లోకం ద్వారా గౌతముడు - ఇంద్రియాలని అదుపు చేసికొన్నవాడిననీ - అణచబడరాని వాడిననీ - చెప్పుకున్నాడు. ఈ విషయంలోనే పరీక్షించాలని భావించాడు ఇంద్రుడు. ఇది దేవసభలో తీసికొన్న నిర్ణయం మేటికు జరిగేదే తప్ప, తన నిర్ణయం ప్రకారం కాదు.

ఎప్పుడూ తపస్సు చేసికొనే వాళ్లవద్దకి అపురసలని పంపిస్తాడాయన. కారణం, కామాన్ని జయిస్తే తప్ప ('కామం' అనే (Subject) లో ఉత్తీర్ణుడైతే తప్ప) అతడికి ఫలాని స్థానం నిర్ణయింపరాదనే భావంతోనే. దాన్ని అపార్థ పఱచుకోరాదు.

గౌతముని వేషం ధరించాడు. గౌతముడు ఆశ్రమంలోకి ప్రవేశించాడు.

'మునివేషధరం నహస్రాక్షం విజ్ఞాయ' - ఆమె వచ్చిన వాణ్ణి గౌతమ వేషంలో ఉన్న ఇంద్రునిగా గమనించి, 'నహస్రాక్షా!' అంది. ఆశ్చర్యపడ్డాడు ఇంద్రుడు. 'ఎంతటి పాత్రివల్యం!' రూపం మార్చి, దేవాధ్యక్షుడంతటివాణ్ణి నేను వచ్చినా కనుక్కోగలిగింది కదా! అనుకున్నాడు. ఏదో భయంకర శాపం తనకిస్తుందేమోనని భావించాడు. కాని ఆమె కనికరించింది.

వెంటనే అన్నాడు. 'సంగమం త్వహమిచ్ఛామి త్వయానహ నుమధ్యమే!' అని. 'అహల్యా! నేను నీ సంగమాన్ని కోరుతున్నాను' అని పై అర్థం. సంగమం అంటే 'శారీరక ముఖం' అని అర్థం కానేకాదు. 'నేను నీతో ఐక్యాన్ని కోరుతున్నాను' అన్నాడు. భగవంతునితో ఐక్యం కావడమంటే మోక్షాన్ని పొందడమే అని భావించాలి. 'దాన్ని తను గ్రహించదలిచాను' అని అన్నాడు.

ఆమె ఆలోచించింది. 'వచ్చినవాడు ఇంద్రుడు.' తాను అడుగవలసిన ఐక్యాన్ని, ఇంద్రుడే యాచిస్తున్నాడు. ఇది ధర్మ బద్ధమౌతుందా? భర్త ఆశ్రమంలో లేడు. ఏం చేయాలి?' అని. 'ధర్మేచ్ఛార్థేః కామేఽత్యయైషా నాతిచరితవ్యా - నాతిచరామి' అని వివాహ మంత్రం. పురుషునికి స్త్రీలకే ఉండే కట్టుబాట్లని చెప్తూ 'ఓ వరుడా! ధర్మం గాని, అర్థం (ధనసంపాదనా-వ్యయమూ), కామమూ అనే వాటిని ఈమెకు తెలియక నువ్వు చేయరాదు' - చెప్పి అనుజ్ఞ పొంది చెయ్యమన్నది 'శాస్త్రం. కాని నాల్గవ దైన మోక్ష విషయంలో ఈ కట్టడి లేదు. మోక్షానికి సంబంధించిన ఏ కార్యక్రమం చేయ తల పెట్టినా, దానికి అనుజ్ఞ తీసికోవాలనే నియమం లేదు.

అహల్య అప్పుడాలోచించింది. 'ఇంద్రుడంతటేవాడు, తన వద్దకి వచ్చి మోక్షాన్ని ఇస్తానంటుంటే, స్వీకరిస్తే ! ..... అని'.

అంతే! ఇంద్రుడు నవ్వాడు. మోసం ఏదో జరిగిందని అప్పుడామెకు అర్థమైంది. మోక్ష విషయంలో భార్య భర్తలు ఇద్దరూ, ఎవరికివారే అయినా కూడా, ధర్మపత్ని కాబట్టి, భర్తకు చెప్పి, ఆమె మోక్షానికి పోవచ్చు. భర్త అయిన గౌతముడు ఆశ్రమంలో లేనప్పుడు, అహల్య వద్దకు వచ్చి, ఆమెని మోక్ష విషయంగా ఆలోచింప చేసాడు ఇంద్రుడు. (నెలకే పదివేల జీతం తీసికొనే అధికారే అయినా కూడా, లంచాన్ని గురించి (ఒక్క రూపాయే కావచ్చు ఆలోచించడం అధర్మం-నేరం). ఇంతటి మహా పతివ్రతని, భర్త తోడిదే లోకంగా సంచరించే ఆమెని, భర్తని లెక్క చేయకుండా ప్రవర్తించే ఆమెనుగా చేసాడు ఇంద్రుడు. మానసికమైన దోషం ఇది. దోషాలు మూడు. కాయిక (శరీరంతో చేసేవి)- వాచిక (మాటలతో చేసేవి)-మానసిక (మనసుతో చేసేవి) అని.

ఈ మానసిక దోషం చేయించిన కారణంగా, తాను గెలిచానని నవ్వాడు ఇంద్రుడు. ఆమెకి విషయం అర్థమై, స్వామీ ! రక్షించు, మర్యాదని కాపాడు. ఇక్కణ్ణించి వెళ్లిపో ! అన్నది. ఇంద్రుడంతటే వాణ్ణి 'వెళ్లిపో!' అనేంత శక్తి కలిగి అహల్య.

'సుశ్రోణ వరిశుష్టాఽస్మి గమిష్యామి యథాఽగతమ్' 'ఓ ! అహల్య ! ఎలా వచ్చానో (యథా+ ఆగతమ్) అలా వెళ్లిపోతాను' అన్నాడు. అహల్యతోటి శరీరక సంగమమే జరిగి ఉంటే, ఎలావచ్చాడో అలా వెళ్తున్నట్టు కాదుగా! అపవిత్రుడై వెళుతూన్నట్టేగా!

ఇక్కడ మఱో చిత్రం ఉంది. అహల్యని ఓడించాడు. అయినా, అసలు అభ్యో గౌతమునికి పరీక్ష ఇంకా మిగిలి ఉండనే ఉంది, అందుకని గౌతముడువచ్చే త్రోవలో ఇంద్రుడు ఆయన కెదురుగానే వెళ్లాడు.

నిజంగా అహల్య-ఇంద్రుడు శరీరకమైన తప్పే చేసిఉంటే, ఒక్కసారిగా ఇంద్రుడు అంతర్ధానం కావాలి. తాను ధరించిన గౌతమమహర్షి రూపాన్ని మార్చి కూడా ఉండాలి. ఆయన వచ్చే త్రోవలో, ఆయనకు ఎదురుగా అసలు పోరాడు కూడా కదా!

ఎల్లాగైనా గౌతమునికి కోపం తెప్పించి, దాంతో శాప మిప్పించి, గౌతముని తపశ్శక్తిని తగ్గించి, తాను నెగ్గి, గౌతముణ్ణి ఓడించాలి. ఇంద్ర పదవికి అర్హుడైతే, తాను తొలగాలి-లేదా, కోపాన్ని జయించి కోపం లేని వాడని నిరూపించాలి.

'తీర్థోదక పరిక్లీన్నం దీప్యమాన మివానలమ్' ప్రకాశిస్తున్న అగ్నిలా గౌతముడు వస్తూ తన వేషంలోనే ఉన్న ఇంద్రుణ్ణి చూచాడు. ఆ వెనుక, కొద్ది దూరంలో భయపడుతూ నిలుచున్న అహల్యనీ చూచాడు. ఇలా చూస్తున్నాడని తెలియగానే ఇంద్రుడు (పరీక్షాధికారి, గ్రహస్థ , విష్ణువదనోఽ భవత్) భయపడుతున్న వానిలా, ముఖం పాలి పోయిన వానిలా కన్పించేలా నటించాడు.

తన వేషంలో రావడమూ భయపడుతూండడమూ - ఇవన్నీ గమనించి, వేడు అందరూ అనుకునే తీరులోనే గౌతముడు కూడా భావించి, ముందుగా ఇంద్రుణ్ణి చూచి 'మమ దూషం నమాస్థాయ కృతవానసీ దుర్మతే! ఆకర్ష్య మిదం తస్మా ద్వి పరి స్త్యం భవిష్యసి' అన్నాడు.

ఓరి దుర్మార్గుడా! నా రూపాన్ని వేసికొని వచ్చి మోసం చేసావు. అందుకని చేయరానిపని చేసిన వాడివయ్యావు కాబట్టి నీవు అండములు (వృషణములు) లేనివాడవు గుడువు గాక ! అని శపించాడు.

గౌతమునికి కోపం తెప్పించి, తనకు శపం ఇప్పించుకొని, తపశ్శక్తిని తగ్గించగలిగానని ఇంద్రుడు లోలోపల ఆనందపడ్డాడు. అయితే, గౌతమ తపోబలం, ఇంద్రసింహాసనాన్ని అధిష్టించడానికి మించి ఉండడం బట్టే, దేవతలతో సమావేశం మొదలైన కథలంతా జరిగింది. ఈ శాపంతో తపశ్శక్తి తగ్గినా, ఇంకా ఇంద్ర సింహాసనాన్ని అధిష్టించేంత ఉండవచ్చు కదా! అయినా పరిశీలిద్దామని లోపల భావించి, తాను గౌతముని శాపానికి భయపడ్డవానివలె, కొద్ది ప్రక్కకి తప్పుకున్నాడు.

దానితో ఆశ్రమంలో ఉన్న అహల్య గౌతముని కంట పడింది. ఇంద్రుడు దొంగ భయాన్ని నటిస్తే, అహల్య నిజంగానే భయపడింది. ఆ తొలుటుపాలుని చూచి ఆమెనీ శపించాడు. వాయుభక్తా నిరాహారా తస్యంతీ భస్మశయినీ - అదృశ్యా నర్వభూతానా మాశ్రమేఽస్మిన్నివత్స్యసి - యదా చైత ద్వనం మోరం రామో దశరథాత్మజః- ఆగమిష్యతి దుర్లభ తదా పూతా భవిష్యసి' అని.

ఓ ! అహల్యా! వాయువునే భక్తిస్తూ-ఆహారాన్ని విడిచి-బూడిదలో పార్లాడుతూ ఉండేదానవై-ఎవ్వరికీ కనబడనిదానివై-ఈ ఆశ్రమంలోనే చాలకాలం పడి ఉండు. వీనాడు దశరథ పుత్రుడైన రాముడు ఈ ఆశ్రమానికి వస్తాడో, అప్పుడు నువ్వు పవిత్రురాలవౌతావు' అని దీని భావం.

ఈ శాపాన్ని కూడా విని ఇంద్రుడు పరమానంద పడ్డాడు. రెండు శాపాలు ఇచ్చిన కారణంగా, ఇంద్రుని తపశ్శక్తి, నిశ్చయంగా ఇంద్రసింహాసనాన్ని అధిష్టించేందుకు సరిపోనిది అయి తీరుతుంది. సహజంగా లోకంలో తపస్సు చేసికొనే వారి వద్దకు, రంభ మొదలైన అపురసలని పంపించి 'కామం' లో పరీక్ష పెట్టి ఇంద్రుడు ఓడిస్తాంటాడు. కామాన్ని గౌతముడు జయిస్తాడనే నమ్మకం ఉండి, క్రోధంలో పరీక్షపెట్టగా, గౌతముడు చిత్తు చిత్తుగా ఓడిపోయాడు. రెండు శాపాలూ ఇచ్చేసాక, గౌతమునికి కోపం చల్లారి, స్మృతి వచ్చి, 'ఏంత వని చేసాను! కోపంలో ఓడిపోయాను!' అనే పశ్చాత్తాపం కలిగింది.

సహజంగా మహర్షులు శాపం ఇస్తాంటారు. శాపం పొందినవాడు ప్రాధేయ పడితే, శాపమోక్షాన్ని అనుగ్రహిస్తాంటారు. అహల్య ఇక్కడ శాపమోక్షాన్ని ఏమాత్రమూ ఇమ్మని

ప్రాదేయపడలేదు. తనకు తానుగానే రాముని కోసం ఎదురు చూడవలసిందని శపమోక్షాన్ని గౌతముడు అనుగ్రహించాడు. కారణం,

(1) అహల్య విషయంలో తప్పు ఇంద్రునిదే తప్పు అహల్యది కాదని తెలిసి, (2) ఇంద్రుడు వచ్చాడంటే దేవలోకపు కార్యం కోసమే వచ్చి ఉంటాడని అర్థమయ్యిన్నీ. అందుకే తపస్సు చేసికొనడానికై హిమలయాలకు వెళ్లిపోయాడు.

విశ్వామిత్రుడు లోకాన్ని అనుగ్రహించే లక్షణం కలవాడు. ఇలాటి వారికి సహాయ పడేవాడు ఇంద్రుడు. అందుకనే తాటకని చంపగానే రామునికి అస్త్ర మంత్రాలను బోధించవలసినదిగా వచ్చి మరీచెప్పి వెళ్లాడు. అలాగే, రాబోయే ఆరణ్య కాండలో కూడ శరభంగ మహర్షి ఆశ్రమానికి వచ్చి, చెప్పవలసిన వాటిని చెప్పి వెళ్లి పోతాడు.

ఒక పనిని నెరవేర్చడానికి మానవులమైన మనమే, కొన్ని సంవత్సరాల ముందు నుండి ప్రయత్నాలని ప్రారంభిస్తాం. మఱి మనల్ని సృష్టి చేసిన భగవంతుడు, కొన్ని వందల సంవత్సరాల ముందుగా ప్రణాళికని ఏర్పాటు చేసి కొంటాడంటే, అది నమ్మదగినదే కదా!. గౌతమునికి క్రోధంలో పరీక్ష పెట్టి నట్టుగా చేసి, పరమ పతివ్రతయైన అహల్య చేసిన తపస్సు ద్వారా వచ్చిన శక్తిని, రామునికి ఇప్పించే ఏర్పాటు చెయ్యాలని ఇంద్రుని ఆలోచన. కాబట్టే, గౌతముని యొక్క శపం అహల్య విషయంలో అలా ఉంది. అహల్య ద్వారా రామచంద్రునికి తపశ్శక్తిని ఇప్పించవలసిన అవసరమేమిటని అన్వించవచ్చు రావణాసురుడు మహాతపశ్శక్తి మంతుడు. బ్రాహ్మ ముహూర్తంలో (తెల్లవారు యూమున 4.30 ని. లకు) నాలుగు సముద్రాల్లోనూ స్నానం చేసి శివపూజ క్రమం తప్పకుండా చేసే నైష్ఠికుడు. అలాటి వాణ్ణి అకస్మాత్తుగ జయించడం అసాధ్యం కాబట్టే దేవతలంతా ఆతణ్ణి చంపడానికై మహర్షుల తపశ్శక్తి అవసరమని భావించారు. రామచంద్రుడు అరణ్యాలలో పద్నాలుగు సంవత్సరాల పాటు తిరిగినది కూడ, ఆయా మహర్షుల తపశ్శక్తిని స్వీకరించడానికే.

ఒకరిని ఒకరు గెలవడం అంటే భుజబలం వలన కాక, తపోబలం వలన అని అర్థం చేసి కొనాలి. ఆ తపోబలమే, ఏదైనా ఆయుధం ద్వారా (శస్త్రం) ప్రయోగింపబడితే, 'అస్త్రం' అవుతుంది. అలాటి అస్త్రాలని ప్రయోగించే రావణుణ్ణి, రాముడు సంహరించాలి.

అందుకై ఈ తపశ్శక్తి అవసరమని భావించిన ఇంద్రుడు, ఉత్తమ తపోబలం అహల్య గౌతములకు ఉన్నదని తెలిసి, ఇలాటి పనిని చేసాడు. ఇది యథార్థం కాబట్టే - ఇలా చేయడంలో మోసం, దురాలోచనా, ఇంద్రునికి ఏ మాత్రము లేవు కాబట్టే - అండములు లేని ఇంద్రుణ్ణి, దేవతలంతా పరామర్శించి, మేక యొక్క అండములను ఆతనికి ఇచ్చి, సంతానానికి అర్హునిగ చేసారు. దేవేంద్రుడే, అహల్య విషయంలో

శరీరకమ్మైన తుచ్చ సుఖాన్ని పొంది ఉంటే, దేవలోకానికి వెళ్లి తన భంగపాటుని చెప్పుకోగలడా? ఇంద్రుడు ఒకవేళ చెప్పలేదని భావించినా, దివ్యదృష్టి గల దేవతలు నిజాన్ని గ్రహింపరా? పతివ్రతా విషయంలో ఇలా చేసినందుకు ఇంద్రుణ్ణి అంతా శిక్షిస్తారే తప్ప, సంతోషించి మేక అండాలను దేవేంద్రునకు ఇస్తారా? (క్రొధ ముత్పాద్య హి మయా నుడార్య మిదం కృతమ్) 'దేవతలారా! గౌతమునికి కోపాన్ని తెప్పించి దేవతాకార్యాన్ని చక్కబెట్టాను' అని ఇంద్రుడన్నాడు - అంటే, ఇది ఒక్క ఇంద్రుని పనే కాదు దేవతల అందరి పనీను.

విశ్వామిత్రుడు తన కీయబడిన ఆజ్ఞ ప్రకారం-తనకి నిర్దేశించబడిన ప్రణాళిక ప్రకారమున్నూ-అహల్యా దర్శనాన్ని చేయించడం పనుల్లో ఒకపని. ఆమె ఎవరికీ కనిపించక, దశరథ పుత్రుడైన రాముడు వచ్చినపుడు మాత్రమే కనిపించేలా గౌతముడు శపించడంలో కూడా, ఒక విశేషం ఉంది. ఈ సమాధి కాలంలో చేయబోయే తపస్సు, ముందు నాటికి భగవంతున కీయవలసినది సుమా! అని. లోకంలో ఎవరైనా తపస్సు చేస్తే, తపస్సు చివరలో "ఏతత్సర్వం శ్రీ పరమేశ్వరార్చన మస్తు లేదా తత్సత్ బ్రహ్మార్చనమస్తు" అని పలికి జలం విడుస్తారు. ఆ తపోబలమే స్థాయి మించితే, పరమేశ్వరుడే స్వయంగా వచ్చి, తపశ్శక్తిని దానంగా గ్రహించి మరీ వెడతాడు.

శ్రీ మహావిష్ణువువే ఎందరెందరో మహర్షులని తనకు తానుగా వెళ్లి దర్శించడం - వారి ఆశ్రమంవద్ద వారిరాక కోసం ఎదురు చూడడం-వారి తపశ్శక్తిని స్వయంగా స్వీకరించడం-అనేది, ఆరణ్యకాండలో జరుగబోతోంది. (ఇది వివరంగా నా ఆరణ్యకాండ వ్యాఖ్యలో చూడవచ్చు.) అలాటి తపశ్శక్తిని మొదటగా స్వీకరించినది అహల్య నుండి అని గ్రహించాలి.

"రామవౌత తతస్తస్యా, పాదౌ జగ్మహుస్తదా - రామలక్ష్మణు లిరువురూ విశ్వామిత్రుని ఆజ్ఞపై ఆమెను దర్శించడమే కాక పాదాలను స్పృశించి నమస్కరించారు కూడా. అహల్య కో దోషమే ఉండి ఉంటే, ధర్మ వర్తుడైన రాముడు పాదాలను తాకి నమస్కరిస్తాడా? విశ్వామిత్రుడు, అలా నమస్కరిస్తున్న వారిని ఆమోదించి ఊరుకొంటాడా? అదీ కాక రాముడు వచ్చిన పిమ్మట అహల్యని గౌతముడు తిరిగి భార్యగా స్వీకరిస్తాడా? వీరిరువురి పుత్రుడైన శతానంద మహర్షి, జనకుని నభామండవమధ్యంలో "మా తల్లిని, తండ్రి తిరిగి స్వీకరించాడా?" అని అడుగుతాడా?.

అహల్య-అర్హ్యాన్నీ (చేతులు కడుగుకొనేందుకు నీరు) పాద్యాన్నీ (కాళ్లు కడుక్కొనేందుకు నీరు) ఆ పిమ్మట ఫలాలనీ ఇచ్చి రాముడికి ఆతిథ్య మిచ్చింది.

ఫలాలంటే వట్టి వల్లని అర్థం కాదు. తపః ఫలాలని అర్థం ఈ విషయమే భగవద్గీతలో "సత్రం పుష్పం ఫలం తోయం యో మే భక్ష్యా వ్రయచ్చతి" అనే శ్లోకంలో చెప్పాడు పరమాత్మ. హృదయ వత్రాన్నీ-మంత్ర పుష్పాన్నీ-తపః ఫలాన్నీ--తపశ్శక్తిని

(నీలద్వారా) అర్చణం చేయాలని దీని భావం. కాని వట్టి పత్రినీ-పూవులనీ - సలాలనీ-నీటినీ తన కిమ్మని భగవంతుని అభిప్రాయం కానేకాదు.

ఆ తపః సలాలని ఆతిథ్యంగా స్వీకరించిన రాముడు పరమ కృతజ్ఞుడై ఆమెకు నమస్కరించాడు. తాను అర్జించిన తపస్సుని - ఎవరి నుండి దానాన్ని స్వీకరించని రామునికి, రాముణ్ణి రప్పించుకొని తన తపశ్శక్తిని దాన మిచ్చినంతట ఉత్తమురాలు అహల్య. రాముణ్ణి వెతుక్కుంటూ విశ్వామిత్రుడు వస్తే, రాముణ్ణి రప్పించుకొన్న పతివ్రత అహల్య. యాగానికి విఘ్నం కలక్కండా విశ్వామిత్రునికి రాముడు అభయమిస్తే, రాముడు చేయబోయే రావణవధకి తపశ్శక్తి నిచ్చి, రాముడికే అభయచ్చిచ్చిన తపస్విని అహల్య.

దీనికి వేదాంత పరంగా కూడా మహార్థముంది. అయితే అది సామాన్య స్థాయిని మించేది. మఱొక చోట దాని గురించి ముచ్చటేద్దాం.

“మునినా నంగలా వత్సీ భర్గవేణేవ రేణుకా” అని ఇక్కడి మాట. జమదగ్ని మహర్షి రేణుకాదేవిని స్వీకరించి నట్టుగా, అహల్యను గౌతముడు స్వీకరించాడని దీని అర్థం. రేణుకాదేవి కూడ, మానసికమైన దోషాన్నే చేసింది. “ఆమెను జమదగ్ని స్వీకరించినట్లే” ..... అని అనడంలో, అహల్య చేసిన దోషం కూడా మానసిక దోషమనే గ్రహించాలి.

అహల్యని బండఱాతిగా శపించినట్లు వ్యాసుడూ, కాళిదాసూ వ్రాసారు. బండఱాతిగా శపించడంలో ఒక దోషం ఉంది. ఒక డెవరో ఏదో నేరం చేసాడను కొందాం. ఆతనికి న్యాయాధిపతి శిక్ష విధించాడనుకొందాం. మూడురోజులపాటు శిక్ష అనుభవించవలసి వస్తే, 4 రోజుల పాటు ఆ నేరం చేసిన వ్యక్తికి, తన శరీరం తనకి తెలియని మత్తుమందు ఇచ్చామనుకుందాం. శిక్ష అనుభవించి నట్టు గాని, తప్పు చేసినందుకు బాధ పడాలని గాని, ఏ మాత్రపు ఆలోచనా అతనికి ఉండక, అతనిలో పశ్చాత్తాప బుద్ధి కలుగనే కలుగదు. మత్తుమందు ఇవ్వడం ఎలాంటిదో, ఱాతిగా శపించడమూ అలాంటిదే. పైగా, అమూల్యమైన తపః ఫలం ఆమెనుండి పొందడానికి వీలుగా, ఆ శాపం అంత చక్కగా వాల్మీకంలో (వాల్మీకిరామాయణంలో) ఇవ్వబడింది. పైగా, ఈ శ్రీమద్రామాయణ కథని విని, రాముడే ‘నిజమని’ ఆమోదముద్ర వేయగా, ఱాతిగా శపించాడని వ్రాయడం-రామాయణానికి వ్యతిరేకమూ-ఆమోదం పొందని శాపమున్నూ కదా!.

భర్త తనవద్ద ఉండగానే, మానసికంగా దోషాన్ని చేసింది అహల్య అయితే, (ముందునాటికి) రావణుని సమక్షంలో ఉండకూడా, ఏమాత్రపు మానసిక దోషం కూడా చేయనిది సీత. మానసికదోషం చేసిన అహల్యనే గౌతముడు గ్రహిస్తే, అలా చేయని సీతమ్మని గ్రహింపక పోవడం దోషమౌతుంది సుమా!-అని రామునికి ముందు కాలానికి హితబోధ కూడా ఇందులో ఉంది.

బయలుదేరి ప్రయాణిస్తున్న రామలక్ష్మణులు మహర్షి గణాంత మిథిల సారిమేరలు చేరారని తెలిసి, జనకమహారాజు తన వారందరితోను ఎదురొచ్చి, రాజ మధ్యాదలో తన దేశానికి తీసికొని వెళ్ళాడు.

వన్నెండు రోజుల యాగం సాగెంత వఱకూ మీరిక్కడే ఉండాలని విశ్వామిత్రుణ్ణి ప్రార్థించిన జనకుడు రామలక్ష్మణుల సాయగాన్ని త్రాగివేస్తూన్న వానిలా సంతృప్తితో చూస్తూ ఇలా అడిగాడు. 'మహర్షీ! రామరంవంటి వేతాలూ, రమణీయ రూపమూ అక్షయ టూణీరాలూ కలిగిన ఈ యిద్దఱూ అశ్వినీ దేవతల్లా ఉన్నారు. దేవతలే నడిచి భూలోకానికి వచ్చారా?' అనిపిస్తోంది. ఏవని మీద వచ్చారు? ఎవరి పిల్లలు ? అని.

దీని - రోభావం - స్పష్టంగా తెలుస్తోంది. వీరిద్దఱూ దేవతలే అనే అభిప్రాయం నిత్యమూ యాగాలుచేసే జనకునికి కలిగే అడిగాడు అని. దేవ రూప్యం బయటపెట్టారాదు కాబట్టి, జనకునికి అర్థ మయ్యే స్థాయిలో విశ్వామిత్రుడు వీరికథనంతా చెప్పి, ఇంకా అర్థం కాకపోతే అర్థమయ్యేందుకు 'నీయింట శివధనుస్సుని చూడవచ్చినవారు' అని చెప్పి ఉరుకున్నాడు.

పూర్వకథని వినగానే, అహల్యా గౌతముల పుత్రుడు శతానందుడు, తమతల్లిని గూర్చి అడిగి, సమాధానం తెలిసికొని సంతోషించాడు.

రామా! విశ్వామిత్రుణ్ణి గూర్చి విను!

రోకంలో ఎవరైనా తమ గుఱించి తాము చెప్పుకుంటూ ఉంటారు. కాని విశ్వామిత్రుడెక్కడా తన గొప్పదనాన్ని తాము చెప్పుకోవలేదు. ఆయన గూర్చిన కథని ఇప్పటి వఱకూ రామలక్ష్మణులు వివనమాలేదు. తన పొదరిని గూర్చి విశ్వామిత్రుడు చెప్పి వేటొక కథలోనికి వెళ్లిపోయాడు. రామలక్ష్మణులకి తమ గురువు గూర్చి లిసికోవాలని ఏనాటినుండో ఉన్న కోరికని తీర్చదలచి, జనకుని పురోహితుడైన శతానందుడు, రామునితో ఇలా చెప్పసాగాడు.

'నాయనా! విశ్వామిత్రుడు నిన్ను వెంటపెట్టుకొని వచ్చాడంటే అది నీ అద్భుతమే. ఎంతో మేలు చేయదలచి నిన్ను తెచ్చి ఉంటాడు . ఆయన 'బ్రహ్మర్షి' కూడ అయినాడు. నీకా కథని చెప్తాను విను.

“ఈ గోవుని ఇవ్వనే ఇవ్వమ”

రామచంద్రా ! దేశదేశాల చరిత్ర తెలిసిన విశ్వామిత్రుడు ఒకసారి, తన అక్షౌహిణి పైవ్యంతో భూలోకంలోని అశ్రమాలన్నీ తిరుగుతూ వసిష్ఠుని అశ్రమానికి వచ్చాడు.

ఉభయుల కుశలప్రశ్నలూ అయ్యాక అక్షోహిణి సైన్యంతో ఉన్న విశ్వామిత్రునికి వసిష్ఠుడు ఆతిథ్యాన్ని ఇచ్చాడు.

ఎవరెవరికి ఏ యేవి ఇష్టమో అలాంటి పదార్థాలూ, భక్ష్యాలూ (పిండి వంటలు) భోజ్యాలూ (తినదగిన కాయలు-పళ్లు) చోష్యాలూ (పులుసులు) లేహ్యాలూ (నాలుకకు అంటించుకొని తినదగినవి) పానీయాలతో త్రాగడానికి వీలైన పానసం వంటివి) చక్కని నీటితో వండిన దియ్యంతో ఉడికిన అన్నాన్నీ ఏర్పాటుచేసాడు వసిష్ఠుడు. ఏ కడురూ లేకుండా వచ్చిన తనకి, ఇన్ని పదార్థాలని ఇంత తక్కువ కాలంలో ఇంతమందికి ఇంత రుచిగా చేయడానిక్కారణం వసిష్ఠుని యింట ఉన్న 'శబర' అనే పేరున్న 'గోవు' అని తెలిసింది విశ్వామిత్రునికి.

'వసిష్ఠా! క్షత్రియుణ్ణై న నేను తమని వీడి యాచించ రాదు. వైగా మీరు మాటల్లో వేర్పరిచనం ఉన్నవాళ్లు. యాచిస్తున్నాను కాబట్టి, నూటేగా మర్కం లేకుండా అడుగుతున్నాను కాబట్టి ఆ 'శబర గోవు' ని నాకిప్పించండి. యౌవరే తు వాద్మహి! అని కదా న్యాయం! (లోకంలో శ్రేష్ఠమైన నీ వస్తువున్నా అది రాజుకే చెందుతుంది) ఇక మీకు ఈ గోవుకి బదులుగా లక్ష గోవులని వెంటనే వంపిస్తాను' అన్నాడు విశ్వామిత్రుడు.

'విశ్వామిత్రా! పౌరుషవంతుణ్ణి ఆశ్రయించుకున్న కీర్తిని, ఆతని నుండి ఎలా వేరు చేయసాధ్యం కాదో, అలాగే-లక్షకాదు - కోటికాదు - నూఱుకోట్ల ధేనువులనిచ్చినా, నుండి ఈ 'శబర' దూరమయ్యే ప్రసక్తి లేదు. నా తపశ్శక్తికి అంతకీ నా ఈ ధేనువే మూలం' అందుకని ఇవ్వనే ఇవ్వను అని వసిష్ఠుడు నొక్కి చెప్పాడు.

ఈసారి విశ్వామిత్రునిలో (రాజు కాబట్టి రజోగణం పెరిగి) కోపం పెరిగి - బంగారు గొలుసులూ, బంగారు వడికట్టు త్రాళ్ళూ, బంగారు అంకుశాలూ, కల 14,000 వీనుగురినీ, బంగారు గంటలూ మువ్వలూ ఉన్న నాల్గు గుఱ్ఱాలు పూన్చిన బంగారు రథాలని ఇస్తాను. 11,000 ఉత్తమ జాతి గుఱ్ఱాలని ఇస్తాను. కోటి చూడి ఆవులని, కోరిన వాటినిస్తాను. ఇది కాక, మీరడిగినవి ఇస్తాను. శబరనిప్పించు' అని ఆజ్ఞగానూ, ప్రార్థనగానూ అడిగాడు.

ఏమై నా ఈయనని వసిష్ఠుడూ - ఇవ్వకతప్పదని విశ్వామిత్రుడూ వాదనివాదాలు చేసారు. ఇక లాభం లేదని తలచిన విశ్వామిత్రుడు, తన భటులతో శబరని బలవంతానా తెమ్మని ఆజ్ఞచేసాడు. శబర వసిష్ఠుని వద్దకు దుఃఖిస్తూ వచ్చి అడిగింది "పంపుతున్నావా?" అని -

శబరతో వసిష్ఠుడు 'శబరా! నీవు నా నహోదరిలాంటదానివి. జరుగుతున్నది చూస్తున్నావు కదా! నేనెలా ఇష్టపడి వంపుతాను? నేను బ్రాహ్మణుణ్ణి. తపోబలంతో ఏదో చేయాంవిభావిస్తే ఇతల్లి (రాజుని-ఇప్పుడే ఆతిథ్యాన్ని నేనీయగా స్వీకరించినవాణ్ణి) కేసేమీ చేయరాదుకదా! నీవే నేనని నృప్తించుకో!' అన్నాడు.

శబర అంకెవేసింది. హాంకారం నుండి కాంభోజాలూ, పాదుగునుండి వల్లపులూ, రోమాలనుండి రోమీయులూ, (వైచ్యులు) (శక్యత్) గోమయం నుండి శకులూ, యోని నుండి యవనులూ ఇలా పుట్టి, విశ్వామిత్ర సేనలని వధించి, రథాలని ధ్వసంచేసి, ఆశ్వాలని కండతుండాలుగా నటికి బీభత్సం చేయడంతో, విశ్వామిత్రుడు బ్రతికి ఉన్న తన ఒక్క పుత్రునితోనూ ఆశ్రమం నుండి పాటిపోయాడు.

ఆ కుట్టవానికి రాజ్యాన్ని పట్టం గట్టి, శివుణ్ణి గూర్చి తపస్సు చేసి ధనుర్వేదాన్ని, అస్త్రరహస్యాన్ని. మంత్రాలనీ వరంగా పొంది, మఱుక్షణంలోనే ఆశ్రమం మీదికి దూకి వసిష్ఠుని మీదికి ఒక్కొక్కటి విడువ సాగాడు.

మూడుదైన విశ్వామిత్రుని క్షత్రియబలాన్ని ఎదిరించడానికి తనతపశ్శక్తిని నిక్షిప్తం చేసిన తన బ్రహ్మదండాన్ని పట్టుకుని నిరబద్ధాడు వసిష్ఠుడు. అంతే ! ఒక్క అస్త్రం కూడా వసిష్ఠుణ్ణి ఏమీ చేయలేక పోయింది. విశ్వామిత్రునికి సగ్గువేసింది. అభిమానపడ్డాడు.

‘ధిగ్బలం క్షత్రియబలం బ్రహ్మలేజో బలం బలమ్ ।

ఏకేన బ్రహ్మదండేన సర్వాస్త్రైః హతాని మే । ‘అయ్యో! క్షత్రియబలం ఎంత నీచమైనది. బ్రాహ్మణుని మంత్రబలం ముందు నా బలం అంతా వ్యర్థమై పోయింది. ఒక్క బ్రహ్మదండం ముందు నా క్షత్రియబలం నిర్వీర్యమై పోయింది’. అని పశ్చాత్తాప పడుతూ బ్రహ్మబలం సంపాదించడానికి తపస్సు చేయాలని సంకల్పించాడు.

ఈ కథ వల్ల తెలిసిందేమిటి ?

ఈ కథ అంతా విశ్వామిత్రుడు ‘బ్రహ్మర్షి’ కాదుముందు, కేవలం క్షత్రియుడుగా ఉన్నప్పటి కథ. శతానంద మహర్షి, రామలక్ష్మణులకి మంత్రులతో ఉన్న జనకమహారాజు సమక్షంలో, ఈ కథని చెప్తాంటే, విశ్వామిత్రుడు కూడా వింటూ ఉన్నాడు.

లోకంలో ఎవరైనా సంమానాలని కోరుకుంటారుగాని అవమానాన్ని కోరుకోరు. ఒకవేళ ఎక్కడైనా అవమానం జరిగినా, దాన్ని తిరిగి గుర్తు తెచ్చుకోడానిక్కూడా ఇష్టపడరు. ఇక్కడ శతానందమహర్షి చెప్పే యీ కథ, విశ్వామిత్రుని అవమానం గూర్చి. ఎవరైనా ఆతిథ్యమిస్తే స్వీకరించి పోవాలిగాని, భోజనం వడ్డించిన వెండిపళ్లెం ఇమ్మంటే అది మర్యాద ఔతుందా ? కుదురదు అని అన్నందుకు, ఆతిథ్యమిచ్చిన వానిపై విరోధించి యుద్ధం చేయడం ఎంత అవివేక మౌతుంది ? అలాంటి తన దుశ్చేష్టని శతానందుడు తన ఎదురుగా అంతమందిలో రామలక్ష్మణుల సమక్షంలోకూడా వివరించి చెప్తాంటే, విని ఊరుకొనేంత సత్వగుణం కలవాడు విశ్వామిత్రుడు. ‘బ్రహ్మర్షి’ అంటే అంతటి సత్వగుణం ఉన్నవాడన్నమాట.

తన అవమానం గుఱించి ఎంతగానో, ఎందఱికో తెలిస్తే, ఎంతో జాగ్రత్త పడుతూ, అలాటి అవమానంతెచ్చే రక్షణం ఉండకుండా ప్రయత్నించేందుకు నీలౌతుందని విశ్వామిత్రుని అభిప్రాయం. చరిత్రని గూర్చి, నడవడికని గూర్చి జాగ్రత్త పడాలని నేటి కాలపు ఏ ఒక్క ప్రకటనా చెప్పదు. శరీర సౌందర్యాన్ని గూర్చి జాగ్రత్త తీసికొనాలనీ, ప్రత్యేక శ్రద్ధ వహించాలనే నేటి వ్యాపార ప్రకటనలుగానీ, కొన్ని రచనలు గానీ చెప్తాయి. అవమానం గూర్చి ఈనాడు చెప్పబోతే, అవమానపడిన వ్యక్తి చెప్పనీయదు సరికదా 'నీకు మాత్రం బరగలేదా?' అంటాడు. ఇదేమీ వీలు కాకపోతే మఱో విషయంలోకి సంభాషణని మార్చి సంతృప్తిపడతాడు.

ఇదంతా ఎందుకంటే, రామునికి హితబోధ చేయడానికే. ఏమని? అంటే- 'రామా! నువ్వు క్షుతియుడివి. క్షుతియబలంతో మాత్రమే వ్యవహరిస్తే విశ్వామిత్రుని వద్దలి కల్గుతుంది. క్షుతియబలం, బ్రాహ్మణబలం ముందు ఎందుకూ వనిచేయదు. నీ క్షుతియబలంతో కాక, అరణ్యంలోని మహర్షుల తపోబలాలతో ముందు కాలంలో రావణుణ్ణి వధించు నుమా! అని భావం. అందుకే, విశ్వామిత్రుడిచ్చిన ఆస్త్రాలమంత్రాలని పునశ్చరణచేసి అవి, 'పట్టవ్వడానికి' మహర్షుల తపోబలాలని స్వీకరించడానికి, 14 సంవత్సరాల కాలం అరణ్యంలో తిరిగి రాముడు. విశ్వామిత్ర వాక్య ప్రభావమే దీనిక్కారణం. మహర్షులందఱూ తపోబలాన్ని శ్రీ మహావిష్ణువుకే కదా దారపోయవలసినది. ఆ తపశ్శక్తిని స్వయంగా విష్ణువేవచ్చి స్వీకరించి పోవడం వారికే గర్వకారణం అయింది. ఎందఱెందఱికి, విష్ణువే వచ్చి స్వయంగా స్వీకరించే అంతటి ఆ స్థాయి తపశ్శక్తి ఉందో, ఆ స్థాయి మహర్షులంతా దండకారణ్యంలో ఉండడం బట్టి, వారివారివద్దకి మాత్రమే రాముడు వెళ్లాడు. అందఱి దగ్గఱా స్వీకరించక పోవడానిక్కారణం కూడ అందఱికి ఆ స్థాయి లేక పోవడమే.

ఇక, శబరి అనే గోవుకోసం అంత తాపత్రయందేనికి? అంటే, గోవు సాధారణ మైనది కాదు.

గోమాహాత్యం

పరమాత్మ స్పృష్టి చేస్తూ వసు-రుద్ర ఆదిత్యులనే ముగ్గురు దేవతలని స్పృష్టించి, వారి కోరిక మీద వారికే స్పృష్టచేయగల శక్తినిచ్చాడు. దానితో వారంతా ఒక గోవుని స్పృష్టించారు.

ఇది వారి 'ఉమ్మడి ఆస్తి' కదా అని, బ్రహ్మవద్దకు పోయి ఆయనకే ఇస్తే, దీన్ని సంవత్సరానికొకరు చొప్పున రక్షించి, ఆ పిమ్మట తన వద్దకు రావలసినదని బ్రహ్మ పలికాడు.

3 సంవత్సరాలూ అయ్యాక వేయి ఆవులతో ఈ ముగ్గురూ ఆయన వద్దకు పోయారు. 'అయ్యా! ఈ ఆవు ఒక్కొక్క సంవత్సరంలోనూ పెట్టిన పిల్లలూ, పిల్లల పిల్లలూ అలా మొత్తం కలిపి ఒక్కొక్కరి దగ్గటా333 చొప్పున అయ్యాయి. అలా ముగ్గురి వద్దా కలిపి '999' ఆవు పిల్లలూ, +మీరిచ్చిన ఆవుకలిపి 'వేయి' అయ్యాయన్నారు.

ఒక్క ఆవుని దానం చేస్తే, పుట్ట బోయే 999 ఆవులని కనగల శక్తి ఉన్న ఈ ఆవు, వేయి ఆవులకి సమానమౌతుందట. అందుకని ఒక్క ఆవుని దానంచేస్తే, వేయిటిని దానం చేసిన ఫలిత మిస్తానని బ్రహ్మగారు చెప్పారు. ఆవు రోమాలు ఎన్ని ఉన్నాయో అంత కాలమూ బ్రహ్మలోకంలో నివాసం చేసే అధికార మిస్తానన్నాడాయన. అదే కపిలగోత్రే, 7 తరాలదాకా వంశాన్ని తరింపచేస్తాననీ చెప్పాడు.

గాలుపూ - వర్షమూ - చలిబాధలలో తనకంటే ముందుగా ఎవడు గోవుని రక్షించ ప్రయత్నిస్తాడో వాడికి మహాపుణ్యమే కాక, అపమృత్యు భయం (ప్రమాదాలలో అకస్మాత్తుగానూ లేదా బంధువులకి దూరంలోనూ మరణించడం) లేదని నియమం చేసాడు బ్రహ్మ.

ఇతరుల సొమ్ముని వారికి చెప్పకుండా తేవడం దొంగతనమే ఐనా, గోవు గడ్డి కోసం తెస్తే అది దొంగతనం కాదని వేదం పలికింది. ఇంత గొప్పది కావడం వలననే, నివాహానికి ఆదిలో గోదానం చేయించడం - పితృకార్యాలలో గోదానాన్ని చేయించడమూను. గోదాన ప్రత్యామ్నాయమని(బదులుగా) ఏదో రెండ్రూపాయలిస్తే, రెండురూపాయాల దాన ఫలితం వస్తుంది తప్ప, పైపలమెలా వస్తుంది ? పైగా, చేసేదానం గోదానం కాదని ఇచ్చేవానికి, పుచ్చుకునేవానికి, చూచే అందటికి కూడ తెలుసు. కాని, గోదాన మిచ్చినట్లే అనుకుంటే ఎలా? ఇలా ఈయలేని వక్షంలో 'గోదాన మీయగల శక్తి నాకు లేదు - నై జన్మలోగానీ, ఈ జన్మలోనే గాని అనుగ్రహించు', అని వేడుకోవడం సరైనదని శ్రీమద్వాగవతం చెప్పింది.

అంతేగాని దొంగదానం చేయవద్దంది. బిరరామ కృష్ణులు పుట్టినప్పుడు, బ్రాహ్మణులకి గోదానం చేసే అర్హుడం తనకి లేదని చెటసాలలో ఉన్న వసుదేవుడు దుఃఖించాడు. అయితే, మనస్సుతో మాత్రం 'గోదానం' చేస్తాను అని మ్రొక్కుకున్నాడు. ఈ మ్రొక్కు కారణంగా కంపవద పిమ్మట, కంసుడు తోలుకొని పోయిన ఆవులన్నీ, బిరరామ కృష్ణుల ఉపవయన కాలానికి తనకి కలిగాయి. అప్పుడు దానమిచ్చాడు. ఇయ్యలేక పోవడం తప్పు కాదు గాని, ఇవ్వనిదానిని ఇస్తున్నట్టు చెప్పడం వేరం.

గోసేవచేసి సంతానాన్ని దిలీపుడు పొందితే, గోమూత్రాన్ని కళ్లకు రాసికొన్న రఘు మహారాజా, అశ్వమేధయాగంలో గుడ్డాన్ని ఎవరు అవహరించి, ఎక్కడ దాచారో

తెలిసికోగలిగాడు. గోవులు శుభానికీ, సంపదకీ గుర్తు. అందుకే విరాటరాజుకీ ఉన్న ఐశ్వర్యాన్నీ, శుభ పరంపరనీ ఎత్తుకుపోవాలనే ఉద్దేశ్యంతోనే కౌరవులు ఉత్తర దక్షిణ గోగ్రహణాలు చేసారు. (ఉత్తర దిక్కునా; దక్షిణ దిక్కునా ఉన్న విరటుని గోవులని బలవంతగా మరల్చి తెచ్చుకోవడం).

‘అచరేభ్యశ్చ భూతేభ్య శ్చరా శ్రేష్ఠా నరాన్సదా - బ్రాహ్మణాశ్చతత : శ్రేష్ఠా తేషు యజ్ఞాః ప్రతిష్ఠితః - యజ్ఞై రవాన్యతే సోమ , నచ గోమప్రతిష్ఠితః’ (సోమో గోమ ప్రతిష్ఠితః అని వేదం).

ప్రాణం లేనివాని కంటే ప్రాణం ఉన్నవి గొప్పవి.

ప్రాణం ఉన్నవానిలో కూడ కదిలేవి, కదలలేని వానికంటే గొప్పవి.

కదిలేవాటిలో, ఆలోచించగల శక్తి ఉన్న నరులు, బుద్ధిలేని పశుపక్ష్యాదుల కంటే గొప్పవారు.

నరులలో వేదాధ్యయనాన్ని చేసి, ధర్మ బోధ చేస్తూ, హింసని వ్యతిరేకించే విధానం నేర్పే బ్రాహ్మణులు గొప్ప.

వారిలో కూడ యజ్ఞాలు చేయించగలిగిన శక్తి ఉన్నవారు గొప్ప.

ఆ యజ్ఞంవల్ల వచ్చే ‘సోమం’ అనే ద్రవ్యాన్ని, దేవతలు గోవులలో దాచుకుంటారు. అంటే, దేవతలకి ఆహారం దాచుకొనే చోటు గోవులు. అలాంటి గోవుని సేవించడమంటే, దేవతలకి ఆహారమిచ్చినట్లే కదా! (ప్రత్యేకంగా గోవుకోసం ఏమీ కొనుక్కురా నక్కటలేదు. మన యింటిముందు నుండి గోవు పోతూంటే, ఒక పాత్రలో నీటినీ, ఏ కూరగాయనో ఇవ్వగలిగినంత యిచ్చినా చాలు, స్వీకరిస్తుంది. మనం తెచ్చుకునేప్పుడే, ఒక ఆకుకూర కట్టని దానికి పెట్టిరావచ్చు. నేడు పెట్టామని, రేపు లేదని తిట్టదు. రోజూ పెట్టాలని శాసించదు. ఏనాడైనా పెట్టకపోతాడా? అని ఎదురుచూచే సాధువు. ఈ నాటినుండే ఇలాంటి గోసేవని ప్రారంభించవచ్చు. కష్టం ఏముంది?).

“నన్ను కొనుక్కో”

గంగా యమునలు కలిసేచోట తపస్సు చేసుకుంటూన్న చ్యవన మహర్షి ఒకసారి పల్లె వాళ్ల వలలో పడ్డాడు. ఆ దేశపు రాజు నహుషుడు అడిగాడు ‘మహర్షీ! వీరికి ఆహారంగా నువ్వు చిక్కావు. ఏం చేయను ?’ అని.

‘నన్ను కొనుక్కుని ఆ మూల్యాన్ని వీరికియ్యి’ అన్నాడు చ్యవనుడు. ఎన్నిటినిచ్చినా సరికాదు - కాదని తిరస్కరించిన చ్యవనుడు, గోవు నిచ్చిన నహుషునితో ‘ఉత్తిష్ఠా మ్యేష రాజేంద్ర! సమ్యక్క్రీతోఽస్మి తేఽనఘ - గోభి స్తుల్యం న వశ్యామి - ధనం కించి దిహ్ చ్యుత !’ అన్నాడు. నన్ను సరియైన విలువతో కొన్నావు. ఇదిగో ఈ గోవుని వారికిద్దాం. ‘గోవుతో నమానమైన దేదీ లేదు’ అని. ఆ గోవుని రాజుకిచ్చి

చెప్పలేని ధనాన్ని పొందారు. ఆ పల్లెవారు ఇంకచాలు వద్దని వెళ్లిపోయారు తప్ప, నహుమడు ఇస్తానే ఉన్నాడు వారికి. అంతటి శక్తికలదిగోవు.

గోబ్రాహ్మణేభ్య శ్శుభమస్తు నిత్యమ్!

విశ్వామిత్రుని గూర్చి చెప్పిన యీ కథలో గోవులకీ, బ్రాహ్మణులకీ, ఉన్న శక్తిని శతానందుడు చెప్పాడు. అందుకే ఈ ఇద్దఱూ (గో బ్రాహ్మణులు) సుఖంగా ఉంటే, (సుఖంగా ఉంచితే) గో బ్రాహ్మణుల ఆశీర్వచనాలవల్ల, లోకం క్షేమంగా ఉంటుందని పెద్దలమాలా - పైగా పూర్వ ఇతిహాసపురాణాల సాక్ష్యమున్నూ.

అట్టి పూర్వనిమిత్తాని నద్య మివశ్యత : బ్రాహ్మణాన్ ప్రథమం ద్వేష్టి - బ్రాహ్మణైశ్చ విరుద్యతే - బ్రాహ్మణస్యాని చాదతే - బ్రాహ్మణాంశ్చ జహానతి - యతే నిందయా చైషాం ప్రశంసాం నాభినందతి - ఏతాన్ దోషాన్నర : ప్రాజ్ఞ : బుద్ధ్వా బుద్ధ్వా వివర్తయేత్ అని భారతం చెప్పింది.

తెట్టుకోలేని కష్టాన్ని పొందబోయే వ్యక్తికి, 8 విధాలైన బుద్ధులు పుడతాయట. 'బ్రాహ్మణులని ద్వేషించడం - వారితో కావాలని విరోధం పెట్టుకోవడం - వారికీ నంబందించిన స్థలాలనీ గృహాలనీ అన్యాయంగా ఆక్రమించడం - వారిని చంపాలని ప్రయత్నించడం లేదా చంపడం - వారిని, ఎవరు నిందిస్తున్నా చాల నంబోషవడడం, వారి గొప్పదనాన్ని ఏమాత్రమూ నహించక 'నీచులనుగా' చిత్రీకరించి ఆనందించడం' అనే ఈ మొదలైనవి కలుగుతాయని ధృతరాష్ట్రునితో విదురుడన్నాడు. ఈ చెప్పిన వాడూ, దీన్ని విన్నవాడూ ఇద్దఱూ బ్రాహ్మణులు కారు కాబట్టేనా, నిజమని గ్రహించాలి.

ఎవరి జోలికీ పోని గోవు బ్రాహ్మణుడూ అనేవి నిస్సహాయులు. వీళ్లకి దైవశక్తి పొచ్చు. దీమ్మడంతటి వాడు మరణిస్తూ 'బ్రాహ్మణునింద' సరికాదని చెప్పాడు. అలాగని దుర్మార్గాలు చేస్తున్న బ్రాహ్మణుణ్ణి భగవంతుడు సహించడు. ఎవరికీ ఇవ్వని శాసాన్ని, కరుణా సముద్రుడైన కృష్ణుడు, బ్రాహ్మణుడైన ఆశ్వత్థామకే ఇచ్చాడు - అతని ప్రవర్తన కారణంగా. కాబట్టి బ్రాహ్మణుణ్ణి శిక్షించడమనేది భగవంతుని చేతిలో ఉంది. శిక్షించడ మనేదే వస్తే బ్రాహ్మణునికి అతి తీవ్ర శిక్షని భగవంతుడు విధిస్తాడని కూడ దీన్ని బట్టి గ్రహించాలి. కావున పదిమందికీ అహింసా బుద్ధిని పుట్టించి, ధర్మబుద్ధిని కల్గించవలసినది బ్రాహ్మణుడు కాబట్టి, క్షత్రియుడైన విశ్వామిత్రుడు కూడ అంతటి పట్టుదలతో 'తానుబ్రాహ్మణి' కావాలని సాధించినది కూడాను.

వసిష్ఠుని ఆశ్రమానికి వచ్చి, విశ్వామిత్రుడు విరోధం పెట్టుకున్న కారణంగా మఱో విశేషమూ తెలుస్తుంది. సజ్జనుడు ఎంత దూరంగా ఉన్నప్పటికీ, ఒక్కోసారి దుర్జనునివల్ల విరోధం రాకపోదు. వచ్చినా నిగ్రహాన్ని పాటించాలి. ఆత్మ రక్షణ చేసి

కోవారి తప్ప, ఎదుటి వానిలా బ్రాహ్మణుడు ప్రవర్తింపరాదని కూడా నీతి. తన తపశ్శక్తిని అనవసరకోపం, పట్టుదలలకీ విశ్వామిత్రుడు వ్యయం చేస్తూంటే, నిష్కారణమైన విరోధం కారణంగా వసిష్ఠునికి కొంత తపశ్శక్తి వ్యర్థం కాకతప్పలేదు. ఒక్కొక్కసారి అనవసరమైన, నిష్కారణమైన తగాదా మనపైనపడి, వ్యయం కావడం ఇలాటిదే.

తపస్సు తన శ్రేయస్సుకీ లోకక్షేమానికీ చేయాలి. విశ్వామిత్రుడు శివుణ్ణి గూర్చి తపస్సు చేసి, ఆ తపస్సు ద్వారా సాధించిన అస్త్రాలని, వసిష్ఠుని మీద విసరడానికి ఉపయోగించాడు. అతి ప్రయోజనకరమైన దానిని, నిష్ప్రయోజనం చేయడమంటే యిదే.

గురుశాసనం చాల తీవ్రమైనది

బ్రహ్మర్షికావారనే దృఢవాంఛతో, భార్యతో సహా విశ్వామిత్రుడు దక్షిణదిక్కుకి పోయాడు: హవిష్యంద - మదుష్యంద - దృఢనేత్ర - మహారథులనే నల్గారు పుత్రులు వారికి కల్గారు. (హవిష్యందో మదుష్యందో దృఢనేత్రో మహాశఠః) ఎంతో కాలం తపస్సు చేయుగా బ్రహ్మ ప్రత్యక్షమై 'నీ తపశ్శక్తితో రాజర్షి' అయ్యా వన్నాడు: (జితా రాజర్షిలోకా వై రాజర్షి ఋతి విద్యహే.) నిరుత్సాహపడిన విశ్వామిత్రుడు తపస్సుని తీవ్రం చేసాడు.

ఇది ఇలా ఉండగా, ఆ దేశపురాజు అయిన త్రిశంకునికి ఒక చిత్రమైన కోరిక 'సశరీర స్వర్గ గమనం' (శరీరం ఇక్కడ విడువకుండా స్వర్గానికి శరీరంతోనే పోవడం) అనేది కల్గింది. కుల పురోహితుడు అయిన వసిష్ఠుణ్ణి అడిగితే అది అశక్యమనీ - ఆ ఆలోచన తప్పు అనీ చెప్పాడు.

ఏమైనా తన కోరిక తీరాలనే పట్టుదల కలిగిన త్రిశంకువు, దక్షిణదిక్కులో తపస్సు చేస్తూన్న వసిష్ఠుని పుత్రులని అడిగి చూచాడు. వారికి కోపం కల్గింది. "రాజా! యాగం చేయించే అధికారం వసిష్ఠునికే ఉంది. నైగా, ఈ యాగం అనలు చేయించరానిది. అదే కాక, నమర్తుడైన ఆ వసిష్ఠుడు కాదని చెప్పాక, మళ్ళీ ఆయన పుత్రులైన మమ్మల్ని అడగడంలో నీ అంతర్యం ఏమిటి - ఈ కోరిక మానుకొని వెళ్లు" అని మందలించారు.

దానికి కోపించిన త్రిశంకువు 'మీరు కాకుపోతే మఱాకరిని వెదికి చేయించుకుంటాను. (అన్యం గతిం గమిష్యామి స్వస్తిహస్తే తపోభావా!) ఇక మా వంశానికి మీ పురోహిత్యానికి స్వస్తి' అని వెళ్లి పోయాడు. కానిపనికి వచ్చి, నిందించి పోయినందుకు - చండాలడివి కమ్మని - వసిష్ఠులు (వసిష్ఠ పుత్రులు) శపించగా రాజు రూపం తెల్లవారేసరికి మాటిపోయింది. (అశ్చ మితి చా పుక్తౌ వసిష్ఠన మహాత్మానా | త్రిశంకౌర్వచం బ్రత్యా క్రోధమమవ్యతమ్ | శ్చౌ వదునాశకుద్ధా శృండాంత్యం గమిష్యసి!)

అయినా పట్టువీడని త్రిశంకువు విశ్వామిత్రునికి ఈ వృత్తాంతం చెప్పాడు. వసిష్ఠ - వాసిష్ఠులు కాదన్నారనే సరికి, వారి మీది కోపంతో తాను చేయిస్తానని అంగీకరించి, శిష్యులని పిలిచి, యాగవస్తువులని సిద్ధం చేయించాడు. అన్ని దిక్కులకీ వర్తమానాలు పంపితే, ఏం శపిస్తాడోననే భయంతో, ఎందఱో వచ్చారుగాని, వాసిష్ఠులు మాత్రం రాలేదు - సరికదా నిష్ఠురాలు మాట్లాడారు. దాంతో కోపించిన విశ్వామిత్రుడు వాసిష్ఠుల నందఱినీ కుక్క మాంసంతింటూ, 'ముష్టికులు' అని పిలువబడే హీన జాతిలో పుట్టిన వాడై, వికార ఆకారాలతో జీవించండి' అని శపించాడు. (శ్వమాంస నియతావారా ముష్టికా నామ నిర్మణా/ వికృతాశ్చ విరూపాశ్చ లోకా ననుచరంత్యమాన్/)

యాగానికి వచ్చిన వారందఱూ ఈ శపం వింటూ భయపడి పోయారు. యాగం ఆరంభమైంది. యజ్ఞంలోని 'హవిస్సు'ను (యాగంలో మంత్రాలని చదువుతూ అగ్నిలో వేసే నేయి) తీసికొని పోవలసినదిగా పేరు పేరునా దేవతలని ఆహ్వానిస్తే, ఏ ఒక్కరూ రాలేదు. ఒక ప్రక్క యాగం చేయిస్తానని ఇచ్చిన మాటా - వేఱొక ప్రక్క అందఱిముందూ అవమానపడుతున్నాననే ఆలోచనా - కలిగి కోపంతో ఊగిపోతూ విశ్వామిత్రుడు, 'దేవతలారా' నేను సంపాదించిన మొత్తం తవస్సులో ఇతడు స్వర్గానికి పోవుగాక!' అన్నాడు. అనడమే కాదు ధారపోసాడు కూడ.

త్రిశంకువు స్వర్గానికి వెళ్లడం ప్రారంభించాడు. దేవతలతో ఆలోచించిన దేవేంద్రుడు 'గురుశాపాన్ని పొందిన నీవు స్వర్గానికి రా వీలులేదు 'పో' అని ఆజ్ఞాపించాడు' మల్లీ అంతవేగం గానూ, తలక్రిందుగానూ, త్రిశంకువు పడిపోతూ 'రక్షించండి రక్షించండి' అని అఱిచాడు. తన తపోదల ప్రభావం ఇంకా ఉండడం వలన 'అక్కడ ఆగు' అనగానే త్రిశంకువు - అటు స్వర్గమూ - ఇటు భూమీ - కాక అంతరిక్షంలోనే నిలిచిపోయాడు.

ఆ మిగిలిన తపః ప్రభావంతో సప్తర్షులనీ, నక్షత్రాలనీ, ఇతరదేవతలనీ సృష్టిస్తూ వేఱే దేవేంద్రుడి గూర్చి ఆలోచిస్తూంటే, దేవతలంతా వచ్చి 'కోపం వల్లార్చుకొని విశ్వామిత్రా! నీవు చేసేది ఎంతవఱకూ నమంజనమో?' ఆలోచించమన్నారు. ఒక్కక్షణం ఆలోచించాడు. "ఎవ్వరూ కాదన్న వనిని ప్రారంభించాను పట్టుదలకీ పోయాను. నలుగురిలో నువ్వులపాలయ్యే వని చేస్తున్నాను. అన్నింటకీమించి, ఎంతో కాలం ఆర్జించిన తపోదలాన్ని దీనికి వ్యర్థం చేసాను" అని తనకీ అన్పించింది.

దేవతలతో 'అయ్యా! ఎలాగూ అన్నాను కాబట్టి నా వాగ్దానం నెరవేరేలా, ఈతడు ఉండే దాన్ని స్వర్గం అనండి. ఈ సృష్టించినదాన్ని స్థిరంగా ఉండనీయండి' అని ప్రార్థించాడు. దేవతలు ఇష్టపడి, జ్యోతిశ్శాస్త్రానికి (నక్షత్రచక్రం) వెలుపల నీ నక్షత్రాలన్నీ ఉంటాయి. ఈ త్రిశంకువు తలక్రిందుగా వ్రేలాడుతూ ఉంటాడు' అని చెప్పి వెళ్లి పోయారు.

ఈ కథవల్ల తెలిసిందేమిటి?

రాజైనవాడు అహంకరించి, కోరరాని కోరికని కోరరాదు. ఎవరు ఇలా కోరినా ఫలితం ఇలాగే ఉంటుంది. స్వర్గంలో తలక్రిందుగా వ్రేలాడుతూ, అందరూ చూచి, ఈ కథని చెప్పుకొనేలా ఉన్నాడు త్రిశంకుడు. అదే, కోరకుండా ఉంటే, మామూలుగా స్వర్గాన్నే పొందేవాడు. తాను సరైన స్వర్గాన్ని పొందలేదు సరికదా - విశ్వామిత్రుని తపోబలాన్ని వ్యర్థపఱచిన వాడయ్యాడు కూడ. కాబట్టి “ఓ రామా! చెల్లదగిన కోరికలు కోరుకో! నెరవేర్చదగిన కోరికలేనెరవేర్చు! కోసం వల్ల విశ్వామిత్రుడు ఎంతో కాలాన్నీ - తపశ్శక్తినీ - గౌరవాన్నీ నష్టపాయాడు - గుర్తుంచుకుని మనలు!” అని నీతిబోధ. విశ్వామిత్రుడు వసిష్ఠుని మీద క్రోధాన్ని ఇంకా విడనాడలేదని తాత్పర్యం. చేసే ఏ పనైనా, మనస్సుతో ధర్మపూర్వకంగా చేద్దామని కాక, మఱొకణ్ణి సాధించాలనీ, లేదా బుద్ధి చెప్పాలనీ (వసిష్ఠ వాసిష్ఠులకి) ప్రయత్నిస్తే, ఫలితం ఇలాగే ఉంటుంది. ఇప్పటినుండే ‘త్రిశంకుస్వర్గం’ అనే మాట లోకంలోకి వాడుకలోనికి వచ్చింది.

బ్రహ్మ స్త్రం ఎవరికైనా తగిలితే ప్రమాదం జరుగుతుందని, వసిష్ఠుడు మొదట్లో తానే మ్రింగేసాడు అస్త్రాన్ని. బ్రహ్మ అయిన వసిష్ఠుడు బ్రహ్మాస్త్రాన్ని మ్రింగాడు అంటే తనలోనే రయం చేసికొన్నాడు అని అర్థం. విశ్వామిత్రుడు సంధ్యావందనం చేసినా, బ్రహ్మ (బ్రాహ్మణుడు) కాదు కాబట్టి ప్రయోగించగలడేగాని, త్రిప్పి వస్తే తట్టుకోలేడు. ఆ విషయం గ్రహించిన వసిష్ఠుడు, దయాబుద్ధితో విశ్వామిత్రుని మీదికి త్రిప్పి కొట్టక, తనలో రయం చేసికొన్నాడు. “బ్రహ్మర్షీ రాజర్షి” లకు భేదం ఇక్కడ తెలుస్తుంది. సత్త్వ (బ్రహ్మర్షి) రజో (రాజర్షి) గుణాలకు భేదం యిదే.

తన ఆతిథ్యాన్ని స్వీకరించి, తనపైనే యుద్ధం ప్రకటించినవాడు విశ్వామిత్రుడైతే శక్తి ఉండీ, ఎదుటివాణ్ణి శిక్షించక ఆత్మ రక్షణ చేసికొన్నవాడు వసిష్ఠుడు. ఆత్మవిద్య (వసిష్ఠుడు) కి అనాత్మ విద్యకి (విశ్వామిత్రుడు) భేదం ఇదే. బ్రాహ్మణుడు ఇతరుల అపకారాన్నుండి రక్షించుకుంటాడే తప్ప, ఇతరుల్ని నాశనం చేయడు. (ఘాతు ర్ష మూతుకో విప్రః).

ఒక్క పుత్రుడే కలవాడూ, అసలు సంతానం లేనివాడూ సమానమట. అటువంటి వానికి మోక్షం కల్గదని భావించి, నల్లరిని కన్నాడు. క్షత్రియుడు సంన్యసించరాదు కాబట్టి, విశ్వామిత్రుడు వానప్రస్థాశ్రమంలోనే ఉన్నాడు. వసిష్ఠ వాసిష్ఠులు, యాగం చేయరాదని పల్కినా, విశ్వామిత్రుణ్ణి ప్రార్థించి భంగపడడమనేది. ఒక విషయాన్ని చెప్పుంది. ఎవరివద్దకైనా పోయి ‘ముహూర్తం’ పెట్టమని అడుగుతారు కొందఱు. ఫలాని రోజువఱకూ సరిలేదని ఆయన చెప్పగానే విని, ఎలాగో ఒకలా ముహూర్తం ఉందనే వారి

వద్దకు తిరిగి తిరిగి, ఏదో ముహూర్తం పెట్టించుకొని “ అమృత్యు కుదిరింది పరవాలేదని” కొందఱు భావిస్తూంటారు. అలాంటివి పెట్టుడు ముహూర్తాలే గాని నిజంగా ఉండేవి కావు. ఈ ముహూర్తాలు ఎదుటివారి బాధకి తట్టుకోలేక పెట్టేవే. వాటివల్ల అనర్థాలే తప్ప, సార్థకత ఉండదు. అందుకని యోగ్యుడైన వానివద్దకే పోవాలి. బలవంత పెట్టుకుండా, ఎప్పుడు సరియైనదని వారు నిర్ణయిస్తే అంతవఱకు ఆగాలి. అలా ఆగలేని పక్షంలో, అసలు ముహూర్తాలే సరికాదనుకొని, ఏదో ఒకరోజున చేసికొంటే పోలేదా? ముహూర్తమూ కావాలి, అది మనమనుకొన్న రోజే కావాలంటే, అది అన్ని వేళలా కుదురుతుందా? ‘భాండంలో అన్నం కదలకూడదు. పిల్లలు దుండుల్లా ఉండాలి’ అందట వెనకటికీ ఒక తల్లి. ఇదీ అంతే!.

అసలు ‘త్రిశంకువు’ అనే పేరే, మూడు తప్పులుచేసినవాడు అని చెప్తోంది. “పెరు శ్వాదిదోషేణ, గురుదోష్ట్రేవధేన చ, అప్రాక్ష్యోవయోగా చ త్రివిధ వైద్యుతిక్రమః - ఏవం త్రిణ్యన్య శంకూని - తాని దృష్ట్వా మహాయశః - త్రిశంకు రితి హావాచ - త్రిశంకు వైవ న స్మృతిః (హరివంశం)”.

(1) పెండ్లి ఆయి పోయిన ఆమెను స్వీకరించడం (2) వసిష్ఠ మహర్షిగోవును చంపడం (3) దేవతానివేదనం చేయని ఆహారాన్ని భుజించడం అనే 3 దోషాలున్న కారణంగా అతడు త్రిశంకుడు. కోరరాని కోర్కె కోరడం 4 వతప్పు. పురోహితనింద 5 వది. అందుకనే, రూపం బట్టే ఈ తప్పుల్ని గ్రహించేందుకు వీలుగా - వాసిష్ఠులు - ‘చండాలరూప శవం’ ఇచ్చారు.

పెద్దా - చిన్నా కాని ‘మధ్యపుత్రుడు’ ఎవరికీ కానివాడు (?)

దక్షిణ దిక్కులో విష్ణుం అయిందని (త్రిశంకు కథని విష్ణుంగా భావించాడు నిశ్వామిత్రుడు)తలచి, పడమటి దిక్కు తపస్సుకి పోయాడు. (మహాన్ విష్ణుః, మృత్యుః యం ష్టాణా మాస్థితో దిశమ్) నియమంగా తపస్సుచేస్తూ ఉన్నాడు.

ఆ కాలంలోనే ఆయోధ్యా రాజు అంబరీషుడు యజ్ఞం చేస్తూంటే, యజ్ఞ పశువుని దేవేంద్రుడు ఎత్తుకుపోయాడు. యజ్ఞం ఆగినా, శస్త్రాస్త్రంగా సాగకపోయినా దేశానికి అరిష్టం కలుగుతుందనే భయంతో, ఎన్నోచోట్లు వెదికించిన అంబరీషుడు భృగుతుంగ ప్రదేశంలో ఉన్న ఋచీక మహర్షిని చూచి, నమస్కరించి, ఆయన పుత్రులలో ఒకరిని యజ్ఞ పశువుగా ఇమ్మని ప్రార్థించాడు. (యాగంలో ఆ పశువుని నవద్వారాలూ మంత్రాలతో మూసేస్తారు. దానికి పుణ్యలోకాలు సంప్రదిస్తాయి. ఆ పశువు స్థానంలో ఋచీక పుత్రుణ్ణుంచడానికై ప్రార్థన).

మహర్షి తన పెద్దవాణ్ణి ఈయనన్నాడు. ఆయన భార్య చిన్నవాణ్ణి ఇయ్యనన్నది. మధ్యపుత్రుడైన శునశ్శేపుడు, అంబరీషునితో ‘నన్ను వారు అమ్మినట్టే. లక్ష గోవుల

నిచ్చి తీసికొనిపోండి అని పలికాడు. (ఏతా శ్చేష్ట మవిక్రేయం మాతా చానా కవీయనయ వికీత మ్మధ్యమ మ్మన్యే రాజన్ పుత్రం నయన్య మామ్)

ప్రాణత్యాగం చేయబోతున్నానే భయంతో, శునశ్శేపుని ముఖం వాడిపోయింది. అందరీమనితో ప్రయాణమై వెడుతూ వెడుతూ, మార్గమధ్యంలో తపస్సు చేసికొంటున్న విశ్వామిత్రుని పాదాల మీద పడి కథనంతా చెప్పాడు. విశ్వామిత్రుడు కరిగిపోయాడు. తనపిల్లలని పిలిచి, 'ఎవరో ఒకరు ఈ పిల్లవాని స్థానంలో యజ్ఞంలో నిలబడి, వీని బాధని తీర్చండి అని అడిగాడు. వారంతా వరిహసిన్త 'అకార్యం మేం చేయం' అన్నారు.

కోపించిన విశ్వామిత్రుడు, లోగడ వాసిమ్మలని శపించినట్లే తన పుత్రులనీ దారుణంగా శపించి, శునశ్శేపునికి విభూతిని మంత్రించి యిచ్చి, రెండు మంత్రాలని ఉపదేశించాడు. ఈ రెంటినీ నిన్ను విశననం చేయడానికై (నవద్వారాలూ బంధించి వధించడానికై) వచ్చినప్పుడు చదువుకోమని చెప్పి పంపివేసాడు. అయోధ్యలో యాగం ఆరంభమైంది. శునశ్శేపుడు ధైర్యం వహించి అలాగే చేసాడు. శునశ్శేపునికి దీర్ఘాయుష్యాన్నీ, అందరీమనికి యజ్ఞ ఫలాన్నీ దేవతలు అనుగ్రహించారు.

విశేషం ఏమిటి ?

వాసిమ్మనితో మొదటగా విరోధించినప్పుడు వట్టి కోపమే ఉంది విశ్వామిత్రునికి. త్రిశంకు స్వర్గ విషయంలో, కోపంతో పాటు ఇతరుణ్ణి ఆదుకోవాలనే తపన ఉంది కానీ, అక్కడ, ఆదుకోరాని చోట ఆదుకొంటానని చెప్పి, భంగపడ్డాడు. మూడవదైన ఇక్కడ, రక్షించవలసిన శునశ్శేపుణ్ణి రక్షించడానికి మంత్రోపదేశం కూడా చేసేంత గొప్ప వాడయ్యాడు. అయితే, తన పిల్లలని శపించడం వలన కోపాన్ని ఇంకా అణచుకోలే పోయాడు.

కష్టంలో ఉన్నవాణ్ణి రక్షించేందుకు మంత్రం ఉపయోగపడుతుందని ఈ కథ స్పష్టంగా చెపుంది.

పశువులని చంపితేనే యాగఫలం రాదనీ, నిష్ఠతో మంత్రమననం చేస్తే, యాగఫలం వస్తుందనీ, ఎదుటివాని ప్రాణరక్షణకై తన పుత్రులనే వియోగించేంతటి గొప్పవాడు విశ్వామిత్రుడు అని కూడా ఇక్కడ తెలుస్తుంది.

మళ్లీ కూలిన తపస్సు

ఇంతలో బ్రహ్మ వచ్చి - నీ తపశ్శక్తిని బట్టి 'ఋషి' - అని చెప్పి వెళ్లిపోయాడు. చాలా బాధపడ్డ విశ్వామిత్రుడు మళ్లీ తపస్సు మొదలెట్టాడు. ఇంతలో 'మేనక' అనే అప్పరస వచ్చింది. ఆమె వలలో పడి 10 సంవత్సరాలు గడిపేసాడు. తర్వాత సేగ్గువడ్డాడు.

దుఃఖం కలిగి నిట్టూర్పులు విడుస్తూంటే, ఆమె భయపడి వణికిపోయి నమస్కరించింది.

ఆమెని శపించకుండా చక్కగా పల్కరించి, ఉత్తర దిక్కుకి వెళ్లిపోయాడు.

ఎందుకు శపించలేదు?

ఇప్పటివఱకూ క్రోధాన్ని అణచుకోలేని విశ్వామిత్రుడు, క్రోధాన్ని అణచుకోవాలని మనసా నిశ్చయించుకున్నాడు. బ్రహ్మర్షి పదవికై ప్రయత్నిస్తూన్న విశ్వామిత్రునికి, పరీక్షాధికారి ఐన ఇంద్రుడు ఎన్నో పరీక్షలని పెడుతూ, క్రోధంలోనే ఓడగొడుతూ వస్తూన్నాడు. ఈసారి 'కోపం'లో ఉత్తీర్ణుడౌతాడని భావించి, 'కామం'లో పరీక్ష పెట్టాడు. విశ్వామిత్రుడు నిలుపునా కూలాడు. 'మేనక'ని పంపించడంలో ఇక్కడ రెండు కారణాలున్నాయి. (1) విశ్వామిత్రుడు ఇకముందు కామవిషయంలో జాగ్రత్తపడడానికి (2) ఈ ఇరువురికీ జన్మించిన శకుంతల ద్వారా తర్వాతదైన ద్వాపరయుగంలో భారత కథ జరగడానికిను. విశ్వామిత్రుని చరిత్రలో 'మేనక' పాత్ర అత్యల్పమైనది. ఆ పాత్రని-అతి ప్రాధాన్యాన్నియవలసిన పాత్రగా, శ్రీమద్రామాయణం చెప్పలేదు. అందుకే, 'మేనక' చాల చాల తక్కువసేపు ఉంటుంది కథలో.

మహర్షి వయ్యావు!

ఇక కామక్రోధాలకు అతీతంగా ఉంటూ విశ్వామిత్రుడు తపస్సు తీవ్రంగా చేయప్రారంభించాడు. (విశ్వామిత్రో మహాతేజః, పున స్తేవే మహాయశా. ఇది 3000వ శ్లోకం. లోని 'వి'. అందుకే గాయత్రీమంత్రంలోని 3వ అక్షరం ప్రయోగించాడు శ్లోకంలో.) బ్రహ్మ వచ్చి 'మహర్షివి' అయ్యావన్నాడు గాని, జితేంద్రియుడివి మాత్రం (ఇంద్రియాలని జయించినవాడు) కాలేదన్నాడు. (శ్రుత్వా స్పృష్టౌ దృష్టౌ చ భుక్తౌ సూత్యా చ యో నరః/ న హృష్యతి గ్లాహతి నా న విజ్ఞేయో జితేంద్రియః॥ అని మను స్మృతి. దేన్ని గూర్చి విని, స్పృశించి, చూచి, అనుభవించి, వానన చూచి కూడా, ఏ వ్యక్తి సంతోషాన్ని మితి మీటే పొందడో, తిరిగి కావాలని దేని కోసం ఎదురుచూడడో, దానికై దిగులుపడడో అతడు జితేంద్రియుడు.) దానితో పట్టువీడని విశ్వామిత్రుడు, వాన కాలంలో బహిరంగంగా నిలబడి, వేసవిలో అగ్నిమధ్యంలో ఉండి, రెండు చేతులూ పైకెత్తి నిలుపబడి, శీతకాలంలో కంఠం వఱకు నీళ్లలో ఉండి తపస్సు సాగించగా ఇంద్రుడు రంభని పిలిచాడు.

ఇంద్రుడు కోకిలగానూ, మన్మథుడు చలిగాలిగానూ వస్తామని భయపడుతూన్న ఆమెని ఓదారుస్తూ, చెప్పి పంపారు. రంభ చేసిన శృంగార చేష్టలకు కోపించిన విశ్వామిత్రుడు 'కామక్రోధాలని జయించ దలచిన నన్ను పాడుచేయవచ్చావా? చాల కాలం శిలవెపో!' అని శపించాడు.

శిలా శాపం తెలిపిందేమిటి?

ఇంద్రునివద్ద చాలమంది అప్పరసలున్నారు. ఈ వచ్చిన రంభని శిలగా శపిస్తే, మఱొకతె రావడానికి భయపడుతుంది. వశ్యాత్వాప పడవలసినంత తప్పు రంభ వద్ద లేదు కాబట్టి, యజమాని అయిన ఇంద్రుని ఆజ్ఞకీ అనుగుణంగా వచ్చింది కాబట్టి, ఈమెకు శిలాశాపాన్ని ఇచ్చాడు. అహర్యకీ ఈ శాపం ఈయకపోడానిక్కారణం - ఆమె తపస్సు చేసి తపశ్శక్తిని రామునకు ఈయవలసి ఉండడమే. ఇక విశ్వమిత్రుడు ఈ సారి కామాన్ని గెలిచాడుగాని, క్రోధంలో ఓడాడు. 'బ్రహ్మర్షి' కావాలంటే, ఎన్ని పరీక్షలలోనో నెగ్గాలి.

ఎన్నివిఘ్నాలు వచ్చినా చలింపరాదని, తపస్సు ప్రారంభించాడు విశ్వమిత్రుడు. ఒకనాటి తపస్సు అయిపోయి, పారణం చేయబోతుంటే (తపస్సు లేదా వ్రతము పిమ్మట చేసే భోజనం - చేయబోతుంటే) బ్రాహ్మణ రూపంతో ఇంద్రుడు వచ్చి అన్నం యాచించాడు. తనకీ ఆకలి దహించి వేస్తూన్నా, తపోవిఘ్న భయంతో, కోద్రాన్ని దరిచేర నీయకుండా ఆ అన్నాన్ని శ్రద్ధతో అతిథికి ఇచ్చివేసాడు. (శ్రీ పెరిగి ఇంద్రుడని గుఱించి, (అహర్య ఇంద్రుని గుర్తించినట్లు) అన్నాన్ని ఇచ్చేసాడు.)

మఱల తపస్సు ప్రారంభించగానే - ఇక విశ్వమిత్రుణ్ణి గెలవలేమని భావించి, దేవతలతో బ్రహ్మ వ్రత్యక్షమై 'బ్రహ్మర్షి ! ఇప్పుడు నీవు బ్రాహ్మణుడవైనావు. దీర్ఘ యుష్యాన్ని ఇస్తున్నాం' అన్నాడు.

వ్రత్యక్షమైన అందరినీ వరుసగా చూచాడు.

వసిష్ఠుడు కన్పించలేదు.

బ్రహ్మలో విశ్వమిత్రుడు - 'స్వామీ! నాకు బ్రాహ్మణత్వమూ, దీర్ఘాయుష్యమూ ఇచ్చినందుకు కృతజ్ఞుణ్ణి. అయితే ఓం కారమూ, వషట్కారమూ, వేదాలూ నాకు స్వాధీనం కావాలి. నేను వాటిని ఇతరులకి ఉపదేశించే అర్హతా, ఉపదేశిస్తే ఎదుటివారికి పనిచేసే అనుగ్రహమూ ఇప్పించాలి. ఇదంతా ఒక యెత్తు. బ్రహ్మర్షిఅయిన వసిష్ఠుడు, నన్ను 'బ్రహ్మర్షి' అని అనాలి' అని స్పష్టంగా చెప్పాడు. (బ్రహ్మపుత్రో వశిష్ఠో మా మేవం వదతు దేవతాః । బ్రాహ్మణ్యం యది నా దీర్ఘ మాయు వ్రతైవ చ ఓంకారౌ వషట్కారౌ వేదౌ వరయన్తు మామ్)

దేవతలు వెళ్లి వసిష్ఠుణ్ణి తెచ్చారు. ఆయన నంలొషంలొ 'విశ్వమిత్రా! వీరంతా తెప్పినట్లు నీవు బ్రహ్మర్షివే. బ్రహ్మర్షికి ఉండే అన్ని అర్హతలూ నీకు ఉన్నాయి అని చెప్పాడు. (బ్రహ్మర్షి వ్రం న నందేహ వర్వం నవత్సవే తవ)

రామలక్ష్మణులు తమ గురువుగారి చరిత్రని పూర్తిగా విని ఆనందపడ్డారు.

వియ్యానికి ముందు కయ్యం వస్తోంది

ధనుస్సుని చూడడానికి రామలక్ష్మణులు వచ్చారని తెలిసి, జనకుడు విశ్వామిత్రునితో మహర్షీ! మా పూర్వుల్లో నిమి చక్రవర్తి ఉన్నాడు. ఆయన రివతరంవాడు దేవరాతుడు. ఆయనకు ఈ వింటిని దేవతలు న్యాసంగా (వాడు కున్నంత కాలం వాడుకొని, తిరిగి భద్రంగా దాని యజమాని కర్పించడం) జనకునకిచ్చారు. అసలు రెండు విల్లని విశ్వకర్మ సిద్ధం చేసి, దేవతలకిస్తే, దేవతలు శివునికిచ్చారు. శివుడు వరుణునికి, వరుణుడు దేవరాతునికి ఇయ్యగా, అది జనకునకిబడింది కొంత కాలానికి. ఈ సీత అయోనిజ. నాకూతురు కాదు.

ఒకప్పుడు యజ్ఞం కోసం భూమిని దున్నుతూ ఉంటే, నాగటి చాలులో నుండి పెకి ఈ శిశువు లేచింది. అందుకని సీత (నాగటి చాలునుండి జన్మించినది) అని పేరుపెట్టాను. (అథమే కృషత త్వేతం లాంగలా దుర్ధితా మయా త్వేతం శోధయతాం బా నామ్నా వీతతి శిశుతా || పరాక్రమాన్ని కన్యాశుల్కంగా ఇచ్చి, ఈమెను ఎవరైనా చేసికోవాలని నాఆశ. దానికి పరీక్షగా ఈ శివ ధనుస్సునే ఉంచాను. దీన్ని ఎక్కుపెడితే చాలు, అయోనిజ అయిన సీత నిచ్చి వివాహం చేస్తానని ప్రకటిస్తే, ఎందరో రాజపుత్రులు వచ్చి ఈ ధనుస్సుని ఎత్తనే లేక పోయినారు. (యద్యన్య ధనుషో రామః కుర్యా తాదౌహా మ్మునే! నుతా మయోనిజాం సాధ్వీం దద్యాం తాశరథే రహమ్!)

ధనుస్సుని ఎక్కుపెట్టడమనే వంకతో రాజులని అవమానించడం నా అభిప్రాయమని భావించిన రాజులు కొందఱు, నా మీద దండయాత్రకి వచ్చారు కూడ. వియ్యానికి ముందు కయ్యం సాగుతోంది. ఇంతకీ, ఆ శివ ధనుస్సును మీకు చూపుతా చూడండి' అంటూ శివధనుస్సును తెమ్మని ఆజ్ఞాపించాడు.

(కావడి కట్టలాగా ఉంటుంది విల్లు. దానికి ఒక ప్రక్క వింటినారి ముడివేసి ఉంటుంది. వింటినారి మఱొక ప్రక్క 'దూముడి' (ఒక కొనలాగితే ఉడిపోయేలాగానూ, వేఱొక కొన లాగితే, బలంగా బిగుసుకు పోయేలాగానూ, తాడుతో వేసిన ముడి) ఉంటుంది. విల్లుని వంచి, ఈ దూముడిని, వింటి యొక్క రెండవ ప్రక్కన చెక్కుబడి ఉన్న గాటుకి తగిలించాలి. అప్పుడు నిటారుగా ఉన్న విల్లు, వింటినారి పాడుగు తక్కువ కావడం చేత, అర్థవంద్రాకారంగా అవుతుంది. ఈ విధంగా వింటినారిని రెండవైపు తగిలించడం, దాంట్లో బాణాన్నిసంధించడాన్ని ఎక్కు పెట్టడం అంటారు. ఇంత చేస్తేచాలు - సీత తనకి దక్కుతుంది).

అజ్ఞ మేఱకు, బలాధ్యులు ఎందరో, ఒకపెద్ద బండివంటి పెట్టెపై ధనుస్సుని ఉంచి లాగుకొని వచ్చారు. 'ఆ వింటిని చూడు' అని రామునితో అన్నాడు విశ్వామిత్రుడు.

మూత తెరిచి చూచి, పూజచేయబడిన ధనుస్సును ఒకసారి చేతిలో ముట్టుకొని, దాని స్థాయి గమనించి, ఎక్కుపెట్ట దలిచానని వినయంగా రాముడన్నాడు. (ఇదం ధను ర్వరం దివ్యం నంస్సూ మీసా వాణూ యత్సాం శృ భవిష్యతి తాంనే పూరణే పి నా)

జనక విశ్వామిత్రులు శుభమని పలికారు. రాముడా వింటే మధ్య భాగాన్ని పట్టి తేలికగా ఎత్తివేసాడు, వింటే రెండవ చివరను పట్టుకొని, మొదటిచివరను నేలతాకించి వంచి, వింటే నారిని అవలీలగా బిగించాడు. దానిలో బాణాన్ని నందించి, అవలీలగా లాగాడు. అంతే ! ధనుస్సు విఱిగి పోయింది.

పిడుగు శబ్దమైన చప్పుడు, సముద్రాలు అల్లకల్లోలమైన చప్పుడు, భూకంపనం కల్గిన చప్పుడూ వినిపించింది.

ధనుస్సు విఱువడం లోని రహస్యం

‘వింటే యొక్క మఱొక వైపుకీ నారితగిలించి, బాణం దాంట్లో నంధిస్తే చాలు’ సీతని ఇవ్వగలనని, జనకుడన్నాడు. రాముడు ధనుస్సు విఱువనే విఱిచాడు.

‘అర్థికామారధిక ప్రదా’ అడిగిన దాని కంటే ఎక్కువగా ఇచ్చే అరివాటున్నవారితో ఉన్నదే, ఇక్ష్వాకువంశం ఎప్పుడూనూ. ‘ధనుస్సు ఎక్కుపెట్టు’ అని అడిగితే విల్లు విఱువడం ఇలాంటిదే.

అసలు విల్లు ఎత్తలేకా, ఎత్తినా నారితొడగలేకా, తొడిగినా బాణం సందించలేకా అంతా నానా అవస్థలూ పడి వెళ్లిపోయారు. అంతకు పైనదైన విల్లు విఱువడాన్ని చేస్తే సభలో ఉన్న అంతా తన గొప్పదనాన్ని అర్థం చేసికోగలరు.

తాను ఎక్కుపెట్టి వచ్చేస్తే, ఒకవేళ రావణుడే మాయారూపంతో వచ్చి, తాను ఎక్కుపెట్టగలి శక్తి కలివాడు కావడం వలన ఎక్కుపెడితే, కథ అడ్డం తిరుగుతుంది.

పైగా తాను చేసిన పని వేఱొకడు చేయగలిగితే భగవంతునికీ, ఇతరునికీ భేదం ఏముంటుంది?.

తాను ఎక్కుపెట్టాక, మఱొకరు ఎక్కుపెట్టే పరీక్ష చేయడానిక్కూడా వీలు లేకుండా ఉండేందుకే ఈ విఱువడం.

ఎక్కుపెట్టే పరీక్షలో ఇతడే మొదటివాడై, విల్లు విఱిచి ఉండి ఉంటే, రాజ సమూహమంతా ‘అధర్మం’ అని ఉండేది. తమకీ అవకాశం రాకుండా రాముడు అలా విఱువడం దోషమని అని ఉండేవారు. అందుకనే-కొంతకాలంపాటు ఇతరదేశ రాజపుత్రులంతా విల్లుతో వ్యవహారాలు సాగించి, ఇక విల్లుని కనీసం ఎత్తనైనా ఎత్తలేక, తమని అవమానిస్తున్నాడు జనకుడనే అభిప్రాయానికి వచ్చాక, విశ్వామిత్రుడు రాముణ్ణి మిథిలకు తీసికొని పోయాడు.

రామునికి సీతనిచ్చి వివాహం అంగీకరిస్తున్నానని అంత సభలోనూ జనకుడు ప్రకటించాడు. దశరథుని అనుమతి కోసం దూతలనివెంటనే పంపించాడు కూడ. తనకి చక్కని అల్లుణ్ణి ఇచ్చినందుకు విశ్వామిత్రుణ్ణి అభినందించాడు.

జనకుని దూతలు నాల్గవనాటి ఉదయానికి అయోధ్య చేరి శివధనుర్బంగ వ్యవహారం తెల్పారు. పరమానంద పడ్డ దశరథుడు మంత్రులని చూచి 'మీకు ఇవ్వమైతే ఆలస్యం చేయకుండా జనకనగరానికి పోదాం' అన్నాడు.

వారంతా, ఈ వార్తవింటూనే పుత్రుల వివాహం కోసం వీరందఱితో సభచేసి ఆలోచిస్తున్న విశ్వామిత్రుడు వచ్చి రాముణ్ణి తీసికొనిపోయాడు. ఇప్పుడు పెళ్లి కబురు పంపాడు. అందుకని మంత్రులని అపార్థపడవలదని చెప్పడం కోసమూ, వారి అభిప్రాయాన్ని స్వీకరించడం కోసమున్నూ వారిని దశరథుడు సంప్రదించాడు.

క్షత్రియుడైన వానికి, బలపరీక్షలో నెగ్గడం కంటే కావలసినదేముంది? అంతసభలో ఎవరూ ఎత్తనైనా లేనిదానిని విఠిచాడంటే, ముందునాటికి దశరథుని పిమ్మట అయోధ్యకు రాజు కాబోయే రాముడు ఉండే అయోధ్యా రాజ్యం పైకి దండెత్తడానికి ధయపడతారు కూడాను. అదీ కాక రాముని భార్య అయిన సీత అయోనిజ కూడ. జనకుడు యాగాలని అనేకం చేసి ఉన్నవాడు. అందుకని బాగున్నదన్నారు.

'కన్యా వరయతే దూపం మాతా విత్తం - పితా శ్రుతమ్'

బాంధవా కుల మిచ్చన్తి - మృష్టాన్న మితరే జనా : ||' అని పెద్దలమాట.

వరుడు అందగాడా? కాడా? అని మాత్రమే వదువు ఆలోచిస్తూందట. వరుడు, మంచి ఆస్తి ఉన్నవాడా? కాడా? అని కన్య తల్లి ఆలోచిస్తుందట. వంశమూ - సంప్రదాయమూ - అన్నిటికీ మించి వరుని చదువూ గుఱించి కన్యతండ్రి ఆలోచిస్తాడట. చెడ్డపేరు లేని వంశంలో పుట్టినవాడేనా? అని బంధుజనం, ఆలోచిస్తారట. విందు విషయం బాగుంటే చాలని భావిస్తారట మిగతాజనం.

వివాహపు ఏర్పాట్లు

మిథిలానగరానికి పెళ్లికళ వచ్చేసింది. నేల నిండుగా చిక్కగా కర్పూరపునీళ్లని చల్లారు. ముత్యాలతో మ్రుగ్గులు కళకళలాడు తున్నాయి. పగడాల తోరణాలు ఎక్కడెక్కడా దర్శనమిస్తున్నాయి. ఊరునిండా పరిచటి బంగారురేకు జెండాలని కట్టారు.

ఎందఱెందఱో రాజులు వస్తూండడమూ, వారికి స్వాగతంపలికడమూ, విడిది గృహాలకు పంపడమూ, ఎంతోకాలానికి చూచుకొన్న కారణంగా పరమానందంతో కౌగిలించు కోవడమూ, పలికరించుకోవడమూ, బాల్యవృత్తాంతాల్ని చెప్పుకోవడమూ - లతో చూచే వారికే సంతోషం కల్గుతోంది.

ఎందఱో రాజుల రాకచేత గుఱ్ఱుల సకేలింపులూ, ఏనుగులఘీంకారాలూ, జనుల కోలాహలమూ రథాల మువ్వల చప్పుడూ, ఏన్నమెడగంటల ధ్వనీ, దేవాలయ ఘంటా ధ్వనులూ, వేద బ్రాహ్మణుల మంత్రనాదాలూ, వందిమాగధుల స్తోత్ర వాక్యాలూ, వలన కల్గిన ధ్వనికి మిథిలానగరం శబ్దమయమై పోయింది. సామంతరాజులు తెచ్చే కానుకలని తీసికొని పోయే రథాల వరుసలు, రాజభవనం లోనికి ఒక ప్రక్కగా వెళ్లి వేటొక వైపు నుండి, అవే ఖాళీగా తిరిగి వస్తూ ఉన్నాయి. అలా విరామంలేక సాగుతూనే ఉన్నాయి.

ఒక్కమాటలో చెప్పాలంటే ప్రతి యింటా పెళ్లి జరుగు తున్నట్టనిపించింది. జనకుని తమ్మునికి కబురంది, కుశధ్వజ మహారాజు స్వాగతలాంఛనాలమధ్య రథం దిగాడు. మేడల మీదినుండి స్త్రీలూ, క్రింది భాగంలో నిలబడి బాలురూ, వృద్ధులూ ఆయనని దర్శించి అభినందించారు.

మిథిలకి ఎన్ని జాతుల గుఱ్ఱులో, ఏనుగులో వచ్చాయి. ప్రపంచంలోని జాతులెన్నెన్ని ఉన్నాయో, ఒక్కొక్క జాతిలో శ్రేష్ఠమైనవి ఏవో అవి అచటికి రానేవచ్చాయి. ఏ రాజు గుఱించి తటుచుగా విని ఉన్నారో, ఏ రాజునిగూర్చి అసలు వినలేదో, ఎవరెవర్ని చూడాలని ఉవ్విళ్ళూరారో, అలాటి కోరికలన్నీ మిథిలజనులకి తీరిపోయి ఇంక చూడవలసినదీ, వినవలసినదీ ఏమీ లేదని వారికనిపించింది.

5 రోజుల పెళ్లి

పెళ్లి 5 రోజులుగా నిశ్చయించారు ఋత్విక్కులు. ఆడపెళ్లి వార్తవైపున శతానందుడూ, మగపెళ్లివార్తవైపున వసిష్ఠుడూ వేదికల నలంకరించారు. (పెళ్లి మంత్రాలూ - వాటి అర్థమూ - విశేషాంశాలూ నా మాంగల్యతంతునానేన, అనే పుస్తకంలో తెలుగు వ్యావహారిక భాషలో మరీ వివరంగా చదువుకోవచ్చు).

మొదటి రోజున వంశవృత్తాంతాలని ఒకరికొకరు తెలియజేసికోవడం - వచ్చిన వారికి చెప్పడమూ ప్రారంభమైంది.

దీని వలన వధూవరులకి ఇద్దటికీ, ఒకరి వంశవిశేషం వేటొకరికి తెలిసే అవకాశం ఏర్పడుతుంది. అంతటి గొప్పవంశానికి నేను వెడుతున్నాను గాబట్టి, చక్కటినడవడికతో ఉండి, ఆ వంశచరిత్రకు మచ్చ తేరాదనే భావం ఇద్దటికీ కలుగుతుంది.

అదీ కాక, పెళ్లి సందర్భంలో పెద్దలని స్మరించడం వలన, గతించిన ఆ పెద్దలకి ఆనందంకలిగి, వారి ఆశీస్సులూ లభిస్తాయి.

పెళ్లి అయిపోయాక 'వీరిది ఇలాటి వంశమని ముందు తెలియక చేసుకున్నాం' లాటి మాటలు వినిపించే అవకాశం ఉండదు.

వంశ కథనం

ముందుగా వసిష్ఠుడు వంశక్రమం ప్రారంభించాడు. → బ్రహ్మ → మరీచి → కశ్యప → వివస్వంత → మను → ఇక్ష్వాకు (వంశం ఇతని పేరు మీదే) → కుక్షి → వికుక్షి → బాణ → అనరణ్య (రావణుని శపించినవాడు) → పృథువు → త్రిశంకుడు (విశ్వామిత్రుడు స్వర్గానికి ఇతనినే పంపాలని భావించాడు) → ధుందుమారుడు → (యవనాశ్వుడని కూడ పేరుంది). → మాంధాత → సుసంధి → ధ్రువసంధి → భరతుడు → అసీతుడు → ప్రసేనజిత్ (ఈయనకు పిల్లలులేరు). తక్కువకాలం జీవించిన వాడితడు ఒక్కడే. ఇతని మీదికి యవనులూ, హైహయులూ, తాళజంఘులూ దండయాత్రకిరాగా ఓడి, ఇద్దఱు భార్యలతోనూ హిమవత్పర్వతానికి పారిపోయి, భృగుప్రసవణంలో తలదాచుకున్నాడు. పెద్దభార్య కాళింది, తన సవతికి విష భక్ష్యాన్నిచ్చింది. గరళంవలన గర్భం పోతుందని భయపడుతూన్న ఆమెని, చ్యవనుడు మంత్ర ప్రభావంతో రక్షించాడు.

గరళంవల్ల పుట్టిన వాడే సగరుడు → అసమంజుడు (అయోధ్యాప్రజల్ని సరయునదిలో వినోదంకోసం ముంచుతూంటే దేశబహిష్కారం వీనికే శిక్షగా పడింది) → అంశుమంతుడు → దిలీపుడు (గోసేవచేసి, కామధేను ప్రభావం వలన వంశకర్త అయినపుత్రుణ్ణి, కన్నాడు).

భగీరథుడు (భూలోకానికి గంగని తెచ్చి 3 తరాల కిందటి వారిని మోక్షానికి పంపాడు. 'భాగీరథి (గంగ) అయ్యింది ఇతనివలననే) కకుత్స్థుడు (గౌరవంకోసం ఈపేరుని తరువాతవారంతా ధరించారు. అందుకే కాకుత్స్థులయ్యారు. ఇతని అసలుపేరు పురంజయుడు. ఇంద్రుడు ఆబోతురూపం ధరిస్తే, ఆ ఆబోతు మూపురం. (కకుత్) లో ఉండి (స్థ) యుద్ధంచేసి శత్రువులని జయించాడు. → యాగాశ్వం ఎత్తుకుపోబడితే రఘువు గోమూత్రాన్ని కళ్లకి రాసికొని కనుక్కున్నాడు. నాల్గదిక్కుల్నీ జయించి సర్వరాజ్యాన్నీ, సంపదనీ అందఱికి దానంచేసి మట్టి కుండతో మిగిలాడు. ఆ సమయంలో వచ్చిన కౌత్సుడనే ఋషిపుత్రునికి గురుదక్షిణగా - అతడడిగిన దానికి మించి - తనపై యుద్ధానికి రఘుమహారాజు వస్తాడేమోననే భయంతో కుబేరు డిచ్చిన బంగారాన్నంతనీ, ఇచ్చివేసాడు. ఉండి సహాయం చేయడం కాదు. లేనప్పుడు సహాయ పడడం ఇతని గొప్పతనానికి నిదర్శనం. → ప్రవృద్ధుడు (వసిష్ఠుణ్ణి శపించబోతే మనష్యులని తినే శాపం (మనుష్యాదుడూ - పురుషాదుడూ) ఇచ్చాడు వసిష్ఠుడు. ఆ శపించబోయిన జలాన్ని తన కాళ్ల మీదే పోసికొని శాప జలం పడిన కారణంగా మాడిన పాదం (కల్మాషపాదుడు) కలివాడయ్యాడు. → సుదర్శనుడు → అగ్నివర్ణుడు → శీఘ్రుడు → మరువు → ప్రశుశ్రుకుడు → అంబరీషుడు → నహుషుడు → యయాతి → నా భాగుడు → అజుడు (బ్రాహ్మముహూర్తంలో ('అజ'కాలంలో జన్మించినవాడు

కావడం వలన ఈపేరు. ఇందుమతికి భర్త) → దశరథుడు. (ఆశ్వమేధ పుత్రకామేష్టులని చేసి నల్లరు పిల్లలని పొందిన వాడు) ఈ రామలక్ష్మణులు, నీ పుత్రక కర్తవ్యము చేయ యోగ్యులని చెప్పి వసిష్ఠుడు కూచున్నాడు.

జనకుడు లేచాడు. తన వంశ క్రమాన్ని ఆయన ఇలా చెప్పాడు. మూలమున మూల పురుషుడు నిమి → మిథి (ఈయన పేరిట నగరమే మిథి - ఈయనే మొదటి జనకుడు. ఈయనపేరిట వంశమే జనకవంశం). → ఉదావసువు → నంది వర్తనుడు → సుకేతుడు → దేవరాతుడు (శివధనుస్సు ఇతనిమండే వచ్చింది) → దృహస్త్రికుడు → మహావీరుడు → సుధృతి → ధృష్టకేతువు → హర్యశ్వుడు → మహిష్మతి → ప్రతీంధకుడు → కీర్తిరథుడు → దేవమీధుడు → విబుధుడు → మహాద్రుకుడు → కీర్తిరాతుడు → మహారోముడు → స్వర్ణరోముడు → హ్రస్వ రోముడు → ఇతనికి ఇద్దఱుకలిగితే నేను జనకుణ్ణి పెద్దవాణ్ణి. నా తమ్ముడు కుశధ్వజుడు చివరివాడూ, రెండవవాడున్నా.

సాంకాశ్య దేశాధిపతి సుధన్వుడు, నా వద్ద ఉన్న శివధనుస్సు కోసం వాటిదికి యుద్ధానికొస్తే, వాణ్ణి చంపి కుశధ్వజుణ్ణి ఆ దేశాధిపతిని చేసాను. విశ్వామిత్రా నీ ఆజ్ఞ ప్రకారం, అయోనిజ సీతను రామునికి, నా కూతురు ఊర్మిళను లక్ష్మణునికి ఇస్తాను అన్నాడు.

వంశక్రమం విని విశ్వామిత్ర దశరథు లానందించి ఒకరినొకరు అభినందించి కొన్నారు. విశ్వామిత్రుడు లేచి, 'జనకా ! నీ తమ్ముని కూతుళ్లు మాండవీ ప్రత కీర్తి లనుకూడా మా భరత శత్రుఘ్నుల కీయవలసినదిగా మా కోరిక అని దశరథుని తరపున చెప్పాడు. జనకుడు, తన పురోహితుడు శతానందునితో సంప్రదించి, వియ్యాపికి సిద్ధమే అన్నాడు. వంశాన్ని ఎఱిగి వివాహమంటే యిదే.

రెండవ రోజున విశ్వితార్థం (తాంజూరాలు) తీసికోవడం.

ఒకరి కొకరు అంగీకారాన్ని తెలుపుకోవడమన్నమాట. వంశపుత్రులొన్ని మన, ఒకరోజు ఆలోచించుకుని అంగీకారాన్ని తెలిపడం, ఎంత చక్కని సంప్రదాయమోకూడా.

మూడవరోజున గోదానం జరిగింది.

గోశబ్దానికి తలవెండ్రుకలు అనీ, గోవులు అనీ కూడా అర్థం. అలాటి ఆచారం ప్రకారం, వారికి తలవెండ్రుకలని తీసి, తెల్లని తలపాగలు ధరింపజేసారు.

బంగారు తొడుగు గిట్టలతోనూ, బంగారు తొడుగు కొమ్ములతోనూ అలంకరించి అనేక గోవులని, దానం చేసారు. (గోదాన విశేషం ఇంతకు వెనుక వివరింపబడింది ఇలా జరిగిన గోదానాన్ని చూడటం కూడ అద్భుతమే).

నాల్గవ రోజున మంటపాగమనం.

వారు వీరూ మంటపానికి (వివాహవేదిక) రావడం - అగ్నిహోత్రాలు వెలిగింప బడడం - వివాహం శాస్త్రోక్తంగా సాగడం జరిగింది.

నల్లరు కన్యలూ, వెలిగించిన ప్రమిదలలా కన్పించారు. జనకుడు అగ్నిహోత్రం వద్దకు రాముణ్ణి సాదరంగా తెచ్చి, సీతమ్మ చేతిని ఆతనికి అందిస్తూ ఇలా అన్నాడు.

‘ఇయం సీతా మమ నుతా
సహధర్మచరీ తవ ।
వ్రతీచ్యుతై నాం భద్రం తే
పాణిం గృహ్లాన్య పాణినా ।’

ఈ శ్లోకానికి 6 అర్థాలు

‘అస్తంగతోఽర్కః :’ (సూర్యుడు అస్తమించాడు).

అనగానే బ్రాహ్మణ బాలకునికి సంధ్యావందన సమయమైందనీ,

గోప బాలురకి ఆవులని మళ్లించే వేళ అయిందనీ,

గృహిణికి, సందె ముగ్గువేసి దీపం పెట్టే వేళ అయిందనీ,

ఋషి పత్నికి హోమ ద్రవ్యాలు సిద్ధం చేసే సమయం ఆసన్న మైందనీ,

వేళకి విటాలని ఆకర్షించే వేళ అయిందనీ అర్థమట.

ఎవరి మనోభావాన్ని బట్టి, స్థాయిని బట్టి, వారివారికి ఆ అర్థాలు ఎలా కలుగుతాయో, అలాగే ఈ శ్లోకం అనేకులకి ఆయా అర్థాన్ని ఇచ్చింది.

శ్లోకంలోని ఒక్కొక్క మాటనీ ఒక్కొక్కరి మనోభావం ప్రకారం వివరంగా చూద్దాం.

శ్లోకానికి అనలు అర్థం :

ఓ రామా! ఈమె నాకూతురు సీత. నీకు సహధర్మచారిణి. ఈమె చేతిని పట్టుకో నీకు శుభమగు గాక!.

(1) జనకుని అర్థం :

(i) ఈమె సీత (రామా! ఈ అద్దాల భవనంలో, ఎన్నెన్నో రత్న దీపాల కాంతుల మధ్య అద్దాలలో ప్రతిబింబిస్తూ ఎక్కడెక్కడ చూచినా, సీత కన్పిస్తూ, అనేక సీతలు ఉన్నట్లుగా నీకు అన్పిస్తోంది కదా! వాళ్లందఱూ నిజమైన సీతలు కారు. ఇదిగో! నేను తెస్తూన్న ఈమె నిజమైన సీత!)

(ii) నా కూతురు (రామా! ఇన్నాళ్ల వఱకూ ఈమె వివాహం నాకొక సమస్య అయింది. ఎవ్వరడిగినా, కూతురిని చూపించడానికి భయంగా ఉండేది. (వివాహం అయ్యిందా? అని అడుగుతారేమోనని) ఇదిగో! ఈ రోజున ఈ కల్యాణ మండపంలో సగర్వంగా చెప్పున్నాను. ఈమె నాకూతురు).

(iii) నీకు సహధర్మచారిణి (రామా! నీవు యోనిజడవనీ - సీత అయోనిజ అనీ - అలాగే నీవు ఈమెనే ఆశించి వచ్చినవాడివి అనీ - ఈమె ఎందఱిచేతనో ఆశింపబడిన అందగత్తెఅనీ - ఇలా భావిస్తూ నీతో ధర్మాచరణాన్ని చేస్తుందా? లేదా? అని భావించకు. యజ్ఞయాగాదులని చేసిన - చేస్తూ ఉన్న - కర్మిష్ఠి అయిన నాకూతురు కదా ఈమె! అందుకని నీకు సహధర్మచారిణిగా ఆజీవన కాలమూ ఉంటుంది సుమా!).

(iv) చేతిని పట్టుకో! (రామా! తాటక - సుబాహు మొదలైన రాక్షసులని చంపిన విల్లుని పట్టుకొనే చేతితో కర్కశంగా కాక, అహల్యకు శాపమోక్షాన్ని అనుగ్రహించిన హస్తంతోనూ, సిద్ధాశ్రమంలో ఉన్న మహర్షులకి అభయాన్ని ఇచ్చిన హస్తంతోనూ, ఈమె చేతిని గ్రహించు. వివాహానికి సుముహూర్తం అంటే - పాణిగ్రహణమే కదా!).

(v) నీకు శుభమగు గాక! (రామా! శివధనుస్సును విఠిచి ఎంతో కాలంగా ఉన్న నా బాధ పోగొట్టి నా మనస్సుకి ఊటలు కలిగించిన నీకు, ప్రత్యుపకారంగా నేను ఏమి ఇయ్యగలను? 'మామ'గా, ఏవో యజ్ఞాలని చేసిన వానిగా, ఆ తపశ్శక్తితో, మాట మాత్రంగా "నీకు శుభమగు గాక!" అనే ఆశీర్వాచనాన్ని ఇయ్యగలను).

(2) మహర్షుల ఆర్థం :

(i) ఈమె సీత (రామా! రావణ వధ కోసం లోకానికి అవతార రూపంలో వచ్చినదీ - వధ అయిపోయిన పిమ్మట వైకుంఠానికి వెళ్లడానికై వాల్మీకి మహర్షి ఆశ్రమంలో కొంత కాలం ఉండబోయేదీ - మహర్షుల అందఱి సహాయాన్నీ కోరేదీ అయిన ఈమె - సీత).

(ii) నా కూతురు (రామా! మీ గురువు విశ్వామిత్రుల వారికి కలిగిన శకుంతలలా కాక, నాయింటనే పెంచుకొన్న ఈ సీత నా కూతురు సుమా! నిజానికి అయోనిజ అయినా, నా కూతురిగానే పెంచాను. రావణ వధ తరువాత కూడ, వాల్మీకి ఆశ్రమంలో ఈమె ఉండబోయే కాలంలో మహర్షులంతా కూడ తమ తమ కూతురిలాగానే (నేను చూచుకొన్నట్లు) చూచుకోబడవలసినది సుమా!).

(iii) నీకు సహధర్మచారిణి (రామా! దుష్టశిక్షణం - శిష్ట రక్షణం నీ ధర్మం కదా! ఈమె కూడా ఆ ధర్మాన్ని నీతోపాటు నెరవేర్చడానికి అరణ్యానికి వస్తుంది).

(vi) చేతిని పట్టుకో! (రామా! అగ్నితో సమానమైన పవిత్రత కలివాళ్లం. ఎప్పుడో జరిగిన నీ పెళ్లిమాకు గుర్తులేదు. చూడడానికే తపస్సుమానుకొని వచ్చాం. మాకు ఆనందం కల్గేలా చేతిని చేతితో పట్టి చూపించు).

(v) నీకు శుభమగుకాక! (రామా! 'ధర్మో రక్షతి రక్షితః' ధర్మాన్ని రక్షిస్తే ఆ ధర్మం మనల్ని రక్షిస్తుంది) అనిగదా! మేమంతా నీ శుభాన్ని కోరేవాళ్లం. నీ అవతార ప్రయోజన కార్యాన్ని ప్రారంభించు, నిర్విఘ్నంగా సాగిపోతుంది).

(3) దేవతల అర్థం :

(i) ఈమె సీత (రామా! స-ఈ-త. మర్త్యలోకంలో ఉన్న వారిని దేవ లోకంలో ఉన్నవారిగా చేయడానికి, మర్త్య అమర్త్యలోకాలకి వంతెనలా ఉపయోగించేది ఈమె. స-ఈ-త. నీవు సత్య-పరా-ఆక్రముడివి. సత్యధర్మాలచేత పరలోకాన్నే ఆక్రమించే వాడివికదా!)

(ii) నా కూతురు (రామా! యజ్ఞాలనెన్నింటినో చేసి హవిస్సులద్వారా మిమ్ముల నందరినీ తృప్తిపరిచిన కారణంగా నీ భార్యగా అయ్యే ఆమె, నా కూతురు కావడం నా అదృష్టంగా భావిస్తున్నాను).

(iii) నీకు సహధర్మ చారిణి (రామా! ఒక్కొక్కప్పుడు నీ యందలి ప్రణయకోపంతో వినోదంగా వెళ్లి పోయేది లక్ష్మి. అది దేవలోకంలోనే సుమా! ఈ లోకంలో సహధర్మచారిణిగానే ఉంటుంది. నీవు శిక్షించదలచిన వాణ్ణి, తన ఐశ్వర్యంతో రక్షింపదలచి విఫలురాలయ్యేది ఆలోకంలోనే. ఈ లోకంలో అలా చేయదులే!).

(iv) చేతిని పట్టుకో! (రామా! ఇది పెళ్లికాదు. నిత్య దంపతులకి మీకు క్రొత్తగా పెళ్లి ఏముంది? రావణ వధని చేయడానికే మీ యిద్దరూ ఒకరికొకరు సహాయపడతామని చేతితో చేతిని కలిపి ప్రతిజ్ఞ చేయండి).

(v) నీకు శుభమగుగాక! (రామా! నీలోని శక్తిరూపమైన సీత, నీ నుండి దూరమై లంకలో ఉన్నప్పుడు నీకు ఏ కష్టమూ కలుగకుండా శుభమే అవుతుంది! (సీతారాముల్లో సీత 'శక్తి' రాముడు 'శివుడు'. శివుడూ - శక్తి కలిస్తే వస్తువౌతుంది. (Matter and Energy) సీత లేని రాముడు, పంపానదీ తీరంలో తీవ్రంగా దుఃఖిస్తే, రాముడులేని సీత 'భన్మం చేస్తాను!' జాగ్రత్త అని రావణుణ్ణి బెదిరించింది. 'శీతోభవ!' అని హనుమంతుని తోక చివరి అగ్నిని చల్లార్చింది. దుఃఖాన్ని నటించింది ఆమె).

(4) పెండ్లికి వచ్చిన ముత్తయిదువుల అర్థం :

(i) ఈమె సీత (రామా! "ప్రాసదే సా పథిపథి చ సా పృష్ఠత స్సా పుర స్సా" వెకుంతం నుండి బయలు దేరిన నాటినుండి ఎదురు చూస్తూ, ఎప్పుడు సీతని చూస్తానా? - అని ఆలోచిస్తున్నావుగా! ఇదిగో సీత. వెనుకా - ముందూ - ఎక్కడ చూచినా నీకు సీత-సీత-సీతే కనిపిస్తోందిగా! ఆ సీత- ఈమెయే!).

(ii) నా కూతురు (రామా! ఈ సీత అయోనిజ కదా! తల్లిలేని పిల్ల. తండ్రి అయిన నా పెంపకంలో పెరిగింది. ఏదైనా ఆడువారి పెంపకానికీ, తండ్రి పెంపకానికీ

తేడా ఉండదా! తొందరలో ఓ మాట అన్నా, పట్టించుకోకు. ఈమె 'తండ్రి కూతురు' అని ఉదాసీనంగా ఉండు సుమా!).

(iii) నీకు సహధర్మచారిణి (రామా! ఈ వివాహానికి వచ్చిన ఇంద్రుణి - అయోధ్యకు మించిన సంపదనీ - నీకు మించిన గుణాలనీ - (ఆంజనేయుడు సుందరకాండలో అంటాడు. ద్రువం విశిష్టా గుణతో హి సీతా (సీత, రాముని కంటే గొప్పది) అని గమనించి - నామాట వింటుందా? (నాతో అరణ్యాలకి, ఇంతటి సంపన్నురాలు వస్తుందా?) - అని భయపడకు. సహ-ధర్మచారిణిగా ఉండేంతటి వినయమూ ఈమెకుంది సుమా!).

(iv) చేతిని పట్టుకో! (రామా! ఆడ పిల్ల - కన్య కదా! సిగ్గుతో ఆమెచేతిని చాచలేదు కూడా! నీవే చేతిని తీసికొనిపట్టుకో! ఆ సందర్భాన్ని చూడాలనే ఎందఱమో ఇక్కడికి వచ్చి ఉన్నాం. ఒకప్పటి మా ముద్దు ముచ్చటలని గుర్తు చేసుకుంటాం).

(v) నీకు శుభమగుగాక! (రామా! పెళ్లి అయ్యాక ముత్తయిదువుల దీవనలు తీసుకుంటావుగా! ఎప్పుడో ఎందుకు! ఇదిగో! ఇప్పుడే ఇస్తున్నాం దీవనని! గ్రహించు).

(5) బలిష్ఠులైన సేనాధిపతుల అర్థం :

(i) ఈమె సీత. (రామా! బలిష్ఠులైన 5,000 మంది సైనికులు తెచ్చే శివధనుస్సు ఉండే పెట్టెని అవలీలగా తొలగించగల శక్తి ఉన్న కన్య 'సీత' - అని, మిథిలకు రాగానే ఎందఱో నీకు చెప్పి ఉంటారు. ఇదిగో, ఆ శక్తి మంతురాలు ఈమెయే!).

(ii) నా కూతురు (రామా! క్షత్రియుడవైన నీవు ఏ కష్టంలో ఉన్నా ఆదుకోగల భౌతిక శక్తి కలిగి అయినా, యజ్ఞయాగాదులు చేసే నా కూతురు కాబట్టి, దైవశక్తి కూడా ఉన్నదే సుమా!).

(iii) నీకు సహధర్మచారిణి (రామా! ఇంతటి శక్తిమంతురాలు, నాశక్తికి కూడా మించిన దౌతుందేమోనని ఆలోచించకు. శక్తి విషయం ఎలా ఉన్నా, సహధర్మచారిణిగా ఉండడంలో సందేహం లేదు. ధర్మాచరణంలో తన శక్తినీ, దైవశక్తినీ కూడా ఉపయోగించ గలదు సుమా!

(iv) చేతిని పట్టుకో (రామా! వీరుడివైన నీవు, శౌర్యవంతురాలైన ఆమె చేతిని పడితే జగత్తంతా మీ వశంలో ఉండదా?).

(v) నీకు శుభమగుగాక! (రామా! భర్తశౌర్యం - భార్య ధైర్యం - తండ్రి దైవశక్తి కలిస్తే లోకంలో వాళ్లకి శుభ పరంపరలు గాక అశుభం ఉంటుందా?).

(6) రాముని అర్థం :

(i) ఈమె సీత (ఓ సీతా! ఇది ఎంత అబద్ధం! నువ్వు 'లక్ష్మీ' వి అని నాకు తెలుసు)

- (ii) నా కూతురు (సీతా! ఎలాగోతావు? సముద్రుని కూతురువు కదా!)
- (iii) నీకు సహధర్మచారిణి (సీతా! ఎప్పటినుండో కదా! - ఇప్పుడేం క్రొత్తగాదు).
- (iv) చేతిని పట్టుకో! (సీతా! వెకుంఠం నుండి రావణ వదార్థమై నువ్వు వెళ్లిందగ్గర్నుండి నిన్ను స్పృశించాలని భావిస్తున్నాను. ఇప్పుడు జనకుడు (మితండ్రి పట్టుకోమంటున్నాడుగదా! సీతా! చేతినియ్యి - పట్టు కుంటాను).
- (v) నీకు శుభమగుగాక! (సీతా! నా 'లక్ష్మీ'ని సీతగా పిలుస్తూ, నిన్నుగా ఇస్తున్నారు కాబట్టి, ఎప్పుడో 'శుభం' జరుగుతుందని ఎదురు చూడనక్కరలేక, దీవించే కాలంలోనే శుభం జరుగుతోంది కదా!. ఇక ముందుకాలంలో కూడ అనుమానం ఎందుకు?).

అని ఇలా 6 అర్థాలు కలిగాయి. పెళ్లికాలంలో దేవతల పుష్ప వృష్టి దేవదుండుబి ద్యానాలూ, అప్పరో నృత్యాలూ, గంధర్వ గానాలూ దేవలోకంలో సాగాయి.

5వ రోజున అందలూ అయోధ్యకి ప్రయాణమయ్యారు:

ఈ వివాహం గుర్చి కొన్ని విశేషాలు

వివాహాలు 8 తీరులైతే ఇది 'ప్రాజాపత్య'మనే తీరుకి చెందినవివాహం. (నవాహ చరణం ధర్మ మితి నాచాఽ నుభవ్య చ) వరుణ్ణి గౌరవించి, ధర్మాచరణం కోసమై కన్యని ఇచ్చి చేసే వివాహం, ప్రాజాపత్యం. ఒక యింట్లో ఒకే శుభకార్యాన్ని చేయాలిగాని రెంటిని కలిపి చేయరాదంటారు కదా! అంటే ఒకే కాలంలో పుట్టిన యిద్దరికీ, ఒక తల్లికి పుట్టిన యిద్దరికీ చేయరాదని శాస్త్రం. చిన్నవాడైన లక్ష్మణునికి ముందు వివాహమయ్యాక, భరతునకు తర్వాత చేయడమా? అంటే ఈ చిన్న-పెద్ద అనే భేదం ఒక తల్లి పిల్లల మధ్య ఉండేదే తప్ప వేరు తల్లల మధ్య ఉండదు.

రాముడు కన్యాశుల్కం ఇచ్చి పెళ్లి చేసికొన్నాడు కాబట్టి, వరకల్పం ఉండవచ్చుగా! అంటే, రాముడు సీతకి ఇచ్చినది పరాక్రమమే కాని, (వీర్యశుల్క) మనం అనుకొనే విధంగా సాము మాత్రం కానే కాదు.

(పెళ్లికి సంబంధించిన అన్ని వివరాలకీ నా 'మాంగల్య తంతునానేన' అనే గ్రంథం చూడవచ్చు).

శివ ధనుస్సుని ఎక్కుపెట్టేవాడు, 'కురూపి' అయినా, దుర్గుణుడే అయినా కూడా, సీత, వివాహం చేసికొని తీరాల్సిందేగదా! క్షత్రియ స్త్రీకి పుట్టేవాడు పది మందిని రక్షించగలిగే వాడు కావాలి. క్షత్రియ స్త్రీకి కావలసిన వరుని విషయంలో బలపరీక్ష మాత్రమే పెట్టడానిక్కారణం, లోకాన్ని రక్షించాలనే ధర్మానికి కట్టుబడి ఉండడమే. తమ ఇష్టాన్ని వదులుకొని కూడా, బలవంతుణ్ణే వివాహం చేసికోడానికి ముందుకొచ్చిన సీత, దౌపది వంటి స్త్రీలు లోకానికి మార్గదర్శకురాండ్రు.

జనకుడు, తమ తమ్ముని కూతుళ్ల వివాహం కూడా ప్రకటించడం బట్టే, ఈనాడు కూడా ఆ సంప్రదాయాన్ని పాటించే పెద్దలు చాల మంది, తమ వంశంలో జీవించి ఉన్న పెద్దలపేర్లనే శుభలేఖలలో ఉంచుతూ, వారే ఆహ్వానిస్తూన్నట్లుగా శుభలేఖలని వేస్తూంటారు.

తెల్ల వాటగానే విశ్వామిత్రుడు దశరథునికి, రామలక్ష్మణులకి వీడ్కోలు చెప్పి, హిమవత్పర్వత ప్రాంతానికి వెళ్లిపోయాడు. దీన్ని బట్టి విశ్వామిత్రుడు వచ్చినది - రామునికి అస్త్ర విద్య నేర్పడానికి, తాటకావధకి, అహల్యా శప మోక్షానికి, శివధనుర్బంగం చేయించి పెళ్లి చేయించడానికిన్నీ - అని స్పష్టంగా తెలుస్తుంది.

శ్రీమద్రామాయణంలో అనవసరంగా ఏ పాత్రా ఒక్క క్షణం కూడా ఉండక పోవడం వాల్మీకి మహర్షి గొప్పతనాన్ని తెలియచేస్తుంది. మహర్షులకి, కాలం విలువ తెలుసని తెలియచేస్తుంది.

యుధాజిత్తు మంచితనం

కైకమ్మ సోదరుడూ, కేకయ మహారాజ పుత్రుడూ, దశరథుని బావుమఱదీ అయిన యుధాజిత్తు, అయోధ్యకు వచ్చి, అందఱూ మిథిలకి వివాహానికి వెళ్లారని తెలిసి, అక్కడికి వచ్చాడు. పెళ్లికై గోదానం చేయిస్తూండగా వచ్చిన యుధాజిత్తు కూడా, తిరుగు ప్రయాణమయ్యాడు.

రామునికి పెళ్లి జరుగుతోందని తమకి తెలియజేయకపోయినా, యుధాజిత్తు మిథిల వఱకూ రావడం, అక్కడికక్కడే నిర్ణయింపబడిన తన మేనల్లుడు భరతుని పెళ్లిని చూచి సంతోషించడమూ గమనిస్తే, కేకయ వంశీయుల సహృదయత తెలుస్తుంది. మఱొక్కరైతే, అలా అకస్మాత్తుగా నిర్ణయింపబడిన పెళ్లిళ్లని అసలు ఆమోదించరు. అదీ కాక, యుధాజిత్తు కైకమ్మ సోదరుడు కావడం వలన, మఱింత సహింపకపోవాలి. కా' ఆ లక్షణమే అతనిలో లేదు. (అయోధ్యాకాండ ప్రారంభంలో భరత శత్రుఘ్నుల్ని తనః తీసికొని పోవడంలోని రహస్యం, నా అయోధ్యా కాండ వ్యాఖ్యలో వివరింప బడింది. ఇక్కడ అది అప్రస్తుతం కాబట్టి విడువబడుతోంది).

పరశురామ వృత్తాంతం

అయోధ్యకు బయలుదేరిన రథాలు వస్తూ ఉన్నాయి. ఇంతలో ఆకాశం నల్ల బడింది. జగత్తు చీకటి అయింది. వెంటనే, భయాన్ని కల్గించే కాంతులు రాసాగాయి. అంతలో భుజం మీద గొడ్డలితో, క్రోధం ఉట్టిపడే కళ్లు కలిగి, భయంకర దేహంతో ఉండి, మెఱుస్తూన్న బాణాలూ విల్గ్లా పట్టుకొని, త్రిపురాసుర సంహారానికి వెళ్లే రుద్రునిలా, ఒక యోధుడు ఎదురుగా నిలబడ్డాడు. అతడు పరశురాముడని అందఱికి అర్థమైంది.

ఆకాశంలోని పక్షుల అఱపులు భయాన్ని సూచిస్తూంటే, ప్రదక్షిణంగా తిరిగే మృగాలు భయం వలదని చెప్పున్నాయని వసిష్ఠుడు దశరథునితో పలికి, ధైర్యం చెప్పాడు.

(హారా స్తు వక్షణో నాచ, వ్యాపారంతి నమంతతః/ బీమాశ్చైవ మ్మగా న్సర్వే గచ్ఛంతి స్మ ప్రదక్షిణమ్
/ ఉవస్థితం భయం హారం దివ్యం వక్షిముఖా చ్యుతమ్/ మ్మగా ప్రశమయ స్త్యేతే నంతావ స్త్యజ్యతా
మయమ్/)

పిమ్మట వసిష్ఠాదులిచ్చిన అర్ఘ్యపాద్యాదులని క్షణంలో గ్రహించి, రాముని వంక చూస్తూ 'శివ ధనుస్సు విఠించినంత వఱకూ , నీ కథని విన్నాను. ఇదిగో! ఈ విల్లు నా తండ్రి జమదగ్నిది. దీన్ని ఎక్కు పెడితే, నీతో ద్వంద్వ యుద్ధం చేస్తాను' అన్నాడు పరశురాముడు. (రామ ! దాశరథీ రామ ! శ్రూయతే ధను రద్భుతమ్/ ధనుషా భేదనం చైవ నిఖిలేన మయా శ్రుతమ్/ ద్వంద్వయుద్ధం ప్రదాస్యామి వీరశ్లామ్యన్య రామహ/)

దశరథుడు రథం దిగి 'పరశురామా! భృగువంశంలో పుట్టిన బ్రాహ్మణుడివి. శస్త్రాస్త్రాలను విడిచి పెడుతున్నానని ఇంద్రుని యెదుట ప్రతిజ్ఞ చేసినవాడివి. నువ్వు జయించిన భూమినంతా కాశ్యపునికి దానం ఇచ్చి, మహేంద్రపర్వతంపై తపస్సు చేసికొంటూ ఉన్న నీకు' మా మీద కోపమా? ఈ రామునికి ఏ ఆపద కల్గినా, మేమంతా బ్రతకడం వట్టిమాట' అని ప్రాధేయపడ్డాడు.

ఆ మాటలు విని పరశురాముడు రామునితో 'రామా! విశ్వ కర్మ సృష్టించిన రెండు విండ్లలోనూ ఒకటి త్రిపురాసుర సంహారానికై శివునికి ఇచ్చారు. రెండవదాన్ని విష్ణువు కీచ్చారు. శివధనుస్సును విఠిచావు. ఇది వైష్ణవ ధనుస్సు . దీన్ని విష్ణువు ఋచీకునికిస్తే ఆయన మా తండ్రికిస్తే ఆ జమదగ్ని నా కీచ్చాడు. అస్త్ర సన్యాసం చేసిన నా తండ్రిని కార్తవీర్యార్జునుడు చంపితే, సర్వరాజ వంశాలనీ 21 మాటులు తిరిగి తిరిగి వదించాను. రా! ఎక్కుపెట్టి ద్వంద్వ యుద్ధానికి తలపడు' అన్నాడు.

రాముడు, తండ్రి సమక్షంలో ఉన్నందువల్ల వినయంగా పల్కరిస్తూ 'పరశురామా! నీ తండ్రిని అవమానించినందుకు పితృఋణాన్ని తీర్చుకున్నావు. అదినందించవలసినదే. కాని, నన్ను పరాక్రమమూ, శక్తి లేనివానినిగా మాట్లాడుతున్నందుకు శిక్షించవలసినదే' - (వీర్యహీన మివా శక్తంక్షుతధర్మేణ భర్గవ! అనుజానాసీ మే తేజః, వశ్యమేఽద్య పరాక్రమమ్//) అంటూ ఆతని చేతిలోని వింటినీ, బాణాన్నీ ఒక్కసారి లాగుకున్నాడు. క్షణంలో ఎక్కుపెట్టాడు. 'పరశురామా! దేవలోకపు వింటిలో ఎక్కుపెట్టబడ్డ బాణం వ్యర్థం కారాదు. నీ పాదాలని ఖండించనా? లేక తపో లోకాలని సంహరించనా?' చెప్పు - అన్నాడు.

ఆకాశంలో యక్షకిన్నరాది దేవయోనిగణం చూస్తూ ఉండి పోయారు. పరశురాముడు పరాక్రమహీనుడై 'దాశరథీ! భూమినంతా దానం చేసిన నేను, రాత్రి అయ్యేసరికి భూమిమీద ఉండరాదు. నా పాదాలని ఖండిస్తే, దాన మిచ్చి కూడ, దత్తమైన భూమిలో ఉన్నందుకు ఆ పాపం నన్నంటుకుంటుంది. నా తపశ్శక్తితో సంపాదించిన లోకాలని కొట్టెయ్యి. స్వామీ! నీవు మహావిష్ణువే - నాశనం లేనివాడివీను. నీ వంటి వానివలన అవమానం జరిగిందని నేను భావించనక్కరలేదు. ఇక బాణాన్ని విడిచి నా ఎదురుగా నేను సంపాదించిన నా తపో లోకాలని గ్రహించు వెళ్లిపోతాను' అన్నాడు.

అలాగే జరిగింది. పరశురాముడు వెళ్లిపోయాడు. రాముడు ఆ విల్లునీ బాణాన్నీ వరుణునకు ఇచ్చివేసాడు.

దీనిలోని విశేషాలేమిటి?

ఏ విధమైన రాక్షస మాయా సాగకుండా ఉండడానికే, పరశు రాముణ్ణి దేవతలు పంపారు. అందుకే, పరశురాముడు వస్తూనే 'శివధనుస్సు వలకూ అయిన కథని విన్నాను' అన్నాడు. అంటే, 'ఓ! రామా! నా పాత్ర, ఆ ధనుస్సు విఠిగాక రావాల్సినది సుమా!' అని తెలియచెప్పడం. నాటకం సవ్యంగానే సాగుతోందని విష్ణువుకి చెప్పడమున్నూ, భూమినంతా దానాన్ని ఇచ్చాను, అంటూ తన కథని మొత్తం చెప్పడానిక్కారణం, తాను, దేవతలు పంపగా వచ్చిన రూపమే తప్ప, ఇందులో రాక్షసమాయ లేదని చెప్పడంకోసం.

గోవుకీ, బ్రాహ్మణునికీ స్రతీకార బుద్ధి ఉండనే ఉండదు. వారి సహనాన్ని పరీక్షించి రెచ్చగొడితే, ఎంతగా అవుతారనేందుకు పరశురాముడే సాక్ష్యం. బ్రాహ్మణులలో ఐకమత్యం లేకుండా చేయడం, మహాశక్తిగల ఏనుగులకి మందబుద్ధి నీయడం, పాములకి అతి నిద్రనీ భగవంతుడు ఏర్పాటు చేయడం, లోకక్షేమ దృష్టితోనట.

బ్రాహ్మణానా మనే కత్వం సర్పాణా మతి నిద్రతా

గజానాం మందబుద్ధిశ్చ త్రిభిః లోకోపకారతా

శివధనుస్సుని ఎక్కు పెట్టడమనేది అపచారమనే భావంతో 'రావణుడు' రాలేదని రాక్షసులు భావిస్తారేమోనని, వైష్ణవ ధనుస్సువృత్తాంతాన్ని ఇక్కడుంచారు దేవతలు. సర్వలోకాలూ తిరిగిన రావణుడు, వైష్ణవ ధనుస్సుని ఎక్కు పెట్టనూ లేదు - ఎక్కు పెట్టలేడు కూడ. కార్తవీర్యునినుడు రావణుణ్ణి బంధిస్తే, రావణుని తండ్రి పులిస్సుడు రావణుణ్ణి విడిపించమని ప్రార్థించాడు. ఆ ప్రార్థనపై కార్తవీర్యుడు విడిస్తే, రావణుడు విడిచిపెట్ట బడ్డాడు. ఆ మీదట అతని జోలికి పోలేదు. 'రావణుణ్ణి జయించిన కార్తవీర్యుణ్ణి పరశురాముడు చంపితే, అలాటే పరశుముని ఓడించినవాడు ఈ రాముడు' అని, రాక్షసులు లంకలో చెప్పాలనే ఈ నాటకమంతా జరిగింది. పరశురాముణ్ణి బాణంతో కొట్టకపోవడానిక్కారణం, పరశురాముని తాత ఋచీకుడు, విశ్వామిత్రుని తోబుట్టువైన సత్యవతికి భర్త కావడం వలనా, గురువైన విశ్వామిత్రుని చుట్టం అయిపోవడం వలనా.

అసలు రహస్యం మఱొకటుంది. అహల్య నుండి తపశ్శక్తిని గ్రహించిన రాముడు, పరశురాముని తపోలోకాలని కూడా గ్రహించాడు. బాణంతో విలుకాడు, ఏ మృగాన్ని కొడితే, ఆ మృగం అతని దైనట్లు, తాను బాణంతో కొట్టిన తపోలోకాలు తనవై పోయాయి. అహల్యకి నమస్కరించి తపశ్శక్తిని గ్రహించడానికీ, పరశురాముణ్ణి బెదిరించి స్వీకరించడానికీ కారణం, బ్రాహ్మణుడైన పరశురాముడు, క్షత్రియుని పద్ధతిని అవలంబించడమే. పరధర్మో భయావహః - తనది కాని ధర్మాన్ని ఆచరించడం సరికాదని భగవద్గీత. అందుకే పరశురామావతారం నిర్వీర్యమై పోయింది.

అయోధ్యకి నిండుదనం

నలుగురు పుత్రులూ, తమ తమ భార్యలతో అయోధ్యకి వచ్చారు. ఎవరెవరి మందిరాలు వారివారికి ఏర్పాటు చేయబడ్డాయి. బ్రాహ్మణోత్తములని రప్పించి దానాల నిచ్చారు. ఆశీర్వచనాలని పొందారు.

కొన్నాళ్లు కాగానే దశరథుడు భరతుణ్ణి, యుధాజిత్తు కోరికపై వాని తాతగారింటికి (కైకమ్మ పుట్టింటికి పంపించాడు. శత్రుమ్ముడు కూడా అతని వెంటవెళ్లాడు.

అయోధ్యలో ఏ యింట చూచినా రాముని వార్తలే. పెద్ద-చిన్న భేదంలేక, సమయ-అసమయ విచక్షణలేక ఏమరుపాటుతనం లేక అందరికీ సహాయపడడం, నవ్వుతూ తానే ముందుగా పల్కరించడం రాముని స్వభావం. ఇదే మిగిలిన తమ్ములకి స్వభావమైంది. దశథుడు నలుగురు పుత్రులతోనూ, చతుర్బుజుడైన విష్ణువులా ప్రకాశించాడు అయోధ్యలో.

తండ్రి దశరథుడు ఆమోదించిన వివాహం కావడం వలనా - సహజ సౌఖ్యం కలది కావడం వలనా - సీత అంటే రామునికి మఱింత మక్కువ. మిగిలిన తమ్ములకి తమ తమ భార్యలంటే అంతటి ప్రేమే. (ప్రేమించి పెళ్లాడడమనేది ఈనాటి మాట. పెళ్లాడి, భార్యని ప్రేమించమనేది ఆనాటివారు నేర్చుకోమన్న బాట).

రాముని హృదయంలో అభిప్రాయం పుట్టక ముందు గ్రహించ గలిగేది సీతమ్మ అయితే, సీత హృదయంలో అభిప్రాయం పుట్టక, గ్రహించేవాడు రాముడు. ఆయన రాజసుతుడైతే, ఆమె ఉత్తమ రాజకన్య. ఇలా ఆనందగా గడుప సాగారు అయోధ్యలో.

తయా న రాజర్షినుతోఽభిరామయా నమేయివా నుత్తమరాజకన్యయా|

అతీవ రామ శృఙ్ఖభేఽతికామయా విభు శ్శ్రియా విష్ణు రివా మరేశ్వరః||

రాముని వయస్సు 12. సీత వయస్సు 6. శారీరకానందం కంటే, మానసికార్హణం ముఖ్యమని సూచన. వివాహంలో గంధర్వ హోమం అని ఉంటుంది. వధూవరులిద్దరికీ పరస్పరాకర్షణం శాశ్వతంగా కల్గించడం దీని లక్ష్యం. ఈ కాలంలో ఏర్పడే పరస్పర స్నేహ, ప్రేమ, అభిమానాలు శాశ్వతమై, పరస్పర అనురాగాన్ని కల్గిస్తాయనే అభిప్రాయంతోనే ఇలా బాల్యకాలంలో వివాహాలు ఏర్పాటు చేసేవారు ప్రాచీనులు. శారీరక సుఖం అప్రధానం అనురాగభావం ప్రధానమని నాటిమాట అయితే, ఇది నేటి కాలంలో తలక్రిందు చేస్తూ చిత్రాలూ, రచనలూ సాగుతున్నాయి. అలా చిత్రాలని తీయడం, పుస్తకాలని వ్రాయడం వారి తప్పు అవునో కాదో ఆలా ఉంచి, వాటికి, మనం లోబడకపోవడాన్ని నేర్చుకోవడం మంచిది కదా!

రామాయ రామభద్రాయ రామచంద్రాయ వేధసే|

రఘునాథాయ నాథాయ సీతాయా పతయే నమః|

శ్రీ మత్పురివారసమేత

శ్రీ రామచంద్ర పరబ్రహ్మార్పణమస్తు|

ॐ

దీనితోపాటు రామాయణ గాయత్రీ బీజాక్షర శ్లోకాలు

24 బీజాక్షరాలూ ఉన్న ఈ క్రింది శ్లోక పాదాలని, రోజుకి ఒకసారైనా చదివితే, గాయత్రీ మంత్ర మననం చేసినట్లే.

క్రమ సంఖ్య	గాయత్రీ బీజాక్షరం	పాదము	వివరము
1.	త :-	తపస్స్విద్యాయ నిరతం తపస్వీ వాగ్విదాం వరమ్ ।	(బాల 1-1)
2.	న :-	నతేన పరమాస్త్రేణ మానవేవ సమాహతః ।	(బాల - 30-6)
3.	వి :-	విశ్వామిత్రో మహాతేజాః భూయస్తేపే మహత్తపః ।	(బాల - 63-3)
4.	య :-	చతురశ్చో రథశ్రీమాన్ నిస్త్రింశో ధనురుత్తమమ్ ।	(అయోధ్య 14-36)
5.	వ :-	వర్తతే చోత్తమాం వృత్తిం లక్ష్మణోఽస్మిన్ సదానఘ ! ।	(అయోధ్య 44-5)
6.	రే :-	ద్వారేణ వైజయంతేన ప్రావిశచ్ఛాంత్ర వాహనః ।	(అయోధ్య 71-33)
7.	ణ :-	ఉబజే రామమాసీనం జటామండలధారిణమ్ ।	(అయోధ్య 99-25)
8.	య :-	తే వయం వనమత్యుగ్రం ప్రవిష్టాః పితృశాసనాత్ ।	(అరణ్య - 12-3)
9.	భ :-	మమ భర్తా మహాతేజాః వయసా పంచవిం శకః ।	(అరణ్య - 47-10)
10.	గ :-	తతః పరమ సంతుష్టాః హనుమాన్ స్థవగర్వభః ।	(కిష్కింధ - 4-3)
11.	దే :-	నరేంద్ర సూనుర్నర దేవ పుత్రం రామానుజః పూర్వజమిత్యువాచ ।	(కిష్కింధ - 31-1)
12.	వ :-	తతో రావణ నీతాయాః సీతాయా శ్శత్రుకర్షణః ।	(సుందర - 1-1)
13.	వ్య :-	తతస్తస్య నగ స్యాగ్రే హ్యోకాశస్థస్య దవీనః ।	(సుందర - 27-14)

14. ధీ :- నావమాన్యో భవద్భిశ్చ
హరిర్ధీర పరాక్రమః । (సుందర - 46-9)
15. మ :- శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం
యదావదభి భాషితమ్ । (యుద్ధ - 1-1)
16. హీ :- రక్షోగణపరిక్షిప్తాః
రాజా హ్యేష విభీషణః । (యుద్ధ - 28-27)
17. ధీ :- ప్రదర్శనం చ బుద్ధిశ్చ
స్మృతిశ్చ ద్విగుణా తయోః । (యుద్ధ - 50-40)
18. యో :- రాక్షసా రాక్షసేంద్రాయ
రాక్షసాయ న్యవేదయన్ । (యుద్ధ - 66-1)
19. యో :- విజ్ఞాయ తు మనస్తస్య
రామవస్య మహాత్మనః । (యుద్ధ - 81-1)
20. న :- మరణానాని వెరాణి
నివృత్తం నః ప్రయోజనమ్ । (యుద్ధ - 112-26)
21. ప్ర :- ప్రౌఠరాజ్యస్య రామస్య
రాక్షసానాం వధే కృతే । (ఉత్తర - 1-1)
22. చో :- తతః ప్ర చోదయన్సృతః
తానశ్వాన్ రుధిర ప్రభాన్ । (ఉత్తర - 2-28)
23. ద :- తత్రైనాం విజనేదేశే
విస్ఫుజ్య రఘునందన (ఉత్తర - 45-18)
24. యా (5) బ్రాహ్మణస్య తు దర్శేణ
త్వయా జీవాపిత స్సృతః (ఉత్తర - 76-27)

శ్రీమద్రామాయణపు చివరి శ్లోకం :

తత స్సమాగతాన్ సర్వాన్
స్థాప్య లోకగురు ర్ద్రివి ।
జగామ త్రిదశే స్సార్థం
సదా హృష్టైర్ద్రివం మహత్ ।

(ఉత్తర - 110-28)

శ్రీమద్రామాయణ ఫల శ్రుతి చివరి శ్లోకం :

ఏవమేతత్పురావృత్త
మూఖ్యానం భద్రమస్తు వః ।
ప్రవ్యాహరత విస్రబ్ధం
బలం విష్ణోః ప్రవర్ధతామ్ ।

(ఉత్తర 111-26)

ଅଯୋଧ୍ୟା କାండ

శ్రీమద్

వాల్మీకిరామాయణాయనమ్

అ యోధ్యా కాం డము

(కథ మణియు అంతరార్థముతో)

: గ్రంథకర్త :

'రామాయణ ప్రవచన సుధాకర'

'రామాయణ సుధానిధి'

'భాషాప్రవీణ'

డా॥ మైలవరపు శ్రీనివాసరావు

ఎం.ఎ., (తెలుగు) ఎం.ఎ., (సంస్కృతము) పి.హెచ్.డి.,

విషయసూచిక

అయోధ్యా మందిరం

అభివాదనలూ - అభినందనలూ

గ్రంథకర్త దంపతుల చిత్రం

గ్రంథకర్త గుఱించి

చిత్రకూట సదనం

గ్రంథ ముద్రాపయితల చిత్రం

1. శ్రీమద్రామాయణ పరిచయం 1
2. ఇంతకుముందు, ఎంతవఱకూ కథ అయ్యింది? 4

అయోధ్యాకాండ కథా ప్రారంభము

మామయ్య వెంట వెళ్లిన పిల్లలు	6
వెళ్లారా? తీసికొని వెళ్లాడా?	9
ఏమిటి ఆ ఆలోచన?	11
దశరథ-కేకయ రాజులకి ఉన్న దేశభక్తి	16
రాముడే నలుగురిలో ఇష్టుడా? ఎందుచేత	18
రాముడంటే ఎవరు? ఎందఱు?	19
మానవసేవయే మాధవసేవ	21
రాముడు ఎందుకు పుట్టాడు?	22
నాన్నకొడుకు, కొడుకు తండ్రికి ఎలా ఉన్నాడు?	26
దశరథుని చింత	27
సమావేశ తీర్మానము	28
త్రేతాయుగంలో ఉన్న నిజమైన ప్రజాస్వామ్యం	30
యువరాజుని ఎన్నుకోవలసిన అధికారులు ఎవరు?	31
సభ-సమితి-బ్రాహ్మణులు-ప్రజలు-స్త్రీలు-పురోహితులు- భూదేవి-సేనాధిపతులు-ఏ విభాగానికీ చెందనివారూ ఏమన్నారు?	31-38

సుమంత్రుని పిలుపుతో రాముని రాక	39
ఇలా ఎందుకు చెప్పుకోవాలి?	40
సమావేశంలో దశరథుని అంగీకారం	41
మళ్ళీ తీసికొని రా!	42
భరతుడు రాకుండా రాజువి కావాలి!	42
తండ్రీకొడుకులలో ఎవరు ఎక్కువ అధర్మపరులు?	44
లక్ష్మణా! రాజ్యం నీ కోసమే!	49
మంథరా దుర్బోధ (పై కథ)	52
లోకథ	55
కైక చాల గొప్పది!	57
కైకాదశరథ సంభాషణం	60
చెప్పిందొకటి - అడిగింది మఱొకటి	61
దశరథ విలాపం	63
అంతఃపురం వెలుపల ఆనందం	68
సుమంత్రుని జన్మ ధన్యం	69
తల్లీకొడుకుల వాగ్వివాదం - మానవ దైవశక్తుల పోరాటం	72
రాముని దృష్టిలో కైకమ్మ	75
దేవుడు ఎక్కడ ఉంటాడు?	76
'దైవజ్ఞురాలు' కౌసల్య	78
తీసికొని పోకపోతే ప్రాణాలు విడుస్తాను!	79
పురుషుని వేషంలో స్త్రీవి....అంటే?	81
లక్ష్మణా! ఇక్కడే ఉండు!!	83
తాపసులేమిటి? మారణాయుధాలేమిటి? వెళ్ళ వోతూ ఈ దానాలేమిటి?	84
సీతాలక్ష్మణులనే ఎందుకు రాముడు తీసికొనిపోదలిచాడు?	86
రామునిది ఏ కోవకు చెందిన దానం?	89
ఒక్క రోజైనా ఆగు!	90
కైకా! ఆ తల్లి కూతురివి కదా!	91

కైకకు బుద్ధి చెప్పిన సిద్ధార్థ ముత్రి	92
అయోధ్యయే దండక, దండకయే అయోధ్య	93
స్త్రీల లక్షణాలు - భర్త విలువ	94
రావోయే కథ తెలి(సి)పిన సుమిత్ర	95
రామం దశరథం విద్ధి....? అర్జున శ్లోకం	96
దుఃఖంతో తెల్లవారని రాత్రి	100
రావోయే కథను చెప్పిన సుమిత్ర	101
విశేషాంశాలు	103
ఇవ్వలేనికాలంలో ఇయ్యగలిగిన కానుక	104
విశేషాంశాలు	105
మర్కటకిశోరమా? మార్జాలకిశోరమా?	109
భరద్వాజ దర్శనం	111
విశేషాంశాలు	112
వాల్మీకి దర్శనం	113
కైకమ్మ లేదు. భయం విడిచి అడగండి!	114
నువ్వు తప్ప ఎవ్వరూ ప్రాణంతో లేరు!	116
'అరాజకం' అంటే—	119
'సహగమనం' అనే ఆచారం ఎప్పటిది?	120
భరతునికి దుస్స్వప్నం	121
ఇదంతా నీకోసమే చేశాను!	125
భరత నిర్ణయం	127
ఎంత గొప్పవాడివి!	128
స్త్రీ అయితే చాలు పూజ్యురాలే!	130
అవ్యక్తం-వ్యక్తం-లోఅర్థం	132
భరతుని ఆజ్ఞలూ-అంతర్ధార్థాలూ	133
భీ! వశిష్ఠుడా!	134
కైకమ్మ చేసిన మంచిపని ఒక్కటే	136
శృంగిబేరపురపు కథా రహస్యాలూ	137
భరద్వాజాశ్రమ విశేషాలూ-రహస్యాలూ	140

ముగ్గురు రాణుల పరిచయం	144
భగవద్దర్శనం కావాలంటే —	
రామ-లక్ష్మణ దృష్టి భేదం	145
ఇక్కడి రహస్యాలు	146
రామభరత సమాగమం	149
సమాధానం తెలిసిన ప్రశ్నలు	151
అతిముఖ్య పరిపాలనా సూచనలు	
ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు	
నా స్థిక సిద్ధాంతం-ఖండనం	160
రాముని నిశ్చయం!	166
పాదుకలు ఎలా ఉంటాయి? ఎక్కడివి?	167
అత్రి-అనసూయల దర్శనం లో రహస్యం	

అ యో ధ్యా మం ది రం

అపి స్వర్ణమయీ లంకా న మే లక్ష్మణ రోచతే

జననీ జన్మభూమిశ్చ స్వర్గాదపి గరియసీ ॥

లంకా నగరాన్ని రాముడు జయించాడు. క్షత్రియధర్మం ప్రకారం ఎవడు ఏ రాజ్యాన్ని జయిస్తే రాజ్యం అతనిదౌతుంది. ఆ నియమం ప్రకారం లంకానగరానికి రాముడే రాజు కావాలి. కాని, రాముడు యుద్ధానికి ముందే ఈ లంకని విభీషణునికి పట్టం కట్టేసాడు.

రావణవధ అయ్యాక లంకని పరిశీలనగా చూచాడు రాముడు. ఎక్కడ చూసినా బంగారపు విగ్రహాలు, బంగారపు రేకుతాపడాలున్న గోడలు, బంగారపురజను పొదిగిన నేలలున్న ఇళ్లు— ఇలా బంగారపుమయంగా ఉంది లంక. ఇంతటి ఐశ్వర్యం ఉన్న లంకని చూచి రాముడు తమ్మునితో ఇలా అన్నాడు. 'లక్ష్మణా! ఇంతటి బంగారపుముద్దగా లంకానగరం ఉన్నా నా మనసులోని ఏ కోశంలో కూడా నా దృష్టి లంకమీదికి పోవడంలేదు. జన్మనిచ్చిన తల్లి - జన్మించిన ప్రవేశమూ అనేవి స్వర్గంకంటే గొప్పవి సుమా!' అని. ఈ శ్లోకం వాల్మీకి శ్రీమద్రామాయణంలో లేదుగాని, ఉండదగినంత పట్టిన శ్లోకం.

ఇది చాల నిజం. శ్రీమద్రామాయణంలో వాల్మీకి అయోధ్యనీ, అలాగే లంకనీ కూడా వర్ణించాడు. అయితే వర్ణనలో ఓ ప్రత్యేకత ఉంది. లంకని ఎక్కడ వర్ణించినా మేడలూ, మిద్దెలూ, జలాశయాల్నూ, అక్కడి ఐశ్వర్యం, భోగలాలన విధానమూ, ఆయుధాలూ— వంటి వానినే వర్ణించాడు. అయోధ్యని ఎక్కడ వర్ణించవలసి వచ్చినా మేడలు మిద్దెలుకాక అందులో ఉండే ధార్మికబుద్ధి ఉన్న మహాపురుషులనీ, జలాశయాల్నికాక వాటిలో స్నానం చేసి దీక్షనిపట్టిన మహర్షుల యాగవిధానాన్నీ, ఐశ్వర్యం - భోగలాలనతని కాక దానధర్మ విశేషాలనీ-అంటే-ఇంకొకణ్ణి కూడ సంతోషపడేలా చేసే విధానాన్నీ, ఆయుధాలు కాక అయోధ్యజనులచేతులలో నిత్యమూ కన్నడే దర్భలూ-భక్ష్యాలూ-పూజాద్రవ్యాలూ— మొదలైన వాటినీ వర్ణిం

చాడు. రాక్షసుల అటవులు లంకలో ఉంటే, అయోధ్యలో దేవాలయ ఘంటికాధ్వనాలు ఉన్నాయని వర్ణించాడు.

దీన్నిబట్టి తెలిసేదేమంటే 'ఇల్లు-ఇంటిలోనివారు' అనే రెంటిలో ఇంట్లోనివారిని గూర్చి చెప్పుకోదగిన విశేషాలు ఏమీ లేనప్పుడు ఇంటి గొప్పదనాన్నే వర్ణించక తప్పదు-అని. లంకలోని రాక్షసులలో వర్ణించదగిన ఏఒక్క విశేషమూ లేనికారణంగా వారిఇళ్లని వర్ణించిన వాల్మీకి, అయోధ్యలో ఇళ్లు ఉన్న ఇంటిలోని వారి విధానాలని గొప్పవిగా వర్ణించాడు.

'ఇంటిని చూచి ఇల్లాలిని చూడు' అనేది ఒక నానుడి. ఇంటిని ఇంత పరిశుభ్రంగా ఉంచిన ఆ ఇల్లాలు మరెంత పరిశుభ్రంగా ఉంటుందో చూడాలనేది దీనిభావం కానేకాదు. ఇల్లు అనేది బాహ్యపద్ధతికీ, ఇల్లాలు అనేది అంతరపద్ధతికీ సంకేతాలు. 'ఇల్లు పరిశుభ్రంగా ఉన్నా ఇల్లాలుకూడా అలా ఉందో లేదో చూడు' అని అర్థం చేసికోవాలి. 'ఇల్లు' అంటే శరీరం. 'ఇంటిలోని పోరు' ఇంతింత కాదయా!' అని వేమన అన్నాడు. శరీరంలో ఉన్న కామ-క్రోధ-లోభ-మోహ-మద-మాత్సర్యాలనే శత్రువుల పోరు ఇంత-ఇంత కాదు! ఎంతెంతగానో ఉంటుందని దాని భావం గదా! కాబట్టి వ్యక్తి, పైకి పరిశుభ్రంగా ఉన్నా, లోపలి గుణాలతో పరిశుభ్రంగా ఉన్నాడా? గమనించు - అని అర్థం.

లోకంలో ఎందఱో ఇంటివిషయంలోనే పరిశుభ్రంగా ఉంటారు. అంటే బాహ్యవిషయంగా - స్నానం, అలంకారంవంటి వాటిలో - చాలా పరిశుభ్రంగా ఉంటారు. ఇక ఇల్లు+అలి విషయంలో - అంటే లోపల ఉండాలైన గుణాల విషయంలో (దానం-ధర్మం-ఋజుప్రవర్తనం వంటివి) పరిశుభ్రంగా ఏ కొందఱో తప్ప ఉండనే ఉండరు. ఇంటితోపాటు ఇల్లాలూ పరిశుభ్రంగా ఉంటే ఎంత గొప్ప నిజంగా!

ఇంటిని తీర్చిదిద్దేది 'ఇల్లాలు' కాబట్టి వ్యక్తికి నిజమైన బాహ్యసౌందర్యానికి వన్నెతెచ్చేదికూడా, వ్యక్తిలోపల ఉన్న సద్గుణాలే అని దీని అర్థం.

ఇంతకీ ఈ కాండకి ఈ పేరే ఎందుకు
పెట్టారు?

ఈ చర్చ అంతా ఎందుకంటే శ్రీమద్రామాయణంలో ఏ కాండకి ఆ కాండకే మహాప్రాధాన్యం లోపల స్పష్టంగా ఉంది. అయినా అయోధ్యలో మఱో విశేషం కూడ ఉంది.

లౌకికంగా చూస్తే — ప్రజల రాజ్యానికి రాజధానిస్థలం అయోధ్య.

వైదికంగా చూస్తే — ఇక్కడ ఉన్నన్ని దేవాలయాలుగాని, ఇక్కడ జరిగినన్ని యజ్ఞయాగాదులుగాని, దేశంలోనే ఎక్కడా మఱి జరుగ లేదు.

కథాపరంగా చూస్తే — దశరథుణ్ణి పరలోకానికి, రాముణ్ణి దేశాంతరానికి పంపించిన కాండ యిదే. రావణవధకి వీజంపడ్డ కాండ కూడా ఇదే.

అ-యోధ్య దీని పేరు. 'యోద్ధుం శక్యా యోధ్యా'. న యోధ్యా 'అయోధ్యా' అని ఈ సమాసానికి విగ్రహవాక్యం. గెలవడానికి ఏమాత్రమూ వీలుకానిది అని అర్థం. అయోధ్య అనే నగరాన్ని ఎవరూ జయించలేరనేది పై అర్థం కాగా, లోఅర్థం మఱింత రమ్యంగా ఉంటుంది.

బాలకాండలో దేవరాక్షస యుద్ధం ఉంది. అయోధ్యాకాండ మీదిదైన ఆరణ్యకాండలో, రామునికి రాక్షసులతో యుద్ధం జరుగుతుంది. కిష్కింధలో వాలిసుగ్రీవుల యుద్ధం ఉందని తెలియనిదెవరికి? సుందరకాండలో అంజనేయునికి రాక్షసులతో యుద్ధాలే యుద్ధాలు! ఇక యుద్ధకాండని గూర్చి చెప్పే దేముంది? — ఇలా అయోధ్యాకాండ తప్ప అన్ని కాండలలోనూ యుద్ధం ఉంటే, యుద్ధంలేని కాండ అయోధ్య ఒక్కటే.

బాహ్యయుద్ధం లేకపోయినా, అంటే కత్తులూ కటారులతో ఒకరితో ఒకరు యుద్ధాన్ని చేసికోక పోయినా ప్రతిపాత్రా తనలో తాను అనేక ఆలోచనలతో యుద్ధాన్ని చేస్తూనే ఉన్న కాండ ఇదే. 'పట్టాభిషేకం ఏ కార

ఇంకా అపినట్లు ప్రకటించాలి?’ అని దశరథుడు, ‘నాకిచ్చిన వరాన్ని తీర్చుమంటే అంత బాధపడాలా?’ అని కైకమ్మ, ‘నన్ను అరణ్యానికి పోనియ్యరేమిటి?’ అని రాముడు, ‘ఎందుకు అరణ్యానికి పోవాలి?’ అనిలక్ష్మణుడు — ఇలా అనేకాలోచనలతో అందఱూ అంతర్మథనం పడే హృదయం వంటిది అయోధ్యాకాండం.

మఱి ఇంకో రహస్యమూ ఉంది. అయోధ్యని ఎవరూ గెలువలేరనికదా సిద్ధాంతం! రాముణ్ణి వెళ్ల నీయకుండా అపుచేయాలనుకున్న దశరథుడు తన ప్రయత్నంలో ఓడిపోయాడు. అలాగే లక్ష్మణుడు. సిద్ధార్థుడు. వశిష్ఠుడు మొదలైన వారెందఱో రాముణ్ణి అయోధ్యలో ఉంచాలని వాదించి వాదించి ఓడిపోనే పోయారు. సీతని తీసికొనిపోవని పల్కిన రాముడు సీతని తీసికొని వెళ్లవలసి తానూ ఓడాడు. రాముణ్ణి వనాలకి పంపడంతోపాటు భరతునికి పట్టాభిషేకాన్ని అడిగిన కైకమ్మ కూడా భరతునికి పట్టాభిషేకం చేయించలేక ఓడిపోయింది. చిత్రకూటంలో ఉన్న రాముణ్ణి పిలిచికొని వచ్చి రాజ్యం ఏలింప చేయాలని భావించిన అయోధ్యాప్రజలూ కైకమ్మతోపాటుకొసల్య-సుమిత్రలు కూడా రాముణ్ణి అయోధ్యకు రప్పించలేక ఓడిపోయారు. రాముడు రాకపోతే ప్రాయోపవేశ దీక్ష చేస్తానని ప్రత్యక్షచర్యకు దిగి నేలపై కూర్చున్న భరతుడు కూడా రాముని వాక్కులకి ఓడి ప్రాయోపవేశ దీక్షని విరమించి ఓడిపోయాడు. నాస్తికవాదాన్ని ఇష్టంగానో మఱో కారణంగానో చేసిన జాబాలి మహర్షి కూడా రామునిముందు ఓడిపోయాడు. రామునివెంట వెళ్లి ఇక రామునితోనే ఉండిపోవాలని భావించిన సుమంతుడూ ఓడిపోయాడు. 14 సంవత్సరాలు తనవద్దే ఉండి వెళ్ల వలసిందని పల్కిన గుహుడూ, ఇక్కడే ఉండవలసిందని ప్రార్థించిన భరద్వాజుడూ — ఇలా అంతా అంతా ఆ అయోధ్యకాండలో గెలువలేక ఓడిపోయినవాళ్లే.

అంతా ఓడినవాళ్లే అయితే గెలిచినవారే లేరా? అనుకోనక్కఱ లేదు ‘అరణ్యాలకి వెళ్ల వలసిందే’ అని నిశ్చయించుకున్న రాముడు గెలిచాడు. ‘నీకంటే ముందు నేను అరణ్యానికి వెడతాను సుమా!’ అని పల్కిన సీతమ్మ గెలిచింది. ‘ఇక్కడ ఆశ్రమం కట్టుకొని ఉండు’ అని రామునితో పలికి సీతా రామలక్ష్మణులని క్రొత్తగా కట్టుకొన్న ఆశ్రమంలో కొంతకాలంపాటు ఉంచి

వాల్మీకి కొంతగా గెలిచాడు. అందుచేత అయోధ్యాకాండ సామాన్యమైనది కానే కాదు. భగవంతుని గెలుపుని తెలిపేదీ, ఇతరుల ఓటమిని వివరించేదీను. కాబట్టి శ్రద్ధగా దయచేసి చదవండి.

ఇక స్వగతానికి వస్తే,

అవి నేను క్రొత్తపేట ఆంజనేయస్వామి దేవస్థానం - గుంటూరులో దీక్షపట్టి దాదాపు సంవత్సరకాలం శ్రీమద్రామాయణాన్ని ఉపన్యాసరూపంగా అందిస్తూన్న రోజులు. సాయంత్రమయ్యేసరికి కచ్చితమైనసమయానికి కట్టుబడి ప్రారంభమయ్యే రామకథని గ్రోలడానికి ఎందతో ఎందఱెందతో అలావచ్చి ముందుగానే కూర్చునేవారు. ఆ శ్రోతలలో ఆశీర్వాదించే, అభినందించే, ఆనందించే, అనుగ్రహించే అన్ని వయసులవాడూ, విద్యావృద్ధులూ, ఒక్కోసారి పీఠాధిపతులూ కూడా ఉండేవారు.

బాలకాండం కాగానే సీతాకల్యాణాన్ని సంప్రదాయబద్ధంగా చేయించారు భక్తులు. అయోధ్యాకాండం కాగానే పాదుకాపట్టాభిషేకోత్సవాన్ని పెద్ద ఊరేగింపు జరిపి సప్తగంగా జలాలనీ తెచ్చి చేయించారు. ఆనాడు జరిగిన అన్నసంతర్పణం మఱువలేనిది. మధ్యాహ్నం ప్రారంభించిన వడ్డన రాత్రి వఱకూ విశ్రాంతిలేక కొనసాగుతూనే ఉంది. ఇలా చేయాలనే వాక్కు నాది. చేసే ఉత్సాహమూ, నిర్వహణమూ భక్తులది.

ఇక చివరిలో శ్రీరామచంద్రునిమహాపట్టాభిషేకోత్సవానికి చెప్పలేనంత వైభవంగా ఉత్సవం సాగింది. ఉత్సవం సరిగా నవంబరు నెలలో సాగితే పట్టాభిషేకం అయిన వెంటనే, శ్రీరామచంద్రుని అనుగ్రహం లభించిందనడానికి సాక్ష్యంగా, చక్కని చిరువానజల్లు రెండే రెండుక్షణాలపాటు పడడం అక్కడి వారందరికీ తెలుసు జీవితంలో ముఖపురాని ఘట్టం అది.

ఆ ఉపన్యాసాల శ్రోతలై నభక్తజనమంతా కలిసినా 'సుందరకాండ'ని (కథ+విశేషాంశాలు నిత్యపారాయణానికి వీలుగా ఉన్న గ్రంథం) ప్రచురింప చేశారు.

ఆ సుందరకాండ గ్రంథానికి ప్రథమ ముద్రణలో అందరికంటే ముందీ విరాళాన్ని ఈయడమేకాక, ఆ సుందరకాండ ప్రతులన్నీ 1 నెలలలోనే

చెల్లిపోగా, తామే సంపూర్ణ వ్యయాన్ని భరించి రెండవ ముద్రణని కూడా చేయించిన ఉదారులు, సహృదయులు శ్రీయుతులు చెన్నంశెట్టి నవరత్న కుమారి వేంకటేశ్వర్లు (వేంకటేశ్వరరావు) దంపతులు. ఆలయంలో జరిగిన సీతాకళ్యాణానికి ముత్యాల తలంబ్రాల నిమిత్తం ముత్యాలని (108) ఇచ్చిన ప్రసిద్ధ దాతృ దంపతులు.

అలాగే ఉపన్యాస శోతలలో ఒకరైన శ్రీయుతులు కొరళ్ళ సరోజినీ పూర్ణచంద్రరావు (పున్నారావు) దంపతులు నా 'బాలకాండ'ని (కథ + అంత ర్థం) ముద్రింపించారు. అది ఇప్పుడు 2వ ముద్రణ అయి వచ్చింది.

ఈ ఆంజనేయుని అనుగ్రహం వలననే సీతాకళ్యాణం రోజున నా వివాహమంత్రాల వ్యాఖ్య నచ్చిన శ్రీయుతులు అన్నా వసుమతీ కృష్ణమూర్తి అంజనీదేవప్రసాదరావు దంపతిద్వయమూ నా మాంగల్యతంతునానేన'ని (పెళ్ళిమంత్రాలకు సరైన అర్థమూ + వ్యాఖ్యా) ముద్రింపించారు. ఈ దంపతిద్వయమూ స్థానిక అన్నా శ్రీనివాసరావు కల్యాణమండప అధినేతలు కావడం ఔచిత్యవంతమైన విశేషం కదా! దీని రెండవ ముద్రణ వ్యయాన్ని భరించిన ఉదారులు డా॥పుయ్యూరు లక్ష్మీనరసింహారావు (విద్వాన్ కళాశాల డైరెక్టరు).

ఇలా నేను శ్రీమద్రామాయణ ఉపన్యాసకర్తగా లోకానికి పరిచయం కావడానికి సంపూర్ణానుగ్రహాన్ని ఇచ్చింది ఈ క్రొత్తపేట ఆంజనేయుడూ ప్రోత్సహించింది ఇచటి భక్తజనసందోహమూను.

ఈ స్ఫూర్తితోనే మితభాషులు శ్రీయుతులు పచ్చిపులుసు లలితా పారి వేంకటేశ్వరరావు దంపతులు 'లలితా సహస్రపూజా-నామ మంత్రార్థ పరణం' అనే గ్రంథాన్ని ప్రచురింపజేశారు. పుస్తకావిష్కరణం రోజున ఒక టంటసేపు విజయవాడ కనకదుర్గమ్మ గర్భాలయంలో లలితాపారాయణ సామూహికంగా జరపడం విశేషాలకే ఒక విశేషం. ఇదీ 2వ ముద్రణ అయి వచ్చింది. దీని రెండవ ముద్రణ వ్యయాన్ని భరించిన ఉదారులు ప్రముఖ పారిశ్రామికవేత్తా — ఇంజనీరింగ్ కళాశాల వ్యవస్థాపకులూ శ్రీయుతులు కోనేరు చిట్టెమ్మ లక్ష్మయ్య దంపతులు.

నా పుస్తకాలని తెప్పించుకుని చదివి తమకు కలిగిన ఆనందంతో ఉత్తరకాండని ముద్రించదలచిన ప్రముఖులు Lt. Col. కందికుప్ప రమణ మూర్తిగారు-బొంబాయి.

‘భాగవతమూ-అంతర్థా సౌందర్యమూ’ అనే గ్రంథాన్ని ప్రచురించదలచినవారు (ప్రస్తుతం అచ్చులో) శ్రీయుతులు గుండా సత్యనారాయణగారు. (పద్మాలయా పాలిషింగ్ స్టోన్ ఇండస్ట్రీస్ అధినేతలు, బేతంచెర్ల).

ఎందఱెందఱో మహనీయులని ఇలా నాకు సహకరింపజేస్తూన్న క్రొత్త పేట ఆంజనేయస్వామికి నమస్కృతాలని ఘటిస్తూ

సెలవు

గుంటూరు,
22-6-94.

మైలవరపు శ్రీనివాసరావు
గ్రంథకర్త.

శ్రీ శివాయనమః

శ్రీ మద్రామా యజ్ఞాయ నమః

అయోధ్యాకాండము

రామాయ రామభద్రాయ రామచంద్రాయ వేధసే !

రఘునాథాయ నాథాయ సీతాయాః పతయే నమః ॥

అది అయోధ్యానగరం. అక్కడ ఒకే శ్రీరాముణ్ణి రామా ! రామభద్రా ! రామచంద్రా ! వేధః ! రఘునాథా ! నాథా ! సీతాపతీ ! అని ఇన్ని పేర్లతో పిలుస్తున్నారు.

అయితే, పిలిచే పిలుపునిబట్టి పిలిచేది ఎవరెవరో, అక్కడి వారందరికీ తెలుస్తోంది.

‘రామా !’ అని పిలువగల అదృష్టం, కన్నవచ్చైన దశరథ, కౌసల్య, సుమిత్ర, కైకమ్మలకే ఉంది. అలా పిలుపు వినబడితే ఆ కంఠస్వరం ఈ నలుగురిలో ఎవరో ఒకరిదన్నమాట.

‘రామభద్రా !’ అనే పిలుపులో (భద్రశ్చసౌ రామశ్చ) లోకానికి క్షేమాన్ని కల్గించేవాడా ! అనే అర్థం ఇమిడి ఉండబట్టి, అలా పిలిచేవారు దశరథుని మంత్రులు తప్ప వేరెవరూ కారు. ధృష్టి - జయంత - విజయ - అశోక - సిద్ధార్థ - అర్థ సాధక - మంత్రపాల - సుమంత్రులు ఎనిమిది మంది ఆయన మంత్రులు.

అయితే, సుమంత్రుడు మాత్రం అంతఃపురంలోనికి కూడా వెళ్లగల అధికారం ఉన్నవాడు. దశరథునికి అంతరంగికుడున్నా. ఆయన ఇదే పేరుతో పిలవాలనే నియమమేదీ లేనివాడు.

‘రామచంద్రా !’ అని పిలిచే అదృష్టం అయోధ్యా ప్రజలది. అకాశంలో చంద్రుడు ఎంతో ఆకర్షణీయుడుగా ఉండి, ఎప్పుడూ ఎలా మనచేత చూడబడుతూ

ఉంటాడో, అలా 16 కళల చంద్రునిలా 16 గుణాలున్న రాముడే చంద్రునిలా చూడబడుతూ రామచంద్రుడయ్యాడు అయోధ్యా ప్రజలకి.

“యశ్చ రామం న పశ్యేత్తు
యం చ రామో న పశ్యతి ।
నిందితస్స జనో లోకే
స్వాత్మాప్యేనం విగర్హతే ॥”

రాముణ్ణి ఏ రోజున చూడలేదో, రాముడు ఎవరిని ఏ రోజున చూడలేదో, ఆ రోజున రాముణ్ణి చూడనివాడూ, రామునిచేత చూడబడనివాడూ తమని తాము నిందించుకొనేవాళ్లుట.

వశిష్ట — వామదేవ — జాబాలి — కశ్యప — సుయజ్ఞులంతా హే వేధః ! (ఓ పరబ్రహ్మ స్వరూపుడా !) అని పిలిచేవారు.

రఘువంశ ప్రతిష్ఠని ఎఱుగున్న వృద్ధులంతా, రాముడే రఘువంశాన్ని ఉద్ధరించగలడని, రఘునాథా ! అని పిలిచేవారు. అది ఒకవిధంగా ఆశీర్వాచనంతో కూడిన ఆకాంక్ష.

దశరథ— కౌసల్య— సుమిత్ర— కైకమ్మలు రామా ! అని పిలిస్తే,
ఎందఱో మంత్రులు ‘రామభద్రా !’ అని సంబోధిస్తే,
అయోధ్యా ప్రజ లెందఱో ‘రామచంద్రా !’ అని సంభావిస్తే,
ఎందఱో మహర్షులు ‘వేధః !’ అని సంస్తుతిస్తే,
వయోవృద్ధు లెందఱో ‘రఘునాథా !’ అని సమారాధిస్తే,

ఒకేపేరుతో, ఆ ఒక్కడినే సేవించుకోగల ఆదృష్టం ఉన్న అమె ‘ఒక్కతె’ మాత్రమే.

ఆ ‘ఒక్కతె’ సీతమ్మ. ఆ ఒక్క సంబోధన ‘నాథా !’ అని.

అందుకే, ఆ రాముడు శ్రీ (సీతతో కలిసి) రాముడు.

ఇంతటి రాముడూ, రామభద్రుడూ, రామచంద్రుడూ.... ఇలాటివాడు, ఆత్మ గారింటికి మిథిలకి వెడితే ‘సీతాపతీ !’ (సీతమ్మ మొగుడా !) అని పిలువబడతాడట.

అలాటి రామునికి నమస్కారమని శ్లోకభావం. ఎక్కడిదో, ఎవరు వ్రాసినదో తెలియదుగాని, శ్రీ మద్రామాయణ సారమంతా అక్షర రూపంలో ఉంచుకొన్న శ్లోకం.

అలాటి రాముణ్ణి, నిరంతరం ధ్యానించేవాడు వాల్మీకి మహర్షి. గ్రంథ ప్రారంభంలో రాముణ్ణి, రాముణ్ణి హృదయంలో నిల్పుకొన్న వాల్మీకి మహర్షిని స్మరించడం కర్తవ్యం.

కూజంతం రామరామేతి మధురం మధురాక్షరమ్ !

ఆరుహ్య కవితాశాఖాం వందే వాల్మీకి కోకిలమ్ ॥

‘కవిత్వం’ అనే చెట్టుకొమ్మని ఎక్కి, ‘రామరామా!’ అని మధుర మధురంగా నల్కుతూండే ‘వాల్మీకి’ అనే కోకిలికి నమస్కారం - అని శ్లోకభావం.

వాల్మీకి కీ - కోకిలకీ పోలిక ఈ శ్లోకంలో కన్పడుతుంది. ‘రామ రామా!’ అనే అక్షరాలు మధు-ర- అక్షరాలట. మధు= తేనెని, ర= పిండితెచ్చే, అక్షరాలని భావం. అందుకే ‘ఎంత మధురం రామనామం!’ అనే కీర్తన లోకానికి వచ్చింది. పక్షులలో ఇష్టంగా తేనెని త్రాగే పక్షి ‘కోకిల’ మాత్రమే నట. వాల్మీకితో కోకిలని పోల్చడంలోని బొచిత్యం చూద్దాం.

కోకిలకి ‘కూ, కూ’ అనే ఒకే ధ్వని వచ్చినట్లు, వాల్మీకికి రామరామా! అనే ధ్వనే వచ్చు.

వేసవిలో కూడ కోకిలకూత ఆనందాన్ని కల్గించినట్లు, సంసారబాధలనే వేసవిలో ఉన్నవానికూడా ఈ రామకథ, తాపాన్ని తీరుస్తుంది.

ఎప్పుడూ అదే పనిగా కూ, కూ అని కోకిల కూసినా, దానికి విసుగురానట్లు, మనకి చిరాకూ కల్గనట్లు, రామనామాన్ని ఎంతసేపు జపించినా మనసు ఉల్లాసంతో తేలిపోయి శరీరానికి ఒక ‘అద్భుతశక్తి’ వస్తుంది తప్ప, అలసట రాదు.

పక్షులు, తిండికోసం, భయం తెలుపుతూనూ, అలచినట్లు కాక, నిస్వార్థంగా కోకిల అలచినట్లుగా, వాల్మీకి కూడా తన జీవిత కోసం కాకుండా నిస్వార్థంగా రామ జపం చేస్తాడు.

కాకి గూటిలోనే గుడ్డు రూపంలో చాలకాలం ఉండి, వసంతకాలం వచ్చాక వక్షిరూపం ధరించి, అప్పుడు కూడా కాకి పోలికతో గుర్తు పట్ట వీలులేనట్లు ఉండి, గొంతు విప్పాక 'కోకిల'గా తెలిసి, కాకుల నుండి వేటుచేయబడినట్లు, చాలకాలం కిరాత ధర్మంతో త్రోవలు కొడుతూ (కాకిలా) జీవించి, సప్తమహర్షుల రాకతో (వసంతకాలం) జీవితం మాయ (మంత్రోపదేశం పొంది) రామజపం చేసి 'వాల్మీకి' అయ్యాడు ఒకప్పటి ఋషిడు. (కిరాత ధర్మంతో జీవించినప్పటి వాల్మీకి అసలుపేరు).

ఆ మహర్షి వ్రాసిన శ్రీ మద్రామాయణాన్ని గూర్చి (అయనమ్) తెలిసికోవడమే 'శ్రీమద్రామాయణాయనమ్' అంటే. అందులో 'బాలకాండ వ్యాఖ్య' విశేషాలతో పూర్తిఅయింది. (పుస్తకంగా వెలువడింది కూడ) ఇక 'అయోధ్యాకాండ' విశేషాలని చూద్దాం.

ఇంతకు ముందు, ఎంతవరకూ

కథ అయ్యింది ?

శ్రీమద్రామాయణాన్ని ప్రారంభం నుండి చదివే వారికి ఈ ఇబ్బంది రాదు గాని, ఈ కాండ మాత్రమే చదివే వారికి, ఇంతకు ముందు ఒక కాండ ఉందని తెలియని వారికి ఈ ఇబ్బంది తప్పదు. అందుకే ఈ సంక్షిప్త వివరణం.

శ్రీ మహావిష్ణువు అనుగ్రహంతో 'వాల్మీకి మహర్షి'కి కవిత్వం వచ్చింది. ఆ కవిత్వాన్ని, రామకథని వ్రాయడానికిగా ఉపయోగించమని 'బ్రహ్మ' స్వయంగా చెప్పాడు. రామాయణ కథని, (వాల్మీకి వ్రాయవలసిన రామకథా వస్తువుని) నారదుడు చెప్పివెళ్లాడు. సరస్వతి వాల్మీకి హృదయంలో ఉండి కవిత్వాన్ని పల్కించి వెళ్లింది.

ప్రతి వేయి శ్లోకాలకీ ఒకొక్క వీణాక్షరం చొప్పున 24 వేల శ్లోకాలలో శ్రీమద్రామాయణం వెలువడాలని గాయత్రీమాత నిర్ణయించి ప్రతి వేయి శ్లోకాలకీ ఒకసారి తన వీణాక్షరాన్ని వాల్మీకికి జ్ఞప్తికి తెచ్చింది.

వ్రాయబడిన శ్రీమద్రామాయణం అశ్రమరిచోని మహర్షుల వద్దా, దూరప్రాంతంలో ఉన్న ఋషుల వద్దా, సాక్షిత్వా కథానాయకుడైన రామునివద్దా, వినిపింపబడింది. స్వయంగా రాముడే విని, అనందపరవశుడయ్యాడు.

తన కథని, తానే విని, బాగున్నదని రాముడన్నాడనే అపవాదు తనకి వస్తుందనీ, అదీ సరికాదనీ భావించిన రాముడు శ్రీమద్రామాయణ గాథని తన రాజధాని 'అయోధ్య'లో పాడమని ఆహ్వానించాడు వాల్మీకిని.

పాడేవాళ్లు : రాముని పిల్లలు అవకుశులు.

పాడబడేది : రామ కథ.

వినేది : శ్రీమద్రామాయణ కథానాయకుడు, రామునితో పాటు అతని భక్తులు.

పాడబడే చోటు : రాముడు పుట్టిన అయోధ్య

వ్రాసినది : రాముడే హృదయంగా కల వాల్మీకి మహర్షి.

ఆశీర్వాదిస్తూన్నది : రామసరబ్రహ్మాన్ని ఆరాధించే మహర్షులు.

వేదిక : రాముడు అనునిత్యం తిరిగే రతనాల మందిరం.

అలా పాడిన పాట, దశరథునికి పిల్లలు కల్గడం — ఆ పిల్లలకి వివాహాలై అయోధ్యకి కోడళ్లతో దశరథుడు రావడం, అయోధ్యలో 12 ఏండ్లు సుఖంగా గడిచిపోవడం వలకూ అయింది.

ఇక అయోధ్యా కాండ గానం ప్రారంభ మౌతుందని వాల్మీకి మహర్షులవారు ప్రకటించారు.

కుశలవులు (అవకుశులు) గురువుగారికి నమస్కరించారు. నారతో కట్టిన జడలు, విశాలమైన నుదురు, శ్రీకారపు చెవులు. రాముని ముఖాన్ని పోలిన తేజస్సుతో నిండిన ముఖాలు, ఆకర్షణీయమైన కళ్లు. కంఠంలో అక్షమాలలు, భుజాలకి చుట్ట బడిన జపమాలలు, భుజాలపై నార ఉత్తరీయాలు, మెడలో వేలాడుతున్న వీణలు, ఎడమచేతులలో చిడతలు.

శ్రోతల హృదయాలు పరవశించాయి. పాట ప్రారంభమైంది. రామచంద్రుడు ఉన్నతాననం నుండి లేచి సభాసభల్లోకి వచ్చి కూర్చున్నాడు. అయోధ్యాకాండ కథని కుశలవులు ఇలా సాడసాగారు.

అయోధ్యాకాండము

మామయ్యవెంట వెళ్ళిన పిల్లలు.

గచ్చతా మాతులకులం భరతేన మహాత్మనా ।

శత్రుఘ్నా నిత్యశత్రుఘ్నః నీతః ప్రీతిపురస్కృతః ॥

భరతుడు కైకమ్మ కొడుకు. కైకమ్మకి సోదరుడు యుధాజిత్తు. అందుచేత యుధాజిత్తు భరతునికి మేనమామ అవుతాడు. మేనుసంబంధం (రక్తసంబంధం) కలిగిన మామ మేనమామ. పిల్లనిచ్చిన ఆయనని 'మామ' అనే అనడానిక్కారణం రక్త సంబంధం (మేనుసంబంధం) లేకపోవడమే.

ఈ యుధాజిత్తునే మేనమామ, దశరథుడు తన పరివారంతో మిథిలకి వెళ్ళికి వెడితే అయోధ్యకి వచ్చాడు. అక్కడ ఉన్నవారంతా, రాముడు విల్లు విడిచాడనీ, పరాక్రమానికి గుర్తుగా పెళ్ళి మిథిలలో జరుగబోతుందనీ, ఆయనకు చెప్పారు. యుధాజిత్తు అయోధ్యనుండి కేగంగా బయలుదేరి సరిగా 'గోవానం' జరుగుతుండగా 'మిథిల' కి చేరాడు. పెళ్ళి ఇంకా 2 రోజులుండగానే చేరగలిగానని ఎంతో ఉప్పొంగి పోయాడు. పెళ్ళి అయి, అందరితోపాటు తానూ అయోధ్యకి వచ్చాడు.

2 రోజులున్నాక, తన మేనల్లుడు భరతుణ్ణి తనతో పంపించమని అడిగాడు. దశరథుడు సరేనన్నాడు. కైకమ్మ పంపిస్తానని అన్నది. "అలా అంగీకారం జరిగాక, యుధాజిత్తు తన మేనల్లుడు భరతుణ్ణి, అతడితోపాటు వస్తానని పల్కిన శత్రుఘ్నుణ్ణి కూడా ఇష్టంతో తన దేళానికి తీసికొనివెళ్లాడు" అని శ్లోకభావం.

ఈ మొదటి శ్లోకం చాల అర్థం కలిగినది. అయోధ్యకాండ ప్రారంభశ్లోకపు మొదటిమాట 'గచ్చతా' అని.

తెలవారుజామున లేస్తూనే ఎలా ముందుగా భగవంతుణ్ణి (అతి పవిత్రుడైన వాణ్ణి) చూడాలని సంకల్పిస్తామో, అలాగే కాండ ప్రారంభంలో కూడ చాల అర్థం కలిగిన శ్లోకాన్ని వాల్మీకి మహర్షి ఉంచి ఉండడా? ప్రారంభశ్లోకమే కాక, శ్లోక ప్రారంభంలోని మాటనికూడా ఎంత ఆలోచించి పెట్టి ఉంటాడు!

మొదటిమాటలో కూడా విశేషముంటుందా ?

ఉంటుంది. ఈ దృష్టితో బాలకాండ ప్రారంభశ్లోకాన్ని చూస్తుంటే సరిపోతోంది. అయితే ముందుగా ఆ శ్లోకాన్ని చూచి, మీదట ఈ శ్లోకాన్ని కూడా ఆలా సంభావించడం న్యాయం కదా ! అక్కడికిపోయి చూద్దాం (సంక్షేపంగా).

తపస్సాస్వాధ్యాయనిరతం తపస్వీ వాగ్విదాం పరమ్ ।

నారదం పరిపప్రచ్ఛ వాల్మీకిర్ముని పుంగవమ్ ॥ (బాల—1-1)

వాల్మీకి నారదుణ్ణి ఒక ప్రశ్న అడిగాడు. అడిగిన వాల్మీకి, తపస్సు చేసే స్వభావమున్న వాడైతే అడిగించుకొన్న నారదుడు తపస్వీ, అంతేకాకుండా వేదాన్ని నిత్యమూ పారాయణచేసే స్వభావమున్నవాడున్నా.

అడిగిన వాల్మీకి, ముని అయితే, అడిగించుకొన్న నారదుడు మునిశ్రేష్ఠుడు. అడిగిన వాల్మీకి, పండితుడు అయితే, అడిగించుకొన్న నారదుడు పండిత పుంగవుడు (శ్రేష్ఠుడు).

అడిగిన వాల్మీకి, ఇప్పుడిప్పుడే వల్మీకంనుండి (భార్య-పుత్రులు-సంసారం-వంటి అజ్ఞానం) బయటపడుతున్నవాడు అయితే, అడిగించుకొన్న నారదుడు, నార (జ్ఞానాన్ని) ద (పంచయిచ్చే స్వభావము ఉన్నవాడు) మహర్షి .

చిన్నవాడు పెద్దవారిని ప్రశ్నిస్తాడు. అన్ని లక్షణాల్లోనూ ఆ వాల్మీకి కంటే నారదుడే గొప్పగా ఉన్నాడు గదా ! అందుకనే, ఆ వాల్మీకి ఈ నారదుని వారిని ప్రశ్నించాడు. ఆ ప్రశ్నకూడా పరబ్రహ్మ స్వరూపాన్ని గుఱించిన ప్రశ్న కాబట్టి (పరిపప్రచ్ఛ) పరిప్రశ్న. మామూలు ప్రశ్న కాదు. కాబట్టి వాల్మీకి నారదుణ్ణి ప్రశ్నించ లేదు, పరి ప్రశ్నించాడు. ఇలా అశేషార్థంతో ఉన్న శ్లోకం బాలకాండ మొదట్లో అంటే శ్రీమద్రామాయణం మొదట్లో ఉంది.

ఆ శ్లోకం మొదటిమాట 'తపః' అనేది. బాలకాండ అంతా తపస్సులతో నిండినదే కదా :

నిరంతర శివార్చన తత్పరుడు రావణాసురుడు తపస్సు చేసికదా, ఆ బలంతో దేవతలను పార్శద్రోలాడు. మహర్షులంతా తపోబలంతో కదా, నారాయణుణ్ణి దర్శించి

రావణవధకై ప్రార్థించారు. సుమంత్రుడు తన తపశ్శక్తితో కదా, సనత్కుమారుల వారి మాటను విని దశరథుణ్ణి యాగం చేయమన్నాడు. దశరథుడు కూడ తనయొక్క తన పూర్వులయొక్క తపశ్శక్తితో కదా, శ్రీ మహావిష్ణువంతటివాణ్ణి పుత్రునిగా పొంద గల్గాడు. అలాగే తపశ్శక్తితోనే కదా, అహత్య రాముణ్ణి చూడడం, జనకుడు శివ ధనుస్సుని తన యింట ఉండేలా చేసికోగల్గడం, రామునంతటివాణ్ణి అల్లునిగా పొందడమున్నూ.

చివరికి పరశురాముడు కూడ తన తపస్సుచేత అర్జించిన లోకాలని (మనం చస్తువుల ద్వారా ద్రవ్యాన్ని అర్జించినట్లు) గదా, రామునికిచ్చివేసాడు.

ఇలా మొత్తం రామాయణ ప్రారంభంలోని బాలకాండ ప్రారంభ శ్లోకపు ప్రారంభ పదం 'తపః' అనేది, తపోమయం చేసేసింది కాండ కాండ అంతటినీ.

అలాగే, అయోధ్యాకాండ ప్రారంభాన్ని కూడ గమనించాలి. 'గచ్ఛతా' అనేది మొదటి శ్లోకపు మొదటిమాట.

“గచ్ఛతా”

'గచ్ఛతా' అంటే 'వెడుతూన్న' అని అర్థం. వెళ్లడానికి, వెళ్లి రావడానికి, భేదం ఉంది. ఇంటి నుండి బయలుదేరే సమయంలో 'వెళ్తున్నాను' అని చెప్తే, సంప్రదాయం తెలిసిన పెద్దలు ఇంట్లో ఉండి ఉంటే, - 'వెళ్లివస్తాను' అని చెప్పాలని మందలించి చెప్తారు. ఆ సంప్రదాయం ఇక్కడిదే. ఎలాగో గమనించాలి.

రాముడు సీతలక్ష్మణ సమేతుడై అరణ్యానికి 'వెడుతూన్న' కాండ యిదే.

తనని ఆరాధించే గుహానికి బహుమతిగా కౌగిలి నివ్వడానికి 'వెడుతూన్న' కాండ యిదే.

ఎంత కాలం నుండో తనని అర్చిస్తూన్న భరద్వాజ మహర్షికి జీవన్మోక్షం (జీవించి ఉండగా మోక్షం) ఇయ్యడానికి 'వెడుతూన్న' కాండ యిదే.

శ్రీమద్రామాయణ కావ్యకర్త అయిన వాల్మీకి ఆశ్రమానికి, సాక్షాత్తు రామాయణ కథాధినాథుడైన రాముడు 'వెడుతూన్న' కాండ యిదే.

రాముడు తన నివాసాన్ని చిత్రకూటానికి మార్చి 'వెడుతూన్న' కాండ యిదే.

భరత శత్రుఘ్నులు కై కమ్మ పుట్టింటికి (కేకయ నగరానికి) 'వెడుతూన్న' కాండ యిదే.

అందఱూ లోకంలో ఒకచోట నుండి వేతాక చోటికి వెడుతూంటే సాక్షాత్తుగా దశరథుడు పరలోకానికే 'వెడుతూన్న' కాండ యిదే.

వశిష్ట వాక్యం మేరకు భరతస్వామి అయోధ్యకు 'వెడుతూన్న' కాండ యిదే.

రామ సందర్శనానికై భరతుడు చిత్రకూటానికి 'వెడుతూన్న' కాండ యిదే.

రాముణ్ణి తిరిగితెచ్చుకోవటానికి 'అయోధ్య' అంతా 'వెడుతూన్న' కాండ యిదే.

రాముడు రానని పలికాక, నంది గ్రామానికి భరతుడు 'వెడుతూన్న' కాండ. మొత్తం అయోధ్య అయోధ్య అంతా నంది గ్రామానికి 'వెడుతూన్న' కాండ యిదే. మహర్షులు దుఃఖిస్తూంటే సీతారామలక్ష్మణులు అరణ్యమార్గం పట్టి 'వెడుతూన్న' కాండ యిదే.

వెళ్లారా ? తీసికొని వెళ్లాడా ?

ఈ శ్లోకంతో, ఈ సంఘటనంతో ప్రారంభమయ్యే అయోధ్యాకాండ చాలా చిక్కగా, చక్కనైన కథతో నడుస్తుంది. పిల్లలే పెడతామని అడిగితే, యుధాజిత్తు వెంట, దశరథుడు పంపాడా ? లేక యుధాజిత్తే తీసికొని వెళ్లాడా ? అనేది చక్కని ప్రశ్న. కొద్ది వెనక్కి వెడితే గాని, యథార్థం బయటపడదు.

యుధాజిత్తు, పిల్లల పెళ్లిళ్ల కుమందే కేకయదేశంలో బయలుదేరాడు. కేకయ దేశం నుండి అయోధ్యకి బాగావేగంగా వస్తే 8 రోజులూ, విడిదిచేస్తూ విశ్రాంతిగా ప్రయాణిస్తే 12 రోజులూ పడుతుంది. (దశరథ మరణవార్త తెలిపడానికి దూతలు వెళ్లినప్పుడు ఈ దూరం, ఈ కాలం, ముందుకథలో తెలుస్తుంది) అంటే, పెళ్లిళ్లకి దాదాపు 10, 15 రోజులముందే ఆయన బయలుదేరాడు. వచ్చేసరికి అయోధ్యలో ఎవ్వరూ లేరు. మిథిలకి వెళ్లారని తెలిసింది అక్కడ ఉన్న భటులవల్ల. అదికూడా పెళ్లికి అని.

ఇక్కడ ఒక విషయం ఆలోచించాలి. శుభలేఖని సకాలంలో పంపిన, అందకపోతే ఈ నాటివారు అదోలా నిష్ఠురంగా మాట్లాడతారు. ఒకవేళ సకాలంలో చేరినా, వచ్చే ఉద్దేశ్యం వారికి లేదు. అయినా మాటమాత్రం అనకుండా ఉండరు.

అలాటి సందర్భం లోకంలో ఉంటే, యుధాజిత్తు అయోధ్యకు వచ్చి, పెళ్లికి వెళ్లారని తెలిస్తే, అక్కడనుండి మిథిలకు వెళ్లడం ఆశ్చర్యం కాదా మఱి ! కనీసం తమకు కబురై నా పంపనక్కరలేదా ! అనే ఆలోచన అతడికి ఎందుకు రాలేదు?

మిథిలకు వెళ్లాడు. అక్కడై నా దశరథుడు యుధాజిత్తుతో - అత్యవసరంగానూ అనుకోకుండాగానూ పెళ్లి నిశ్చయమై కబురుచేయ వీలుపడలేదని చెప్పి ఉండాలి. కాని చెప్పినట్టు లేదు. అసలు ఏ కార్యాలకి దశరథుడు కబురు పంపలేదా ? అలాటి అలవాటు ఆయనకి లేదా ? అంటే, ఒకప్పుడు (14 వందలక్రిందట) అశ్వమేధయాగం చేపేముందు ప్రత్యేకదూతతో మిథిలకి, కేకయరాజుకి కబురు చేసాడు కూడ.

“అప్పటికి రామునికి ఒక్కనికే కదా పెళ్లి నిశ్చయమైంది ! అక్కడికి ‘వేల్లొక మిగిలిన ముగ్గురికి కూడా అనుకోకుండా పెళ్లిళ్లు అయ్యాయి.”— “అందుకని దశరథుడు కబురు పంపలేదని భావిద్దాం”— అనుకోవచ్చు యుధాజిత్తు. అయినా, అలా సర్దుకుపోయే మనస్తత్వం ఉండడం ఎంత గొప్పదనం !

యుధాజిత్తు తీసికొని వెళ్లడంలోని ఆంతర్యం

అయోధ్యాకాండానికే ఆయువుపట్టైన అంశం ఇది. వివరంగా, నిదానించి అర్థం చేసికోవాల్సిన అంశం. అయితే చాలచాల వెనక్కిపోతే తప్ప అర్థం కాదు.

యుధాజిత్తు కై కకి సోదరుడు. వీరిరువురి తండ్రి కేకయమహారాజు. ఆయన పేరుమేదే ‘కేకయరాజ్యం’ అన్నారు. ఆయన, తన కూశురికూడా తనపేరూ - తనరాజ్యం పేరూ కలిసివచ్చేలా ‘కై కయి, కై క’ అని పేరు పెట్టాడు.

కౌసల్యా సుమిత్రలని పెండ్లాడినా కూడా సంతానం కలుగని దశరథుడు కేవలం సంతానాపేక్షతో ఈ కై కని పెళ్లాడదలచాడు. “కై కపల్ల కలిగే సంతానానికే రాజ్యాన్ని ఇచ్చే” నియమాన్ని పెట్టి, దశరథుడు దానికి అంగీకరించాకే— తన పుత్రిక నిచ్చాడు కేకయరాజు.

‘ఇలాటి నియమానికి దశరథుడు అంగీకరింపరాదు’ అనేది సామాన్యులంతా అనే మాట. దశరథుడు సామాన్యుడు కాదు. రాజనీతి - ధృఢాస్థితిలో పండితుడు. బాగా ఆలోచించి కేకయరాజు నియమానికి అంగీకరించి కై కని భార్యగా పొందాడు.

పురా ఖాతః! న స్స మాతరం తే సముద్వహన్।

మాతామహే సమాశ్రౌషీద్రాజ్యశుల్క మను త్తమమ్॥

ఓ! భరతుడా! మన తండ్రి దళరథుడు, నీ తల్లి కైకమ్మని పెండ్లాడడా నికై, అయోధ్యా రాజ్యాన్ని మొత్తాన్ని, నీ తాత కేకయరాజుకి శుల్కంగా (మగవాడు త్రీకి ఇచ్చే ధనం) ఇచ్చాడు' అని రాముడే భరతునితో రాబోయే కథలో అంటాడు.

ఇలా పందెంగానూ, తన సొంత వస్తువుగానూ రాజ్యాన్ని, రాజైనవాడు మతో రాజువద్ద శుల్కంగా ఉంచవచ్చా? అది కూడా తన వ్యక్తిగత ప్రయోజనానికి (వివాహానికి) అలా చేయవచ్చా?

ఇక్కడ ఒక విషయం ఆలోచించాలి. మనలాటి సామాన్యులకే 'అధర్మం' అనిపించేంత అంశం పశిష్టాది మహర్షులని మంత్రులుగా చేసికొని అందఱు సామంత రాజులతో అయోధ్యా రాజ్యాన్ని చేసే దళరథునికి తెలిసిఉండదా? స్పష్టంగా తెలుసు. అందుకే ఆయన బాగా ఆలోచించి అంగీకరించాడు.

ఏమిటి ఆ ఆలోచన ?

తనకి సంతానం లేకపోతే అయోధ్యాకి యోగ్యుడైన రాజు లభింపడు. సూర్య వంశానికి చెందిన ఇచ్చోకుకులం, ఇద్దఱు భార్యలని పెండ్లాడినా కూడా సంతానం లేని తన వలన అంతరించిపోయింది— అనే అపకీర్తి తనకీ, తనద్వారా తన వంశానికి లభిస్తుంది. ఈ విషయమే అప్పటికి తనని, ఇద్దఱికి భర్తగా చేసింది. రాజవంశ మందున్న గౌరవంతోనే ఆనాడు కౌసల్య, సుమిత్రతో వివాహానికి, అలాగే అదే గౌరవంతో సుమిత్ర, కైకమ్మతో వివాహానికి అంగీకరించింది. కైకా వివాహానికి మంత్రి పురోహితులంతా కూడ అంగీకరించారు కాబట్టి దళరథుని ఈ పెళ్లి, మహా భారతంలోని శంతనుని పెళ్లిలా ఎవరినో ఇష్టపడి, అమెని విడువలేక చేసికొనే పెళ్లిలాటిది కాదని గమనించాలి.

దళరథునికి పుత్రుడు కల్గి రాజ్యానికి రాజు లభిస్తాడనే ఇహలోక సుఖమూ — పుత్రుడు ఉంటే 'పుత్' అనే పేరుగల సరకం నుండి ఉద్ధరించేవాడు ఉంటాడనే పరలోక సుఖమూ — అనే ఈ రెంటినీ ఆలోచించి, దళరథ జేమాన్ని కోరిన మంత్రి

పురోహితులు మూడవ వివాహానికి తమ ఆమోదాన్ని తెల్పారు. వివాహమైతే పుత్రులు కలుగకనూ పోవచ్చు - కలిగినా, పుత్రుడుకాక పుత్రికైనా (రాజ్యాన్ని చేయ అధికారం లేనిదీ - మోక్షాన్ని ఈయలేనిదీ) కలుగవచ్చు కదా! పుత్రుడే పుడతాడనే గట్టి నమ్మకం వారికెలా కలిగింది? అంటే, ఆ మంత్రి పురోహితులు సామాన్యులు కాదు. రాబోయే కథని తెలిసున్నవాళ్లు. రాజకీయాన్ని ఆలోచించేవాళ్లు.

అలాటి “వారు” ఈ వివాహానికి అంగీకరించారంటే దశరథునికి ఇహ—పర సుఖాలని ప్రాప్తింపచేయడానికే. రాబోయే కథ తెలుసుననడానికి మంత్రులలో ఒకడైన సుమంతుడే సాక్ష్యం. అతడు చెప్పాకనే దశరథుడు అశ్వమేధ - పుత్రకామేష్టులని చేసి సంతానవంతుడయ్యాడు.

ఇలా పెళ్లికి భార్యల— మంత్రి పురోహితుల అంగీకారాన్ని పొందిన దశరథుడు, కేకయరాజు అంగీకారాన్ని యాచించాడు, కేకయరాజు ఈ సందర్భంలో పై చెప్పిన నియమాన్ని పెట్టాడు. ‘పెళ్లికి చెలగాటం - ఎలికకి ప్రాణ సంకటం’ అంటే యిదే. పెళ్లికొక ఈయన బాధపడుతూంటే, అస్తి కోసం ఆయన తంటాలు పడుతూన్నట్లు విపిస్తుంది సామాన్యునికి. కాని ఇది సరికాదు. కేకయరాజు కూడ ధర్మబుద్ధి ఉన్నవాడే, పైగా ఒక మహర్షి ఉపదేశం వలన చీమల భాషతో పాటు పక్షుల భాష కూడా తెలిసినవాడు. జరుగబోయే విషయాన్ని పక్షులు స్పష్టంగా తెలుసుకొగలవు. అందుకనే ‘శకునం’ చూచి వెళ్లాలని పెద్దలిమాట. ‘శకునం’ అంటే పక్షి అని కూడ అర్థం. (పక్షులు జోష్యం చెప్తాయి (47వ పేజీ నా ‘మాంగల్య కంతునానన’లో) - పక్షి సూచించిన శుభం (150 వ పేజీ నా ‘సుందర కాండ’లో) అనే శీర్షికలో వివరంగా ఈ విషయం ఉంది).

అలా ధర్మబుద్ధి, రాబోయే వృత్తాంతమూ తెలిసిన కేకయ రాజుకి, దశరథుని నుండి వివాహపురాయణారంభం రాగానే ఆలోచన ప్రారంభమైంది. తన కూతురైన కైకమ్మను దశరథుడు కేవలం సంతానం కోసం అపేక్షిస్తున్నాడు. ముందునాటికి ఈమెకు సంతానం కలిగితే, అవసరం తీరిందని ఈయన విడువకపోయినా, ఈనాడు ఉన్నంతటి గౌరవం ఆమెమీద ఉండకపోవచ్చు. లేదా ఆయన ధర్మబుద్ధుడే కాబట్టి ఆయనలో దోషం ఉండకపోయినా, సవతుల వలన ఒత్తిడి కల్గవచ్చు. ఒకవేళ ఈమెకు సంతానం కల్గినా కల్గకపోయినా, సవతులకి సంతానం కల్గితే, తన కూతురికి మణిఉత కష్టం కలిగే ప్రమాదం ఉంది.

ఇంతగా ఆలోచించి ఒక నిర్ణయానికి వచ్చాడు - రాజ్యాన్ని, “తన పుత్రికకి కలిగే సంతానానికే సంక్రమింపజేస్తే తప్ప పిల్లనీయనని”. రాజ్యం అనేది పట్టమహిషి (పెద్దభార్య) యొక్క పెద్దకొడుకు, ఆమీదట అతని పెద్దభార్య పెద్దకొడుకు..... అలా సాగిపోయేదేకాని కనిష్ఠభార్య సంతానానికి రారాదనీ, అది శాస్త్రవిధానం బట్టి ధర్మమూ, లౌకికవిధానం బట్టి న్యాయమూ కాదనీ, న్యాయవాదులు అంగీకరించబోరనీ తనకి రాజ్యం తన పంశంలో సంక్రమిస్తున్న తీరునూ గమనించి, ఆ మీదటే పై నిర్ణయం చేసాడు. ఈ నిర్ణయం వల్ల సంతానం పై కమ్మకు కలుగకపోతే ఆదరణ తక్కువ అయిపోదు. కల్గితే, సంతానం కల్గిన అనంతరం రాజ్యాధికారియైన పుత్రుడు కల్గాడు కాబట్టి నవతులకి కూడా ఈమెయెడ-పుత్రునియెడ భయభక్తులే ఉంటాయికాని ద్వేషం ఉండదు. ఒకవేళ నవతులకి కూడా సంతానం కల్గినా, తనకిచ్చిన మాట తప్పరాదు కాబట్టి, మహారాజైన దశరథుడు పై కమ్మ పడెన ఉండి తీరవలసినదే. పుత్రిక కలుగదని, భావికథ తెలిసిన తనకి స్పష్టంగా తెలుసు అందుకని కేకయ రాజు కేవలం తన పుత్రికజేమం కోసం ఒక తండ్రిలాగానూ, రాజ్యానికి వారసుని కల్పించే నిమిత్తం ఒక తోటి రాజులాగానూ, భావి కథని తెలిసి దైవసహాయాన్ని చేసే ఒక ధార్మికునిలాగానూ ఈ సందర్భంలో ప్రవర్తించాడు. అంతటి ఉత్తముడు ఆయన.

ఇక దశరథుని పై పునుండి చూద్దాం. కేకయరాజు పెట్టిన నియమాన్ని బాగా ఆలోచించిన దశరథుడు, కేకయ ఏ కారణంగా అలాటి ధర్మవిరుద్ధమైన నిర్ణయాన్ని పెట్టాడో గమనించి ఆ కారణంగానే ‘సరే’ అన్నాడు. పై కమ్మవలన కలిగబోయే పుత్రునిద్వారా తాను మోక్షాన్ని కోరుకోబోతున్నాడు. అదే సమయంలో పట్టమహిషి పెద్దకొడుక్కి మాత్రమే ఈయవలసిన రాజ్యాన్ని, కలిగబోయే పుత్రునికి ఇస్తానని అధర్మాన్ని పక్కతూ, ఏ మోక్షం కావాలని సంతానం కోసం వివాహం చేసికోబోతున్నాడో, ఆ వివాహం గూర్చిన వాగ్దానంద్వారా నరకానికి పోబోతున్నాడు. పిల్లలు కలిగడమనేది పెళ్లికి ఏముట కదా! అందుకని వాగ్దానంద్వారా నరకానికి సిద్ధపడి మోక్షాన్ని కోరుకుంటున్నాడన్నమాట. ఇది సాధ్యంకాదని తెలియనంతటివాడు తాను కానేకాదు.

అదీకాక, నియమాన్ని పెట్టిన కేకయరాజు గుణగణాలు తనకు తెలియనివి కావు. అందుకనే అశ్వపేద, పుత్రకాక్షేప్తి యాగాలని ముందుకొస్తే తలపెట్టి నప్పుడు కూడ తన మామగారనే అభిప్రాయంతోగాని, మరే కారణంతోనైనాగాని

తానే వెళ్లి అహ్వనింపకుండా ప్రత్యేక దూతలతో అహ్వనం పంపాడు. కేకయ సచ్చరిత్రతా, మండిదనమూ తెలిసినవాడు కాబట్టే తన పుత్రుల వివాహకాలంలో, అసలు వర్తమానం కూడా తాను సంపించలేదు. రామలక్ష్మణులు విశ్వామిత్రుని వెంట వెళ్లి, జనకుని కొలువులో విల్లు రాముడు ఎక్కు పెట్టబోతే విడిగిందనీ, ముహూర్తం కోసం వెంటనే పెళ్లి జరుగవలసివచ్చిందనీ తాను చెబితే, జరిగిన పరిస్థితి తొందరని అర్థం చేసికోగల కేకయ, ఏ మాత్రమూ అన్యథా భావించడని తనకి స్పష్టంగా తెలుసు. అందుకే అలా ప్రవర్తించాడు. ఇలా అని కేకయరాజుంటే తనకు 'చులకనభావం' లేదు. అర్థం చేసికొనగల సహృదయుడు, గంభీరుడు కేకయరాజు అనే గౌరవం దీనిక్కారణం. ఆ లక్షణమే కల కైకమ్మ కూడా 'వర్తమానం పంపాలి' అనే విషయాన్ని, కనీసం అడిగినట్లుగా కూడ కన్పించదు. అంతేకాక ఈ విషయమై ఒక్కమాట కూడ, తన జీవితకాలంలో అనలేదు.

మఱో క్షత్రియకన్యనికాక, కైకనే వివాహం చేసికోవాలనుకోవడానికి కారణం భావివృత్తాంతం తెలిసిన కేకయరాజు, తన పుత్రులని సంతానార్థం ఇస్తానని అంటే చాలు - దశరథునకు సంతానప్రాప్తి ఉండన్నమాటే. అలాటి ఆయనే నియమాన్ని పెట్టడం తన మంచికే అయితీరుతుందని కూడ దశరథుని నిశ్చయమైన అభిప్రాయం. మొత్తానికి అయోధ్యా రాజ్య ప్రతిష్ఠతోపాటు కేకయ తన పుత్రుకా జేమాన్ని, దశరథుడు వివాహాన్ని, మంత్రులు భావికాలపు రామ వృత్తాంతాన్నీ, తద్వారా రావణవధనీ ఊహించారు.

ఇలా వివాహం అంగీకరింపబడ్డాక కౌసల్యకి రాముడూ, వెనువెంటనే కైకకి భరతుడూ (రామునిసిమ్మట రాజ్యాధికారం కలివాడు), సుమిత్రకి లక్ష్మణశత్రుఘ్నులూ కలిగారు. తన పుత్రుక జేమమూ, భర్తకు ఆమెపై అనురాగాన్ని మాత్రమే కోరే కేకయరాజు తనకు మనుమడు కలిగాడని తెలిసినప్పుడు (రాజ్యానికి వారసుడనే ఆలోచన ఉంటే) 'బాలసారె' (బారసాల) వైనా వచ్చిఉండాలి. రాలేదు. అయోధ్య నుండి వచ్చే అప్పటప్పటి వార్తలద్వారా (కౌసల్యతోఽతిరిక్తం ను సోఽనుశుశ్రూషతే హి మామ్) రాముడు ఎక్కువగా కైకకి సేవచేస్తూ ఉంటాడనీ, ఎక్కువ సేపు ఆమె మందిరంలోనే గడుపుతూంటాడనీ తెలిసి కేకయరాజు సంతోషమే పొందాడు. రాజ్యకాండే తనకి ఉండి ఉంటే రాముణ్ణి (నవతిపుత్రుణ్ణి) దరి చేరనీయపద్దని కైకమ్మకి కబురు పంపిఉండదా?

పోనీ ! చిన్నప్పుడు రాజ్య వారసత్వం గురించి ఆలోచించడం బాగుండదని కేకయ భావించాడనే అనుకుందాం. నీలా ఎరు ఏల్లం పెళ్లిళ్ళకి దశరథుడు సభ పెట్టి నప్పుడై నా ఆయన రాదేమి ? ఆయనకు కబురులేదని మనం భావిద్దాం. కేకయ కూతురు కైక కబురు చేయవచ్చుగా ! ఆమెకూడా చేసియుండలేదు. కారణం, ఆమెకు తన తండ్రి అభిప్రాయం స్పష్టంగా తెలుసుకాబట్టే.

ఇలాంటి కేకయరాజు, ఇప్పటివరకూ తనకు రాజ్యకాంక్ష లేదనే విషయాన్ని గూఢంగా ఉంచిన కేకయరాజు, ఇప్పుడు యుధాజిత్తు (తనపుత్రుడు) ను అయోధ్యకి పంపడంతో తన అభిప్రాయాన్ని బహిరంగపరుస్తున్నాడు. రాజ్యం అనేది వివాహ సంతరం లభిస్తుంది. విశ్వామిత్రుని వెంట రామలక్ష్మణులు వెళ్లారనీ, జనకుని కొలువు కూటానికి పోబోతున్నారనీ తెలిసి, అహల్యాశాపమోక్షాన్ని చేయగలిగినంత ధన్యుడు సీతతో వివాహాన్ని తప్పక చేసికోగలడనీ గ్రహించి, ఇక తన మనుమడైన భరతునికి కూడా వివాహం కాబోతుందని గ్రహించి, వివాహమశ్శూక రాబోయే రాజ్యాధికార సమస్యకి అడ్డురాబోయే తన మనుమణ్ణి రంగంలో ఉంచనేరాదనే సదాలోచనతో భరతుణ్ణి తనయింటికి తేవలసినదిగా యుధాజిత్తుని పంపించాడు.

రాజ్యవారసత్వం తన మనుమనికే లభించాలనే ఆలోచన కేకయరాజుకి ఉన్నా, తన పుత్రునికే రావాలనే ఆలోచన కైకకి ఉన్నా, తన మేనల్లునికే కలగాలనే ఊహ యుధాజిత్తుకి ఉన్నా, వివాహం అయిన వెంటనే భరతుణ్ణి అయోధ్యమండి పోనీయరు. భరతుణ్ణి అనుసరించి ఉండే శత్రుఘ్నుని వలన ఏదైనా రాజ్యవార సత్వపు ఇబ్బంది (భరతునికి లేకపోయినా) ఏర్పడుతుందేమోనని అతణ్ణికూడా యుధాజిత్తు తీసికొని పోయాడు. అయోధ్య మిథిలా నగరాల వియ్యం, వియ్యంగానే ఉండాలి గాని కయ్యంగా మారరాదని యుధాజిత్తు కేకయరాజుల భావం. భరతశత్రుఘ్నులని పట్టుకొని పోషడంలో ఇంత లోతు భావం ఉంది.

శ్రీమద్రామాయణంలో లోకానికి చిత్రం అన్పించే సంఘటనలు చాలిఉంటాయి. శిష్యుడు గురువువద్దకి వెళ్ళడం లోకంలో ఉంటే, గురువైన నారదుడు బాలికాండలో వాల్మీకివద్దకు పచ్చి రామకథ చెప్పివెడతాడు (చూ॥ నా బాలికాండ వ్యాఖ్య

పేజీ6....10). మోక్షంకోసం భక్తులు పోవలసి ఉంటే పరమాత్మ రాముడే స్వయంగా అహర్నిశ, సిద్ధాశ్రమ వాసులకి దర్శన మీయడం పంటివన్నీ ఇలాంటివే.

అయితే ఈ తీసికొని పోవడంలో బాలకాండ, అయోధ్యాకాండలకి కొన్ని పోలికలు కన్పిస్తాయి. బాలకాండలో విశ్వమిత్రుడు రాముణ్ణి మాత్రమే యాచిస్తే, లక్ష్మణుడు వెంట వచ్చాడు. ఇక్కడ భరతుణ్ణి తీసికొనిపోవలిస్తే, శత్రుఘ్నుడూ వెంటవస్తే తీసికొనిపోయాడు యుధాజిత్తు. అక్కడ దశరథుణ్ణి విశ్వమిత్రుడు నిందించాక రామలక్ష్మణులని పంపడం జరిగితే, ఇక్కడ ఇష్టంతోనే భరతశత్రుఘ్నులని పంపడం జరిగింది. అక్కడ రామలక్ష్మణులకి అస్త్రవిద్యలు లభించి, దేశక్షేమం జరిగితే, ఇక్కడ లోకక్షేమం జరగడమేకాక, అన్నదమ్ముల సంబంధం ఎలా ఉండాలో తెలియజెప్పటం జరిగింది. అక్కడ దేవతల ప్రేరణపై విశ్వమిత్రుడు రామలక్ష్మణులని తీసికెడితే, ఇక్కడ యుధాజిత్తు శండ్రి అజ్ఞపై వీరిని తీసికెళ్లాడు. అయితే అక్కడా ఇక్కడా కూడా రామలక్ష్మణులనీ, భరతశత్రుఘ్నులనీ పంపించినవాడు 'దశరథుడే' కావడం విశేషం.

దశరథ - కేకయరాజులకి ఉన్న దేశభక్తి

'దేశభక్తి ఉండాలి' అని అరిస్తే దేశభక్తి ఉండదు. ఆచరణలో ఉండాలి. అది ఈ ఇద్దరు రాజుల్లోనూ చూడగలం. ఈ విషయాన్ని అయోధ్యాకాండ ప్రారంభ శ్లోకం పదపదానా నిరూపిస్తుంది.

గచ్ఛతా మాతులకులం భరతేన తదానఘః ।

శత్రుఘ్నో నిత్యశత్రుఘ్నః నీతః ప్రీతి పురస్కృతః ॥

(అయో 1-1)

గచ్ఛతా :- భరతశత్రుఘ్నులనిద్దరినీ ఒకేసారి తీసికెళ్లడంలో కారణం, ఒకరి పిమ్మట ఒకరిని తీసికెడితే, ఒకరు వెళ్లిన పిమ్మట అయోధ్యా పరిస్థితులని గమనించిన వేరొకరివలన ఏదై నా కీడు జరిగినా జరుగకున్నా కనీసం తలపెట్టడమైనా జరుగవచ్చు గదా !

మాతులకులమ్ :- ఈ యిద్దరినీ వేరువేరు చోట ఉంచక, కేకయరాజు తన యింట్లోనే ఉంచుకొనేలా తెచ్చుకోడానికి కారణం, అయోధ్యాకి మచ్చ రానీయకుండా చేయూస్తే అభిప్రాయం ఉన్నవాడు తాను కాబట్టి, తన అభిప్రాయాన్ని

గౌరవించే పుత్రుడు యుధాజిత్తు కాబట్టిను. రాజ్యవిషయంగా ఏదైనా అయోధ్యకి మచ్చ వస్తే కైక వలనే రాబోతుంది. కాబట్టి, కైక పుట్టింటిలోనే వీళ్లని ఉంచడం సరైనది. భరతశత్రుఘ్నులని కైక అదుపు చేయగలదైతే, కైకని తాను అదుపులో ఉంచగల సర్వత కలవాడుకదా !

భరతేన : 'విభర్తీతి భరతః' రాముడు ముందునాటికి "అక్కరలేదు" అనబోయే రాజ్యాన్ని, "భరించవలసినవాడు కాబట్టి భరతుడు" అయ్యాడు. ఈ భరతుని పేరును సార్థకం చేయాలంటే, ఇష్టంలేకుండా రాజ్యాన్ని భరింపచేయాలంటే అతణ్ణి తమ యింటికి తేక తప్పదు.

తదా : యుధాజిత్తు, పిల్లలని పంపించమని అడిగిన తత్క్షణం దశరథు డామోదించాడు లోకంలోని మనమే ఏదైనా ఊరు వెళ్లాలంటే తాలాబలం, చంద్ర బలం చూచుకుంటాం. మృత్యు వశిష్టాది మహర్షులున్న అయోధ్యకి రాజు దశరథుడు ఆ 'మంచి - చెడూ' చూడకుండానే వీరిని పంపించాడంటే, తాను చేయబోయేది దేశ క్షేమంకోసం అంటే మంచికే మంచి. అందుకని చూడలేదు. ఇతరుల ఇల్లు నాశనం చేయడం అధర్మమే అయినా, అంటుకున్నప్పుడు ఆ భాగాన్ని నాశనం చేయక పోవడం ధర్మంకాదుగదా ! ఏ క్షణంలోనైనా ఉపద్రవం రాబోయే కాలంలో మంచి కోసం ఆగడమంటే, కావాలని ఆపదని అహ్వనించడమేగదా ! అందుకే శాస్త్రంలోని మెళుకువని గ్రహించాలి.

అనఘః శత్రుఘ్నః నిత్యవత్రుఘ్నః : పాపం లేనివాడూ, నిత్య శత్రువులని చంపినవాడూ, అయిన శత్రుఘ్నుడు తీసికొనిపోబడ్డాడని దీని భావం. రాజ్య సంబంధపు ఆలోచన లేనివాడూ, అనవసర విషయాలని భరతునికి చెప్పి రెచ్చగొట్టే లక్షణం లేనివాడూ ఇతడు. రాముడు రాజ్యం అక్కరలేదంటే, ఇష్టం లేకుండా తప్పనిసరిగా రాజ్యభారాన్ని భుజంమీద భరిస్తూ భరతుడుంటే, రామసేవయే తన జీవితలక్ష్యంగా లక్ష్యపాడుంటే, వీరందరికీ పట్టనిరాజ్యాన్ని, నేను ఎలితే బాగుంటుందనే ఆలోచన (మోహ-లోభ) లేక కామ-క్రోధ-లోభ-మోహ-మద-మాత్సర్యాలనే ఆఱు అంతశ్శత్రువులనీ శాశ్వతంగా జయించినవాడు (నిత్యశత్రు-ఘ్నుడు = శాశ్వతంగా అంతశ్శత్రువులని నాశనం చేసినవాడు) శత్రుఘ్నుడు అని దీనిభావం.

నీతః : ఇతడు అయోధ్యకి ఏ కష్టాన్ని కల్గిస్తాడోనని బలవంశానా పట్టుకొనిపోకుండా (నాసా-మీసా వంటి చట్టాలతో అదుపుచోకి తీసుకోవడం లాగాక)

ప్రీతి పురస్కృతః : ఇష్టపూర్వకంగా తీసికొనిపోబడ్డాడు. కారణం శత్రువునైనా మంచిమాటలతో, ప్రీతితో రొంగదీయవచ్చును. సొంతపుత్రుణ్ణి కూడా మహామహా నియమాని పెట్టి వ్యతిరేకింప సిగ్గవచ్చును. రెంటిలోనూ ఇష్టపూర్వకమైన ప్రీతితోనే, వ్యక్తిని చెడుఆలోచననుండి మరల్చి పీల్చుతుందనే భావనతో ఇష్టంతోనే శత్రుఘ్నుణ్ణి తీసికెళ్లాడు యుధాణిత్తు. అతడు వ్యతిరేకించేవాడు ఏ మాత్రమూ కాదు. అయినా 'విధి' బలీయమైనది కాబట్టి తీసికొనిపోయాడు. ఎలాంటి ఉపద్రవం కలుగబోతుందోనని.

భరత శత్రుఘ్నులిద్దఱూ కేకయపురంలో ఉంటూ, వృద్ధులైన దశరథ మహారాజునిగూర్చి తలచుకుంటూ ఉండేవాళ్లు. (బ్రాతరా స్మరతాం నీరా వృద్ధం దశరథం నృపమ్). అలాగే దశరథుడు కూడ- తన శరీరానికి నాలుచేతులే పుట్టిఉండే అనాలుగు ఈ నలుగు పిల్లలై ఉండేవారనిభావిస్తూ. ఐశ్వర్య భోగాలని-భరత శత్రుఘ్నులిద్దఱూ దూరంగా ఉండగా కానే అనుభవిస్తున్నానే అని తానూ దుఃఖిస్తూ ఉన్నాడు. (రాజాఽపి మహాతేజాః సస్మార ప్రోషితౌ సుతౌ) అలా వారిని గూర్చి తండ్రి ఐన దశరథునికి బాధకల్గుతూ ఉన్నా, ఆయనకు రాముడంటేనే అమితమైన ప్రీతిగా అనిపిస్తూ ఉంది. (తేషా మపి మహాతేజా రామో రతికరః పితుః). ఈ పిల్లలంతా తనకి నాలుగు చేతులవంటి వారే అయితే అందరికీ సమప్రాధాన్యం ఉండాలి గాని రామునికే ఎందుకు ప్రాధాన్యమియ్యాలి? (స్వశరీరాద్వినిర్మూలైశ్చత్వార యివ బాహవః)

రాముడే నలుగురిలో ఇష్టుడా ! ఎందుచేత ?

దీనికి కారణం వాల్మీకిమహర్షి చెప్పాడు.

“సహి దేవై రుదీర్ఘస్య రావణస్య వధార్తిభిః ।

అర్థితో మానుషేలోకే జ్ఞజ్ఞే విష్ణుస్సనాతనః ॥ (అయో. 1/7)

దశరథునికి పుత్రుడుగా కల్పిస్తున్న ఈ రాముడు సామాన్య పుత్రుడు కానే కాదట. శ్రీమహావిష్ణువేనట. అందుకని ప్రీతిపాత్రుడట. అయితే ఇక్కడొక చిత్రం ఉంది.

రామునికి తనకి తనికిగా తెలుసు తాను మహావిష్ణువని. కాని తెలియనట్లు ఉంటాడు. దశరథునికి తన రాముని దైవత్వాన్ని

గుఱించి ఏ మాత్రమూ తెలియదు. కాని అంతా తెలుసనుకుంటాడు. రామునికి తన తండ్రిని గూర్చి బాగా తెలుసు!— ‘ఆయనకు తనరూపం విశేషం గూర్చి ఏమీ తెలియదనీ’. దశరథునికి తన పుత్రుని గూర్చి బాగా తెలుసు— ‘పాపం! రామునికి ఏమీ తెలియదని.’

సహజంగా తండ్రికి పెద్దపిల్ల చాడంటే మక్కువ ఎక్కువ ఉంటుంది. కారణం, తనని ‘తండ్రి’ అనే స్థాయికి తెచ్చినవాడు ఇతడేకదా! ముందునాటికి తనకి తర్పణా దికాలు (మరణించాక) రాయనలసినవాడూ ఇతడే కదా! ఇదికాక లక్ష్మణునకున్న కోపంగాని, భరతునకున్న గట్టదనంకాని, శత్రుఘ్నునకున్న దైర్యంగాని రామునికి లేవనీ, మెత్తటివాడు రాముడనీ భావించే దశరథునికి, రాముడంటే జానితోకూడిన ప్రీతి. సహజంగా పెద్దపిల్లలు వినయంగా, మెత్తగా కార్యసాధకులుగా ఉంటే, చివరిసంతానం గడుసుగా, వంకర తెలివితేటలతో దైర్యంగా ఉండి, ఏదైనా పనిని సాధించుకోగలిగి ఉంటారు. లేదా ఇక అతికించుకోలేనంతగా పనిని తమ వంకర తెలివితో చెడగొట్టుకోగలిగి ఉంటారు. ఎక్కడో తప్ప జ్యేష్ఠపుత్రుడు కార్యసాధకుడు కాక మానడు.

దశరథు కి రాముడు మెత్తనివాడనే అభిప్రాయంతో ఇష్టుడైతే దేవతలందరికీ రాముడు రావణవధని చేయబోతున్నాడు కాబట్టి ఇష్టుడట.

రాముడంటే ఎవరు ? ఎందఱు ?

అంకుముందు చెప్పిన శ్లోకంద్వారా రాముడే శ్రీమహావిష్ణువని తెలిసింది. “అజయమానో బహుధా విడుయతే-తస్య ధీరాః పరిజానంతి యోనిమ్” అని పురుష సూక్తం చెప్తుంది. అసలు ‘పుట్టుక’ అనే లక్షణం లేనివాడయిన పరమాత్మ లోకాన్ని ఉద్ధరించుటకై అనేకరూపాలలో పుడుతుంటాడట. అవే దశావతారాలూ-భగవతం ప్రకారం 21 అవతారాలున్నూ, అలాటి పరమాత్మ శ్రీమద్రామాయణంలో ఎత్తినదీ నలుగురిగానీ. ‘అవతారం’ అంటేనే లోకాన్ని (తృ) తరింపచేయడానికి పై నుండి దిగిరావడం అనిఅర్థం అయితే, ఈ దిగువనిచ్చిన ఆయన ఫలానివాడని ఎవరికి తెలుస్తుంది? అంటే (ధీరాః పరిజానంతి) ధీరులకి తెలుస్తుందట. ‘ధీరులు’ అంటే-దైర్య పూత్రకూలున్నవాళ్లు-అనికాదు అర్థం. ‘దైవచింతాయామ్’ నిత్యమూ భగవత్ ధ్యానంలో ఉండి పరమాత్ముని గూర్చి చింతించేవాళ్లకి మాత్రమే తెలుస్తుందట. విష్ణు ధ్యానతత్పరుడు నారదనికి తెలుసు. అందుకే ఆయన వాల్మీకికి చెప్పాడు, ఆయన

మనకి చెప్పగలుగుతున్నాడు రాముడు శ్రీమహావిష్ణువనీ, మిగిలిన ముగ్గురు తమ్ములుకూడా ఆయన రూపాలేననీ. కాబట్టి 'రాముడు' అంటే విష్ణువు. ఆయన కూడా నలుగురు.

నలుగురిలో ఒకడుగా కన్పించే రామునిలో మళ్ళీ ఇద్దరున్నారు. దశరథుని యొక్క పుత్రునిగా కన్పించే మానవుడైన రాముడొకడు (అత్మానమ్ మానుషమ్మన్యే రామం దశరథాత్మజమ్). భగవంతుని అవతారమూర్తిగా కొందఱికి మాత్రమే (ధీరులకి) కన్పడే రాముడు వేరొక్కడన్నా. (అహంవేద్మి మహాత్మానం రామమ్....) అయితే ఈ రెండు రూపాలూ కలిసి ఒకే శరీరంలో ఉంటాయి.

ఈ మానవ - దైవరూపాలూకలిసిన రాముణ్ణి కేవలం మానవుని గానే దర్శించినవాడు దశరథుడైతే, కేవల పరమాత్మరూపంగానే భావించినవారు భరద్వాజాది మహర్షులంతా. పైకి మానవుడనీ, లోపల భగవంతుడనీ... ఇలా రాముని యధార్థరూపాన్ని చూచినవారు విశ్వామిత్ర వాల్మీక్యాది మహర్షులు. భగవంతుడెలా బెతాడు? అనే సంశయం ఆత్మలో కలవాడై కేవలమానవుడే రాముడని భావించేవాళ్లు రాక్షసులు. తొలిరోజుల్లో మానవునిగా గుర్తించి, పిమ్మట భగవంతుడే అని నిర్ధారించుకున్నవాళ్లు 1) వానరజాతిలో సుగ్రీవుడు 2) లంకకి ఇవతలి రాక్షసులలో మారీచుడూ 3) లంకలోని రాక్షసులలో విభీషణుడూను. ఈ మారీచ విభీషణులే రాముని దైవరూపాన్ని అందఱిలోనూ ప్రవేశపెట్టదలచి విఫలులయ్యారు కూడ.

ఇక స్త్రీల విషయానికి వస్తే రాముడు మానవుడు మాత్రమే అని భావించినవాళ్లు దాటక-శూర్పణఖలు. భగవంతుడే అని నిశ్చయంగా భావించినవాళ్లు అహల్య - మండోదరి - సుమిత్ర - తార-లు. ప్రారంభకాలంలో మానవునిగా భావించి పిమ్మట భగవంతుడని భావించినవాళ్లు కౌసల్య - కైకమ్మలు. ఇక తనికి రామునికి భేదమే లేని వాడు ఆంజనేయుడు. (తాదాత్మ్యబుద్ధి)

మానవసేవయే మాధవసేవ

ఈ సామెత ఈ కాలంనాటిదే, మానవుణ్ణి సేవిస్తే మాధవుణ్ణి సేవించినట్లే అని దీనిభావం. కారణం, త్రేతాయుగంనాటి ఆ మానవుడు రాముడు, మాధవుడే కాబట్టి. అలాగని కన్నడిన ప్రతి మానవుణ్ణి సేవిస్తే మాధవసేవ కానేకాదు. ఈనాడు దీనికి అర్థం ఎలా మాయించో మనకవసరంగాని అసలు అర్థం అలోచించాలి. లోకము లోని ప్రతిమానవుణ్ణి సేవించంగాని అనేకులు సాధువులు, సన్యాసులు, బాబాలు, తపోధనులు.... ఇలా కన్పిస్తున్నారాగా! వీరిలో ఎవరిని సేవించాలి? ఎవరు వీరిలో నిజమైనవారు? అనే విషయం ఈ సాధు-సన్యాసిజాన్ని ఆలాశిస్తే తెలియ దట. నిత్యమూ భగవదారాధనని చేస్తే లోకంలో నిజమైన అవతారమూర్తి ఎవరో తెలుస్తారట. ఇదంతా ఎందుకంటే అలా భగవద్ధాన్యం చేసిన వాల్మీకి విశ్వామిత్రులు మానవుడైన రాముణ్ణి మాధవునిగా గుర్తించగలిగారు. ఇలా గుర్తించగలిగిన స్థాయి కెదిగినప్పుడే ఋషి, మహా+ఋషి=మహర్షి కాగలుగుతాడు. నిజమైన భగవంతుడంటూ ఒకడుంటే మధ్యలో వీల్గేండుకు? అనే అనుమానం వస్తుంది. నిజమేదేవుని స్వరూపాన్ని, స్వభావాన్ని, చేపుణ్ణి సులభంగా పొందే మార్గాన్ని బోధించేందుకు ఉండే ఉపాధ్యాయుల వంటివార్లు వీరు. సాధు-సన్యాసులు ఎవరైనా, తాము ప్రోత్సహపటచి జనులని భగవంతుణ్ణి సేవించేలా చేయాలిగాని, తమని సేవించవలసిందిగా కోరరాదు. తమని జనులు సేవిస్తూ ఉంటే సేవింపజేసుకోరాదు. ఇలా జనులు తమ సేవచేస్తూ ఉంటే, వారికి భగవంతుడు దూరమయ్యే మాట నిశ్చయం. సేవించడం మానినరోజున ఈ జనులని సాడా వారు ప్రక్కకినెట్టడం నిస్సంశయం. విశ్వామిత్రమహర్షి రాముణ్ణి సాక్షాత్ శ్రీ మహావిష్ణుస్వరూపంగా భావించి, రాముని చేత భగవంతుణ్ణి ఆరాధింపజేసాడు. తానూ భగవంతుణ్ణి ఆరాధించాడు తప్ప 'అవతారస్వరూపం గదా!' అని రాముణ్ణి సేవిస్తూ కూచోకపోవడం గమనించాలి. రాముని ద్వారా పరబ్రహ్మ స్వరూపాన్ని వాల్మీకి సందర్శించాడు గాని, రామసేవచేస్తూ ఉండి పోలేడు. భగవంతునికి, భగవంతుణ్ణి చేరదలచిన ప్రజలకి నడుమ నిచ్చెనలాటి సాధు సన్యాసులద్వారా భగవంతుణ్ణి చేరే ప్రయత్నం చేయాలి - అంటే నిచ్చెన ద్వారా గమ్యాన్నిచేర ప్రయత్నించాలిగాని, నిచ్చెనలని సేవిస్తూ కూచోరాదు.

రాముడు ఎందుకు పుట్టాడు ?

శ్రీ మద్రామాయణానికి మూలమైన ప్రశ్నయిది. ఆ విషయాన్ని చెప్పే శ్లోకం—”

“సహిదేవై రుదీర్ఘస్య రావణస్య వధార్థిభిః ।

అర్థితో మానుషే లోకే జజ్ఞే విష్ణుస్సనాతనః ॥ (1/7)

అనేది. ఈ శ్లోకంలోకూడా మాటమాటకీ లోలోతు అర్థం ఉంది.

సహిః : ఆ విష్ణునే పుట్టాడుట రామునిగా అవతారాలు-అంశావతారాలు, పూర్ణావతారాలు. అని రెండు విధాలుగా ఉంటాయి. ఆ సందర్భానికి అక్కడికి వచ్చి ఆ ఘట్టంలో పాల్గొని ఇకతర్వాత కనిపించనివి అంశావతారాలు. (పరశురాముడు వైష్ణవధనవును తెచ్చి రామునికి తపోతోకాలనిచ్చి వెళ్లిపోతాడు బాలకాండలో) ఈ అవతారాలకి గుర్తు గోపూలూ పూజా పురస్కారాదికాలు ఉండవు రామావతారం అలాంటిదికాదు. కథా ప్రారంభం నుండి కథాంతం వరకు తన మీదుగా కథ సాగి పోయే అవతారం పూర్ణావతారం. అందుకని విష్ణువే పుట్టదలిచాడు రామునిగా. తాత్కాలిక ప్రయోజనానికి అంశావతారాన్నీ. శాశ్వత ప్రయోజనానికి మోక్షానికి పూర్ణావతారాన్నీ ఉపాసించాలని చెప్తారు.

దేవై : విష్ణువును రామునిగా అవతరించవలసినదిగా దేవతలందఱూ ప్రార్థించారట. ఇక్కడ ‘దేవైః’ అనేది బహువచనం. దేవతలు అందరిచేతా విష్ణువు కోరబడ్డాడట. ‘అందరు దేవతలూ’ అనడం ఎందుకంటే. ఏ కొందఱో వెడితే, మిగిలినవాళ్లు కూడా కోరాక చూద్దాం అనవచ్చు. లేదా అర్థించడానికి రాని దేవతలకి తాను భూలోకంలో పుట్టడం ఇష్టమైనది కాదేమోనని విష్ణువు భావింప వచ్చు. దేవతా సహాయం లేనిదే తానేమి చేయగలడు? అలాటి దేవతలంతా ప్రార్థించారు ‘పుట్టవయ్యా’ అని. అందుకే ఆయన పుట్టాడు.

ఏదో ఒక పనిని సాధిస్తే కలిగేది తాత్కాలికగర్వం. కాని రావణునిది సహజగర్వం గర్వం అనేది ఆత్మనాశనాన్ని చేస్తుంది. కాని రావణుని గర్వం ప్రపంచ నాశనాన్ని చేస్తుంది. ఈ విషయమే ‘ఉదీర్ఘస్య రావణస్య’ అనే మాటలో చెప్పబడింది. అలాటి రావణుణ్ణి మందలించి విడిచినా, ఏదోచిన్న శిక్షవేసినా సయోజనం ఉండటోదని గ్రహించిన దేవతలు అతని ‘వధ’ ని కోరారు. (వధార్థిభిః)

ఎవరినై నా అనుగ్రహింపవలసినదిగా నేరే దేవతలు, రావణుడి విషయంలో వధించమని ప్రార్థిస్తున్నారు. దేవతలందరూ వచ్చినా, వారు పట్టుబట్టక ప్రార్థిస్తుంటే (అర్థితః) విష్ణువు ఆలోచించి 'ఉపాయః కోవదే తస్య - రావణుణ్ణి వధించాలంటే ఉపాయం చెప్పరూ! అని విష్ణుదేవతలని అడిగాడు. (నేటిరోజుల్లో కూడా ఫిర్యాదు చేసేవాడు 'I pray.....' అని ప్రారంభించి తనకి వీలవిధంగా న్యాయం జరగాల్సి ఉందో వివరిస్తాడు. అడిగేది (Prayer) న్యాయబద్ధమైన నదనిపిస్తే ఆ ఫిర్యాదును న్యాయస్థానం స్వీకరిస్తుంది. (Admission) ఈ సాంప్రదాయం త్రేతాయుగం నాడిదన్నమాట. దేవతలు ఫిర్యాదీదారులు. విష్ణువు న్యాయస్థానం. ఫిర్యాదిప్రార్థన రావణవధ.)

పని అయ్యేంతవఱకూ బ్రతిమలాడి చేయించుకుని, పని పూర్తి అయ్యాక విరోధం పెట్టుకునేవాళ్లే రాక్షసులంటే. నరకాసురుజ్ఞి చంపవలసినదని ప్రార్థించి, కృష్ణునిగా తాను వానిని సంహరించాక తనతోనే పైరం పెట్టుకున్నారు రాక్షసులు. అలాటి రాక్షసనాయకుణ్ణి చంపడమే 'సరి' అని నిశ్చయించుకొని ఇలా అడిగితే, వాళ్లే సూచన చేశారు. 'మనుష్యరూపమిత్తి సంహరించు' అని. ఇలా సూచించడంలో 5 కారణాలున్నాయి.

1) తనకు చావు దాదాని నేరొన్న జాతులలో రావణుడు అలా కోరుకోవడం కూడా అవమానమని 'మానవజాతి' ని కావాలని విడిచాడు. (నా కీర్తయదవజ్ఞానాత్..... మృత్యుర్నాన్యోఽన్యవిద్యతే) 2) ఎంతోకాలంగా విష్ణువును పూజస్తూ మోక్షాన్ని ఆర్జిస్తున్న బద్ధేకులం మానవజాతిలోనిది. 3) జ్ఞానమనేది ఉన్నది మానవజాతికే కాబట్టి, ధర్మప్రవర్తనమంటే ఎలా ఉంటుందో విష్ణువుకి చెప్పవీలౌతుంది. 4) భగవంతుడనగానే 'ఎక్కడో కన్పించనివాడు' అనే భావంకాక మానవోత్తముడే భగవంతుడనే బుద్ధి ప్రజలకు కలుగుతుంది. 5) రాక్షసజాతి వాడైన రావణుడంతటివాడు, సామాన్య మానవజాతివానిచేతిలో వానరాల సహాయంతో వధించబడ్డాడని తెలిస్తే, గెలుపు ఒటముకు కారణం ధర్మం - అధర్మమేకాని శరీర బలంకాదని తెలుస్తుంది అయితే తాను భగవంతుడూ, మానవుడూను కదా! ఆ విశేషం తెలియజేస్తుందికై అందఱిలాకాక తల్లికి 11 నెలలు నిండాక పుట్టాడు. (తతశ్చద్వాదశేచాసే....). అందఱిలా పుట్టని 'అమోనిజ' ఐన సీతని పెండ్లాడాడు. ఇవన్నీ ఊహించిన తాను మానవలోకంలో ఇందుకు పట్టాడు. (చూచుకోవోకే).

ఆ పుట్టడం కూడా నృసింహునిలా స్తంభంలోనుంచి కాక మానవగుణంగానే పుట్టాడు (జన్మే). పాము నీళ్లలో ఉండి ఎలా తనమాత్రం పైకిపెట్టి 'తాను పాము సుమా!', అని గుర్తించేలా చేస్తుందో, అలానే ఈశునకూడా వట్టి మానవరూపంతో పైకి కల్పిస్తూ ఆదరణ, సంభాషణ, సంభాషనల ద్వారా 'శ్రీమహావిష్ణువు సుమా!' అని గుర్తించవీలయ్యేలా చూపుతాడు. అయితే తనకుతాను మాత్రం 'మానవుణ్ణే' అని విస్వప్టంగా చెప్తాడు. ఆ చెప్పడంలో కూడా ఓ చమత్కారం ఉంది. 'ఆత్మా నం మానుషమ్మనై రామం దశభాత్యజమ్' అని. నన్ను నేను దశరథుని పుత్రునిగా ఉన్న మనుష్యుడనే అనుకుంటాను' అని దీని సరైన అర్థం. ఇలా ఎవరైనా స్వపరిచయం చేసికొంటే ఎదుటివారు నవ్వారా? ఇలాగే అనడానికి కారణం నిజంగా కాదుకాబట్టి. ఈ రాముడు అసలు విష్ణువుట (విష్ణుః). వ్యాపింపచేసాడు- అని దీని అర్థం. ఎవరెవరి భక్తికి తగినట్లు వారివారి బుద్ధిలోకి వ్యాపించేవాడన్న మాట. ఈ పుస్తక ప్రారంభంలో ఉన్న శ్లోకం చూచాం గదా! అలా ఆయా శ్లోకాల బుద్ధిలోకి వ్యాపించాడు. రావణునికి పైకిమాత్రం 'పైరి' గానే కన్పిస్తాడు. యే యథా మాం ప్రపద్యంతే తాం స్తతః భవామ్యహమ్' అని భగవంతునివాక్కు. ఎవరు తనని ఎలా (చూస్తే) సేవిస్తే అలాగే తానూ ఉంటాడట. రావణునిని శత్రువు కాక నమ్రాకాడ? ఈయన (సనాతనః) చాలా సనాతునడట. ప్రాచీనుడని ఒక అర్థం, సత్యాన్నే చూట్లాడటం, ప్రమాన్ని పక్కడం..... వంటి భగవద్గీతలో చెప్పబడిన విధంగా ఉండడం అనికూడా ఒక అర్థం.

ఇలా ఈ రసవత్తరమైన శ్లోకం ద్వారా విష్ణువే రామునిగా దేవతల ప్రార్థనపై రావణవధ కోసమే జన్మించిన మానవుడు అతి స్పష్టంగా తెలియడమేకాక, ఆయన సనాతన ధర్మాన్ని అనుసరిస్తూ ఉంటాడని కూడా చెప్పబడింది.

రాక్షసులని విష్ణువు సంహరిస్తూంటే, భృగుమహర్షి భార్య వారిని దాచి ఆశ్రయ మిచ్చి రక్షిస్తూండేది. శ్రీవధ అవుతుందనే భయంతో దేవతలు ఆమెని వధింపక విష్ణువుతో చెప్తే విష్ణువు ఆమెని వధించాడు. భార్యవియోగాన్ని సహింపలేని భృగువు విష్ణువునుకూడా తనలానే భార్యవియోగాన్ని పొందవలసినదని శపించాడు. ఆ శాపం అనుభవించే కాలం ఎప్పుడా? అని ఎదురు చూస్తూన్న విష్ణువు, ఇది సరైన కాలమని భావించాడు. ఈ వియోగమనే వంకతో రావణవధ చేయనొతుందని ఆలోచించాడు.

రావణ - కుంభకర్ణ - లవణాసుర - గంధర్వులనే నలుగురిని సంహరించడానికై తాను నల్లరిగా జన్మించాలని కూడ విశ్వయించుకున్నాడు. ఇక్ష్వాకుకులపు తపస్సంపద గొప్పది కాబట్టి దశరథుని పుత్రులుగా జన్మించాలనుకున్నాకూడా, కౌసల్య - సుమిత్ర - కైకమ్మల తండ్రుల ఆరాధన మతంత గొప్పది కావడంవలన, ఆ ముగ్గురూ దశరథుని భార్యలై భర్తపుణ్యంతోని సగవు పుణ్యాన్ని పొందినవారు అయిన కారణం గానూ, ఈ ముగ్గురు కొంతల గర్భవాసానా జన్మించి కావాలని వారి సేవలని పొందాడు. అలోచిస్తే దశరథుని కంటే ఆ ముగ్గురు స్త్రీల జన్మమే ధన్యం. వారిలో కూడ కౌసల్యది మతంత. అందుకే విశ్వానుత్రుడు “కౌసల్యా సుప్రజారామ !” అన్నాడు. (మిగిలిన ఇక్కడి విశేషాలు నా బాలకాండ 58 పుటలో, అలాగే పాయసాన్ని $1/2 + 1/4 + 1/8 + 1/8$ గా విభజించడంతోని రహస్యాన్ని 38 వ పుటలోనూ చూడవచ్చు).

ఇప్పుడు రాముడు ‘ఇద్దలు’గా ఉన్నాడనే విషయం మతంత స్పష్టమైంది. 1. తండ్రిని సంతోషపెట్టదలచిన మానవుడు రాముడు, (భూమాపనుపమస్యానుః 1/9) 2. దేవతాప్రార్థనపై రావణవధకై భార్యా వియోగాన్ని పొందబోయేరాముడు:- (దేవా నామదితిర్వజ్రపాణినా 1/8) అని. దశరథునితోనూ ఇద్దలున్నారు. 1. ఇక్ష్వాకుకులంలోని అయోధ్యా రాజైన దశరథుడు 2. లేకలేక కలిగిన సంశానమైన రాముని తండ్రియైన దశరథుడు - అని. ‘అందలు పిల్లలలోకి రాముడంటే దశరథునికి చాల యిష్టం’ (తేషామసి మహాతేజా రామో రతికరః పితుః) అనే మాటకి అర్థం ‘తండ్రిని సంతోషపెట్టదలచిన రాముడంటే, లేకలేక కలిగిన పుత్రుని తండ్రియైన దశరథునికి చాల యిష్టం’ అని. ఇక్కడి పటకూ చిక్కులేదు. ఇక మతోవిధమైన రామ - దశరథుల వలననే అయోధ్యా కాండ నడిచేది. విష్ణువే నల్లరిగా జన్మించినప్పుడు రాముడైన తనకి మిగిలిన మూడురూపాలూ సమానమే. కాని దశరథునికి అలాకాదు. నాల్గు రూపాల్లోనూ రాముడంటేనే మిక్కిలిప్రీతి. ఈ రామునిలో ఇద్దలు రాములు, దశరథునిలో ఇద్దలు దశరథుల్ని వివరించడానికే ఇంత వ్యాఖ్యానమున్నూ. రామునికి కృష్ణునికి పోలికలు ఇంతకుముందు బాలకాండలో చూపాం (నా బాలకాండ పుట 45) మరోపోలిక ఇక్కడదేమంటే, ఇక్కడి రామునిలా అక్కడి కృష్ణుడూ ఇద్దలుగా ఉంటాడు. గోపగోపికాజనాన్ని రక్షించే ఋషులకి మోక్షాన్ని ఇచ్చే కృష్ణుడనీ, రాక్షస వధచేసే కృష్ణుడనినీ. ‘పరిత్రాణాయ సాధూనాం, వినాశాయ చ దుష్కృతామ్’ అనికదా భగవద్గీత. ఈ రెండూ చేసిననాడు ధర్మసంస్థాపనం జరిగినదన్నమాటేగదా!

అయితే భాగవతంలో కృష్ణుడు, తాను దేవుడని నిరూపించేందుకు ఎన్నో నిదర్శనాలని చూపిస్తాడు. రాముడు అలాచేయడు. అక్కడ కృష్ణుడు యశోదకొడుకై తే (అమ్మకొడుకై తే) ఇక్కడ ఈయన నాన్నకొడుకు. ఇలాటి నాన్నకొడుకైన రాముడు ఆ కొడుక్కి తంద్రైన దశరథునికి ఎలా ఉన్నాడో చూద్దాం.

నాన్నకొడుకు, కొడుకుతండ్రీకి

ఎలా ఉన్నాడు ? (రాముని శీలసంపద)

రాముడు, అమిత సౌందర్యవంతుడూ, అసూయ లేనివాడూ, ఘటబల వంతుడూ అయి గుణాలతో తండ్రీని పోలినవాడు. ఎదుటి వారెవరైనా మనసు గాయ పటచాలని కఠినంగా మాట్లాడితే కోపం తెచ్చుకోక, ప్రశాంత చిత్తంతో మాట్లాడి, ఎదుటివానిదే తప్పు అని అతనికి అతడే తెలిసికొని సిగ్గుపడేలా చేస్తాడు. (నేడు ఈ గుణమే ఎందరిలోనో లోపిస్తోంది. ఎదుటివారు ఎంతకోపంతో అంటే, అంత కోపంతోనూ సమాధానించడమే చేస్తూ శాశ్వత విరోధులౌతున్నారు. ఆ కక్షల ఆధారంగా పరస్పరం చంపుకొంటున్నారు. బాగా గొడవలు చెలరేగినప్పుడు 'Freedom run' 'శాంతికోసం పరుగు' అనే పేరుతో అంతా కలిసి పరిగెత్తి (ఇది ఎక్కడి ఆచారమో మఱి ?) శాంతి వచ్చేసిందని భావిస్తున్నారు). ఎన్ని అపకారాలని తనకి చేసినా, ఒక్క ఉపకారం చేస్తే వాలు మహానందపడతాడు రాముడు. (నన్మరత్యపకారాణాం శతమప్యాయత్యవత్తయా కథంచిదుపకారేణ కృతేనై కేన తుష్యతి 1/11). భగవంతుడిలాటి లక్షణం కలవాడు రాబట్టే ఇన్ని అపకారాలని దైవసంబంధంగా చేస్తున్నా, ఎప్పుడో ఒకప్పుడాయనను సేవించినరోజును గుర్తుంచుకొని రక్షిస్తూనే ఉన్నాడు గదా ! గుటిపెట్టి విలువిద్యని అభ్యసించే సమయంలోనై నా సరే, జ్ఞాన - వయస్సు - శీలములచేత వృద్ధులైనవారు వస్తే వారితో మాటలాడి మరీ పంపిస్తూంటాడు. (వృద్ధస్తావచ్చింతాసక్తః తనని ఎవరైనా పల్కరించి కాలక్షేపం చేస్తే బాగుండునని భావించుకునే వయసు వారిది. ఒక్కవల్కరింపువాలా వారిని మహానందపటచడానికి. వృద్ధులని ఎలా గౌరవించాలో నేర్పేది రామాయణం. రాజైనాసరే "రథంమీద పెడుతూ, బ్రాహ్మణుడు - గర్భిణి - వృద్ధుడు - బిరుపు మోసేవాడు - రోగి అనే వీరిలో ఎవరు ఎదురొచ్చినా తానే త్రోవనియ్యాలని చెప్పి వృద్ధులని గౌరవించమని చెప్పేది భారతం. అనుభవం కలవాళ్లు వృద్ధులు. క్లిష్ట సమయంలో ఉపాయాన్ని చెప్పగలివాళ్లు. అందుకే 'వృద్ధజనసేవ' ఉండాలని పెద్దల

మాట. పెద్దలకి నమస్కరించాలనే విధానాన్ని సంప్రదాయంగా ఏర్పరచిన కారణం ఇదే). బుద్ధిమంతుడూ, తానే ముందుగా నవ్వుతూ వల్కరించే స్వభావం ఉన్నవాడూ, (ముందుగా వల్కరించడం తక్కువదనం అనుకునే రోజులు నేడు), రాబోయే కాలపు సుఖానికి ఉపాయాలని చెప్పేవాడూ, పరాక్రమం ఉన్నా గర్వంలేనివాడూ, దేవతలని మంత్రంతో ప్రార్థించి ప్రసన్నుణ్ణి చేసికోగల బ్రాహ్మణులని పూజించే బుద్ధి కలవాడూ, క్షత్రియ ధర్మంతో భూలోకంలో ఉండి ధర్మాన్ని రక్షించడం-ఈ కీర్తితో స్వర్గాన్ని పొందడమనే ఆలోచన కలవాడూ, (ముందు రావణవధ-పిమ్మట వైకుంఠ ప్రయాణం) మాటకారితనం కలవాడూ, దేశకాలవిధానం తెలిసినవాడూ, రోగికాని వాడూ, వయసుకాడూ, అకర్షణీయుడూ, ఎడటివారి భావాన్ని గమనించగలవాడూ, ప్రజలచేత నిత్యం మన్నన పొందేవాడూ, ప్రజలు అందరికీ బయట తిరుగుతూన్న ప్రాణం పంటివాడూ, (....ప్రజానాం పార్థివాత్మజః బహిశ్చరయివ ప్రాణోబభూవ గుణతః ప్రయః 1/19) గా దశరథునికి కన్పించాడు.

దశరథుని చింత

అందరిచేత కొనియాడబడేవాడూ, ప్రజలకి నాకంటే ఇష్టమూ (మత్తః ప్రయ తరోలోకే) అయిన రాముణ్ణి నేను బ్రతికి ఉండగానే ఎలా రాజుగా చూడగలను ? (కదా నామ సుతం ద్రక్ష్యమ్యభిషిక్తమహం ప్రయమ్-ప్రీతిరేషా కథం రామో రాజా స్యాన్మయి జీవతి 1/35-36) అని భావించి తన మంత్రులతో కలిసి ఆలోచించాక యువరాజుగా రాముని చేయాలని భావించాడు. (నిశ్చిత్య సచివై స్సార్థం యువరాజ మనున్యత 1/42). తన పుత్రుడు రాజయ్యాడనే ఆనందం తనకీ, ప్రజలకి శ్రేయస్సూ కలుగుతుందని భావించి, భూమికూడా రాముడే రాజు కావాలని భావించిందని గ్రహించాడు (లోకపాలోపమం నాథమకామయత మేదినీ 1/34). రాముణ్ణి రాజు చేయడానికి గ్రహగతిని, తన శరీరస్థితిని కూడా ఆలోచించాడు. దీవిలో రాహు కేతు సంచారంతో మార్పు, అంతరిక్షంలో అకాలపు ఎండా, వానా, భూమియందు భూకంపం, సారహీనస్థితి అనేవి రాబోయే అశుభాన్ని సూచించే 'దీవి-అంతరిక్ష-భూ ఉత్పాతాలు'. తన శరీరంలోని వృద్ధాప్యాన్ని చూచుకున్నాడు. ఈ ఉత్పాతాలూ - ఈ వృద్ధాప్యమూ అనేవి ప్రస్తుత అయోధ్యరాజైన తనకి కష్టాన్ని కల్గించేవే అని దశరథునికి తెలిసింది. అందుకని నీలయినంత తొందరలో యువరాజు నిశ్చయ సమావేశం ఏర్పాటుచేయాలని నిశ్చయించి ప్రధానమైన రాజులని వివిధ నగరాలలో ఉన్న

వారిని, జబపదాలవారిని కూడ పిలిపించాడు. కేకయరాజునీ, జనకుణ్ణీ మాత్రం - సమయం చాలకపోవచ్చుననీ, రామ యౌవరాజ్య విషయం వారికి అనందదాయకం అవుతుంది కాబట్టి తర్వాత వారికి తెలుస్తుందిలే అనిన్నీ - పిలివలేదు. (దివ్యంతరిక్షే భూమాచ ఘోర ముత్పాతజం భయమ్ - సంవచక్షే చ మేధావీ శరీరే చాత్మనో జరామ్ 1/43 - సత కేకయ రాజానం జనకం వా నరాధిపః త్వరయా చానయా మాస పశ్చాత్తై శ్రోష్యతః ప్రియమ్ 1/48).

సమావేశ తీర్మానము

ఇంద్రుని అధ్యక్షతన జరిగే దేవసభలా ఉన్న ఆ సమావేశంలో (సహస్ర చక్షుర్భగవానివామరైః 1/51) దశరథుడు మేఘగంభీర గర్జనలా అందరికీ విన్నదేలా అతిస్పష్టంగా ఇలా అన్నాడు. “ఓ సభ్యులారా! పూర్వుల అడుగుజాడల్లో ఇంత కొలఱూ రాజ్యంచేస్తూ ఈ రాజలాంచనమైప గొడుగుక్రిందే ముసలివాడినయ్యాను. యోగ్యునికి కట్టబెట్టి విశ్రాంతిని పొందదలిచాను. గుణాధికుడూ, ప్రజలకి ఇష్టుడూ. విషయసంపన్నుడూ, నాకు జ్యేష్ఠుడూ అయిన రాముణ్ణి యువరాజు చేయదలిచాను. ఇతనిని వెంటనే పుష్కమీ నక్షత్రంలో పట్టాభిషేకం (రామునికి ‘సంపత్తార’ అవుతుంది) చేయదలిచాను. రాముడు i) అనురూపుడూ (1 తగినవాడు-2 ఉరూపం (శివరూపం) లేనివాడు అంటే విష్ణువు 3. మత్స్య-కూర్మ-వరాహ..... ఇలా అనేక రూపాలని ధరిస్తూ అను (స్వాతనానా) రూపుడు! ii) నాథుడు (1. ప్రభువు 2. ‘వై నాథుడు’ అని అసలు మాట. వి=పక్షులకు, నాథుడు=రాజైన గరుత్మంతుడు. అట్టి ‘వినాథ’ సంబంధం కలవాడు విష్ణువు. వై నాథుడు 3. పక్షులకు రాజైన హంస సంబంధం కల బ్రహ్మ తండ్రి విష్ణువే) iii) లక్ష్మీవంతుడూను. (1 సంపద పుట్టుకతో కలిగినవాడు 2. లక్ష్మీ ధార్యగా కలవాడు). అందుకని రాముడే రాజు కావడం ఉచితమని నా భావన నా యిష్టాన్ని నేను మీకు చెప్పియున్నాను. కాని ఇంతకంటే హితమైనది మీకు మఱొకటి ఏదైనా తోస్తే చెప్పండి. మద్యస్థుల నిర్ణయం మచింత గొప్పది.” (హితమన్యద్వి చింత్యతామ్) అంటూండగానే సభ్యులంతా కురియబోతూ గర్జిస్తూన్న మేఘాలని చూచిన నెమిళ్లలాగా అనందం పొంది సంతోషధ్వనులని చేసారు. అంతలో పౌరజానపదులతో జనముఖ్యులూ, బ్రాహ్మణులూ ఆలోచించి “ఓ రాజా! చాలాకాలం రాజ్యాన్ని చేసిచేసి పృథ్విడిపై పోయావు గదా! ఆ మా రాముణ్ణి యువరాజుని చేయవలసినదిగా ప్రార్థిస్తున్నాం. మహా

బాహువు, రఘువీరుడూ, మహాబలుడూ, ఆ పెద్దదైన శత్రుంజయ మనే ఏనుగుపై వస్తూంటే, తలపై రాజలాంఛన మైన తెల్లని గొడుగు క్రింద రాముడు కనిపిస్తే చూడాలని మేమెంతోకాలం నుండి అనుకుంటున్నాం” అన్నారు.

వీరు పల్కిన శ్లోకం ఏమిటో, ఎంత మధురమైనదో చూద్దాం ఇచ్చామోహి మహాబాహుం రఘువీరం మహాబలమ్ గజేన మహతాయాంతం రామం చత్రావృతాననమ్! (1/22) దశరథ! ఇచ్చామః - రాముడు రాజు కారాడనే అలోచన ఏ ఒక్కనికీ లేక అందఱు “ఇచ్చామః” ఏకగ్రీవంగా కోరు తున్నాం. కోరగలిగినవాళ్ల మేతప్ప అంగీకరించవలసినవాడివి నువ్వుకదా! ఈ సభ ఎప్పుడు పెట్టి అడుగుతావా? అని ఎదురుచూస్తూ సభని కూడ కోరుకుంటున్నాం.

రాముడు మహాబాహుడు సుమా ! ఎక్కడెక్కడివారికీ చేయిచాచి సహాయపడే స్వభావం వానిది. పట్టుకోలేనివానికి దురదృష్టం గాని, ఆయన చేయి ఎప్పుడూ చాచబడే ఉంటుంది కాబట్టి మహా-బాహుడు. ఆయన సాక్షాత్తు విష్ణువే కాబట్టి సత్యలోకం నుండి పాతాళం వరకూ, ఎవరు ఆర్తనాదాన్నిచేసినా అంతదూరం పంపించి రక్షించగలంతటి (పొడుగైన చేయికల) మహా-బాహుడు.

రాముడు రఘువీరుడు కూడ. రఘువంశంలో కీర్తిప్రతిష్ఠలున్నవారిని ఎందఱినో చూచాం కాని చిన్నతనం నుండే కీర్తిప్రతిష్ఠలూ - శౌర్య ధైర్య పరా క్రమాలూ ఉన్నవాళ్లని ఎలుగం. మానవబలానికి సాక్ష్యమైన తాటకాపథనీ, దైవ బలానికి సాక్ష్యమైన అహల్యా శాపమోక్షాన్నీ చేసిన వీరుడైన రాముడు మానవ - దైవ బలాలు కలి రఘువీరుడే. రఘువంశంలోని పూర్వపు రాజుల్లో ఏదో ఒకతీరు బలం ఉన్నవాళ్లే ఉన్నారు గాని దైవ మానవ బలాలు రెండూ ఉన్నతంగానూ, సమానమైన స్థాయిలోనూ కలి ఇలాంటి వీరులు లేరు.

రాముడు మహాబలుడు సుమా ! 1. ప్రతి వ్యక్తికీ సహజంగా ఉండే బలం కంటే (తన పయసువారికుండే బలంకంటే) హెచ్చుబలం కలివాడు. 2. బలం అంటే సైన్యం అని కూడ అర్థం కాబట్టి ఇష్టంతో సహరించే ఎక్కువ సైన్యం కలివాడు. 3. తాటకని పధించటానికి బలానికి ఏం తక్కువ? కాబట్టి బలమంటే శరీరబలం - సైన్యబలం అనికాక ‘ధర్మబలం’ అని అర్థం చేసికొని గొప్ప ధర్మ బలం కలివాడు మీ పుత్రుడు - అని ప్రజలు అన్నట్లుగా అర్థం చేసికోవాలి.

4. (మహా+అబలః=మహాబలః - మహతీ సహకారరూపిణీ అబలాయస్య సః= గొప్పదైనదీ, తనకి సహకరించేదీ అయిన అబల, (విష్ణుపత్ని లక్ష్మీయే ఇప్పటి సీతగా వ్యవహరింపబడుతూ) వెంట కలిగిన వాడున్నా ఇలాటి రాముణ్ణి (రామమ్) 1. అందఱినీ అనందింప చేసేవాణ్ణి 2. యోగులు కూడా ఎవనియందు అనందాన్ని పొందుతారో అలాటివాణ్ణి 3. తనకు తానుగా ఆత్మానంద సౌఖ్యాన్ని పొందేవాణ్ణి - గొప్పదైన శత్రుంజయమనే పేరుగల ఏనుగును ఎక్కించి పురవీధుల్లో డిరేగిస్తూ తెస్తూంటే, (గజేన మహతా ఆయాంతమ్) ఆ మా రాముడు అలా వస్తూంటే, శత్రుంజయ గజానికి చేసిన అలంకారాన్నే చూడాలా? రాముని తీవినే చూడాలా? ఇలాంటి అదృష్టాన్ని కల్పించిన దశరథుణ్ణి చూడాలా? లేక ఈ ఉత్సవానికి విచ్చేసిన జనసందోహాన్ని చూడాలా? - ఓ దశరథమహారాజా! ఆ రామునికి పట్టిన ఆ అదృష్టాన్ని చూస్తూన్న మా వల్ల దృష్టిదోషం (దిష్టి) ఆ రామునికి కలుగుతుందేమో ననిపిస్తోంది.” అని ఈ విధంగా పౌరులూ, జానపదులూ పల్కుతుంటే దశరథమహాజు ఆసనం నుండి లేచి “ఓ జనులారా! ఇట్లైకువంశంలో ఏ రాజైనా మతంతకాలం కొనసాగబడాలనే కోరుకోబడ్డాడు గాని - ఇలా ప్రకటించిన వెంటనే ఫలాని వానిని రాజుగా చేయండి - అని ప్రార్థింపబడినవాడు లేడు. నా పితృపితామహులు పరిపాలించిన తీరుగానే పరిపాలించానే! ఎందుకని వెంటనే మీరందఱూ రాముడే రాజు కావాలని అడుగుతున్నారు? ఈ వృద్ధుని పీడ పోవాలి అనా? అన్నాడు.

ఇలా అడగడంతో, రాముడంటే దశరథునికి గల ఇష్టమే కారణం. తన పుత్రుణ్ణి తాను మెచ్చుకోవడం కంటే ఆ పుత్రుణ్ణి ‘లోకులు పొగడితే’ విని అనం అనందిద్దామని అయిన అభిలాష. ఇలా అడిగితే బాగుండునే! రాముని గుణాలని చెప్పుకొని సంతోషించాలని ప్రజల ఆలోచన. దశరథుడు అడుగనే అడిగాడు. ప్రజా సమూహమంతా రాముని గుణగణాలని చెప్పటం ప్రారంభించారు.

త్రేతాయుగంలో ఉన్న నిజమైన ప్రజాస్వామ్యం

ప్రజాస్వామ్యం అంటే ఏమిటో ఎలా ఉండాలో, ఎలా ఉంటే అది ప్రజాస్వామ్యమని అనిపించుకుంటుందో, ఆ విధానం రామాయణకాలంలో అంటే త్రేతాయుగంలోనే ఉంది. కేవలం తన పుత్రుని గొప్పగుణాలని విని మురిసిపోవాలని దశరథుని ఆలోచన, అభిలాష కాదు. అలాంటి సభలో ఉన్నదీ ఎవరోకాదు. ఒకరిని

యువరాజుగా పట్టాభిషిక్తుణ్ణి చేయాలంటే ఎవరెవరు కావాలో వారందఱూ ఆ సభలో ఉన్నారు. మహారాజుగా దశరథుని బాధ్యత ఏమంటే, “రాముణ్ణి యువరాజు చేయ వచ్చునా?” అనే విషయాన్ని చర్చకి వారిముందు ఉంచడమే. అందుకే, రాజనీతి చతురుడైన దశరథుడు రామపట్టాభిషేక విషయాన్ని వారిముందు ఉంచాడు. శ్రీ మద్రామాయణాన్ని అర్థం చేసికోలేని నేటికాలపు కొందఱు అనుకున్నట్లుగా అనాడు ప్రజాస్వామ్యమే లేకుంటే, దశరథుడు తన పుత్రుని పట్టాభిషేక విషయాన్ని ప్రస్తావించి, “మీరు అమమతి ఇయ్యండి” అని ప్రజలని కోరవలసిన అవసరమే లేదు గదా! కాని అలా కోరడం ధర్మబద్ధంగా రాజ్యాన్ని ఏలుతున్నాడనడానికి నిదర్శనం కదా!

పట్టాభిషేకానికి అర్హుణ్ణి నిర్ణయించే అధికారంగల వారున్న సభలో, ఆయా అధికారులని దశరథుడు “మా రాముడు అర్హుడేనా” అని అడగలేదు. పట్టాభిషేక వార్తని ప్రకటించగానే వారే చెప్పసాగారు.

యువరాజుని ఎన్నుకోవలసిన

అధికారులు ఎవరు ?

1) సభ 2) సమితి 3) స్త్రీలు 4) బ్రాహ్మణులు 5) ప్రజలు 6) భూమి 7) కాలము 8) పురోహితులు 9) ఇందఱూ ఎవరిని ఎన్నుకొన్నారో ఆ అభ్యర్థి అంగీకారమున్నూ. ఈ రోజుల్లో కూడా ఒకజ్జీ ఉద్యోగిగా నియమించాలంటే కొందఱు సభ్యుల అంగీకారం ఉండాలనే నియమం కన్పిస్తుంది. ఆ నియమం త్రేతాయుగం నాటిదన్నమాట.

త ఈం విశోన రాజానం వృణానమ్ (ఋగ్వేదం 10/124-8) త్వం విశో వృణతాం రాజ్యాయ (III 4/2) అనే ఋగ్వేదమంత్రాల ప్రకారం ప్రజలే రాజుని ప్రజాస్వామ్య విధానం ప్రకారం ఎన్నుకొంటూ ఉండేవారు. అయితే ఆ ఎన్నుకొన్నబడిన వాణ్ణి తిరిగి సభ-సమితి అనే రెండు సభలవారూ క్షణంగా పరిశీలించి ఎన్నుకొన్నబడినవాని ఎన్నిక “చెల్లుతుందని” తీర్పునిస్తూండేవారు.

సభా చమాం సమితిశ్చావతాం ప్రజాపతీ ర్దాహితరే సంవిధానే-
యే గ్రామాః యదరణ్యం యా స్సభా అధిభూమ్యామ్ (అథర్వ
వేదం 7/12-1) యేసంగ్రామాః సమితయః తేషు చారు వదామ్య
హమ్ (అ. వే 12/1-56) అనే ప్రమాణాల ప్రకారం సభ-సమితి అనే రెండు

ఉండేవని తెలుస్తుంది ఆ సంప్రదాయమే నేడు కేంద్రంలో లోక్ సభ - రాజ్యసభ అనిన్నీ, రాష్ట్రంలో శాసనసభ - విధానమండలి (ఒకప్పుడు ఉండేది) అనిన్నీ, కొనసాగుతూ ఉన్నాయి. (నేటికాలపు భేదాభిప్రాయాలుమాత్రం వీటిలో ఉండేవికావు).

అలాంటి సభ - సమితి అనేవి కలిసిన సమావేశం అనాడు దశరథుడు చేసినది. ఆ సమావేశంలో బ్రాహ్మణులూ, జనముఖ్యులూ (V. I P. s) మాత్రమే జనాభిప్రాయాన్ని వెల్లడించవలసిన వాళ్లు. ఆ రెండు తెగలవాళ్లూ జనాభిప్రాయాన్ని అందరివద్దనుండీ సేకరించి ఇలా చెప్పారని అర్థం చేసికోవడం తప్పుకాదు. ఎందు చేతనంటే ఈ పరిషత్తులో అనేకుల అభిప్రాయాలు చెప్పబడుతున్నాయి కాబట్టి, ఆ పరిషత్తులో ఏ ప్రతినిధుల అభిప్రాయాలు ఏ బ్రాహ్మణులూ, జనముఖ్యులచేత మాత్రమే చెప్పబడాలి, ఆ ప్రతినిధులు కూడ అక్కడే ఉంటడమనేది అనందించదగిన అంశం. 'మీమీ అభిప్రాయాలు తెల్పండి' అని దశరథుడనగానే బ్రాహ్మణులూ, జనముఖ్యులూ ఆ ప్రతినిధులనుండి విషయాన్ని సేకరించి అలా చెప్పారని (బ్రాహ్మణా జనముఖ్యాశ్చ పౌర జానపదై స్సహ సమేత్య మంత్రయిత్యాతు సమాగత బుద్ధయః ఊచుశ్చ మనసా జ్ఞాత్వా పృథ్థం దశరథం నృపమ్ 2/20) వాల్మీకి స్పష్టంగా చెప్పాడు. ఇక ఎవరెవరి అభిప్రాయం ఎలా బ్రాహ్మణ జనముఖ్యులచేత చెప్పబడిందో, (అది కూడ ఆ అభిప్రాయాన్ని ప్రకటించిన వారి సమక్షంలోనే) ఆ విశేషాలని వివరంగా చూద్దాం. ఎందుకు ఈ వివరణ మనుకోరాదు. దశరథుడు రాజ్యాన్ని ఇయ్యడంలోని బాధిత్వాన్నీ - ధర్మవిధానాన్నీ పరిశీలించడమనే ముఖ్యాతి ముఖ్యమటటం కదా ఇది !

1. 'సభ' అభిప్రాయ మేమిటి ?

ప్రియవాదీ చ భూతానాం సత్యవాదీ చ రాఘవః ।

బహుశ్రుతానాం వృద్ధానాం బ్రాహ్మణానా ముపాసితా ॥

(2/33)

'రాజా ! రాముడు కేవలం సత్యాన్నే లేదా కేవలం ప్రయమైన మాటలనే చెప్పడు. ప్రయమైనది కదా ! అని అసత్యాన్ని చెప్పడు. సత్యమైన అప్రియవార్తని చెప్పవలసివస్తే ఆ అప్రియాన్ని తట్టుకోగల రీతిలో దైర్యాన్నీ ఓచాత్పనూ ఇస్తూ ప్రయంగానే చెప్తాడు. ప్రతి పుష్పం నుండి మకరందాన్ని తుమ్మెద గ్రహించినట్లు శీలపంతులూ - జ్ఞానపృథ్వీలూ అయిన బ్రాహ్మణుల ఇండ్లకు తానే పోయి (వారిని రప్పించుకొనగలిగి కూడా) ఎన్నెన్నో ముఖ్యవిషయాలని తెలిసికొంటూ ఉంటాడు.

రాజు లక్షణాలైన ప్రియహిత సత్యవాక్యాలని పల్కడం, నిష్పక్షపాతబుద్ధి - పగ తీర్చుకొనే బుద్ధి ఉండని వేదవేత్తలైన బ్రాహ్మణుల యెడ వినయం రామునిలో ఉండడం చేత రాముడే పట్టాభిషేకానికి తగును'. అన్నది సభ.

2. 'సమితి' ఏమంది ?

నాస్య క్రోధః ప్రసాదశ్చ నిరర్థోఽస్తి కదాచన।

హంత్యేవ నియమాద్వధ్యా నవధ్యే న చ కువ్యతి॥ (45)

'రాజా ! సభవారు చెప్పిన అభిప్రాయం ప్రకారం రాముడు కేవలం ప్రియ హిత సత్యవాక్యాలని చెప్పేవాడూ, వినయపరుడూ మాత్రమేనని భావించకు. అతడు ధర్మపరుని విషయంలో అనుగ్రహించినా, అధర్మపరుని విషయంలో అగ్రహించినా ఆ అగ్రహ - అనుగ్రహాలు వ్యర్థంకావు. అంటే ధర్మవిధానం ప్రకారం చంపదగిన వాడని నిర్ణయింపబడితే విడిచిపెట్టాడు. అలాగే రక్షింపబడవలసిన వాడయితే దండిం పనీయడు. నేరానికి తగినట్లు శిక్షని వేయడమూ - ఒకసారి నిర్ణయించి వేయబడిన శిక్షని మళ్ళీ ఆలోచించి శిక్షని మార్చడం లేదా తగ్గించడమూ అనేవి రామునిలో లేవు. 'నేరమూ - శిక్ష!' విషయంలో ధర్మబద్ధంగా ఉండడం రాజులక్షణాలలో ముఖ్యమైనది. (నేటిరోజున 'నేరమూ-శిక్ష' విధానం సక్రమంగా ఉంటే ఇన్ని నేరాలు జరుగవనిపిస్తుంది). రాజా ! ఈ రాముని లక్షణం పట్టాభిషేకానికి అతణ్ణి అర్హునిగా చేస్తోంది' అని అన్నది సమితి.

3. బ్రాహ్మణులు ఏమన్నారు ?

దేవాసురమనుష్యాణాం సర్వాస్త్రైషు విశారదః ।

సమ్యగ్విద్యావ్రత స్నాతో యథావత్సాంగ వేదచిత్ ॥ (2/34)

రాజు కాదగినవాడు నేర్చుకోవలసిన విద్యలు రెండు. ఒకటి సాధారణవిద్య (Basic qualification). రెండవది విశేషవిద్య లేదా ఔద్యోగిక విద్య (Professional Education). ఈ రెంటినీ రాముడు సంపూర్ణంగా ముగించాడని బ్రాహ్మణులంతా పల్కి, రాజునకుండవలసిన విద్యాసంస్కారం - 'యథావత్' - ఎలా ఉండాలో అలా ఉందని దృఢపరిచి రాజుగా రాముడే తగునని పల్కారు. సాధారణ విద్య ఆ రోజుల్లో వేదం. ఔద్యోగిక విద్య అసగానే క్షత్రియులందరికీ కూడా

అస్త్ర-శస్త్ర విద్యయే ఔతుందీ. కారణం 'క్షత్రాత్ త్రాయతే' (ఎదుటివాని దెబ్బనుండి రక్షించేవాడు) అనికదా వ్యుత్పత్తి. ఈ విద్యార్హత ప్రకారం రాముడు తగినవాడే అని బ్రాహ్మణులు పలకారు.

4. ప్రజలు ఏమన్నారు ?

ఇచ్ఛామో హి మహాబాహుం రఘువీరం మహాబలమ్ ।

గజేన మహతాయాంతం రామం చత్రావృతాననమ్ ॥ (2/22)

రాజా ! మేముంటా రాముడే రాజు కావాలని (ఇచ్ఛామః = కోరుతున్నాము (బహువచనం) ఏకగ్రీవంగా కోరుతున్నామని నీకూ తెలుసుకదా ! (హి). కారణం ఏమంటావా ? ఆయన మహాబాహుడు. సాముద్రికశాస్త్రం ప్రకారం మోకాళ్ల పటకూ ఉన్నచేతులు కలిగిఉండడం (అజానుబాహుత్వం) రాజలక్షణం. ఒట్టి చేతులపొడుగు దనమే కాక, ఏ ఒకరో ఇద్దరికోకాక, ఎందరికో సహాయం చేసే చేతులున్న నీ పుత్రుడు మహాబాహుడు సుమా ! (ఇంక కొంతలోతుకు వెడితే సత్యలోకమునుండి ఏ లోకంలో వారు ఏ ఆర్తితో ఒక్కమాటు ప్రార్థించినా వెంటనే చేతిని ఊతగా పంపించే లక్షణం ఉన్నవాడు ఆ రాముడు. సాక్షాత్తు విష్ణువు కాబట్టి ఏ లోకానికైనా పంపగలంతటి నిడుపైన చేయికలిగి ఆయన మహాబాహుడు).

రాజా ! మీ వంశంలో యుద్ధంలో ఓడి పారిపోయిన వాడున్నాడు. తపిల మహర్షి కోపానికి భస్మమై మరణానంతరం చేసే క్రియలు లేక కొంతకాలం భస్మ రాసులుగా పడిఉన్నవారున్నారు. యజ్ఞంచేస్తూ గుడ్డాన్ని పోగొట్టుకున్నవారున్నారు, సరయూనదీ జలాల్లో ఆయోధ్యాప్రజలని ముంచితూ అనందించే స్వభావం కలిగిన వారున్నారు. సంశానం లేక దుఃఖిస్తూ నువ్వున్నావు. కాని రఘువంశంలో ఏ చింత లేక (నా విజిత్య నివర్తతే) యుద్ధానికిపోయి పరాజయం ఎటుగక తిరిగివచ్చే రాముడున్నాడే ఆయన సీజంగా రఘువీరుడు. తాటకను చంపినవాడూ, సుబాహుని మట్టి కలిపించినవాడూ, మారీచుని మదమణిగించినవాడూ పరశురాముని గర్వాన్ని భంజించినవాడూ ఆయన నీ పుత్రుడు మహాబలుడు. (మహా+అబలుడు = మహాతీ రక్షణీయూ అబలా యస్యసః =విష్ణువు భార్య అయిన, గొప్పదైన సీతారూపములో ఉన్న, లక్ష్మిని రక్షించవలసిన బాధ్యత కలిగిఉన్నాడు అని మహర్షుల భావం).

ఇలాంటి రాముణ్ణి, పట్టాభిషేకానికి గుర్తుగా ఊరేగించే శత్రుంజయమనే పేరున్న ఏనుగునెక్కించినపుడు చూడాలని ఉంది. ఆయన ముఖానికి దృష్టిదోషం

తగులకుండా అ నెత్తిపై రాజలాఁచనమైన గొడుగు ముఖాన్ని కప్పుతూంటే చూడాలని మా అందరికీ ఉంది. అయినా, ప్రజలైన మేము (ఇచ్చామః) మా కోరికను చెప్ప గలవాళ్లమే కాని తీర్చే అధికారం నీదికదా ! అయినా ఇందలు కోరుతుంటే మా కోరిక కాదంటావా ? కాబట్టి పట్టాభిషిక్తుణ్ణి చెయ్యి' అని అన్నారు ప్రజలు.

5. స్త్రీల అభిప్రాయమేమిటి ?

అనాడు స్త్రీలకు ప్రాధాన్యం లేదని నేటిస్త్రీలు ఎందఱో (పాపం!) వాపో తూంటారు. ఇతిహాసాలు చదువక - చూడక - చెప్పేది విసక. రాజ్యానికి ఎన్ను కోబడే వారి విషయంలో స్త్రీల అభిప్రాయమూ స్వీకరించేవారు.

త్రియో వృద్ధా న్తరుణ్యశ్చ సాయంప్రాతస్సమాహితా :

సర్వాన్ దేవాన్ నమస్కంతి రామస్యార్థేయశస్విनః॥ (2/52)

సహజమైన గాంభీర్యంతో తమ అభిప్రాయాన్ని బయటపెట్టని స్త్రీలూ, వార్ధక్యం బాగా పచ్చిన కాలానికా ఏ విషయాన్నీ లక్ష్యపెట్టని వృద్ధరాండ్రూ, యౌవనంలో ఉండి ప్రవంచంలోవి ఏ విషయమూ పట్టకుండాఉండే తరుణస్త్రీలూ కూడా, రోజూ ప్రౌఢునా సాయంకాలమూ అందఱు దేవతలకి నమస్కరిస్తూ 'రాముడే రాజు అయ్యేలా చేయవలసినది' అని ప్రార్థిస్తున్నారు. ఏ ఉదయమో, లేక సాయం త్రమో ఏ ఒక్కణ్ణో దేవుణ్ణి ప్రార్థిస్తే ఎక్కడ రాముడు పట్టాభిక్తుడు కాదోనని అంతటి ఇష్టంతో అందఱూ అన్ని వేళలా స్త్రీలు నమస్కరిస్తున్నారట. కాబట్టి రాముడే పట్టాభిషిక్తుడు కావాలని అన్నారు స్త్రీ సమూహం అంతా.

6. పురోహితుల ఆలోచనం ఏమిటి ?

వత్సశ్శ్రేయసి జాతస్తే దిష్ట్యాసౌ తవ రాఘవ ।

దిష్ట్యా పుత్రగుణైర్యుక్తో మారీచ యివ కాశ్యపః॥ (2/49)

భావికాలంలో గాబోయే శుభాన్నీ హితాన్నీ చెప్పేవారు పురోహితులు. వాళ్లంతా అన్నారు 'రాజా ! నీ అదృష్టంకొద్దీ నీకు ఇతడు పుత్రుడుగా గలిగాడు. నీకు శ్రేయస్సుని కలుగజేస్తాడు. పుత్రునికి ఉండవలసిన గుణాలు ఏవి ఉన్నాయో వానిని అన్నింటినీ కలిగినవాడు (పరమాత్మ అయిన విష్ణువు నిర్గుణుడు. కాని ఓ రాజా ! నీకు పరలోకంలో సుఖమైన శ్రేయస్సుని కలుగజేసేందుకై ఇతడు పుత్రగుణాలతో

పుట్టి నిర్గుణుడు అయినా సగుణుడు (గుణాలు కలవాడుగా) అయ్యాడు. 'మందునాటికి వీం జరిగినా దుఃఖపడకు' — అని లోతుఅలోచనతో పలికారు) కాబట్టి 'రాముణ్ణి రాజుగా చెయ్యి' అన్నారు పురోహితులు.

7. 'భూదేవి' ఏమంది ?

తమేవం గుణసంపన్నం రామం సత్యపరాక్రమమ్ ।

లోకపాలోపమం నాథ మకామయత మేదినీ॥ (2/48)

ఇందలు అంగీకరించినా వీ భూమిని సరిపాలించాలో ఆ భూమి అంగీకరిం పకపోతే ధాన్యాలూ ఉండవు. భూకంపాదులూ సాగి ప్రజానష్టమూ ఔతుంది. ఆ సభలో భూదేవి ఆభిప్రాయం ఇది. 'రాజా ! భయార్తులైన వారికి, శరణుకోరిన వారికి దిక్కుగా ఉండడమే తనప్రతంగా కలిగినట్టి, నాకు ముందున్న వారందలూ చెప్పిన సద్గుణాలన్నీ కలిగినట్టి, ఆ రాముడు సాక్షాత్తు లోకపాలురతో సమానుడు. (ఉపమః = ఉప సమీపేమా యస్యసః = లక్ష్మీ తనకి తోడుగా కలవాడు - సాక్షాత్తు విష్ణువేసుమా ! శ్రీదేవి ఆయనవెంట ఉంటే భూదేవిని నేను అంగీకరిస్తున్నానుగదా!) 'ఈ రామునికి నన్ను (భూమిని) పాలించే అధికారం కట్టబెట్టవలసినది' అని అంది. (భూదేవి నిజంగా సభలో ఉండి ఇలా అన్నదా? అని అలోచించకూడదు. భూమికి సబరించిందా వీ ఉపద్రవాలూ లేకపోవడమే ఆమె అంగీకారంగా భావించాలి. ఈ విషయాన్నే సభలో పౌరజానపదులతో అలోచించి బ్రాహ్మణులు చెప్తున్నారు).

8. సేనాధిపతులు ఏమన్నారు ?

యదా వ్రజతి సంగ్రామం గ్రామార్థే నగరస్య వా ।

గత్వా సౌమిత్రిసహితో నాఽవిజిత్య నివర్తతే ॥ (2/37)

రాజా ! అయోధ్యానగరం గూర్చిగాని, ఈ నగరపు ఏలబడిలో ఉన్న గ్రామాల ప్రయోజనాన్ని గూర్చిగాని వీ యుద్ధానికి వెళ్లినా రాముడు లక్ష్మణునితో కలిసి విజయాన్ని సాధించే వస్తాడు. గెలుపులేక తిరిగిరావడమనే ప్రశ్నేలేదు. ఈ అదృష్టవంతుడు మాకు రాజుకావడం అంటే మాకూ అదృష్టాన్నీ, యుద్ధంలో పాల్గొనాలనే ఉత్సాహాన్నీ కల్గించడమే కదా ! కాబట్టి 'రాముణ్ణి రాజుగా చెయ్యవలసినది' అని సేనాధిపతులన్నారు.

9. ఏ విభాగానికి చెందనివారు

ఏమన్నారు ?

పైన అనుకున్నట్లుగా సభ—సమితి..... ఇలా ఏదోఒక విభాగానికి చెందిన వాళ్లు తమతమకి సంబంధించిన విధంగా చెప్పి రాముని యువరాజపట్టాభిషేకానికి అంగీకారాన్నీ, ఉత్సాహాన్నీ చెప్పితే ఏ విభాగానికి చెందనివారంతా తమతమ అభిప్రాయాలని తమలోనే ఉంచుకొనక, ఆ సంతోష సమయంలో తమమాట కూడా వినిపించుకోవాలని ఇలా చెప్పాడు.

వ్యసనేషు మనుష్యాణాం భృశం భవతి దుఃఖితః ।

ఉత్సవేషు చ సర్వేషు పితేవ పరితుష్యతి॥ (2/41)

రాజా ! ఎవరికి ఏ కష్టం వచ్చినా అది తనకే వచ్చిందన్నట్లుగా వారి కంటే కూడా దుఃఖపడి ఎడటివారికి ఊరట కల్గిస్తాడు దుఃఖకాలంలో వారికి ధైర్యాన్ని కల్గిస్తాడు. ఏ సంతోషసమయం ఏ యింట వచ్చినా ఆ యింటి యజమాని అయిన తండ్రి అనందపడినంతగా సంతోషపడి సంతోషంలో ఎక్కువ భాగస్వామి అవుతాడు. యుద్ధంనుండి తిరిగివస్తూ ఇంకా ఓభాన్ని దిగకుండా, లేవా ఏనుగుమీద నుండే మమ్మల్ని ‘కుశలమా?’ అని అడుగుతుంటాడు. సుఖాన్ని కల్పించడంలో చంద్రునిలా చల్లనైనవాడూ (తాను క్షీణిస్తూ కూడా సుఖాన్ని ఇచ్చేవాడు) ఓర్పులో భూదేవి వంటి వాడూ, బుద్ధిలో బృహస్పతికి సాటియైనవాడూ, పరాక్రమంలో ఇంద్రునితో సమానుడైనవాడూ నీ రాముడు.

“బలమారోగ్య మాయుశ్చ రామస్య విదితాత్మన :- దేవాసురమనుష్యేషు సగంధర్వోరగేషుచ-ఆశంసతే జవస్సర్వో రాష్ట్రే పురవరే తథా - ఆభ్యంతరశ్చ బాహ్యశ్చ పౌరజానపదో జనః (2/51)”

రాజా ! దేవతలు - వీరంపే గిట్టని రాక్షసులు - మనుష్యులు - గంధర్వులు - నాగులు - మన అంతఃపుర జనం - జనపవాల్లో ఉండే జానపదులు - మన పురంలో ఉండే పౌరులూ - ఇంకా రాష్ట్రంలో - ఇతరదేశాల్లో ఉండే అందఱూ, రాముడు బలంతోనూ, ఆరోగ్యంతోనూ దీర్ఘాయుష్యం కలివాడు కావాలని కోరుతున్నారు. రాజా ! ఇన్నిమాటలెందుకు ? ఈ మొత్తం సమావేశమంతా చూచావుగా. అన్ని విభాగాలతో కూడిన సమావేశం మొత్తం అభిప్రాయాన్ని ఒక్కమాటలో విను.

“తం దేవదేవోపమ మాతృజంతే సర్వస్య లోకస్య హితే నివిష్టం
హితాయ నః క్షిప్రముదారజుష్టం ముదాభిషేక్తుం వరద ! త్వమర్హసి।

(2వ సర్గ చివరిశ్లోకం)

“రాజా ! విష్ణువుతో సమానుడై నీకు పుత్రుడుగా ఉండి, లోకక్షేమమే
తనకు ముఖ్యంగా భావించే రాముణ్ణి మా సుఖం కోసం (అతని సుఖము
కోసం కాదు) సంతోషంతో యువరాజుగా పట్టాభిషిక్తుణ్ణి చేయవలసినది. ఎన్నో
వరాలని అనుగ్రహించే ఓ రాజా ! శజ్జనసేవ్యుడైన రాముణ్ణి రాజు చేయడమనే
వరాన్ని కూడా అనుగ్రహించి ‘వరదుడు’ అని అనిపించుకో!’ అని ముగించారు.

10. అనుకూల కాలం - దశరథుని సంతోషం.

ఈ మాటలకి సరమానందపడ్డ రాజు, వారందరూ నిలబడి సమస్కరిస్తూ
ఉన్న దృశ్యాన్ని చూచి, ప్రసన్నతతో చూస్తూ, ‘ప్రజలారా ! ఎంతో సంతోషంతో
ఉన్నాను. నా ఆదృష్టం సామాన్యం కాదు. నాకు జ్యేష్ఠపుత్రుడు మీకు ప్రయుడయ్యా
డంటే అందునా అతణ్ణి యువరాజుగా చేయవలెనని అంతా ఏకకంఠంతో అంటు
న్నారంటే ఆ అనందాన్ని చెప్పగలనా ? మతోక్తమాట. ఈ కాలం చైత్రమాసం
కూడ రమణీయమై పూర్ణితో నిండిన ఆడవిలా అన్నింటా ఇతరులకంటే రాముడు
ప్రధానమైనట్లు అన్నికాలాల కంటే వేరుగా ఉంది. అందరికూ సుఖాన్ని కలిస్తూ
అందరూ రాముణ్ణి కోరినట్లు అన్ని మాసాలూ ఈ మాసాన్ని గొప్పటిగా చేస్తున్నాయి.
పూర్ణితో ఈ మాసంలో ఆడవి అలంకరింపబడ్డట్లు మన నగరమూ అలంకరింపబడి
ఉంది. రామునికి బంగారుకిరీటం రాబోతున్న ఈ సమయంలో ముందుగా పుష్ప
కిరీటాన్ని కాలమే ఇచ్చిందా? అన్నట్లుందీ’ అని సంతోషంతో పలుకగానే జనులంతా
అనందభ్రమలని చేసారు. కొంత సేవటికి ఆ ధ్వనులు తగ్గగా, యువరాజుగా అభిషే
కించటానికి ఏమేమికావాలో వాటిని ఏర్పాటు చేయవలసినదిగా వసిష్ఠుణ్ణి ప్రార్థించాడు
దశరథుడు. కాబట్టి కాలంకూడా పట్టాభిషేకానికి అంగీకరించిందన్నమాట.

వసిష్ఠుడు వామదేవునితో కలిసి అంతఃపురంలో కూడ ప్రవేశించగల అధి
కారం ఉన్న సుమంత్రుణ్ణి, మిగిలిన మంత్రులతో పిలిచి యౌవరాజ్య పట్టాభిషేకానికి
ఏమేమి పన్ను సంఘాతాలు కావాలో వానినన్నింటినీ వివరంగా చెప్పి తెల్లవారేలోగా
ఏర్పాటుచేయాలని ఆజ్ఞాపించాడు. వారు మరుక్షణంలోనే అన్నీ సిద్ధంగా ఉన్నాయని

చెప్పారు. రామునికి పట్టాభిషేకం కావాలనే ఉల్పాహారంతో, ఎదురుచూపుతో ఏనాడో ఆన్నీ సిద్ధపడవారు మంత్రులు. (ఏర్పాట్లు ఎలా ఉన్నాయనేది ముందు చూడబోతున్నాం.)

11. సుమంత్రుని పిలుపుతో రాముని రాక.

ఏర్పాట్లన్నీ అయ్యాకను విన్న దశరథుడు అంతరంగిక మంత్ర సుమంత్రుణ్ణి పిలిచి 'మంత్రీ! ధర్మ - అధర్మాలని గూర్చి పెద్దలచే చక్కగా బోధింపబడిన రాముణ్ణి వెంటనే తీసికొనిరా!' (రామః 'కృతాత్మా' భవతా శీఘ్ర మానీయతామితి) అన్నాడు.

ఆ సభలో తూర్పు - దక్షిణ - పశ్చిమ - ఉత్తరదేశాల రాజులూ స్త్రీచ్ఛదేశపు ప్రభువులూ - పస - పర్వతరాజులూ - ఆటవికులూ అంతా ఉండి, దేవతలు ఇంద్రునిలా నీరంతా ఆ దశరథుణ్ణి సేవిస్తూ ఉన్నారు.

ప్రాచ్యోదీచ్యాః ప్రతిచ్ఛాశ్య దాక్షిణాత్యాశ్చ భూమిపాః-ష్టేచ్ఛాచార్యాశ్చ యే చాన్యే వనశ్చైలాన్త వాసినః - ఉపాసాం చక్రిరే సర్వే తం దేవా ఇవ వాసవమ్ || (3/25)

ఆ దశరథుడు రథంలో వస్తున్న రాముణ్ణి ఇక్కడినుండే చూచాడు. అతని అనందానికి ఆ కళ్లు చాలలేదు. మదిరిచిన ఏనుగులూ పడిచే రాముడు తనని సమీపిస్తూంటే దశరథుడు ప్రాసాదాన్ని కొద్దిగా ఎక్కి - మరీచూచాడు రామ సౌందర్యం. (ఇంతకు పూర్వపు రాముడు తనకే ప్రിയుడు. ఇప్పటి రాముడు సర్వజనప్రియ. ఇంతకుముందు తన మనోరథం ఎలా ఔతుందోనని భయపడుతూన్న తండ్రి ఇప్పుడు యువరాజుకి తండ్రి తాను. ఆ దైర్ఘ్యంతో, ఆనందంతో యువరామముణ్ణి చూస్తున్నాడు. కాని, వాల్మీకి మహర్షి రాముణ్ణి 'మదిరిచిన ఏనుగు కలివాడు' (మత్తమాతంగగమిణమ్ 3/27) గా చెప్తాడు. ఏనుగుపై బరువు వేసి వేయకున్న ఒకేవిధంగా నడుస్తుంది. ఆ బరువునీ, ఒక బరువుగానే తాను లెక్కచేయదు. మఱింత వేయబడ్డనీ అనదు-తీసెయ్యమనీ కోరదు. అలాగే సుఖమున్నాదుఃఖమున్నా ఒకేవిధంగా ఉంటాడు రాముడు. కష్టపరంపర వచ్చినా సుఖం కావాలని మఱోవిధంగా అధర్మప్రయత్నాన్ని చేయదు. సుఖపరంపర కల్గిందని గర్వించనూ గర్వించడు. పోలికని చెప్పడంలో కాలిదాసుకి ముందువాడు వాల్మీకి.)

వస్తూనే రాముడు, అందరితో సభలో ఉన్న దశరథునికి పాదాభివందనం చేస్తూ తన పేరునీ గోత్రాన్నీ చెప్పుకున్నాడు.

‘ఇలా ఎందుకు చెప్పుకోవాలి ?’

దీన్నే ‘ప్రవర’ అంటారు. ‘చతుస్సాగర పర్యంతం గోబ్రాహ్మణేభ్యశ్శుభం భవతు’ అంగీరస బార్హస్పత్య భారద్వాజ త్రయార్షేయ ప్రవరాన్వితః యజుర్వేదీ. తైత్తిరీయశాఖాధ్యాయీ - అపస్తంబ సూత్రీ శ్రీనివాసశర్మాహం, భో ఆభివాదయే’ అని అనడం ప్రవర చెప్పుకోవడం అంటే. నాలుగు సముద్రాలు నిలిచి ఉండేంత వలకూ ఎవరికీ అపకారం చేసే లక్షణం లేనట్టిన్నీ, ఒకరు అపకారం చేసినా తిరిగి అపకారం చేయాలనే ప్రతీకారబుద్ధి లేనట్టిన్నీ సహజంగా సాధుస్వభావం కలిగినట్టిన్నీ, గోవులకూ - బ్రాహ్మణులకూ శుభం జరుగుగాక ! అంగిరుడూ - బృహస్పతి - భరద్వాజుడు అనే ముగ్గురు ఋషులతో ఏర్పటువ బడినదీ, భరద్వాజుడు అధిపతిగా వ్యవహరింపబడుతూన్నదీ అయిన ఈ ముగ్గురితోకూడిన ఋషి సంఘానికి చెందినవాణ్ణి నేను కాబట్టి భారద్వాజ = సగోత్రుణ్ణి. (అంటే భరద్వాజ మహర్షితో సమానమైన గోత్రం కలవాణ్ణి, లేదా భరద్వాజగోత్రుణ్ణి. అంతేకాని భారద్వాజస + గోత్రుణ్ణి అని ఇలా పదవిభాగం చేయకూడదు, భరద్వాజగోత్రం లేదా భారద్వాజ + సగోత్రం - అన్నమాట).

ఆ మహర్షుల ఆశీస్సులు కలిగినవాణ్ణి, యజుర్వేదాన్ని చదివేవాణ్ణి, శుభ-అశుభ సందర్భాలలో అపస్తంబమహర్షి చెప్పిన పద్ధతి ప్రకారం నడిచేవాణ్ణి అయి ఫలాని పేరుకలనేను, నమస్కరిస్తున్నానని దీని భావం. శర్మాహం + భో ఆభివాదయే అని పలకాలి గాని శర్మా + అహం భో ఆభివాదయే అనకూడదు. శర్మ అయిననేను + అయ్యా నమస్కరిస్తున్నానని అహంకరించకుండా పల్కాలి గాని, శర్మని + ‘నేను, నమస్కరిస్తున్నానని అహంకరింపరాదు. (గోబ్రాహ్మణుల మాహాత్మ్యం తెలియాలంటే నేను రచించిన ‘మాంగళ్యతంత్రనానేన’ (పెళ్లిమంత్రాలకి అర్థం) 33వ పుట గాని, ‘బాలకాండ’ 99-102 పుటలుగాని చూడగలరు. తండ్రికి నమస్కరించడమే ఆరుదైన ఈ కాలంలో, అందునా నలుగురిలో నమస్కరించడం నామోషీగా భావించే ఈ కాలంలో ఇలాటి ఇతిహాసపు మర్యాదలని గమనిస్తే అంతటి రాముని కంటే గొప్పవాళ్లమని భావించినవారెవరైనా తండ్రికి నమస్కరింపరేమో గాని మిగిలినవారికి అలాటి ఆలోచన కలిగి, తండ్రి ఆశీస్సులని పొందుకునే అదృష్టం కలుగుతుంది. (‘నామ స్వంత్రావయన్ రామో పవందే చరయో ఏతుః అంటే ఇంత అర్థం ఉంది).

12. సమావేశంలో దశదధుని అంగీకారం

రాముడు తన తండ్రి చూపించిన బంగారు ఆసనంలో కూర్చొని అస్తమయ కాలంలో సూర్యుడు సావర్ణి మేరుపర్వతాన్ని ప్రకాశింపజేసినట్లు మిక్కిలి ప్రకాశించాడు. గ్రహాలవంటి సుమంత్రాదుల నడుమ, నక్షత్రాలవంటి వశిష్టాదుల నడుమ, మినుకుమినుకుమనే నక్షత్రాల్లా ఉన్న రాజులందరి నడుమ రాముడు శరత్కాలపు చంద్రునిలా సమావేశమనే అకాశంలో ప్రకాశించాడు (విమలగ్రహనక్షత్రశారదీ ద్యౌరివేందునా). సర్వావయవాలలోనూ, అలంకారాలలోనూ తనకు సమానంగా కనిపిస్తున్న రాముణ్ణి చూచి అద్దంలో తనని తాను చూచుకున్నట్లు అనందపడుతూ దశదధుడు ఇలా అన్నాడు.

జ్యేష్ఠాయామసి మే పత్న్యాం సదృశ్యాం సదృశస్సుతః ।

ఉత్పన్నస్త్వం గుణైః శ్రేష్ఠః మమరామాత్మజఃప్రియః ॥

యత స్త్వయా ప్రజాశ్చేమాః స్వగుణై రనురంజితాః ।

తస్మాత్త్వం పుష్యయోగేన యౌవరాజ్య మవాప్నుహి॥ (3/40)

రామా ! నాకు తగినట్టుగా ఉండే నా జ్యేష్ఠభార్యకి కలిగిన ప్రేయపుత్రుడివి. నువ్వుకూడా ప్రజలచేత గుణవంతుడవనిపించుకొన్నావు. కాబట్టి ప్రజాభీష్టానికి, నా సంతోషానికి అనుగుణంగా పుష్యమీ నక్షత్రంలో పట్టాభిషిక్తుడివి కావలసినదిగా కోరుతున్నాను (జ్యేష్ఠభార్యకి కలిగిన ఒకే పుత్రుడివి కాబట్టి రాజరికానికి తగినవాడివి. అర్హతలలో ఏ దోషమూ లేనివాడివి. నీది పునర్వసునక్షత్రం కాబట్టి పుష్యమీ నక్షత్రం (సంపత్తార) జ్యోతిషం ప్రకారం సంపదని ఇచ్చేది బౌతుంది అని తండ్రి భావం). రాజు కాబోతున్నవాడివి కాబట్టి కొన్ని చెప్పదలచాను. 'రామా ! పరుషంగా మాట్లాడకు. క్రూరంగా దండించకు. వ్యసనపరుడివి కాబోకు. సామాన్య సేవకులకి పరోక్షంగా అజ్ఞలనిస్తూ, మంత్రులతో కలిసిమెలసి ఆలోచించి ప్రవర్తించు. గూఢచారుల ద్వారా ఇతరదేశవృత్తాంతాలని ఎప్పటికప్పుడు జాగ్రత్తగా తెలిసికొంటూ ఉండు. గాదెల నిండుగా ధన్యాన్నీ, శాలిలలో ఆయుధాలనీ ఉంచి ప్రజలకి సంతోషాన్ని కూరుస్తూ అనుకూలుడువై రాజ్యాన్ని ఏలుతూ, మనోనిగ్రహంతో ఉండు.' అంటూండగానే రాముని స్నేహితులు కొందఱు కౌసల్యకి ఈ వృత్తాంతం చెప్పారు. ఆమె ఈ వార్త వింటూనే ఎన్నెన్నో దానాలు చేసింది. పురజనులంతా రామాభిషేకం సాగాలని తమ యిళ్లలో ఎందఱెందఱు దేవతలకో మ్రొక్కురు.

మళ్ళీ తీసికొనిరా !

రాముడు వెళ్ళాక దశరథుడు మంత్రులని పిలిచి పుష్కమీ నక్షత్రం ఎప్పుడని అడిగి మఱునాడే అని తెలిసికొని 'సుమంత్రా ! రాముణ్ణి మఱల తీసికొని రా !' అని ఆజ్ఞాపించాడు. (శ్వ ఏవ పుష్కోభవితా రామం పునరిహంసయ). రాముని పద్దకు వెళ్ళి సుమంత్రుడు నమస్కరించి 'రామా ! మీ తండ్రి మఱల నిన్ను రమ్మంటున్నాడు' అన్నాడు. రాముడు సుమంత్రుడి మాట వింటూనే (శంకాన్వితోఽభవత్) కారణమేమైయుంటుందా ? అని భావించి సుమంత్రుణ్ణి అడిగాడు 'నీ రాకకు కారణం ఏమిటి? (యదాగమనకృత్యం తే భూయస్త ద్రూహ్యశేషతః) వివరంగా చెప్పు' అని. విషయం తెలిసినా కూడా రాజమర్యాద నెఱిగిన సుమంత్రుడు 'రామా ! రాజు గారు నిన్ను చూడాలనుకుంటున్నారు. వెళ్ళడమూ - మానడమూ అనే వాటిని నీవు నిర్ణయించుకోవాలి' అన్నాడు. (తమువాచ తతస్మాతో రాజా త్వాం ద్రష్టుమిచ్ఛతి - శ్రుత్వా ప్రమాణమత్రత్వం గమనాయేతరాయ వా॥ 4/7) రాముడు రథంమీద వచ్చాడని తెలియగానే దశరథుడు తన గృహంలోనికి రప్పించుకున్నాడు. పూర్వంలాగానే రాముడు పావాభివందనం చేసి గోత్రప్రవరులని చెప్పుకొన్నాడు. అతనిని కొగిలించుకొని ఆసనమిచ్చి దశరథుడిలా చెప్పసాగాడు.

భరతుడు రాకుండా రాజువి కావాలి !

రామా ! వృద్ధుణ్ణి - సమస్త భోగభాగ్యాలనీ అనుభవించినవాణ్ణి అన్నదానాలని చేస్తూ అనేక యాగాలని నూల్లకొలదీ చేసినవాణ్ణి అయిన నాకు నిన్ను పట్టాభిషిక్తుణ్ణి చేయడమనే కోరిక తప్ప మతోటిలేదు. యాగాలని చేసి దేవఋణం నుండి, వేద వేదాంగాలని చదివి ఋషి ఋణంనుండి నిన్నుకని పితృఋణం నుండి, అనేకవిధ మైన దానాలని చేసి బ్రాహ్మణ ఋణంనుండి, సమస్త సుఖాలనీ పొంది శరీరఋణం నుండి విముక్తుణ్ణి ఆయ్యాను. ప్రజలంతా నిన్ను రాజుగా కావాలని కోరుతున్నారు. అయితే ఇప్పుడే యువరాజుగా చేయడానికి మతోకారణం ఉంది. నాకు స్వప్నంలో అమంగళకరదృశ్యాలు కనిపిస్తున్నాయి. నా జన్మనక్షత్రాన్ని సూర్య - అంగారక - రాహుగ్రహాలు చుట్టుముట్టిన కారణంగా రాజుకి మృత్యువుగాని, దానికి సరియైన ఆపదగాని సంభవిస్తాయని జ్యోతిషికులు చెప్తున్నారు. ప్రాణులిబుద్ధి చంచలం. అందునా మరణించబోయే నా బుద్ధి మఱింతగదా ! నా ఆలోచనా, ప్రజాభిప్రాయం ప్రకారం నా నిర్ణయమూ మాటకమునుపే పట్టాభిషేకం చేసికో. ఈ రోజున

చంద్రుడు పునర్వసులో ఉన్నాడు. తెలవాటితే పుష్యమీ నక్షత్రంలోకి రాగలడని పండితులంటున్నారు. నా మనసెందుకో తొందరచేస్తోంది. దర్బపటపుమీద పరుండి నీ భార్యతో ఈ రాత్రి అంతా ఉపవాసముండాలి. నాయనా ! మంచిపనులు చేయ బోతేనే విఘ్నాలు కలుగుతూంటాయి. నీ స్నేహితులు అన్నివిధాలా నిన్ను రక్షించాలని కోరుకుంటున్నాను. రామా ! భరతుడు తన మేనమామ ఇంటికి వెళ్లిఉన్నాడు గవా ! వాడు పచ్చేలోగానే నీకు పట్టాభిషేకం అయిపోవాలి. భరతుడు సజ్జనుడు. అన్నఅయిన నిన్ను అనుసరించేవాడూ-ధర్మాత్ముడున్నా. అయినప్పటికీ మనుష్యుల మనస్సు చరిచరిం అని నా విశ్చయం. ధర్మాత్ములైనవారు జరిగిన విషయాన్ని గురించి ఆలోచించి ఆనందిస్తారే తప్ప వ్యతిరేకభావంతో ఉండరు. రఘువంశం గూర్చి నీకు తెలియనిదేమీ లేదుకదా ! శుభమౌతుంది వెళ్లరా !' అని ఆశీర్వాదించి పంపించాడు దశరథుడు.

ఇక్కడ దశరథుడు మాట్లాడిన మాటల్లో లోతుగా భావించవలసినది ఎంతో ఉంది. దశరథుడు అనిన మాటల్లో చిక్కు విప్పేముందు శ్లోకాలని సరిగా పరిశీలించాలి. చాలమంది పైభావాన్ని మాత్రం చూడడమే తప్ప శ్లోకంలోని పదాల మీద పరిశీలన చేయకపోవడం వలన మహద్దులని దూషించే దుఃస్థితి కలుగుతోంది. ఒకరిని నిందించేముందు పరిశీలన అవసరం.

‘ఆపష్టబ్ధం చ మే రామ ! నక్షత్రం దారుణైర్గ్రహైః ఆవేదయన్తి దై వజ్ఞాః సూర్యాంగారకరాహుభిః - ప్రాయేణ హి నిమిత్తా నా మీదృశానాం సముద్భవే - రాజా హి మృత్యుమాప్నోతి ఘోరాంవాఽఽపదమృచ్ఛతి - తద్భావదేవ మే చేతో న విముంచతి రామవ - తాపదేవాభిషింఛస్వ చలా హి ప్రాణినాం మతిః- సుహృదశ్చా ప్రమత్తా స్త్వాం రక్షంత్యద్య సమంతతః - భవంతి బహునిహ్నుని కార్యాఝ్యేపం విధాని హి - విప్రోషితశ్చ భరతో యావదేవ పురాదితః- తాపదేవాభిషేకస్తే ప్రాప్త కాలో మతోమమ - కామం ఖలు సతాం పృతే భ్రాతాతే భరతఃస్థితః- జ్యేష్ఠానువర్తీ ధర్మాత్మా సానుక్రోశో జితేంద్రియః - కిన్నుచిత్తం మనుష్యాణా మనిత్యమితి మే మతిః - సతాం తు ధర్మనిత్యానాం కృతశోభి చ రామవ ! - అద్య ప్రకృతయస్సర్వా స్త్వామిచ్ఛన్తి నరాధిపమ్ - న కించిన్మమకర్తవ్యం తవాఽన్యత్రాభిషేచనాత్-అతస్త్వాం యవరాజాన మభిషేక్యేమి పుత్రక ! - అతోయత్త్వా మహాంబ్రూయాం తస్మ్యేత్వం కర్తు మర్హసి ॥ (4/15-27) !

తండ్రికొడుకులలో ఎవరు ఎక్కువ అధర్మపరులు ?

ఇంతవఱకూ జరిగిన సంభాషణ వింటే తండ్రి ఇలా భరతుణ్ణి గూర్చి పల్కరాదనీ అన్నిస్తుంది— కొడుకూ, ధర్మమూర్తి, అయిన రాముడు దాన్నివిని అంగీకరింపకూడదనీ అన్నిస్తుంది. తోభావాన్ని జాగ్రత్తగా పరిశీలిద్దాం.

దశరథుడు ముందునుండి దూరదృష్టి కలవాడూ, బాధ్యత కలవాడున్నూ దశరథునితో ఇద్దఱున్నారని ముందే అనుకున్నాం. రాజైన దశరథుడూ - తండ్రి అయిన దశరథుడూ అని. రాజైన దశరథుడు తనకి ఇంకా పిల్లలులేని కాలంలో విచారిస్తూ ఉన్నప్పుడు సుమంత్రునిద్వారా విషయాన్ని విని తాను తండ్రి అయిన దశరథుడుగా కావాలని అశ్వమేధ - పుత్రకాషేష్టి యాగాలని రెంటిని చేసాడు అశ్వమేధంవల్ల పిల్లలు కలగరని తనకి తెలిసినా, పుత్రకాషేష్టిని మాత్రమే చేయకుండా అశ్వమేధాన్ని కూడా చేయడంతో కారణాలు రెండు. 1) తనకీ తన వంశానికి ఉన్న పిల్లలు కలగడంలో ఏదైనా పాపం అడ్డుగా ఉంటే తొలగడానికి 2) చిరకాలం నుండి రాజ్యం తానే చేస్తున్న కారణంగా తనయెడ విసిగిన రాజులెవరైనా ఉన్నారేమో అనే విషయాన్ని తాను విడువబోయే గుడ్డాన్ని పట్టుకోబోయే రాజుద్వారా గ్రహించాలనిన్నీ. రాజైన దశరథునిగా దేశవిషయాన్ని కనుక్కోవాలనీ, తండ్రి కాబోయే దశరథునిగా పుత్రులని పొందాలనీ భావించిన అయన అశ్వాన్ని విడువడం బట్టి దశరథునితో ఇద్దఱు దశరథులు ఈ విషయంలోనూ స్పష్టంగా కన్పిస్తారు.

అలాటి దశరథునికి చెడ్డకలలు రావడం ప్రారంభమైంది. రాజు మరణించడానికి పూర్వం దివి-అంతరిక్ష-భూభాగ-రాజశరీరాల్లో ఉత్పాతాలు (అకస్మాత్తుగా కన్పించే ఉపద్రవాలు లేదా దుష్పరిణామాలు) కలుగుతాయి. సూర్యచంద్ర నక్షత్ర ప్రకాశం తగ్గడం వంటి దివి ఉత్పాతాలూ - కాలంకానికాలంలో జేమూలూ, విస్తృత పర్వాలూ వంటి అంతరిక్ష ఉత్పాతాలూ భూకంపం వంటి భూమి ఉత్పాతాలకి తోడుగా తన శరీరంకూడా వృద్ధాప్యాన్ని మతీంతపొందిన వాయులని సూచింపచేస్తూ ఉండడం పుత్రులని గూర్చిన తొందర, తొందరగా రాజ్యాన్ని ఇచ్చివేయాలనే బాధ్యతావిముఖత మొదలైనవన్నీ రాజైన తన మరణాన్ని స్పష్టంగా సూచిస్తున్నాయి. దానికితోడుగా కలలు రావడంతో దశరథుని మరణాన్ని గూర్చిన ఊహ దృఢమైంది. ప్రయాణానికి సిద్దమైనవాడు, చేసికోవలసిన పనులని తొందరగా ముగించుకొనేటట్లు దశరథుడు కూడా తానింక ఏమి చేయవలసి ఉన్నదా ? అని భావించి పుత్రులని కన్నందుకూ,

అయోధ్యకి రాజుగా ఉన్నందుకూ - ఇటు పుత్రక్షేమమూ - అటు అయోధ్యాపుర ప్రజాకులమున్నూ గుఱించి ఆలోచించాడు. తాను రాజే అయినా నిరంకుశంగా ఫలానివాణ్ణి రాజుగా చేస్తున్నాననే దృక్పథం తనకి లేదు. రాజైన తాను రాజకానికి తగినవాడు ఎవరా? అని తనలో ఆలోచించుకున్నాడు. 1) రాజ్యానికి సర్వాధిక బలం కలవాడు రాజు కావాలి. 2) ప్రజలందఱూ ఆతణ్ణి ఆతని ప్రవర్తననీ మెచ్చుకోవాలి (రాజు కావడానికి ముందే). 3) సభ-సమితి-బ్రాహ్మణ-పురోహిత స్త్రీ..... ఇందఱూ అంగీకరించాలి. ఈ మూడు ప్రశ్నలకీ సమాధానంగా మతో ఆలోచన లేకుండా 'రాముడు' సరైనవాడని తనకి తోచింది. దేవతలు ఇచ్చిన పాయ సంఘాని సగభాగాన్ని స్వీకరించగా కౌసల్యకి కల్గిన పుత్రుడు రాముడుకదా! లక్ష్మణుడూ, శత్రుఘ్నుడూ చెరి 1/8 వాటాలవారైతే, భరతుడు 1/4వ వాటావాడు. అంటే అంతభాగపు పాయసాన్ని స్వీకరించడంవల్ల కల్గినవాళ్లు. మిత్రుడనే భావం నుండి పరబ్రహ్మస్వరూపమే అనే భావం వలకూ రాముని విషయంలో సర్వప్రజలకూ ఉంది. అయినా సమావేశం ఒకటిచేసి అందఱి అభిప్రాయాన్నీ తెలిసికొని రామ పట్టాభిషేక విషయాన్ని బహిరంగవరిస్తే తప్ప తాను యథార్థమైన ధర్మ పరిపాలన చేసినట్లు కాదని భావించి తూర్పు-దక్షిణ-పశ్చిమ-ఉత్తర దేశపు రాజులనీ, స్లేచ్ఛ-కానన-వర్షతదేశ ప్రభువులనీ చివరికి ఆటవికులనీ, పౌర జానపదులనీ అందఱినీ ఏలిచాడు.

తన వివాహం జరిగి తాను తండ్రి కావడానికై కేకయమహారాజు కిచ్చిన వాగ్దానం తనకు గుర్తు లేకపోలేదు. తాను వాగ్దానం చేసినది తన వ్యక్తిగతవిషయం. రాజుని చేయడమనేది ప్రజావిషయం. వ్యక్తిగత, ప్రజాగత విషయాల్లో ముఖ్యమైనది ప్రజావిషయమే అని భావించిన దశరథుడు భరతుని అభ్యర్థిత్వాన్ని ఒకమాటు పరిశీలన చేసికొని చూచాడు.

1) రాముడు సగపు పాయసభాగాన్ని స్వీకరించగా కలిగిన కౌసల్య పుత్రుడైతే భరతుడు 1/4 భాగపు పాయసభాగం వల్ల కైకమ్మకి కల్గినవాడు. 2) రాముని కన్నతల్లి కౌసల్య తనకి జ్యేష్ఠభార్య - పట్టమహిషి ఐతే భరతుని కన్నతల్లి కైకమ్మ 3వ భార్య, 3) రాముణ్ణి సర్వప్రజలూ (తానుకూడా) ధర్మాత్ముడనీ..... ఇంకా అనేక విధాల కొనియాడుతూంటే భరతునకు అధర్మ పరుడనే పేరు లేకపోయినా ప్రత్యేకమైన గుర్తింపు లేనివాడు. 4) పుట్టిన దగ్గరి నుండి అయోధ్యా ఆ పరిసర ప్రాంతాలని తెలిసి వివాదాలు ఏర్పడ్డ

సందర్భాలలో లక్ష్యమునితో కలిసి వెళ్లి యుద్ధంచేసి గెలుపుని తెచ్చే లక్షణం గలవాడు రాముడైతే, ఎక్కువకాలం కేకయరాజు (తనతాత) వద్ద కేకయపురంలో గడిపినవాడు భరతుడు. 5) దశరథుని వాగ్దానం గురించి తెలిసినా రాముడు భరతుని తల్లి కైకమ్మ ఒడిలో పెరుగుతూ కైకకి ప్రియపాత్రుడైతే భరతుడు కౌసల్యవద్ద గడపగల అవకాశాన్ని తాతగారి యింటివద్ద పెరగడం చేత పొందలేకపోయాడు. 6) రాముడు లక్ష్యమునితో కలిసి విశ్వామిత్రుని శిష్యత్వాన్ని పొంది అనేక విషయా లని నేర్చుకొని, అయోధ్యా తత్పరిసరప్రాంత విశేషాలనికూడా ఆయనద్వారా గ్రహిం చినవాడైతే, భరతునికి ఆ అవకాశమే లేదు. 7) తాటక-సుబాహులని చంపి పరశురాముని శక్తిని లాగుకొన్నవాడు రాముడైతే భరతుడు శత్రుఘ్నునితో శత్రు సంహారం చేసిన జాడ కన్పించదు. 8) పరాక్రమంతోపాటు రామునికి వశిష్ఠ- విశ్వామిత్ర-సిద్ధాశ్రమ మహర్షుల ఆశీర్వాదాలు ఉంటే, భరత శత్రుఘ్నులకు ఆ అవ కాశమే లేదు. 9) రాజ్యాధికారార్హత కలిగి జ్యేష్ఠభార్య జ్యేష్ఠపుత్రుడు రాముడుకాబట్టి భరతునకు రాజ్యాధికారం లేదని అతిస్పష్టంగా తెలుస్తుంది. 10) ఏది ఎత్తైనా భరతుడు శత్రుఘ్నునితో కలిసి రామునితో విరోధించినా $1/8 + 1/8 = 2/8$ బలమే బలమిందిగాని రామలక్ష్మణ బలంతో $(1/2 + 1/4 = 6/8)$ సమానం కాదు. లక్ష్యముడు కూడ రామునికి ఎదురుతిరిగి వీరితో చేరితే రామునితో ఈ ముగ్గురూ సమానమౌతారు $(1/8 + 1/8 + 1/4 = 1/2)$ తప్ప రామునకు మించరు. ఏమైనా లక్ష్యముడు ఎన్నడూ రామునితో విరోధపడనేపడదు అని ఈ తీరుగా ఆలోచించి సమావేశంలోనే రాజుని నిర్ణయించాలని భావించి సమావేశాన్ని ఏర్పాటుచేసాడు.

సమావేశ ప్రారంభంలో రాజైన తాను ఒకరిపేరును ప్రతిపాదించవలసిన ధర్మం ఉందీ కాబట్టి రామునిపేరుని ప్రతిపాదించాడు. ఆ పేరును బలపరుచడం లేదా విరోధించడం అనేది సమావేశం చేయవలసి ఉందీ. ఎవరెవరు ఒక రాజు యొక్క పట్టాభిషేక విషయంలో భాగస్వాములు కావాలో వారందరినీ ఏర్పాటుచేసి బహిరంగంగా వారివారి అభిప్రాయాన్ని సేకరిస్తున్న దశరథుడు నిజమైన ప్రజా స్వామ్యాన్ని కాపాడినరాజు. ఈ సమావేశాన్ని ఎందుకు ఏర్పాటుచేస్తున్నాడో కూడ తెలియకుండా సమావేశపరిచి ఆ అభిప్రాయాన్ని ఆ సమయంలోనే వ్యక్తం చేసిన దశరథుడు నిజమైన ధార్మిక రాజకీయవాది కాదా! తన రాముని పేరుని విరోధించినా సిద్ధపడి కదా! తాను ఆ సమావేశం చేసాడు. సమావేశంలోనూ యథార్థాన్నే చెప్పాడుగాని వక్రత ఏ మాత్రమూ లేదు. ప్రజలకు అవకాశాన్నిస్తూ 'నేను చెప్పా

నని రాముణ్ణి గూర్చి ప్రశంసింపక మీ అభిప్రాయాన్ని చెప్పండి. మధ్యస్థులైన మీ నిర్ణయం సరైనది' అన్నాడు కూడ. అప్పుడు కూడా వాళ్లు రాముణ్ణి రాజుగా పట్కా తూంటే 'నేనేమైనా తప్పుచేసానా ? లేక ఈ వృద్ధుని పీడ తొలగాలని భావిస్తున్నారా? అంటూ కూడా రాముడుకాక వేటొకరు ప్రజల మనస్సులలో ఉంటే ప్రతిపాదించేందుకు తగిన దైర్యాన్ని తానే అందించాడు.

అయినా వారంతా తమ మనస్సులలో ఉన్న రాముణ్ణి అనేక కారణాలు చెప్పి ప్రతిపాదించారు. వాటిని విన్నపిమ్మట రామునికి కబురుచేసాడు. సూర్యవంశపు అయోధ్యారాజ్యం తనవద్ద ఉంది. దానిని సమావేశంలో ఉంచాడు. అందరూ ఆ సామ్రాజ్యాన్ని రామునికే కట్టబెట్టాలని సూచించారు. ఇప్పుడు ఆ రాజ్యాన్ని అందటి సూచనవేలకూ రామునికి యవలసి ఉంది కాబట్టి, తీసికోవలసిన రాముని అంగీకారాన్ని సభకి తెల్పడానికి ఆతణ్ణి పిలిపించాడు. ఇందటి అంగీకారం ఉన్నా అభ్యర్థి అంగీకారం లేనిదే ఇదంతా దండుగ కదా ! రాముడు తండ్రి చెప్పింది విన్నాడు. ఆయన యుఖంలో ఏ మార్పులేదు. రాముడు అంగీకరించినట్లూ లేదా అంగీకరించనట్లూ లేదు. కారణం 'పుష్యమి నక్షత్రంలో పట్టాభిషేకం నీకు చేయడానికి సభ నిశ్చయించింది' అని తండ్రి చెప్పాడు. 'ఆ నక్షత్రం వచ్చినప్పుడు కదా తన నిర్ణయం చెప్పవలసి ఉంది' ఇది రాముని భావన.

వృద్ధుడూ, మరణం దగ్గర వడ్డవాడూ, ఎంతోకాలంగా యువరాజుగా రాముణ్ణి అభిషేకించాలని ఉత్సాహపడుతూ ఆ కోరికకు సమావేశం ద్వారా ఆమోదం పొందిన వాడూ అయిన దశరథుడు, అనందం పట్టలేక 'పుష్యమి ఎప్పుడు?' అని అడిగి, మఱునాడే అని గ్రహించి మళ్ళీ కబురుపెట్టాడు.

ఇంతకుముందు రామునికి చెప్పని మఱో రెండుమాటలు ఎక్కువ చెప్పాడు. వాటిలో గొంతుపట్టుకునే మాటలు—1) భరతుడు రాకపూర్వమే అభిషేకం చేసి కోవాలి. 2) మనుష్యుల మనస్సు చంచలం కాబట్టి తొందరగా అభిషేకించుకో - అనేవి. ఇలా దశరథుడనడం తప్పుకానేకాదు. కొద్దిపాటి ఆనారోగ్యం చేస్తేనే పిచ్చిపిచ్చిగా మాట్లాడుతూ, అనందశృంగా ప్రలాపించే వారిని చూస్తాం. మరణం నిశ్చయంగా ఉందని స్పష్టంగా తెలిసిన దశరథుడు ఏ మాత్రం తొణుకు బెణుకు లేకుండా సమావేశం జరిపి ఇలా నిర్ణయించడం తన మనఃస్వాస్థ్యానికి నిదర్శనం. ఆ పరిస్థితిలో ఉన్న మఱెవ్వరూ ఇంత నివానంతోనూ, గంభీరంగానూ వ్యవహారాన్ని పరిష్కరించలేరనడం నిజం. అలాటి దశరథునికి ఎక్కడ తాను ప్రజాభిప్రాయాన్ని

(భరతునిద్వారా, కై కద్వారా ఏదైనా తేడా వచ్చిన పక్షంలో) మన్నించలేనో అనే భయం ఒకకోణంలో కలిగి 'భరతుడు రాకపూర్వమే చేసికో' అని రామునితో అన్నాడు. తమ్ముని సమక్షంలోనే చేసికొంటానని రాముడే అన్నాకూడా కబురువెళ్లి అతడు రావడానికి $8+8=16$ రోజులు పడుతుంది. ఈలోగా తానే కన్నుమూస్తే.... లేదా భరతునకు ఇష్టమే ఐ కూడా కై కమ్మద్వారా పేచీపడితే అదీ ప్రమాదమే కదా ! అందుకుగా అన్నది 'మనుష్యుల మనస్సు చంచలం' అని. రామా ! కై కమ్మ నిన్నెంతగానో చూస్తున్నా మనుష్యజాతిది కాబట్టి ఎలా ఉంటుందో. తొందరగా ముగించుకో అని చెప్పడం దీనిలో భావం. ఒకవేళ ఈ యిద్దరినీ ప్రమాదం వచ్చినా నీ చెలికాండ్రు నిన్ను రక్షింతురుగాక ! అన్నాడు. 'ఇలాటివేమీ జరుగవని' రాముడంటాడేమోనని భావించి రెండువిధాల సమాధానం చెప్పాడు దశరథుడు. 1) చేయబోయేది మంచిపని కాబట్టి విఘ్నం జరగడానికి అవకాశం చాల ఎక్కువ. (భవంతి బహువిఘ్నాని కార్యజ్యేషం విధాని హి) 2) నీ తమ్ముడైన భరతుడు నీ పట్టాభిషేకానికి అడ్డుచెప్పనే చెప్పడు. అతడు జ్యేష్ఠానువర్తి (అన్నచెప్పిన ప్రకారం నడిచేవాడు) - ధర్మాత్ముడు (అయోధ్యా ప్రజలందఱూ కలిసి నీపై నిందచెప్పినా నువ్వుచేసింది 'తప్పు' అనడు. నీవే ధర్మస్వరూపమని భావించే ధర్మాత్ముడు) - సానుక్రోశుడు (నీది తప్పుకాదని పలికి తండ్రిని నిందించడు. నాపై ఈగ వ్రాలనీయనంతటి జాలి కలవాడు— జితేంద్రియుడు (ఎలాగైనా రాజ్యం తనకి రావాలనే బుద్ధి కలవాడు కాదు. నీకు ఇచ్చిన రాజ్యం గుఱించి మోహం—మాత్సర్యం లేనివాడు.) అయినా 'చలా హి ప్రాణినామ్మతిః' ప్రాణుల బుద్ధి చంచలం కదా! అని కై కమ్మని దృష్టిలో పెట్టుకుని అన్నాడు. (కామంఖలు సతాం వృత్తే భ్రాతృతే భరతఃస్థితః - జ్యేష్ఠానువర్తి ధర్మాత్మా సానుక్రోశో జితేంద్రియః)

రామోవిగ్రహవాన్ ధర్మః - రాముడు రూపుకట్టిన ధర్మంకాబట్టి దశరథుడు ఇలా తనకు భరతుడు ఊర్లో లేనప్పుడు రాజ్యాన్ని కట్టదలచడం అధర్మమే అయితే నిశ్చయంగా కాదని అనేవాడే. ఈ పై చర్చనుబట్టి దశరథుడు దేశక్షేమ దృష్టితో బలిష్ఠుడూ - ధార్మికుడూ - ప్రజామోదం పొందినవాడూ ఐన రాముణ్ణి రాజుగా నిశ్చయిస్తూ తాను కేకయరాజుకిచ్చిన వాగ్దానాన్ని వ్యక్తిగతమైన విషయంగా భావించి ధర్మపరిరక్ష చేసాడని తెలుస్తుంది. ఇది సర్వజనుల దృష్టిలోనూ ధర్మమే కాబట్టి రాముణ్ణి నిందింపబోయే - వారి - రావణుడు మొదలైనవారెవరూ భరతుడు ఊర్లో లేకుండా రాజ్యం పొందబోయినవాడివి' అనే నిందని వారి నిందలలో జోడించలేదు.

అక్షణా ! రాజ్యం నీకోసమే !

తన అభిషేకాన్ని గూర్చిన వార్తని తెల్పడానికి రాముడు కౌసల్యామాత మందిరానికి వెళ్లాడు. అప్పటికే సుమిత్ర - లక్ష్మణుడు అక్కడున్నారు. దాసీజనం చేత రప్పించగా సీత కూడా వచ్చింది. రాముడు తన అభిషేకవార్తని తల్లికి చెప్పి రేపటి రోజున చేయవలసిన మంగళకార్యాలని నాతో సీతతో చేయింపవలసినదని కౌసల్యని ప్రార్థించాడు. ఆమె అనందపరవశయై తాను కన్నందుకు జన్మధన్యమైందని పల్కి పురుషసూక్తంతో చెప్పబడిననారాయణుణ్ణి ధ్యానించసాగింది. అప్పుడురాముడు లక్ష్మణునితో ఇలా అన్నాడు. 'తమ్ముడూ !' నువ్వు నాకు రెండో ప్రాణానివి. నాతో కూడి రాజ్యాన్ని పాలించు. రాజ్యానికి సంబంధించిన లాంఛనాలైన ఆభరణ-వస్త్ర - రత్నాదులన్నింటినీ నువ్వు అనుభవించు. నా ప్రాణాన్నీ - రాజ్యాన్నీ నీ కోసమే కోరుతున్నాను' అని పల్కి తల్లులకి మ్రొక్కి తన మందిరానికి వెళ్లాడు.

లక్ష్మణేమాం మయా సార్థం ప్రశాధి త్వం వసుంధరామ్
ద్వితీయం మేఽంతరాత్మానం త్వామియం శ్రీ రుపస్థితా ।
సౌమిత్రే భుంక్య భోగాంస్త్య మిష్టాన్ రాజ్యఫలాని చ
జీవితం చ హి రాజ్యం చ త్వదర్థ మభికాంక్షయే (4/44)

(లక్ష్మణా ! ఒకే నారాయణ రూపం నలుగురై మనం జన్మించాం. అందులో మనిద్దరం ఇక్కడ ఉన్నవాళ్లం. వై కుంరాన్ని ఏలుతూండే నాకు అయోధ్యారాజ్యం ఏలితే బాగుండుననే ఆలోచన ఎందుకుంటుంది ? ఇక్కడే రాజ్యాన్ని ఏలుతూ కూచుంటే, దేవతలూ మహర్షులూ కలిసి వై కుంఠంలో ఉన్న నన్ను కలిసి రావణవధ చేయమని ప్రార్థించిన ప్రార్థనని ఎలా తీర్చగలను ? అందుకై ఓ లక్ష్మణా ! నేను రావణవధకి వెళ్లక తప్పదు వెడతాను. ఎలాగో ఒకలా రాజ్యాన్ని నీకు ఇచ్చే ఏర్పాటు చేస్తాను. స్వీకరించు. తమ్ముడూ ! ఈ రాజ్యాన్ని స్వీకరించేది నీ కోసమే సుమా ! అని లోభావం రామునిది. రాజ్యం సంపదతో కూడినది కాబట్టి లక్ష్మణునికి 'తన అన్న - ధనం' అనే రెంటిలో ఏదిముఖ్యమో తేల్చి చెప్పేందుకున్నా ఈ మాటలు. నేను రాజ్యాన్ని ఏలనని ముఖ్యంగా చెప్పడమూ ఉద్దేశ్యమే).

దేవలోకపు ఏర్పాటు - భూలోకపు తోడ్పాటు.

గతే పురోహితే రామః స్నాతో నియతమానసః ।

సహ పత్న్య విశాలాక్ష్య నారాయణ ముపాగమత్ ॥ (6/1)

పశిస్తుడు వెళ్లగానే రాముడు స్నానంచేసి, స్వచ్ఛమైన మనస్సుతో భార్యతో కూడి నారాయణధ్యానం చేయసాగాడు. (రాముడే నారాయణ స్వరూపుడై తే ఆయన తిరిగి నారాయణుణ్ణి ధ్యానించడమేమిటనిపిస్తుంది. ఇక్కడే శ్రీమద్రామాయణంలోని చిక్కుముడి ఉంది. అయోధ్యలోని ప్రజలతోపాటు అంతా రాముణ్ణి యువరాజుగా చేయాలని తొందరపడుతూంటే, రావణవధ కోసమే అవతరించిన రాముడు, ఈ కష్టంనుండి ఎలా గట్టెక్కడమా ? అని ఆయన ఆలోచిస్తూ తొందరపడుతున్నాడు. తండ్రి ఆయన దశరథుని భావనలో అయోధ్యకి యువరాజు కావడం చాలగొప్ప విషయమైతే, పుత్రుడైన రాముని విషయంలో (వైకుంఠాన్ని పాలించే నారాయణుడైన తనకి) ఆ సామ్రాజ్యం సముద్రంలో నీటిబొట్టంతటిది. మాటుపేషంలో వచ్చిన మహారాజుకి మేకలకాపరి ఉద్యోగమిచ్చిన చందమని విద్యారణ్యులవారి మాట.) పైగా తాను అయోధ్యలో పట్టాభిషిక్తుడు అయితే, దండకారణ్యానికి పోయే నీలుండదు. మహర్షులకి మోక్షమీయలేడు. రావణునితో విరోధపడే అపకాశం కల్గుదు. తనభార్యని కూడా ఎత్తుకుపోయిన దుర్మార్గుడు రావణుడనే వంక తనకి దొరకదు. అది లేనినాడు రావణుణ్ణి చంపే ఉపాయం ఉండదు. మహర్షుల దేవతల ప్రార్థనపై తాను రావణుణ్ణి వధిస్తానని చెప్పిన మాట అనత్యమౌతుంది. ఇంత ఆలోచిస్తూ తన అంశయైన వైకుంఠనారాయణ స్వరూపాన్ని మనసులో భావిస్తూ 'ఓ ! నారాయణా ! దేవలోకం చేసిన రావణ వధకు సంబంధించిన ఏర్పాటుకి అనుకూలంగా ఈ భూలోకం తోడ్పాటు చేసేలా ఇక్కడ ఎవరికో ఒకరికి బుద్ధిలో మార్పు కల్గించు' అని ప్రార్థిస్తున్నాడు. 'బుద్ధిం తు సారథిం విద్ధి' అని పరమాత్మమాట. పరమేశ్వరుడే ఈ శరీరమనే రథానికి సారథి. ఆయన ప్రాణి ఆయన ప్రతి జీవానికి బుద్ధి. అలాటి నారాయణుడు రామప్రార్థనకి ముందుగానే ఒక పథకాన్ని సిద్ధంచేసికొని 'ఉంచాడు కాబట్టి పట్టాభిషేకాన్ని భగ్నంచేసే బుద్ధిని మంథరలో ప్రవేశపెట్టి, దానిద్వారా కైకమ్మని ప్రేరేపింపచేసాడు, భగవంతుడు 'ఉపాయేష- అపాయేన షా' ఉపాయంతో గాని, ప్రాణనంకటమైన పరిస్థితిలోనై నాగాని తాననుకున్న పనిని సాధించుతాడే తప్ప మానపుడనుకొన్న రీతిగా జరుగనీయదు. అలాగని భగవంతుడు తెరచాటుగా వ్యక్తిని పడగొట్టడు. ముందుగా చెప్పి మరీ చేస్తాడు. భాగవతంలో దేవకీపసుదేవుని అష్టమ గర్భం కంసుణ్ణి పదిస్తుందని కంసునిచే చెప్పి కంసుణ్ణి అనమర్తుణ్ణి చేసి తాను నెగ్గాడు. నూరు తప్పులు నిండకుండా చేసికొని ఉన్నపైతే శిశుపాలుడు జీవించి ఉండేవాడు కదా ! అలా ఎందుకు చేసికొనలేకపోయాడు ? విష్ణుద్వేషం మాని తన బ్రతుకు

సాగిస్తే హిరణ్యకశిపుని వలన విష్ణువు ఎంతటి చిక్కులో పడేవాడు ? అందుకని భగవంతుడే తాను సృష్టించిన వానివిషయంలో ఒక నిర్ణయాన్ని చేసి ఆ సమయానికి అలా కచ్చితంగా జరిగేలా ఆ వ్యక్తికిగాని, ఆ వ్యక్తి తప్పించుకొనే నీలులేకుండా మతొకరివ్వారాగాని ఒక కల్పనచేసి తన సమర్థతని నిరూపించుకుంటాడు. అందుకే విష్ణువుకి ఉండే నేయినామాల్లో 'భూతభావనః' అనేది కూడా ఒకటి. ప్రతిప్రాణి యొక్క భావనలో ఉండేది కూడా తానే. అంటే తన పథకానికి అనుగుణంగా ప్రాణిలో జీవించే బుద్ధి తానే అన్నమాట. అలాటి బుద్ధిని మంధరలో ప్రవేశపెట్టేం డకు భూలోకనారాయణుడు (రాముడు) ఆ పై కుంఠ నారాయణుణ్ణి ప్రార్థించడమే ఇక్కడి విషయం. రామునికి యువరాజు పట్టాభిషేకం తప్పిపోవడమనేది భూలోక వాసులకి బాధాకరమైతే, భూలోకాన్ని ఉద్ధరించే మహాత్ములైన దేవతలు, మహర్షులకి భూలోకవాసులని బాధించే రాజపథకోసం పట్టాభిషేకం తప్పిపోవడమనేది సంతోష కరమైన అంశం. అందుకే లోకంలో ఒక సామెత ఉంది. 'మానవుడు ఊహిస్తాడు. భగవంతుడు నిర్ణయిస్తాడు' అని. కాబట్టి లోకంలో మనం అనుకున్నది ఏదైనా ఒక్కొక్క సందర్భంలో అలా జరుగకపోతే, అలా జరుగకపోవడం మంచికే అని భావించాలని ఈ మట్టి మనసు చెప్తుంది. పురాణేతిహాసాల వలన నేర్చుకోవలసినది ఇలాటి నడ్కుద్దినీ. అంతేకాని తాననుకున్నది కాలేదని దైవాన్ని నిందించడంకాదు).

తెలివారితే రామపట్టాభిషేకమని తెలిసిన అయోధ్యా జనులకి ఆ రాత్రి నిద్ర పట్టడంలేదు. మార్గాలని వారే శుభ్రంచేసి కస్తూరి నీటిని చల్లి, కర్పూరపు పొడిని చల్లుతున్నారు. కొందలు రంగురంగుల బెండాకట్టలని తెచ్చి దేవాలయాలకీ, మండ పాలకీ, ఎత్తైన అంగడులకీ, విశాల భవనాలకీ ముందు వరుసగా అందం ఉట్టిపడేలా పాతుతున్నారు. అయోధ్యలో ఉన్న ఎక్కడెక్కడి వేదికలమీదా వృత్తాలో, గానాలో, అభినయాలో ఎవో ఒకటి సాగుతూ కన్పిస్తున్నాయి. ఏ యింటిలో జనమైనా రామాభి షేక వార్తనే ముచ్చటించుకుంటూ ఆ పండుగ తమయింటనే జరుగుతోందా ? అన్నంత ఆనందంగా ఉన్నారు. గుడ్డాలని కడగడానికి అశ్వికులూ, ఏగుగులని శుభ్రం చేయడానికి మాపటిలూ మందలుగా సరయానదికి తీసికొనిపోతూంటే మెడలలోని గంటలధ్వని అయబద్ధంగా వినిపిస్తోంది. చీకటి అనేది లేకుండా రత్నదీపాలని ఎక్క డెక్కటి చెట్లూ ఎత్తైన చోట్ల ఒకటికి మఱిరెండు చొప్పున కట్టారు. రాముడు పట్టాభిషిక్తుడై శత్రుంజయ మనే పేరుగల ఏనుగుపై మొదటిసారిగా పస్తుంటే అం దలూ చూడడానికి నీలుగా మార్గానికి ఇరుప్రక్కలూ కట్టలతో అడ్డుకట్టు కట్టారు.

పుష్పాలు మార్గాలనిండా చల్లేవాళ్లు, గుమగుమసువాసనల పొగలని వేసేవాళ్లు, అరటి చెట్లని నాటేవాళ్లు, రంగురంగుల చిత్రాలని మార్గాలపై వేసేవాళ్లు, ఒక రేమిటి ఎండతెండతో ఎవరికి తోచిన పనిని వారు శ్రద్ధాభక్తులతో చేస్తూ కన్పిస్తున్నారు. తెల్లని పట్టుచీరకట్టి నాలుగు మార్గాల కూడలిలో నిలువబడి చెప్పలేని ఆనందం తాండవిస్తున్న ముఖంతో కౌసల్యామాత తీపిపదార్థాలనీ, ఇతరమైన తినుబండారాలనీ దోసిళ్లతో పంచిపెడుతోంది. ఆబోతుల అంకెలూ, ఏనుగుల ఘీంకారాలూ, గుట్టాల సకిలింపులూ, దేశవిదేశాలనుండి వచ్చే రాజుల రథధ్వనులూ, అయోధ్యా జనుల ఆనందధ్వనులూ, దశరథుని కి రిస్తూ చేసే గానాలూతో అయోధ్య మొత్తం ధ్వనిమయమై పోయింది.

ఇలా ఉన్న ఆ పుర వైభవాన్ని కైకమ్మకి అరణంగా (సారె) వచ్చిన దాసి మంధర మేడమీద నుండి చూచింది. ఆనందం పట్టలేక మేడ దిగుతూన్న రాముని దాదీని పిలిచి 'ఏమే? డబ్బుని కూడబెట్టుకోవడమే తెలిసిన రామమాత, ('కౌసల్య' అని పేరుని పలికడం కూడ మంధరకి ఇష్టంలేదు) డబ్బుని పంచిపెడుతోందేమిటి?' (ఉత్తమేనాభి సంయుక్తా హర్షణార్థపరా సతీ— రామమాతా ధనం కిన్ను జనేభ్యః సంప్రయచ్ఛతి? (8) అని అడిగింది. పుష్కమీ నక్షత్రంలో రామునికి యౌవరాజ్య పట్టాభిషేకాన్ని దశరథుడు చేయబోతున్నాడని ఆ దాది పట్టలేని ఆనందంతో (విదీర్య మాణా హర్షణ ధాత్రి తు పరయా ముదా—శ్వః పుష్కేణ జితక్రోధం యౌవరాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి) చెప్పింది. మంధర ఆ వార్తని వింటూనే మేడని చరచరా దిగి కైకాళయనమందిరంలోకి నేరుగాపోయి పరుండిన కైకమ్మతో ఇలా ప్రారంభించింది.

మంధరా దుర్బోధ (పైకథ)

ఉత్తిష్ఠ 'మూఢే' కిం శేషే భయం త్వా మభివర్తతే ।...

చలం హి తవ సౌభాగ్యం సద్యాస్రోత యివోష్ణగే॥ (7/15)

“మూఢురాలా! దగ్గరలో నీకు భయం ఉంటే నిద్రిస్తున్నావా? వేసవికాలంలో నీటి ప్రవాహం తగ్గినట్లు నీ భర్తకి కూడా నీ మీద ప్రేమ తగ్గింది సుమా! పైకి తీపి తీపి మాటలను పలుకుతూ నీకు నష్టాన్ని కల్గించేదీ, కౌసల్యకి ప్రయోజనపడేదీ అయిన రామ పట్టాభిషేకాన్ని కొంత వ్యవధిలోనే చేయబోతున్నాడు. ఏచ్చిదానా! నీ పుత్రుడైన భరతునివలననే రామునికి అపద ఉందని ముందుగా గ్రహించిన మహారాజు, భరతుణ్ణి మేనమామ యింటికి పంపించివేసి, అతడు లేని సమయంలోనే

పట్టాభిషేకాన్ని ముగించాలని చూస్తున్నాడు. ఎవరో ఒక అమాయకురాలు విషం ఉంటుందని తెలియక పాముని లాలించసాగిందని ఎప్పుడో చెప్పిన మాట గుర్తొస్తోంది. అలాగే ఇచ్చకాలని పలికే మగజ్జీ నువ్వు నమ్ముతున్నావు. కాబట్టి వెట్టిదానా ! రాముని విషయంలో పట్టాభిషేకాన్ని ప్రకటించిన దశరథుణ్ణి నమ్మకు. నీ భరతుణ్ణి కాపాడుకో !' అని తీవ్రంగా పలికింది.

రామ పట్టాభిషేక వార్తని వింటూనే అనందంతో శయ్యనుండి లేచింది కైక. మెడలో హారాన్ని తీసి మంథరకి ఇస్తూ 'మంథరా ! ఇంతటి ఇష్టమైన మాటని చెప్పిన నీకు ఇంకా ఏం చేయమంటావో చెప్పు. రాముడు - భరతుడు అనే ఈ ఇద్దరిలో నాకు భేదమే లేదు. రాజుగా భరతుణ్ణి అభిషేకిస్తూంటే చాల సంతోషంగా ఉంది నాకు. ప్రియమైన వాటిలో ప్రియమైన రామపట్టాభిషేక వార్తని చెప్పిన నువ్వు' 'ఏది కోరుకుంటే దాన్ని ఇస్తాను' - అన్నది.

మంథరకి అసూయ, కోపం వచ్చాయి. కళ్ళెట్టబడ్డాయి. 'తెలివితక్కువ దానా ! ఇది నీకు సంతోష సమయం ఎలా అయింది ? ఓడ మురిగిపోయేంతగా సముద్ర మధ్యంలో గాలివీస్తే చల్లగాలి వీస్తోందని సంతోషిస్తారా ఎవరై నా ? నీకు దుఃఖం వచ్చిందని చెప్తూన్నా నీకు అర్థం కావడం లేదే ? అనే దుఃఖం నాకు కల్గుతోంది. సవతి కొడుకు శత్రువే ఔతాడు. అతడు మన పాలిటి మృత్యువుతో సమానం. అన్నదమ్ముల వరసలో తనకి తరువాతి వాడైన భరతుడంటేనే రామునికి భయం ఉండడం సహజం. భయపడిన వానివలననే భయం పుడుతుంది. లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులవల్ల రామునికి భయంలేదు. కారణం, లక్ష్మణుడు తనని ఆశ్రయించినవాడు కాగా, శత్రుఘ్నుడు భరతుని అడుగుజాడల్లో ఉండేవాడు గదా ! వయస్సు వరసనిబట్టి చూస్తే రాముని ఏమ్మట భరతుడే రాజు కావాలి. అయితే ముందు రామునికే రాజ్యం రావాలి కదా ? అంటావా ? ఆ విషయం తర్వాత ముచ్చటిస్తాను.

ఏ పనిని ఎప్పుడు చేయాలో రామునికి బాగా తెలుసు. మన భరతుడు అంతటి సమర్థుడు కాడు. భరతుని వల్ల ఏమి కీడు రాబోతుందో నని ఇప్పటినుంచే రాముడు ఆలోచిస్తుంటాడు. రాముడు యువరాజైతే అతని తల్లికి నీవూ, నీతోపాటు పేమూ దాసీలౌతాం. భరతుని విషయం చెప్పాలా ? దాసీ పుత్రుడౌతాడు. రామునికి సంబంధించిన ప్రీతింతా పరమానందంతో ఉంటారు'. అని చెప్పుకుపోతూంటే కైకేయి దాన్ని వారించి 'మంథరా ! రాముణ్ణి నువ్వెఱుగవు. అతడు ధర్మాన్ని

తెలిసినవాడు. వశిష్ట విశ్వామిత్ర శిక్షణలో పెరిగినవాడు. అసత్య మాడడు. ఇక రాజ్యమంటావా? జ్యేష్ఠుడు కాబట్టి అతనిదే. భరతునికి రాముని వలన భయం ఉండనే ఉండదు. రాముడు ఇతరులనే తనవారిలా చూచేవాడైతే తన తమ్ముణ్ణి ద్వేషిస్తాడా? కొసల్య కంటే నాకే ఎక్కువ సేవ చేసే రామునికి రాజ్యం రావడమంటే నా పుత్రునికి రాజ్యం వచ్చినట్లే. భరతుడు రాజు కానే కాదని అనుకోకు. రాముడు నూతేళ్లు పరిపాలించాక రాజ్యం భరతునికే వస్తుంది. అని సంతృప్తిగా పలికింది.

మంథర వేడినిట్టార్పులు విడిచింది. 'ఏబ్బిదారా! రాముని రాజతీకం ఏమ్మట అతని పెద్దకొడుకు రాజౌతాడు. అతని తరువాత అతని జ్యేష్ఠుడు రాజౌతాడు. భరతుడు ఏ నాటికీ రాజు కాడు. దాసీపుత్రుడే బౌతాడు. రాజైన రామునికి ఏనాటికైనా భరతుని వలసనే భయం ఉంటుందనే ఆలోచనతో భరతుణ్ణి చంపడానికైనా రాముడు వెనుకాడక పోవచ్చు. కాబట్టి కేకయరాజు గృహం నుండి భరతుణ్ణి అలాగే అడవికి పొమ్మని కబురంపు. రాజ్యమనేది స్నేహితుల మధ్యనే వై రాన్ని తెస్తుంది. రామ భరతుల నడుమ ఉన్నది రాజ్యవైరంతో పాటు సవతిజల్లుల పుత్రులు కావడం చేత పుట్టుకతో ఉన్న సహజవైరమని గమనించు. దశరథుడు నిన్ను అదరిస్తున్నాడనే గర్వంతో కొసల్యని చాలనూలులు నిరాదరించావు. రాముడు రాజు కాగానే కొసల్యకూడా నీ మీద పగసాధించుకోదా? రాముడు రాజైతే భరతుడు సశిస్తాడని గమనించు. కాబట్టి వెట్టిబాగులదానా! నీ కొడుక్కి రాజ్యం వచ్చేలాగానూ, రాముణ్ణి పట్టణం నుండి వెళ్లగొట్టేలాగానూ ఉపాయం ఆలోచించుకో' అని చెప్పింది మంథర.

ఈ మాటలు కైకమ్మ చెవిని పడిపడడంతోనే ఆమె కళ్లు ఎఱ్ఱబడ్డాయి వేడిగా నిట్టార్చింది. 'మంథరా! నీ మాట వింటున్నానే. రాముణ్ణి వేగంగా అడవికి పంపి భరతునికి పట్టాభిషేకం చేయిస్తాను అయితే ఉపాయాన్ని నువ్వుచెప్పు' అంది.

మంథర అందుకుంది. 'కైకా! నాచేత చెప్పించాలనే ఆలోచన కాక నీకు మాత్రం తెలియదా? దేవతలూ రాక్షసులకీ యుద్ధం భీకరంగా జరుగుతుంటే దేవేంద్రుడు నీ భర్తని సహాయం యాచించాడు. అంగీకరించిన దశరథుడు తోడి రాజులతో సహాయపడదలచి తిమిర్వజుడనే మతోపేరు కూడా కల శంబరుడనే రాక్షసుని మీదికి దండకారణ్యంలో తలపడ్డాడు. పోగు భీకరమైంది. మధ్యాహ్నం అయినా కూడా యుద్ధానికి ముగింపు లేకపోయింది. మాయలమారి అయిన రాక్షసుడు ఇది

సరికాదని భావించి రాత్రివేళ ఒక్కొక్కడిగా దూకి నిద్రీస్తున్న ఎందఱిలో నిర్దాక్షిణ్యంగా చంపుతూన్న వేళ చేతిలోఉన్న గుఱ్ఱాల కల్లాలని విడిచి రథాన్ని దూరంగా తీసికొనిపోయి దళరథునికి ప్రాణభిక్ష పెట్టావు. అక్కడికి కూడా రాక్షసులు రాగా అక్కడ అతణ్ణి రక్షించావు. రెండుచూలులు రక్షించినందుకు సంతోషపడ్డ రాజు రెండు వరాలిచ్చాడనీ, అవి అవసరమైనప్పుడు కోరుకుంటానని నీవు బడులు వల్కావనీ నువ్వే నాతో చెప్పావు. అప్పుడు పరాభియ్యడానికి అంగీకరించిన దళరథునితోనే నేటి అవసరం. అడుగవలసిన దానివైన నీకే అపద. అప్పురాలనైన నేనే నీకు ఉపాయం చెప్తున్నాను. అడుగవలసిన కాలం కూడ సిద్ధంగా ఉంది. అలస్యమెందుకు ? నీ భరతునికి పట్టాభిషేకాన్ని అడుగు. పదునాల్గు సంవత్సరాలు రాముణ్ణి అడవికి సంపించినట్లయితే నీ పుత్రుని రాజ్యం సుస్థిరమై పోతుంది.

ఉపాయం విన్నంతతో సరిపోదు. ఉపాయం రాకుండా చూచుకోవాలి. ఆచరణలో పెట్టే విధాన మంటావా ? అదో పెద్ద సమస్య కాదు. చీనిచీనాంబరాలని విడిచి మాసిసచీర కట్టుకో. మెత్తని పలుపులని మాని గట్టి నేలపై పడుకో. నవ్వుతూ ఉన్న నీ ముఖాన్ని కోపంతో నింపుకో. దళరథుడు వచ్చి మాటాడినా ముఖం చూపించకుండా ఏడుస్తూ ఉండు. ఏమైనా నీకోసం చేయడానికి సిద్ధపడే దళరథుడు ఎన్నో తీపిమాటలని చెప్తాడు. చాలమంది స్త్రీలు ఇక్కడే మగవారిని నమ్మి మోసపోతారు. ఎన్నెన్నో విహుమతులని ఇయ్యజూపినా వినక పరాజిమీదే దృష్టి ఉంచి రాజు అంగీకరించే పలుకూ అలుకూ మానకు' అని ప్రేరేపించింది.

దానికి సమాధానంగా కైకమ్మ 'మంథరా ! భరతుడు రాజు కాగానే నీ గూనికి బంగారుదండ చేయించి బహుమతిగా ఇస్తాను. ఇంత తెలివైన నువ్వు నీ సర్వావయవాలతో ఎంత అందంగా ఉన్నావో ? గూనీ ! రాముడు అరణ్యాలకు పోవడం, భరతుడు రాజు కావడం లేదా నా ప్రాణాలు అనంతవాయువుల్లో కలసడం ఏదో ఒకటి జరిగి తీరుతుంది' అంటూ కోపగృహానికి తరలిపోయింది కైకమ్మ.

లోకథ !

మంథరకి ఇలాటి బుద్ధిని దేవతలే ప్రవేశపెట్టారు. రాముడు అరణ్యాలకి పోకపోతే రావణపథకి అవకాశమే ఉండటోడు. కౌసల్యని (అర్ధసరా) డబ్బు కూడ బెట్టుకునే అక్షణం కలదని నిందించడమూ, అయోధ్యాజనం ఆనందంతో ఉంటే సహించలేకపోవడమూ, రాము దాసీయే అయినా మహారాజుగారికి ఇష్టపాత్రులైన

మహారాణి శయనమందిరంలోనికి నేరుగా వెళ్లిపోవడమూ, ఆమెను (మూడే) మూడు రాలా! అని సంబోధించడమూ, రామపట్టాభిషేకవార్త విన్న కైకమ్మ హారాన్ని బహుమతిగా ఇస్తే దానిని విసరివేయడమూ వంటివన్నీ మంథర చేయగల్గడానికి కారణం దేవతలు తనని తనకు తెలియకుండా నడిపించుతూ ఉండడమే. ఈ పాత్ర రామాయణంలో ఇక కన్పించపోవడానిక్కారణం కూడ ఏ పాత్ర ప్రయోజనం ఎంతవఱుకో ఆ పాత్రని వినియోగించుకోవడం వలననే. ఈ విధానం ప్రకారమే సాక్షాత్తు రామ లక్ష్మణులకే గురువై స విశ్వామిత్రుడంతటివాడున్నా సీతాకల్యాణమయ్యాకమఱి కన్పింపడు. అలాగే వాలి-శబరి-గుహాదు వంటివారెందఱో ఆ సమయానికి వచ్చి తమవని పూర్తిచేసికొని మఱి కన్పించరు.

దేవతల పన్నాగమే యిది అని తెలిపేందుకు మఱో కారణమూ ఉంది. ఏ కైకమ్మ రాముణ్ణి అరణ్యాలకు పంపించబోతోందో, ఆమె మంథరద్వారా రామపట్టాభిషేక వార్త విని ముత్యాలహారాన్ని మెడలో వేస్తోంది. ఇంకా ఏం కావాలో కోరుకోమంది కూడ. రాముని గూర్చి మంథర చెడుగా చెప్పే కైకమ్మ రాముణ్ణి గూర్చి 'ధర్మజ్ఞో గురుభిర్దాంతః కృతజ్ఞస్సత్య వాక్చుచిః - ఛాత్రాన్ భృత్యాంశ్చ దీర్ఘాయుః పితృవత్పాలయిష్యతి - యదా మే భరతో మాన్యః తథా భూయోఽపి రాఘవః - కౌసల్యాతోఽతిరిక్తం ను సోఽను శుశ్రూషతే హి మామ్ - రామో రాజ్ఞః సుతో జ్యేష్ఠః యౌవరాజ్యమతోఽర్హతి - రామే వా భరతే వాహం విశేషం నోపలక్షయే - తస్మాత్తుష్టాస్మి యద్రాజా రామం రాజ్యేఽభిషేక్ష్యతి - ఇతః పరం కిం ప్రదదామి తం వృణు - సంతప్స్యసే కథం కుజ్జే శ్రుత్వా రామాభిషేచనమ్?' - ఇన్ని మాటలు మాట్లాడింది (పై కథలో చదివాం) చివరిగా మాట్లాడుతూ రామ పట్టాభిషేకానికి ఎందుకు దుఃఖిస్తున్నావు? అని పలికింది.

అలాటి కైక ఒక్కమాటుగా మాటిపోయినట్లు కన్పిస్తుంది. మంథర మాటల్లో ఆమెకు బాధ కల్గించినవి నాలుగు అంశాలు. 1) ప్రతిరాజుకీక ల్గిన జ్యేష్ఠుడే రాజౌతూంటే ఆ సంప్రదాయం సరికాదు. ప్రస్తుత విధానం అదే కాబట్టి భరతుడు రాజు కానే కాబోడు. 2) భరతుడంటే గిట్టని రాముడు చంపవచ్చు కాబట్టి అటునుంచి అటుగానే భరతుణ్ణి ఎవరికి పొమ్మను. 3) నీ సవతి కౌసల్యని ద్వేషించావు గదా! రాముడు రాజైతే పగతీర్చుకుంటుంది. 4) నీ భర్త దశరథుడూ, నీ ఒడిలో పెరిగిన రాముడూ ఇద్దఱూ నీకు కష్టాన్ని కల్గిస్తూ నీ పుత్రునికి రాజ్యం రానీ కుండా చేస్తున్నారు అనేవి. [ఈ వాక్యాల్లో శ్లోకాలలో ఇలా ఉంటాయి. 'నహి రాజ్ఞః

స్సుతాస్సర్వే రాజ్యే తీష్ఠన్తి భామిని! స్థాప్యమానేషు సర్వేషు సుమహాననయో
భవేత్-తస్మాద్రాజగృహదేవ వనం గచ్ఛతు తే సుతః - దర్పాన్నిరాకృతాపూర్వం
త్వయా సౌభాగ్యవత్తయా - రామమాతా సపత్నీతే కథం పైరం న యాతయేత్?
యదా హి రామః పృథివీ మవాస్య్యతి ద్రువం ప్రణిష్ఠో భరతో భవిష్యతి - అతోహి
సంచింతయ రాజ్యమాత్మజే సరస్య చై వాద్య వివాస కారణమ్-తౌ వరౌ యాచభర్తా
రం భరత స్యాభిషేచనమ్-ప్రవ్రాజనం తు రామస్య త్వం వర్షాణి చతుర్వశ)

ఈ నాలుగుటలూ అనేసరికి ఇంతకాలం రాముణ్ణి పెంచిన కైకమ్మ అను
రాగమూ, వాత్సల్యమూ, దశరథుని పెంట యుద్ధాలలో కూడా పెంబడించి వెళ్లే ఆమె
కున్న రాజనీతి కుశలతా, కేకయరాజు ఇంత పెరిగిన ఆ సంప్రదాయ బుద్ధి, అన్నీ
గంగ కలిసిపోయాయా ? కానేకాదు.

కైక చాలా గొప్పది.

రామభరతులు ఇరువురిలోనూ ఆమెకు నీవిధమైన బేదాభిప్రాయమూ, ఎక్కువ
తక్కువలూ లేవు. ఆమె ధర్మపరురాలు కూడ. అందుకే జ్యేష్ఠుడైన రామునికే
రాజ్యం రావాలని స్పష్టంగా చెప్పింది కూడ. అలాంటి ఆమె ఒక్కమాటుగ మారి
పోవడానికి కారణం పైకి మంథరగా అన్నిస్తుంది, కాని కానేకాదు. మంథరని అలా
రామునిగూర్చి తప్పుగా ఆలోచించవద్దని మందలిస్తూ బహుమతినికూడ ఇచ్చిన కైక
ఒక్కసారిగా మంచిపోవడానికి కారణం చటుక్కున ఆమెకుగుర్తుకువచ్చిన ఎప్పటిదో
బన దశరథునికి ఈయబడిన శాపం. చాలకాలం క్రితం జరిగిన కథకి పెడదాం.

వివాహం అప్పటికికాని దశరథుడు 'శబ్దవేధి' (నీ ప్రక్కనుండి శబ్దం వినిపిస్తే
ఆ ప్రక్కకి బాణంవేసి అక్కడ ఉన్న లక్ష్యాన్ని కొట్టడం) అనే విద్యను అభ్యసిస్తు
న్నాడు. సరయూనదికి అర్ధరాత్రంలో వెళ్లిన తాను భయంకర వర్షం కురుస్తున్నంత
సే - చెట్టుక్రిందే గడిచి, అ పిమ్మట ఏనుగు నీరు త్రాగుతూన్న చప్పుడు నదిలో
నుండి కాగానే బాబాన్ని ఆ దిక్కుగా విడిచాడు. బాణం ఏనుగుకి తగిలిపోయిందని
దశరథుడు భావిస్తూంటే ఒక బాలకుని ఆర్తనాదం వినిపించింది. ఒక మునిబాలకుడు
అందులైన తన తలిదండ్రులకి నీరు తీసికెళ్ళడానికి కుండని ముంచుతూంటే వచ్చిన
చప్పుడుని ఏనుగు నీరు త్రాగుతూన్న భృనిగా భావించాడు దశరథుడు ఆ ముని
బాబుని చూచి ఆ తలిదండ్రుల వద్దకి తీసికొనిపోయాడు. ఆ వృద్ధులిద్దరూ తమ
పుత్రుడు తమ సమక్షంలో మరచిస్తున్న ఆ సంబుటనకి తట్టుకోలేక, తెలిసి ఈతప్పు

దశరథుడు చేయలేదని తెలిసికూడా దశరథుణ్ణి శపించారు. 'నివం త్వం పుత్రశోకేన రాజన్ కాలం గమిష్యసి' అని. 'దశరథా! పుత్రుడు లేడనే శోకంతో మేమెలా మరణిస్తున్నామో అలాగే పుత్రశోకంతో నువ్వుకూడా మరణిస్తావు' అని దీని భావం. నిజానికి ఇది శాపమే అయినా అప్పటికి పుత్రులులేని దశరథునికి ఇది వరమే అయింది. తనకి పుత్రులు పుడితేగదా శోకం కల్గేది. అందుకని తనకి పుత్రులు పుడతారనే ఆనందం కలిగింది. ఆ విషయాన్ని ఎవరికి చెప్పాడో ఊహింపవీలుకాదుగాని ముద్దుల భార్య, యుద్ధ సమ సూలలో కూడ అతనిచేత తీసికొని పోబడేదీ అయిన కైకమ్మకి మాత్రం చెప్పాడు. ఈ విషయం విన్న కైకమ్మకి మొదట్లో దుఃఖమే కలిగింది. కాని సంతానం లేక పరితపిస్తున్న తన భర్తకి సంతానంవల్ల దుఃఖంతీరి, అతని ఆనందం తనకు సంతోషాన్ని కలిగిస్తుంది కదా అని సంతోషమైంది. ఈ విషయాన్ని విన్న కైకమ్మ దశరథుని మరణం గూర్చి ఒకింత బాధపడినా, ఈ ఆనందపు వెల్లువలో ఆ దుఃఖం ఆమెకు అప్పుడు మనసుకు పట్టలేదు. కాలం గడిచాక దశరథునికి చెడ్డకలలు (మరణాన్ని సూచించేవి) వస్తున్నాకూడా ఆమెకు ఈ విషయం గుర్తువలేదు. కారణం, అలనాడు దశరథుడు చెప్పిన పుత్రశోకానికి సంబంధించిన శాపంలోని 'కష్టం' అనేది, సంతానం కలుగుతుందనే ఆనందపు మడతలలో భద్రంగా ఎక్కడో కనిపించనంత లోపల ఉండిపోవడమే, మంథర వచ్చి రామ పట్టాభిషేక వార్త చెప్పినా ఆమెకు దుఃఖం గుర్తువలేదు.

మంథర దేవతల బుద్ధికి అనుగుణంగా అలా చెప్పుకుపోతోంది. కైకమ్మ తప్పుతప్పని మందలిస్తూనే ఉంది. ఎప్పుడైతే మంథర "ద్రువం ప్రణట్టో భరతో భవిష్యతి" రాముడు రాజాకాగానే భరతుణ్ణి చంపుతాడు కాబట్టి నశిస్తాడని అన్నదో, ఆ పుత్ర శోకశాపం చటుక్కున కైకమ్మకి గుర్తువచ్చింది. పుత్రుడు పోయాడనే శోకంతో మరణించడం పుత్రశోక మరణమండే. కైకమ్మ ఆలోచించింది. రామ లక్ష్మణులు మాత్రమే దశరథుని వద్ద ప్రస్తుతం ఉన్నారు. భరత శత్రుఘ్నులు తన తండ్రియింట ఉన్నారు. దుఃస్వప్నాలు (చెడ్డకలలు) వస్తున్న దశరథునకు మరణం ఎలాగూ తప్పదు. ఆయన పోవాలంటే పుత్రశోకంతోనే పోవాలి. అంటే, దశరథుని వద్ద ఉన్న రామలక్ష్మణులకి మరణం కలిగితే తప్ప దశరథునికి చావురాదు. దశరథుని మరణం నిశ్చయం కాబట్టి, అతని మరణానికి రామలక్ష్మణ మరణం కారణంగాని, ముందు జరిగేది కాని కారాదని ఆమె తీవ్రంగా ఆలోచిస్తూ, ఎలా ఈ చిక్కుని విప్పాలా? అని ముఖంలో గాంభీర్యాన్ని చూపిస్తూ ఉంటే, ఎదురుగా ఉన్న మంథర

కైకమ్మ చూస్తూ, తన మాటలకి కైకమ్మ లొంగిపోయి ఆలోచిస్తోందని భావిస్తోంది.

(శ్రీ) మద్రామాయణం అంతా ఇలాగే ఉంటుంది. మంథర మాట్లాడేది ఒకటి. కైకమ్మ ఆలోచిస్తూన్నది వేరొకటి. రావణవధకోసం పన్నాగం పన్నిన దేవతలు చేస్తున్న ఆలోచన ఇంకొకటి. కాని మంథర అనుకుంటోంది- 'తన మాటనే కైక వింటోందని'. కైక అనుకుంటోంది- 'తాననుకునేది తెలియని మంథర తనని నమ్మేలా ప్రవర్తిస్తున్నాను గదా' అని. దేవతలనుకుంటున్నారు- 'ఈ యద్ధిటి ప్రవర్తనలకి కారణం ఘనమైతే వాళ్ళకి వాళ్ళే దీనికి కర్తలమనుకుంటున్నారు గదా-సంతోషించ దగినదే' అని. ఇలాంటి సందర్భంలో కైకమ్మ ఆలోచించి మంథరనే ఉపాయం అడిగింది. మంథర వెంటనే అంది, 'తా వరౌ యాచ' అని. 'ఆ రెండు వరాలనీ అడుగు' అని. ఎ రెండువరాలు? అంటే దేవేంద్రునితో కలిపి రాక్షసునితో పోరాడి నప్పుడు కైకమ్మ రెండుమాటులు రక్షిస్తే దశరథుడిచ్చిన వరాలు రెండున్నా.

ఈ వరాల కథ అంతా దేవేంద్రునికి సహాయపడినప్పుడు జరిగింది. అంటే దేవతలు ఏనాడో ఈ పథకాన్ని సిద్ధం చేసికొని దేవేంద్రునిద్వారా దశరథుణ్ణి ఆహ్వానింపచేసి రెండువరాలనీ దశరథునిద్వారా కైకమ్మకి ఇప్పించి, ఆ వరాలు ఉపయోగపడే కాలం వచ్చినప్పుడు ఏం అడగాలో అప్పుడు నిర్ణయించవచ్చుననుకొన్నారని స్పష్టంగా తెలుస్తోంది కదా! సరిగా అదే అయింది. దైవబుద్ధి ప్రేరణచేత మంథర చెప్తే, దైవప్రేరణచేత చెప్తూన్నానని తెలియని కైక తన రాముని క్షేమం కోసమే వరాలని అడుతున్నానని భావించి వరాలని అడుగుతానని అంది. లోకం అంతా తనని అడిపోసుకొంటారని తెలిసినా రామునిక్షేమాన్నే కోరి అరణ్యాలకి పంపించ నిశ్చయించిన కైక భూ-స్వర్గలోక వాసులిద్దరికీ కూడ ప్రశంసాపాత్రురాలే.

ఇక్కడ మరో రహస్యంకూడ ఉంది. తనకి పుట్టబోయే కొడుకుకే రాజ్యం వట్టం కట్టడమనే నియమానికి లోబడి తన వివాహం జరిగింది. అంటే భరతుడనే వాడు పుట్టుకతోటే రాజుకాన్ని పొందే అర్హుడయ్యాడు. ఆ విషయం తెలిసిన కైక అసలు ఆ మాటనే ఎత్తదేమి? తన వివాహమే తన పుత్రునికి రాజ్యాధికారాన్ని కట్టబెట్టేది అయినప్పుడు తాను భరతుని విషయాన్ని గూర్చి దశరథుణ్ణి యాచించడం గాని పీడించడం గాని చేయనవసరం లేదు కదా! ఎందుకిలా ఆమె వరాలని యాచిస్తూ దశరథుణ్ణి పీడించాలి? కారణం తన పుత్రునికి వట్టాభిషేకం జరగాలనే దురాశ ఎక్కడ కైకమ్మకి లేనేలేదు. కైకమ్మ ఇలా ప్రవర్తించడానికి కారణం కైక

కానే కాదని చెప్పడానికి వాల్మీకి శ్లోకమే ప్రమాణం. మాసినచీర కట్టుకొని, నేల మీద పరుండిన ఆ కైకమ్మ “లజామివ వినిష్కృతాం, శలితాం దేవతామివ, కిన్నర మివ నిర్హతాం, చ్యుతామప్సరసం యథా - మాయామివ పరిభ్రష్టాం హరిషీమివ సంయతాం కరేణుమివ దిగ్ధేన విద్వాం మృగయువా వనే॥ 10/25” తైంపబడిన తీగలా, పుణ్యం తఱగిపోగా నేలపడిన దేవతాశ్రీలా, మనోవ్యాకులంతో ఉన్న కిన్నర శ్రీలా, భూలోకానికి జారిపడిన అప్సరఃశరితలా. పనిచేయని మాయలా, వలలో చిక్కిన ఆడురేడిలా, వెటగాని విషబాణం గ్రుచ్చుకున్న ఆడవనుగులా ఉందిట. ఈ పోలికలన్నింటినీ శరిశీలిస్తే ఏ ఒక్కటి కూడా తనకు తాను చేసుకొన్నవి కావు. ‘తైంపబడిన తీగలా’ అంటే తైంపినది మరొకరైతే బాధ అనుభవించేది తాను అలాగే చివరపోలిక విషబాణం మరొకరు గ్రుచ్చితే బాధననుభవించేది ఆడవనుగు కదా! అలాగే దైవకృత్యానికి దేవతలు ఈమెను ఉపయోగించుకుంటూంటే బాధని ఈమె వదుతోందన్న మాట.

కై కా దశరథ సంభాషణం

తాను వస్తూంటే ఎదురురావడంగాని, దూకికలను పంపడంగాని, చెలిక తైలూ దాసీలూ కైకమ్మ జాడని చెప్పడంగాని లేకపోవడంతో ఏదో కీడుని శంకిస్తూ దశరథుడు రాసాగాడు. వస్తూనే పై చెప్పిన విధంగా ఉన్న కైకమ్మని చూచి “కైకా! వ్యాధి కల్గిందా? పైద్యులను రప్పిస్తాను. ఏదై నా కోరిక ఉందా? ఎవరికి ప్రియాన్ని చేయాలో చెప్పు. ఎవరికి అప్రియం కల్గించాలో చెప్పు? ఎవరిని చంపించను? చంప వలసిన ఎవరిని విడిపించాలో చెప్పు. ఎవరిని ధనవంతునిగా చెయ్యను? ఎవరిని దరిద్రునిగా చేయాలో చెప్పు. తప్పక చేస్తాను. (అవధ్యోవధ్యతాం కోవా - కోవా వధ్యో విముచ్యతామ్ - దరిద్రః కోవా భవత్వాధ్యో ద్రవ్యవాన్ వా వ్యకించనః - కఃప్రియం లభతామద్య కోవా సుమహదప్రియమ్ 10/31) అని ఇలా అనందర్పంగా ఇజ్జోకు వంశీయుడు మాట్లాడవచ్చా? అన్నిస్తుంది. దీనికి ఒకే సమాధానం. ‘కామీకమలపత్రాక్షీ మువాచ వనితామిదమ్’ అనేది. ఈ సంభాషణ ప్రారంభంలోనే దశరథుణ్ణి గూర్చి వాల్మీకి ఇలా అన్నాడు. “చాపు దగ్గఱపడినవాడు, అదీకాక కామంతో ఉన్న ‘కామి’ ఇప్పుడు. ఆతడు కమలపత్రాల వంటి కళ్ళున్న కైకని చూచాడు. అందుకే ఇలా మాట్లాడుతున్నాడు” అని. కామమే ప్రధానంగా ఉండే ‘కామి’ శ్రీలతో ఇలాగే మాట్లాడుతాడని, ఇన్ని వరాలని ఇస్తున్న దశరథుడూ ఇంతే వని మహర్షి దోధిస్తున్నాడు. పురుషుడు మాటలాడుతున్న కొద్దీ, తన మనోరథాన్ని

పొందదలచిన శ్రీ మౌనమే పాటిస్తుంది. శ్రీ మౌనాన్ని కలిగి ఉన్నంతసేపూ 'కామి' అయినవాడు మాటలాడుతూనే ఉంటాడు. ఎక్కడ సరిగా కంఠం పట్టుకునే మాటని 'కామి' పలుకుతాడో, అప్పుడు ఆమె గట్టిగా ఆ మాటని పట్టుకుంటే, ఇప్పటివలెగా ప్రసంగించిన 'కామి' అవాక్కు అయిపోతాడు ఈ లోకవిధానాన్ని ఇక్కడ గమనించాలి. దశరథుడలా మాట్లాడుతూ ఉండడాన్ని గమనించి ఆమె 'చేస్తానని ప్రతిజ్ఞ చేస్తే' చెప్తానన్నది. (ప్రతిజ్ఞాం ప్రతిజానీష్వ యదిత్వం కర్తుమిచ్ఛసి). కామియైన దశరథునికి రావోయే కష్టం తెలియలేదు. 'కై కేయి! స్త్రీలలో నువ్వు, పురుషులలో రాముడూకంటే నాకిష్టులు లేరు. అలాటి రామునిమీద, ఎవనిని చూడకుండా ఒక్క ఘడియకూడా జీవించలేనో అలాటి రామునిమీద, దేహాన్నీ ఇతర పుత్రుల్నీ విడిచి అయినా ఎవడు లేక బ్రతుకలేనో అలాటి రామునిమీద ప్రతిజ్ఞచేసి చెప్తున్నాను— 'నీవు అడిగినది తీరుస్తాను' అన్నాడు. (తేనాఽజయ్యేన ముఖ్యేన రామవేణ మహా త్మనా-శ పే తే జీవనార్హేణ బ్రూహి మన్యనసేచ్ఛసి-యం ముహూర్త మవశ్యంస్తు జీవేయమహం ద్రువం తేన రామేణ కై కేయి శ పే తే వచనక్రియామ్-అత్మనా వాఽఽత్మజై శ్చాన్వైర్వృత్తేయం మనుజర్షభమ్—తేన.....11/8)

రామునిమీద ముమ్మాటు ఒట్టుపెట్టాక ఆమె చెప్ప ప్రారంభించింది. "ఓ! చంద్రసూర్యులారా! ఆకాశము, చాత్రంబవచ్చు, దిక్కులు, దేవతలు, రాక్షసులు అందఱూ వినండి. (వరం మమ దదాత్యేష తన్మే శ్రుణ్వంతు దేవతాః)" అంటూ. అప్పటికి కూడా దశరథునికి అబోచన కలుగలేదు. భర్త తన కోరికను తీరుస్తానని అనగానే సూర్యచంద్రుల దగ్గరనుండి దేవతలవరకూ అందఱినీసాక్షులుగా ఉండమని పలుకుతోందంటే ఎంత గట్టివరం అడుగబోతోందో కదా! కై కమ్మకి ఈ బుద్ధిపుట్టించినవాళ్ళు దేవతలు కాబట్టి కై కమ్మ ఆ దేవతలనే ఉద్దేశించి ఇలా పక్కంది కూడ.

చెప్పిందొకటి - అడిగింది మరొకటి

మంథర కై కమ్మతో '1. భరతునికి రాజ్యం కట్టబెట్టించు 2. రాముణ్ణి 14 ఏండ్లు అరణ్యానికి పంపించు' అనే చెప్పింది. కాని కై కమ్మ మరికొన్నింటిని కలిపి ఎలా అడిగిందో చూస్తే దేవతల పన్నాగమే అని అర్థమౌతుంది. (అభిషేక సమారంభో రామవస్యోపకల్పితమ్-అనేనై వాభిషేకేణ భరతో మేఽభిషిచ్యతామ్ - నవపంచ చ వర్షాణి దండకారణ్యమాశ్రితః చీరాణినజటాధారీ రామో భవతుతాపసః - తదాదై వాసురే యుద్ధే (వరోదత్తః) తస్యకాలోఽయ మౌగతః - అద్యచ్ఛైవ హి పశ్యేయం ప్రచూంతం రామవం వనమ్ 12/28).

జైది మహర్షులు రామునికోసం ఎదురుచూస్తున్నారు. వారికి దర్శనాన్నీ ఈయవచ్చును. అని ఇన్ని ఆలోచించిన దేవతలు కైకమ్మద్వారా ఇలా వరాన్ని అడిగించారు. ఈ వార్త ఎక్కడ భరతునకు తెలిసి ఈ పట్టాభిషేకం ఆగిపోదో అని భయపడిన దేవతలు 'ఈ రోజునే రాముడు అరణ్యాలకి బయలుదేరాలనే' నియమాన్ని కూడా పెట్టించారు. 14 సంవత్సరాలూ తావసునిగా జీవిస్తూ అరణ్యాలలో గడపడానికి దేవతల ఆలోచన ఇదైతే, లోకమైన ఆలోచన వేరుగా ఉంటుంది. ఒకరాజు 14 సంవత్సరాలు పట్టణంలో ఉండక జీవించినట్లైతే, అందునా అరణ్యంలో తావస జీవనం గడిపితే పై రాగ్యబుద్ధి కలిగి రాజుగా రాడు. వచ్చినా రాజ్యాధికారం చేయడానికి పొరుడే కాకపోవడం వలన సాంకేతికమైన చిక్కు వస్తుంది. రాజ్యాధికారం చేయడానికి కాలదోషం పడుతుందన్నమాట. దేవతాప్రేరణకాక నిజంగా కైకయే వరాలు అడిగింటి ఉంటే 'రాజా: రామునిచేత ఎప్పటికీ రాజ్యాన్నిచేయమని శపథం చేయించు భరతుణ్ణి రాజుచేసి రక్షిస్తుంటానని ఒప్పించు' అని అడిగి ఉండవచ్చు. ఆ వరాలు దశరథునికి కొంతలోకొంత ఇష్టమైయుండేవి. కారణం రాముడు తనవద్దే ఉంటాడు. కాబట్టి ఇంత దురుణమైన వరాలు అడిగే బుద్ధి కైకమ్మకు సహజంగా ఉంటే ఆమె ప్రవర్తన పెనుకకాలంలో కూడ ఏమో ఒకటో రెండో కనీసం ఇలాటి అన్యాయపు ఆలోచనలు కలిగిందాలి కదా! నవతిపుత్రుణ్ణి ఆదరించే లక్షణమూ, రామపట్టాభిషేక వార్తని విని ముత్యాలహారాన్ని బహుమతినిచ్చే శీలమూ, రాముడే రాజు కావాలని వాదించిన ప్రవర్తనమూ పెనుకకాలంలో కన్నడిగిన ఈమె ఒక్క మాటుగా ఇలా దర్శనమీయడానికి కారణం రాముణ్ణి దండకారణ్యాలకి పంపించడానికి ఈమెయే తగినవని దేవతలు ఈమెని నిర్ణయించుకోవడమే.

దశరథ విలాపం.

భరత పట్టాభిషేకమూ, రామ వనవాసవిషయమూ వింటూనే మూర్ఛపోయి తేరిన దశరథుడు కైకమ్మని చూచాడు. జింక నిద్రనుండిలేచి పులిని చూచినట్లా, మంత్రంచేత కట్టుబడ్డ పాము మంత్రగాల్టి చూస్తున్నట్లా అనిపించింది. నిజమో? కలో? తెలియలేదు. ఒకక్షణంపాటు కోపంతో కళ్లు ఎఱ్ఱబడ్డాయి. ద్వేషంతో నిట్టూర్పులు రాసాగాయి. 1) దుష్కర్మాలా? పశుపద్యోధులు కూడ రాముణ్ణి ప్రేమిస్తుంటే, ఏ కారణంకో సుప్రసిద్ధి ద్వేషిస్తున్నావు? రాశిల్యా సుమిత్రలపైనా విడుస్తామగాని రాముణ్ణి విడువలేను నాకు ప్రాణహాని కల్గించే కోరికను కోరావు. కాబట్టి నాతలతో నీ పాపాలకి మ్రొక్కుతాను. దయచూపు. 2) భరతునిమీద నాకు ప్రేమ ఉన్నదో

లేదో తెలిసికోదలిస్తే రాముణ్ణి అరణ్యాలకి పంపించాలా? రాముణ్ణిగూర్చి భరతుని కంటే గొప్పగా చెప్పేదానిప! అవన్నీ అనశ్కలా? కైకా! నిన్నేవో పిశాచాలు ఆపే శించి ఉండవచ్చు. ఎప్పుడూ అధర్మాన్నిగాని అప్రమీయాన్నిగాని చేయనిదానికి నీకు ఈ బుద్ధి ఎందుక్కలిగింది? (న హి కించిదముక్తం వా విప్రీయం వా పురాషమ ఆకరోస్త్యం విశలాక్షి! తేన న శ్రద్ధధామ్యహమ్ 12/20) నీ ఈ మార్పుని నమ్మ లేకపోతున్నాను. 3) రాముడు అధర్మాన్ని తలపెట్టనే పెట్టడు. వేలమంది సేవకులలో పరిచారికలలో ఎవ్వరుగాని అతనిలో ఒక్క తప్పునికూడ చెప్పలేదే? ఇలా అడగడానికి కారణం ఏమిటి? నాకు చావు సమీపిస్తోందని తెలిసినా సన్ను కరుణించు' అన్నాడు.

శ్రీ మద్రామాయణంలో ఇలాటి ఖట్టాలు వినడానికి చాల ఆసక్తికరంగా ఉంటాయి. ఎవరు వాదిస్తారంటే వారిదే ధర్మమనిపిస్తుంటుంది. కైకమ్మ అంది. "1. రాజా! వరాలు ఇస్తే అడిగానా? నా అంత నేనడిగానా? రామునిమీద ఒట్టు పెట్టి మరీ ఇస్తానన్నావే? ఆ మాటలేమి హ్యాయి? 2. నా భార్య నాకు యుద్ధ రంగంలో రెండుమూలలు ప్రాణదానంజేస్తే, ఆమెకు వరాలిస్తానని ఈయలేదని తోటి రాజులతో చెప్పుకుంటావా? ఇచ్చేకు వంశమర్యాద యదేనా? 3. కైకబుడనే రాజు మొక్క దానగుడాన్ని పరిశీలించాలని ఇంక్రుమ దేగగానూ, అగ్నిదేవుడు పావురం గానూ ఒకరిపెంట ఒకరుగా పావురం కైబుడ్డే శరణువేడించట. దేగపావురాన్ని ఇమ్మని కైబుడ్డే అడిగితే కైబుడ్డు తన వేళా హంసాన్ని కోసి పావురానికి ఇచ్చి మాట నిలబెట్టుకున్నాడు అలర్కుడనే రాజునైన అంశునైన బ్రాహ్మణునకు కన్నులు అడగగానే దానమిచ్చాడుగదా! 'చెలియలి కట్టనాటిరాకు' అని సముద్రుణ్ణి దేవతలు ప్రార్థిస్తే సముద్రుడు మాట ఎప్పుడైనా తప్పాడా? రాజా! నా నిశ్చయాన్ని చెప్తున్నా విను. నేనడిగేది ధర్మంరావచ్చు-అధర్మమే రావచ్చు. మంచిదే అయ్యుండవచ్చు లేదా చెడ్డదని నీకు కోపవచ్చు. నాకిచ్చిన ప్రతిజ్ఞ వెరవేరల్సిందే. ఏమైనా సరే ఇయ్యనని అంటే నీ ఎదుటే విషాన్నిత్రాగి మప్పు చూస్తుండగానే ప్రాణాలు విడుస్తాననీ, రాముణ్ణి అరణ్యాలకు పంపిస్తే తప్పు నాకు శాంతిలేదనీ నామీద భరతునిమీద ఒట్టుగా చెప్తున్నాను' అన్నది. (భవత్త్వస్యో ధర్మోవా సత్యం వా యది వాన్యతం యత్త్యయా సంశ్రుతం మహ్యం నాస్తి తస్య వ్యతిక్రమః-అహం హి విషమద్యైవ పీత్వా బహు తవాగ్రతః-తస్యతస్తే మరిష్యామి రామో యద్యభిషిచ్యతే-భరతేనాత్మ నా చాహం శపేతే మనుజాధిప! స కథంచిద్భుతే రామాద్భరతో రాజ్యమావసేత్)

దశరథుడు దుఃఖిస్తూ ఇలా అన్నాడు. (అనర్థమిమ మర్థాభం కేనత్వ ముప దర్శిరా శీలవ్యసనమేత తే నాభిజానామ్యహం పురా-బాలాయా స్తత్త్విదానీం లక్షయే విపరీతవత్ 12/57) 1) కైకా ! ఈ అనర్థాన్ని ప్రయోజనం కలదానివిగా ఎవరు నీకు చెప్పారు ? చిన్నప్పటినుండి లేనిబుద్ధి ఎక్కడనుండి వచ్చింది ? నాకు ఆశ్చర్యంగా ఉంది. 2) మంత్రిలూ - పౌరులూ - జానపదులూ అందఱూ నిర్ణయించినదానిని భార్య కారణంగా చేయడం లేదని మహర్షులతో చెప్పనా ? 3) నీ ఇష్టాన్ని నెరవేర్చి నిన్ను ఎలాగూ నమ్మను. కాని నీ ఇష్టాన్ని నెరవేర్చిన మీదట కౌసల్య నన్ను నమ్ముతుందా ? నా గతి ఏమిటి ? 4) ఒక స్త్రీ కోసం (భార్య) రాముణ్ణి అడవులకి పంపించాడని లోకం నన్ను నిందిస్తే మన వంశ చరిత్రకి ఎంత మచ్చవస్తుంది ? స్త్రీ కారణంగా అధర్మాన్ని చేయరాదనే భావనతోనే భరతునకు రాజ్యాన్ని ఈయకుండా ప్రత్యేక సమావేశం ఏర్పాటుచేసి రామునికి పట్టాభిషేకాన్ని నిర్ణయించిన దశరథుడు ధర్మాత్ముడు కాడా ?) 5) రాముణ్ణి పిలిచి 'అరణ్యానికి వెళ్ళు' అని నేను చెప్తే నా మనసులో 'ఇష్టంలేదు' అని గమనించక అరణ్యానికే వెళ్ళాడు రాముడు. (యది తే రాఘవః కుర్యాద్వనం గచ్ఛేతి చోదితః- ప్రతికూలం ప్రియం మే స్యాన్నతు వత్సః కరిష్యతిః 12/86) మేమందఱం వెళ్ళాక ఈ నరకంలో శాశ్వతంగా జీవించు. అందఱు ఆశాఘ్లానీలా ఉండరుగాని నీలాటి స్త్రీలు రహస్యంగా భయంకరమైన కీడు తమ భర్తలకి చేస్తారు. వారి పనిని సాధించుకోవాలనే ఆలోచనే తప్ప ఇతరుల విషయాన్ని లక్ష్యపెట్టరు. (ధిగస్తు యోషితో నామ శతాస్సార్థపరాస్సదా న బ్రహ్మిస్త్రియ స్సర్వా భరతస్యైవ మాతరమ్ 12/102). కైకా! భర్త అనే మర్యాదతో నై నా ప్రసన్నురాలివి కావా!' అని ప్రార్థించాడు.

దేవతల బుద్ధిచే ప్రేరేపింపబడింది కాబట్టి కైకమ్మ లొంగకపోతే దశరథుడు కైకమ్మని దృష్టిలో ఉంచుకుని లోకంలోని స్త్రీలందరినీ నిందించాడు ఇది లోక సహజమైన విధానం. కష్టం కరుగనంతవరకూ ఏది సుఖానికి కారణమనిపిస్తుందో దానిమీదనే కష్టం కలిగిన రోజున ద్వేషం జనిస్తుంది. ఇలాటి సందర్భంలోనే స్త్రీల మీద కొన్ని శ్లోకాలు పుట్టాయి. అయితే ఆ శ్లోకాలని సందర్భం విడిచి చదువుకున్న శైతే స్త్రీజాతికి అవమానకరంగా అనిపిస్తాయి. సందర్భాన్ని గ నింపాలి. దురదృష్ట వశాత్తు నేటి స్త్రీలు చాలమంది పురావేదిహాసాలలోని శ్లోకాలలో స్త్రీనింద జరిగినప్పుడు సందర్భాన్నీ, నిందించిన వ్యక్తిని, అతని స్థితిని గమనించకపోవడం వలన పురాణ

వ్యతిరేకత స్త్రీలలో కలుగుతోంది. ఇలాటి సందర్భంలో పుట్టిన శ్లోకాలు - స్మితేన రాగేణచ లజ్జయాభియా పరాజ్ఞుభై రర్థకటాక్ష విక్షయైః వచోవిరీర్ష్యా కలహేన లీలయా సమస్తభావైః ఖలు బంధనం స్త్రియః - నవ్కుతో(శంత నుజ్జీ గంగ) అనురాగంతో (సత్యవంతుజ్జీ సావిత్రి) సిగ్గుతో (దుష్యంతుజీ శకుంతల) భయంతో (సుంవో, సుందులని మోహిని) క్రీగంటి చూపులతో (వ్యానుజ్జీ సత్యవతి) ఈర్ష్య నిండిన మాటలతో (శివుజ్జీ పార్వతి) కలహంతో (కృష్ణుజ్జీ సత్య భామ) విలాసంతో (పాండవులని ద్రౌపది) స్త్రీలు పురుషులని కట్టివేస్తారుట. చివరికి వారివలన బాధ కల్గినప్పుడు - నాసాం స్నేహా నరఃకార్యః తథావైరో జనే శ్వర - అడువారితో స్నేహంగాని విరోధంగాని పెట్టుకోరాదనీ చెప్పారు ఆ బాధ పడ్డ వ్యక్తులు. 'పుత్రులు పుట్టినంతవఱకూ అదరించిన భార్య, తాను తల్లి కాగానే ప్రేమని పిల్ల లమీదికి తీర్పుతుంది. కాబట్టి పిల్ల బున్న తల్లి ని (భార్యని) నమ్ముదు అని మతోక్తరన్నారు. (నహిభార్యేతి విశ్వాసః కార్యః పుంసాచధంచన నహి కార్యమనుధ్యాతి నారీ పుత్రవతీ సతీ) ఇవన్నీ అలాటికాల్లో పుట్టినవే అని గమనించాలి.

“కామాతురుజ్జీ కాబట్టి ప్రమాణం చేసాను, తెలివి వచ్చింది. అంగీకరించను” అని దశరథుడు అనచ్చు. కాని దశరథుడు ధర్మాత్ముడు. కాబట్టి అలా తప్పించు కోకుండా మథనపడుతున్నాడు. పెళ్ళినాటి ప్రమాణం - అదీకాక యుద్ధంలో ఇచ్చిన వరాలు - కోరినది తనకిష్టురాలైన భార్య-అందునా పట్టాభిషేక సమయంలో-ఎవరి గురించి కాక తన భార్య తన పుత్రుజ్జీ గూర్చేకదా కోరింది. ఒక ప్రక్కగా చూస్తే కైక వాదనలో అర్థం లేకపోలేదు. అందుకని రాజ్యాన్ని ఇద్దరికీ భాగించనా? అని అలోచించి రాజ్యం మొత్తం రామునికి చెరిదవలసినట్టే వాడికియ్యకపోవడం ఒక దోషం. వాడి అర్ధరాజ్యాన్ని మతోక్తనికి ఈయదలచడం రెండవదోషం. ఈ సందర్భంలో ఇద్దరికీ కాకుండా తాను మకజించేంతవఱకూ తనవద్దే రాజ్యం ఉంచుకొని ఏలేటట్టే (ప్రజలందరూ రామునికి నిర్ణయించాక) అది మచింతదోషం. దీనికి తట్టుకోలేక 'మరణిస్తాను' అని దశరథుడనగానే 'రాముజ్జీ వనానికి పంపితే సమస్య తీరిపోయేప్పుడు చావడమెందుకు ?' అని కైకమ్మ ప్రశ్నించింది. (విషం తాగేస్తే పరిష్కారమయ్యేప్పుడు చావడమెందుకు ? అన్నట్లుంది ఈ రిప్పు). రాముజ్జీ పంపితే తనకి ప్రాణాలు నిలువవు. పంపకపోతే ప్రజలతీర్పుని పొటిస్తానని చెప్పిన సత్య

వాక్కుకి హాని జరుగుతుంది. సంపితే ఆత్మ ప్రాణహాని, పంపకపోతే సత్యహాని జరుగుతుంది. అందుకనే దశరథుడు ఈ రెంటికీ నడుమపడి కాడికి చక్రానికి నడుమ ఉండే ఎద్దులా ఉన్నాడని వాల్మీకి వ్రాస్తాడు. ఎద్దు-ధర్మానికి సంకేతం. ధర్మ నిర్ణయాన్ని ఎలా చేయాలా? అనే విషయంలో నిర్ణయం చేయలేని తనస్థితిని ఈ పోలిక చెప్తుంది. పైగా ఎద్దు తెల్లగా ఉండి సత్త్వగుణానికి ప్రతీక. కైక నరాల విషయంలో వీ విషయమూ తెలియని అ-మాయ-కుడు దశరథుడని కూడ ఈ పోలిక చెప్తుంది. దశరథుడు అ-మాయ-కుడే అయితే ఎందుకిలా అయ్యాడు? అంటే లోక కంగా నా సమాధానం చెప్పుకోవాలి. రాజులు వ్యసనపరులు. శ్రీ వ్యసనంతో ఈయన (తన భార్య అయిన అతిరామంతో ఉండడమూ వ్యసనమే. కైకవిషయంలో దశరథుడు ఇదే చేస్తున్నాడు.) ద్యూతం వలన ధర్మరాజు, వేటవలన యయాతి, మద్యం వలన అర్జునవర్ణుడు, అచార్యులలో శుక్రాచార్యుడు, పరుషంగా మాట్లాడడం వలన శిశుపాలుడు ఎక్కువమోతాదు శిక్ష విధించడం వలన కంసుడు, తండ్రి అర్జించిన దాన్ని నిలుపుకోక - అలా అని క్రొత్తది సంపాదించలేక దుర్యోధనుడు నష్టపోయారు. ఈ నష్టానికి కారణాను 'సప్త వ్యసనాలు.' (శ్రీద్యూత మృగయా మద్య వాక్పారుషోగ్ర దండనాః అర్థ సందూషణం చేతి రాజ్ఞాం వ్యసనం సప్తకమ్).

దశరథుని ఏడుపు వినికూడా ఆమె చలించలేదు. (ప్రియామదుష్టాం ప్రతికూల భాషిణీమ్ 13/25) ఇలా ఉండడంలో ఆమె తప్పులేదని వాల్మీకి 'అదుష్ట' (దోషంలేనిది) అని చెప్తున్నాడు. తన ప్రార్థనని కైక పాటింపలేదని బాధపడిన దశరథుడు 'కైకా! పాపిపైన నిన్ను ఏ అగ్నిసాక్షికంగా పెండ్లి చేసి కొన్నానో ఆ నిన్ను పుత్రునితో సహా విడిచేస్తున్నాను. రామాభిషేకమే సాగాలి. ఒకదేశ విఘ్నమే కలిగి నేనే మరణిస్తే అవే సంభరాలతో నా ఉత్తరక్రియలని సుహృద్దానీ కొడుకూ మాత్రం చేయవద్దు. పెద్దవాడుండగా చిన్నవానికి పట్టాభిషేకం చేయమంటున్నదానినీ, భర్తని దేశదేశాల జనులమధ్య, అవసూనించ సిద్ధపడుతున్నదానినీ, పట్టుదలని విడువనిదానినీ, రాముణ్ణి ఇప్పుడే బెళ్ళాలని చెప్తా నాకు అప్రియాన్ని కల్గించుతున్నదానినీ అయిన నిన్ను విడువడం దోషంకాదు - (యస్తే మంత్రకృతః పాణి రగ్నో పాపే! మయాషృతః-తం త్యజామి స్వజం చైవ తవ పుత్రం తథ్యాసహ 14/14 - ధర్మవిఘ్నకరీం భార్యామ

సతీం చాతి కోఠనాం త్వజేద్ధర్మస్య రక్షణం సదైవా ప్రీయవాద్విష్మ్) అంటూ ధర్మానికి కట్టుబడ్డాను నా తెలివి పోయింది. ధర్మాత్ముడైన రాముణ్ణి చూడాలనుకుంటున్నాను అన్నాడు దశరథుడు. (ధర్మబంధేన బద్ధోఽస్మి నష్టా చ మమచేతనా-జ్యేష్ఠం పుత్రం ప్రీయం రామం ద్రష్టుమిచ్ఛామి ధార్మికమ్ 14/24). ఈ మాటలవలన రాముణ్ణి పంపించడమనే దానికి దశరథుడు అనుజ్ఞని ఇస్తున్నాడని తెలుస్తోంది. రెండవది-రాముడు ధార్మికుడు. 'ఇలావేశ్య' అని నేను చెప్పినా, చెప్పలేకపోయినా ఏది ధర్మమైతే అది తాను ఆచరిస్తాడు కాబట్టి అతణ్ణి చూడదలిచాను-అన్నాడు.

అంతఃపురం వెలుపల ఆనందం

ఊరి వెలుపల సరయానదిలో స్నానంచేసి అయోధ్యాజనం అంతా జుట్టులు జుట్టులుగా అంతఃపురం వైపు వస్తున్నారు. ముందుభాగంలో వశిష్ఠుడు శిష్యులతో వేదాన్ని పఠిస్తూ వస్తున్నాడు. కర్పూరపు నీళ్ళని చల్లి మార్గాలని శుద్రపటచడం చేత ఎనలేని దివ్యపరిమళం ముక్కుపుటాలని తాకుతోంది. ఎటుప్రక్కకి చూచినా సమానదూరంలో రంగురంగుల జెండాలు మార్గానికి ఇరుప్రక్కలా కనిపిస్తున్నాయి. నాలుగుమార్గాల కూటశ్శలో అందమైన బౌద్ధుల ఆకారాలలో రంగురంగుల పుష్పాలని పేర్చారు. ప్రజల కంఠాలలో విలువ తక్కువైన ఆభరణమే లేదు. ఆ సందర్భంలో వశిష్ఠుడు తన వెంట వస్తున్న శిష్యులని అపి సుమంత్రుని వద్దకు వెళ్ళి, "సుమంత్రా! ఇరుగో అయోధ్యాజనం పుష్యమీనతత్రం రాబోతోంది వట్టాభి షేకానికి బంగారు కుండలివిగో, నవధాన్యాలు - తేనెలూ - పెరుగూ - పేలాలూ అన్నీ సిద్ధమే. నృత్యం చేయాలైన ఎనమందుగురు కన్నెలూ, ఊరేగింపుకై శత్రుంజయ మదగజం, రామునికి కప్పేందుకు తెల్లని గొడుగూ, వీచడానికి వింజామరం, ముందు నడిపించేందుకు బండితోకూడా బంగారుపగ్గాల త్రాళ్ళున్న బలిసిన ఎద్దులజత, ఇటు అటు నడిచేందుకు మంచిజాలున్న గుట్టాలూ - ఒకటేమిటి-ఇంక సిద్ధంరానిది రాజు గారు ముత్రమేనని చెప్పు" అని పలికి సుమంత్రుణ్ణిలోనికి పంపించాడు.

దశరథుణ్ణి స్తుతిస్తూలోనికి వెళ్ళిన సుమంత్రుడు దీనంగా ఉన్న రాజునుచూసి నమస్కరిస్తూ కొద్దిగాప్రక్కకి తొలిగాడు. నోరు విప్పలేక రాజు బాధపడుతూంటే "సుమంత్రా! రాముని వట్టాభిషేకవార్తతో రాత్రి రాత్రంతా ఆనందపడిన రాజుకి ఇప్పుడే కొద్దిగా కునుకుపట్టింది. వెంటనే రాముణ్ణి పిలుచుకునిరా! ఆలోచింపు

నక్కడలేదు“ అని కై కమ్మ సుమంత్రునికి ఆజ్ఞనిచ్చింది. రాముణ్ణి పిలుచుకుని వద్దామని సుమంత్రుడు ఇవతలికి రాగానే అక్కడివారంతా ‘దశరథుడు ఇంకా రాలేదేమి? కారణం కనుక్కో’ అనగానే తిరిగి రాజువద్దకు వచ్చి తెరచాటున నిలబడి, “రాజా! నీ దర్శనానికి ఎందఱో ఎదురుచూస్తున్నారు” అని అన్నాడు. వానికి బదులుగా రాజు ‘సుమంత్రా! రాముణ్ణి తీసికొని రమ్మన్న నా ఆజ్ఞని ఎందుకు పాటించవు? నేను నిద్రపోవడంలేదు. రాముణ్ణి తీసికొని రా’ అన్నాడు. (సుమంత్ర! రాజా రజనీం-రామహర్ష సముత్సక్తః ప్రజాగరపరిశ్రాంతో నిద్రాయా వశ మేయివాన్ - రామ మానయభద్రంతే నాత్రకార్యా విచారణా - రామ మానయ సూతేతి యదస్యభిహితోఽనయా కిమిదం కారణం యేన మమజ్ఞా ప్రతిహస్యతే । 4/62-63+5/26)

సుమంత్రుని జన్మ ధన్యం.

తం వై శ్రవణ సంకాశ ముపవిష్టం స్వలంకృతమ్ ।

దదర్శ సూతః పర్యంకే సౌవర్ణే సోత్త రచ్చదే॥ (8)

సుమంత్రుడు పెళ్లైనారికి రాముడు స్వచ్ఛమైన దుప్పటి వలచిన బంగారు మంచం మీద కూర్చుని ఉన్నాడు. ప్రక్కన నిలబడి సీత చామరంతో వీస్తోంది. భార్యతో కలిసి ఉండి, ఐశ్వర్యాన్ని ఇచ్చే దాతలో, కుశేరునితో సమానంగా కన్పిస్తూ (దాతలా ఉన్నాడు కాబట్టి రాజ్యానికి యాచింపడు-రాలేదని బాధపడనూపడ తనమీద వ్రాలిన ఆకాశాన్ని బరిగాలుకొండ ఎలా అందగింపజేస్తుందో అలా మంచ మీద కన్పించాడు చందనంతో, అలంకారాలతో అలంకరింపబడి పరిమళాన్ని వెదజల్లుతూన్నవాడై (వన ప్రయాణానికి సిద్ధంగా) చిత్రానక్షత్రంతో కూడిన చంద్రునిలా సీతతో కలిసిన తాను కన్పిస్తున్నాడు.

సరయూ నదీతీరంలో తెల్ల వారుజామున రామలక్ష్మణులని మేల్కొలిపినప్పుడు విశ్వామిత్రుని జన్మ ధన్యమైతే, శాపమోక్షమిచ్చినప్పుడు అహల్యాజన్మ ధన్యమైతే, ఇక్కడ ఇలా రాముడు భార్యాసమేతుడై కన్పించినందువల్ల సుమంత్రుని జన్మ ధన్యమైంది. ఏమి కావలిస్తే దాన్ని ఇచ్చేయావం (కామేశ్వరో వై శ్రవణోదవాతు)తో రాముడున్నాడు. దర్శనంచేతనే సుమంత్రునికి మోక్షం లభించింది. అనంద పారవశ్యంతో ఆ రూపాన్ని చూచిన సుమంత్రుడు (కౌసల్యానుప్రజా రామ! పితౄ

లేపుతాన్న విశ్వామిత్రునకు యోగనిద్రతో దర్శనమిచ్చిన రాముడు, భార్యసమేతుడై బంగరుపంచంపై తాను మాత్రం కూర్చుని సుమంత్రునికి దర్శనమిచ్చిన రాముడు. పురుషసూక్తంలో నారాయణుణ్ణి ధ్యానిస్తూన్న తన తల్లికి ఇక్కడ దర్శనమిచ్చాడు భగవంతుణ్ణి మనసులో ధ్యానిస్తూంటే, స్వయంగా ఆయనే వచ్చి దర్శనమిచ్చిన స్థలాలు ఇవి. శ్రీమద్రామాయణంలో విష్ణు దర్శనం ఇలా ఉంటే, భారత భాగవతాల్లో 'విశ్వరూపం' పద్ధతిలో ఉంటుంది).

తల్లి కొడుకుల వాగ్వివాదం - మానవ దైవ శక్తుల పోరాటం.

రాముడు రావణవధని చేయవలసిన విష్ణువృత్తికి ఎదిగిపోయిన ఆతరుణంలో కైకమ్మ దేవతల పనిని సానుకూలపఱచే దేవదూత స్థితికి ఎదిగిపోయిన ఆ తరుణంలో, కౌసల్య రాముణ్ణి ఇంకా తన ప్రితునిగానే భావిస్తూ ఇలా అనబోతోంది (కౌసల్యమానవశక్తికి-ప్రయత్నానికి, రాముడు దైవశక్తికి-నిర్ణయానికి ఇక్కడ ప్రతీకలు. దైమానవ శక్తులనడుమ సాగే వాగ్వివాదం ఎలా ఉంటుందోదాన్ని ఈ ఘట్టంలో చూడవచ్చు. దైవశక్తి, నిర్ణయమూ గెలుస్తామని జ్యేష్ఠ చెప్పనక్కరలేదు గదా !)

“రామా! దుఃసాన్ని అనుభవించడానికే నేను ప్రియమైనాను, నువ్వుపుట్టక పూర్వం గొత్రాలి నా నేమోనని భయం. అప్పుడు కేవలం సంతానదుఃఖంతప్ప వేయలేనే లేదు. జ్యేష్ఠభార్యని అయికూడా నా భర్తకి మిగిలిన ఇద్దరినీ వివాహానికి కట్టబెడుతూ ఏ స్త్రీ కూడా పడరాని దుఃసాన్ని పొంది లోలోపల దాచుకున్నాను. ఈ కష్టాలన్నింటినీ నాకు సంతానం కలుగకపోదుగదా! అనే ఆనందంతో దిగమ్రుంగుకున్నాను. కాని ఇది పూర్వపు దుఃసాలు అన్నింటినీ మించిన దుఃఖకారణమైంది రామా ! నీకు కపనయనం అయి 17 ఏళ్ళు అయింది. ఎప్పుడు యువరాజు వాతావా ? సవతులలో ఎలా గొప్పగా ఉందామా ? అనుకుంటూ ఉంటే మళ్ళీ నేను నా పూర్వపు స్థితికే వచ్చేసాను. రామా ! వనాలలో నీతో వారికిననేకమే గడ్డితింటూ జీవించినా చాలు అన్నపానాలు మాని ప్రాయోపవేశనం చేస్తాగాని నీవులేక బ్రతుక (లే)ను. ‘పితృశృత గుణం మాతా’ తండ్రికంటే స్వామియైన తల్లిగొప్పదని శాస్త్రం చెప్తోందిగదా! నీవు అడవికి పోయేందుకు నేనే అనుజ్ఞించును. నిన్నాణ్ణాపించింది తండ్రికాదు సవతి. ధర్మమే అచరింపబడాలి అనిగదా నీ మాట ! మాతృకుసూప ధర్మంకామా ! యాగానికి - సంన్యాసదీక్షకూ గూడా అనుజ్ఞ నీయవగింది తల్లి ! సంన్యాసి అయినా మాతృ

మరణంలో దర్శించవలసినంత గొప్పదనాన్ని 'తల్లి' మాత్రమే కల్గిఉంది" అంటూ ఎమేమో చెప్తూ మానవయుక్తులతో మాటాడుతూన్న తల్లిని దేవతాస్థాయికి తీసికొనిపోదలచిన రాముడు ఇలా చెప్పసాగాడు.

తల్లీ ! 'పితృరాజ్ఞా పరోధర్మః - స్వధర్మోమాతృరక్షణమ్' తల్లిని రక్షించు కోవాలి. మొదటిదీ - బలీయమైనదీ అయిన తండ్రి ధర్మవాక్యాన్ని ఆచరించాలి. లేనిపక్షంలో నాకారణంగా నా తండ్రి, ధర్మకావ్యాన్ని ఉల్లంఘించి అధర్మపరుడై పోతాడు. కండుమహర్షి తండ్రి ఆజ్ఞపై గోవుని చంపాడు - సగరపుత్రులందఱూ తండ్రి ఆజ్ఞ కారణంగానే భూమిని త్రవ్వీ భస్మమయ్యారు - పరశురాముడు తనతండ్రి ఆజ్ఞతో తల్లి రేణుకను చేతులారా వధించాడు - ఈ మూడూ ప్రజాక్షేమం కోసం చేయబడినవే. 1) కలవుకాటకాలు లేకుండా యాగం చేస్తుండగా ఒక గోవు అకస్మాత్తుగా యాగద్రవ్యాన్ని, యాగాన్ని శిన్నభిన్నం చేయబోతే తండ్రి ఇచ్చిన ఆజ్ఞపై దాన్ని కండుమహర్షి చంపాడు, పిమ్మట ప్రాణదానం చేసాడు. ii) సగరపుత్రులు భస్మమైనా వారు త్రవ్విన 'సాగరం' నేటికీ, నీ నాటికీ చిరస్థాయికదా! సముద్రం లేకుంటే ప్రపంచమేలేదు. iii) అకాశంలో అలంకరించుకొని పెడుతూన్న గంధర్వుణ్ణి నీళ్లలో చూచిన బేణత 'నా భర్తకూడా ఇలా అలంకరించుకుంటే బాగుండును' అనిభావించింది. నీ రోజూ తాను ఇసుకలో కుండని చేసి నీటిని తెచ్చేది. కాని అరోజున కుండకాలేదు. విషయాన్ని గ్రహించిన జమదగ్ని తన పుత్రుణ్ణి పిలిచి వధించ మన్నాడు. వధించి 'తల్లిని బ్రదికించు' అని వరంకోరాడు పరశురాముడు. తన భర్తప్రాణదానం చేయగలిగిన గొప్పదనం కలవాడైతే, అకాశంలోని గంధర్వుని అలంకారాలపట్ల ఒక క్షణం మోహితురాలయినయ్యానే! అని ఆమె సిగ్గుతో బాధపడింది. వ్యక్తికి అందం కాదు - గౌరవం (గొప్పదనం) ప్రధానమని సారాంశం). కైకమ్మ యిచ్చిన ఆజ్ఞయేగాని తండ్రి ఆజ్ఞ ఏది? అనడానికి పీలులేదు. ఆమె మఱితగా పురికొల్పితే ఆమె మాటనే అతడు చెప్పాడు. ఆయన స్థితి నాకు తెలుసు. ఒక భార్య తన భర్త వాక్యానికి అనుచూలంగా ప్రవర్తించి ధర్మాన్ని, ప్రియురాలై కామాన్ని, యోగ్యుడైన పుత్రుణ్ణి కని భాగ్యరేఖచేత అడ్డాన్ని పొందాలి. ఈ అన్ని కూడా ధర్మాన్ని అచరిస్తే లభిస్తాయి. పైగా తండ్రి నా మీది విరోధం వలన ఇలా శిక్ష విధించాడందామా? అది సరికాదని సీరూ తెలుసు. ఇక నాతో కూడి నువ్వు కూడా అరణ్యానికి వస్తానన్నావే - అదీ సరికాదు. భార్యకి భర్త తోడిదే ధర్మం.

భర్త జీవించి లేనపుడు పుత్రుని వెంట ఉండాలి. అమ్మా ! ఆశీర్వాచనాన్నికోరే పుత్రుణ్ణి దీవించు. క్షణంలో 14 సంవత్సరాల వనవాసాన్ని గడిపితిరిగి వచ్చేస్తాను.” అంటూ చాచగా లక్ష్మణునికి దుఃఖం, కోపం ముంచుకొచ్చాయి. వెంటనే ఇలా ప్రారంభించాడు.

‘అన్నా ! ఇలా పెళ్లడం సరికాదు. స్వస్థ చిత్తుడూ, అధికారి అయినవాడూ అజ్ఞచేయాలిగాని వృద్ధుడూ, చస్తాననే భయంతో కాలం గడుపుతున్నవాడూ, ఈ వయసులోనూ కైకా విషయంలో కామదాసుడై యున్న ఆయన చేసినది అజ్ఞ ధాతుందా ? అయినా శిక్షని విధించే ముందు న్యాయవాది నేరాన్ని చెప్పి శిక్ష విధించాలి. దండకారణ్యాలకి పోవాల్సినంత నేరం నీలో ఏముందో ఎందుకు చెప్పాడు ? పైగా తాను నోటితో ఎందుకు చెప్పక ఎవరితోనో ఎందుకు చెప్పించాలి? ఏది తప్పు తెలుస్తుందా ? ఎప్పుడూ నిన్ను విడువక తిరిగే నాకు తెలియని నేరం, కైకమ్మతో సరసాలాడే వృద్ధకామదాసునికి ఏలా తెలుస్తుంది ? వృద్ధాప్యం చేతనే మతిచెడింది. కామగుణం వలన విచక్షణజ్ఞానం పోయింది. కాటికి కాళ్లు చాచిన ఆ కామికి ‘కామే ప్రసక్తః పురుషః కిమకార్యం విసర్జయేత్ ?’ ఏది చేయరాదో అని మానుకాడు ? ఎంతో జీతభక్త్యాలు పొందుతూన్న వారున్నారు. వారెవరైనా రామునిలో ఒక దోషాన్నైనా చెప్పారా? ఒక్క మాటలో చెప్పాలంటే ఆయన రామునితండ్రిగానే అయోధ్యలో పిలువబడుతున్నాడు గదా ! నా దగ్గట ఉన్న ఈ కత్తి, విల్లూ అలంకారార్థం లేవు. నువ్వు ‘సరే!’ అనటమే క్షణంలో సంకెలలు తెంచుకున్న ఏనుగులా తండ్రిని అయోధ్యతో సహా పెకలించివైచి ఈ ఉపద్రవాన్ని తొలగిస్తాను. కైకమ్మకి ముందేవరాలిచ్చి, రామునికి యౌవరాజ్యమని ఒక నాటకమాడి, ఆమెని వరాలడగమని చెప్పి, ఇలా చెడగొట్టాడుదశరథుడు. లేకపోతే చాల వేలసంవత్సరాలక్రితం ఇచ్చిన వరాలని రాజు ఇంతకాలం ఈయ కుండా ఉండడానికి తీర్చలేకపోవడం కారణమా ? ధర్మం - ధర్మం అంటూతామనుకున్న తప్పుపనుల్ని సాధించుకొనే వాళ్లలో ఒకడైన దశరథుడు ‘పితృధర్మం’ అనే మాటతో నిన్ను పడగొట్టాడు. ఇటువంటి సందర్భాలలో దైవం-దైవం అనుకుంటూ ఉండడం కంటే మానవబలం (పౌరుషం)తో కార్యాన్ని సాధించుకోవడమే సరైనది” అంటూ కోపంతో ఓగిపోసాగాడు.

రాముని దృష్టిలో కైకమ్మ

తల్లి - తమ్ముడూ మానవ ప్రయత్నంతో దైవ నిర్ణయాన్ని త్రిప్పికొట్టాలని ప్రయత్నిస్తుంటే రాముడు సమాధానం చెప్పసాగాడు. లక్ష్మణా! స్త్రీ సహజమైన మానసికమైన అబలతతో ఆమె అలా మాట్లాడితే మాట్లాడవచ్చుగాని నువ్వు అలాగే మాట్లాడడం ఏంబాగుంటుంది ? తండ్రి నిజంగా కైకమ్మతో ఆలోచించినాకే శిక్ష విధించదలిస్తే 14 ఎండ్లైనా విధించేది ? పోనీ; రాజ్య విషయంలో నాకు ఇష్టం ఉంటే నేనూ 'రాజ్యం తప్పిపోయిందే!' అని దుఃఖపడవచ్చు. నేను కైకమ్మతో ఏమని చెప్పివచ్చాను ? (అహం హి రాజ్యం సీతాం చ ప్రాణానిష్టాన్ ధనాని చ - హృష్టో - భ్రాత్రే స్వయం దద్యాం భరతాయాప్రబోధితః॥ నాహ మర్థపరోదేవి ! లోక మావస్తు ముత్సహే - విద్ధి మాం ఋషిభిస్తుల్యం కేవలం ధర్మమాస్థితమ్॥) "రాజ్యాన్నీ, సీతనీ, ప్రాణధనాలనీ కూడా భరతునకు ఆనందంతో ఇస్తాను. నాకు సొమ్ము ప్రధానం కానేకాదు. (ఐశ్వర్యానికి మూలభూతులు లక్ష్మీ నా భార్య గదా! లోకంలో ఉండాలనే ఇచ్చి అసలే లేదు. (విష్ణువుని) పై కుంతానికి చెందిన వాణ్ణి కాబట్టి) ధర్మాన్ని అవలంబించదలచిన వాణ్ణి (రావణవధ ధర్మం) ఋషి వంటివాణ్ణి." (ముందు కాలంలో 'అరణ్యకాండ'లో మహర్షుల నుండి తపః ఫలాలని తీసికొంటే తప్ప రావణుణ్ణి చంప వీలుకాదు. మహర్షులు తపఃఫలాన్ని నాకు ఇయ్యాలంటే నేను ఋషిధర్మంలో ఉండాలి గదా! నేనూనలుగురిగా తవతరించిన చూపాల్లో భరతుడూ కూడ ఒకరే కాబట్టి భరతునకు సీతనిస్తాను - అని అంటే నా భార్యని నేనే స్వీకరిస్తాననే గదా అర్థం. ఇది నిజం కాబట్టే ఊర్మిళ మాండవీ, శ్రుతకీర్తి అనే లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులభార్యల ఊను రామాయణంలో ఉండదు). అని అన్నాను గదా! నాకు ఒక్కటే బాధ. తండ్రి, తనకు తానుగానే వాతో చెప్పిఉంటే, ఆయన చెప్పిన దేనినైనా తన పుత్రుడు అచరిస్తాడనే నమ్మకం ఆయనకు ఉన్నదని నేను సంతోషపడి ఉండేవాణ్ణి. అలాగని నేను ఆయన చెప్పినది మానినది లేదు. చెప్పనిది చేసినదీ లేదు. ఇప్పుడు కైకమ్మ ద్వారా చెప్పించినది చేస్తే ఆయనకు ఆ నమ్మకం మఱింత గట్టిపడుతుంది. లక్ష్మణా! ఎందరో కోర్కు

దని అంగీకరించారు. జీవితంలో కలిగే సుఖాలూ - దుఃఖాలూ మనశ్శాంతి - కోపం - లాభమూ - నష్టమూ - మరణమూ - జననమూ అనే ఇవన్నీ ఎప్పుడు ఎందుకు ఎలా ఎంతకాలం జరుగుతాయో తెలియక ఉంటామే అదే దైవం అంటే. కారణం తెలియనిదే దైవం (దీన్నే అ - దృష్టం (కారణం కన్పించనిది అంటారు). మతో ఉదాహరణ విను. మన గురువు విశ్వామిత్రులవారు బ్రహ్మర్షులు కాకపూర్వం దైవమే కదా 4 దిక్కులలోనూ అన్ని కష్టాలకి గురి చేసింది. కాబట్టి లక్ష్మణా ! కైకామాత దీనికి కారణం కాదు. దైవమే కారణం. దైవ మానవబలాల్లో దైవబలమే గాని సువ్యసౌనేటట్లు మానవ బలం గొప్పది కానే కాదు. తండ్రిని చంపినా రాజ్యాన్ని తెస్తానన్నావు కదా !” లక్ష్మణుని ద్వారా రాముడు, తండ్రిని చంపించి రాజ్యాన్ని తెచ్చుకున్నాడు - ఇలాంటివాడు భరతుణ్ణి చంపుతాడని” అనుకోరా ? అయినా తమ్ముడూ ! కష్టంతో చేయవలసినది రాజ్య పాలన. దాని ద్వారా ధర్మాన్ని ఆచరించి, ఆ ధర్మం ద్వారా మోక్షాన్ని పొందాలి. రణోగుణాన్ని పెంపొందించేది రాజ్యం. ఇక సుఖంతో చేయగలిగినది వన వాసం. వనవాసం ద్వారా తపస్సుని చేసి, ఆ తపస్సు ద్వారా మోక్షాన్ని పొంద వచ్చు. పైగా తపస్సు సత్వగుణాన్ని పెంపొందిస్తుంది” అని చెప్పి లక్ష్మణుణ్ణి, కౌసల్యనీ ప్రశ్నవేయకుండా చేసాడు రాముడు.

ఒకే విష్ణువు రామునిగా, లక్ష్మణునిగా కన్పిస్తూ తన రెండు రూపాల్లోనూ రెండు విభిన్నమైన అలోచనలని కల్పింపజేసి, ఒక అలోచనతో (దైవమే గొప్పది) వేటొక అలోచనని (దేవుని కంటే మానవ ప్రయత్నమే శ్రేష్టమైనది) చర్చింప జేయడం అనే చిత్రమైన సన్నివేశమున్న ఘట్టం ఇది. భగవంతుడే, ఇద్దఱు మానవులుగా జన్మించి, మానవునిలో భగవదంశ కలిగిన రూపంగా తానుండి (రాముడు) మానవునిలో కేవల మానవాంశ మాత్రమే ఉన్నరూపంగా తమ్ముణ్ణి ఉంచి (లక్ష్మణుడు), ఈ రెంటిలోనూ సరైనదాన్ని (తన సమక్షంలోనే తన రూపంతోనే, తనకి వచ్చిన చిక్కుముడిని విప్పుకొనే సమస్యలోనే పరిష్కరించి) నిర్ణయించి ప్రజలకి చెప్పడం అనే ఈ విశేషం చాల గొప్పది. ‘కేవల మానవ ప్రయత్నమే గొప్పది అనే వాళ్ళంతా లక్ష్మణులే. ‘కేవలం భగవంతుడే ఆధారం’ అనే వాళ్ళంతా రాములే.

అందుకనే భగవంతుడే ఆధారమని పల్కిన రాముడు లక్ష్మణుణ్ణి విడిచిపోడు-మానవుడే గొప్ప అని పల్కిన లక్ష్మణుడు రాముణ్ణి కాదనీపోడు. అంటే శ్రీమద్రామాయణం ద్వారా గ్రహించవలసినది - భగవంతుడే ఫలితాన్ని నిర్ణయించే వాడనే భావనతో ఉంటూ మానవ ప్రయత్నాన్ని చేయగలిగినంతగానూ చేయాలి- అని మానవ ప్రయత్నం వ్యర్థమని రాముని భావన కానేకాదు. అదే నిజమైతే తాటకని ఎలా చంపాడు ? దైవం వట్టి దండుగ అని లక్ష్మణుని భావన కానేకాదు. అదే నిజమైతే విశ్వామిత్రుడిచ్చిన భగవత్ సంబంధమైన మంత్రబలాలున్న అస్త్రాలని ఎందుకు స్వీకరించాడు ? రోజూ లాగానే ఇలా అన్న రోజున కూడా ఎందుకు 'సంధ్యావందనం' (దైవకృత్యం) చేసాడు ? చాల మందికి, లోతుగా ఇతిహాస పురాణాలని పరిశీలించమని వారికి, పురాణేతిహాసాలన్నీ "అన్నిటికీ భగవంతుడే ఆధారం - మానవుని ప్రయోజనం ఏమీలేదు" అని వివరించాయని భావన. ఇది చదివి ఆర్థం చేసుకొని సత్దృష్టి పొందితే ఒక నమస్కారం. అయినా 'నమ్మను' అంటే 'వంద'. క్రైస్తవ వరాలని అడిగిన వర్గసంఖ్య ('18'. ఈ '18' అంకెకు గల ప్రాధాన్యాన్ని వివరించుకున్నాం. నా బాలకాండ పుట) భగవద్గీతలో శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునికి యుద్ధరంగంలో సేనలమధ్య ఉపదేశం చేస్తే ఇక్కడ రాముడు లక్ష్మణునికి కౌసల్యా సమక్షంలో (తల్లి) ఉపదేశం చేసాడు.

“దైవజ్ఞురాలు” కౌసల్య

భావికాలంలో జరగబోయే విషయాన్ని తెలిసినవారిని దైవ - జ్ఞు లంటారు. రాముని మాటలని విన్నపిమ్మట ఆమె దేవతాస్థితికికై కమ్మలా ఎదిగిపోయింది. ఇంతకు ముందువఱకూ ఎన్నో పర్యాయాలు నారాయణుణ్ణి ఆమె ధ్యానించినా ఏ నాడూ అసలు నారాయణుడు ఆమెకు దర్శనాన్నియ్యలేదు. పట్టాభిషేకభంగ మయ్యాక నారాయణుడే (రామునిరూపంలో) దర్శనమిచ్చిమాతృధర్మాన్ని తెల్పాక, జ్ఞానోదయమై రాముణ్ణి నారాయణుణ్ణిగానూ, తనని దేవతలమాత అదితిగానూ చేసికొని రాబోయే దానిని స్పష్టంగా కన్నులకి కట్టినట్లు ఎలా చెప్తూ దీవించిందో చూద్దాం.

(యన్మంగలం సహస్రాక్షే సర్వదేవ సమస్కృతే - వృత్రనాశే సమభవత్ -
25/21 = అమృతోత్పాదనే దైత్యాన్ముతో వజ్రధరస్య యత్ అదితిర్భంగళం

ప్రాహ - త్రీన్విక్రమాన్ ప్రక్రమతో విష్ణోరమిత తేజసః యదాసీన్మంగలంరామ !
 “త త్రేభవతు మంగలమ్” (ప్రతిశ్లోకపు చివరా ఉంది). రామచంద్రా ! వృత్రాసు
 రుజ్జీ చంపడానికి ఇంద్రుడు బయలుదేరే వేళ దేవతలతల్లి అదితి ఏ మంగళ
 పూర్వకమైన ఆశీస్సుని ఇచ్చిందో, యుద్ధంచేసి అమృతాన్ని తేవడానికి గరుడుడు
 బయలుదేరే వేళ గరుత్మంతుని తల్లి వినత ఏ మంగళాశీర్వాచనాన్ని ఇచ్చిందో,
 రాక్షసులని చంపడానికి అమృతం చిలికే వేళలో వెళున్న ఇంద్రునికి ఆ తల్లి ఏ
 మంగళాశీస్సుని ఇచ్చిందో, బలిరాక్షసుణ్ణి అణచడానికి వామన రూపంలోపెడుతున్న
 విష్ణువుకి ఆ అదితి ఏ మంగళాశీస్సుని ఇచ్చిందో, ఆ మంగళాశీస్సులన్నీ నీకు
 కలుగుగాక ! ” అని దీవిస్తూ అతని చేతికి ‘విశల్యకరణి’ అనే పేరున్న
 మూలికని ఆమె కట్టింది. ఈ మంగళాశీర్వాచనాలు అన్నింటిలోనూ రాముణ్ణి విష్ణు
 వుగానూ, అతడు రాక్షసవధ కోసం వెళ్తున్న వారిగానూ, తనని దేవతల తల్లి
 అదితిగానూ పోల్చుకొంది కౌసల్య. ఇది తెలిసి చేసిన ఆశీస్సుకాదు. దేవతాస్థితికి
 ఎదీగి, వారు ప్రవేశించిన నోటితో పల్కిన ఆశీస్సు. జాతాలదెబ్బలు శరీరానికి
 తగులకుండా ఉండేందుకై ‘విశల్యకరణి’ని చేతికి కట్టింది. విశ్వామిత్రుని అస్త్ర
 మంత్రాలకంటే ఈ మూలిక పని చేస్తుందా ? అంటే అస్త్రమంత్రాలు అస్త్రాలని
 తగులనీయకుండా చేస్తాయి. ఈ మూలిక శస్త్రాల వలన గాయాలు కాకుండాచేస్తుంది.
 అయిన గాయాన్ని పెంటనే మానిపోయేలా చేసి నిరుత్సాహాన్ని కల్గించదు. ఇదంతా
 లౌకిక సమాధానం. ఇక అలౌకికం మరొకటి ఉంది. రాముడు సీతమ్మ మెడలో
 మంగలసూత్రాన్ని కట్టి రావణవధకి నాండి పలికి, జగత్కల్యాణం చేస్తే, కౌసల్య
 రాముని చేతికి సూత్రాన్ని కట్టి రావణవధ అయ్యేంతవరకూ దీక్షని విడనాడకు’ అని
 సూచించింది నర్మగర్భంగా. చేతికి తోరాన్ని కట్టుకునేది ఎందుకు ? ఆ కార్యక్రమం
 అయ్యేంతవరకు విరమించనని ప్రకటించేందుకు కదా ! అలాగే ఇక్కడ కూడ
 జరిగింది. అన్నింటికంటే మించి మరో రహస్యం ఉంది. ఆమె తన పుత్రునికి
 ప్రదక్షిణం చేసింది కూడ. కారణం, అతడు విష్ణువేదని తెలిసి.

“తీసికొని పోకపోతే ప్రాణాలు విడుస్తాను!”

రాముని విషయం తెలిసిన సీతకి దుఃఖమూ కోపమూ ఏకకాలంలో కలి
 గాయి. తన బాధని ఇలా వివరించింది. “రామచంద్రా! ఎక్కడినుండో వచ్చేదే
 అయినా భార్య మాత్రమే భర్త పుణ్యఫలాన్ని అనుభవించగలుగుతోంది. స్త్రీలు

స్వతంత్రలుకారు. వారికి స్నేహితురాండ్రూ, చెలికత్తెలూ గతికాదు. భర్తయేగతి. నీకు ముందుగా నేను నడుస్తూ మార్గంలో నీ ముళ్లు, గులకరాలూ లేకుండాచేస్తాను. ఒంటరిగా భర్త లేక, మేడమిద్దెలలో ఉండడం కంటే భర్తతో వనాలలో ఉంటూ కందమూలాలు స్వీకరించినా చాలు. నోములూ వ్రతాలూ చేయడం కంటే భర్తకి సేవ చేస్తేచాలు. నా సౌఖ్యంకోసమై అడవిలోలభింపని వేడినీటినీ, మొత్తదనాన్నీ ఇంకా ఇక్కడ లభించే వేటిని కోరను. నీ నహవాసం మాత్రం విడువను. ఆహారం, నిద్ర, పులులు మొదలైన మృగాల భయం గూర్చి నాకు చింతయేలేదు. ఎందఱో శత్రునైనాకులని చంపగల దిట్టమైన నా భర్త తన భార్యని నన్ను రక్షించుకోలేడా? ఇక వనవాసం క్రొత్తదై, నీ 14 సంవత్సరాల వనవాసకాల నియమాన్ని భంగపరుస్తుందేమో నని భావిస్తున్నావా? ఆ సందేహం అసలు వద్దు. జ్యోతిషమూ, సాము ద్రికములలో పండితులు, నాకు భర్తతో వనవాసంతప్పదని ఎప్పుడోచిన్నతనంలోనే చెప్పారు. అప్పటినుండి వనాలు చూడాలని ఎదురుచూస్తున్నాను. అలాగే ఒక తాపసి కూడా నాకు వనవాసం కల్గుతుందని చెప్పింది. ఒక్కమాటలో చెప్తాను. మృగాల తోటి (మారీచుడు) వనకాలతోటి (వాలిసుగ్రీవాదులు) నిండిన వనాన్ని ప్రవేశిస్తాను. అలాగే మా నాన్న యింట్లో ఉన్నంత దైర్యంతో వనంలో (అశోక) జీవిస్తాను. నీ పాదపద్మాలమందే లగ్నమైన నుననుండి, ఇతరులపై పుకు దృష్టిపోవని (రావణుడు అడిగినా రాదని, రాముణ్ణే భర్త అంటూన్న నన్ను) నన్ను నీ ఎడబాటుతో ఉరివేసికోబోతూండే, నా ప్రార్థనని మన్నించి ఇష్టాన్ని కల్గించు. (ఉరివేసికోబోతూన్నప్పుడే అంజనేయుణ్ణి పంపించు) అయినా నన్ను తీసికొని పోకపోతే ప్రాణానా విడుస్తానుగాని నిన్ను వీడి ఉండను. (ఆహం గమిష్యామి వనంసదుర్గమం సృగాయతం వానరవారదై ర్యుతం వనే నివత్సామి యథాపితుర్గహే తపై వ పాదాభిగృహ్య సంయతా ॥ అనన్య భావా మనురక్త చేతనం త్వయా విముక్తం పురతాయ నిశ్చితం నయస్య మాం సామ కురుష్వ చూచనాం న తే మయాతో గురుతా భవిష్యతి॥ అయినా నీ తల్లి కౌసల్య దశరథునితోనే ఉండాలని చెప్తూంటావే? ఆ ధర్మం మన దంపతుల విషయంలో మాటుతుందా? అయినా నా తండ్రి నిన్ను పురుషుడనుకొని పెండ్లి చేసాడుగాని అడుదానిపై పురుష రూపాన్ని భరించిన వాడివని భావించలేదు. ఆర్యపుత్రా! నీవు వెళ్లక నీ వియోగంతో ప్రాణాలు విడువడం కంటే నీ ముందే చనిపోవడం మేలు కదా!” అంది.

ఈ మాటల్లో, పట్టెన శ్లోకాలు మూడున్నాయి. 'అహంగమిష్యామి....'

అనే 2 శ్లోకాలలోనూ ఆమె దండకారణ్యానికి వస్తాననీ, మారీచుణ్ణి చూస్తాననీ, అపహరింపబడతాననీ, పిమ్మట పరమధైర్యంతో అశోకవనంలో ఉంటాననీ, ఎప్పుడు ఉరివేసికోదోతానో అప్పుడు చూతగా ఎవరినైనా చంపవలసిందనీ రామునికి నర్మగర్భంగా చెప్పింది. 'జగన్నాటకం ప్రకారం ఈ సై విధంగా జరగాలనే విషయం నాకు గుర్తున్నది సుమా!' అని రామునికి మాత్రమే అర్థమయ్యేలా తెల్పింది సీత. 'అసలు నేను లేకపోతే, నన్నపహరించడమనేది లేకపోతే, నీవు రావణవధనే చేయలేవనే అర్థం కల్గేలా మాట్లాడుతోంది కాబట్టి 'రామా! నేను ముందు వెళ్లి నిన్ను రప్పించవలసి ఉంటే, నన్ను తీసికొని వెళ్ల నంటావేమిటి?— అంటూ— 'అహం గమిష్యామి....' నువ్వు తీసికెళ్లకపోయినా నేనే వెడతానని' పల్కింది సీతమ్మ. ఈ మాట పైకి దుఃఖ స్థితిని, లోపల గంభీరాధ్వాన్నీ చెప్తుంది.

పురుషుని వేషంలో స్త్రీవి...అంటే?

రాముణ్ణి ఈ నింద చేసింది సీత. ఇది ఆమె తెలివి తక్కువగా అన్న మాట కానేకాదు." కిం వ్యా మన్యత పై దేహాః పితామే మిథిలాధిపః - రామ జామాతరం ప్రాప్య స్త్రీయం పురుష విగ్రహమ్॥" అని ఈ మాటలనన్నది సీత. ఈ శ్లోకం చాల అర్థవంతమైనది కాబట్టి వివరంగా చూద్దాం. 1) 'రామా!' i) లోకాన్ని ఆనందింప చేసే మోహన రూపం కలిగిన వాడివి కాబట్టే - శత్రునాశ నాన్ని చేయగలడనే 'శత్రుస్నుడు' అనే పేరుని - వశిష్ఠుడు నీకు పెట్టలేదు. (రామ యిత్యభిధానేన వపుషా తస్య చోదితః - నామధేయం గురు శ్చక్రే జగత్ప్రథమ మంగలమ్॥) ii) సహస్రనామతస్తుల్యమ్... అనడం బట్టి 'రామ' అనే నామం విష్ణుసహస్రనామాలని పఠించిన ఫలితమిస్తుందన్నారే! ఆ శక్తి గల నామాన్ని ధరించిన నీవు- నన్ను తీసికొనిపోవడానికి భయపడే వాడివా? (విష్ణువు నేయి నామాలి దేవలోకంలో ఎప్పుడో ఉన్నాయి. వాటినే భారతంలో భీష్ముడు తర్వాతచెప్పాడు. 2) మే పితా- జనకుడు నాకు తండ్రి. నీ కంటే ముందుగా వనానికి వెడతానన్నంత ధైర్యం చూపిస్తున్న నాకు తండ్రి ఆయన. నన్ను వనానికి తీసికెళ్లావని దుఃఖపడతాడేమో ననుకోకు. 3) పై దేహాః - 'కర్మచైవహి సంసిద్ధి మాస్థితా జనకాదయః అన్నట్టు కర్మ చేయడం చేతనే మోక్షానికి ప్రయత్నించే జనకుని కూతుర్ని నేను.

భార్యలేకుండా కర్మ చేయలేరు కాబట్టి పల్నిని విడువడమనేది మా వంశంలో ఎక్కడా లేనిది సుమా ! (కర్మ అంటే యజ్ఞమూగాదులూ, నిత్యం చేసే పూజలూ అన్నీను). 4) మిథిలాధిపః i) మా తండ్రి మిథిలకి ప్రభువు. అనురాగంతో ప్రజలని చరిపాలిస్తున్న ఆయన వాధపడితే, మిథిల అంకా వాధపడుతుంది సుమా ! ఒక నగరాన్ని వాధపెట్టిన త్రిత్రయుడివౌతావు శాగ్రత్త ! ii) మా నాన్న ఒక నగరాన్ని భరిస్తుంటే ఒక స్త్రీని నువ్వు భరింపలేవా ? 5) త్రియం పురుష విగ్రహమ్ i) పౌలాల మధ్యలో దృష్టిదోషం తగులకుండా పెట్టే పురుష విగ్రహంలా ఉన్న నిన్ను నిజమైన పురుషుడని భావించాడు. ఆ దృష్టి బొమ్మ దగ్గరకు వెడితే అది ఏమీ చేయ (లే) నట్లు నువ్వు అలాటి వాడివని పరీక్షింపబోయిన నాకు అర్థమైంది. నీ గుఱించి అడిగితే, నా తండ్రికి ఏమని చెప్పాలి ? ii) భోగే భవానీ - పురుషేషు విష్ణుః - క్రోధే చ కాలీ - సమరే చ దుర్గా - అనే ప్రమాణం ప్రకారం ఒకే స్త్రీ అవతారం భోగానికి తగిన రూపం ధరిస్తే 'భవానీ' గానూ - (కంచి), పురుషరూపాన్ని ధరింపజేస్తే విష్ణువుగానూ (తిరుపతి), క్రోధాన్ని కల్గింపజేస్తే 'కాలి'గానూ (కలకత్తా), యుద్ధ వేషం వేస్తే 'దుర్గా'గానూ (విజయవాడ) బౌతుంది కాబట్టి - 'రామా ! నువ్వు విష్ణువువి. అంటే, పురుషరూపాన్ని ధరించిన స్త్రీవి కావా ? అని యథార్థరూపం తెలిసిన సీతమ్మ మాట. 6) జామాతరం ప్రాప్య 'జామాతా దశమోగ్రహః' అన్నట్లుగా పట్టి పీడించేవాడివిగా కన్పిస్తున్నావు. అయితే ఇది నీ తప్పురాదు. (ప్రాప్య) ఆయనే ధనుఃపరీక్ష ద్వారా నిన్ను అల్లుణ్ణి చేసికొన్నాడు గదా ! అనే అర్థం వస్తుంది. ఈ అర్థమే రాక 1) వాసుదేవుడొక్కడే కాక మిగిలిన లోకమంతా స్త్రీవే అని భావించిన నా తండ్రికి నీ సంగతి తెలియదు సుమా ! (న ఏవ వాసుదేవోఽయం సాక్షాత్పురుష ఉచ్యతే - స్త్రీప్రాయ మితరత్సర్వం జగద్బ్రహ్మపురస్సరమ్) 2) తల్లి కాని తల్లి కైకమ్మతో విరోధం వస్తుందని తెలిస్తే నన్ను ఇచ్చేవాడే కాడేమో ! అయినా జగల్లీల కోసం పుట్టిన రామా ! అడవికి తీసికొనిపో ! 3) భక్తపురుషులని విశేషంగా (అను) గ్రహించే వాడినీ, రాముడనే పేరున్న అల్లుడినీ ఆయననిన్నుబొందినాతండ్రితనస్త్రీనీ(భార్యనీ- ఇతర బంధుగణాన్ని కూడా) ఇతర ఆ ముష్మికాన్ని అన్నిటినీ కాదని పరిపూర్ణ డయ్యూడు - అలాంటి తండ్రి నన్నెలాగూ పట్టించుకోడు. వనాలకి తీసికొని పో ! - అని ఇలాంటి అడ్డాలు చూడ పదాల విలుపువల్ల వస్తాయి.

లక్ష్యశా! ఇక్కడే ఉండు !!

సేత మాటలని విన్న రాముడు 'సేతా ! నీ భావం నాకు స్పష్టంగా తెలియక పోవడం వలన రావద్దన్నాను. వనంలో నీకు నీ భయమూ లేదు. నాతోపాటు నిన్ను అడవులలో కష్టాన్ని పంచుకోమని భగవంతుడు పుట్టించాడనిపిస్తోంది. రా! తీసికొని వెడరాను. నాతో ధర్మసంభాషణలని చేస్తూ ఉండు. ఇక మనకి సంబంధించిన అన్ని సంపదలనీ బ్రాహ్మణులకీ, ఇతరులకీ, విఘ్నకులూ దానం చేసేస్తే పెంటనే బయలుదేరదాం' అంటూండగానే సేత దానాలని ప్రారంభించింది.

అతికష్టం మీద సేతని వనాలకి అనుమతించిన రాముడు, తనని కాదంటాడే మోసనే భయంతో కళ్ళనీళ్లు నిండుతూండగా అన్నపాదాలని గట్టిగా పట్టుకొని, సేతమ్మ ముఖం చూచాడు లక్ష్మణుడు. (స భ్రాతుశ్చరణౌ గాఢం నిపీడ్య రఘునందనః - సేతామువాచాతియశాః రాఘవం చ మహావ్రతమ్).

అన్న ఆజ్ఞని పాలించడమే తప్ప పేయ కర్తవ్యమే లేని వాడూ - ఆలోకంలోనే కాక ఈలోకంలోనూ సేవచేయడానికే అవతరించినవాడూ - ఎక్కడ రామునితో వియోగం సంభవిస్తుందోనని భయపడుతూండే వాడూ - రాజకుమారుడై ఉండి కూడా డ్యేష్టుడే అనుసరించడమే రాజచిక్రమనే సదాలోచనతో ఉన్నవాడూ (ఆ కారణంగా మహాకీర్తిమంతుడు) అయిన లక్ష్మణుడు, శరణన్న వాణ్ణి రక్షించడమే ధర్మంగా ఉండే రఘు వంశంలో పుట్టిన రాముని పాదాలని (అభిమానపడి చేతులని పడితే పని కాకపోతే) - గట్టిగా పట్టుకొని, ఉత్తీర్ణుడైన వారిని ఉత్తీర్ణుడు కావలసిన వాడు యాచించినట్లు సేతమ్మద్వారా రాముణ్ణి ప్రార్థించ మొదలెట్టాడు. 'అన్నా! దేవలోకం చూడ నాకు వచ్చు. సేతలో ఇందాక మాట్లాడుతూ - భరత శత్రుఘ్నులని సరిగా చూచుకో - మన్నావు. (నేను నీతో వస్తున్నట్లే భావించి కదా ! - అలా పలికావు. ఎంత సంగోషమైందో !) నా పేరు లేక పోవడం వల్ల, నేనూ వనానికి సిద్ధ పడ్డాను, వారించవద్దు' అని రాముని మాటకు ముందే తాను మాట్లాడి ప్రార్థించాడు లక్ష్మణుడు.

(భగవంతునికి దూరమైపోతున్నామనే ఆలోచన కల్గినంతలోనే దుఃఖం కలిగితే, ఆ ఆలోచన (భక్తి) కల్గినవాడే నిజమైన భక్తుడు. ఇక్కడ రాముడు

పరమాత్మ. లక్ష్మణుడు భక్తుడు. భక్తుణ్ణి భగవంతుని వద్దకు చేర్చేది 'భక్తి' మాత్రమే - (ప్రసర్గిశ్లేషనీరుత్వం పరమాభక్తి రుచ్యతే).

“లక్ష్మణా ! నువ్వు కూడా నాతో వచ్చేస్తే అశ్వపతి కూతురైన మన తల్లి కైకమ్మనీ, సుమిత్ర, కౌసల్యలనీ ఎవరు చూస్తారు ? నేను వెళ్లిననే దుఃఖం నా తల్లికి పోవాలంటే, నీలో నా దుఃఖం చూసుకొనేందుకు నీలుగా నువ్వుండాలి కదా!” అని రాముడన్నాడు.

“అన్నా ! వీరుడవైన నీకు భయపడి అయినా భరతుడు మన తల్లులని మన కంటే శ్రద్ధతో చూస్తాడు. అయినా కౌసల్యామాతకి వేలకొలది గ్రామాలు ఉండగా ఆమెని మరొకరు పోషించాలా ? నా తల్లి వంటి వారి నెందరిని పోషించాలనుకుంటే ఆమెకు కష్టం ఔతుంది? (యస్యా స్వహ సంగ్రామాణాం సంప్రాప్తాము పజీవికామ్) - పనుపు కుంకుమలుగా పుట్టినంటివారూ - భరణంగా భర్తా - లాంఛనాల పేరిట అర్జింటివారూ తమతమ స్థాయికి తగినట్లుగా స్త్రీకి ఇవ్వడమనేది శ్రేతాయగం నాటి నుండి ఉంది. అయితే ధర్మబద్ధులైన ఆనాటి వారూ - అలాంటి లక్షణం ఉన్న ఏ కొందఱో నేడున్నా స్త్రీ ధనాన్ని స్పృశించడం లేదు.) ఇదంతా కాదు రామచంద్రా ! నన్ను నీ సేవకునిగా నియోగించు. ఇది అధర్మమేమీ కాదు. దీనివలన నేను కృతార్థుణ్ణి ఔతాను. నీకూ ప్రయోజనం సిద్ధిస్తుంది. నువ్వు లేని సమయాల్లోనూ, నిద్రిస్తున్న సమయంలోనూ, కాపు కాయకానికైనా పనిచేస్తాను’ అని లక్ష్మణుడనగానే ‘అయితే రా ! నీ స్నేహితులందరికీ చెప్పిబయలుదేరు. వశిష్ఠులవారి యింటిలో వరుణుడియ్యగా నేను దాచిన రెండు ధనుస్సులూ, రెండు కవచాలూ, రెండు అమ్ములపొదులూ, రెండు ఖడ్గాలూ ఉన్నాయి. వీటిని కూడా పట్టు కొనిరా ! వశిష్ఠుని పుత్రుడు సుయజ్ఞాణ్ణి కూడా పెంటనే తీసికొనిరా! అరణ్యానికి పోబోయే ముందు అన్నీ దానం చేసి, వారిని పూజించాలి’ అన్నాడు రాముడు.

తాపసు లేమిటి ? మారణాయుధాలేమిటి ?

వెళ్లబోతూ ఈ దానాలేమిటి ?

ఇదే అసలు రహస్యం. తపస్సు చేసికోవడమే లక్షణంగా కలవాళ్లని ‘శాసనులు’ అనాలి. ధర్మమూర్తి అయిన రామునికి ఈ మాత్రం ధర్మం తెలియదా ?

తాపన లక్షణానికి పూర్తి విరుద్ధంగా విళ్ళూ - కవచాలూ - ఖడ్గాలూ - బాహాలూ ఏమిటి ? అన్నిస్తుంది. పైగా తాను సంపాదించింది ఏమి ఉన్నదని ఆ ధనాన్ని వస్తువులనీ దానం చేస్తున్నాడు ? పెళ్ళూ - పెళ్ళూ దశరథుని సంపదని దానం చేయడం- ద్వేషంతో చేసినది' అని చెప్పుకొనేందుకు కూడా వీలై నది కదా!

రామునిగా అవతారాన్ని ఎత్తడానికి కారణం 'రావణ వధ' కదా ! అయోధ్య పట్టాభిషేకాన్ని తప్పించుకోవడం కూడా దీని కోసమే కదా ! పట్టాభిషేకం తప్పి పోవాలనీ, ఆ పిమ్మట ఈ విల్లూ - ఖడ్గాలూ.... పీటన్నింటితోనూ అరణ్యానికి పోవాలనీ ముందే నిర్ణయించుకున్న రాముడు, ఈ ఆయుధాలని సుయజ్ఞుని ఇంట ఎప్పటినుండో ఉంచాడు. లేని పక్షంలో బ్రాహ్మణుడైన సుయజ్ఞునికి మారణా యుధాలని దాచి ఉంచవలసిన అవసరం ఏముంది ? వరుణుడిచ్చిన విష్ణు కాబట్టి వాటిని పవిత్రంగా, వాటి శక్తి చెడిపోకుండా, నిత్యపూజ చేత శక్తి పెరిగేలా చేయ దానికై ఆయన యింట ఉంచాడు. అరణ్యానికి వెళ్లవలసినది ఇద్దఱు కాబట్టి ఆయు ధాలు కూడా రెండు రెండుగా దాచి ఉంచాడు. దీన్ని బట్టినా పట్టాభిషేకం అగి పోవడమనేది 'రావణవధ'కే అనే విషయం అతి స్పష్టంగా గనునించవచ్చు.

ఇక 'తాపసుడు' అంటే తపస్సే ప్రధాన లక్షణంగా కలవాడనే అర్థం. కాని తపస్సంటే ముక్కుమూసికొని జపం చేసికోనడమనేదే అర్థంకాదు. తైత్తిరీయోప నిషత్తు నారాయణవల్లి 118వ మంత్రం తపస్సంటే ఏమిదో చెప్పింది.

“ఋతం తపః - సత్యం తపః - శ్రుతం తపః - కాంతం తపః - దమ స్తపః - శమస్తపః - దానం తపః - యజ్ఞంతపః - ఓం భూర్భువస్సువరోమి త్యేత దుపావై తద్రహ్మ”. (వరుసగా ఉదాహరణలని చూపిస్తూ ఈ కాండ చివర్లో ఈ విషయం నిరూపింపబడుతుంది. కథ కాకుండా పీటన్నింటికీ ఉదాహర లని ఈయడం సముచితం కాదుగదా !) సత్యాన్ని పలకడం, వేదం చెప్పినట్లు ఆచరించడం, అంతరింద్రియాలనీ - బహిరింద్రియాలనీ అదుపు చేయడం, ప్రజలకి అభయాన్ని దానం చేయడం (భయం లేదని చెప్పడం)- తపస్సులో భాగమే కాబట్టి 'రావణవధ' అనేది చేయదలచడం ఒక తపస్సే. ఇక దానాలకి సంబంధించిన సౌము దశరథునిది కాదు. 'పితృద్రవ్యావిరోధేన యదన్యత్ స్వయమాన్వితమ్ - ధైత్రమౌద్భాహికం చైవ మనుపాక్కికమేవ చ - పితృభ్యాం యస్య యద్ధత్తం

తత్తత్యైవ ధనంభవేత్' అనే యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి ప్రకారం తండ్రికి సంబంధించినదీ తనకి జరిగిన ఏదాని - జన్మదిన - ఇతరఉత్సవకాలాల్లో మిత్రులు - బంధువులూ - ఇతరులచేత ఈయబడిన కానుకలూ, అలాగే తండ్రి - మామగార్లు తనకుగా ఇచ్చి నవీ నీ పున్నాయో అవన్నీ తనకి సంబంధించినవే కదా ! అలా తనకీ, తన తమ్ముడు లక్ష్మణునికీ, తన భార్య సీతకూ వచ్చిన ద్రవ్యాలని దానం చేయమని రామునితో చెప్పి 'తానూ దానాలు చేయ సంకల్పించాడు.

ఉన్న సొమ్మలని దానం చేయటం వలన, ముందు నాటికి దండకారణ్యంలో కష్టపడుచున్న రోజులలో - 'అయోధ్యలో ఉంటే ఆ సొమ్మం పండేదీసుమా!' అని ఆలోచించే అవకాశం ఉండదు. విరోధ విలాసాలకి సంబంధించిన ఉయ్యాలలదగ్గర నుండి, విలువైన వస్త్రాల్నూ, ఆభరణాలూ, మంచాలూ....అలా అన్నీ నడివీధిలో దానం చేయబడ్డాయి.

సీతా లక్ష్మణులనే ఎందుకు
రాముడు తీసికొని పోదలిచాడు ?

మేము నీతో ఆరణ్యాలకి వస్తామని రామునితో పల్కినవారు 'దశరథుడు - కౌసల్య - సీత - లక్ష్మణులను. వరుసగా ఒక్కొక్కరూ దుఃఖిస్తూ రాముణ్ణి వనాలకి తీసికొనిపోమన్న తీరు చూస్తే, మనకు ఈ సమస్యకు సమాధానం లభిస్తుంది.

పట్టాభిషేక భంగం కాగానే దశరథుడు మూర్ఛ పోయాడు. కైకని నిందించాడు. సీతారాములని గూర్చి శాలివహి బాధపడ్డాడు. తనని ప్రజలు నీమనినిందిస్తారో ఒక్కసారి ఆలోచించమన్నాడు. కైకమ్మని విడిచేస్తానన్నాడు. 'రాజ్యం నీకిస్తాను - అగిపో! అని రామునితో అనడమే కాక చివరికి 'ఈ రాత్రికి అగిపెళ్లు' అన్నాడు.

రాజ్యం అక్కబలేదనేది రాముని ఆలోచన కాగా, రామునికి రాజ్యం కట్టెట్టలేకపోతున్నాననే బాధ దశరథునిది. తనకి లేని రాజ్య బాధ ఆ తండ్రిబాధ. రావణబాధ ఎలాగా ? అని తాను బాధపడుతుంటే, తనకిలేని మరో బాధని ఈ తండ్రి ద్వారా ఎందుకు తెచ్చుకొని బాధపడడం ? - 'అనవసరమని' తండ్రిని వద్దన్నాడు.

కౌసల్య రాముని వలన వార్త విన్నది. చత్రచామరాలా - వింజామరాలా - రాజలాంఛనాలా నీకు లేవేమి ? అన్నది. తాను పుట్టిన దగ్గల నుండి నుఖపడలేదని బాధపడింది. దశరథుడు ఉండగానే తన గతి అలా అయితే, ఇకమీదట ఎలా ఉంటుందో నని బాధపడింది. దాసదాసీజనం - ఐశ్వర్యం తలచుకొన్నది కాని కైకనీ భరతుణ్ణి నిందించలేదు. తన పుత్రుడు మరీ అనాథలా పెళ్లరాదని భావించి, అనిష్టం కలుగుతుందేమోననే భయంతో దీవించింది గాని మనఃపూర్వంగా కాదు.

నీ పట్టాభిషేకం రామునికి ఇష్టం లేదో, ఆ పట్టాభిషేకం తన పుత్రునికి జరగలేదే ? తాను చక్రవర్తి మాత్రం కాలేకపోయానేమో ? అనే బాధ కౌసల్యది. రామునికి లేని బాధ కౌసల్యది. కాబట్టి ఈమె చూడ వనాలకి అనవసరమని రాముని భావన.

“నీ మాట అలా ఉంచి నీకంటే ముందు నేను బయలుదేరుతాను. నన్ను తీసికొనిపోవడానికి భయపడుతున్న నువ్వు అడుదానివే. నువ్వు పెళ్లక ఆ వియోగంతో పోవడం కంటే నువ్వుండగానే ఇక్కడే నువ్వు తీసికొనిపోవడం లేదనే దుఃఖంతో మరచిస్తాను. అరచ్యాలకి వచ్చినా సౌఖ్య - వినోద - విలాస - వస్త్ర - ఆహారాదులని నువ్వెలా సమకూరిస్తే అంతతోనే తృప్తి చెందుతాను. ఇవీ అవీ కావాలని అడుగను. అయినా తీసికొని పోనంటే మరచిస్తాను” అని సీతమ్మ రాముని దానిగా పల్కింది. ఈమె మాటల్లో ఎక్కడా రామునికి లేని రాజ్యబాధ లేదు. రామునితోనే ఉండాలోనే ఆలోచనా, తీసికొనిపోవడం లేదనే బాధా తప్ప వేటుబాధ లేదు. ఇదే రామునికి కావలసినది. అందుకే సరేనన్నాడు. రావణవధ జరిపించడానికి ఆమె అవసరమూ ఉంది. అది లోవిషయం.

ఈ తతంగాన్ని చూస్తూనే లక్ష్మణుడు రాముని పాదాలని పట్టుకొని సీతమ్మ ముఖాన్ని చూస్తూ కన్నీరు పెట్టడం సోదరభక్తికి పరాకాష్ఠ. విష్ణువుకి శేషుడు లక్ష్మణుడు కదా ! పాదాలని చుట్టవెట్టాడు. “నువ్వు పెడుతూంటే, నేను ముందు పెడతా. నీ కిష్టమేమో అనుకుని దశరథుణ్ణి చంపైనా పట్టం కట్టిస్తానన్నాను. నీకు రాజ్యం అక్కరలేకపోతే నాకు మాత్రం ఎందుకు ? నీ కోసం రాజ్యాన్ని తీసికొంటున్నాను” (త్వదర్థమధికామయే) అని నాతో అన్నావు. నువ్వు రాజ్యాన్ని తీసికొన్నప్పుడు కదా! రాజ్యాన్ని నా కోసం గ్రహించడమనేది కుదురుతుంది ! నీకే

రాజ్యం అక్క-బలేకపోతే నాకు మాత్రం ఎందుకు ? నీ పెంట ఉండడమే రాజ్యం మళ్ళీ మాటాడితే అంతకుమించినది కూడాను. నేను రాక మానను” అన్నాడు లక్ష్మణుడు. రామునికి లేని రాజ్యబాధ వీనికి లేదు. ముందు రామునికి రాజ్యం లేదే ? అనే ఉక్రోశంతో ఏమేమో అన్నా, రాముని హృదయాన్ని గ్రహించి మారాడు.

కై కమ్మ అడిగిన వరాల ప్రకారం (గ్రామం వా నగరం వాపి....) రాముడు ఈ వనవాస కాలంలో నగరంగాని గ్రామం గాని ప్రవేశించకూడదు. ముందు నాటికి వాలివధ అశ్మక సుగ్రీవునికి రాజ్యం అప్పగించాక, భార్యలైన రుమ - తారల సౌఖ్యాల్లోపడి సీతాన్వేషణ విషయాన్ని మఱచి పోయినప్పుడు, అతనికి విషయాన్ని గుర్తుచేసేందుకు తనకి ఒక వ్యక్తి కావలసివస్తాడు. తాను నగరాన్ని ప్రవేశించరాదు. ప్రవేశించనిదే సుగ్రీవునికి జ్ఞానోదయం కాదు. అనాడు లక్ష్మణుని అవసరం చెప్పలేనంతటిది. మారీచుణ్ణి వధించడానికి తాను పెళ్ల బోయేముందు సీతమ్మకి రక్షణగా ఉంచడానికి ఒకరు కావాలి. అప్పుడూ లక్ష్మణుని అవసరం ఉంది. రాబోయే జగన్నాటకకథలో (తన ఇచ్చకి అనుగుణంగా సాగుతుంది కదా !) అవసరమయ్యే లక్ష్మణుణ్ణి ఇందుకై కూడ రమ్మన్నాడనేది లోవిషయం. లక్ష్మణునికి తెలియకపోయినా చూచాయగా అన్నాడు. (తన చార్థః ప్రకల్పితే) ‘నీకూ నావల్ల ప్రయోజనం ఉంటుంది’ అని. నోట మాటైతే వచ్చింది గాని లక్ష్మణునికి ఇంత వివరం తెలియదు.

ఈ ఘట్టంలో భగవత్ - భాగవత సంబంధం కూడ ఉంది. భగవంతుడంటే ఆరాధింపబడేవాడు. భాగవతుడంటే ఆరాధించేవాడు లేదా భక్తుడు. భక్తుడు తన తోచిన రీతిలో విలువైన నివేదనలనీ, వస్త్రాలనీ, ఆభరణాలనీ భగవంతునికి ఇస్తే భగవంతుడనందపడడు. కారణం, రామునికి లేని రాజ్యబాధ వీరికిపట్టుకున్నట్లు భగవంతునికి లేని అట్టహాసాలు భక్తునికి పట్టుకుంటే, ఆయన సంతోషించడు. తన పెంట వీరిని పట్టుకొనిపోడు. ఎవడైతే ‘నీవే తప్ప ఇతఃపరం బెయ్యిగ - శరణు శరణు’ అని కోరుతాడో అతణ్ణి స్వీకరిస్తాడు. దీన్నే ‘భక్తి’ అంటారు. బంగారు విగ్రహానికి, లక్షల ఖర్చుతో పూజచేసామా ? లేదా? అనేది ప్రధానంకాదు. మట్టి విగ్రహానికైనా భక్తితో మనసుని అర్పించామా ? లేదా ? అనేది ముఖ్యం. కన్న

తల్లిదండ్రులు కాక మఱోతల్లికి కల్గిన భార్య, సోదరులు రాముని పెంట పెళ్లతాని క్కారణం 'భక్తి' మాత్రమే. పెద్దపెద్ద త్రాళ్లకి కట్టుబడని విశ్వరూపం చూపిన కృష్ణుడు, యశోదమ్మకి జానెడు త్రాటితో రాంగిపోలేదా ?

మఱో విశేషం కూడ ఉంది. దైవ ప్రయత్నం దండుగ - మానవ ప్రయత్నమే గొప్పదని వాదించిన లక్ష్మణుడు దైవం పాదాలని ఆశ్రయించి శరణ న్నాడు. దైవ ప్రయత్నం ముందు మానవ ప్రయత్నం ఫలించదన్న రాముడు లక్ష్మణుణ్ణి విడిచి పోలేడు. కాబట్టి మానవ ప్రయత్నాన్ని చేయగలిగినంత చేసి దైవ సహాయానికి ప్రార్థన చేయాలి. ఫలితం 'చెడు' అయినా 'మంచి' అయినా అది 'తన' వలన జరిగిందని భావించరాదు. 'మంచి' జరిగితే తన తెలివితేటల ఫలితమనీ, 'చెడు' జరిగితే కాలం కలిసిరాలేదనీ భావించేవారు ఈ విషయాన్ని మజింతగా గమనించాలి.

రామునిది ఏ కోవకు చెందిన దానం ?

వశిష్ఠుని పుత్రుడు సుయజ్ఞునికి భుజకీర్తులూ, కీరీటాలూ, కుండలాలూ, బంగారు పానులూ, తన మేనమామ యిచ్చిన శత్రుంజయమనే పేరున్న నీనుగుతో మఱి వేయి నీనులనీ కలిపి దానమిచ్చాడు రాముడు. అతని భార్యకు కూడా సేత ఆభరణాలని ఇచ్చాడు. కౌసల్య ఇంట 'తైత్తిరీయశాఖ'ని చదివే వారికి గురువైన పండితునికి, దశరథునికి సారథియైన చిత్రరథుడనే వారికి, చాలు చాలనేంత వటకూ ఇచ్చాడు. 'కఠ - కలాపశాఖ'లని అధ్యయనం చేసే వారికి వారికి అభీష్టమైన మంచిబియ్యూన్నీ, పాడికోసం మంచి అవులనీ దానమిచ్చాడు. ఇంకా ఎంత ధన మున్నదో తెమ్మని అజ్ఞాపించి, తెచ్చిన ధనాన్ని అందరికీ పంచియిస్తూ నా యింటినీ లక్ష్మణుని యింటినీ రక్షిస్తూ ఉండండి' (మా అమ్మనూ - సుమిత్రమ్మనూ జాగ్ర త్తగా రక్షించండి !) అన్నాడు. ఇంతలో త్రిజటుడనేవృద్ధబ్రాహ్మణుడు తనకేదైనా యిమ్మని యాచించాడు. రాముని కోరికపై త్రిజటుడు తన చేతిలోని కట్టను దూరం గా విసిరాడు. కట్టపడినంతలోగా ఉన్న గోసంపదని వాని ఆశ్రమానికి పంపించి వేసాడు. 'కృతేయుగే బలిర్దాతా త్రేతాయాం రఘునందనః, కృతయుగంలో బలి చక్రవర్తి, త్రేతాయుగంలో రాముడూ గొప్పదాతలనే పేరు ఇందుకే వచ్చింది. (ద్విజస్సుహృద్భృత్య జనోఽథవాతదా - దరిద్ర భిక్షా చరణశ్చయో ఽభవత్ -

నతత్ర కచ్చిన్న బభూవ తర్పితః - యథార్హ సంమాననదాన విభ్రమైః॥) దానం విషయంలో బ్రాహ్మణ - అబ్రాహ్మణ భేదంగానీ, హితుడు - అహితుడనే భేదంగానీ, అధికారి - భృత్యుడనే భావంగానీ ఏమీ పాటింపబడలేదు.

ఈ దానం చేయబడినదంతా తనకీ, సేతకీ వివాహ - జన్మదినకాలాల్లో వచ్చిన కాసుకల సొమ్మే గాని - పితృర్జితం గాని, పర సంపాదితం గాని ఇందులో లేదు. నేనిస్తున్నాననే భావంతో కాక 'అడవికి వెళ్లే మాకెందుకు?' అనే 'నిర్మమ' (మాదికాదు - అక్కలలేదు) భావంతో చేయబడినదే ఈ దానం అంతా. దానం చేయకుండా ఈ సంపద అయోధ్యలోనే తమకి చెందినదిగానే ఉన్నట్లయితే 'అరణ్యవాసంలో కష్టకాలంలో ఈ సంపదా - సౌఖ్యమూ' గుర్తుకువచ్చి దుఃఖం పెరగవచ్చు. 'సౌఖ్యమూ - సంపదా లేదు' అనుకున్నవానికి, లభించినదే సుఖంగా ఉంటుంది కదా! పైగా 'దానం తపః' అని (తైత్తిరీయం 118 నా. వా) పేదం చెప్తోంది దానం చేయడం కూడ తపస్సులో భాగమే అని. అందుకని రావసునిగా జీవించాలనే కైక మాటని అరణ్యాలకి పోదోయే ముందే నెరవేరుస్తూన్న రాముడెంతటి ధర్మాత్ముడు!

ఒక్కరోజైనా ఆగు!

దానాలన్నీ అచ్యుత తన తండ్రి వద్దకు సేతాలక్ష్మణసమేతుడై వెళ్లాడు రాముడు. రాముణ్ణి తన అందఱు భార్యలతో కలిసి చూడాలనే కోరిక దశరథునికి కల్గింది. (చివర చూపు ఇదే కదా! అందుకని) దశరథునికి ఉన్న 308 భార్యలతోనూ రాముణ్ణి చూస్తూ 'అహం రాఘవ కైకేయ్యా వరదానేన మోహితః - అయోధ్యాచూత్స్వమేవాద్య భవరాజా నిగృహ్యమామి' రామా! కైకకిచ్చిన వరం వల్ల మోసపోయాను. అయోధ్యకి నువ్వేరాజు అయితీరాలి' అని దీనుడై విలపిస్తూ అన్నాడు. ధర్మ విధానాన్ని పల్కి, తండ్రి పైన నిన్ను అసత్యవాదిని చేయనని పల్కిన రాముడు వెళ్లి పోబోతుంటే 'రామా! ఈ రాత్రికైనా ఆగి వెళ్ల రాదా! అని ప్రార్థించాడు దశరథుడు. 'అనుమతి కోసమే వచ్చిన నాకు అగేందుకు అనుమతి లేదు' అంటూ నమస్కరించి రాముడు మరచిపోయాడు. కైక తప్ప రాజుపత్నులంతా 'హా' అని ఏడ్చారు. (అంతకాలే చ మామేవ స్మరన్—) అని గీతా చార్యుని మాట. మరణించబోయేప్పుడు భగవత్ స్మరణని చేయాలట. అప్పుడతడు

స్వామిలో ఐక్యమౌతాడు. కౌసల్యగర్భాన పుట్టి కౌసల్యకు మోక్షమీయదలచిన రాముడు దశరథునితో ఏ సంబంధమూ లేనివాడు కదా ! అందుకని దశరథునికి మోక్షమీయదలచి, దశరథునికి అంత్యకాలంలో భగవత్స్మరణం (రామా ! రామా!) మాత్రమే ఆ అవకాశాన్నియగలదని భావించి ఇలా ఏడ్చింపచేసాడు. దుఃఖిస్తూ ఉన్నా, రాను మోక్షప్రాప్తికి అర్హుణ్ణనే విషయాన్ని దశరథుడు గమనించలేక పోయాడు. భార్యలందరితోనూ దశరథుడు పరమాత్మ దర్శనాన్ని చేసికొన్నాడు. భగవద్దర్శనం దంపతులుగా చేమూలనే సూక్ష్మం ఇక్కడ తెలుస్తుంది).

‘అరణ్యానికి వెళ్లు’ అని నోటితో చెప్పని దశరథుడు ‘అయోధ్యకి రాజు నువ్వే - వెళ్లదు’ అని అన్నాడు. మరెవరై నా అయితే ఈ మాట పట్టుకొని రాజ్య కానికి సిద్ధపడేవారే. ధర్మాత్ముడు కాబట్టి దశరథుని మాటగా కైకమ్మ చెప్పిన మొదటిమాట ‘వెళ్లు’ అనే దానినే ఆధారంగా తీసికొని వనప్రయాణానికి సిద్ధమై నాడు. దశరథుని మందిరం నుండి ఇవతలకు రాసాగాడు.

కైకా! ఆ తల్లి కూతురువి కదా!

రాముడు బయలుదేరబోతూండగా సుమంత్రుడు మూర్ఛపోయి కొంత సేపటికి తేరుకున్నాడు. ఎదురుగా కైకమ్మ కన్పించింది. కోపం కట్టలు దాటింది. దశరథుడున్నాడనే మాటే సుమంత్రునికి స్పృహలో లేదు.

‘కైకమ్మా ! తియ్యమామిడి చెట్లను నటికి వేపచెట్టులని పెంచుకుంటారా ఎవరై నా ? రాముడు ఈ రోజే వెళ్లకపోతే ‘తినను—త్రాగను’ అని పల్కుతున్నావే ? అసలు స్త్రీ లక్షణమేనా ఇదీ ? వేపచెట్టు నుండి తేనె వస్తుందా ? ‘మాతర మంగనాః’ అన్నట్లు స్త్రీలకు తమ తల్లి బుద్ధులే వస్తాయి.

మీ నాన్నకి, పశువులు - పక్షులు - ఇతరకీటకాలూ మాట్లాడుకొనే భాషని ఒక సిద్ధుడు నేర్పాడు. జ్ఞంభమనే పేరున్న చీమ ఒకనాడు మీ తండ్రి పాస్సు క్రింద ఉండి ఏదో మాటాడితే - దానికి ఆయనకు చెప్పలేనంత నవ్వు వచ్చి అనేక పర్యాయాలు నవ్వుకున్నాడు. నీ తల్లి తననే చూచి పరిహాసం చేస్తున్నాడని భావించి మీ తండ్రిని ‘చెప్పవలసిందేనని’ నిలదీసింది. ఏమైనా సరే చెప్పరాదని సిద్ధుడు చెప్పి ఉన్న కాకణంగా ‘మీ తండ్రి మీ అమ్మకు ఆ విషయాన్ని చెప్పనని

పలికి, పరిహాసానికి కారణం మీ తల్లి మాత్రం కాదని చెప్పాడు. నీ తల్లి పీడించడం ప్రారంభించింది. మానసిక వ్యభిచితం తట్టుకోలేని నీ తండ్రి తల్లిని విడిచాడు. అయ్యమ్మ కూతురికి నీకు మఱి, పట్టుదల తక్కువ ఉంటుందా ?

కైకా ! పిన్నవాడైన భరతుడు, పెద్దవాడైన రాముడండగా ఎలా అర్థమౌతోంది ? అని పలికాడు. ఆమె ముఖంలో మార్పులేనే లేదు. అంతమందిలో తనకి అవమాన కారణమే అయినా రావణవధకి అవకాశం కల్పిస్తున్నాననే ఆనందమే ఆమెకు ఉండడం. అచంచలమైన విశ్వాసంతో ఎంతనిందనైనా సహిస్తూ నిలబడడంలో ఎవ్వరూ ఆమెకు సాటిరారు.

కైకకు బుద్ధిచెప్పిన సిద్ధార్థ మంత్రి

సీతాలక్ష్మణులతో ఉన్న రాముణ్ణి చూచి దుఃఖిస్తూన్న దశరథుడు సుమంత్రుణ్ణి పిలిచాడు. 'సుమంత్రా ! నా చతురంగబలాలనీ, ధనధాన్యాలన్నింటినీ రాముని పెంట పంపించు. అయోధ్యకి వచ్చి భరతుడు మిగిలిన వారిని ఏలుకుంటాడు' అన్నాడు.

ఏ మాత్రపు జంకూ లేక కైక 'రాజా ! పూర్తిగా త్రాగివేయగా మిగిలిన మట్టిలా, ధనధాన్య పరివారాన్నంతటినీ రాముని పెంట పంపి, బోసిగా ఉన్న నగరాన్ని భరతునకు ఈయడం ధర్మం కాదు. నేనంగీకరింపను. నీ పూర్వులలో సగర చక్రవర్తి తన పుత్రుడు అసమంజుణ్ణి అడవికి పంపాడు. అనాడు ఇలా పంపి ఉండలేదే ? నిర్ధనుడుగానే రాముడు వెళ్లాలి.' అని పల్కింది.

దశరథునికి కైకమాటలు ఇక వినబుద్ధి పుట్టలేదు. 'దుర్మార్గులారా ! నీ వరాలలో రాముణ్ణి ఇలా ససైన్యంగా పంపరాదనేది లేదు. ఇక, అసమంజుడు అయోధ్య ప్రజలని సరయూనదీ జలాల్లో ముంచుతూ వినోదిస్తూంటే సగరుడు పెడలగొట్టాడు. ఆ అసమంజునికీ, ఈ రామునికీ పోలికా ? అని గర్జించాడు వృద్ధుడైన సిద్ధార్థుడనే మంత్రి. 'కైకా ! రామునిలో నీ తప్పులేదని ఇక్కడి వారంతా అంటున్నారు. నీవూ అసమంజునితో పోల్చావు. తప్పు లేనివాడు రాముడని తేలి పోయింది. కాబట్టి రామునిలో తప్పుదొరికిన మరుక్షణం పంపిద్దాం!' అని కూడా సిద్ధార్థుడన్నాడు. కైకలో నీ మాత్రపు మార్పులేదు.

అయోధ్యయే దండక.

దండకయే అయోధ్య.

‘తండ్రీ ! కందమూలాలు తిని జీవించదలచిన నాకు చతురంగ బలాలు వద్దు. మదపుటేనుగునే ఇష్టంతో దానమిచ్చినవానికి దాని నడుముత్రాటిపై ఆశ ఉంటుందా? తల్లి కైకమ్మ కిచ్చిన మాట ప్రకారం నారచీరలనీ, కందమూలాలని త్రవ్వుకోడానికి పలుగు - గంపమాత్రం ఇప్పించండి - చాలు’ వినయంగా పలికాడు రాముడు. ‘కట్టుకో’ అంది ఏ సంకోచమూ లేకండా నారచీరలని కైకమ్మ పెంటనే తెచ్చి. రాముడూ లక్ష్మణుడూ ధరించాక సీత, రాముణ్ణి నీరు నిండిన కళ్లతో చూస్తూ ‘ఏలా కట్టుకోవాలి ?’ అని అడిగింది.

ఆ దృశ్యాన్ని చూస్తూన్న అంతఃపుర స్త్రీలందరూ బావురుమున్నారు. రాముడు తన లోపలి దుఃఖాన్ని అమృతమంటూ కన్పించాడు. అన్నకి కట్టుబడిన లక్ష్మణుడు ఎత్తకుండా కోపాన్ని ముఖంలోనే దాచుకున్నాడు.

గుంపుగామూగి దుఃఖిస్తూన్న అయోధ్యా జనాన్ని తొలగిస్తూ వశిష్టుడు అందరి మధ్యలో ఇలా అన్నాడు.

కైకా! “అర్థోవా. ఏష అత్యనో యత్పత్నీ” అని వేదం చెప్తోంది. రాముడు కాదన్నా అతని భార్య సీత రాజ్యం ఏలుతుంది. రామునికి అక్కటలేని రాజ్యం సీతకీ అక్కటలేకపోతే, అయోధ్యలో ఏ ఒక్కడూ మిగలడు. అంతా దండకారణ్యానికి ప్రయాణం సాగిద్దాం. అప్పుడు అయోధ్య దండకారణ్యం ఔతుంది. ఆ దండక అయోధ్యలా కన్పిస్తుంది. ఇదీ సాగదని అనకు. భరతుడు రామునిమాట జవదాటడు. వచ్చాక రాముణ్ణి సింహాసనంలో కూచోపెట్టి నీ అంతు తేలుస్తాడు” అంటూ కంఠం గడ్గదం కాగా ‘కైకా ! రామునిమీది కోపానికి సీత బలికావాలా ? మంచి విలువైన సొమ్ములూ నగలూ ఇప్పించు ఆమెకి. నారచీర కట్టద్దని నీ మాటగా చెప్పు. మరొక్కమాట ! నీ వరాలలో ఆమె గూర్చిన ఏవిధమైన నియమ నిబంధనలూ లేవు - గుర్తుందా ?” అన్నాడు.

‘కైకా ! నా కోడలూ, జనకవియ్యంకుని కూతురూ ఆమె. నారచీరలతో పంపడం మన గౌరవ - సంప్రదాయాలకు చేటు. నా మాట విను లేదా నరకానికి పో!’ మందలిస్తూ అన్నాడు దశరథుడు.

‘మహారాజా ! అజ్ఞ మేరకు పెడుతున్నాను. తండ్రీ ! మా తల్లి కౌసల్యని జాగ్రత్తగా చూచుకోండి! అంటూ ఆ ప్రదేశం నుండి కదలాడు.

దశరథుడూ, భార్యలూ మూర్ఛిల్లినా రాజాజ్ఞ ప్రకారం సుమంత్రుడు రథం తెచ్చి సిద్ధంగా నిలువబడి ఉండనే ఉన్నాడక్కడ. అయోధ్యా ప్రజలంతా అనుకొనే మాటలతో ఆ ప్రాంతం నిండిపోయింది.

ఇంతలో దశరథుడు తేరుకున్నాడు. ‘సీతమ్మా! ఈ పదునాలుగేళ్లకూ సరి పడే వస్త్రాల్లా-ఆభరణాలూ ఇవిగో ! రాజు గారి అజ్ఞ’ అంటూ ధనాధ్యక్షుడు ఇచ్చి పెనక్కి అడుగుపెట్టాడు. కౌసల్య సీతని కౌగిలించుకుంది. విలవిల ఏడ్చింది.

స్త్రీల లక్షణాలు

‘అమ్మాయీ ! పురుషులు ఎన్ని ఇచ్చి ఎంతగా ఓదారుస్తూన్నా స్త్రీలు తాత్కాలికంగానే సంతోషిస్తారు తప్ప భర్తకి కష్టం వచ్చిన సమయంలో నీటిని అసలు గుర్తుకే తెచ్చుకోరు. సంపాదన ఉన్నంతకాలం భర్తని ఆదరంగా చూసిన భార్యలు, భర్త సంపాదన తగ్గితే చాలు నిరాదరణ ప్రారంభిస్తారు. ఇక అబద్ధాలని ఆడడంలో, గడియకొకసారి మనసు మార్చుకోవడంలో, భర్త గౌరవాన్ని నవ్వుల పాలు చేయడంలో, చపలబుద్ధిలో స్త్రీలకు ఎవరూ సాటిరారు. ఆ సమయంలో వారికి భర్త చేసిన మేష్లు గాని, లోకమర్యాదగాని, వంశప్రతిష్ఠలుగాని గుర్తుకురావు. ఎలా చూచుకుంటావో గాని రాముణ్ణి నీకు అప్పచెప్తున్నాను’ అని కైకమ్మని దృష్టిలో పెట్టుకుని పల్కుతూ ఆమె పెద్దగా రోదించింది.

భర్త విలువ

పెనుగాలికి అరటి చెట్టులా వణుకుతూన్న అత్తగారిని కౌగిలించుకుని సీతమ్మ మెల్లగా ఇలా ధైర్యం చెప్పింది. ‘అత్తా! దుర్మార్గపు ఆలోచనలు కల స్త్రీల సహవాసం వలననే భర్తమీద విరోధం స్త్రీలలో పెరుగుతుంది. అలాంటి వారి విషయంలో నేను ముందే జాగ్రత్త వహించడమే కాక వారినీ సన్మార్గంలోకి మరలుస్తాను తప్ప వారి త్రోవకి పోనేపోను. జన్మనిస్తుంది తల్లి. పోషణచేస్తాడు తండ్రీ. బ్రతికున్న కాలంలో ఎక్కువ జీవించే చోటు భర్త వద్దనే. అలాంటివానితో విధిరోధ

చేసుకుంటే జీవితంలో మిగిలేది ఏముంది ? నీ సత్కర్మని భర్త ఆచరించినా సగం ఫలం భార్యకి ఇస్తాడే ? అతని ఋణం ఎలా తీర్చుకోగలం ? భార్యకు తల్లి తనాన్ని ప్రసాదించేవాడూ, పుట్టబోయే సంతానం ద్వారా తల్లిని శ్రేష్ఠపాత్రురాలిని గా చేసి తన భార్యని ఆరాధించే సంతానాన్ని ఆమెకు కట్టబెట్టేవాడూ, భార్యపాప ఫలానికి కూడా బాధ్యత వహించేవాడూ భర్త కదా !

కౌసల్యామాతా ! ఇన్ని మాటలెందుకు ? మెట్లు లేకుండా మ్రోగిన నీణని నేను ఎన్నడూ చూడలేదు. చక్రం లేకుండా తిరగ్గల రథాన్ని నేనెఱుగను. అలాగే నూర్గురు పిల్లలకి తల్లి అయినా కూడా భర్త లేకుండా సుఖాన్ని పొందిన భార్యని కూడా చూడలేదు. నీ పుత్రుడూ, నాకు భర్తా ఈ ప్రజల ఆరాధ్య దైవమూ అయిన ఆ రాముణ్ణి నీడలా అనుసరిస్తూనే ఉంటాను' అంటూండగానే అత్తాకోడళ్ల కళ్లు చెమ్మగిల్లాయి. (నాతంత్రీ వాద్యతే నీణా నాచక్రో వర్తతే రథః నాపతిస్సుఖమేధేతయా స్యాదపి శతాత్మజా) (ఇలాటి ఇతిహాసాలని విన్నా, చదివినా దాంపత్యం సుఖంగా సాగుతుంది.)

ముందుగా కౌసల్యకి నమస్కరించిన లక్ష్మణుడు, సుమిత్రామాత పాదాలని పట్టుకొని పైకి చూస్తూ, కన్నీళ్ల వలన కన్నడని తల్లితో 'అమ్మా!' అని బావుమన్నాడు. ఆ తల్లి లక్ష్మణుణ్ణి లేవనెత్తి తలపై చిన్నని ముద్దుపెట్టుకుని 'నాయనా లోకరక్షణం కోసం కౌసల్య రాముణ్ణి కన్నది.

‘సృష్టస్త్వం పనవాసాయ స్వనురక్తః సుహృజ్జనే !
రామే ప్రమాదం మాకార్హిః పుత్ర భ్రాతరి గచ్ఛతి ॥
రామం దశరథం విద్ధి మాం విద్ధి జనకాత్మజామ్ ।
అయోధ్యా మఱవీం విద్ధి గచ్ఛ తాత యథా సుఖమ్ ॥’

రాబోయే కథ తెలిపి(సి)న సుమిత్ర

రావణవధ కోసమే రాముణ్ణి కౌసల్య కనవలసివచ్చిందనీ, అది దైవ నిర్ణయమనీ సుమిత్రకు తెలుసు కాబట్టే తన యిద్దఱు పిల్లల్ని కౌసల్యకి, కైకకి కల్గిన రామ భరతులకు దాసులుగా పంపింది. ఆ యిద్దఱిలోనూ మైత్రితో వ్యవహరించింది.

ఇలా తల్లులలోనూ - పిల్లలలోనూ మైత్రి చెడకుండా చేసినదీ: దేవతల పనికి (తన పుత్రుణ్ణి పంపించి, కౌశల్యకు దుర్బోధ చేయకుండానూ) అనుకూలంగా వ్యవహరించింది కాబట్టి, ఆమె 'సు-మిత్ర' అయింది. సవతిపుత్రునితో తన పుత్రుణ్ణి అరశ్యాలకి పంపించ దలిచిన అసాధారణ స్త్రీ సుమిత్ర. ఇతరుల కష్టాన్ని తన సందానంతో తీర్చదలచిన ఈ తల్లి అదర్శప్రాయురాలు. ఆమె ఇలా అంది.

లక్ష్మణా! రాముని విషయంలో నీకు చెప్పలేని అనురాగం ఎందుకో తెలియదా ? అతనితో వనాలలో ఉండడానికే సుమా ! నీ విషయంలోనైనా పొరబడుతాని, రాముని విషయంలో పరాకు పడకు. అన్నెక్కడికైనా వెళ్లి నందర్బం లో సీతమ్మ విషయంలోనూ పరాకునొందకు ! (ముందురోజుల్లో 'అన్న' వెళ్ల వలసిన నందర్బం (చూరీచవధ) వస్తుంది. సీతావిషయంలో జాగ్రత్తగా ఉండాల్సిన అవసరమూ (సీతాపహరణం) వస్తుంది. జాగ్రత్త ! అని సూచన. ఈ కారణంగానే లక్ష్మణుడు హాసితా ! లక్ష్మణా ! అన్న రాముని వంటి కంఠధ్వనిని విన్నా అశ్రమం నుండి కదలను అన్నాడు).

రామం దశరథం విద్ధి... 8 అర్థాల శ్లోకం.

రాముణ్ణి దశరథుడనుకో ! సీతనే నీ తల్లి (నన్ను) గా భావించుకో ! దండకారణ్యన్నే అయోధ్యగా తలచుకో ! సుఖంగా వెళ్లు ! 'తిరిగి రా!' అనలేదు. (గచ్చ !) అని దీవించింది అనేది ఒక అర్థం.

రాముడు, దశరథుడు (మహారాజు) ఔతాడని తెలుసుకో. నన్ను నీ తల్లిగా (మహారాణి) ఔతానని గ్రహించు. దండకారణ్యం అయోధ్య (రాజధాని)గా మారుతుందని గ్రహించు ! అనేది రెండవ అర్థం.

రామునికి దశరథునికి భేదం గ్రహించు. అంటే రాజు సరియైన విధంగా పరిపాలిస్తే రాజభార్యకీ (నాకూ) ప్రజలకీ (అయోధ్యకీ) కష్టం కలగదు. సరిగా పాలించే విధానం రామునికుంది. అతని భార్యగా ఉండే అర్హత సీతకి ఉంది. రాజధానిగా అర్హత అయోధ్యకి ఉంది. రాముడూ, స్తీతా ఉంటే చాలు - అస్తలం దండక అయినా అయోధ్యయే - అనేది మూడవ అర్థం.

రాజ్యం రామునిదే అయినా, దశరథుడు రాజుగా ఉన్నాడని గ్రహించు. దశరథుని భార్యనే అయినా నా (జనకునికి ఆత్మజ) తండ్రికి కూతురిగానే ఉన్నానని గ్రహించు. ప్రజలతో ఉండవలసినదే అయినా ఈ అయోధ్య మనసులేని మనుష్యులతో ఉండి, చెట్లూచేమలతో ఉండే దండకారణ్యమే అని గ్రహించు అనేది 4వ అర్థం.

రాముణ్ణి అరణ్యాలకి పంపించాడనే కోపంతో కాక దశరథుణ్ణి కూడా రామునిలా గౌరవించు. ఆ దశరథుని భార్యననే ఆలోచనతోనూ, కౌసల్యకి సవతిననే ఆలోచనతోనూ కాక నన్ను సీతమ్మలా భావించు. రాముడు ఉండే అరణ్యాన్నే గొప్పదని భావించక, అయోధ్యని మఱచిపోకు - వెళ్లు నాయనా ! అనేది 5వ అర్థం.

ఉపాధికారంగా తండ్రి ఐన దశరథుణ్ణి విడిచి నిరుపాధి అయిన రాముణ్ణి సేవించు. అలాగే తల్లి ఐన నన్ను విడిచి నిరుపాధి అయిన సీతమ్మని ఆశ్రయించు. అదే విధంగా ఉపాధివలన కల్గిన అయోధ్యని విడిచి నిరుపాధి అయిన దండకకి వెళ్లు - అనేది 6వ అర్థం.

పరిచారకులు ఉన్న దశరథుణ్ణి విడిచి రాముణ్ణి సేవించు. పరిచారికలూ, భోగాలూ ఉన్న నన్ను విడిచి నీ భోగభాగ్యాలూ లేని సీతనిగౌరవించు. ఐహికమైన భోగాలతో ఉన్న అయోధ్యా రాజ్యాన్ని కాదని పరలోకాన్ని ప్రసాదించే అమృష్మిక రాజ్యమైన దండకకి రాముని కైంకర్యం (సేవ) కోసం వెళ్లు అనేది 7వ అర్థం.

రాముడు సాక్షాత్తు దశ (పక్షి) రథుడు (వాహనంగాకల విష్ణువు). జనకుని కూతురైన సీతయే (మా) లక్ష్మీదేవి. దండకగా కన్పిస్తూన్నది దేవతల రాజధాని అయోధ్య అని గమనించి శ్రీ మహావిష్ణుసేవకి వెళ్లు. నాకూ తండ్రికీ లేని అదృష్టం నీకు కల్గిందని సుమిత్ర దీవించింది - అనేది 8వ అర్థం.

తల్లి ఆశీస్సులని పొందిన లక్ష్మణుడు మెల్లగా రథం వద్దకి వచ్చాడు. సీతకి దశరథుడిచ్చిన ఆభరణాలూ, వస్త్రాలూ, రామలక్ష్మణుల ఆయుధాలూ, కవచాలూ, లక్ష్మణుని గంప, గొడ్డలి, పలుగు అన్నీ రథంలో కన్పించాయి. మౌనంగాముగ్గురూ రథమెక్కారు సుమంత్రుడు రథాన్ని కదలించాడు. నేల మీద వేసిన మ్రుగ్గులన్నీ చెరిగిపోయి ఉన్నాయి. రాజమార్గాల ప్రక్కన చెంకాలు దించేసారు. ఎక్కడా

మంత్రధ్వనులు వినపడడం లేదు. దేవాలయాలు మూసి ఉన్నాయి. నీ ఇంటా ఆ రోజు వంటలని చేసికోలేదు. అగ్నిహోత్రాలు వెలగడం లేదు. ధారగా కన్నీటిని కార్చని కన్నులేదు. మౌనంగా రోదించని హృదయంలేదు. కైకా దశరథులని నిందించని నోరులేదు. రాముని రథం వెంట కదలని కాలు లేదు. 'అగు అగు' అని సంజ్ఞచేయని చేయిలేదు.

దూడని తీసికొనిపోతూంటే పరుగుపరుగున వెంటవచ్చే గోమాతలా కౌసల్య రథం వద్దకి రాసాగింది. అంతలోనే రథం సాగి వెళ్లిపోయింది. పుర ప్రజలంతా రథానికి అడ్డుగా వస్తూ 'ఓ ! గుఱ్ఱాలా ! మెల్లగా వెళ్లరూ !' అని ప్రార్థిస్తున్నారు. "మంచి గుఱ్ఱాలున్న వాణ్ణి ఎక్కడినుండైనా తెచ్చుకోవాల్సి వస్తే ఈ దశరథుడు పంపించేస్తున్నాడు" అని బ్రాహ్మణులు దుఃఖిస్తున్నారు. "నిన్ను పెంచిన చేతులనే ఇప్పుడు చాచి ప్రార్థిస్తున్నాం - వెళ్లవద్దు నాయనా !" అని వృద్ధ స్త్రీలు విలపిస్తున్నారు. "ఎవరికీ చెప్పుకోలేని రహస్యాలు నీలో మేం దాచుకున్నాం ! ఎవరింక "మాకు మైత్రితో ఉంటారు - ఆగిపో !" అని మిత్రులంతా కన్నీళ్లు పెట్టుకుంటున్నారు. "బాగా దుమ్మురేగి ఆ దశరథుణ్ణి మాకు కన్పించనీయకు" అంటూ ఉక్రోశంతో బాలురు పలుకుతున్నారు. ఎన్నో భావాలు మెదులుతుంటే నీది చేస్తే నీది మానినట్లాతుందోననీ, ఎన్నింటిని చెప్పుకోగలమనీ దుఃఖిస్తూ మౌనంగా రోదిస్తున్నారు ముత్తైదువులు. కన్నుమూసి తెరిచేంతలోగా అందరి కళ్లూ నీళ్లతో నిండుతూ ఉంటే మళ్లీ మూయవలసి వస్తోంది.

'సంయచ్ఛ వాఙినాం రశ్మీన్ సూత యాహి శనై శ్శనైః' — 'సుమంత్రా ! పగ్గాలని లాగి గుఱ్ఱాలని మెల్లగా పోనియ్యి' అని ప్రజలంటుంటే 'త్వరత్వరగా సాగనీ' అని రాముడన్నాడు, మేడపైనుండి దశరథుడు పెద్ద ఎలుగుతో అరుస్తూ 'సుమంత్రా ! రథం ఆపు' అన్నాడు. రాముడు సాగనిమ్మన్నాడు. రథచక్రానికి కాడికి మధ్యన ఉన్న గుఱ్ఱంలా ఏమీ తోచక సుమంత్రుడు రాముని ముఖం చూచాడు.

'సుమంత్రా ! రథచక్రాల శబ్దంలో నాకు నీ అజ్ఞ వినబడలేదని రాజుతో తిరిగివచ్చి చెప్పవచ్చును గాని రథాన్ని సాగనీ!' అన్నాడు రాముడు. (ధర్మాన్ని తక్షించడానికి, దేవతల కార్యాన్ని నెరవేర్చడానికి పలికిన ఈ వాక్యం అసత్య వాక్కుకాదు. అబద్ధమాడి అయినా ధర్మ పరిరక్షణాన్ని చెయ్యాలనేదిదుకు సాక్ష్యం. నా శ్రౌషమితి రాజాన ముపాలభ్యోఽపి వక్ష్యసి.)

(అయనం హృదయం నూనం రామూరురసంశయమ్) 'కౌసల్యది ఇనుప గుండెఅయ్యుంటుంది. లేకపోతే ఈ దృశ్యాన్ని చూచి కూడా పగలకుండా ఉంటుందా? అన్నారు అయోధ్యాజనం.

'రాముడు అడవికి వెడుతూంటే తల్లి అపగ్గిందా ? తల్లులు నీం చేయ గల్గుతారు ? ' అని తల్లులని గూర్చి పుత్రులు వ్యాఖ్యానించుకున్నారు. 'ఎంత పెంచి పెద్ద చేస్తే నీం లాభం ? పట్టు విడువక వెళ్ల నే వెళ్లాడుగా ! పుత్రులు ఇంతే' అని పుత్రులని గూర్చి తల్లులు అభిప్రాయపడ్డారు. 'భర్త స్థితిని ఏ మాత్రమూ గమనించని కైకమ్మ లాంటి వారే భార్యలంతా' అని భార్యలని గూర్చి భర్తలు ఈనడించారు. 'ఇచ్చిన కోరికలని అడిగితేనే భార్యని విడిచిపెడతాననాలా ? భర్త లంతా ఇంతే' అని భర్తలని గూర్చి భార్యలు ఆలోచించుకున్నారు, 'ఎప్పుడూ రాముని పెంట తిరిగినా, రాముడు వెడుతూంటే మనం మాత్రం అపగలిగామా ? మనమూ అంతే' అని యథార్థస్థితిని గమనించుకొన్నారు అయోధ్యా జనమంతా. (ఇదంతా తాత్కాలిక పై రాగ్యం. నిలిచేది కాదు). ఇంతమందీ ఇలా వ్యాఖ్యానించినారాముణ్ణి గుఱించి ఒక్కరూ నిందించలేదు.

రాముడు వెడుతూంటే కౌసలదేశ నక్షత్రమైన 'విశాఖ' పొగమబ్బుతో కూడి కన్పించింది. (ఇళ్ళెక్కుకుల నక్షత్రం విశాఖ. ఆ నక్షత్రం అలా కన్పించడం అంటే దశరథుని మరణాన్ని సూచించడమే). వాయువు చల్లగా వీచలేదు సూర్యుని ఎండ లేనేలేదు. జనుల ఏడ్పులు తప్ప మంగలధ్వని వినిపించలేదు ఇవన్నీ ఏ అశుభాన్ని కల్పిస్తాయో నని ప్రజలంతా భయపడ్డారు. ఇలా కొంతసేపై కాగానే రథాన్ని పెంబడించిన జనం అయోధ్యానగరానికి రాసాగారు, (అపస్పాత యివారిష్టం ప్రవివేశ పురోత్తమమ్) బంధువు మరణించగా పెంబడించి స్నానం చేసి తిరిగి వచ్చే వారిలా దశరథునికి వాళ్లు కన్పించారు. కైకని నిందింపరాని విధంగా మాట్లాడిన దశరథుడు కైకని భార్యగా విడిచానన్నాడు. తాను చనిపోయాక భరతుడిని ఉత్తర క్రియలు చేయరాదని పలికాడు. (నూనం భయముపైష్యతి - సకామా భవ కైకేయి ! విధవా రాజ్యమావస) ఎంతో కష్టం అయోధ్యకి కలుగుతుంది. కైకా! నీ కోరిక తీర్చుకో. భర్తలేని దానివై రాజ్యాన్ని పొందు! అని తన మరణాన్ని తానే ద్రువపఱచి బాధకి తాళలేక కౌసల్య యింటికి తనని తీసికొని పోవలసినదని పలికాడు.

దుఃఖంతో తెల్ల వారని రాత్రి

‘రాము మేలనుగతా దృష్టిః అద్యాపి న నివర్తతే ।

న త్వా పశ్యామి కౌసల్యే! సాధు మాం పాణినా స్పృశ॥’

వస్తువులని దొంగిలించిన దొంగ, నేరం ఒప్పుకుని యజమానిముందుకి వచ్చినట్లుగా దశరథుడు కౌసల్యామందిరానికి వచ్చాడు. సర్వేంద్రియాలతోనూ దుఃఖాన్ని పొంది కన్పిస్తున్నాడు. నడుమనడుమ మూర్ఛపోతూ ఇలా అన్నాడు.

‘కౌసల్యా ! వస్తువుని చూడగలిగేది కన్ను. కాని, వస్తువే కన్నుని ఎత్తుకు పోయింది ఇక్కడ. (చక్షుర్దేవానామత మర్త్యానామ్) శీలవతి అయిన త్రీ, భర్త వెంట వెళ్లి నట్లు నాకన్ను రామునివెంట వెళ్లిపోయింది. తిరిగిరానేరాదు. (న త్వా పశ్యామి) ఇప్పుడు కన్పించడం లేదు కాబట్టే నిన్ను చూడలేకపోతున్నాను. కౌసల్యవి నువ్వని నాకు తెలియజానికి నీ కంఠధ్వని కారణం. కైకని ఎలా చూచాను ? అంటావా ? నిజమే చెప్తున్నా విను. పుత్ర్యాత్ములు నాకు కనపడరు. ఎక్కడికో రాముని చేత తీసికొని పోబడిన కళ్లని ఇక పొందలేను. మచి ఎలా చూడగల నంటావా ? దొంగపడ్డాక దీపం తెమ్మని యజమాని పలికి ‘దీపంవచ్చేలోగా చీకటిలో వెతికినట్లు, దృష్టిలేని నేను చూడదలుస్తున్నాను. నిన్నే ఎందుకు చూడదలిచానంటావా ? రాముడు లేనప్పుడు వాని తల్లి అయిన నీనైనా నన్ను స్పృశించు. అతని స్పర్శని నీ ద్వారా పొందుతాను. (పరమాత్మ అయిన రాముణ్ణి దర్శించడానికి దశరథుడు నేత్రం లేదని పల్కుతున్నాడు. భగవంతుణ్ణి కంటిద్వారా కాదు దర్శించవలసినది. మనస్సు ద్వారా దర్శించాలి. ‘న తు మాం శక్యసే ద్రష్టు మనేనైవ స్వచక్షుషా అంటుంది గీత. ఈ శరీరంలోని కన్ను భగవంతుణ్ణి చూడవీలై నది కాదు. ధృత రాష్ట్రానికి కన్నులని పరమాత్మ ఇచ్చాక విశ్వరూప దర్శనమైందని భారతం చెప్పిందంటే హేతువిదే. దశరథునికి రాముణ్ణి చూడాలనే తపనని వర్ణిస్తూ తనకి గల అదే కాంక్షని పరోక్షంగా వాల్మీకి మహర్షి ఇక్కడ పెల్లడిస్తున్నాడు)

కౌసల్య తన పుత్రుణ్ణి గూర్చి ఎన్నెన్నో భర్తకు చెప్పుకుని, తన దుఃఖానికి తన పూర్వజన్మపాపం కారణమని తనకు తాను నిందించుకొని దుఃఖించింది. దుఃఖం అయిపోయింది కాని రాత్రి తెలవారలేదు.

రావోయే కథను చెప్పిన సుమిత్ర

అమె ప్రక్కకి సుమిత్ర వచ్చింది. కన్నీరుతుడుస్తూ 'అక్కా ! దుఃఖించకు! దివ్యాస్త్రాలు కలిగిన రామునికి కష్టంలేనేలేదు. రాముని తాకిత శక్తిని ఆలోచించకు.

'సూర్యస్యాపి భవేత్సూర్యః హ్యగ్నే రగ్నిః ప్రథోః ప్రభుః।
శ్రీయశ్రీశ్చ భవేదగ్ర్యా కీర్త్యః కీర్తిః క్షమా క్షమా॥'

సూర్యుడనేవాడు ఒకడున్నాడని చూడాలంటే, ప్రకాశాన్నిచ్చే సూర్యుడొకడు ఉండాలిగా ! అతడే రాముడు. ('తమేవ భాంత మనుభాతి సర్వమ్' అనే వేద వాక్కుకి అనుగుణం సుమిత్ర మాట). అగ్నిలో ఉండే దహింపచేసే శక్తి ఒక టుంటుంది చూచావా ? ఆ శక్తి రాముడు. (అహం పైశ్వానరోభాత్వా — గీత) బ్రహ్మాకి పుట్టించే శక్తిని, రుద్రునికి లయంచేయగల శక్తి నీ ఇచ్చిన ప్రభువులకి ప్రభువు రాముడు. బ్రహ్మాడి దేవుళ్లకి ఏ సంపద ఉందో ఆ సంపద నిచ్చిన ఆలక్ష్మి దేవికి సంపదనిచ్చే వాడు రాముడు. (యస్మిన్ ద్యౌః పృథివీ చాంతరిక్షం తం దైవ తానాం పరమం చ దైవతమ్) దేవతలకు దేవుడు. నర్వానికి ఆధారమైన వాడు అతడు. సాక్షాత్తు నారాయణుడే అని ఓదార్చి ఇదంతా జగన్నాటకమని అర్థం చేసి కొమ్మని పల్కింది. (ఓదార్చే వాళ్లంతా సుమిత్రలే. ఓదార్చబడే వాళ్ల కొసల్యలు. మనసులో, మాటలో ఒకే ఆలోచన ఉంటేనే ఈ పోలిక).

(ఇక్కడ అనేకమైన వేదవిశేషాలని చెప్పింది సుమిత్ర. వీషోదేతిసూర్యః—
భీషాస్మాద్వాతః పవతే - తస్య నామ మహాద్యశః - భూదస్యాగ్ని స్తపతి -
భూత్తపతి సూర్యః - భూదింద్రశ్చవాయుశ్చ - మృత్యుర్ధావతి పంచమః -
మృత్యుర్యస్యోపసేచనం క ఇత్థా వేద యత్ర సః-ఇవన్నీ పలికి చివరికి 'తవార్యే!
సద్గురైర్ముక్తః పుత్రస్స పురుషోత్తమః అని 'రాముడు నారాయణుడే' అని చెప్పనే
చెప్పింది. ఒకే సూర్యకిరణం గాజుపట్టకాన్ని తాకి 7 రంగులుగా మారేటట్లు,
మళ్ళీ ఒక్కొక్క కిరణమూ అనేకమైన రంగులుగా మారేటట్లు - ఏకో విష్ణుః
మహాభూతం పృథగ్భూతాన్యనేకశః - ఒకే రాముడు అనేక రూపాలలో ఉన్నాడు
తప్ప ఉన్నదంతా అతడే అన్నది సుమిత్ర. రాముడు ఒక్కడే అన్నట్లుగానే సేత
కూడా ఒక్కతేయే. అమె కూడ అనేక రూపాలలో ఉంది. రాముని కష్టమే మిగిలిన

ముగ్గురి తమ్ముల కష్టమూ కావశానిక్కారణమిదే. అలాగే సీతా వనవాసమే మిగిలిన ముగ్గురి వనవాసంవంటి కష్టానికి కారణమిదే. మిగిలిన ముగ్గురి భార్యల ప్రస్తావనా రామాయణంలో ఉండకపోవడానికి కారణమూ ఇదే. సీతారాముల పరతత్వాన్ని బాగా తెలిసినవాడు లక్ష్మణుడు కావడం వలననే లక్ష్మణుడు వెడుతూ ఊర్మిళకి వెడుతున్నానని చెప్పలేదు. రామలక్ష్మణులు అడవిలో ఉండగా మిగిలిన ఇద్దరికి సంతానమూ సంతోషమూ కలిగి ఉంటే రామాయణం చదవాల్సిన పనే లేదు. మన చరిత్రే అవుతుంది. తనని చేసికొనేవాడు అరణ్యాలకి వెడతాడనే వార్త సీతకి చిన్నప్పుడే తెలుసునని ఆమెయే చెప్పింది. ఆమెతో బుట్టుపూ, కలిసి పెరిగినదీ అయిన మేర్మిళ్ల కూ తెలుసు గదా ! అందుకే ఆమె దుఃఖపడనూ లేదు. వస్తానని పలుకనూ లేదు. ఈ తత్వం తెలియని వాళ్లకి మాత్రం ఊర్మిళ గురించి చాల బాధ వచ్చింది. అయినా కందకి లేని దురద కత్తిపీట కెందుకట ?)

రామునికి సుఖదుఃఖాలు సమానం. (పూర్ణ మదః పూర్ణ మిదం పూర్ణ తూర్ణముదమ్యతే పూర్ణస్య పూర్ణ మాదాయ పూర్ణ మేవావశిష్యతే. సున్నకి ఎంత కలిపినా, తీసివేసినా, భాగించినా సున్న మారనట్లు పరమాత్మ స్వరూపునికి ఇమేమీ మార్పునీయవు. ఇక సీతమ్మ రాముని పెంట పెళ్లిందంటే (సీతే వానుగతా లక్ష్మీః) రాజ్యలక్ష్మీ రామునితో పెళ్లి పోయినట్లే. (రాజ్యం లేనప్పుడు భరతుడు ఏమి ఏల గలడు ? అందుకే 'లేని రాజ్యాన్ని' పాదుకలతోనే ఏలాలని భవిష్యత్కథని సూచించింది సుమిత్ర)

అంతఃపురంలో ఇలా ఉంటే అక్కడ సీతారామలక్ష్మణులు ముగ్గురూ ఉత్తరంగా ప్రయాణం ప్రారంభించి తమసానదీతీరానికి చేరారు. గుంపులు గుంపులుగా తమతోవచ్చిన అయోధ్యా పౌరులని చూచే రాముడు రహస్యంగా సుమంత్రునితో తెలవారుజామున వేరే త్రోవలో రథాన్ని ఒకచోటికి చేర్చవలసిందని గుర్తుచెప్పాడు. తెల్ల వారి అయోధ్యా జనులు నిద్రలేచే సరికి రథమూలేదు వ్యక్తులూ కన్పించలేదు. వారు దుఃఖంతో తిరుగుముఖం పట్టారు.

తమసానదీదాటి రథం కోసలదేశపు సరిహద్దులకి రాగానే తమ తల్లి పుట్టిన ప్రదేశమనే ఆలోచన కల్గిన రాముడు వెనుదిరిగి నమస్కరించాడు. చూస్తూండగానే వేదశ్రుతి — గోమతీ నదులు కూడా వెనక్కి వెళ్లి పోయాయి. రాత్రి కాబోతుండే రథం గంగా నదీతీరంలో శృంగిదేరపుర సమీపంలో ఆగింది.

విశేషాంశాలు :

‘తస్మాదుత్తరతోఽభిప్రయా జయంతి’ అనే ప్రమాణం ప్రకారం విజయం పొందాలంటే ఉత్తరదిక్కుగా వెళ్లాలి. భారతంలో ‘పాండవులూ అదే దిక్కుగా వెళ్లారు. పెళ్లి లో కూడా ఉత్తరం పై పుకే ‘సప్తపది’ సందర్భంలో నడిపిస్తారు. ఇలా పెళ్లి తమసానదిని దాటారు. వాల్మీకి మహర్షికి శ్రీమద్రామాయణం వ్రాయడానికి మొదటి శ్లోకం మానిషాద....అనేది (ఆవిశేషాలకి నా బాలకాండ వ్యాఖ్య చూడండి) సరస్వతీ అనుగ్రహంతో వచ్చింది ఈ ప్రదేశంలోనే. తమస్సు అంటే నల్లని లక్షణం కలది. దీన్ని దాటితే భగవన్మండలం గోచరిస్తుంది. సేతారామలక్ష్మణులు విడిది చేసిన మొదటిచోటు ఈ నదీ తీరమే. పరుండిన ప్రథమ రాత్రి కూడ ఇదే. తీర్థోపవాసం చేయడం (నది ఒడ్డున ఉపవాసం చేయడం) దీక్షాపూనడానికి ప్రతీక. రావణవధ వీరు చేయదలచిన పని. ముగ్గురూ నీటిని ఆచమించి ఉపవసించారు. వీరి వెంట రాదలచిన అయోధ్యా పౌరులకి గాఢంగా నిద్రపట్టింది. కారణం కష్టంవచ్చిందీ వారికి కాదు కాబట్టి. రాముడు వారిని మోసగించి వెళ్లడానిక్కారణం కైకమ్మ సంతోషిస్తుందని. అదీ కాక ముందు కాలంలో తమకి ఎవరెవరితో పరిచయాలు ఎలా బాగాయి? అనే విషయం, వీరికి అనవసరమని తోచి కూడాను. రాత్కాలిక వైరాగ్యం ఎంతో సేపు ఉండదు. లెల్లవారితర్వాత పౌరులు దుఃఖించి అయోధ్యకు తిరిగి వెడుతూ ‘తమ భార్యలూ - అయోధ్యా జనులూ అడిగితే ఏమని చెప్పుకోవాలి’ అని బాధపడ్డారు. రాముణ్ణి విడిచిన దుఃఖం కంటే ఈ దుఃఖం వారి కెక్కువ అయింది. ఊరిలోని వాళ్లకి వీళ్లని చూడగానే ‘అలనాడు రాముడి వెంట పెళ్లి నిద్రపోయి తిరిగి వచ్చిన వాళ్లు’ అనిపిస్తుంది. దురదృష్టవంతుడు కాశీక్షేత్రానికి వెడితే పెట్టె దొంగిలించబడుతుంది. వాడికి ‘కాశీ’ అనగానే దేవునికంటే ముందు ఆ పోయినపెట్టె గుర్తుకు వస్తుంది. ఇదీ అంతే. వెంటపెళ్లిన పౌరులకీ, లక్ష్మణునికీ భేదం చూపించడానికి ఈ ఘట్టం చక్కటి సాక్ష్యం. తన కష్టం తా ననుభవించాలిగాని అయోధ్యా పౌరులు తప్పు చేయలేదు కాబట్టి, వారికి కష్టం ఉండరాదు. వంచనతోనై నా ధర్మాన్ని నిలబెట్టాలనేది రాముని ధర్మం. ఇదే విధానాన్ని భారతంలో కృష్ణుడు ముందు కాలంలో చూపిస్తాడు. మాతృభూమి కోసంలేకం. నమస్కరించడం గౌరవం కోసం. రాత్రి సమీపించగానే 2వ రోజున గంగాక్షేత్ర తీర్థోపవాసం చేయదలచి ఆగాడు రాముడు.

ఇవ్వలేని కాలంలో ఇయ్యగలిగిన కానుక

సీతా రామలక్ష్మణులు గంగాతీరానికి వచ్చారని తెలియడంతోనే శృంగిచేర పురపు నిషాదరాజు గుహుడు దర్శించాలని వచ్చాడు. ఈకలకిరీటం, పెద్దపూసల కుండలాలా, బలమైన వక్షఃస్తలం, దూరంగా చూడగల నిశితమైన కళ్లు, యాస మాట, అర్థకంచుకం (చొక్కా), తోలుచెప్పులు, పందివారుతో చేసిన వింటినారికల బలమైన విల్లు, పేము బాకాలా వాని పేషం.

పిండివంటలతో దాసులు పెంట వచ్చారు. 'ఈ వచ్చిన అందఱితో నా రాజ్యాన్ని నీకర్పిస్తున్నాను. (వయం ప్రేష్యా భవాన్ దాతా) ఈ పదునాలుగేళ్లు ఇక్కడే ఉండి ఇటునుండే అయోధ్యకి వెళ్లి మమ్మల్ని ఆదరించు.

'రామా ! పులుల్ని సిల్లుల్లా లెక్కచేయం. అలా అని కతినాత్మలం కాము. లేళ్లు మమ్మల్ని లెక్కచేయవు. కొండవాలుల్లో పాకుడు మమ్మల్ని శారనీయకుండా త్రోవనిస్తుంది. 'ఉడుం' లా కొండని ఎక్కగలం. పనమ్మగాన్ని కావాలనుకుంటే కంతం పట్టివధిస్తాం. ముల్ల మాకు పూలలా మెత్తగా ఉంటాయి. పునుగు జవ్వాదులు మా సొత్తు. ఏ చెట్టుకి ఎన్ని పూలు, పళ్లు, ఆకులున్నాయో, ఎప్పుడు ఏ మార్పు జరుగుతోందో అది మాకు తెలియక ఉండదు. ఇలా మాట్లాడుతూ నీకు నిద్రాభంగం కలుగజేయను. విశ్రాంతి తీసికోండి. కాని, లక్ష్మణుడు మా రాజ్యంలో కాపలా కాస్తూ, మీరు పడుకోగా ఇలా విల్లె కుప్పెట్టి నిలబడడం మాకు అవమానం' అన్నాడు గుహుడు.

మేఘ గంభీర కంతంతో రాముడన్నాడు. గుహా ! నేను ప్రతిగ్రహం (దానం తీసికోవడం) మానాను. ఏదై నా ఇమ్యాలని అనిపిస్తే నా తండ్రి గుఱ్ఱాలు అయోధ్య నుండి వచ్చాయి. అలసి ఆకలితో ఉన్నాయి. వాటికి ఆహారం పెట్టి నన్ను ఆనంద పెట్టు. నా మీది అభిమానానికి చెప్పలేని సంతోషమూతోంది. ఇవ్వగలిగిన కానుక ఏమీ ఇయ్యలేని ఈ కాలంలో నేనివ్వగలిగిన కానుక ఇదే అంటూ అతణ్ణి సాదరంగా కౌగిలించుకున్నాడు, (ఘశాభ్యాంసాఘవృత్తాభ్యాం పీడయన్ వాక్య మబ్రవీత్)

గడ్డి ని మెత్తగా పరుపులుగా చేస్తే దానిపై సీతరాములు పరున్నారు. కొద్ది దూరంగా నిలబడ్డ లక్ష్మణుడు అన్నాడు 'గుహా ! నేనిలా విల్లెక్కుపెట్టి నిలబడినదీ నిన్ను అవమానించాలని కాదు. మా అన్న వదినెలిలా ఉంటే నాకు నిద్ర పట్టకా - జాగరం చేయాలనే ఆలోచన కలిగేను. ఈ రాత్రి గడవడానికి రాముని గుణాలు చెప్తావిను ! అంటూ రాముని గుణాలెన్నో చెప్తూనే ఉన్నాడు. రాత్రి అయి పోయింది గాని లక్ష్మణుడు చెప్పదలచిన రాముని గుణాలు మిగిలిపోనేపోయాయి.

(కౌసల్యా చైవ రాజా చ తతైవ జననీమమ - నాశంసే యదీ జీవన్తి సర్వే తే శర్వరీ మిమామ్) 'గుహా ! ఆకాశంలోని విశాఖానక్షత్రం పొగకప్పి ఉండడం చేత మా తండ్రి కాలం చేస్తాడు. అతణ్ణి బట్టి కౌసల్య జీవించదు. వీరిని బట్టి మిగిలిన వారున్నా. శత్రుఘ్నుని కోసం బ్రతికితే నా తల్లి....అయినా అనుమానమే (విశాఖాస్తు సభూమశ్చ నభసి ప్రచకాశరే) ఏమైతేనేం ? వారికి నీళ్ల నివదిలేఅదృష్టం మాకులేదు' అని నిరాశగా పల్కాడు లక్ష్మణుడు. తెల్లవారగనే నావ సిద్ధమైంది. లక్ష్మణుడు పట్టుకొన్నాడు. సీతరాములెక్కారు. లక్ష్మణుడు ఎక్కాక నావ కదిలింది. సుమంత్రుడడిగాడు 'రామా! నన్ను తీసికొని పోవా ?' అని. 'కైకయీ ప్రత్యయం గచ్చేదీతి రామో వసం గతః' 'సుమంత్రా! నన్ను అడవులలో దింపావని కైకమ్మకి తెలియాలంటే నువ్వు అక్కడికి వెళ్లక తప్పదు. దండకకి వెళ్లవలసినవారిలో నీ పేరు లేదు. ఎలా తీసికెళ్లను ? ఇక వీరిద్దఱూ అంటావా ? తప్పనిసరియైన వాళ్లు. నేనా ? వాన ప్రస్తుణ్ణి. పెంట నీలాంటి వారిని తీసికొనిపోరాని వాణ్ణి - గమనించు' నావ గంగానది మధ్యకి వెళ్లగా సీత గంగమ్మకి ఎన్నెన్నో ఇవ్వగలనని మ్రొక్కింది.

విశేషాంశాలు :

అడిగినా దానం చేయ నిరాకరించడం అథమం. అడిగితే దానమీయడం పుణ్యమం. తానై యాచించి దానం తీసికొమ్మని ప్రార్థించడం ఉత్తమం. ఈ పనిని చేసినవాడు గుహుడు. అందుకే రాముడు ముందుకాలంలో సుగ్రీవ - ఆంజనేయులకి మాత్రమే ఇచ్చిన కౌగిలి భాగ్యాన్ని ఇప్పుడు గుహునికి ఇచ్చాడు. 'గుహేనసహితో రామో లక్ష్మణేన చ సీతయా' స్వీతారానులక్ష్మణులతో సమానస్థాయిలో గుహుణ్ణి ఉంచి వాల్మీకి శ్లోకాన్ని వ్రాయశానిక్కారణం రామాలింగన సౌభ్యాన్ని పొందిన

అదృష్టవంతుడు గుహాడు కావడం వలననే. 'గుహాపెరుమాళ్' అంటారు దాక్షిణాత్యులు.

గుహాలక్ష్మణులు గంగబడ్డన పరమాత్మ గుణగణాలని చెప్పుకున్నారు - అది కూడా భగవంతుడు వింటూంటే. క్షేత్రానికి వెళ్లి నప్పుడు భక్తులు చేయవలసినదికూడా ఇదే. ఒక చేతి గడియారానికి వేరొక చేతి గడియారానికి కాలంలో తేడా ఉంటుంది గాని భగవంతుని గడియారం (సూర్యచంద్రులు) ఎప్పుడూ అందరికీ ఒకే కాలాన్ని చెప్తుంది. పైగా ఆ గడియారం భవిష్యత్ కాలంలోని విశేషాలని కూడా చెప్పగలదు.

లక్ష్మణుడు ఆకాశాన్ని చూచే సరికి చంద్రుడు కర్కటకంలో ఉన్నాడు. పుష్యమి సాగుతోంది. గురు - బుధ - అంగారక గ్రహాలు మూడూ చంద్రుణ్ణి పీడిస్తున్నాయి. అంగారకః కలహాహేతుః - అనవసరమైన వివాదాన్ని కల్గిస్తాడు అంగారకుడు. బుధఃపాసముతఃపాపః. బుధుడు, మంచి గ్రహం ప్రక్కన ఉంటే మంచిని, పాపగ్రహం ప్రక్కన ఉంటే చెడుని చేస్తాడు. తనకంటూ ఓ స్వభావంలేని వాడు. దశరథునిది విశాఖా నక్షత్రం. అది పొగతో కప్పి ఉండడం వలన దశరథ మరణం చెప్పాడు లక్ష్మణుడు. జ్యోతిషం తప్పుకానే కాదు. పరిశీలకుల దోషం ఉండవచ్చునేమో గాని శాస్త్రం తప్పుకాదు. (పూర్వే చతుర్దశే పక్షే పంచమ్యాంభరౌ గ్రజః) 14 సంవత్సరాల పిమ్మట రాముడు అయోధ్యకి పంచమినాడు రావణాన్ని బట్టి రామాదులు వనవాసానికి బయలు దేరింది కూడా పంచమి అయ్యుంటుంది. కాగా ఈ రోజు 'షష్ఠి'.

'హీన సఖ్యం హీనప్రేష్యం హీన గేహ నిషేవణమ్' తక్కువ వానితో స్నేహం చేయరాదని శాస్త్రం ఉంటే రాముడు ఎలా స్నేహం చేసాడు? అనేది సందేహం. 'న శూద్రా విష్ణు భక్తాశ్చ విప్రా భాగవతాః స్మృతాః - సర్వవర్ణేషు తే శూద్రా యేహ్యభక్తా జనార్దనే || - యశ్శూద్రం భగవద్భక్తం నిషాదం శ్వపచం తథా - వీక్షతే జాతి సామాన్యాత్ స యాతి నరకం నరః||' అని ప్రమాణం. విప్రుడైనా విష్ణు (పరమాత్మ) భక్తుడు కాకపోతే శూద్రుడే. శూద్రుడైనా జనార్దనభక్తుడైతే ఉత్తముడే. జాతి కంటే భగవద్భక్తి ప్రధానమని దీని భావం.

పరమాత్మని అయోధ్య నుండి పంపిన కారణంగా కైకకు పైథవ్యం, దశరథునకు మరణం, అయోధ్యకు శోకం కల్గింది.

ముందుగా గునపం, గంప, వస్త్రాలమూట, విస్త, ఆయుధాలని నావలో పెట్టి, సేతని ఎక్కించి, రాముడెక్కాక లక్ష్మణుడెక్కాడు. ప్రయాణం చేయవలసిన విధానం, భృత్యుడు ఆచరించవలసిన తీరూ ఇక్కడుంది. 'శ్రీలని ముందు కూర్చుండబెట్టి పురుషులు పిమ్మట రక్షగా బయలుదేరాలి' అనే శాస్త్రమర్యాద ఇక్కడ తెలుస్తుంది.

'భక్తం చ భజమానం చ తవాస్మితి చ వాదినం - శ్రీనేతాన్ విషమప్రాయాన్ విషమేష్వపి న త్యజేత్' - నీ కోసమే నేనుంటానని పలికే వాణ్ణి విడువరాదంటారు గదా ! సుమంత్రుణ్ణి కాదనవచ్చా ? అంటే సుమంత్రుడు దశరథుని మంత్రి, సేవకుడున్నా. రాజకార్యాన్ని నిర్వర్తింపవచ్చినవాణ్ణి తనతో తీసికొని పోవడం నేరమౌతుంది. అందుకే కాదన్నాడు. గంగమ్మకు మ్రొక్కడం శ్రేతాయుగపు సంప్రదాయమే.

గంగ అవతలి ఒడ్డుకి నావ చేరింది. ముందు లక్ష్మణుడూ, వెనుక రాముడూ, నడుమ సేతా నడువసాగారు. (జీవాత్మ - పరమాత్మల నడుమ 'మాయ' ఉంటుంది. 'మాయని తొలగిస్తే జీవాత్మకి పరమాత్మ దర్శనమౌతుంది. పెళ్లి లో వధూవరుల నడుమ తెరని ఈ విషయం సూచించదలిచే పెడతారు. (విశేషాలు కావలసివస్తే నా 'మాంగల్యతంతునానేన' - చూడగలరు).

"భాస్కరోదయకాలోఽయం గతా భగవతీ నిశా - ఆసౌ సుకృష్టో విహగః కోకిలస్తాత కూజతి" అని ప్రయాణానికి ముందు రాముడు తమ్ముణ్ణి లేపుతూ అన్నాడు. 'రాత్రి అయిపోయింది. ఇటు కృష్ణపక్షి (వానరాదనీ) అటుకోకిల (ఎండ వస్తుందనీ) కూస్తున్నాయి' అన్నాడు. (పట్టలకి తెలిసినంత వాతావరణ విశేషం మజెవ్వరికీ తెలియదు. వర్ష పురాక చీమలూ, తూనీగలూ, కుక్కలూ, నెమిళ్లూ చెప్పగలవు. ఎండరాకని కోకిలా, నిప్పుకోడీ, కోడీ చెప్పగలవట). అలాగే సేతతో 'సేతా ! తిరిగి తల్లి దండ్రులతో ఎప్పుడు నేను సరయానది ఒడ్డున ఉన్న వనాల్లో సంచరిస్తాను ?' అన్నాడు. (దశరథమరణం జరుగుతుంది కాబట్టి ఇక ఆవేడుక తీరదని చెప్పడం దీని భావం). అంతేకాదు - 'ఈనాడు మనం భోజనం చేయాలి' అని కూడా అన్నాడు.

(పట్టాభిషేకానికి ముందు రాత్రి ఆయోధ్యలో, పట్టాభిషేకపు నాటి రాత్రి

తమసాతీరంలో, క్రిందటి రాత్రి గంగ ఒడ్డున మూడు రాత్రుల ఉపవాస దీక్ష అయింది కాబట్టి ఇక భోజనం (పాఠణ) చేయాలని అన్నాడు. దీన్ని 'త్రిరాత్రోప వాస దీక్ష' అంటారు. ఏదైనా ఒక పనిని సాధించదలచుకుంటే ఇలా చేస్తారు. భారతంలో సావిత్రి కూడా సత్యవంతుని మరణాన్ని ముందుగానే తెలిసినది కాబట్టి త్రిరాత్రోపవాస దీక్షని నిర్విఘ్నంగా చేసి విజయాన్ని పొందింది).

ముగ్గురూ ఒక వృక్షం నీడలో చేరి, దొరికిన ఆహారం స్వీకరించారు. లక్ష్మణుడు తాతిదిమ్మలని తలగడలుగా ఉంచి అకులతో మొత్తటి రెండు పక్కలని సీతారాములకి ఏర్పరిచాడు. ఇష్టంతో లక్ష్మణుణ్ణి చూచి రాముడన్నాడు. (జాగర్తవ్య మతంద్రిభ్యా మద్యప్రభృతి రాత్రిషు - యోగక్షేమం హి సీతాయా వర్తతే లక్షణా వయోః) లక్షణా ! ఇది ఇల్లు బయలుదేరాక 3వ రాత్రి. సుమంత్రుడు లేకుండా మనం ముగ్గురం కలిసి ఉన్న మొదటి రాత్రి కూడాను. ఈ క్షణం నుండి ప్రతిరాత్రీ సీతని మనః చాల శ్రద్ధతో రక్షించాలి. అమె యోగక్షేమాలు మనవే ! అంటూ ఏవేవో చక్కని మాటలని పలికి 'తమ్ముడూ! మన తండ్రి నామీది దిగులుతో నేల మీద పడుకుని ఉంటాడు. తన కోర్కె తీరింది గదా అని కైక ఆనందపడుతూ ఉంటుంది. భరతుడు రాగానే 'భరతుడు యువరాజుగా ఎందుకుండాలి ?' అనే ఆలోచనతో, 'ముసలిరాజు పోయిన పక్షంలో భరతుడు మహారాజే బొతాడు గదా!' అనే కుటల స్వభావంతో దశరథుణ్ణి చంపాలని అమె ఆలోచిస్తూ ఉంటుంది. కైకకి రాజును చంపడం పెద్ద కష్టమైన విషయం కానే కాదు. అమె అంటే రాజుకి ఒల్లమాలిన మోహం కదా ! (కిం కరిష్యతి కామాత్మా కైకయావశమాగతః కామ ఏవార్థ ధర్మాభ్యాం గరీయానితి మే మతిః.) తనని కట్టడానికి త్రాళ్లు తానే తెచ్చుకున్నట్టు కామకారణం చేత కామిఅయిన మన తండ్రినష్టపోతాడు. అర్థ ధర్మాల కంటెకామమే గొప్పది సుమా ! అయోధ్యా రాజ్యాన్ని కైక ద్వారా భరతుడుఎంత తేలికగా సంపాదించ గలిగాడు ? (మన్యే దశరథాంతాయ మమ ప్రవ్రాజనాయ చ కైకేయీ సౌమ్య సంప్రాప్తా రాజ్యాయ భరతస్య చ) దశరథుణ్ణి చంపడానికి, నన్ను ఆరణ్యాలపాలు చేయడానికి, భరతుడికి రాజ్యం కట్టకట్టడానికి కైకమ్మ పుట్టిందను కుంటాను.

లక్ష్మణా ! నేను వచ్చాక కౌసల్య ఎలా ఉందో ? భరతునికి 14 ఏండ్ల తర్వాతనైనా నేను అడ్డువస్తాననే భయంతో కైక కౌసల్యని ఏం చేస్తుందో ? ఏ ఖాళీమూలేక నిన్ను తెచ్చిన నన్ను గూర్చి మీ అమ్మ ఏమను కుంటోందో ? 'ఈ

బాధ ఎందుకు ? పట్టం కట్టుకోరాదా ?' అనకు రాజ్య రాక్షలో ధర్మాన్ని పీడాడు రాముడనరా ? తమ్ముడూ ! నువ్వు అయోధ్యలోనే ఉండి చరిష్ఠితులనిచక్కదిద్దుతూ నాకు మనశ్శాంతి కల్గించు. వెళ్లు' అన్నాడు. (కైకా దశరథులని రాముడు ఇలా అనవచ్చా ? అన్నిస్తుంది. అశ్లేషానక్షత్రంలో పుట్టిన లక్ష్మణునికి కోపం అనుమానం ఎక్కువ. కైకాదశరథులను గూర్చి లక్ష్మణుని అభిప్రాయాన్ని విందామని రాముడు ఇలా అన్నాడు. లక్ష్మణుడు కూడా తన అభిప్రాయాన్ని స్పష్టంగా చెప్పి ఉండే వాడే కాని 'నువ్వు అయోధ్యకు వెళ్లు' అన్న వాక్యం మహా దుఃఖాన్ని కల్గించడంతో రాముడితో ఉండే ఉపాయాన్ని ఆలోచించాలనే దృష్టికి వచ్చేసాడు. కైకమ్మకి దేవతలు కల్గించిన బుద్ధి వలన ఏ దశరథమరణం, రామవనవాసం, భరత రాజ్య పదవీ జరగాలో, వాటిని జరిపించడానికే కైక పుట్టిందని రాముడన్నాడు. నిజమే కదా! రాముడు లక్ష్మణునితో ఈ రాత్రి నుండి రాత్రి వేళల్లో సీతని రక్షించాలని పల్కాడు. పగలు రక్షింపనక్కరలేదా ? రాక్షసులు నిశాచరులు కాబట్టి రాత్రివేళ వారు ఎత్తుకొని పోవచ్చుననేది పై భావం. లో భావం అది కాదు. రావణుడు రాక్షస రూపాన్ని, ధర్మాన్ని మార్చి దొంగిలిస్తాడు. నిశాచరులైన అతడు సీతాపహరణానికి వచ్చేది పగలు కాబట్టి, అతని చేత సీత అపహరింపబడితే తప్ప రావణవధ జరుగదు కాబట్టి, రాత్రివేళల్లోనే భద్రతతో ఉండాలన్నాడు. సీతారక్షణ భారం మనిద్దరిది అని చెప్పిన రాముడు కొంత సేపట్లోనే లక్ష్మణుణ్ణి అయోధ్యకు ఎలా వెళ్లమని అన్నాడు ? కాబట్టి లక్ష్మణుని మనస్సుని పరీక్షించడం, రావణవధకు ముందు జరుగ వలసిన సీతాపహరణానికి కానలసిన సందర్భాన్ని సిద్ధపరచడం రాముడే చేస్తున్నాడనేది సారాంశం).

మర్కటకిశోరమా ? మార్జాలకిశోరమా ?

అయోధ్యకి పోవాలనే మాట లక్ష్మణునికి అశనిపాతం వంటిదైంది. రామునితో ఉండడం, అయోధ్య నుండి దండకకి వచ్చేప్పుడు జరిగిన సంఘటనలలో తానూ ఉండడం, రాముని ప్రవర్తన - అన్నిటినీ చూచి గ్రహించుకోగల లక్ష్మణుడు, తానెలా ఉండవలసినదీ గ్రహించాడు. అందుకనే కోపావేశాలు లేకుండా 'అన్నా! నేను అయోధ్యలో ఉండాలన్న ఆలోచన, నేను వనవాసానికి వచ్చాక నీకు కల్గిందా ? క్రియ అయిన పిమ్మట ఆలోచించడం బుద్ధిమంతుల లక్షణం కానేరదు,

మేమిద్దఱమూ సుఖం కోరి అరణ్యాలకి రాలేదు. సుఖమే కావలసివస్తే అయోధ్య ఉండనే ఉందిగా ! నీ సేవను చేసికొందామని వచ్చాం. ఆ సేవని నువ్వుగ్లో ఉంటే అక్కడ, అరణ్యంలో ఉంటే ఇక్కడ స్వీకరించక తప్పదు. (న చ సీతా త్వయా హీనా నచాహమపి రాఘవ, మూహూర్తమపి జీవావో జలాన్మత్స్య వివోద్భృతౌ) నేనూ సీతా, నువ్వు లేక, ఒడ్డున చేప జీవించలేనట్లు, జీవించలేం. అయినా నువ్వు ఏసున్నావు ? అధ్మానికీ, పరలోకానికీ భయపడి రాజ్యాన్ని స్వీకరించడం లేదన్నావు. నువ్వొక్కడివే కొట్టగలిగినా, ధర్మం కాదని మానానన్నావే ? నీ సేవయే పరమధర్మమని వచ్చిన మమ్మల్ని విడువడం ధర్మమా ? (ఏ కోహ్యహ మయోధ్యాం చ పృథివీం చాపి లక్షణతరేయమిషుభిః క్రుద్ధో నను వీర్యమకారణమ్॥ అధర్మభయనీతశ్చ పరలోకస్య చానఘ తేనలక్ష్మణ నాద్యాహ మాత్మానమభిరోచయే 53/26") అన్నాడు.

మర్కటకిశోరన్యాయం - మూర్ఖులకిశోరన్యాయమని రెండున్నాయి. కోతి పిల్ల, కోతిని గట్టిగా పట్టుకుంటుంది. ఎగిరినా, దూకినా బాధ్యత పిల్లదే. తల్లి కోతిది కాదు. ఇది మర్కటకిశోర న్యాయం. ఇక పిల్లి, తన పిల్ల ని తానే మెడకటచుకొని తీసికొనిపోతుంది. ఇక్కడ బాధ్యత తల్లి దేగాని పిల్లదికాదు. ఇది మార్జాలకిశోర న్యాయం. లక్ష్మణునిది మర్కటకిశోరన్యాయం. బాధ్యత వహించవలసిన తల్లి వంటి వాడిపైన నువ్వే నన్ను విడిచి పొమ్మంటే ఎలా పోతాను ? అనేది లక్ష్మణ వాక్యం. రాముణ్ణి ఎక్కడ విడిచి పోవలసి వస్తుందోననే భయమే నిజమైన భక్తి అంటే. (పునర్విశ్లేష భీరుత్వం పరమాభక్తి రుచ్యతే)

ఇక్కడ మతొక రహస్యం ఉంది. లక్ష్మణుణ్ణి ఇలా వెళ్లి పొమ్మంటుంటే సీత ఏమీ మాట్లాడదు. ఎందుచేత ? ఇది లక్ష్మణునికి పెట్టబడిన పరీక్ష తప్ప రాముని అభిప్రాయం కానే కాదని ఆ తల్లికి తెలుసుగదా ! అదీ కాక రావణవధ అయ్యాక తాను వైకుంఠానికి వెళ్లవలసి వస్తుంది. అప్పుడు తనని పంపించడానికి ఇదేవిధంగా రాముడు మాట్లాడవలసి ఉంది. ఏ విధంగా రాముని మాట ఉంటుందో వినాలని కూడ ఆమె ఆలోచన.

భరద్వాజ దర్శనం.

గంగాయమునలు కలిసే చోట ఉన్న భరద్వాజ మహర్షి ఆశ్రమానికి రోజు రోజంతా ప్రయాణించి సీతారామలక్ష్మణులు చేరారు. ఆయన హోమం పూర్తి అయ్యే వఱకూ నిరీక్షించారు. ఆయన రాగానే నమస్కరించి ఆత్మపరిచయం చేసికొన్నారు. భరద్వాజుడు సంతోషించి 'ఈ ప్రదేశం గంగా యమునా సంగమం. నిర్మలమైన ప్రదేశం. ఇక్కడే గడిపి పెళ్లవచ్చు' అని పలికి కందమూలాలూ, ఫలాలూ ఎన్నింటినో ఇచ్చాడు.

రాముడాయన మాటలని విని 'స్వామీ! ఎన్నో గ్రామాలకీ పట్టణాలకీ దగ్గరగా ఉన్న ఈ ప్రదేశాన్ని చూడవచ్చే అందఱి వల్లా నీకాంతానికి భంగం కలుగుతుంది. మఱో ఆశ్రమ ప్రదేశాన్ని చెప్పండి' అన్నాడు.

రాముని సౌందర్యాన్ని చూడాలనీ వినాలనీ వచ్చిన మృగాలూ పక్షులమధ్య కూచున్న భరద్వాజుడు' నాయనా! గంధమాదన పర్వతం వంటిది ఇక్కడికి 10 క్రోసుల దూరంలో చిత్ర కూటం ఉంది. దర్శన మాత్రం చేతనే పాపపు ఆలోచనలు తొలగి పుణ్య కార్యాచార్యన కలుగుతుంది. అక్కడై నా సరే లేదా ఇక్కడై నా ఉండవచ్చు' అన్నాడు.

రాత్రి తెల్లవారింది. 'రామా ! అక్కడుండే లేళ్లూ, నెలయేళ్లూ, ఊకలూ మొదలయిన ప్రకృతి దృశ్యాలని ఈమెకు చూపించవచ్చు. నీకాంతం కాబట్టి నువ్వు ఆశ్రమం కట్టుకోవచ్చును. ఇక్కడి నుండి పడమరగా పోయి యమునని దాటి శ్యామమనే మఱిచెట్టుకి మొక్కులు చేసికొని మోదుగు - కేగు - పెదుళ్ల తో నిండి చిత్రకూటాన్ని చేరండి' అని చెప్తూ తండ్రి తన పుత్రులని బెంబడించినట్లు చాల దూరం వచ్చి ఆయన వెనుదిరిగాడు.

'లక్ష్మణా ! భరద్వాజుడంతటి మహర్షి మనలని అదరంగా చూడడం మన అదృష్టం సుమా !' అని రాముడన్నాడు. యమునానదిని దాటుతూండగా నదికి సీత మ్రొక్కింది. తిరిగి శ్యామవృక్షానికి మ్రొక్కింది. అక్కడి నుండి నడుస్తూ పెళ్లగా పెళ్లగా చిత్రకూట శిఖరాలు కన్పించాయి. పూలూ, తీగెలూ, పండ్లూతో చక్కని ఆశ్రమం కన్పించగా ముగ్గురూ ఆ ఆశ్రమంలోనికి వెళ్లారు.

అత్య పరిచయమున్న రాముడంతటివాడు "పుత్రౌదశరథస్యావాం భగవన్ రామలక్ష్మణ" అంటూ ఏ గొప్పదనమూ చెప్పుకోకుండా - దశరథపుత్రులం రామలక్ష్మణులం - అని మాత్రమే చెప్పుకున్నాడు. వీరి ముగ్గురినీ ధ్యానంలోదర్శించిన భరద్వాజాడు వీరి ఆగమనాన్ని కాంక్షిస్తున్నాడు. వారు వచ్చారు. తనను ఎదురుచూస్తూ నిలబడ్డారు కూడ. 'సమిత్పుష్పకుశాశ్యాంబు మృదన్నాక్షత పాణికం - జపం హోమం చ కుర్వాణం నాభివాదయతే ద్విజమ్' అని స్మృతి. హోమం చేస్తూన్న వానికి సమస్కరింపరాదనే ధర్మం తెలిసిన రాముడు ఎదురుచూచాడు తప్ప అహంకరించరేదు. కాను భగవంతుడే అయినా, మహర్షికోసం భార్యా గోదరుల సమక్షంలో ఎదురు చూస్తూ ఉండడం అహంకారం లేని తనాన్ని సూచిస్తుంది.

(పుణ్యశ్చ రమయేషుశ్చ వసత్విహ భవాన్ సుఖమ్) 'ఇక్కడనే ఉండు' అని రాముణ్ణి అడగడం పరీక్షించడం కోసమే. దండకకు పోవాలనే పట్టుదల రామునిలో ఒక వేళ రేకపోయినట్లయితే ఉండేలా కాను చేయాలి. రాముడు కూడా మహర్షి ప్రశ్నలోని భావాన్ని గమనించి మెల్లగా తప్పుకున్నాడు. (భగవన్నిత ఆసన్నః పార జానపదో జనః సుదర్శ మిహ మాం పేక్ష్య మన్యేఽహ మిమ మాశ్రమమ్ - ఆగమిష్యతి మై దేహీం మాంచాపి ప్రేక్షకో జనః - అనేక కారణేనాహ మిహవాసం న రోచయే) నాకు ఏ కారణం భంగమౌతుందని చెప్పి తప్పుకున్నాడు. తనని చూడవచ్చిన రామునంతటి వాణ్ణి సాగనంప వద్దా ? అందుకే వెంట వెళ్లాడు. (ప్రస్థితాం త్వైవ తాన్ ప్రేక్ష్య పితాపుత్రానివాన్వగాం).

'చిత్రకూటం' అంటే ఎక్కడో ఉన్న పుణ్యక్షేత్రం కానే కాదు. 'అయోధ్య లో ఉండేవారూ అయోధ్యకి వచ్చేవారూ, అయోధ్యకు చెందనివారూ, అందరూ ఒకచోట చిత్రంగా ప్రొగుపడిన చోటు' అని అర్థం. ఈ స్థలం ప్రతివ్యక్తికి కూడ ఉంటుంది. స్వర్గ చెప్పే చర్మానికి, చూపుని చెప్పే కన్నుకి, వినే చెవికి, రుచిని చెప్పే నాలుకకి, వాసనని చెప్పే ముక్కుకి - ఇలా విభిన్నమైన జ్ఞాన ఇంద్రియాలకి కేంద్రం చిత్రకూటం. కర్మేంద్రియాలతో ఏదీ చేసినా, దాన్ని కూడా గుర్తుంచుకొనే కేంద్రం చిత్రకూటం. గంగా యమునల సంగమం నుండి దీనికి దారి ఉందిట. ముక్కుకి, కుడి - ఎడమపై పుల ఉండే రంధ్రాలే ఇడ - పింగళ నాడులు. ఆ

రెంటి సంగమమే కనుబొమలనడుమ. అదే ప్రయాగక్షేత్రం. అక్కడినుండి 10 క్రోసులదూరంలో చిత్రకూటం ఉంది. కనుబొమలనడుమ నుండి అడ్డంగా, వ్రేలు ప్రక్కన వ్రేలు పెడుతూ బ్రహ్మరంధ్రం వరకూ పెట్టి కొలిస్తే, సరిగా చిత్రకూటం 10 వ్రేళ్ల వెడల్పు ధూరంలో ఉంటుంది. దీని అనలు పేరు 'గంధమాదనము' అని. గంధ - వాసనలవలన కలిగే, మాద - మద సంబంధమైన ఊహలని, న లేనిది, కల్గించనిది; అని అర్థం. వాసనలవల్ల కలిగే మదం లేనిదని భావం. ఇది ఒక యోగ విశేషం. 'కృతపుణ్యాః స్య సౌమిత్రే! ముని ర్యన్నోఽను కంపతే' - 'భరద్వాజుడు మనయెడ కనికరం చూపాడు' అనడానికి కారణం, భావికథకీ, రావణవధకీ ఈ భరద్వాజుడు తన తపఃఫలం అందింపబోతున్నాడని తెల్పుచానికే.

ఇప్పటి వరకూ తాము నడుస్తూన్న తీరుని మారుస్తూ అంటే జీవాత్మ రూపమైన లక్ష్మణుడు 'ఉ' కారం గానూ, శుభవాచకమైన 'మ' కారం రాముడు గానూ, అన్నివర్ణాలతోనూ కలిసి ఉండే వర్ణంలానూ - ఆక్షరాలలో ఆదిగానూ ఉండే 'అ' కారం సీతమ్మగానూ అంటే ఉ+మ+అ = ఉమారూపంగా ఉండే టట్లయితే గాని రావణ వధ జరగదు. ఇలా రాక్షసవధకై వెళ్లబోతున్న విష్ణుపేళివుడు. ఇక్కడి నుండి రామునిలో రుద్రాంశరావోతోంది.

వాల్మీకి దర్శనం.

పూర్వగ్రంథాలు నిలిచి ఉంచడానికీ ఆ గ్రంథకర్తలపైన గౌరవం ఉండడానికీ కారణం, తమ గ్రంథంలో తామూ పాత్రధారులు కావడమే. గ్రంథంలో తమ ప్రవర్తన ఎలాంటివో, అదే తీరుగా మాటా, నడవడికా, కార్యసాధన విధానమూ, బయటకూడా ఉండేది. ఈ ముగ్గురూ (సీతారామలక్ష్మణులు) వాల్మీకి ఆశ్రమానికి వెళ్లారు. 'ఇతి సీతా చ రామశ్చ లక్ష్మణశ్చ కృతాంజలిః - అభిగమ్యాశ్రమం సర్వే వాల్మీకి మభివాదయన్.' ఈ ముగ్గురిలో ముందుగ 'సీత' నమస్కరించింది. సీత 'ఉ' అనే వీజవర్ణానికి ప్రతీక. 'ఉ' అంటే యుద్ధం. రుద్రాంశ చేరిన రాముడు ఇక్కడి నుండి యుద్ధ ప్రధానుడౌతాడని దీని భావం. ఈ చిత్రకూటంలో - అందునా తన బుద్ధిలో - శ్రీమన్నారాయణుని దర్శించి, ఇంకా తపస్సు కూడా చేస్తూన్న మహర్షి 'వాల్మీకి' ఒక్కడే.

'అస్యతామితి చోవాచ స్వాగతంతు నివేద్య చ! ఈ ముగ్గురూ తమ గోత్ర ప్రవరలని చెప్పుకున్నాక వీరికి వాల్మీకి స్వాగతం పలికి అతిక్లుప్తంగా 'కూచోండి'

అని మాత్రమే అన్నాడు. తమసానదికి దగ్గరగా ఉన్నది వాల్మీకి నివసించే ఆశ్రమం. చిత్రకూటంలోనిది తాను తపస్సుచేసిన ఆశ్రమం. తన ఆశ్రమానికి కథా నాయకుడు వస్తే అతిక్లుప్తంగా మాట్లాడి వాల్మీకి పంపివేసాడు. తమతమ నివాసాలలో ఉండవలసినదని భరద్వాజుడూ - గుహుడూ రాముణ్ణి ప్రార్థిస్తే కాదు కాదని పలికి, వట్టిగా కూర్చోనుమని పల్కిన వాల్మీకి ఆశ్రమానికి చేరువలోనే కుటీరం నిర్మింపదలిచాడు రాముడు. 'లక్ష్మణానయ దాహాణి వరాణిసుదృఢాని చ- కురు ష్వావసథం సౌమ్య ! వాసే మేఽనిరతం మనః' 'లక్ష్మణా ! బలిష్ఠమైన చెట్ల మానులు తెచ్చి ఇక్కడ ఇల్లు వేసికొందాం' అన్నాడు రాముడు.

భక్త పరాధీనుడు భగవంతుడు. సహస్రారమే అయిన చిత్ + త్ర + కూటంలో భగవంతుణ్ణి ఉంచాలి. అందుకే వాల్మీకి రాముణ్ణి ఇక్కడే ఉండమని పల్కాడు. లోభితనంతో ఏ పనిని చేసినా అది దోషమౌతుంది గాని, ఎవ్వరినహాయమూ అవసరం లేని చిత్రకూటంలో తపస్సుకై ఇల్లు కట్టడం లోభితనం అన్నింటికంటే చుకోదు. ప్రతిఫలాపేక్ష లేకుండా ఏ పనిని చేసినా అది ఉత్తమ ఫలితాన్నే ఇస్తుంది విశ్వామిత్రుడు త్రిశంకుని కోసం ఆ రోజున యాగం చేసినా వశిష్ఠునిమీది పగని తీర్చుకోవడం ప్రతిఫలం కాబట్టి ఆ సహాయం ఫలించకపోయింది. ఇక్కడ లక్ష్మణుడు ఇల్లు కట్టడం ప్రతి ఫలాపేక్ష రహితం కాబట్టి రాజధర్మాన్ని అతిక్రమించినట్లు కాదు. ఇల్లు కట్టినందుకు 'ఇంత' అని తీసికొంటే అది 'వృత్తి ధర్మం' అవుతుంది. లక్షణస్వామికైం కర్మం అలాంటిది కానేకాదు కదా !

కై కమ్మ లేదు. భయం విడిచి అడగండి !

సీతారామ లక్ష్మణులు చిత్రకూటానికి వెళ్లారని తెలిసాక సుమంత్రుడుగుహుని వద్ద సెలవు తీసికొని మూడవనాటి సాయంత్రానికి ఆయోధ్య చేరాడు.

ఎందఱెందఱో అతణ్ణి గమనిస్తున్నారని గమనించినా, విడిచిన జాణంలా వేగంగా వెడుతూ దశరథుని మందిరంలో తలవెత్తాడు.

సుమంత్రుణ్ణి చూస్తూనే దశరథుడు మూర్ఛపడితే, కౌసల్య ఉపచారాలు చేసి

'మహారాజా ! కై క ఇక్కడ ఎలాగూ లేదు కదా ! భయం విడిచి ఏం జరిగిందో అడగండి' అని ఘోరంగా విలపిస్తూ అడిగింది. (నేహ తిష్ఠతి కై కేయా విస్రబ్ధం ప్రతిభాష్యతామ్ !)

కిమువాచ వచోరామః ? కిమువాచ హి లక్ష్మణః ?

సుమంత్ర ! వనమాసాద్య కిమువాచ చ మైథిలీ ?

నిట్టూర్పులు విడుస్తూ దశరథుడు “సుమంత్రా ! రాముడేమన్నాడు ? లక్ష? ఐని పల్కుచేవి ?” అని అడిగాడు.

కుమార ! రాజ్యే జీవ త్వం తస్యైవాజ్ఞా ప్రవర్తనాత్ ।

మాతేవ మమ మాతాతే ద్రష్టవ్యా పుత్ర గర్ధినీ ॥

సుమంత్రుడు మెల్ల గా ఇలా ప్రారంభించాడు. ‘మహారాజా ! తల్లులందఱికి నమస్కరించి, ఇతరులందఱికి తమ తమ యోగ్యతలకి తగినట్లు అడిగినట్లు చెప్ప మనీ పల్కిన రాముడు మీతో ‘అర్థ జ్యేష్ఠా హి రాజానః రాజధర్మ మనుస్మర!’ - తండ్రి ! రాజులు అధికారం వలన గొప్పవారు ఔతారు గాని వయసు వలన కాదు. కాబట్టి భరతుణ్ణి రాజుగా గౌరవింపు’ అని పల్కాడు.

‘భరతా ! మీ అమ్మని చూచినంతటి ఇష్టంతో మా అమ్మనీ చూస్తూ ఉండు’ అని వానితో చెప్పమని చెప్పి మఱి మాటాడలేకపోయాడు.

లక్ష్మణుడు మాత్రం కోపంతో బుసలుకొట్టే పాములా ఊగిపోతూ ‘వరాలనే వంకతో దశరథుడు చేయరాని పనిచేసాడు. తప్పుని కైకమ్మమీద పెడుతూ న్నప్పటికి తప్పుతనదే. ప్రభువనే గర్వంతోనూ, మదంతోనూ, వయసు కారణంగా మతిచెడిన కారణంగానూ రాముణ్ణి అడవులకి పంపాడు. నేనుగా ఆయనకి చెప్పేది ఏమీ లేదని చెప్పు. నాకు ఆయన తండ్రిగా తోచడం లేదు. అన్న-ప్రభువు బంధువు - తండ్రి అన్నీ నాకు రాముడే’ అన్నాడు. (వరదాన నిమిత్తం వా సర్వః దుష్కృతం కృతమ్ - రామస్య తు పరిత్యాగే న హేతు ముపలక్షయే ॥ అహ తావన్మహారాజే పితృత్వం నోపలక్షయే - భ్రాతా భర్తా చ బంధుశ్చ సఖా మమ చ రాఘవః॥).

తెల్లని స్వచ్ఛమైన నవ్వే అలంకారంగా ఉండే ఆ తల్లి సీతమ్మ మాత్రం, వాడిన పద్మంలా కన్పిస్తూ భర్తవంక చూస్తూ కన్నీరు కారుస్తూ నా వంక చూస్తూ అలా బోధన విల్పించింది - అయితే సుమంత్రుడు కన్నీరు పెట్టాడు.

‘రాజా! కోపంతో లక్ష్మణుడు కన్పిస్తూ, దుఃఖిస్తున్న రాముని ముఖాన్ని చూస్తూ నిలబడ్డాడు. రాముడు కన్నీరు కారుస్తూ అయోధ్యవైపుకి నమస్కరిస్తూ నిలబడగా, సీతమ్మ రథాన్ని రాముణ్ణి చూస్తూ అలా వెక్కిరించి దుఃఖిస్తూ అలా (తదైవ రామోఽశ్రుముఖః కృతాంజలిః స్థితోఽభవలక్ష్మణబాహుపాలితః - తదైవ సీతా రుదతీ తపస్వినీ నిరీక్షతే రాజ ! రథం తదైవ మామ్॥ - ఈ శ్లోకాన్ని దుఃఖకాలంలో పఠిస్తే దుఃఖాన్ని తట్టుకోగల స్థితి - దుఃఖాన్ని దాటగల శక్తి వస్తుందని పెద్దల మాట - అనుభవం చెప్పిన సాక్ష్యమూ).

నువ్వు తప్ప ఎవ్వరూ ప్రాణంతోలేరు !

రాజా ! వాళ్లు ముగ్గురూ వెళ్లిపోయినా తిరిగి నన్ను పిలుస్తారేమోనని 4 రోజులు అక్కడే ఉన్నాను (గుహన సార్థం తతైవ స్థితోఽస్మి దివసాన్ బహూన్ ఆశయా యది మాం రామః పునశ్శబ్దాపయే దితి).

అపివృజ్ఞః పరిహ్లానాః సపుష్పాంకుర కోరకాః ।

ఉపతప్తోదకా నద్యః పల్వలాని సరాంసి చ ॥

త్రోవలో తిరిగి వస్తాంటే మొగ్గులతో పూలూ, చెట్లూ ఎండిపోయాయి. కోనేళ్లలో ‘నీటి చుక్క’ అనే మాటలేదు. ఆకులు గలగలలాడుతూ ఎండిపోయాయి. అడవి అంతా నిశ్శబ్దమై కూరమృగాలు నైతం వేటచూసి దుఃఖిస్తున్నాయి ... (‘రాజా ! ప్రపంచంలో అన్నీ జీవం విడిచాయి. కాని నువ్వే ప్రాణాలతో కన్పిస్తున్నావు’) అంటూ ఎంతో వివరించి చెప్పాడు సుమంత్రుడు.

జబ్బుపడిన ఏనుగులా కొట్టుకుంటూన్న దశరథుడు ‘సుమంత్రా ! రాముడు లేనిదే జీవించలేను. నేను వానితోనే ఉంటాను’ అని పెద్దగా పలికాడు. (రాముని వద్దకు వెళ్లి అనేక దినాలు ఉండిన సుమంత్రునికే రాముని ఆహ్వానం లేకపోతే దశరథునికి ఇప్పుడు కలుగుతుందా ? రాముని వెంట వెళ్లడానికి సీతలక్ష్మణులకి ఎంత కష్టం అయింది ? - దుఃఖంలో తాత్కాలికంగా సామాన్య మానవులు పలికే మాటలకి ప్రతీకలు ఈ దశరథ వాక్యాలు).

‘కౌసల్యా! నేను శోకమనే సముద్రంలో మునిగి పోతున్నాను. రాముని

గూర్చిన నా దుఃఖమే దానికి వేగం. సీతా వియోగం దాని ఒడ్డు. నా నిష్టార్పులే దాని సుడి గుండాలు. నా కన్నీళ్లే కెరటాల నురుగు. గుండెని బాదుకొనే నా చేతులే చేపలు. నా రోదనం దాని ధ్వని. విడివడిన నా తలపెండ్రికలే నాచు. కైకమ్మ బడబాగ్ని. మంథర మాటలు దానిలోని గ్రహాలు. కైకావరాలు దాని తీవ్రత. రామజ్ఞీ వెళ్లగొట్టడం దానిలోతు. ఇక నేను బ్రదుకడం వట్టిది' అంటూ మూర్ఛపోయాడు దశరథుడు. (రామశోకమహావేగః సీతావిరహ పారగః శ్వసికోర్మి మహావర్తో బాష్పఫేన జలావిలః - జహువిక్షేప మీనాఘో విక్రందిత మహాస్వనః - ప్రకీర్ణ కేశ శైవాలః కైకేయీ బడబాముఖః - మమాశ్రువేగ ప్రభవః కుష్టావాక్య మహా గ్రహః వరవేలో నృశంసాయా రామప్రవ్రాజనా యతః - అవగాథః సుదుష్పారం శోకసాగర మబ్రవీత్")

మూర్ఛితేరుకున్న దశరథునికి అంతలో నిద్ర వచ్చింది. ఎప్పుడో ఆక స్మాత్తుగ మెలకువ వచ్చి కౌసల్యని లేపి 'కౌసల్యా ! నిన్ను వివాహం చేసికోవడానికి పూర్వం నేను ఒక బ్రహ్మహత్యని తెలియక చేసిన ఆ అశుభఫలం నేనిలా అనుభ విస్తున్నాను. (చూ. 57వ పుట). (యదాచరతి కల్యాణి శుభం వా యది వాశుభమ్ తదేవ లభతే భద్రే! కర్తా కర్మజ మాత్యనః) నీ వ్యక్తి అయినా ఇతరులకి శుభాన్ని చేస్తే శుభాన్నీ, అశుభాన్ని చేస్తే అమంగళాన్నీ పొందుతాడనేది పరమసత్యం' అంటూ తన శాపవృత్తాంతాన్ని పూర్తిగా చెప్పాడు. 'చావు తెలివి' అంటే ఇదే. చనిపో బోయే ముందు తాను చేసిన 'తప్పు' తనకి స్మరణకి రావడమే 'చావు తెలివి' అంటే. రాత్రి రాత్రంతా మేలు కోవడాన్ని 'జాగరణం' ('జాగారం' అంటూంటారు) అని చేస్తూంటారు. జాగరణం అంటే వట్టిగా మేలుకొని ఉండడం కాదు. ప్రపంచంలో మనం ఎవరికి ఏ మంచిని చేసాం ? అని ఒక్క క్షణం కన్నులు తెరిచి ఆలోచించడం నిజమైన జాగరణం. (వివరంగా కావలిస్తే నా లలితాసహస్ర పూజా - నామ అంతరార్థ వివరణం పుట....93 చూడగలరు). ఆ జాగరణమే దశరథునికి కల్గింది. ఇదే జీవితానికి అతిముఖ్యం. ఈ విషయాన్ని సూచించడానికే దీని పిమ్మటనే దశరథమరణం సాగింది.)

రామం మేలనుగతా దృష్టి రద్యాపి న నివర్తతే ।

న త్వా పశ్యామి కౌసల్యే ! సాధు మా పాఞినా స్మృశ॥

కౌసల్యా ! నా చూపు రాముని పెంట పెళ్లి పోయింది. సంతానం ఎవరైనా ఎక్కడినైనా పెడితే తిరిగి వస్తుందని భావిస్తాం. కానీ నా చూపు ఇక తిరిగిరాదని నాకు నిశ్చయంగా తెలుస్తోంది. ఇప్పుడు నా కన్ను కన్పించడం లేదనడానికి సాక్ష్యం, నిన్ను నేను చూడలేక పోతుండడమే. మఱి-‘కౌసల్య’ అని ఎలా గుర్తించగలుగుతున్నావంటావా ? చివరి క్షణాలలో నన్ను, నీ ఇంటికి తీసికొనిపోమ్మని అన్నాను గనుకనూ నీ మాట విన్నిస్తోంది గనుకనూ. కై కమ్మని చూచిన నీ కన్నులు, నన్ను చూడలేక పోతున్నాయా ? అంటావా ? - పుత్ర్యాత్ములు నాకు కనపడరు. దొంగ పడ్డాక దీసం తెమ్మని, ఈరోగా యజమాని చీకట్లో వెతికేటట్లు నాకు దృష్టి లేక పోయినా నిన్ను చూడాలనే అనుకుంటున్నాను. నిన్నే ఎందుకు చూడాలని భావిస్తున్నా అంటావా ? నాకు సర్వప్రాణమైన రాముని తల్లి వి కాబట్టి, వాడు లేనప్పుడు నువ్వైనా స్పృశిస్తావు గదా! అని. నువ్వు స్పృశిస్తే పంచేంద్రియాలలో ఒకటైన శరీరం ఉందనీ, నువ్వు కన్పిస్తే చక్షువనే ఇంద్రియం ఉందనీ, మాట విన్నిస్తే శ్రోత్రేంద్రి యమూ ఉందనీ, నేను మాట్లాడుతూంటే ‘జిహ్వ’ ఇంద్రియం పని చేస్తోందనీ, శ్వాస ఆడుతూంటే ధ్రువేంద్రియం ఉందనీ గ్రహించగలను. ఇప్పటికి చక్షువనే ఇంద్రియం కొలగింది. కౌసల్యా ! నీ కంఠస్వరం వినించడం మానింది. అదుగో ! శ్రోత్రేంద్రియం పోయింది- మాట రావడం లేదు. జిహ్వేంద్రియం పోయినట్లే- అంటూ (‘హా ! రాఘవ ! మహాబాహో ! హాద్య క్వాసి గతః సుత ! హా కౌసల్యే ! వినశ్యామి హా సుమిత్రే ! తపస్విని ! హా నృశంసే ! మమామిత్రే ! కై కేయి కులపాంసని ! ఇతి రామస్య మాతుశ్చ సుమిత్రాయాశ్చ సంనిధౌ రాజా దశరథ శ్శోచన్ జీవితాంత ముపాగమత్’) రామా ! ఎక్కడికి వెళ్లావు ? కౌసల్యా ! సుమిత్రా ! మరణం అనన్నమైంది. కులభ్రష్టయైన కై కమ్మా ! ఎంత దారుణం చేసావు !’ అంటూ రాముని తల్లి కౌసల్య, సుమిత్రలల సమక్షంలో కౌసల్యా మందిరంలో దశరథుడు సరిగా అర్ధరాత్ర కాలంలో ప్రాణాలు విడిచాడు. మరణించే కాలంలో రాముని స్మరణ, రామునికి కష్టాన్ని కల్గించినట్లుగా లోకానికి కన్నడే కై కని నిందించడం, కౌసల్యని రాముని తల్లి గా భావించడం వలన భగవత్ స్మరణ చేసినట్లయింది. అంతకాలే చ మామేవ స్మరన్....చనిపోతూ భగవత్ స్మరణ చేయాలనే భగవద్వాక్యాన్ని తశరథుడు పాటించాడు. ‘దశరథుని ఏ సంబంధమూ లేక జన్మించిన రాముని వలన దశరథునికి మోక్షం ఎలా రావాలి?’ అని ఆలోచించిన భగవంతుడు దశరథునికి భగవచ్ఛింతని కల్గించాడు. పంచ జ్ఞానేంద్రియాలూ పని చేయకపోవడమే నిజమైన మరణమంటే.)

‘అరాజకం’ అంటే...

దశరథుని మరణవార్త గాలికంటే వేగంగా అయోధ్యలో ప్రాకిపోయింది.

కెరటాల్లేని సముద్రంలా, చల్లారిన కార్చిచ్చులా, పోరాడిపోరాడి ఆరిన యోధునిలా, కాంతిలేని సూర్యునిలా ఉన్న దశరథుని చుట్టూ అంతఃపుర స్త్రీలు రోదించసాగారు. “ఓ ! కై కమ్మా ! (కుష్టానిమిత్తం కై కేయ్యా రాఘవాశాం కులం హతమ్ - సకామా భవ కై కేయి ! భుంక్స్వ రాజ్య మకంటకమ్ ||) రాఘవవంశం నాశనమైంది. ఇక నీ కోరిక తీరిందిగా ! రాజ్యం మొత్తం నీలుకో !” అంటూ కొసల్య బిగ్గటగా ఏడ్చింది.

ఇంతలో వశిష్ఠుడు, ‘రాజుగా ఎవరిని నియమించాలి ?’ అనే విషయానికై మంత్రి సమావేశం ఏర్పాటు చేసాడు.

‘రాజు లేక పోయినా, ఉన్న రాజుపరిపాలన సక్రమంగా లేకున్నా దానిని ‘అరాజకం అంటారు’ - అని ప్రారంభించి - మంత్రులంతా అరాజక లక్షణాలని జలా చెప్పారు.

“దేశం అరాజమైతే వర్షాలుండవు. ప్రజలెప్పుడూ వర్ష భయంతో ఉంటారు. పంటని గూర్చిన భయంతో ప్రతి సంవత్సరమూ భయపడుతూంటారు. ఎవరికి ఎవరూ తక్కువ కారనే అహంకారంతో పెద్ద - చిన్న భేదం లేకుండా ఉంటారు. కొడుకులు తండ్రినీ, భార్య భర్తనీ, సామాన్యులు విద్వాంసులనీ గౌరవిం; దేవాలయాలు జూదాలకి మందీరాలై పోతాయి. బ్రాహ్మణులు యజ్ఞాలని మానివేస్తే క్షత్రియులు నైశ్యులవలె వ్యాపారాల పైకి దృష్టి సారిస్తారు. దోపిడిదొంగలభయ పై శుకులు దూరదేశవ్యాపారాలకి పోరు. యతులలో ణితేంద్రియత్వం ఉండదు. వ రాత్రి ప్రయాణాలు కొనసాగిస్తారు. దేవాలయాలలో నైవేద్యాలు ఉండవు. ప్రజ తీర్థయాత్రాద్వేషం పెరుగుతుంది. నృత్య - నాట్య - పుణ్య కథా లాపాలు పోయ వ్యాపార చింత, ధనార్జన మీదికి దృష్టి వెళ్లి పోతుంది. సంపన్నుడు కూడ త ద్రునివలె శ్రమిస్తూనే ఉంటాడు. లేక దరిద్రుడూ - ఉండి రాజూ - కొల్ల గొట్టుకొ పోతారేమోనని సంపన్నుడూ - విషాదంగా ఉంటారు. న్యాయాధిపతులు తమ పదవి న్యాయం చేకూర్చరు. మాటనమ్మకాలు అనలుండవు సరికదా ! వ్రాతకోతలకూ దీక్కుండదు. స్త్రీలకు దుష్టులవలన తయిచుగా భయం కలుగుతుంది. ప్రజలు చేపలా

పులులు లాగా తమ జాతిని తామే ధ్వంసం చేసికొంటారు. నేరానికి శిక్ష ఉండదు. ఉన్నా తగినంత ఉండదు. దానితో నేరాలు అదుపులో ఉండవు. జనులలో సంప్రదాయ వ్యతిరేకత, వేదధిక్కారమూ పెరిగిపోతుంది. (భారత రామాయణ భాగవత లలో మూటిలోనూ రాదోయే కాలం ఎలా ఉంటుందో అది స్పష్టంగా చెప్పబడింది. ఇలా చెప్పగలగడానిక్కారణం ఆ రచయితలు వ్యాసవాల్మీకి మహర్షులు దైవజ్ఞులు కావడమే. 'దైవ - భవిష్యత్కాలమును (సామాన్య జనానికి తెలియనిది) జ్ఞ - తెలిసి చెప్పగలవారు' అని దైవజ్ఞ పదానికి అర్థం కాని' ఏదో సొమ్ము తీసికొని జాతకం చెప్పేవాడని అర్థం కానే కాదు. సరిగా నేటి పరిస్థితి రామాయణ కావ్యం ప్రకారం అరాజకమేమో ! ఆలోచించండి).

కాబట్టి రాజుగా ఒకరిని నిర్ణయించాలి' అని మంత్రులు అన్నారు. పెంటనే వశిష్ఠుడు సిద్ధార్థ - విజయ - జయంత - ఆశోక - నందన - అనే వారిని పిలిచి 'రాజకార్యం ఉన్నందున వశిష్ఠాజ్ఞ - మంత్రుల ఆదేశం ప్రకారం మీరు రావాలి' అని భరతుణ్ణి పెంట తెమ్మని చెప్పాడు. ('మా చాస్త్రైః ప్రోషితం రామం మాచాస్త్రైః పితరం మృతమ్ - భవంత శృంసిషు ర్గత్వా రామవాణా మిమం క్షయమ్') దూతలారా! రాముని అరణ్యగమనంగాని, దశరథ మరణం గాని అక్కడ చెప్పవద్దు.' అని కూడ స్పష్టంగా చెప్పాడు. సరిగా నేటికివారం క్రితంపట్టాభిషేకం-అదినీర్పాటు చేసిన రాజు వారం రోజులకి రాజ మరణం ! ఏమాశ్చర్యం ? పిల్లలెవరూ దగ్గణ లేని రాజశవాన్ని నూనెతొట్టెలో భద్రపఱచారు. (పిల్లలరాక కోసం తండ్రి శవాన్ని సంస్కారాలు చేయకుండా నిలుపడం రామాయణ కాలం నాటి ఆచారమే ?

సహగమనమనే ఆచారం ఎప్పటిది?

దశరథుడు గతించాక నల్గూ జీవించే ఉన్నారు గాని సహగమనాన్ని చేయలేదు. ఈశావాస్యోపనిషత్తు ఇలా చెప్పింది. 'తస్మా దుహనః పురాయుషః ప్రేయాత్. అనూర్యా నామ తే లోకా అంధేన తమసా వృతాః. తాం స్త్రీ ప్రేత్యాభిగచ్ఛంతి....' అని మనుస్మృతి. 'మృతే భర్తరి సాధ్వీ స్త్రీ బ్రహ్మచర్యవ్రతే స్థితా - స్వర్గం గచ్ఛత్యపుత్రాపి యథాతే బ్రహ్మచారిణః, అంది. 'భర్తపోయిన పిమ్మట బ్రహ్మచర్య దీక్షని అవలంబించే భార్య, సంతానం లేనిదై నా స్వర్గాన్ని పొందుతుంది' అని దీని

భావం. భారతంలో పాండురాజు పోగా మాద్రీ సహగమనం చేసింది. దానికి కారణం పాండురాజమరణానికి తానే బాధ్యురాలని భావించి. సహగమనం చేసిన మాద్రీ, చేయని కుంతీ సమానంగా స్వర్గానికి చేరుకున్నారని భారతమే ఇలా చెప్పింది. 'పాండురాజు వీడె బహురత్నఖచిత విమాన మెక్కి గొంతి మాద్రీ తన యుపాంతభాగమున సుఖాసీనలుగ నాదు వలను వచ్చుచున్నవాడు. కంటె ! (స్వర్గ 1/62) అని. మాద్రీని సహగమనం చేయవలసిందని ఎవరూ ప్రోత్సహించలేదు. 'నాకదియిమ్ము లెమ్ము కురునాథు మనః ప్రియ ధర్మపత్ని ! నే నేకత మెట్టు లుండెదు? 'మహేశుని తోడన(బోదు' పుత్రులన్ జేకొని పెన్పు, నా పనుపు(జేయుము" అంటూ తానే అగ్నిలోకి దూకింది. శ్రీ కృష్ణునికి పిమ్మట రుక్మిణి చేసినదీ ఇలాంటిదే. ఇలా ఇతిహాసపురాణాల్లో సహగమనం లేకపోగా, ఎక్కడో ఎవరో కల్పించిన ఈ ఆచారాన్ని పురాణాలకి అంటగట్టడం ఎంత నేరం ? రాజారామ మోహనరామ్ అనే ఆయన సహగమనాన్ని రూపుమాపాడని చెప్పగానే గ్రుడ్డిగా నిజమని నమ్మిన యీ ప్రజ, యిది పురాణ కాలంనాటిది కాదంటే ఎందుకు నమ్మదు? అయినా పురాణకాలంనాడున్నంతటి పతిభక్తి, ఈయన ఈ దురాచారాన్ని మాన్పడానికి వచ్చేనాటికి స్త్రీలలో ఉందా ? అయినా ఎంత పతిభక్తి ఉన్నా ఎవరిప్రాణాలు వారికి తీపి కదా ?) కాబట్టి సహగమనాలు ఎప్పుడూ లేవని సిద్ధాంతం. కొందఱు క్షత్రియ స్త్రీలు పౌరుషంతో, అవమానభారంతో అగ్నిలో దూకారు గాని అది సహగమనం కానేకాదు.

భరతునికి దుస్స్వప్నం.

వశిష్టాజ్ఞ ప్రకారం దూతలు అపరతాల పర్యటానికి పడమరగా బెళ్లి ప్రలంబాద్రీకి ఉత్తరవాయవ్యంగా ప్రయాణించి పై రెండు కొండల మధ్యనా ఉన్నచూలిసీ నది పెంబడి హస్తినాపురం చేరి గంగ దాటి పశ్చిమంగా కురుదేశంలోని జాంగల దేశ మార్గంలో సాగి పాంచాలాన్నిదాటి శరదంతా నదికి పడమట నిహాల వృక్షానికి ప్రదక్షిణం చేసి కుళింగపురం పోయి, అభికాళ గ్రామం దాటి బోధిభవన పర్వతం వద్ద ఇక్షుమతీ నది నీటిని త్రాగి బాహ్లికదేశం చేరి సుదామ పర్వతాన్ని విష్ణు పాచాలనీ దర్శించి, వశిష్టుడు పుత్రశోకంతో (విశ్వామిత్ర శాపకారణంగా) నదిలో దూకగా పాశాలని ఛేదించి ఒడ్డుకు చేర్చిన విపాశానదికి ఇంకా ముందు ముందుకు పోయి గుహ్యాలు అలిసిన కారణంగా వాటిని అక్కడే విడిచి దూతలు నడిచి కేకయ

పట్టణమైన గిరివ్రజం చేరారు. (నందవ్రజం ఇదే అంటారు. శ్రీమద్రామాయణంలో ఉండే భూగోళవర్ణన అద్భుతమైనదే. ఇన్ని దేశాలనీ, నదులనీ, దిక్కులనీ వర్ణించిన యీ విధానం నిజం కాకపోతే, కల్పనకి సాధ్యమా ? ఇప్పటి భూగోళవిధానానికి సరిపోయాండడమే ఇతిహాసాలు జరిగాయనడానికి సజీవ సాక్ష్యాలు. మార్గాలు ఏ మాత్రమూలేని ఆ రోజుల్లో 8 రోజుల్లో అయోధ్యనుండి గిరివ్రజానికి దూతలు వెళ్లారంటే దేశభక్తి, కర్తవ్యం యెడ బాధ్యతా బుద్ధి వీనికి కారణాలు).

దూతలు తనవద్దకు రాదోయే రోజునే భరతునికి పీడకల వచ్చింది. అది కూడ తెలవారు జామున. దశరథుడు మానవ వస్త్రాలతో విరియబోసిన తలతో పేడమడుగులోకి చూకి నూనె అన్నాన్ని తినినట్లు, చంద్రుడు నేలమీద పడ్డట్లు, సముద్రాలు ఎండినట్లు,....ఇలా కలలో అశుభసూచనలు గోచరించాయి. నల్లని పచ్చని శ్రీలు దశరథుణ్ణి గాడిదల రథం మీద దక్షిణానికి తీసికొనిపోవడం వలన మఱింత భయంకర దుస్స్వప్నమే అనేది భరతునికి లర్థమై, మిత్రులు - విదూషకులు గాయకులు ఎన్నెన్ని విధాల వినోదింపచేయాలని భావించినా భరతుడు తేరుకోలేక పోయాడు.

(శ్రీ మద్రామాయణంలో వచ్చిన స్వప్నాలు మూడే మూడు. ఒకటి దశరథునికి అయోధ్యలో వచ్చింది. తాను మరణిస్తాడనేది దాని సారాంశం. నిజమైంది. ఇక రెండవది గిరివ్రజంలో భరతునికి వచ్చింది. తండ్రి మరణిస్తాడనేది దాని సారాంశం. అదీ నిజం అయింది. మూడవది లంకలో త్రిజట అనే రాక్షసికి వచ్చింది. ఒక కోతి లంకని తగులబెడుతుందనీ, రావణుడు ఓడి, రాముడు రాజు కాగలడనేది దాని సారాంశం. అదీ నిజం అయింది. (అయితే ఎలాంటి కలలు నిజమౌతాయి ? కలలలో విధాలా - ఏ కాలంలో వచ్చినవి నిజమౌతాయి ? వంటి విశేషాలు నా సుందరకాండ వ్యాఖ్య మొదటి ముద్రణ 152 పుట, రెండవ ముద్రణ 113 పుట లోనూ చూడగలరు).

భరతుడు అలా దుఃఖిస్తున్న కాలంలోనే అయోధ్య నుండి వచ్చిన దూతలు, యుధాజిత్తు- కేకయలకు కానుకలని అందించి, భరతుని వద్దకు వచ్చి నమస్కరించి కానుకలని ఇచ్చారు. భరతుడు, అయోధ్యలోని అందరి జేమాన్నీ పేరు పేరునా అడిగి తన తల్లిని గురించి ఇలా అన్నాడు. 'ఆత్మకామ సదా చండీ క్రోధనా

ప్రాజ్ఞమానినీ - అరోగా చాపి మే మాతా కై కేయా కిమువాచ హా ?' అంతా తనకే రావాలని ఆశించేదీ, మహా భయంకరురాలూ, కోపమే స్వభావంగా కలదీ, అన్నీ తనకే తెలుసుననే ఆహంకారంతో ఉండేదీ అయిన నా తల్లి కైకమ్మ ఏమైనా చెప్పిందా ?.

(అయోధ్యలోని మిగిలిన అందఱి క్షేమాన్నీ గూర్చి అడిగిన భరతుడు తన తల్లి క్షేమాన్ని అడుగకుండా 'అరోగా' - ఎప్పుడూ ఆరోగ్యంతో ఉండేది - అని తానే చెప్పాడు. అయోధ్యలోని ఎవరైనా ఏమైనా చెప్పారా ? అని అడగకుండా తన తల్లి కైకమ్మ ఏమైనా చెప్పమని అన్నదా ? అనీ అడిగాడు. ఆ తల్లి లక్షణాలని కూడ చాల కటువుగా చెప్పాడు. అసలు ఇలాటి లక్షణాలు ఏ తల్లికైనా ఉన్నా పుత్రుడు తనలోనే అనుకుంటాడు గాని పైకి అనడు. అందునా తన వద్ద పనిచేసే దూతల వద్ద (అన్ని ఊళ్లకి వెళ్లే వాళ్లు) అసలు అనడు. 12 సంవత్సరాల నుండి తాను మానుయ్య తాతయ్యల ఇంటివద్ద ఉన్నకారణంగా తనతల్లిని గూర్చి దాచవలసిన పని లేదని భరతుడు భావించి ఉంటాడు. అదీ కాక ఏ వర్తమానమూ లేక హఠాత్తుగా దూతలు రావడం బట్టి కూడ ఏదో ఉపద్రవం వచ్చి ఉంటుందనీ దానిక్కారణం తన తల్లియే అయ్యుంటుందనీ, దానికి కూడా కారణం అలాటి లక్షణాలే నని భరతుడు భావించి ఇలా అన్నాడు. భరతుడంతటివాడు తన తల్లిని గూర్చి దూతల వద్ద పలికేంతటి లక్షణాలు కైకమ్మకి ఉండడం బట్టే, దేవతలంతా రాముణ్ణి పంపించడానికి ఆమెయే తగినదని భావించి ఆమెలో ఈ బుద్ధిని మంథర ద్వారా ప్రేరేపించారు. అయోధ్యాజనం, దశరథుడూ కూడ, అంతతప్పు కైకమీదికి నెట్టేసారు. లక్ష్మణుడు దశరథుణ్ణి దోషిగా నిశ్చయించాడు. సుమిత్ర - రాముడు మాత్రమే నిజాన్ని తెలిసినవాళ్లు కాబట్టి తప్పుకైకదీ కానే కాదని అన్నారు. భరద్వాజ మహర్షి కూడా ఇలాగే అన్నాడు. రాముని దైవకార్యాన్ని, తన పిల్లవాడే కాబట్టి కౌసల్య చేయదు. పరమాత్మ శక్తి ఉన్న సుమిత్ర దీనికి పనికిరాదు. ఇక ప్రజలందరికీ దేవరహస్యం బట్టబయలు కాకుండా ఉండేందుకై 'ఇలాంటి వరాలు కైకమ్మ తప్ప మరెవరు కోరగలరు ?' అని అందఱూ అనుకొనే లక్షణాలున్న కైకమ్మనే దేవతలంతా దేవకార్యానికి ఆశ్రయించారు. కైకమ్మ ఇలాటిది కాబట్టే ఆమె సోదరుడైన యథాశిష్టా, తండ్రి కేకయా కూడ ముందుగానే ఆలోచించుకుని

భరతశత్రుఘ్నులని తమ యింటికి తెచ్చేసారు. (రామునికే పట్టాభిషేకం కావాలనే ఉద్దేశ్యంతో - 9వ పుట చూడగలరు).

దూతలు భరతునితో 'శ్రీశ్చ త్వాం వృణుతే పద్మా యుజ్యతాం చాపి తే రథః - త్వరమాణశ్చ నిర్యాహి కృత్య మాత్యయికం త్వయా' 'భరతా ! అశేషమైన సంపద నిన్ను వరించబోతోంది. ఏ విధమైన జాగు చేయక రా ! అత్యంత ముఖ్యమైన కార్యం నువ్వు నిర్వహించాల్సి ఉంది' అన్నారు. (వివరంగా భరతుడు అడుగక పోవడానికి కారణం - వాళ్లు దూతలు. అంతకుమించివాళ్లకు తెలియకూడదు. తెలిసినా చెప్పకూడదు. వాళ్లని చెప్పమని నిర్బంధించడం రాజధర్మోల్లంఘనమే ఔతుంది. వశిష్టాదులు రమ్మన్నారు. తానెలాగూ బయలుదేరుతున్నాడు గదా ! అడిగి ప్రయోజన మేముంది ? అదీ కాక తన తల్లి గురించి ఏదో అశుభాన్ని ఆలోచిస్తూనే ఉన్నాడు. అదేదో ముందుగానే తెలిసికొని త్రోవంతా మనోవ్యధ పడడం దేనికి ? - భరతుని ఆలోచన ఇలా ఉంటే కేకయ యుధాణిత్తులు - దూతలు వచ్చిన వెంటనే భరతుణ్ణి ఏ ప్రశ్నలూ అడుగకుండా పంపించడానికి కారణాలు కైకమ్మ వలన ఏదో ఉపద్రవం వచ్చిందని ఊహించుకోవడమే. రాదోయే విషయాలని పశు - పక్షి - క్రిమికీటకాల భాషవలన తెలిసికొనగల శక్తి కేకయకి ఉందని కైకమ్మని నిందిస్తూ సుమంత్రుడే అన్నాడు అయోధ్యలో. అలాంటి కేకయకి యథార్థం తెలుసు కాబట్టి, తన పుత్రుడు యుధాణిత్తుకి చెప్పి ఉంటాడు కాబట్టి (అర్థమయ్యేలా పరోక్షంగా చెప్పి ఉంటాడు) ఈ యిద్దరూ వివరాలేమీ అడుగకుండానే భరతుణ్ణి పంపించేసారు. అయితే విషయం తెలియడానికై కేకయ, తన దూతలతో భరతుణ్ణి అయోధ్య వలకూ సాగనంపి రమ్మని ఆజ్ఞాపించాడు).

రథాలు ఒక్కమాటుగా కదిలాయి. విశ్రాంతి అనేది లేకుండా ప్రయాణిస్తూ ఉజ్జిహాన గ్రామం దగ్గర కడిమిచెట్ల తోపు వద్దకి వచ్చాయి. సైన్యం బాగా అలిసి పోయిందని గమనించిన భరతుడు 'అనుజ్ఞాప్యాథ భరతో వాహినీం త్వరితోయయా శత్రుఘ్నుణ్ణి సేనలతో షెల్లగా రావలసిందని ఆజ్ఞచేసి తాను వేగంగాపోయే రథంలో అయోధ్యకి బయలు దేరాడు. (తన వెంట కోట్ల కోట్ల విలువయిన కానుకలున్నా వాటిని తృణప్రాయంగా భరతుడు భావించడం, తాను రాజ్యాన్ని స్వీకరించబోననే దానికి నాందీవాక్యం వంటిది. ఇక కైకమ్మ నిజాన్ని నిజంగా మనసు విప్పి, తాను పుత్రుడు కాబట్టి తనకే చెప్తుంది. ఆ సమయంలో శత్రుఘ్నుడు ఉండడం అతనికి

ఇష్టం ఉన్నా, ఆమె కారణంగా ఇష్టమన్పించలేదు. అదీ కాక శత్రుబుద్ధుడు అగ్నేషలో పుట్టినవాడు. దుడుకు స్వభావం, కోపం, మనలు కొద్దే లక్షణం ఉన్నవాడు. పని చెడవచ్చు కూడ).

అయోధ్య చేరువౌతున్న కొద్దీ అశుభలక్షణాలు స్పష్టంగా గోచరించసాగాయి. జన సంచారం లేకపోవడం, దేవాలయ ఘంటికల మ్రోతలు వినబడకపోవడం, వీధులన్నీ మురికి పేరుకొని కన్పించడం, తమరథం కూడ, వైజయంత మనే పేరున్న ద్వారం గుండా నగరంలోనికి ప్రవేశిస్తూ ఉండడంలో 'సారథీ! కారణాలు చెప్పకుండా నన్ను తెచ్చారు. ఏదో అమంగళాన్ని నా మనస్సు శంకిస్తోంది. రాజు వినాశన లక్షణాలన్నీ కనబడుతున్నాయి' అంటూ రథం దిగి తండ్రి మందిరం లోనికి వెళ్లబోతూ మందిరపు బయటి పరిస్థితిని పరీక్షించి దుఃఖంతో లోనికివెళ్లాడు భరతుడు. (కిమహం త్వరయా లసీతః కారణాని వినాలనః । అశుభాశంకి హృదయం శీలం చ పతతీవ మే॥ భరతుడు ఎన్ని మాటలు గ్రుచ్చి గ్రుచ్చి అడిగినా, కారణం తెలిసిన సారథి కారణాన్ని చెప్పకపోవడంలో, అతని రాజోద్యోగ నిర్వహణ దీక్ష - దక్షతా తెలుస్తాయి).

ఇదంతా నీ కోసమే చేసాను!

లోపలికి వచ్చి పాదాభివందనం చేసిన భరతుడి నెత్తిని ముద్దాడి తన ఆసనంలోనే కూచోబెట్టుకుని 'నాయనా ! ప్రయాణం ఎన్నాళ్లు పట్టింది ? బాగా అలిసి పోయావా ? నీ మామయ్య - తాతయ్యలు క్షేమమా ? .... అంటూ కైకమ్మ (సా తం మూర్ధ న్యుపాశ్రూయ పరీష్వజ్య యశస్వినమ్ - అంకే భరత మారోప్య ప్రప్టుం సముప చక్రమే అపి నాధ్వశ్రమః శీఘ్రం రథే నాపతత స్తవ ?) భర్త పోయి ఏడువవలసి ఉండగా, భర్తమృతికి తానే కారణం అయ్యింది కూడా, నిదానంగా ఇలా కైకమ్మ ప్రశ్నించడం కేవలం దైవమాయా విలాసం తప్ప మజేదీ కాదు - లోకంలో మరెవరైనా ఇలా కైకమ్మ పరిస్థితిలో ఉంటే ఇక్కడి కైకమ్మలా

అసలు ప్రవర్తించనే ప్రవర్తించరు. ఇదే ఇక్కడి మహా విశేషం. ఈ దేవమాయ వలన ఆమెకు కల్గిన దైర్య మంతా ఆమెకు సహజంగా ఉండే లక్షణాలలో ఘట్టుగుపడిపోయింది.

‘అమ్మా ! ముందుగా నాన్నకి నమస్కరించాలని భావించి వస్తే ఎక్కడా ఆయన కన్నడరేం ? (తమహం నాద్య పశ్యామి - ద్రష్టు మిచ్చ నిహంగతః.)’ అంటూ తన అనుమానానికి సరైన ప్రశ్నని భరతుడు అడిగాడు. తనకి ఇష్టమైనది భరతునికి ఇష్టమే ఔతుందని భావించిన కై కమ్మ, చాల సామాన్యంగా ‘సర్వభూతా లకి ఎలా మరణం గమ్యమో మీ తండ్రి అక్కడికే వెళ్లారయ్యా!’ అంది. గొడ్డలితో నరికిన మద్ది చెట్టులా నేలను పడ్డ భరతుడు, రోగగ్రస్తమైన అశ్వంలా ఎన్ని మాటులు నేలనుపడి చేతులు కొట్టుకుంటూ విలపించాడో ఆమె చూస్తూనే ఉంది. అతని శరీరాభరణాలు తెగుతున్నాయి. విలువయిన ముత్యాలు, కెంపులు నేలను దొర్లుతున్నాయి. శరీరం దుమ్ము కొట్టుకుపోతోంది. ముఖం ఎట్టబడిపోతోంది. నీళ్లతో కళ్లు కన్నడడం లేదు. ‘తండ్రి గారు రాముణ్ణి అభిషేకిస్తూ పిలిచి ఉంటారు. లేదా - అభిషిక్తుడైన నా అన్న యాగాన్ని చేస్తూ పిలిచి ఉంటాడని భావించాను. ఏం జరిగింది ? అని ఎలుగెత్తి దుఃఖిస్తూ అడిగాడు. (ఈ మట్టంలోని శ్లోకాలు చాల ముఖ్యమైనవి. తం ప్రత్యువాచ కై కేయా ప్రియవదోర్హమప్రియమ్ - అజానంతం ప్రజానంతీ రాజ్యలోభేన మోహితః॥ తల్లి కంటె ముందుగా తండ్రికి నమస్కరించా లని వచ్చిన భరతునికి (తం ప్రతి), కై కేయా కై కమ్మ - ఎలాటిది ? తనకే అంతా ఉండాలనుకొనే కోరిక (కామం) కలదీ, క్రోధమే స్వభావంగా కలదీ (క్రోధ నా) రాజ్యలోభం కలదీ, ఆ లోభగుణంలో మోహం ప్రవేశించినదీ, తన భర్త తనకి ఏమైనా ఇస్తాడనే అహంకారంతో మదించినదీ (మదగుణం), పట్ట మహిష అయిన కౌసల్యయొడ మాత్సర్యం (అసూయ) కలదీ అయినకై కమ్మ, అజానంతమ్ - దైవమాయ ఏ మాత్రం ఎటుగని భరతునికి, ప్రజానంతీ - దైవమాయ ప్రకారం పట్టుతప్పక నడవడం బాగా తెలిసినది అయిన కై కమ్మ, తనకి ఇష్టమూ, వానికి అప్రియమూ అయిన పల్కులని చెప్పిందని భావం. ‘యా గతి స్సర్వ భూతానాం తాం గతిం తే పితా గతః - రాజా మహాత్మా తేజస్వీ యాయజూక స్సతాం గతిః.’ భరతా ! సతాంగతిః - దేవతలకి కూడా యుద్ధాలలో సహాయపడినవాడే అయినా, యాయజూకః - ఋశ్యశృంగుడంతటి వాణ్ణి తెచ్చి అశ్వమేధ - పుత్రకామేష్టియాగా లని నిర్వహించినవాడే అయినా, అంతాతేజస్సు నిండి ఉన్న రాముడే తనకు సర్వ స్థమై ‘తేజస్వీ’ కూడా అయినా, అత్తా వై పుత్రనామాసి....అనే వేదమంత్రం

ప్రకారం (మహా+అత్మా) రాముణ్ణి ఉత్తమ పుత్రునిగా పొందినవాడే అయినా, సర్వ దేశాధీశులకీ రాజు కూడా అయినా ఈ వ్యవహారంలో 'నీ తండ్రిగానే' (భరతునికి రాజ్య విషయమైన చిక్కు విడదీయలేని తండ్రిగా) మరణించాడని శ్లోక భావం. ఇక భరతునికి రాజ్య కాంక్ష నీ కోశంలోనూ లేదనడానికి 12 ఏండ్లు గిరివ్రజంలో ఉండడమూ, వచ్చి కూడ 'తండ్రి రామునికి పట్టాభిషేకం చేస్తున్నాడో లేక రాజైన రాముడు యాగం చేస్తున్నాడో నని వచ్చాను' అని అనడమూ సాక్ష్యాలు. (అభిషేక క్షృతి రామన్ను రాజా యజ్ఞన్ను యక్ష్యతే. ఇత్యహం కృత సంకల్పో హృష్టో యాత్రా మయాసిషమ్.) తండ్రి చివరిమాటలు విందామని అడిగాడు. 'రాజా రామేతి విలపన్ హా సీతే! లక్ష్మణేతి చ స మహాత్మా పరంలోకం గతో మతిమతాం వరః' రామా ! సీతా ! లక్ష్మణా ! అంటూ ప్రాణాలు విడిచాడని కైకమ్మ చెప్తే, అందులో తన పేరు లేదనీ, తండ్రి తనని స్మరించ లేదనీ మజిలీత దుఃఖోద్విగ్నుడయ్యాడు భరతుడు. (మరణకాలంలో స్పష్టంగా భగవత్ స్మరణని దశరథుడు చేసాడనేది ఇక్కడి రహస్యం). తండ్రిగారు అలా ఎందుకు అక్రోశించారు ? అనగానే రాముని అరణ్యవాసగమనం, ఎందుకు వెళ్లారు ? అనగానే తానడిగిన కోరికలని దాచకుండా చెప్పిన కైక ఉత్తమురాలు కదా ? (స హి రాజసుతః పుత్ర చీరవాసా మహావనమ్-దండకాన్ సహ పై దేహ్యా లక్ష్మణానుచరో గతః. మయాతు పుత్ర శ్రుత్వైవం రామ స్త్యైవాభిషేచనం యాచితస్తే పితా రాజ్యం రామస్య చ వివాసనమ్' ఈ శ్లోకాలలో ఆమె నిజాన్ని నిర్భయంగా చెప్పడం, మంథరమీదికి నెట్టక పోవడం, రాజైన దశరథుడిచ్చిన వరాలనే అడిగానని తప్పించుకోకుండా సూటిగా మాట్లాడడం అనే ఇదంతా, తాను దైవ ప్రతినిధినని తనకుగా తాను తెలియక దైవరహస్యాన్ని రక్షిస్తున్నట్లుగా కూడ తెలియక, 'ఉన్నది ఉన్నట్లు మాట్లాడడమే' అని భావించాలి. ఎందుకిలా చేసావు ? అని భరతుడడిగితే 'తే' నీ కోసమేనా నాయనా ! అని బదులిచ్చిన ఇల్లాలు కైకమ్మ. దేవతల పని కోసం లోకనిందని మోసి, పుత్రునిచే కూడ అన్యహించుకోబడిన పతివ్రత ఆమె.

భరత నిర్ణయం.

ఏ కారణంతో రాముణ్ణి అడవులకి పంపావు ? నారబట్టలతో వాడు వెళ్లి నా 'పాపాత్మురాలా !' నీకు దుఃఖం ఎందుకు లేదు ? నీ కోరిక, 'నేను రాజు కావ

డమే కదా !' దాన్ని తీర్చను. రామునికే- నీ మీద తల్లి వంటి గౌరవం లేకుండి ఉంటే- ఈపాటికి పెళ్లగొట్టి ఉండేవాణ్ణి. ఎప్పుడూ జ్యేష్ఠుడే రాజ్యంలో అభిషేకింప బడతాడనే విషయం తెలియని క్షత్రియ స్త్రీవి కాదు గదా నువ్వు ? పతివ్రతా, ఒక్క-నికే తల్లి అయిన కౌసల్యని దుఃఖపెట్టిన కారణంగా ఎప్పుడూ ఏడుస్తూఉండు. నరకానికి పో! అంటూ గుహలో సింహంలా గర్జిస్తూ నేలపడిన ఇంద్రధ్వజంలాగా, అనర్హమైన వస్త్రాభరణాలు విడివడిపోగా వట్టినేల మీద పడిపోయాడు భరతుడు. (అపాపదర్శనం శూరం కృతాత్మానం యశస్వినమ్ - ప్రవ్రాజ్య చీరవసనం కిన్ను పశ్యసి కారణమ్ ? ప్రస్తాప్య వనవాసాయ కథం పాపే ! న శోచసి ? అథవా మే భవే చ్చక్తిర్యోగై ర్బుద్ధిబలేన వా - సకామాం న కరిష్యామి త్వా మహం పుత్ర గర్హిణీమ్॥ న మే వికాంక్ష జాయేత త్యక్తుం వా పాపనిశ్చయామ్ - యది రామస్య నావేక్షి త్వయిస్యాన్మాత్మ వత్సదా॥ సతతంరాజవృత్తే హిజ్యేష్టోరాజ్యేఽభిషేక్ష్యతే- రాజ్ఞామేతత్ సమం తత్స్యాత్ ఇక్ష్యమాణాం విశేషతః॥ ఏకపుత్రా చ సాధ్వీచ వివ సేయం త్వయా కృతా - తస్మాత్త్వం సతతం దుఃఖం ప్రేత్యచేహ చ లప్స్యసే॥ సంరక్తనేత్రః శిథిలాంబరస్తథా విఘాతసర్వాభరణఃపరంతపః బభూవభూమావతితో నృపాత్మజః శచీపతేః కేతు రివోత్సవక్షయే ॥) ఎన్నోవేల పుత్రులున్న కామధేనువే, భూలోకంలోని రెండు ఎద్దులు బండిని లాగలేక కర్షకునిచేతిలో మోదులు తింటూంటే దుఃఖించిందని విన్నాను. ఒకే ఒక్క పుత్రుని తల్లి కౌసల్య, ఏమై పోతుంది ? (యస్యాఃపుత్ర సహస్రాణి సా శోచతి కామధుక్ - కిం పున ర్యా వినా రామం కౌసల్యా వర్తయిష్యతి ?

ఎంత గొప్పవాడివి !

భరతుని రాక విని మంత్రులంతా పచ్చారు. తననే దోషిగా భావిస్తున్నారని భరతునికి మతీంత దుఃఖం కల్గింది 'ఓ! సభ్యులారా! నేను శత్రుఘ్నునితో ఎంతో దూరంలో ఉన్నాను. నాకు ఏ పాపమూ తెలియదు. ఏమీ తెలియదు' అంటూ దోరున విలపించాడు. ఆ మాటలు విన్న కౌసల్య భరతుణ్ణి చూడాలని ఆ మందిరానికి వచ్చి భరతుణ్ణి చూస్తూనే ఉక్రోషం అపుకోలేక 'భరతా ! లోలోపల రాజ్య కాంక్ష ఉన్న నీకు, శత్రువులెవరూ లేని రాజ్యాన్ని ఇదిగో ! ఈ దారుణవిధానం ప్రకారం నీ తల్లి తెచ్చి యిచ్చింది. అయినా నాయనా ! నీకు రాజ్యం వస్తే నాకేం

గాని, నా పుత్రుణ్ణి నారబట్టలతో అరణ్యానికి పంపి నీ తల్లి నీ సుఖాన్ని పొందుతుందయ్యా ? నా పుత్రుడుంటే నీకూ అండకదా ? నా పుత్రుని అభిమానులంతా నీకూ విరోధులు కదా ! రాజ్యం యుద్ధంవలన రావాలి గాని ఇదా సాధించే పద్ధతి ? నాకు రాజ్యం వద్దే వద్దుగాని, నాయనా! - రాజైన నీకు నాదో ప్రార్థన ! స్వయంగా మమ్మల్ని రాముడి దగ్గరికి తీసికొని పోయి అప్పగించి నీ రాజ్యం సువ్యవస్థలోకి తెచ్చింది.

భరతునకు సరైన సమయం వచ్చింది. దుఃఖం కట్టలు తెంచుకుంది అయోధ్యతోపాటు ఇతరదేశాలవారూ, అందఱూ వింటూండగా ఇలా పెద్దగా అడిచాడు. 'అమ్మా! రాజ్యాన్ని లోలోపల ఆశించి రాముణ్ణి అడవులకి పంపాలని ఏ కోణాన ఆలోచించి ఉన్నా, అడవులకి పంపించినా ఇవిగో నా ప్రతిజ్ఞలు విను— నేను నిద్రపోతున్న గోవును తన్నిన బుద్ధిహీనునితో సమానం. సేవకులచేత పని చేయించుకుని ప్రతిఫలాన్ని ఎగవేసినవానితో సమానం. ప్రజలనుండి పన్నుని తీసికొంటూ సరిగా పాలించని రాజుతో సమానం. ధర్మప్రభువుకి ద్రోహం చేసిన వానితో సమానం. యజ్ఞానికి యుత్విక్కులని పిలిచి నియమబద్ధంగా చేయించి ఆ మీదట దక్షిణాలని ఎగవేసినవానితో సమానం. సంగ్రామ మధ్యంలో పాతీ వచ్చిన వానితో సమానం. పెళ్లాన్ని విడిచి పిల్లలకి తిండి పెట్టక తాను విందుచేసికొనే వానితో సమానం. మద్యాన్ని త్రాగి, జూదాలు ఆడే వానితో, ఇళ్లకు నిప్పుపెట్టే వానితో, లేగలకు పాలనీకుండా తానే పిడికికొని త్రాగే వానితో, ఇద్దరిలో ఒకరికి గెలిచే ఉపాయాన్ని చెప్పి మరొకరిని చంపించే వానితో, బిడ్డలు లేక అర్ధాయుష్యంతో చనిపోయే వానితో సమానం....అంటూ ఇలా ప్రతిజ్ఞలు (36) చేస్తూ అంత చీతోనూ పిల్ల వానిలా విలపించాడు. 'నాయనా! ధర్మం తప్పని సువ్యవస్థ గొప్పవాడివిరా ! ఉత్తమలోకాలు నీకు లభిస్తాయి' అని చేతులెత్తి ఆశీర్వాదించింది ఆ తల్లి. (వనవాసం న జానామి రామస్యాహమ్మహాత్మనః। వివాసనం చ సౌమిత్రేః సీతాయాశ్చ యథాభవత్। తమహం ద్రష్టుమిచ్ఛామి భరతం దీర్ఘ దర్శినమ్ - ఇదంతే రాజ్యకామశ్చ ప్రాప్తం రాజ్య మకంటకమ్ - కై కేయా కం గుణం తత్ర పశ్యతి క్రూరదర్శినీ - ప్రస్తాప్య చీరవసనం పుత్రం మే వనవాసినమ్ - కామం మే స్వయమేవాద్య తత్ర మాం నేతుమర్హసి - సంశ్రుత్య చ తపస్విభ్యః సత్రే వై యజ్జదక్షిణామ్ - తా

వీప్రలపతాం పాపం యస్యార్యోఽనుమతే గతః - దిష్ట్యా న చలితో ధర్మాదాత్మాతే
సహలక్షణః (శుభ లక్షణః) వత్స! సత్య ప్రతిజ్ఞో మే సతాం లోకా నవాప్స్యసి).

శ్రీ అయితే చాలు పూజ్యురాలే !

దశరథుని దహనసంస్కారమై 10 రోజుల ఆచారం (మైలు) కూడ అయి పోయింది. రాముని దగ్గరకు పోయే ఉపాయాన్ని ఆలోచిస్తూన్న భరతునికి, గూని మంథరని నేలమీద పడేసి మోదదోతున్న శత్రుఘ్నుడు కన్పించాడు. ఎన్నెన్నో విలువైన హారాలనీ, చందనచర్చనీ చేసికొన్న మంథర, నడుముకి తాడు కట్టిన కోతిలా భరతునికి కన్పించింది. (వ్యక్తికి గుణం ప్రధానం కాని అందం కాదని వాల్మీకి ఎంత బాగా చెప్పాడు!) తన రామునికి అంత ద్రోహాన్ని చేసిన మంథర విషయంలో భరతుడు ఉదాసీనతని చూపలేదు. పరుగు పరుగునపోయి 'శత్రుఘ్నా! శ్రీ అయితే పూజ్యురాలే ! శ్రీని శిక్షించామని తెలిస్తే రాముడు మనతో మాట్లాడ నైనా మాట్లాడడని ఊరుకొన్నాను గాని చంపలేకనా ? విడువు' అన్నాడు. మంథర పెద్దగా అరుస్తూ కైకమ్మ పాదాలమీద పడిపోయింది. దశరథుడు పోయిన 14వ రోజున వశిష్ఠుడు రాజ్యాభిషేకానికి ఆనాడు చేసిన ఏర్పాట్లనన్నింటినీ సిద్ధంచేసి భరతునితో రాజ్యం స్వీకరించవలసిందని పలికాడు.

వెంటనే భరతుడు ఆ వస్తు దృశ్యాలనన్నింటినీ చూచాడు. ఆ పట్టాభిషేక ద్రవ్యాలన్నింటి చుట్టూ ప్రదక్షిణం చేసి సభ్యులందఱి నడుమా నిలబడి' నా తల్లి కోరికని నేను నెరవేరనీయను. అడవులలో నేనుంటాను. (వనే వత్సామ్యహం దుర్గే రామో రాజా భవిష్యతి) రాముడే మీకు రాజు' అని బిగ్గరిగా చెప్పాడు. (భరతునికి రాజ్యకాంక్ష లేదని వశిష్ఠునికి తెలుసు. కాని రాజ్యాభిషేకపు ఏర్పాట్లు చేపాక ఆ ఏర్పాట్లని చూచాక భరతుని ఆలోచనని గమనించాలని వశిష్ఠుని ఆలోచన. లోకంలో ముందుగా ఒక మాటని అని ఉన్నా, ఆ తర్వాత పశ్చాత్తాపదే వాళ్ల ని మనం చూస్తాం. భరతునికి మనసులోపలా, బయటా కూడా రాజ్యం మీద అభీప్రాయం లేదని వశిష్ఠునికి అర్థమయింది. పట్టాభిషేక వస్తు ద్రవ్యాలన్నింటినీ చూచి ప్రదక్షిణం చేయడానికి కారణం ఒకటే. ఆ సింహాసనమూ, కటకాలూ, కేయూరాలూ అన్నీ అందఱికి కన్పిస్తూ ఉన్నా, భరతునికి మాత్రం వాటిని ధరించిన రాముడు వాటిలో కన్పిస్తున్నాడు. గుడిలోని వస్తువులన్నీ భగవంతునివే అయి

నట్లు పట్టాభిషేకపు అన్ని ద్రవ్యాలూ అతని గొత్తే - అని భరతుని భావం, ఇలాటి ఇతిహాసాలని చదివితే స్వార్థంతో గద్దెనెక్కి రాజ్యం చేయాలనే దుర్బుద్ధి తొలగుతుంది. (ఇమాహాపి హతాం కుజ్ఞాం యదీ జానాతి రాఘవః త్వాం చ మాం చ హి ధర్మాత్మా నాభిభాషయతే ద్రువమ్ - ఆభిషేచనికం భాండం కృత్వా సర్వం ప్రదక్షిణం - భరత స్తం జనం సర్వం ప్రత్యువాచ ధృతవ్రతః - మేఖలాదామభిఞ్చితైః రన్యైశ్చ శుభ భూషితైః బభాసే బహుభి ర్బద్ధా సూత్రబద్ధేవ వానరీ.) కుబ్జ పేరు మంథర. రామాయణంలోని అన్ని పాత్రల మనస్తత్వాలనీ మథనం చేసింది కాబట్టి ఇదీ మంథర. అందరి చరిత్రలనీ వంశవృత్తాంతాలనీ చెప్పిన వాల్మీకి, దీని వృత్తాంతాన్ని చెప్పకపోవడానిక్కారణం శ్రీ మహావిష్ణువే తన పట్టాభిషేక భంగానికి ఏర్పాటుచేసికొన్న వస్తువులలో ఒకటి మంథర కాబట్టి. దీనిని గూర్చి చెప్తూ 'యతో జాతా' అన్నాడు. లోకంలో 'ఎక్కడ పుట్టిందో గాని, ఎప్పటి నుండి ఈ బుద్ధి పుట్టిందో గాని'....అనే మాటలని వింటూంటాం. అవి 'యతో జాతా' అనిన వాల్మీకి మాటలకి తెలుగు అనువాదాలే. మంథర, భగవత్కార్యాన్ని చేయించడానికి ఏర్పాటు చేయబడినదే. కాబట్టే దశరథుడు మంథరకి ఏ శిక్షనీ విధించలేదు. అలాటి ఆలోచనా ఎవరికీ రాలేదు. 'పొట్టి వాళ్లకి పుట్టెడు బుద్ధులు' అనే సామెత ఈ పాత్ర వలననే లోకానికి వచ్చింది. పాము కఱచిన తరువాత పాముని ఏం చేసినా రోగికి దాని వలన ప్రయోజనం లేనట్లు, మంథర గూర్చిన ఆలోచనరామాయణంలో కన్పించదు. కాటుతిన్న కైకమ్మకి ఎందఱు చేసిన చికిత్సా పనిచేయకపోవడమే కన్పిస్తుంది. మంథరని ఆడుకోతీతో పోల్చాడు వాల్మీకి. "దేవతలంతా వానరరూపం లో రామునికి సహాయపడ్డట్లు ఈమె కూడా సహాయపడుతోంది సుమా ! అందుకే రహస్యం బట్టబయలు అవుతుందని దీని వృత్తాంతం చెప్పను సుమా !" అని మనకి చెప్తూన్నట్లుగా మహర్షి దానిని గూర్చి 'యతో జాతా!' (ఎక్కడో పుట్టింది. చెప్పడం అనవసరం) అని తీసిపారవేసినట్లుగా మూట్లాడి ఎంతో విలువగా తీసికో వలసినదాన్నిగా చేసాడు. పై ద్యుని వద్దకి, కాటు తిన్న వ్యక్తి వచ్చినట్లుగాకైకమ్మ చిత్రకూటానికి వచ్చింది గాని ఫామువంటి మంథర రానవసరం లేదు. రాలేదు కూడ).

అవ్యక్తం - వ్యక్తం-లో అర్థం

క్రియతాం శిల్పిభిః పంథా స్సమాని విషమాణి చ।

రక్షణశ్చాను సంయాతు పథి దుర్గ విచారకాః ॥

రాముణ్ణి చూడడానికి పోయి, అయోధ్యకు రాజుగా ఆహ్వానించాలని భరతుడు నిశ్చయించి అన్ని వృత్తులవారినీ పిలిచి వారివారి పనులని వారికి అప్పగించాడు. వడ్రంగులూ, శిల్పులూ, కమ్మరులూ, నూతులు త్రవ్వేవాళ్లూ, వాహనాలు మోసే వాళ్లూ, చెట్లుకొట్టే వాళ్లూ—ఇలా ఎవరిపనులు వారు ప్రారంభించి చిత్రకూటం వరకూ త్రోవని సిద్ధం చేశారు. ఇదంతా పైఅర్థం.

మహర్షులూ, సామాన్యులూ—ఇలా అందరూ కూడా కన్పించని పరబ్రహ్మాన్ని గూర్చి ఆరాధిస్తారు. అలా ఎన్నోవేల సంవత్సరాలు తపస్సు చేస్తే లభ్యమయ్యే పరబ్రహ్మం అవ్యక్తంగా (కన్పించనిదీ) ఉంటుంది. రాముడు వ్యక్తపర బ్రహ్మస్వరూపం, అంటే కన్పించే పరబ్రహ్మం ఆయన. ఇలా కన్పించే పరబ్రహ్మం చేరువలో ఉంటే, కన్పించని పరబ్రహ్మం కోసం ఎందుకు అన్నివేల సంవత్సరాలు శ్రమించాలి ? అని గమనించిన భరతుడు చిత్రకూటానికి ప్రయాణం కట్టాడు. 'స్వయం తీర్థః పరాం స్తారయతి' తాను ఒక్కెక్కి ఇతరులని దాటించాలి అని శాస్త్రం. తనకి ఈ రహస్యం తెలుసు కాబట్టి, వ్యక్తపరబ్రహ్మాన్ని ఆరాధించడానికి అందరికీ అవకాశాన్ని కల్పించదలిచాడు భరతుడు. భక్తునికి ఉండవలసిన లక్షణం ఇదే. మహర్షి వాల్మీకి కూడ ఆచరించినది ఇదే. తాను ఏ రామ పరబ్రహ్మాన్ని దర్శించాడో ఆ పరబ్రహ్మాన్ని మనకి శ్రీమద్రామాయణం ద్వారా చూపిస్తూ అయోధ్యా ప్రజల వంటి మనకి భరతునివంటివాడయ్యాడు. ఇక్కడ మతోరక్షాస్యం కూడ ఉంది. 'స్వధర్మే నిధనం శ్రేయః పరధర్మో భయావహః' - ఎవరి ధర్మంతో వారు భగవదా రాధనం చేయడం ఉత్తమం -కానిది నిష్ప్రయోజనం అని. ఎవరివృత్తి ధర్మం ద్వారా వారు పరబ్రహ్మరాధనకి మార్గాన్ని చేసికోవచ్చుననీ, అలా చేయడం సర్వోత్తమమనీ భరతుడు చెప్పిన మాట. దేవాలయం నిర్మించి తాపీవారూ, చెక్కపని చేసి వడ్రంగీ, ఇనుపపని చేసి కమ్మరీ, మంత్రపూర్వక ప్రతిష్ఠ చేసి బ్రాహ్మణుడూ, మంగళవాయిద్యాలని చేసి మంగళులూ, ఉత్సవమూర్తులని ఊరేగించి రజకులూ—ఒక్కరేమిటి అందరూ సమాన భాగస్వాములు శాసననే అద్భుత. ఐకమత్య, సర్వసామ్య వ్యవస్థా సూత్రం ఇందులో కన్పిస్తుంది.

ఈ పై శ్లోకంలో మఱో విశేషమూ ఉంది. వట్టిగా అలయాలు నిర్మించి గూడెన్ని పొందడం సాధ్యం కాదు. జీవితంలో కూడా పరబ్రహ్మరాధనని చేసే విధానాన్ని ఈ ఆజ్ఞలలో చెప్పాడు వాల్మీకి మహర్షి. 'న జాతిః కారణం లోకే గుణ ఏవ హి కారణమ్' అని రామానుజులు పలికి 'జాతికంటే గుణం ప్రధానమనిన చూడాలని ఇక్కడ గుర్తుంచుకోవాలి.

భరతుని ఆజ్ఞలూ - అంతరార్థాలూ.

రాముడు ఉన్న చిత్రకూటం వఱకూ మార్గం వేయవలసిందిగా భరతుడిచ్చిన ఆజ్ఞలలో వేదాంతధర్మం ఉంది.

1. ఎత్తులు త్రవ్వి నేల సమానంగా చేయండి. (గర్భాన్ని తగ్గించుకొని సమస్థితికి రండి). 2. పల్లాలని పూడ్చండి. (దుఃఖంతో క్రుంగిపోకుండా సమస్థితికి రండి) 3. నడిచేవారికి ముళ్లు గ్రుచ్చుకోకుండా కొట్టివేయండి. (తమ తమ శ్రేయస్సుకే హోమాలని చేయడం మాని, అందరికీ క్షేమం కల్గేందుకై 'సర్వేయనాః సుఖినో భవంతు' అని యాగాలు చేయండి) 4. ముళ్లని ఎన్ని విధాలుగా ఉన్నా సమూలంగా తొలగించండి. కామమూ-క్రోధమూ—అని ఈ తీరుగా అనేకవిధాలుగా ఉండి వ్యక్తి పతనానికి త్రోవ తీసేవానిని సమూలంగా మనస్సునుండి తొలగించండి. 5. దుమ్ము రేగకుండా మార్గాన్ని సరిచేయండి. (మనస్సుమీద ఏ ప్రధావమూ పడకుండా తుడుచుకోండి)' 6. నునుపు - గరుకు దనాలు లేకుండా చేయండి. (నుఖ దుఃఖాలూ - రాగద్వేషాలూ - అహంకార మమకారాలూ - అని ఈ తీరుగా ఉండే ద్వంద్వాలని తొలగించండి). 7. వంతెనలు నిర్మించండి. (నంసారాన్ని అంటకుండా మీదుగా ప్రయాణించడం నేర్చుకోండి). 8. అక్కడక్కడ విరుదలని ఏర్పాటుచేయండి. (ఎప్పుడూ ధ్యానంలోనే ఉండడం కాక అప్పుడప్పుడు విశ్రాంతి పొందడం నేర్చుకోండి) 9. మార్గాన్ని పరిశుభ్రంగా ఉంచండి. (మనస్సుని పరిశుద్ధం చేయండి) 10. పదిమందితో గుంపులు గుంపులుగా పొండి. (తనలోనే లోకం అనుకోక మీతోపాటు పదిమందినీ ఉద్ధరించేందుకు సామూహికంగా భగవదా రాధన చేసికోండి). ఇలా ఈ ఆజ్ఞలన్నింటిలో ఉన్న తత్త్వం అతి నిచిత్రమైనది. తపనయే భగవంతుడు. మనస్సే ఆయన నిలయం. మౌనమే ఆయన దర్శనానికి ప్రధాన ద్వారం. నిశ్చల దృష్టియే ఆయనవద్దకి చేర్చే వాహనం. సాక్షాత్తుడే

అయినని చూచే కన్ను. నిత్యస్మరణమే మోక్షం. మఱుపే నరకం. ఈ ఆజ్ఞలలో ఇంతటి తత్త్వం లేకపోయే పక్షంలో పురపాలక కార్యాలయం వారి ఆజ్ఞలకి వీటికి భేదం లేనట్లే కదా ! అలాటి వాటిని వ్రాసి కాలాన్ని వ్యర్థ పుచ్చుకొనేంత అవివేకి వాల్మీకి కానేకాడు.

ఛీ ! వశిష్టుడా !

చిత్రకూటానికి దాదాపు మార్గం సిద్ధం అయింది. భరతునికి పట్టాభిషేకం కోసం వశిష్టుడు ఆరాత్రి చేయవలసిన అన్ని ఏర్పాట్లా చేసి మఱునాడు మంగళ ధ్వనులతో భరతుణ్ణి మేల్కొల్పిపాడు. భరతుడు ఆధ్వనులని ఆపివేయించాడు. పట్టాభిషేకానికి సాక్షులుగా ఉండదగిన అందఱినీ పిలిచి ఆమీదట భరతశత్రుఘ్నులకి వశిష్టునాహ్వానం పంపాడు. కొంతసేపటికి వచ్చిన భరతుణ్ణి కూర్చుండబెట్టి “భరతా ! చంద్రుడు లేక వెన్నెలలేదు. నీరులేని సముద్రాన్ని చూడలేదు. పంచ భూతాలు లేనిచే ప్రపంచం కానేకాదు. అలాగే రామునిపిమ్మట నీవు లేక ఇదిరాజ్యం అన్పించుకోదు. అమోఘ్యకి రాజు లేడని తెలిస్తే ఇతరదేశాలనుండి అపాయం కల్గ వచ్చు. నీ అన్నమీది యిష్టం, ఈప్రజలకి కష్టాన్ని కల్గించరాదు.మీ తల్లి అడిగింది. తండ్రి కాదనలేదు. మౌనంగా అంగీకరించాడు. నేను విశేషించి చెప్తున్నాను. ఈ సభ ఆమోదిస్తోంది. కానుకలివిగో ! కాదనవద్దు” అన్నాడు.

‘స బాష్పకలయా వాచా కలహంసస్వరో యువా - విలలాప సఖామధ్యే జగన్తే చ పురోహితమ్ ॥

చేతులు పైకెత్తి వరుణజపం చేసే బ్రాహ్మణునిలా నిలబడ్డ భరతుడు బోరున ఏడుస్తూ వశిష్టుణ్ణి ‘ఛీ !’ అన్నాడు. (ఈ శ్లోకానికి చాల అర్థం ఉంది. సః - దశరథుని మరణం పిమ్మట రాజ్యాధికారం ఉన్నవాడూ, వశిష్టునం తటి నిచే - రాజుగా భరతుడుండవచ్చుననే అధికారాన్ని పొందిన వాడూ, యువా - వయస్సులో ఉండి ఎన్నోవేల సంవత్సరాల కాలం రాజుకాన్ని అనుభవించ గల అవకాశం ఉన్నవాడూ అయిన భరతుడు, కలహంస స్వరః - గొంతులో ఏ విధ మైన మార్పు లేనివాడై, కంఠంలో సంశయం ఏ మాత్రమూ లేనివాడై బాష్ప కలయా వాచా - కన్నీటితో కలిసిన మాటతో, సఖామధ్యే - ఎందఱెందఱో ఉన్న

సభలో రాజపుత్రుడైన తాను గౌరవంగా గంభీరంగా ఉండాలని తెలిసినా ఉన్నప్పుడు ఎక్కువ - తక్కువ అధికారులున్న సభామధ్యంలో, విలలాస- వాచురుమన ముఖం చాడు. పురోహిత మ్ - రాబోయే శుభాన్ని చెప్పవలసినవాడు పురోహితుడైతే తాజ్యాన్ని తీసికొమ్మని పలికే వశిష్టుడు పురోహితుడేతాడా ? అనుచుంటూ నేను పురోహితునిగా కన్పిస్తున్న వశిష్టుణ్ణి చూచి, జగన్నే చ - సభామధ్యంలో అతని ప్రశ్నకి సభామధ్యంలోనే సమాధాన మీయాలని భావించి, తాజ్యాన్ని వచ్చినవాని ఎన్నో కారణాలని చెప్పదలచి, తనని రాజ్య శాంక్ష కలవానిగా వశిష్టుడు వాదించాడా ? అని తలుచుకుంటూ 'ఛీ' అన్నాడు భరతుడు.

రాముడు వనానికి వెళ్లిన దుఃఖంకంటే, తనకి రాజ్యం వచ్చాందనే దుఃఖం ఎక్కువై భరతుడు ఛీ కొట్టాడు. పెద్దబిందెతో నీరు తెమ్మని పిల్లవాణ్ణి రావణుడు అజ్ఞాపిస్తే, తేలేని బాలుడు ఛీ కొట్టినట్లు భరతుడూ ఛీ అన్నాడు.

రామాయణం. పోలికలు భారతంలో వ్యతిరేకదృష్టితో కన్పిస్తాయి.

రామాయణం

భారతం

1. ధర్మాన్ని (భరతుడు) తప్పను.	1. ధర్మాన్ని తప్పుతాను. (దుర్యోధనుడు)
2. అన్నయైన రామునిదే రాజ్యం.	2. తమ్ముడినైన నాదే రాజ్యం.
3. నాకు రాజ్యమా ?	3. పాండవులకు రాజ్యమా ?
4. రామా ! నీదే రాజ్యం. నేను పుచ్చుకోను.	4. ధర్మశా ! నాదే రాజ్యంని మీరు పోనియ్యను.
5. దశరథుడు తీసికోమన్నా రాజ్యాన్ని తీసికోను.	5. విదురుడు చెప్పినా రాజ్యాన్ని ఇవ్వను.
6. కైక మూలకారణం.	6. ధృతరాష్ట్రుడు మూలకారణం.
7. చిత్రకూటానికిపోయిరాజ్యాన్ని అప్పగించి వస్తాను.	7. ఇక్కడికి వచ్చి అడిగినా రాజ్యాన్ని తిరిగి ఇవ్వం.
8. 14 ఏళ్లు రాజ్యాధికారం ఉంటే రాజధానిలో ఉండను.	8. 13 ఏళ్లు రాజ్యాధికారం లేకున్నా రాజధానిని వీడను.

9. వద్దంటే రాజ్యాన్ని ఇస్తా 9. కావాలని తెచ్చుకొన్న రాజ్యాన్ని
రేమిటి ? తీసికోను. అడుగుతారేమిటి ? ఇవ్వను.
10. ధర్మం ద్వారా లభించింది 10. రాజ్యం ఎలా వస్తే అది మాత్రమే
మాత్రమే రాజ్యం. ధర్మం.

కై కమ్మ చేసిన మంచి పని ఒకటే !

వశిష్ఠుడు ఇప్పటికీ భరతునికి 2 పరీక్షలు పెట్టాడు. మొదటి పరీక్షలో పట్టా భిషేక ద్రవ్యాలకి ప్రదక్షిణం చేసి నెగ్గిన భరతుడు, రెండవ పరీక్షలో వశిష్ఠుణ్ణి చీ కొట్టి నెగ్గాడు. మొదటి పరీక్ష సమయంలో- ఉండవలసిన అందఱూ లేరనీ, పైగా తండ్రీపోయిన దుఃఖంలో భరతుడున్నాడనీ కై కమ్మ భావించి, ఆకారణంగా భరతుడు రాజ్యానికి అంగీకరించలేదని- అనుకోవచ్చు. వశిష్ఠునికి భరతుడు రాజ్యం చేయడం ఇష్టం లేక, అలాటి కాలంలో ఇలాటి పరీక్షని పెట్టాడని ఆమె నిందించ వచ్చు. ఆ విషయాన్ని ఆలోచించిన వశిష్ఠుడు మళ్ళీ పరీక్షని ఈ నిందలకి తావు లేకుండా పెట్టి కై కమ్మకి ఎప్పుడూ సంశయం రాకుండా చేశాడు. (ఈ విషయం లొకికంగా ఉండే ఆలోచన ప్రకారం చేసిందే తప్ప, నిజానికి కై క ఆధిదైవికమైన దృష్టి కలది).

‘అనేదిష్యామి తు పై రామం హవ్యవాహ మివాధ్వరాత్ అహం త్వరణే వత్స్యామి వహ్నిజీ నవపంచ చ - జగామ మనసా రామం ధర్మజ్ఞో ధర్మకాంక్షయా’
‘యజ్ఞంలోని అగ్నిహోత్రంలా అతి పవిత్రంగా రాముణ్ణి తెస్తాను. నేను అడవిలో 14 ఏండ్లూ ఉంటాను’ అనేదే భరతుని నిర్ణయం.

భరతుని ఆలోచన ప్రకారం తన దేహమూ, ఆత్మాకూడా రాముని సొత్తులే. (‘నేను నమస్కరిస్తున్నాను’ అని అంటే దేహంతోనూ ఆత్మతోనూ కూడా చేయాలి. అదే నమస్కారమంటే. సాష్టాంగదండం శరీరంతోనూ, ఆత్మ ప్రదక్షిణ నమస్కారాలు ఆత్మతోనూ చేయబడతాయి కాబట్టే గుర్తో ఈ రెంటినీ చేయిస్తారు). పెట్టెలో రత్నాన్ని ఉంచితే ఆ పెట్టె, రత్నాన్ని రక్షిస్తోందిగాని అంతమాత్రం చేత ఆ రత్నం పెట్టిడి అయిపోదు. ఈ పెట్టె, ఆ రత్నమూ రెండూ ఒక యజమానికి సంబంధించినవే. పెట్టె స్వతంత్రంగా తెలుసుకుని రత్నాన్ని ఒకరికిచ్చేయదు. రత్నం, తనంతానుగా పెట్టి తెలుచి ఉన్నప్పుడు వెళ్లి పోనూ పోదు. పెట్టిలో రత్నాన్ని

ఉంచి తాళం వేసి తాళం చెవులని యజమాని తనవద్ద ఉంచుకున్నట్లు, భద్రంగా ఉంచవలసిన ఆత్మని దేహమనే పెట్టెలో ఉంచి ఈ దేహాత్మల రెంటినీ పరమాత్మ రక్షిస్తూ ఉంటాడు. రత్నం ఉంటేనే ఆ పెట్టెకి రక్షణ అవసరం-విలువ-ఉంటాయి కూడ. భరతుని ఉద్దేశ్యం ప్రకారం తన దేహాత్మలు రెండూ రాముని సొత్తు. మహామాటగా చెప్తే భరతుడు దేహం. శత్రుఘ్నుడు ఆత్మ. ఇక రొకికంగా చూస్తే కూడా 1) రామునికి రాజ్యాన్ని - “ఎందరో కాదు” - అందరూ అంగీకరించారు. 2) తనకి రాజ్యం తన తల్లి బలవంతం వల్ల వచ్చింది. అది-‘దశరథునికే కాదు’- ఎవ్వరికీ ఇష్టం లేనిది. 3) తప్పదని యిచ్చిన దశరథుడు- కైకని భార్యే కాదన్నాడు. భరతుణ్ణి విడిచానన్నాడు. తన మరణం పిమ్మట శ్రాద్ధం పెట్టే హక్కు లేదన్నాడు. 4) అదీకాక రాముణ్ణి రాజుగా ఉండవలసినదని చివరిలో చెప్పాడు. కైకమ్మ చేసిన మంచి పని ఒక్కటే. ‘రాముని విషయంలో లక్ష్మణుని కంటే మించిన భక్తి ఉన్న భరతుణ్ణి కనడం.’

శృంగిజేరపురపు కథా - రహస్యాలూ

రాముణ్ణి తీసికొనిరావడానికి 9000 ఏనుగులూ, 60, 000 ఆయుధధారులూ, లక్ష గుఱ్ఱాలూ...ఇలా బయలుదేరారు. భరతుడు ఒక్కసారి తేరిపార చూచాడు. ముందుగా కైకమ్మ రథం ఉంది. (లోకంలో తప్పు ఎవరై నా చేస్తే, వాళ్లు వెనకగా ఉంటారు. కాని కైకమ్మ జంకు ఏ మాత్రమూ లేకుండా బయలుదేరడాన్ని బట్టి చూస్తే, కైకమ్మ వ్యవహారమంతా దేవతల ఆశోచనమే అని అర్థంకాక మానదు). సైన్యం ఉత్సాహంతో బయలుదేరి గంగ ఒడ్డుకి చేరింది. గుహానికి అనుమానం కలిగి తన సైన్యాన్ని అప్రమత్తం చేశాడు. సుమంత్రుని ఆహ్వానం అందగానే భరతునివద్దకి సావరంగా వచ్చి ‘స్వామీ! నా దొక్కమాట. రాముడు ఎవరినీ నోప్పించే మనస్తత్వం కలవాడు కాదు. ఇంత సైన్యంతో మీరు వెళ్ళడం నాకుఏదో అనుమానాన్ని కలిగిస్తోంది’ అన్నాడు. తనని గుహాడు అనుమానిస్తున్నందుకు లోలోపల దుఃఖించిన భరతుడు ‘గుహా! నన్ను అనుమానించకు. రాముడు నాపెద్ద అన్న. తండ్రి పిమ్మట తడే నా రండ్రి. ‘ఒక్కడిమాటవిన్నావినకున్నా, ఇందటి మాటనీ కొట్టివేస్తావా? అని ఇందటితో బయలుదేరాను’ అన్నారు. ‘అయాచితంగా వచ్చిన రాజ్యాన్ని విడుస్తూ, రాముణ్ణి ఆహ్వానిస్తున్న నీ కీర్తి శాశ్వతమౌతుంది.

నువ్వు భస్మమీవి, అని గుహుడన్నాడు. (అడవిలోని పక్షిమృగాల చరిత్రలే ఎన్ని గినవాడు గుహుడు. రాజప్రాసాదాలలో ఉంటూ రాజవృత్తాంతాలనే తెలిసినవాడు భరతుడు. ఇవ్వటా మాట్లాడుకునేందుకు నడుమ విషయం 'రామకథ'. 'సత్యం ప్రసంగే' పుమశీర్య సంవిదః భవంతి హృత్కర్త రసాయనాః కథాః' అని భాగవతం అంటుంది. నజ్జనుల ప్రసంగంలో పరమాత్మ విషయానే విన్నవితూ అనందదాయకాలు పోయటం. మహాపండితుడైన వానికి - అక్షరజ్ఞానం లేని పామరునికి అనునాధానం పరమేశ్వర విషయమే పోతుంది. 'అడవిమనిషివి! నీకు భాగవతం ఏం తెలుస్తుంది?' అని తక్కువచేసి మాట్లాడరాదు. గుహభరతునిద్వారా శ్రొతవాళ్ళే అయినా, ఒకరికొకరు మాటలాడుకొని గౌరవింపుకున్న తీరు గమనిస్తే, దేశంలో సమైక్య విధానానికి లోటుండదు.) అన్న గుడిచి ఆలోచిస్తూన్న భరతునికి జ్వరంవచ్చింది. మంద నుండి చీలిన ఎద్దులా దుఃఖింపసాగాడు. (చీలిన ఎద్దు, తన మందతో చేరాలనే దుఃఖంతో ఉంచని దాని ముసాన్ని బట్టి తెలుస్తుంది. కానిఅమంద ఎక్కడిదో అది చెప్పలేదు. మనం తీర్చలేం. ఆ దుఃఖం అలా తీరవలసిందే. తండ్రి దశరథుని మరణం అనంతరం చేయవలసిన కర్మలకంటే, దశరథుని ఆయన రాముణ్ణి తేవడం ముఖ్యం అని భరతుడు భావించడం వలన, కర్మకాండకంటెజ్ఞానం ముఖ్యం అని గమనించాలి. నిత్యమూ లేచి పూజలు - పురస్కారాలు - కొబ్బరికాయలు - నివేదనల కంటె భగవంతుణ్ణి గూర్చి తెలిసికోవాలనే తపనమూ - దాని కోసం భగవంతునికి సంబంధించిన గ్రంథాలూ - ఉపన్యాసాలూ వంటి వానితో జీవితం గడనడం సరియని తెలుస్తుంది. అలా అని కర్మని విడవాలని దీని అభిప్రాయం కాదు. కర్మ శాశ్వతమైతే, జ్ఞానం అత్యున్నతం సంబంధించినది కదా ! దశరథునికి చేయూర్పిన కర్మకాండల పిమ్మట రాముణ్ణి భరతుడు దర్శించడానికి బయలుదేరిన కారణంగానే, నేటికీ ఎవరైనా పోయాక కర్మలు ముగిసిన అనంతరం భగవద్దర్శనం చేయిస్తారు. పూర్వకాలపు పుస్తకాలు నీవీ కూడా, దుఃఖానికి పర్యవసానం మరణం అని చెప్పవు. తన నడవడికమీదనే భయంకరమైన అపవాదు వస్తే దాన్ని తొలగించుకొనేందుకు భరతుడు బయలుదేరాడు తప్ప, అత్యహత్యకు పాల్పడలేదు. అలా అని అపనిందకు కారణమైన మంథరని హింసించనూలేదు. హింసించిననూ లేదు. అలా హింసిస్తే అది అదనపు నిందకి కారణం అవుతుంది. అది కాక మంథరని హింసించినంత మాత్రాన తన అపద తొలగదు కదా ! పైగా నిజం లేకపోతే "మంథరని ఎందుకు హింసించవలసివచ్చింది ?" అని కూడా ప్రజల అను

కొనే అవకాశమూ కల్పించినట్లువుతుంది. 'భీష్మరీతి భరతః'. రాజ్యాన్నేవాడు-వాని ముందు అపవాదుని చూచా భరించినవాడు కాబట్టి "భరతుడు" అయ్యాడు. రాముని వద్దకు వెడుతున్న భరతుణ్ణి అనుమానించి ప్రశ్నించిన గుహానిలో చోరక్షేమవృద్ధి కన్పిస్తుంది. విద్య ఉన్నవాడే కాకా శాసక్కుల లేవనవానికి గుహాడు సాక్షిం. రాజులకానికి రావలసిన అర్హత 'చోకంక్షేమంగా ఉంటే చూడాలనే సుగ్రహాపేక్ష' అనే విషయాన్ని గుహానిద్వారా మహర్షి తెలియజేసాడు. అపవాదుపై అంతర్భూతనపడడమే ముందు అని తెల్లినవాడు భరతుడు. కాబట్టి అతనికి జ్వరం - మూర్ఛ వచ్చాయి. అలా గని రొలగింగుకొనే ప్రయాణాన్ని మానలేదని చూడ గమనించాడు. రాజుకి వెళ్లే అహారాన్ని ముందుగా రాజుపై దృఢు తినిపరీక్షించినట్లు. రామునివద్దకు వెళ్లే భరతుడు గుహాని పరీక్షకు గుఱి అయ్యాడు. రాముణ్ణి చూచి సుహృత్తుడైన రామునివద్దకి వెళ్ళబోతూ భరతుడూ పొందిన దుఃఖం ఎంతటిది? అనే విషయాన్ని మహర్షి వర్ణించనే లేదు. జ్వరం - మూర్ఛ అనే పదాలలో చెప్పి పడిచాడు. అ దుఃఖం ఎందుకనే దాన్ని వివరించడానికి వాల్మీకి చూడ చాలాదు. సరిగ్గాచూచి వర్ణించడం మహర్షికి ఇష్టం కానేరదు. అత్యవస్థ చోకంలో నమానం ఈ దుఃఖం. రాముడు అరణ్యానికి వెళ్ళాడనగానే మానవులంతా దుఃఖించారు. ఇది చేతనదండం. ఇది సహజం. ఒక వ్యక్తికి కష్టం కలిగితే 'అయ్యో!' అని గోరున్నవారంతా అంటారు. కాని రాముని కష్టానికి చెట్లు కాయలేదు. పూవులు పూయలేదు - అని ఇలా చెప్పడం బట్టి ఇది అచేతని దుఃఖం అని గమనించాలి. నీరు అందని చెట్టు తన దుఃఖాన్ని, ఎండిన కొమ్మద్వారా చెప్తుంది. విరణాయలేని పువ్వుతగదుఃఖాన్ని తొడిమెను ఉన్న కీటకం ద్వారా గుఱిస్తుంది. ఇలా చెట్లూ చేమలూ దుఃఖించడానికి భగవద్విర్ణయం కారణం. ఒక్క మనుష్యజాతిగాని, ఒక్క పశుపక్షి జాతిగాని దుఃఖించవచ్చు. అలా కాక 'ఈచేతన - అచేతన - స్థావర - జంగమ జాతులన్నీ దుఃఖించాయి' అంటే ఈ జనరీతిగా క్షై నవ్యవహారం అని గమనించుకోగలగాలి. భగవంతుని వద్దకు వెళ్లేందుకు ప్రత్యేకంగా అనుమతిని పొంది వెళ్ళనక్కరలేదని దానికి నిదర్శనమే, భరతుడు రామునివద్దకు వెళ్ళడానికి ముందుగా కనూరు మఠి అనుమతిని పొందకపోవడం. (కనీసం అలాటి ఆలోచన చూడ లేదు). ఎక్కడ రామునికి భంగం కలుగుతోందనే భయంతో సుహృత్తుడు రాముని వద్దకు వెళ్ళాడు.

గూర్చి గంగానది దాటేంతవఱకు మాత్రమే దశరథుని వద్ద చెప్పాడు. భరద్వాజా శ్రమానికి డెళ్ళడం సుమంత్రునికి తెలియని విషయం కాదు. (తేషాం శశంసగంగా యామహ మాప్యచ్ఛ్య రామవమ్). పోనీ భరతుడు అనుమతి లేక క్షేత్రకూటానికి వచ్చినా రాముడు ఇదేమిటని మందలించలేదు. సుమంత్రుడు రాముణ్ణి దింపి వచ్చాక కొంత మాత్రమే చెప్పి పూర్తిగా చెప్పలేకపోయాడంటే, ఆ చెప్పలేకపోవడం సుమంత్రునిది కాదు. వాల్మీకి మహర్షి ఆ బాధని తట్టుకోలేక శ్లోకాలని వ్రాయలేక పోయాడని అర్థం. శివోఽహం - నేనే శివుణ్ణి అని లోకంలో అనడంవింటూంటాం. 'భగవంతుణ్ణి నేనే' అని భావించడమే శివోఽహం అంటే. అందుకే రాముడు వన వాసానికి వెడుకూ 7 రాత్రులు ఉపవసిస్తే, నీ మాత్రపు అవసరమూ లేకున్నా సుమంత్రుకూ ఉపవసించాడు. భరతుడు మీది కాలంలో రామునిలా జడలూ, నార బట్టలూ ధరించబోతున్నాడు. (ధన్యస్త్యం న త్వయా తుల్యం పశ్యామి జగతీతలే అయత్నాదాగతం రాజ్యం యస్త్యం త్యక్తుమిహేచ్ఛసి || కౌసల్యాచై వ రాజా చ తథై వ జననీ మమ నాశంసే యది జీవేయః సర్వే తే శర్వరీ మిహమ్ || రాజ్యే రామ మనిక్షిప్య పితామే వినశిష్యతి - సిద్ధార్థాః పితరం వృత్తం తస్మిన్కాలే హ్యపస్థితే- ప్రేతకార్యేషు సర్వేషు సంస్కరిష్యంతి భూమివమ్. భ్రాతా మే క్వావ సద్రాత్రిం క్వ సీతా క్వ చ లక్షణః ?).

దశరథుడు మరణిస్తాడనీ భరతశత్రుఘ్నులే ప్రేతకార్యాలు చేస్తారనీ లక్ష్మణుడు శృంగిబేరపురంలో చెప్పాడు. అదే జరిగింది. సీతారామలక్ష్మణులు అయోధ్య విడిచాక మొదటగా నిద్రచేసినది శృంగిబేరపురంలోనే. అది కూడా గంగ ఒడ్డునే. నది ఒడ్డున ఉన్న స్థలాన్ని క్షేత్రం అనడానిక్కారణం ఇదే. క్షేత్రంలో ఉపవాసం మరీ పుణ్యప్రదం అని చెప్పడానికి కారణం వారంతా ఆ రాత్రి ఉపవసించి పరుం డడమే. జాగరణంచేయడం పుణ్యదాయకం అనడానిక్కారణం సీతారాములునిద్రించి నప్పుడుగుహలక్ష్మణులు భగవంతుడైన రాముణ్ణి గూర్చి తలుచుకొంటూ ఉండడమే. రాత్రి రాత్రంతా అయిపోయిందిగాని లక్ష్మణుని దుఃఖం, రాముని చరిత్రం అయిపో లేదు. క్షేత్రవిధి ప్రకారం ఆచరించడం అనే సంప్రదాయమూ ఇక్కడిదే. కారణం భరతుడిక్కడే రామునిలా జడలు ధరించాడు.

భరద్వాజాశ్రమ విశేషాలూ - రహస్యాలూ.

గుహుడివద్ద నెలవుతీసికొన్న భరతుని వైన్యంలో, కొందరు తెప్పలమీద,

కొందలు కుండలతోనూ, కొందఱు ఈదుతూ, కొందఱు ఏనుగులపైనా — ఇలా గంగ దాటారు. (భగవద్దర్శనానికి వెళ్ళే అందఱూ ఒకే స్థాయిలో ఉండరు. ఆ ఒడ్డు చేరడానికి నావలూ, తెప్పలూ, కుండలూ....ఇలా ఎన్నో సాధనాలని దాటడానికి ఉపయోగించారు. అందఱి గమ్యమూ నదిని దాటి భగవద్దర్శనం చేయడమే. వేదాన్ని అభ్యసించిన పండితుడూ, వేదాన్ని క్రైస్తవులూ మాత్రమే తెలిసినసామాన్యుడూ అక్షరజ్ఞానమే లేని పామరుడూ, ఎవరైనా పరమాత్మని — తమ తమకు తోచిన శక్తి వంచనలేని విధంగా ప్రయత్నించి - కొందగలరనే విశేషం ఈ దాటడంలో రహస్యంగా కన్పిస్తుంది. ఒక వస్తువుని పైకి ఎత్తడంలో ఏ వ్రేలుకీ తగినంత సహాయం ఆ వ్రేలు చేస్తోందో, అలాగే తమతమ శక్తి మేరకు ప్రయత్నింపాగించాలనే విశ్వజనీన విశేషం దీనిలో కన్పిస్తుంది).

గంగదాటి భరద్వాజ మహర్షి ఉండే ప్రయాగవనానికి మైత్రముహూర్తంలో భరతుణ్ణి బయలుదేరదీసాడు వశిష్ఠుడు. (మైత్రే ముహూర్తే ప్రయమౌ ప్రయాగ వన ముత్తమమ్ - రోజు 1కి 30 ఘడియలుంటాయి. ఘడియ అంటే 24ని॥ల కాలం సూర్యోదయం నుండి 6వ ఘడియ మైత్ర ముహూర్తం అవుతుంది. ఈ రోజు సూర్యోదయం 6. 06 ని॥లకు అయితే, 8.06 నుండి 8.30 వరకు మైత్ర ముహూర్తమన్నమాట. 'భౌగావిక్యం చ మైత్రే స్యాత్' అనే జ్యోతిషసూత్రం బట్టి గౌరవమూ, సంపదా- ఈ ముహూర్తంలో మొదటిసారిగా ఏ పనికైనా ప్రయాణిస్తే- కల్గుతాయి. రాముణ్ణి రప్పించడం ఇష్టంలేని వశిష్ఠుడు, రాముడు రాడనికూడ భావించిన వశిష్ఠుడు, ఈ ముహూర్తాన్ని పెట్టాడు ప్రయాగవన ప్రయాణానికి, కాబట్టి భరతుడు రాజుగానే కొనసాగాలనీ, కొనసాగుతాడనీ వశిష్ఠునకు ఎప్పుడో తెలుసన్నమాట. ఎందఱో జ్యోతిషికులు ఉన్నా పట్టాభిషేకం ఎలా తప్పిపోవాలో ఆలాటి ముహూర్తాన్ని నిశ్చయించి, రావణవధకి ముహూర్తాన్ని నిశ్చయించిన వాడూ ఈ వశిష్ఠుడే).

కుశలప్రశ్నలైన మరుక్షణం భరద్వాజుడు భరతుణ్ణి చూస్తూ, మీ ఆమ్మకు లొంగిన మీ తండ్రి, రాముణ్ణి వనాలకు పంపితే పరిపి ఉండవచ్చుగాని, వనంలో ఉన్న ఆ అన్నదమ్ములకి అపకారం చేయడానికి నువ్వు ఇలా వైన్యంతో వెళ్ళ

వద్దని నా కోరిక. ఇది తగదు' (కచ్చిన్న తస్యాపాపస్య పాపం కర్తుమిహేచ్ఛసి ఆకంటకం భోక్తు మనా రాజ్యం తస్యాసుజన్య చ) అన్నాడు.

భరతుడు ఒక్కమాయగా నేలకూలి దుఃఖిస్తూ 'త్రికాలజ్ఞులైన తామూ ఇలాగే భావిస్తున్నారా ? కైకకి పుత్రుడు కావటమేనా నే చేసిన దోషం ?' .... అంటూ రాముణ్ణి తేవడానికే తాను పెరుతూన్న విషయాన్ని వివరంగా చెప్పాడు భరతుడు.

'నాయనా ! నీ మనస్సు నాకు తెలుసు. అయినా తెలుసుకుందామని అడిగాను. నీ అన్న చిత్రహాటంతో ఉన్నాడగాని రేపు పెడుదువు లే! ఈ రాత్రికి నీ మాత్రం లతో జక్కడే ఉండు' అని అజ్ఞాపించాడు భరద్వాజుడు. (బంగారాన్ని కొనదలచిన ప్రతివ్యక్తి ఆ బంగారపు ముక్కని, గీటు దాతిపైన గీసి అటూ ఇటూ త్రిప్పుతూ అనేక పర్యాయాలు పరీక్షించినట్లు భరతుణ్ణి. కొనల్య - గుహాడు - ఇప్పుడు భరద్వాజుడూ - ఇలా ఎందరో పరీక్షిస్తున్నారు. 'జానన్ దశరథం వృత్తం న రాజాన ముదాహరత్' దశరథ మరణం గూర్చి చూచా తెలిసిన భరద్వాజుడు, ఆ విషయాన్ని భరతుడి దగ్గర ఎత్తలేదు. అలాగే భరతుడు చెప్పనూ లేదు. నీ మనసు నాకు తెలిసినా నమ్మకం కోసం అడిగాను' అని అనిన భరద్వాజునికి, మీది కాలంలో మాత్రం రాముడు వస్తాడా ? రానా అనే విషయం తెలియనిదా ? - ఇదే నిజమైతే పరీక్ష మాత్రం ఎందుకు పెట్టాలి ? అనుకోవచ్చు. ఇలా పరీక్ష పెడితే దాంట్లో భరతుడు నెగ్గిన కారణంగా ఆ నెగ్గిన విధం ప్రకారం, రామ రాజ్యాన్ని కోరుకోవడమే తనకి శ్రేయో హేతువనే విషయం సృష్టంగా భరతునికి అర్థం కావాలి భరతుడు ఎలాగూ రాముణ్ణి తీసుకొని రాలేడని ముందుగా భరతునికి సూచించడానికి, రాముడు రాకపోతే ఏం చేయాలో ఆలోచించుకోవడానికి కూడా అవకాశాన్ని ఇస్తూ 'రేపు వెళ్ల వచ్చు' అన్నాడు భరద్వాజుడు. ఈ విషయం తెలియనిగుహాడు మాత్రం తొందరగా వీరిని గొగ దాటించాడు.

తండ్రిపోయిన పిమ్మట ప్రేతకార్యాలు ముగిసిన వెంటనే భరతుడు బయలు దేరడానికి కారణం, కర్మ పూర్తికాకుండా పోరాదనే నియమం. కొన్నాళ్లు అగకుండా కర్మ ముగిసిన వెంటనే వెళ్లడానిక్కూడా కారణం, ఎవ్వరై నా ఏమైనా కొన్నింటిని చెప్పి తనలో లేదా కొనల్యా సుమిత్రలలో మార్పు తేవచ్చునని. వీటన్నింటి కంటే ముఖ్య కారణం 'ఆ రాజ్యం తనది కాదనేది !'. ఎంతో తొందరగా బయలుదేరి

రాజ్యాన్ని రామునికి అప్పగించి, అర్జున్కి సవానిలా ఆనందపడాలని భరతుడు పెడుతూంటే 'రేపు వెళ్లవచ్చు' అని తీరుబడిగా భరద్వాజుడు పల్కడంలో కారణం, ముందుకున్నట్లుగా రాముడు రెండు విధాలుగా నడువడు - మాట్లాడడని సూచించానికే. ఇలాగే రాముణ్ణి, దశరథుడు ఉండవలసిందిగా కోరితే ఆయన అగనేలేదు. భరతుడు అగిపోదలచాడు. యుధులని ప్రార్థించే శిక్షణం భరతునిది. యుధులు ప్రార్థించే రూపం రామునిది. 'నేను ఉడమంటే నేకాడనిపెళ్లి నరాముడు నీ మాట మాత్రం వింటాడా?' అని అనే న్యభావరి లేదు కాబట్టే భరద్వాజు మహర్షి రామునికి గౌరవపాత్రుడయ్యాడు. భరతునికి ఇప్పటి వఱకూ ఆయోధ్యలో రాజలాంఛనాలు ఎలా ఉంటాయో ఆ విశేషాలు, 12 ఏండ్లుగా అతడు కేకయనగరంలో ఉండడం వలన తెలియవు. వాటిని ఇప్పుడే చూపిస్తే మనస్సులోని నీ కోరికలో ఆ ఆలోచన ఉన్నా తనకి తెలుస్తుందనీ, ఈ పరివారమంతా కూడా గమనిస్తారనీ గమనించి భరద్వాజుడు సమస్త రాజసౌకర్యాలనీ ఆరాత్రి తన తపశ్శక్తితో తన ఆశ్రమంలో ఏర్పాటు చేసాడు.

మముడు గృహాలని నిర్మించాడు. యమవరుణ కుశేరులు సహాయపడ్డారు. తూర్పు పడమర నదులు అటుగా ప్రవహించసాగాయి. చూస్తూండగానే రేవలోకపు అప్పరసలు వచ్చారు. తంజుర నారదగానాలు ప్రారంభమయ్యాయి. ఎక్కడెక్కడి సువాసనల పూవులూ అక్కడ కన్పడ్డాయి. ఫల పుష్పవృక్షాలూ, సమతలమైన నేల, మధ్య మధ్య చలువమందిరాలూ, అక్కడే నీటికొలనలూ, దివ్యపస్త్రాలూ, శిఖికలూ.... ఇలా ఒకపేనుటి ? క్షణాలలో అన్నీ అలా చిత్రం గిచ్చినట్లు ప్రత్యక్షమయ్యాయి. ఇన్నిటినడుమ పెద్ద మందిరంలోని, మహిమ వికాలమైన భవనంలో దివ్యసింహాసనం, పైన తెల్లని గొడుగు చక్కని దీపకాందితో కన్పడ్డాయి. ఒక్కసారి భరతుడు ఇ పరివారాన్నీ, ఆ మందిరాన్నీ, ఆ సౌకర్యాలనీ చూచాడు.

'ఆనంద పూజయామాస రామామాభిప్రణమ్య : - పాలవ్యజన మూదాయ న్యదీదత్సచివాసనే' - భరతుడు చేతితో ఒక వింజామలాన్ని పట్టుకొని సింహాసనంలో రాముడున్నట్లు భావించి పమస్కరించి, మంత్రి చూపనే ఆనందంలో సింహాసనం ప్రక్కగా కూచున్నాడు. పైనికులు మాత్రం ఆ సౌకర్యంలో మునిగి తేలిపోయారు. భరద్వాజుడు ఆనందపడి భరతునికి రాముడున్న పర్వతాలకు త్రోవచెప్పాడు. ఎలాగో మత్తు పడిలిన పరివారం బయలు పేరింది. (అనుమానం ఉన్న పృథ్వి అనేకులు ప్రశ్నించి విడిచినట్లుగా భరతుణ్ణి మరొక్కచూరు పరీక్షించి నిడిచాడు

భరద్వాజుడు. (హతో ఽస్మి యది మామేవం భగవానపి మన్యతే- మక్తో న దోష
మాశంకే నైవం మా మనుగాఢి హి॥ జాని చైతన్యనఃస్థం తే ద్రవీకరణమ స్త్వితి
అసౌ వసతికతే భ్రాతా చిత్రహతే మహాగిరౌ - శ్వస్తు గంతాసి తం దేశం వసాద్య
సహ మంత్రిః॥).

ముగ్గురు రాణుల పరిచయం.

ఎండ కన్నెఱుగని కౌసల్యా సుమిత్ర కైకమ్మలు ముగ్గురూ వట్టినేలమీద
పొదచారిణులై భరద్వాజునికి సమస్కరిస్తే భరద్వాజుడు వారిని పరిచయం చేయ
వలసినదిగా భరతుణ్ణి అడిగాడు. (దీన్ని బట్టి భరతునికి వారి మీద గల అభిప్రాయం
తెలుస్తుంది గదా !)

‘అయ్యో ! ఉపవాసాల వల్ల చిక్కిపోయి ధర్మదేవతలా కన్పిస్తున్న ఈమె
కడుపున, అదితికి విష్ణువులా రాముడు జన్మించాడు. ఈమె కౌసల్య. ఈ తల్లి పడి
పోకుండా గట్టిగా ఎడమఘటాన్ని పట్టుకొని, మనస్సు వికలమై పూలు రాలిన
కొమ్మలా ఉన్న ఆ రెండవ ఆమె లక్ష్మణశత్రుఘ్నుల్ని కన్న సుమిత్రామాత. ఇక
ఈ మొత్తం ఉపద్రవానికి కారణమూ, అహంకారస్వరూపిణీ, భర్త ప్రాణాలను
తీసిన దుర్మార్గురాలూ - నాకు తల్లి - కులపాంసనీ - ఆ మూడవ ఆమెకైక’-అంటూ
పాములా జనకొట్టసాగాడు భరతుడు.

రాముణ్ణి అరణ్యాలకి పంపడం వలన దేవతలకీ, మానవులకీ, రాక్షసులకీ,
లోకానికంతకీ క్షేమం కలుగుతుంది. మీ తల్లిని కైకను నిందించవద్దు. తప్పు
పట్టవద్దు’ అని భరద్వాజుడు చెప్పాడు. (ఏ రాముని దివ్య దర్శనం కోసం ఋషు
లంతా తపించిపోతారో, ఎదురువచ్చి సమస్కరిస్తారో అలాంటి మహర్షులలో ఒక
రైన భరద్వాజుడు మాత్రం రాముడు పచ్చాడని తెలిసినా తన తపస్సు నుండి లేచి
ఎదురు కాలేదు - రాముడు కూడ ఆయనకై ఎదురుచూస్తూ ఆశ్రమప్రాంగణంలోనే
నిలబడి ఉండిపోయాడంటే ఆయన గొప్పదనాన్ని గమనించాలి, కైకని నిందించ
‘దనే దైవరహస్యాన్ని రామునికంటే ముందు స్పష్టంగా చెప్పినవాడియనే.

‘ల్యా సుమిత్రలకు మాత్రమే తన గడ్డభిషేకవార్తని చెప్పినరాముడు. కైకమ్మకు
కపోవడం, చెప్పాలని భావించకపోవడంలో కూడ దైవరహస్యం బట్టబయలు

కాదనే అభిప్రాయం దాగిఉంది). (యామిమాం భగవన్ దీనాం శోకానశన కర్సి
తామ్ - పితుర్న్ మాహిషీం దేవీం దేవతామివ పశ్యసి - కౌసల్యా సుషుప్తే రామం
ధాతార మదితి ర్యథా॥ అస్యా వామభుజం శ్లిష్టా ధైషా తిష్ఠతి దుర్మనః - కర్త్తి
కారన్య శాఖేవ శీర్ష్ట పుష్పా వనాంతరే - ఇయం సుమిత్రా దుఃఖాన్తా దేవీ రాజ్జశ్చ
మధ్యమా ॥ మమైతాం మాతరం విద్ధి నృశంసాం పాపనిశ్చయాం యతో మూలం
హి పశ్యామి వ్యసనం మహదాత్మనః - ఐశ్వర్యమూలాం కై కేయీ మనార్యా
మార్యరూపిణీమ్ ॥ దేవానాం దాసవానాం చ యిషీతాం భావితాత్మనాం - హితమేవ
భవిష్యద్ధి రామప్రవ్రాజనాదిహ॥ న దోషేణావగంతవ్యా కై కేయీ భరత
త్యయా ॥)

భగవద్దర్శనం కావాలంటే...

ముందుగా నిర్వేదం(ప్రపంచ సంబంధం వద్దు అనేభావం) రావాలి. భరతదుఃఖం
నిర్వేదమే. తర్వాత ప్రయత్నించాలి. మార్గాలు పేయించడమంటే ఇదే. తర్వాత
మిత్రుడు బలపటచాలి. గుహునిప్రోత్సాహం దీనికోసమే. ఆ మీదట అచార్యోప
దేశం కావాలి. భరద్వాజుని చూటలు ఈ పనినే చేసాయి. మీదికాలంలో శిష్యుణ్ణి
పరీక్షించాలి. భరద్వాజపరీక్షలోని అంతరర్థమిదే.

వ్యక్తినుడుటి భాగమే గంగ. ఆ విషయాన్ని సూచించడానికే 3 పాదాలుగా
3 తెల్లని గీతలని బొట్టుగా ధరించడం. దీనికే మందాకిని (దుఃఖాన్ని తగ్గించగల
శక్తి గలది.) అని పేరు. అక్కడి నుండి దక్షిణంగా, అంటే క్రిందికి ఒకేమార్గం
ద్వారా (సుషుమ్నానాడి)పోతే 2 త్రోవలుంటాయన్నాడు భరద్వాజుడు. ఆ రెండు
త్రోవలే ఇడ - పింగళ మార్గాలు. అని ఇలా చెప్పగలిగిన శక్తి భరద్వాజునికి
(ద్వా - జ భర) మాత్రమే ఉంది. (ద్వాజ - రెండైన ఇడ పింగళల నుండి ఉద్భ
వించిన ప్రాణాయామ శక్తిని, భర - భరించగలవాడు).

రామ - లక్ష్మణ దృష్టి భేదం

దాదాపు అయోధ్య మొత్తం జనం, 9000 ఏనుగులూ, గుఱ్ఱాలూ ఒక
నైన్యంగా వస్తూఉంటే ఆధ్వనికీ, రేగే దుమ్ముకీ, అడవిజంతువులు తిరిగి అరుస్తూ
పరిగెత్తుకుపోతూంటే, పడలు ఎగిరిపోతూంటే లక్ష్మణుడు చెప్తేక్కి- గమనించాడు.

‘అన్నా ! అగ్నిహోత్రాన్ని అర్చు. సీతని గుహలోదాచు. ఆయుధాన్ని ధరించు. కోవిదార ధ్వజం కన్పిస్తోంది. మనకి శత్రువు రానే వచ్చాడు. పరివారం, బంధువులనీ కైకమ్మతో కూడా వధిస్తా’ అంటూ బిగ్గరిగా అణిచాడు లక్ష్మణుడు. (సంప్రాప్తోఽయ మరీర్వీర భరతో వధ్య నీవ మే. కై కేయాం చ వధిష్యామి సాను బంధాం సబాంధవామ్॥). ‘తమ్ముడూ! పొరపడ్డావు. అరచ్యానికి నేను వెళ్ళానని తెలిసిన భరతుడు, స్వయంగా ఇక్కడికి వచ్చి ఉంటాడు. మన తండ్రిని ఒప్పించి నాకే పట్టం కట్టడానికి ఈ నైన్యాన్ని తెచ్చి ఉంటాడు. (కిమత్రధనుషా కార్య మసినా వా స చర్మణా ? మహేష్వా సే మహాప్రాజ్ఞే భరతే స్వయమాగతే ?)

అంతే కాదు. మననాన్న కూడ వస్తూ ఉంటాడు. అదిగో శత్రుంజయ ఏనుగుని చూడు’ — అంటూ ‘లక్ష్మణా ! దాని మీద ఛత్రం లేదురా ? తండ్రికి ఏమైనా.... అనే సంశయం కలుగుతోంది’(నతుపశ్యామి తచ్ఛత్రం, పాండురం లోక సత్కృతమ్ పితుర్దివ్యమ్) అంటూ మనసులో అద్వైతపడ్డాడు రాముడు. (ఒకే విషయాన్ని రాముడు చూచిన తీరులో, లక్ష్మణుడు ఆవేశపడిన రీతిలో భేదాన్ని గమనించాలి. లోకంలో ఇలాంటి వ్యక్తులుంటారని గమనింపజేయడానికే మహర్షి ఇంత విపులంగా వ్రాసాడు. రాముని దృష్టి మనకి ఉంటే, ఆవేశపడే లక్ష్మణులని కూడ త్రోవలోకితేగలం. లేనిపక్షంలోఉగ్రవాద సిద్ధాంతమే శరణ్యమై లోకం కోభపూరితం అయిపోతుంది.

ఇక్కడి రహస్యాలు!

1) రామో ద్వి ర్నాభిభాషతే. వనానికి వెడుతున్నానని చెప్పాక ఆయోధ్యకు తిరిగి రాముడు రావాలంటే 14 సంవత్సరాల పిమ్మటనే. దీనిక్కారణం రామునికి రెండు మాటలు మాట్లాడడం రాదు. 2) 14 సంవత్సరాలలోగా రామునికి ‘నప్రతిగ్రహణవ్రతం’(దేనినీ స్వీకరింపరాదు) ఉంది. కాబట్టి రాజ్యంఅంగీకరింపడు. 3) గుహాడు తెచ్చిన కానుకలని కూడా స్వీకరించనంతటి ధర్మవ్రతం రామునిది. 4) రాజు కాబట్టి పన్నుగానైనా గ్రహింపవచ్చుగా! అనుకుంటే రాముడు అందుకూ అంగీకరింపడు. కారణం, పన్నెత్తే కోసలదేశపు ఖజానాకు జమ చేయాలి గాని తాను స్వీకరింపరాదు. పైగా తాను ఇప్పుడు కోసలదేశపు వాడు కాదుగూడ.

5) గుహాడు పెట్టిన పండ్లనైనా స్వీకరింపవచ్చుగదా! అంటే తాను క్షేత్రో పవాస దీక్ష (గృగ ఒర్ఘుర ఉపవాసం)లో ఉన్నాడు. 6) రామునికి వసవారం

5 విధాల ఇష్టం- i) లక్ష్మణునితో కలిసి ఉండచ్చు. ii) రాజకార్యాలు ఉండవు కాబట్టి సీతతో చక్కగా ఎడబాటు లేకుండే నీలుంటుంది. iii) గృహస్థుడుగా ఉండి కూడా మోక్షాన్ని పొందే నీలుందని నిరూపించవచ్చు. iv) నాన్నమాటని నెరవేర్చి ఆనందపడవచ్చు. v) భరతుని గొప్పదనాన్ని లోకానికి చాటవచ్చు. 7) భరతుడు తనమీదికి దండయాత్రకిరాడు. దానిక్కారణం రాముడంటే భరతునికి గౌరవమే తప్ప ద్వేషం లేదు. ఒక వేళ ఉన్నా అతడు తమ్ముడు కాబట్టి 'అది తప్పు' అని చెప్పతాడే తప్ప, తాను చిన్నవాని మీద ఆయుధాన్ని ప్రయోగించడు. పైగా భరతుడే చూడ్డానికి వచ్చే వాడైతే వశిష్ట - కౌసల్య - సుమిత్రలతో రాడు. చూడ్డానికి వచ్చే తీరు అది కాదు. పైగా వానప్రస్థంలో ఉన్న తన మీదికి, యుద్ధానికి రానేరాడు. దానికి వశిష్టుడు సారధ్యం చేయడు.

8) రాముణ్ణి చంపాలనే భరతుడు వస్తే, ఆ నింద దశరథుని మీదికి వెళ్తుంది. (అలా వనాలకి పంపినట్లు రాముణ్ణి పంపి, భరతుణ్ణి రాముని మీదికి దండయాత్రకి పంపించాడనే అపకీర్తి వస్తుంది). 9) తమ్ముడూ అన్నల మధ్య పోరాటంకాగా వచ్చిన రాజ్యం, రామునికి ఇష్టం కాదు. సౌభ్రాతృత్వం రాముని సిద్ధాంతం. 10) రాజ్యమే కావాలని భరతుడడిగితే ఆరాజ్యమేదో అయోధ్యలో ఈనాడూ సిద్ధంగానే ఉంది కాబట్టి, అసలు భరతుడు ఇక్కడిదాకా రా నవసరం లేదు. 11) రాజ్యానికి రాముడైన తాను అడ్డుపడితే భరతుడు చిత్రకూటానికి వచ్చాడనుకుంటే, అది సబబు గాని, రాజ్యం వద్దని అరణ్యాలకి వచ్చిన తనదగ్గలకు భరతుడు వస్తున్నాడంటే యుద్ధానికి కానే కాదు.

12) ఇక అయోధ్యకి రమ్మని భరతుడే ప్రాధేయపడితే తానిచ్చిన మాట ప్రకారం 14 ఏండ్ల పిమ్మట రాక మానడు. 14 ఏండ్ల తర్వాత ఎలాగూ భరతుడు రానక్కఱలేదు. కారణం తానై అయోధ్యకు వెళ్లవచ్చు గనుక. 13) కాబట్టి తండ్రి దశరథుడే రాముణ్ణి (తనని) చూడాలని వస్తూ ఉండి ఉంటాడని రాముడు లక్ష్మణునికి తెల్పాడు. 14) నహీచ్ఛేయ మధర్మేణ శక్రత్వమపి లక్ష్మణ ! అధర్మంగా వచ్చిన ఇంద్రవదని కూడా రామునికి గిట్టదనేది లోకవిదితమైన విషయం. 15) రాజ్యానికి రమ్మని అడగడానికే ఇందఱూ వెళ్లారా ? అంటే ఒక విషయాన్ని సాధించడానికి, ఒకరు అనుకూలంగా-కరు ప్రతికూలంగా-వేటొకరు నయానా,

మనోకరు భయానా.... ఇలా ఎలా కార్యసాధన కోసం ప్రయత్నిస్తారో, అలా రాముణ్ణి రప్పించడానికి చేసే అన్ని ప్రయత్నాలకీ ఈ అందఱూ వచ్చి ఉంటారు. 16) రాముడైన తాను ఆయోధ్యకి రాననేది వారికిబాధని కల్గించినా, ఇందఱిని తాను చూడగల్గడం తనకి ఎంతో సంతోషకరమైంది. 17) ఇప్పుడు రాజ్యాన్ని కాదనడమూ, 24 సం॥ రాల పిమ్మట రాజ్యానికి రాదలచడమూ - అనే ఈ రెండూ ధర్మ రక్షణం కోసమే.

18) భరతుణ్ణి నిందించే లక్ష్మణా ! నీకు నిందించడం అనే అలవాటుంటే రేపు నన్ను మాత్రం నిందించక డిరుకుంటావా ? కాబట్టి భరతుణ్ణి తిడితే 'నామీద ఒట్టే' అన్నాడు రాముడు. లక్ష్మణుణ్ణి నిందించడం, లక్ష్మణుణ్ణి తన దగ్గటకు చేర్చుకోవడమేనన్న మాట. 19) ఒకప్పుడు కైకమ్మని - పిమ్మట తండ్రిని - ఇప్పుడు భరతుణ్ణి - ఇలా నింద నీకు అలవాటయితే ఈ నిందలన్నిటినీ రాముడే చేయిస్తున్నాడని తనని (రాముని) అంటారు. అది నిజం కానేకాదు కాబట్టి నిందించవద్దు.

20) దశరథునికి, రాముడైన తనకి రాజ్యమనే అడ్డుగోడ ఉందని తండ్రి భావించినా, సీతని చూడడానికి ఆయన వస్తూ ఉండవచ్చని కూడ రాముడు భావించాడు. 21) ప్రాప్త కాలం యదేషోఽస్మాన్ భరతో ద్రష్టు మిచ్ఛతి - అస్మాను మనసా హ్యేష నా ప్రియం కించిదాచరేత్||- ఇజ్జోకుల నుండి రాజ్యం దశరథునికి వచ్చింది. అది పట్టాభిషేకపు నిర్ణయం ద్వారా రామునికి చేరింది. తగిన హోమాలు పూర్తికావడం వలన కూడా రాజ్యం రామునికి చేరింది. అయితే ఆ రాజ్యాన్ని రాముడంగీకరించి ఉండలేదు. ఉద్యోగానికి రాజీనామా ఇచ్చినా, దాన్ని పై అధికారి ఆమోదించేంతవరకూ పదవిలో ఉన్నట్లే. దశరథుడు రాజ్యాన్నిచ్చినా, రాముడు వద్దన్న ఆ దరభాస్తు, ఇంకా ఆమోదం పొందలేదు. రాముని కోరికపై భరతుడు అంగీకరిస్తే, ఆమోదం పొందలేదనే చిక్కు రాముని విషయంలో తొలగిపోతుంది.

భరతుడు స్వయంగా వచ్చేది రాముడిచ్చిన తిరస్కారపత్రాన్ని ఆయన చేతనే ఉపసంహరింపజేయడానికి. ఈ ప్రజలంతా ఈయనను ఒప్పించడానికిను. అయితే లక్ష్మణుడు దీనిని వేటువిధంగా భావించాడు. కారణాలు బాల్యమూ - వ్యవహార నాన్యతా కూడ. 22) రామునికి దశరథుడు రాజ్యాన్నీయ దలచి 'కొంత ఉపకాన్ని' చేసాడు. తానుకూడ భరతునకు ఈ 'ఉపదేశాన్ని' చేయవలసి ఉండగా,

భరతుడు రానేలేదు. తానా? - పట్టణంలోనికి (రాముడు) వెళ్ళ రాదు. ఎలాగా ? అని అలోచిస్తూంటే రాముడే అన్నాడు 'ప్రాప్తకాలం.... కించిదాచరేత్' అని. భరతుడెలాగూ వస్తున్నాడని తెలిసి ఆ ఉపదేశాన్ని చేసేయవచ్చుననే ఉద్దేశ్యంతోనే సంకోషించాడు పరమాత్మ.

22) భరతుడు అయోధ్య నుండి పోకపోతే రాజ్యలోభం అంటారు అలాగే రాముడు అయోధ్యకి వస్తానంటే రాజ్యలోభ మంటారు. ఇద్దరూ రాజ్యలుబ్ధులుకాదని వశిష్ఠుడు తేల్చివేసాడు.

రామ భరత సమాగమం.

ఎత్తైన చెట్లకి ఉన్న నారసిలికలు త్రోవ తెలియడం కోసమైన గుర్తులుగా కన్పిస్తున్నాయి. తడి బట్టల నీటి చారలు ఆశ్రమాలున్నాయని చెప్తున్నాయి. అటూ ఇటూ పేడపిడుకలు, చలికాచుకొనేందుకు కన్పిస్తున్నాయి. చెట్లపై ఆరనేసిన నార బట్టలు ఆశ్రమాల జాడ చెప్తున్నాయి. భరతుడు నడుముకి ఉత్తరీయం కట్టుకొని వెడుతూంటే గుహనుమంత్రులు అనుసరించారు. (భగవద్దర్శనానికి ఇంత తపనా, కష్టమూ పడితే కానీ ఆనందం ఉండదు. అతి సుఖప్రమాణం చేసి అరక్షణంలో తిరుమల వేంకటేశ్వరుని దర్శనం చేసిన చానికి, ఎదురు చూపులతో దర్శించి వచ్చినదానికి భేదం ఎంత ఉంటుందో తెలియాలి). (దదర్శ మహతీం పుష్కాం పర్వ శాలాం మనోరమామ్ - సాలతాలాశ్వకర్ణానాం పర్వైర్బహుభి రావృతామ్)॥

ఇంతగా ఎదురుచూచిన ఆ పర్వశాల మనోరమంగానూ, పుణ్యం మూర్తీభవించినట్లుగానూ కన్పించింది. మద్ది అకులపై తాటి ఆకులూ, ఆపైన మినుమద్ది అకులని కప్పుగా వేసారు పర్వశాలకి. (మద్ది ఆకు, నీటిని లోపలికి రానీయదు. తాటి ఆకు చల్లదనాన్ని తోనికి పంపుతుంది. మినుమద్ది ఆకు, తాను తొందరగా ఎండక, క్రిందనున్న తాటి ఆకు పచ్చిదనాన్ని ఎండనీయకుండా చేస్తుంది. అకులనేత బాగా చిక్కగా ఉండడం వలన చలివాడ ఉండదు. మినుమద్ది వాసన వలన పురుగు దరిచేరదు. కప్పు బరువు తారణంగా అడవులలో తలుచుగా వచ్చే తీవ్ర వేగవామువుకి పర్వశాల ఏమీ నష్టపోదు).

ఈశాన్యంలో చల్లంలో అగ్నివేదీ, ఆశ్రమం నిండుగా దర్శనా, ఎక్కడ చూచినా ప్రశాంతతా, చూడగానే రెండు పెద్ద పాములులా వ్రేలాడే ధనుస్సులూ,

దానికి సరిపోయిన బాకాలా, కవచాలా, అంగులీత్రాణాలా — కన్పించాయి. (రాముడు తాపసుడా ? యుద్ధం చేయబోయే సైనికుడా ? ఆరణ్యకాండలో గాని ఈ రహస్యం పూర్తిగా తెలియదు. రావణాసురవధకి సైనికుడిలా వెడుతూ, రావణవధకి కావలసిన తపశ్శక్తిని సంపాదించదలచిన తాపసుడాయన. విశ్వామిత్రుడిచ్చిన మంత్ర మన నాన్ని చేసేందుకు ఈ 14 ఏండ్ల కాలాన్నీ ఆయన వినియోగించుకోదలిచాడు). 'తంతు కృష్ణాజినధరం శీరవల్కవాససమ్ - ఉట జే రామమాసేనం జటామండల ధారిణమ్'.

పెరిలేని ఆభరణాలనిధరించే రాముడు నల్లని ణికతోలు కప్పుకొని ఉన్నాడు. మణిమయమైన ఆసనం బదులు దర్భలే అతనికి సింహాసనంగా ఉన్నాయి. మితిలేని సుగంధ పుష్పాలతో నిండిన తలపై ఉండే కిరీటం స్థానంలో జడలు కన్పిస్తున్నాయి. చిక్కని చందనపు పూత లేదు సరికదా, ఎండతీవ్రతకు మాడిన శరీరం ఎటువైనలు పులు కలిసి కన్పిస్తోంది. ఎందఱీ మధ్యలోనో ఉండవలసిన రాముడు, దుఃఖిస్తూన్న సీతలక్ష్మణులతో మాత్రమే కన్పిస్తున్నాడు. అయితే ఇలా ఉన్న రాముడే అనుగ్రహ దాత ఔతాడు. అలాంటి రాముణ్ణి తేరిపారచూచి 'ఉత్త్యార్యేతి సకృద్దీనం పున్నర్నోవా చ కించన' 'అర్యా !' అని దీనాతిదీనంగా భరతుడు పలికి మఱి మాట్లాడలేకపోయాడు. (ఇలాటి కష్టస్థితిలో రాముడు ఉన్నాడు గదా ! అని భరతుడు తలచుకొని దుఃఖించాడని అక్కడి వారసుకున్నారు. కాని కారణం అదీకాదు. దర్భల మీద కూర్చోవడం, జటలని ధరించడం, నారబట్ట, కృష్ణాజినాలని ధరించడమనేవి - గ్రామం లేదా నగరప్రవేశం చేయరాదని తెచ్చే దీక్షని సూచిస్తాయి. దీనితో - రాముణ్ణి రమ్మని అడిగినా, రాముడు ఏఱి చెప్పబోతున్నాడనే ఫలితం భతతునికి తెలిసిపోయింది. ఆ కారణంగా 'అర్యా !' అని మాటు పల్కలేక పోయాడు. (దీవాకరశ్చైవ నిశాకరశ్చ యథాంబరే శుక్రబృహస్పతి భ్యామ్ - సర్వేఽప్యశ్రూణ్య ముంచన్ ప్రవిహాయ హర్షమ్॥).

రామలక్ష్మణులు సూర్యచంద్రులులాగానూ, గుహసుమంత్రులు శుక్రబృహస్పతులులాగానూ కన్పించగానే అందఱూ కన్నీళ్లు పెట్టారు. (జ్యోతిషం ప్రకారం రవి శుక్రునితోనూ, చంద్రుడు బృహస్పతితోనూ కలిస్తే ఫలం వర్షం. వర్షికంలో చాలి సందర్భాలలో జ్యోతిషం కన్పిస్తుంది. 'శశినం రోహిణీయథా'. రాముని

పెంట సీతమ్మ, చంద్రుని పెంట రోహిణిలా పెళ్లిందని వార్చికి వ్రాసాడు. రోహిణి నక్షత్రం వృషభరాశికి చెందినది. చంద్రునికి వృషభం ఉచ్చస్థానం. అందువల్ల రాముని పెంట సీత పెళ్లి నందువలన, సీతకంటే రామునికే గొప్పతనం ఉంటుందని భావం).

జటిలం పీఠవసనం ప్రాంజలిం పతితం భువి - దదర్శ రామో ముచ్చట యుగాంతేభాస్కరం యథా॥ రాముని పాదాలపై ఒక్కమాయగాభరతుడు వ్రాలాడు. రాముడుభరతుణ్ణి అలా పరిశీలించాడు. (జటిలమ్) ఎప్పుడూ తలవదిలోని ముత్యం ఉండే కురులు కలవాడూ, దశరథుని ప్రియురాలి కొడుకు కాబట్టి విప్రవిప్ర పుష్పమాలికలని ధరించే కురులున్నవాడూ జడలని ధరించాడా? - (పీఠవసనమ్) యుద్ధానికి వెళ్లి నా పట్టవస్త్రాలని దశరథుడు వీనికోసం తెచ్చేవాడు. వైరాగ్యులని ఎన్నో ఆటలుపట్టింది గాని అంతవిలువైన పట్టవస్త్రాలని ధరించేవాడు రాముడుభరతుడు. అలాటి వాడు నారబట్టలలో ఉన్నాడా? (ప్రాంజలిమ్) ఎప్పుడూ ముగ్ధులనించే జనుల మధ్యలో వెలిగిపోతూండే భరతుడు, తానునమస్కరిస్తావదివలసాన్ని చేసే విప్రునిలా కనిపిస్తున్నాడా?

(పతితం భువి) 1) తన గుఠాల వలన దివికి వెళ్లి ఉండవలసిన భరతుడేగా భువిలోనే ఉన్నాడా? 2) తల్లి చేసిన రొకికమైన ఆపరాధం వల్ల భువిలో పతితునిగా లెక్కించబడుతున్నాడా? 3) ధర్మాచరణంలో తనని కూడ పరిత్యజిస్తా (తక్కువస్థాయి వాణ్ణి) చేస్తూ భరతుడున్నాడా? (రామః) అందరినీ అనంతం పరిచేవాడు రాముడైతే, భరతుణ్ణిమాత్రం ఈ అడుగదోయేకోర్కె తీర్చకుండా పట్టవేస్తాడలిచాడా? (దుర్దర్శమ్) ధర్మపరిపాలనంలో తనకి కూడ చూడకత్యం గానినా ఉన్నాడా? (యుగాంతే భాస్కరం యథా) ప్రళయకాలంలో మూర్ఖుడు చదివోయి మళ్ళీ ఉదయించినట్లు, రాజ్యాన్ని తాత్కాలికంగా అనిష్టంగా భరించబోతున్నాడా? అలాటి భరతుణ్ణి ఇన్ని మానసికమైన ఊహలతో రాముడు (దదర్శ) చూచాడు. భరతుని గొప్పతనాలని అయోధ్యలో తాము కలిసిలేని కారణంగా మార్చివేసి విన్నాడు. నేడు ఆ గుఠాలని కలవాణ్ణి, గుఠాలకి అద్దంపడుతూ తన ఉన్నది వచ్చిన వాణ్ణి ప్రత్యక్షంగా చూచాడు రాముడు.

సమాధానం తెలిసిన ప్రశ్నలు.

రాముడు భరతుణ్ణి ఇక్కడ కొన్ని ప్రశ్నలని కుకల ప్రశ్నలని చూపిస్తా

అడిగాడు. దాదాపుగా సమాధానం, ప్రశ్నలలోనే అలాఅలా కన్పిస్తుంది. ఇది రాముని దైవభావనకి నిదర్శనం.

కృష్ణు తే ౭ భూత్పితా తాత యదరణ్య మిహ గతః- న హి త్వం జీవత స్తస్య వన మాగంతు మర్తసి॥ భరతా ! మీ నాన్న జీవించి ఉండగా నువ్వు వనానికి రావచ్చునా ? (వానప్రస్థంలో ఉన్నవాడూ, తండ్రికి ప్రేతకార్యాలని చేయని వాడూ, విపరీత దుఃఖంతో ఉన్న తండ్రి మరణిస్తాడని తెలిసి కూడా అరణ్యానికి వచ్చినవాడూ, తండ్రి చివరికోరికని తీర్చనివాడూ అయిన తాను, దశరథునికి పుత్రునిగా అర్హుడే కాదని భావించిన రాముడు, భరతునితో దశరథుణ్ణి గూర్చి పలుకుతూ 'నీ తండ్రి' అన్నాడు. పైగా ఆయన జీవించి ఉండగా నీవు అరణ్యానికి రావడమా? అనికూడఅన్నాడుఅంటే. - 'ఆయన మరణించాడు గాబట్టివచ్చావు. దైవకార్యంకోసం నేనున్న గృహ స్థాశ్రమం విడిచి వానప్రస్థానికి నేను వెడితే, ఇప్పుడున్న భూలోకం విడిచి పరలోకానికి ఆయన వెళ్లాడు. పరలోక క్రియలని చేసినవాడే పుత్రుడు. 'పుత్ర' అనేనరకంనుండి తండ్రిని తప్పించేవాడు పుత్రుడైతే ఆయన బ్రతికుండగానే లోకీకనరకాన్ని కల్గించినవాణ్ణి నేనని రాముడు దుఃఖించాడని భావం).

కచ్చి ద్దశరతో రాజా కుశలీ సత్యసంగరః రాజసూయాశ్వమేధానా మాహర్తా ధర్మనిశ్చయః॥. భరతా ! రాజైన దశరథుడు, అశ్వమేధరాజసూయయాగాదులనిచేసిన వాడు, క్షేమమా ? అన్నాడు. (దశరథుడు ఈ యాగాలని చేసి రావణవధ కోసం మన నల్లరి జన్మకి అవతాశమిచ్చాడు. తన పాత్ర అయిన వెంటనే నాటకం నుండి తొలగే విధానం ప్రకారం, దశరథుడు చేయవలసినది లేదుగదా! దేవతలకి సహాయం చేసినందుకు స్వర్గాన్ని చేరి క్షేమంగా ఉన్నాడా ? అని లోరహాస్యం.)

సా తాత కచ్చిత్యౌ సల్యా సుమిత్రా చ ప్రణావతీ - సుఖినీ కచ్చిదార్యా చ దేవీ నందతి కైకయీ ! ॥. 'భరతా ! కొనల్య- చక్కని పిల్లలని గన్న సుమిత్ర- అలాగే ఆనందాన్ని పొందుతూ సుఖిస్తూన్నపూజ్యురాలుకై కమ్మ-క్షేమమా?అన్నాడు. (ఇది నింద కానేకాదు. తల్లికి కష్టాన్ని తెచ్చిన తాను యోగ్యుడు కానేకాడని రాముని భావం. కొనల్యకి ఏ విశేషణమూలేదు. కారణం, ఆమెకంటే - తన పుత్రుడైన లక్ష్మణుణ్ణి, రామునికి తోడుగా అడవులకి పంపిన సుమిత్ర-మఱింతగొప్పది కాబట్టి.

సంస్కృతంలో శబ్దాలకి మహార్థం ఉంటుంది. శరీరంలో పుట్టే వెండ్రుకలూ, పుట్టుమచ్చలూ, స్వేదమూ లాగా శరీరం నుండి పుట్టేవారంతా తనూ-జాలు. తండ్రి గుఱాలని కలిగి పితృసేవచేస్తూ తండ్రిని ఆనందపరుచేవారు ఆత్మ-జాలు. తన లక్షణాలే (తండ్రివి) కల్గినవారన్నమాట. అలాగే 'జః' అంటే ఊరికే పుట్టినవాడనీ, 'ప్ర-జః' అంటే ఏదో ఒక విశేషకార్యసాధనం కోసం పుట్టినవాడనీ అర్థం. సుమిత్ర ప్ర-జావతి. రామ కార్యార్థంలక్ష్యయజ్ఞీ, భరతసేవార్థం శత్రుఘ్నయజ్ఞీ కన్న ఇల్లాలని దీనిభావం. 'ప్రజ' అంటే 'జనాభా' అనే నేటి అర్థం ప్రకారం, నాటి మాటలని ఊహించకూడదు. నాటి చక్కటి అర్థాలున్న పదాలు నేడు ఎంత చొకగా వాడబడుతున్నాయో గమనించి బాధపడాలి).

ఇక కై కమ్మని 'ఆర్య!' అన్నాడు రాముడు. కై కమ్మని నిందించనివాళ్లు రాముడు, భరద్వాజుడు, సుమిత్ర మాత్రమే. నిందించలేదు సరికదా! ఆమె వల్ల రామునికి లోకకీర్తి వస్తుందనీ, దానివలన ప్రపంచ క్షేమం కలుగుతుందనీ చూడ చెప్పారు. 'భరతా! మీ అమ్మ కైక లేకపోతే ఎవరిని వంకగా పెట్టుకొని, మానన్న నన్ను అడవులకి పంపేవాడు? రావణవధకి వచ్చిన నేనెంత చిక్కులో పడేవాడిని? అని రాముడు మనసులోభావించాడు-అని దీని లో భావం.

అతిముఖ్య పరిపాలనాసూచనలు.

రాజ్యానికి సంబంధించి ఎన్నో సూచనలని భరతునికి రాముడు చెప్పాడు. దీనికి కారణం తనకి రాజ్యాన్నిస్తూ దశరథుడు చెప్పినమాటలని తానూ తన తరువాతి వానికిస్తూ చెప్పాలి గదా! అని. ఈ సూచనలలో ముఖ్యమైనవి కొన్ని.

- 1) వేలకొలది మూర్ఖులని తనకి అండగా ఉంటారని చేర దీసిన రాజు, వారి వలననే దెబ్బతింటాడు. మూర్ఖుల వలన ప్రయోజనం శూన్యం. 2) సమర్థుడూ, యుక్త యుక్త వివేకం కల్గినవాడూ, మేధావీ, శూరుడూ అయిన మంత్రి ఒక్కడు చాలు రాజ్యాన్ని నడిపించడానికి. 3) ఉద్యోగాల నిచ్చే విషయంలో మనవాళ్లు-కైవాళ్లు అనే భావం కాకుండా రాజ్యతంత్రం-రాజ్యోద్యోగనిర్వహణం-వంటిరాజపరిపాలనా శాఖోద్యోగాలలో తలతో పనిచేయగల శక్తి ఉన్న (చదువు నిండుగా ఉన్న) ఉత్తములనే నియమించాలి. రాజ్య సంబంధం లేక ఉత్తరాలని అందజేయడం, పొరుగు దేశాలకి పోయిరావడం వంటి మధ్యమోద్యోగాలలో మధ్యములని (చదువులో మధ్యమంగా ఉత్తీర్ణులయిన వారిని) నియమించాలి.

ఇక రథాలు నడపడం, శయ్యలని అలంకరించడం, వీనుగులని తోమడం వంటి బుద్ధితో అవసరంలేని పనులున్న ఉద్యోగాలలో, చదువు తక్కువున్న వారిని నియమించాలి. ఈ విధానంలో ఎక్కడ మార్పు చేసినా రాజ్యతంత్రం చిన్నభిన్నం అవుతుంది. 4) వ్యక్తి చేసిన తప్పుకి శిక్షని ఎక్కువగాగాని, తక్కువగా గాని, సమానంగా శిక్షవేయడంలో ఆలస్యంగాని చేస్తే, అన్యాయం చేసినట్లే. పన్నులని అధికంగా చేస్తే రాజుని జనులు ఇష్టపడరు. 5) ఎప్పటికప్పుడు రాజ్యానికి సంబంధించిన ఆదాయ వ్యయాలని చూచుకొని దానికనుగుణంగా రాజ్యతంత్రం నడపాలి. ప్రతిదినం రెండు మాటులు లెక్క చూచుకోవాలి. 6) రథ - గజ - ఆశ్వ - పదాతి బలాల యోగక్షేమాలని ఎప్పటికప్పుడు సరిచూచుకోవాలి.

7) కామే పండితులమని భావించుకునే బాలురయిన లోకాయతికులని దూరంగా ఉంచాలి. తెలిసి తెలియని విషయంతో వాదం చేసే లక్షణం ఉన్నవాళ్లూ- కన్పించేదాన్నే నమ్మురామని పక్కెవాళ్లున్నా లోకాయతికులు. ప్రమాణ బుద్ధి లేకుండా దేన్నైనా తృణీకరించి మాట్లాడేవాళ్లూ- 'ఎందరో గొప్ప' అని ప్రశంసించినవారిని ఎందుకూ పనిచేయని వారిగా చిత్రీకరించి మెప్పుపొందాలని ప్రయత్నించే వారు మఱికొందఱు. వీరితో సహవాసం తగదు. భరతా ! ఇలాగే చేస్తున్నావా ? అని అడిగాడు రాముడు. (దీన్నే 'ముందుకాళ్ల బంధం' అంటారు. ఇలాటి విషయాలని అడిగితే దాన్ని బట్టి రాజు కావాలనే ఆలోచన ఎదుటివానికి ఉన్నదీ లేనిదీ తెలుస్తుంది. అదీకాక 'రాజధర్మాన్ని నెరవేర్చు' అంటూ మెళుకువలను చెప్తూ ఉంటే 'రాజ్యం తీసికో!' అని అడిగే అవకాశమే భరతునికి ఉండదుగదా !. ఇందుకే ఇలా మాట్లాడాడు రాముడు - సహస్రాణ్యపి మూర్ధాశాం యదుపాస్తే మహీపతిః - అథ వాప్యాయుతాన్యేవ నాస్తి తేషు సహాయతా ॥ ఏకోఽప్యమాత్యో మేధావీ కూరోదభో విచక్షణః - కచ్చిన్ముఖ్యా మహత్స్యేవ మధ్యమేషు చ మధ్యమాః జనున్యాస్తు జనున్యేషు భృత్యాః కర్మసు యోజితాః॥ కచ్చిన్నోగ్రేణ దండేన భృశ ముద్వేజిత ప్రజమ్-తం రాష్ట్రం నావశానంతి మంత్రిణః కై కయాసుత! కచ్చిన్న లోకాయతికాన్ బ్రాహ్మణాం స్తాత మన్యసే ! అనర్థ కుశలాహ్యేతే బాలాః పండిత మానినః॥ ధర్మశాస్త్రేషు ముఖ్యేషు విద్యమానేషు దుర్బుధాః - బుద్ధి మాన్వీక్షికీం ప్రాప్య నిరర్థం ప్రవదంతి ॥)

ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు.

దశరథుని మరణవార్తని భరతుడు చెప్పాడు. రాముడు 'విలవిలలాడిపోయాడు' మందాకినీ తీరంలో యథావిధిగా తండ్రికి 'పిత్తశ్రాద్ధం' (వీర్యపు పిండి లేదా పేల పిండితో ముద్దలని పెట్టి మంత్రంతో శ్రాద్ధం పెట్టడం) నిర్వహించాడు. రాజాన్నాలు తినే దశరథునికి ఇలా పిండి ముద్దలని దర్శలమీద పిండాలుగా ఉంచవలసి వచ్చిందా ? అంటూ సుమిత్రని కౌగిలించుకుని మరీ ఏడ్చింది కౌసల్య. రాముడు అందరి తల్లులకీ నమస్కరించాడు. తిరిగి అశ్రమానికి వచ్చాక అయోధ్యకు రమ్మనే భరతుని ప్రార్థన, రాముని మృదులిరస్కారమూ ఉత్తరప్రత్యుత్తరాలుగా ఇలా సాగాయి. అయోధ్యా రాజాన్ని తీసికోవలసినదిగా భరతుడు ప్రార్థిస్తుంటే, రాముడు రాసుకాననిపల్కిన ఇలాటి ఇతిహాసాలని చదివినా, చదివించినా, వీనిపై చర్చచేసినా నిస్వార్థబుద్ధి కలుగుతుంది.

1) రామచంద్రా ! స్వధర్మాన్ని అచరింపి పరధర్మాన్ని చెప్పాలి. అదృష్టం ఉంటేనే రాజయోగం. 'నా విష్ణుః సృణిషీపతిః' విష్ణుఅంశ లేనివాడు రాజు కాలేడు. దైవంగా నిన్ను కొలుస్తూన్న ఈ ప్రజలు, నీలో విష్ణుఅంశ ఉందని తెలిసి నిన్ను రాజుగా నిర్ణయిస్తే, దాన్ని నాకు ఇయ్యడమేమిటి ? కాకి హంసలా ఎగురుతుందా ? గాడిదకీ గుఱ్ఱానికీ భేదం లేదా ? నీవు భరింపలేని రాజ్యాన్ని రేగనైన నేను భరింపగలనా ? త్రిమయడపూ, త్రేయోడపూ అయిన నీకు స్వధర్మం రాజు కావడం పరిపాలించడమూను. నేను రాజుని కాదాను. 'కిమ్మే ధర్మాద్విహీనస్య రాజధర్మః కరిష్యతి ? క్యేషే పుత్రే స్థితే రాజన్ న కనీయాన్నృపో భవేత్ !' 2) ఇక 'పితృ ర్యస్తు ప్రియతమః' తండ్రికి ఎవరిష్టుడో నీకు తెలియనిది కాదు. భవాంశ్చైవ పితుః ప్రియః. మా అమ్మకొడుకుగా తండ్రికి నేను ఇష్టురీ అయినా, రాజ్య విషయంలో నువ్వే ప్రీతిపాత్రుడివి.

3) నాకు రాజ్యం వచ్చినా అది దశరథునికి ఇష్టపాత్రమైనది కాదు. నా తల్లిని తిట్టాడు. నన్ను పుత్రుడి కాదన్నాడు. కాసుకొరే ఉదకక్రియలు చేయవద్దని అన్నాడు. ఇలా వచ్చినది రాజ్యమా ? విత్తనం చేసి, మొక్క మొలిపించి నీళ్లుపోసి పెంచి, తీరా పళ్లు పండే స్థితికి వచ్చాక అది ఫలిస్తుందనుకొంటూంటే

చెట్టు గొడ్డువారి పోతే ఎంత నిరాశ కలుగుతుంది ! అయోధ్యా రాజుచరిత్రవిషయమూ ఇలాటిదే. 4) గృహస్థాశ్రమం అరి ముఖ్యమైనదని ధర్మశాస్త్రం చెప్తాంటే నువ్వు నారబట్టలతో తాపసిగా జీవించడం సరి కానే కాదు. 5) నీ రాజుకానికి ఎందఱువచ్చారో గమనించు. వీరికోసమైనా రాజ్యాన్ని అంగీకరించు. అయోధ్యకు 'రా'! నన్ను దుఃఖాన్నించి గట్టెక్కించు - అని ప్రార్థించాడు భరతుడు.

రాముడు పెల్లగా పలుకనారంభించి 'తమ్ముడూ ! 1) తండ్రి లేక నేనెలా అయోధ్యకి రాను ? తండ్రికి విధిగా పుత్రుడు చేయవలసిన జలతర్పణాదులని విడువని వాణ్ణి నేను ! రాముడు తండ్రి చూట వినక చెల్లాడు - కాబట్టే తండ్రి పోయాడని అనరా ? తండ్రి పోయాక వస్తే మహాలా అసుకోరా ? అన్నించుకోవానికా ? అనిపింపజేయవానికా నేను రావాల్సిందే ! తండ్రికి సపిండికరణ విధి (బియ్యపు పిండి ముద్దలు) చేసిన నేను, ఈనాడు నీదోలా చేసిన క్రియలు, ఆనాడు చేయలేక పోయాను గదా ! ('నీత తే రాజశార్థూల ! విమలం తోయ మక్షయం - పితృలోక గతస్యాన్య మద్దత్త ముపతిష్ఠతు). పెద్దవాడే రాజాకావాలనే నియమం ఉన్నా, వానికి అర్హత లేనప్పుడు (అంధుడు - వ్యాధిపీడితుడు వంటివి) చిన్నవాడు రాతైన సందర్భాలు లోకంలో లేకపోలేదు.

2) నీ తల్లిని నిందించకు. దశరథుణ్ణి ఆడిపోసికోకు. తల్లి, పిల్లవాడి విషయంలో ఏం చేసినా అది ప్రేమతోనే అయ్యుంటుందని ముందు అర్థం చేసికోలేం. తర్వాత తెలిసికొని పశ్చాత్తాపపడరాం. కైకకి నా మీద ప్రేమమొందుగాబట్టే ఇలా చేసింది. కష్టాల దోషం అగ్నిహోత్రానికి లేదు. నీటికి ఉన్న దోషం ప్రతిబింబించిన సూర్యచంద్రులకి రాదోదు. తాతిలోని దోషం శిల్పికి సంక్రమించదు. నీ తల్లి దోషగ్రస్తురాలై తే నువ్వీలా ఎలాఉంటావు ? నీ వినయం-విధానం ఎంతచక్కనివి ! 3) భరతా ! ఆలోచించి చెప్పు. గడ్డి చూపించగానే నోరుతెరిచి, కల్లెం చూపించగానే నోరుమూసే గుట్టంటా తండ్రి ఇచ్చిన సంపదని స్వీకరించి 'వనాలకి పో !' అనే ఆప్రియాన్ని చెప్పగానే కాదని విరోధించడం తగునా ? ఇది కొడుకు చేయవలసినపనేనా ? 4) తండ్రి, ఆస్తిపంపకాలని పెట్టినట్లు మన తండ్రి నీకు రాజ్యాన్నీ, నాకు వనవాస సౌభాగ్యాన్నీ పంచితే, అంతా విని, 'ఇది సరికాదు' అంటే అది గౌరవ కారణమౌతుందా ? పరలోకానికి వెళ్లబోయే తండ్రి, మనకి ఇలా పథపకం చేసి పోయాడు. ఇది కాదని అంటూ ఆయన బ్రతికున్నకాలంలో ఎందుకో

దాసుడు చేసిన దోషం యజమానికి, శిష్యునిదోషం ఆచార్యునికి వచ్చినట్లు పుత్రుడు చేసిన దోషం తండ్రికి చెందుతుంది. అనర్హుడినైన నేను రాజ్యం స్వీకరిస్తే పరలోకంలోనితండ్రికి ఆత్మశాంతి లభింపదు. “నీభిశ్చ సచివై స్సార్థంశిరసా యాచితో మమా - బ్రాతుశ్శిష్యస్య దాసస్య ప్రసాదం కర్తు మర్హసి॥” తమ్ముణ్ణి కాబట్టి వీ మాట వినవలసినవాణ్ణి. శిష్యుణ్ణి కాబట్టి నీ శాసనాన్ని పాటించవలసిన వాణ్ణి. దాసుణ్ణి కాబట్టి నా తప్పులని నీవు దిద్దితే సంతోషపడవలసిన వాణ్ణి. చిన్నవాణ్ణి కాబట్టి పెద్దవాడైన నీ ముందు కష్టం చెప్పుకోగలిగిన వాణ్ణి కూడాను. కాబట్టిరాజ్యం స్వీకరించు.

2) రాజ్యాన్ని నీకిస్తే, నేనుఎలా స్వీకరించడం ? అని అంటావా ?దశరథుడి చ్చాడు గాని నేను స్వీకరించనేలేదు కదా! ఇవ్వడం వజ్రకూ జరిగిందిగా !అంటావా ? అది నా అంగీకారంమీదకాదు. ఇప్పుడు అంగీకరించవచ్చు గదా ! అంటావా? అంగీకరించవచ్చు. కాని,అమోదంలేదుగదా ! నీ అంగీకారమే అవశ్యం అమోదించాల్సిన విషయమంటావా?రామునికి రాజ్యం ఇవ్వడమనేది నాకు అంగీకారమైన విషయం. రాజపుత్రుడిని కాబట్టి స్వీకరించాలని అంటావా ? స్వీకరించిస్తే స్వీకరించాను. అధికారికంగావునికాబట్టి ఈయనానికే వచ్చాను. రాజ్యంనీకుసంక్రమించిందంటావా?

పట్టాభిషేకంలోని అరి ముఖ్యమైన ‘సాంగ్రహజేష్టి’ ఇంకా ముగియనే లేదు. అసలు ప్రారంభింపబడిందికదా ! అంటావా ? అందుకే నీ కివ్వాలని రావలసివచ్చింది. లేని వక్షంలో నువ్వే రాజువని ప్రచారం చేసి నిశ్చింతగా ఉండేవాణ్ణి. బిచ్చంలా ఇస్తున్నానని భావిస్తున్నావా ? ఇది శిష్యుడైన నావిత్రం సుమా ! శిష్యునివిత్రం గురుపరమైనట్లు ఈ రాజ్యపు అధికారం నీదే. రహస్యంగా చెప్తే దోషం ఉన్నట్లే ఇందటి సమక్షంలో చెప్తున్నాను. రాజ్యం జిత్రధర్మం ప్రకారమే రావాలంటావా ? యుద్ధాన్ని చేసి తీసికో. నీ ధర్మబలం ముందు మా పైనికబలం చాల ఎక్కువ అయినా, ధర్మానికి ముందు పైన్య బలం ఓడి తీరుతుంది.

దశరథుడనే పొట్టివాడు నాటిన రామమహావృక్షం, వశిష్టసుమంత్రుల పోషణలో ఎదిగిఎదిగి, కైక అనే గొడ్డలిదెబ్బకి గురి అయిందనుకో! అంతమాత్రం చేత రాజ్యం చేయడమనే పుష్పఫలాలని ఇవ్వడం మాని, రాజు లేక గొడ్డుపోవాలా ? కాబట్టి నీవు రాక తప్పదు.” అని సమస్కరిస్తూ ఉండిపోయాడు.

రాముడు అంతా విని 'భరరా ! ఎవరూ దేనికి కర్తలు కారు. వ్యక్తి అన్వయతంత్రుడే. పండిన పండ్లూ, ప్రవహించే నీరూ, గడిచే కాలం, నడిచే జీవితం ఇలా అన్నీ ఎప్పుడో ఒకప్పుడు ముగిసిపోయేవే. (నాత్మనః కామరాకోఽస్తి పురుషోఽయమనీశ్వరః - ఇతరశ్చేతరత్వైవనం కృతాంతః పరికర్త తి) రాత్రి వస్తోంది కాబట్టి సుఖించవచ్చుననీ, పగలైంది కాబట్టి ధనం అర్జించవచ్చుననీ ప్రజ అనుకొనేలా మోహాన్ని పరమాత్మ కల్పించాడు. కాని రాత్రింబవళ్ల, వ్యక్తి ఆయుస్సు తరిగి పోతోందని చెప్పడానికి గుర్తులని గమనించవలసి వుంది. గడ్డిపురుగు, తన ముందు కాళ్లని ఒకచోట గట్టిగా అన్ని పెనుకకాళ్లని ఎత్తినట్లు (త్పణజలాలా న్యాయం) జీవి కూడా మఱొక్కచోట ఉపాధి శరీరాన్ని చూచుకొని ఈ శరీరాన్ని విడుస్తాడు. పెంటనే ప్రవేశించకపోయినా జీవునికి గమ్యం తెలుసు. (ఆత్మాన మనుశోచ త్వం కిమన్య మనుశోచసి ?) కాబట్టి ఎవరో రాజ్యం వద్దంటున్నారనీ, తననెవరో నష్ట పెట్టారనీ బాధపడరాదు. తన జీవితాన్ని గూర్చి, తన గూర్చి కాను ఆలోచించుకోవాలి.

సముద్రంలో కలిసిపోయిన యమునానది మళ్ళీ వస్తుందా ? రాదు. కాని సూర్యుని వేడికి అవిరై మేకుమై బలంగా వస్తుంది. దశరథుడూ అంతే! తండ్రి లేడని దుఃఖించకు! నిన్ను రక్షించి చూచిన వానిలోనే దశరథుణ్ణి చూచుకో! అనేక దక్షిణ లిచ్చి బహుయాగాలు చేసిన దశరథుడు వయోధియ్యాన్ని బట్టి మరచించాడు. మానవశరీరం శిథిలం కావడంతో విడిచి దివ్యదేహంతో బ్రహ్మలోకానికి వెళ్లాడు. కాబట్టి సామాన్యునిలా ఆలోచింపక ఋద్ధిమంతునిలా విషయాన్ని గ్రహించు. ఆ తండ్రి నన్ను వనవాసం చేయమన్నాడు. (పురా భ్రాతః పితా న స్స మాతరం తే సముద్వహన్ మాతామహే సమాశ్రౌషీ ద్రాజ్యశుల్క మనుత్తమమ్) మీ తాత కేకయకు, మన తండ్రి ఆయన పెళ్లికి ముందిచ్చిన వాగ్దానం కారణంగా, కోసల రాజ్యం నీదే. ఆ వరం దేవాసురయుద్ధ సహాయ సందర్భంలో పుట్టింది. అంతటి ముఖ్యమైన దానిని తృణీకరించడం సరికాదు.

ఒకప్పుడు గయలో గముడు యాగం చేస్తూ 'పుత్' అనే పేరున్న సరకం నుండి - 'త్ర' - పడకుండా రక్షించేవాడే పుత్రుడని వివరించి చెప్పిన మాటని గుర్తు చేస్తున్నాను. మన తండ్రికి మనం పుట్టినది ఆయనను చేజితులా సరకంలోనికి

త్రోయడానికా ? ఇందరు ఈ ఘనకార్యానికి సాక్షులు కావాలా ! బొమ్మలో ఉన్న ఓడలో ప్రయాణిస్తూన్న సంసారం ములిగితే దుఃఖపడక్కఱలేదు. అలాగే తండ్రి పోయాడనిన దానికంటే. తండ్రిమాట ఆచరించని దానికి చింతపడాలి.

ఇంతకూ నా నిర్ణయం మారదు. విను! 'త్వం రాజా భరత ! భవ స్వయం న రాజామ్ వన్యానామహమపి రాజరాజ్ఞాగాణామ్ । గచ్ఛ త్వం పురవరమద్యసంప్ర హృష్టస్సంహృష్టస్తహమపి దండకాన్ ప్రవేక్ష్యే॥'భరతా ! నువ్వు మనుష్యులకి రాజువికా ! నేను వనంలో ఉండే మృగాలకి రాజరాజుని బౌతాను. (పక్షులకి రాజు జటాయుపై తే ఆజటాయువుకి రాజుని! అంటే రాజరాజుని! నేనుకాగలను. వానరాలకి రాజు సుగ్రీవునై తే అతనికి రాజుని అంటే రాజరాజుని నేను కాగలను. అలాగే భల్లూక రాజైన జాంబవంతునికి రాజై రాజరాజుని! రాక్షసులకి రాజైన విభీషణునికి రాజై రాజరాజుని! నిషాదులకు రాజైన గుహునికి రాజై రాజరాజుని! మహర్షులకు రాజైన మునిరాజు భరద్వాజునికి రాజై కూడా రాజరాజుని! నా గుఱించి చింతించకు. నీకు పై మెట్టునే ఉన్నానని ఆనందపడు).

నీది అయోధ్యా రాజ్యం. నాది దండకారణ్యం. నీకు శ్వేతచ్ఛత్రం. నాకు విశాలతరు పర్ణ చ్ఛత్రం. (పెద్ద చెట్ల ఆకుల గొడుగు). నీకు ఎవరో పేసే వింజామరం. నాకు వాయుదేవి సరే, శీతల వాయుస్పర్శం. నీకు శత్రుంజయగజం. నాకు సీతాలక్ష్మణ సహాయం. మనకి తేడాలేదు. ప్రదేశం మాత్రం వేఱు. (ఇంత మాట్లాడుతూన్నా కౌసల్య మాటుపలుకదు. ప్రార్థించదు. అలాటిది ఆనాటి రాజనీతి. రాజ్య విషయిక చర్చ జరిగేటప్పుడు రామభరతులే మాట్లాడాలి. చిత్రకూటానికి రావడానికి అనుజ్ఞ తీసికొనకుండా భరతుడు వచ్చినా, రామునకు కోపం రాకుండా ఉండడానిక్కారణం తమతండ్రి శత్రుంజయగజ దర్శనం. దూరం నుండ్డ శత్రుం జయం మీది ఛత్రం లేకపోవడాన్ని బట్టి రామాయణకథ ఎంత వఱకూ అయిందో రాముడు (విష్ణువు) గమనించేందుకై వశిష్ఠుడు చేసిన ఏర్పాటు అది). రాముడు తన నిర్ణయం ప్రకటించగానే, భరతుని పక్షాన్ని సమర్థిస్తూ 'జాబాలి' అనే పేరున్న బ్రాహ్మణోత్తముడు ఇలా ప్రారంభించాడు.

నా స్థిక సిద్ధాంతం - ఖండనం.

రామా ! చదువులేనివానివలె ఇలా మాట్లాడుతూ హేతువాదం తెలియని నానిలా మాట్లాడుతున్నావు. విను.1) 'ఎవరు ఎవరికి బంధువు? ఎవడివల్ల ఎవనికి ఏం

జరుగుతోంది ? ఎవడికి వాడు పుడుతున్నాడు. కొంతకాలమయ్యాక పోతున్నాడు. ఎవరికి ఎవరితోనూ సంబంధం లేనే లేదు. పొరుగుగూరు పెడుతూ ఒక రాత్రి ఒక చోట బస చేసి మఱునాడునిద్రలేచిపెళ్లి పోతాం. ఇక ఆరాత్రివిడిదికిమనకి సంబంధం లేనట్లే. అలాగే ఈ జన్మ ఇంతతో సరి,' అన్నాడు జాబాలి.

‘జాబాలి ! నువ్వన్నది నిజమే. (ఏకఃపాలయతే లోకం, ఏకః పాలయతే కులమ్. మజ్జత్యేకో హి నిరయే ఏకస్స్వగ్నే మహీయతే) పుట్టేది ఒకరిగా పుట్టినా పదిమందిని ఆనందపెడుతున్నాడు. పోయేప్పుడు పదిమందికి దుఃఖాన్ని కల్గిస్తున్నాడు. అందఱూ ఒకలాగా పుట్టినా ఒకడు సామాన్యునిగానే ఉంటున్నాడు. ఒకడు చక్రవర్తి ఔతున్నాడు. వ్యక్తికి వ్యక్తికి భేదం లేకుండా ఏ యిద్దఱూ లేనే లేరు. ఇక రాత్రి విడిది వంటిది జీవితమంటావా ? అదీ సరికాదు. రాత్రి ఒక యింటవిడిది చేసినా నేలని శుభ్రం చేసికొని, పై నుండి వానపడకుండా ఉండే చోట, దీపం పెట్టుకొని, అంత సుఖంగానూ నిద్రిస్తున్నావు. ఉన్నంతసేపూ ఆ విడిదిని నీకు అసుకూలంగా ఉండేలా చేసుకుంటున్నావు. పెళ్లిపోయినా ‘ఆ రోజు రాత్రి అక్కడ సుఖంగా ఉన్నాను’ అని తలుస్తూనే ఉన్నావు. ఇక నీ భార్య పుత్రులు రాత్రి విడిదిలోని వంటి వాళ్లు అయితే ఆ విడుదులకి, సత్రాలకి అపద కలిగితే పట్టించుకోని నీవు, నీ భార్య పుత్రులకి ఏ మాత్రపు కష్టం కల్గినా ఎంత గానో దుఃఖిస్తావు. అహర్నిశం వారి కోసమే శ్రమిస్తావు. ఉన్నంతవఱకూ నీకు సరిపోయేంత వఱకే సత్రం కోసం శ్రమించావు గాని, నీ భార్య పుత్రుల విషయంలో శ్రమించినంత శ్రమపడవు కాబట్టి, భార్యపుత్రులకి చలువపందిళ్లకి పోలిక సరి కాదు ? అన్నాడు రాముడు. జాబాలి అన్నమాటలచో ముచో రహస్యమూ ఉంది. పొరుగుగూరైన లంకకి పెడుతూ రాముడనే నువ్వు అయోధ్యలో ఆగావు. ఆ అయోధ్యని విడిచిబయలుదేరుతున్నావు గదా ! ఎందుకు ఈ దుఃఖం ? అని అసలు ఆర్థం పైశ్లోకానికి).

2) ‘రామా ! పురుషుని శుక్లం, త్రి శోణితం కలిసినందువల్ల ప్రాణి పుడుతోంది. అలాగే మీ తండ్రి కూడాను. దీనికోసం ఇంత వేదాంతం ఎందుకు ?’ అన్నాడు జాబాలి.

రాముడు - “జాబాలీ ! శుక్ల శోణిత సంయోగంతోనే అందఱూ పుట్టలేదు. పాయసభాగం వల్ల మేం నల్లరం కలిగాం. పృథివి నుండి మొక్క, స్వేదం నుండి పేను, మావినుండి కీటకం, గ్రుడ్డునుండి పక్షి....ఇలా ఉద్భిజ్జ - స్వేదజ - అండజ - జరాయుజ అనే జాతులు లోకంలో ఉన్నాయి. అన్నిటికీ నీ శుక్ల శోణిత సూత్రం సరిపోదు. శుక్లాన్నీ శోణితాన్నీ ఇస్తే ప్రాణిని సిద్ధపఱుపగలమా ? కాబట్టి కన్పించే వస్తువుని, కన్పించకుండా సిద్ధపఱుపగల ఎవరో ఒక అద్భుత నిర్మాత ఉన్నాడు. అతడే దేవుడు.” అని బదులిచ్చాడు.

3) ‘నాల్గు భూతాలతో (ఆకాశం చార్వాకమతంలో ఉండదు) శరీరం పుడు తోంది. పోయాక నాల్గుభూతాలలో కలిసిపోతోంది. చనిపోయాక బూడిద తప్ప ఏదీ మిగలదు. దీనికోసం ఏదో చేయడం శుద్ధ అనవసరం. కన్పిస్తేనే నమ్మడం సరైన విధానం. కనిపించనిది లేనట్లే.’

రాముడన్నాడు. ‘నాల్గుభూతాలతోనే శరీరం పుట్టేదైతే పోయిన వానిలోనికి నాల్గుభూతాలనీ పంపి బ్రదికించగలమా ? బ్రతికినవానిలో నుండి తీసేయ గలమా? ముక్కుమూసి గాలిని బంధించి ఎందరు మహర్షులు జీవించేవారు లేరు ? కన్పించే దానిని బట్టే నమ్మతాననే వాదం సరికాదు. గాలి, నీస్తూ -స్పృశిస్తూ తానున్నట్లు కన్పించ కుండా చెప్తోంది. కన్పిస్తూన్న ఎండమావి వెళ్లి నకొద్దీ జరిగి జరిగి తానులేననినిరూపి స్తోంది. కాబట్టి మనమనకున్నది ప్రమాణంకానేకాదు. కట్టిన ఇంటిలో సున్నమూ ఇసుక, ఇటిక కన్పిస్తూ ఉన్నా’ ఒకప్పుడుండి ఇప్పుడు లేనిది ‘నీరు’. అది లేక ఇల్లు కట్ట డమే అసాధ్యం. ఆ నీరు ఇప్పుడుంటే ఇంటికి శత్రువు కూడా. కాబట్టి ప్రపంచ నిర్మాణరీతిని తెలిసినవాడు కావాలి మాట్లాడడానికి. ఆ తెలిసినవాడు భగవంతుడు. ఆయన పంచభూతాలతో ప్రపంచాన్ని సృష్టించాడు. యమునలోని నీరు అవిరై మేఘంగామాటి నీరొతోంది. నీరు కాగి అవిరై మళ్ళీ సముద్రానికే వస్తోంది. ఇలా పదార్థం పుడుతూ నశిస్తూ పుడుతూ నశిస్తూ ఉంటుంది. చనిపోయే వాళ్లు తిరిగి పుట్ట కపోతే ఇక చనిపోయేందుకు మనుష్యులేరీ ? అలాగే పుట్టేవారు పోవడమున్నూ. ఇది చక్రం వంటిది. దాన్నే కాలచక్రంగా భావించాలి. అందఱూ పంచభూతాల కల యికతో పుట్టిన వస్తువులతో సమానమే అయితే, ఒకే చెక్కతో చేయబడిన ఏనుగు, నెమలి, కుక్క చొమ్మలకి చుట్టటికాలు లేనట్లు, మనుష్యులమధ్య కూడా అక్క - తమ్ముడు - చెల్లి వంటి అనుబంధాలు ఉండనేహడదు. వీరందఱికి-భార్యకి ఇంట్లో

అహారం అన్నమైతే, మృగాల అహారం జంతువులే. అలాగే ఇక్కడ మరచించిన ప్రాణి మనోమయదేహంతో ఉన్నప్పుడు ఆ దేహానికి అహారం మంత్రమే. భౌతిక శరీరానికి మాత్రమే అన్నం అహారం. అందుకని ఈ భౌతిక శరీరానికి మంత్ర పూర్వకంగా శ్రద్ధతో అన్నాన్ని పెడుతూ, ఇలాటి భౌతిక శరీరానికి అన్నాన్ని ప్రస్తుతం మనోమయ దేహంతో ఉన్న ఆ జీవునికి మంత్ర పూర్వకంగా శ్రద్ధతో చేస్తూ 'శ్రద్ధం' అన్నారు. సామూహ్య సహాయం చేసినవానికి, సహాయం చేస్తానని వాగ్దానం చేసి ఇంకా సహాయపడనివానికి కూడా నమస్కరిస్తూ ఉండే వ్యక్తులు, శరీరాన్నిచ్చి రక్షించి పోషించి పెద్ద చేసిన పితరులకి శ్రద్ధతో శ్రద్ధం పెడితే అది నేరమాతుందా ? కన్పించేదే నిజమనే మాట పూర్తి అసత్యం. అతిదూరంలో ఆకాశం 5వ కక్ష్యలో ఎగిరే ఛానపక్షి కన్పించదు. లేదంటావా? ముఠానికి దగ్గరగా పెట్టిన పలకమీది అక్షరాలు అతిసమీపకారణంగా కన్పడవు. లేనట్లేనా ? కంటి వ్యాధి లేదా దోషం ఉన్నవానికి ఒకటి రెండులానూ, ఎత్తు, పల్లంగానూ కన్పిస్తే అది నిజమా ? మనసుసరిగా లేనివానికి స్వర్గపాద గుర్తుండదు, అది యథార్థం కాదుగా! సీళ్లలో ఉండే జలక్రిములెన్నో కన్పడవు. త్రాగవచ్చా ? గోడచాటున ఉన్న మనిషి, వ్యవధాన కారణంగా కన్పడడు. లేదంటే సరిపడుతుందా ?

సూర్యప్రకాశంలో లీనమైన గ్రహకాంతి 'అభిభవం' అనే కారణంగా కన్పడదు. నిజమేనందామా ? నల్లనిమసిలో కన్పడని అక్షరాలకి అస్తిత్వమే లేదా ? కళ్లు ఎంతవరకూ ప్రమాణంగా ఉపయోగపడగలవు ? కాబట్టి ఈ హేతుపూ సరి కాదు. అయినా జాబాలీ ! ఇది నీ తప్పు కాదు. నీలాటి నాస్తికుణ్ణి కొలువులో ఉండ నిచ్చిన మా తండ్రిది తప్పు. లోకాన్ని నడిపించేది సత్యమే. 'సత్యమేవ జయతే - సత్యమూలం హి జగత్ - సత్యాన్నాస్తి పరోధర్మః - సత్యేన లోకాన్ జయతి' గమనించు. అంటూ ఆగ్రహపడ్డాడు రాముడు. (శ్రీమద్రామాయణంలోని చిత్రం ఏమంటే రామాయణాన్ని ఎలా, ఏమని నిందించవచ్చునని అన్నిస్తుందో, ఆ నింద రామాయణంలోనే ఉంటుంది. సహజానం కూడా అక్కడే ఉంటుంది. హేతువాదం, నాస్తికం అంటూ ప్రచారం చేయాలంటే శాస్త్రీతిహాసాలని మఱింత శ్రద్ధతో చదవాలి. రామాయణం మీద నిందచేయాలంటే కనీసం ఐదు పేల శ్లోకాలు అవలీలగా నోటికి వచ్చి ఉండాలి. అర్థం చూడకుండా చెప్పగలగాలి. అలా వచ్చిననాడు నాస్తికుడు కాలేడు. రామాయణ నింద చేసే వ్యక్తిని గమనించి, స్థాయిని తెలిసికొని

రాముని నిశ్చయం !

ఈ వాదవివాదాలని విన్న పిమ్మట వశిష్ఠుడుముందుకువచ్చి 'రామా ! జ్యేష్ఠుడే రాజు కావడం మీ ఇశ్వేకుకుల ప్రారంభం నుండి వస్తోంది-అంటూ వివరంగా రాజుల వృత్తాంతాన్ని చెప్పి, నీ తండ్రికి నీకూ గురువై న నామాట విను. అయోధ్య కు రా!' అని ప్రార్థించాడు. దేవర్షులూ - సిద్ధులూ ఎందఱో ఇదే సమయంలో అక్కడికి వచ్చి, 'ఈ సంభాషణం- ఈ పితృవాక్పాలనం - సౌభ్రాతృత్వం ఎంతో రమ్యంగా ఉంది' అన్నారు. భరతుడు దర్బలను తెచ్చికొని వాని మీద ప్రాయోప వేశ దీక్ష (అన్నాహారాలు మాని కూర్చోవడం) ప్రారంభించాడు. వచ్చినవారిని అందఱినీ రాముడి మనసు చూర్చుకొనేలా చేయవలసిందని పలికాడు.

రాముడు నవ్వుతూ 'భరతా ! ఇది నీవు చేయదగినది కాదు. ఈ ప్రజలంతా నీ రాజయితాన్నే కోరుతున్నామని మౌనంగానూ, నాతో ఏ మాటాపలుకలేకయున్నా చెప్తూనే ఉన్నారు. లే ! ఆచమించు' అన్నాడు. చేసేది లేక భరతుడు దీక్ష విరమించాడు. (నిర్ + అశనదీక్ష - తిండి లేకుండా దీక్ష చేయడం నిరశనదీక్ష. 'నిరశన' కాదు. నిరశన దీక్ష పట్టడం - విరమించడం మొదటగా జరిగింది త్రేతా యుగంలోనే. అయితే అది మంచికోసం జరిగింది. పైగా వాదవివాదాలకి తావులేక అతి ప్రశాంతంగా- రాముడు 'కాదు' అనే సరికి విరమించేంత నియమవంతంగా సిద్ధాంత విధానానికి కట్టుబడి సాగింది. భమ పని అయ్యేంతవఱకు పోట్లాడి సాధించుకొనే దీక్షకి మఱి ఏం పేరో వాల్మీకికి తెలియదు. కైకమ్మ ఒక పట్టుదల పట్టినా ఫలితాన్ని అనుభవించిన రాముడూ, భరద్వాజుడూ కూడా ఆమెది తప్పుకాదని అన్నారు కాబట్టి ఆమెదీ 'మొరటు దీక్ష' కాదని గ్రహించాలి).

‘లక్ష్మీ శ్చంద్రాదపేయాద్వా హిమవాన్వా హిమం త్యజేత్ ।

అతీయాత్ సాగరో వేలాం న ప్రతిజ్ఞా మహం పితుః॥’

రాముని నిర్ణయం ఇది. 'భరతా ! చంద్రుడు తన వెన్నెలని కోల్పోయినా, హిమవంతుడు మంచుని తొలగించుకున్నా, సముద్రం తన ఒడ్డుని దాటినా, నేను తండ్రికిచ్చిన మాటని దాటను'. 1) చంద్రుడు వెన్నెలతో ఉండడం, హిమ శ్శంఖుడు మంచుతో ఉండడం, సముద్రం తన ఒడ్డుని దాటకుండా ఉండడం ఎలా

లోక క్షేమానికి కారణాలలో అలా నేనూ ప్రతిజ్ఞని దాటకపోవడం (రావణ కథ కారణంగా) లోకక్షేమం కోసమే అని లోకార్థం. 3) పెన్నెల లేక చంద్రుడు ఎలా ఉండడో, మంచు లేక హిమవంతుడు ఎలా ఉండడో, ఒడ్డుంటే అది సాగరం ఎలా కాదో అలాగే నా తండ్రి మాట దాటితే నేను కూడా నేను కానని మహా అర్థం.

4) పెన్నెల వలన చంద్రునికి, మంచువల్ల హిమవంతునికి, ఒడ్డు దాటక పోవడంవల్ల సముద్రానికి లోకంలో కీర్తి ప్రతిష్ఠలు ఎలా వచ్చాయో, అలాగే నా తండ్రిమాట దాటకపోవడంవలననే నాకు లోకంలో ఒక వ్యక్తిగా గుర్తింపు సుమా! అని ఇంకొక అర్థం. 5) చంద్రుని పెన్నెల తగ్గినాక, హిమవంతుని మంచు తగ్గినా, సముద్రం తన ఒడ్డు దాటినా అది ప్రళయం వస్తోందనేందుకు ఎలా సూచనో, అలాగే నా తండ్రి మాటని నేను అతిక్రమిస్తే అది ప్రళయ సూచనే అవుతుంది. ప్రళయాన్ని మీరు కోరవద్దు. లోకక్షేమాన్ని కోరండి అని ఇంకొక అర్థం.

6) రాబోయే కథని కూడ సూచించాడు రాముడు. (సీతేవాసుగతా లక్ష్మీ-అవ్యయానామనే కార్తవ్యమ్ అనే ప్రమాణాలని బట్టి ఇక్కడి 'వా' అంటే 'ఏ' అర్థం అనుకొంటే) 1) లక్ష్మి (సీత) చంద్రుణ్ణి (రామచంద్రుణ్ణి) దాటిపోవు గాక ! (రావణుడు ముందుకాలంలో ఎత్తుకుపోయినా) 2) ప్రతాపం ఉన్న నేను ఇక్కడ ప్రతాపహీనునిగా చల్లగా ఉంటూ ఖరమాషదామలని వధించే సందర్భంలో నా చల్లదనం తొలగిపోయినా (శౌర్యప్రతాపాలని చూపించవలసి వచ్చినా,) 3) సముద్రం ఒడ్డున కూర్చుని నేను ప్రాయోపవేశ దీక్ష పట్టినప్పుడు ఆ సముద్రుడు త్రోవనీయక తన వేలని (హద్దుని) అతిక్రమించినా, "అయ్యో ! తండ్రి మాటని అనాడే నేను కాదని ఉంటే ఎంత బాగుండేది!" అని నీకోశానా ఆలోచించను సుమా! అని రాముడు పల్కడం అర్థాలన్నింటికీ పరాకాష్ఠ. ఈ కష్టాలు ఒక్కొక్కటిగా వచ్చినా దుఃఖించను. అన్నీ కలిసి ఒక్కమాటుగా వచ్చినా బాధపడను అని రామ భావనం.

పాదుకలు ఎలా ఉంటాయి ?

ఎక్కడివి ?

ముందుగా పై కథని చూద్దాం.

వశిష్ఠుడు తనతో తెచ్చిన పాదుకలని భరతున కిచ్చాడు. భరతుని ప్రార్థనపై రాముడు క్షణకాలం పాదుకలపై నిలువబడి దిగాడు. "ఈ పాదుకలే 14 సంవత్సరాల

రాలూ రాజ్యమేలురాయి. రామా ! 14 వంశవత్సరాల పిమ్మట రోజున నీ రాకని చూడకపోతే అగ్నిప్రవేశం చేస్తాను' అని భరతుడన్నాడు. 'తమ్ముడూ ! మీ తల్లి కైకమ్మ మీద కోసం చేయకు. ఆమెను రక్షింపు. ఇది తప్పితే నా మీదా సేతమీదా ఒట్టు పెట్టినంత. గుర్తుంచుకో!' రాముడన్నాడు. పాదుకలకి ప్రదక్షిణం చేసి శత్రుంజయగజం మీద వాటిని ఉంచి రామునికి సాష్టాంగపడి భరతుడు అయోధ్యకి మరలాడు. అందఱూ అతణ్ణి అనుసరించారు. పట్టరాని దుఃఖంతో రాముడు తల్లులందఱి కీ నమస్కరించి, పర్వతాలలోనికి వెళ్లాడు. అడవిలో ఉండే సింహాలు కూడా చూచి ఎదురుగా పోలేని ప్రకాశం ఉన్న 'అడవి పంది' అనే జాతి మృగం ఒకటుంటుంది. భూమిలోని దుంపలూ, మృగ మాంసమే దాని ఆహారం. అలాటి పంది చక్కాన్ని వాగా నునుపు చేసి పావాల ఆకారంలో పాదుకలని చేస్తారు. ప్రస్తుతం అయోధ్య సింహాసనంలో కూర్చున్న రాజు ఎన్నవవాడు ? అనే విషయాన్ని ఆ పాదుకలలో ఎన్ని చర్యపు పొరలున్నాయో ఆ సంఖ్యనిబట్టి తెలుసుకోవచ్చు. పట్టాభిషేకపు రోజున, శుద్ధిచేసిన ఒక చర్యపు పొరని- దానిపై ఆ రాజు పేరూ ఇతర జయ వివరాలని చిత్రించి- ఆ పాదుకలకి చేర్చి కుట్టుతారు. (నేడు మన కార్యాలయాలలో తగిలించే 'Successors list' వంటిదన్నమాట) ఆ విశేషాలన్నీ రాజగురువు (కుల పురోహితుడు)వద్ద భద్రంగా ఉంటాయి. అతడి పేరు వశిష్ఠుడు.

ఆ పాదుకల పైన ఎట్టని రంగుతో ఉండే మణి, తమది సూర్యవంశమని చెప్పేందుకు ప్రతీకగా ఉంటుంది. క్రిందివరుసలో రెండు మయిలు ప్రక్క-ప్రక్కగా ఉంటాయి. ఒకటి ఇక్ష్వకు వంశాన్ని తెలిపే మణి, ఆ ప్రక్కది ప్రస్తుతపు రాజు విశేషాన్ని తెలిపేదీను. సూర్యవంశంలో పుట్టిన రాజులంతఱూ చేసిన యాగఫలం సూర్యమణిలో ఉంటుంది. ఇక్ష్వకువు అనే రాజు పరిపాలనకు వచ్చిన దగ్గట నుండి తనవఱకూ ఉన్న రాజులు చేసిన యజ్ఞ హామల పుణ్యఫలమూ, తపఃఫలమూ ఆ రెండవ మణిలో ఉంటుంది. ఇక తాను చేసిన పుణ్యతపఃఫలం మాత్రం 3 వ మణిలో ఉంటుంది. తన పిమ్మట ఎవరు రాజు కాబోతారో ఆ పట్టాభిషేకపు రోజున చేసే 'సాంగ్రహాదేష్టి'లో ఈ 3వ మణిలోని పూర్వరాజు తపఃఫలాన్ని ఇక్ష్వకు మణిలోనికి సంక్రమింప చేస్తారు. రాజ్యంలో ఎక్కడ అశాంతి, అరాచకం రేగినా ఆ విషయం ఈ 3వ మణి ప్రకాశం తగ్గడంద్వారా గమనించి ఇక్ష్వకు వంశీయులు ధర్మాన్ని ఆచరించే వారు.

ఈ నేపథ్యంలో ఇప్పటికి 28 రోజులక్రితం జరిగిన పట్టాభిషేకపు భాగమైన 'సాంగ్రహశేష్టి'లో ఇఁకొక కులం నుండి వచ్చిన తపశ్శక్తికల మణిలోనికి, దశ రథుని వలకూ కల తపశ్శక్తిని పుణ్యఫలాన్ని అవహింపచేసారు. ఇక మూడవ దైన మణిలోనికి రాముని తపశ్శక్తి చేరవలసి ఉంది. అది చేరినట్లయితే, ఇక ఇక్కడి నుండి ఏ తపస్సుని రాముడు చేసినా, అది యీ మూడవ మణిలోనికి చేరుతుంది. ఇఁకొక వంశ మణిలోనికి దశరథుని వలకూ ఉన్న తపశ్శక్తి చేర్చడమైతే అయిందిగాని, రామతపశ్శక్తిని ప్రవేశపెట్టేలోగా పట్టాభిషేక విఘ్నమయింది. ప్రస్తుతం మణి మాత్రం ఉంది. దానిలో ఏ తపశ్శక్తి లేదు. రాజ్యాన్ని ఏలడానికి సైన్యం-బలం కాదు కావల్సినది. ఎదుటివారు ధర్మానికి కట్టుబడి ఉండేలా చేయగలిగిన వశీకరణ శక్తి కావాలి. అది తపశ్శక్తి వలననే సాధ్యం యెందుకే రాముని మాటకు రామాయణంలోని ఏ పాత్రా కూడా (విరోధి కూడా) ఎదురు చెప్పలేకపోయారు. ఈ 28 రోజుల పాటూ వశిష్ఠుడు తన తపశ్శక్తితో అయోధ్యకు ఇతర రాజుల నుండి ఉపద్రవం లేకుండా నడుపగలిగాడు.

తనది అపద్ధర్మ ప్రభుత్వ పరిపాలనమే. అంటే స్వయంగా శాసన నిర్ణయాలు చేసే హక్కులేని పరిపాలనం. అందుకని యథార్థ రాజుని నియమించాలని భరతుణ్ణి పిలిచాడు. ఇంతటి శక్తిగల ఇఁకొక వంశ విధానం ఎచిగిన భరతుడు, తాను వారితో సరి కానన్నాడు. రామునివద్దకు ఆందఱిసి తీసికొని వెళ్లాడు. ఎప్పుడయినా రాముడే రాజు కావలసి ఉన్నాడు గనుకనూ, రాబోయే ఈ 14సంవత్సరాలలో ఏ ఉపద్రవమూ రాకుండా ఉండేందుకునూ, రాముని తపశ్శక్తిని 3వ మణిలోనికి వశిష్ఠుడు ప్రవేశపెట్టింప దలిచాడు. అందుకే ఆ పాదుకలని తీసి భరతునికిచ్చాడు. (సోఽధిరుహ్య నరవ్యాఘ్రః పాదుకే హ్యవరుహ్య చ ప్రాయచ్ఛత్ సుమహాతేజాః భరతాయ మహాత్మనే-ఏతే హి సర్వలోకస్య యోగక్షేమం విధాన్యతః.) భరతుని కోరికపై మహాతేజం కలవాడైన రాముడు వానిపై నిలబడి, తన తపశ్శక్తిని 3వ మణిలోనికి ప్రవేశింపచేసాడు. ఆ శక్తి దానిలో ప్రవేశపెట్టబడిన కారణంగా రాముడే రాజైనట్లయింది.

ఇక రాముని తపశ్శక్తి దీనిలోనికి పెడుతూ ఉంటుంది. రాముడు రాజయినప్పుడు ఆ రాజుని కూడ ఆయనదే కాబట్టి, తాత్కాలిక అపద్ధర్మ ప్రభుత్వాన్ని నడిపే తాను అయోధ్యలో ఉండడం సరికాదని నందిగ్రామంలో ఉండిరాజ్యతంత్రాన్ని

నడిపాడు. అనుక్షణం ఆ పాదుకలకి నివేదించడానికి కారణం దానిలో రాముడూ, ఇక్ష్వకు వంశరాజులూ, వంశ మూల పురుషుడు సూర్యుడూ ఉన్నారు కాబట్టి. ఈ పాదుకలలో ఇంద్రుండడం బట్టే, భరతుడు ముందుగా పాదుకలనిశత్రుంజయగజం మీద ఉంచి ఆ మీదట తన శిరసుపై పెట్టుకొని, నందిగ్రామంలో ప్రతిష్ఠించేవటకూ వాటిని నేలకు దించలేదు. రాముడు కూడా 14 ఏండ్ల పిమ్మట రాజుగా రాగలనని చెప్పినట్లే అయింది పాదుకలమీద నిలబడడం ద్వారా.

ఈ పాదుకలలో ఇంద్రుడి తపశ్శక్తి ఉన్న కారణంగానే భరతశత్రుఘ్నులు మాత్రమే రాజ్యం చేస్తూ ఉన్నా, వాళ్లు కూడా అయోధ్యలో లేకున్నా, రావణుడు అయోధ్యపై దండెత్త లేకపోయాడు. రాముణ్ణే నాగాస్త్రంతో బంధించగల శక్తి ఉన్న ఆ రాక్షసుడు, అయోధ్య దాపుకి రాకపోవడానికి కారణం పాదుకామణి ప్రభావమే. రాముడు ధర్మాన్ని ఎంతగా ఆచరిస్తాన్నదీ అలా స్పష్టంగా వ్రత్యక్షంగా మణిద్వారా తెలుస్తూన్న కారణంగా తాను కూడా రాముణ్ణి చూచి అనేకం నేర్చుకున్నాడు. భరతుడు ఆ పాదుకామణికే ఆదాయవ్యయాలూ, శిక్షలూ అన్నింటినీ నివేదించేవాడు. 'ఈ పాదుకలు యోగక్షేమాన్ని లోకానికి ఇస్తాయి' అనడం బట్టి (లేనిది రావడం యోగం, ఉన్నది చెదర కుండా ఉండడం క్షేమం. అలబ్ధిస్య లాభః లబ్ధిస్య పరిపాలనం చ యోగక్షేమా) భరతునితో పాటు అందరికీ ఆనందమయింది. బాధతో కాకుండా మురిసిపోగలిగారు. రావణవధ అయిన పిమ్మట రామునికి పట్టాభిషేకం జరిగినప్పుడు రాముని తపశ్శక్తిని మణిలోనికి ప్రవహింపజేసారు.

అయితే, శత్రుంజయం మీద సంప్రదాయబద్ధంగా వచ్చే ఆచారాన్ని మార్చి సుగ్రీవుణ్ణి కూచోబెట్టారు. రాముని పిమ్మటవంశంలో ప్రతిష్ఠకలవాడు లేకపోవడంతో ఇలా చేయడం తప్పనిసరి అయింది. దశరథుడుండగా రాముడు శత్రుంజయంపై వచ్చాడు. అలా మరొకరు లేక సూర్యునికి పుట్టిన సుగ్రీవుణ్ణి శత్రుంజయం ఎక్కించారు. సూర్యపుత్రుడు సుగ్రీవుడు శత్రుంజయమాన్ని అధిష్టించడం ద్వారా సూర్యునితో ప్రారంభమైన ఈ వంశంలో ఇంతటి ప్రసిద్ధిమంతులు ఇక కల్గరనేది సూచించబడింది. లవకుశులు కల్గినా, అగ్నివర్ణుని వలకూ రాజ్యం జరిగినా, వారిదిసూర్యుని ముందు దివిటీల వంటి పరిపాలనే అయింది. ఇక్కడ రామునివద్ద ఈ పాదుకలలో మణులు ఉన్నట్లు రాముని అంగుళీయకంలోనూ, అమ్మవారి జడకు ఆభరణమైన చూడామణిలోనూ 3 మణులు ఉన్నాయి.

(ఆ విశేషాలు నా సుందరకాండ వ్యాఖ్యలో చూడవచ్చు)

భరతుడు అనాడు తలపై పాదుకలని ధరించిన ఆచారమే నేడూ మనకి ఆలయాలలో శతగోపవిధానంగా సాగుతూవస్తోంది. ఎలాగూ రాముడు రాడని ముందుగానే మనసుతో గ్రహించిన వశిష్టుడు పాదుకలని తెచ్చాడు. ఎవరికోర్కెనీ తీర్చకుండా ఉండని రాముడు భరతుని కోర్కెను పాదుకలపై నిలబడి, రాజ్యానికి వస్తానని అంగీకరించి తీర్చినట్టే అయింది. కాబట్టి చిత్రకూటానికి వెళ్లిన ఇంద్రుని ప్రయాణమూ వ్యర్థం కాలేదు. వివాహానికి తాంబూలాలు తీసికొని మంచికాలంలో ముహూరం పెట్టుకోవాలి గదా ! అని ఎదురు చూస్తున్నట్లు, ఈచిత్రకూట యాత్రని కూడభావించవచ్చు. భారతంలో అర్జునుడు తనకు తాను సమర్థుడను కానని అశ్రుధార విడుస్తూ ఉంటే, నిమిత్తమాత్రంగా ఉండవలసిందనీ - అంతాతానే చూచుకుంటాననీ కృష్ణుడు పలకడం భరతుని చిత్ర కూట ప్రయాణానికి స్పష్టమైన అనువాదంగా అనిపిస్తుంది. ('నామ మాత్రం రాజువిగా నువ్వుండు. అంతా నేనే పరిపాలిస్తానని' రాముడు భరతునితో పలికినట్లుగా అయిందన్నమాట. భరతుడు ఎవరినీ తాత్కాలిక రాజుగా ఉండి కూడా శిక్షించకపోతే అయోధ్య రాజ్యపు హద్దులలో ఉన్న కిష్కింధా వాలిని రాముడు చంపడం దీనికి సాక్ష్యం). (మాతరం రక్ష కై కేయిం మా దోషం కురు తాం ప్రతి మనూ సేతయా చై వ శస్తోఽసి రఘునత్తమ ॥ న ద్రక్షామి యథి త్వాం తు ప్రవేక్ష్యమి హుతాశనమ్).

అత్రి - అనసూయల దర్శనం.

అయోధ్యకు తిరుగు ప్రయాణమైన భరతుడు, జరిగిన విశేషాన్ని భరద్వాజ నకు తెలిపి నమస్కరించి నందిగ్రామం చేరి అక్కడే పాదుకలని రామునిగా భావించి రాజ్యపాలన ప్రారంభించాడు. ఎంతతొందరగానో 14 ఏండ్లూ గడవాలని, మొదటి రోజునుండే రామదర్శనానికి ఎదురుచూస్తూ ఉండిపోయాడు.

ఇక చిత్ర కూటంలో ఉన్న మహర్షులంతా ఖరుడనే రాక్షసుని బాధను ముందుగా ఊహిస్తూ చిత్రకూటం విడిచి వెళ్లి పోదలిచారని రామునికి అర్థమైంది. ఎంత చెప్పినా వారు వెళ్లి పోయారు. భరతునిరాకను గుర్తుచేసే చిత్రకూటంలో ఉండడం కంటే, అందఱు వచ్చిన కారణంగా ఫలపుష్పాలు లేని వనంలో ఉండడం కంటే దండకారణ్యానికి (రాక్షసులు ఉండే చోటు) వెళ్లడం సరి అని భావించిన రాముడు ముందుగా అత్రిమహాఋషిని ఆశ్రమానికి వెళ్లాడు.

అయన, తన భార్య అనసూయని చూపిస్తూ 'అమ్మాయి! ఈమె అనసూయ. పూర్వం 10 ఏండ్లు కలుపు రాగా ఈమె చక్కని, గంగాజలాన్ని సృష్టించడమే కాక 10 రాత్రులను ఒకే రాత్రికి కుదించింది. (దశవర్షాణ్యనావృష్ట్యా దగ్ధే లోకే నిరం తరం యయా మూలఫలే సృష్టే జాహ్నవీ చ ప్రవర్తితా - దశరాత్రం కృతారాత్రిః సేయం మారేవ తేజనః - అనసూయేతి యాలోకే కర్మభిః భ్యాతిమాగతా.) అని ఇంకా ఆమె గొప్పదనాన్ని చెప్పాడు. పండుముసలి, తలనెఱసిన వృద్ధ తపస్విని, నిండుబొట్టుతో కళ్లు పెద్దవిచేసి చూస్తూ 'అమ్మాయి! నా ఒడిలోకూచో' అంది. సీత సంతోషంతో చూచున్నాక 'నీ పెళ్లి స్వయం వరంలో అయిందటగా! ఆ కథ మొత్తం చెప్పనే! వినాలని ఉంది' అంది. (తాం కథాం శ్రోతు మిచ్ఛామి విస్తరేణ చ మైథిలి!) ఎప్పుడూ వాడని పూమాలిక, అంగరాగం (మైపుత), ఒక చీర, అభరణాలు కొన్నీ అనసూయ సీతకిచ్చింది. సీత తన స్వయంవరకథ మొత్తం చెప్పాక ఆమె, సీతని దగ్గరికి తీసికొని ఆశీర్వాదించింది. (ఇదం దివ్యం వరంమాల్యం వస్త్రమాభరణాని చ అంగరాగం చ పై దేహి మహర్షణంచానులేపనమ్).

లో రహస్యం

అయన పేరు అత్రి. సత్త్వ-రజస్ - తమస్ అనే గుణాలు మూడు. ఆ మూటికీ అతీతుడు అ-త్రిమహర్షి. (ఆరాత్రిరత్రిః సా రాత్రిః యాం నాధీతే త్రిరద్య పై ఆరాత్రి రత్రి రిత్యేవ నామ మే విద్ధి శోభనే!) అర (పాపం) నుండి త్ర (రక్షించేవాడు) 'అత్రి'. వేదాధ్యయనంచేయనిరాత్రిఅనేది జీవితంలోనే లేని అయన, రాత్రి. (అత్తీతి అదఃతస్మాత్త్రాయతే) పృథ్వీపునుండిరక్షించగలవాడులాబట్టి కూడా ఈయన అత్రి అయ్యాడట. ఇక ఆమె అసూయలేనిది అనసూయ. మంచిలో చెడుని కావాలని చూపదలచడం అసూయ. లోకమంతా సుఖంగా ఉండాలనే దృక్పథం తోనూ, అందఱూ నాకంటే ఆనందంగా ఉండాలనే భావంతోనూ ఉండడం అన సూయ విధానం. ఆ కారణం చేతనే ఆమె కలుపు వచ్చినప్పుడు అంతగా శ్రమించి సహాయపడింది. కష్టంవచ్చి సేతారామలక్ష్మణులు అడవికి పోతూంటే స్వయంవర కథని అడగడంలో చాల విశేషం ఉంది. ఆ సీత, కూడ ఈ ప్రశ్నలోని లోభావం గమనించి స్వయంవర కథని మొత్తాన్ని చెప్పింది.

సీతమ్మ కూడా సాధారణ స్త్రీలాగా - "ఎలా జరిగితే ఏం ప్రయోజనం ? ఖనవాసానికి పోతున్నాం గదా! ఈ భర్తవలన ఇలాంటి కష్టాలని...." వంటివిధంగా

పల్కుతుందా ? లేక ఎవరూ ఎక్కుపెట్టలేని విల్లుని విచించిన లోకోత్తర పురుషునిగా అతనిని భావిస్తోందా ? వనవాసానికి దుఃఖిస్తోందా ? లేక భర్తతోనే వనవాసం కాబట్టి ఆనందంగా ఉందా ? తాను అయోనిజ కాబట్టి ఈ కష్టాలు, కష్టాలు కానే కావని తలుస్తోందా ? లేక సాధారణ స్త్రీలాగా ' నా జీవితం అంతా కష్టాలే! ' అని తోటి స్త్రీతో చెప్పుకుంటుందా ? వంటివి గమనించాలని ఈ ప్రశ్న వేసింది. సీతమ్మ సమాధానం చెప్పడమే కాకుండా, అనసూయతో మతో రెండు విశేషాలు చెప్పిరాబోయే కథని కూడ సూచించింది సీతమ్మ.

అనసూయాదేవీ ! స్త్రీలు ఎలా ఉంటాలి ? అనే విషయాన్ని మా అత్తకౌసల్య నాకెప్పుడో చాల చక్కగా ఉపదేశించింది. నా భర్త స్వయంవరంలో విల్లుని ఎక్కుపెట్టమంటే అంతకంటే గొప్పగా విల్లుని విచించి (ఇందులో రహస్యం నా బాలకాండ వ్యాఖ్యలో చూడవచ్చు) నన్ను వివాహం చేసికొనే 'అర్హతని సంపాదించాడు. అయినా తన తండ్రి, అంటే నామామగారి అంగీకారం లేనిచే చేసికొనని పల్కాడు సుమా !' అని ముగించింది. ఈ రెంటి వల్ల తెలిసేవి 1) "పతివ్రతా ! ఎంత కష్టం వచ్చినా భర్తమంటే ఉంటాను. రాముడు కష్టపడుతూంటే అతని తల్లి కౌసల్య దుఃఖిస్తుంది ఆ దుఃఖాన్ని ఆమె పొందకుండా ఉండేందుకై ఆమె చేసిన ఉపదేశాన్ని పాటిస్తాను. (అత్త మాట వింటాను). 2) నా భర్త రామునికి తన తండ్రి మాట మీద ఉన్న గౌరవం నామీది కంటే ఎక్కువదని గ్రహించాను. అందుకని ఈ కష్టాలకి కారణం ఒకవేళ నా మామ దశరథుడే ఐనా, నా భర్తకి ఉన్న ఇష్ట గౌరవాలని బట్టి, అయినా తక్కువచేసి ఎప్పుడూ మాట్లాడను "అని సీతమ్మ తనలో ఆలోచించుకుని పల్కినట్లు తెలుస్తుంది.

ఇలాటి పూజే తిహాసాలని చదివితే, సంసారాలలో ఐకమత్య భావం పెరిగి వస్తున్న క కుటుంబకం (ప్రపంచం అంతా ఒక కుటుంబం) అనే భావం కలుగుతుంది. అది దేశానికి కూడా తప్పనిసరి. ఇలాటి ఇతిహాసాలని చదువని లేదా చదివించని పక్షంలో - నేనూ, నా ఇల్లూ .... వంటి 'నేను' తో ప్రారంభమౌతుంది. ఈ 'నేను' శబ్దాన్ని ఎవరూ తట్టుకోలేరు. ముఖ్యంగా, తన సంతానం తనని నిలదీస్తూ 'నేను' .... అంటే, అంతకు మించిన శిక్ష తండ్రికి మరొక్కటి లేదు.

భారతరామాయణాల కుపోలికకూడకన్పిస్తుంది. ధర్మాన్ని 'ధర్మాన్ని తప్పిరాజ్యం తీసికొనను - అని రాముడంటే అవలంబించి రాజ్యాన్ని ఇవ్వనని దుర్యోధనుడన్నాడు. మాకురాజ్యం వద్దేవద్దనీ, ఎలాగైనా

తీసికోసుని భరతుడంటే, మాకు రాజ్యం కావాలనీ, ఎలాగైనా రాజ్యాన్ని ఇవ్వమనీ దుర్యోధనుడన్నాడు. రామలక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులు శిష్ట చతుష్టయమైతే భారతంలో దుష్టచతుష్టయం ఉన్నారు. రాజ్యాన్ని ఏమైనా స్వీకరించనని రాముడు పలికితే, ఎలాగైనా సరే తిరిగి ఇవ్వనని దుర్యోధనుడన్నాడు. సత్త్వగుణంతో పరిపాలన చేస్తే రాజ్యం కూడా మోక్షదాయకమే అని రాముని ఆలోచనమైతే, రజస్తమో గుణాలతో యుద్ధం చేసి గెలుపొందడమే రాజ్య పద్ధతి సుమా ! అని దుర్యోధనుని నిశ్చితాభిప్రాయం. అన్నమెప్పుతో భరతుడు, రాముని కీర్తిని మొత్తాన్ని పాదుకలని మోసి క్షణకాలంలో సంపాదిస్తే - ధృతరాష్ట్రాన్ని అండతో దుర్యోధనుడు కురువంశ కీర్తి మొత్తాన్ని పాండవరాజ్యాన్ని అపహరించడం ద్వారా ధ్వంసం చేసాడు. విశ్వరూపాన్ని చూచికూడా కృష్ణుణ్ణి మానవునిగానే దుర్యోధనుడు భావిస్తే, మనుష్యుణ్ణి వేలమార్లు చెప్పినా రాముణ్ణి దైవంగానే భావించారు రామాయణసహచరులందరూ.

మంత్ర ఆసూయతో అయోధ్యాకాండ మొత్తం ఒక్కసారి అలా ఉప్పెన వచ్చిన సముద్రంలా అల్లకల్లోలమయితే, అనసూ మాదర్శనంతో తిరిగి ప్రశాంతతని పొందింది. అంటే ఆసూయవలన పోయిన ప్రశాంతత, అనసూయ వలన తిరిగి లభించిందని భావం.

సీత సమాధానాలని విని అనసూ సూచేవి అనుజ్ఞకయగా, సీత పరమ సంతోషంతో రాముణ్ణి చేరింది.

ఋషులని రక్షింపవలసిన బాధ్యత తన మీదనే ఉందని గ్రహించినరాముడు, రాక్షసులు ఋషిబాధని చేస్తూ ఉన్న దండకారణ్యం పై పు సీతలక్ష్మణ సమేతుడై బయలుదేరాడు.

స్వస్తి ప్రజాభ్యః.

(దీని మీదట అరణ్యకాండాన్ని చదవండి.)

ఇతిశమ్

శ్రీ మద్

వాల్మీకి రామాయణాయనమ్

(సుందర కాండము)

వివిధ పాఠాయణ పద్ధతులలో

నిత్యం పాఠాయణ చేసికొనేందుకు వీలుగా

తెలుగు వ్యావహారిక భాషలో కథ మలయు విశేషాంశాలతో

: గ్రంథకర్త :

‘రామాయణ ప్రవచన సుధాకర’

‘భాషాప్రవీణ’

డాక్టర్. మైలవరపు శ్రీ నివాసరావు

ఎం.ఏ., (తెలుగు) ఎం.ఏ., (సంస్కృతము) హెచ్.డి.,

: ముద్రింపిస్తున్న ఉదారులు :

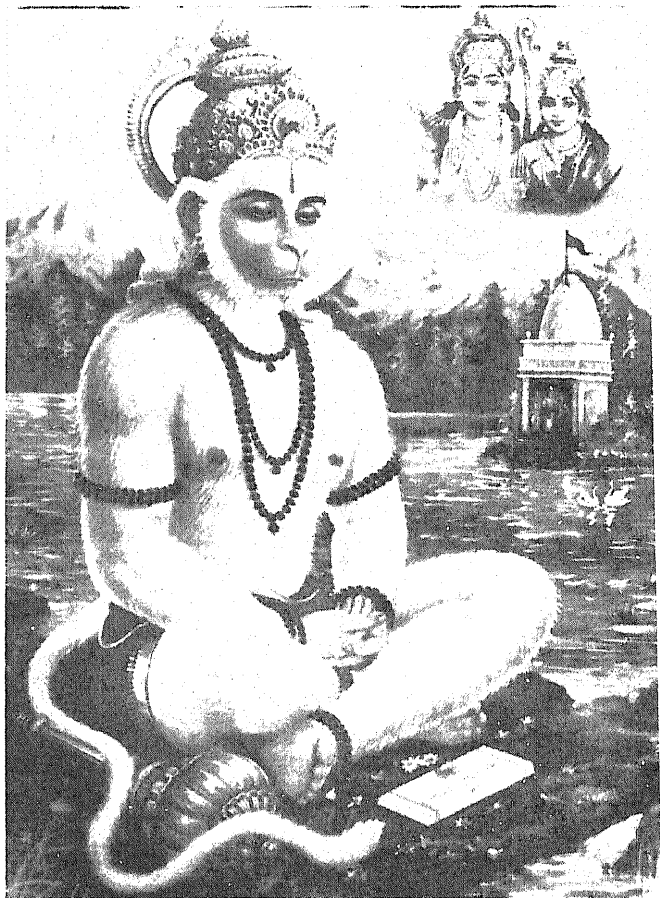
శ్రీ యుతులు

చెన్నంశెట్టి నవరత్న కుమారి వేంకటేశ్వర్లు (వేంకటేశ్వరరావు)

దంపతులు

నగరం పాలెం - గుంటూరు.

అంకితం

నీదుపేరిటి కాండము, నీదుకథయు
నీవు చెప్పగఁ జెప్పిత నీవు వినగ
ఎంతటి యదృష్టమీవు నాకిచ్చినావా!
అంకితమ్మిదె రామాయణాయనమ్ము!!

విషయసూచిక

విషయసూచిక	(i)
రెండో ముద్రణానికి ముందు రెండు మాటలు	(v)
అభివాదనలూ - అభినందనలూ	(viii)
ముద్రింపించిన దంపతుల ఫోటో	(ix)
గ్రంథకర్త దంపతుల ఫోటో	(x)
<p>శ్రీమద్ వాల్మీకి సుందరకాండం నిత్యం పారాయణం చేయాలని ఉంటుంది. సమయంవారిదు. ఎలా? అయినా పారాయణం అంటే ఏమిటి? ఎలా చేయాలి? 1</p>	
పారాయణ భేదాలు	3
<div style="display: flex; justify-content: space-between; align-items: center;"> <div> (i) 16 రోజుల పారాయణ విధానం (ii) సప్త సర్గపారాయణ విధానం (iii) సప్తతి పారాయణ విధానం </div> <div style="font-size: 3em; line-height: 1;">}</div> </div>	
(iv) ఇంతకీ అర్థం తెలియని పారాయణం వ్యర్థమేకదా!	5
(v) అందుకే, అర్థం తెలుసుకుంటూ ఇలా పారాయణం చేయండి!	
ఇంతకీ, శ్రీమద్ రామాయణంలో మనం ఎక్కడున్నాం?	7
దీనికే 'సుందరకాండ' అని పేరు ఎందుకు పెట్టాలి?	11
కదా ప్రారంభానికి ముందు గమనికలు	15
పారాయణ ప్రారంభంలో చదువవలసిన శ్లోకాలు	16

- గమనిక: (1) ప్రతి సర్గలోనూ కదాభాగం కాగానే విశేషాంశాలు వివరంగా ఉన్నాయి. అయితే అతి ముఖ్యమైన విశేషాంశాల శీర్షికలను మాత్రమే ప్రక్కపుటలోని 'కదా ప్రారంభం' అనే శీర్షికలో ఇయ్యడం జరిగింది.
- (2) గాయత్రీ మంత్ర బీజాక్షరాలన్న శ్రీమద్ రామాయణ శ్లోకాలని చాం మంది పాఠకులు అడిగిన కారణంగా 24 బీజాక్షర శ్లోకాలని గ్రంథం చివరిలో (పుట 237) ఇయ్యడం జరిగింది.
- (3) గ్రంథ కర్త గుఱించి.....పుట 239

(ii)

కథాభాగ సూచిక

సర్గ
సంఖ్య

విషయము

కథ+
విశేషాలు

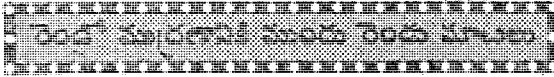
పుట

1. ఆంజనేయుని నాలుగు అసాధ్య కార్యాలు	18
2. లంక ఎంతో బాగుంది!	32
3. మఱికొంత ధైర్యం వచ్చింది	35
4. హనుమంతుని నగరప్రవేశం	38
5. ఇంకా సీత కన్నడలేదు	41
6. రావణుని అంతఃపురంలోకి ప్రవేశం	44
7. ...ఇక్కడ కూడా సీత లేదు	46
8. పుష్పకవిమానం ఎలా ఉంది?	47
9. రావణుని శయన మందిరం	48
రావణుడు సీతని ఏ ఉద్దేశ్యంతో తెచ్చాడు?	50
నిన్ను చంపించేందుకే పుడతాను.	51
10. సీత కనపడింది (దా?)	59
రావణునికి ఎన్నిచేతులు? ఎన్ని తలలు?	60
11. సీత ఇలా ఉండదు- ఇంకా వెదకాలి	64
12. శోకం కార్యాన్ని చెడగొడుతుంది	69
13. మఱచిపోయిన నమస్కారం	72
14. సీతమ్మ కన్పించి తీరుతుంది	79
15. అయ్యో! సీతమ్మ ఇలా ఉందా? సీతేనా?	81
16. నిశ్చయంగా ఈమెయే సీత	83
17. పని నెఱవేర్చినందుకు తిరిగి నమస్కారం	86
18. అడుగో! రావణుడు వచ్చాడు!!	87
19. తన చావుకోసం వచ్చాడు రావణుడు	89
20. సీతా! నాగుఱించి చెప్పుకుంటాను - విను!	91
21. రావణా! మృత్యువుని కొని తెచ్చుకోకు!!	97
ఈ గడ్డిపాచ శ్లోకానికి 15 అర్థాలు	98

22. చంపగల శక్తి ఉన్నా, రామాజ్ఞ లేదు 101
23. బ్రతకాలంటే భార్యగా అయిపో! 105
24. సీతావిషయంలో భేద-దండోపాయ ప్రయోగం 106
25. అయ్యో! నాచావు కూడా నా చేతిలో లేదా? 109
26. ఏమై నా సరే ప్రాణాలు విడుస్తాను! 110
27. 'త్రిజట' అనే రాక్షసికి వచ్చిన స్వప్నం - 'పక్షి' నూచించిన శుభం 112
కలలు ఎలా ఉంటాయి? విన్నివిధాలు? నమ్మవచ్చా? 113
28. మఱికొన్ని శుభసూచనలు 117
29. వర్షానికి విత్తనం మొలకెత్తింది 118
30. ఎలా పక్కరించాలి? ...రామకథ ఉందిగా! 119
31. రామకథను వినిపించి కన్పించిన హనుమ 122
32. దేవతలారా! సత్యాసత్యాలు చెప్పండి 124
33. అమ్మా! నీకథ చెప్పవూ? - నాకథ యిది... 125
34. నువ్వు సీతవే! కాబట్టి నన్ను నమ్ము!! 127
35. రాముని రూపంతో పాటు నా స్వరూపం కూడా విను! 130
- రామరక్షణుల తొడలపై గూర్చి చెప్పమని
సీత అడగడం అనాచిత్యమా? 132
- రాముని కథలో హనుమ తన కథని ఎందుకు చెప్పుకోవాలి? 136
- అంజనేయునికి ఉన్న పేర్లు - అంతర్ధారాలు 137
36. తల్లీ! ఇదిగో! ఉంగరం తీసికో!! 141
37. వీపునెక్కి రాను - రాముడే రావాలి! 144
38. చూడమణిని చూపించు! కాక కథ వినిపించు! 147
39. అమ్మా! రావణవధ తప్పదు! 150
40. "మఱొక గుర్తు చెప్తాను - జాగ్రత్తగా వెళ్లిరా" 153
41. అశోకవన ధ్వంసం 154
42. అనుకున్నదే జైతొంది నుమా! 155
43. రావణుడు ఇక ఉండబోడు! 159
44. మఱికొంతమంది మంత్రి పుత్రులూ! పాండి!! 161
45. ఇంకా ఎవరొస్తారో! రండి!! 162
46. మల్లీ తోరణద్వారమే ఎక్కిన హనుమ 163

47. రావణ వంశనాశన ప్రారంభం.....	165
48. బ్రహ్మస్త్రం హనుమంతుణ్ణి కట్టి తెచ్చింది.....	167
49. అధర్మమే నాశనానికి కారణం	172
50. నీకు మంచిని చెప్పేవారు లేరు! నే చెవుతా విను!!	174
51. ఈ కాండలోనే అతి ప్రధానమైన హనుమంతుని నందేశం	176
ఈ సర్గ ముఖ్యమైనదని పెద్దలు చెప్తారు - ఎందుకో చూద్దాం!	180
52. దూతని చంపవద్దు! తప్పు!!	189
53. శీతోభవ హనూమతః	191
54. లంకాదహనం.....	195
55. కోపం చాల చెడ్డది (కోపాన్ని కోప్పడాలి)	196
56. ఇక్కడి నుంచి వెడతాను! - అక్కడి నుంచి తెస్తాను!!.....	198
57. దృష్టాసీతా (సీత కన్పించింది).....	199
58. చేసింది చెప్పాను! - చేయాల్సింది చెప్పండి!!.....	201
59. ఆమె పాతివ్రత్యమే రావణుణ్ణి చంపడానికి చాలు!	204
60. రామాజ్ఞనే పాటించాలి.....	205
హనుమ చేసిన లంకా ధ్వంసం వలన ఏమి తెలిసింది?	205
లంకా ధ్వంసం ఎందుకు చేశాడు?	206
61. ఆనందంతో మధువన ధ్వంసం	210
62. రామునిబంటుకి ముందుగా సుగ్రీవుని బంటు	212
63. ప్రితోఽస్మి సోఽహమ్.....	214
64. సియమం కలదీ - పతివ్రతా, సీతమ్మ	215
65. జరిగింది ఇది! జరుగబోయేది నువ్వు చెప్పు!!.....	217
66. వివరించి చెప్పవూ!	218
67. ....అని సీతమ్మ ఆశీర్వదించింది.....	219
68. అమ్మా! త్వరలో పట్టాభిషేకం జరుగుతుంది!!	220
(i) కాండ మొత్తంమీద మహా విశేషాంశం	223
(ii) ఇంకా లోతు విశేషాంశం	228
69. శ్రీరామ పట్టాభిషేక సర్గము	231
* గాయత్రీ బీజాక్షరాలున్న శ్రీమద్రామాయణ శ్లోకాలు.....	237
* గ్రంథకర్త గురించి	239

రామాయ రామభద్రాయ రామచంద్రాయ వేదనే !

రఘునాథాయ నాథాయ సీతాయా సతయే నమః !

విచిత్రమైన ప్రత్యక్షానుభవం

సుందరకాండని మూడవ మాటు పారాయణం చేస్తూ 'రామ పట్టాభిషేకానికి నాలుగు దిక్కుల నుండి సముద్ర జలాన్ని తెమ్మని, సుగ్రీవుడు నాలుగు వానరానికి ఆజ్ఞ చేసాడు' అని చదువుతూ ఉన్నాను.

అకస్మాత్తుగా మా ఇంటిలో నేను పూజచేసేకొనే చోటికి సరిగా నాలుగు వానరాలు వచ్చాయి. శ్రద్ధగా కూర్చున్నాయి. నా ఆనందం చెప్పలేనంత అయింది. మఱో చిత్రమేమంటే, ఆ నాలుగు వానరాలూ వెళ్లిపోబోతూ నాలుగు దిక్కుల వైపుకి ముఖాలు పెట్టి కాసేపు కూర్చున్నాయి. నాకు శరీరం గగుర్పడిచింది. నా కుటుంబ మంతా ఈ చిత్రాన్ని తిలకిస్తూ ఉండిపోయింది. కాసేపటికి అవి వెళ్లిపోయాయి.

రోజూ కంటే ఆనందంతో నివేదన పూర్తి చేసికొని ఇవతలికి వచ్చానోలేదో, సరిగా అరగంటలోగా శ్రీయుతులు చెన్నంశెట్టి వేంకటేశ్వర్లు (వేంకటేశ్వరరావు)గారు వచ్చి 'సుందర కాండ గ్రంథాన్ని ద్వితీయ ముద్రణ నేను చేయించదలిచాను' అన్నారు. నా ఆశ్చర్యానికి అనదిలేదు.

ఇంత వఱకే అయితే మూడమైన నమ్మకమని కొట్టిపారవేయవచ్చునేమో! కాని ఇది జరిగాక ఒకనాడు శ్రీ వేంకటేశ్వర్లు (వేంకటేశ్వరరావు)గారు 41వ సర్గని పారాయణం చేసి 'మా ఇంటికి కూడ ఆంజనేయుడు ఒకసారి వస్తే బాగుండును' అనుకొన్నారట. అంతే! కొంతసేపటిలోనే వానరం వచ్చి తప్పిగా పెట్టినవన్నీ ఆరగించి వెళ్లిందట. ఇది వారే చెప్పారు.

మా ఇంటి కంటే వారి ఇల్లు మరీ సందడిగా ఉండే ప్రాంతంలో ఉంది. మేడ మీద ఎన్నో గదులు దాటి పూజా గృహానికి వానరానికి వచ్చే అవకాశం అసలు లేదు. ఈ రెంటిని బట్టి నాకు ఇది గాఢమైన నమ్మకమే అయింది.

అసలు సుందర కాండ ప్రారంభం నుండి నాకు ఇలాంటి అనుభవాలే కలిగాయి. క్రొత్తపేట ఆంజనేయ స్వామి దేవస్థానం - గుంటూరులో శ్రీమద్ రామాయణం పై

ఉపన్యసింపవలసిందని ప్రధానార్చకులు శ్రీ అయినవోలు ప్రసాదుగారు నన్ను పిలిచారు. అప్పటికి ఆటుమాసాలుగా అశ్వేష శ్రోతల సమక్షంలో శ్రీమద్ రామాయణాన్ని ఉపన్యసిస్తూ ప్రజాపతి సంవత్సరాదినాడు సుందర కాండ ప్రథమ ఉపన్యాసం చేసి వేదిక దిగాను. శ్రీ చింతలపాటి వేంకట సీతారామాంజనేయ శర్మ ప్రతిపాదనపై సుందర కాండని ప్రచురించాలని నిర్ణయించడమూ, శ్రోతలందఱూ విరాళాలు వేసికొని ప్రచురించడమూ సాగింది. జీవితంలో చెప్పుకోదగిన ౬ ఘట్టం ఇది.

అకస్మాత్తుగా ధరవరలు పెరిగి అచ్చుపనికి కొంత ద్రవ్యం కావలసి రాగా 'ఎంత అయితే అంత ఇస్తామని ముందుకు వచ్చి, అప్పటికి అవసరమైన రు. 2,500 (అంతకు ముందు ఇదే గ్రంథం కోసం తామిచ్చిన రు. 650+ఇక్కడి శ్రీరాముని కల్యాణానికి 153 మేలిముత్యాలు కాక) ఇచ్చి ఈ గ్రంథాన్ని లోకానికి తెచ్చిన ఉదార దంపతులు శ్రీ చెన్నంశెట్టి నవరత్న కుమారి వేంకటేశ్వర్లు (వేంకటేశ్వరరావు) గారలు.

సుందరకాండం అచ్చుప్రారంభం కాగానే శ్రీరామ చంద్రుని అనుగ్రహ కారణంగా నా ఈ క్రింది గ్రంథాలు స్వచ్ఛందంగా వెలుగుచూచాయి.

గ్రంథము

ముద్రింపించిన వారు

- (1) మాంగల్య తంతునాసేన - శ్రీ అన్నా వసుమతీ కృష్ణమూర్తి - శ్రీ అంజనీ దేవప్రసాదరావు దంపతులు.
- (2) బాల కాండము - శ్రీ కోరళ్ల సరోజినీ పూర్ణచంద్రరావు దంపతులు
- (3) అయోధ్యా కాండము - శ్రీ పద్మనాభుని రామారావుగారు.

బాల - అయోధ్యలకు ప్రేరణ శ్రీ నీలి శ్రీరామమూర్తిగారు. నా ఉపన్యాసాలకు వస్తూ శ్రీమద్ రామాయణం మీది భక్తిలో నామిది ఇష్టంతో ఇలా ప్రచురింపచేయడం నాకు ఎంతో ఆనందాన్ని కల్గిస్తోంది.

శ్రీ చెన్నంశెట్టి దంపతులు నాకు నిత్య శ్రోతలు. అంజనేయ స్వామి గర్భాలయానికి ముందున్న బాగా వెడల్పయిన ఇనుపగేటు ఖర్చు, ప్రజాపతి సంవత్సర దేవీ నవరాత్ర వ్యయమూ భరించిన దాతలు. పాత గుంటూరులోని శ్రీ గంగాపార్వతీ సమేత అగస్త్యేశ్వరుస్వామిదేవాలయ మహాకుంభాభిషేకానికి - అమ్మవారి విగ్రహ పునఃప్రతిష్ఠా కార్యదానంతో పాటు, మంచి వ్యాపారకాలంలో (Season) కూడ దైవ కార్యానికి ప్రాధాన్యాన్ని ఇచ్చి దాదాపు 2 నెలలు అచార్విశలా శ్రమించిన భక్తులు వీరు.

అజాతశత్రువులూ - నిగర్వీ - అయిన శ్రీ వేంకటేశ్వర్లుగారు ఇటీవలే శ్రీ శ్రీ శ్రీ రత్నానంద స్వాములు (శ్రీ శైలం - కేదారనాథ్) వారి వద్ద భార్య సమేతులై మంత్ర దీక్షను స్వీకరించారు. ఆధ్యాత్మిక దృష్టితోనే హిమాలయాలని తమ గురువుల వెంట నెళ్లి దర్శించిన ముముక్షువులు.

భార్య భర్తరి బద్ధవైర హృదయా అని కలియుగ లక్షణంగా చెప్తారు. ఏ భార్యనైనా పిలిచి 'నీకు శత్రువు ఎవరు?' అని అడిగితే తడుముకోకుండా 'నా భర్తయే!' అని కలియుగంలోని స్త్రీలు చెప్తారని ఇతివృత్తం చెప్పింది. కాని ఈ దంపతుల అన్యోన్యత చూస్తే 'పరస్పర తపస్సంపత్సలాయిత పరస్పరౌ' అన్న కాలిదాసు మాట గుర్తుకు వస్తుంది. పార్వతి పరమేశ్వరుని కోసం - పరమేశ్వరుడు పార్వతికోసం తపస్సు చేసికొని దంపతులు ఆయ్యారట. అలాంటి జంట వీరిది. భర్త ఇస్తానంటే, భార్య - 'వెనుకవేయాలి' - అనడం కన్పించే ఈ కాలంలో ఆమె ఔదార్యం చెప్పుకోదగినది. వినాడూ విసుగూ - చిరాకూ లేక ప్రసన్నత ఆ యిరువురిలోనూ ద్యోతకమవుతూ ఉంటుంది. తానే నవ్వుతూ పల్కారించే శ్రీ వేంకటేశ్వర్లుగారు తన అదృష్టానికి కారణం 'తన వివాహం' అని పల్కూతూ ఆమెను చూపుతారు. ఎంతటి అదృష్టశీలిని ఆమె!

ఈ ఉదాహరణ దంపతులు మంచి గంధపు పరిమళమూ + చల్లదనంలా, చంద్రుని వెన్నెల + ఆకర్షణీయతా లాగా జీవితాంతమూ అన్యోన్యంగా ఇలాగే ఉండి భగవత్ కృపకు పాత్రులుకావాలని, ఈ గ్రంథాన్ని ముద్రింపిస్తున్నందుకు కృతజ్ఞతాంజలిలని ఘటిస్తూ, పరమేశ్వరుని ప్రార్థిస్తున్నాను.

ఈ గ్రంథాన్ని ఎవరు పారాయణం చేసినా, ఆ ప్రేరణ పలితం ఈ దంపతులకే చెందుతుందని వేళే చెప్పనక్కరలేదు కదా!

ఆంగీరస శ్రావణ దహం శ్రయోదశి,

26-8-1992.

ఇల్లు

డా మైంవరపు శ్రీ నివాసరావు

గ్రంథకర్త

ఆభివాదనలూ - ఆభివందనలూ

నాలుగు అక్షరాలు ఒంటదట్టే శరీరాన్నిచ్చినా యోగక్షేమాలే వారి భోగభాగ్యాలుగా జీవించి అకాల అకస్మిక మరణాన్ని పొంది, దివి నుండి కూడా నిత్యం వన్ను అశీర్వదిస్తూ అనునిత్యం నాకు అభయాన్ని ప్రసాదించే పూజ్యులు నా తల్లిదండ్రులు ఊరి సీతారామమ్మ చంద్రశేఖరరావు దంపతులకూ - కొవ్వూరు ఆంధ్రగీర్వాణ విద్యాపీఠంలో సంస్కృతాంధ్ర భాషాభిక్షు పెట్టిన సర్వప్రహ్లా శ్రీ కట్టి శ్రీ రామమూర్తిశాస్త్రి కలగదేంకట సుబ్బారాయడు, రావూరి వేంకటేశ్వర్లు, (పూర్వశ్రమ) లక్ష్మణ యతీంద్రుల వారికి - ఆ జీవన భిక్షాప్రదాత, నా విద్యాజీవితానికి సార్థకత చేకూర్చిన ప్రొఫెసర్. వేదూరి సుబ్బారావు పెదమాచు గారికి, మనసా వాచా కర్మణా నిరాడంబరులూ, నిష్కవబులూ, అనునిత్యం నా మనస్సులో మెదిలే ధర్మమూర్తి నామామగారు వేదూరి బ్రహ్మవంధం గారికి - నా మనసులో శ్రీరామచంద్ర పరబ్రహ్మాన్ని, తమ తపశ్శక్తితో ప్రవేశపెట్టి, తాముగా తెనాలి తాలూకా జూనియర్ కళాశాలలో శ్రీమద్రామాయణ ఉపన్యాసాలని నాచే చెప్పించి, తమ చాతుర్మాస్యకాలంలో తాము విని అనుగ్రహించి అశీస్సులనిచ్చిన మన్ననో ఒంటజూ రార్యులు పుష్పగిరి పీఠాధిపతులు శ్రీ శ్రీ శ్రీ మదభినవోద్దండ విద్యాభారతీస్వపింహ స్వామిలవారికి - గుంటూరులో నా రామాయణ విద్యని తొలుతగా అశీర్వదించిన ఓంకార క్షేత్రపు గాయత్రీ మాతకూ - నన్ను నిత్యమాశీర్వదిస్తూ, వాత్సల్యంతో చూచే మా అన్నగారు బ్రహ్మ శ్రీ మైంవరపు అంజనేయశాస్త్రిగారికి నా సాష్టాంగ ప్రణామాలు.

గ్రంథంలో అచ్చుతప్పులు పడరాదనే ఉద్దేశ్యంతో తానుగా శ్రద్ధవహించి, నాకంటె ఎక్కువ ఓర్పుతో 'గ్రంథం అసాంతమూ నాదే' అనే స్ఫూర్తితో సర్వాంగ సుందరంగా ముద్రణ వ్యవహారాన్ని సాగించి నన్నాందపటచిన చి శ్రీ కనమల్లపూడి పత్యనారాయణ (బుజ్జి) గారికి ఉత్తరోత్తరాభివృద్ధి అశీస్సులు. వారికి సహకరించిన మిత్రులు శ్రీ యకమా నాగేశ్వరరావు, శ్రీ గజవెల్లి వేంకటేశ్వరరావు గార్లకు నా ధన్యవాదాలు.

లోకంలో శ్రీమద్రామాయణవ్యాప్తి జరిగేలా భక్తుల మనసులోనికి ప్రవేశించి మొదటిసారి దేవస్థానం శ్రోతలచేత అచ్చువేయించి, రెండవమాటు శ్రీ నవరత్న కుమారి వేంకటేశ్వర్లు (వేంకటేశ్వరరావు) దంపతుల ద్వారా అచ్చువేయించి, ఎండటిసో పారాయణపరులని చేస్తూ ఎండటికో సుఖశాంతులని ప్రసాదిస్తూ - సీతారామ లక్ష్మణులకు నమస్కరిస్తూన్న - అంజనేయునికి మోకరిల్లుతున్నాను.

ఆంగీరస శ్రావణ బహుల త్రయోదశి,

ఇల్లు

26-8-1992.

మైంవరపు శ్రీ వివానరావు (గ్రంథకర్త).

శ్రీ మద్ వాల్మీకి సుందరకాండం

నిత్యం పారాయణం చేయాలని ఉంటుంది.

సమయం చాలదు,

ఎలా?

అయినా పారాయణం అంటే ఏమిటి?

ఎలా చేయాలి ?

ఇది, ఈనాడు చాల మందిని వేదించే ప్రశ్న. అందుకే ఆ అభిప్రాయాన్ని దృష్టిలో పెట్టుకునే, ఈ గ్రంథాన్ని వ్రాయ సంకల్పించినది కూడ.

ఒకప్పుడు క్రొత్తపేట ఆంజనేయస్వామి దేవస్థానము- గుంటూరులో ప్రతి దినమూ రాత్రి 7 నుండి 8 వఱకు ది.19-10-90 నుండి దాదాపు సంవత్సర కాలం సాగిన నా శ్రీమద్రామాయణ ప్రవచనానికి ప్రతినిత్యం వచ్చే పన్నెండు వందల మంది శ్రోతల్లోనూ ఈ ప్రశ్న ఉండేది. దాదాపు అందరూ ఇదే ప్రశ్న అడిగితే ఇదే సుందర కాండ గ్రంథం వ్రాసాను.

భగవదశీర్వచనం వలన నాలుగు వెంట్లోనే ప్రతులన్నీ చెల్లిపోయి రెండవ ముద్రణకు వచ్చింది. అదే ఇది.

నిత్య పారాయణం చేసిన అందఱకూ ఎన్నెన్నో ప్రయోజనాలు సిద్ధించాయని ఉత్తరపూర్వకంగానూ, సమ్మతంలోనూ తెలియచేసారు. అందుకే ఈ రెండవ ముద్రణ చేపట్టినది కూడ. ఇలా వాంఛితం సిద్ధించిన వారిలో ఈ పుస్తకాన్ని ప్రచురింపిస్తున్న శ్రీ చెన్నంశెట్టి నవరత్నకుమారి వేంకటేశ్వర్లు దంపతులు ముఖ్యులు. వీరికి పుస్తకాన్ని ప్రచురించడానికి నా అంగీకారాన్ని తెలిపిన పిమ్మట కూడ ఈ గ్రంథాన్ని ప్రచురింపించడానికి ఇద్దరు దాతలు ముందుకు వచ్చారు. కాని అప్పటికే అంగీకరించాను కాబట్టి వారిని ఆన్యథా భావించవద్దని మనవి చేసాను.

ఇంతకీ మందరకాండని పారాయణం చేయడం అంటే ఎలా? నమయం చాలదు ఎలా? అనే ప్రశ్నలు చాలమందిలో ఉన్నాయి. దానికి సమాధానం చూద్దాం.

ప్రశ్న వేయడం తేలికేగాని, సమాధానం వివరంగా వ్రాయక తప్పదు మఱి.

కొద్ది ఓపిగ్గా, చివరివఱకు చదివితే, మీకు సమాధానం వస్తుంది.

సురభవిదానం అనేది ఒకటి ఉండవచ్చా? అని మఱికొందరి ప్రశ్నకూడ.

ఇలాంటి ప్రశ్న, పార్వతి, శంకరుణ్ణి అడిగింది.

‘విష్ణు నహస్రనామాల’ అని శ్రీమహావిష్ణువుకున్న పేర్లని, వేయింటిని చెప్పే ఒక స్తోత్రం ఉంది. ఏదైనా అనివార్య కారణాలవలన, అన్ని నామాలనీ రోజూ పారాయణం చేయడం, కష్టం కావచ్చునని భావించిన పార్వతీదేవి, శంకరుణ్ణి ఇలాగే అడిగింది.

కేనోహయేన లఘునా విష్ణోర్నామసహస్రకమ్ ।

వశ్యతే పండితైర్నిత్యం శ్రోతుమిచ్ఛామ్యహం ప్రభో! అని.

‘ఇన్ని నామాలకి బదులుగా, లఘువుగా ఈ నామాల ఫలితం వచ్చేదీ, పండితులచే చదువబడేదీ ఏదైనా ఉంటే, చెప్పండి’ అని.

దానికి, శంకరుడు సమాధానం చెప్తూ

శ్రీ రామరామ రామేతి రమే రామే మనోరమే ।

సహస్రనామ తత్త్వం రామనామ పరాననే ! అన్నాడు.

ఇలాంటి సురభపద్ధతి లేదనీ, ఉండరాదనీ శంకరుడు పల్కకుండా, ‘శ్రీరామ రామ రామ’ అని భక్తితో పల్కితే, ఒక్కొక్కసారి పలికినదీ ఒక్కొక్కవేయి విష్ణునామాల (ఒకసారి విష్ణుసహస్రనామాలు చదివినంత) ఫలితాన్ని ఇస్తుందన్నాడు.

నమ్మించడం కోసం ఇలా అని ఉండవచ్చు- నిజమౌతుందా? అని ఆలోచన. నిజం కానిదాన్ని శంకరుడు చెప్తాడా!

‘ఓం నమో నారాయణాయ’ లోని ‘రా’ అక్షరాన్నీ

అలాగే ‘ఓం నమ శ్యావాయ’ లోని ‘మ’ అక్షరాన్నీ కలిపితే శివవిష్ణు సమ్మేళన రూపంగా ఏర్పడిన ఉభయబీజాక్షరమంత్రం ‘రామ’ అనేది.

అయితే ‘శ్రీరామ రామరామ’ అంటే ‘వేయి’ రామనామ ఫలితాన్నిస్తుందని శ్లోకం చెప్తోంది. ఎలా?

‘యరంవ’ అనే అక్షరాల్లో ‘ర’ 2వది.

‘పపబభమ’ అనే అక్షరాల్లో ‘మ’ 5వది. దీన్ని ‘సంకేత బాష’ అంటారు. కాబట్టి

$$2 \times 5$$

‘రామ’ 10ని సూచిస్తుంది.

$$\times = 10.$$

రా మ

రామ రామ రామ = $1:0 \times 10 \times 10 = 1000$. కాని, సీతమ్మలేని రాముడు కార్యసాధకుడు కాడు. అందుకే ‘సీత’ ని బోధించేందుకు ‘శ్రీ’ కలపాలి. ఆవుడు ‘శ్రీ రామ రామ రామ’ అవుతుంది. ఇదీ ‘భక్తితో అంటేనే, విష్ణు సహస్రనామ పారాయణ ఫలితమిస్తుంది. ‘శ్రీ’ అంటే సీత-‘రామ’ అంటే రాముడూ - కాబట్టి, ‘శ్రీ రాములు’ (సీత మణియు రాముడు, అందుకే బహువచనం (‘లు’) అని వ్రాయడం. “అ వ్రమేయం హి తత్తేజో యన్య సా జనకాత్మజా!” - రాముని యొక్క తేజస్సు అంతా సీతయే నట. అలాటి సీతారాముల్నిగూర్చి ద్యానించడమే ఉండే, ఈ సుందరకాండని నిత్యం పారాయణ చేయడం వల్ల ఎన్నో సత్ఫలితాలని పొందిన ఎందఱో, మనకీ కన్పిస్తుంటారు. అలాటి భక్తుల ప్రేరణయే ఈ పునర్ముద్రణకీ కారణం

పారాయణం అంటే.....?

నిత్యమూ, భక్తి శ్రద్ధలతో ఈ కాండంలోని శ్లోకాలని దేవుని ముందు కూచుని పఠించడమే పారాయణమంటే.

అయితే శ్లోకాలు సంస్కృతంలో ఉండడం, అవి కూడా అర్థం కాకుండా ఉండడం, తప్పులు చదివితే ఏమై నా కల్గుతుందేమో ననే భయం వల్ల, చదువగోరే వారు కూడా మానేస్తున్నారు.

అందుకని అందరికీ అర్థమయ్యే వ్యావహారిక తెలుగు భాషలో సుందరకాండాన్ని సంస్కృతంలో ముఖ్యమైన శ్లోకాలని అక్కడక్కడ ఉంచుతూ వ్రాసాను. ఇప్పుడు సంస్కృతాన్ని చదవలేమేమో అనేభయమూ ఉండదు. అర్థం కాదేమో అనే దిగులూ ఉండదు. ఇక పారాయణాల్లోని భేదాలని చూద్దాం.

(I) 16 రోజుల పారాయణ విధానం

ఈ కాండలో మొత్తం 68 పర్వలు (సంస్కృతంలో కొన్ని శ్లోకాలని కలిపి చేసిన ఒక విభాగం పేరు) ఉన్నాయి.

కొందరు 'రాఘవ' విజయం దద్యాత్

మమ సీతాపతిః ప్రభుః" అనే వరుసలో పారాయణం చేస్తారు. అంటే, ఇందాక రామశబ్దాన్ని 2, 5, అక్షరాలకి సంకేతంగా గ్రహించినట్లు ఆయా అక్షరాలని బట్టి ఆ రోజుకి అన్నేసి సర్గలు పారాయణం చెయ్యడమన్నమాట.

2   4   4   4   8   1   8   1

రా   ఘ   వో   ని   జ   యం   ద   ద్యాత్   =   32

5   5   7   6   1   6   2   4   36

మ   మ   సీ   తా   ప   తిః   ప్ర   భుః   =   68

పారాయణ ప్రారంభం రోజున 2 సర్గలు, ఆ తర్వాతి రోజున 3వ సర్గ నుండి 6వ సర్గ వరకూ అంటే 4 సర్గలు. ఇలా 16 రోజుల్లో, కాండ పూర్తి చేసే విధానమే, 16 రోజుల పారాయణం అంటే. రాముడు షోడశకలాపరిపూర్ణుడు. 16 ఉత్తమ గుణాలు కల్గినవాడు కాబట్టి, 16 అంకె యోగ్యమై నదనే అభిప్రాయంతో, ఈ శ్లోకపాదం ప్రకారం పారాయణం చేయడం ఒక పద్ధతి. "సీతాభర్తయైన రాఘవుడు, నాకు విజయమును చేకూర్చుగాక!" అని ఈ శ్లోక పాదభావం.

సెలవులు నిర్ణీతకాలంలోనే ఉన్నవారికి, ఈ విధానం అనుకూలమైనది. అయితే 8 సర్గలు గరిష్ఠ పఠనం, కనిష్ఠం ఒక సర్గ పారాయణం చేయాల్సి వస్తుంది. 8 సర్గలని, పారాయణం చేయడానికి చదవడం బాగా అలవాటు ఉన్నవారికి గంట పడితే, లేనివారికి, మరో అరగంట అదనమౌతుంది. చిట్టచివరి రోజున ఈ గ్రంథం చివరన ఉన్న శ్రీ రామ పట్టాభిషేక సర్గని చదివి, మళ్ళీ సుందరకాండ ప్రథమ సర్గాన్ని చదివి పారాయణాన్ని ముగించాలి.

(ii) సప్త సర్గ పారాయణ విధానం

40 రోజుల దీక్ష తీసికొని చేయడం 'సుందరి' దీక్ష కదా! ఈ 68 సర్గల సుందరకాండని కూడా, రోజుకి 7 సర్గల చొప్పున, అంటే, ఈ రోజు 1 నుండి 7 సర్గలు, రేపటి రోజు 8 నుండి 14 సర్గలు . . . అలా రోజు 7 సర్గల చొప్పున పారాయణం చేస్తే, 39వ రోజుకి, 4 మార్లు సుందరకాండ పారాయణం అవుతుంది. ఒక సర్గ చదవవలసి వస్తుంది కూడా. (ఎందుకంటే 39 రోజుల్లో, రోజుకి 7 చొప్పున 273 సర్గలు చదవాలి కదా! 4 మార్లు 68 సర్గాలూ చదివితే $4 \times 68 = 272$ కదా! అందుకని). ఆ

మిగిలిన సర్గగా 'శ్రీరామ పట్టాభిషేక సర్గ'ని చదువుతారు. సుందరకాండ గ్రంథ ప్రారంభంలోని సర్గకూడా, 40వ రోజున చదివి ముగిస్తారు. రోజూ 7సర్గల చొప్పున చేయబడే పారాయణం వలన నవసర్గ పారాయణమని పేరు వచ్చింది.

ఇండాకటి పారాయణ విధానంలా, రోజురోజూ ఎన్ని సర్గలు? అని గుర్తుంచుకో నక్కఱలేకుండా, రోజుకి 7సర్గలు అని, మొద్దు అంకెగా గుర్తుంచుకొనే విధానం. 40 రోజుల దీక్షకూ అనువైనది.

(iii) నవతపారాయణ విధానం

రోజుకి 7సర్గలు చదివే వీలుకూడా లేని పక్షంలో, రోజూ ఒక సర్గపారాయణం చేయడం. 68 రోజుల్లో గ్రంథం అయిపోగానే ముగించేయకుండా, 69వ రోజున శ్రీరామ పట్టాభిషేక సర్గనీ, 70వ రోజున సుందరకాండ ప్రారంభ సర్గనీ పారాయణం చేసి ముగించడం. 70 రోజుల దీక్ష కాబట్టి, నవతపారాయణం అంటారు.

ఇవన్నీ, సమయాన్ని అవకాశాన్ని బట్టి, మనకి మనం నిర్ణయించుకొనేందుకు వీలుగా, చేయబడినవి.

ఇన్ని వెసులుబాటులున్నా పారాయణం కుదరడం లేదని అంటే, అదొక 'సాకు' మూత్రమే.

(iv) ఇంతకీ అర్థం తెలియని పారాయణం వ్యర్థమేకదా!

అందుకే సరళ వ్యావహారిక తెలుగు భాషలో సుందరకాండాన్ని వ్రాయడం జరిగింది. అర్థం తెలియకుండా పారాయణం చేస్తుంటేనే, ప్రయోజనం ఏదీస్తోందంటే, అర్థం తెలిసి చేస్తేనో. . . . అందుకే, ముఖ్యమైన శ్లోకాలను నడుమ నడుమ ఉంచి, సంస్కృత శ్లోకాలభావం చెడిపోకుండా, పారాయణానికి వీలుగా కూడా, 68 విభాగాలుగా వ్రాయడం జరిగింది.

(v) అందుకే, అర్థం తెలుసుకుంటూ ఇలా పారాయణం చేయండి!

చదివేది (పారాయణం చేసేది) తెలియకపోవడం వలననే, విసుగు పుట్టి, ఈ పని అయింతర్వాత పారాయణం చేద్దాం, అనుకుంటూ, అలా గడిపేసి, ఈ రోజుకి మాని, రేపు రెండూ కలిపి చేద్దాంలే, అనుకోడం, మొత్తానికి ఎగవేయడం సంభవిస్తోంది.

అందుకని, అర్థం తెలిసేలాగున, పాఠాయణం సాగేలాగున, మనకి కార్యం సాధింపబడే లాగున, నమయ నియమానికి లోబడి ఉండేలాగున, కథాప్రారంభానికి ముందు ఉన్న ప్రకారం పాఠాయణ శ్లోకాలు చదివి పాఠాయణం ప్రారంభించండి.

పాఠాయణ ప్రారంభానికి ముందు కొంత తెలుసుకోవలసి ఉంది.

వాల్మీకి మహర్షులవారు శ్రీమద్ రామాయణాన్ని వ్రాస్తూ, కొంత కొంత కథాభాగానికి, “కాండ” అని పేరు పెట్టారు.

శ్రీరామచంద్రునికి సీతమ్మతో పెళ్లి కావడం. అయోధ్యకి లక్ష్మణ, భరత, శత్రుఘ్నులు, కూడా, భార్యలతో రావడం వఱకూ ఉన్న కథని ‘బాలకాండ’ అన్నారు.

తైక, వరాలు కోరడం, సీతారామ లక్ష్మణులు పద్మాలుగు సంవత్సరాల వనవాసం కోసం అయోధ్యని వీడివెళ్లడం, అత్రిమహర్షి-ఆయన భార్య అనసూయా దేవీ, వీరిని ఆశీర్వదించడం, అనసూయాదేవి సీతమ్మకి వాడని పూలనీ, వస్త్రాలనీ బహూకరించడం వఱకూ ఉన్న కథని ‘అయోధ్యా కాండ’ అన్నారు.

సీతారామ లక్ష్మణులు అరణ్యంలో సంచరించడం, విరాధుణ్ణి వధించడం, మహర్షుల ఆశ్రమాలు సందర్శించడం, శూర్పణఖ రావడం సీతని రావణుడు అపహరించడం, కబంధుని వధ, శబరికి రాముడు దర్శనాన్ని ఇయ్యడం వఱకూ ఉన్న కథని, ‘అరణ్య కాండ’ అన్నారు.

సుగ్రీవుని భార్య “రుమ” ను ఎత్తుకుపోయి, తనభార్యగా చేసికొన్న ‘వాలివి’ వధించడం, అతని ప్రశ్నలకు సరైన సమాధాన మీయడం, తన భార్య సీతని వెదకే నిమిత్తం అంగదుని సేనానాయకత్వంలో, ఆంజనేయునికి అంగుళీయకాన్ని ఇచ్చి పంపడం, ఆంజనేయుడు మొదలైన వానర శ్రేష్ఠులు లంకా సముద్రం దగ్గరకు చేరడం, వఱకూ ఉన్న కథని ‘కిష్కింధకాండ’ అన్నారు.

ఈ మీదట రాబోయే కథని ‘సుందర కాండ’ అన్నారు.

వ్యక్తికి బలం ఉండవచ్చు. కాని బుద్ధిబలం లేక ప్రయోజనం లేదు. సింహం కుందేలు కథ చిన్నప్పుడు చదివాం. అయితే బుద్ధిబలం - శరీర బలం ఉన్నా, ధైర్యం లేకపోతే పరాక్రమాన్ని చూపించే అవకాశం ఉండదు. అలా శరీర-బుద్ధిబలాల్నా - ధైర్యం ఉన్నాయి కదా అని దేశాన్నిబట్టి, కాలాన్నిబట్టి పోయే విధానమూ, అన్నిటికీ మించి ఈ లక్షణాలతో పోలికలేని 'వినయము' లేకపోతే కార్యసిద్ధి కాదు. ఇవన్నీ కావాలనీ, అవన్నీ హనుమలోనే ఉన్నాయనీ గమనించి, అంగుళీయకాన్ని హనుమకే ఇచ్చాడు రాముడు.

మరోవిశేషం కూడా ఉంది. సీతాన్వేషణం అనేది రామకార్యం. భగవంతుని పనికి ఎవరెవరు ఎంతెంత సహాయపడగలరు? అని ప్రశ్నిస్తే 10 యోజనాలు ఎగురుతానన్న గజాడు 10వ వంతు సహాయపడగలనన్నాడన్న మాట. అలాగే గవాక్షుడు 20 యోజనాలశక్తి కలవాణ్ణి - అన్నాడంటే 5వ వంతు సహాయపడతానని అన్నాడన్నమాట. భగవదనుగ్రహం ఎవరి మీద ఉంటుంది? అంటే, సంపూర్ణంగా సహాయపడగలనని ముందుకొచ్చే వాడిమీద. అలాగని శక్తిలేనివాడు సహాయపడతానని చెప్పి ప్రయోజనమేముంది? అందుకే, ఇంతకు మించి మావలన కాదని చెప్పారు. శక్తికి మించి వాగ్దానం చేయదలచడం, సహాయం చేయడం కూడ తప్పే.

అందుకే జాంబవంతుడన్నాడు. 'దీనికి ఆంజనేయుడే తగును - అతని శక్తి అతనికి తెలియదు' అని. 'ఇదో పెద్ద పనా? ఇలా చేసాను - అలా చేసాను అని, చేసి ఉంటే పొగడు కోరాదనడానికీ, చేయకపోయినట్లయితే డాంబికాలు పల్క కూడదనడానికీ నిదర్శనమే, ఆంజనేయునకు తన బలం తనకు తెలియక పోవడం. పుట్టినపుడే సూర్యుని మ్రింగదలచిన శక్తి ఉన్నవానికీ, అందఱు దేవతల అనుగ్రహమూ, వరాలూ లభించిన వానికీ, 'అతని బలం అతనికి తెలియకుండా ఉండుగాక!' అని శాపం ఈయడంలోని ఔచిత్యం ఇదే.

ఎంత బలం తనకున్నదో తెలిసినందువలననే, రావణునకు అహంకారం పెరిగి, లంకానగరం సమూల ధ్వంసం కాబోతోంది. అహంకారం ఎవరికీ ఉంటే వారు నశించడమే కాక, వారిని ఆశ్రయించిన వారికీ నాశనం తప్పదని భావం. అందుకే మహర్షులు, హనుమకి 'తన బలం, తనకు గుర్తు చేస్తే తప్ప తెలియదు' అని శాపం ఇయ్యడం. మహర్షుల శాపాలు ఎక్కడ చూచినా, వ్యక్తులకి వరాలే గాని, శాపాలు ఎక్కడా కానేకావు.

గుర్తు చేసేవాడు ఉంటే కదా, హనుమకి గుర్తు వచ్చేది. పోనీ - "జాంబవంలా? గుర్తుచెయ్యి" అని రాముడు చెప్పాడా? - లేదు. పని సాధించుకోవలసిన రాముడు ఎందుకు చెప్పలేదు? ఆ బుద్ధికూడ అక్కడివాళ్లకి కలిగి పనిని సాధించాలి' అని.

రాముని ఆలోచన చిత్రమై నది. సీతమ్మని ఎఱిగిన లక్ష్మణుడు చెంతనే ఉంటే కాదని, ముక్కు మొగం ఎఱుగని అంజనేయుణ్ణి, లంకకి పంపించదలిచాడు. ఈయన పంపదలిస్తే, హనుమకూడా, 'నేనెఱుగను' అనకుండా వెళ్లడానికి సంకల్పించాడు. దక్షిణ సైన్యానికి నాయకుడు అంగదునకుగాని, అందఱికంటే పెద్దవాడైన జాంబవంతునకుగాని, ఈ అవకాశం లేక, హనుమకే ఈ అవకాశం. రాముడు ఇచ్చాడు. దీన్నే 'భగవదనుగ్రహం' అంటారు. మనం చేయలేని పనినికూడా, మనమీద భగవంతునకు అనుగ్రహ బుద్ధి, కల్గిన రోజున మనకే అప్పచెస్తాడు.

రాముని అంగుళీయకం ఎవరికీ కాకుండా, తనకే యిచ్చినా మిగిలిన వారిని తక్కువగా చూడడం కాని, తానే ఎక్కువ, అని భావించడం కాని హనుమకే లేవు.

ఈ లక్ష్మణాలన్నీ, హనుమకి, నిరంతరం రాముణ్ణి మనసా భావన చేయడం వలన కలిగాయి. ప్రతి సందర్భంలోనూ, "ఇలాటి సందర్భంలో రాముడైతే ఏం చేస్తాడు?" అని ఆలోచించడమే, "రామభావన భావనం" అంటే. ఆ 'రామభావన భావనం' కలవాడు హనుమ.

అయోధ్యా రాజ్యం వచ్చినా, ముఖంలో ఏ మార్పు, అహంకారం రామునికి ఎలా లేవో, అలాగే హనుమకి కూడా, రాముడు అంగుళీయకాన్ని ఇచ్చినా, మార్పులేదు. ముఖంలో ఇలాటి స్థితి లక్ష్మణునకు ఇంకా ఏర్పడలేదు. అందుకే, దూత లక్ష్మణుడు కాదు, అంజనేయుడే.

వర్షకాలం దాటగానే వస్తానన్న సుగ్రీవుడు రాకపోతే, లక్ష్మణుణ్ణి దూతగా కిష్కంధకు పంపి, లక్ష్మణునకు తెలియకుండా పరీక్ష పెట్టాడు రాముడు.

ఏ క్రోధం, దూతకృత్యాన్ని చెడుగొడుతుందో, అదే కోపంతో, 5 తలల పాములా వెళ్లిన లక్ష్మణుడు, సుగ్రీవుని మేధావితనం వలన, తార ఎదురు రాగానే, చప్పచల్లారిపోయాడు.

శయ్యా గృహం నుండి, పర పురుషుడు చూడ వీలేని రీతిలో తార వస్తే, తలదించుకుని, తార అడిగినప్రశ్నలకి సమాధానంకూడ, పలుకలేక పోయాడు లక్ష్మణుడు.

వానరసేనలని తెచ్చినా, పరీక్షలో మాత్రం రాముడనుకున్నాన్ని ఎక్కువ అంకాలతో (Marks), లక్ష్మణుడు ఉత్తీర్ణుడు కాలేదు. ఇక్కడ సమాధాన వ్రాసిన దిద్దిన వాడు హనుమ. పరీక్ష పెట్టినవాడు రాముడు. అభ్యర్థి లక్ష్మణుడు. పరీక్ష కేంద్రం కిష్కింధ.

ఈ లక్ష్మణుడు, లంకకి వెడితే ఏమౌతుంది? అనేది, ఇక్కడే తేలిపోయింది.

ఇక్కడి సుగ్రీవుని కంటే ఎన్నోరెట్లు మాయావి రావణుడు, అక్కడున్నాడు. ఇక్కడి తారకంటే, అనౌచిత్యంగా, అసభ్యంగా కన్పించే నిత్య శృంగారరాయణలైన

స్త్రీలు ఎందరో, అక్కడున్నారు. ఇంతే కాక, ఇక్కడ కోపం రాదగిన సంఘటనలు మించిన, అనేక సంఘటనలు అక్కడ రానున్నాయి. అన్నింటికీ మించి, సుగ్రీవుడులాటి వాణ్ణి కూడా మాల వినేలా చేయగల హనుమ, ఇక్కడ ఉన్నాడు కాబట్టి, పనిజరిగింది. అక్కడ అలాంటివాడు విభీషణుడు ఉన్నాడు. హనుమతో బలపరాక్రమానికి సాటిరాడు.

మఱి, లక్ష్మణుణ్ణి వెంట తెచ్చుకున్నది ఎందుకు? అంటే, గ్రామంగాని, నగరంగాని, 14 ఏండ్ల కాలంలో, ప్రవేశించరాని నియమం కల రామునికి, సుగ్రీవుని వద్దకు పంపేందుకు కావాల్సిన వ్యక్తి, అంతరంగికుడై ఉండాలి కదా! అందుకున్నాడు. తన మానసిక బాధని వినడానికి, ఇంకా శూర్యణు, అయోముఖి, అనే వాళ్ల ముక్కు చెవులు కోయడం, మొదలైనవాని కోసమున్నాడు.

అలాగే, సుగ్రీవుడు కూడ దూతకృత్యానికి పనికిరాడు. రాజైనవాడు దౌత్యానికి పోరాడు. పైగా, అతడు లేకపోతే, అతని సైన్యం తనమాల వినకపోవచ్చు. లేదా లంకకి వెళ్లిన సుగ్రీవుడు, మాయావియైన రావణునితో చేయి కలిపితే, విషయం జటిలం కావచ్చు. అదీ కాక, అనుమాన స్వభావం కల సుగ్రీవుడు, తాను లంకకి వెళ్లిన కాలంలో, తన సైన్యాన్ని రాముడు, తనచెవుకు తిప్పేసుకున్నాడేమోనని భయపడవచ్చు. దానితో పని అయినా కాకపోయినా, అల్ప వ్యవధిలో, తిరిగి వచ్చేస్తాడు. దౌత్యం చెడుతుంది. అన్నింటికీ మించి, అంగదునికి సైన్యంమీద అధికారం, కొంతకాలమైనా ఉండడం సుగ్రీవునకు గిట్టనిది.

అంగదుడు కూడ, దూతకృత్యానికి పనికిరాడు. పినతండ్రీ సుగ్రీవునికి, వీనికి సహృదయత అంతగా లేదు. వానరసైన్య మధ్యంలో, సుగ్రీవుని గూర్చి చాల తప్పుగా మాట్లాడాడు.

సముద్రపు బొడ్డుకి రాకముందు ఇతడు వెడితే, అలోచనలు సుగ్రీవునిమీదా, అలోచనలు లంకలోనూ ఉండి, పని సామకూలపడదు. ఇక ఈ యిద్దరిలో ఎవరు పనిని సాధించినా, మఱొకరికి అసూయా ద్వేషాలే.

ఇలాంటి రామభావనని భావించగల జాంబవంతుడు కూడ, ఇక్కడే ఉన్నాడు. భగవద్భావనతో, శ్రీ మహావిష్ణు త్రివిక్రమావతారాన్ని, ముమ్మాటు ప్రదక్షిణం చేయాలని సంకల్పించి, ఇరవైయొక్క మాటులు చేయగలిగాడు. అందుకే, అలాంటి జాంబవంతుడు, - సరియైన కాలం ఇది అని గ్రహించి - సరియైన వ్యక్తి అంగుళీయ కాన్ని పొందిన 'హనుమ' అని గ్రహించి - అతని బలం అతనికి గుర్తుచేసి, మహేంద్ర పర్వతంపై, సముద్రం ముందు, లంకకి ఎగిరేందుకు వీలుగా, అంజనేయుణ్ణి నిలిబెట్టాడు.

ఇక్కడి నుండి సుందరకాండ ప్రారంభమన్న మాట.

దీనికే “సుందర కాండ” అని ఎందుకు పేరు పెట్టాలి?

మిగిలిన కాండలన్నీ ‘సుందర కాండ’లు కావా? ఏదో విశేషం లేక ఇలా పేరు పెట్టరు కదా! వరసగా విశేషాలు చూద్దాం.

1. శ్రీ మద్రామాయణానికి కథానాయకుడు రాముడు. ఏ కథలోనైనా నాయకుడు అన్ని విభాగాలలోనూ (రామాయణంలో “కాండ”లలో) కన్పించి తీరాలి. బాల - ఆయోధ్య - ఆరణ్య - కీష్కింధలలో కన్పించే రాముడు, సుందరకాండలో కన్పించడు. మీద నున్న యుద్ధ - ఉత్తర కాండలలో మళ్ళీ దర్శనమిస్తాడు. నాయకుడైన రాముడు కన్పించని కాండే అయినా, పరోక్షంగా ఆయన గుణగణాల ప్రశంస ఉన్న కాండ కాబట్టి “సుందరం”.
2. తప్పిపోయినవారిని గానీ, ఎత్తుకుపోబడిన వారినిగానీ, వెదకడానికి, వారిని ఎఱుగున్న వ్యక్తులను పంపిస్తాం. కాని సీతాముఖం ఏనాడూ ఎఱుగని ఆంజనేయుణ్ణి (ఒక్కణ్ణే) పంపించాలని రాముడు సంకల్పించడం, అలాగే ఆంజనేయుడు బయలుదేరడం, అనే విచిత్రత ఉన్న కాండ కాబట్టి “సుందరం”.
3. కథకి సంబంధించిన అన్ని కాండలలోనూ నాయకుడూ, నాయికా అనే ఇద్దరూ సహజంగా ఉంటారు-ఉండాలిక్కాడ. కాని అయ్యవారే (రాముడే) ఉండి, అమ్మవారిని (సీతమ్మ) తలుస్తూ ఉన్న కాండ “కీష్కింధం”. అమ్మవారే ఉండి, అయ్యవారిని తలుస్తూ ఉన్న కాండ “సుందరం”. అందుకని కూడ “సుందరం”.
4. తన భర్త రాజ్యం లేనివాడై, తనను కోరే రావణుడు రాజైనా - తన భర్త సంపద లేనివాడై, రావణుడు సంపన్నుడు అయినా - తన భర్త నార బట్టలు కట్టగా, రావణుడు పట్టవస్త్రాలు ధరించినా - తన భర్త అడవిలో ఉన్నా, రావణుడు మహామందిరాలలో ఉన్నా - తన భర్త తననే కోరుతూ, రావణుడు కూడా కోరుతూ ఉన్నా - తన భర్తే తనకు సర్వస్వమని పత్ని, భారతీయ సంప్రదాయాన్ని కోటిన్లోతో ఎలుగెత్తి ఆచరించి చెప్పిన సీతమ్మ ద్వారా, స్త్రీ ఔన్నత్యాన్ని, ఆచరింపదగిన ధర్మాన్నీ చెప్పించిన కాండ, కాబట్టి ‘సుందరం’.
5. ఎంతో ఆలోచనతో, రామలక్ష్మణులు లేని సమయం కోసం వేచి ఉండి బలాత్కారంగా అపహరించికొని వచ్చిన సీతమ్మని, ఆకాశంలో వెడుతూన్న ఏ

గంధర్వుడు, కిన్నరుడు మొదలైన ఎవరైనా చూచి, రామునకు విన్నవించేలా, ఆశోకవనంలో బహిరంగంగా ఉంచి, తన మనస్సుని సరిగా అర్థం చేసికోవలసినదిగా రావణుడు ప్రార్థిస్తూ, దర్శనమిచ్చే కాండ, కాబట్టి “సుందరం”

6. అలా అపహరించిన సీతమ్మని, ఎంతో గట్టి రక్షణలో ఉంచాలని తెలిసిన రాజైన రావణుడు, అంగవైకల్యం ఉన్న రాక్షస స్త్రీలనే కాపలా పెట్టి, తన మనసుని అర్థం చేసికొనమని ప్రార్థిస్తూ దర్శనమిచ్చే కాండ, కాబట్టి “సుందరం”.
7. “తీసికొని వెళ్లి రామునకు నమర్చిస్తాను రమ్మని” అంజనేయుడు ప్రార్థిస్తే, ప్రతి క్షణమూ మనోవ్యధతో క్రుంగిపోతున్నట్లు కన్పించిన సీతమ్మ, “రాను” అని బదులు పల్కిన గట్టిదనం ఉన్న కథ కలిది, కాబట్టి “సుందరం”
8. ఇష్టం లేని ఆమెను, తన భార్యలముందే బ్రతిమలాడుతూ, తనవారి ముందే “కుక్కా!” అనే తిట్లు దగ్గజనుండి, పైవరన తిట్లని తిట్టించుకొనే లంకాధినేత ఉండే కథ, కాబట్టి “సుందరం”
9. కైకమ్మ కోరిక ప్రకారం, ఏ పద్నాలుగు సంవత్సరాలూ రెండునెలల్లో తీర బోతున్నాయో, ఆ రెండు నెలల్నే తానుకూడా గడుపుపెడుతూ, తన యథార్థ రూపం గమనించమని ప్రార్థించే కథ కలి రావణుడున్న కాండ, కాబట్టి “సుందరం”
10. ముగ్ధ, కుంత, తోమర, ప్రాస, మొదలైన పేర్లుగల మారణాయుధాలని నిత్యం ధరించి తిరిగే రాక్షసులని, నిరాయుధుడై వణికింపచేసిన చరిత్రకలి అంజనేయుడున్న కాండ, కాబట్టి “సుందరం”.
11. రావణుణ్ణి చంపగల దైవశక్తి తనలో ఉండి, సాక్షాత్తు శ్రీ మహావిష్ణు స్వరూపుడే అయి కూడా, మానవ ధర్మంతోనే పోరాడాలని నిశ్చయించిన రాముని చుట్టూ తిరిగే కథ ఉండే కాండ, కాబట్టి “సుందరం”.
12. తిండి రావణునిదే అయినా, బుద్ధి మాత్రం సీతాపక్షాన ఉండి, సీతమ్మ శుభాన్ని కోరే త్రిజట, సరమ మొదలైన రాక్షస కాంతలున్న కథ ఉండే కాండ, కాబట్టి “సుందరం”.
13. భస్మం చేయగల శక్తి ఉండి కూడా, రాముని ఆదేశాలకై ఎదురు చూస్తున్నానని పలుకుతూ, భయం పైకి నటిస్తూ, లోపల మహాదైర్య సాహసాలున్న సీతమ్మ ఉన్న కాండ, కాబట్టి “సుందరం”.
14. జీవాత్మ రూపిణియైన సీతమ్మని, పరమాత్మ రూపమైన రామునితో సందానం చేయడానికి, శరీరమనే “లంక” అంతా అన్వేషిస్తూ గురురూపంలో ఉన్న అంజనేయుని కథ ఉన్న కాండ, కాబట్టి “సుందరం”.

15. 24,000 శ్లోకాల రామాయణంలో, 12 వేలవ శ్లోకంతో ఈ కాండ ప్రారంభమౌతుంది. మొదటిదైన బాలకాండలానే, ఈ కాండ మొదటి శ్లోకం ప్రథమాక్షరం 'త' - చివరి శ్లోకం చివరి అక్షరం 'త' - అందుకని "సుందరం".
16. 'విద్యాధులు' అంటే విద్యార్థి, విద్యార్థిని - ఇద్దరినీ సంబోధించినట్లే. దీన్ని ఏకశేష సమాసం అంటారు. అలాగే 'సుందరశ్చ సుందరీ చ సుందరౌ' తయో రధిక్పత్య ప్రవృత్తః సుందరకాండః అని అర్థం చెప్తే సుందరుడైన (విష్ణు సహస్ర నామాల్లో ఒకటి) రాముణ్ణి గూర్చి పరితపిస్తున్న సుందరియైన (బాలా త్రిపుర సుందరి) సీతని, వెదకి వానరుడై, నరునికి ధైర్యాన్నిచ్చిన సుందరుడున్న (సుందర హనుమాన్) కథ కలిగిన కాండ, కాబట్టి "సుందరం".
17. తనకి నిత్య సన్నిహితుడైన లక్ష్మణస్వామి చెంతనే ఉన్నా, ఈ మధ్యే పరిచితుడైన ఆంజనేయునికి అంగుళీయక మిచ్చి, దూతగా లంకకి పంపాడు, కాబట్టి "సుందరం".
18. సత్యం శివం సుందరం బ్రహ్మ. బ్రహ్మ పదార్థం ఈ మూడు గుణాలతోనూ ఉంటుందిట. మూడు కాలాల్లోనూ ఒకే రీతిగా ఉండేది సత్యం. సర్వకాలాల్లోనూ శుభాన్ని కల్గించేది శివం. అన్ని కాలాల్లోనూ వినయాన్ని వహింపచేసేది సుందరం. ఈ మూడు పర బ్రహ్మగుణాలూ వర్ణింపబడిన కాండ, కాబట్టి "సుందరం".
19. రాముడు స్వయంగా బాలకాండలో చేసిన తాటకావధి ద్వారా ఆయన భుజశక్తి - అయోధ్యాకాండలో తానే చూపిన పితృవాక్య పరిపాలనం ద్వారా ఆయన సత్యశక్తి - అరణ్యకాండలో తానే వ్యతిరేకించిన శూర్పణఖ ద్వారా ఆయన శీలసంపదా - కిష్కింధాకాండలో తానే వధించిన వాలి ద్వారా ఆయన ధర్మ పరరక్షణ బుద్ధి - తెలుస్తాయి. ఇవన్నీ రాముడే స్వయంగా సాధిస్తే, ఆయన కంటే ఆయన నామం, సేవ గొప్పవని తలచి, రామదూత అయిన ఆంజనేయుడు, పై రామ లక్షణాలన్నిటినీ తనయందు నిలిచిఉన్న రాముని వలన సాధించి చూపిన కాండ, కాబట్టి "సుందరం".
20. తన కంటే వృద్ధులైన జాంబవంతుడు మొదలైన ఎలుగురాజులున్నా - దీర్ఘదృష్టి ఉన్న సంపాతి మొదలైన పక్షి రాజులున్నా - సుగ్రీవుడు మొదలైన వానర రాజులున్నా - రామనామాన్ని, దృఢంగా నమ్మితే ఆసాధ్యం లేదని నిరూపించిన ఆంజనేయుడున్న కాండ, కాబట్టి "సుందరం".

21. ఇలా ఎన్నో విశేషాలూ ఇవికాక, కవితా సౌందర్యం భావ సౌందర్యం, వంటివి దీనియందు ఉండడం వల్ల “సుందరం”.
22. అయ్యవారైన రాముని నుండి బయలుదేరి అమ్మవారిని దర్శించి రాముని కంటే సీతమ్మయే గొప్పదని అంజనేయుడంతటివాడు నిశ్చయించి చెప్పిన కథ ఉన్న కాండ కాబట్టి “సుందరం”.
23. పదమూడు సంవత్సరాలపాటు సాగిన కథకి ఒకేఒక్క రాత్రిలో ముగింపు ఉపాయం నిర్ణయింపబడిన కథ కల కాండ కాబట్టి సుందరం. (ఎంతో కాలంగా ఉన్న దుఃఖం ఒక్కరోజులో తొలగింపచేయగల శక్తిగల కాండ కాబట్టి పారాయణం వలన “సుందరం”.)
24. సీతారామాంజనేయ ఉపాసన వలన క్రొత్తశక్తి, భక్తితోకూడిన అనుభవమూ ఈయగల శక్తి కల కాండ కాబట్టి సుందరం. గాయత్రీ మంత్రాక్షరాలు 24 వలె, 24 విశేషాలు ఉండి, గాయత్రీ మంత్రాక్షర శక్తిని ఇముడ్చుకున్న రామాయణంలోని ఈ కాండ, పారాయణం వల్ల ఫలితాన్ని యిస్తుంది కాబట్టి సుందరం.

ఇన్ని విశేషాలుండడం బట్టే

“త్రివర్గ ఫలకామేన విపదుత్తరణేచ్ఛనా |

శ్రీమత్సుందర.కాండస్య పాఠః కార్యో విజానతా” |

అన్నారు పెద్దలు. “ధర్మార్థకామాలూ, సత్వరజస్తమో గుణాలూ అనే ఈ మూటవల్ల కలిగే ఫలాన్ని పొందదలచినా సాంసారిక, మానసిక కష్టాల నుండి దాటదలిస్తే ఫలాన్నిచ్చే సుందర కాండని చదివి తీరాలి” అని దీనిభావం. చివరిగా మఱొక్క మాట.

“సుందరే సుందరో రామః

సుందరే సుందరీ కథా

సుందరే సుందరీ సీతా

సుందరే కిన్న సుందరమ్? సుందరకాండలో

రాముడు సుందరుడు (ప్రవర్తన చేత).

సీత సుందరి. (శీల నవదవేత).

కథ సుందరం. (అంతరార్థం తెలియం చేత).

ఇలా సుందరంలో, ఏదీ సుందరంగా ఉండదు?

కథా ప్రారంభానికి ముందు గమనికలు

- (1) ప్రతి సర్గానికి కథా, కథ అయ్యాక “విశేషాంశాలు” వేటు వేటుగా వ్రాయబడ్డాయి. పారాయణం చేసికో దలచినవారు ‘కథ’ వఱకూ చదివితే చాలు.

కథ ఒంటపట్టి (ఒంటిలో ప్రవేశించే) శరీరం రామమయం కావాలంటే, విశేషాంశాలని తరవాత చదువుకోండి.

సమయం ఉంటే, విశేషాంశాలని పారాయణకాలంలోనూ, చదువుకోవచ్చు. తప్పుకాదు. అలా అని విశేషాంశాలు చదవకపోతే, దోషమూ రాదు.

- (2) కథాభాగంలో అక్కడక్కడ 1, 2... అని ఇలా అంకెలు కన్పిస్తాయి. అక్కడక్కడ విశేషాలున్నాయని అర్థం.

‘విశేషాంశాలు’ అనే శీర్షికలో కూడ కథాభాగంలో అంకెలు వేయబడిన ఆ వరుసలోనే విశేషాలు వ్రాయబడ్డాయి. అన్ని సర్గల మొత్తం కథ చివర, వేదాంతపరమైన అంతరార్థం, కాండ మొత్తానికి ఉంది.

- (3) గాయత్రీమంత్ర బీజాక్షరాలున్న శ్లోకాలూ, ఇంకా నోటికి రాదగిన శ్లోకాలూ, ఇతర ముఖ్య శ్లోకాలూ, కథాభాగంలో వ్రాయబడ్డాయి.

పారాయణ చేసే వారికి ఫలితం చేకూరేందుకే ఈ ప్రయత్నం.

- (4) అద్భుతవశాత్తూ, పశుసవ్యూదులకి లేని ‘బుద్ధిని’ మనకి భగవంతుడిచ్చాడు.

కథని చదివేటప్పుడు కళ్లలో ఊహిస్తే, కథ కళ్లలో కన్నడి రామాయణం ఒంటపట్టి శరీరం రామమయమౌతుంది. సుందరకాండ పారాయణ ఫలితం లభిస్తుంది.

లేని వక్షంలో నమయం, శ్రమా దండుగ లెరాయి.

పారాయణ ప్రారంభంలో చదువ వలసిన శ్లోకాలు

మీకు తోచిన ఒక పురోహితుని పిలిచి, ప్రారంభపు రోజున మాత్రమే, గణపతి పూజ, సంకల్పము (సుందరకాండ పారాయణం కరిష్యే వలకు) చేయించమని చెప్పండి. 'కరిష్యే' అని వారు చెప్పించాక మీరు ఇలా చదువుకోండి. పురోహితులు లభించని పక్షంలో (ఇతర రాష్ట్రంలో ఉన్న తెలుగువారు ఈ సందేహాన్ని వ్రాసారు) వినాయకుని ప్రార్థన శ్లోకాన్ని భక్తితో చదివి కొబ్బరికాయ కొట్టి, 'సుందరకాండ పారాయణాన్ని నిర్విఘ్నంగా కొనసాగింపజేయి స్వామీ!' అని ప్రార్థించి పారాయణాన్ని ఇలా ప్రారంభించండి. ఈ క్రింది శ్లోకాలని నైకే చదువుకోండి.

మాతా రామో మత్పితా రామచంద్రః

స్వామీ రామో మత్పూజా రాఘవేశః ।

సర్వస్వం మే రామచంద్రో దయాలుః

నాన్యం దేవం నైవ జానే నజానే ॥

ఆపదా మపహర్తారం దాతారం సర్వసంపదామ్ ।

లోకాభిరామం శ్రీరామం భూయో భూయో సమామ్యహమ్ ॥

కూజంతం రామరామేతి మధురం మధురాక్షరమ్

ఆరుహ్య కవితాశాఖాం వందే వాల్మీకి కోకిలమ్ ॥

శిరో మే రాఘవః పాతు-ఫలం దశరథాత్మజః

కాసల్యేయో దృశౌ పాతు- విశ్వామిత్రప్రియః శ్రుతిః ।

ఘ్రాణం పాతు మఖత్రాతా-ముఖం సామిత్రీ వత్సలః ॥

జిహ్వం విద్యానిధిః పాతు-కంతం భరతవందితః ।

స్కంధౌ దివ్యాయుధః పాతు -భుజౌ భగ్నైశ్చకార్ముకః ।

కరో సీతాపతిః పాతు- హృదయం జామదగ్న్యజిత్ ॥

పార్శ్వే రఘువరః పాతు - కుక్షీ మిక్ష్వాకునందనః

మధ్యం పాతు ఖరధ్వంసే - నాభిం జాంబవదా శ్రయః ।

సుగ్రీవేశః కటిం పాతు- సక్థని హనుమత్పృథుః ॥

ఊర్ధ్వా రఘూత్తమః పాతు - గుహ్యం రక్షః కులాంతకృత్ ॥

జానునీ సేతుకృత్ పాతు- జంఘే దశముఖాంతకః ।

పాదౌ విభీషణ శ్రీదః - పాతు రామో అభిలం వపుః ॥

జయత్యతిబలో రామో లక్ష్మణశ్చ మహాబలః ।

రాజా జయతు సుగ్రీవో రాఘవేణాభిపాలితః ॥

నమోఽస్తు రామాయ సంక్షణాయ

దేవ్యై చ తస్యై జనకాత్మజాయై ।

నమోఽస్తు రుద్రేంద్ర యమానిలేభ్యో

నమోఽస్తు చంద్రాగ్ని మరుద్గణేభ్యః ।

స్వస్త్వస్తు రామాయ సంక్షణాయ

తథా పితౄర్మే జనకస్య రాజ్ఞః ।

దాసోఽహం కోసలేంద్రస్య

రామస్వాక్షిప్తకర్మణః ।

హనుమాన్ శత్రుసైన్యానాం

నిహంతా మారుతాత్మజః ॥

అస్త్రవిజ్ఞయతాం రామో లక్ష్మణశ్చ మహాబలాః ।

రాజా జయతు సుగ్రీవో రాఘవేణాభిపాలితః ॥

ఇప్పుడు, రోజుకి ఒక సర్గచొప్పున, కథా ప్రారంభం నుండి ఈ గ్రంథంలోని భాగాన్ని శ్రద్ధతో చదవండి. అయిపోయిన వెంటనే, పై భాగంలోని

‘జయత్యతిబలో రామో లక్ష్మణశ్చ మహాబలాః’ అనే చోటి నుండి, ‘రాజా జయతు సుగ్రీవో రాఘవేణాభిపాలితః’ వరకు చదివి, ఈ క్రింది మంగల శ్లోకాలు కూడ చదవండి.

మంగలం కోసలేంద్రాయ మహనీయ గుణాత్మకే

చక్రవర్తి తనూజాయ సార్వభౌమాయ మంగలమ్ ॥

ఆసాద్య నగరీం రమ్యామ్ ఆయోధ్యాం సహ సీతయా

రామాయ రామభద్రాయ రామచంద్రాయ మంగలమ్ ।

ఈ ప్రకారం మంగళం పలికి, ఏదో ఒకటి భగవంతునకు “నైవేద్యం”గా పెట్టండి. (అరటిపండు 1 లేదా పటికబెల్లం లేదా పంచదార) ఇంతే పారాయణమంటే.

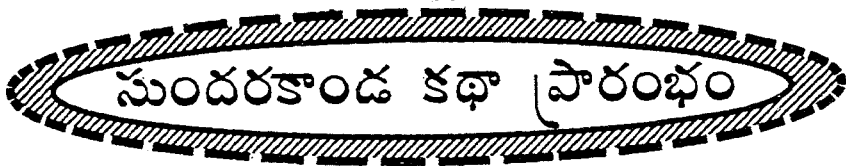
ఇలా 68 రోజులూ ఆయాక, మళ్ళీ 1వ సర్గని పారాయణం చేసి ఆంజనేయస్వామి ఆలయానికి వెళ్లి, స్వామికి అష్టోత్తర శత నామపూజ చేయించి, దీక్ష విరమించానని, ఆయనతో మనసులో ప్రకటించండి.

ఎంతటి మనశ్శాంతి చేకూరుతుందో, మీరే తెలుసుకుందురు గాక!

రామాయ రామభద్రాయ రామచంద్రాయ వేధసే ।

రఘునాథాయ నాథాయ సీతాయా పతయే నమః ।

1వ సర్గము

అంజనేయుని నాలుగు అసాధ్య కార్యాలు

తతో రావణ (1) నీతాయా సీతాయా శత్రుకర్షణః | (2)

ఇయేష పదమన్వేష్టుం చారణాచరితే పథి || (1)

జాంబవంతుడు ప్రోత్సహించిన మీదట, శత్రువులని నాశనం చేసే స్వభావం కల హనుమ, సీతాదేవిని వెదుకడలించి సముద్రం ఎదుట నిలుచున్నాడు. చుట్టూ వానరగణం నిలబడి ఉంది. రావణుడు ఎత్తుకొనిపోయిన సీత జాడని, దేవలోకంలో పాలులు పాడే 'చారణులు' ఆసేవారు ప్రయాణించే మార్గంలో పోయి తెలుసుకోవాలని సంకల్పించాడు.

ఎదురుగా అంతా నీరే. అలలతో ప్రతిధ్వనిస్తున్న సముద్రాన్ని చూచాడు. 'ఇదెంత?' అన్నట్లు, తలా - మెడా పైకెత్తి చూచేవారికి మదించిన వృషభం (3)లా కన్పించాడు.

ప్రయాణానికి ముందు వేగంగా, అటూ, ఇటూ, ఆనందంతో సంచరిస్తూ, పక్షి - మృగ సమూహాలని బెదరకొడుతూ సింహం (4)లా కనిపించాడు.

మదించిన ఏనుగులకి ఆటపట్టు అయిన, ఆ పర్వతంలోని ఒక ప్రదేశంలో నిలువబడిన హనుమ, మడుగు మధ్యలో ఏనుగు (5)లా అనిపించాడు.

న సూర్యాయ మహేంద్రాయ పవనాయ న్వయం భువే! (6)

భూతేభ్య శ్చాంజలిం కృత్వా చకార గమనే మతిమ్ || (8)

ప్రయాణానికి ముందు దేవతలకి నమస్కరించవలెననే ఆలోచనతో, సూర్యునికీ, ఇంద్రునికీ, వాయువుకీ, బ్రహ్మకూ, పంచభూతాలకీ నమస్కరించి, మళ్ళీ తూర్పునకు తిరిగి తన, తండ్రి వాయువునకు నమస్కరించాడు.

ఇలా నమస్కరించగానే, హనుమ శరీరం పెద్దది కాసాగింది. (7) నాలుగు పాదాలమీదా, వానర రూపంతో అడ్డంగా నిలబడిన హనుమ శరీరం, 4 దిక్కులకూ, ఊర్ధ్వ

దిక్కుకీ పెరగసాగింది. వానరులు మొదట చూచినప్పుడు, అంజనేయుని మెడ ఉన్నచోటుకీ, ఇప్పటి హనుమకీ చీలమండలు వచ్చాయి. అంత ఎత్తు ఎదిగిడు. అలాగే వెనుకకీ, ముందుకీ, ప్రక్కలకీ కూడా శరీరం పెరిగి 10 యోజనాల వెడల్పు, 30 యోజనాల పొడుగుగా అయిన శరీరం అయింది. పర్వదినాల్లో సముద్రునిలా, పరమోత్సాహంతో ఉన్నాడు హనుమ. నమస్కరిస్తూ నిలువబడిన అంగదాది వానరాలు తమ మెడని ఎత్తినా చూడ లేనంత ఎత్తుగా పెద్దగా అయ్యాడు హనుమ.

ఎగురదలచిన హనుమ, ఒక్కసారి పర్వతం మీద ఊగగానే, పర్వతం కదలి సాగింది. ఆ కదులుడికీ చెట్లు పూలురాల్సి, అంజనేయుడికీ శుభం పలికనట్టేంది. తన నిండా పూలుపడి ఆ పర్వతం 'పుష్పగిరి'లా ప్రకాశించింది. ఆ పర్వతపు గుహలో ఉండే జంతువులు, పర్వతం కదలిడంతో ఒకదానిపిమ్మట మఱొకటి అతిభయంకరంగా అణిచాయి. పర్వతంలో ఉన్న సర్పాలు, అకస్మాత్తుగా పడగలు విప్పి, కంఠం మీది కృష్ణపాదాలు కన్నడేలా నిటారుగా నిలిబడి, ఎట్టుని కళ్లతో, కోపంగా ఆ రాళ్లని ఎన్నోమార్లు కాల్లు వేసాయి. విషాన్ని హరించే ఓషధులు ఆ పర్వతం మీద ఉన్నా, విషం తీవ్రతకీ రాళ్లు, ముక్కలు ముక్కలుగా పగిలిపోనే పోయాయి. తాపసులంతా ఏది జరుగుతోందో తెలియక భయపడ్డారు. విద్యాధర దంపతులు ఎందఱో, తమవిలువయిన వస్తువులను విడిచి ఆకాశంలోకి ఎగిరిపోసాగారు. ఎగురుతూ క్రిందికి చూడగా, పర్వతంలోని మహర్షులు వారితో ఇలా అన్నారు.

రామార్థం వానరాణాం చ చికిర్షన్ కర్మ దుష్కరమ్ | (8)

సముద్రస్య పరం పారం దుష్ప్రాపం ప్రాప్తు మిచ్ఛతి || (30)

“విద్యాధరులారా! రామునికోసం, అతని ఆభ్యుదయాన్ని కోరే వానరుల కోసం, ఎవ్వరూ చేయలేని, సముద్రాన్ని దాటడం అనే అసాధ్యకార్యాన్ని ఇతడు చేస్తున్నాడు” అని. ఇలా దాటదలచడం మొదటి అసాధ్యకార్యం.

తన వలన పుట్టిన ఈ ఉపద్రవాలకీ ఆనందించాడు. సంతోషంతో ఒక్కసారి ఒళ్లు విరిచాడు. అన్నివైపులకీ వెళ్లబోయే వాడిబాణాల్లాగా, శరీరంమీద రోమాలు నిలిబడ్డాయి. గరుడుడు పాముని పట్టుకోగా, పాము వేగంగా తిరిగినట్లు, అతని తోకని గుండ్రంగా త్రిప్పాడు. ముందు కాళ్లని రెంటినీ దూరంగా చాపి, ఎగరడానికై పర్వతాన్ని గట్టిగా పట్టుకొన్నాడు. శరీరాన్ని సాగదీయడంతో నడుం సన్నగా కన్పించింది. పెద్ద భయంకరమైన పెడబొబ్బ పెట్టాడు. పక్షులు ఎగిరిపోయాయి. మృగాలు చెల్లాచెదురై పోయాయి. ఎగిరే దూరాన్ని ఒకసారి కళ్లతో చూచి, హృదయంలో ప్రాణ (9) వాయువుని బంధించి, ఎగురవలసిన ఆకాశాన్ని మళ్ళీ చూస్తూ వానరులతో ఇలా అన్నాడు.

యథా రాఘవనిర్ముక్తః శరః శ్వసన విక్రమః (10)

గచ్ఛేత్తద్వ ధమిష్యామి లంకాం రావణపాలితామ్ || (40)

సర్వథా కృతకార్యోఽహమేష్యామి సహసీతయా | (42)

‘రాముని బాణం, అతని ధనుస్సునుండి విడువబడి ఎలా వెడుతుందో, అలా లంకకి వెడతాను. సీత కన్నడకపోతే, ఈ వేగంతోనే దేవలోకానికి వెడతాను. అక్కడకూడ ఆమె లేకపోతే రావణుణ్ణి కట్టి తెస్తాను. మొత్తానికి పనిపూర్తి చేసికొని, సీతతో వస్తాను. లేదా లంకని మొత్తాన్ని రావణునితో సహా, పెకలించి తెస్తాను’ అంటూ ఒక్కసారిగా ఆకాశానికి ఎగిరాడు.

హనుమ ఎగిరే వేగానికి (గాలి వీచుటవలన) వెంటవచ్చిన కొన్ని చెట్లు, పూలని రాలుస్తూ కొంతసేపట్లోనే సముద్రంలో పడి, చుట్టాన్ని సాగనంపడానికి వెళ్లిన బిందువులు తిరిగివస్తూ కన్నీరు కారుస్తూ దుఃఖ సముద్రంలో మునిగినట్లనిపించింది. మఱి కొన్ని చెట్లు రాజు వెంట వెళ్లే సైనికులులా కొంతదూరం వెళ్లి తిరిగి వచ్చినట్లని పించింది (10 a). ఎగురుతూన్నప్పుడు, ఆ తోక వంకరగా ఉండి, గరుడుడు పట్టిన నిడుపైన పాములా ఉంది. క్రింది వానరాలకు ఇలా కన్పిస్తే, చాచిన రెండుచేతులూ - విప్పిన వ్రేళ్లలో, తమవైపు ఎగిరివస్తూన్న ఆంజనేయుణ్ణి చూస్తున్న విద్యాధరులకి 5 తలల పాములు రెండు, మీదికి వస్తూన్నట్లనిపించాయి. ఎట్టనైన కోపం కలి కళ్లు, లంకని మ్రింగివేసేందుకు వస్తూన్న రెండు కార్చిచ్చుల్లా ప్రకాశించాయి.

ఇక, పై నుండి చూస్తున్న సిద్ధులకి, తనచుట్టూ గుండ్రంగా త్రిప్పుకొని (11) ఉన్న హనుమతోక, సూర్యునిచుట్టూ ఉన్న పరివేషం (గుండ్రని గీత)లా కన్పించింది. గాలికి ఎదురుగా (దక్షిణానికి ఎదురుకదా!) పోతూంటే వచ్చిన ద్వనులు మేమే గర్జనలలా అనిపించాయి. హనుమ శరీరంతో సమానమైన (12) నీడ, సముద్రంలో పడుతూ, వేగంగా ఒకే కాలంలో ఇద్దరూ (హనుమా, నీడా) వెళ్తుంటే నీళ్లలో కొంత ములిగి, పైన ప్రయాణిస్తున్న ‘గాలినీడ’లా అనిపించాడు. తన గాలి వేగానికి సముద్రంలోని నీళ్లు అటూ, ఇటూ, చెల్లాచెదలైపోతే, క్రిందనున్న జలచరాలు ఒక ప్రక్కనుండి స్పష్టంగా కనిపించాయి. ఆకాశానికి తాడు కట్టుకొని, భూమ్యాకాశాల మధ్యంగా, సముద్రంమీద అడ్డంగా ప్రయాణించే పెద్ద ఏనుగులా ఉన్నాడు మారుతి.

అతనికి కష్టం కలుగ కుండా సూర్యుడు (13) ప్రకాశం తగ్గించాడు. వాయువు అనుకూలంగా వీచాడు. యక్ష - కిన్నర - కింపురుషులు స్తుతించారు. ఈకోలాహలంతో సముద్రుడు కూడ, తనవంతు సహాయం తాను చేయాలని సంకల్పించి, తనలో ఉన్న మైనాకుడనే పర్యత శ్రేష్ఠునితో ‘మై నాకా! రామ కార్యార్థం ఆంజనేయుడు వస్తున్నాడు.

లంకకి వెళ్లదలచిన అతనికి అరిసట రాకుండా, నీ శరీరాన్ని పెద్దదిచేసి నడుమ నిలిచి, విశ్రాంతి తీసికొనే అవకాశం అతనికి కల్పించు. పాతాల రాక్షసులు రాకుండా, అడ్డుగా సముద్రంలో నిలువబడి, లోకానికి సహాయం చేసే స్వభావం ఉన్న నీవు ఈ పనిని చేసి, సత్పురుషుల అనుగ్రహాన్ని పొందు" అన్నాడు.

మై నాకుడు తన బంగారు శృంగాలతో పైకి లేచి నిలువబడగానే విష్ణుకర్త అని భావించిన ఆంజనేయుడు, ఊమ్ముతో ఒక్క త్రోపు త్రోసాడు. దానితో శరీరం గుర్పొడిచిన మై నాకుడు, మనుష్య రూపాన్ని ధరించి తన పర్యత శిఖరంపై నిలిచి ఇలా అన్నాడు.

“కృతేన ప్రతికర్తవ్య మేష ధర్మః సనాతనః

సోఽయం తత్ప్రతికారాద్ధీ త్వత్త స్సంమాన మర్హతి || (114)

ఉపకారం చేస్తే ప్రత్యుపకారం చేయడం శాశ్వత ధర్మం. రామునికి పూర్వులైన సగరపుత్రులు సాగరాన్ని (సముద్రుని) ఏర్పాటు చేసారు. ఆ కృత (చేసిన మేలుని)జ్ఞ (గుర్తుంచుకొనే) భావం సముద్రునికి ఉండి, నీకు అలుపు తీర్చేందుకు నన్ను నిలిపాడు. అతడు నీకు ఆవిధంగా ప్రత్యుపకారం చేయదలిచాడు. నాకున్న ఆక్కిలని ఇంద్రుడు నఱుక బోతుంటే మీ తండ్రి వాయువు, నన్ను వేగంగా సముద్రంలో పడవైచి, ఆక్కిలని నన్నూ రక్షించి నాకు ఉపకారం చేసాడు. నేను ఈ విధంగా ప్రత్యుపకారం నీకు చేయదలచాను. ఆశ్రయమిచ్చి రక్షించిన సముద్రుని మాటపై అతనికి ప్రత్యుపకారం చేయదలిచాను. (14)

అతిథికిల పూజార్హో ప్రాక్యతోఽపి విజానతా |

ధర్మం జిజ్ఞాసమానేన కిం పునర్యాద్యశో భవాన్ || (121)

ఎంతటి అధముడైనా అతిథి అయితే పూజార్హుడే. కాగా నీవంటి ధర్మజ్ఞుడు అతిథిగా వస్తూంటే ఇక చెప్పవలసిందేమున్నది? నా పై విశ్రాంతిని, నా ఆతిథ్యాన్నీ తీసికొని, నీ తండ్రిని సంమానించినంత (15) ఆనందాన్ని నాకు కల్పించు" అన్నాడు.

మనుష్య రూపంలో, మనుష్య ధ్వనితో మాటాడినవి విని, ఆంజనేయుడు మై నాకునితో ఇలా అన్నాడు.

“త్వరతే కార్యకాలో మే అహ్వాప్యతి వర్తతే | (16)

ప్రతిజ్ఞా చ మయా దత్తా న స్థాతవ్య మిహ స్తరే || (132)

మైనాకా! నిన్ను చూడడం, మాట్లాడడంతోనే అతిథి సత్కారం స్వీకరించి నట్టేంది. నేను ఉండడం లేదనికోపించవద్దు. పాద్మవాలేలోగా లంకకి వెళ్ళాలి. మధ్యలో ఆగనని వానరులతో శుభం చేసాను" అని చిరునవ్వు ముఖంతో మైనాకుణ్ణి స్నేహ పూర్వకంగా స్పృశించి (17), అదే వేగంతో వెళ్లిపోసాగాడు. పై నుండి చూస్తున్న సిద్ధులూ, మహర్షులూ, దేవతలూ, ఇది హనుమయొక్క 2వ అసాధ్య కార్యం.

మైనాకుడు, ఇంద్రభయం లేకుండా పైకి వచ్చి దేవతాకార్యానికి సహాయపడ్డాడు కాబట్టి ఇంద్రుడు మైనాకునికి అభయ మిచ్చాడు:

అంజనేయుడు యథా ప్రకారం వెడుతుంటే, నాగులకి తల్లి ఐన 'సురస'ని దేవతలు ప్రార్థించి, అతనికి విఘ్నాన్ని కల్గించి, ఆతని దైర్య - ఉత్సాహ - బుద్ధి బలాలని తమకి తెలియచేయవలసిందని అన్నారు.

వచ్చని కళ్లతో, పెద్ద కోరలతో, రాక్షస రూపంతో నిలబడిన సురస, అంజనేయునితో "ఓయీ! దేవతలు నిన్ను, నాకు ఆహారంగా చెప్పారు. నానోటిలోనికి పో" అంది.

"తస్యాస్పృశం దూతోఽహం గమిష్యే రామశాసనాత్ ।

కర్తుమర్హసి రామన్య సాహ్యం విషయవాసిని ॥

...అగమిష్యామి తే వక్త్రం సత్యం ప్రతిశృణోమితే । (156)

"ఓ సురసా! రాముని పనిమీద వెడుతున్నాను. (రాముని కథ అంతా చెప్పి) నువ్వు అతనికి సహాయపడ దగినదానివి. నువ్వే ఇలా అంటే ఎలా? (18) అయినా సీతని చూచి తిరిగి వచ్చేటప్పుడు నీ నోటిలోనికి పోతాను గాని నన్నిప్పుడు అడ్డగించకు వస్తానని ప్రతిజ్ఞ చేస్తున్నాను" (13) అన్నాడు హనుమ.

అయినా కాదని సురస నోరు తెరవడం ప్రారంభిస్తే, అంతకు మించి శరీరాన్ని పెంచాడు హనుమ. 90 యోజనాల నిడివిగా శరీరం పెంచిన హనుమని గెలవాలని, నూరుయోజనాల వెడల్పుగా నోటిని సురస తెరిస్తే, బుద్ధిమంతుడైన హనుమ సూక్ష్మరూపంతో లోనికి వెళ్లి క్షేమంగానూ - శీఘ్రంగానూ తిరిగి వచ్చి

"ప్రవిష్టోఽస్మి హి తే వక్త్రం దాక్షాయణి నమోఽస్తు తే ।

గమిష్యే యత్ర వైదేహీ సత్యశ్చాసీద్వరస్తవ ॥ (166)

"ఓ దక్ష పుత్రికా! నీవెవరవో నాకు తెలిసింది. బ్రహ్మవరం వర్ణ ఇలా చేయగలిగావు. నీకు నమస్కరిస్తూ, సీతవద్దకి వెళ్లిపోతున్నాను" అన్నాడు.

సురస నిజరూపం ధరించి “హనుమా!

“అర్థసిద్ధ్యై హరి శ్రేష్ఠ గచ్ఛ సౌమ్య యథాసుఖమ్ |

సమానయస్వ వైదేహీం రాఘవేణ మహాత్మనా || (168)

“నీ పని సాధించడానికి సుఖంగా వెళ్లు. సీతని రామునికి చేర్చు” అన్నది. (20)
ఇది హనుమ చేసిన 3వ అసాధ్య కార్యమని సర్వభూతాలూ ప్రశంసించాయి.

అంజనేయుడు అదే వేగంతో ‘చారణమార్గం’లో ఎగిరివెడుతూనే ఉన్నాడు. ‘చారణమార్గం’ అంటే దేవగాయకులైన నారద తుంబరాది మహర్షులు తిరిగే త్రోవ. ఇంద్ర ధనుస్సు ఏర్పడేచోటూ - దేవతా విమానాలూ, మృగాలని వాహనాలుగా చేసేకొని పోయేవారూ, సంచరించే మార్గమూ - పిడుగులకి అగ్ని రగిలేచోటూ - దేవేంద్రుని ఐరావతం, విశ్వానసుడనే గంధర్వరాజు నివాసం, విద్యాధర సమూహాలూ, అశ్వని మొదలైన నక్షత్రాలూ, కుజుడు మొదలైన గ్రహాలూ, సూర్య చంద్రులూ ఎప్పుడూ తిరుగుతూ కనిపిస్తూండేచోటూ అదే. గంధర్వ గానాలూ, యక్షుల గీతాలూ, కిన్నరుల వాయిద్యాలూ, నిరంతరం వినిపిస్తూంటాయక్కడ.

అలా పోతున్న హనుమని ‘సింహాక’ అనే రాక్షసి చూచింది. దేహాన్ని పెంచి, వానిని తినడానికై, వాని నీడని పట్టుకొంది. తన వేగం కుంబువడడంతో, పైకి, క్రిందికి, ప్రక్కలకూ చూచి, క్రింద సముద్రంలో నుండి లేచిన మహారాక్షసిని గమనించి, వర్షకాల మేఘంలా శరీరాన్ని మఱింత పెంచాడు హనుమ.

“కపిరాజేన కథితం సత్త్వ మదృత దర్శనమ్ |

ఛాయగ్రాహి మహావీర్యం తదిదం నాత్ర సంశయః ||

సతాం బుద్ధ్వార్థతత్త్వేన సింహకాం మతిమాన్ కపిః (187)

సుగ్రీవుడు పంపుతూ “సముద్రంలో నీడని పట్టుకొనే రాక్షసి ఉంటుందన్నాడు. అది యిదేనన్నమాట.” అని భావించాడు. దేహం పెంచిన హనుమని మ్రింగేటంతగా, నోరు తెరిచింది సింహిక. పాతాల ద్వారంలాంటి దాని నోటిలోని ఆయువు పట్టుని చూచాడు హనుమ. తన దేహాన్ని క్షణంలో అతి సూక్ష్మంచేసి రాహువు నోటిలోనికి పోయే పూర్ణ చంద్రునిలా దాని నోటిలోనికి పోయాడు. అది నోరు మూసేలోగా తనగోళ్లతో, దాని ఆయువు పట్టుని చీల్చాడు. అది చచ్చి సముద్రంలో పడి పోయింది.

(రాహువు చంద్రుణి పట్టుకుంటాడు. చంద్రుడు రాహువు నోటినుండి బయటకు వస్తాడు. కాని, రాహువు కంఠాన్ని విష్ణువు చేదిస్తాడు. అలాగే సింహికని

అంజనేయుడు చంపి, బయటికి వస్తాడని చెప్పడమే, రాహువు నోటిలోనికి చంద్రునిలా హనుమ చెల్లాడని పల్కడంలో భావం). ఇలా చచ్చిపడిన సింహికను చూచి, అంజనేయునిని ప్రశంసిస్తూ ఆకాశంలోని భూతాలు ఇలా అన్నాయి.

భీమమద్య కృతం కర్మ మహత్సత్త్వం త్వయాహతమ్ ।

సాధయార్థమభి ప్రేత మరిష్టం స్థవతాం వర ॥

యస్య త్వేతాని చత్వారి వానరేంద్ర ! యథాతప ।

ధృతిర్దుష్టిర్మతిర్దాక్ష్యం స్య కర్మసు న సీదతి ॥ (198)

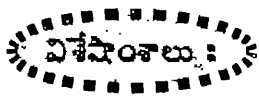
“ఓ హనుమా ! ఎందఱికో అపకారం చేసిన ఈ సింహిక నీచేత చంపబడింది. ధైర్యమూ, సూక్ష్మదృష్టి, విషయాన్ని ఆలోచించే బుద్ధి, పనిని సాధించుకొనే శక్తి-అనే ఈ నాలుగూ ఉన్న సింహికనే చంపిన నీకు అసాధ్యం లేదు. (21) సీతాన్వేషణం చేసి రామానుగ్రహం పొందు” అని ఆ భూతాలన్నీ పలికాయి. అంజనేయుడు చేసిన 4వ అసాధ్య కార్యం సింహికావధ.

సముద్రం అయిపోయి, ఒడ్డు కన్పిస్తూంటే తన విశాలరూపాన్ని తగ్గించుకొని పోవాలని నిశ్చయించుకొని తన మామూలు రూపాన్ని పొందాడు.

“త ద్రూప మతి సంక్షిప్త్య హనుమాన్ ప్రకృతౌ స్థితః । (22)

త్రీన్ క్రమానివ విక్రమ్య బలివీర్య హర్ హరిః । (206)

అజ్ఞానం పోయిన ఆత్మజ్ఞానిలా, బలిని సంహరించి త్రివిక్రమావతారాన్ని విడిచిన వామనునిలా, పూర్వపు రూపాన్ని ధరించి, ఎదురుగా చూచాడు. లంబవీర్యత శిఖరం మీదికి ఎగిరి, నిశ్వాసం విడిచి (ఎగుర బోయేముందు ఉచ్ఛ్వాసం చేసాడు) దేవతల రాజదాని అయిన అమరావతీ పట్టణంలా ఉన్న త్రికూట పర్వతం మీది లంకానగరాన్ని చూచాడు. భర్తలను కలిసికోబోయే నదీ ప్రేలున్న (23) 100 యోజనాల సముద్రాన్ని చూస్తూ (24) అనంతరకృత్యం ఆలోచించసాగాడు.

1. తల్ రావణ వీరాయా :-

‘తల్’ అంటే ఆ తరువాత, అని అర్థం. ‘వానరులకి భేదాభిప్రాయాలు పోయాక - అందఱూ అంజనేయుడే నమర్తుడనే నిశ్చయానికి వచ్చాక - ‘సీతని వెదకడం అందఱ బాధ్యత’ అనే భావనకు వచ్చాక’ - అని అర్థం.

‘రావణ వీరాయా’ - రావణ అనే పదంలోని ‘వ’ గాయత్రీ మంత్రంలోని 12వ అక్షరం. శ్రీమద్రామాయణ గ్రంథం శాశ్వత కాలం ఉండడానిక్కారణం, బీజాక్షరాలుండడమే. ప్రతి వేయి శ్లోకాలకి ఒక్కొక్క అక్షరం చొప్పున 24వేల శ్లోకాల రామాయణంలో 24 అక్షరాలూ ఉంచబడ్డాయి. ఇది 12వ అక్షరం-అంటే 12వేల శ్లోకమన్నమాట. అంటే సరిగా రామాయణం మధ్యలో ఉన్నామన్నమాట. (గాయత్రీ బీజాక్షరాలున్న 24 శ్లోకాలూ గ్రంథం చివరిలో ఉన్నాయి).

‘రావణవీర’ అంటే రావణునిచేత తీసికొనిపోబడినది’ - అని భావం. ఎత్తుకొని పోబడినది అనకుండా, తీసికొనిపోబడినది అనడం వలన, రావణుని అభిప్రాయం, మోక్షం కోసం అమ్మవారిని తీసికొని పోయినట్లుగా తెలుస్తుంది. లేకపోతే ‘రావణ హృతాయా’ అనవచ్చుగా! ఈ విషయం మఱింత ముందు వివరించబడుతుంది).

2. శత్రు కర్షణ :-

రావణుడు శత్రువర్తనుడు - హనుమ శత్రుకర్షకుడు. అందుకే రావణునిమీదికి హనుమ పోవడం. అనేక స్త్రీల విషయంలో కామం.

తనని కాదంటే క్రోధం.

పుష్పక విమానం మొదలైన వాటిని తేవడంలో లోభం.

ఇతర వివాహిత స్త్రీల విషయంలో మోహం.

దేవతలని పాటద్రోలాననే మదం,

తనకి మించి ఎవరికీ ఉండరాదనే మాచ్యర్యం - అనే ఈ ఆఱు శత్రువులూ ఉన్న దేహం రావణునిది.

శృంగార పరాయణులైన వానర స్త్రీల నడుమ ఉండికూడ కామం లేనివాడూ,
సీతాన్వేషణం వద్దని వానరులన్నా క్రోధం లేనివాడూ,

వారిని చంపగలిగి కూడ కిష్కింధా రాజ్య విషయంలో రోధం లేనివాడూ,

కనీసం ఒక దిక్కు సైన్యాధిపత్యమైనా (దక్షిణ దిక్కుకి అంగదుడు గదా!) కావాలనే
మోహం లేనివాడూ,

తనకే అంగుళీయక మిచ్చాడని మదం ఉండవలెనా మదం లేనివాడూ,

తనకు లేని కౌగిలిని ప్రారంభంలో రాముడు సుగ్రీవుని కిచ్చాడనే మాత్సర్యం
లేనివాడూ హనుమ.

ఇలాటి 6 అంతశ్శత్రువులనీ కృశింపచేసాడు కాబట్టి శత్రుకర్మనః.

శత్రువులని వృద్ధి చేసికొన్నవాడు నశిస్తాడు. నశింప చేసికొన్నవాడు వృద్ధి
పొందుతాడు. అందుకే రావణ నాశనమూ, హనుమకీ కీర్తి పతాకమున్నూ.

3, 4, 5 : - వృషభం తెల్లగా ఉంటుంది. ఇది ధర్మానికి, సత్య గుణానికి చిహ్నం.
హనుమ, ముందుగా సత్యగుణంతో విజయాన్ని సాధించాలని, మానసికంగా భావన
చేస్తే, అలా కన్పించాడు.

సింహం రజో గుణానికి సంకేతం. హింసకు ప్రతిరూపం. సత్యగుణం
పనిచేయకపోతే రజోగుణం ద్వారా సాధించాలని భావన చేస్తూండగా, అలా
కన్పించాడు.

ఏనుగు నల్లగా ఉండి తమోగుణానికి సంకేతం. పై రెండూ వీలుకాని పక్షంలో,
(అశోకవన ధ్వంసం, లంకాదహనం, ఈ నడుమ అమాత్య పుత్రుల వధ వంటివి)
తమోగుణ ప్రకారం సాధించాలని భావన చేయగా, అలా కన్పించాడు.

6 : - పుట్టిన వెంటనే సూర్యుణ్ణి పట్టబోయాననే కోపంతో తన పని చెడగొట్ట వద్దనీ,
సూర్య పుత్రుడైన సుగ్రీవుని ఆజ్ఞపై, సూర్యవంశీయుడైన రాముని పనికై, సూర్య
శిష్యుడైన తాను వెడుతున్నాననీ, సూర్యాంశ కల్గినవాడినని కూడా చెప్పు
సూర్యునకు ఆంజనేయుని నమస్కారం. 'ధియోయోనః ప్రచోదయాత్ అనే
మంత్రం ప్రకారం బుద్ధిని ఇచ్చేది సూర్యుడే కాబట్టి, సకాలంలో వలెన బుద్ధికోసం
నమస్కారం.

ఇంద్ర పుత్రుడైన వాలిని సంహరించామనే కోపం లేకుండా ఉండడానికి, ఇంద్రియాలకి అదిపతి కాబట్టి, జ్ఞాన కర్మేంద్రియాలు సరిగా పనిచేసేవీలు కల్పించడానికి ఇంద్రునకు నమస్కారం. యజ్ఞం చేస్తే ఏ హవిస్సు ఇంద్రునకు వెడుతుందో, ఆ యజ్ఞాన్ని నాశనం చేసేవాడు (యజ్ఞఘ్నుడు) రావణుడైతే, యజ్ఞాన్ని నాశనం చేసే వారిని నాశనం చేసేవాడు (యజ్ఞఘ్నుఘ్నుడు) రాముడు. 'రాముని పని సఫలం చేస్తే, నీకే హవిస్సులు లభిస్తాయి' - అందుకని సానుకూల ఫలచమని ఇంద్రునితో చెప్తూ ఇంద్రునికి నమస్కారం.

ఇంద్రజిత్తు వద్ద బ్రహ్మస్త్రం ఉంది. తనకు క్షణకాలం బ్రహ్మస్త్రానికి కట్టుబడాల్సిన శపం ఉంది. ఆ బ్రహ్మ పేరిట ఆస్త్రం కాబట్టి రక్షించమని బ్రహ్మకి నమస్కారం.

ఎగిరి సముద్రాన్ని దాటవలసి ఉంది కాబట్టి అక్కలకి శ్రమ లేకుండా, అనుకూల పవనాలని వీచడానికి, శరీరంలోనున్న వాయువులని (ప్రాణ-అపాన-స్వాన-ఉదాన-సమాన) సరిగా ఉంచి రక్షించడానికి వాయువుకి నమస్కారం.

పంచభూతాలనీ అదుపుచేసి, రావణుడు ఏ పనైనా చేస్తాడు. 'ఏతేషా మవిరోధేన...' పంచభూతాలనీ వ్యతిరేకించక పనిచేయాలి. అందుకే పంచభూతాలకి నమస్కారం.

మళ్ళీ వాయువుకి నమస్కారం తండ్రి అనుజ్ఞకోసం. దక్షిణ దిక్కుకి తిరిగి నల్లరికి నమస్కరించడం రావణునకు అశుభం జరగాలని ప్రార్థించడమన్నమాట. తూర్పు తిరిగి నమస్కరించడం సూర్య వంశీయుడైన రామునికి శుభం కోరుతూ నన్నమాట. (దక్షిణ దిక్కుగా నమస్కరించరాదు. ప్రయాణం వేళ తూర్పుదిక్కుగా దేవతలకి నమస్కరించాలి) తండ్రి అనుజ్ఞకూడ పొందాలి.

7 :- ప్రారంభంలో హనుమ తనని వానరంగా భావన చేసికొన్నాడు. జాంబవంతుడు తనకి తనశక్తిని చెప్పాక, దేవతా భావన కల్గింది. నల్లరికి, వాయువునకూ నమస్కరించగానే వాయుదేవతా స్థితికి ఎదిగిపోయాడు హనుమ. అదే శరీరం పెద్దది కావడమంటే.

8 :- రామునికోసం, వానరులకోసం దుష్కరమైన పని హనుమ చేయబోతున్నాడు - అంటే ఇక్కడి వానరాలు, వానరాలు కాదని గమనించాలి. "అప్పురస్సు చ ముఖ్యాసు గంధర్వీణాం తనూషు చ - సృజధ్వం హరిరూపేణ పుత్రాంస్తుర్య పరాక్రమానో - అప్పురసల, గంధర్వ స్త్రీల గర్భాలలో దేవతాంశలవలన కల్గినవారు వానరులు. వట్టి కోతులు కారు. కాబట్టి రామునికోసం, వానరుల కోసం హనుమ

వెడుతున్నాడు అంటే, విష్ణువు కోసం, దేవతల కార్యం కోసం వెడుతున్నాడని అర్థం. అలాటివారికి సహాయం, హనుమ చేయగల్గుతున్నాడంటే, దుష్కరం కాదా మఱి! ఎంత గొప్పవాడు మారుతి!

9. లోకంలో నోటినుండి వాయువుని విడుస్తూంటే మాటరావడం సాగుతుంది. కాని, ఆంజనేయుడు ప్రాణవాయువుని బంధించి మాట్లాడాడు కాబట్టి అసామాన్యడు.
10. 'రాముడు ధనుర్దారి. బాణాన్ని నేను (హనుమ). లంక వెళ్లేచోటు'. అన్నాడు హనుమ. బాణానికి ప్రాణం ఉండదు. అలాగే, ఎంత దూరం తన బాణం వెళ్లాలో, ఏమేమి ఆ బాణం చెయ్యాలో, ఎంతలోగా చెయ్యాలో నిశ్చయించి, విడిచేవాడు బాణం విడిచినట్లు, రాముని అభిప్రాయం ప్రకారం, అన్నీ నేను నిర్వర్తిస్తాను తప్ప, నా ఆలోచన ఏమీ ఉండదని హనుమ మాటలలోని ఆంతర్యం. 'రామభావనయే తన భావన' అని సారాంశం. 'రాముని బాణాన్ని నేను' అని హనుమ ఇక్కడ అనడం వలన, 'రామబాణం' అంటే 'ఆంజనేయుడు' అనే అర్థం వాడుకలోకి వచ్చింది.

సీతాపరధణం చేయగలనా? లేనా? అని జంకుతూ రావణుడు వెళ్లి, చచ్చి-చెడి - ఆ పనిని పూర్తిచేస్తే, పనిని పూర్తిచేసికొని మరీ వస్తానని పనికి ముందే ధైర్యంగా చెప్పన్నాడు ఇక్కడ హనుమ. ఇలా చెప్పడానికి కారణం 'తాను రామదూత'. అంటే ధర్మదూత, 'ధర్మం' అంతటి ధైర్యాన్ని వ్యక్తి కిస్తుంది. అధర్మం దొడ్డితోవన (రామలక్ష్మణులైతే) సీతాపరధణం చేయిస్తే, ధర్మం బహిరంగంగా అధర్మపరులని వధించింది.

- 10 a. ప్రస్థితం దీర్ఘమధ్వానం స్వబంధుమివ బాంధవాః |

అనుజగ్గుర్నమామంతం సైన్యా ఇవ మహిపతిమ్ | (47&48) అని శ్లోక వాక్యాలు. బంధువుని సాగనంపే బంధువులు ఇష్టంతో, భక్తితో వెళ్లినట్లు కొన్ని చెల్లు వెడితే, రాజు ఇచ్చే జీతభత్యాలని ఆశించి ఉద్యోగ ధర్మం వలన 'తప్పక' వెళ్లే రాజు వెంట సైనికుల్లా మఱికొన్ని చెల్లు వెళ్లాయి. 'సీతాధిపతులెవరైనా వస్తే ఇష్టంతో భక్తితో దర్శించేవారు మొదటి జాతివారు. ప్రక్కవారు కూడా వెడుతూంటే తమని వెళ్లకపోతే నలుగురూ ఏమనుకుంటారో అనే ఆలోచనతో వెళ్లేవాళ్లు రెండో జాతివారు. ప్రక్కచెల్లు వెడుతూంటే, వాటితో మెలికపడిన తమ కొమ్మలున్న కారణంగా బలవంతానా వెళ్లిన చెట్లవంటివారు.

11. కొన్ని దేవాలయాలలో ఆంజనేయుని చుట్టూ వారిం ఉంటుంది. ఆ ఆంజనేయుడు, ఈ సందర్భంలో రామకార్యార్థియై ఎగురుతూన్నప్పటి వాడని గమనించాలి. అలా భావించి నమస్కరించాలి.

12. శరీరానికి సరిపడేంతటి నీడే, సరిగా ఆ శరీరం క్రిందే, పడుతోంది అంటే, సరిగా మిట్టమధ్యాహ్నమైందని అర్థం.
13. నమస్కారం చేసిన కారణంగా సూర్య-వాయు-అప్ (సముద్రుడు) మొదలైన భూతాలు సహాయపడ ప్రారంభించాయి.
14. ఉపకారం చేయడం గొప్ప ప్రత్యుపకారం అంటే, తీసికొన్న అప్పుని తీర్చినట్లే, అసత్యమాడకుండా, మైనాకుడు 'ప్రత్యుపకారం' చేస్తున్నానని పల్కడం, వినయాన్ని నేర్పడం.

పైగా, సముద్రునికి సహాయం సగరపుత్రులు (రాముని పూర్వీకులు) చేస్తే, హనుమకి సంమానం ఎందుకు చేయాలి?. చేస్తే, రామునిక్కడా సముద్రుడు చేయాలి!- చేయించాలి!- అంటే, రామభావన భావనతో పోయే అంజనేయుడు రామునిలాటివాడే. భగవంతునివిషయంలో ఎంతటి భక్తి శ్రద్ధలుండాలో వాటిని భాగవతుని మీద కూడ అది చూపాలి. అది ధర్మం.

ఇంద్రుడు, తన టెక్కల్ని ఇప్పుడైనా నలుకుతాడేమోనని వంచనతో తప్పించు కోకుండా, భగవత్కార్యానికి సహాయపడ్డాడు కాబట్టే ఇంద్రుడు మైనాకునికి అభయమిచ్చి, స్థిరంగా, అలాగే ఉండిపోవచ్చునన్నాడు. భగవత్కార్యానికి వంచన సరికాదు.

కొన్ని లక్షల సంవత్సరాల క్రితం టెక్కలు నలుకడం, సాగరం త్రవ్వడం సాగితే, ఇప్పుడు వచ్చిన హనుమకి-వాళ్లు సహాయం చేస్తూ అదికూడ ప్రత్యుపకారమని గుర్తు చేస్తున్నారంటే, చేసిన మేలుని ఎంతకాలం గుర్తించుకోవాలో, అది ఎంతటి ఉత్తమ ధర్మమో తెలుస్తుంది.

15. పామరుణ్ణికూడా, అతిథి అయితే చాలు, పండితుడైనా ఆదరించాలనే ధర్మం తెలుస్తుంది.
16. రాముణ్ణి దశరథుడు, 'ఒక రోజు ఆగి అరణ్యాలకి వెళ్లు'- అన్నప్పుడు రాముడన్నాడు, 'ప్రతిజ్ఞ చేసాను వెడతానని, వెళ్లక ఆగరాదు' అని. రామభావన భావన ఉన్న హనుమకూడా అదే చేసాడని భావం. గుహుడు అడిగినప్పుడుకూడ, ఇదే సమాధానం రాముడు చెప్పాడు. పైగా ముఖ్యమైన పనిమీద వెళ్లేవాడు, అతిథ్యాం జోరులో పడడం సబబు కాదుగదా!

అంజనేయుని బలాన్ని, వేగాన్ని గమనించి 100 యోజనాలూ ఎగరగలడా? అని పరీక్షించడానికి, రాబోయే సింహాక ఆనే రాక్షసినే, మొదటి విఘ్నంగా హనుమ

2వ సర్గము

లంక ఎంతో బాగుంది!

శతాన్యహం యోజనానాం క్రమేయం నుబహున్యపి ।

కిం పునస్సాగరస్యాంతం సంఖ్యాతం శతయోజనమ్ ॥ (4)

పూరిచెట్లు, హనుమంతునికి పూరివాన కురిపించి శుభసూచన నిచ్చాయి. “అనేక శతయోజనాలైనా ఎగిరిపోగల నాకు ఈ నూలుయోజనాలొక లెక్కా?” అనుకున్నాడు (1). అనేక వృక్షాలూ, ఉద్యాన వనాలూ, జలాశయాలూ ఎటువైపు చూచినా కళ్ళకి ఇంపుగా గోచరించాయి.

దొంగతనంగా తాను తెచ్చిన సీతమ్మని, రాముడు దండయాత్ర చేసి తీసికెడతాడేమో ననే భయంతో, రావణాజ్ఞపై ఎందఱో రాక్షసులు, ధనుర్పాణాలతో, లంక చుట్టూ కాపలా కాస్తూ కన్పించారు (2).

ఎత్తైన త్రికూటపర్వతం మీద ఉంది లంక. లంక చుట్టూ పెద్ద అగడ్త (శత్రువులు రావీలులేకుండా త్రవ్విన, మొసళ్లని ఉంచిన, అశాధమైన కాలువ)లలో కలువలూ, కమలాలూ ఉన్నాయి. అగడ్త నానుకొని బంగారపు రేకుతాపడం చేసిన ప్రాకారం (పెద్ద ప్రసారీ) ఉంది. ఆ లోపల అనేకమైన అంతస్తులున్న భవనాలు, ఎదురు బదురుగా ఆకాశంలో గ్రహాల్లా ఉన్నాయి. ప్రాకారం బంగారపు రంగుతో, భవనాలు వెండి రంగుతో ఉండి, మేఘమండలం దాకా ఉండడంతో, మేఘాల రంగు కూడ ఈ రెంటికీ జతపడి, చూడచక్కగా కన్పించింది. ఆలోచిస్తున్నాడు హనుమ.

దాటవీలులేనిది సముద్రం. దాటివచ్చినా వెళ్లవీలులేనిది అగడ్త. దాటినా లెక్కలేనిది రాక్షస సైన్యం. రాముడు వానరులతో వచ్చినా జయింపలేడు.

ఏ ఉపాయమూ లేదు

సామ-దాన-భేద-దండ- అని నాలుగు ఉపాయాలు. కఱకువాళ్ళు, మూర్ఖులూ రాక్షసులు. ‘సామం’ ప్రయోజనం లేదు. ప్రాకారం బంగారపు రేకుతో, ఇళ్లు వెండిరేకుతో తాపడం చేసేకొన్న వీరికి ఏమి ఇయ్యగలం? ఇస్తే లొంగుతారనిపించినా ‘అయోధ్య’ విడిచి వచ్చిన రాముడు, ఏమి ఈయగలడు? ‘దానం’ నిష్ప్రయోజనకరం.

నేను వానరుణ్ణి, వీళ్ళు రాక్షసులు. జాతి-భాష-భావం-ఆలోచన, ఒకటేమిటి? అన్నీ వ్యతిరేకమే, ఐతే భేదోపాయం ఎలాసాధ్యం? (వాళ్లలో వాళ్లకి అభిప్రాయభేదం కల్పించడం).

ఈ సైన్యాన్ని చూచాక 'రండ్' పాయమూ' అనవసరమే. ఉపాయం దొరికే ఉపాయం కావాలి. ఇక్కడికి సుగ్రీవుడూ నీలుడూ, నేనూ-అంగదుడూ (6) మూత్రం రాగలం. ఇంతకీ ఈ ఆలోచన అంతా, సీతని చూచిన తర్వాత చేయాలి.

ఆమెని చూడాలంటే అదీ కష్టమే. రాక్షసులకి తెలియకుండా "వాయురవ్యత్ర నాజ్ఞాతశ్చరేదితి మతిర్మమ" వాయువు కూడ వీచడానికి భయపడతాడనిపిస్తోంది. తొందరపడి ఏదైనా చేస్తే, పని చెడి పోతుంది.

"హతయన్తి హి కార్యాణి దూతా వండిత మానినః" (40)

నేను చాలా తెలివైనవాణ్ణి - అని భావించిన దూతలు, పనులని పాడుచేసి, రాజుకి కష్టం కల్గిస్తారు. నాకు, ఆ పేరు రాకుండా చూచుకోవాలి.

"తదహం స్వేన రూపేణ రజన్యాం ప్రాప్స్వతాం గతః" |

లంకామందిరమిష్యోమి రామవస్త్వార్థ సిద్ధయే | (46)

కబట్టి, ఈ రాత్రిలోనే, నేను నా రూపాన్నే (3) చిన్నదిగా చేసికొని, లంకని ప్రవేశిస్తాను. అన్ని భవనాలనీ రాత్రిపూట వెదికి వెదికి సీతని తప్పక చూస్తాను" అని నిశ్చయించి, రాత్రిపూట సీతా దర్శనం కోసం (4) ఉదలాల పడుతూ సూర్యాస్తమయం ఎప్పుడౌతుందో? అని ఎదురు చూచాడు.

రాత్రి భాగం వెదుకుతాను

సూర్యో చాస్తం గతే రాత్రౌ దేహం సంక్షిప్త్య మారుతిః |

ప్రవృదంశకమాత్రస్సన్ బభూవాద్భుత దర్శనః | (49)

అస్తమించగానే, ఆ రాత్రిభాగంలో 'గోమారువు' (పశువుల కాళ్లపై వ్రాలి బాధపెడుతూండే చిన్నవైన కీటకాలు) పరిమాణంలో శరీరాన్ని తగ్గించుకొని, లంకానగరపు ముఖద్వారం నుండి లోనికి చూచాడు. లెక్కలేనన్ని గదులున్న, లెక్కలేని మేడలు కన్పిస్తే నిశ్చేష్టుడై, ఏమైనా సరే సీతని చూడగలననే దైర్యాన్ని పొందాడు. ఇంతలో, చీకటి పల్చబడింది.

"దదర్శ చంద్రస్య కపి ప్రవీరః పోష్ణాయమానం సరసీవ హంసమ్" (58)

తనకి సహాయపడేవానిలా, (5) తెల్లని కాంతితో ప్రకాశిస్తూ చంద్రుడు ఆకాశంలో ఉదయించి, తామరలలో నిండిన సరస్సులో విహరిస్తూన్న హంసలా అన్పించాడు.

(1) తండ్రి - పంచభూతాలూ - స్నేహితుల మనఃపూర్వక ఆకాంక్షా దీనిక్కారణం. అన్నిటికీ మించి 'రామదూత' కాబట్టి ఆ 'శక్తి' కల్గింది.

(2) ధనవంతుడు సుఖంగా ఉంటాడని లోకభ్రాంతి. 'విత్తానూమార్జన దుఃఖమ్ - ఆర్జితానాం చ రక్షణే - రక్షితానాం విభాగే చ - దుఃఖం విత్తస్య లక్షణమ్' అని ఉంది. ధనాన్ని సంపాదించడం ఒక కష్టం. దానిని దాచడం మఱింత. (సీతా విషయక దుఃఖం ఇదే). కష్టపడి దాచినా, పంపకాలలో కష్టం రాకమానదు. అన్నదమ్ములూ, అప్పచెల్లెండ్రూ ఇలా ధన విరోధాలు పడుతూంటారు. అలా అని ధనం అక్కటలేదని కాదు. అవసరమైన దానికంటే మించి ఉండడం అక్కటలేనిది. మొత్తానికి ధనం, దుఃఖాన్ని కలుగ చేస్తుంది. అలాంటి భయం రావణునికి కల్గడం, అధర్మరూపంగా సీతమ్మని తేవడం వలననే.

(3) రూపం చిన్నది చేయడమంటే చిన్న శరీరంలోనికి 'పరకాయ ప్రవేశం' కాదు. పరకాయ ప్రవేశం వల్ల, కాయ మెవరిదో వారి లక్షణాలు వస్తాయి. అందుకని, తన శరీరాన్నే తన జాతి లక్షణాలు (ఎంతైనా ఎత్తు ఎగురడం, వాయు అంశ కారణంగా లభించిన ఇతర అపాద్య లక్షణాలున్నా) పోకుండా, రూపాన్ని చిన్నది చేసికొన్నాడు 'గోమారు పరిమాణ మంతదే'గా.

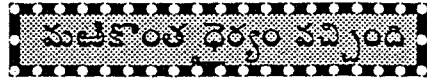
కొందఱు, పిల్లిరూపమంత రూపం అన్నారు. రాత్రివేళ చూడ గలిగే కళ్ళ పిల్లికి ఉంటాయి. కాబట్టి పిల్లి రూపమని సమర్థించారు. ఇంతకీ పరిమాణంలో పిల్లి అంతటి రూపమని అర్థమేకాని, రాత్రివేళ చూడ్డానికి వీలైన పిల్లి రూపం కాదు ఆంజనేయుడు దరించినది. మరీ చిన్నవైన ఆంజనేయ రూపాలు ఆలయాల్లో కనిపిస్తాయి. ఆ రూపాలని సీతాన్వేషణ దారియైన ఆంజనేయ రూపాలుగా భావించాలి.

4, 5 : 'చంద్రాం హిరణ్మయ్యాం లక్ష్మీమ్' అని శ్రీ సూక్తం. 'సీతమ్మ, వైకుంఠంలో లక్ష్మీ. చంద్రుని తోబుట్టువు కూడ. అందుచేతనూ, చంద్రుడు సహాయపడతాడు గదా! పైగా అమ్మవారి దర్శనం చంద్రబలం ఉంటేనే జౌతుంది. వసంత నవరాత్రులు, చైత్ర శుద్ధ పాడ్యమి నుండి చంద్రకళలు పెరుగుతూంటే సాగుతాయి. చంద్రోదయమై ప్రకాశం పెరుగుతున్న కొద్దీ, ఆంజనేయునికి మనోబలమూ, అమ్మవారి దర్శన భాగ్యమూ లభిస్తాయి.

(6) భగవద్దర్శనం, సూర్య (బుద్ధి నిచ్చేవాడు) పుత్రుడు సుగ్రీవునికి, అగ్ని (సనః పితేవ సూనవే-కొడుక్కి-తండ్రిలా అన్నీ ఇచ్చేవాడు) పుత్రుడైన నీలునికి, వాయు (ప్రాణులకి ఆదారమైనవాడు) పుత్రుడు హనుమకీ, అం (భగవంతుని) గద (సంకీర్తన చేసే లక్షణమున్న అంగదునికి తప్ప ఎవరికీ కాదని హనుమ అంతరాలోచనం.

3వ సర్గము

మచికొంత ధైర్యం వచ్చింది

మనోధైర్యం వహించి, ఉద్యాన వనాలనీ, జలాశయాలనీ చూస్తూ, చతురంగ బలాలు చేసే ధ్వనులని వింటూ, జెండాల రెపరెపలని ఆలోకిస్తూ, కుజేరుని 'అరికాపురం' లాగానూ, ఇంద్రునికి తూర్పున ఉన్న 'సప్తాకసారము' అనే పట్టణంలానూ ఉన్న లంకని చూచి, ఉప్పొంగిపోయినాడు హనుమ.

“కుముదాంగదయోర్వాపి సుషేణస్య మహాకపే! |

ప్రసిద్ధేయం భవేద్భూమిః మైందద్వివిదయోరపి || (15)

“నేను మొదట భయపడినా, కుముదుడూ-అంగదుడూ-సుషేణుడూ-మైందద్వి విదులూ కూడ ఇక్కడకు రాగలరని ధైర్యంగా తోస్తోంది. వీరేకాదు సుగ్రీవ-కుశపర్వ-ముక్ష--కేతుమాలలూ, నేనూ కలిసి, లంకని జయించివేయగలం.” (1) అనుకుంటూ రత్నాల దీపాల వలన చీకటి ఏ మాత్రమూ లేనిదీ, చంద్రోదయం వలన సంతోషంగా ఉన్నదీ, అయిన రాత్రిలో హనుమ తిరగసాగాడు.

“ఒరే కోటి! అడవిలో తిరిగే నీ కిక్కడ పనేమిటి? యథార్థం చెప్పు చంపేస్తాను” అని అసహ్య ఆకారం ఉన్న లంకకి అధిదేవత అయిన కామరూపిణి అరిచింది.

“చెప్తాను గాని నీవెవరవు? ఇంత అసహ్యంగా ఎందుకున్నావు? నన్నెందుకు జడిపిస్తున్నావు?” మారుతి అడిగాడు.

“‘లంక’ అంటే నేనే. కాపలాకాస్తుంటాను. నన్ను కాదని ఎవ్వరూ లోనికి పోలేరు. నువ్వెవడివో నిజం చెప్పు (2) అంది లంకాది దేవత.

ద్రక్ష్యామి సగరిం లంకాం సాట్ట ప్రాకార తోరణామ్ |

ఇత్యర్హమిహ సంప్రాప్తః పరం కౌతూహలం హి మే || (33)

వనాన్య పవనానీహ లంకాయాః కాననాని చ |

సర్వతో గృహముఖ్యాని ద్రష్టుమాగమనం హి మే || (34)

హనుమ చెప్పాడు. “ప్రాకారాలూ, బురుజులూ, ద్వారాలూ, వనాలూ, ఉపవనాలూ, ఒకటేమిటి? అన్ని భవనాలనీ ఊరికే చూచి పోదామని కుతూహలం కలిగి వచ్చాను”. అని.

కూడదని ఆ రాక్షసి తిరస్కరించి హనుమంతుణ్ణి అటచెత్తే పెళ్లున చరిస్తే, మారుతి కూడ 'స్త్రీ చేతి మన్య మానేన' (3) ఆడుదని ఆలోచించి వావీలులేని గట్టి గ్రుడ్డు గ్రుద్దాడు. ఆ గ్రుడ్డు సామాన్యంగా లేక పోవడంతో రాక్షసి ప్రార్థిస్తూ: 'మహావీరా! స్త్రీని చంపరాదని అనుగ్రహించావు. ఎవరూ జయింపలేని నన్ను జయించావు.

సీతా నిమిత్తం రాజ్ఞస్సు రావణస్య దురాత్మనః ।

రక్షసాం చైవ సర్వేశాం వినాశ స్సముపాగతః ॥

దిదృక్ష్యయా త్వం జనకాత్మజాం సతీమ్ ।

విమార్గ సర్వత్ర గతో యథా సుఖమ్ । (51)

రావణుడు దేవతలపై దండయాత్ర చేసి నందికేశ్వరాదులని బాదించగా, 'లంక భన్మం అవుతుందని' వారు శపించారు. బ్రహ్మ, నా ప్రార్థనపై, 'ఎప్పుడు ఒక కోతి నిన్ను అవలీలగా జయిస్తాడో' అప్పుడు ఈ శాపం అమలు జరుగుతుంది' అన్నాడు. అప్పటి నుండి భయంతో ఎదురుచూస్తున్నాను. దుర్మార్గుడైన రావణునిచే తేదడిన సీతకారణంగా, రాక్షసులకీ, లంకకీ చావు మూడింది. బ్రహ్మ వాక్కు అసత్యం కాదు. మొత్తం శాపగ్రస్తమైన లంక అంతా తిరిగి, అనాయాసంగా సీతని వెతుక్కో" (4) అంది.

(1) చంద్రుడు మనస్సుకీ స్వస్థతని కల్గిస్తాడు. అందుకే చంద్ర ప్రకాశం పెరుగుతూన్న కొద్దీ హనుమలో ధైర్యం పెరుగుతూ, "మఱి కొందఱు లంకకీ రాగలరు" అనీ, గెలువగలమనీ నిర్ణయిస్తున్నాడు. వివాహ-గృహ ప్రవేశాది ముహూర్తాలు కూడా, చంద్రుడు పెరిగే కాలంలోనే పెట్టడానికి కారణం యజమానికి మనోబలం పెరుగుతూంటుందని.

(2) కష్టం కలుగుతుందని ఎవరైనా చెప్తే, జరిగే ప్రతిసంఘటననీ దానికి సంబంధించిన దానిగానే ఆలోచిస్తాం. కోతివలన కష్టం వస్తుందని నందికేశ్వర శాపం కదా! అందుకని, వచ్చిన హనుమని చూచి 'ఓనా? కాదా?' అని తేల్చుకోడం కోసమే, రాక్షసి - "యథార్థం చెప్పు" అని అడగడం.

శ్రీ మద్రామాయణంలో అన్ని సందర్భాలలోనూ 'ఒకరి విషయం ఒకరు చెప్పుకుని, ఆ పిమ్మట యుద్ధం చేసుకుంటారు'. దీనిక్కారణం, శాపం అనుభవించేవారు ఒకరు (రాక్షసి) - శాపానికి మోక్షాన్ని ఇచ్చేవారు మఱొకరు (హనుమ) కాబట్టి. విరాధ-ఖర-దూషణ-త్రిశిర-కబంధాదుల వధలో కూడ ఇంతే.

(3) శ్రీ రామచంద్రుడు మొదటగా సంహరించింది 'తాటక' అనే 'స్త్రీ' ని. హనుమకీ మొదటి పరీక్ష 'రాక్షసి' పైనే. రామ భావభావనతో చంపరాదని నిశ్చయించి 'చావరాని గ్రుడ్డుని గ్రుడ్డాడు. 'రాముడు తాటకని చంపనే చంపాడు' కదా! అంటే, తాటకకీ అనేక అవకాశాల నిచ్చాడు- తనని తాను రక్షించుకొమ్మని. అది వినలేదు. పైగా, దాన్ని చంపితే తప్ప, రాముని మీద ప్రతీకారబుద్ధి, దాని పుత్రుడు మారీచునికి కల్గింది. మారీచుడే లేకపోతే 'సీతాపహరణమూ - రావణ విరోధమూ ఉండక రామాయణమే ఉండేది కాదు.

(4) రామునికి 'సీతాపహరణ వార్తని' పక్షి అయిన జటాయువు చెప్పాడు. మృగాలు, ఆ దిశకు పరుగెత్తి - రావణుడే అపహరించాడని ధ్రువ పటచాయి. కోతి అయిన సుగ్రీవుడు, 'అభరణాలని చూపి', రావణుడే అపహరించాడని నిశ్చయించాడు. సంపాతి, 'స్వయంగా చూస్తూ చెప్పన్నాను-లంకలో ఉంది సీత' అన్నాడు. ఎలుగుబంటి జాంబవంతుడు, హనుమని ప్రోత్సహించాడు లంకకి పొమ్మని. మనుష్య జాతివాడైన రామునికి అన్ని జాతుల ప్రాణులూ సహకరించడం, అలాగే ప్రతిపక్షుడైన రాక్షసికూడా 'సీత, లంకలోనే ఉంది - వెతుక్కో' అని అంది. ఇలా ఇంద్రులు పల్కడం చూస్తే, ధర్మాత్ములకీ ఆందరూ సహాయపడతారని తెలుస్తుంది.

నిజంగా సహాయపడదలిస్తే 'అశోకువనం'లో ఉందని చెప్పవచ్చుగా! రాక్షసి చెప్పదేమి? అంటే, హనుమ తనంత తానుగా లంకకి ఉన్న సర్వద్యారాలనీ, ప్రదేశాలనీ వెదుక్కోంటే తప్ప కార్యసాధన చేయలేడు కాబట్టి, రాక్షసి 'విమార్గ సర్వత్రగతో యథా సుఖమ్', సుఖంగా వెతుక్కో అంది. అయినా 'సోఽనేవ్యవ్యోనిధిద్యాసితవ్య' అని శ్రుతి. భగవంతుణ్ణి వెదికి పట్టుకోవాలి తప్ప, అక్కడున్నాడంటే తెలిసేవాడుకాదు'ట.

ఎందఱో దేవతలు ఉన్నా మనకు నచ్చిన ఎవరో ఒకరిని వెదికి పట్టుకోవాలి తప్ప 'న భక్తి ర్భూముఖ' అన్నట్లు కొన్నాళ్లు ఒకరినీ, మఱి కొన్నాళ్లు మఱో దేవుణ్ణి చొప్పున ఆరాధించరాదట. తప్పని అర్థంకాదు. ఎక్కడా మనసు లగ్నంకాదని దీనిభావం. 'నీవే తప్ప ఇతః పరంబెటుగ...' అన్న గట్టి భావంతో ఒకే భగవంతుణ్ణి వెదుక్కోవాలి. రాముణ్ణే నమ్మి, రామునికి నచ్చిన సీత గుణగణాలని రాముణ్ణి సేవించుతూన్నందువల్ల తెలిసి వెదుకుతున్నాడు కాబట్టి, ఇదే సరైన మార్గమని లంకకి చేస్తోంది. లంకకి సామాన్యురాలు కాదు. బ్రహ్మ దేవుడంతటి వాణ్ణి ప్రార్థించి లంకానాశనం ఎప్పుడౌతుందో తెలిసికోగలిగినంతటిది.

రాక్షసి మూడు విషయాలు చెప్పినట్టైంది. (1) బ్రహ్మ శపంపలన లంక నాశనమౌతుంది. (2) రావణుడు, సీతని తేవడం తప్ప. దాని వలన లంకా రాక్షసులంతా చస్తారని మేం అనుకుంటూంటాం. ఈ భయంతో ప్రార్థించిన మాకు, లంకా నాశనాన్ని, బ్రహ్మ కూడా, కోతి వచ్చేవటకూ - వాయిదా వేసాడే తప్ప, శపాన్ని రద్దు చేయలేదు. (3) సుఖంగానే పని జెతుంది. సీత ఇక్కడే ఉంది.

4వ సర్గము

హనుమంతుని నగర ప్రవేశం

స నిర్జిత్య పురీం శ్రేష్ఠం లంకాం తాం కామరూపిణీమ్ |

ఆద్యారేణ మహాబాహుః ప్రాకార మభినప్నవే || (1)

లంకాధిదేవత ఐన రాక్షసిని జయించి, లంకా నగర ప్రధాన ద్వారం గుండా లోనికి వెళ్ళడానికి వీలున్నా, హనుమ ప్రాకారం మీదుగా ఎగిరి లోపలికి వెళ్ళాడు (1). సకల శాస్త్రవేత్త కాబట్టి, రావణుని నాశనాన్ని కోరుతూ, లంకలోకి ద్వారం గుండా కాక ప్రవేశించడమే కాకుండా, నగరంలో కూడా, మొదటగా ఎడమకాలు పెట్టి ప్రవేశించాడు.

నాలుగువైపులా ద్వారాలుండి, నాలుగు విశాలమైన శాలలుండే సర్వతో భద్రమనే పేరుగల మేడలా - పశ్చిమం వైపు ద్వారం లేక మొదటి గది నన్నగా ఉండి, ఆపై గదులన్నీ వెడల్పుగా ఉండి, గుట్టం ఆకారంలో ఉండే హయాననమనే పేరుగల మేడలా - దక్షిణద్వారం లేని వర్తమానమనే పేరుగల మేడలా - తూర్పు ద్వారం లేని స్పష్టికమనే పేరుగల మేడలా - కన్పించాయి. ఇవన్నీ వాస్తు విధానానికి అనుగుణంగా ఉండి రాజాకి ఔన్నత్యాన్ని ఇస్తున్నాయి. (3).

దేవలోకంలో అప్పుర స్త్రీలలా పాడుతూన్న ఉత్తమ సంగీతం వినిపించింది. ఇంక కొంత ముందుకు సాగగానే అందెల చప్పుడూ రత్నాభరణాల ధ్వనులూ, బంగారు అందెల రవళీ వినిపించింది.

అంతలోనే రాక్షసుల భుజాలు చటచుకొనే చప్పుళ్ళూ అనవసరంగా అటచే మదపు ధ్వనులూ, వినిపించాయి.

మఱికొంత ముందుకి సాగా, ఆశ్చర్యమైంది మారుతికి.

శుక్రాన జపతాం తత్ర మంత్రాన్ రక్షోగృహేషు వై
స్వాధ్యాయ నిరతాంచైవ యాతుధానాన్ దదర్శ సః || (13)

దీక్షితాన్ జటిలాన్ ముండాన్ గోఽజినాంబర వాససః |

దర్శ ముష్టి ప్రహరణాన్ అగ్ని కుండాయుధాంస్తథా || (16)

నిత్యం యథావిధిగా అగ్నిహోత్రాన్ని చేసే దీక్షితులూ, జడలు ధరించిన వాన ప్రస్థులూ, తలలని బోడి చేసికొన్న యతులూ, ఎడ్డు చర్మాన్ని ధరించే వారూ, దిగంబరులైన అవధూతలూ, చేతిలో దర్బలని ధరించి అవసరమైనప్పుడు మంత్రించి అస్త్రాలుగా చేసే శక్తి ఉన్న 'దర్బ ముష్టి ప్రహరణులూ', అగ్ని కుండాల నుండి శక్తిని పుట్టించి ఆయుధాలుగా ప్రయోగించే శక్తి ఉన్నవారూ ఎందఱో అక్కడ కన్పించారు.

కత్తులూ, విళ్ళూ, కవచాలూ, ఇంకా ఇతర మారణాయుధాలని ధరించిన వారూ, భయంకరులూ, జండాలని ధరించినవారూ, పతాకాలని పట్టినవారూ (4), సురూపులూ, కురూపులూ, చందనం పూసికొన్నవారూ, వికారరూపులూ.....ఇలా చిత్రవిచిత్రంగా జనులు కన్పడ్డారు. అయితే అందరిలో ఏ ఒక్కరిలోనూ ఏమరుపాటు లేక అప్రమత్తంగా ఉన్నారు.

గుట్టలు సకిలిస్తూంటే, స్త్రీల ఆభరణాలు ధ్వనిస్తూ ఉంటే, రాక్షసులు గోచరిస్తూంటే, బంగారు మెట్లతోనూ, ముత్యాల దండలు వ్రేలాడుతూనూ, చక్కని సువాసనలు వెదజల్లుతూనూ, బంగారు అరుగులు కలిగిఉండి, కృష్ణాజినాలూ ఉన్న రావణుని అంతఃపురంలోకి మెల్లగా మారుతి ప్రవేశించాడు. (5)

పీశేషాంశాలు

1, 2) గ్రామం వా నగరం వాపి పత్తనం వా పరస్య హి-విశేషా త్సమయే సౌమ్య న ద్వారేణ విశేషాన్ముపా అనే ప్రమాణాన్ని బట్టి శత్రువుల నగరాన్ని ప్రధాన ద్వారం ద్వారా ప్రవేశించరాదు. (వాని నాశనాన్ని కోరేట్టైతే). అలాగే ప్రయాణ సందర్భంలో, గృహ ప్రవేశ, వివాహకాలాల్లో మొదట కుడికాలు పెట్టాలి. శత్రువులలో ఎడంకాలు ముందుంచాలి. (వాని నాశనాన్ని కోరేట్టైతే). ప్రయాణకాలే చ గృహ ప్రవేశే వివాహకాలేఽపి చ దక్షిణాంఘ్రం కృత్వాగ్రత శ్శత్రు పుర ప్రవేశే వామం నిదధ్యాత్పురతో నృపాల! అని ప్రమాణం.

ఈ శరీరమే లంక. అనేక సౌఖ్యాలనీ, విలాస వినోదాలనీ సమకూర్చే ప్రతివ్యక్తి రావణుడే. ఈ సౌఖ్యవిలాసాలని క్రిందుచేసి పోవాలని భావించిన ఆంజనేయుడు జ్ఞాని కాబట్టి ఆ ప్రాకారాన్ని క్రిందుచేస్తూ పై నుండి ఎగిరి దూకాడు. జ్ఞానమీయవలసిన స్వాములూ, పీఠాధిపతులూ సౌఖ్యవినోదాలని ఆశ్రమాలలో నెలకొల్పుకుని, విలాసమయ జీవితాన్ని గడుపుతూంటే వాళ్ళు రావణులే బెత్తారు. వాటిని త్యజిస్తే ఆంజనేయులొత్తారు. రావణులైతే భగవంతుని ఆగ్రహానికి, ఆంజనేయులైతే అనుగ్రహానికి పాత్రులొత్తారు.

(3) వాస్తు సరిగా లేకపోతే ముందు గృహ యజమానికి, తర్వాత గృహంలో తాత్కాలికంగా నివసించే వానికి, ఆ మీదట అలా కట్టుకొనడానికి అనుజ్ఞ నిచ్చినందుకు ఆ పురాధినేతకి నష్టం కల్గుతుంది. వాస్తు ప్రకారమే ఇళ్లు కట్టినా రావణునకు నాశనం ఎందుక్కలిగింది? అంటే, అధర్మమే కారణం. ఎంత శాస్త్రోక్తంగా ఇల్లు కట్టినా పర భార్యాపహరణం వంటి అధర్మం ఉంటే, ఈ వాస్తు ఏ మాత్రమూ రక్షింపలేదు. కాకపోతే ప్రమాదాన్ని వాయిదా వేస్తుంది. ఇలాంటి మహా అధర్మాన్ని చేసిన రావణుణ్ణి కూడా ఆ లంకావాస్తు కొంతకాలం రక్షింప గలిగింది.

(4) ఈ పద్ధతిని ఐట్టి వైదిక విధానం లంకలో ఉందని స్పష్టంగా తెలుస్తుంది. ఇంతగా వేదోక్త పద్ధతిని ఆచరిస్తూ, యజ్ఞ యోగాదులని నిర్వహిస్తూన్నా, రావణుడు నశించాడంటే అదర్శం కారణం. కాబట్టి అదర్శం చేసి యజ్ఞయోగాదులెన్ని చేసినా ప్రయోజనం ఉన్నది. పైగా వారిలో, దర్శనని మంత్రించి చంపజూచేవారూ, అగ్నిగుండాల్లోంచి శక్తిని పుట్టించి చంపేక్షుద్ర శక్తులవారూ ఉన్నారు. ఇది కూడా లంకా నాశన కారణాల్లో ఒకటి. క్షుద్రశక్తులూ, క్షుద్రమంత్రాలూ పలితంకంటే - దుష్ఫలితాన్ని దారుణంగా ఇస్తాయనడానికి రావణనాశనమే సాక్ష్యం. అన్నిటికీ మించి, ఈ వైదిక విధానం కొనసాగుతూన్నట్లు చెప్పబడుతుండడం వల్ల, కొందఱు భావించినట్లుగా రావణుడు ద్రావిడుడుకాదు. వైదిక నాగరికతని అవలంబించినవాడే. రాముడు ఆర్యులనే జాతికి చెందినవాడూ కాదు. అప్రాచ్యుడు (ఇంగ్లీషువాడు) తన పద్ధతిని ప్రవేశపెట్టాలనే భావంతో చరిత్రని తలక్రిందులుగా రాస్తే, అది చదివి గంజాయితో మత్తెక్కిన మేదలో, శ్రీమద్రామాయణాన్ని ఆ రాతకి అనుగుణంగా సమన్వయించారు మనవాళ్లు. చాలమంది సంస్కృత పండితులకి ఆంగ్ల చరిత్ర చదవాలనే ఊహ లేకపోవడం, ఆంగ్లం రాకపోవడం - అలాగే చరిత్ర చెప్పేవారికి సంస్కృతం చదవాలనే ఊహ లేకపోవడం, సంస్కృతం సుతరాం రాకపోవడం - వలన అప్రాచ్యుల చరిత్రలు ఇంకా దేశంలో ఊపిరి పీలుస్తున్నాయి. వ్యాస వాల్మీకులని కూడా ఏ ఒకటవ శతాబ్దంలోకో లాగి మన సంస్కృతిని నాశనం చేయాలనే భావన కల అప్రాచ్యులు పుడతారనే, భారత రామాయణ భాగవతాల్లో ముఖ్యసంఘటనల సందర్భాలలో ఏ నక్షత్రాలు ఎక్కడున్నదీ, ఏ సంవత్సరమైనదీ వివరించి ప్రాచీనతని ప్రాచీనులు అదృష్టవశాత్తూ రక్షించారు. అప్రాచ్యుల కిది తెలియదు గదా!

అలాగే అప్రాచ్యులు 'జ్యోతిషం తప్పు' అనే వాదాన్ని లేవదీస్తే, దాని గూర్చి ఏ మాత్రపు అవగాహన లేనివారంతా 'తప్పు' అని వంత పాడుతున్నారు. (తమ వివాహ-గృహప్రవేశం-మొదలైన అన్నీ జ్యోతిషం ప్రకారమే చేసేకొని కూడ.)

(5) ఈ సగ్గలో ముందుగా గృహాలనీ, పీఠాల గృహాలనీ, మీదట వైదికులనీ, ఆ తర్వాత యోధులనీ, ఇలా చూచాడు మారుతి. గృహాలు శాస్త్రబద్ధంగా ఉన్నా, గృహంలోని వారు అదర్శపరులు. గృహాల అలంకారాలు గొప్పవైనా, నిత్య శృంగార పరాయణులై వారు అధర్మిణులు. వైదికులు ధర్మబద్ధంగా యజ్ఞాదులని చేసినా, అదర్శాన్ని రక్షించాలని యజ్ఞాదులని నిర్వహించుతున్నారు కాబట్టి వారు అదర్శ పరులూ - పైగా క్షుద్రశక్తి మంతులున్నా. యోధులు ఆయుధధారులే అయినా, అదర్శపరుణ్ణి సందర్శిస్తున్నారు. ఇది గమనించాడు కాబట్టి మారుతి భావించాడు "రామలక్ష్మణులు రాగలరు. జయించి తీరుతారు" అని.

5వ సర్గము

ఇంకా సీత కన్నడలేదు

రావణసభాభవనంలోకి మారుతి వెళ్లే సమయానికి చంద్రుడు, ఆకాశమధ్యంలో ఉన్నాడు.

హంసో యథా రాజతపంజరస్థః సింహో యథా మందర కందరస్థః ।

వీరో యథా గర్విత కుంజరస్థః చంద్రో విజ్రాజ తథాఽంబరస్థః ॥ (4)

వెండి పంజరంలో ఉన్న హంసలా, మందర పర్వతగుహలో ఉన్న సింహంలా, మదపుటేనుగు పై నున్న వీరునిలా ఉన్నాడు చంద్రుడు. వాడియైన కొమ్ములున్న ఆబోతులా, పెద్దపెద్ద శిఖరాలున్న పర్వతంలా, బంగారు కొమ్ములని కల్గిన ఏనుగులా ఉన్నాడు. (1)

రాక్షస సంచారం ప్రారంభమైంది. మత్తులో ఒళ్లు తెలియక చటుచుకుంటున్న వాళ్ళూ, వికవిక నవ్వుతున్న వాళ్ళూ, కోపంతో నిట్టూరుస్తున్న వాళ్ళూ, ఒకళ్ల నొకళ్లు వెక్కిరించుకుంటూన్న వాళ్ళూ, స్త్రీల యెడ 'అనభ్యత' అని తెలియక ప్రవర్తిస్తున్న వాళ్ళూ, విళ్లు ఎక్కుపెట్టే వాళ్ళూ, రథ గజ భద్రగజాల మీద తిరిగేవాళ్ళూ ఎందరో కనిపిస్తున్నారు హనుమకీ.

ప్రకాశ లక్ష్మీశ్రయ నిర్మలాంకో రరాజ చంద్రో భగవాన్ శాంకః (6)

రామాది రామేరిత చిత్తదోష స్వర్గప్రకాశో భగవాన్ ప్రదోషః (8)

చంద్రుని మిక్కిలి తెల్లని ప్రకాశంచేత, లోపలి నల్లదనం మఱింత ప్రకాశించింది. స్త్రీలయందుండే ప్రణయ కంఠాబుద్ధి తొలగి, వెన్నెల రాత్రి మఱింత ప్రకాశించింది. అందుకై, చంద్రుడూ, రాత్రి రెండూ పూజ్యమైనవే - అని హనుమ భావించాడు. (2)

బుద్ధిమంతులూ - అహంకారులూ, జగత్ప్రసిద్ధులూ - నీవాతి నీచులూ, కేళీ పరాయణులూ - వైరాగ్య పురుషులూ, ఇలా పరస్పర విరుద్ధ జనం కూడా కనిపించారు.

సీతని చూడాలనే ఆలోచనకల మారుతికి దృష్టి స్త్రీల మీదా - స్త్రీలలో ఉత్తమ స్త్రీల మీదా - ఉత్తమ స్త్రీలలోకూడా, కన్నీటితో పలుకలేని కంఠస్వరం కలదీ, ఉత్తమ ఆభరణాన్ని ధరించినదీ అయిన సీతమ్మ మీదా - ఉంది.

"అవ్యక్త రేఖామివ చంద్రరేఖాం పాంసుప్రదిగ్ధామివ హేమరేఖామ్ |

క్షత ప్రరూఢామివ బాణరేఖాం వాయు ప్రదిన్నామివ మేఘరేఖామ్ ॥ (26)

6వ సర్గము

రావణుని అంతఃపురంలోకి ప్రవేశం

స నికామం విమానేషు విషణ్ణా కామరూప ధృక్ |

విచచార పునర్లంకాం తామసేన సమన్వితః || (1)

ఆససాదాఽథ లక్ష్మీవాన్ రాక్షసేంద్ర నివేశమ్ (2)

సీత జాడ లభించని కారణంగా, వదలని పట్టుదలతో హనుమ లక్ష్మీవంతుడై (1) రావణుని భవన ప్రాంగణాన్ని చేరాడు. సింహాలు రక్షించే వనంలా, రాక్షసులు ఆ ప్రాంగణాన్ని రక్షిస్తున్నారు.

వెండి బంగారాలతో ప్రధాన ద్వారాలు కన్పిస్తున్నాయి. వెండి బంగారు రథాలు ప్రతిద్వారానికి అటూ ఇటూ ఉన్నాయి. ప్రతి క్ష్యూ (ద్వారానికి ద్వారానికి మధ్య ఉన్న ప్రదేశం) అగరు, చందన సువాసనలతో నిండిపోయి ఉన్నాయి. భేరీ మృదంగ ధ్వనులు వినిపిస్తున్నాయి. గుట్టాలూ, పులి - సింహ చర్మాలూ, దంతాల బొమ్మలూ, వెండి బంగారు శిల్పాలతో నిండిన రథాలూ అక్కడ తిరుగుతూ కన్పిస్తున్నాయి.

కామరూపుడు (ఏ రూపం కావలెనే ఆ రూపం ధరించగలవాడు) అయిన మారుతి నిర్భయంగా ఉద్యానవనాల్లోనూ, ప్రాసాదాలలోనూ, ఇంకా ఇంటింటిలోనూ సీత జాడ తెలుసుకోదలిచాడు. ముందుగా రావణుని మంత్రి ప్రహస్తుడి ఇల్లు - మీదట మహాపార్శ్వని - అలాగే నిత్యం నిద్రించే కుంభకర్ణుని యిల్లు - తర్వాత ధర్మపరుడు విభీషణుని యిల్లు - ఇంకా మహాదర - విరూపాక్ష - విద్యుజ్జిహ్వ - వజ్రదంష్ట్ర - శుక - సారణ - ఇంద్రజిత్ - జంబుమాలి - సుమాలి - రశ్మికేతు - సూర్యకేతు - ధూమ్రాక్ష మొదలైన రాక్షసుల యిళ్లన్నీ తిరిగాడు. (2) ఎక్కడెక్కడా చూడని వైభవమంతా కన్పించింది.

ఈ భవనాలు దాటగానే రావణాంతఃపురం. ఆయుధాల్ని ధరించిన రాక్షస స్త్రీలు, వికృత రూపాలు కలిగి ఉన్నారు. మిక్కిలి వేగం పోగల ఎట్టని, తెల్లని గుట్టాలూ, శక్తిలో ఇంద్రుని యేనుగు విరావతంతో సాటియైన ఏనుగులూ, మహామేఘాలవలె మింకరిస్తూ మదజలాలన్ని ప్రవహిస్తున్న ఇతర జాతి ఏనుగులూ అక్కడ కన్పిస్తున్నాయి. పదాతిబలాల మెడలో కూడ స్యవృష్టైన మేలిమి బంగారు ఆభరణాలున్నా యంటే ఇక ఐశ్వర్యాన్ని వేరే చెప్పాలా?

వివిధకారాలున్న పల్లకీలు, విలాస గృహాలూ, పగటిపూట వినోదించ దగిన రమణీయ మందిరం, రతికేలీ మందిరమూ, ఉండి ఆ సమీపంలో మందర పర్వతంలా ఉన్న ఒక భవనమూ కన్పించింది.

భవనం ముందు పెంపుడు నెమళ్లు తిరుగుతూ, భవనం మీద జెండాలు ఎగురుతూ, ఎక్కడ చూచినా రత్నాల అరుగులు కన్పిస్తూ సాక్షాత్తు శివుని కైలాసంలా అనిపించింది.

ఆ మందిరంలోని పాత్రలూ, పీఠాలూ, మంచాలూ అన్నీ బంగారంవే. తేనె కల్లు చిందులుపడి పాన్పులమీద పైభాగం - కొద్దిగా తడిసింది. ఇంకా మధుపానం ప్రారంభం కాక, పాత్రలన్నీ నిండుగా ఉన్నాయి. బంగారు ఆభరణాలున్న స్త్రీల చేతి చప్పుడు, నడకల ధ్వని, ప్రక్క మందిరాలలోని మృదంగ వీణాధ్వనులతో నిండి పోయింది ఆ మందిరం. ఎక్కడచూచినా స్త్రీలతో, ధ్వనులతో, ఆభరణాలతో, ఐశ్వర్యంతో, విలాసంతో నిండిన, కుబేర భవనంలా ఉన్న (3) రావణ గృహంలోకి వెళ్లాడు అంజనేయుడు.

విశేషాలు

(1) లక్ష్మీవంతుడంటే సంపదకలవాడని అర్థం, 'సంపద' అనేది ఒక యోగం. 'అల్పవ్యలాభో యోగః - లబ్ధవ్యపరిపాలనం క్షేమః' అని చెప్తారు. లేనిది క్రొత్తగా కల్గడం యోగం. ఇప్పటివరకూ లేని సీతాదర్శనమనే సంపద, యోగరూపంగా కాబోతోంది హనుమకు - అని సూచించడానికి 'లక్ష్మీవాన్' అనే పదం, లంకా రాక్షసిని జయించడం - అన్ని మందిరాలనీ నిర్భయంగా తిరగగల్గడం - ఇవన్నీ కూడా యోగాలే కదా!

(2) ఇళ్ల వరుస, బుద్ధిమంతుడు కాబట్టి బాగా గుర్తుంచుకొన్నాడు. ఏదైనా యుద్ధమే వస్తే, ఎలా పారిపోవాలో నిర్ణయించుకోడానిక్కూడా ఈ పరిశీలన చేసాడు. అవసరమైతే తమో గుణంతోనైనా సంహరించాలనే నిశ్చయం హనుమకి ముందే ఉందనుకున్నాముగా!

(3) కుబేర భవనంలా ఉంది రావణ మందిరం, అంటే ఈ సంపద అంతా రావణుని చేత ధర్మార్హితం కాదని భావం. చత్వారో ధనదాయాదాః ధర్మాగ్ని స్ససతస్కరాః - ఆదర్థర్మావమానేన త్రయః కుప్యంతి చేతరాః ధనమనేవానికి దాయాదులు (జ్ఞాతులు) నల్లరున్నారట. ధర్మమూ - అగ్ని - రాజా - దొంగ అనే వారు నల్లరట. పెద్దవాడైన ధర్మాన్ని అవమానిస్తే (అధర్మంగా ఆర్జిస్తే) అగ్నివలన లేదా రాజాద్వారా (దండయాత్రతో హరించడం) లేదా దొంగద్వారా ఆ సాము నాశనం కావాలి. అంటే, 'అధర్మంగా ధనం నిలువదు' అని అర్థం. రావణుని కొలువులో ఎక్కడ చూచినా కన్పించేదంతా, దేవతాలోకాలని గెలవడానికని వెళ్లి దొంగిలించి, లేదా దౌర్జన్యంగా తెచ్చింది లాగానే హనుమకి అనిపించింది. అంటే ఇదంతా నశించేదే సుమా! అని అర్థం.

7వ సర్గము

...ఇక్కడ కూడా సీత లేదు

తాని ప్రయత్నాల్ని సమాహితాని మయేన సాక్షాదీన నిర్మితాని
మహాతలే సర్వగుణోత్తరాణ దదర్శ లంకాధిపతేర్హ వాణి । (4)

వైడూర్యాలు పొదిగిన బంగారపు కిటికీలతో, అనేక శాలలు, ఆయుధాగారాలతో, వాస్తుకీ సరిపోయేలా నిర్మింపబడి, వర్షం వస్తే ఎగిరిపోయే పక్షుల్లా, మెరుపుతీగెల్లా ఆ రావణ భవనంలో అనేక గృహాలు కనిపించాయి. దగ్గరుండి రావణుడే కట్టించాడో, లేక మయుడే నిర్మించాడోగాని, చాల శ్రద్ధతో కట్టించబడిన ఆ భవనాలని దేవతలు, రాక్షసులు అందఱూ ప్రశంసించారు.

అలా చుట్టూ ఉన్న భవనాల మధ్య, దేనికి సాటిరాని విధంగా ఉంది రావణ భవనం. భూమండలానికి దిగి వచ్చిన స్వర్గమా? అన్నట్లు, అనేక పుష్పాలతో, వృక్షాలతో, మెరిసే మెరుపులవంటి స్త్రీ రత్నాలతో, ప్రకాశించే చంద్ర శుక్రాది గ్రహాలతో ఉన్న ఆకాశంలా, పుష్పాడి నిండిన పర్యత శిఖరం కల పర్యతంలా, కన్పిస్తోంది రావణ గృహం. సప్తకమూ, సర్వతోభద్రమూ, వర్తమానమూ అని యీ తీరుగా ఇల్లు కట్టిన విధానం ప్రకారం, ఎలా పేర్లు ఉంటాయో, అలాగే రావణుని యిల్లు 'పుష్పకం' అనే పేరుకీ తగి ఉన్నది. పుష్పానికి ఎలా చుట్టూ రేకలుంటాయో, అలా గోపురాలున్న భవనాలుంటాయి. ఆ గోపుర భవనాలకీ మధ్య ఉన్న 'పుష్పక భవనం' రావణునిది.

ఆ భవనంలో, వెండి బంగారులతో చేసి, పగడాలు గ్రుచ్చిన పక్షి బొమ్మలూ, అనేక జాతుల తేడాలను తెలిపే గుట్టల బొమ్మలూ, ఉన్నాయి. పడూరి పుష్పాడి అప్పుడే అంటుకున్నట్లున్న ఒళ్లుకరి రెండు మదపు టేనుగులు, తమ తుండాలతో తెచ్చిన నీటితో, పద్మాన్ని చేతిలో పట్టుకున్న లక్ష్మీదేవీకి అభిషేకం చేస్తున్న చిత్రం సరమ మనోహరంగా కన్పించింది. (ఇప్పటికీ ఇల్లలో కన్పించే ఈ చిత్రం రావణ భవనంలోనిది - అని గ్రహించాలి).

తత స్తదా బహువిధ బావిలాత్మనః కృతాత్మనో జనకసుతాం సువర్తనః ।

అవశ్యతోఽభవ దతిదుఃఖితమ్మనః, సుచక్షుషః ప్రవచరతో మహాత్మనః । (17)

రమణీయ రావణ మందిరం చూచినా, ఇతర సౌఖ్యాలని దర్శిస్తున్నా, కార్య ధక్తుడైన, కార్యదీక్షా తత్పరుడైన హనుమకు దుఃఖమే కల్గింది.

8వ సర్గము

పుష్పక విమానం ఎలా ఉంది?

స తత్ర కించి న్న కృతం ప్రయత్నతో స తత్ర కించి న్న మహార్థ రత్నవత్ |
స తే విశేషా నియతా సురేష్వసే స తత్ర కించి న్న మహావిశేషవత్ || (3)

రావణ భవనం చుట్టూ ఉన్న భవనాల నడుమ నున్న స్థలంలో 'పుష్పక విమానం' ఉంది. వజ్రాలూ, రత్నాలూ అలా ఎక్కడతోచితే అక్కడ పాదుగబడిన విమానం అది. మేలి బంగారు ముద్ద ఆ విమానం. దానిని తయారు చేసిన విశ్వకర్మయే దాని పనితీరును చూచి అద్భుతమని పొగిడాడంటే చెప్పాలా? ఆ విమానంలోని ప్రతి వస్తువూ మహాప్రయత్నంతో చేయబడిందే. అందున్న ప్రతి రత్నమూ సాటిలేనిదే. దేవతా గృహాలలోనూ కన్నడని విశేషాలే ఇందున్నాయి. అసలు, ప్రతి విశేషమూ ఒక విశేషమే ఆ విమానంలో. యజమాని మనస్సు తెలిసి వాయు వేగంతో పోయేదీ, ఎవరు ఆడ్డగించినా ఆపులేక పోయే స్వభావం కలదీ ఆ విమానం.

ఆ విమానం భూమికి ఆనకుండా అంతరిక్షంలోనే నిలిచి సూర్యుని మార్గాన్ని చూపే ఒక గుర్తులా కనిపిస్తోంది. వసంతకాలంలో రంగు రంగుల పూలు గోచరించినట్లుగా విమానం మీద రంగురంగుల చెక్కడాలు వింతవింత ఆకర్షణని కలుగజేస్తూ ఉన్నాయి.

ఆ విమానాన్ని, కుండలాలు ధరించినవారూ, గుండ్రని పెద్ద కనుగుడ్లు కలిగి, కోరికన్నులు కల వ్యోమగాములు (ఆకాశంలో తిరిగే లక్షణం ఉన్నవారు) వేల మంది, మోస్తున్నట్లుగా బంగారంతో చెక్కబడింది.

విశేషాంశాలు

సంపదకి చిహ్నం వాచనం. రావణ సంపదకి గుర్తు ఈ పుష్పక విమానం. అయితే ఇది ఎత్తుకు రాబడినదే కాని అతని సొంతం కాదు. ఇలా తెచ్చిన సంపద శాశ్వతం కాదు. తాత్కాలికమే. ఇదిపోయే రోజున సొంతంగా ఆర్జించిన దానితో సహా పోతుంది. (లంకలో చివరికి అలాగే జరిగింది గదా!).

ఇక ఈ సర్గ సంఖ్య 8. సంపదకి అధికారిణియైన లక్ష్మీదేవతల సంఖ్య 8. (అష్టలక్ష్మీలు). వీరి నివాస స్థానం 8 రేకుల పద్మం (అష్టదళ పద్మం). ఇంట్లో దేవుని ముందు ఈ మ్రుగ్గే వేస్తాం కదా! ఈ సర్గలోని శ్లోకాల సంఖ్య కూడ 8. అమ్మవారి నుదురు, చంద్రుని 8వ రోజు (అష్టమి) రూపంతో సమానంగా ఉంటుందట. అష్ట బిశ్వరూపాలా ఉన్న లంకకి తానువచ్చి అష్టపడియలు (గం 3-12నెలు) అయిందికాబోలు.

9వ సర్గము

రావణుని శయన మందిరం

యాచ వై శ్రవణే లక్ష్మీ ర్యా చేంద్రే హరివాహనే ।

సా రావణగృహే సర్వా నిత్యమేవానపాయినీ ॥ (8)

ఒక ఆమడ పాడుగూ, అర ఆమడ వెడల్పా ఉన్న రావణ భవనంలో రెండు - మూడు - నాల్గు - దంతాల ఏనుగులెన్నో తిరుగుతున్నా, కావలా కాస్తున్న రాక్షసులు సంచరిస్తున్నా 'ఇరుకు' అనేది లేదు. కుబేరుని ఐశ్వర్యమూ, ఇంద్రుని సంపదా మొత్తం, ఇక్కడ ఎప్పుడూ కనిపిస్తోందా, అన్నించింది. యముడూ, వరుణుడూ మొదలైన వారి ఐశ్వర్యం కుంభకర్ణాది వీరుల గృహాల్లో ఉంది.

చుట్టూ రావణుని గృహాలు ఉంటే, మధ్యలో పుష్పక విమానం ఉంది. కుబేరుణ్ణి జయించి తెచ్చినది ఆ విమానం. లోపలికి ఎక్కడానికి బంగారు మెట్లు. ఇటు ప్రక్క, అటు ప్రక్క బంగారు, వెండి తోడేళ్ల బొమ్మలున్నాయి. మెట్లమీదుగా కనిపించే లోపలి భాగంలో సుందరమైన వేదిక. దానిని చేరడానికి పగడాలు, ముత్యాలు, మణులతో చేయబడిన నేల. ఆ విమానంలోకి ప్రవేశించాడు హనుమ. వాయుదేవుడు వివిధ రూపాలు పొందినట్లుగా, అన్న-పాన-భక్ష్య-భోజ్యపదార్థాల వాసనలూ, మితిమీరిన మధ్యం వాసనా వస్తూ, అప్రబంధువుణ్ణి రమ్మని పిలుస్తున్నట్లుంది.

రావణుని కిష్టమైన శయనమందిరం అదే. నేలపై పెద్ద తివాచీ. దానిపై గృహాల-రాష్ట్రాల-మొత్తం భూమండలమంతా చిత్రీకరించబడి ఉంది. బంగారు కుందెలలో మెరిసే రత్నదీపాలు నిరంతరం ప్రకాశిస్తూ, జూదంలో ఓడడం వలన దుఃఖిస్తూ తొప్ప వేయకండా ఉన్న జూదరులవలె ఉన్నాయి. అనేక స్త్రీలు దివ్యాభరణాలతో ఆభరణ ద్రవ్యని లేకుండా పరుండి ఉన్నారు. రావణుని చుట్టూ స్త్రీలు-స్త్రీలు-స్త్రీలు.

ఆ గృహంలో చల్లగా, మెల్లగా వీచే వాయువు శరీరాన్నీ, చక్కని శలల - స్త్రీల శౌందర్యం కన్నులనీ, మనోహర గానం చెవులనీ, రుచిగల భక్ష్యాల జిహ్వనీ, ఎక్కడా చూడని సువాసనలు ముక్కులనీ, ఇలా-పంచ ఇంద్రియాలనీ ఆనంద పరుస్తూ, తల్లి - తన పిల్లలని సంతోష పెట్టినట్లు చేస్తోంది. అర్థరాత్రి దాటడం వలన తాగి తాగి మత్తుతో, ఆ స్త్రీలంతా గాఢ నిద్రలో ఉన్నారు. పద్మాలలో పోల్చదగిన ముఖాలున్న ఆ స్త్రీలు అలా పరుండి ఉంటే, హంసలూ, భ్రమరాల్లా లేని పద్మవనంలా అనిపించింది.

శరత్కాలంలో నక్షత్రాలతో ఉన్న ఆకాశంలా ఉంది, నడుమ పరున్న రావణుడు నక్షత్రాల మధ్య చంద్రునిలా ఉన్నాడు. కొద్దిపాటి మిగిలిన పుణ్య పరింతో, భూమిపై రాలిన నక్షత్రాల్లా ఉన్నారు స్త్రీలు.

కొందరికీ బొట్లు జారి చెరిగిపోయాయి. కాలి అందెలు ఊడిన వాళ్ళు - హారాలు చెదిరిన వాళ్ళు - పస్త్రాలు జారిని వాళ్ళు - నోటినుండి వెలువడి కల్లు వాసనక, గాలి విడిచినప్పుడు పైట చెరగు కదులుతూండే వాళ్ళు - రావణ ముఖమనుకొని వాని సవతి ముఖాని వాసన చూస్తూ, వాని యిష్టం కోసం ప్రాకులాడే వాళ్ళు - ఒకరి చేతిపై, ఒకరి క్యాపై, ఒకరి నడుముపై తల పెట్టి పరున్నవాళ్ళు....ఇలా అందఱూ కలిసి గుండ్రంగా పడుకొని ఆ స్త్రీ సమూహం ఒక పూలమాలలా కన్పించింది.

రాజర్షి పితృదై త్యానాం గంధర్వాణాం చ యోషితః ।
రాక్షసానాం చ యా కన్యా స్తస్య కామవశం గతా ॥ (68)

యుద్ధకామేన తాస్పర్వా, రావణేన హృతా స్త్రీయః ।
నమదా మదనేనై వ మోహితా క్యా దాగతా : ॥ (69)

న తత్ర కాచిత్రమదా ప్రసవ్య పీర్వోపవన్నేన గుణేన బాహ్లా ।
న చాఽన్య కామాఽపి నచాఽన్యసూర్వా
వినా వరార్థాం జనకాత్మజాం తామ్ ॥ (70)

న చాఽకులీనా న చ హీనరూపా నాఽదక్షిణా నాఽనుపచారయుక్తా ।
భార్యాఽభవ త్తస్య న హీనసత్త్వా న చాపి కాంతస్య న కామనీయా ॥ (71)

రాజర్షి - పితృదేవత - గంధర్వ - రాక్షస - దైత్య జాతులకి చెందిన స్త్రీలు అందఱూ ఆ రావణుణ్ణి తమంత తామే కోరి వచ్చారు. తానై రావణుడు వారిని తేలేడు. కొందరిని కావాలని తెచ్చాడు. అయితే ఏ స్త్రీ తేబడిందో, ఆ స్త్రీకి సంబంధించిన వారితో యుద్ధం కలగాలని అతని కోరిక. (1) ఇలా యుద్ధ వాంఛతో తేబడిన స్త్రీల విషయంలో కూడ, అతనికి వారిపై మోహం లేనేలేదు. మోహంతోనూ తేబడలేదు. అయితే, సహజ యౌవన వశం వలన కొందఱు అతని కామానికి యిష్టంతో లొంగిపోయారు. తమకు తామే ఇలా రావణ మోహంతో తిరిగి పోవాలనే ఆశ లేక ఉండిపోయారు. సేతమ్మను తప్ప ఎవరినీ బలాత్కారంగా రావణుడు తేలేడు. సేతమ్మ తప్ప మఱి ఎవరైనా రావణుణ్ణి వలచి వచ్చినవారే. లేదా వచ్చాక వలచినవారే. ఎవతెయ్యెనా రావణుణ్ణి తప్ప మఱివరినీ వలచినది లేదు, అలాగే రావణుణ్ణి ఇష్టపడడానికి ముందు మఱివరినీ వలచినదీ కాదు. రావణుని భార్యలలో, సత్కులమున పుట్టనిది గాని,

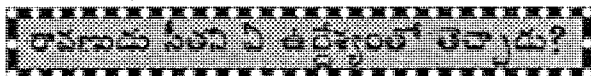
మోహింప దగనిది కాని ఎవ్వరూ లేనేలేరు. అలాంటి స్త్రీలని చూడగానే ఆంజనేయునికి చిత్రమైన ఆలోచన కల్గింది.

బభ్రువబుద్ధి స్తు హరీశ్వరస్య యదీదృశీ రామవ ధర్మ వత్సీ !

ఇమా యథా రాక్షసరాజభార్యా సుజాత మస్మేతి హి సాధు బుద్ధేః || (72)

పునశ్చ సోఽచింతయదార్తరూపో ద్రువం విశిష్టా గుణతో హి సీతా (73)

లంకాధిపతి అయిన రావణుని భార్యలంతా ఎలా తమ భర్తలతోకూడి సుఖంగా ఉన్నారో, అలాగే సీతమ్మ కూడా రాముణ్ణి చేరి ఉంటే, ఎంత బాగుండేది! రావణుడు సీతని, రామునికి అప్పగిస్తే ఇంకెంత బాగుండేది! పాతివ్రత్యం మొదలైన గుణాల్లో సీతమ్మ మిక్కిలి గొప్పది. సత్కులంలో పుట్టినవాడే అయినా, సీతమ్మని రావణుడు అవహరించి - 'సీతవంటి ఇల్లాలు కూడా అవహరింపబడిందనే అపవాదుని' - ఆమెకి, రామునికి కల్గించి, ఎంతటి తప్పు చేసాడు? ఎంతటి కష్టం? అని ఆలోచించాడు.

(1) లోతుగా ఆలోచించాల్సిన ప్రశ్న ఇది.

యుద్ధకామేన తాన్సర్వా రావణేన హృతాస్త్రీయః' అని మహర్షి మాట. రావణుడు ఎండకో స్త్రీలని అవహరించినది, కేవలం యుద్ధం కోసమట. పురుషులతో కదా యుద్ధం చేయాల్సింది. 'వాలి' లాగా ఏ హిమవంతుని వద్దకో, సముద్రుని వద్దకో పోతే భుజాల తీట తగ్గేది కదా! అందుకే, యుద్ధ ప్రయుడైన తాను, యుద్ధంకోరే తాను కిష్కింధా రాజు 'వాలి' మీదికి వెళ్లనే వెళ్లాడు. సముద్రం వైపు తిరిగి సంద్యకు వందనం చేస్తున్న వాలిని, రావణుడు వెనుకవైపుగా పోయి నడుం చుట్టగా, కోపించిన యుద్ధప్రియుడైన వాలి, రావణుని చేతులని తన రెండు చంకల క్రిందా ఆదిమిపట్టి, సప్త సముద్రాలనీ త్రిపుతూ రావణునిచేత తన నామజపం చేయించాడు. అప్పటికే ఊరుకోక, ఒక శవధం చేయించాడు రావణునిచేత.

“దారా పుత్రాః పురం రాశ్రుం భోగాచ్ఛాదనమైథునమ్

సర్వ మేవా విభక్తం నా భవిష్యతి హరీశ్వర” (34-7)

“నా భార్యలూ, పుత్రులూ, నా విలుబడిలోని పురమూ. సామంతుల విలుబడి లోని రాష్ట్రాలూ, ఇంకా ఇతరాలన్నీ కూడా మన యిద్దరికీ చెరి నగం” అనిపించి

అప్పుడు విడిచాడు రావణుణ్ణి. ఇంత అయినా కూడా “యుద్ధ ప్రీతి” రావణునికి పోలేదా? ఇక్కడే ఉంది రహస్యం. రావణుడు పోరాడదలచినది, వాలిలో కాదు. శ్రీ మహావిష్ణువుతో ఇంద్ర పుత్రుడే కదా వాలి! వీణ్ణి పట్టుకుంటే, ఆ ఇంద్రుడు రాకపోతాడా? అనుకున్నాడు కాని, ‘వాలి’ తాననుకున్న దానికంటే చాల ఎక్కువగా బుద్ధి చెప్పాడని భావించలేదు.

నిన్ను చంపించేందుకే పుడతాను

ఈ సంఘటనకు పిమ్మట రావణుడు కొంత కాలం బుద్ధిగానే ఉన్నాడు. అయితే లోకాల్ని చుట్టుముట్టి రావడం మానలేదు. ఒకనాడు వస్తూంటే కుశధ్వజమహర్షి పుత్రిక ‘వేదవతి’ కన్నడింది. (శ్రీ మహావిష్ణు భార్య లక్ష్మీ, సీతా రూపం కంటే ముందుగా ఈ రూపంతో జన్మించింది Ladies first అనే నానుడి ఇక్కడ నుండి పుట్టినదే). రావణుని ప్రశ్నకి సమాధానంగా “శ్రీ మహావిష్ణువే తనకి భర్త అనీ, పుట్టినపుడే అలా తన తండ్రి నిర్ణయించాడనీ, లోగడ దంభుడనే రాజర్షి ఇలాగే అడిగి, కాదన్నందుకు తన తండ్రిని రాత్రిభాగంలో నిర్దయగా చంపాడనీ, తన తల్లి ఆ బాధతోనే అగ్నిలో దూకిందనీ పల్కి, రావణుని కోర్కెను తీరస్కరించింది వేదవతి. సహజ మదంకరి రావణుడు, వేదవతి వెళ్లిపోతుండగా తనతో తీసేకొనిపోదామని జాబ్బుపట్టుకుని లాగాడు. రావణుడు ముట్టు కున్నంతవఱకూ ఉన్న తన శిరోజాలని, చేతినే కత్తిగాచేసి తెంపి, ఇలా చెప్పింది.

శాపేత్యయి మయోత్సుప్తే తపసశ్చ వ్యయో భవేత్ |

తస్మాత్తవ వభార్థాయ సముత్పన్నేహ్యహం పునః |

తస్మాత్త్వ యోనిజా సాధ్వీ భవేయం ధర్మిణుస్సుతా | (ఉ 17 సర్గ)

“దుర్మార్గ రావణుడా! నేను శాపమిస్తే నా తపశ్శక్తి నష్టమై పోతుంది. కాబట్టి, నీలాటి మదాంధుణ్ణి చంపించడానికి అయోనిజగా, ఒక కర్మిష్ఠ (నిత్యం యజ్ఞ యాగాదులని చేసే మహాపురుషుడు) యింట్ల పుడతాను” అని పలికి, అగ్ని రథుల్ను కొని భస్మీ భూతురాలైంది. ఆమెయే సీతామాతగా కర్మిష్ఠ అయిన జనకుని యింట్ల నాగటి చాలులో జన్మించి, అయోనిజ అయింది. అసలు, రావణుడు ఎందుకీలా మదాంధకారంలో ప్రవర్తించాలి? అన్నందుకు మఱి కొంచెం వెనక్కి పోవాలి.

ఒకప్పుడు చైకుంఠ ద్వారపాలకులు ‘జయముడు - విజయుడు (జయ విజయులు) అనే ఇద్దరుండేవారు. నిత్యమూ శ్రీ మహావిష్ణు దర్శనార్థం, అనేక దేవతా ఋషి భక్త గణం వస్తూండేవారు. అందఱునూ లోపలికి పంపేవారు జయవిజయులే

కావడంతో, ఈ యిద్దరూకూ ఒక ఆలోచన వచ్చింది. ఎన్నో జన్మలెత్తి ఎత్తి, ఇలా ఈ జన్మకి, వైకుంఠ ద్వారం వద్ద ఉండే పవిత్ర జన్మకి వచ్చాం - జీవిత కాలమంతా ఇలా గడపడం కంటే, జన్మ అనేది లేకుండా) పాక్షాత్తు స్వామిలో లీనమై, మోక్షాన్ని పొందడాన్ని పొందితే బాగుండును) ఉండాలనేది, ఆ ఆలోచన.

‘పునర్జన్మ లేకుండా ఉపాయం చెప్పండి’ అని సనత్కుమారుల వారిని అడిగితే ‘మహావిష్ణువు చేతిలో వధ పొందితే సరి’ అన్నారు. ‘వధ పొందాలంటే, శ్రీ మహా విష్ణువునకు సచ్చవి పనులు చేస్తూ విరోధించాలి’ అని తీర్మానించుకున్న జయ విజయులు తమ బుద్ధికి అనుగుణంగా, సనత్కుమారులవారినే విష్ణు దర్శనానికి పోకుండా నిర్బంధించారు. కోపించిన మహర్షులు, జయ విజయుల నిర్దేశనీ రాక్షసులు కండని శపిస్తే, వారే రావణ - కుంభకర్ణులుగా జన్మించారు.

ఎందుకీలా శపించవలసి వచ్చిందని, మహర్షులు ఆలోచించారు. వారిద్దరూ చిరకాలంగా స్వామిని సేవిస్తూ ఉన్న కారణంగా, విష్ణు సాయుజ్యాన్ని పొందవలసి ఉన్నారు. అందుకని, తదనుగుణమైన బుద్ధిని విష్ణువు కల్పించాడనీ (మోక్షోపాయం గుఱించి వారు అడిగే బుద్ధిని, వారు ఆ మహర్షులనే నిర్బంధించే బుద్ధిని, మహర్షులు జయ విజయులని శపించే బుద్ధిని) స్పష్టంగా ఉపించారు.

అలా వారిని శపించాక, వారు రావణ కుంభకర్ణులుగా జన్మించాక, విష్ణువు యొక్క ఆలోచన ప్రకారం, ఒకటొకటే కార్యక్రమంలో భాగంగా జరుగసాగాయి. వేదవతి రూపంలో లక్ష్మీదేవి, కుశధ్వజునకు జన్మించడం మొదటిది. కుశధ్వజుడు వేదం చదువుతూంటే ఆ వేదమే ఒక సుందరీ రూపాన్ని దరించితే, ఆమె వేద-వతి: వేద-రూప-వతి అన్నమాట. వేదం బ్రహ్మయొక్క విద్య. అలాటి విద్యయే స్వరూపంగా కలది. అందుకనే ఆమెని ‘బ్రహ్మ విద్యా స్వరూపిణీ’గా గుర్తించాలి. వేదస్వరూపాన్ని (వేదంలో ఉండే విశేషాన్ని) ఎలా తెలిసికోవాలి? అంటే ‘వేదాధ్యయనగ్ం సర్వం గుర్వధ్యయన పూర్వకమ్’ అనడం బట్టి గురువుద్వారా గ్రహించాలి. అలాంటి గురువు ఇక్కడ ‘అంజనేయుడు’. అందుకే ఆయన సీతమ్మని గుర్తించి గమనించగలడు.

ఇంతకీ, ఆ వేదవతి రావణుణ్ణి శపించాక, రావణునకు ఒక విషయం తెలిసింది. ‘తనని చంపించేందుకు ఒక ఆమె, కర్మిష్టియింట ‘అయోనిజగా పుడుతుంది’ అని. అప్పటినుండి కర్మిష్టిజనం ఎవరెవరున్నారో, అయోనిజ లెక్కడ జన్మించబోతున్నారో, వివరాలు సేకరించదలిచాడు. అంతేకాదు - తనని చంపించేందుకు పుడలానన్నది వేదవతి. చంపేది ఎవరో చెప్పలేదు. ఆ చంపేవాడి చిరునామ కూడ వెదుకదలిచాడు. ‘జాతిన్మరత్సం’ అని ఓ గుణం ఉంది. (పూర్వజన్మపు ఆలోచనం). అది, రావణ

కుంభకర్ణు లిద్దఱకూ ఉంది. కాని నిత్య నిద్రా స్వభావుడు కాబట్టి, కుంభకర్ణునికి దాని గూర్చి ఆలోచించే వ్యవధికూడా లేదు. రావణునికి తెలుసు. తానెలా చివరికి శ్రీ మహావిష్ణు సాయుజ్యాన్ని వీలయినంత తొందరగా పొందవలెనా? అని ఆలోచించి, 'స్వయంతీర్థః పరాంస్తారయతి' (తాను ఒడ్డెక్కి, ఇతరులని కూడ ఎలా ఒడ్డెక్కించడమా?) అన్నట్లు ప్రకుంఠ ద్వారపాలకు నంతటి ఉత్తమ జన్మను పొందిన రావణుడు, లంకలో దిక్కులేక పడి ఉన్న రాక్షసజనాన్ని అందఱినీ ఒడ్డెక్కించాలని నిశ్చయించుకున్నాడు. మోసం చేసేవాడు కూడ, నమ్మికతోనే పని చేసే చివరికి మోసపోయామని, అవతలివాడు గమనించేలా ఎలా చేస్తాడో, అలాగే రాక్షస జనాన్ని కూడా, వాళ్ల బుద్ధికి అనుగుణంగానే నడుస్తూన్నట్లు నమ్మించి, మొత్తానికి వాళ్లందఱికి శుభాన్ని (శ్రీ మహావిష్ణువైన రామునిచేతిలో, దేవతలైన వానరుల చేతిలో వధని) కల్గించి, తనలో పాలు వారినీ ఉద్ధరించాడు.

ఇదంతా 'జాతిస్మరత్వం' అనే వెనుక చెప్పుకొన్న గుణంతోనే సాగింది. ఇంతకీ చంపించేది, ఎవరో తెలిసిన రావణుడు, చంపేవాని కోసం ఆలోచించాడు. అహంకారంతో పలు ప్రదేశాలు తిరుగుతూ అందఱితోనూ యుద్ధాన్ని మొదలెట్టాడు. మఱి చంపేవాడు తెలియాలంటే పద్ధతి అదే కదా! అప్పటికి ఇక్ష్వాకు వంశంలో 'అనరణ్యుడు' రాజ్యం చేస్తున్నాడు. ఆయన మీదికి యుద్ధానికెళ్లి, యుద్ధం చెయ్యి - లేదా 'నిర్జిత్' ఒక్కటి వా బ్రాహ్మ 'ఒడిపోయానని పలుకు - ఏదో ఒకటి ఈ క్షణంలోనే తేలాలి" అన్నాడు. 'ఇదే రాక్షస బుద్ధి' అంటే. మానవుడైన అనరణ్యుడేలా అన్నాడు. 'యుద్ధం చెయ్యడం క్షత్రియ ధర్మం. నిజమే - యుద్ధానికొచ్చిన నీతో - చేయను - అనను. కాని, ముందు నా బలాన్ని సమీకరించుకోకుండా, సైన్యాన్ని సిద్ధం చేసుకో నీయకుండా, యుద్ధాన్ని చేయనీయకుండా, 'ఒక్క మాటగా గెలుపు ఓటములని తేల్చమంటే ఎలా?' అని. నచ్చలేదు రావణునికి. గట్టిగా వాదించాడు యుద్ధానికి రమ్మని. రాజ పద్ధతి కాదని అనరణ్యుడన్నాడు. రాక్షసుడైన రావణుడు ద్వంద్వ యుద్ధానికి, వినకుండా తలపడి, అనరణ్యుణ్ణి నేలమీద పడవైచి కాలిలో త్రొక్కితే, దుఃఖించిన అనరణ్యుడు ఇలా అన్నాడు. "రామో దాశరథిర్నామ యస్తే ప్రాణాన్ హరిష్యతి" అని. మా ఇక్ష్వాకు వంశంలో, పుట్టబోయే దశరథునకు పుట్టబోయే రాముడనే వాడు నీ ప్రాణాలని తీస్తాడు" అని. ఇది శవం కాదు నిజానికి. రావణునికి నందేహ వివృత్తి.

రావణునికి తనని చంపేవాడి పేరూ, తండ్రి పేరూ, వంశమూ తెలిసింది. చంపించేదాని ఆచూకీ మాత్రం తెలియలేదు. చావు నిశ్చయమని తెలిసింది. అప్పటి

నుండే, 'రాముడు' అనే పేరు వినిస్తే చాలు. తనకి 'మరణ కర్త' - 'మోక్ష ప్రదాత' అనే భావం కలిగింది వానికి.

అప్పట్నుండి ఎదురు చూచాడు దశరథుని కోసం. చాల తరాల తర్వాత కలిగాడు దశరథుడు. పెరిగి పెద్ద అయ్యాడు. రాజయ్యాడు గాని ఏ దశరథుని పుత్రుడైన రాముని వలన మరణం లభించాలో, ఆ రాముడు కల్గినేలేదు. కొంత కాలానికి దశరథునికి నల్లరు పుత్రులు కల్గినట్టు తెలిసి, రావణునకు అనుమానం తీరినట్టు, తీరనట్టు అయింది. ఒక్కడే పుడతాడనీ వాడేపేరు రాముడే అవుతుందనీ ఊహిస్తూ ఉంటే నల్లరిలో రాముడెవరో గుర్తింపవలసిన అదనపు బాధ్యత కూడ మీద పడినట్లు రావణునకు అనిపించింది. అయితే, తనని చంపేవాడు మహా సమర్థుడౌతాడని తెలిసిన రావణుడు, రాముని (శ్రీ మహావిష్ణువు) జాడ తెలిసికొనేందుకు వీలుగా దండకారణ్యంలో తాటక, మారీచ, సుబాహులను కాపుంచాడు. వీరిని చంపి వచ్చేవాడు. 'మహా విష్ణు స్వరూపుడే' అని భావించవచ్చును గదా! అని. మళ్ళీ రావణుని అనుమానాన్ని తీర్చినట్టు, తీర్చనట్టుగా ఉంచేస్తూ రాముడు-తాటక, సుబాహులని నారబట్టలు ధరించి, ఇద్దఱుగా వచ్చి (రామలక్ష్మణులుగా) చంపాడు. (ఈ విషయమంతా బాలకాండ వ్యాఖ్యలో వివరంగా వ్రాయబడింది). ఈ ఇద్దరిలో రాముడెవరు? అనే అనుమానం మళ్ళీ కలిగింది రావణునకు. రహస్యాన్ని చెప్పరాదని రాముడూ, తెలిసికోకుండా ఉండరాదని రావణుడూ, ఇలా రావణుడూ రాముడూ ఒకరికి మించిన ఎత్తుగడలతో ఒకరు వస్తూ, సీతాపహరణం పుట్టాన్ని దాటారు. శ్రీమహావిష్ణువు సర్వలోకాల ప్రభువూను. ఆయన జాడ తెలియాలంటే, ఆయనకి కష్టమైన పనులు చేయాలి. పతివ్రతా రక్షణ, యజ్ఞ సంరక్షణ, దుష్టనాశనం ఆయన వ్రతాలు కాబట్టి, రావణుడు రాముణ్ణి (విష్ణువును) తెలుసుకోడానికి వీలుగా పతివ్రతా స్త్రీ అపహరణం, వారిని చెరబట్టడం, యజ్ఞనాశనం, నరకంలో ఉన్న పాపుల్ని యముని చెరనుండి విడిపించడం వంటి వానిని చేసాడు. (ప్రభుత్వ దృష్టిని ఆకర్షించాలంటే, ప్రభుత్వ కార్యాలయాలముందు నిరశనలా) "యదా యదా హి ధర్మస్య ధ్వానిర్భవతి...." ఎప్పుడు ధర్మం క్షీణిస్తుందో, అధర్మం పెరుగుతుందో అప్పుడు పరమాత్మ ఆవిర్భవించి దుష్ట శిక్షణ, శిష్టరక్షణ చేయాలి. లేకపోతే అసలు పరమాత్మే లేడని, నిశ్చయమై పోతుంది.

ఇలాంటి సేవధ్యంలో రావణుడు, సీతని అపహరించాడు. పరమాత్మ శివ స్వరూపుడైతే, భగవతి క్షేత్ర స్వరూపిణి, అనే మహా రహస్యం వానికి తెలుసు. అందుకే, రాముణ్ణి క్షేత్ర హినుణ్ణి (అమ్మవారిని ఎత్తుకుపోయి) చేయాలని నిశ్చయించి, అలా

ఎత్తుకుపోయాడు. ఎత్తుకుపోయేప్పుడుకూడా, ఆమె శిరోజాలని పట్టడానిక్కారణం - వేదవతీ రూపంలో ఈమె శిరోజాలనే పట్టగా, చేతితో శిరోజాలని స్పృశించినంత వఱకూ ఖండించుకొన్నది. అదే సీత, ఈనాడు దుఃఖిస్తోంది కాని ఖండించలేదు. కారణం, చంపించదలచిన సీత శంపించ అక్కటనూ లేదు - అనాటి వేదవతిలా ప్రవర్తించనూ అక్కటలేదు. రావణుడు, తనను ఎత్తుకుపోతే తప్ప, రామునికి రంకా ప్రయాణపు అవశ్యకత ఉండదు. అప్పుడు గాని రావణ వధకు అవకాశం కల్గదు. ఇక తన భార్యని కూడా ఎత్తుకుపోయిన వాణ్ణి క్షమించడం నేరం కాబట్టి, రావణుని చంప వచ్చునని, రాముడూ భావించాడు. తన వధకు సరిపోయినంత తప్పు చేయాలని రావణుడూ నిశ్చయించుకుని సీతాపహరణాన్ని చేసాడు. రామునికి, రావణవర్తకే అవకాశం కల్పిస్తూ, తానూ అపహరింపబడుతున్నట్లుగా, లొంగి ప్రవర్తించింది సీత. ఇదంతా ఒక నాటకం (జగన్నాటకం). అందుకే, అంతా వి రామునికి సీత ఏమాయంది? అని వెనకటికే ఎవరో ప్రశ్నించారని చెప్తారు ఇది గట్టి ప్రశ్న. సీత 'రామునికి, రంకా ప్రయాణ అవకాశాన్ని కల్పించి రావణవధ చేసేందుకు మార్గదర్శకురాలు' అని సమాధానం చెప్పాలి. కాని ఈ పుట్టం వఱకూ ఇంతే. రాక్షసమాయ ఉంటుందని తెలిసిన సీత, నిజమైన రావణుడే అపహరిస్తున్నాడా? లేదా? అనే భయంతో వివరాలన్నీ అడిగి మరీ అపహరించుకొనేలా చేసికొంది. రావణుడు కూడా, దైవ మాయ ఉంటుందని తెలిసి, సీతా వివరాలు అన్నీ ఆమె నుండి తెలిసికొన్న ఏమ్యటనే అపహరించాడు (ఇంకా అనేక వివరాలు నాటరణ్యకాండ వ్యాఖ్యలో వ్రాయబడ్డాయి).

ఇంతకీ, ఇప్పటికీ ఈ 'సీత' అనే ఆమె, వేదవతీ రూపానికి అనంతర జన్మ అని గ్రహించగల్గారు రావణుడు. ఈ విషయం గ్రహించడానికై వాడు చేసిన ప్రయత్నాలు, ఇన్నీ అన్నీ కాదు. ఎక్కడెక్కడ కన్పించిన రావణ్యవతి అయిన స్త్రీ, సీతగా భావించి తెచ్చి తన బందిఖానాలో పడవైవాడు. ఏ స్త్రీని తేగా, ఆమె భర్త యుద్ధానికొస్తాడో (వేదవతి చెప్పిన మాట అదేగదా) ఆమె సీత. యుద్ధానికి వచ్చేవాడు రాముడు. అదీ, అతని నిర్ణయం.

ఈ అభిప్రాయంతోనే, రావణుడు - రామునికి శ్రమ ఎక్కువ కాకుండా చేయాలనీ, తనకు తొందరగా మోక్షం లభించాలనీ (వధద్వారా) భావించి, అతికష్టంగా అపహరించిన సీతని అందఱకూ (దేవతా విమానాల మీద పోతూంటే యక్ష - కిన్న - కింపురుష - గంధర్వ - దేవతాదులకు) కన్పించేలా బహిరంగంగా వనంలో ఉంచాడు. దృఢమైన రక్షణలో, ఏ వేరే మోగిగలలోనో దాచ శక్తి ఉన్న రావణుడు. ఆమెని, ఏదో

ఒక ఆంగ్లకవిత్వం ఉన్న రాక్షస స్త్రీ మధ్యనే, ఉంచాడు. (సీతానిత్య సందర్భం భాగ్యం వల్ల, వారికి మోక్షం లభించాలి). సీతకూ రామునికి అరణ్యవాసపు గడువు, 14 సంవత్సరాలలో, ఏ సంవత్సర కాలం మాత్రం మిగిలి ఉందో, రావణుడు కూడా సీతకి పెట్టిన గడువు 'అదే సంవత్సరకాలం'. రావణుడు, తాను మోక్షాన్ని పొందేందుకూ, తన వారికి లభించేందుకూ, సీతని తెచ్చాడు. 'నూతిలో పడ్డవారిని రక్షించేందుకు, గాలం నూతిలోనికి వెళ్లి, వారిని పైకి తెచ్చినట్లు, సీతకూడా లంకలో ఉన్న పాపాచారిణులైన రాక్షస స్త్రీలను, పతివ్రతా స్త్రీలను రక్షించదలచి ఆక్కడికి పోయింది. సీత తనను, గాలంతో పోల్చుకున్నదికూడా. ('ఝుషనద్భదేశం గృహ్య క్షీవమేవ విష్యసి'). కాబట్టి రావణుని అభిప్రాయం, రాముని చేతిలో వధ పొంది మోక్షాన్ని పొందడమే. (ఈ విషయం మఱిత, ఆయా సందర్భాలలో వివరించబడుతుంది).

(2) బిభావ బుద్ధిస్తు హరీశ్య రస్య - యదీదృశీ రామ వధర్యవత్నీ - ఇమా యథా రాక్షస రాజభార్యా - సుజాతమస్యేతిహ సాధుబుద్ధే (72)

అనేది శ్లోకం. దీనికి తొమ్మిది అర్థాలు వస్తున్నాయి. (1) ఈ సీత, రామునికంటే ముందే ఈ రావణుణ్ణి వివాహం చేసికొని ఉంటే, రావణుని జన్మ ఎంత ధన్యమై ఉండేది? ఈమెను అపహరించడమనే అధర్మం వీనిలో ఉండేది కాదుకదా!. (2) రావణుని భార్యలు, వానితో కలిసి ఉన్నట్లు, మా సీతమ్మ కూడ రామునితో ఉండి ఉంటే, రావణుని జన్మధన్యమై ఉండేది. (3) రాముని భార్య, ఈ దుర్మార్గునిచే అపహరింపబడినట్లు, రావణుని భార్యలు కూడా అపహరింపబడినట్లైతే రావణునికి తగిన శాస్త్ర జరిగి ఉండేది. (4) రావణునిచే అపహరింపబడి, ఈ కన్విస్తూన్న స్త్రీలందఱూ, ఎలా అలనికి లొంగిపోయారో, అలాగే సీత కూడా జైతుందని భావించి, హరించడం వల్ల ఇతనికి ఓభం కల్గినే కలగదు కదా! (5) రావణుని భార్యలను చూస్తున్నంత స్పష్టంగా, రాముని భార్యని కూడా చూడగలిగితే, నా జన్మ సఫలం కదా! సీతని చూచివచ్చిన వానికి, తనతో సమానస్థితివీ, గౌరవాన్నీ ఇస్తానని సుగ్రీవుడన్నాడు గదా!. (6) రావణ భార్యలవలె, సీత కన్విస్తే, సుగ్రీవుని వలనా, రాముని వలనా, భయంలేక మా వానర సమూహపు జన్మ సార్థకమౌతుంది గదా! (7) రావణ భార్యలు జీవించినట్లు, సీతకూడ జీవించి ఉంటే రాముని జన్మ సార్థకం (అవతారానికి ప్రయోజనం అయిన రావణ వధ సాగి) అవుతుంది గదా! (8) ఓ! రావణా! నీవు తెచ్చిన ఇతర స్త్రీలతో సమానంగా, ఈమెని కూడా భావించడం వలన నీకు మంచి జరుగదు సుమా! (ఉపదేశం). (9) ఈ రాక్షసుని భార్యల లాటి రూపం, శీలం కలిగి కాదు సీతమ్మ. ఆమె త్రిలోక సాందర్భవతి. సచ్చిం

సంస్కారాలు కల్గినది. కాబట్టి ఆమె ఇక్కడలేదు. ఉన్నా ఈ చోటులో ఉండనే ఉండదనే నిశ్చయ బుద్ధి హనుమకి కలిగింది.

ఈ శ్లోకానికి వచ్చిన అర్థాలలో, హనుమంతునికి రావణునిపై ప్రతీకార వాంఛతోపాటు, అతని నాశనం గూర్చిన విషయం తెలిసి, జాలీ, సానుభూతి కన్పిస్తాయి. కాబట్టే ఆంజనేయుణ్ణి 'సాధుబుద్ధి' అని ఈ శ్లోకంలో అన్నాడు. పరభార్యని అపహరించే బుద్ధి కలిగి, తప్పుచేసిన రావణునికి, శిక్షగా, నాశనం కలుగవలసి ఉన్నా, ఆంజనేయుడు వానిని గూర్చి 'అయ్యో! అంటున్నాడంటే అది అతని సానుక్రోశతని(జాలిగుండెని) తెలియచేస్తుంది. భగవంతుడు 'అహంస్మరామి మద్యక్రమ్' అంటాడు. తన పిల్లవాడు పరమ దుర్మార్గులు చేస్తూంటే, తండ్రి ఎలా ఎలా జాలిపడతాడో (ఎందుకు వీడు ఇలా పాడైపోతున్నాడా అనీ, శిక్షల ననుభవిస్తున్నాడనీ) అలాగే భగవంతుడు కూడా తన భక్తుడి విషయాన్ని గమనించుతూ, దోషం చేసే వాడి గూర్చి 'అయ్యో!' అని పరితపిస్తాడు. తప్పుకి ఏ శిక్ష విధించాలో తెలుసు కాబట్టి, ఆ శిక్ష వేసేముందు కొద్ది బాధపడతాడు. ఏ న్యాయాధికారి, మరణ శిక్షని విధించేప్పుడు "ఈ ముద్దాయికి బాగా శిక్షని విధిస్తున్నానని" భావించడు. "అయ్యో! ఇలాంటి శిక్షకు పాత్రుడయ్యే తప్పు ఎందుకు వీడు చేయాలి?" అని దుఃఖించి, శిక్షించకపోతే తాను శిక్షాపాత్రుడు కాబట్టి శిక్షిస్తాడు. అలాగే ఆంజనేయుడు 'జాలి' పడ్డాడు. మఱో విశేషమూ ఉంది. దేశ - కాల - సాంగత్యాలవలన దోషబుద్ధి పుడుతుందని పెద్దల మాట. ఈ సీత రావణుణ్ణి పెండ్లాడి ఉంటే (మొదటి అర్థం).....అని తొలుత భావించాడు. లోకమాత ఆమె యెక్కడ? జగత్ నాశనకారుడు రావణు డెక్కడ? వీరిరువురికి పోలికా? పైగా సీతమ్మకి రాక్షస స్త్రీలతో పోలికా? ఇలా భావించడానికి కారణం, తాను ఉన్నది దుష్ట ప్రదేశంలో స్థలానికి మాహాత్మ్యం ఉంటుంది కాబట్టే దూరభారానికి ఓర్చి మనం తీర్థయాత్రల పేరిట అంత దూరంలోని భగవంతుని దర్శించి రావడం. కొన్ని స్థలాలలో నిరాహార దీక్షలే సాగుతుంటాయి. ఒకచోట పిల్లలు పుట్టినందువలన బంధుజనం ఆనందంతో ఉంటే, మఱొకచోట శవదహన వాటిక సాక్షాత్కరిస్తుంది. పరిసరాలని బట్టి ఆలోచన లుంటాయి. నిత్య శృంగారం, ఉచ్చనీచ భేదం లేనిదీ, జగుప్సావహమైనదీ, స్త్రీ పురుష మద్య మాంస పరాయణత, కామ దృక్పథం ఉన్నదీ ఆ చోటు కాబట్టే, హనుమంతుడంతటి స్థిరబుద్ధికి కూడా ఇలాంటి ఆలోచన కల్గింది. అయితే సాధుబుద్ధి కాబట్టి, 'పునశ్చ సోఽచింతయత్' - నేను ఇలా ఆలోచించానేమిటి? అని పునర్విమర్శ చేసుకోగలిగాడు. మఱో విశేషమూ ఉంది. ఈ

ఆలోచనలన్నీ సీతని గూర్చి మాత్రమే కల్గాయి. (యదీ దృశీ రామవ దర్మపత్నీ). దీనిని బట్టి అంజనేయునకు, వాల్మీకికి ఇద్దరూకూ అయ్య - అమ్మవార్లలో ఇష్టమైనది మొదట అమ్మవారూ, ఆ పిమ్మట అయ్యవారూ అని తెలుస్తుంది. 'ద్రువం విశిష్టా గుణా' హ సీతా - సీతాయాశ్చరితం మహాత్ అనిపలికి, 'గుణాలచేత సీతయే గొప్పది' అని హనుమా, 'సీతా చరిత్రమే నేను వ్రాసేది' అని వాల్మీకి ఈ విషయాన్ని స్పష్టం చేసారు.

ధర్మాన్ని విడిచి అర్థ (ధనము) కామాలలో కూరుకుపోయాడు రావణుడు. అర్థ - కామాలని విడిచి, ధర్మాన్ని సర్వాంగాలచేతా ఆచరింప చేసేవాడు రాముడు. ఇలాంటి ధర్మమూర్తి రామునికి, వట్టి పత్నికాదు సీత - ధర్మపత్ని. కాబట్టి, ఈ అధర్మం తొండవించే ప్రదేశంలో, సీత ఉండదని కూడ హనుమ భావన.

వాల్మీకి మహర్షి శ్రీ మద్రామాయణంలో రాముని పురమైన అయోధ్యనీ అలాగే లంకనీ వర్ణించాడు. అయితే, అయోధ్యా వర్ణనంలో మేడల, మిద్దల గొప్పతనం ఉండదు. వ్యక్తులూ - గొప్పదనం - పవిత్రతా ఉంటుంది. లంకా వర్ణనంలో గొప్పదనం - పవిత్రతా కల వ్యక్తులు లేకపోవడం వల్ల సౌధాలూ, ఐశ్వర్యమూ వర్ణింపబడ్డాయి. పుట్టబోయే పిల్లల కోసం దశరథుడు యాగం చేస్తుంటే, రాజుని ఆశీర్వదించి పోవాలని స్వాగతాల మధ్య మహర్షులూ, ఇతర స్రజా అయోధ్యకి వచ్చారు. చావబోయే రావణుని వధ ఎలా చేయాలని తెలుసుకోవడం కోసం, రావణుణ్ణి జాలితో చూస్తూ, రాక్షస నింద చేస్తూ హనుమ లంకకి వచ్చాడు. అది పగలు జరిగితే, ఇది రాత్రి జరిగింది. మహర్షుల ఆశీస్సులతో అక్కడ యజ్ఞం ప్రారంభమైతే, లంకని రక్షించే కామరూపిణి (లంకీణి) వధలో, నాశనం అక్కడ ప్రారంభమైంది. నలుగురు పుత్రుల పుట్టుకతో అయోధ్య ఆనందపడితే, సర్వరాక్షస వినాశంతో దుఃఖమయమయింది లంక. ఆనందాన్ని ముఖాల్లో ప్రదర్శిస్తూ శుభాన్ని సూచిస్తూ, అందరూ అయోధ్యలో తిరుగుతుంటే, చావుని సూచిస్తూ, అంతా నిద్రపోతుండడం లంకా వర్ణనంలో కనిపిస్తుంది. దర్బలూ, చోమద్రవ్యాలూ, బంగారు చెంబులూ, భక్ష్యాలతో అయోధ్యా జనం ఉంటే, అడ్డకత్తులూ, ఈటెలూ, విల్లంబులతో (మేలుకొని ఉన్నవారు కూడా భయంతో ఉండడం) రాక్షస లంక కనిపిస్తుంది.

10వ సర్గము

నీత కనవడింది (రా)?

పూరిమాలిలా చుట్టూ స్త్రీలు పరుండి ఉంటే, నడుమగా, స్పటికాలతో చేయబడి, రత్నాలు పాదుగబడిన శయ్య కన్పించింది. బంగారు మంచం అది. తలవైపు తెల్లని ఎత్తైన బంగారపు గొడుగు. మంచానికున్న పందిరి నుండి సువాసన గల పూల దండలు వ్రేలాడుతున్నాయి. తలవైపు గొడుగునుండి జాతి ముత్యాల దండలు గాలికి కదులు తున్నాయి. ఇంత - అని చెప్పవీలులేని విలువగల దుప్పటి పటచి ఉంది. మెత్తని పాట్లతోలు కాళ్ళవైపున మంచంపై అడ్డంగా పటచబడింది. సముద్రపు ఒడ్డున ఇసుకలా బంగారం ఆ గదిలో ఎక్కడ చూచినా ఏదో ఒక వస్తురూపంలో కన్పిస్తోంది.

దాని మీద పరున్నాడు రావణుడు. ముత్యాల తెల్లని గొడుగు క్రిందుగా ఒక తల కలిగి ఉన్నాడు. (1) అద్భుత తేజస్సు కన్పిస్తోంది. ముత్యాలూ మణులూ కలిగి ప్రకాశిస్తూ కిరీటం కొద్ది ప్రక్కకి తొలగి ఉంది. ముఖమంతా సుగంధ వాసతో నిండి ఉంది. నీటి బరువుతో ఉన్న మేఘంలా నల్లని మూర్తి అతనిది. ఎఱ్ఱని (మధ్య మాంస సేవచే) కళ్ళ - పరిమళిస్తూన్న ఎఱ్ఱని చందనం - చెవులకి విల్లువైన కుండలాలూ - చెవులకి క్రిందుగా కన్పిస్తూ బారుగా చాచబడిన, రెండు నిడివిగల పాముల్లా బలిష్ఠబాహువులూ - తలకి తగిన కంఠం - కంఠానికి తగిన బాహువులూ - బాహువులకి తగిన వ్రేళ్ళ - వ్రేళ్ళకి తగిన బొటన వ్రేలూ - అన్ని వ్రేళ్ళకూ తగిన ఉంగరాలూ ప్రకాశిస్తున్నాయి. ముఖం నుండి వెలువడుతూన్న నిశ్వాసాలకి పరిమళం రావడమే కాక, పై నుండి పాన్సుకి వ్రేలాడుతూన్న ఉన్న పూలదండలు సన్న కదులుతున్నాయి. బాహువులు రెంటికి భుజకీర్తులున్నాయి. ఇంద్రుని వజ్రాయుధపు గట్టు ఉన్నాయి. (2)

వక్షస్థలం అనేక హారాలతో, ఎఱ్ఱని చందనంతో ప్రకాశిస్తూ, అతి కర్కశంగా ఉండి, రతలూ - పాదాలతో నిండిన మందర పర్వతంలా ఉంది. విలువ కట్టలేని హారాలూ, ఆభరణాలూ ఉన్నాయి. మహా విష్ణువు చక్రపు దెబ్బల మచ్చలూ ఉన్నాయి. (3) చల్లని గాలికి మేలి పట్టు ఉత్తరీయం చెదిరి, నడుముకి కట్టిన పచ్చని వస్త్రమూ తొలగి, మినుముల రాశిలా అన్పించాడు. కనిపించని పాము బసలా శ్వాస వినిపిస్తూంటే, అరిసే సాలసిన పెద్ద ఏనుగు విశ్రాంతి తీసికొంటున్నట్లునిపించాడు. ఆభరణాల కాంతి, దీప కాంతులలో ప్రకాశిస్తూంటే మెఱపు మధ్య నల్ల మేఘంలా అన్పించాడు. దగ్గటగా చూస్తున్న హనుమ ధయపడ్డవానిలా, ప్రక్కకి తొలగి, వేటొక వేదిక ఎక్కి చూడసాగాడు.

అతని పాదాలవైపు, రెండు చేతులవైపు ఎందలో నిద్రపోతున్నారు. వారికి వారు పరుండిన తీరూ - చేతులలో ఉన్న సంగీతానికి సంబంధించిన వాయిద్యాలూ గమనిస్తే వారంతా, సంగీత, నృత్య శాస్త్రాలలో ప్రవీణత కలవారని చెప్తోంది. కావాలని నిద్రిస్తున్నట్లు కాక, అలసి పాలసి మత్తుతో, ఒళ్లు తెలియక నిద్రించిన వారిలా ఆ నిద్రిస్తున్న తీరు చెప్తోంది. (2). వీణను కౌగిలించుకునీ, పిల్లన గ్రోవిని గుండెలకి చేర్చుకునీ, మద్దెలని హత్తుకునీ, కంజీరాను ముద్దాడుతూ, చేతిలోని కలశమందలి నీరు కలిపిన మద్యం, చుక్క చుక్కగా తనమీదే పడుతున్నా తెలియక ఓరిగిల పెట్టి పరుండి, ముందున్న ఆమె పిటుదులని పట్టుకొని, తన ఉరోజాలని తానే పట్టుకొనీ.... ఇలా నిద్రిస్తూ కన్పించారు. ప్రతి స్త్రీ కూడా తమ తమ ప్రియునితో నిద్రించిన భావనతోనే ఉన్నది తప్ప, సహజ నిద్రతో పవిత్ర భావంతో నిద్రించినట్లుగా లేనే లేదు. (4)

“ఆస్పృహయామాస చుమంబ పుచ్చం ననంద చిక్రేడ జగ్ జగమ |

స్తంభా నరోహన్ని పపాత భూమా నిదర్శయన్ స్వాం ప్రకృతిం కపివామ్ || (54)

వీరందఱకూ దూరంగా, వేటొక మంచంపై, మేలిమి బంగారు రంగు శరీరంతోనూ, ఆభరణ ప్రకాశంతోనూ సుందరాంగి ‘ఒకామె’ కన్పించింది, ఆమెను ‘సీత’ అని భావించి సహజమైన వానరబుద్ధికి అనుగుణంగా మారుతి - జబ్బలు చటిచి, తొడలు కొట్టి, తోకను త్రిప్పి ముద్దెట్టుకుని, ఆనందంతో నర్తించి, సంతోషంతో సన్నగా కూనిరాగం తీసి స్తంభాలెక్కి, దిగి.....ఇలా విచిత్ర విన్యాసాలు చేసాడు. (5)

విశేషాంశాలు రావణునికి ఎన్ని చేతులు? ఎన్ని తలలు?

(1) రావణుని ఆకారం 10 తలలు, 20 చేతులుగా భావిస్తాం. కాని ఇక్కడ ఒక తల, రెండు బాహుపులతో కన్పిస్తాడు. ఇది ఎలా కుదురుతుందని అనుమానం. అసలు రావణుడు పది తలలు, ఇరువది చేతులతో పుట్టినట్లు ఉత్తరకాండ చెప్తుంది. సీతమ్మకి కూడ, అపహరణం ముందు ఆ రూపాన్ని చూపాడు. అయితే అతడు కామరూపి. (కావలసిన రూపాన్ని సమయానికి అనుగుణంగా మార్చగల శక్తి ఉన్నవాడు.)

పులస్త్యుని కొడుకు కాబట్టి, పాలిస్తుడు. కైలాసాన్ని ఎత్తి, నేలమీద ఆననబో తూంటే వ్రేళ్లు నలిగి ఆరిచిన (రావాల) అఱపులను బట్టి, రావణుడు. ఉత్తరకాండం ప్రకారం (9/32) పది తలలతో పుట్టడం చేత దశగ్రీవుడని పేరు పెట్టారు. నిరాచారుడై తపస్సుచేసి, ప్రతి పదివేల సంవత్సరాలకీ ఒక్కొక్క తల చొప్పున అగ్నిలో తొమ్మిదంటిని హోమం చేయగా, బ్రహ్మ ప్రత్యక్షమై, ఎవరిచేతనూ చాపులేని వరాన్నీ, కామరూపాన్నీ, హోమం చేసిన తొమ్మిది తలలనీ అనుగ్రహించాడు. (10/26). సీతమ్మకు తన

రూపాన్ని, అపహరణ సందర్భంలో చూపినప్పుడూ పది తలలు, ఇరవై భుజాల వాడుగా ఆయాశ్చదు. (అరణ్య 49/7). మఱి యిలాటి రావణుడు ఒక్క తలతో, రెండు చేతులతో ఎలా ఉన్నాడు? అంటే దీనికి మూడు కారణాలున్నాయి. (1) పది తలతో పుట్టినవాడు, తానే నటకీ హామాన్ని చేసికొని, తిరిగి అనుగ్రహాన్ని పొందించుకొని తలలని తెచ్చుకొనపోయి ఉంటే, ఎప్పుడూ పది తలల వాడే అయ్యుండేవాడు. కాని హామం చేసిన కారణంగా ఆ మిగిలిన తొమ్మిది తలల శక్తి, ఈతలకి చేరి, ఉన్నది ఒక్క తల అయినా, పదింటి పెట్టుగా మారింది. అటచినా పది తలల అటపులాగా, కోపంగా చూసిన పదిరెట్లుగా, ఇలా సమస్త జ్ఞానేంద్రియాలూ ఉన్న తల (ఒక్కటి అయినా) ఏం చేసినా పదింతలుగా ఉంది. అలాగే ఉన్న రెండు చేతులూ రెండు పదులయ్యాయి అంటే 20 చేతుల బలం కలిగి ఉన్నాయి. ఆ చేతులు మన లాటి చేతులు కావు. అవసరమైతే సాంతతలలని చేదించనూ గలవు. అవకాశవడితే, కైలాసాన్ని ఎత్తడానికి వెనుకాడవు. అలాటి చేతులు అవి. వ్రేళ్లన్నింటినీ దగ్గరకు కలిపి కలిపి ఉంచితే - అటచేయి అయినట్లుగా, విడివిడిగా కన్పించనట్లుగా - వెడల్పుచేస్తే, ఒకే మణి కట్టనుండి కొంత దూరంలో ఐదుగా విడిచినట్లుగా, రావణునికి, ఈ భుజానికి పది - ఆ భుజానికి పది చేతులు కూడా, భుజం నుండి కొంత క్రింది నుండి విడివడ్డాయని భావించవచ్చు. కాని 'వింశతి కరః' - 'ఇరవై చేతుల వాడు అనక 'వింశతి భుజః' - ఇరవై భుజాలవాడు' అనడం వలన (అరణ్య 49/7) లాటి ఆకు పుట్టేప్పుడు ఎలా కలిపి ఒకే ఆకుగా కన్పించి, విస్తరిస్తే ఎలా ఎన్నో ఈనెలుండి, ఆధారం ఒకటేగా ఉంటుందో, అలా భుజం ఒకటే అయి, దానిలోనే మిగిలిన తొమ్మిది ఉంటాయని ఊహింపవచ్చు. తలలో మిగిలిన తొమ్మిది తలలూ లేకపోవడం వలన తలలని హామం చేసాడు. భుజాల విషయం అలా లేకపోవడం వలన హుతం చేయలేక పోయాడు. 'సర్వస్య గాత్రస్య శిరః ప్రధానమ్' కదా. అందుకూడ తలలనే హామం చేసాడు.

ఇలా కాని పక్షంలో చేతులు నిర్వహానికి, ప్రతి రెండు చేతులకూ ఒక కంఠం, వక్షస్థలం ఏర్పాటైతే - పది తలలూ ఇరవై చేతులతో ఒక మనిషిగా ఏర్పడ్డవాడు, రావణుడయ్యుండేవాడు. కాబట్టి ప్రధాన శిరస్సుకి ఇటు, అటు ప్రక్కలుగా తలలు ఆ తొమ్మిది, ఒకే భుజంలో ఇటు పది, అటు పది చేతులూ ఉన్నవాడు రావణుడు. ఈ పదిచేతుల ఆ పదిచేతుల మూలమూ భుజం కాబట్టి, బరువు మొత్తం భుజాల మీద ఉంటుంది. అందుకే 'సర్వాధిక బలిష్ఠ భుజః' అని రావణుణ్ణి అన్నాడు మహర్షి. శిరస్సులలానే భుజాలుకూడా ఒక దాని ప్రక్కన ఒకటిగా ఉండి ఉంటే, తలలని ఒక్కొక్కటినీ నటికినట్లుగా, భుజాలనీ రాముడు కొట్టి ఉండి ఉండాలి. కాని తలలని నూలుమార్లు రాముడు కొట్టగా నూలుమార్లు తలలు మొలిచాయి (యుద్ధ 108/57). చనిపోయాక ఒకేతల, రెండే భుజాలూ ఉన్నాయట. (యుద్ధ 109/3). (2)

నిద్రా - మరణ - మైదున కాలాల్లో వ్యక్తి కామరూపత్వాన్ని కోల్పోతాడు. అందుకని ఒకేతర, రెండు భుజాల వాడయ్యాడు రావణుడు. హనుమ రావణుణ్ణి చూచింది నిద్రాకాలంలో కాబట్టి ఈ పద్ధతి సరియేకదా! (3) విభీషణుడు విలపించింది రావణ శవాన్ని చూచి. అది మరణకాలం కాబట్టి అప్పుడూ, ఒక తర - రెండు భుజాలుండడం సరియే కదా! ఎటొచ్చి, మధ్యమధ్యపది తలంతో ఉండడం ఎలా? అని ప్రశ్న. యుద్ధం రజోగుణానికి, అహంకారం తమోగుణానికి ప్రతీకలు. రావణుడు ఎప్పుడెప్పుడు పది తలలు, ఇరవై భుజాలతో కన్నడ్డాడో, అప్పుడప్పుడల్లా అతడు యుద్ధం చేస్తూనో, భయపెడుతూనో ఉండనే ఉన్నాడు. కాబట్టి, అలాటి రజస్తమో గుణ ప్రకాశం లేనప్పుడు మామూలుగానూ, ఉన్నప్పుడు మతోలానూ ఉన్నాడని గ్రహించాలి. ఎవరో అన్నట్లు ఒక భుజం క్రింద వేటొక భుజం చొప్పున పది అటూ పదిఇటూ ఉన్నాయి - అంటే, అప్పుడు చేతుల క్రింది నుండి నడుము వరకు అటు ఇటు ప్రక్కల నున్న భాగాలు చేతులు మొలిచే చోటు అయిపోతుంది. అయినా, పైన - క్రింద చేతులు తప్ప నడిమి చేతులు ఏ పనినీ చేయలేవు. కారణం తమ తమ పై చేతులు అడ్డుగా ఉండడమే. కాబట్టి, అహంకారం ఉన్నప్పుడు తలలూ పదిగానూ, దానికారణాన రజోగుణం ఏర్పడి చేతులు ఇరవైగానూ అవుతాయని సమన్వయించుకోవాలి. ఇక దశస్యుడు (పది ముఖాలు కలవాడు) అనేది, పది దిక్కుల యందలి విశేషాలని స్పష్టంగా చూచే శక్తి కలవాడనే అర్థాన్ని ఇస్తుంది. నాల్గు దిక్కులూ + ఈశాన్య - ఆగ్నేయ - నైఋతి - వాయవ్యమనీ నాల్గు విదిక్కులూ + ఊర్ధ్వ - అధోదిక్కులూ కలిపితే, పది.

(2) అతని భుజాల మీద కన్నడిన మచ్చలు దేవ యుద్ధాలలో కలిగిన దెబ్బలకు సంబంధించినవి. “అతని జీవితానికి ఇదొక మచ్చ” అంటుండడం లోకంలో ఉంది. ‘మచ్చ’ అంటే ఒక అధర్మాన్ని బయటపెట్టే చరిత్ర అని అర్థం. దేవతలు, అనుగ్రహాన్ని ఇచ్చేమూర్తులు. ‘దేవ యుద్ధపు దెబ్బల గాల్లు’ కన్పించాయంటే “పరమ కరుణా మూర్తులతో విరోధించే స్వభావమున్నవాడు, ఇతడు” అని ఆ మచ్చలు చెప్పే చరిత్ర. శ్రీరాముడు బాలకాండలో తాటకను చంపడానికి ముందు దాన్ని గూర్చి దాని పుత్రుడు మారీచుణ్ణి గూర్చి అడుగుతూ, ఈ బలం, రూపం యక్షులని కాదుగదా! వీళ్లు రాక్షసులు ఎలా అయ్యారని విశ్వామిత్రుణ్ణి రాముడు ప్రశ్నించాడు. ‘అగస్త్య శాపం’ అన్నాడు మహర్షి తాటక మారీచులని చూడగానే, రూపాన్ని బట్టి, వారి అధర్మపు చరిత్ర (మహర్షిలో నిష్కారణ వైరం - ద్వేషించడం) తెలిసేలా అగస్త్యుడు శపించాడన్నమాట. (ఒక్కొక్క ఉద్యోగి పనిచేసే స్థలాన్ని బట్టి, అతడి ప్రవర్తన, లోగడ సరికాదేమోనని అనుమానించినట్లు). ఇక్కడ రావణ భుజం - వక్షస్థలం రావణుని అధర్మానికి, ధర్మ వ్యతిరేకతకీ సూచికలన్న మాట. ఆంజనేయుని బుద్ధిలో, చూచిన ఆందరికీ కూడా రావణుడు అధర్మపరుడని, స్పష్టంగా విప్పిచెప్పేందుకు ఆ గాల్లు ఉన్నాయని ఆంజనేయుని భావన.

(3) అతనిపై చక్రపు గాల్లు కన్పించాయంటే శ్రీ మహావిష్ణువు తేతిలోని సుదర్శన చక్రం కాదు. అది ప్రయోగింపబడితే తల తెగాల్సిందే తప్ప గాలుచేసేవిడువడం ఉండదు. పైగా రావణుని వధకై విష్ణువుని ఇంద్రుడు ప్రార్థిస్తే, కాలాంతరంలో (రామావతారంలో) నేనే చంపాలి-అందుకని ఇప్పుడు రానన్నాడు. అందుచేత, ఆగాల్లు, చక్రం ఆకారంలో ఉన్న ఒక ఆయుధం వల్ల అయిన గాల్లు తప్ప, సుదర్శనం వలన కాదు.

(4) రావణుని కేతులూ, పాదాలచుట్టూ ఒళ్లు తెలియక స్త్రీలు అరిసేసారిసే పరుండడం, బొట్లు జారిపోవడం, వస్త్రాలు సరిగా లేకపోవడం ఇవన్నీ భావికాలపు వైరవ్యాన్ని సూచించే లక్షణాలు. ఒకని యందు అనేకరాండ్రకి ఇష్టం ఉండడం రసాభాసాన్ని సూచిస్తుంది కూడ. అలాంటి సందర్భంలో వీనికి వారిలో ఏ ఒక్కతెమీదా, లేదా అందరిమీదా నిజమైన అనురాగం ఉండదు. ఆ నిద్రించే భంగిమ, సంగీత వాయిద్యాలూ, అరిసే సాలయడం వల్ల లంకలోని స్త్రీలంతా నృత్య సంగీతాలలో ఆరితేరిన వారనీ, తన్మయత కల్గేంతవఱకూ వినోదించే వారనీ, అనేక వాయిద్యాలని వాయింపగల నేర్పరులున్నారనీ.....ఇలా అనేక విషయాలు బోధపడతాయి. అయితే ఈ నాట్య సంగీతాలన్నిటినీ కేవలం కామసుఖానికి దోహదపడేలా చేయడం దోషమని గ్రహించాలి.

డిండిమం పరిగృహ్యన్యా తదైవానక్త డిండిమా ।

ప్రసన్నా తరుణం వత్స ముపగూహ్యేన భామినీ ॥ అని శ్లోకం. 'డిండిమం' అనే వాయిద్యాన్ని కౌగిలించుకుని పరున్న ఆమె, వయసుగల తన పుత్రుణ్ణి అనుకుని పరుండేనట్లనిపించింది. డిండిమాన్ని వాయిస్తూనే ముందు వెనుక డిండిమాల మధ్య నిద్రించిన ఆమె భర్త-పుత్రుల మధ్య పరున్నట్లు అనిపించింది.

(5) 'సతాం హి సందేహ పదేషు వస్తుమ ప్రమాణమంతః కరణ ప్రవృత్తయః' సత్పురుషుల యొక్క అంతఃకరణమే, వస్తు నిర్ణయంలో ప్రమాణం. మండోదరిని చూడగానే కపిబుద్ధి హనుమకి కల్గిపోయిందని తెలుసుకోవచ్చు. కేతులూ, కాళ్ళూ కొట్టుకుంటూ ఏడే పిల్లవాడు, తల్లి కన్పించగానే బుగ్గల నీరు కారుస్తూ, మౌనంగా పాలు త్రాగుతూ ఉండిపోతాడు. అమ్మవారు మీది కాలంలో కన్నడగానే, కళ్లనీళ్లు నిండి పోతాయి హనుమకి. మౌనం ఆవహిస్తుంది. ఇలాంటి కపి చేష్టలుండవు. కారణమిదే. సుగ్రీవునికి బుద్ధి చెప్పినవాడూ, అంగదాదులకి సీతాన్వేషణ బుద్ధి కల్పించినవాడూ, మైనాక సురసలకి చక్కని సమాధాన మిచ్చినవాడూ, సీతాకని బుద్ధిబలంతో జయించినవాడూ అయిన హనుమకి, కపిచేష్టలు కల్గిపోయాయి. తన ద్వారానే తాను, ఎదురుగా నున్న ఆమె సేతమ్మకాదని తెలిసికోవడం కోసం. చేష్టలు బుద్ధివల్ల కల్గుతాయి. 'బుద్ధిం య సారథిం విద్ధి'. బుద్ధి (పరమాత్మ) సారథిగా ఉండి వ్యక్తిని నడిపిస్తుంటాడు. ఈ బుద్ధి (ఈమెని సీత అనుకోవడం) సరికాదని నిరూపిస్తూ ఆ చేష్టలు, దానికి తగినట్లు జనించాయన్నమాట.

11వ స్కంధము

సీత ఇలా ఉండదు - ఇంకా వెదకాలి

అవధూయ చ తాం బుద్ధిం బభూవావస్థిత స్తదా |

జగమ వాపరాం చింతాం సీతాం ప్రతి మహాకపిః ||

న రామేణ వియుక్తా సా స్వప్న మర్థతి బామినీ |

నబోక్తుం నావ్యం కర్తుం న పాన ముపసేవితుమ్ || (1-2)

హనుమంతుడు తన కుచేష్టలు మాని క్షణం ఆలోచించి, “ప్రతివ్రతయైన సీత రాముని విడిచి ఉన్న చోటున ఈ విధంగా నిద్రిస్తుందా? బోజనాన్ని తీస్తుందా? అలంకరించుకుంటుందా? రామునితో సాటి ఎవరూ లేరని గ్రహించిన ఆమె, దేవేంద్రుడు వచ్చినా దగ్గరకు రానీయదు. ఎంత తప్పుచేసాను? ఈమె సీతకాదు. వేటాకతె” అని నిర్ణయించుకుని ఆ ప్రదేశం నుండి మధ్యాలు స్వీకరించే ‘పానభూమి’ వెదుకవెళ్ళాడు (1).

పెద్ద ఆపురి మధ్య అబోతులాగా, కర్రేణుపురి మధ్యన ఉన్న పోతుపినుగులా నిద్రిస్తూన్న రావణుడికి, ఆ స్త్రీ సమూహానికి ప్రక్కగా ఉంది పానశాల. పెద్ద పెద్ద బంగారు పల్లాలలో, నెమిలి, అడవికోడి, జింక, ఎనుబోతు మాంసాలని వేటువేటుగా ఉంచారు. కొన్నింటి మాంసాన్ని ముద్దలుగానూ, కొన్నింటి మాంసాన్ని, ఆకారాన్ని బట్టి గుర్తింపదగిన జంతురూపం కలివిగానూ వండి, అరోగ్యం కోసం సావర్జ్య రచణాన్ని పెరుగునూ కలిపి వేటేర్చుగా ఉంచారు. నల్లగొంతూ - ఎఱ్ఱని తల - తెల్లని తొక్కలూ - కల వాక్త్రాణస పక్షి మాంసం - శుద్ధి చేయబడి వండిన అడవిపంది మాంసం - ఏడుపంది నంజుడులతో ఉంచారు. ఇక గుర్తించలేనన్ని బోజ్య పదార్థాలనీ - నాకటానికి వీలైన తేనెనీ - త్రాగ వీలైన మాంసపు పులుసులనీ - తినడానికి వీలైన ఆట రసాలతో ఉండే ‘షాడబాన్ని’ - చక్కెర బాగా కలుపబడిన మధ్యాన్నీ - పూదేనెలతో, పళ్ల రసాలతో. చేయబడిన మధ్యాంనీ - వాసంతకై చేయబడిన గంధపు పాదనీ - మత్తులో అయీ ఇయీ చిందరవందర చేయబడిన బంగారు వెంబులనీ - చూచాడు. (2)

అక్కడ కూడ స్త్రీ జనం ఉన్నారు. ఒకతె నొకతె కౌగిలించుకుని - నిద్రపోతున్న ఒకదాని వస్త్రాన్ని మధ్యమదంచే లాగి తాను కప్పుకుని - ప్రతి స్త్రీ ముఖం నుండి, నిశ్వాస వాయువుతో మధ్య మాంస వాసన వెదజల్లుతూ ఉన్న దానినీ - రావణుని కోసం పరితపించి మన్మథక్రీడలతో అలసి సాలసి నిద్రా పరచకలైన వారినీ - ఇంకా వివిధ

భంగిమలలో, కామ పురుషార్థ పరాయణులై, వింత వింత శరీరచ్ఛాయలున్న స్త్రీ జనాన్ని ఎందఱిలో చూచాడు.

ఏ ఒక్కతెనీ కూడ విడువలేదని మఱొక్కమాటు నిశ్చయించుకుంటూ, స్రతి స్త్రీని పరిశీలనగా, సీత ఉన్నదేమోననే ఉద్దేశ్యంతో చూచాడు.

ఇతరుని రాణివాసపు స్త్రీలు నిద్రిస్తుంటే, వారి వారి శయన మందిరాలకు పోయి మరీ, అదికూడ పరిశీలనగా చూచాను. ఎప్పుడూ పర స్త్రీలని, చూడాలనే ఆలోచనతో చూడలేదే! తప్పు చేసానా? అని ఆలోచించి, తప్పుకాదని భావించాడు. మగవారు ఎవ్వరూ రాలేని చోటు అని భావించి ఈ స్త్రీలంతా సీగ్గువిడిచి నిద్ర పోతుంటే, అలవోకగా కాక, పరిశీలనగా చూచినా నా మనసులో ఏ దుర్వికారమూ కలుగలేదు. కాబట్టి తప్పుకాదు. (3)

కామం దృష్టా మయా సర్వా నిశ్చస్తా రావణ స్త్రీయః ।

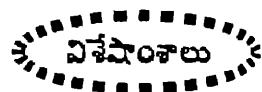
సహ మే మనసః కించిద్వైక్యత్య ముపపద్యతే । (40)

ఇంద్రియాల ప్రవర్తనకు మనసే కారణం. అది నాకు నిశ్చయంగా, స్థిరంగా ఉంది. స్త్రీ జనాన్ని ఇకమీదట చూచినా చలించదు. ఇంకా స్త్రీ జనాన్ని చూడక తప్పదు.

యస్య సత్త్వస్య యా యోని స్తస్యాం తత్పరిమృగ్యతే ।

న శక్యః ప్రమదా నష్టా మృగీమ పరిమార్గియమ్ । (43)

తప్పిపోయినది స్త్రీ అయినప్పుడు, ఆమెని స్త్రీలలో వెదకడం సరికాని, లేళ్ల మందలో వెదకడం సబబు కాదుగదా! మొత్తానికి, స్త్రీ జనం అయిపోయారు గాని, కన్యించిన గంధర్వ - నాగ - దేవతా కన్యలలో సీత మాత్రం లేదు. అయినా వెదుకుతానని భావించి, పానశాలని విడిచి, అంతఃపురంలో వెదుకని ప్రదేశాల వైపు, వెళ్ళాడు హనుమ.

(1) కనిపించే చోట్లలో సీతని వెదకాలి గాని, పాన భూమిలో ఆమె ఎందు కుంటుంది? మధ్యం త్రాగదు కదా! అంటే, అపహరించి తేబడిన వస్తువు రావణునికి సీత. మనకీవ్వమైన చోటునా, లేదా ఆమె పాతివ్రత్యానికి సరిపోయే చోటునా ఉంచే అభిప్రాయం వాని కెందుకుంటుంది? అకార్యమైన పరస్పరే అపహరణం చేసినవానికీ, ఆమెను పవిత్ర స్థలంలో ఉంచాలనే భావన కూడానా? ఇదే ఉంటే, ఆ పని చేసేవాడే కాదుగదా! లంకీకి "విమార్గ నర్వత్ర గతః యథా నుభమ్" అంది. అన్నిచోట్లా వెదుకు - అనడంలో కారణం, రావణుడు ఎక్కడైనా, జైచిత్త్యా నౌచిత్త్యాలని ఆలోచించక, సీతని దాచి ఉంచుతాడని.

రావణుడే సీతని అపహరించాడని ముమ్మూర్తులా సుగ్రీవునికి తెలిసినా, నాలుగు దిక్కులకీ సీతమ్మ జాడని తెలిపేకొని రమ్మని వానరులని సంపదంలో కారణం కూడా ఇదే. అయితే దక్షిణపు దిక్కునే ఉంటుందనే నిశ్చయ జ్ఞానం ఉన్న రాముడు దక్షిణ దిక్కుకీ వెళ్లే ఆంజనేయునికే అంగుళీయకాన్ని ఇవ్వడంలోని ఔచిత్యం ఏమిటంటే, సీతని రావణుడు తీసికొనిపోయిన అభిప్రాయం వేటు కాబట్టి ఆమెని లంకలోనే 'భద్రపటుస్తాడు' గాని మఱోచోట దాచడని.

(2) ఈ మధ్యమాంస విశేషాలలో అనేక విశేషాలున్నాయని, మధ్య మాంసా హార్యులైన కొందఱు శ్రోతలు, ఒకనాటి నా ఉపన్యాసం ఏమ్మట చెప్పారు. అనుభవంలో లేని-ఉండబోని నాకు, అవి అర్థం కాలేదు కాని, ఏవో విశేషాలున్నాయని మాత్రం అర్థమైంది - అస్తు.

(3) హనుమ, స్త్రీలనీ, అందునా మధ్యాన్ని చిత్తుగా త్రాగినవారినీ, మన్మథ క్రిడలచే అరిసిన వారినీ చూచి, తన మనసుని ప్రమాణంగా గ్రహించుకొని తప్పుకాదని భావించాడు. 'న రామః పరదారాన్తై చక్షుర్భ్యామప పశ్యతి'. రాముడు ఇతర భార్యలని ఎన్నడూ కన్నులతో చూచి ఎటుగడు. 'న పరదారాన్ గచ్ఛేత్ - పశ్యేత్' వంటి పాఠ్యరికలు (ఇతర భార్యల పాండు గాని - కావాలని వారిని చూడడం గాని - తగదు) ఉన్నాయి. అందుకని పరీక్షగా చూచిన హనుమ, తప్పు చేసినట్లే, మై ఆలోచిస్తే అనిస్తుంది.

“ఏకత్యతురో వేదా - బ్రహ్మచర్యం తథైకతః -

ఏకత స్సర్వ పాపాని - మధ్యపాసం తథై కతః” అని శ్లోకం.

నాలుగు వేదాలని అభ్యసించడమూ, బ్రహ్మచర్యాన్ని రక్షించుకోవడమూ ఒకటైతే, సర్వపాపాలనీ చేయడం, మధ్యాన్ని సేవించడమూ ఒకటని ధర్మశాస్త్రం, అలాటి మధ్యపాసం చేయడం స్త్రీల దోషమైతే, ఆ సర్వమహా పాపాలని చేసిన దోషమున్న ఈ స్త్రీలని చూడడం హనుమ దోషం అనిపించక మానదు. పుణ్యం అనేక విధాలుగా లభిస్తుంది. అలాగే పాపం కూడ. అనుషంగిక పుణ్యం - అనుషంగిక పాపం అని ఉన్నాయి. పిల్లవాణ్ణి వెదకడానికి వెళ్లి, వాడు తప్పించుకోడానికి నవ్వుతూ పారిపోతూంటే, ముమ్మాటు గుడచుట్టూ, వాణ్ణి పట్టుకోడానికి తిరిగాం. దేవుని మీద భక్తి హున్యం. అయినా పుణ్యపరిం, (ముమ్మాటు ఆరియ ప్రదక్షిణ పరిం) దేవుడు మనకు జమ చేస్తాడు. ఇది అనుషంగిక పుణ్యం. అలాగే చూడాలని లేకున్నా, ఎండలో స్త్రీలు కన్నడుతూంటారు. చూచినందువలన పాపం వస్తుందా? (పైన పరదారలని చూడరాదు అన్నందువలన) అంటే మనసులో దుర్వికారం లేకపోతే రాదని సమాధానం. పై ఉదాహరణలో మనసులో లేకపోయినా పుణ్యమిచ్చే భగవంతుడు, ఇక్కడ దుర్వికారం లేకపోతే పాపాన్ని అంటగట్టడు. అందుకే భగవంతునకు 'సానుక్రోశః' (విపరీతమైన

జాలి కలవాడు) అని పేరు. ఈ కారణంగా ఆంజనేయునకు పాపదోషం రాలేదు. ఇక మఱి చమత్కారం ఉంది. ముఖ్యమైనది.

శ్రీమద్రామాయణంలో, వ్యక్తి శీలపరీక్ష ఉంటుంది. మొదటి అభ్యర్థి రాముడైతే, పరీక్షా కేంద్రం జనస్థానం అనే పేరున్న అడవి. పరీక్షా నిర్వాహకురాలు శూర్యణఖ. పర్యవేక్షకులు (Invigilators) సీతాలక్ష్మణులు. ఫలితం, రాముని ఉత్తీర్ణతతో పాటు, నిర్వహించిన శూర్యణఖకు, రామునికి పరీక్ష నిర్వహించేంతటి యోగ్యత లేదని ప్రకటిస్తూ ముక్కు చెవులని తెగగోయటం.

రెండవ అభ్యర్థి లక్ష్మణుడు. పరీక్షా కేంద్రం పర్వతాల. పర్యవేక్షకులు రావణుడు, పంచభూతాలు. పరీక్షా నిర్వాహకురాళ్లు (1) సీత (2) అయోముఖి. సీతాపహరణ సందర్భంలో మారీచుని కంఠధ్వని విని సీత లక్ష్మణునితో రాముడు లేకపోతే సముద్రంలో, లేదా అగ్నిలో, లేదా గోదావరిలో దూకుతా, లేదా ఉరివేసుకుంటాను తప్ప నిన్ను ఇష్టపడను అన్నప్పుడు సీతా రక్షణ భారాన్ని వన, భూదేవతలకూ, పంచభూతాలకూ, అప్పగించి చెవులు మూసికొని లక్ష్మణుడు వెళ్లిపోయాడు, ఫలితం నిర్వాహకురాలైన సీతకీ, భర్త వియోగ కష్టం. లక్ష్మణుడు పరమ యోగ్యుడని తెలిసి నిందించడం, ఈమెకు కష్టం కలిగేందుకు కారణమైంది. అలాగే 'అయోముఖి' అనే రాక్షస స్త్రీ, లక్ష్మణుణ్ణి కౌగిలించుకుంటే, ఆమె ముక్కు చెవులనీ, స్తనాలనీ కొనవైచాడు లక్ష్మణుడు. కాబట్టి లక్ష్మణుడూ కామాన్ని జయించినవాడే. అయితే లక్ష్మణుని కంటే రాముని గొప్పదనం ఏమిటి? భార్య ప్రక్కన ఉండగా చేసే బ్రహ్మచర్యం రామునిది. లక్ష్మణునిది అలాటిది కాదు. వారి (భార్య) కల (ప్రక్కన ఉండగా) బ్రహ్మచర్యం - వారి కలిసమై నది. అందుకని రాముడు గొప్ప. శీల పరీక్షలో రామలక్ష్మణులు ఓటమి లేక గెలిస్తే, వీరి గురువైన విశ్వామిత్రుడు ఓడి గెలిచినవాడు. మేనకా విషయంలో ఓడి, ఉత్తర దిక్కున తపస్సు చేస్తుండగా వచ్చిన రంభవలలో పడక, దానిని శపించి, గెలిచినవాడు.

విశ్వామిత్రుడు ఓడిగెలిస్తే, గెలిచి ఓడినవాడు సుగ్రీవుడు. తన భార్య వన 'రుమ'ని వారి తీసికొనిపోగా, బ్రహ్మచర్యాన్ని అవలంబిస్తూ ఉండి, వారి మరణానంతరం వారి భార్య 'తార'ని తన భార్యగా చేసికొన్నాడు. తన భార్య తన వద్ద లేనప్పుడు గెలిచి, అన్న పోయినప్పుడు అవకాశం రాగానే వదినను తెచ్చుకొని ఓడిపోయాడు.

లక్ష్మణుడు పరీక్షలో రామునితో ఒకసారి పాల్గొంటే, ఒకసారి ఆంజనేయునితో పాల్గొన్నాడు. రామునితో శూర్యణఖా విషయంలో పరీక్షలో పాల్గొని గెలిచాడు. కిష్కింధకు వెళ్లి శృంగారరూపంతో, సుగ్రీవ శయ్యనుండి వచ్చిన తారను చూచి, తలదించి, కొంతసేపు మౌనంగా చూడలేక పోయాడు. ఆంజనేయుడు, ఆ మీదట కథ నడిపించాడు. లంకలో, ఈ తారకు మించిన భోగశృంగార పరాయణులైన (ఇప్పుడు హనుమ చూస్తున్న) స్త్రీలు ఎందఱో ఉంటారు. ఒక్క తార విషయానికే తబ్బిబైస

లక్ష్మణుడు, అక్కడ లంకలో ఇంకెంత సంభ్రమ పడిపోతాడోనని, లక్ష్మణుణ్ణి దూతగా పంపరాదని రాముడు నిశ్చయించాడు. పంపరాని కారణాల్లో ఇదొకటి. అదే కిష్కంధలో ఉన్న హనుమ, అక్కడ సుగ్రీవునికి ఉపదేశమూ, బెదిరింపుూ చేసాడు. ఇక్కడ లంకలో కూడా స్త్రీ జనాన్ని చూచి, పరీక్షగా చూచి, మళ్ళీ చూచి, లంకా విధానాన్ని తెలిసికొన్నాడు. రామలక్ష్మణులకి స్వదేశంలో పరీక్ష జరిగితే, హనుమకి పరీక్ష విదేశంలో (లంక) జరిగింది. వీరి పరీక్షకి (చూచే వారుంటే) పర్యవేక్షకులు, హనుమ పరీక్షకి పర్యవేక్షకులే లేరు. పర్యవేక్షకులు లేకుండా వ్రాయడం అభ్యర్థియొక్క గొప్పతనాన్ని, చెప్తుంది. మారుతి, తన సమాధాన పత్రాన్ని తానే దిద్దుకున్నాడు కూడ. ఇలా స్త్రీలని చూడడం వలన నాడు దోషం వచ్చిందా? అని భావించి, ఏ దుర్వికారమూ ఇంతసేపటినుండి పరీక్షగా చూస్తున్నా కూడా, కలుగలేదు కాబట్టి దోషం లేదని నిశ్చయించాడు. 'సతాం హి సందేహపదేషు వస్తువు ప్రమాణ మంతఃకరణ ప్రవృత్తయః'. సందేహస్పందగా ఏదైనా తోస్తే, సజ్జనులకి తమ మనస్సే ప్రమాణం. అంటే సందేహ నివృత్తిని చేసే సాధనం అని అర్థం. దీన్నే 'ఆత్మపరీక్ష' అంటారు. ఇది అన్నిటిలోకీ శ్రేష్ఠమైనది. అలాటిది హనుమ చేసికొన్నాడని భావం.

“స జాతు కామః కామానా ముపభోగేన శామ్యతి |

హవిషా క్షుప్తవర్జైవ భూయ ఏవాభివర్ధతే” అని యితనిసం చెప్తోంది. కామమనేది అనుభవించే కొద్దీ పెరిగే స్వభావం ఉన్నది. లోకంలో అనుభవించిన కొద్దీ సంపద మొదలైనవి తరిగిపోతాయి. నేతిని యాగాగ్నిలో వేసిన కొద్దీ మంట పెరిగినట్లు, కామం కూడా అనుభవం వలన పెరుగుతుందని తెలిపి కూడా, స్త్రీజనాన్ని చూడడం అనేది కామాన్ని ప్రేరేపించే గుణమని గ్రహించి కూడా, ఆ స్త్రీ జనంలోనే స్త్రీయైన సీతమ్మ దొరుకుతుందని, వారిలోనే వెదుక దలిచానని హనుమ భావించడం నిశ్చలమైన అతని మనస్సుకీ, సత్ బ్రహ్మచర్య దీక్షకూ, ఆత్మ నిగ్రహానికి తార్కాణాలు. సీతమ్మని చూడాలని బయలుదేరడం అనేది, ఎలాంటి ఒడుదుడుకులు వచ్చినా, నిగ్రహంతో కార్యసాధన చేయాలనే దృఢపంకల్పానికి, లక్ష్మణుడికి నిదర్శనం.

ఎన్నో భక్త్యాల్లా-భోజ్యాల్లా కన్పించినా వాటియందు ఆసక్తి, ఎందఱో స్త్రీలు కన్నడినా వారియందు ఇష్టమూ, ఎందఱో ఆయుధాలతో కన్పించినా వారితో పోరాడాలనే ఉత్సాహమూ లేవు సరికదా, తన మనసులో ఏ విధమైన తొణుకూ-బెణుకూ లేకుండా వెదుతూన్న అంజనేయుడు కార్యసాధన చేసే వాలనుకునే వారికి మార్గదర్శకుడు. పాఠ సముద్రాన్ని చిలుకుతూంటే లక్ష్మీదేవి వచ్చినా, కాలకూట విషం వచ్చినా, అమృతం వచ్చేవఱకూ దేవతలు చిలుకుతూనే ఉన్నారంటే కారణం, లక్ష్మ్యం చేరే వఱకూ పట్టుదల సన్నగిరిరాదని ఉపదేశించడమే.

12వ సర్గము

శోకం కార్యాన్ని చెడగొడుతుంది

అనిర్యేడు శ్రియో మూలమనిర్యేడు పరం సుఖమ్ ॥

అనిర్యేదో హి సతతం సర్వాత్మేషు ప్రవర్తకః ॥ (10)

కరోతి సఫలం జంతోః కర్మ యత్తత్కరోతి సః॥

తస్మాదనిర్యేద కృతం యత్నం చేష్టే హముత్తమమ్ ॥ (11)

సీతని చూడాలని, రథాగ్రహారినీ, చిత్రశాలా గృహారినీ, ఇంకా ఇతర భవన ప్రాంతాలనీ వెదికి - ద్రువం హి సీతా మ్రియతే యదా న మే విచిన్యతో దర్శన మేతి మైథిలీ - ఎంత వెదికినా కన్పించని కారణంగా, ఆమె మరణించి ఉంటుంది. తన శీలాన్ని రక్షించుకుంటూ ఉన్న ఈమెను, దుర్మార్గుడైన రావణుడు చంపినా ఉంటాడు. లేదా వికృతమైన ఆకారాలూ, చేష్టలూ ఉన్న ఈ రాక్షస ప్రేరణ చూచి భయపడి, దైర్యం తగ్గి, చనిపోయి అయినా ఉంటుంది. తీక్షణంగా దండించే నృభావమున్న సుగ్రీవుడు, నేను సీతా దర్శనం చేయక తిరిగి వెడితే ఊరు కొంటాడా ?

సీతని చూడకండా వెనక్కి వెడితే, సముద్రపు ఒడ్డున నే చేసిన ప్రతిజ్ఞలు ఏమౌతాయి? వానరులంతా, ఏం చేసుకొన్నావని అడిగితే ఏం చెప్పగలను? చూడలేకపోయాననే దిగులులో ఇక్కడే ఉండి ఆలస్యాన్ని చేస్తే, గడుపు దాటగావృద్ధుడూ, నన్ను ప్రాశ్నహించిన వాడూ అయిన జాంబవంతుడు మొదలైన అందరూ ప్రాయో పవేశం చేస్తారు. అతనిలోపాలు వానరులంతా నన్ను గుఱించి ఎంత నింద చేస్తారు? (1)

అలా అని ఒంటరిగా, సీత కనిపించని లేదని వెడితే, అది చావులో సమానమైన అవమానం. అయినా శోకం కార్యాన్ని చెడగొడుతుంది. (2) ఉత్సాహం సుఖాన్నిస్తుంది. దాని ద్వారా ఏ పనినైనా సులభంగా, నేర్పరితనంతో చేసేకోవచ్చును. ఉత్సాహమనేది చేసిన ప్రతికార్యాన్నీ సఫలం చేస్తుంది. కాబట్టి, తిరిగిన శారినీ, వెదికిన గృహారినీ, చూచిన మంటపారినీ తిరిగి వెదుకుతానని నిశ్చయించి, ఎగురుతూ, దిగుతూ, నిలుస్తూ, తలుపులు తోస్తూ, మూస్తూ, పంగివెడుతూ ..... ఇలా ఆయా ప్రదేశాలకి అనుగుణంగా వెదుతూ, రావణాంతపురంలో బెత్తెడు (నాలుగు వ్రేళ్లని అడ్డంగా పెడితే ఉండే దూరం) చోటు కూడ విడువకండా చూచాడు.

రావణుని వెటలోని దేవకన్యలూ, వికారాకారం కల రాక్షస ప్రేరణ, చంద్ర ముఖులైన నాగకన్యలూ, సౌందర్య పరులైన విద్యాధర కాంతలూ కన్పించారు గాని సీత జాడ తెలియరాలేదు.

విషాదముహర్తీమాన్ హనుమా న్నారుతాత్మజః (23/2)

వ్యర్థం వీక్ష్యనినుత శ్చింతాం పునరుపాగమత్ - (24/2)

చింతా మువజగమాథ శోకోవహత చేతనః (25/2)

తాను సముద్రాన్ని దాటడం, ఇక్కడ వెదకడం అన్నీ కూడా, సీత కన్పించకపోతే వ్యర్థమౌతాయని ఉపాించి, తన ప్రయాణాన్ని సఫలం చేసుకొనడానికైనా, సీత జాడని తెలిసికోవాలని, ప్రయత్నం విరమించలేదు. సీత కన్పించలేదని, చెప్పలేని శోకాన్ని పొందాడు. ఉత్సాహాన్ని విడువకపోయినా, చింతని మాత్రం తొలగించుకోలేక పోయాడు హనుమ.

(1) లోకావదాదృశ్యమ్ - అని సత్పురుషుల రక్షణలో ఒకటి. తనని గుఱించి ఏదైనా అపనింద వస్తుందేమోననే భయంతో ఉండి, నిందాపాత్రమైన వని ఏమైనా చేస్తున్నానా? అని ప్రతి వ్యక్తి, సజ్జనుడు కావాలనుకొంటే, భావించాలి. ఎలాగో ఒకలా, వదిలి రోజులు రాజ్యం చేయాలనుకోరాదు. ఇంత తక్కువకాలం రాజ్యం చేసిన ఒక దుష్టుడు, చరిత్రలో ఉన్నాడని, తర్వాతి వారసుకుంటారని భయపడాలి. వాల్మీకి నారదుణ్ణి, ఈ ఇతిహాస ప్రారంభంలో ప్రశ్నవేస్తూ 'చారిత్రేణ చ కో యుక్తః?' - ఎవనికి సచరిత్ర ఉందో అలాటి వాణ్ణి కదానాయకునిగా ఉంచాలని భావిస్తున్నానంటాడు. అలాటి నిండకీ భయపడుతూన్నవాడు కాబట్టి, ఉత్తముడు మారుతి.

(2) 'తన సంతోషమే స్వర్గము - తన దుఃఖమే సరకమండ్రు' అని చెప్పడం ఇందుకే. శోకం ఎవ్వరికీ ఉండరాదనీ, అది ఏ ఒక్కరికీ ఉన్నా, ఇతరులని కూడా నిరుత్సాహ పరుస్తుందనీ తెలిసి, పెద్దలు శోకించవద్దంటారు. చెక్కిలి మీద చేయిపెట్టుకొని కూర్చోవడం, నట్టింట ఏడుస్తూ ఉండడం, నెత్తిన చేతులు పెట్టుకొని లేదా గొంతుక్కుర్చుని ఉండడం సరికాదని పెద్దలు వారిస్తూ ఉండడాని క్షారణం, అవన్నీ శోకం కల్గినప్పుడు ఉండే రక్షణలే అని. వివాహంలో సప్తపదిలో కూడా 'ఏకమిషే - ద్వే ఊర్ధ్వే'..... అని మంత్రాలు పలుకుతూ, వధూవరులని 7 తములపాకులపై, ఉత్తరదిశగా నడిపిస్తారు. 'ఇహలోక సుఖాలుండి దుఃఖాలుండరాదు' అనే భావంకూడా వీనిలో ఉంది. 'మా కశ్చిద్దుఃఖ వాన్పవేత్' (ఎవరూ దుఃఖంతో ఉండరాదు) అని భారతీయధర్మం కోరుతుంది. 'ఇంటినిచూచి, ఇల్లాలినిచూడు' అంటే ఇల్లు అందంగా ఉన్నా, ఇల్లాలిలో శోకం ఉండేమో చూడు అని అర్థం. 'కలకంఠికంబ కన్నీరుంటే పిరియింట నుండ నొల్లదు' కదా! భారతీయ ఆలంకారికులు నాలుకాలనీ, రూపకాలనీ వివరిస్తూ రంగస్థలం మీద చూపించరాని ముట్టాలని చెప్పారు. స్నాన - భోజన - మైత్రున - యుద్ధదులు.

అని ముగిసాయి అని, ఒక పాత్ర చెప్పడం జరగాలి. కోకం కూడా చూపదగిందే కాని, వెంటనే అతణ్ణి ఓదార్చే పుట్టం చూపే దైత్యాన్ని కల్గిస్తారు. ప్రతి స్త్రీత్రంలోనూ కోకం వద్దని కన్పిస్తుంది. చింతా - కోక ప్రశమనమ్. ...., (అదిత్య హృదయం). శ్రీమద్రామాయణం, మగ క్రౌంచవృక్ష పాగా ఆడు క్రౌంచవృక్ష కోకంవలన ఉద్భవించింది. కోకం ఉండవచ్చు. కాని మరణానికి, ఆత్మ సూ(హ)త్యకూ కోకం పార్పడరాదు. వ్యక్తిని, ఒడిదుడుకులకు తట్టుకునే స్థితికి పెంచడం భారతీయ మహర్షి లక్ష్మ్యమైతే, 'బ్రాజెడ్' కథలు వ్రాయడం, అప్రాచ్యుల లక్షణం. దానితో మానసిక స్థైర్యం దెబ్బతించుతుంది. తిని తీరుతుంది. ఈలాంటి కథలు, నవలలు చదివి చదివి, అప్రాచ్యులు (అంగ్లేయులు) ఈనాడు మానసిక అదైర్యం - కోకం - అసంతృప్తి (Depression) లో భారపడుతుంటే, వారినే అనుసరించాలనే దృఢదీక్ష కల మనవారు, ఇదే వ్యాధికి భారతదేశంలోనూ, గురి అవుతున్నారు. అందుకే 'కావ్యారాహంశ్య వర్ణయేత్' అని అలంకారికులన్నారు. ఏచ్చి పుస్తకాలూ, చౌకగా అద్దెకు లభించే పుస్తకాలూ (Trash) చదవద్దని విషేధించారు మనసుని పాడుచేస్తాయని.

వేతే కోకం తప్పుకాదు. అదైత్యాన్ని పొందకూడదు. ఎవరికి వచ్చిన కోకమైనా, పుత్రుడుపోయిన అర్జునుని కంటే; రాజ్యాన్ని - భార్యని - మిత్రుడైన జలాయువుని - కోల్పోయిన రామునికంటే; భార్య పరాధవాన్ని కళ్లలో చూడనలసే వచ్చిన ధర్మరాజు కంటే; తమ రాజ్యాంకోసం పాట్లుపడే అరణ్యాలలో తిరిగిన పొండవపుల కంటే; మించిన కోకమా? ఆలోచించాలి. అందుకే అరణ్యాలలో ధర్మరాజు ఉన్నప్పుడు, మార్కండేయుడు మొదలైన మహర్షులు ఆయనకు కొన్ని కథలని చెప్తారు. (నల దమయంతులు, సీతారాములు). వీరికంటే, నీకన్నం ఎక్కువకాదని నోటిలో చెప్పకండా, అర్థం చేసుకోమనడానికి వీలుగా చెప్తారు. వివాహాది కార్యాలకు, చుట్టూ యింటికి పాకపోయినా తప్పుకాదట గాని, అశుభం జరిగితే అవతలి వ్యక్తి కోకంలో ఉంటాడు కాబట్టి - ఇంతమంది నీ వాళ్లం ఉన్నాం - అని చెప్పడానికి, వ్యక్తికి దైర్యం కల్గించడానికి వెళ్లి తీరాలట. తమ కంటే దుఃఖాన్ని పడ్డవారున్నారని తెలిస్తే, కొంత ఉపశాంతి కల్గుతుందని, ఇంతకు మించిన కన్నం పడ్డ నలదమయంత్యాదుల కథలని, మహర్షులు, ధర్మరాజు మొదలైన వారికి చెప్తారు. కాబట్టి, అతి భయంకరమైన కోకం, పరామర్శించబడలే, మరణంకైపు పర్యవసించేది, ఏనాడూ కాదు.

దుర్దిర్బలం యశోదైర్యం నిర్వయత్యమ్.....ఇవన్నీ ఆంజనేయ స్మరణవల్ల కలుగుతాయట. దైర్యమూ, భయంలేకపోవడమూ కలుగుతాయని క్లౌకం చెప్తోంది. దైర్యమంటేనే నిర్వయత్యం కదా! అంటే, కోకం వలన ఏం కీడు జరుగుతుందోననే భయం కల్గుతుంది. ఆ భయం దైత్యాన్ని దెబ్బతీస్తుంది. కాబట్టి దైర్యమూ, కోకం లేక పోవడమూ కల్గుతాయని భావమన్నమాట.

13వ సర్గము

మఱచి పోయిన సముద్రం

అశ్వతా గృధరాజేన స చ వ్యామి రామహమ్ | (6/2)

..... అథవా నిహితా మన్యే రావణవ్య నివేశనా! (15/2)

రావణుని లంకలోనే సీతమ్మ ఉందని గ్రధరాజు సంపాతి చెప్పినా, (1) సీతమ్మ కన్పించడం లేదు. అయోనిజ అయిన సీత - పవిత్రమైన విదేహదేశంలో జన్మించిన వైదేహి - కర్మిష్ఠి చిన జనకుని వంశానికి చెంది, పరమ వేదాంతి చిన జనకునికే పెంచబడిన మైత్రీ - రావణుని వశం కానేకాదు.

రామబాణాలు, తన మీద ఎక్కడ పడతాయో ననే భయంతో, వేగంగా రావణుడు ఆకాశమారాన సీతని తీసికొని వెడుతూంటే, సీతమ్మ జారి పడిపోయింటుందా? కానేకాదు. (కావాలని ఎత్తుకుపోయేవాడు జారిపడి పోనిస్తాడా? అదీ కాక రామబాణాలు పారిపోయే రావణుని మీద పనిచేయవు కదా! ఆ విషయం రావణునకు మారీచుడూ, అకంపనుడూ కూడ చెప్పారుగా! (1) బహుశా ఎత్తుగా ఎగురుతూన్న సీతమ్మ, లోతైన, విశాలమైన సముద్రాన్ని చూచి భయపడి జారిపడి ఉంటుందా? కానేకాదు. రాజపుత్రి - రాజవత్ని అయిన సీతకి సముద్రం క్రొత్తది కాదు. క్షత్రియ వంశ సంజాత అయిన ఆమెకు, ఆ మాత్రం దైర్యం లేకపోతే ఖరదూషణాది వధులని ఎలా చూడగలిగింది? సీతమ్మని భుజాల మీద వేసికొని వేగంగా రావణుడు తీసికొని వస్తూంటే, (2) అణచి పెట్టిన వాని బాహుబలం వల్ల ప్రాణాలు విడిచిందా? కానేకాదు. (పడిపోతాననే భయంతో ఆమె గట్టిగా వాని బాహువులని పట్టుకొని ఉంటుంది కాని, వాడు బలిష్ఠంగా పట్టుకొని ఉండడు. ఒకవేళ పట్టుకొన్నా, తీసికొని పోదలచిన వాడు చనిపోయేంత గట్టిగా ఎందుకు పట్టుకుంటాడు?) వాని నుండి తప్పించుకోడానికై పెనగులాడుతూ సముద్ర మధ్యంలోకి పడిపోయిందా? అయ్యుండదు. (ఇంతకు ముందు జటాయు యుద్ధ సమయంలో జారిపడబోతే పట్టి రక్షించాడు. జటాయువుని పట్టుకొని విడువస్తూంటే, తెచ్చుకొని మరీ ఎత్తుకుపోయాడు. ఆ పెనుగులాట ఏదో, ఇంతకు ముందు భూమిపై ప్రయాణిస్తున్నప్పుడే సాగింది. తన ప్రయత్నం వ్యర్థమని భావించింది. అందుకే కన్పించిన అందటికి "రామునికి ఈ వార్త చెప్పండి చాలు" అని చెప్ప వారంబించింది. శక్తి లేక, రాముని గొప్పదనాన్నీ, రావణుని పిరికిపంద తనాన్నీ, తాను నాశనం చేయదలచిన తన శక్తిని వినిపిస్తోంది, ఆ కాలంలోనేగదా! సముద్రం మీద ఎగురుతూన్నాడు రావణుడు. అందుకని పెనగులాట లేక వాడులాట మాత్రం ఉంది, సముద్రం పైన ప్రయాణింపేస్తున్నాడు).

పో రామ! లక్ష్మణ! అయోధ్య! అని విలపించి, విలపించి, రామ ముఖాన్ని ధ్యానిస్తూ పోయి ఉంటుందా! కానేకాదు. (రామలక్ష్మణులని ధ్యానిస్తే క్రొత్త శక్తి వస్తుంది. కాని శక్తి హీనత - మరణం కలుగనే కలుగదు. మరణించే వానికే రామధ్యానం మోక్షాన్ని ప్రసాదిస్తుంటే, బ్రతికున్నవానికి రామధ్యానం చావునిస్తుందా? పైగా రాముని కొరకు జీవించి ఉండాలని ఆమె పరితపించే లక్ష్మణం కలది. మరణం వస్తూన్నా ఆపుకోగల శక్తి కలది). రావణుడు జలాయువుతో యుద్ధంచేసి, రథం విడిగి, సారథి చచ్చి దిక్కులేక సీతని ఎత్తుకుపోతూంటే, ఆ నిరుత్సాహంలో రావణుని నుండి తప్పించుకొని సీత జారి ప్రాణాలు విడిచిందా? కానేకాదు. (పది తలలు, ఇరవేచేతులని రావణుడు ధరించిన కారణం, ఎన్ని విధాలుగానో ఆలోచించాలనీ, ఎంతో భద్రంగా ఆమెను పట్టుకు పోవాలనీను. అదీకాక సీతమ్మ చేతికి దక్కాక రావణునకు నిరుత్సాహమా? అది ఏదైనా ఉంటే సీత దక్కకముందు ఉండాలి. మారీచుణ్ణి ఉత్సాహ పఱచిన వాడు, తాను నిరుత్సాహ పడతాడా?) తన పాతివ్రత్యాన్ని రక్షించుకునే ఆమె, ఇక తన వశం కానే కాదని భక్తించి ఉంటాడా? అయ్యుండదు. (తన వశం, కాని వారిని తేవడమే వాని లక్ష్యం. వశమైన వారిని గూర్చి ఆలోచించక పోవడమూ వాని స్వభావం. అయినా, ఎంతో ఇష్టపడి, ఎంతకాలమో వేచి, ఎందఱికో అసత్యాలు చెప్పి, ఎందఱి మాటనో వినక తెచ్చే సీతమ్మని భక్తించేంతటి అవివేకి రావణుడు కాదు.) రావణుడు తినకపోయినా, సీతవల్ల, తమకీ తమ భర్త దూరమౌతున్నాడని భావించిన రావణ భార్యలు, తిని వేసారా? అయ్యుండదు. (అదే నిజమైతే లంకీణి చెప్పాలిగా! 'వెదుక్క' అని ఎందుకంటుంది? రాక్షస రాజపత్నులు, సామాన్య సీత రాక్షసులవలె పిక్కుతినే జాతివారు అయ్యుండరు. పైగా రావణునకు ఇష్టమైన వస్తువుని, వాని అనుమతి లేక తినేంతటి ధైర్యం లంకలో ఎవరికుంటుంది! పంచ భూతాలే భయంతో సంచరిస్తాయి గదా లంకలో!) ఇదంతా అయ్యుండదు. రామునే ధ్యానిస్తూ, తిరిగి రాముని పొందలేననే దుఃఖంతో ప్రాణాలు విడిచి ఉంటుంది. అదీ అయ్యుండదు. (తాను మరణిస్తే, రాముడూ మరణిస్తాడని ఆమెకు తెలుసు గదా! తన కవమానాన్నీ, అపకారాన్నీ చేస్తున్న రావణుణ్ణి చంపిస్తానంటున్న తాను, మాట నిలబెట్టుకోదా? ప్రాణాలు విడవడ మనేది ఆమె చేతిలో ఉన్నవని. అలాంటి ఆమెను రావణుడు ఏమీ చేయలేడు.) కాబట్టి సీత నిశ్చయంగా, కావాలని జీవించి ఉంది. అయితే, రూపమూ కన్పించడం లేదు - ఆమె విలాపమూ వినిపించడం లేదు - ఎవరికీ సీత కన్పడకుండా, తన భార్యలకీ అసూయ, ఈమెపై కల్గకుండా, ద్వేషం లేకుండానూ, తాను వశం చేసికోవాలని కూడా, ఈమెను ఏ నేలమాళిగ (Under-ground)లోనో దాచి ఉంటాడు. (3) ఈ స్థితిలో నేనేం చేయాలి? యథార్థాన్ని చెప్పడం కష్టం. చెప్పకపోవడం దోషం. తలపట్టగా ఉండిపోతే పరిస్థితి మఱింత విషమం. నూలు యోజనాల సముద్రాన్ని దాటింది దేనికోసమో, ఆ విషయం తెలియకుండా కీక్కింధకు

నెడితే, లంకకే రావడం, రాక్షసులని చూచివెళ్లడం వలన కలిగే ప్రయోజన మేమిటి? నా తోట వానరజనం నన్ను చూచి ఏమంటారు! సీత కన్పడలేదని చెప్పడమంటే, రాముని ప్రాణాలని, నిలుపునా తీయడమే! (4) రాముడు పోతే లక్ష్మణుడు - అతని ననుసరించి - భరతుడు, వాని మరణం విని శత్రుఘ్నుడు,.....ఇలా దైన్య వార్త తెలియగానే, ఒకరి మీది అనురాగంతో మఱొకరు చొప్పున రాముని తల్లులు, సుగ్రీవుడు, రుమ, తార, అంగద - వానర వీరులు అంతా చనిపోతారు. నేను లంకకీ పోయి సాధించినది ఏమిటంటే 'ఇంద్రుని చంపడం' ఔతుంది.

నేనిక్కడే ఉండిపోతే, వానర సైన్యాలలోని హనుమ ఇంకా వెదుకుతున్నాడనే ఆశతోనైనా రామలక్ష్మణులు ప్రాణాలని కలిగి ఉంటారు. ("ఆశయా తో ధరిష్యేతే వానరాశ్చ మనస్వినా"). ఇలా వారిని బ్రతికించి ఉంచినా, నాకు సీత కన్పడకపోతే, ఏ చెట్టు క్రిందనో జీవిస్తూ, చేతిలో పడింది తింటూ, నోటిలో పడింది నములుతూ, వాన ప్రస్తుడిని బిపోతాను. లేదా చితి రగుల్చుకొని అందులో ప్రవేశిస్తాను. ప్రాయోపవేశం చేసి కాకులకీ, క్రూరమృగాలకీ నా ఈ శరీరాన్ని అర్పించుకుంటాను. (5) ఇది ధర్మబద్ధమే అని మహర్షులూ అంగీకరించారుగా! లేదా నీటిలో ప్రాణాలు విడుస్తాను. చంద్రోదయంతో మంగళకరంగా ఉండి, ఆశలని కల్పిస్తూ, హనుమ లంకలో ప్రవేశించిన రాత్రి - అని ప్రసిద్ధి పొందదగిన ఈ రాత్రి వ్యర్థంగా గడుస్తోంది. (గడవదు - గడువరాదు) (6) ఏమైనా సీతమ్మని చూడక వెనక్కి వెళ్లనే వెళ్లను, (అయినా సీత ప్రాణాలు విడిస్తే రాముడు - అతడు విడిస్తే లక్ష్మణాది సోదరులు....., ఇలా వానరసైన్యం వఱకూ అందఱూ చనిపోతారని నేను ఊహించి, నేనే ప్రాణాలని విడవడమా?) వినాశే బహవో దోషా జీవన్ భద్రాణి పశ్యతి (47). చనిపోవడం వలన అనేక దోషాలున్నాయి. బ్రతికుండి నుఖాలని పొందాలి (7). తప్పుచేసిన రావణుణ్ణి చంపి ప్రతీకారం చేస్తాను. లేదా రావణుణ్ణి కట్టివేసి రామునికప్పిస్తాను. నేను నా వెంట రాముణ్ణి కూడ తెచ్చి ఉంటే, సీత లేదని, అందఱూ వానరాలనీ దహించివేసి ఉండేవాడు. కాబట్టి నరులైన రామలక్ష్మణాదులూ, వానరులైన సుగ్రీవాదులూ జీవించాలంటే, నా ప్రయత్న మొక్కటే అదారం అని భావిస్తూ, దగ్గరగా కనిపిస్తున్న ఆశోకవనాన్ని చూచి, దీన్ని వెతకలేదు - వెతుకుతానని మారుతి భావించాడు.

నమోఽస్తు రామాయ సలక్షణాయ దేవ్యై చ తస్యై జనకాత్మజాయై ।

నమోఽస్తు రుద్రేంద్ర యమానిలేభ్యో నమోఽస్తు చంద్రాగ్ని మరుద్గణేభ్యః ।

(59)

"8 మంది వసువులకీ, 11 మంది రుద్రులకీ, 12 మంది సూర్యులకీ, ఇద్దఱూ అశ్వినీ దేవతలకీ, 7గురు మరుత్తులకీ నమస్కరించి, ఆశోక వనాన్ని, వెదకడానికి సిద్ధపడి, "లక్ష్మణునితో ఉన్న రామునికి నమస్కారం. జనకుని 'ఆత్మజ' అయిన సీతకు

నమస్కారం. రుద్ర-ఇంద్ర-యమ-వాయుపులికూ, చంద్ర-సూర్య-మరుత్తులకూ నమస్కారం". (8) అని పలికి సుగ్రీవునికి నమస్కారం చేసాడు. (9) ఇంకా బ్రహ్మ-అగ్ని-వాయు-వరుణ-ఇంద్ర-సూర్య-చంద్రులూ ఇతర దేవతలూ నాకు కార్య పీఠి చేయాలని ప్రార్థిస్తున్నాను.

“క్షుద్రేణ హవేన నృశంసకర్మణా సుదారుణాలంకృత వేషధారిణా
బలాభిభూతా వ్యబలా తపస్వినీ కథమ్న మే దృష్టవథేఽద్య సా భవేత్” (69)

ఏ దోషమూలేక, ప్రసన్న ముఖంలో, ప్రసన్నమైన నవ్వుని చిందించే సీతని ఎప్పుడు చూస్తానో? క్షుద్రుడూ, హాపి, దుర్మార్గుడూ అయిన రావణుని చేత బలవంతంగా తీసికొని రాబడిన సీత, ఏ స్థితిలో ఉండగా నా కంటబడుతుందో? (10) అని దుఃఖిస్తూ ఉండిపోయాడు హనుమ.

విశేషాలు

(1) 'యాన్తి ధర్మ ప్రవృత్తస్య తిర్యంచోఽపి సహాయతామ్. అపంథనం తు వర్తంతం సోదరోఽపి విముంచతి' అని పెద్దలమాట. 'ధర్మ బద్ధంగా నడిచే వానికి పక్షులైనా (సంపాతి - జటాయు) సహాయపడతాయి. అధర్మంగా వర్తించే వారికి సోదరుడుకూడా, (విభీషణుడు) శత్రుపక్షంలో చేరతాడు' అని దీని అర్థం. ఏ జాతివారు ఆజాతివారికి సహాయపడడం లోకంలో చూచేదీ, అలోచిస్తే కూడ నమ్మరగినదీను. కాని పక్షి జాతికి చెందిన సంపాతి, నరుడైన రామాదులకు - 'సీత లంకలో క్షేమంగా ఉంది' అనే శుభవార్తని చెప్పాడంటే, అది ఎలా సంభవం? అనిపిస్తుంది. వానరుడైన సుగ్రీవుడూ, పక్షియైన జటాయువు-సంపాతులూ, సీత వెళ్లిన దిక్కుగా అరుస్తూ పరిగెడుతూ, రావణుని దొంగతనాన్ని బయటచేసిన ఇతర మృగాలూ, పక్షులూ, రాక్షసుడైన విభీషణుడూ, అతని భార్య - కూతులైన సరమ - నల అనే వాళ్లూ, ఇలా సహాయ పడ్డారంటే, దీనిక్కారణం ఏకప్రియ దర్శనః' (అందరికూ ఇష్టమైన తీరుగా ఉండేవాడు రాముడు) కాబట్టి. ఇదీ కాక శకున శాస్త్రమనేది ఒకటుంది. శకునమంటే పక్షి. రాబోయే విషయాలని చెప్పగల శక్తి వాటి కుంటుందట. ఎంతో దూరంలో ఉన్న గూటికీ పుల్లంకోసం, ఆకాశమార్గాన ఎగిరి ఎగిరి, తిరిగి బయలుదేరిన చోటికీ వచ్చేంత జ్ఞాపకశక్తి, గాలిలోని తేమని గ్రహించగల శక్తి. ఆకాశమంత ఎత్తులో ఎగురుతూన్నా చెఱువులోని చేప ఎగిరినప్పుడు అంతదూరం నుండి చూడగల సూక్ష్మదృష్టి అన్నిటికీ మించి విశ్వాసబుద్ధి పక్షుల కుంటాయి. అలాంటి సంపాతి అనే గ్రద్దరిరాజు, సీతమ్మని ఇక్కడ నుండి చూడగల్గుతున్నానని చెప్పడం వలన, నమ్మదగిన మాట అని అర్థం. వివాహకాలంలో కూడా, వరుడు, వధువు ఇంటికి మొదటిసారిగా వివాహానికి

వెడుతూన్నప్పుడు (“పక్షివాక్యాన్యశివాని శృంగోతిచేత్ దేవీం వాచం ఋచం జపేత్” అని ఉంది) ఏవైనా పక్షులు అశుభ ధ్వనులని చేస్తే, అగ్ని “దేవీం వాచమజనయంతి.....” అని కొన్ని మంత్రాలున్నాయి - వాటిని జపించి వెళ్లాలని శాస్త్రం చెప్పింది. అలాగే ఆహారం తింటూ, తోటి వాటిని పిలవడం, తమ జాతిపక్షి పోతే ఆరున్నా అన్నిపక్షులూ స్నానాన్ని చేయడం, గ్రుడ్డు, పిల్లగా అయిన రోజున అన్ని పక్షులూ వచ్చి చూడడం వంటివెన్నో పక్షజాతి నుండి తెలిపకొన దగినవి. ‘అసత్యం’ - ఎటుగని జాతి కాబట్టి పంపాతిమాల నమ్మదగినదని సాహిత్యం.

(2) రావణుడు సీతని భూమితో పెకలించుకు తెచ్చాడనీ, మాయాసీతని తెచ్చాడనీ, ఇంకా ఏమేమో చిత్రాలుగా చెప్తారు. వాల్మీకి శ్రీమద్రామాయణం ప్రకారం, సీతమ్మని స్పృశించి మరీ, రావణుడు రథంలో ఉంచి తెచ్చాడు. జలాయుధాటికి రథం విరిగిపోగా, భుజం మీద వేసికొని ఎగురుతూ తెచ్చాడు. (ఈ విషయం వా’ఆరణ్యకాండ’ వ్యాఖ్యానంలో వివరింపబడింది.)

(3) హనుమంతుడంతట బుద్ధిమంతుడు కూడా, సీతమ్మని నేలమాళిగలోనే రావణుడు దాచి ఉంటాడని భావించాడంటే, రావణుడు మాత్రం ఆమెను బహిరంగంగా ఆశోకవనంలోనే ఉంచాడంటే, రావణునికున్న మోక్షాభిప్రాయం సుస్పష్టమౌతుంది.

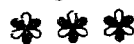
(4) సీత లేక రాముడు చనిపోతాడనేది నిజమా? సీత లేక ఈ కాలంలో ఉన్నాడుగా! అడవులకి పంపినప్పుడు కూడ ఆమె లేక ఉన్నాడుగా! ఆమె తల్లి అయిన భూద్రవేశం చేసిన పిమ్మట కూడ ఉన్నాడుగా! నిజమే! ఒక నాణెం కూడా తిర్చుచేయని లోబి ఉండవచ్చు. మహాదానం చేయాలనిపించి చేస్తే, తరువాత దానిగురించి ఆలోచించడు. కారణం ఉండీ, ఆమెను అడవులకి పంపితే దుఃఖపడడు గాని, నిష్కారణంగా ఎత్తుకుపోబడితే దుఃఖింపడా? - ‘ఆశతో జీవించడం ప్రస్తుతకాలకర్తవ్యం’ అని రాముని విషయంలో ఆలోచించాలి.

(5) నిష్కారణంగా శరీరం, ముసలితనం - రోగం మున్నయిన వాటి వలన మరణించి, శరీరం కూడా తగులబెట్టబడితే (శరీర్యత యితి శరీరః - ముడుతలు పడి జీర్ణించిపోయేది. దహ్యత యితి దేహః తగులబెట్ట బడేది కాబట్టి, దేహం) ప్రయోజన పడదు. చనిపోయేప్పుడైనా ఒకరికి సహాయపడితే, ఆ జన్మ ధన్యమని మహర్షుల అభిప్రాయం. పాపురం ప్రాణంకోసం దేగక‘శిబి’, తన తొడ మాంసాన్ని కోసి యియ్యలేదా? మరో చిత్రమేమంటే, చనిపోయినాక మృగచర్మం మృదంగానికైనా పని చేస్తుంది గాని, మనిషి శరీరం ఎందుకూ కొరకాదు.

(6) రాత్రి వేళ అందలూ నిద్రపోతారు. కాని, హనుమ ఈ రాత్రి వేళ మొత్తం మెరికువగా ఉన్నాడు. ఈ మెరికువగా ఉన్న రాత్రి చరిత్రలో నిలిచిపోవాలని భావం.

రామ సుఖం గాని దుఖం గాని ఉంటాయి. అందుకని ఏ స్థితిలో ఆమె తనకు కన్పిస్తుందోనని భయం. పర భార్యని అపహరించడమనే అధర్మం ఉన్న రావణునకు పర 'నిశ్చిత' మైన విషయమే. అయితే, రామబాణాలు ధర్మమయమైనవి. ధర్మపరుడైన వాణ్ణి గాని, తనను ఆక్రమించిన వాడు అధర్మపరుడైనా గాని, అవి బాధింపవు. సీతలో ఏమాత్రం అధర్మం ఉన్నా, అపవిత్రత ఉన్నా రావణుని మీద రామబాణాలు పని చేయవు. పద్యుడు రావణుడైనా, నిమిత్తం సీత కదా! అందుకని సీతమ్మ విశేషాన్ని కనుక్కొని రావాలి హనుమ. రామ భావనలో హనుమ ఉన్నాడు. కాబట్టి, రావణవధ జరిగేనా? అని భావిస్తూ, సీతని ఏవిధంగా చూస్తానో? అని హనుమ ఆలోచించాడు. 'అతిస్నేహా సావశంక' అనిపెద్దం మాట. ఒకరిమీద ఉన్న ఎంతో ఇష్టం ఎన్నెన్నో తెడ్డ ఆలోచనలనే కలుగజేస్తుందని దీనిభావం. ఇంటికి రావడం ఆలస్యమైన పిల్లవాని గూర్చి తల్లి ఎలా, ఏం జరిగిందోనని 'తెడునే' తలుచుకుంటూ భయపడుతుందో, అలా ఆంజనేయుడు కూడా అమ్మవారిని గూర్చి తలచడం అతనికి ఆమెపైగల గౌరవానికి - భక్తికి సాక్ష్యం. అయితే ఈ భావన అంతా రామునిదే. హనుమ రామభావన కలవాడు గదా!, అందుకని.

“స్మరణమాత్ర సంతుష్టాయ నమః” (స్మరించినంత మాత్రంచేత తృప్తి పొందేవానికి నమస్కారం) అని రాముని నామాల్లో ఒకటి. “ప్రణిహిత ప్రసన్నా హి మైథిలీ జనకాత్మజా” - నమస్కరిస్తే చాలు - ప్రసన్నురాలయ్యే లక్ష్మణం ఆమెదిట. అలాటి నమస్కారాలు ముఱచాడు. ఇప్పుడు చేసాడు. సీతారాములలో మతాక చిత్రం ఉంది. తనకి నమస్కారం చేయకపోయినా సీతకి నమస్కరిస్తే, ఆయనకు రెండుపార్లు నమస్కరించిన అనందం. అలాగే సీతమ్మక్కూడా. ఇద్దరికూ నమస్కరించడమే కాక వాయువుకీ నమస్కరించాడు. వాయువు, హనుమకీ తండ్రి. వెదికి వెదికి, విరుత్సాహంతో ఉండి, ఉల్లాసం తెచ్చుకుంటూ కష్టంలో ఉన్న తాను (పుత్రుడు), తండ్రిని తలుచుకున్నాడు. ఇక రుద్ర-వసు-యమ-కుబేరారులకు నమస్కారం- తనని ఏమైనా రాజోయే కష్టాలుంటే ఆదుకొమ్మని. 'యస్య బిభృతి దేవాశ్చ జాతరోషస్య సంయుగే' - ఎవనిక్కోపం వస్తే ఏ దేవతలు కూడా భయ పడతారో, అలాటి వాడు రాముడని దీని ఆర్థం. సీతమ్మని వెదకడానికి, రాముణ్ణి కూడా కలుపుకొని వచ్చి ఉంటే, సీత లేదని, వానరాని రాముడు చంపి ఉండేవాడని, భావించాడు మారుతి. వానరులు, వానరులు కారనీ, దేవతలే అనీ లో భావం. కన్పిస్తూన్నవారిని, కన్పించని వారిని, వీరికి నాయకుడైన పరమాత్మని- “నమ్మ రక్షించండి” అని ప్రార్థించాడు హనుమ. 'అంతర్వహృ తత్పర్యమ్ . . . . .' అనే మంత్రపుష్ప వాక్యార్థమిది. బాహ్య జగత్తులోని వారు కన్పిస్తారు. అంతర జగత్తులోని వారు (శరీరం లోపల ఉండేవారు) కన్పించరు. వీరిరువురికీ నమస్కారమని భావం.

14వ సర్గము

సీతమ్మ కన్పించి తీరుతుంది

అలా ఆలోచిస్తూనే రావణ భవన ప్రాకారంలో నుండి ఆశోకవనంలోకి దూకాడు మారుతి. ఆశోక- పాన్న - సంపంగి - మామిడి మొదలైన చెట్లు పూలతో నిండి, (1) తాను దూకుతున్న వేగానికి మీద పూలను రాల్చి, పుష్పమయ పర్యతంలా తనని చేసాయి. ఎక్కడ చూసినా రతనాల, చెట్లతో పూలూ, పక్షులూ నేల అంతా పూలతో పలుచబడి ఉంది. తన దూకుడు కారణంగా చెట్లు, ఆకులనీ - పూలగుత్తులనీ - శిఖరాలనీ - కోల్పోతాయని గమనించాడు. జూదంలో పందెపు పస్తువుల్లా, క్రిందపడిన పస్తువులున్నూ - మోడులై నిలిచిన చెట్లు ఓడిన జూదరులలానూ అన్పించి ఆనందించాడు.

పూలూ, పూల తేనెకై తుమ్మెదలూ, తుమ్మెదలకై చిలుకలూ, వాటి మాటకీ తోడుగా కోయిలలూ, ఇవన్నీ ఉండి వనమన్నించేందుకు గుర్తుగా ఉంది. మృగాలూ కన్పించి, చాలసేపు వెదకడగిన వనమనే భావం హనుమకు కల్గింది. వనంలోని నేల, బంగారుతో తాపడమై ఉంది. 4, 5 దిగుడు బావులున్నాయి. సెలయేర్పూ కన్పించాయి. అక్కడి ఇసుక, పగడాల పాడిగా, ముత్యాల చూర్ణంగా, స్పటికపు ఇసుకలా కన్పిస్తోంది. ఏ చెట్ల కాచెట్లని, గన్నేరు చెట్ల వరుసతో కంచె వేసినట్లుంది. దగ్గటగా ఒక పర్యతం. దాని నుండి ప్రహస్తాన్న ఏలు, చెట్ల కొమ్మల వజ్రకూ వెళ్లి ఆగి, వెనక్కి తిరిగింది. భర్తమీది కోపంతో పొబోయిన భార్యకీ, నాలుగు మాటలు అందటూ చెప్పగా, తిరిగి భర్త వద్దకు పశ్చాత్తాపంతో వెళ్ల భార్యలా ఉంది ఏలు (2).

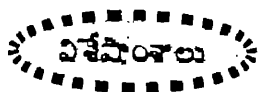
పెద్ద వృక్షాలూ - వృక్షాల క్రింద గొడుగులూ - గొడుగుల క్రింద ఆరుగులూ - ఆరుగులకి బంగారు తాపడాలూ - ఉన్నాయి. వృక్షాలకి నన్నని బంగారు గంటలు గాలికి ధ్వనిచేస్తూ వీనుల విందు చేస్తున్నాయి. దగ్గటలో క్రొత్త చిగుళ్లతో-పూలతో నిండిన శింశుపా (ఇరుగుడు) వృక్షం కన్పించింది.

సా రామా రామమహే రామవన్య ప్రయానతి ।

పన సంవారకుశలా నూనమేవ్యతి జానకి । (45)

సంధ్యాకాలమనా శ్యామా ద్రువమేవ్యతి జానకి! (49/1)

పన సంవార విధానం బాగా తెలిసినదీ, సంధ్యా వందనాన్ని ఈశ్వరంలో తప్పక చేసేదీ, (3) అయిన సీత, తప్పక ఇక్కడికి వస్తుందని, చైకి కావరాకుండా విశేషించి తెలిసికోదలంచి ఉండిపోయాడు మారుతి.

(4) అశోక-పాన్న-సంపెంగ..... ఈ చెట్లన్నీ వసంతంలో పూస్తాయి కాబట్టి, కథ వసంత ఋతువులో, అంటే 14వ సంవత్సర ప్రారంభంలో ఉన్నట్లుగా, ఇక ఆ సంవత్సరపు గడువే ఉన్నట్లుగా, సూచితం.

(1) సీత బ్రహ్మ విద్యాస్వరూపిణి. 'చంచకా శోక పున్నాగ సాగంధికం సల్కితా' అని ఒక నామం. ఈ పూలే కొచ్చుగా కలిది. 'వన సంచారకుశల' అనేది కూడా అమ్మవారి నామమే. అందుకే రావణుడు సీతమ్మని ఈ వనంలోనే ఉంచాడు. 'విష్ణురేషాఽఽన హియసి' (విష్ణువును ఈమె విడిచి ఉండదు) అనడం బట్టి (1) భూలోకంలో జన్మ. (2) అరణ్యవాసం (3) భర్త వియోగం శోక హేతువులు. ఇలాంటి ఈమెను తనకీ, తన వారికీ మోక్ష మిచ్చి 'అశోక' (శోకం లేనిది) కావలసినదిగా అభ్యర్థిస్తున్నాడు రావణుడు.

(2) విజంగా ప్రయదూ, ప్రయరాలూ, వారివలన ఒక కథ రావడంలో గొప్పతనం లేదు. సంస్కృతంలో పర్యత శబ్దం పుంలింగం. వదీశబ్దం స్త్రీ లింగం. (పర్యతం నుండి వేరుపడిన నది) అలాగే అడ్డుకెప్పి, నచ్చజెప్పి, వెనక్కివంపిన వృక్షాలు (పుంలింగం) కన్పించడంలో, సంసారాలు నిలబడే తీరు, ఉపదేశించబడింది. పుణ్యానికి పుణ్యం, 'సంసారాన్ని విలవడం' అనేది.

(3) ఆదువారికి సంధ్యావందన విధి లేదు. ఇందుకు ఆనేక ఆధారాలున్నాయి. మచ్చుకొన్ని. (1) ప్రేరికు యజ్ఞపవిత్రం ఉండదు. అది లేనిదే సంధ్యావందనం లేదు కదా! (2) సంకల్పం చేసేటప్పుడు 'ధర్మపత్నీ సమేతస్య' (ధర్మపత్నీలో కూడిన నేను ఈ సంధ్యావందనాన్ని చేస్తున్నాను) అని ప్రేరి అయితే ఎలా అవగలదు? (3) చిరం జీవితం వర్తయన్తి.... అనే మాటా, వద్యాముదరణ..... అనే మాటా పురుషుడు మాత్రమే అనగల్గతాడు. ఇవి ప్రేరికి సంబంధించినవి కావకూడదు. (4) శ్రాద్ధ సంధర్శాంతలో కూడా దశ గాయత్రీ మంత్ర వరసం కలిపే... అని పురుషుడే అంటాడు-చేస్తాడు కూడ. (5) ఉపనయన సంధ్యావందనాదులు ప్రేరికి ఉంటే శ్రాద్ధాలూ-తర్పణాదులూ అన్నీ ప్రేరి చేయవలసి వస్తుంది. ఇలా లేదు కాబట్టే 'ప్రేరిణాముపనయవస్తావే వివాహా'. పురుషునకు ఉపనయన కాలంలో, ప్రేరి వివాహం శాస్త్రసమ్మతం. భర్త సేవ చేస్తేనే మోక్షం లభించే అర్హులమున్న ప్రేరి. తాము పరింపరాని గాయత్రీ మొదలైన మంత్రాలని మననం చేసి క్రాత్ర కష్టాలని తెచ్చు కోరాదట. తేయమన్నది తేయకపోవడం వలన, లాభమా? నష్టమా? - అన్నిటికీ మించి కష్టమా? పూర్వ కల్పంలో, ఉపనయనం, మౌంజీబందనం వంటివి అందఱు ప్రేరికూ ఉండేవి. కలిలో విషేధించారు. చేయవలసిన దానిని మానటం కంటే, వద్దన్న దాన్ని చేయాలనే ఉపలబం మంచిదికాదు.

నోముంచి నోముంటే యిష్టపడని ఆదువారు సంధ్యావందనాన్ని క్రమం తప్పక చేయాలనే యిష్టాన్ని "మాపిస్తున్నారని" వినికిడి.

15వ సర్గము

అయ్యో! సీతమ్మ ఇలా ఉందా? సీతేనా?

లతలూ, వృక్షాలూ, పూలూ, కోకిలలూ, దివ్యగంధాలూ, ఋతునియమం లేక పండే పండ్లూ, కల ఆ అశోకవనం కుబేరుని చైత్రరథమనే పేరుగల ఉద్యానవనమా? అన్నించింది. దగ్గఱగా కైలాసంలా ఒక ప్రాసాదం, పగడపు మెట్లూ, వేయి స్తంభాలూ కలిగి కన్పడింది. పరిశీలించి చూస్తే, ఆ ప్రాసాదంలో ఒకామె ఉన్నది.

చుట్టూ ఉన్న రాక్షస స్త్రీలని, కుక్కలమధ్య చిక్కుపడ్డ లేడిపిల్లలా, జారి గొలుపుతూ చూస్తోంది. బరువైన నిట్టూర్పులు మాటిమాటికీ విడుస్తోంది. ఏ అలంకారాలూ లేక, మాసిన చీర కట్టి, పైన నలిగిన పసుపుపచ్చ చీరని ఉత్తరీయంగా ధరించినా, శుక్లపక్ష పాద్యమి చంద్రునిలా మనోహరమైన ముఖ కాంతితో ఉంది. ముఖంనిండా కన్నీరు నిండి, ఉపవాసాల చేత చిక్కిన శరీరంతో, అపహరింపబడ్డాననే సిగ్గుతో అంగారక గ్రహంచేత ఏడంపబడ్డ రోహిణి నక్షత్రంలా ఉంది. నల్లని త్రాచుపాము పంటి జడ పిటుదుల వలకూ వ్రేల్లాడుతూ ఉంది. 'తర్కయామాన సీతేతి కారణై రుపపాదిభి' (27). ఈమె సీత-అని అనేక కారణాలతో భావింపసాగాడు.

నిండు చంద్రుని ముఖం ఉన్నా, అలంకారాలు లేవు. తామరరేకుల నేత్రాలున్నా, కన్నీళ్లే తప్ప ఆనందం లేదు. నల్లని తల వెండ్రుకలు వత్తుగా ఉన్నా, తగిన సంస్కారం లేదు కురులకి. ఎందఱో చుట్టూ ఉన్నా, నిస్సహాయురాలిగా నిట్టూర్పులు విడుస్తోంది- అంటే ఈమె సీతయే. ఏయే ఆభరణాలని రాముడు చెప్పాడో, ఆ ఆభరణాలన్నీ చెట్టు కొమ్మలకి కన్పిస్తున్నాయి. ఆనాడు కట్టిపడవైచిన మూలలో నగలు, ఇక్కడ లేవు. కాని ఆ నగలని ఈమె ధరించిన ఆనవాళ్లు, శరీరం మీద ఉన్నాయి. ఆ వేళ మూల గట్టడానికి వాడిన వస్త్రం, ఈ చీరలో భాగమే. చాల కాలం నుండి కట్టినందువల్ల మాసే, నలిగి ఉంది.

అయ్యో! సీతమ్మ ఎలా ఉందో! తరిగిన ఐశ్వర్యంలా, విఘ్నం వల్ల ఆగిన ఫలితంలా, కలుషితమయిన బుద్ధిలా, అబద్ధపు అపవాదుచే చెడిపోయిన కీర్తిలా, నిత్య మననం లేక మఱచిపోయిన విద్యలా, సరైన విద్యా సంస్కారం లేక, ఒక దానికి మఱొక అర్థం తోచిన వాక్కులూ కన్పించింది.

“స్త్రీ ప్రణష్టేతి కారుణ్యాత్ ఆశ్రితే త్యాన్యశంస్యతః ।

పత్నీ నష్టేతి శోకేన ప్రియేతి మదనేన చ ॥ ” (50).

రాముడు, ఈ విషయంలో నాలుగు కారణాల వల్ల దుఃఖపడుతూ ఉన్నాడు. (1) జాతి చేత తాను క్షత్రియుడు కాబట్టి, స్త్రీని రక్షించవలసి ఉన్నా, లేకపోయాడనీ (2) ఆ స్త్రీ కూడ, తన భార్యైతే, ఆమెనే రక్షించుకో లేకపోయాడనీ (3) నమ్మించివిన భార్య, తన శరీరంలో అర్థభాగమైతే, తన దేహాన్నే రక్షించుకో లేకపోయాడనీ (4) లక్ష్మణునిలా సంపూర్ణ భార్యవియోగం లేకున్నా, భార్య ఉండీ, ఇంపుగా మాట్లాడడానిక్కూడా నోచుకోలేకపోయాడనీను.

“దుష్కరం కురుతే రామో హీనో యదనయా ప్రభుః ।

ధార యత్యాత్మనో దేహం న శోకే నావసదతి ॥ (53)

దుష్కరం కృతవాన్ రామః య ఇమామ్మత్తకాశిసీమ్ ।

సీతాం వినా మహా బాహుః ముమూర్తమపి జీవతి ॥ (54)

ఈ యిద్దటి మనసులూ, ఒకరి యందింకొకరిది ఉండడం బట్టి, బ్రతకడం కుదిరింది. అయినా వశిష్ఠ శిష్యుడు ఒక స్త్రీ కోసం ఇంతగా అవుతున్నాడంటే, సామాన్యురాలు కాదు. శోకంతో క్రుంగవలసి ఉన్నా, కఠినుడు గాబట్టి, దుష్కరమైన పనిని చేస్తూ, బ్రతికున్నాడు రాముడు. ఇలాంటి పాతివ్రత్యమున్న ఈమెను దూరం చేసుకొని బ్రతికున్నాడంటే, చాల దుష్కరం కదా!

(హనుమకు రామునిపై కంటే సీత మీదే ఎక్కువ ప్రేతి కల్గింది. ఇలాంటి సీతమ్మతో వియోగం పొందిన రాముడు, అంతకు తగినట్లుగా కన్పించడం లేదే? పరిపాలకుడు కఠినుడౌతాడు కాబట్టి, బ్రతికున్నాడు. పోనీ! సీత యింత గొప్పదైతే ఆమె ఎలా జీవించి ఉంది? - సీత దేహమూ ప్రాణాలూ రాముని సాత్తు. అవి పోదలచినా, పోనీయక రక్షింపవలసిన బాధ్యత ఆమెది కదా! కాని, రాముడు స్వతంత్రుడు. ఆయన దేహ ప్రాణాలని విడువగల అధికార ముండీ, బిగబట్టాడు కాబట్టి దుష్కరమైన పనిని చేస్తున్నాడు రాముడు. అయినా, రామునికి నిజమైన ప్రేమే ఉంటే, అరణ్యాలకి వస్తాననే భార్యని వద్దంటాడా? ఆమెయే, ఏమైనాసరే విడువలేక వస్తాన్నంది. కాబట్టి ఆమె ముందు ఇతడు ప్రేమ తక్కువనాడే!

అయోధ్య విడిచి వచ్చేప్పుడు కన్పించినంతైనా దుఃఖం, సీత ఎలా ఉందోనని భావించినప్పుడు, ముఖంలో కన్పించదేమి? ‘సీత లేక నేనుండను’ అన్నవాడు ఎలా ఉన్నాడు? విడువలేక ఆమె వెంట వచ్చింది. ఆమె అపహరింపబడినా, ఈయన ఉన్నాడు. ఎలాగైనా ఆలోచిస్తే, సీతే గొప్పదనిపిస్తోంది. అలాంటి సీతని విడిచి ఉండగల్గుతున్నందుకు రాముడున్నా గొప్పవాడే. ఎవ్వరూ చేయలేని సముద్రలంఘనాన్ని నేను చేసిననుకున్నాను గాని సీతకంటే, అంతకుమించి రామునికంటే, నాది గొప్ప కానేకాదు అని హనుమ భావించాడు).

16వ సర్గము

విశ్వయంగా ఈమెయే సీత

స ముహూర్తమివ ధ్యాత్వా బాష్పపర్యాకులేక్షణః ।

సీతా మాశ్రిత్య తేజస్వీ హనుమా న్విలలాప హ । (2)

యది సీతాఽపి దుఃఖార్తా కాలో హి దురతి క్రమః । (3/2)

సీతమ్మను చూస్తూ, రాముని ధ్యానిస్తూ ఉండగా, తనకి తెలియకుండానే హనుమకి తీవ్రదుఃఖం కలిగి, కన్నీళ్లు, ఆపలేనంతగా రాసాగాయి. లక్ష్మణుడంతటి వారిక్కూడా సేవింపదగిన సీతమ్మకే కష్టం వస్తే ఇక చెప్పాలా? విధిని దాట శక్యం ఎవరికీ కాదు? రామలక్ష్మణ పరాక్రమం ఈమెకు ప్రత్యక్షంగా తెలుసు కాబట్టే, వర్షకాలంలో గంగానదిలా, వ్యధపడడం లేదు.

తనని ఆశ్రయించే పల్లెవాడు గుహానికి, వానరుడు సుగ్రీవునికి, గ్రద్ద జటాయువుకి . . . ఇలా అభయాన్నిచ్చే శీలం రామునకుంటే, తనని హింసించే రాక్షస స్త్రీల విషయంలోనూ దయదలిచే శీలం సీతమ్మది. ఈ విషయంలో ఎవరూ ఎక్కువ కాదు. సమానం. అరణ్య గమనానికి రామునికి 25 ఏండ్లుంటే, అమ్మవారికి 18 ఉండి, దాంపత్య యోగ్య వయస్సు అయింది ఉభయులకూ (1). కష్ట పెట్టడానికే అరణ్యాలకి తీసుకుపోవలసి వస్తుందని, ఆమెని వనాలకి 'వద్దు' అంటే, రాక మాననన్నది ఆమె. భర్త కష్టపెట్టరాదు. భర్త కష్టాలలో ఉండగా, భార్య సుఖిస్తూ ఉండరాదు. అందుకని ఇద్దరి వృత్తమూ (నడవడిక) కూడా సమానమే.

తన వద్ద లేకున్నా, తెచ్చి యిచ్చే లక్షణమున్న రఘువంశంలో (2) పుట్టి రామవు డితడైతే, దేహం కూడా తనదని భావింపనంతటి వైరాగ్యమున్న విదేహలో జన్మించి ఆమె 'వైదేహి' అయింది. ఈయనా నల్ల కన్నులవాడే. ఆమెకూడా నల్లకన్నులదే అయినా, స్త్రీ సహజమైన సౌందర్యమనేది, ఈయనకంటే ఎక్కువ కల్గినది ఆమెయే. తనని భయపెడుతూన్న రాక్షస స్త్రీలని కూడ ముఖం చిట్టించి చూడని ఈమెకోసమే, రావణుని మించిన వాలినీ, రావణునితో సమానుడైన కబంధునీ, జనస్థాన రాక్షసులనీ, ఖరదూషణ త్రిశిరులనీ, రాముడు చంపాడు. మా సుగ్రీవునికి ఐశ్వర్యం లభించినా, నేను సముద్రాన్ని దాటించినా, కారణం సీతమ్మే కదా!

సముద్రం చుట్టిన ఈ భూమిని-భూమినే కాదు, ఈమె కోసం జగత్తుని తల క్రిందులు చేసినా అది సరియే. ముల్లోక సామ్రాజ్యం, సీతమ్మలో పడునాటవ వంతు.

పవిత్ర యజ్ఞం కోసం దున్నుతుండగా, అయోనిజయైన ఈమె, జనకుణ్ణి అనుగ్రహించి కూతురైంది. దశరథుని పెద్ద కోడలై, రామునికి ఇష్టురాలై, భోగాలకి తగిన వయసులో భోగాలని విడిచింది. ఆభరణాలు ధరించగల శక్తి ఉండీ కాదని, బంగారు ప్రాసాదాలలో ఉండగలిగీ, భర్తకోసం నిర్జనారణ్యానికి వచ్చింది. రమ్యమైన ఆహారాలని తినగలిగీ, కందమూలాలని సేవిస్తోంది. దాసదాసీ జనం ఉండీ, మెత్తని చిరునవ్వుతో కష్టాన్ని సహిస్తోంది. బంధుజనం ఎందరో ఉన్నా, రాక్షసు స్త్రీల నడుమ ఉంది. ఆపదలని పొంద వీలులేని జన్మనిపెత్తి, ఆపదల నడుమ చిక్కి, ఎవరినీ చూడక, ఎవరితోనూ మాటాడక, దేవినీ ఆలోచింపక, రాముణ్ణే ధ్యానిస్తూ ఉన్న ఈమెను చూస్తుంటే, కేవలం రాముని కోసమే శరీరం నిల్చుకొని ఉందనిపిస్తోంది. నాకు దుఃఖం కట్టలు తెంచుకునివచ్చేస్తోంది.

ఇంతకీ, దప్పిక అయిన వాడు చలువమందిరాన్ని (చలివేంద్రం) వెదికేటట్లు, రాముడు సీతని అన్వేషించాలి.

“భర్తా నామ పరం నార్యా భూషణం భూషణాదపి ।

ఏషా తు రూతా తేన భూషణార్తా న శోభతే । (26)

ఆభరణాన్నింటికంటే ఆభరణం, స్త్రీకి భర్తయే. (3) ఈమె దూరంగా ఉన్నా, రాముడు తప్ప వేతెవరూ జీవించి ఉండలేరు. ఈమె ఇలాంటి కష్ట మనుభవిస్తూ, మంచుగప్పిన తీగలా, ప్రియుణ్ణి పోగొట్టుకున్న చక్రవాకీలా, నాకు కనిపిస్తూ, మధ్యస్థుడైన నాకే చెప్పలేని మనోవ్యథని కల్గిస్తూ, ఈ దుఃఖం నాదే ననిపించేస్తోంది”. అని భావించి, ఈమెయే సీతమ్మ అని నిశ్చయించి (4) శింశుపావృక్షం (ఇరుగుడు చెట్టు) మీద కూర్చున్నాడు.

(1) “పర్వతేక గుణాం భార్య ముద్యహేత్రిగుణోపరః । ద్వ్యష్టవర్షోష్టవర్షాం వా వయో మూత్రా వరా చ యా ॥” అని ప్రమాణం. వరుని వయసు, వధువు వివాహ వయసునకు రెట్టింపు లేదా 3 రెట్లుండాలి. భర్తమీద గౌరవ ముండాలన్నా, తనకంటే ఎక్కువ అనీ, అనుభవ వ్యవహార జ్ఞానమున్న వాడనీ భార్య భావించాలంటే, 2 రెట్లు వయసువాడు కావాలి. భర్త వయసు ఇంత ఉండడంలో, మఱికొన్ని లోతు విశేషాలూ ఉన్నాయి. అయితే, ఇక్కడ అనవసరం. (వివాహానికి సంబంధించిన మంత్రాలకి అర్థాలూ, ఇతర విశేషాలూ నా ‘మాంగల్య లంతునానేన గ్రంథంలో’ వివరింపబడ్డాయి.

(2) వరశంతు మహర్షి శిష్యుడు కౌత్సుడు. వద్దని పలుమార్లు అన్నా, గురుదక్షిణ అడుగమని నిర్బందిస్తే, 14 విద్యలని వేర్పినందుకు 14 కోట్లని. తెమ్మన్నాడు

వరతంతుడు. ప్రపంచాన్నంతటినీ జయించి, సంపాదించిన అంతటినీ 'సర్వస్వ దానం' చేసి మట్టికుండలో రఘు మహారాజు మిగిలితే, అతనిని చూచి వెళ్లిపోబోయాడు కౌత్సుడు. అడిగి విషయం తెలిసి, కుబేరుని మీదికి దండెత్తాలని భావించాడు రఘువు. ఆ రఘువు మీదికి రాకుండగానే ధనాన్ని అతని 'ఛజానా' లోనికి వర్తింపచేసాడు కుబేరుడు. అది 14 కోట్లకి మించి ఉండగా, 14 కోట్లకు మించి వద్దని కౌత్సుడూ, నీకోసం తెచ్చిన ఇదంతా నీదే- అని రఘువూ వివాద పడ్డారు. చివరకు కౌత్సుణ్ణి నిర్బంధపెట్టి, అంతటినీ అతనికే ఇచ్చి వేసాడు రఘు మహారాజు.

(3) భర్తమీద గౌరవం పెరిగి, సంతోషం సుఖంగా ఉండాలంటే, తనకంటే భర్త ఎక్కువ, అనే అభిప్రాయం తప్పనిసరి. ఒక కార్యాలయంలో అంతా సమాన్ ద్యోగులున్నా, అందరికూ పైన ఒకడుండి పనుల్ని చేయిస్తాడు. నువ్వు నేనూ సమానమనే భావంతో ప్రారంభమైతే, 'నువ్వెంత' 'నీ లెక్క ఏమిటి?' తో ముగుస్తుంది. కనీసం 'అతడు ఎక్కువ' తో ప్రారంభమైతే, 'సమానం' అన్నంతతోనైనా ముగుస్తుంది. "భర్త ఆదరించకపోయినా, నీ కాళ్ల మీద నువ్వు నిలబడడానికి చదువూ-ఉద్యోగం ముఖ్యం" అని - సారాంశం వచ్చేలా, అనేక భంగిమలలో వెలువడుతూన్న పిచ్చి పిచ్చి కథలు, నవలలు, చిత్రాల వలన, ఎన్ని ఇట్లు ప్రశాంతంగా ఉండగలవు? 'భర్త రాజ్యం చేస్తే అర్థ సేవసనంలో, అడవికి వెడితే కటిక నేలమీదా ఉండు' అని నేర్చే చదువు ఇతిహాసాలది. రాజ్యం పోయిందని మచ్చుకే ఒకసారైనా దుఃఖింపని సీతారాములు. ఒకరికోకరు దూరంగా ఉంటున్నామనే దుఃఖించారు.

"విభాగే బ్రాతరం వింద్యాత్ - భార్యాం భాగ్య పరిక్షయే - మిత్రమాపది జానీయాత్ - పుత్రమంతే చకర్మణి" అన్నారు. "వాటాలు పంచుకున్నాక, కలిసి మెలిసి ఉంటే, వాళ్లే నిజమైన సోదరులు. భర్త సంపాదన తగ్గక, లేదా కష్టస్థితిలో ఉన్నప్పుడు, వెంట ఉంటేనే, ఆమె భార్య. ఆపదలో ప్రక్కన ఉన్నప్పుడే, వాడు మిత్రుడు. మరణశయ్య ప్రక్కన ఉండి, పోయిన పిమ్మట చేయవలసిన క్రొద్దాదులని సరిగా నిర్వహిస్తేనే వాడు పుత్రుడు". అని భావం.

విదుషిమణులు ఇతిహాస కాలంలో ఎందఱు లేరు? చదువవద్దని స్త్రీలపై నిషేధం ఏనాడూ లేదు గాని, ముందునాటికి ఏదీ ఏమైనా, ఉద్యోగానికై . . . . . అంటూ చదవడం, ఆ ఆలోచనతో ఆడపిల్లలకి చదువు ప్రారంభించ చేయడం, సరికాదు.

(4) చంద్రుని కళలు 16. రాముని గుణాలు 16. అందుకని రామచంద్రుడు. అమావాస్యలేదా పూర్ణిమ అనేది 15వ కళ. ఇదీ ఒక 'కళ' కాబట్టి, ఈ 'కళ' లేని నిజరూపం చంద్రుని 'నిజ కళ'. ఆ కళతో కలిపిన ఈ 15 కళలూ, పోడక కళ లోలాయని భావం. అమ్మవారికి 'చంద్ర' అని పేరున్నది (శ్రీ సూక్తంలో).

17వ సర్గము

పని నెఱవేర్చినందుకు తిరిగి నమస్కారం

లంకని వెదకడానికి వీలుగా చంద్రుడు ఉదయించి, హనుమ వెదుకుతూన్న సమయంలో ఆకాశమధ్యంలో ప్రకాశించి, సీతా దర్శనమైందని కాబోలు మెల్లగా క్రిందికి దిగసాగాడు చంద్రుడు. దుఖమనే నీళ్లలో, శోకమనే బరువుతో నిండిన పడవలా, మునగడానికి సిద్దమైనట్లు సీత ఉందని, చెట్టుపై నుండి గమనించాడు మారుతి.

ఆమె చుట్టూ మాంసాన్ని తింటూ, రక్తాన్ని త్రాగుతూ, అసహ్యమైన కంపు గొడుతూ, ఒక కన్నుదీ, ఒక చెవిదీ, అసలు చెవులులేనిదీ, గూనిదీ, ముసలిదీ, గడ్డమే పెదవిగా కలదీ, కోలముఖందీ, వెడల్పు ముఖందీ, పెద్ద చెవులదీ, పెద్ద పాట్లదీ, బోద కాళ్లదీ, వేలాడే పెద్ద పెదవులదీ, తలవెండ్రుకలు లేనిదీ, పెద్దశరీరం కలిగి చాల చిన్న తల కలదీ, చిన్న శరీరం ఉండి పెద్ద తల కలదీ, ఒక కాలిదీ, నెత్తిపై ముక్కు రంధ్రాలున్నదీ, అడ్డముక్కులదీ, పంది ముఖందీ, ఏనుగు తుండపు ముక్కుదీ ఇలా ఏదో వికారాకారం కలదీ అయి ప్రతి స్త్రీ, సీతని కాపు కాస్తున్నారు. (1)

కాంతి చెడి, వాడుక లేక చెడిన వీణలా - పుణ్యం క్షీణించి నేలపడ్డ తారలా - మందను వీడి, సింహం పాలబడ్డ ఆడు ఏనుగులా - ఆభరణాలు లేక పూలులేని తీగలా - భయంతో చూస్తూ బెదరిన జింకలా - ఉండీకూడా, భర్త పరాక్రమాన్ని తలచుకొని, దైర్యంతో తన శీలానికి తానే కాపుదరిగా ఉంటూన్న సీతమ్మని, మళ్ళీ చూచి ఆనందాశ్రువులు విడిచాడు. తాను నమస్కరించగానే అనుగ్రహించి కన్పింపచేసి నందుకు, మఱొక్కమాటు సలక్ష్యబుడైన రామునికి నమస్కరించి, (2) తాను ఎవరికి కనపడని తీరుగా చెట్టుకొమ్మల గుబురులో ఉన్నాడు మారుతి.

విశేషంశాలు

(1) ఎందఱో వద్దంటూంటే, తెచ్చిన దొంగసాత్తు సీతమ్మని, ఎంత కాపుదరిలో ఉంచాలి? నేలమాళిగలో దాచి ఉంటాడని, హనుమయే భావించాడు ఒకప్పుడు. ఇలాటే సీతని ఈ అంగవైకల్యమున్న స్త్రీల నడుమ ఉంచడానిక్కారణం, సీతా సేవ వల్ల, నిత్య సీతా దర్శనంవలన మోక్ష విప్పించాలని.

(2) పనికిముందు మ్రొక్కుడం అందజూచేసేదే. అయ్యాక తిరిగి నమస్కరించడం చేయాలి- అని హనుమ చెప్పన్నాడు. దీన్నే 'కృత-జ్ఞా-త' అంటారు. చేసిన మేలుని గుర్తుంచుకోవడం అని దీని అర్థం.

(2) వాయు- రుద్రాంశ సంభూతుడైన హనుమకే ఆశ్చర్యం కలిగించేంత తేజస్వీరిరావణుడు- అంటే, అతని గొప్పదనం గ్రహించాలి. విష్ణులోక ద్వారపాలకుడు- అంటే, అతని తపశ్శక్తి ఆలోచించాలి.

(3) శ్రీమద్రామాయణంలో కూడ స్రతి కాండలోని 18వ సర్గకి ౬ ప్రాముఖ్యం ఉందనిపిస్తుంది. బాలకాండలో రామాదుల పుట్టుక, ఆయోధ్యలో కైక వరార్పణగడం, ఆరణ్యంలో శూర్యణాభ రావడం, కీష్కింధలో వారి సమాధానం, మందరంలో సేతమ్మని చూడ్డానికి రావణుడు రావడాన్ని హనుమ చూస్తుండడం, యుద్ధంలో విభీషణ శరణాగతి, ఉత్తరంలో వేదవతీ శాపం అన్నీ 18వ సర్గలే.

ప్రాచీనుల మతంలో '18' విశేషం కల సంఖ్య. 18 అంకెలోని రెండు అంకెల కూడిక $1+8=9$ అవుతుంది. $2 \times 9 = 18$ మొదలుకొని $99 \times 9 = 891$ వరకు ఏ అంకెల లబ్ధాన్ని చూచినా '9' అవుతుంది. అంతటి మార్పులేని సంఖ్య 18 (9). మిగిలిన ఏ సంఖ్యకూ ఇలాటి పద్ధతిలేదు.

కృతయుగ కాల పరిమాణం 17,28,000 సంవత్సరాలు. అలాగే త్రేతాయుగం 12,96,000, ద్వాపరయుగం 8,64,000, కలియుగం 4,32,000. పై అన్నింటిలోనూ అంకెల మొత్తాన్ని కూడితే '9' అవుతుంది.

శ్రీ మద్రామాయణంలో రాముడు పుట్టింది నవమి (9) తిథినాడు. ఈ కావ్యంలోని 18విశేషం పైన చూచాం గదా!

ఈ విధానమే వ్యాస మహాభారతంలోనూ కన్పిస్తుంది. భారతంలోని పర్వాల సంఖ్యాభగవద్గీతకున్న అధ్యాయాల సంఖ్యగీతలోని ప్రితప్రజ్ఞాల్లో వివరించే శ్లోకాల సంఖ్య-అత్మను గూర్చిచెప్పిన శ్లోకాల సంఖ్య-వ్యాసుని పురాణాల సంఖ్య-యజ్ఞంలోని ఋత్విక్కుల సంఖ్య-భారతంలోని అక్షోహణుల సంఖ్య-యుద్ధం జరిగిన రోజుల సంఖ్య - ఇవన్నీ '18'లే.

ఇక ఒక్కో అక్షోహణిలోని ఏళ్ల సంఖ్య 21870 (9). గుట్టలు 65610 (9). కార్పూరం 1,09,350 (9). మొత్తం అక్షోహణిలో ఉండే జీవుల సంఖ్య 2,18,700 (9). మహాభారతానికిన్న అపలుపేరు 'జయ' అనేది. సంఖ్యాశాస్త్రం ప్రకారం 'క' నుండి 'జ' 8వ అక్షరం కాబట్టి 'జ' అంటే 8. యరలవ లలో 'య' 1 కాబట్టి 'య' అంటే 1. జయ అంటే 81 కానాల్సి వస్తుంటే 'అంకానాం నామలోగతి' నియమం ప్రకారం '18' అవుతుంది. 'జ' నుండి 'య' వరకు ఉన్న అక్షరాల సంఖ్య కూడ 18. 18 తర్వాత 98 వరకు 28,38.....ఇలా ఏ అంకెల మొత్తాన్ని కూడినా '9' రాదు. అందుకే '108' పేరిట భగవద్గ్రంథాలుంటాయి.

19వ సర్గము

తన చావుకోసం వచ్చాడు రావణుడు

“తలో దృష్టైన వైదేహీ రావణం రాక్షసాధిపమ్ ।

ప్రావేశత వరాహో ప్రవాతే కదలీ యథా ॥ (2)

అను వ్రతాం రామ మతీవమై ధీలీం ప్రలోభయామాన వధాయ రావణః ॥ (23).

రూపం, యౌవనం కలవాడూ, అనేకాభరణాలని ధరించిన వాడూ అయిన రావణుణ్ణి చూచి, పెద్ద గాలికి అరటిచెట్టులా సీత వణికి పోసాగింది. (1)

తొడలతో కడుపునీ, బాహువులతో వక్షస్థలాన్నీ కప్పికొని ఏడుస్తూ కూర్చుండి ఉంది.

ఒంటికి పట్టిన మట్టే ఆభరణాలుగా. బురద పట్టిన తామరతూడులా, రామునివద్దకి సంకల్పమనే గుట్టాలున్న మనస్సనే రథంలో పోవాలని భావిస్తూ, మంత్ర ప్రభావంచే కట్టుబడిన త్రాచుపాములా, వృత్తశీల ఆభిజాత్యాలున్న వంశంలో పుట్టినా దుష్టవంశంలో పడ్డ కన్యలా, ఆపవాదుతో తొలగిన కీర్తిలా, శూరులు పోయిన సేనలా, నీరు ఇంకిన నదిలా, రావణునికి సీత కన్నడింది.

రాముడు ఏనాడైనా వచ్చి నిన్ను చంపకమానడని భయపెడుతూ, ఏడుస్తూ, దీనస్థితిలో సీతమ్మ ఉంటే, కేవలం తన చావుకోసమే (2) సీతమ్మను ఆశించాడు రావణుడు.

విశేషాంశలు

(1) పెద్దగాలి రావణుడు, అరటిచెట్టు సీతమ్మ. వాయు విజృంభణం ఎంతో సేపుండదు. ఆ గాలి, అరటిచెట్టుని పడ త్రోయలేదు. లేదా ఆకులని పాడుచేస్తుంది. ఇంకా విజృంభిస్తే తల దిండుకొనేలా (అపహరించి తేవడం) చేస్తుంది తప్ప, సమూలంగా నాశనం చేయలేదు. అయినా, అరటికి ఉన్న సంతానవృద్ధి (పిల్లకలు), చాల ఎక్కువది.

తల్లిచెట్టుకి ప్రమాదం కల్గినా, వంశం నాశనం కాదు. లోకంలోని చెట్టులోని అన్ని భాగాలూ ప్రయోజన పడతాయి. అరటిచెట్టు మరీని. శుభానికి ప్రతీక కూడా. వివాహానికి అరటిచెట్లని మండపాలకి కట్టేది, ఇలా సంతాన వృద్ధి కావాలనీ, ఒక గెల అనేక ఫలాలని కాసినట్లు ఒక్కొక్కరూ అనేక సంతానవంతులు కావాలనీను.

ఒక గెల వేయగానే, అరటి తల్లిచెట్టు ఉండనట్లు, (చెట్టుని కొట్టేస్తారు) లవకుశజననం కాగానే, ఆమె ఆవతారపు ముగింపు జైతుంది.

రావణుడు పెద్ద గాలి అయితే, హనుమ సాక్షాత్తు వాయువు పుత్రుడు కాబట్టి, రావణుడు హనుమకు లొంగుతాడని భావం. గాలి అరటి చెట్టుని తాత్కాలికంగా కుదిపేసేటట్లు, రావణుడూ, ఈమెను కొంతసేపు వణికింపచేస్తాడని భావం.

2. తనకి కావలసింది అమ్మవారి ద్వారా ఆయ్యవారి చేతిలో మరణమే. ఆ విషయాన్ని మరోవిధంగా చెప్పాడు మహర్షి.

స్త్రీ కి 'ఉదరం' సంతానానికి ప్రతీక. రావణుడు వచ్చేసరికి తాడలనీ, కడుపునీ కలిపి, కుప్పించనీయకుండా చేస్తాంది - అంటే (తన సంతానమే రావణుడు కూడా గదా!) నా సంతానాన్ని రక్షించుకోవాలని నేను తపిస్తాంటే, నీనికి ఈ దుర్బుద్ధి పుట్టి నశింపజేసేకోవాలనుకుంటున్నాడేమా? అని దుఃఖిస్తోందని భావం.

20వ సర్గము

సీతా! నా గుటించి చెప్పుకుంటాను-విను!

“స్వధర్మ రక్షణం భీరు! సర్వభైవ స సంశయః ।

గమనం వా పరస్త్రిణాం హరణం సంప్రమధ్య వా ॥ (5)

రామసమాగమాన్నేవరంగా కోరుతూ, తపస్సు చేస్తున్న సీతతో రావణుడు ‘ఓ! సీతా! నీ ఉదరాన్ని, వక్షస్థలాన్ని ఎందుకు దాచుకుంటావు! ఎవ్వరూ ఇక్కడలేరు. పరస్త్రిని అపహరించడం, వారితో వినోదించడం మా జాతి ధర్మం (1), అయినా, నీవు నన్నుకోరితే తప్పస్పృశించను. (ఏవం చైతరకామాంతు న త్యాం స్పృక్ష్యామి మైథిలి! 16) నాయందిష్టములేని నిన్ను - లేదా - అకామః అః శ్రీమహా విష్ణువునందు, కామః ఇష్టము గలిగిన నిన్ను- స్పృశించను అని అర్థం).

ప్రహించిన నీరు వెనక్కి రానట్లే, పరిమళ ద్రవ్యాలతో, వస్త్రాభరణాలతో, సుఖకర పానీయాలతో వెళ్లబుచ్చవలసిన నీ యౌవనం, పూలులేక, మలిన వస్త్రాలతో, అభరణ హీనంగా, ఉపవాసాలతో గడిచిపోయినట్టైతే ఇక తిరిగిరాదు కదా! ఏ అవయవంలోనూ దోషమేలేని నీ రూపాన్ని ఎవరు స్మరించకుండా ఉండగలరు? (ఈ శ్లోకాలన్నింటిలోనూ పైకి వేరర్థం తోస్తుంది. లో అర్థం అది కాదు. నిజంగా, ఒక కాముకునిగా రావణుడు, సీతమ్మతో పల్కే పల్కులే ఇవైతే, వీటిని పారాయణం చేస్తే సకల కార్యాలూ నెరవేరడం ఆశ్చర్యం కాదా? పైగా ఇలాంటి వర్ణనలు మఱి యితర గ్రంథాలలోనూ కన్పించవేమి ?

కాబట్టి ఇది అమ్మవారి అంగాంగ వర్ణనగా భావించాలి. చంద్రునితో సమానమైన నుదురు కలదానా! అని రావణుడన్నాడంటే, అష్టమి చంద్ర విభ్రాజదలిక స్థంభోభితా’ అనే లలితా సహస్ర నామ మన్నమాలు. దొండవండువంటి పెదవిగల దానా! అంటే ‘సవ విద్రుమ బింబ శ్రీ న్యక్కారి రదనచ్చదా’ అనే లలితా సహస్ర నామ మన్నమాలు. ఇలా సర్వత్రా అన్వయించుకోవాలి. నిత్యం దేవీభిక్షమాలినీ, వనదుర్గా మంత్రాన్ని పారాయణ చేసేవాడూ, భిక్షరావణ మంత్రాన్ని పాదినవాడూ, అనితర శివభక్తి తత్పరుడూ ఐన రావణునికి, సీతమ్మ ఎవరో తెలియదని మనం అంటే, అంతకు మించిన అద్భుతం మఱోటి లేదు.

సర్వలోకాలతోనూ విరోధించి, సకల రహస్యాలనీ ఎఱిగిన రావణునికి, విష్ణు భార్యతో సరససల్లాపమా? రాక్షస విధానంగా ఉంటూనే, వారికి మోక్షమిప్పించాలని, తన నిజరూపాన్ని దాచుకొని, ఇలా ఉన్నాడు. ఇదే 'వైర భక్తి'. దానిని, భక్తి విధానాలలో ఒకటని, మహర్షులే అంగీకరిస్తే రావణుడు సీతని కామదృష్టితో అపహరించాడంటే ఎలా సమంజసం ? దుర్మార్గుడు కాబట్టి రావణ వధని రాముడు చేసాడంటే, మఱి లంకా రాక్షసుల సందఱిసీ రాముడెందుకు చంపలేదు ?

రామబాణంలో వధింపబడేంత తపశ్శక్తి, యోగ్యతా - నిత్యాగ్ని హోత్రీ, వేద ధ్యానాల మధ్య మేల్కొనేవాడూ - నిత్య శివపూజా దురంధరుడూ, భక్తితో కైలాసాన్నే ఎత్తేంత వాడూ - అయిన రావణునకే ఉన్నాయి. పైకి, ఎలా కైకమ్మ, రాముని వనవాసాలకి పంపిన దుర్మార్గురాలిలా కన్పిస్తూ, లోపల, అవతార ప్రయోజనాన్ని రాముడంతటి వానికి కల్పించిన ఉత్తమురాలో, అలాగే రావణుడు కూడా, పైకి దుర్మార్గునిగా అనిపించి, (స్వయంవర్ణం పరాంస్తారయతి) తాను ఉత్తీర్ణుడై, ఇతరులని (రాక్షస జనాన్ని కూడ) మోక్షార్థులనిగా చేసాడు. అంత గొప్పవాడు కాబట్టే, రావణుడు చెప్పిన మహస్వాసాన్నే, ఈ నాటికీ శివాలయాల్లో చెప్తుంటున్నారని చెప్పినాడు.

తెలిసి, మోక్షంకోసం ఆడే నాటకం కాకపోతే, రావణుడు, నిస్సహాయుడైన భరతుణ్ణి చంపి, అయోధ్యని స్వీకరించడేమి? లేదా శూర్యణ భర్తని చంపినవాడు, శూర్యణ వలన ఇదంతా కల్గిందని, రాక్షసాలోచన ప్రకారం దాన్ని వదించడేమి? చిరీషణుడు శత్రుపక్షానికి పోతే, అతని భార్య, దాపిలను, కూతురిని మాత్రం ఎంతో గౌరవంగా చూస్తూ, ఇక్కడే ఎందుకు ఉంచ దలిచాడు?

ఏ పూజని చేయదలచినా ముందుగా 'ఆహారాయామి' అంటాం. ఎందఱో దేవతలు ఉంటే, ఏ దేవుణ్ణి మనం పేరించ దలిచామో సంతకల్పించి, ఆయనను ఆహారాన చేస్తాం. అంటే మన దగ్గర ఉన్న పసుపు ముద్దలోనికి ఆయన వచ్చినట్లు భావించాలి. ఆ మిదల ఆ పసుపు ముద్దకి కుంకుమ అద్దినా, స్నానం చేయించినా, భగవంతునకే, అని అనిపించాలి. అలా సీతయందు సాక్షాత్ లక్ష్మీస్వరూపాన్ని ఆహారాన చేసిన రావణుడు, తాను స్వయంగా అమ్మవారిలో మాట్లాడుతున్నట్లే సంభావిస్తున్నాడు.

ఏదైనా ఒక పూజని చేస్తూ "సహకుటుంబ క్షేమ - ధైర్య - విజయ - అభయ - ఆయుః - ఆరోగ్య - ఐశ్వర్య - అభివృద్ధ్యర్థమ్" అని సంతకల్పం చేస్తాం. రావణునికి సహకుటుంబం రాక్షస జనం. పూజని మనవారందఱూ ఉండగా మనం చేస్తున్నట్లే.

రావణుడూ తన వారిని వెంట తెచ్చుకున్నాడు. అంగవైకల్యమనేది పురాకృత పాపానికి సాక్ష్యం కాబట్టి, అంగవికలురాండ్రు మఱింతగా అమ్మవారిని సేవించి తరించాలని ఆమె చుట్టూ ఉంచాడు. 'స్వధర్మ నిధనం శ్రేయః' అని గీత. తమతమ ఉద్యోగ ధర్మం ప్రకారం ఉండాలని భావించిన రాక్షసస్త్రీలు ఆయుధదారులై ఆమెని హింసిస్తూ బెదిరించసాగారు. సీతా విశేషం తెలుస్తున్న కొద్దీ, వారిలో మార్పు రాసాగింది) ఏ ఒక్కరికీ ఎప్పటికీ అనుమానం రాకుండా ఉండేందుకై స్త్రీలనే ఆమెకు కాపుగా ఉంచిన పూజరి రావణుడు.

ఓ! స్త్రీ! ఉత్తమ స్త్రీలు - అనిపించిన ఎందఱనో, ఇక్కడ - అక్కడ అనే భేదం లేక ఎల్లకాలమూ తెచ్చాను. వారందఱకూ నీవు పట్టమహిషి కమ్ము! నీ రూపంలాటి మరో రూపాన్ని బ్రహ్మ చేయలేక పోయాడు. నిన్ను చూస్తే, ఎవరికీ మోహించాలనే బుద్ధి కలుగదు? (ఈ దేవత - ఆ దేవత అని చెప్పగా, అందఱు దేవతలనీ సేవించాను. నాకు మోక్షమిచ్చేది నీవు - అని తెలిపోయింది. ఇప్పుడా?! అనరణ్యుని కాలం నుండి ఎదురు చూస్తూంటే, నేటికీ నిన్నూ - నీ భర్తనీ తెలిసికోగలిగాను. నా దేవాలయంలో నీకే అగ్రస్థాన మిస్తాను. అశేష జన మోహినివి నీవు). (ఇది లలితా త్రిశతి మొదటి శ్లోకంలోని అమ్మవారి నామం).

ఓ! సీతా! అనేక లోకాల నుండి బలాత్కారంగా రత్నాలని తెచ్చాను. నా రాజ్యం, ఈ సంపదా నీదే. నా వాణ్ణిగా నన్ను అనుగ్రహించు. (దొంగతనం చేయడమే ఒక హిసమైనపని. దాన్ని కూడా, ఒక 'రాజు', పైగా లంకాధినేత - అంతటివాడు చేయడం ఇంకా క్షుద్రం. ఆ విషయాన్ని అందఱిలో చెప్పడం - అందునా తన దాసదాసీజనం, వెనుక ఉండగా చెప్పడం రావణుడు చేస్తున్నాడు. ఔచిత్యం తెలియక కాదు. దేవుని ముందు - (అపరాధ సహస్రాణి క్రియంతే అపార్విశమ్మయా - దాసోఽయ మితి మామృత్వాక్ష మస్య పరమేశ్వర) - అంటాం. "అనేక దోషాలు స్రవించినమూ చేస్తున్న నన్ను, దాసుడనే అను గ్రహ భావంతో క్షమించు" అని భావం).

సమస్తావయవాల్లోనూ దోషంలేని ఓ సీతా! అనేక ఆభరణాలతో అలంకరించుకొన్న నిన్ను, చూడాలని ఉంది. నీ కోసం ఈ పృథివిని జయించి నీ తండ్రి జనకునికి ఇస్తాను. నన్ను ఎదిరించినవాడు - ఎదురింపగల వాడు - జగత్తులో లేరు. సురాసురులు చాల మార్లు యుద్ధంలో ఓడారు. నా ద్వారా అన్నీ ఆజ్ఞాపించి చేయించుకో! (సర్వార్థానానంద్యాంగీ - సర్వాభరణభూషితా అనే లలితానామాల అర్థంపైది. పృథివిని జయించి జనకున కీయడం విచిత్రమైన మాట.

మిథిలాయాం దహ్యమానాయాం నమే దాహోఽస్తి కశ్చన - (తన మిథిలనగరం తగులబడుతోందంటే కూడా, నాకేమీ అగ్ని కన్నడడం లేదు) అనేంతటి వైరాగ్య భావం ఉన్నవాడూ, సీతమ్మ తండ్రి, జనకుడు. పట్టాభిషేకం జరుగబోతోందన్నా, భంగమైంది అన్నా, అరణ్యాలకి పోతున్నా రన్నా ఒక్కమాటు ఆయన వచ్చిన దాఖలా లేదు. అలాంటి వానికి భూమిని జయించి ఇస్తానని రావణుడు డంటున్నాడు. జనకుడెలాటివాడో తెలియకనా? శివ ధనుస్సు గుటించి దేశదేశాల ప్రచారం సాగినప్పుడు జనకుని గూర్చి రావణునకు తెలియదా? తానే వెళ్లి శివధనుస్సు విజీచి ఉంటే, సీతమ్మ పెళ్లి రామునితో కాక, తనకి మోక్షమిచ్చేవాడు లేకపోయేవాడు. అదీ కాక దేవతలు, రావణుని శివ భక్తిని గమనించి ఇతడు రాకండా ఉండడానికై వైష్ణవధనువు కాక, శివ ధనుస్సుని ఉంచారు. పెళ్లికి పరీక్షగా వైష్ణవ ధనువున్నట్టైతే అంతపనీ చేసేవాడే, శివధనుస్సు విజీగాక, వైష్ణవధనువుని తెచ్చాడు పరశురాముడు.

శివధనుస్సుని ఎక్కుపెట్టు! - అంటే, రాముడు విజుగగొట్టాడు. కూడ. ఇక మళ్ళీ, ఆ సభలోనే పారహితున రావణుడుండి - నేనూ ఆ పని చేయగలను అనకుండా ఉండేందుకై. ఇలాటివి దేవరహస్యాలు. అందుకని జనకుని శివభక్తి, యజ్ఞయాగాది విధానం తెలిసిన రావణుడు ఆయనకు భూమి నిస్తానన్నాడంటే 'ఒట్టిది' అని అర్థం. ఇక తన ఆహంకారానికి తగిన పల్కాలు పల్కాడు. కారణం, భగవంతుడు తమోగుణం నిండినవాణ్ణి తప్ప సంహరించలేడు గనుక !)

ఓ సీతా! నారబట్టలు కట్టే రాము డెక్కడ? పట్టువస్త్రాలని దరించే నేనెక్కడ! సంపద లేనివాడు అతడు. విశ్వరూపంబుణ్ణి నేను. అరణ్యాలలో తిరుగుతూ, వాన ప్రస్థుడై అతడు ఉన్నాడు. వేను బంగారు లంకలో ఆపందంతో ఉన్నాను. రాముడు బ్రతికి ఉన్నాడో లేదో! (నల్లంగత్తే మిస్సంగత్తమ్ - మిస్సంగత్తే నిర్మోహత్తమ్ - నిర్మోహత్తే మిస్సంతత్తమ్ - మిస్సంతత్తే జీవమ్మక్ష - అని అది శంకరుల సూక్తి. సత్పురుషుల సాంగత్యం వలన, విషయానికి దూరంగా ఉండే స్థితి - దానివలన 'ఇది కావాలి - అదే కావాలి' వంటి మోహభావం లేకపోవడం - దానివలన నిశ్చలత - దాని వలన జీవించి ఉండగానే మోక్షం లభిస్తుందని భావం. రాజ్యాన్ని విడవడమే కాక - అరణ్యజీవనమే కాక - నార బట్టలని దరించడం, నిస్సంగతకు కారణం. నేను (రావణుడను) అలాటి స్థితికి ఎదగలేక ఇంకా మోహభ్రాంతిలోనే ఉన్నాను అని భావం.)

ఓ ప్రి! నీ వేట్రాలూ, నీ నవ్వు, నీ పలువరుసా, నీ సర్వాంగ సౌందర్యమూ గరుడుడు పర్వాలని హరించినట్టు నన్ను హరిస్తున్నాయి. రక్షిదేవికి ఉత్తమ అప్పుర:

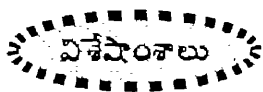
కాంతలవలె నా భార్యలు నీకు సేవ చేస్తారు. (గరుడుడు పాముని పట్టుకున్నట్లు నీ సౌందర్యం నా మనస్సుని హరిస్తోంది - అనే రావణ వాక్యం ఆలోచించదగినది. సీత గరుడుడితోనూ, రావణుడు పాముతోనూ పోల్చబడ్డారు. ఇది కవి కెప్పిన వాక్యంకాదు. రావణుడు స్వయంగా పల్కినది.

గరుడునికి పాములకి విరోధం ఉన్నట్లు, దేవతా ప్రీతి నీకూ, రాక్షసునికి నాకూ, విరోధం ఉంది. ఈ విరోధం, మన మధ్య ఇప్పుడు ప్రారంభమైంది కాదు. ఒకప్పుడు కలిసి ఉన్న, పాముల తల్లి అయిన కద్రువకీ, గరుడుని తల్లి ఐన విసతకీ విరోధం వస్తే, గరుడుడు, తనకీ పాములే ఆహారం కావాలని అన్నాడు. దేవతల తల్లి అదితి. రాక్షసమాల దితి. వీరురువురూ కలిసి ఉన్నా సంతానం కల్గక వేటయ్యారు. అలాగే, నీకూ నాకూ వైరం, అంత ప్రాచీనమైనది. అందుకే జన్మ ఏముట జన్మని నేను ఎత్తుతూ ఉండడం ప్రతి జన్మలోనూ నిన్నాశ్రయించిన దేవుడైన విష్ణువు, నన్ను వరించడమూ సాగుతోంది. వైరం సహజమనీ, కృత్రిమమనీ రెండు తీరులు. ఏదో ఒక కారణంవల్ల కల్గినది కృత్రిమవైరం. పుట్టుకతోనే ఎలుక - పిల్లి; పామూ - ముంగిసా; లా ఉన్నవైరం, సహజవైరం లేదా జన్మ వైరం. అలాంటి సహజవైరమే గరుడునికి సర్పాలకి మధ్య ఉందాలని, కృత్రిమ వైరం రాగా, యాచించాడు గరుడుడు. కాబట్టి ఓ సీతా! సహజవైరం 'మరణాంతాని వైరాణి' అన్నట్లు చావులో తప్ప ఎలా అంతం కావో, అలాగే పామైన నన్ను చంపి, గరుడుడైన నీవు శ్రీమహా విష్ణువునకు ప్రతిపాత్రురాలివి కమ్ము! ఈ గరుడుడు ఈ పాముని చంపినా, గరుడ - సర్పాల వైరం శాశ్వత కాలం ఉండేది కాబట్టి, ఎప్పుడూ రాక్షసులు, పతివ్రతలకు విరోధులే. 'అందుకని నన్ను చంపు' అని రావణుని ప్రార్థన అతి స్పష్టంగా, మోక్ష కామంతో ఈ ఉపమలో కనిపిస్తుంది.

సీతమ్మ విషయంలో రావణునకు 'తల్లి' భావమే ఉందనడానికి, ఆరణ్యకాండలో సీతాపహరణం జరిగేప్పుడు వాల్మీకి 'జగ్రహ రావణస్వితాం బుధః శే రోహిణిమివ (ఆరణ్య 50/17) - బుధుడు తన తల్లి అయిన రోహిణిని తెచ్చినట్లు సీతని గ్రహించాడు - అనడమే సాక్ష్యం. సీతని తెచ్చేప్పుడు కూడ - మూర్ఖజేమ కరణచ - జాట్లు ఎడమచేత్తో పట్టి, కుడిచేత్తో మోకాళ్ళ క్రింద వేయివేసి, రోగిష్టియైన తల్లినిలా ఎత్తికొని రథంలోకి చేరవేసాడు. జాట్టుమీద వేయి వేయడం అవమానించాలని కాదు. అలాంటి వేదవతిగా ఉన్న ఆమెని, జాట్లు, పట్టుకొంటేనే శపథిచ్చింది. ఆ శపథిచ్చిన ఆమె, ఈమె ఒకరా? కారా? అని తేల్చుకోడం కోసం ఈ విధానం. ఇలా అనేక ఉదాహరణలు మోక్షార్థియైన రావణుడు ప్రవర్తించాడని నిరూపించేందుకు కనిపిస్తాయి - (నా ఆరణ్యకాండ వ్యాఖ్యలో వివరింపబడ్డాయి.)

ఇది నా అభిప్రాయం కానేకాదు. మహేశ్వర తీర్పుడు మొదలైన వాళ్ళాతలు అంగీకరించినదే. అసలు - రాముడే విష్ణువు - రాముడు కానేకాదు. సీతే లక్ష్మీ - సీత కానే కాదు. వానరులే దేవతలు - వానరాలు కానేకాదు. శ్రీమద్రామాయణమే బ్రహ్మవిద్య - రామకథ కానేకాదు. ఇన్ని అగులువి, వేటొకటి కాగా - ఒక్క రావణుడు. వేటొకడు ఎందుక్కాడు? రావణుడు జయుడనే ద్వారపాలకుడు. అందుచేత శ్రీమద్రామాయణాన్ని రామకథగా - బ్రహ్మ విద్యగానూ, సీతా కథగా - పరమేశ్వరీతత్వం గానూ, రావణవధలా - తమోనాశకం గానూ, అన్వయించుకోవాలని గదా పెద్దల మాట).

“పబ విహర రమన్య భుంక్ష్వ భోగాన్ - ధననివయం ప్రదిగమి మేదినీం చి - మయి లలి లలనే యథానుఖం త్వం - త్వయి చ సమేత్య లలంతు బాంధవాస్తే” (35) ఓ లలి నా! పానీయాలు త్రాగు. విహరించు. ఆనందించు, నైవేద్యాన్ని స్వీకరించు. మా ధన ద్రవ్యాలని ఇస్తాను - భూమితో కూడా - గ్రహించు. నీకు ఏ అడ్డు లేదు. (ఇదీ పూజలోని భాగమే. “అమ్మవారికి, పానీయం సమర్పయామి - మహా నివేదనం కరిష్యే - అశ్వానారోహయామి - డోలామారోహయామి - రామరైర్విజయామి - పానీయమిస్తున్నాను - నైవేద్యం పెడుతున్నాను. గజాలని - అశ్వాని ఎక్కించుతున్నాను. చామరలతో వీస్తున్నాను” వంటివి అమ్మవారితో పల్లెనే గదా ! కాబట్టి రావణుడు. నిశ్చయంగా అమ్మవారికి సేవని, భంగ్యంతరంగా చేస్తున్నాడని భావించాలి. ఇది నిజం కాకపోతే (1) మనకి పారాయణ ఫలితమూ రాకపోవాలి, (2) అమ్మవారికి ఇప్పటి ఈ మాటలతోనే పూజ చేస్తూన్నప్పుడూ, ఈ విధంగా అంటున్నప్పుడూ, మన భావం పవిత్రమూ కాకపోవాలి కదా!).

(1) సు+అధర్మో రక్షసాంబీరు - అని విభాగం. ఇతర స్త్రీలని తేవడం రాక్షస విధానం ప్రకారం, దర్శమే అయినా, పెద్ద ‘అధర్మం’ అని తెలుసుననే పదవిభాగం వచ్చేలా, శ్లోకరచన ఉండడం గమనించాలి.

(2) “కిం కరిష్యస రామేణ - సుభగే చీరవాససా - నిక్షప్త విజయోరామో గతశ్రీర్వనగోచరః - వ్రతీ స్థట్టేశాయీ చ శంకే జీవతి వా? న వా? న హి నైదేహి రామస్త్వాం ద్రవ్యం వాప్యపరివ్యతే” (26 | 27) అనేవి మూర్ఖాకాలు. రెండర్థాలని ఇచ్చేవి.

21వ సర్గము

రావణా! మృత్యువుని కొని తెచ్చుకొను!!

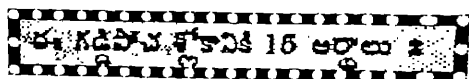
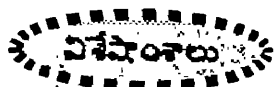
తృణమంతరతా కృత్వా ప్రత్యువాచ పుచిస్మితా
నివర్తయ మనో మత్తా నృజనే క్రియతామ్మన॥ (1)

రావణవాక్యాలని విని వణకుతూ, చూచే వారికి జాలి గొల్పుతూ, దీన స్వరంతో మాటలాడదలచినదైన సీత, పర పురుషునితో, అందునా సభ్యతమీటి మాట్లాడే వానితో మాట్లాడడం తగదని భావించి, గడ్డిపోచని (1) తమ ఇద్దరికీ మధ్యా ఉంచి అగ్నిహోత్రంలా పవిత్రమై - వానిని దహించివేయగల - నవ్వుతో (2) మాట్లాడ ప్రారంభించింది.

“రావణా ! నా నుండి మనస్సు మల్లించుకొని, నీ వాళ్లని ఆదరించు. పవిత్ర వంశంలో పుట్టి, పూజ్యమైన వంశానికి కోడలిగా వెళ్లను. పాపిష్టివానికి మోక్షం లేనట్లు, నీకు నన్ను కోరి ప్రయోజనం లేదు. నాకు రాముడే భర్త. ఇతర భార్యలని నువ్వాశించడమంటే, నీ భార్యలని యితరులు ఆశిస్తే “అంగీకరిస్తావని” భావమౌతోంది. తన భార్యని కాదని ఇతర స్త్రీలని ఆలోచించేవాడు, పరాభవింపబడతాడు సుమా ! ‘యథా తవ తథాన్యేషాం దాగా ర క్ష్యా ఏశాచర- ఆత్మాన ముచమాం కృత్వా స్వేషు దారేషు రమ్యతామ్’ (7). నువ్వు నీ భార్యలనితా, ఇతరులుకూడా తమ భార్యలని రక్షించు కోవాలని భావింపరా? ఇంతకూ, మీ పట్టణంలో మంచి చెప్పేవారు ఉండరా ? ఉన్నా నువ్వు వారి నాశ్రయింపవా? ఆశ్రయించినా వాళ్లు చెప్పేది వినవా ? ఆశ్రయించి విసి ఉండలేదని, నీ బుద్ధి చెప్తోంది. ఇది వంశనాశనకరం. కాని, నీ రాష్ట్రంకోసం, రాక్షస జనంకోసం విను. లేదా నీ తప్పుకీ, లంక అంతా నాశనమౌతుంది. అద్భుష్టంకొద్దీ దుర్మార్గుడు నశించాడని, నిన్ను గూర్చి భవిస్తారు.

“శక్యా లోభయితం నాహ మైశ్వర్యేణ ధనేన వా - అన్యాయా రాఘవేణాహం బాన్ధురేణ ప్రభా యథా” (15) అధికారం కాని, సంపద కాని నన్ను లొంగదీయలేవు. సూర్యుడూ, కాంతి ఎలా కలిసి మాత్రమే ఉంటాయో, అలా నేనూ, నా భర్తా ఉంటా శాశ్వతంగా (3). బుద్ధిమంతుడూ, విదితాత్ముడూ అయిన బ్రాహ్మణుణ్ణి ఆశ్రయించుకొనే వేదవిద్యలా, నేను ఆ రాముని భుజాన్నే ఉపధానంగా (తలదిండు - తలగడ) చేసికొని ఉంటాను. “మిత్ర మౌపయికం కర్తుం రామః స్థానం పరీప్సలా - వధం చానిచ్ఛలా హేరం త్రయోఽసౌ పురుషర్షభః - విదిత స్స హి ధర్మజ్ఞః శ్మరణాగత వత్సరాః - తేన “మైత్రీ” భవతు తే “యది జీవీతు”మిచ్ఛన్ (19 & 20). “ఎంతో ఆశపడి కష్టంగా

తెచ్చానుగదా! ఇప్పుడు ఏం చేయాలి?" అని భావిస్తున్నావా? అదవిలో ఒంటరిగా ఉండి, దిక్కుతోచక ఏడుస్తూన్న అదవినుగు వద్దకి, దాని మగధనుగుని తెచ్చి దుఢాం పోగొట్టినట్లు, నా భర్తను తే. నీవు సుఖంగా ఉండాలని భావిస్తే, లంకావధ జరుగ రాదని తలస్తే, ఇహ - పరి లోకాలు రెండూ కావాలని అనుకుంటే, ఈ పని తెయ్యి. చంపడానికి సరిపోయేంతటి పాపం నువ్వు చేసినా, నీ చేతిలో ఆయుధం లేకపోతే ఏడిచి వేస్తాడు రాముడు. నీకు విలువైన నగలు ఆభరణాలయితే, ధర్మమే ఆతనికి ఆభరణం. తన విషయంలో చేసిన అపరాధం కంటే, తనని ఆశ్రయించిన వారి విషయంలో చేసిన అపరాధాలని ఎక్కువగా భావిస్తాడు రాముడు. నీవు బ్రతుకదరిస్తే, వానితో మైత్రీ చేసుకో. (4) రామరిక్ష్ణుణ బాణాలు, మీద పడకుండా, వారి వింటే నారిశబ్దాలని వివకుండా, నన్నిచ్చి, వాపునుండి తప్పుకో. మూడడుగులతో త్రివిక్రముడు రిక్ష్ణుని తీసికొని పోయినట్లు, నా భర్త కొంతకాలంలో, నన్ను తీసికొని పోతాడు. రాముని యుద్ధం, నీకు తెలియదు. జనస్థానంలోని రిక్ష్ణుని వధించడం, విన్నావేగాని చూడలేదు. వినికూడా, అసమర్థునిగా ఉండిపోయి, నన్ను దొంగతనంగా తెచ్చావుగాని, పొరుషంలో ఎదురుబడి యుద్ధంచేపి మాత్రం తేలేదు గదా! పెద్దపులుల వాసన తగిలిన కుక్క, జీవించాలనే భయంతో పాటిపోయేటట్లు, వారి వాసన తగిలితే ఎప్పుడో బాగువడేవాడివి. ఇంతకాలమూ, ఎదురుపడకుండా జాగ్రత్త పోస్తున్నావు. యుద్ధమే జరిగితే నాతో మాట్లాడడాని క్కూడా నేడు ఉండే వాడివి కావు. సూర్యుడు, తన కిరణాలతో నీటిని పీల్చినట్లు, నీ ప్రాణాలని రామరిక్ష్ణుణులు హరించడం విశ్వయం. ఉర్వ్యలోకమైన కైలాసానికి పోయినా, అదో లోకమైన సన్ముద్రం లోనలి వరుణ పబాభవనంలో ఉన్నా (5) నువ్వు జీవించి ఉంటే. రామబాణం వధించక మానదు. మీదుగువద్ద వృక్షంలా, సమూహంగా నాశనమౌతావు. కాబట్టి మృత్యువుని కొని తెచ్చుకోకు" అంది సీత

(1) గడ్డిపోచ వేయడంలో అనేకార్థాలున్నాయి. (i) దుర్మార్గుడైనా, తన వద్దకు వస్తే గౌరవించాలి. (అపసం చాన్మ ముదకం దేయమ్) అపసము, అన్నము, నీరు - వీటినియ్యాలి. చివరి రెండూ లేని పక్షంలో అసన్నాన్నైనా ఇచ్చి కూచో బెట్టాలి. అందుకు తృణం (గడ్డిపోచ), (ii) మూర్ఖుడినీ, పరిస్థి అపహర్షి అయిన నీకు అపసం - అన్నం - నీరూ అన్ని ఇదే-అనికూడా తృణం. (iii) (ప్రంబేన పరిలేన వా పంక్తిభేదః) దుర్మార్గులతో కలిసి భోజనం చేయరాదు. మనం కూర్చున్న పిమ్మట వాడు వస్తే, వానికి మనకూ మధ్యగా, తృణం గాని, ఒక గీతలా నేలమీద నీటిని వేసినా, ఆతని పంక్తిలో కూచున్నట్టు, సహపంక్తిలో భోజనం ఆరగించినట్టు కాదు. అలాగే, అత్యవసరంగా

ఎక్కడికైనా వెళ్లవలసి వస్తేకూడా, తోటవారి భోజనం ముగిసేవఱకూ లేవరాదు. అలాటప్పుడు పంక్తి భేదాన్ని నీటితో, లేదా, దర్పితో చేయడం సంప్రదాయంగా వస్తోంది. ఈ దుర్మార్గునితో, తాను (సీత) చేరి ఉండలేదని చెప్పడానికి ఈ తృణం. (iv) (స్వయం నేక్షిత పురుషాన్) తాను తనకుగా వర పురుషులతో మాట్లాడరాదు. వాడు వచ్చి పలుకరిస్తున్నాడనీ, అది తన కిష్టముగానిదనీ, మర్యాదకోసం సమాధానాలు చెప్పన్నాననీ ఇతరులకి సూచించడానికి ఈ తృణం. (v) జ్ఞానేన హి నా పశుభిస్తుమానాః జ్ఞానం లేని నీవు పశువుతో సమానం. ఇదిగో నీకు ఆహారం - అని ఈ తృణం. (vi) తృణమివ లఘుమేన - గడ్డిపరక ఎంత అల్పమో - పుట్టుక నుండి మరణం వఱకూ - అంత తేలిక వాడివని చెప్పడానికి ఈ తృణం. (vii) నీ లంకారాజ్యం, ఐశ్వర్యం అన్నీ దీనితో సమానమని ఈ తృణం. (viii) బ్రదుకదరిస్తే ఈ గడ్డిపోచ నోటకరిస్తే, జీవించ ఆట ఉన్నవాడివని రాముడు చంపడు. చంపనీయను కూడ. అందుకే ఈ తృణం. (ix) అవతారమూర్తయైన నా ప్రభువు ఎక్కడినుండైనా రాగలడు. అహంకరించావా? దీనిలో నుండి వచ్చివదిస్తాడు. జాగ్రహపడు! అని ఈ తృణం. (x) నీకూ-నాకూ మధ్య ఈ వచ్యగడ్డి వేస్తే, భగ్గుమనేంత విరోధముందని గమనించు. (xi) ఒకప్పుడు నా ప్రభువు, వామనావతారంలో ఇదే గడ్డితో మీ రాక్షస గురువుని శుక్రాచార్యుణ్ణి కన్నులేనివాణ్ణి చేపాడు. మీ గురువుకే దిక్కులేక పోతే నీ నొక లెక్కా? అని ఈ తృణం. (xii) దర్ప మంత్రించి విడిస్తే ఇంద్రునివద్దకు వెళ్లినా, కాకాసురునికి దిక్కు లేకపోయింది ఒకప్పుడు - మంత్రించక ముందు జాగ్రత్తపడు ! అని యీ తృణం. (xiii) ఆయన క్కాదు. వాతైనా మప్పు దీనితో సమానం. నేను కోపిస్తేనా - అని యీ తృణం. (xiv) పంటపొలంలో కన్నడే యీ గడ్డిని, ఎంతటి అల్పమైనా, పంటకి అడ్డు - అని పీకివేస్తాడు. రాముడంతటి వాడు ఉండనిస్తాడా? అని యీ తృణం. (xv) ఇదీ ఒక ఆకే. ఇదికి ఉంటే, దీనివైనా తిని జీవించవచ్చు. బ్రదికే విధమాలోచించుకో అని ఈ తృణం. ఈ అన్ని భావాలలోనూ తల్లికి, తన పుత్రుడు వెడిపోతాంటే రక్షించాలనే సహజ తన గోచరిస్తుంది.

(2) అగ్ని హోత్రంతో సమానమైన నవ్వు నవ్వింది. (i) నీవు నాన మౌతావని సూచించడానికి, (ii) ప్రలయకాలంలో నా నవ్వుని తెలిసికొంటావని చెప్పడానికి, (iii) నా గుఱించి తెలియక, నన్ను బెదిరిస్తున్నావా? అని భావిస్తున్నా, (iv) రామలక్ష్మణులైనప్పుడు దొంగతనంగా తెచ్చి, నా ముందు ప్రగల్భాలు పలుకుతావేమి? - అని తనలో తాను నవ్వుతూనూ, (v) చీమని కప్ప మ్రింగబోతూ, గొప్పరాన్ని - అనుకోంటోందే కాని, తన వెనక పాము ఉందని తెలియడం లేదని అలోచిస్తూ (చీమ-సీత, కప్ప-రావణుడు, పాము- రాముడు) (vi) తల్లిముందు పిల్లవాడు కట్టడి

చేస్తూ పల్కే పల్కులని వింటూ ఆనందిస్తూ, శ్రుతిమించిన కారణంగా వీడికి ఈ జన్మకి కాలం మూడిందని ఊహిస్తూ" వచ్చింది.

(3) "సూర్యుడు - రాముడు. ప్రకాశం - సీత" అని సీత చెప్పింది. ప్రకాశం సూర్యునిదే అయినా, ప్రకాశం వలననే సూర్యుడు ఉన్నట్లు తెలుస్తోంది. అలాగే, సీత రామునిదే అయినా, సీతవలననే రాముని గొప్పదనం బయటపడుతుంది. ప్రకాశంలేని సూర్యునివలన ప్రయోజనం ఏ మాత్రమూ లేదు. ప్రకాశమూ, సూర్యుడూ అనే ఈ యిద్దరూ లేకపోతే కలిగేది చీకటి. (రాత్రి ఫలితం నిద్రమత్తు. గాఢమైన తమోగుణం).

(4) చెట్టుని నలుక దలచినవాడు, చెట్టుకొమ్మతో చేయబడిన కట్ట కల గొడ్డలి తేవాలి. భగవంతుడికి ద్రోహం తలపెట్టినా, వాణ్ణి ఆశ్రయించక తప్పదు. అహంకారివైన సువ్యస, శరణు కోరమని అంటే, అంగీకరించవు కాబట్టి, అతనితో 'మైత్రి' చెయ్యి. సుగ్రీవుడు ఒకప్పుడు రామునికి శరణు ఇచ్చానని ప్రగల్భం పలికి, మిత్రుడనే స్థితికి జాతీ, ఈనాడు రామునికి దాసుడుగా ఉన్నాడు. సువ్యసకూడా మైత్రి చెయ్యి. సుఖంగా ఉండడానికి వాని అనుగ్రహం కావాలి నట్లు, సుఖమరణానికి వానితో విరోధం ఉండరాదు.

దోషం ఉన్న వాడే, శరణంటూ వస్తాడు. దోషాన్ని అదోషంగా గ్రహించడమే వాత్సల్యమంటే. కొద్దిగా నలిగిన గడ్డిని మూచాడని ఆవు, తాను ఈన దూడ ఒంటిని ఇష్టంగా నాకుతుందిగదా! సీత చెప్తోంది - ఆడు ఏనుగైన తన వద్దకు, మగ ఏనుగువంటి రాముని తెమ్మని. అతనివద్దకు తనని తీసికొని పొమ్మనడం లేదు. సీతవద్దకు రాముణ్ణి తేస్తే, లంకా రాక్షసులంతా గ్రహిస్తారు - "రావణుడు ముందు తప్పుచేసాడనీ - తరువాత దిద్దుకున్నాడనీను".

(5) కైలాసానికి పోయి, ఎత్తలేక పరాభవింపబడి, రావాలు (అజపులు) చేసి రావణుడివయ్యావు. వెళ్లినా ఆదరణ ఉండదు. పైగా ఆ కైలాసంలోని శంకరుడే, ఆరణ్యకాండ ప్రారంభం నుండి ఈ విల్లుపట్టిన రాముడు. అథోలోకానికి వెడతానంటావా? మామయైన మయమితోనే నీకు విరోధం ఉందిగదా! ఎవరాదరిస్తారు? పాతాల కన్యలని తెచ్చావు. పట్టి బందిస్తారు. లేదా ఆశ్రయమియ్యరు.

కాబట్టి - న సమీరత్యసకారాణాం శతమపి - అన్నట్లు నూలు తప్పులు చేసినా లక్ష్యపెట్టనివాడూ, ఒక్క సహాయం చేసినా గుర్తుంచుకొనేవాడూ అయిన రాముణ్ణి ఆశ్రయించు.

22వ సర్గము

చంచలి శక్తి ఉన్నా, రామాజ్ఞ లేదు!

“యథా యథా సాంత్యయితా, వశ్య స్త్రీణాం తథా తథా ।
యథాయథా ప్రియం వక్తా పరిభూత వృథా తథా ॥ (2)

రావణుడు, సీతావాక్యాలని విని “ఓ సీతా ! స్త్రీని పురుషుడు ఎంతెంత బ్రతిమలాడుతాడో, అంతంత రోకున అవుతాడు. ఆమెకు ప్రియమైన మాటల్ని ఎన్నెన్ని, చెప్తే, అంతంతగా తర్వాతకాలంలో అవమాన పడతాడు.

ఇంతకీ, నా కోరికే కారణం. గుట్టాని సారథిలా, నా కోపాన్ని మన్నుతున్నాడు అవుతున్నాడు. మాయా నంన్యాసిని ! నేను నీకు సంవత్సరకాలం గడుపు పెడితే, ఇంక రెండు నెలలే మిగిలి ఉంది. గడుపు పూర్తికాగానే నా శయ్యనధిష్ఠించక పోతే, నా వంటవాళ్లు ప్రాతఃకాల భోజనం నిమిత్తం, నిన్ను ముక్కిలు ముక్కిలు చేస్తారు” అన్నాడు. (1)

ఇలా రావణుడు బెదిరించగానే, దేవగంధర్వ కన్యలు భయపడ్డారు.

తక్కినవారు ముఖావయవాలతో (కన్ను - పెదవి) భయపడ వద్దని సీతని ఓదార్చారు. వానికి దేహబలముంటే, నాకు పాతి వ్రత్య బలం ఉందనే ధైర్యంతో సీత ఇలా అంది.

“నివారయత యో న త్వాం కర్మణోఽస్మాద్వి గర్హితాత్”-

తప్పు చేసావు నువ్వు. అయినా నీది తప్పని నీకు చెప్పి, నీ మేలుకోరి బ్రదికించ దలచినవాడు, లంకలో ఒక్కడు కూడా లేడు.

ఇంద్రుణ్ణి శనివంటి నన్ను నీవు కామించడం, రాముని శిక్ష పొందడానికే. మదపుటేనుగుతో కుందేలు పోరాడడం ధైర్యమన్నించుకోదు. పిటికీ పందైన నన్ను దొంగతనంగా తెచ్చిన నీ నాలుక, చీలికలు కావాలి. నీ తేనె తంగు కన్నులు, నేల రాలాలి.

‘అసందేశాత్తు రామన్య తపస్శాసు హిం నాత్’ -

న త్యా కుర్మి దశ గ్రీవ ! భస్మ భస్మార్థ తేజసా (20).

నా రాముడు ఆజ్ఞ ఈయలేదని ఆగాను కాని, లేదా నా పాతి ప్రత్య ధర్మం వలన ఏనాడో శుంపి ఉండేదాన్ని (2).

విధి స్తవ వధార్యాయ విహితో నాత్ర సంశయః' (21/2). నీ వాపు నిన్ను ఈ పని చేయించింది." అంటూ రావణుణ్ణి చూచింది.

రావణుని నడకకి తగిన విధంగా, కిరీటం కదుల్తోంది.

జ్యోతుల్లా కళ్లున్నాయి.

లేత ఎఱుపురంగు కుండలాలని చెవులకు ధరించాడు. నీల మేఘపురంగులో ఉంది ముఖం.

అటచే గిరిగుహలా ఉంది నోరు.

విశం భుజాలవాడు. బలిష్ఠమైన మెడకి, విలువైన హారాలు వ్రేలాడుతున్నాయి.

కన్నులు చెదిరే ఎఱ్ఱని పూలదండలని, ఆ హారాలమీద వేపి కొన్నాడు.

భుజాల చివర బంగారు టాపూపురులు వ్రేలాడుతున్నాయి. నల్లని 'వాసుక' అనే పాములా ఒడ్డాణం నడుముకి ధరించాడు.

ఒళ్లంతా ఎఱ్ఱచందనం నిండగా, ఎఱ్ఱని ఉత్తరీయాన్ని హారం క్రిందుగా కప్పుకొన్నాడు.

కల్పవృక్షంలానూ, మూర్తీ భవించిన వసంతుడిలానూ, అరింకరించుకొన్నప్పటికీ శ్మశాన మండపంలా భయంకరంగా కన్పిస్తూ (3), "ఓ పీతా ! సాయంకాలపు సంధ్యని సూర్యునిలా, నా కాంతితో నాశనం చేస్తాను నిన్ను" అని అటచాడు.

ఏదో ఒక అంగవైకల్యం ఉన్న అక్కడి కాపలా స్త్రీలతో "ప్రతికూలంగా గాని, అనుకూలంగాగానా సామ దాన భేద దండోపాయాల చేతగాని ఈమెను నా వశం చేయండి". అన్నాడు రావణుడు (5).

ఇంతలో రావణుని కనిష్ఠ భార్య దాన్యమాలిని, అతణ్ణి కౌగిలించుకొని "స్వామీ! నీ భోగభాగ్యాలని అనుభవించే భాగ్యం, ఈ మనుష్య స్త్రీకి లేదు. ఒల్లవిదాన్ని కాపించడం దేహపరితాపానికి కారణం (6). నాతో ఆనందించు. ముమ్మూర్తులా నిమ్మ కోరుతున్నాను" అనగానే, "ప్రహసన్మేఘ సంకాశో రాక్షస స్వస్యవర్తత" (44/1) దాని కౌగిలి వీడి నవ్వుతూ (7) అక్కడి మండి వెల్లిపోగా, అందఱూ అతనివెంట వెళ్లిపోయారు. తన భవనం ప్రవేశించినా, పీత మీద మోహం మఱపుకి రావడం లేదు.

నిశేషాంశాలు

(1) 14 సంవత్సరాల గడువు కైకమ్మ పెడితే, గడువులో ఆ చివరి సంవత్సరంలో సీతారాములుంటే, అదే గడువుని రావణుడు కూడా ఎందుకు పాటించాలి? గడువులోపల ఆమె అంగీకరించకపోతే చేసేదేమిటి? ఆమెను చంపేస్తానన్నాడు. ఆ పనిని, ఎలాగూ చేయలేడు. సీతని తేవడం వలననే, మృత్యువు తనకి సద్దమై ఉంది. ఆమెను చంపితే, తనకి శిక్ష ఇంకా పెరుగుతుంది. అదీకాక ఆమె తనకు దక్కదు. గడువు అనేది పెట్టడం సహజంగా రెండు నిమిత్తాలకోసం. (1) తనంతలామగ లొంగిపోతుందేమో చూడడానికి (2) లేదా లొంగేలా చేసి ఒప్పించడానికిను. ఈ రెండూ సాగని దానికి గడువెందుకు? సైగా, ఆమె కూడా 'గడువేమిటి?' అని నిగ్గదీసి అడుగడేమి? గడువయ్యాక 'అంగీకరిస్తుందా?' - లేదే! కాబట్టి ఆ గడువు- రావణ మృత్యువుకీ, సీతకు రామునితో నమాగమానికి, దైవకార్యసిద్ధికి, ఋషుల ఆనందానికిను.

(2) రాముడు-సీత, ఇద్దరూ గొప్ప ఎవరంటే, సీతయే. రాముడు తన బాణాంతో రావణుని వధించాలి. అయినా, అలాంటి రావణుని వధించగలనా? అనికొద్దీగా అదైర్యం ఒకప్పుడు రామునికి కల్గింది. కాని, రామబాణం కంటే గొప్పది సీత. ఒక్కమాట, శాసంగాచేసి, చంపేస్తానని రావణునితో అంది.

తన వారైన వానర గణాంతో ఉండి, అదైర్య పడ్డాడు రాముడు. తనని బెదిరించే రాక్షస స్త్రీలమధ్య ఉండి, నిర్భయంగా శపించి మరీ చంపుతానన్నది సీత. కాబట్టి రామబాణం కంటే సీతావాక్కు గొప్పది. అందుకే-“ననూ బ్రాహ్మణి చెప్పవే సీతమ్మ తల్లి” అని, ఈ అంతర్యం తెలిసిన రామదాసు, మోషించాడు.

(3) శరీరానికి ఎంత అలంకారం చేసినా, గుణం సరైనది కాకపోతే ఎలా ఉంటుందో తెలిపాడు మహర్షి. అంత అలంకారం చేసికొన్నా, రావణుడు శ్మశాన మండపంలా ఉన్నాడట.

ముక్కు చెవులు తెగ కోయించుకున్న - విరోధినియైన- శూర్యణశకీ కూడా ఏ అలంకారాలు లేక రాముడు, రూపసంపన్నుడిలా కన్పించాడు. అనేకాలంకాలాలు చేసికొన్న మందర కూడా 'మూత్ర బద్ధేవ వానరీ' తాడుకట్టిన కోతిలా ఉందని వాల్మీకి అంటాడు.

ఎంతో ఖర్చుచేసి అలంకారాలు చేయించుకున్నా గంట గంటకీ మార్పు కన్పించదా? మారేరూపాన్ని, మార్పురాలేదని నిరూపించ ప్రయత్నించే అలంకారం. కాదు కావల్సినది - మార్పురాని సద్గుణం కావాలి.

(4) 'సంద్య' అనేది అమ్మవారి పేరు. (సంద్యా విద్యే సరస్వతి!) సంద్యని, సూర్యునిలా నాశనం చేస్తానని రావణుని మాట. సూర్యుడు ఉదయించేముందూ, అస్తమించాకా రెండుమార్లు సంద్య ఉంటుంది. అంటే రావణుని పుట్టుకారావణ నాశనం అనే ఈ రెండూ, సీతకు తెలుసని రావణుని అభిప్రాయం. రావణుడు, సర్వశాస్త్ర పండితుడనేది మఱచి పోరాడు. ఆరణ్యకాండంలో కూడా (రహితం చంద్ర మూర్యాభ్యాం సంద్యామివ మహత్తమః) సీతమ్మని సంద్యతో పోల్చి చెప్పాడు వాల్మీకి.

(5) ఆమెను ప్రతికూలంగా అంటే క్షుద్రమంత్రంతో, అనుకూలంగా అంటే నిత్య సాత్వి కార్యసలతో- అని అర్థం. ప్రతికూలంగా వశం చేసేకోవడం దుష్సాధ్యం. వ్యతిరేక ఫలాన్ని కోరి తెచ్చుకోవడం.

(6) కలియుగ లక్షణాల్లో ఒకటి, 'భార్య భర్తరి బద్ధవైర హృదయా' అనేది. అనేక స్త్రీలకి, తమ భర్తలమీదే శత్రుత్వం ఉండడం, కలియుగ లక్షణం. అట్టిదానితో కామించడం, నిత్యశ్రద్ధమే - మనోవ్యథకి హేతువూను. కలిగే సంతానానికి మనోవ్యథే కల్గుతుంది.

అందుకని, భర్త- అంటే ఇష్టం కలిగే ఇతివృత్తానినీ, పురాణాలనీ చదవడం- చదివించడం, సంసారాలు నిలబడేందుకు అవసరం. ఎంతమాట- భర్త లేదా భార్య అంటే అంతమాటా- భార్య లేదా భర్త, మఱి కొత్త పదజాలంతో అనడం, చక్కగా ఉండచ్చేమోకాని, సంసారాన్ని చిన్నబిన్నం చేస్తుందని ఆలోచించక తప్పదు. 'మాస్మ ప్రతీపం గమః' - కోపం వచ్చి నోరు రగులుతున్నప్పుడు, ఆ ప్రదేశాన్ని విడిచి వెళ్లాలని చెప్పారు గాని, అక్కడే నిలబడి, అంతకంటే చక్కని పదజాలంతో సమాధానాన్ని చెప్పమని, ప్రాచీనులు చెప్పరు. పిచ్చిపుస్తకాలు మాత్రం, అలా నోరు పారేసుకోవడం, 'అభిమానానికి' నిదర్శనమని ప్రశంసిస్తాయి. ఫలితం భార్యకు తెలియదుగాని, ఆ భార్య తండ్రికి (ఒకప్పటి కన్యాదాత) తెలుస్తోంది.

(7) దాన్యమాలిని కౌగిలించుకుని, తన ఆనందాన్ని కోరమంటే రావణుడు నవ్వడం- నిజంగా తన అభిప్రాయం (మోక్షం) దీనికి తెలియదేమా? అని. (ఇంద్రస్సు ప్రహసన్) బాలకాండలో కూడ అపార్యని, లోకమంతా భావించినట్లు సంగమించని ఇంద్రుడు కూడా ఇలాగే నవ్వాడు. ఆ నవ్వు నర్మగర్భమైనది. ఆ నవ్వులోని అర్థం, నవ్వివారికే తెలిసేది.

23వ సర్గము

బ్రహ్మకాలంబు భార్యగా అయినా!

రావణాజ్ఞ ప్రకారం ఒక్కొక్క రాక్షస స్త్రీ ఒక్కోవిధంగా చెప్పసాగారు. “సీతా! పాంస్త్య వంశంవాడూ - పరాక్రమవంతుడూను. అతడికి భార్యకావడం నీ అదృష్టం”. - “ఓ సర్వాంగ సుందరీ! బ్రహ్మ మానసపుత్రుడు విశ్రవసుడు, ప్రజాపతి అయిన బ్రహ్మతో సమానుడాయన. ఆయన పుత్రుడు ఈ వైశ్రవసుడు (రావణుడు). రాక్షస ప్రభువు. గమనించు”.

“35 కోట్ల దేవతలూ, దేవతల అధ్యక్షుడైన ఇంద్రుడూ ఈ రావణుని చేతిలో ఓడారు. మఱచిపోకు”. - “యుద్ధాలలో వెనుకంజ లేనివానికి భార్యగా ఎందుకుండుంటున్నావో చెప్పు?” - “ఇష్ట భార్య మండోదరిని విడిచి, అంతాపురాన్ని కాదని, నిన్ను రాణిగా చేయదలిస్తే అదృష్టాన్ని కాల దన్నులావా?” - “గంధర్వ, నాగ, దైత్య, దేవాదులని అనేక పర్యాయాలు జయించాడని ఎన్నిమాటులు చెప్పారీ”. - “సంచభూతాలైన నేల- నీరు- తేజస్సు- వాయు- ఆకాశులతో భయంవల్ల కదలక- వేగంగా ప్రసహింపక- ఎక్కువగా ఎండకాయక- గట్టిగా పీచక - భయంకరంగా గర్జింపక ఉంటే, నీకెంత ధైర్యం? బ్రదుకదలిస్తే భార్యచెప్పో!” అని ఈ తీరుగా ఏకజట, హరిజట, ప్రసున, వికట, దుర్ముఖి అనే రాక్షస స్త్రీలు, పిల్లి కళ్లు త్రిప్పుతూ, గ్రుడ్లు మిలకరిస్తూ, క్రోధంతో ఊగిపోతూ చెప్పారు.

(ఇష్టంలేని వివాహానికి, కన్యని ఒప్పిస్తూ మాట్లాడే వారంతా, ఈ జాతివారే. ఒకరు-వానికులం, మఱొకరు బలం, ఇంకొకరు సంపద, ఆ యింకొకరు వాని అహంకారం వర్ణిస్తూ, గొప్ప సంబంధమని చెప్పారు. ఇంతకీ సద్గుణం ప్రదానం. ఇష్టభార్య మండోదరిని విడిచి, సీతని రాణిగా చేస్తాడని చెప్పినమాట మకుటాయమానం.

ఒకతెను కాదని, వేటొకతెను కట్టుకొనే స్థితికి మగవాడు వస్తే (మగవాడు ‘ఒకటే’ - అనే అంకె దాటరాదు. దాటితే) ఆమెతోనే అగడు. మండోదరిని కాదని, ‘సీతమ్మ’ - అనేవాడు , కొంతకాలం పిమ్మట మఱొక ‘కాకమ్మ’ అనకమానడని భావం.

భారతీయ ధర్మం, భర్తకి ఏకపత్నీ వ్రతమూ, భార్యకి పాతివ్రత్యమూను. ఈ లక్షణాలున్న జంట, సీతారాముల జంట.

అయితే, భార్యాధర్మమైన పాతివ్రత్యం మండోదరిలో ఉండి, ఏకపత్నీ వ్రతత్యం రావణునిలో లేనిది, రావణ మండోదరుల జంట. అందుకే ఈ జంట ఆదర్శ ప్రాయం కాలేకపోయింది).

24వ సర్గము

ఏలా విషయంలో భేద-దండోపాయ ప్రయోగం

రాక్షస స్త్రీలు మళ్ళీ సీత చుట్టూ చేరారు. “పిచ్చిదానా! మానవ స్త్రీవి, మానవునికే భార్యకావాలనుకోకు. రాజ్యంలేని రామునివల్ల ప్రయోజనం లేదు.

ఎవతే అయినా ఐశ్వర్యవంతుడైన భర్త కావాలని, కోరుకుంటుంది. పో! రావణునికి భార్యవి కా!” అని రామరావణులలో ఉన్న సంపదలోని భేదాన్ని చెప్పి, మనసు మళ్ళింప ప్రయత్నించసాగారు.

“దీనో వా రాజ్యహీనో వా యోమే భర్తా నమేగతి: ॥

తం నిత్య మనురక్తాఽస్మి యథా సూర్యం సువర్చలా (9)”.

“రాక్షస స్త్రీలారా! మీరు పాపపు మాటలు చెప్తున్నారు. నవోయంలేక దీసుడైనా, రాజ్యం లేక సంపదచేత హీనుడైనా, నా భర్తయే నాకు దిక్కు (1) మూర్ఖుణ్ణి సువర్చలం (అధిక తేజస్సు) ఎలా అనుసరించి ఉంటుందో, అలా నేనూ, నా భర్తలో కలిసే ఉంటాను.

శచీ దేవేంద్రులు, అరుంధతీ వసిష్ఠులు,
 రోహణీ చంద్రులు, లోహముద్రాగమ్యులు,
 సుకన్యా చ్యవనులు, సావిత్రి నత్యవంతులు,
 కపిల శ్రీమతులు, సాదాన మదయంతులు,
 సగర కేశినులు, సరి దమయంతులాలా,

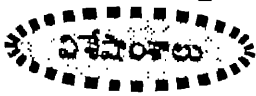
భర్త కష్టాలలో ఉన్నప్పుడు వెంట ఉండి, విధివశాత్తూ దూరమైనప్పుడు అతనినే న్యరిస్తూ వారంతా ఉన్నట్లుగా నేనూ జీవిస్తాను” అని సీత దుఃఖిస్తూ చెప్పింది.

ఈ మాటలు వింటూనే, ఎఱ్ఱని కళ్లలోనూ, పెద్ద నాలుకలతో మూతుల ప్రక్కభాగాలని తుడుచుకుంటున్నా ఆయుధాలని ధరించిన రాక్షస స్త్రీలు ఒకరిపిమ్మట ఒకరు “చీ! ఇది రావణునికి భార్యగా ఉండతగనిది” - అంటూ “నీ భర్త మీద చూపిన ప్రేమ చాలు. మించితే కష్టం వస్తుంది” “నముద్రం దాటి, ఇవతలకు వచ్చి, నిన్నెవడు రక్షిస్తాడు? చక్కగా అలంకరించుకోని, ఇతణ్ణి భర్తగా ఒప్పుకో!”, అని ఆమెతో అనసాగారు.

మఱోకొంత మంది ఇదే విషయాన్ని వేట్యేటు వాక్యాలలో చెప్తూ “సీత గుండెనీ, ప్లీహానీ, ఆంధ్రానినీ, తలభాగానీ, చూయపు ముక్కిలుగా చేసి తిని, మన రాక్షస

దేవత 'వికుంభిం' ముందు నృత్యాన్ని చేయాలి" అంటూ బెదిరిస్తూంటే, సీతమ్మ దుఃఖిస్తూ ఉండడాన్ని, హనుమ గమనిస్తూ ఉండిపోయాడు. (3)

విశేషాలు

- (1) సంపదా, అధికారమూ, ఆరోగ్యమూ, రూపమూ ఉంటే, ఎవరే భర్తని ఆదరించడు? ఇవి ఏమీ లేనప్పుడు ఆదరించడం గొప్ప. 'భార్యం - భాగ్యపరిక్షయే' - భర్త సంపాదన తగ్గి, ఆస్తి లేక ఉన్నవాడు ఆదరిస్తేనే, ఆమె నిజమైన భార్య.

ఒక ఆప్రాచ్య వనిత (అంగ్లేయ స్త్రీ) 'జేన్ స్మిత్' ఇలా వ్రాసింది. "రావణుడు తన కట్టవద్దపడి ప్రాధేయపడుతున్నా వర్తని, సీత అనడంలో ఔచిత్యం నాకేం బోధపడలేదు" అని. పాపం భారతీయ ధర్మం దానికేం తెలుస్తుంది?

కట్టుకున్నవాడు ఇలాంటి స్థితిలో ఉన్నప్పుడు, తనని బ్రతిమలాడేవాళ్ళి స్వీకరించడం అనురాగానికి మారుపేరనీ, అది తప్పుకాదనీ సమర్థించే అద్వైతవాదులు విశృంఖలంగా రబిస్తున్నాయి కలియుగం కాబట్టి. అవి వెలువడడం తప్పు కాదు. అయితే, ఇలాంటి ఇతివృత్తాలని చదివి, మా ఆకాపాదాన్ని నేర్చుకోవాలి.

- (2) వివాహారంభంలో దంపతులకి నమస్కారాలు పల్కిస్తారు. అలా మేం క్షేమంగా, ఒకరికొకరంగా, ఉండాలని భావం. అలాగే వివాహాంతంలోనూను.

- (1) ఇంద్రుడు, తన ఉద్యోగధర్మం ప్రకారం, ఎందఱినో పరీక్షిస్తున్నా, ఆర్థం చేసికొగలది శచీదేవి.

- (2) విశ్వామిత్రుడిచ్చిన శపథకారణంగా వసిష్ఠపుత్రులు యాచకులైపోబోగా, ఆత్మహత్యకు పాల్పడబోయిన వసిష్ఠుని నివారించిన ఇల్లాలు అరుంధతి.

- (3) భార్య 'రోహిణి' మహాకూరంగా చండప్రచండంగా ఉన్నా, చల్లగా ఉండే లక్షణమున్న వాడు చంద్రుడు.

- (4) కాశీ విడిచి వెళ్లిపోవాల్సినప్పుడు అగస్త్యుడు దుఃఖిస్తూంటే, ఓదార్చిన ఇల్లాలు రోహిణి. మహర్షి అయిన అగస్త్యుణ్ణి రాజపుత్రిక అయిన తాను, ఆదరిస్తూనే ఉంది.

- (5) తండ్రి వివాహం చేసాడనే కారణంగా భర్త-వ్యవహారం, అంధుడైనా, కురూపి ఐనా, అలాగే భార్యగా జీవించి, చివరికి సురూపవంతునిగా చేసికొన్న ధన్యురాలు సుకన్య.

- (6) భర్త సత్యవంతుడు. సంవత్సరకాలంలో మరణిస్తాడని తెలిసికూడా, వివాహం చేసికొని, వరము కలిసుండైన యముణ్ణి కూడ ప్రసన్నం చేసికొని, పుట్టంటినీ-మెట్టంటినీ కూడ ధన్యపటచిన ఇల్లాలు సావిత్రీ.
- (7) నిత్యం యోగద్యాసంలోనే ఉండే కపిలుని విడువక సేవించినది సావిత్రీ.
- (8) పశిష్టకోపంచే రాక్షసుడుగా అయినా, ఆ సాదాసుని (కల్మాషపాదుని) సేవిస్తూనే ఉన్న ఇల్లాలు మదయంతి.
- (9) తన సంతానం 60వేల మందీ కపిల మహర్షిచే బూడిద అనా, భర్త-సగరుణ్ణి విడువని ధన్యురాలు కేశిని. ఆ సగరులు త్రవ్వినదే నేటి సాగరం.
- (10) విధివశాత్తూ భర్త నలుడు, ద్యూతంలో ఓడి, ఎక్కడికి పోయాడో చెప్పక విడిచిపోయినా, అతనికై పరితపించి, చివరకు వానిని చేరిన ధన్యురాలు దమయంతి.

శ్రీదేవిలో ప్రారంభించి, జంబరిని చెప్పి చెప్పి, దమయంతిలో ముగించింది సీత.

తనై కోరివచ్చిన దేవేంద్రుణ్ణి కూడ నిరాకరించి, మానవుడైన నలుణ్ణి స్వీకరించినది దమయంతి కదా!

అలాగే కోరివచ్చిన రావణుణ్ణి కదవి, మానవునే అంగీకరిస్తానని చెప్పడం దీని లోభానం.

మామన ప్రతి జాతి భిక్షులకు మెలంబదని చాటడం, సీత లక్ష్యం.

సీతదేవి మాటమాత్రంగా చెప్పిన ఈ జంబరి కథలే, పెంచి వ్రాయబడి, భారతరాగవతాలుగా, తరువాతి కాలంలో రూపొందాయి. భారత భాగవతాల్లోని దాదాపు 120 ఉపాఖ్యానాలు, రామాయణంలో సూచించబడినవే.

(3) '... సమయగ్రహీ రాక్షాం రూత స్స ఇవ్యతే' అని నీతి శాస్త్రం. దూతకి అందాల్సిన లక్షణాల్లో, సమయ-అసమయాని గ్రహించడం కూడ ఒకటి. ఇంతకి ఈ సమయం, రాక్షస ప్రేరేపిత రూకడానికి సరికాదని, హనుమ అగిపోయాడు.

25వ సర్గము

అయ్యో! నా చావు కూడా నాచేతలో లేదా?

"ఓ రాక్షస స్త్రీలారా! నన్ను కొట్టినా, చంపినా కూడా మీ మాట వినను. ఓ! రామా! లక్ష్మణా! సుమిత్రా! కౌసల్యా! ఏమి యీ దుఃఖం, నాకు సంప్రాప్తించింది?."

"అకాలే దుర్లభో మృత్యు స్త్రీయావా పురుషస్యవా (12)"

కాలం రానిదే, పురుషులు గాని, స్త్రీలు కాని మరణించరని పెద్దలు అనే మాట యథార్థం. ఆ కాలం నాకింకా రాలేదు.

భయంకరమైన విషాన్ని స్వీకరించిన వారు జీవించనట్లు, నా భర్త లేక నేను జీవింపలేను.

పూర్వజన్మలో అల్పపుణ్యాన్నీ, మహాపాపాన్నీ చేసి ఉంటాను. ఈ దుఃఖంలో జీవించడం కంటే మరణమే మేలనిపిస్తోంది" - అని సీతమ్మ విలపిస్తూ, త్రాచుచంటి జడ వ్రేలాడుతూంటే, అశోక వృక్షపు శాఖని పట్టుకొని విలపిస్తూ

"ధిగస్తు ఖలు మానుష్యం, ధిగస్తు పరమశ్యతామ్ |

నశక్యం యత్పరిత్యక్తు మాత్మచ్ఛందేన జీవితమ్ || (20)"

జన్మ అనేదే పరాధీనం. అందునా మనుష్య జన్మ-దానిలో, భర్త ఆధీనంలో ఉండే భార్యజన్మ-నా ప్రాణాలని నేను తీసికొనే వీలు కూడా లేని పరాధీనతయా?" అని దుఃఖించింది.

(విష్ణువు భార్యగా ఉండడం స్వతంత్రతకి చిహ్నం. జన్మ ఎత్తడం అంటే, బ్రహ్మాజ్ఞకు లోబడిగదా!

సీతా రూపం ఎత్తడం విష్ణువు ఆజ్ఞకులోబడి. భార్యరూపం పొందడం, తండ్రి జనకునికి, భర్త రామునికి, లోబడి.

ప్రాణాలని ధరించి ఉండడం, ఆత్మమాత్యకు పార్పడిందని, నలుగురూ అనుకొనే అపనింద రాకుండా ఉండడానికి లోబడి).

26వ సర్గము

ఏమైనా వరే ప్రాణాలు విడుస్తాను!

“నా గుండె చాల కఠినం ఆయుర్యంబుంది. రాక్షసు స్త్రీల బెదిరింపులకు గాని, రాముడు లేని దీపత్వానికి గాని, తట్టుకొని నిలిచే ఉంది కదా!

“చరణేనాప సవ్యేన స స్పృశేయం నిశచరం-

రావణం పునరహం కామయేయం విగర్హితమ్ (10)” -

రాక్షసాంగనలారా! నన్ను మీ యిష్టం వచ్చినట్లు చేసికోండి. నా ఎడమకాలిలోనైనా రావణుణ్ణి స్పృశించను. ఇంక వాణ్ణి కామించడం కూడానా?

జనస్థానంలోని 14వేల రాక్షసులని ఒక్కడే సంహరించిన వాడూ, ధర్మసరాయణుడూ నా భర్త. అతడు లేని సమయంచూచి, దొంగతనంగా నన్ను తెచ్చినవాడు రావణుడు. విరాడుడంతటి వాణ్ణి సంహరించిన రామునికి, సముద్రపు నడుమనున్న లంక ఒక లెక్కా? లక్ష్మణునికి, రామునికి నా జాడ తెలియని కారణంగా, మీరింకా బ్రతికి ఉన్నారు.

లంకలో అశుభ సూచనలు కనిపిస్తున్నాయి. కాబట్టి, లంక రూపు మాసిపోతుంది. భర్తపోయిన స్త్రీలా, లంకలంతా, గోలుగోలున, లొందరలోనే విడుస్తుంది.

“సమయోయస్త్వ విర్దిష్టే ప్రసక్తాలోఽయ మాగత (34) రావణుని గడుపు కావస్తోంది. కాగానే నన్ను వాడు ప్రాణాకారి భోజనానికి చంపేస్తాడు. అయ్యో! విషం ఇచ్చేవారుంటే త్రాగి పోదును గదా! రామలక్ష్మణులకి నా జాడ తెలియదు. వెప్పేవారు లేరు. రాముడు, నా జాడ తెలియక దేవలోకంపోయి ఉంటాడు.

దృశ్యమానే భవేత్ప్రీతిః సాహచరం నాస్త్యపశ్యతః |

నాశ యన్తి కృతస్మాన్తు స రామో నాశ యివ్యతి (43)” -

ఎదురుగా ఉంటే ఉండే ప్రేమ, కుప్పింపక పోతుంటే ఉండదు. అయినా, రాముడు కృతస్ముడు (చేసిన మేలు మఱచేవాడు) కాదు. దేవలోకం వెళ్లిన రాముని చూచే మహర్షులూ, ఇతరులూ ధమ్యలు. రామలక్ష్మణులు కంద మూలాలు తింటూ, ఆస్త్రసంన్యాసం చేసారా? లేక, వంచనతో రావణునిచే చంపబడ్డారా? ఏమీ తెలియకుండా ఉండేమి? నాకు నాపురావడం లేదు. ఏమైనావరే! ప్రాణాలు విడుస్తాను” అని పీఠమ్ము దుఃఖించసాగింది.

(ఇక్కడ సీత పల్కినమాటలు, అన్నీ, పైకి దుఃఖంతో అన్న మాటలుగా కన్పిస్తాయి. కాని, సీతమ్మ ధైర్యంతో పల్కిన పల్కులు. ('దేవరహస్యం' రావణవధ. అది బయటపడరాదని గదా, ఈ జగన్నాటకం).

1. రాముడు దేవలోకానికి వెళ్లి ఉంటాడు- "రావణ వధ ఆయ్యాకే వెళతాడని ఆమెకి తెలుసు. ఒకవేళ భార్య వియోగాన్ని భరించలేక వెళ్లాడా? - అనుకుందామంటే, భార్యయైన తాను లంకలో ఉండిగదా! అందుకని రాక్షసస్త్రీలు అందరూ, దుఃఖిస్తూన్న తనని చూచి 'దుఃఖిస్తోంది సీత' అనుకునేందుకూ- అలాగే, అంజనేయునకు తాను సీతయే అని, లక్ష్మణం కుదిరేందుకూ- అలాగే, రాముడు దేవలోకం నుండి వచ్చినవాడని తెలియజేసేందుకూ అన్న మాటలు.

2. రాముడు అస్త్రసంన్యాసం చేసుకుంటాడు- 'ఆరణ్యకాండ' లో సీతయే స్వయంగా - ధనుర్వాణాని విడువమని రాముణ్ణి కోరింది. విడిచేస్తానని రాముడని ఉంటే, లంకలో ఉండబోయేతనని, పట్టించుకోడని గ్రహించదామని కాని ఆయన విడువనన్నాడు- రావణవధ పాతకూ, ఈ ఆయుధాలు ఉండతీరాని, సీతకి అర్థమయ్యేందుకు. అలాటి రాముడు-రెండు మాటలు మాట్లాడని రాముడు-ఆయుధాని విడుస్తాడా? విడువడని తెలుసు.

3. వంచనలో రామలక్ష్మణులు చంపింపబడ్డారా? - రావణ వర్తకై, తనశక్తిని మూర్ఖులనుండి ప్రాగు చేసికొన్న రామలక్ష్మణులిద్దరూ మరణించడం అసత్యం కదా!.

4. చస్తాను బలవంతంగా- 'అతిమానాదతి క్రోధాత్ స్నేహోర్వా యది వా భయాత్ -

ఉద్బుద్ధీయాత్ప్రీ పుమాన్ వా గతిరేషా విధీయతే-

పూయశోణిత సంపూర్ణే త్వందే తమపి మజ్జతి-

షష్టిర్వర్ష సహస్రాణి నరకం ప్రతిపద్యతే-

అశోచం నోదకం నాగ్నిం నాశ్రుపాతం చ కారయేత్ -

బలవన్మరణం(ఆత్మమాత్య) చేసిన వారికై 'మైలు'(అశోచం)పట్టరాదు. అగ్ని సంస్కారం చేయరాదు. వీళ్లు విడువరాదు- అని ఉండగా అలాటి వాపు చస్తానని సీత అంటుందా? అయినా పల్కడానిక్కారణాలు వైన (1లో) చెప్పినవే.

27వ సర్గము

‘త్రిజట’ అనే రాక్షసికి వచ్చిన స్వస్థానం - ‘సకే’ నూచించిన చుట్టం

“ఇత్యుక్తా స్వీతయా మేరా రాక్షస్యః క్రోధమూర్ఖితా కాశ్చిజ్జగ్ము ప్రదాభ్యాతుం రావణవ్య తరస్వసః | (1) ” నేను మరణిస్తానని సీత వెళ్ళగానే, ఆ వార్తని రావణునికి తెల్పడానికి కొందఱు రాక్షసప్త్రులు వెంటనే వెళ్ళిపోయారు (1). రాక్షసప్త్రులు బెదిరిస్తూంటే, వృద్ధరాక్షసి అయిన ‘త్రిజట’ నిద్ర నుండి మేల్కొని ‘ఒసే! సీతని కాదు. నన్ను తినుండి. నాకు భయంకరమైన కల వచ్చింది’ అని చెప్పి, వారంతా చెప్పమని అడిగితే (2) ఇలా చెప్పసాగింది.

“శుక్లమాల్యాంబరధరో లక్ష్మణేషు నవోగతః |

స్వప్నే చాద్య మయా దృష్టా సీతా శుక్లాంబరావృతా | (20-21) ”

ఏనుగు దంతపు పల్లకీని, వేయి హంసలు తెస్తూంటే, పూమాంబూ - వస్త్రాలూ దరించి, రామలక్ష్మణులు దాంట్లో లంకకి వచ్చారు. సీత, తెల్లని బట్టలని దరించి, శ్వేతపర్వతం మీదనుండి దిగుతుంటే, లంకనుండి రామలక్ష్మణులు, 4 దంతాల ఏనుగెక్కి, ఆమెను చేరారు. సీతకూడా ఆ ఏనుగు నెక్కి, రాముని తొడపై కూర్చుని, పైకి లేచి మార్గ చంద్రుల్ని పట్టుకుంది. మళ్ళీవారంతా 8 ఎద్దులు కట్టిన రథంమీద ఇక్కడకొచ్చి, పుష్పకవిమానం ఎక్కి, ఉత్తరంగా వెళ్ళిపోయారు.

రావణుడు ఎఱ్ఱగవ్వెరు పూరిదండ వేసికొని, ఎఱ్ఱ బట్టలతో, ఎఱ్ఱ చందనం ఒంటికి పూసికొని, నూనెతాగుతూ, గాడిదల రథంమీద దక్షిణానికి వెడుతూ, మధ్యలో తలక్రిందై, నేలనుపడి, మధ్యం మత్తుతో, మలవంకంలో పడ్డాడు. కుంభకర్ణుడు కూడ, ఇలాగే ఉండగా, నల్లని బట్టలు కట్టిన స్త్రీ, రావణుని మెడకి తాడు కట్టి దక్షిణానికి ఈడ్చుకుపోతోంది. రావణ పుత్రులంతా నూనె రాసుకొని ఉంటే, పైకి లేచిన రావణుడు చందీసి, ఇంద్రజిత్తు మొనరిసి, కుంభకర్ణుడు ఒంటెని ఎక్కి ఆ దక్షిణానికే వెళ్ళారు.

వీరివణుడు తెల్లని పూలూ - బట్టలూ - గంధం - శంఖ దుండుబి వాద్యాలతో, దివ్యగజం ఎక్కి, ఎఱ్ఱని బట్టలున్న రాక్షస వాయిద్యాల మధ్య, ప్రకాశిస్తూ కుప్పించాడు. గోపురాలూ ద్వారాలూ, పేనంతో లంక నముద్రంతోకి జారిపోయింది. వానరు దొకడు అట్టవోనంగా లంకని తగులబెట్టాడు.

రాక్షసాంగనలారా! ఇప్పటివఱకు హింసించినా, నమస్కరిస్తే ప్రసన్నురాలయ్యే ఈమెను ప్రార్థిద్దాం. మనకి భయం, మనందరికీ నాశనం-రాముని విజయం, విజయనదానికి వృష్టంగా చూడండి - ఈమె ఎడమ కన్ను - భుజం- తొడ అదరుతున్నది. అంతేకాదు, ఆ చెట్టు పై పింగళి పక్షి, కొమ్మలలో దాగి, దుఃఖానికి సమయం కాదని, సీతని ఓదారుస్తూ, సంహోషంతో కూస్తోంది. అని చెప్పింది. (4)

విశేషాలు

(1) బెదిరించుమన్నాడు గాని, రావణుడు సీతని చంపమనలేదు. ఒకవేళ ఆమెకు ఆమె మరణించదలచుకొన్నా ఆ విషయాన్ని చెప్పమన్నాడు. అందుకే భయంతో, రావణునికి చెప్పడానికి పరిగెత్తారు. ఇక, లోభావం మఱాకటి. లంకలో ఉన్న రాక్షసులకి, కొందరికి ఆశోక వన ధ్వంసంలో, కొందరికి లంకాదహనంలో, విధి చావు లిఖించాడు. కొద్దిసేపట్లో ఆశోకవనభంగం కాబోతోంది. ఆ పుట్టంలో చావలసిన వారంతా, మధ్య మాంస వినోదంలో ఉన్నారు. రావణుని కబురుద్వారా వారిని యుద్ధానికి సిద్ధంచేసి, రాబోయే కాలంలో పోదగిన వారిని, పైకి పంపడానికి, ఈ రాక్షస స్త్రీలు రావణుని దగ్గరకు వెళ్లారు.

(2) సీతని రక్షిస్తూ ఉండమని కాపలాపెడితే, వృద్ధ రాక్షసి కలి గాంచడ మేమిటి? ఉద్యోగి నిద్రించవచ్చా? పోనీ అది వృద్ధురాలని అనుకొన్నా. ఈ స్త్రీలంతా, కలిగుంటిని చెప్పమని అడిగారేమి? - నిశాచరీ లక్షణం ప్రకారం, మేల్కొని రక్షించే బాధ్యత త్రిజటదే. అయినా వృద్ధాప్యంవల్ల 'స్వప్నం' వచ్చింది. తన కంటిముందు పుట్టిన పిల్లలంతా, తనముందే మరణింపబోతున్నారని తెలిసి- వద్దని వారించింది. వారంతా చెప్పమని అడగడం, వారిలో నిశ్చయంగా అధర్మం చేస్తున్నామనే నమ్మకానికి, 'తప్పక చస్తాము' అనే భయానికి, నిదర్శనం.

కలిలు నిలా ఉంటాయి? ఎన్ని విధాలు? నమ్మకవచ్చా?

(3) శ్రీ మద్రామాయణంలో కలిలు 3.

మొదటిది తాను మరణించబోతున్నాననే కలి, దశరథునికి రాగా, రాముణ్ణి యువరాజు చేయాలని భావించాడు. తాననుకున్న యువరాజుగా రాముడు కాలేదుగాని, వచ్చిన కలి ప్రకారం మరణం నిశ్చయమైంది.

రెండవది తన తండ్రి మరణించినట్లు భరతునికి వచ్చిన కల: పోనీ! రామునికి రాజ్యం వస్తుందని భావించి, దూతలు రాగానే అయోధ్యకి వెడితే తాననుకున్న రామరాజ్యం లేదుగాని, కల ప్రకారం తండ్రి మరణం నిశ్చయమైంది.

మూడవది త్రిజట కల. పై నుండి 'హనుమ' వింటున్నాడు. లక్ష్మణునిద్వారా ఆంజనేయుడు, రామకథని మొత్తం విన్నాడు కాబట్టి, ఆ రెండుకలలూ ఎలా నిజమయ్యాయో, అలాగే, ఈ కలా కూడా నిజమౌతుందని గ్రహించి, కల ప్రకారమే చేయదలిచాడు. అలా చేయించడానికే భగవదాలోచనం 'త్రిజట'కి కల కల్పించింది. 'రక్షించేవాడు రాలేదు. శిక్షించేవారు ఉన్నారు'- ఇదీ, సీత స్థితి. శిక్షించే రాక్షస ప్రేరిక భయాన్ని, హనుమకి కార్యాలోచన విధానాన్ని కల్పించింది ఈ కల. కలతో కష్టం సీతకి తీరినట్లే. భగవంతుడు ఏదో ఒక రూపంలో సాక్షాత్కరిస్తాడంటారు.

ఇక్కడ స్వప్నమే భగవంతుడు:

కలలు నిజమౌతాయా? కలలు 3 తీరులు. చింతితాలూ, వ్యాధి జాలూ, యాద్యుచ్చికాలూ అని. రోజు రోజంతా, వేటిని గూర్చి ఆలోచిస్తామో, లేదా వేటి ప్రభావం మనమీద ఉన్నదో, నిద్రింపబోయే ముందు, దేన్నిగూర్చి ఆలోచించామో, అదే కలగా వస్తే అది చింతితం. ఇది ఫలించదు. అందుకే, రాత్రిపూట హములూ, దొంగలూ గూర్చి మాటాడుకోరాదని పెద్దలు మందలిస్తారు. ఉబుసుపోకకి కూడా, ఆ మాటని ఎత్తనీయరు. ఒకరెత్తితే, ఆ రాత్రంతా అవే మాటలు వస్తాయనీ- అవే కలలుగా వస్తాయనీను.

ఇక, శరీరంలో ప్రవేశించిన వ్యాధి వలన (పిత్తదోషం) కలలు వస్తాయి. రోజూ కల చెప్పే అలవాటున్న వారుంటారు. అనీ, వ్యాధిజాలు-అంటే. ఇవీ ఫలించవు.

ఇకదేన్ని గూర్చి ధ్యానించలేదో దాన్నిగూర్చి కల రావాలి. మఱుద్దామన్నా మఱచి పోలేనంతగా ఉండాలి కల. బృహదారణ్యకోపనిషత్తు (4-3-9) 'తస్య వా ఏతస్య పురుషస్య ద్వే ఏవ స్థానే భవతః- ఇదం చ పరలోక స్థానం చ సంధ్యం తృతీయం స్వప్నస్థానమ్' అని అంటుంది.

ఇహలోకం పరలోకం, అనే రెండే, జీవాత్ముకి స్థానాలైతే, రెండు గడులమధ్య నిలిచిన వానికి రెండు గడులూ కన్నడినట్లు, ఈ ఇహ-పర లోకాల సంధిలో స్వప్న స్థానంలో నిలిచి, ఈలోకపు విషయాలనీ, జరుగబోయే వాటినీ, కల వచ్చినవాడు గ్రహించ గలుగుతున్నాడు - అని దీని భావం. వ్యక్తిలోని స్వయంజ్యోతి రెండు లోకాల

నడుమ నిల్చి కళ్లకు కన్పింపజేస్తుంది. కాబట్టి, మనం ఆలోచిస్తూన్నదీ, ఎన్నడూ ఆలోచింపనిదీ, కలిసి వచ్చే కలి నిజమైన కలి. దాన్ని 'యాద్యచ్చికం' అంటారు.

'స్వప్నస్తు ప్రథమే యామే సంవత్సర విపాకనః - ద్వితీయే చాష్టమి రాత్రౌ త్రితి రాత్రౌ స్త్రియామికే . . . , . . . , . అరుణోదయ వేలాయాం సద్య ఏవ ఫలం లభేత్' అని స్వప్న శాస్త్రం చెప్పింది. రాత్రి ప్రతి 3 గంటలనీ, జాము అంటారు. 6-9, 9-12, 12-3, 3-6 ఇవి 4 జాములు. మొదటి జాము కలి సంవత్సరంలో, రెండవది 8 నెలల్లో మూడవది 3 నెలల్లో, 4వ జాము కలి నెలలో, తెలవారుజాము కలి అదే రోజునే ఫలితాన్నిస్తుంది. అయితే ఆ కలి, పైన చెప్పినట్లు యాద్యచ్చికమే కావాలి. కలి వచ్చినంత మాత్రాన చాలదు. దానికే సంబంధించిన చిహ్నాలు కన్పిస్తున్నాయా? అని చూచి, ఫలాన్ని నిర్ణయించాలి.

వెంటనే 'త్రిజల' సీతని చూచి, చూపించింది రాక్షస స్త్రీలకే. ముందుగా, కన్ను-ఆ మీదలు, భుజం-ఆ ఏమ్మట ఎడమ తొడ, అదరడం స్పష్టంగా చూచారు. త్రిజలతో పాలు అందటికే నమ్మకం కుదిరింది.

'అదరడం' అంటే 'రోజు రోజంతా వణకడం, అని అర్థం కాదు. 'పొద్దుట్టించి కన్ను అదురుతోంది' అంటారు. అది వైదుర్జ్ఞే చూడాల్సిన వ్యాధి తప్ప ఫలితాన్నిచ్చే సూచనకాదు. "మీనాహతం పర్మమివాదితామ్రమ్ (29-2)" నీళ్లలో ప్రయాణించే చేప, నీళ్ల అడుగున ఉన్న పద్మపు తూటి మొదలుని తాకితే, ఎలా ఒకసారి 'తక్'మని పర్మం కదుల్తుందో, అలా ఒక్కసారి, తనకే తెలియకుండా కదిలితే అది 'అదరడం'.

ఈ కలి ఫలిస్తుందని, సీత శరీర భాగాల అదరడం ద్వారా ఋజువైతే, వెట్టుమీది పింగల పక్షి కూడా, దాన్ని ద్రువీకరించింది. కలని నిజమని నిరూపించిన సీత, మహావిష్ణువు భార్య. పక్షి, మహావిష్ణువు వాహనమైన గరుడుని సంతానం. ఈ కలని వింటున్న వాడు రామదూత.

(4) పక్షి గుబురులో ఉండి కూయడం, అంటే దాని స్వగృహంలో ఉండి మాట్లాడుతూన్నట్లున్నమాట. పైగా, ఆ పక్షి, సీతని ఓదారుస్తూ అరుస్తోంది. భర్త వస్తూంటే 'అరింకరించుకో' అన్నట్లు, ఓసారి ఇటు తిరిగి, 'చెప్పాను సీతకే' అన్నట్లు ఓసారి అటు తిరిగి, రా! రా! అని అంజనేయుని చూస్తూ ఓ సారీ ఆరించింది.

స్వార్థబుద్ధి లేనిది పక్షి. ఏ రోజూ తిండిపెట్టినా, ఒకరోజు మానితే నిందించదు. ఈ యింట, ఆహారదానం చేసే దాత ఉన్నాడని తోటి పది పక్షులకే చెప్పింది పక్షి. వర్షం

వచ్చే సూచన తెలుపగల నెమిలీ, ఎండ రాక చెప్పే కృష్ణకోకిలా, పక్షులే. శ్రీ మద్రామామాయణకథ పుట్టింది, ఆడు క్రొంచుష్టి శోకం వలననే కదా!

శకున శాస్త్రమని ఉంది. శకునం అంటే పక్షి. పక్షి గమనాన్ని, అటపురిని బట్టి చెప్పే శుభాశుభాలు అని అర్థం. ఆకాశంలో పక్షులు అటుస్తూ అప్రదక్షిణంగా తిరిగితే అశుభం, అలాగే గ్రద్దాడేగా ఇంటిమీద వాలినా కూడా. అటువంటి సందర్భాలలో భగవద్దర్శనం చేయాలి. “అశుభ సూచన కల్గుతోంది- వార్తని తట్టుకోగల మనశ్శాంతి నీయమని ప్రార్థిస్తూ”. లేదా, శుభ సూచన కల్గుతోంది. నా మీద నీ అనుగ్రహాన్ని ఇలాగే ఉంచమని మ్రొక్కుతూ.

ఇలా కల రాగానే, త్రిజటా-ఇతర స్త్రీలూ అమ్మవారిని చూచారు. భగవతీ దర్శనమైంది వారికి. (అంగవైకల్యం ఉన్న వారికి) సీతమ్మ ‘పక్షి’ని చూచింది. గరుడుని పంథానాన్ని. ఒకే కల రాక్షస స్త్రీలకి అశుభాన్ని, సీతకి శుభాన్ని కల్పించింది. ‘పక్షి’ చ శాఖనియః ప్రహృష్టా-పునః పునశ్చోత్తమ పాంత్యవాదీ సుస్వాగతాం వాచ ముదీర యాను- పునఃపునశ్చోదయతీవ హృష్టా’ I (52) అనేది శ్లోకం.

ఇంతకీ, ‘త్రిజట’ పూర్వం ఆలోచించిన విషయమేగా, కలగా వచ్చింది. చింతిత కల కదా! ఫలితం ఎలా ఇస్తుంది? - అంటే, తామూహించిన రావణ నాశనం వలకూ చింతితమై నా, ఎన్నడూ చూడని ఉపాంపని, వానరుడొస్తాడనీ, లంకని తగులబెడతాడనీ, గోపురాలు కూలగొడతాడనీ చెప్పడంవల్ల యాదృచ్ఛికం.

లంకని ఒక వానరుడు తగులబెడతాడని త్రిజట చెప్పిన కల ద్వారా చిన్న అంజనేయునికి, ‘లంకా దహనం చేస్తే బాగుంటుంది’ అనే ఆలోచన ఇప్పుడే తట్టింది. ఒక్కొక్కసారి కల కర్తవ్యాన్ని కూడా ఉపదేశిస్తుంది అనడానికి ఇదే సాక్ష్యం. అయితే ఇలా ఉపదేశమనేది కల ద్వారా లభించడమనేది ‘యాదృచ్ఛికం’ అనే కల ద్వారానే సాధ్యం కారణం యాదృచ్ఛికం జాతికి కెందిన కల భగవదనుగ్రహం ఉన్నప్పుడే వస్తుంది కనుక.

కోతి, కొమ్మలని విలుగ గొడుతుందిగాని తగులబెట్టడం, కూర్చడం విన్నామా? చూచామా? - అందుకని కల ఫలించి తీరుతుంది.

వేదంలోని భాగాలన్నింటినీ తన వశం చేసికొన్న గురువు, పరమాత్మ స్వరూపాన్ని పరిగా మననం చేయని శిష్యుడికి, పదేపదే చెప్పా, జ్ఞానకర్మ మార్గాలద్వారా పరమాత్మ దర్శనం కల్గుతుందని దైర్యం చెప్పడం ఈ శ్లోకంలోని మహా అంతరార్థం. ఇంకా చెప్పేముంది. అస్తు.

28వ సర్గము

మఱికొన్ని శుభ మాటలు

‘త్రిజట’ కల కేవలం రాక్షస స్త్రీలే వినగా, అప్పటివఱకు తనని బెదిరిస్తూన్న వారి మాటలని తలచుకొని సీత, ఒంటరిగా విడిచిపెట్టబడిన బాలికలా విలపించసాగింది. ఓ రామలక్ష్మణులారా! “రావణుడు ఏ ప్రయత్నం చేసినా, నా హృదయం మాటడు. ఇంక 2 మాసాలే గడువు. సముద్రంలో మునుగబోతున్న ఓడలా ఉన్న నన్ను రక్షింపరా! మృత్యువే, అనాడు నన్ను మృగరూపంలో వచ్చి మోహపెట్టి ఉంటుంది. రాముణ్ణి, ఆ మీదట లక్ష్మణుణ్ణి పంపించేసాను. నేను ఎలా ఉన్నానో, ఏమని విలపిస్తున్నానో నీకు తెలియదు కదా రామచంద్రా!

ఈ స్థితిలో ఇలా ఏడవడం వలన, నా పాతివ్రత్యం అంతా కృతమునుకి చేసిన ఉపకారంలా నిద్రయోజనమేనా? 2 వెలలే గడువైన వనవాసాన్ని ముగించి, మీ అన్నదమ్ములిద్దరూ ఆయోధ్యకు వెళ్లి అనందంగా స్త్రీలతో ఉంటారు. (1) మీమీద అనురాగం నా నాశనానికి కారణమైంది. విషంగానీ, ఆయుధంగానీ నా ప్రాణాన్ని తీసికోవడానికి కావాలి. దాత ఎవరూ ఇక్కడ లేరే! అని పరమదీనంగా దుఃఖిస్తూ, నోరు ఎండిపోగా, శరీరం పణకుతుండగా పూలు పూచిన ఇరుగుడు చెట్టు దగ్గరకు పోయింది. శోకంతో తపించిపోతూ, చెట్టు మొదట్లో నిలబడి, రాముణ్ణి ఇక చూడలేననే భయంతో, నిరాశతో, తన జడని ఆ చెట్టుకొమ్మకి వేసికొని, ఉరిపోసికోవాలని కొమ్మ వట్టుకొంది.

“తస్యాస్తు రామం ప్రవిచితయంత్యా- రామానుజం వ్యం చ కురం శుభాంగా (19)”. ఒక్కమాటు రాముణ్ణి, లక్ష్మణుణ్ణి, తన వంశాన్ని, పూర్వపు గొప్పదనాన్ని ఆలోచించసాగింది. అంతలో అనేక శుభ శకునాలతో ఆమెకు చెప్పలేని దైర్యం కలిగింది.

విశేషాలు

(1) హృస్వాణాలు భవిష్యంతి రామస్య పరమా “స్త్రీయః”- “స్త్రీ” శృమవ్యే- భుజైః పరమ “నారీణామ్”- అనే చోటుల్లో ఉన్న ‘స్త్రీయః’ అనే పదం వలన రామునికి అనేక భార్యలున్నట్లు, రాముడంటే గిట్టనివారు చెప్తారు. ‘యజ్ఞేయజ్ఞేచ పత్న్యర్థం కాంచనీ జానకీ’- ప్రతి యజ్ఞమూ, ఐంగారు సీతా ప్రతిమని ఉంచి, రాముడు నిర్వర్తించాడు. కారణం ఏకపత్ని ప్రతుడు కాబట్టి. రాజరికీ-పరిచారికలు- అనే దాని జనం ఉంటారు. వాళ్లని ‘స్త్రీయః’ అనే మాటచేత గ్రహించాలి.

29వ సర్గము

వరానికి విత్తనం మొలకెత్తింది

సంపద కలిగినవాణ్ణి, సేవకులు-మేమంటే మేమని ఎలా చుట్టుముడతారో, అలా సీతమ్మని శుభశకునాలన్నీ చుట్టుముట్టాయి. ఎట్టని కనుకొలకులూ, చక్కని వంపు కనుటప్పలూ, తెల్లని కనుగ్రుడ్లూ, నల్లటి కనుపాపలూ కల ఆమె కళ్లలో, ఎడమ కన్ను, చేప దెబ్బతిన్న తామరపువ్వులా, అలా ఒక్కమాటు అప్రయత్నంగా అదిరింది. రాముని చేతి స్పర్శ ముఖం ఎఱిగిన ఆమె ఎడమభుజమూ, అలాగే ఆమె ఎడమ తొడ అదిరాయి. ఆమె కట్టిన ఐంగారు రంగుచీర, పన్నగా జాఱింది కూడ.

ఎండకీ, గాలికీ పూర్తిగా ఎండిపోయిన విత్తనం, వర్షపు చినుకులకీ తిరిగి మొలక ఎత్తినట్లు. ఈ శుభసూచనలు, ఆమెకు దైర్యాన్ని కల్గించాయి. ఆపుడామె ముఖం, రాహువు ముఖం నుండి ఇవతలకు వచ్చిన చంద్రబింబంలా ప్రకాశించింది. ఎట్టనైన దొండనండునంటి పెదవీ, చక్కగా కప్పించే పలువరుసా, ప్రసన్నత నిచ్చే కళ్ళలా కలిగి, ఆమె ముఖం, శుక్ల పక్ష చంద్రునిలా కన్పించింది.

విశేషం

అమ్మవారి శరీర అవయవాని ఎందుకీలా వర్ణించాలి? అనిపిస్తుంది. అంగవైకల్య మనేది, పూర్వజన్మలో తెలియకచేసిన హాహానికీ, ఈజన్మలో దుఃఖానికీ కారణం. అయితే దుఃఖపడుతూన్న సీతమ్మకి ఏ అంగవైకల్యమూ లేదని చెప్పడం కోసం ఈ వర్ణనం.

మాతిలో వడ్డ పూతని రక్షించడానికీ, తల్లి కూడా దూకేనట్లు, రావణుని చెఱలో ఎండలున్నారో, వారివందలవీ రక్షించడానికీ, తానే లంకకీ వెళ్లి రక్షిస్తోంది. వారికోసం దుఃఖిస్తోందిగాని, ఆమె దుఃఖానికీ మఱిమీ కారణం లేదని వర్ణనవలన తెలియాలి. పైగా సీతమ్మ, హనుమకు ఎలా కన్పించిందంటే, ఈ విధంగానని, హనుమ దృష్టిలో సీతని చూపించేందుకూ, ఈ వర్ణన.

2. రాత్రికీ పతి చంద్రుడు. రాత్రి, చంద్రునితో ప్రకాశించినట్లు సీతమ్మ ఉంది. అంటే, సీతకూడా పతితో కలియబోతోందని సూచన.

30వ వర్గము

నిలా పల్కరించాలి?... రామకథ ఉందిగా!

చెట్టు క్రింద, ప్రాణాలు వీడడానికి సిద్ధంగా ఉన్న సీతమ్మని చూచి హనుమ, ఇలా ఆలోచించసాగాడు (1)

“అనన్యాయంగా వానరులు వెళ్లి వెదుకడంచిన సీతమ్మ కన్పించింది. ఎత్తుకువచ్చిన రావణుని గొప్పదనాన్నీ చూచాను. సీతకీ, రామునిపల్ల ఉన్న అనురాగాన్ని మఱితే సృష్టంగా చూచాను. ఇలాటి ఈమెను ఓదార్చి తీరాలి. లేకపోతే తనని ఓదార్చే వారెవరూ లేరని, ప్రాణత్యాగం చేయవచ్చు. అప్పుడు ఈ మొత్తం, వ్యర్థమౌతుంది. ఓదార్చకుండా, వెంటనే వెళ్లిపోతే, సీతమ్మ ఏం నాతో చెప్పమంది?” అని రాముడడిగితే - “ఏమీ మాట్లాడిరాలేదు” అననా? అప్పుడు రాముడు నన్ను దహింపడా? -

“యదీ వాచం ప్రదాస్యామి ద్విజాతి రిప సంస్కృతామ్-
రావణమ్మన్యమావా మాం సీతా లీలా భవిష్యతి । (18).

అవశ్యమేవ వక్ష్యం మానుషం కార్యమర్థవత్ । (19/2)
ఏషదోషా మహాన్ హి హ్యాస్మయ సీతా రి భాషణే

ప్రాణ త్యాగశ్చ వైదేహ్య భవేదవది భాషణే (36)” -

పెద్ద శరీరం కలవాణ్ణి. వానరుణ్ణి. మనుష్యుడు మాట్లాడేటట్లు (ఇతర జీవులు లాకాక) మాట్లాడలేనే, ఆమె భయపడదు. బ్రాహ్మణునిలా సంస్కృతంలో పల్కరిస్తే నిశ్చయంగా ‘రావణుడే’ అని సంశయిస్తుంది. ఆ సంశయంతో అరిస్తే, రాక్షసులంతా చుట్టుముట్టి, నన్ను గమనించి పట్టుకోని ఐందీస్తే, రామకార్యం చెడుతుంది.

అసలు మాట్లాడకుండా పోతే సీతమ్మ ప్రాణాలు విడుస్తుంది.

సీతకోపం వచ్చిన ఈ ప్రయాణమూ, వెదకిన ఈ రాశ్రీ, వ్యర్థం కాకుండా, నేను మాట్లాడి వెడతాను. నా వలన కానిదే, మఱియొకరు, ఇంతగా రాలేరు. ఒకవేళ పీల్చతో యుద్ధం జరిగితే, నేను గెలుస్తాను కాని, అవతలి ఒడ్డుకి వెంటనే పోలేను. గెలుస్తామో? లేమో? అనే విధంగానే యుద్ధం గుఱించి, పెద్దలు ఆలోచించమన్నారు. పరైన అవగాహనలేని దూత తేలిలో, పని ఏదైనా పాడైపోతుంది. ఏం మాట్లాడితే ఆమె వింటుంది? అని ఆలోచించి ‘సీతా మనస్సు ఎప్పుడూ రామమయం కాబట్టి’ నన్ను

సమ్మించుకోవడానికి, నామాలలు ఆమె వినడానికి, రామునికి తిరిగి జరిగింది చెప్పడానికి, నేను సమ్మించ రామకథని, నమ్మేటట్టుగా ఆమెకు చెప్పి, నమ్మిస్తాను" అని ఆలోచించి- చెట్టుకొమ్మ మధ్యకి వచ్చి - 'సీత వంక చూస్తూ, ప్రారంభించాడు రామకథని (2). అది కూడా సీతకి తెలిసే భావలో (3).

❦ విశేషాలు ❦

(1) సీత ఉరివేసేకొడలని ఉందని తెలిసి, అంజనేయుడలోచించసాగాడట. ఎవరైనా ఉరి వేసి కోదరిస్తే, ఆ స్రయత్నాన్ని ఆసాల్సిన తాను, ఆలోచించటమేమిటి? అనిపిస్తుంది. దీనికి రెండు కారణాలు.

(i) తదాగతాం తాం వ్యధితా మనిందితాం- వ్యపేతహర్షాం పరిదీనమావసాం- కుభాం నిమిత్తాని కుభాని భేజితే- నరం శ్రియా జన్మమిహ జీవిమ (29/1) అనే క్రిందటి సర్గ శ్లోకం ప్రమాణం. ఆమె 'తదాగత' అంటే ఎలా ఉండాలి (నాటకంలో) ఉండాలి, అలా ఉన్నది. పైగా వాల్మీకి హృదయంలోనూ ఎలా ఉండాలి అలాగే ఉంది. హనుమ కూడా ఆమెను ఏ స్థితిలో చూడాలని, నైకుంఠంలో నిల్వయింపబడిందో, అలా ఉంది. అంటే నాటకం సవ్యంగా జరుగుతోందని భావం. అలాంటి ఆమెకు, కుభసూచనలు కన్పించసాగాయి. దుష్కారిత స్థితిలో, అనవాయ పరిస్థితిలో మరణాలోచన కల్గవచ్చు. అంతలో రక్షింపబడే సూచన కల్గితే, ఆ ఆలోచన రాదు. సీతమ్మకూడ అంతే. కుభసూచనలు కలిగక, అత్యహత్య కేసు వంటి ఆలోచనపై పట్టుదలకంటే, కుభమిత్తానికి పరిమెలా కన్పిస్తుంది? అవే ఆలోచనలో పడింది. ఆ విషయం ఆమె ముఖంలో గోచరించబట్టే, హనుమ-సీతమ్మకి ప్రాణత్యాగపు ఆలోచన లేదని గమనించి, ఆలోచించ సాగాడు. లేకుంటే, తప్పుతప్పు అనేవాడే.

(ii) అదీకాక, రాముడు, ఈమెని అరణ్యానికి రావద్దన్నప్పుడు సీత పల్కుతూ "అహంవిష్యామి.... అవి ప్రారంభించి-తదా నియుక్తం మరణాయ విశ్రితామ్ - నయన్య మాం సాధు కురుష్య యాచామ్" అన్నది. 'నేను మూలకి వెడతాను. మృగాలతోటి (మారీచుడు), వానరుల (అంగదాదులు) తోటి విడి యున్న నునం (అకోకం)లో, మా నాన్న యింట్లో ఉన్నంత దైర్యంగా, ఉంటాను. విప్పేర్యావిమృత్యా, ర్యావిమృత్యు, మరణించడో యేంతటి కష్టాన్ని ఎదుర్కొన్నానో, అలాగే సాధుమృత్యువును మన్ని తీసుకెళ్లు' అంది. సీతమ్మ, మరణానికి సాధుడవ్వాలంటే, హనుమ రావడంలో ఔచిత్యమిది. హనుమ రాకకూ, సీత ఆహ్వానానికి సంధానకర్త 'ఉరి'. ఆమె ఉరివేసి

కొనదని జగన్నాటకం ప్రకారం స్పష్టంగా తెలిసిన కారణం వంశనే హనుమ రక్షించడానికై కనీసం తొందరకూడ పడలేదు. దేవయాని నూలిలో ఉన్నప్పుడు, యయాతి వెంటనే రక్షింపక తెలుగు భారతంలో ఆమెని ప్రశ్నలు వేయడం ఉంది. నన్నయ మహాకవి దీన్ని గమనించే వ్రాసి ఉంటాడు.

2. సీత, 'ఉరీ' వేసికొనేంత కష్టంలో ఉంది. ఆ కష్టానికి ఔషధం రామకథ. ఎంతోకాలంగా వెదికినా, కన్నడని ఆమె కన్పించినా, ఎలా మాట్లాడాలో తెలియని దశ హనుమది. దానికి ఔషధం రామకథ. రామ భక్తుడు హనుమ, శ్రీరామ తత్వాన్ని ముమ్మూర్తులా ఎఱుగున్న సీతమ్మకి, 'రామకథ'ని వినిపించడం అతని అదృష్టానికే అదృష్టం. రాముణ్ణి స్మరించి దూరంగా ఉండే రామభార్యకి, దగ్గర కాగలిగాడు హనుమ. రాముణ్ణి అనుమానించి (మారీచుడు రాముని కంఠధ్వనితో అటచినప్పుడు రాముడు మరణించి ఉంటాడేమోనని - తనని లక్ష్మణుడు పరిణయమాడాలని భావిస్తున్నాడేమోనని అనుమానించి - ఈ రెండూ విజానికి విజం కావు. నా ఆరణ్యకాండ వ్యాఖ్యలో వివరించాను.) దగ్గరగా ఉండే లక్ష్మణస్వామికి, దూరం కాగల్గింది సీత. ఇద్దరినీ కలిపేది రామకథ. ఇద్దరినీ విడదీసేది రామనింద. మరణించ బోయే సీతా దేహానికి ప్రాణం పోసినది రామకథ.

జటాయువు కూడా రామ రామ అంటూన్నంతసేపూ ప్రాణాలని ధరించే ఉన్నాడు. రాముడు వచ్చాక ఆయనతో విషయాన్ని వివరించాక ఇక రామ రామా అని అనవలసిన అవసరం అతడికి లేకపోయింది. కాబట్టి రామనామం రామ సమాగమాన్నీ, రామనామాన్ని పలుకక పోవడం ప్రాణత్యాగాన్నీ కల్గించింది. భగవంతుని కంటే భగవన్నామం గొప్పది.

3. సంస్కృతంలో మాట్లాడితే. రావణుడే వచ్చి ఉంటాడని ఆమె పల్కరించదు. నమ్మదు. ప్రాకృతంలో మాట్లాడితే కోటికి ఈ భాష ఎలా వచ్చు ననుకుంటుంది ? లంకా భాషలో మాట్లాడితే, రాక్షస స్త్రీలకి అర్థమౌతుంది-సీతకి తెలియనూ తెలియదు. కాబట్టి సీత పుట్టింటి దైన కోసల భాషలో మాట్లాడాలని భావించాడు. అది సీతమ్మకే తెలుసు. మిగిలిన ఎవరికీ తెలీదు. కోటి కిక్కిచలాడుతున్నట్లు రాక్షసులకి అన్పిస్తుంది. పట్టించుకోరు. అనుమానం వస్తే, అడిగితే, అంతకు మించిన అదృష్టంలేదు. అందుకేగా ఈ ప్రయత్నమంతా!

31వ సర్గము

రామకథను వినిపించి, కన్పించిన హనుమ.

“రాజా దశరథ” నామ రథకుంజరవాజిమాన్ - పుణ్యశీలో మహాకీర్తి రృజు రాసీ
న్మహాయశః (1) ..... ఆ శ్రావం రామవస్యాహం పేయ మాసాదితా మయా (161)

చతురంగ బలాలు కలవాడూ, పుణ్యశీలుడూ, గుణశ్రేష్ఠుడూ, కీర్తి మంతుడూ
దశరథుడనే రాజు ఉన్నాడు. అతని జ్యేష్ఠ పుత్రుడు రాముడు. చంద్రముఖుడూ, మంచి
విలుకాడూ, తండ్రికి ప్రీతి పాత్రుడూ, తన క్షత్రియ ధర్మంలో అందరినీ కాపాడి,
శత్రువులని భయపెట్టేవాడూను. తండ్రి మాటని శిరసావహించి భార్య సోదరులతో
వనవాసానికి వెళ్లాడు (1). అనేక రాక్షసులని సంహరించాడు. ఖరదూషణులనే వాళ్ళు
జనస్థానం (రాక్షసులకు రాజధాని వంటిది - అంతటి ప్రదాన స్థలం)లో ఉంటే, అక్కడే
వాళ్ళని రాముడు చంపగా, మాయా మృగ రూపంలో రావణుడు మోసపుచ్చి, సీతని
అపహరించుకొనిపోయాడు. రాముడు సీతని వెదుకుతూ, సుగ్రీవుడనే వానరునితో
స్నేహం చేసి, వారిని చంపి, సుగ్రీవుణ్ణి రాజు చేసాడు. ఆయన ఆజ్ఞపై, వేలకువెలు
వానరులు అన్ని దిక్కులూ సీతని వెదకడానికి వెడితే, సంపాతి అనే పక్షిచెప్పగా నేను 100
యోజనాల సముద్రం దాటి వచ్చాను. ఎలాంటి దేహచ్ఛాయలో, సీత ఎలా ఉంటుందని
రాముడన్నాడో, అమెనే ఇక్కడ చూస్తున్నాను” అని విరమించాడు. (2)

విశ్వాసం కలిగేలా - జరిగిన, జరుగబోయే - కథని చెప్పిన హనుమ కంఠధ్వని
వచ్చే దిక్కుకై తలయెత్తి, భయంలో వక్షస్సు కొమ్మలన్నీ చూచింది. ప్రక్కకి, క్రిందికి,
పైకి అలా చూస్తుంటే, (3) సుగ్రీవ మంత్రి, ఉదయ సూర్యునిలా ఉన్నవాడూ,
వాయుపుత్రుడూ, ఇంత వలకూ రామకథని వినిపించినవాడూ, అయిన హనుమ
కన్పించాడు.

విశేషాంశాలు

(1) రామకథని, రాముడూ, లక్ష్మణుడూ, సీత, ఆంజనేయుడూ - ఇలా
అందరూ - విరాధుడూ, అగస్త్యుడూ, అననూయా, సుగ్రీవుడూ, సీతమ్మల వద్ద
చెప్పారు. కైక వరాని విషయం వంటి పుట్టాలలో నింద, లోపాల ధ్వనించేలా.

సీతారక్ష్తాణులు చెప్తే, హనుమ, కైక మాటనే విడిచి తండ్రి ఆజ్ఞపై వచ్చాడు రాముడని అంటాడు.

(2) ఎదుటివారిని మాట్లాడించడానికి, వారిని మనవైపు త్రిప్పుకోడానికి, ఇంతకు మించిన ఉపాయం లేదు. ప్రత్యక్షంగా సీతతో మాట్లాడకపోయినా, మాట్లాడినంత పలితం సాధించిన హనుమ 'బుద్ధి'మంతుడు. 'మృత సంజీవనం రామచరితమ్' అంటారు. చనిపోయేవారిని బ్రతికించేది రామమంత్రమట. ఆ విషయం సీతమ్మ మీదనే నిరూపణకాగా, వేటే పరీక్షించాలా ?

"రక్షితా స్వస్యధర్మస్య-స్వజనస్య చ రక్షితా రక్షితా జీవతోఽన్య ధర్మస్య చ పరంతః (7)" - 'ధర్మోరక్షతి రక్షితో' అని ఆర్యోక్తి. తాను ధర్మాన్ని రక్షిస్తే, ధర్మం తనని రక్షిస్తుంది. రాముడు, ముందు తన ధర్మాన్ని తాను రక్షించుకొంటాడు. దానితో అతని స్వజనాన్ని ఆకర్షించుకోగలడు. రక్షించుకోగలడు. ఇలా తానూ, స్వజనమూ రక్షింపబడితే, లోక ప్రజలని రక్షించడం ఏ విధంగానూ కష్టంకాదు గదా ! ఆ విధంగా సర్వ విధాలుగా ధర్మాన్ని రక్షిస్తాడు రాముడు. అందుకే, ఆయన రూపంకట్టిన ధర్మం, ధర్మ-మూర్తి అంటే యిదే.

(2) సా తిర్య గూర్వం చ తథా వ్యథస్తా నిర్విక్షమాణా తమచింత్యబుద్ధిం - దదర్శ పింగాధిపతే రమాత్యం - వాలాత్మజం సూర్య మివో దయన్తమ్ (19). పైనుండి ధ్వని వినబడుతూంటే క్రిందకి, ప్రక్కలకి సీత ఎందుకు చూడాలి ?

(1) పైకి చూచి, ఆనందంతో లొందరకలదై చూపు త్రిప్పి, క్రిందికి చూచి - ఇంకా ఆనందంతో అలా చూపు త్రిప్పేస్తోంది తప్ప, చూడలేకపోయింది.

(2) రామునిచేత పంపబడే వ్యక్తి ఎక్కడినుండైనా రాగల శక్తికల వాడౌతాడు. అందుకని అన్ని దిక్కుల పరిశీలనా చేస్తోంది. ఇక లంకలోకి రావడం, తోటలో ప్రవేశించడం వలన ఉపించే విలువలని తెలివికలవాడు హనుమ (అచింత్యబుద్ధిమ్) కంఠస్వరంలోని మార్పువలన వానరుడనీ, రాజు, తానుగా దూత కృత్యానికిరాడు కాబట్టి, వానర మంత్రి (పింగాధిపతే రమాత్యమ్) అనీ - రామునికి, అతని ద్వారా తనకూ ప్రాణాన్ని ధరింపజేస్తున్నాడు కాబట్టి సర్వ జీవులకూ ప్రాణం నిలిపే వాయు పుత్రుడనీ (వాలాత్మజమ్) - ఉదయ సూర్యుని ముందు అనూరు నిలా, రాముడు రాబోతున్నాడని చెప్పేవాడనీ, గ్రహించింది ఆమె.

32వ సర్గము

దేవతలారా ! వత్సానత్సాలు చెప్పండి!!

‘అహోబీమ మిదం రూపం వానరస్య దురాసదమ్ |
దుర్నిరీక్ష్యమితి జ్ఞాత్వా పునరేవ ముమోహ సా (3-4)’

కొమ్మల మధ్యన దాగిన మారుతిని సీత చూచింది.

తెల్లని వస్త్రం కట్టాడు.

బంగారపు కన్నులలో క్రిందికి చూస్తున్నాడు.

ప్రియాన్ని పక్కాటున్నాడు.

చూడ్డానికి వీలులేని తేజస్సుతో, వానరానికి ఉండని రూపంతో కన్పిస్తున్నాడు.

సీత బహువిధాలుగా తన వారిని పేరుపేరున తలచి రోదించింది. మళ్ళీ ఒకమాట
దైర్యం తెచ్చుకోవాలని చూచి, మూర్ఛపోయింది.

కొంత సేపటికి తేరుకొని “కలలో కొతికన్పించడం దోషం.

అయ్యో! ఏ దోషం రావోలోందో ? ససాదరుడు రాముడూ, మా తండ్రీ
క్షేమంగా ఉండురు గాక ! అయినా - నిద్రపోని నాకు కలరావడ మేమిటి ?

రామధ్యానాన్నే నిరంతరం చేస్తూ, ఆ ఆలోచనలోనే ఉండడం వలన ఈ
రామకథా, ఈ రూపమూ కన్పించి ఉంటుంది - అయినా, మనసులో ఆలోచిస్తే, భావన
ఉండాలి గని, రూపం కన్పిస్తుందా ?

పైన రూపం కన్పిస్తోందిగా ! చెప్పేది నిజమైన కథే కదా !” అని ఇలా పరిపరి
విధాలుగా ఆలోచించి

“ఓ ! ఇంద్ర - బ్రహ్మ - అగ్ని దేవతలారా! నమస్కారములు.

ఈ వానరుడు ఏమేం చెప్పున్నాడో అదంతా సత్యమగుగాక!” అని దుఃఖిస్తూ
ప్రార్థించింది.

33వ సర్గము

అమ్మా! నీ కథ చెప్పవూ ? - నా కథయిది...

హనుమ చెట్టుదిగి, సీతమ్మకు శిరసా నమస్కరించాడు. “ఓ దోషం లేనిదానా! దేవ, రాక్షస, నాగ, గంధర్వ, యక్ష కన్నరులలో ఏ జాతి దానివి? తామరపూరేకులనుండి నీళ్లు పడేటట్లు కన్నీరు ఎందుకొస్తోంది? చంద్రుని విడిచిన రోహిణివా? వశిష్ఠునికి కోపం తెప్పించి, ఈ లోకానికి వచ్చిన అరుంధతివా? నీ భర్త-పుత్రుడు-తండ్రి-సహోదరులు ఎవరు? ఎవరైనా పరలోకానికి పోతే దుఃఖిస్తున్నావా? శోకమూ - నిబ్బూర్పులూ విడవడమూ- నేలని ఆని నిలవడమూ- రాజ రక్షణాలండడమూ వలన దేవతా స్త్రీవి కావులా ఉంది. కాని శరీరావయవాల సాముద్రిక శాస్త్రం బట్టి, రాజకన్యవే. జనస్థానం నుండి రావణుడు బలవంతంగా ఎత్తుకొని వచ్చిన సీతవేమో? అనుకుంటున్నాను. నీ దీనత్వం - రూపం - తపనూ అన్నీ చూస్తే రామపత్ని వనిపిస్తోంది.” అన్నాడు.

రామ ప్రసంగంతో సంతోషపడ్డ ఆమె వెంటనే “రాజశ్రేష్ఠుడూ, శత్రుతాపనుడూ అయిన దశరథుని కోడలిని. (1) జనక పుత్రిని. మహా బుద్ధిమంతుడైన రామపత్నిని. మామగారింబ 12 ఏండ్లు మానవ సుఖాలని అనుభవించాను (2).

13వ ఏట రామపట్టాభిషేకం చేయదలచగా, మా పిన్నత కైకమ్మ “రామునికి పట్టాభిషేకం జరిగితే, తినను - త్రాగను - మరణిస్తాను - నాకు ఒకప్పుడు వాగ్దానమిచ్చిన వరం ప్రకారం రాముణ్ణి ఆరణ్యానికి పంపించు” అనగా, మాల తప్పలేని మా మామగారు చేసేదిలేక, మూర్ఛపడ్డాడు. తేరుకొని, భరతునికి రాజ్యాన్ని ఈయమని రాముని ప్రార్థించాడు. “ఏది అడిగినా లేదనని నా భర్త - వర్ణవరాక్రముడు కాక సత్యవరాక్రముడు (2) నా భర్త - తన ప్రాణరక్షణ కోసం కూడా ఇతరులకి ఆప్రియం చేయని నా భర్త - మనసుతో ముందుగానే నిశ్చయం చేసికొని, మాలతో సరేనని అడవులకి వచ్చాడు.

నేను ఆయనకంటే ముందుగా వనాలకి రాగా, మా యిద్దరికంటే ముందు సామిత్రి నారబట్టలని ధరించి, బయల్దేరాడు (3).

అలాటి, మేం దండకారణ్యంలో ఉండగా రావణుడు ‘అపహరించి’, ఇప్పట్నించి రెండు నెలలు మాత్రం బ్రతికే అవకాశం ఇచ్చాడు. ఆ మీదట నేనిక ఉండను’ అని సీత

(1) స్త్రీ, ముందుగా తన మామగారి పేరు చెప్పి, అలాటి వారి కోడలిని, అని చెప్పాలి. తర్వాత తండ్రి-మీదట, తన పేరు, ఆ తర్వాత భర్త పేరూ చెప్పాలి.

మా మామగారు జీవించిలేని కారణంగా, ఇలా ఉన్నాననే అభిప్రాయం కూడా ఈ మాటల్లో ఉంది.

మా తండ్రికి, ఆయన దేహంపైనే మమకారం లేనంతటి, వైరాగ్యం. ఆయనను అని స్రయోజనం లేదు.

ఇక రాముడున్నాడే - ఆయన 'ధీమాన్' - ఆలోచించి చేసేవాడు. నా దురదృష్టవశాత్తూ, ఆ 'బుద్ధి' నా విషయంలో ఇంకా పని చేయడంలేదు" అని భావం.

(2) సత్యమే పరాక్రమంగా కలవాడు - సత్యమైన పరాక్రమం కలవాడు - సత్యముచేత (పరా+ఆక్రమః) పరలోకాన్ని కూడా జయించగలవాడు రాముడట. అదీ 'సత్యపరాక్రమః' అంటే.

(3) నిజంగా రాముని పిమ్మట లక్ష్మణుడు నారదబ్రహ్మణి కట్టాడు.

సీతకి-లక్ష్మణునిమీద ఉన్న సదభిప్రాయం, తమకంటే ముందుగా నారదబ్రహ్మణి లక్ష్మణుడు ధరించాడని చెప్పడంలో కనిపిస్తుంది. మారీచ వధ కాలంలో, లక్ష్మణుణ్ణి నిందించిన నింద అంతా, తనని అపహరింప చేసికొని, రావణ వధ చేయించాలనే ఆలోచనతో చేసినదే సుమా! అని ఇక్కడ తెలుస్తుంది.

లక్ష్మణుణ్ణి, వాని అమ్మకొడుకుగా, (సామిత్రి-సుమిత్ర పుత్రుడు) చెప్పడం వలన, సవతి కొడుకుతో తన కొడుకుని ఆరణ్యానికి పంపే ఔదార్యం ఏ తల్లికి ఉందో, ఆ తల్లి కొడుకు, అనే అర్థం వస్తుంది. ఆమె వాక్కుతో 'వెళ్లు' అంటే, ఇతడు సామిత్రి కాబట్టి 'క్రియ'తో నారదబ్రహ్మణి (ధరించనవసరంలేని) కూడ, ధరించాడని చెప్పింది. సీత, తాను 12 ఏండ్లపాటు మానవసుఖాలని అనుభవించానని చెప్పడం వలన, తాను మానవ ప్రకృతిని గ్రహించాలి. మానవులు మానవ సుఖాలు కాక ఏ సుఖాలు అనుభవిస్తారు? తాను దేవత కాబట్టి ఈ సుఖాలని 'మానవసుఖాలు' అని అనగల్గింది.

34వ సర్గము

సువృష్ట సీతవే! - కాబట్టి నన్ను వమ్ము!!

హనుమ అమెను ఓదారుస్తూ “అల్లీ ! రామాజ్ఞతో వచ్చాను. ఆయన క్షేమమే. బ్రహ్మాస్త్రాన్నీ, వేద విద్యనీ ఎఱిగిన రాముడు నీ క్షేమాన్ని అడిగాడు (1). లక్షణుడు నీకు శిరసా సమస్కరించాడు” అన్నాడు.

రామలక్షణ క్షేమం చెప్పి తన క్షేమాన్ని అడగడం విన్న ఆమె, పరవశించి పోయింది.

‘కల్యాణీ ఐత గాథేయం లోకీకీ ప్రతిభాతి మే ।

ఏతి జీవంత మానందో నరం వర్తతాదపి । (6)

మారుతీ ! ‘జీవించి ఉంటే మాజీనైనా, ఆనందం వరుణ్ణి పొందుతుంది’ అనే నానుడి నాకు నిజమనిపిస్తోంది. ఎంత శుభప్రదమైన సామెత. (2) ‘అవి హనుమతో అంది.

అంతే’ ఆమె తనని వమ్మిందని, హనుమ దగ్గటకు వమ్మంటే,- అతడు రావణుడే- అని భయం కల్గి ‘అయ్యో’ ఎంతపచ్చిచని వేసాను ! ఆలోచించకుండా అంతా చెప్పేసాను (3).

ఏ రూపమైనా వేసికొని రాగం వచ్చే రావణుడే, ఈ రూపంలో ఇప్పుడు వచ్చుంటాడు’ అని భావించి ఆ తెల్పు కొమ్మ విడిచి నేలపై కూలిపోయింది సీత

భయంతో, మూర్ఛపడిన సీతనిచూచి వమస్కరించాడు హనుమ. తేరు కున్నా. సీత తనని చూడడానికి భయపడుతూన్నట్లు గ్రహించాడు.

నమస్కారం చేస్తూనే నిల్చున్నాడు. ఆమె భయ విశాలంలో హనుమని చూస్తూ ‘మాయావి యైన రావణుడవే నువ్వైతే, ఒకసారి నన్ను వంచించావు గదా ఇమ్మానెంలో. మళ్లీ వంచించడం న్యాయం కాదు ! ఉపవాసాంతో కృశించిన నన్ను తనివెనేయవద్దు (4)’.

వానరుడా ! కోరివి చూస్తే శుభం కలుగరాదు, కానీ విమ్ము చూస్తూంటే ఆనందం కలుగుతోంది. నేను నమ్మాలంటే నా రాముని గుణగణాలు చెప్పు” అని పలికింది (5)

ఇలా అడిగినా సీత మళ్ళీ ఆలోచించింది.

“నన్ను రావణుడు తెచ్చి చాంకారం అయింది. వానరుడు కంఠో ఇప్పుడు కనిపిస్తున్నాడు. కంఠో కూడా రామలక్ష్మణులు కనిపించడంలేదు. కంకి కూడా నామీద వగయే.

వానరుడు స్పష్టంగా కనిపిస్తూండడం బట్టి, ఇది నిజం కాని, కలకాదు. ఇలా కన్నడదానికి ఉపవాసాలూ, మోహం, ఉన్నాడం ఇవీ కారణాలు. కానీ, అవి కాదు.” అని ఆలోచిస్తూన్న సీతతో, హనుమ నమ్మబరుకుతూ ఇలా అన్నాడు.

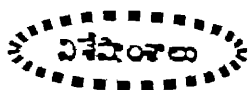
“అమ్మా! సూర్యునివంటి తేజస్సు, చంద్రునివలె లోకాస్థాదకత్వం, కుబేరునిలా అధిపతిత్వం, విష్ణువులా విక్రమ సంపన్నతా, బృహస్పతిలా సత్యశీలతా, కలిగి, ఎవరిపై ఎప్పుడు కోపం తెచ్చుకోవాలో తెలిసినవాడు రాముడు.

అతణ్ణి ఆశ్రయించి మనం క్షేమంగా ఉన్నాం.

అలాటి వాణ్ణి మోసగించిన పరిం రావణుడు పొందకమానడు. రాముడూ, లక్ష్మణుడూ, సుగ్రీవుడూ వారివారికి తగినట్లు కుశలమడిగారు. కొద్ది రోజుల్లో రామలక్ష్మణులు, సుగ్రీవునితో, వానర సమూహ సహాయంతో రావడం చూస్తావు.

నేను సుగ్రీవ మంత్రిని హనుమంతుణ్ణి. రావణుని తంపై నా పాదాన్ని. (లంకా నగరంలో ఎడమకాలిని) వాణ్ణి ర్వంసం చేయాలని పెట్టాను. మాయాచిని కాను, వానరుణ్ణి.

సందేహింపక నమ్ము.

(1) అప్రాణిత్వంలోకి ఉత్తమం బ్రహ్మ స్త్రం. కానీ దాన్ని ప్రయోగించడానికి దర్శాదర్శాలూ, సమయ-అసమయాలూ, సందర్భ అసందర్భాలూ తెలియాలి. అవి తెలియాలంటే వేదాని ఎఱుగుండాలి. అలాటివాడు రాముడు కాబట్టి, వ్యర్థంగా ప్రయోగించడం భవం.

(2) కష్టాలు సహజమనీ, ఆశతో జీవించి ఉండాలనీ ఉపదేశించడం భారతీయ దర్శనం. ‘మంగలాదీని’ మంగం మర్యాని, మంగలాంతానిక.... ప్రతికావ్యం ప్రారంభంలో శుభం, మర్యాలో శుభం, చివరలోనూ శుభం కలిగి ఉండాలనేది మన సంప్రదాయం.

'Tragedy' అనే పేరిట, చావుతో అంతం చేసే సిద్ధాంతం అప్రాచ్యురది. ఇక 'చావు సంఘటన'తో పుస్తకాన్ని ప్రారంభించి, పరిశోధన మొదలైనవి చేయడం భారతీయ విధానం కానేకాదు.

'ఓం శాంతిశాంతిశాంతి' అనేది మన సూత్రం. అందుకని సీత అంబోంది 'ఆనందం నరుణ్ణి పొందుతుంది' అని.

నరుడు, ఆనందాన్ని పొందుతాడు అనక, పై విధంగా అనడంలో విశేషం ఉంది.

ఆనందం కానిది దుఃఖం. ఆనందం లేనివాడే, జన్మ ఎత్తుతాడు. 'బహునాం జన్మనామంతే' ..... అనేక జన్మలయ్యాక నరుడు పరమాత్మాను గ్రహంతో ఆయనను చేరుతాడు.

పరమాత్మ - ఆనంద స్వరూపం. అక్కడితో జీవన వలయం పూర్తి అవుతుంది. అందుచేత జీవితం ఆనందంతో ముగుస్తుంది. ఆనందమయ్యుడైన భగవంతుడు, నరుణ్ణి తనలోకి పొందింప చేసుకుంటాడని భావం.

అలాగే భగవంతుడైన రాముడు తనని (సీతను) తెచ్చుకుంటాడని అర్థం.

(3) 'సుందరకాండ', అని పేరు పెట్టడంలో ఔచిత్యం ఇది కూడా - జరిగిన మొత్తం కథ ఆంజనేయుడు చెప్తాడు. జరుగబోయేది త్రిజబ చెప్పింది. జరుగుతున్నదీ, జరిగినదీ, సీతమ్మ చెప్పింది.

బాల కాండ కథ నుండి యుద్ధ కాండ వరకు మొత్తం కథని అంటే మొత్తం రామాయణాన్ని ఆతడు వినడం, ఎంతటి అదృష్టం ! ఆ అదృష్టశీలి హనుమ. భగవంతుడే, భగవంతుని గూర్చి, - గానం చేయడంవల్ల కదా, భగవత్-గీత అయింది ! అలాంటిదే ఇక్కడ సీత చెప్పడం కూడ.

(4) తపశ్శక్తి పెంచుకోవాలని ఉపవసించి జపించి శారీరకంగా చిక్కిపోయాను. ఆ అధిక తపశ్శక్తితో శపిస్తే హతుడై పోగలవు - అని హెచ్చరిస్తూన్నట్లుగా పైకి చెప్తూ,

'నేనేం భయపడడం లేదు - రావణుణ్ణి భయపెట్టేంత తపశ్శక్తి ఉన్నది సుమా!'

అని సూచించడం సీత భావం.

35వ సర్గము

రాముని రూపంతో పాటు నా స్వరూపం కూడా విను!

'కీదృశం తస్య సంస్థానం రూపం రామస్య కీదృశమ్ ? - కథ మూరూకథం బాహూ లక్ష్మణస్య చ. శంస మే! (4)'. సీతమ్మ రామ కథని విని హనుమతో 'పశిష్ట విశ్వామిత్ర శిష్యులూ, నరులూ అయిన రామలక్ష్మణులకీ - విద్యాబుద్ధులు రెండూలేని వానరానికి, సమాగమం ఎలా కల్గింది ? నేను నమ్మాలంటే రామలక్ష్మణుల ఆకార స్వరూపం చెప్పు. రామలక్ష్మణుల చేతులూ, తొడలూ ఎలా ఉంటాయో చెప్పు' అంది.

(1) 'జానంతీ బత దిప్త్యా మాం వైదేహీ పరిప్పచ్చసే (6) 'అమ్మా ! నువ్వు నన్ను తెలిసి అడుగుతున్నావు (2). చెప్తా విను, అవి, ఇద్దరి లక్షణాలనీ చెప్ప ప్రారంభించాడు హనుమ.

రామ! కమల వత్సాక్ష! సర్వసత్త్వ మనోహర!

రూపదక్షిణ్య సంపన్న! ప్రసూతో జనకాత్మజే! (8)

చూచే వారి చూపులద్వారా మనస్సుని ఆకర్షించి, మన్నుకుడి మనస్సునికూడ మథించి వేయగలవాడూ, ఆనందాన్నిచ్చేవాడూ, తాను చూడనివాణ్ణి, తనని చూడని వాణ్ణి దిగులుపెట్టచే వాడూ రాముడు. ప్రవాహాన్ని చూస్తూ వెళ్లిపోయే చూపులు పద్మం కన్నడగానే ఎలా ఆగిపోయి పరిశీలిస్తాయో, అలాంటి కన్నులు రామునివి. చంద్రునికి ప్రతి 15 రోజులకీ హెచ్చుతగ్గులుంటాయి. కమలం సూర్యుణ్ణి బట్టి నిశ్చలంగా ఉంటుంది. అందుకని, రాముడు కమలాక్షుడు కాని చంద్రాక్షుడు కాడు.

ఎంతటి వస్తువు విలువనైనా కూడా గ్రహించలేని జాతి, మా వానరజాతి. రూపం, ఔచిత్యం ఎటుగనివాళ్లం. అయినా, మా మనస్సుతో పాటు ఇతర జాంబవంతుడు మొదలైన ఎలుగుబంటుల, సంపాతి మొదలైన పక్షుల, గుహుడు మొదలైన నిషాదుల, మనస్సుని కూడా హరించేవాడు రాముడు.

శరీరాని కుండే రూపం, ఆత్మకి ఉండే దక్షిణ్యం - ఈ రెండూ కలవాడు. ఈ గుణాలన్నీ, పుట్టుక తెచ్చుకొన్నవి కాదు. పుట్టుకతోనే కలిగి పుట్టాడు కాబట్టి, పరిస్థితుల ప్రభావం వలన నశించేవి కావు. ఇటువంటి లక్షణాలున్న మణియెవరైనా ఉన్నారా ? అంటే 'తుర్యశీలవయోచ్చ్రాప్...' సరిగా నువ్వు తప్ప వేరెవరూ లేరు. పురుషులలో అతడు, స్త్రీలలో నీవు. (వియోగం కల్గక పురుషుడై దైర్యం వీడి దుఃఖిస్తూ స్త్రీలా అతడుంటే, రావణ వనంలో ఉండి, స్త్రీయైనా పురుషునిలా భయంలేక నువ్వున్నావు.

దీనిక్కారణం, ఆయన 'సమాత'. జన్మలేకుండా ఉండేవాడు, తల్లి గర్భం నుంచి పుట్టాడు కాబట్టి. నీవు ఆయోనిజవి కదా!) ఉపకారీ, యజుర్వేద శాఖాధ్యాయుడు. సీత సంతోషముగా రాముడు. సామాన్య విద్య (General Education) అయిన వేదాధ్యయనం, వృత్తివిద్య (Professional Education) అయిన ధర్మవిద్యలోనూ, మన కంటే ముందే వెడల్పై ఆకర్షణీయమైన తలా. మూడు రేఖలు కలిగి ఉన్నాయి. మొదటి రేఖలు భుజాలూ, బారెనచేతులూ, నీలి మేఘపు రంగు కలవాడాయన. వక్షస్థలం ముందుకు విస్తరించి పడికిరీ దృఢంగా ఉన్నవాడూ, కనుబొమలూ, బాహువులూ, వృషణాలూ విస్తరించి ఉన్నవాడూ - మోకాళ్ళూ, తల వెండ్రుక కొనలూ, వృషణాలూ సమీపముగా ఉన్నవాడూ - పాదాలు, బొడ్డు చుట్టు భాగమూ, హృదయమూ ఎత్తుగా ఉన్నవాడూ - కలిగి ఉన్న చివరలూ, గోళ్ళూ, అటచేతులూ ఎత్తుగా ఉన్నవాడూ - పాదరేఖలూ, తల వెండ్రుకలూ లింగమణి సునుపుదనం కలవాడూ - కంఠస్వరమూ, నడక, బొడ్డులలో కంఠస్వరం కలవాడూ - పాటపై 3 ముడుతలున్నవాడూ - వైనములూ, నాటి ముద్రలూ, పాదరేఖలూ లోతుగా ఉన్నవాడూ - నరాలు కన్పించని పాదాలూ, ప్రతిరోజు కూసంలోనూ వెండ్రుక కలవాడూ, దీర్ఘము కాని లింగము కలవాడూ - కొత్త అధికముగా లేని పాతికడుపు వాడూ - 3 ముడులున్న శిరసువాడూ - చేతివీటల పై మొదట 4 రేఖలున్న వాడూ - నుదుటిలో, పాదమునందూ 4 చొప్పున రేఖలు కలవాడూ, 4 మూరల పాడుగువాడూ - సింహ - శార్ఙ్గ - గజ - వృషభముల నడకలను నడక కలవాడూ (బాణయుద్ధం - వాగ్యుద్ధం - అనుగ్రహం - శ్రమకీ ఓర్పుడం వంటివి 4 కాలాల్లో 4 నడకలు), ధర్మార్థ కామాలని త్రికాలాల్లోనూ ఆచరించేవాడూ రాముడు. సౌందర్యంలో, గుణగణాల్లోనూ, లక్ష్మణుడు రామునిలా ఉన్నా, శరీరచ్ఛాయలో మాత్రమే ఈయన బంగారపు వన్నెవాడు. నీ కోసం భూమి అంతా గాలిస్తూ, తిరుగుతూంటే, భయపడ్డ సుగ్రీవుడు నన్ను చారునిగా పంపాడు. నేను వారిని ఒప్పించి, వీపుమీద ఎక్కించుకొని (3) సుగ్రీవుని వద్దకు తెచ్చాను.

నిన్ను రావణుడూ - సుగ్రీవ భార్యను 'వాలి' అనే అతని అన్నా - ఎత్తుకుపోయిన కారణంగా, ఇద్దరి దుఃఖమూ సమానమని ఒకరికొకరు విని ఓదార్చుకున్నారు. నీవు పాటవైచిన ఆభరణాలని, వానర శ్రేష్టులు చూసగానే, రాముడు మూర్ఛ పోయాడు. సీతమ్మని, రావణుడే ఎత్తుకుపోయాడని రామునికి అర్థమైంది. పరభార్యని అపహరించిన 'వాలి'ని చంపాక, రాముడు సుగ్రీవుణ్ణి రాజుచేసి, వాలి పుత్రుణ్ణి అంగదుణ్ణి యువరాజు చేసాడు. నిన్ను వెదికించడానికి అన్ని దిక్కులకీ వానరాని, నెలలోగా వెదికిరావాలని, సుగ్రీవుడు. పంపాడు. దక్షిణ దిక్కు సేన వాయకుడైన అంగదుని వెంటనే వచ్చాను. మేం త్రోవ తెలియక చిక్కునట్లాక, సమయం గడిచిపోయాక, మా వానరాల్లో

భేదాభిప్రాయం వచ్చింది. సుగ్రీవుడు, కాలనియమం దాటిన కారణంగా వధిస్తాడని, మేం ప్రాయోపవేశం చేసి నేలమీద పరుండి (4) చర్చిస్తుండగా, జటాయు సోదరుడు 'సంపాతి'విని నీ వారని చెప్పాడు. జరిగిన కథ అంగదుడు చెప్పగా, తన తమ్ముడైన జటాయువును రావణుడు చంపినందుకు చాల దుఃఖించిన సంపాతి, నీ జాడ చెప్పగా ఇక్కడికి వచ్చి నిన్ను చూడగలిగాను. సముద్రాన్ని దాటడం, అనే ఈ మహాకార్యం నీవు కన్పించినందువల్ల సఫలమైంది. నిన్ను చూచిన కీర్తి నాకు దక్కింది.

ఇక నా కథ. 'కేసరి' అనే వానరుడు, ప్రసిద్ధమైన మూల్యవంత పర్వతంలో నివసిస్తూ, ఆ ప్రదేశం వదలి గోకర్ణానికి పోయి, దేవర్షుల ఆజ్ఞపై శంఖసాదనుడనే రాక్షసుణ్ణి చంపాడు. ఆ కేసరి భార్య అంజునికి, వాయు దేవుని అనుగ్రహం వల్ల నేను జన్మించాను. హనుమానితి విఖ్యాతః లోకే స్వేనైవ కర్మణా (82) - నేను చేసిన బాల్యచేష్ట వలన నాకు హనుమంతుడని పేరు (5). ప్రభావంలో వాయువుతో సమానుణ్ణి. అని రామకథనీ, తన జన్మవృత్తాంతాన్నీ చెప్పి ముగించాడు మారుతి.

రామలక్ష్మణుల తొడలపై గుచ్చ చెప్పమని సీత అడగడం ఆనాచిత్తమా?

1 & 2) క్రొత్తగా కనిపించిన పురుషుడు హనుమ. అతనితో సీత మాట్లాడడమే తప్పుగా భావించే కారణం, అది. మాట్లాడినా ఔచిత్యవంతంగా ఉండాలి! నా రాముని తొడలెలా ఉంటాయని అడగడమే ఒక తప్పు. పైగా, లక్ష్మణస్వామి తొడలు ఎలా ఉంటాయి? అని అడగడం ఇంకా దోషం. ఇదంతా ఒక నూతన పురుషునితో సంభాషణ.

పోనీ సీతమ్మ అడిగినా, హనుమ 'తప్పు' అనాలిగదా! అలా అనకుండా చెప్తానని పల్కి చెప్పబోయి, 'తెలిసి అడుగుతావే?' అన్నాడు. ఇదో గట్టిమాట. ఆమెకు రామలక్ష్మణ స్వరూపం తెలుసు, కాబట్టే అడిగింది. హనుమ చెప్పేదానితో, ఆ స్వరూపం సరిపోతే, హనుమ చెప్పింది నిజమని భావించేందుకే, అడిగింది. 'తెలిసి అడుగుతున్నావేమి?' అని హనుమ అనడంలో, ఆమెకు తెలియకపోతే, తాను రామ స్వరూపాన్ని చెప్పాలని భావనయా? సీతకి ఎలా తెలిసి ఉండదని, హనుమ అనుకున్నాడు? అందుకని, దీని అసలు అర్థం, వేఱుగా ఉందని తోస్తుంది.

హనుమ రామలక్ష్మణుల ముఖాన్నీ, పక్షస్థలాన్నీ బాహువులనీ, పాదాలనీ చూచి ఉంటే, చూచి ఉండ వీలుంది కాని, తొడలూ, ఇంకా మర్యాదయవాలూ తెలిసే అవకాశం

లేదు. చూడడం ఎంత అనౌచిత్యమో, స్త్రీ ముందు చెప్పడం ఇంకెంతటి అనౌచిత్యమో, తెలియని బుద్ధిహినుడు కాదు మారుతి. సాముద్రిక శాస్త్రం వ్యక్తుల లక్షణాలని చెప్పింది. ఏయే జాతివారు ఎలా ఎలా ఉంటారో ఆ విశేషాన్నింటిని, (రామలక్ష్మణుల ముఖాలనీ, బాహువులనీ, వక్షఃస్థలాలనీ గమనించి, సాముద్రిక శాస్త్రం ప్రకారం, వారు ఏ జాతికి చెందినవారో) గమనించిన మారుతి, మిగిలిన లక్షణాలని శాస్త్రం తెలిసినవాడు కాబట్టి చెప్పాడు. ఆమెకూడా ఇందుకే అడిగింది. 'ఈ రూప చూచినదే చెప్పగలడా ? లేక ఇంగితం కలవాడై, తగినంత అలోచన చేయగలడా ? లేదా ?' అని గ్రహించడానికే.

సాముద్రిక శాస్త్రం, జ్యోతిషమనే రెండూ, పక్షికి రెండు టెక్కులవంటివి. సహజంగా ఒకటి వచ్చిన వారికి, రెండవది తెలియక మానదు, చదవకపోయినా, జాతకాన్ని బట్టి వ్యక్తి ఆకారం, తీరుతెన్నులూ గమనించి, దాని ద్వారా సాముద్రిక విశేషాలని తెలుసుకోవచ్చు. అలాగే వ్యక్తి ఆకారమూ, తీరుతెన్నులని బట్టి జాతక విశేషాలనీ గమనించవచ్చు. రాముని సాముద్రిక విశేషాలని, చూడనివాటిని కూడ చెప్పగలిగిన ఇతడు, జరిగిన విశేషాలనికాక, జరుగబోయే విశేషాలనికూడ ఎఱుగగలడు కదా !" అని తన మనస్సును దృఢపఱచు కొనేందుకే సీతమ్మ యీ ప్రశ్న వేసింది.

'వెలయించునగోచరార్థ విజ్ఞానము - లోకులకు అట్టి శాస్త్రము' అని నూత్త. శాస్త్రం-తెలియనిదీ, కనిపించనిదీ ఆయిన దాన్ని కూడ చెప్పగలడు. కన్ను వంటిది శాస్త్రమని దీని భావం. కన్ను తెరిస్తే ప్రత్యక్ష రూపదర్శనం, కన్నుమూసి అలోచిస్తే మనస్సు చెప్పే రహస్యం, తెలుస్తుంది. అందుకని, "సీతా యథార్థ స్వరూపమేమిటో, రాముని నిజరూపమేమిటో, లంకకి రావడంలోని రహస్యం ఏమిటో, అన్నిటినీ తెలిసినవాడే నీవు," అని, నాకు తెలియాలి సుమా! అని సీత, హనుమకు చెప్పడంలోని రహస్యమే ఈ అడగడం.

తన గొప్పదనం గుర్తుండని శంక మాదుతికి ఉంది. ఆకారణంగా, అతని యథార్థ స్థితిని అతనికి గుర్తుచేయాలి కదా! ఆ గుర్తుచేయడం నర్మగర్భంగా ఉండాలని భావించిన సీత, ఇలా ప్రశ్నింపగానే, హనుమకి యథార్థం గోచరించింది. కాబట్టి "జానంతీ దిల సీత, ఇలా ప్రశ్నింపగానే, హనుమకి యథార్థం గోచరించింది. కాబట్టి "జానంతీ దిల దిష్ట్యా మాం చైదేహి పరివృచసీ" - తెలిసి అడుగుతున్నావా? అని పలికి, సీత విషయం సీతకి తెలుసునని తనకి తెలుసనీ, తన విషయం సీత గ్రహించినట్లుగా తాను గ్రహించాననీ పలికి, అనుమాన నివృత్తికై తన జన్మవృత్తాంతం కూడ చెప్పి, వా విశేషం మరిచిపోలేదు సుమా! అని, తన మఱపును మఱచానని, స్పష్టంగా సీతకు తెలియచెప్పా, అందఱికి లోతుకు వెళ్లి అలోచిస్తేనే తెలిసీతా చెప్పాడు. కాబట్టి, రావణ వధ జరుగుతుందని, సీత భయపడడం వట్టి నటన అని, ఉభయులకీ తెలిసినట్లు, ఉభయులూ గుర్తించారు.

మనములో, ఈ విషయం మనసులో ముందుగానే తెలిసినవాడు హనుమ కాబట్టే. అది ప్రాణాభ్యాసం చేయదలచి ఉన్నా భయపడక తెట్టుపై నుండి చూస్తూనే ఉన్నాడు. అయితే లౌకిక విషయంగా, తాను భయాన్ని నటించక పోతే దేవరహస్యం నిర్వహించబోతుంది. లోకంలో, నిజంగా ఇలాంటి కష్టంలో ఉన్నవారి విషయంలో మామా వచ్చిన ప్రతివ్యక్తి, ఎలా ప్రవర్తించాలో, అలాంటి వారికి, తన ప్రవర్తన మార్గదర్శకం కావాలి గదా! అందుకే, అతి జాగ్రత్తతో ప్రవర్తిస్తాడు మారుతి.

ఇరుగటోయే విషయం తెలిసి, తెలియనివానిలా నటిస్తూ, మనకి ప్రవర్తన ఎలా ఉండాలి? చెప్పే వారు వాళ్లు. రాబోయేది తెలియక, తోచినట్లు చేస్తూండేవాళ్లం మనం. అందుకే వారు సరమ-ఆత్మలు. మనం జీవాత్మరూపులం. జీవాత్మరూపులకి, శరీరాత్మ (ఈ లోకం)లో ఉండే రహస్యాల వలకే తెలుస్తాయి. సరమాత్మ రూపులకి, ఈ జీవాత్మ, ఇక్కడికి ఎందుకు వచ్చి, ఎందుకిలా నటిస్తోంది? దాని అవసరమేమిటి? అనే విషయం కూడ తెలుస్తుంది.

సరమాత్మని కూడ, జీవాత్మగా గమనించి త్రాళ్లతో కట్టేయ దలచిన వాడు - దివ్యోదనుడైతే, జీవాత్మగా కుప్పిస్తున్న సరమాత్మని, సరమాత్మగానే భావించి దమ్ములైనవారు చారిత్రంలో వీడ్పాడులు - శ్రీమద్రామాయణంలో గుహని దగ్గట నుండి వీరీషణుని పట్టకూ అందటూ. రాముణ్ణి, ముందు జీవాత్మరూపునిగా త్రిజట భావించి, సరమాత్మరూపునిగా తర్వాత తెలిసి కొన్నది. ఇంతకీ సీతా హనుమం సంభాషణ విశాసం, ఆ యిరువురూ ఒకరికొకరు, సరమాత్మ కర్తవ్యాన్ని చేయడానికి వచ్చినవారమని తెలిసి కోపడమే.

ఇది తొడలనిగూర్చి సీతమ్మ ప్రశ్నించడంలో లౌకిక సమాధానం - 'సరిగా ఇచ్చితే తేటుండా పడిఉన్న లంకాస్థిలని చూచికూడా, మనో వికారాన్ని పొందని మనసుకొస్తాడైన మారుతిని, రామలక్ష్మణులని గూర్చి ఇలా ప్రశ్నిస్తే, తన విషయంలో తప్పుపడితాడా?' అనేది.

ఒకే విప్లువు 4 గురిగా జన్మించాడనే రహస్యం హనుమకి తెలిసి ఉన్నట్టైతేనే ఇద్దరినీ వేటువేటుగా వర్ణించడు అని భావించి సీత ప్రశ్న అడిగితే ఇద్దరినీ కలిపే వర్ణించి, సీతను నచ్చిన సమాధానం అందించి రామలక్ష్మణులిద్దరూ ఒకే అవతారమూర్తులని తెలుసు తెలుసునని నిరూపించాడు హనుమ. అంతేకాదు అలా అమ్మవారు అడగడం తప్పుకానేకాదని లోకానికి చాటాడు కూడ.

(2) యుద్ధంలో పడిపోయిన లక్ష్మణుణ్ణి ఎత్తలేక పోయాడు రావణుడు. హనుమ రామ లక్ష్మణులని ఇద్దరినీ ఏపుమీద ఎక్కించుకొన్నాడంటే 'దత్త' దానిక్కారణం. పెద్ద

త్రాళ్లతో బంధించ నీలులేకుండా విశ్వరూపం చూపి లొంగని శ్రీకృష్ణుడు, యశోదమ్మకి మూరెడు త్రాటితో లొంగిపోయి బంధించబడ్డాడు. అది తాడు కాదు. భక్తి సూత్రం. ఇక్కడా అంతే కారణం. ఈ విషయం సీతమ్మ గ్రహించడానికే, ఇలా చెప్పడం.

(3) వానరులంతా ప్రాయోపవేశం చేసారని మాత్రమే చెప్పాడు కాని, ఆ సమయంలో వాళ్లని ఒక ప్రోవకి తెచ్చి, అందరినీ సీతాన్వేషణానికి వచ్చేలా చేసినది తాను. ఆ విషయం చెప్పితే, ఎక్కడ, తనని తాను పొగడుకొన్నట్లు బతుందోనని, కావాలని చెప్పకండా దాటవేసినంతటి ఉదాత్తుడు హనుమ.

(4) తన హనుమ (దౌడ) విటుగడానిక్కారణం ఇంద్రుని వజ్రాయుధం. అది తనమీద ప్రయోగించబడడానిక్కారణం సూర్యుణ్ణి మ్రింగ బోవడం అంతటి మహాకార్యం చేసిన తాను, ఆ వనిని చెప్పుకోవక పోవడం, అత్యు ప్రళంప బతుందేమోననే భయంతో తనని తాను పొగడుకోనివాడూ, తన గొప్పదనాన్ని ఎవరైనా చెప్పితే తప్ప గుర్తురానివాడూ, ఎంతో మహాకార్యం చేసికూడా 'అది రాముని చలవ' అని పలికేవాడూ అయిన హనుమ, ఈ లోకంలో అందరికీ, అదర్శ ప్రాయుడు.

అయ్యవారి పరీక్ష-అమ్మవారి పరీక్ష : మొదటగా అయ్యవారిని మారుతి, బిక్షుకరూపంతో దర్శించి, రూపంచూర్చి, వీవు నెక్కించుకుని మగ్గివుని వద్దకుతెచ్చాడు.

మొదటగా అమ్మవారిని మారుతి, మాటురూపంలో కాక, నిజరూపంతోనే దర్శించాడు. తరువాత రూపం మార్చి వనం ధ్వంసం చేసి, వీవు నెక్కి రమ్మని అమ్మవారిని ప్రార్థించి, రానంటే, వార్త సుగ్రీవుని వద్దకు తెచ్చాడు.

మారుతిని, సర్వవేద పండితునిగా మొదటి మాటల్లోనే గుర్తించి, 'బుద్ధి' అనే విషయంలో (Subject) నూటికి నూలు అంకాలని (Marks) వేశాడు రాముడంతటి పరీక్షాధికారి. అమ్మవారు 'రామసాందర్యం' అనే విషయంలో పరీక్షపెట్టి, తానూ నూటికి నూలు వేసింది. ఇద్దరి పరీక్షలోనూ నెగ్గినవాడు హనుమ. బుద్ధి పరీక్షవలన, ఎదుటి రావణుని బుద్ధి తెలిపి ప్రవర్తించి, దుర్మార్గునిగా వానిని లెక్కగట్టి, మనకు కార్యసాధకుడే బైతాడని రామభావన. సాందర్య పరీక్షవలన, రామ సాముద్రిక విశేషాలు తెలిసినట్లే, రావణ సాముద్రిక విశేషాలూ తెలిసి, ఎవరు రాజా కాగలరో, ఎవరికి వాశనం ఉందో గ్రహించి రైర్యంగా పొరాడగలడనీ, లంకలోని సాందర్యం-సీతా రామ సాందర్యం ముందు దిగదుడువని హనుమ గ్రహిస్తాడనీ సీతా భావన. అంతే అయింది చివరికి.

సీత సాందర్యపరీక్ష పెట్టడానిక్కారణం రావణుడు 'మందరుడు' కాబట్టి. హనుమ సమాధానం చెప్పుతూ పరిగ్గి సీతా అభిప్రాయాన్నే సర్వసత్య మహాహరుడు, రూపదాక్షిణ్య సంపన్నుడు రాముడే, అని పలికి, రావణుడు కాడని, తేల్చి చెప్పాడు. అందుకే "సాతారో"

నిన్నువా వాగ్మీ నానా శాస్త్ర విచక్షణ - పరచిత్తవగంతా చ రాజ్ఞాం దూతస్య ఇవ్యతే" అంది పంచతంత్ర గ్రంథం. రూపసీ, దేనియందూ 'కావాలనే' బుద్ధిలేనివాడూ, వాక్చురుడూ, శాస్త్ర విచక్షణ శీలీ, మాత్రమే దూత కార్యానికి అర్హుడని దీనిభావం.

రాముని కథలో హనుమ తన కథని ఎందుకు చెప్పుకోవాలి?

రాముని రూపాన్ని సీతమ్మ అడిగితే, దానితోపాటు తన జన్మకథని కూడా అంజనేయుడు ఇక్కడ చెప్తాడు. ఎవరు అడిగారట? - ఇలాచెప్పడానికి కారణం (1) రాముని రూపాన్ని చెప్పేలాను సామాన్యుణ్ణికాదనీ, నమ్మదగినవాణ్ణిననీ సీతమ్మని నమ్మింప చేయడానికి - (2) తనని కష్టం నుండి ఇతడు దాటించగలడనే దైత్యాన్ని ఆమెకు కలుగజేయడానికీను. ఈరెండూకాక, ముందు మహా కారణం చూడబోతున్నాం. అందుకనీను.

పైగా ఈ సర్గలో 3 విశేషాలున్నాయి.

- (1) రామునికదా అంజనేయుని కదా ఒకే చోట ఒకేసర్గలో ఒకదానిపేమ్మల మహాకటి ఉండడం.
- (2) రామునికి పరమభాగవతుడైన అంజనేయుడే తన స్వామికథనిచెప్పి, తనజన్మవృత్తాంతాన్ని కూడ తానే చెప్పడం.
- (3) తాను ఆరాధించే రాముని రూపాన్ని, భక్తుడైనతాను, రాముణ్ణి సదా ఆరాధించే అమ్మవారికి చెప్పడం.

భగవంతుడైన కృష్ణుడు, భగవంతుని విశేషాని గూర్చి, భగవద్భక్తుడైన (భాగవతుడైన) అర్జునునికి చెప్పిన 'భగవద్గీత' ఎలాంటిదో దానికి పూర్వకాంక్షలోనే పుట్టిన ఈ అంజనేయకథకూడ అలాంటిదే. హరియొక్కరూపాన్ని హరిదాసుడైన అంజనేయుడు మొదలగా ఇక్కడే వివరించి చెప్తాడు.

భారతంలో జూదంజరిగిన సందర్భంలో దుర్యోధనుణ్ణి, దుశ్శాసునుణ్ణి యుద్ధంలో చంపులానినీ దీముడు ప్రతిజ్ఞ చేయడంవలననే భారతం కురుక్షేత్రయుద్ధం వలకూ జరిగింది. అలా భారత కథకి ఆదారభూతుడు ఆ వాయుపుత్రుడు దీముడు.

ఐంవంలానా ఎత్తుకుపోయిన సీతమ్మకు దైత్యాన్ని చెప్పి యుద్ధాన్ని రామునిచే చేయించి రామాయణకథకి ఆదారభూతుడైనవాడు ఈ వాయుపుత్రుడు హనుమంతుడు.

ఇలా ఇతిహాసాని నడిపించిన ఇద్దరూ వాయుపుత్రులే. అయితే ఇద్దరిలో ఎవరు ఎక్కువ? అంటే హనుమయే ఎక్కువ. భారతంలో దీముడు పాగండికపుష్పాన్ని తేవడానికి వెదుతూంటే శ్రోవలో మునిలికోత రూపంలో తోకని అడ్డుకావేసేవరున్నాడు

“అమ్మా! సుగ్రీవుని వద్ద, నా కంటే బలిష్ఠులూ, నాలో సమానులూ ఉన్నారని, నా కంటే తక్కువ వారు లేనేలేరు. అయినా, అందరిలోకి తక్కువవాణ్ణి ఇలాంటి పనులకి పంపిస్తారు గాని, పెద్దవారిని పంపించరు గదా! (4). అందుకని, బాధపడకు.

రోహిణి చంద్రునితో కూడనట్లు, సువ్యూ రామునితో చేరగలవు. నా వీవుపై రామలక్ష్మణులు వచ్చి, లంకని ద్వంసం చేసి, రావణుణ్ణి చంపి, నిన్ను తీసుకొని పోతారు.

అట్లే! రామునికంటే గొప్పవాడూ, లక్ష్మణునితో సమానైనవాడూ లేనేలేరని గ్రహించు.

వాసరాని, భల్లూకాలనీ తక్కువగా భావించకు. వారు చేయలేనిది లేదునుమా!

రామలక్ష్మణులు సూర్యచంద్రులు. అగ్ని వాయువుల వంటివారు (5).

ఎంతోకాలం నీ విక్కడ ఉండనూ ఉండవు - ఉండవలసిన కొద్దీకాలమూ ఓర్పుకోకనూ - తప్పదు” అని ప్రార్థిస్తూ పలికాడు.

(1) సముద్రం దాటుతూన్నప్పుడు, విశ్రాంతి తీసుకోమంటే తీసుకోని హనుమ, ఆగమంటే ఒక రోజు ఆగుతాడా? కార్యం యొక్క తొందరని గమనించి ఆగనంటాడా? లేదా? అనే పరిశీలనకి, ఈ ప్రార్థన.

అగితే, రాక్షసులు హనుమ మీదికి దూకుతారు కాబట్టి, ఎదుర్కొనే ధైర్యం ఉందా? లేదా? గమనించడానికిను ఈ ప్రార్థన. ఎదుర్కొంటే, రాక్షసుల బలవిశేషం కూడా, రామునికి చెప్పవీలైతుంది అని కూడా ఈ ప్రార్థన.

అరణ్యానికి వెదుతూన్న రాముణ్ణి, దళరతుడు కూడా ఒక రోజు అగి వెళ్లనున్నాడు. రాముడు ఆగలేడు. రామ భావభావన ఉన్న హనుమకూడా ఆగడు. ఆగలేడు.

(2) సహాయాలు చేయటంలో, వాక్కుద్వారా చేయడమూ పుణ్యప్రదమే. సంపాది చెప్పిన మాట ప్రకారమే కదా, సీత లంకలో ఉన్నదని హనుమ నిశ్చయించాడు.

బల-ధైర్య-వరాక్రమ-ధనాలు లేవప్పుడు వాక్యసాయమైనా చేయాలి. అది ఉపకారమే.

(3) తాను విడిపింపబడాలనే ఆలోచన, సీతమ్మకి లేనేలేదు. ఇక, ఇలా రావణుడు ప్రవర్తించకుండా, అతని ప్రవర్తనకు రాక్షసులు సహాయపడకుండా, లంకా నాశున్నే కోరుతోంది ఆమె.

ప్రతివ్యక్తికి నాభిమండి బయలుదేరిన వాయువు పై పైకి ప్రయాణించి హృదయాన్ని కంఠాన్ని కంఠం లోని శ్వాసతంత్రులను, వాదతంత్రులను స్పృశించి బయటికి వస్తుంది. ఏ ఏ తీగని స్పృశిస్తే వీణ ఏయే ధ్వని విస్తుందో అలాగే ఈ వాయువు కూడా ఏయే స్థానాన్ని స్పృశిస్తే ఆయాధ్వని కంఠం నుండి వెలువడే వాయువు ద్వారా బయటికి వస్తుంది.

అ,క,ఖ,గ,ఘ,ఙ,చ - అనే అక్షరాలు కంఠం నుండి, (కంఠ్యాలు)

ఇ,చ,ఛ,జ,ఝ,ఞ,య,ర,అనే అక్షరాలు తాలువుల నుండి (దోడల క్రింద ఉండే బాప్సిల్స్ తాంబూలు)

ఋ,ౠ,ల,ద,డ,ణ,ర,వ - అనే అక్షరాలు మూర్ధం నుండి (నోటి లోపల కొండలా ఎత్తైన భాగానికి ఈ నాలుకకొన తగులగా పలుకబడేవి)

శ,ష,ఢ,ద,ధ,న,ల,వ - అనే అక్షరాలు దంతాల నుండి (ముందువల్ల వెనుక ఉండే ఎత్తుకి నాలుకకొన తగులగా పలుకబడేవి)

ఉ,వ,స,హ,భ,మ - అనే అక్షరాలు ఓష్ఠల నుండి (రెండు పెదవులూ దగ్గర కాగా లేదా కలిస్తే పలుకబడేవి - ఓష్ఠాలు)

'వ' అనే అక్షరం పైదంతాలు క్రింది పెదవిని తాకగానూ - పుడతాయి. ఎవరికి వారు నోటిలో నాలుక ఎక్కుడ తగులుతుంటే ఏ అక్షరాలు పుడతాయో పరిశీలించు కోవచ్చు. కారణం భగవంతుడు అందరికీ ఒకే విధమైన ఏర్పాటు ఉన్న నోటిని ఇచ్చి ఉన్నాడు గనుక.

మరి అందరికీ ఇలాంటి నోరూ, దోడలూ, దంతాలూ ఉన్నా, కొందఱు మాట్లాడంలో యాస, అదో విధమైన తేడా కనిపిస్తుంది. కొందఱు అతిస్పష్టంగా, మృదు మధురంగా మాట్లాడతారు. ఇలా మాట్లాడటానికి కారణం మాటకీ ఉపకరించే నోటిలోని అవయవాలు సరిగా ఉండటమే కాదు. వ్యక్తికి భాషమీద ఉన్న అధికారం కూడా కారణం.

రాముని ఎదుట మొదటగా హనుమ మాట్లాడినప్పుడు లక్ష్మణునిలో రాముడు హనుమని గుర్తి చక్కని ప్రశంస చేసాడు. 'బహువ్యాహరతానేన న కించి దవభాషితమ్ - కస్య వారధ్యతే చిత్త ముద్యతాపే రరే రు' - 'ఎంతసేపు మాట్లాడినా ఏ లోపముూ దోషముూ లేకుండా మాట్లాడిన ఈ తీరు, కత్తి ఎత్తినవాణ్ణి కూడా ఆరాధించేవానిగా చేస్తుంది' అన్నాడు రాముడు.

ఈ మాట్లాడే శక్తిని ఎవరివారు? అంటే ఆశ్చర్యకరం ప్రశస్తమైన హనువులూ (దోడలు, మొటియు ఏ అక్షరానికి ఎంత వాయువుని వాడారో అంతే వాడగల శక్తి ఉన్న కంఠమునూ

వాదిలో పుట్టిన వాయువు (వాయువు త్రుడు) నేరుగా కంఠం నుండి పై పైకి పోయి శరీరానికి సూర్యమండలమైన అంగుడును తాకుతుంది. అంజనేయుడు పుట్టిన వెంటనే సూర్యుని వద్దకు పోయాడంటే ఇదే. వోటిలోని ఎత్తైన కొండలాంటి భాగమే 'అంజన' అంటే. ఈ వాయువు ఆ 'అంజన' భాగాన్ని తగిలితే పుట్టిన ద్వనియే 'అంజనేయుడు' అంటే. కాబట్టి అంజనేయుడంటే 'ప్రశస్తమైన వాక్కు' అని అర్థం.

ఇలాంటి ప్రశస్తమైన వాక్కు, ప్రశస్తమైన దౌడలు ఉంటేనే సాధ్యం కాబట్టి హనుమాన్ లేదా హనుమాన్ అంటే ఎదుటివారిని ఆకర్షించే విధంగా స్పష్టమైన కంఠస్వరంతో ఉదాత్త-అమదాత్త స్వరాల భేదాలతో వేదాన్ని వల్కివట్లుగా వలుకగలిగే విధానం కల దౌడలున్న వాడని భావం.

కేవల దూతలని చూస్తూ - కేవలం దావ్యమే వృత్తిగా గల దాసులని చూస్తూ - కేవలం దేవతలని చూస్తూ గాని - దూతగా + దాసునిగా + భగవంతునిగా, అంటే తగుణాలు ఒకనిలో కలవానిని చూడం. అతడే 'హనుమ'.

మగ్నీపునిలా రాజరికాన్ని చేయగలడు. రామలక్ష్మణుల్లా యుద్ధాన్ని చేయగలడు. గరుత్మంతునిలా ఎంతో వేగంగానూ, అతనికంటే ఎక్కువగానూ ఎగురగలడు. లక్ష్మణుడు చేయలేని దూతకృత్యాన్ని చేయగలడు. ఇంత శక్తి ఉన్నా సామాన్యపుకోరికలై అహంకారం ఏ మూలమునా లేకుండా ఉండగలడు. ఎవరిలోనూ లేని ఇన్ని లక్షణాలు కలిగిన ఒకే ఒక వ్యక్తి హనుమ.

బ్రహ్మకు వాహనం హంస. శరీరంలో పంచరించే ఉచ్చాసనిశ్వాసాలని 'హంస' అంటారు. అంటే వాయువనే అర్థం.

విష్ణువు వాహనం గరుడుడు. ఇతడు హనుమంతునితో అనేక వర్షాయాలు పోల్చబడతాడు. వాయువులో పంచరించే లక్షణమున్నవాడు.

'గరుత్మానితి విశ్వాతః ఉత్రమ వృర్వనక్షిణామ్ -

పక్షయో ర్యధ్వం తస్య తావ ద్దుజ్జలం తవ'

(జాంబవంతుడు హనుమతో సైమాలని పలికాడు) గరుత్మంతునితో సమానం కలవాడని దీని భావం. కాబట్టి విష్ణు ఆలయాలలో ధ్వజస్తంభం క్రింద 'హనుమ' విగ్రహాన్ని ప్రతిష్ఠిస్తారు. విష్ణువుకి ధ్వజం అంటే వాహనం గరుడుడుగదా! ఆ గరుడుడూ ఈ 'మారుతీ' ఒకడని చెప్పేందుకే ఇలాంటి ప్రతిష్ఠ చేస్తారు.

ఇక శంకరుని వాహనం వృషభం. వృషభం అంటే ఎడ్డు. శివాలయాలలో ఉండే ధ్వజస్తంభం క్రింద కూడా అంజనేయ ప్రతిష్ఠ సాగుతుంది. అంటే శివవాహనంతో సమానుడని దీని భావం.

'చత్వారి శృంగా త్రయో అన్య పాదా
 ద్వే శీర్షే నస్త హస్తాసో అన్య
 త్రిథా బద్ధో వృషభో రోరపితి
 మహాదేవో మర్త్యాగ్ం ఆవివేశ' అనే వేద వాక్యం శివహాసమై న ఎద్దుని శబ్దంతో
 పోల్చి చెప్పింది.

ఈ ఎద్దుకి కొమ్ములు నాలుగట. (1) యోగులకి మాత్రమే విన్పించే శబ్దం పేరు
 'సర'. (2) మహర్షులకి కూడ అర్థమయ్యే శబ్దం 'పశ్యంతి'. (3) ఎవ్వరిమటుకు వారు
 తమ హృదయంతో మాట్లాడుకొనే శబ్దం 'మధ్యమ'. (4) మనం పరస్పరం మాట్లాడుకొనే
 శబ్దం 'వైఫరి'

ఈ ఎద్దుకి కాళ్లు మూడట. భూత - భవిష్యత్ - వర్తమాన అనే కాలాలు
 మూడున్నా.

ఈ ఎద్దుకి తలలు రెండట. నిత్యం - అనిత్యం అనేవి.

ఈ ఎద్దుకి ఏడు చేతులట. ఏడు విధక్తులూ ఏడు చేతులు.

ఈ ఎద్దుకి కట్టు లాళ్లు మూడట. నాభి - హృదయం - కంఠం లేదా హృదయం
 - కంఠం లేదా శిరస్సు అనేవి. అలాటి ఎద్దు వేసే అంకె 'శబ్దం' అనేది. దీనిని బట్టి ఈ
 ఎద్దు కూడ శబ్దమే అయింది.

ఇలా త్రిమూర్తుల వాహనమైనవాడు హనుమ. శివ - విష్ణువుల ఇద్దరినీ దృష్టి
 ఎదురుగా ఉండే ర్వజస్తంభం క్రింద ఉన్న హనుమహిద పడుతూ ఉంటుంది. అంటే ఆ
 ఇద్దరినీ దృష్టిశక్తిని భరించగల అద్వితీయ దేవత 'హనుమ' అన్నమాట.

వివాహానికి సంబంధించిన నమావేశం జరుగుతూంటే ప్రవేశించి రాముణ్ణి తనతో
 తీసుకొని పోయి ఆతనికి వివాహాన్ని చేపేతవలెకూ ఉండి సీతమ్మతో రాముణ్ణి
 కలిపినవాడు విశ్వమిత్రుడు.

రావణుడు ఎత్తుకుపోయిన సీతమ్మజాడని రామునికి తెలిపి తాత్కాలికంగా
 విడిపోయిన వారిరువురినీ శశ్వతంగా కలిపినవాడు హనుమ.

రోకరీత్యా తనని భర్తవిడిచాడనే అపఖ్యాతికి గురి అయినా (వైకుంఠానికి
 సీతమ్మని పంపించడంబట్టి రాముడు సీతమ్మని ముందుగా ప్రయాణం చేయిస్తే అనిజాన్ని
 గ్రహించినవాడు వాల్మీకి) ఆ సీతమ్మని ఆదరించి సీతారాముల చరిత్రని రామాయణం
 ద్వారా రోకానికి ప్రచారమొనరించాడు వాల్మీకి మహర్షి.

రామాయణానికి ఈ ముగ్గురూ మూడుకట్ట.

36వ సర్గము

తల్లీ ! ఇదిగో ! ఉంగరం తీసుకో !!

“వానరో హమ్మహాభాగే దూతో రామన్యధీ మతః రామనామాంకితం చేదం పశ్య దేవ్యంగులీయకమ్ | ప్రత్యయార్థం తవానీతం తేన దత్తం మహాత్మనా | (2-3). గృహీ త్యా ప్రేక్షమాణా సా భర్తు కరవిభూషణమ్. భర్తారమివ సంప్రాప్తా జానకీ ముదితా భవత్ (4)”. హనుమ ఇలా అన్నాడు.” ధీమంతుడైన రాముడు, వానరుడైన నన్ను దూతగా పంపుతూ, నమ్మ వీలయ్యేందుకు నీ కిమ్మని, ఈ ‘రామ’ అనే అక్షరాలున్న ఈ ఉంగరాన్ని ఇచ్చాడు. (1) నీ దుఃఖాలు తొలగుతాయి. ఉరట పొందు” అని వల్కుతూ అటచేతిలో ఉంచుకొని, “ఉంగరాన్ని చూడు” అన్నాడు.

ఆ ఉంగరాన్ని తాను తీసికొని, (2) పరిశీలనగా చూస్తూ, తన భర్తను పొందినంత ఆనందం పొందింది. సిగ్గుతో, సంతోషంతో, ఆమె దేహం పులకరించి హనుమను మెచ్చుకొంటూ ‘నాయనా వావరా ! 100-యోజనాల సముద్రాన్ని దాటిన నీతో, రాముడు పంపిన నీతో మాట్లాడుతున్నాను మనసువిప్పి. భయం - సంభ్రమంవద్దు. నా భాగ్యంవల్ల వారిద్దరూ కుశలమని తెలిపి సంతోషం. ఈ భూమిని దహింపగల సమర్థుడెందుకు ఇంతకాలం ఊరుకున్నాడు ? ఆయనకు మిత్రులూ - సహాయపరులూ లేరా ? దైవంమీద భారం వేయక తనవంతు పురుష ప్రయత్నం కూడా చేస్తున్నాడా ? (3) మా అత్తల - మఱుదుల క్షేమసమాచారాలు తెలుస్తున్నాయా ? భర్తాడు నా రక్షణకోసం మంత్రి రక్షణలో అడ్డొహణి (4) సైన్యాన్ని పంపిస్తాడా ? సుగ్రీవుడు సైన్యాన్ని ఇస్తే, రాముడు యుద్ధయాత్రకి వస్తాడా ? మహారాజ్యానికి వచ్చినా, రాజ్యం విడిచినా, దుఃఖభయాలు ఆతనికి లేవు. (5) అలాటి మనోధైర్యంతోనే ఉన్నాడుగదా ! తల్లి-తండ్రీ ఇంకెవరిమీదా, నాతో సమానమైన స్నేహం ఆతనికిలేదు. (6) నాకూ అలాటి స్నేహమే ఉంది. ఆయన సంగతి తెలిపేవటకే జీవించాలని ఆకాంక్ష అని రాముని మాటలను వినడానికై విరమించింది.

హనుమ తేతులుజోడించి, తలవంచి, ‘అమ్మా ! నువ్విక్కడ ఉన్నట్టు ఆయనకు తెలియదు. ఒకప్పుడు దేవేంద్రుడు తన భార్య జాడ తెలియక, ఎలా వెంటవే తీసికొనిపోలేదో, ఇదీ అలాటి కథ. నేను వెళ్లి చెప్పగానే అక్కే సైన్యంతో వచ్చి, ఎవరు అడ్డొచ్చినా అగక, యుద్ధంలో లంకని నిర్మూలం చేస్తాడు. ఐరావతం మీద ఇంద్రునిలా, ప్రానవణి వర్చతంపై రాముణ్ణి తొందరలో చూస్తావు. నీ వియోగంలో తిండి-నిద్ర-కర్తవ్యాలు విడిచాడు. నిత్యోక పరాయణునిలా ఉంటాడు. నీ పేరే జపిస్తూ ఉంటాడు-నిన్ను పొందాలని ప్రయత్నిస్తున్నాడు” అని యథార్థాన్ని చెప్పాడు.

(1) ఈ ఉంగరంలో 3 మణులు బిగింపబడి ఉన్నాయి. పై పరుసలో ఒకేమణి, క్రింది పరుసలో ఒకటి ప్రక్క మరోటిగా రెండు మణులున్నాయి. కుశద్వజాడనే పేరుగల వేదవతి (సీతా పూర్వరూపం) తండ్రి తపస్సు వేదవతి తపస్సు, 2 మణులలో నిక్షిప్తం చేయబడి, జనకునికి సీతతో నాగలి వాలులో కప్పించాయి. ఈ రెంటితో, సీతమ్మ పెళ్లిలో ఒక మణిని కలిపి అంగుళీయకం చేయించాడు జనకుడు. ఈ మణిలో, రాజైన వ్యక్తికి, వంశవరంపరానుగతంగా వచ్చే, సూర్యవంశపు శక్తి, ఆవహించేస్తారు. అలాటి 3 మణులతో ఉన్నది అంగుళీయకం.

రామునికి యౌవ రాజ్య పట్టాభిషేకం కోసం ఏర్పాటు కాగానే, హామీడు ఆ సూర్యవంశ శక్తిని మణిలో నిక్షిప్తంచేసాడు. కాని భంగమైన కారణంగా రాముడు పాదుకలపై నిలబడి, తన ద్వారా, ఆశక్తిని పాదుకలలోకి పంపించివేసాడు. ఆ సూర్యవంశ శక్తి, పాదుకలలో ఉన్న కారణంగానే, రావణుడు గాని, ఇతర దేశాధీశులు గాని, రాజాలేని అయోధ్యపై, దండెత్త లేకపోయారు. ఇలాటి అంగుళీయకం, తాను రాజైతే, రాజ్యాధికార ముద్ర బెతుంది. 14 సంవత్సరాల పిమ్మటనే, దీనికి ఈ అధికారం వస్తుందని భావించాడు. భరతుడూ, రాముడూ చిత్రకూటంలో కలిసి నవ్వుకు, ఒక అంగీకారానికి వచ్చారు. 'త్వం రాజా భరత! భవ స్వయం నరాణాం-మన్యానా మహమపి రాజరాజ్నాగాణామ్ - గచ్ఛ త్వం పురవర మద్య సం వ్రహ్మన్త - సంహృన్త స్వహమపి దండకాన్ ప్రవేక్ష్య'. అని 'ఒ భరతా! నువ్వు మానవులకి రాజావి కా! నేను రాజరాజాని (చక్రవర్తిని) బెతాను. ఎలుగుబంట్లకి రాజా జాంబవంతుడైతే, నేను ఆ రాజాకి రాజాని. కోతులకు రాజా ముగ్ధీవుడైతే, నేను ఆ రాజాకి రాజాని. ఆలాగే పక్షిరాజులు జటాయు సంపాతులకి రాజాని. ఇలా రాజైన నీ కంటే పెద్ద - రాజరాజా - ని. మానవులు కూడ ఒక జాతియే కాబట్టి మానవరాజైన నీకూ రాజానే - అన్నాడు రాముడు. అలాటి రాముని రాజ్యాధికార ముద్ర ఈ అంగుళీయకం.

అది సువర్ణ (చక్కని 'శ్రీ, రామ' అనే అక్షర రూపంలో మణులున్న) - సువర్ణ (మంచి వన్నెగల) సువర్ణ (బంగారపు) అంగుళీయకం. దీన్ని సీతమ్మకు రాముడు పంపాడు. 'అప్రమేయం హి తత్రేజ్ యన్య సా జనకాత్మజా' - రాముని శక్తి మొత్తం సీతమ్మది. అందుకే సీత వెళ్లిపోగా, తేజస్సు క్షీణించిన రాముడు, లక్ష్మణుని చెంత బాపురుమన్నాడు నిత్యమూ. సహజ తేజస్సున్న సీత మాత్రం, వీడున్నన్నట్లు నటించి, దేవరహస్యం బయట వేయకుండా, రావణుణ్ణి జేస్తావని బెదిరించి, తాను బెదరకుండా

ఉంది. అలాంటి సీత వద్దకు, ఆమె తనశ్శక్తి దాగి ఉన్న ఉంగరాన్ని, రాముడు పెంపాడు. ఏ తనశ్శక్తి దాగి ఉన్న ఉంగరాన్ని, రాముడు, పెంపాడో, ఏ తనశ్శక్తితో ఇంతదూరమూ కథనడిపాడో, ఆ క్షణి సీత వద్దకు వెంపుతున్నాడు. అరణ్యంలోని మహర్షులంతా, 13 ఏండ్ల కాలంలో ఇచ్చిన తనశ్శక్తి, రావణ వదకు చాలును. పైగా రాజముద్రిక అయిన, ఈ ఉంగరం ఆమెకిచ్చాడు, అంగుళీయక మిచ్చివేయడమంటే, రాజ్యాన్ని విడవడమని అర్థం. అందుకని, రాజ్యం కూడ, సీత ముందు తృణప్రాయమవే భావనతో పెంపించాడు. ఈ భావన ఆమెకుండడం బట్టి ఆమెకు, పెళ్లివాటి ఆనందం కంటే, అంగుళీయకం పొందిననాటి ఆనందం వేయిరెట్లని తర్వాతివారు వ్రాసారు.

(2) ఆ ఉంగరాన్ని అంజనేయుడామెకు ఈయలేదు. తన అజతేతిలో పెట్టుకొని 'పశ్య' చూడు అన్నాడు. ఆమె 'గృహీత్యా' తీసికొంది. హనుమ రామునికీ చూడమణిని మీద కాలంలో ఇస్తాడు. రాముని చేయి క్రిందుగా, హనుమ చేయి పైవా ఉంటుంది. కాని అమ్మవారి చేయివెప్పుడూ క్రిందుగా ఉండదు. అంగుళీయకం అంజనేయుడిస్తే, ఆమె తీసికొంటే, సీతమ్మ చేయి, క్రింద ఉండాలి. అందుకే ఆమె, తానే తీసికొంది గాని క్రింద చేయి ఉంచి గ్రహించలేదు. తన తనస్సూ, తన తండ్రి తనస్సూ నిక్షిప్తమైన ఉంగరం కాబట్టి, అధికారం తనదని అనుమానం లేక తీసికొంది. ఇక ఆ ఉంగరం, ప్రణయకావే సందర్భంలో పెంపెంగా పెట్టుకొన్నది. ఇవన్నీ కూడ ఆమెకు గుర్తువచ్చాయి. స్వామి రావోయేముందు ఆయన లాంచూలు వచ్చినట్లు, రామాగమనానికి ముందు అంగుళీయకం వచ్చిందని, ఆమెకు ఆనందం కల్గింది.

(3) పూర్వపు గ్రంథాలే 'గాలిలో దీపం పెట్టి దేవుడా !' అనమనవు. పురుష ప్రయత్నం చేసి, దైవసహాయం కోరమన్నాయి.

(4) 21870 రథాలూ, 21870 ఏళ్లూ, 85610 గుట్టలూ, 1,09,350 కార్పలమూ కలిపి 2,18,700 మొత్తం పేన అక్షోహణి.

(5) పూర్వం వారికి, స్త్రీల విషయంలో గౌరవం ఉండేది కాదని, తెలియనివారు- పాపం ! వాపోతూ ఉంటారు. 'న చాన్య మాతా న సీతావ నాన్య స్నేహో ద్విశిష్టోద్భవ మయా సమో వా'-తల్లి తండ్రి కంటెకూడా నా యందున్న స్నేహం గొప్పదని సీత రాముణ్ణిగూర్చి అంది.

సీతని రాముడు, ఒక భార్యని గౌరవించవలసిన తీరులో సరిగా చూడలేదని వేటి వారు ఎందఱో అంటుంటే, సీత, ఆ మాట అనకపోవడం గమనించింది. అయినా సీతకు తెలియని రాముని హృదయం, వీరికి తెలిపిందంటే పరమాత్మ ఆశ్చర్య పడాల్సిందే!!.

37వ సర్గము

వీవు ఎక్కడ రాము - రాముడే రావాలి!

“హనుమా ! రాముడు నన్నే తలచుకొంటున్నాడన్న మాటలు అమృతంలా, కోకిల్లున్నాడన్న మాటలు విషంలా ఉన్నాయి.

వృక్షకీ పశ్యర్యం కల్గినా, ఆవద వచ్చినా, అది తన ప్రతాపం అనుకోరాదు. దైవం, నాణ్ణి త్రాడులో కట్టి తన ఇష్టానికి అనుగుణంగా ఈడ్చుకుపోతాడు.

రావణుడు పెట్టిన సంవత్సరం గడువుకే 2 నెలలే మిగిలి ఉంది.

సోదరుడైన విభీషణుడు చెప్పినా, నన్ను రామునికి అప్పగించడానికి ఇష్టపడని రావణుడు మృత్యువుని పొందడానికి ఇష్టపడుతున్నాడు. విభీషణ పుత్రిక అవలా, భార్య సయూ చెప్పినా వినలేదు రావణుడు.

నన్ను నా రాముడు పొందుతాడనడానికి నా అంతరాత్మ పరిశుద్ధిగా ఉండడమే కారణం.

ఏ సహాయమూ లేక 14 వేలమందిని జనస్థానంలో చంపిన రామునికి రావణుడు ఒక లెక్కా?” అంటూ కన్నీరు కార్చింది (1).

మారుతి విని, ‘తల్లీ ! నీ వార్తవిని రాముడొస్తాడు. కాని ఇప్పుడే నాకో ఉపాయం వచ్చింది. మెత్తని రోమం కల నా వీపు ఎక్కు. వోమ ద్రవ్యంలా అతి పవిత్రంగా నిన్ను తీపికొని రాముని వద్దనే ఆగుతాను.

రావణునితో సహా లంకవి ఎత్తుకుపోగల బలం నాకుంది.

‘యథైవాహ మిహప్రాప్త స్తథైవాహ మనంశయా’

ఎలా వేనోచ్చాసో అలా తీపికొని వెడతాను. రా తల్లీ !’ అన్నాడు. ఆ మాటలు సీతమ్మ విని ‘నీ కు బుద్ధి ఇప్పుడు తెలిపింది నాకు. అర్చకరీతంకం వీవు, నన్నెలా తీపికొని పోగలవు ?’ అంది. ఆ మాటలు మారుతికి కొత్త అవమానంలా అనిపించాయి. (నవం పరిభవం కృతమ్).

ఈమెకు నన్నుకం కల్గడానికి, తన రూపం చూపాలని భావించి తెట్టు దిగి, తన ఎట్టని ముఖం, వజ్రవణాలూ, దంష్ట్రలూ చూపుతూ, పర్వతంలా పెద్ద కరీరం వేసాడు.

ఆ రూపం చూచి 'హనుమా ! నీవాయు నమాన గమనం, అగ్నివంటి తేజస్సు, నముద్రం దాటి వచ్చే శక్తి ఎటుగుదును. కాని, నీ మీద వేగంతో వస్తూంటే, నేను నముద్రం చూచి భయపడవచ్చు. (2)

నన్నెత్తుకొని పోతున్నావని, రాక్షసులు వెంటాడి యుద్ధం చేస్తూంటే నాకు భయం కలుగుచు. లేదా క్రిందవద్ద నన్ను రాక్షసులు తీసికొని పోవచ్చు. చంపివేయవచ్చు లేదా అనలు కనుపడకుండా దాచివేయవచ్చు. మళ్ళీ కథ మొదలౌతుంది. నీ ప్రయత్నం వ్యర్థమౌతుంది.

సీతో నేను రావడంకంటే, రామునితో వీపు రావడం మంచిది. నాకేమైనా అయితే వాసరులతో సహా ప్రాణాలు విడుస్తారు రామలక్ష్మణులు. అదీ కాక, పవిత్రమైన నేను, రాముని తప్ప ఇతర పురుషుని (3) స్పృశించను. ఆ నాడు నేను నా స్వాధీనంలో లేక రావణునిచే స్పృశింపబడ్డాను. రావణుణ్ణి బంధుమిత్ర, సవరివారంగా పథిస్తే అది రామునకు (4) తగినది కాని ఇలాతీసుకు పోవడం కాదు. రామలక్ష్మణులని తోడు తీసుకురా ! నన్ను సంతోష పెట్టు!" అని దీనురాలై పల్కింది సీత.

విశేషాలు

(1) కందమూలాలు తినే రాముడు మాంసాన్నే తినే 14 వేల మంది రాక్షసుల్ని చంపాడు. మాంసంతినే రావణుడు ఒక్క గ్రద్ద (జిటాయు)ని చంపలేక పోయాడు.

ఎదురుగా, మాటువేషం లేక, ధైర్యంగా రాముడు రాక్షసులని చంపితే, చాటుగా, సంన్యాసిరూపంతో, భయంతో రావణుడు స్త్రీని ఎత్తుకొచ్చాడు.

శత్రువులకి కూడా అభయం రాముడిస్తూంటే, దేవతలని లెక్కచేయనని పలికే రావణుడు వరాహపేరిట వారినే యాచించుతాడు. దీన్ని బట్టి రామ రావణ బలదైర్యాలు సీతకి స్పష్టంగా తెలుసు.

(2) 14 వేల రాక్షసులని నటికీతే చూచిన సీత, గాయాలతో, పూచిన మోడుగ వృక్షంలా ఉన్న రాముణ్ణి చూచిన సీత, రావణ యుద్ధాన్ని జిటాయువుతో చూచిన సీత, యుద్ధం అంటే భయపడుతుందా ?

లంకకి ఇష్టంలేకండా పోతున్నప్పుడే పడిపోని సీత, కావాలని బయలు దేరి రాముని వద్దకు వెళ్లేప్పుడు పడిపోతుందా ? తాను వచ్చాక రావణునితో ఇక యుద్ధం ఎందుకని రాముడనుకోడని తనకు తెలియదా ? (రాముడు 2 మూటలు మాట్లాడడు

గదా) రాక్షసులూ-వాళ్ల బాధలూ-రావణుని మాలలూ కంటే భయం కరమూ సముద్రం? ఇలా చెప్పడం కేవలం రాముడే వచ్చి రావణవధ సాగించాలని చెప్పడానికే.

విధివణుడు రావణునకు చెప్పిన సీతవాక్యం, రావణుడు వినని వాక్యం ఒక్కటే. "రావణా! పెద్ద పత్తిలో ఉన్నదీపం తొందరగా ఆరిపోయేటట్లు, నీ తపఃఫలం, ఈ ఆధర్మవలన తొందరగా నశించి, నీకు చావుని తెస్తుంది. కుండలోనుండి మణు కుండలోనికి నూనెని పోస్తే, నూనె పరిమాణం తగ్గినట్లు, సీతావహరణాన్ని సమర్థించే ఎండలో చరిస్తే, అంత తపశ్శక్తి తగ్గుతుంటుంది. ధర్మాన్ని, రక్షణే రక్షిస్తుంది గాని ఆధర్మ చర్య-ధర్మరక్షని చేయదు" అనేది.

(3) "నవన వాసుదేవోఽయం సాక్షాత్పురుష ఉచ్యతే - వాసుదేవు డొక్కడే పురుషుడు నా దృష్టిలో - కాని లోకదృష్టిలో నీవూ - రావణుడూ కూడ పురుషులే. నా వశం తప్పిన స్థితిలో రావణుడు స్పృశించాడు నన్ను. అది నా తప్పుకాదు. తెలిసిన పుణ్యం ఎక్కి ఎలారాను?" అని సీత ప్రశ్న.

I.P.C. Section 24 కూడా ఇలా చెప్పుంది. "Nothing is an offence which is done by a person, who is compelled to do it, by threat" అని.

(4) రాముణ్ణి రమ్మనమనడానికి కారణాలు :-

- (1) సీతమ్మకు ఏ మాత్రమూ లంక-రావణుడు అంటే భయం లేకపోవడం - చాలా మంది అనుకూలేటట్లు ఆమె దీనంగా నిడుస్తూ ఉండకపోవడం (యథా పితృర్న హే - మా నాన్న ఇంటల్స్ ఉన్నంత దైర్యంగా లంకలోనూ ఉంటానని ఆయోధ్యలోనే రామునితో అంది సీత)
- (2) సీతని హనుమ తీసికొని వెళ్లి ఉంటే హనుమ లేకపోతే రామునికి సీత అభిని ఉండేది కాదని అంతా అంటారు.
- (3) రావణుడు పరస్మిని ఆపహరించినందున శిక్ష ఉండదు.
- (4) సీత తన ప్రాణాలని తాను రక్షించుకొని పోయింది గాని, మా ఉసుపట్టిం చుకోలేదని, ఎత్తుకు రాబడిన స్త్రీలు దుఃఖిస్తారు,
- (5) రావణుని చంపుతానని ప్రతిజ్ఞ చేసిన రాముని మాల అబద్ధమౌతుంది." అనేది.

38వ సర్గము

చూచానుబాని చూచుచును - కాకకథ వినిపించు!

హనుమ ఇలా అన్నాడు. "ఓ తల్లీ! ప్రీతి తగినట్లు, పవిత్రతా దర్శానికి అనుగుణంగానూ భయాన్నీ, వినయాన్నీ చూపావు.

లోకంలో ఏ ఆడుదీ ఇలాచెప్పదు. రావణుడు నీతో సంభాషించిన తీరు, ఉరికై నీ ప్రయత్నం, రామునికి తెచ్చాను. వెంటనే తీసికొని పోయి సంతోషపడవాలనీ, నా సామర్థ్యం 'ఇంత' అని చెప్పాలనీ, వీవు నెక్కి రమ్మన్నాను. రానంటున్న నువ్వు ఏదైనా ఆయన నమ్మకంకోసం గుర్తుగా ఇవ్వు - అని ప్రార్థించాడు మారుతి.

వెంటనే సీత కన్నీరు కారుస్తూ "హనుమా! ఒకప్పుడు చిత్రకూటానికి ఈశాన్యంలో, మందాకినీ తీరంలో, సిద్ధా శ్రమమనే ప్రదేశంలో ఋష్యా శ్రమాలలో ఉన్నాం.

ఇం క్రీడల పిమ్మట, ఆయన నాలొడ్డపై తలపెట్టి నిద్రిస్తే, ఒక కాకి నా చుట్టూ తిరుగుతూ నన్ను ముక్కుతో గీరింది. మట్టిగడ్డతో కొట్టి నా అలాగే నన్ను గీరుతుంటే, వడ్డాణం తీయ బోయాను కొట్టడానికి.

కాకిని కొట్టడానికి ఒడ్డాణం తీస్తున్నానని నా భర్తనన్ను వేళాకోళం చేసాడు.

కాసేపు వేను - ఆ తర్వాత ఆయన, ఇలా నిద్రపోయాం.

కాకి వచ్చి నా ప్రసంగమీది బొడిపె పై గీరితే, రక్తం రామునిమీద పడింది. అంతే! తామలా మసలుకొడుతూ, దేవేంద్ర పుత్రుడైన కాకిని చూచి, కూచున్న దర్శాసనం నుండి దర్ప తీసిమంత్రించి బ్రహ్మాస్త్రం చేసి వేసాడు (1).

ముల్లోకాలూ, చివరికి తండ్రి అయిన ఇంద్రునీ శరణువేడితే, రాముని శరణువేడమనగా, చివరికి నా భర్తవద్దకే వచ్చింది.

దానికోరిక మేరకు, దాని కుడికంటిని బ్రహ్మాస్త్రం దహించింది. ప్రాణాలు నిల్చిన కారణంగా, దశరథ దాశరథులకు (రామునికి) నమస్కారాలు చెప్పిపోయింది కాకి.

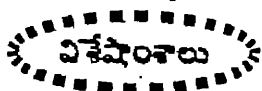
ఒక కాకిపై బ్రహ్మాస్త్రం వేసిన రాముడు, ఎందుకు ఉపేక్షిస్తున్నాడు? నేనేదో హింస చేసి ఉంటాను (2)" అని మళ్లీ కన్నీరు కార్చి ఇలా చెప్పసాగింది.

“హనుమా! కౌసల్యానంద వర్తమనికి నా సాష్టాంగ ప్రణామాలు. దుర్లభమైన విశ్వర్యం విడిచి, అరణ్యానికి వచ్చిన లక్ష్మణునికి నా క్షేమ వార్త చెప్పు. లక్ష్మణుణ్ణి చూస్తూ, రాముడు తండ్రి బాధని మఱచి పోతున్నాడు. కార్యకర్తనీ, రామదుఃఖావహర్తనీ నీవు. ఒక నెల రాలాక నన్నిక రావణుడు బ్రదుకనీయడు, ఇది టీపికొని రామునికీయ్యు” (3) అని దివ్యసుందరమైన (కొప్పులో పెట్టుకో వీలైన) చూడమణిని (3) హనుమకీస్తే, వ్రేలికి తొడుగుకున్నాడు.

ఆమెకి ప్రదక్షిణ నమస్కారాలు చేసాడు.

దేహం-సీత పక్కన ఉన్నా, హనుమ మనస్సు-రాముని వద్దకు పోయింది.

తిరుగు ప్రయాణమై నాడు.

(1) మంత్రించి వేసే ఆయుధం ఆస్త్రం. చంపడానికి, వైద్యంచేసి రక్షించడానికి, ఉపయోగించే ఆయుధం శస్త్రం. శస్త్ర చికిత్స అంటే ఇదే. మంత్రం పనిచేయాలంటే నియమ నిష్ఠలుండాలి.

సీతా దుఃఖంలో పడ్డ రాముడు, రావణ వధని మరచాడా? అనే అనుమానమున్న దేవతలు, దేవార్థక్షుడైన ఇంద్రపుత్రుణ్ణి కాకిగాచేసి, సీతమ్మపైకి పంపారు. స్వస్థతలో ఉన్నప్పుడు, మంత్రం పఠించి విడిస్తే పలిస్తుంది.

కాని, రాక్షసులు నిశాచరులు. రాత్రిభాగంలో వధించే లక్షణం వారిది. అలాంటి వారిని చంపాలంటే రాత్రి - పగలు భేదంలేక, శస్త్రాలకంటే ఆస్త్రవర్షాన్ని కురిపించాలి. దేవతలు రామునికి ఆస్త్రవిద్య, నిద్రాకాలంలో కూడా పనిచేస్తారా? అని పరీక్షించడానికి, దేవేంద్ర పుత్రుణ్ణి ఆస్త్రం విడిచేంత కోపం తెప్పించే సీతాబాధని చేయమని పంపారు. పలితం ద్వారా దేవతలకి దైర్యం కలిగింది.

అల్ప ప్రాణి అయిన కాకిమీద, బ్రహ్మాస్త్రం ‘నా కోసం’ వేసాడనే ఆనందం అమ్మవారిది. అందుకే తనకంటేటి గౌరవమిచ్చిన ఈ కథని, హనుమతో చెప్పి, చెప్పమంది.

(2) సీతమ్మ అయినా, మానవ సహవాసం కల్గేసరికి తప్పులు చేయక మానలేదు.

(1) అయోధ్యని వీడేటప్పుడు, తనని టీపికొని పోనన్న రామునిలో ‘నీవు ప్రేమి’ అంది.

(స్త్రీయం పురుష విగ్రహమ్) (2) నిష్కారణంగా, మరీచవధ కాలంలో లక్ష్మణుణ్ణి అనరాని మాటలు అంది. దేవరహస్యం ప్రకారం ఇవి నిందలు కావు

‘భోగే భవానీ, పురుషేషు విష్ణుః, క్రోధే చకాలీ, సమరే చ దుర్గా’

ఒకే స్త్రీ శక్తి, భోగాలని అనుభవిస్తూ భవానిగా, పురుషరూపాన్ని దరించి విష్ణువుగా, క్రోధం కల్గినప్పుడు ‘కాలిక’గా, యుద్ధంలో దుర్గా రూపంతో ఉంటుంది.

కాని లోకీకంగా అతల్లి స్త్రీ అనడం పాపమే కదా!

అలాగే లక్ష్మణుడు పర్వతాలనుండి వెళ్లకపోతే రావణుడు తమని అపహరించడు. రావణావధ కుదురుదుకదా! కాని పైకి అవి (లోకకర్షణలో చూస్తే) పాపాలే. అందుకే ఆమెకు శిక్ష ‘అశోక వనవాసం’. (కారాగారంలో వసాచం).

భగవంతుడైనా దోషం చేస్తే శిక్ష నుండి తప్పించుకొనలేడు - అనడానికి పై దోషాలు చేసిన సీతమ్మ సాక్ష్యం.

(3)స్త్రీలు మామూలుగా కొప్పు పెట్టి, పూలు దరించడం వంశప్రదాయం. ఆ రోజుల్లో జడ వేసికొనడం, దుఃఖంతో ఉన్నానని తెల్పడానికి సంకేతం ఆ సీత. బడను దరించి, అందునా (ఏకవేణి ధరా లేదా ఏక జలాధరీ) బడవి ఒక్కటిగా వేసికొని, తన దుఃఖాన్ని సూచిస్తోంది.

కొప్పుకి పైన పెట్టేది (నాగరం - కొప్పుబిల్ల) చూడమణి. దీనికి ఉంగరంలావే ఖాలీ వోటుంది. దాంట్లో తలజాబ్బు దూర్చి అరింకరిస్తారు.

ఆ చూడ మణివే ఈయదానిక్కారణం, రాముడు రావిని , వెంటనే సీతరని గుర్తింపగలదు కాబట్టి. ఎప్పుడూ పాదాభినందనం చేసే ఆమెపైకి లేచేప్పుడు, రామునకు ముందుగా కన్పించేది, ఈ చూడమణియే.

ఇప్పుడూ సీతా దర్శనానికి ముందు, రామునికి చూడమణి దర్శనమే

కాబట్టి ‘సీత రాదోయ్’

దర్శనం కావడమే - అని గ్రహించు.

39వ సర్గము

అమ్మా! రావణ వధ తప్పదు!

‘మణిం తు దృష్ట్వ రామో వై త్రయాణాం సంస్మరిష్యతి |

వీరో జనన్యా మమ రాజ్ఞో రశరథస్య చ | (2)’

‘హనుమా ! ఈ చూడమణి-మా తల్లినీ, నన్నూ, దశరథుణ్ణి - రామునికి గుర్తుచేస్తుంది. దశరథ సమక్షంలో మా అమ్మ, వివాహకాలంలో రాముడు చూస్తాండగా, నాకు అరింకరించింది (1). ఇక నీవే, నా దుఃఖం తీరేలా సందేశం చెప్పి, రాముణ్ణి రప్పించాలి’, అని సీత అంది.

వానరులు శీఘ్రంగా వస్తారనీ, ఎవ్వరూ రామబాణాలకు ఎదురు నిలబడలేరనీ చెప్పి, బయలుదేరి బోతుంటే హనుమని అపి, జానకి ఇలా అంది.

“మారుతీ ! మటుగున్నచోట ఒకరోజు విశ్రమించి వెళ్లు. (1) నువ్వుంటే నా దుఃఖం కొంత ఉపశమిస్తుంది. తిరిగి వచ్చేవటకూ నా ప్రాణాలు నిలుస్తాయో ? లేదో? అయినా ఒక అనుమానం.

సముద్రాన్ని, గరుత్మంతుడూ, వాయుదేవుడూ, నువ్వు మాత్రమే దాటగలరు గదా! ఎలా వానరులందరూ రాగలరు! పైగా నువ్వు అందటికంటే బలవంతుడివి. ఆ అల్పబలం కల వానరులు, ఎలా రావణవధకీ సహాయం ఔతారు?

రావణుణ్ణి చంపి, రాముడు నన్ను తీసికొని పోతేనే, నాకు అది కీర్తికరంగా అవిస్తుంది. కాబట్టి (వానా దర్మ మనావుహా) (2) రాముడిక్కడికి వచ్చేలా, మూల సహాయం చేసి పుణ్యం కట్టుకో. బలానికి, వానరులని తోడు చేసి కత్తిని పాండు.

లంకని ద్వంసం చేసి, రావణ సంహారం జరిగితేనే, (3) రాముని కౌరవరైత్యాలు లోకానికి తెలుస్తాయి” అని సీతమ్మ పలికింది.

స్పష్టంగానూ, అర్థవంతంగానూ సీతమ్మ పలికిన పలుకులు విని హనుమ

‘మర్దిశిష్టాశ్చ తుల్యాశ్చ సంతి తత్ర మౌకుః |

మత్తా ప్రత్యవరః కశ్చిన్నాస్త మగ్రేన వన్నిధౌ | (38)

మా ప్రకృష్టా ప్రేష్యంతే ప్రేష్యంతే హి హరి జనా | (39)

“అమ్మా! సుగ్రీవుని వద్ద, నా కంటే బలిష్ఠులూ, నాలో సమానులూ ఉన్నారు గాని, నా కంటే తక్కువ వారు లేనేలేరు. అయినా, అందరిలోకి తక్కువవాణ్ణి ఇలాటి పనులకి పంపిస్తారు గాని, పెద్దవారిని పంపించరు గదా! (4). అందుకని, బాధపడకు.

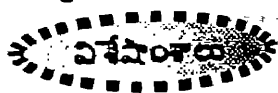
రోహిణి చంద్రునితో కూడినట్లు, నువ్వు రామునితో చేరగలవు. నా వీవుపై రామలక్ష్మణులు వచ్చి, లంకని ద్వంసం చేసి, రావణుణ్ణి చంపి, నిన్ను తీసుకొని పోతారు.

తల్లీ! రామునికంటే గొప్పవాడూ, లక్ష్మణునితో సమానవైనవాడూ లేనేలేదని గ్రహించు.

వానరానినీ, భల్లూకానినీ తక్కువగా భావించకు. వారు తేయలేనిది లేదునుమా!

రామలక్ష్మణులు సూర్యచంద్రులు. అగ్ని వాయువుల వంటివారు (5).

ఎంతోకాలం నీ విక్కడ ఉండేమా ఉండవు - ఉండవలసిన కొద్దికాలమూ ఓర్పుకోకనూ - తప్పదు” అని ప్రార్థిస్తూ పరిశుభం.

(1) సముద్రం తాటుతూన్నప్పుడు, విశ్రాంతి తీసుకోమంటే తీసుకోని హనుమ, ఆగమంటే ఒక రోజు ఆగుతాడా? కార్యం యొక్క తొందరని గమనించి ఆగనంటాడా? లేదా? అనే పరిశీలనకి, ఈ ప్రార్థన.

అగితే, రాక్షసులు హనుమ మీదికి దూకుతారు కాబట్టి, ఎదుర్కొనే రైర్యం ఉందా? లేదా? గమనించడానికి ఈ ప్రార్థన. ఎదుర్కొంటే, రాక్షసుల బలవిశేషం కూడా, రామునికి చెప్పినట్లుండి అని కూడా ఈ ప్రార్థన.

అరణ్యానికి వెదుతూన్న రాముణ్ణి దళారుడు కూడా ఒక రోజు అగి వెళ్లమన్నాడు. రాముడు ఆగలేదు. రామ భావభావన ఉన్న హనుమకూడా ఆగదు. ఆగలేదు.

(2) సహాయాలు తేయటంలో, వాక్కుద్యోగం తేయడమూ పుణ్యప్రదమే. పంపాలి చెప్పిన మాట ప్రకారమే కాక ఏక లంకలో ఉన్నదని హనుమ నిశ్చయించాడు.

లంక-రైర్య-పరాక్రమ-ధనాలు లెవ్వ ఉపకారమే.

(3) రామ విడిపింపబడాలనే ఆలోచన, పితృముక్తి లేనేలేదు. ప్రవర్తించకుండా, ఆతని ప్రవర్తనకు రాక్షసులు సహాయపడకుండా, కోరుతోంది ఆమె.

అది జరిగేవఱకూ, తాను చిత్రహింసల ప్పాలైనా బెతానన్నది తప్ప, అవకాశం దొరికిందని భర్తను చేరతాననలేదు.

అంకలో బందీలైనలోట ప్రాంత విముక్తి కల్గించి పాలువడిన సీతమ్మ, లోకంలోని ప్రజలకి ఆదర్శ ప్రాయురాలు.

(4) సర్వాధిక బలిష్ఠుడు తానే. కాని ఇలా చెప్పుకోవడం ఎంత గొప్పదనమో ఆలోచించాలి.

నిజంగా 'గొప్ప' కానివాడు డంబాలు పలుకుతూంటే, 'గొప్ప' అయినవాడు 'కాదని' చెప్పడం, ఎంత గొప్పదనం!

అమ్మవారికి దైర్యం కోసమే, ఇలా చూట్లాడడం - కాబట్టి అసత్యం కాదు.

(5) సూర్యుడు - రాముడు, చంద్రుడు లక్ష్మణుడు.

సూర్యుడున్నంతసేపూ చంద్రునికి ప్రకాశం లేనట్లు, రాముడున్నంతసేపూ లక్ష్మణుని నోట మాట సరిగా రాదు. సీత సంద్యాకాలం వంటిది. అంటే ఇద్దరినీ చేతనూ రక్షింపబడేది.

సూర్యప్రకాశం ఎప్పుడూ తగ్గనిది. చంద్ర ప్రకాశం తగ్గుతూ పెరుగుతూ పోయేది.

క్రోధానికి వశుడయ్యే లక్ష్మణుడిలాటివాడు. సూర్య చంద్రులిద్దరినీ రాహుకేతువులు గ్రహించేటట్లు, విరాధ-రావణులు వీరిని పట్టారు. రాహు కేతువులు నశించినట్లు, విరాధ రావణాదులు నశించారు.

కథ మిగిలింది లోకంలో.

అగ్ని వాయువులు వీరిద్దరూ. అగ్ని లక్ష్మణుడు. వాయువు రాముడు.

అగ్నిని మండింపచేయాలన్నా-మండే అగ్నిని ఆర్పాలన్నా వాయువే అవసరం.

శత్రువుని భవ్నం చేసేవాడు అగ్ని. ఆ భస్మాన్ని ఎగురగొట్టేవాడు వాయువు.

40వ సర్గము

“మఱిక గుర్తు చెప్తాను - జాగ్రత్తగా వెళ్లిరా!”

మారుతీ ! సగం ఎండిపోయిన పైరు, వాన జల్లక తేరుకున్నట్లు, నా పని సగం అయినట్లుగా తోస్తోంది. అందుకని, మఱిక గుర్తుచెప్తాను విను. ఒకనాడు చెమటకు నా నుదుటిబొట్టు జారిపోగా, ‘మణిశిల’ని అరగదీసి నా చెక్కిలిమీద బొట్టుగా వినోదంకోసం నా రాముడు పెట్టాడు. ఈవిషయం కూడా చెప్పు.

ఇంత కష్టంలో ఉన్నా, ఈ చూడామణిని చూస్తూ (పాదాభివందనం చేసిన ప్రతిపర్యాయమూ ఆ రాముని చూపులు దీనిపై పడతాయి కాబట్టి) ఆయనను చూస్తూన్న ఆనందం పొందుతూ ఉండి, ఈనాడు నీ చేతికిస్తున్నాను. ఇక ఈ జీవితాన్ని తట్టుకోలేను. ఒకే మాసం ఉంటాను. తర్వాత జీవించడం అనిశ్చయం. ఇదివరకటిలా నా విషయంలో ఉపేక్షించడం తగదు.” అని చెప్పమని పల్కింది సీత. ఆమెకు ధైర్యం కలిగే మాటల నెన్నింటినో చెప్పి “అమ్మా! ఇంకా ఏదైనా గుర్తు ఒకటి ఇవ్వు” అన్నాడు.

‘చూడామణిని చూచి నిన్ను నమ్ముతాడు. అది దివ్యాభరణం’ అని సీత పల్కగానే, హనుమ ఎగిరేందుకు వీలుగా దేహాన్ని పెంచసాగాడు. అప్పుడా తల్లి హనుమని సాదరంగా చూస్తూ ‘నాయనా ! ‘శివశ్చ తేఽథ్వా చ హరిప్రసీర!’ (24) హనుమా! నా క్షేమాన్ని సుగ్రీవునికీ, అమాయకూ తక్కిన వారికీ చెప్పు. నా దుఃఖాన్నీ, రాక్షసుల బెదిరింపులనీ రామునికి చెప్పు. దారిలో ఏ అడ్డంకే లేక, సుఖంగా వెళ్లు’ అని పల్కింది.

‘అల్పవశేషం ప్రసమిక్ష్వ కార్యం
దిశం హ్యదీచీం మనసా జగామ’ (25).

ఆ మాటలు విని “మఱికొద్ది పని మిగిలినదని భావించి, ఉత్తర దిక్కుకు పోవాలనీ, మనసుతో ఆలోచించాడు మారుతి. (మారుతి కనుక్కోవాల్సిన అంశాలు రెండు. సీత జీవించి ఉందా? లేదా? - రావణుని నివాసస్థానం - అనేవి. సీత - ఆమెయొక్క పద్ధతీ మొదలైన అన్నింటినీ తెలిసికో గలిగాడు. రావణుని నివాసస్థానం ‘లంక’ అనేది తెలిసింది. ఊరికే రావణుని నివాసం తెలిసికొంటే యేం లాభం? వాని బలం - మదం - సైన్య ప్రతాపం - పోరాడే తీరు మొదలైనవి రామునకు చెప్పాలిగా ! అందుకని ఇంకొద్ది పని మిగిలినదీ అనుకున్నాడు ఆంజనేయుడు.

41వ సర్గము

అశోక వన ధ్వంసం

‘న సామ రక్షస్సు గుణాయ కల్పితే న దాన మర్హోపచితేషు యుజ్యతే ।

న భేద సాధ్యా బలదర్శితా జనా పరాక్రమస్త్యేన మమేహ రోచతే’ । (3)

అంజనేయుడిలా భావించసాగాడు. ‘తమోగుణం నిండిన రాక్షసులతో మెత్తదనం (సామ గుణం) ఎందుకూ పనిచేయదు. మహా - ఐశ్వర్య సంపన్నులైన వీరికి ఏమి దానం ఇయ్యగలం ? అయోధ్యా రాజ్యాన్ని విడిచిన రాముడు, ఏమీ ఎవరినుండి స్వీకరింపడు కాబట్టి ఏమియ్యగలడు? మరంతో ఐకమత్యంతో ఉన్న వీరిలో భేదం కల్పించడం సాధ్యంకాని పని. ఇక దండోపాయం (చంపడం) ఒకటే శరణ్యం. కొందరిని చంపితే, మిగిలిన వారికి అదైర్యం వస్తుంది. ముఖ్యమైనవని చెడకుండా, దానికి అనుకూలంగా ఎన్ని ప్రైవేటులు చేసినా, అది సరైనదే-అని పెద్దలమాట. పని చిన్నదే అయినా, అనేక విధాల ప్రయత్నం చేయాలి. శత్రుబలాన్ని క్షింభింపజేస్తే, నా రాకకి ప్రయోజనం.

పైగా, రావణుణ్ణికామ పయశ్శట్టగా చూచాను. అతణ్ణి కోపంతో ఉగిరిపోతున్నప్పుడూ, మంత్రులతో-సైన్యంతో ఉన్నప్పుడూ చూడాలి. రావణుణ్ణి అలా చూడాలంటే వానికి ఇష్టమైన ఈ అశోకవనాన్ని పాడుచేయాలి. దాంతో తన సైన్యాన్ని పంపుతాడు. వారి ఆయుధాలనీ, ప్రతాపాన్నీ, యుద్ధపద్ధతినీ, తెలిసికొని రామునికి చెప్పి వీలవుతుందని ఆలోచించి, అకాశంలోకి ఎగిరి తిరుగుతూ, ఆ గాలికి చెల్లని ఉపసాగాడు. వృక్షాలని విరిచేసాడు. వాటిని ఆదారం చేసికొన్న పెద్దపెద్ద రథాలన్నీ మట్టికరచాయి. పక్షులు ఎగిరిపోసాగాయి. చెల్లని విసరడంతో జలాశయానికి అందంగా కట్టబడిన మెట్లు విరిగిపోయాయి. చక్కని సన్నగా పాటే సెలయేళ్ల మధ్య, విడిచిన చెట్లుపడి అందం పోయి ఆ ప్రాంతం రొచ్చురొచ్చు అయిపోయింది. లతాగృహాలూ, చిన్నచిన్న క్రిడా పర్వతాలూ నుగ్గునుగ్గు కాసాగాయి, ఎక్కడెక్కడీ లోకాలనుండో తెచ్చి, అపురూపంగా వేసికొన్న చెట్లన్నీ చిన్నబిన్నం కావడమే కాక, కొన్ని నడిమికి విడిచి, కొన్ని మొదలంట నాశనమయి, మిగిలినవి తలలు విడిచి, మొత్తానికి, ఏ చెట్టు ఎక్కడ విడిచితే మిగిలి జీవించదో, అలా చేయబడ్డాయి.

అయినా హనుమకీ దుఃఖంగానే ఉంది. కారణం- ‘ఒక్క రాక్షసుడూ పోరాటానికి రాకపోవడమే! ‘సా విహ్వలాశోక వన ప్రతానా - వనస్థలి శోక లతా ప్రతానా - జాలా దశాన్య ప్రమదా వనవ్య-కపేర్పలాద్ధి ప్రమదావనస్య (20)’ చూస్తేనే ఆనందం కల్గించే లతలు కల పన ప్రదేశం, శోకంతో నిండిన పుష్పాలు కదిగి అయ్యింది. రావణుని ప్రమదా (ప్రీతియొక్క) వనం, (విహ్వలాశోక ఉన్న ఉద్యాన వనం), ప్రమదా (సీతయొక్క) అవనుడు (రక్షణకై వచ్చిన వాడు) అయిన హనుమ దాటికి రూపు చెడింది.

42వ సర్గము

అనుకున్నదే అప్పుతోంది మమా !

అశోకవనంలో వృక్షాలు పెద్ద చప్పుళ్లతో విజగడమూ, పక్షి మృగ సమూహాలు చెల్లెచెదరై పోవటమూలో పాటు, రాక్షస నాశనానికి వీలైన అశుభ శకునాలు కనిపించాయి. కాపలా ఉన్న రాక్షస స్త్రీలు లేచారు. విశాల శరీరం కల హనుమని చూచారు. భయం పుట్టించేందుకై మారుతి తన రూపాన్ని మఱితేలేసాడు. భయపడిన రాక్షసస్త్రీలు, వెంటనే సీత వద్దకి వచ్చి 'పిడివడు ? ఎవనివాడు ? ఎందుకు - ఎక్కడనుండి - ఎవరి కొడుకు వచ్చాడు ? సీతో మాట లేమిటి ? భయపడక చెప్పు' అనగానే తొట్రుపాటు లేని, పతివ్రత సీత "అహిరేవ హ్యహః పాదాన్విజానాతి న సంశయః (9). 'ఓ! రాక్షసీమణులారా! కామరూపంతో వచ్చిన వీణ్ణి రాక్షసుడే అనుకున్నాను. హము, ఎక్కడ ఉండేదీ, ఉండగలిగేదీ, ఉంటున్నదీ, లేనిదీ, హముకే తెలుస్తుంది. కామరూపంతో వచ్చిన రాక్షసుడేమో అనిపిస్తోంది. ఇతణ్ణి నేను ఎఱుగను" అంది. (1)

ఈ మాటలు వింటూనే రాక్షసస్త్రీలు కొందఱు పరుగెత్తారు. అక్కడే నిలబడిపోయారు కొందఱు. రావణునికి చెప్పారని మఱికొందఱూ పోయి "ఓ రాజా! మహారాక్రమ వంతుడూ, సర్వ భయంకరుడూ అయిన ఒక వానరుడు, సీతతో మాట్లాడి, అశోకవనంలో ఉన్నాడు. ఆమె నడిగాం. ఏమీ చెప్పడంలేదు. ఇంద్ర - కుబేరులే వంపించారో లేదా రాముడే వంపాడోగాని నీకిష్టమైన ప్రమదావనాన్ని నాశనం చేయడమే కాక, అతి రమణీయ ప్రదేశాన్నింటినీ పాడుచేసాడు. కాని, సీతమ్మ ఉన్న శింశుపావృక్షం గాని, ఆ చోటుని గాని ఏమాత్రమూ తాకలేదు. నీకిష్టమైన వనాన్నిపాడు చేసినందుకూ, నీవు మనసు ఉంచిన సీతతో మాట్లాడినందుకూ వాణ్ణి రెండు విధాలుగా దండంచాలి" అని అన్నారు.

అప్పుడే నేయి వేసిన అగ్నిహోత్రంలా మండిపడుతూ కోపంతో రావణుడు కను గ్రుడ్లు త్రిప్పాడు. మండుతూ ఉండే వత్తి నుండి మంటతో నూనె బిందువులు నేల పడ్డట్టు, వేడి కన్నీటి బిందువులు కళ్ల నుండి రాలిపడ్డాయి. (దీప్తాభ్యా మివ దీపాభ్యాం సార్చిషస్సేనా బిందవః - 23). వెంటనే, తనతో సమానులైన వారిని పిలిచి, హనుమని పట్టి తెమ్మని ఆజ్ఞాపించాడు.

మారణాయుధాలు చేత ధరించి, క్షణాలలో వికారరూపులైన రాక్షసులు గుంపులు గుంపులుగా బయలుదేరారు. ఆశోక వనద్వారం వద్దనే యుద్ధానికై ఎదురు చూస్తూన్నట్లు నిలబడ్డ హనుమంతుని వద్దకు, మిడుతలు అగ్నిమీదికి పోయినట్లు, వెళ్లారు. (అగ్నిలో మిడుతలు భస్మమౌతాయి గాని, అగ్నిని మిడుతలు ఏమీ చేయలేవు).

అంజనేయుణ్ణి, ఆయుధాలు కలవారంతా చుట్టుముట్టారు. కొందఱు ఎదురుగా నిలబడ్డారు. అనేకాయుధాలని విసరడం ప్రారంభించారు. ఏదీ అతణ్ణి ఏమీ చేయలేకపోతోంది. పోరు విజృంభిస్తూన్న రాక్షసులని చూచి, ఉత్సాహంకల అంజనేయుడు, వారి యుద్ధపద్ధతిని తెలిసినవాడై, తోకని నేలపై కొట్టి, నోరంతా తెరిచి పెద్ద కేక పెట్టాడు (2).

ఆతని భుజాల చటపు లంక అంతా మ్రోగింది. ఆ మ్రోతకి ఆకాశంలో ఎగిరేపక్షులు నేలపడ్డాయి. అప్పుడు పెద్దగొంతుతో ఎక్కడెక్కడికీ వినిపించే ధ్వనితో

“జయత్యతిబలో రామో లక్ష్మణశ్చ మహాబలః ।

రాజా జయతి సుగ్రీవో రాఘవేణాబివాలితః ।

దాసోఽహం కోసలేంద్రస్య రామస్వాక్షిప్త కర్మణః ।

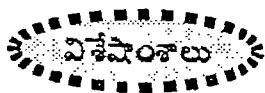
హనుమాన్ శత్రునైన్యానాం నిహంతా మారుతాత్మజః ॥ (3)

న రావణ సహస్రమ్నే యుద్ధే ప్రతిబలం భవేత్ (33-35)”

ఓ రాక్షస జనులారా! అతిబలుడైన రామునికి, మహాబలుడైన లక్ష్మణునికి జయము. రామునిచే రక్షింపబడే సుగ్రీవునకునూ జయము. నేను కోసల దేశాధీశుడైన రాముని దాసుణ్ణి. వాయుపుత్రుణ్ణి. ఎలాంటి శత్రువులైనా సహరించగలను.

రాళ్లా, చెట్లా ఇతరాయుధాలతో పోరాటానికి నేను దిగడం అంటూ వస్తే. వేయిమంది రావణులు కూడా నా ముందు చారు. మీ రంతా చూస్తూండగానే లంకా నాశనం చేసి, సీతమ్మకి నమస్కారం చేసి, ఇప్పటికీ పని పూర్తి చేసేకాని పోతాను’ అని అన్నాడు. భయపడిపోయిన రాక్షసులు, రాజాజ్ఞ ఉందని భయపడి, యుద్ధంచేయడం మొదలెట్టారు. తన చుట్టూ మూగిన రాక్షసులంతా తనపైకి వస్తూంటే, ఆశోక వనద్వారానికి ఉన్న పెద్ద ఇనుపగుడియ ఊడబీకీ, రాక్షసుల మీదపడి, చాలమందిని బీభత్సంగా చంపి, గరుడుడు సర్పాన్ని పట్టుకొన్నట్లు, ఆ గుడియలో ఆకాశానికి ఎగిరి, మళ్ళీ పూర్వంలాగానే, ఆ ద్వారంవద్ద నిలబడ్డాడు.

రాక్షసులు కొందఱు, గుంపుగా మళ్ళీ వెనక్కి కదిలి, జరిగినవిషయం రావణునకు చెప్పారు. కనుటప్పరిని పూర్తిగా తెలిచి, గ్రుడ్లని కదప కండా తీక్షణంగా చూస్తూ, అనేక యుద్ధాలలో జయం తెచ్చిపట్టిన ప్రహస్తుని పుత్రుడు 'జంబుమాలి' అనే రాక్షసుణ్ణి యుద్ధానికి పామ్మని రావణుడు ఆజ్ఞాపించాడు.

(1) సీతమ్మకి తెలిసి కూడా, హనుమగూర్చి తెలియదనడం 'అసత్యం' కదా! అని శంక. సత్యం చెప్పడమనేది ధర్మం. తాను సత్యం పల్కినందువల్ల, వేటొకరికి (ఉపకారికి) అపాయం కలిగేటప్పుడు తెలియదని, ఈ విధంగా పరికడం అసత్యం కాదనేది ధర్మసూక్ష్మం. గోవుని చంప పరిగెత్తే వెట్టివాళ్లు, మహర్షిని అడిగారు "గోవు ఎటు పారిపోయింది?" అని. "చూచిన కళ్లు చెప్పలేవు. చెప్పేనోరు చూడలేదు" అన్నాడాయన. ఈ వేదాంతితో మనకేమిటని వారు వెళ్లిపోయారట. ఏ కోణంలోనైనా ఇదీ పాపమే అయితే, అనుభవింప సిద్ధమై సీతమ్మ ఇలా పల్కింది.

మఱో అర్థంకూడ ఉంది. హనుమ ఇలాటి వాడనీ, ఇక్కడుంటాడనీ ఒకవేళ ఆమె చెప్పితే, సమయానికి తగినట్లు వ్యవహరించే బుద్ధిమంతుడైన అతడు, సీత చెప్పినట్లు అక్కడ లేకపోయినా, పరిస్థితిని బట్టి సీతమ్మ చెప్పినట్లు వ్యవహరించకపోయినా, అప్పుడైనా సీతమ్మ 'అబద్ధం' అడిగిట్లు (రాక్షసుల దృష్టిలో) అవుతుంది. నిజం చెప్పమని మఱింత హింసిస్తారు. సమాధానం చెప్పగల హనుమని హింసిస్తే, రాక్షస బలమూ హనుమకి తెలుస్తుంది. తనకి హింస తప్పుతుంది, అని కూడ సీత భావన. ఇది అమ్మవారు చూపిన ధర్మసూక్ష్మం.

అలాగే మఱొకటి. దశరథుడు రథాన్ని ఆవమంటూటే, రథం తోలమని (అరణ్యానికి బయలుదేరుతూ) రాముడాజ్ఞాపించాడు. సుమంతుడైన తాను, రాజాజ్ఞని పాటించాలి. ఏం చేయమంటావని రాముణ్ణి అడిగాడు.

రథం చప్పుడులో వినబడలేదని చెప్పమని రాముడన్నాడు. (నాశ్రావమ్) విన్నించిందని చెప్పి వెను త్రిప్పితే తండ్రి దశరథుడు అధర్మపరుడై, మాట తప్పిన వాడౌతాడు. ధర్మాన్ని తప్పబోయే తండ్రిని, ధర్మం తప్పనీయకుండా కేసేందుకై అసత్యమాడవచ్చనీ, అలా ధర్మం గతి తప్పప్పుడు అసత్యం ఆడడం అధర్మం కాదనీ, ఈ ధర్మసూక్ష్మం, 'అయ్యవారు' చూపినది.

(2) యుద్ధానికి రాక్షసులంతా వచ్చాక, సీతని రాక్షసులు అడిగిన ప్రశ్నకి, తాను సమాధానం చెప్పాడు, యుద్ధం కేయకుండా ఆగినది-అందఱూ రావడానికే. మీద

విసరుతూన్నా మౌనంగా ఉన్నది - వారి యుద్ధ పద్ధతీ, బలమూ గ్రహించడానికే. రామ భావభావన ఉన్న హనుమ, రామునిలాగే ఇక్కడ ముందుగా వారినే ప్రారంభించ నిచ్చాడు. (తాటక - విరాధ - ఖర దూషణాది వధలో ముందు వారే యుద్ధం ప్రారంభిస్తారు). వారి బలం గ్రహించాక, వారికంటే పెద్దగా అటపు, వారికంటే వేగంగా ఆకాశంలో తిరగడం, వారు చేయలేని ఇనుప గుడియని లాగివారిని చంపడం, వారు ఎన్నడూ చేయలేని, లోక గిరిగిరా తిప్పి నేల బాదడం, వంటి కృత్యాలు చేయడం, చేసాడు. దీనితో భయపడ్డారు రాక్షసులు. ఆదే, హనుమ కోరుకున్నది కూడ. ఇనుప గుడియని లాగడం - ఇలా అన్ని ప్రధాన ద్వారాలనీ నాశనం చేసి, మా వానర సైన్యాన్ని లంకలోకి తేగలనని సూచించడానికి - ఎక్కడో యుద్ధం చేస్తూన్నా, సీతమ్మ, స్పష్టంగా దూరంనుండైనా తనకి కన్పించడానికి - ఇలాంటివి పీకే యుద్ధం చేయడమనేది ఎఱుగని రాక్షసులకి, ఇంకా ఇలాటి చిత్రాలు ఎన్నో చేయగల ఈ కోతితో, యుద్ధం చేయలేమనే భయం కల్గించడానికి - వచ్చినవాడు వానరుడు మాత్రం కాడని గ్రహింప జేయడానికిను.

(3) జయత్యతిరలో రామో .... మారుతాత్మజః పటకూ ఉన్న భాగన్ని పడుకునేటప్పుడు చదుపుకుంటే, చెడ్డకలలు రావనేది అనుభవంలో ఉన్న విషయం. అలాగే నిత్యం మననం చేసే వారిపై, క్షుద్రశక్తులు పనిచేయనే చేయవు. తనకు రాసు తన గుటించి చెప్పుకున్న మూలుకదా అవి! రాముని వద్దనుండి వచ్చేటప్పుడూ, వచ్చాకా, కూడ (దూలోఁగ హం గమిష్యే) నేను 'రామదూత'ని అన్న ఆంజనేయుడు, అమ్మ వారిని చూచాక, పల్కరించాక, 'సుఖంగా వెళ్లిరా, విఘ్నం లేకుండుగాక' (శివశ్రుతేఽద్వా చ) అని ఆశీర్వాచనం పొందాక - 'దాసోఽహమ్' - నేను రామదాసుణ్ణి అన్నాడు.

యజమాని చెప్పిన పనికి వెళ్ళకుండా నిరాశగా పల్కేవాడూ లేక శాశ్వతంగా పని కాని తీరుగా చేసేవాడూ అథమ దాసుడు. చెప్పిన దానిని మాత్రం చేసేవాడు మధ్యమ దాసుడు. చెప్పిన పనిని సానుకూల పరిణామాలకై ఇంకా ఏమేమిచేయాలో ఆలోచించుకొని మఱి చేసేకొని వచ్చేవాడు ఉత్తమ దాసుడు. ఇలాటి ఉత్తముడు ఆంజనేయుడు.

కాబట్టి ఆంజనేయుడు రామదూత కాదు. రామదాసుడు లేదా రామబంధు. ఇక సీతా విషయమైన అపహరణాన్ని చెప్పి, సీత కోసం ప్రాణాన్ని, రాముని ఒడిలో విడిచి, రామునిచే అగ్నిసంస్కారం పొందిన జటాయువు రామబంధువు. (తర్వాతి కాలంలో దురదృష్టవశాత్తు (రాంబంధు-రాబంధు' అయింది. చరిత్ర సౌకండా ఉండాలంటే 'రామబంధు' అనడం ఉచితం).

43వ సర్గము

రావణుడు ఇక ఉండబోడు!

'ఆ ప్రతిజ్ఞయతాం రామో లక్ష్మణశ్చ మహాబలః'

రాజా జయతి సుగ్రీవో రామవేణాధిపాలితః (8)

హనుమ కింకరులనందరినీ చంపి, పాడుబడ్డవనాన్ని కూడ చూచి, మేరువర్యత శిఖరంలా ఎత్తుగా, అందంగా ఉన్న తైత్య ప్రాసాదాన్ని పరిశీలించి, దీన్ని పగులగొట్టి నా శక్తి చూపాలి' అని భావించాడు. (వనాన్ని పాడుచేయడం - వెల్లెతో యుద్ధాన్ని చేయగలను - అని చెప్పడంకోసం. ప్రాసాదాన్ని విఘ్నగొట్టాలనుకోవడం, లంకలో ఉన్న ఇన్ని ఎత్తైన మేడల్లో ఎక్కడో ఓచోట దాగి బ్రతుకుదాం-అనే 'ఆశ', రాక్షసులకి లేకండా చేయడంకోసం-ఇలా తోచినట్లు యుద్ధం చేయడం, చేసేవాడు 'కపి', కాబట్టి అతని ధర్మయుద్ధ మిదేమో అని భావించేందుకు. అలాగ, తోచినట్లుగా ఇష్టంవచ్చినట్లు చేసే యుద్ధం, రాక్షసులకి రానేరాదని 'నిరాశ' పటచేందుకూ, ఒక ప్రక్క సీతమ్మకి సంపూర్ణదైర్యం కల్గించేందుకూను.

తైత్య ప్రాసాదం, సీతమ్మకి రావణ భవనానికి నడుమ అడ్డుగా ఉంటుంది. దీన్ని తీసేస్తే, తానేం చేసేదీ సీతమ్మకి తెలిసి దైర్యంగా ఉంటుందని మారుతి భావన. తన రూపాన్ని పెద్దది చేసి చూపడం, పెద్దశరీరం చేసి చూపే అలవాటున్న రాక్షసులు, ఎన్నడూ హనుమంతుడంతటి రూపాన్ని ధరించలేమని భావించేందుకు). అంతలోనే ఆ భవనం మీదికి దూకాడు. జబ్బి చటచాడు. సింహనాదం చేసాడు. యుద్ధానికి పిలిచాడు. గంగానదిలో సుడిగుండంలా ఎండరిన తనలో కలిపి తిప్పుతున్నాడో తెలియదు. ఆ గృహానికి, శిల్పవిన్యాస మెంతో ఉన్న బంగారు స్తంభం ఉంది. దాన్ని పెకలించి మిక్కిలి వేగంగా తిప్పాడు. ఆ వేగానికి నిప్పుజనించింది. (ఆకాశద్వాయుగా వాయోరగ్నిః - వేగంగా తిప్పుబడిన వాయువు నుండి 'Current' or 'Power' పుట్టింది.) భవనం చూస్తుంటే తగులబడసాగింది. స్తంభాన్ని అడ్డంగా తిప్పి మారుగురు రాక్షసులనీ ఒకే మోదుతో పైకి పంపించి, తాను ఎగిరాడు.

ఆకాశంలో నిలిచాడు. పక్షులు నేరరాలేంతటి ఆటపుతో "సీతాన్వేషణానికి వానరరాజు సుగ్రీవుడు, వేలకువేల మందిని పంపాడు. నూలు, వేయి, పదివేల ఏన్నె బలం వారున్నారూ వారిలో వాయుదేవుని బలం ఉన్న వారున్నారు. అస్ట్రాలన్నీ తెలిసిన

రామునికి (1) మహాబలుడైన లక్ష్మణునకూ జయము. రామరక్షణలో ఉన్న సుగ్రీవునకు ఖభము కల్లుగాక ! వానరు లందఱికి కోరలూ, గోళ్ల ఆయుధాలు. (2) అవి విఠిగినా, విఠిచేసినా, ఇలా ఇనుప గుడియలతో - ఏది కన్పిస్తే దానితో చంపుతాం. ఆయుధాలంటూ మాకు అక్కరలేదు. మీ రావణుడు, రామునితో వైరం కావాలని పెంచుకున్నాడు. వాడూ బ్రదుకడు. లంకా ఉండదు, అని చాటింపు వేస్తూ తిరుగుతున్నాడు ఆకాశంలో

విశేషాంశాలు

(1) మంత్రపూర్వకంగా పనిచేసే మారణాయుధం అస్త్రం. 'మాకు అనేక-అస్త్రాలున్నాయి. రాముడేం చేయగలడనుకోవద్దు.

రాముడు అస్త్ర వేత్త. పైగా 'జయత్యతి బలోరామ' - తాను వేసిన బాణాలు బాధిస్తాయిగాని, ఎదుటివాని బాణాలు వ్యర్థమౌతాయి. ఇలాటిది 'అతి బల' విద్య. విశ్వామిత్రుడుపడేశించాడు రామునికి. కాబట్టి 'అతిబల విద్య' కలవాడూ, మీకున్న అస్త్రవిద్యే తనకి ఉన్నా. దర్శనంతో నిత్యమూ జీవించేవాడూ, అయిన రామునికి పలికినట్లు, ఇది నీకు పనిచేయదని సారాంశం.

ప్రతిపర్యాయమూ 'సుగ్రీవునికి జయం' అనడానిక్కారణం - ఈ సుగ్రీవుని భార్యని 'చాలి' ఎత్తుకుపోతే, వాణ్ణి చంపి, భార్యని సుగ్రీవున కిప్పించాడు.

ఇప్పుడూ అదే కథ. రావణుడు, రామ భార్యని ఎత్తుకువచ్చాడు 'చాలి'లా.

కాబట్టి న్యాయాధికారి, ఒకే నేరానికి, వ్యక్తిని బట్టి శిక్షని మార్చనట్లు, ఓ రావణా ! నీకూ అదే శిక్ష విధించక తప్పదు. ఆ శిక్ష నా మీద పడదని ఆలోచించకు. అస్త్రాలని ఎఱుగున్నవాడు రాముడు ! అని రావణునకు హనుమ పాచ్చరిక.

ఈ విషయం అందఱికి ఒకేసారి చెప్పేందుకూ, అందఱూ కలిసి ఆలోచించుకొని తమ భయాన్ని రావణునికి చెప్పేందుకూ, ఆకాశంలో ఎగరడం.

(2) మాకు సహజమైన ఆయుధాలు గోళ్లు, కోరలూ, వాటికి, రామకోపడం, పదునుపెట్టుకోవడం వంటి బాధలులేవు.

కత్తి లేదా ఇతర మారణాయుధాల గాయాల బాధ తగ్గుతుందేమో గాని, మా గోళ్లు, కోరల గాయాల బాధ మరణాంతం వావుతో సమానమే. గమనించదని పాచ్చరిక.

44వ సర్గము

మఱికోతమంది మంత్రి పుత్రులూ! పాండి!!

రావణుని ఆజ్ఞకు కట్టుబడి, సహస్రుని పుత్రుడు జంబుమాలి యుద్ధానికి వచ్చాడు. ఎఱ్ఱటి పూదండలు మెడలో నేలాడుతున్నాయి. ఎఱ్ఱటి వస్త్రాలు కట్టాడు. ఇంద్రధనుస్సు వంటి వింటినుండి, ఏడుగురు పుష్పలలా వింటి నారి ధ్వనుల్ని దిక్కుల్లో నింపుతూ, కంచర గాడిదల రథం మీద రాసాగాడు. హనుమ, పూర్వం కూచున్నట్టే ద్వారపు దూరం మీద కూర్చున్నాడు. చూస్తుండగానే వింటినుండి అర్థ చంద్రాకార బాణం హనుమంతుని ముఖానికి తగిలి, రక్తాన్ని చిమ్మించి, ఉదయసూర్యునిలా నుదుటిపై కన్పించింది. మఱిక్షణంలో, ముద్దమొన ఉన్న పదిబాణాలు వేగంగా శరీరానికి గుచ్చుకున్నాయి. ఒళ్లు తెలియని కోపం హనుమకి వచ్చింది. ఇటు అటు చూచాడు. పెద్ద బండరాయి కన్పించింది. పెళ్లగించి జంబుమాలి మీదికి విసిరాడు. మళ్లీ విడిచిన పదిబాణాలూ ఆ రాతిని, ముక్కలు ముక్కలు చేసాయి. అవమానంగా భావించిన మారుతి, పెద్ద మద్దిచెట్టుని విసిరాడు. మళ్లీ పూర్వంలానే వర్షం పోయింది. ఇక లాభంలేదని, మళ్లీ ఇనుపగుడియని తీసి జంబుమాలి వక్షస్థలం మీదకొట్టి, నేలమీద పడేసి, తలా, చేతులూ, మోకాళ్లనూ దానితో బాది, గుట్టాలనీ, రదాన్నీ నాశనం చేసాడు. అభరణాలు కూడా చెదరకుండా శ్వాసవిడిచాడు, జంబుమాలి.

'కింకరులు' అనే భయంకరమైన రాక్షసులు పోయారు. 'జంబుమాలి పోయాడు' అని విన్న రావణుడు, ఎఱ్ఱటి కన్నుల్ని త్రిపుతూ, ఏడుగురు మంత్రి పుత్రులనూ పిలిచి, 'మీరు హనుమమీదికి పాండి' అని ఆజ్ఞాపించాడు. (తస్యైవ శిరోనాస్తి న బాహూ నచ జానునీ న దనుర్న రథో నాఽశ్వాః తత్రార్ధశ్శస్త్ర నేషమః (17) - జంబుమాలి శరీరం ఎలా ఏ అవయవానికి ఆ అవయవం, వేటువేటుగా పడి ఉందో, అలాగే ఈ శ్లోకంలో పదాలు కూడా, ముక్కముక్కలుగా ఉండడం వాల్మీకి రచనలో విశేషం.

ఒక్కడు - అందునా వానరుడు - అందునా ప్రత్యర్థి రాముని నుండి వచ్చినవాడు - ఇంతమందిని నిస్సహాయుడై చంపుతున్నాడనగానే, ఎంతటి తెలివితేలివాడు కూడా, ఉన్న సైన్యాన్ని అంతనీ, ఒక్క మాటు పంపిస్తాడు గాని, ఒకరిపిమ్మట ఒకరిని యుద్ధానికి పంపిస్తాడా? ఓడిపోతూ కూడా? అందరినీ ఒక్కమాటు పంపడం, పరుపుతున్నావ అని ఆలోచిస్తాడా? యుద్ధకాండలో కూడా, అందరినీ ఒక్కమాటు పంపడం జరుగలేదు - కాబట్టి ఈ రాక్షసు లందరినీకూడా రామదాసుని చేతిలో మరణింప చేయాలనీ, తాను రాముని చేతిలో మోక్షాన్ని పొందాలనీ, రావణాభిప్రాయంగా తోస్తుంది).

45వ సర్గము

ఇంకా ఎవరొస్తారో! రండి!!

రావణాజ్ఞపై ఏడుగురు మంత్రిపుత్రులూ, ఒకేమాటు రథాలమీద బయలుదేరారు. బంగారపు జెండాకట్టలు, బిరుదు జెండాలు, ఉన్నత వంశీయ అశ్వాలూ, కలిగిన రథాలు బయలుదేరాయి. చక్కని చెక్కడం పని కల పళ్లతో, మెఱుపులుకల మేఘాల్లా బయల్దేరి 'నేను ముందు అంటే నేను ముందు' అని హనుమ మీదికి దూకారు.

(ఎవరు, ఏయే ఘట్టంలో, హనుమచేత చావలసినవస్తే, రావణుడు వారికి వారికి, వార్త పంపుతున్నాడు. 'విమిత్రమాత్రం భవ సవ్యసాచిన్' అంటే యిదే !

చావలసిన యోగం వీళ్లకి ఉన్నా, అంజనేయుడు చంపాడని అనుకోవడానికే ఈ ప్రయత్నం.

'అడవి రక్షణలేని యబలుండు వర్తిల్లు - రక్షతుండు మందిరమున చచ్చు' (పోతన 7/41) - ఏ రక్షణలేని నిస్సహాయుడు జీవిస్తాడు. అన్ని రక్షణలూ ఉన్నవాడు, తన యింట్లోనే పోవచ్చు' అని.

గృహ-వివాహ-సంతాన యోగాలెలాగో, అలాగే మృత్యువనేదీ ఒక యోగమే. ఆరిష్టస్యలాభో యోగః-నిన్నటి వజ్రకూ లేనిది - నేడు రావడం యోగం. ఇప్పటి వజ్రకూ లేని రావణబుద్ధి, ఈ రోజు వీరిని ఎందుకు పంపమంది? వీరికి వావుంది కాబట్టి ఆ ఏడుగురూ, ఒకేసారి బాణవర్షం ప్రారంభించారు.

చేసేది లేక, కొందరిని గ్రుద్ది, మఱికొందరిని క్రుమ్మి, ఇలాగే గీరి, అక్కి, కొరికి, వారందరినీ చంపేసాడు.

దీనిని గమనించి, రాక్షస సైన్యమంతా పారిపోతుంటే, చూచి, మఱికొందరిని కూడ చంపాలనే ఉత్సాహమున్న వాడై, అందఱూ కన్పించడానికి వీలుగా, అందరికీ కన్పించేందుకుగా, మళ్లీ తోరణద్వారమే ఎక్కికూచున్నాడు.

(ఆ ద్వారమూ, ద్వారం మీద హనుమా - ఈ రెంటినీ చూస్తున్న రాక్షసులందరి పై ప్రాణాలూ - పైనే పోయాయి).

46వ సర్గము

మల్లి తోరణద్రావణమే విక్సిన హనుమ

అమాత్య పుత్రులు కూడ హనుమ చేతిలో చనిపోయారని విని రావణుడు క్రుంగిపోయి, విరూపాక్ష - యూపాక్ష - దుర్జన - ప్రమస - భాసకర్ణులని పిలిచి “ఓ! నేనానాయకులారా ! మీ అందరినీ వెంట పెట్టుకుని నాగ - యక్ష - అసుర - మహర్షులని ఎందరినో జయించాను. విశేషించి దేవేంద్రుణ్ణి ముప్పుతిప్పలు పెట్టాను. వారంతా కలసి చేసే పనియిది - అని భావిస్తున్నాను.

ఇతడు చూచే పరాక్రమం బట్టి, వానరుడు కాడని ఎప్పుడో తేలిపోయింది. కోతిజాతికి చెందిన వారి - సుగ్రీవ - వీరి - ద్వివిదులనీ - భల్లూక జాతికి చెందిన జాంబవంతుణ్ణి చూచాను గాని, వారెవరికి ఈ తేజస్సూ, బలం, ఇష్టం వచ్చినట్లు పోరాడే శక్తి అంసల లేని తనమూలేవు. ఏదో మహాభూతం ఇలా వచ్చి ఉంటుంది. భయపడక, అత్యురక్షణం చేసికొంటూ, వాణ్ణి పట్టేతెండి” అన్నాడు.

5 రథాలూ, ఒకేసారి విడిచిన బాణాల్లా కదిలాయి. హనుమచుట్టూ మోహించాయి. దుర్జనుని వింటినారి ధ్వనించింది. హనుమ శిరసుకి ఐదు బాణాలు తగిలాయి. ఆకాశంలోకి ఎగిరిన అతనిపై నూల్లకొరిది బాణాలని భుజానికి గ్లాని లేకుండా విడుస్తూనే ఉన్నాడు దుర్జనుడు.

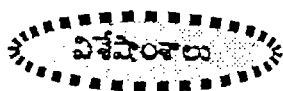
చూచిచూచి, ఏ ఆయుధమూ దొరుకని హనుమ, తనంతలానే, కొండపై పడుగులా, దుర్జనుని రథంపై పడ్డాడు. దుర్జనునికి, గాలి పీల్చవలసిన అవసరం ఇక లేకపోయింది.

విషయం అర్థమైన విరూపాక్ష యూపాక్షులకు, ఇది కోపకారణం అయింది. వాల్మీర్షిజూ మీదికి దూకుతూండగానే, నేరిమీది పెద్ద ప్రానున్న మర్దివక్షాన్ని వాల్మీర్షికి వేసాడు. ఈ యుద్ధవిదానం తెలియని కారణంగా, వాల్మీర్షిజూ మట్టికరిచారు.

ముగ్గురు చనిపోవడం చిత్రంగా తోచిన ప్రహసుడూ, భాసకర్ణుడూ చెరి ఒక్కొక్కరినూ చూచుతూ పట్టుకొని, కత్తులతోనూ చిత్ర విచిత్రంగా గాయపరుస్తూ హనుమని రక్షణ ముద్ద వేయసాగారు. దుర్మార్గులకి వెంటనే సమాధానం చెప్పాలని, మృగ-పర్వ సంకులమైన సర్వలాన్ని హనుమ వారిమీద విసరి చంపాడు.

సహజమైన కోతి చేష్టలతో ఒకవిధమైన అలజడ, కంగారుపుట్టింది. గుట్టలు గుట్టలలోనూ, ఏనుగులు ఏనుగులలోనూ, రథికులు రథికులలోనూ పోరాడేలా చేసాడు (1). ప్రాణిజీతిలో పరిగెత్తే మృగాలు ఒకటికొకటి తగిలి రెండూ చావడం అనేక సందర్భాల్లో జరిగింది.

'దారి' అనేది తెలియకండా విరిగిన రథాల ముక్కలూ - రాక్షస శరీరాలూ - అపయవాలూ - గడ్డగట్టిన నెత్తురు బురద - అసహ్య వాసనలతో ఆ ప్రదేశమంతా నిండిపోయింది. ప్రలయకాలంలో ప్రజాక్షయం చేస్తూన్న కొద్దీ, ఉత్సాహం పెరిగే యమునిలా, మళ్ళీ తోరణద్వారం మీద కూర్చుని 'ఎవరోస్తారా ?' అని ఎదురు చూడ సాగారు హనుమ.

(1) హనుమ లంకకి ఎగిరే ముందునుండి, రామ భావభావన కల వాడేనని అనేకా దారాల ద్వారా నిరూపింపబడుతోంది.

అందుకే, సీత బ్రతికున్న విషయమూ, రావణ నివాసస్థానమూ మాత్రమే, కనుక్కోవలసినవాడే అయినా, రాముని యుద్ధానికి ఎదురయ్యే అన్ని ప్రశ్నలనీ, ఆయన మనసులో తానే వేసికొని, సమాధానాలని సిద్ధం చేసి కొంటున్నాడు.

రావణ సైన్యం, యుద్ధ పద్ధతి, ఆయుధాలు - రహస్యాలు వంటివి అన్నీ ప్రశ్నలే కదా ! ఇలాంటి హనుమ యుద్ధంలో కూడా రామ పద్ధతినే అవలంబించాడు.

నిస్సహాయుడై 14 వేల మందిని రాముడు చంపినట్లు తానూ జంబుమాలినీ - ఏడుగురు అమాత్య పుత్రులనీ - ఈ ఐదుగురు సేనానాయకులనీ పట్టబెట్టుకున్నాడు.

రాముడు వారిలో వారికి యుద్ధాన్ని కల్పించినట్లు, తానూ, ఇక్కడ రథిక - అశ్వ - గజాల మధ్య యుద్ధం ఏర్పాటు చేసి వధింపచేసాడు.

రామదూత అంటే సందేశహర దూత' అన్నట్లు, వట్టి సందేశాన్ని మాత్రం తెప్పించేవాడు ఔతాడు. కాని రామ భావభావన ఉండి, సర్వాత్మనా రామ విజయాన్ని కాంక్షిస్తున్నవాడు కాబట్టి ఈయన 'రామదాసుడు' ఔతాడు.

47వ సర్గము

రావణ వంశనాశన ప్రారంభం

కోపం, దుఃఖంతో, నిండిన తండ్రియైన రావణుని చూపు 'అక్షకుమారుడ' నై వడింది. అంతలోనే ద్వారంవద్దకు వచ్చిన బంగారు రథం ఎక్కాడు. రత్నాలూ - మణులూ పాదిగిన టెక్కెం దానిది. ఏ అడ్డు లేకుండా పరిగెత్తే గుట్టలున్న ఈ రథానికి దేవతలు ఎప్పుడూ భయపడేవారు.

రథంలోని ఇటు గోడలకు అమ్మరి పాదులూ, స్రక్కగా విళ్ళూ, ఆ క్రింది వరుసలో తోమరాలూ, శక్తి ఆయుధాలూ ఉంటే, అటుస్రక్క గోడలకు, అతడు యుద్ధాల్లో జయించినప్పుడు - అప్పుడప్పుడు వేయబడిన వెండి-బంగారు పూంధండలు ఎన్నో అమర్చబడి ఉన్నాయి.

తోరణ ద్వారం వద్ద హనుమని తన తేనెరంగు కన్నులతో చూస్తూనే అమిత పరాక్రమవంతుడని, మెచ్చుకోలుతో చూచి లోపం ఎంతగానో ప్రశంసించాడు.

ఎలా యుద్ధం కేయాలో ఆలోచించుకుంటూండగానే, అక్షుడు హనుమంతునికి చేరువ అయ్యాడు. ఎప్పుడు గురిచూచాడో, ఎప్పుడు బాణాన్ని ఎక్కుపెడుతున్నాడో, తెలియదుగాని, వింటిసారి వంగి, మామూలు ప్రితికి వచ్చి, ర్వసిస్తూ ఉండడాన్ని బట్టి, ఎదురుగా ఉన్న ఆంజనేయుని నుదుటి రక్తధారలు అతని కళ్ళని ఎఱ్ఱగా కేయడం బట్టి, బాణాలు విడువబడ్డాయని అర్థమౌతోంది.

విషంతో సమానమైన మూడుబాణాలు, తన రక్తానికి కారణమని గమనించి మారుతి, సంతోషించాడు. అక్షుని యుద్ధాన్ని మనసా ప్రశంసించాడు. చంటితే, వీణ్ణి చంపాని భావించాడు.

ఈ పోరాటం (రావణ పుత్రునితో యుద్ధం కదా!) విలువైనదని భావించి, ఆకాశంలో నిలబడి ఎండతో చూడసాగారు.

దుమ్ము రేగింది. సముద్రం అరిలు పెంచింది.

సూర్యుడు చల్లబడ్డాడు. గాలి ఆగింది.

ఆకాశం రంగు మాటింది. కొండలు కదలడాయి.

అక్షుడిక్కుడా హనుమ పరాక్రమం నచ్చింది. బాణాలని వద్దంగా కురిపిస్తూన్నా, గాయమై రక్తం సెరియేటులా ప్రవహిస్తూన్నా, చలించని అతణ్ణి ప్రశంసించాడు. ఎన్ని బాణాలు విడిచినా బాణబాణానికి నడుమ సందులో నుండి వేగంగా నిరాయుధుడై తప్పించుకొనే అతని బుద్ధి చాతుర్యానికి సంభ్రమపడ్డాడు అక్షుడు. రెండే రెండు బాణాలతో హనుమని చంపదలచి ఎదుటొమ్మువై కొట్టాడు.

అంతే! యుద్ధంలో ఇంతసేపూ వినోదించాను. విజృంభించే వీణ్ణి గడితేర్చక పోవడం సరికాదు. యుద్ధతంత్రం తెలిసినవాడు కాబట్టి, చంపాలి (రామ జయంకోసం), ఉపాయమేమిటి? అని ఆలోచించి వీనిని ప్రాణాలతో విడిస్తే, వానరసేన చాలవఱకు వీడితో పోరులో నిమగ్నమౌతుంది.

అంటుకున్న నిప్పుని అర్చకపోవడం బుద్ధిహినుల లక్షణం అనుకుని, ఒక్కమాటు ఆకాశానికి ఎగిరి, గుట్టాల మీదికి దూకే అజుతేతులతో కీటకాలని చంపినట్లు చంపి, ఇరుసుని విఱుగదన్నాడు.

ఆ సమయానికి ఆకాశంలో ఎగిరే ఆ రథం నేలబడింది. దేహాన్ని విడిచి స్వర్గానికి పోయే మహర్షిలా రథాన్ని విడిచి, అక్షుడు ధనుస్సు ఇద్దంతో యుద్ధానికి తలపడ్డాడు ఆకాశంలోనే.

పైపైకి ఎగిరివస్తూన్న అక్షుణ్ణి చూచి ఒక్కమారుగా క్రిందికి దిగి, కాళ్లు రెండూ పట్టి, గరుడుడు సర్పాన్ని లాగా, వేలమార్లు గిరగిరా త్రిప్పి నేలమీద విసిరాడు.

నేలమీద నెత్తురూ, మాంసపు ముద్దలూ, విఱిగిన అవయవాలూ మాత్రం కన్పించాయి. యుద్ధం చూచిన వారికి తెలిసింది - అవి అక్షకుమారుని వని.

ఎఱ్ఱని కోపంతో వెలిగే కన్నులున్న హనుమని భయభయంగా చూస్తూ యక్ష-వాగ-దేవతలు ఆశ్చర్యపడుతుంటే, తన స్థానం ఇదే అన్నట్లుగా మళ్ళీ 'హోరణ ద్వారం' ఎక్కి కూచున్నాడు హనుమ.

(దుమ్ము రేగడం- సముద్రం అలల్పి పెంచడం - సూర్యుడు వల్లబడటం - గాలి ఆగిపోవడం - ఆకాశం రంగు మారడం అనేవి క్రమంగా పంచభూతాలలోని మార్పుల్ని సూచిస్తాయి. వాటి సహజ లక్షణాలని పంచభూతాలు కోల్పోవడం రావణుని ఆశుభాన్ని సూచిస్తున్నాయి. పంచభూతాలనీ విరోధించకుండా ఏవైనా చేయాలి. ఏతేహమిరోదేన.....అని కదా సంకల్పం చెప్తంది).

48వ సరము

బ్రహ్మస్రం హనుమని కట్టి తెచ్చింది

పుత్రుడు పోయిన దిగులులో కొంతసేపటికి తేరుకున్న రావణుడు, పుత్రుడైన మేఘనాథుణ్ణి చూచి (ఇంద్రుణ్ణి జయించడంచేత 'ఇంద్రజిత్' అనేది బిరుదు పేరు) "నాయనా! అస్త్రాలనీ, శస్త్రాలనీ ఎఱిగి, సురలకీ, రాక్షసులకీ మన ధర్మ ప్రకారం బాదలని కల్పించిన వీరుడివి. బ్రహ్మని ఆరాధించి బ్రహ్మస్రాన్ని పొందినవాడివి. దేశకాల విధానం తెలిసిన మతిమంతుడివి. ఈ తపోబలం, పరాక్రమం మనకీ విజయాన్ని తెస్తుంది. చూచావుగా! మనవారంతా ఒకరివెంట ఒకరు యమపురికి వెళ్లారు. మన అక్షుడుకూడ వెళ్లాడు. నీయంత సమర్థుల లేకపోవడం కారణం.

మన సైన్యం నశించకుండా, ఎదుటివాని బలం తెలిసికొని పో ! వాడివేగం వాయువుకీ, తేజస్సు అగ్నికీ, లేవనిపస్త్రాంది. వజ్రాయుధానిక్కూడా లొంగుపరాక్రమశీలిగా అగుపిస్తున్నాడు. నాకు నిన్ను పంపడం ఇష్టంలేకున్నా. దివ్యమైన నీ ఆస్ర బలాన్ని స్మరిస్తూ, రాజక్షత్ర రథాన్ని బట్టి పంపుతున్నాను! జాగ్రత్తో విజయం సాధించు" అన్నాడు. తన చుట్టున్న వారంతా జయ జయధ్వనాలు చేస్తుంటే, తండ్రికి ప్రదక్షిణం చేసి, నమస్కరించి యుద్ధానికి వెళ్లాడు ఇంద్రజి. (ఇంద్రజిత్తు).

నాలుగు పెద్దపులులున్న రథం మీద, వింటినారిని మ్రోగిస్తూ, వస్తూనే క్రూరనారాచాల్ని విడిచిన ఇంద్రజిత్తుని మారుతి చూచాడు. క్రూరమృగాల అటాపులూ, పక్షులు గుంపులు గుంపులుగా తిరుగుతూ చేసిన ధ్వనీ, రాక్షస వీరుల కోలాహలంతో దిక్కులన్నీ ధ్వనిమయమైతే, దూలితో కళ్లు కన్పించనంతగా అయింది.

ముందుగా ఎదుటి వారి బలాన్ని పరీక్షించే స్వభావమున్న హనుమ, ఆత్మరక్షణ చేసుకో ప్రారంభించాడు. దాన్ని భయంగా భావించిన ఇంద్రజిత్తు, బంగారపు ములుకులుండి తోక్కులు కట్టిన, పాడుగాటి బాణాని వజ్రాయుధంతోనమాన వేగంతో విడిచాడు. ఇంద్రజి బాణాలు విడిచిన వ్రతినమయంలోనూ భేరిలూ-కాహళులూ అప్పెట్లా వింటినారి ధ్వనులూ మిన్నుముట్టు తున్నాయి. బాణం విడిచే సమయానికి ఎదురుగా ఉండి, బాణం తగిలే కాలానికి ఒక్కక్షణం ముందే, పైకి ఎగురుతున్నాడు పావని.

ఇద్దరూ అమిత వేగమున్నవాళ్లే. యుద్ధ విశారదులే. ఒకరి కొకరు తగ్గక పోరాడుతున్నారు. ఇంద్రజిత్తు బాణం వేయడంలో ఎంత గట్టివాడో, తప్పించుకోవడంలో మారుతి అంత గట్టివాడు. ఇలా ఎంత సేపైనా ఈ యుద్ధాన్ని, ఎఱుఱేరికుండా

చేయడం ప్రయోజనకరం కాదనీ, హనుమని జయించడం సాధ్యం కాదనీ, తరిచి బ్రహ్మస్రాన్ని ప్రయోగించాడు ఇంద్రుణ్ణి. (1) ఏ ఆస్రానికి వశంకాకుండా ఉండే వరం బ్రహ్మ ఇచ్చినా, బ్రహ్మస్రానికి కట్టుబడక తప్పదని హనుమకి తెలుసు. (2)

“గ్రహణే వాపి రక్షోబి ర్మహాన్మే గుణదర్శనః॥

రాక్షసేంద్రేణ సంవాదః తస్మా ద్దుష్టాన్తు మాం పరే (45)

అందుకని భావించాడు మనసులో ‘నన్ను రాక్షసులిలా కట్టేసినా, అదీ నా మధుచి కే సుమా! (భగవంతుడేం చేసినా అది మన మంచికే చేస్తాడు. కష్టమని మనకి అన్పించినా, అదీ ఒక సుఖమేనేమో అని భావించగలగాలి. రావణుణ్ణి రాత్రి చూచాను. పగలు చూడలేదు. అతనితో మాట్లాడలేదు. నా ప్రతాపాన్ని చూపించాక అతని అభిప్రాయ మేమిటో తెలియాలి కూడా ఉంది. పైగా నేనుగా అతనికి చెప్పాల్సినది కూడా ఉందనిపిస్తోంది. అతనితో మాట్లాడితే, అతని మంత్రుల, సేనాపతుల అభిప్రాయమూ బయటపడి, వారి ఆలోచన బయటకు వస్తుంది. అందుకని బంధన మంచిదే. పెద్దరి శపం, శపం ఎన్నడూ కాదు. వరమే.) రావణునితో మాట్లాడవచ్చుగా అని భావించి, కదరికండా ఉండిపోయాడు.

చేష్టలుడిగి కూచున్నా, గర్జనమాత్రం విడువని హనుమ, తన్నునే మైనా చేస్తాడేమోనని భయపడి, రాక్షసులు హనుమని జనుపనారతో, వెల్లు పట్టలలో గట్టిగా కట్టారు. తనని కడుతూ ఉన్నానంతో పిస్తూనే ఉన్నాడు హనుమ. (రావణుణ్ణి మామూలుగా చూడారంటే ముందుగా అనుమతి కావాలి. అనుమతించినా, ఎక్కువ మాట్లాడే అవకాశ ముండదు. మాట్లాడే అవకాశం లభించినా, మంత్రులు ఏదో సమాధానం చెప్పి పంపేస్తారు. కాబట్టి ‘తాను’ అనే ఒక వ్యక్తిగా పోయి, తననే రావణుడు చూస్తూ, తనతోనే మాట్లాడేలా చేయించుకోవాలనీ, లేదా రావణుణ్ణి రప్పించేలా చేయాలనీ భావించిన మారుతి. రావణుని కిష్టమైన వనం ధ్వంసం చేయ ప్రారంభించి, ఇప్పటికీ ఇంత చేసాడు.

విజయగర్వంతో హనుమంతుణ్ణి దూరం నుండి చూసాడు ఇంద్రుణ్ణి. అప్పటికే రాక్షసులునారతో, వెల్లు పట్టలలో మారుతిని కదరికుండా కట్టేయడం అయిపోయింది. హఠాఘటై, ‘అయ్యో చేసినదంతా దండుగ అయిపోయింది (3) బుద్ధిహీనులైన రాక్షసులకి ఈ రహస్యం తెలియదు. బ్రహ్మోత్త్రం అక్కణ్ణి కట్టేస్తే, మళ్లీ దేనితోనైనా ఆ వ్యక్తిని తిరిగి కడితే, బ్రహ్మోత్త్రం పనిచేయదు. పానీ మర్లీ బ్రహ్మోత్త్రం వేర్దామా ? అంటే రెండవ మాటు అదే వ్యక్తిపై పనిచేయదు. ఎంతో కష్టపడి హనుమని బంధించినా ప్రయోజనం లేకపోయింది’ అని దుఃఖపడ్డాడు.

ఇంకా బ్రాహ్మణ బిగించి కట్టి లాగుతూన్న రాక్షసులని ఇంద్రజి వారించలేదు. కట్టెలతో, పిడికీళ్లతో పాడుస్తున్నారు పావనిని. కట్టెబడిన మారుతి ఉన్న రథం, ఈ రాక్షస జనకోలాహలాల మధ్య, ఇంద్రజిత్తు ప్రశంస మోషలమధ్య, రావణ సభాభవనానికి చేరింది. మదపుటేనుగుని కట్టి తెచ్చినట్లుంది ఆ తీరు.

సభలోని రాక్షస ప్రముఖులు “ఇతడెవడు? ఎవరివాడు? ఇక్కడినుండి ఏమి పనిపై వచ్చాడు?” అని అనుకుంటూంటే, అదే హనుమని చూచి వానిచే దెబ్బలుతీని బ్రతికున్న వారంతా “చంపండి - భక్షించండి” అని అరుస్తూంటే (4) హనుమ, మాత్రం రావణుణ్ణి చూడాలని భావించిన కారణంగా, రావణ దర్శన మౌతుందనే ఆనందం చెక్కుచెరిగక ఉన్నాడు. రావణునికి మరీ దగ్గరగా తీసికొని పోగా, హనుమ ఆతని పాద సమీపంలో ఉన్న వృద్ధమంత్రుల్ని, ఇతర ముఖ్యుల్ని చూచాడు.

రావణుడు పావనీ, మారుతి దళకంఠుణ్ణి, పరస్పరం చూచుకున్నారు. ఒకరికోకరు ఆశ్చర్యపడుతూంటే, అక్కడి వృద్ధమంత్రులడిగిన ప్రశ్నకి సమాధానంగా ‘నేను వానర రాజైన నుగ్రీవుడు పంపితే దూతగా వచ్చినవాణ్ణి’ అని అంతమాత్రమే మారుతి చెప్పాడు (5).

విశేషాంశలు

(1a) రావణుడు బ్రాహ్మణుడా? క్షత్రియుడా? అనేది, ఓ పెద్ద అనుమానం లోకంలో క్షత్రియ ధర్మాన్నిబట్టిపో, అని ఇంద్రజిత్తుని ఆజ్ఞాపించడం బట్టి క్షత్రియుడే అని తెలుస్తుంది. రావణుని తండ్రి విశ్రవసుడు - బ్రాహ్మణుడు. తల్లి కైకసి - రాక్షసి. ఏ కులంవారికీ, అదే కులపు ప్రేమో వివాహమైతే, పుట్టినవాళ్లని ‘సజాతీయులు’ అంటారు. వివాహం లేకపోతే, బ్రాహ్మణ ప్రేమే పుట్టినా బ్రాహ్మణుడు కాదు.

మను ధర్మశాస్త్రం ఆధారంగా బ్రాహ్మణ క్షత్రియులకు, క్షత్రియ వైశ్యులకు, వైశ్య శూద్రులకు పుట్టిన పిల్లలు మూర్ఖాబిషక్త - మాహిష్య - కరణులు అని పిలువబడతారు. దళరథునికి శాపమిచ్చింది ఈ ‘కరణ’ జాతివాడే.

బ్రాహ్మణునకు క్షత్రియ వైశ్య శూద్ర ప్రేమలో పుట్టినవాళ్లూ, క్షత్రియునకు వైశ్య శూద్ర ప్రేమలో, అలాగే వైశ్యునకు శూద్రప్రేమలో జన్మించిన వాళ్లని ‘అవశదులు’ అంటారు.

బ్రాహ్మణునికి వివాహిత క్షత్రియ స్త్రీ యందు జన్మిస్తే క్షత్రియుడే. అలాగే క్షత్రియునికి వివాహిత వైశ్యస్త్రీయందు, అదేవిధంగా వైశ్యునకు శూద్ర స్త్రీయందు పుడితే

పురుషజాతి వాడే బైతాడని శంఖు మహర్షి. కాబట్టి బ్రాహ్మణుడే అయిన విశ్రమసునికి, వివాహం కాని క్షత్రియ రాక్షసస్త్రీకైశికి పుట్టిన రావణుడు బ్రాహ్మణ జాతివాడు కాదు.

బ్రాహ్మణ జాతివాడే అయినా బ్రాహ్మణ ధర్మంలో లేకపోతే బ్రాహ్మణుడు కాదు (గొడ్డలి పట్టిన పరశురాముడు). వ్యాసునికి శూద్ర స్త్రీయందు పుట్టిన విదురుడు శూద్రుడే అయ్యాడు.

కుల వ్యవస్థ శ్రీమద్రామాయణ కాలం నాటికే ఉంది కాబట్టి, ఆ వివరాలు తెలిసికోకపోతే కొన్ని చోట్ల కథకి అడ్డతగులుతుంది. అందుకై న్రాయణడింది.

కులవ్యవస్థ, ఈనాడు లేదని అందఱూ 'చెప్పునే' ఉన్నారు కాబట్టి, 'క్షేత్రబీజ ప్రాధాన్య చర్య' అక్కజలేదు.

ఇలాంటి జాతి సంకరాలూ, వివాహిత స్త్రీలు ఇతర పురుషులనుండి పిల్లలని పొందడాల్సినంతో దోషంగా అన్విస్తాయి నేడు. పిల్లలులేక, వంశం నిర్వంశమై పోయే కాలం అది. తపస్సు చేసి సంతానం కోరుకునే రోజులు అవి. అధికసంతానం (3 దాటి) వద్దు మొట్టా! అనే, ఈ కాలపు మనం, వాళ్ల బాధని అర్థంచేసికోలేం. ఒకప్పుడు సరే భర్తపోతే, వేఱు పెళ్లిలేదు. చిన్న వయసులో నైనా దురదృష్టవశాత్తు, అలాంటి స్థితి కలిగినప్పుడు, ఒకప్పుడు-తప్పు-అన్న వారే కూతురి పరిస్థితిని బట్టి అంగీకరిస్తున్నారు గదా! ఆ 'బాధ' ఆ కష్టం ఉన్నవారికి తెలుస్తుంది. తొందరపడి నిందించకూడదు.

పిల్లలు లేకపోవడంలోని 'బాధ' పిల్లలు కన్నవారికి, కంటామేమో అని భయపడే వారికే తెలియదు. 'ధర్మం' అనేది యుగానికి ఒక్కోవిధంగా ఉంటుంది. యుగం మారినా, మఱో యుగధర్మం ఆచరించడం 'అధర్మం'.

(1) అస్త్రానిన్నింటికీ తలమానికం వంటిది బ్రహ్మ స్త్రం. అతి ముఖ్యమైన సందర్భాలలో వాడబడేది. సేత కావాలన్న లేదే మారీచుణ్ణి, కాకిరూపంలో వచ్చి సేతని బాధపెట్టిన ఇంద్రపుత్రుణ్ణి, బ్రహ్మ స్త్రంలో కొట్టాడు. మొత్తానికి, సేత సంతోషం కోసమే బ్రహ్మ స్త్రం వేసాడు. ఇంద్రజికి ఇష్టమైనది రామవద. కాబట్టి రామునిపైన వేయాలి. కాని హనుమ మీద ప్రయోగించేసాడు.

ఇంద్రజిత్తు వద్ద ఉన్న అతి శక్తిమంతమైన ఆయుధాన్ని ప్రయోగించేంత చీకాకు చేస్తే - ప్రయోగిస్తాడా? లేక సంయమనంతో ఉంటాడా? - అని పరీక్షించాలని హనుమ అలోచన. ఈ బ్రహ్మ స్త్ర ప్రయోగం బట్టి ఇంద్రజిత్తు, యుద్ధానికి భయపడ్డాడనీ, యుద్ధంలో ఓర్పులేని వాడనీ హనుమకి అర్థమైంది.

(2) పరమాత్మ యిచ్చిన వరం, ఏ అస్ట్రాలికీ కట్టుబడడు హనుమ అనేది. అలాగే, క్షణకాలం బ్రహ్మ స్త్రు బాధ-పాండాలనే శాపాన్ని కూడ వరంతో సమానంగా భావించేవాడే హనుమ కాబట్టి, బ్రహ్మ స్త్రు బాధకీ సిద్ధపడే ఉన్నాడు. ఇంద్రజిత్తు వలన బంధింపబడలేదనీ, దైవశాసం కారణంగా బంధింపబడ్డాననీ హనుమ భావిస్తూంటే, తన ప్రతాప పలితమే అని ఇంద్రజిత్తు భావించాడు. లేని శక్తి, ఉందని భావించే లక్షణం, ప్రతి వక్షానికి ఉండడం, మంచిదేనని హనుమ భావించాడు.

(3) మనం చేసే ఆలోచనకీ, దేవుని అనుకూలత కూడ ఉంటే ఏ కార్యమైనా పలిస్తుంది. ఇంద్రజిత్తు బ్రహ్మస్ట్రాన్ని వేసినా, బుద్ధి హీనులైన రాక్షసులు నారతో కట్టి ఇంతటి అస్ట్రాన్నీ వ్యర్థపఱచారు. (బుద్ధింతు సారథిం విద్ధి - బుద్ధి అనేది ఈ శరీర రథానికి సారథి. అందుకే భగవంతుడైన శ్రీకృష్ణుడు శరీరమనే రథాన్ని తోలుతూ ఉంటే, భగవంతునిచే రక్షింపబడే మానవులకు ప్రతినిధియైన ఆర్జునుడు రథంలో కూచుని ఉంటాడు. మనని నడిపించేది 'బుద్ధి'. ఆ బుద్ధి భగవంతుడు. అలాంటి బుద్ధి-హీనులు అంటే దైవ - అనుకూల్యం లేనివారు)

రాముని బ్రహ్మ స్త్రం కాక మీద పరించడాన్ని లక్ష్యణుని ద్వారా, సీతా సందేశం ద్వారా విని హనుమ అనందించాడు. ప్రత్యక్షంగా ఇంద్రజిత్తు బ్రహ్మస్ట్రాన్ని చూచి, రాముని ముందు ఇంద్రజిత్తు పనికి రాదని సంతోషించాడు.

(4) అతి ముఖ్యమైన బ్రహ్మ స్త్రం వ్యర్థమైందనే బాధ రాక్షసులలో ఎవరికీ లేదు. హనుమని 'చంపండి-తినండి' అనే సహజ దోరణి తప్ప. తమకీ గాయాలుచేసి భయపెట్టిన వాణ్ణి వధించడమే వారికిష్టం తప్ప - కట్టడం తప్పు - అనే ఆలోచన, వారికి లేనే లేదు. అలాంటి రాక్షసులని వధించడం తేలికే - అని హనుమ భావన.

(5) 'నిన్ను భయపెట్టిన వారిని-రామనవాచయంతో చంపిన సుగ్రీవుని దూతని' అనే ఆర్థం రావణునికి కలిగి, -యుద్ధంలో ఓడుతాం - అనే అభిప్రాయం కలగాలని, ఒకే వాక్యంలో ఆర్థం అయ్యేలా హనుమ చెప్పాడు. రాజా, నేరుగా దూతతో, అందునా 'కు' వంటి నీచ ప్రాణితో మాట్లాడరాదు - కాబట్టి, మంత్రులద్వారా అడిగించాడు రావణుడు. రాముడు కూడా మొదటగా ఆంజనేయుణ్ణి చూచినప్పుడు, లక్ష్యణుని ద్వారా పాపనితో మాట్లాడాడు. నేరుగా తామ మాట్లాడలేదు. కాబట్టి రావణునకు రాజధర్మం తెలుసని హనుమ గ్రహించాడు.

49వ సర్గము

‘అహోరూప మహాదైర్య మహాసత్త్వ మహాద్యుతిః|

అహో రాక్షస రాజస్య సర్వ లక్షణ యుక్తతా|

యద్యధహ్మో న బలవాన్ స్యాదయం రాక్షసేశ్వరః|

స్యాదయం సురలోకస్య నశక్రస్యాపి లక్షితా || (17 & 18).

తాను చేసిన పనికి రావణుడే వస్తాడేమోనని భావిస్తే, తననే వాని వద్దకి పిలికొనిపోయినందుకు ఆశ్చర్యపడ్డ హనుమ, రావణుణ్ణి, అతనిచుట్టూ, ఓ సారి చూచాడు. హనుమ, మంత్రుల వెనుకగా సభలోనికి తీసుకురా బడ్డాడు. దుర్బరుడూ, ప్రహస్తాడూ, మహాపార్శ్వుడూ, నికుంభుడూ అనే రాక్షసులు, రావణునికి ఎదురుగా అర్థచంద్రాకారంగా కూర్చుని ఉన్నారు. వారి వెనుక అదే ఆకారంగా అనేక రాక్షసమంత్రులు, అనేక విధమైన ఆలోచనలని ఈయగలవాళ్లు, కూచుని ఉన్నారు. వారందరికీ అభిముఖంగా - మేరుపర్వతంలాగానూ, ఆకర్షణీయంగానూ ఉన్న రావణుడు హనుమకి ఎదురుగా కనిపిస్తున్నాడు.

శ్రేష్ఠమైన బంగారంతో చేయబడి, నిండుగా ముత్యాలు పొదిగిన కిరీటం, నుదుటి నుండి గడ్డంవరకు ఉన్న ముఖ భాగపు కొరితకి సరిపోయేలా ఉంది. కనులు తెప్పిస్తప్పుడూ, చూట్లాడుతున్నప్పుడూ రావణుడు త్రిప్పిన తంకి అనుగుణంగా, మెల్లగా కదులుతూ ఒక వింత ఆకర్షణ నిస్తోంది కిరీటం.

తలకు సరిపడ కంఠం, బలిష్ఠంగా ఉంది. వజ్రాలూ, విలువ కట్టలేని మణులూ ఉన్న హారాలని కలిగి ఉంది కంఠం.

కస్తూరి వంటి సుగంధ ద్రవ్యాలతోనూ, రక్తచందనపు మైపూతతోనూ వక్షస్థలం పరిమళ భరితంగా ఉంది. అన్నీ, ఎప్పుడూ చూడని ఆభరణాలే. చూచినవే అయితే, క్రొత్త పనితనం కల్గినవి.

ఒక్కొక్క హారం, ఒక్కొక్క కాంతిని వెదజల్లుతూఉన్నా, అన్ని రంగులూ ఒకదానికొకటి, పానగేవే తప్ప సరిపడనివి కావు. ఈ హారాలూ, మైపూతలూ అన్నింటికంటే మించి ప్రకాశిస్తున్నవి ఆ ఎట్టటి కళ్లు.

పడగవిప్పిన పదితలల సాములాపది తలలూ మెటుస్తూ ఉన్నాయి. పలువరుసకి అటూ ఇటూ ఉన్న రెండు కోరలూ ధగధగ ప్రకాశిస్తుంటే, వాటికి సరిపడ్డ పెదవులు

కోపంతో చలిస్తూ ఉన్నాయి. కాటుకలా నల్లగా ఉన్న రావణునితో, మెడలో తెల్లగా ఉన్న హారాన్ని మాత్రం చూస్తే, కొంగ విహరిస్తున్న ఆకాశం కన్పిస్తోంది.

భుజాలకి భుజకీర్తులూ, మోచేతులకు పైన దండ కడియాలూ, మణికట్టులకి మణిబంధాలూ, వాటికి వ్రేలాడే అవరంజి సన్నని కుచ్చులూ, కుచ్చులలో చిన్ని గంటలూ, కదిలిసప్పుడు చేసే చిటుసవ్వడి, మనసుని కదిల్చి వేస్తోంది.

చక్కగా సింగారించుకొన్న రావణుడు, నవరత్న స్పటిక సింహాసనంలో కూర్చుని ఉంటే, సమీపంలో నిలబడ్డ సుందరాంగనలు, పిల్లగారికంటే మెల్లని వేగంతో, హృదయ సుఖావహమైన వింజామరలు వీస్తున్నారు.

హనుమ నిశ్చేష్టడయ్యాడు. ఓహో! రావణుని రూపం ఎంత గొప్పది? (రాముడు సరితూగడు).

నిత్యం ముల్లోకాలనీ జయించడానికి పోతుండే ఈతని దైర్య మెంతది? (దీనిలోనూ రాముడు తూగడు.)

కైలాసాన్ని శంకరుడితోనే ఎత్తగల వీని బలమెంతగొప్పది? (దీనికి రాముడు సాటిరాడు).

ప్రతిపక్షంవాడైన నన్నుకూడా ఆకర్షించేంత అద్భుతమైన ఈతని లేజస్సు ఎంత గొప్పది? (రాముణ్ణి చూచిన నేను ఇతణ్ణి ప్రశంసిస్తున్నా వంటే దీనిలోనూ రాముడు వెనుకబడ్డట్టే)

కాని ధర్మ విషయంలో రాముని కాలి గోటికి పోలడు. (ఇదే రాముని జయ రహస్యం. రావణ వధ వెనుక దాగిన సత్యం). ఈ ధర్మమే లేకుంటే దేవేంద్రుడితో సమానంగా దేవరాజ్యాన్ని ఏల గలిగేవాడే. వీడి అధర్మమే వీనికి వశవహేతువు. వీడికున్న శక్తి అంతలేనిది' అని మనసులో భావించాడు.

(అంజనేయుడు రాముని రూపాన్నీ, రావణ రూపాన్నీ రెంటినీ చూచాడు. 'రామ! కమలవస్త్రాక్షు నర్వసత్వ మహాహరు! అన్నాడు సీతతో. ఇలాటి అందం - ఆకర్షణ ఇద్దరిలోనూ ఉన్నాయి. కాని, 'రూపదాక్షిణ్య సంపన్న' ఇతరులయెడ కరుణ - రక్షించాలనే బుద్ధి ఆయనకే ఉన్నాయి కాని వీనికి లేవు. కాబట్టి - రావణుని కంటే రాముడే గొప్ప - అని నిశ్చయించాడు. రాముని దాసుడే అయినా రావణుణ్ణి గూర్చి ప్రశంసిస్తూ భావించడం, హనుమ నిష్క్రపాత ఠోరణికి నిదర్శనం.

50వ సర్గము

నీకు మంచిని చెప్పేవారు లేరు! నే చెప్పుతా విను!!

కమేష భగవాన్మందీ భవేత్సాక్షాదీహాగతః

యేష శస్త్రైస్మి కైలాసే మయా సంవాలితే పురా (3)

గోరోచనపు రంగు కళ్లతో ఉన్న పావనిని చూచి, రావణుడు ఇలా భావించాడు. 'ఒకప్పుడు కైలాసం ఎత్తబోయినప్పుడువాకు శాపం ఇచ్చిన నందీశ్వరుడే వానర రూపంలో వచ్చాడా? (1) లేక బాణాసురుడే ఈ రూపంలో వచ్చాడా? అనుకొని ప్రహస్తునితో ఇలా అన్నాడు. 'ఓయీ! ఎక్కణ్ణించి వచ్చాడు నీకు? కారణం ఏమిటి? అశోక మాన్ని ఎందుకు పాడుచేసాడు? ఎందుకు యుద్ధం చేసాడు? కనుక్కొండి - అని. ప్రహస్తుడు హనుమని అడుగుతూ 'ఓరీ! వానరా! నీకు క్షేమాన్ని నేను కల్పిస్తాను. ఇంతకీ నువ్వు కుబేర-యమ-వరుణులతో ఎవడి గూఢచారిని? (2) విష్ణువు గాని వంపాడా? భయపడక జరిగింది జరిగినట్టు చెప్పి విడిపించుకుపో!' అన్నాడు.

హనుమ రావణుణ్ణి చూస్తూ 'నేను దేవేంద్ర-యమ-వరుణ-కుబేర దూతను గాను. విష్ణువు వంపమాలేదు. వానరుణ్ణి. రాక్షస రాజైన నిన్ను చూడాలనుకొన్నాను. మామూలుగా అయితే దర్శనం లభించదు. ఇలా అయితే తప్పక లభిస్తుందని వనాన్ని పాడుచేసాను. (3) ఇంతలో బలవంతులైన రాక్షసులు వచ్చారు. ఆత్మరక్షణార్థం నేను పోరాడతే వాళ్లు చనిపోయారు. దేవాసురులు ఎవరూ నన్ను ఏ ఆస్త్రం-పాశంతోనూ బిందించలేరు! బ్రహ్మచరం ఉంది. నిన్ను చూడ వీలౌతుంది గదా అని బ్రహ్మస్త్రానికి లొంగిపోయాను. (4) బ్రహ్మస్త్రం విడిపోయింది. అయినా నీతో చెప్పాల్సిన మాటలు కొన్ని ఉండి రాక్షసులు బిందీస్తే వచ్చాను. నన్ను, అమిత తేజోబలాలున్న రామప్రభువు దూతగా పంపాడు. స్వామీ! నీకు హితవు చెప్పాలని ఉంది. విను' అన్నాడు.

(1) కుబేరుని పుష్పక విమానాన్ని తెస్తూంటే, శివపార్వతులు విహగిస్తున్న కారణంగా ఇలా పోరాడి నందీశ్వరుడు రావణుణ్ణి అడ్డగించాడు. కోపించిన రావణుడు నందిని 'క'తిముఖం వాడివని' అవహేయం చేసాడు. అలా అవహేయించినందువలన, ఆ కోతులవలననే నీకు వాపు మూడు గాక! అని భుంపాడు నందీశ్వరుడు.

ఈ కథ ఉత్తర కాండలో ఉంది. ఉత్తరకాండని వాల్మీకి వ్రాయకపోతే, ఈ కథకి సంబంధించిన ఆలోచనని రావణుడు ఎలా చేయగలడు? చేసిన అవసరం కష్టకాలంలోనే గుర్తుకు వస్తుంది. కష్టకాలంలోనే తన పుత్రుడు అక్షుడు, హనుమతేతిలో పోయాక, ఈ చంపినవాడు, అలానాడు నన్ను శింపించినవాడా? అని భావించాడు రావణుడు.

కాబట్టి నిష్కారణంగా ఎవరినీ అవహేళనం చేయరాదు. శాపం విజమౌతాందవే భయం రావణునిలో ఉంది - అంటే శాపం ప్రకారం తన చాపు తప్పదని రావణుడు తెలుసన్నమాట. అందుకే రాముని చేతిలో మోక్షం పొందాలని, ఎవరు ఏం చెప్పినా సీతని విడువలేదు. ఈ మాటలు ఎవరితోనో అన్నవి కాక, తన మనసులో భావించుకొన్నవి - కాబట్టి మఱింతగా నమ్మవలసినవి.

(2) రావణునిలో పాలు, రాక్షసులకీ భయం ఉంది - ఇంద్ర - యమ - వరుణ - కుబేర - విష్ణువుల విషయంలో. కారణం-వాళ్లందరికీ అవకారం రావణుడు చేసాడు గనుక. యుద్ధం చేసి ఎవరెవరిని గెలిచాడో, వారు వారందరికీ గురించి భయపడుతూ ఉన్నారు రాక్షసులు. కాబట్టే - వెర్రం తగదని పెద్దలమాట. పదిమంది చంపినవాళ్ల చూచి 'చంద్రైర్యస్థుడు' అని, కొందఱు అల్పబుద్ధులు లోకంలో అనుకుంటారు. కానీ, తనచే చంపబడిన వారి బంధుమిత్రులు ఎవరు, తనని చంపుతారోనని చాల పిరికితనంతో ఉండేది, వాడేనని, గమనించాలి. రావణునికే కాదు. వాని వెంట ఉండే మంత్రులక్కూడా ఇంద్ర-వరుణ-యమ-కుబేర-విష్ణువుల విషయంలో భయానిక్కారణం అదే. దుర్మాథుని వెంట ఉంటే-ఆ భయంలో పాలు, మనకీ కల్గుతుంది.

(3) తాను వేరుగా మాటాడరాదని రావణుడు ప్రహస్తుని ద్వారా అడిగిస్తే, ప్రహస్తుడికి చెప్పాల్సినవాడు తాను కాదనీ, రామరామడు కాబట్టి రావణునితో మాట్లాడే అర్హత కలవాడిననీ భావించి హనుమ, అలాగే మాట్లాడాడు. 'రావణా! నిన్ను యేర్పించుకొని నీతి చెప్పురామనుకొంటే, తప్పు నీలో ఉండి కూడా ఎందరినో చంపావు. అత్యర్హుణ్ణాం దాడిచేస్తే వాళ్లు పోయారు. నువ్వు ముందే వచ్చి ఉంటే, ఇందఱూ బ్రతికుండే వారు అయినా, ఒక్కడికీ పరిపాని ఇందఱుండీ ప్రయోజనం లేదు. అవి చెప్పడం దీని సారాంశం.

(4) బ్రహ్మవరం గొప్పదే ఎంతే నీకున్నట్లుగా నాకూ వరాలున్నాయని వెల్లడిం, నీ గొప్పదనం ఏమీలేదని చెప్పడం దీని భావం. బ్రహ్మత్రై ప్రయోగం నీ పుత్రునికే తెలియదు. ప్రయోగించాక ఎలా రక్షించుకోవాలో నీ పైవ్యానికి తెలియదు. మీరు యద్ధానికి పనికిరారని భావం. బుద్ధిమంతులూ - అమభుజ్జాలూ ఒక కార్యం తం పెట్టి కొంత చేయగనే, నీవులూ, అపాయకులూ మేం చేస్తామని వస్తే, బుద్ధిమంతులు వెంటనే పనిని విడిచి వెళ్లిపోతారు. అదే - బ్రహ్మత్రైం మీద మామూలు కిల్లు కడతే నిష్ప్రయోజన పడడమంటే.

51వ సర్గము

ఈ కాండంలోనే అతి ప్రధానమైన హనుమంతుని సందేశం

రావణా ! నీకు సోదరుని వంటవాడూ, నాకు రాజూ, మహాత్ముడూ, రామానుగ్రహ పాత్రుడూ అయిన సుగ్రీవుని సందేశాన్ని విను. చతురంగ బలాలు కలవాడూ, ప్రజారంజకుడూ ఐన దశరథుని పుత్రుడు రాముడు, తండ్రి ఆజ్ఞపై దండకారణ్యానికి భార్య సీతతో, తమ్ముడు లక్ష్మణునితో కలిసి వెళ్లాడు. పతివ్రతయైన సీత, అరణ్యంలో కన్నడకుండాపోతే, రాముడమెను వెదుక్కుంటూ ఋష్యమూకంలో ఉన్న సుగ్రీవుణ్ణి కలిసాడు. సీతనిప్పిస్తానని సుగ్రీవుడూ, వానర రాజ్య మిప్పిస్తానని రాముడూ, పరస్పరం ప్రతిజ్ఞలు చేసికొన్నారు.

వారిని చంపి, వానరరాజ్యం సుగ్రీవుని కిప్పించాడు రాముడు. వారిని నీవు ఇంతకు ముందెఱుగుదువుగా! వాణ్ణి ఒక్కబాణంలో చంపేసాడు. తాను అన్నమాట ప్రకారం, సీతని వెదకడానికై సుగ్రీవుడు అనేక వేంకోట్ల వానరాని, గరుత్మాంతుడూ వాయువుతో సమానవేగం గల వారిని, అన్ని దిక్కులకీ పంపితే, హనుమంతుడనే పేరున్న వాయుపుత్రుణ్ణి నేనిలా వచ్చి సీతమ్మని చూచాను.

పరదారా న్మహాప్రాజ్ఞ నోపరోద్ధుం త్వ మర్హం

న హి ధర్మవిరుద్ధేషు బహ్వహాయేషు కర్మసు |

మూంఘాతిషు సజ్జంతే బుద్ధిమంతో భవద్విధాః || (18)

సర్వశాస్త్రాలూ చదివి, ధర్మస్వరూపం తెలిసినవాడివి నీవు. ఇతరుల భార్యలను చేపట్టడం ఏ మాత్రమూ నీకు తగినది కాదు. ధర్మ విరుద్ధమైన ఇలాటి పనులవల్ల ఎన్నో కష్టాలు సంభవిస్తాయి.

రాజా ! రామునికి అవకారం చేసి క్షేమంగా ఉండేవాడు లేడు. రామునికి కోపం వచ్చిందంటే అది లక్ష్మణునిక్కూడాను. అంటే ఇద్దరికీ కోపం వచ్చినట్లు. పరదారా పహరణమనే అధర్మం పోవారంటే రామునికి సీత నిచ్చి వెయ్యాలి.

నేను సీతని తేలేదని అంటావేమో? నీరజనుల్లా అబద్ధం ఆడకు. మవ్వే తెచ్చావని దుఃఖిస్తూ ఉన్న ఆమెని, నీ లంకలోనే స్పష్టంగా ఇప్పుడే చూచి వస్తున్నాను.

ఆమె దుఃఖంలో కవిస్తాండిగా అనుకుంటావేమో! రోరోపం మథనపడుతూ, నీ ప్రాణాలు తీయడానికిపద్ధంగా తెచ్చుకున్న 5 తలల మహానర్పమని గమనించు. ఎంత అరిగించుకోగల శక్తి ఉన్న వాడైనా, మహావిషాన్ని మ్రొంగడం మంచిది కాదు.

తనమ్మువల్ల చావులేని వరం వచ్చిందనుకోకు. దేవాసురుల వల్ల మరణం లేదుగాని, పశుపక్ష్యాదులూ, మానవుల వలనా మరణం లేదనేది, వరంలో లేదు. రాముడు మానవుడు. మేం తిర్యక్ జాతివాళ్లం (1).

నా ధర్మం నన్ను రక్షించదా ? అని భావిస్తావా? అదీ సరికాదు.

పుణ్యాలవల్ల రాజ్యం లభించినా, పాపం వల్ల రోగం కల్గితే రెండూ కలిసి అనుభవించి తీరాలి.

పోనీ! అలాగే పుణ్యపాపాల ఫలితాన్ని ఒకే కాలంలో అనుభవిస్తానంటావా? అది నీ విషయంలో కుదరదు.

సుప్త్య చేసిన ధర్మానికి ఫలం, చావులేక పోవడం. అధర్మానికి ఫలం చావు. ఇవి రెండూ ఒక కాలంలో అనుభవించే వీలులేదు.

ధర్మ-అధర్మాలలో ధర్మం గొప్పదని ఎవరికైనా తెలుసు గదా ! ధర్మం తనదైన ధర్మఫలాన్ని ఇచ్చినంతకాలం, అధర్మం తన ఫలాన్ని (చెడుని) ఇయ్యదు. ధర్మం అనుభవించే కాలంలోనే, అధర్మఫలం అనుభవించకూడదని వ్యక్తం భావిస్తే, అధర్మఫలం రాకుండా, ధర్మాన్ని మఱింతగా ఆచరించాలి.

ఇది నీకే సమన్వయించి చూచుకో. ఇతరుల భార్యని తేవడం అధర్మం. తనమ్ము చేసి పుణ్యాన్ని సాదించడం ధర్మం. ఆ తనశ్శక్తి ఫలంగా రాజ్యాన్ని అనుభవిస్తున్నావు. అధర్మమైన సీతని తేవడానికి సంబంధించిన 'కీడు', ఆమెని రాముని కప్పగిస్తే, రాకుండా పోతుంది.

పోనీ ధర్మాధర్మాలు మారాక్షస జాతికి లేవంటావా ? లోకంగా ఆలోచించినా, ఒకవిభార్యని ఒకరు అవహరించడం వరైనదంటావా? అదే నీ విషయంలో జరిగితే సహించగలవా? ఇక బలాబలాని విషయమే రాక్షసులకి ప్రధానమంటావా ? ఒంటరిగా 14 వేల మంది రాక్షసులని జనస్థానంలో చంపాడు రాముడు. విన్నే నాలుగు సముద్రాలు తిప్పిన వాలిని, ఒక్కబాణంతో సంహరించాడు రాముడు.

కోతులకి అధిపతి సుగ్రీవుడు. అతనితో మైత్రీ రామునిది. పైన్యానికి ఆహారపదార్థాలు కావాలిగా! అంటావా ? కోతులకి లంకానగరం చెల్లువాలి. ఫలాటా పుష్పాలూ లేని పక్షంలో ఆకులే వాలు.

ఉండేహోటు కావాలంటావా ? ఎక్కడైనా అభిమానం లేనివికాబట్టి, పరుంటాయి. దుస్తులంటావా ? ఆ బాధ వాటికి లేదు.

వడిచి అరిపిస్తాయంటావా ? ఆ దుఃఖం అవి ఎరుగవు. ఎగిరే లక్షణం కలవి కాబట్టి యుద్ధం వాటికే తెలుసంటావా ? అవి ఏచ్చి యుద్ధం ప్రారంభిస్తే, ఎలా యుద్ధం చేయాలో? మీకే తెలియదు. మిమ్మల్ని. ఒక వద్దతీ, వ్యవహారమూ లేక చీకాకు వరుస్తాయి.

మేం చంపేస్తామంటావా? ఆ వనే నువ్వు చేయగలిగిన వాడివైతే, నా చేతిలో ఇందలు వావరుగదా? నిన్ను మాత్రం విడిచిపెడతామా ? అంటావా ? రామ దాసుణ్ణి నన్ను నువ్వు ఏమీ చేయలేవు. నువ్వు, నన్ను ఏమైనా చేయగలవనే భయం ఉంటే, ప్రాదేయపడతాను గాని, ఇలా నీకు ఉపదేశం చేస్తానా?

సాత్వికుడైన రామునికి నీ మీద ద్వేషం ఉండదనుకుంటున్నావా? వానర సమూహం ముందు రావణుణ్ణి, లంకతోనహా నిర్మూలం చేస్తానని నీ పేరు చెప్పి మరీ ప్రతిజ్ఞ చేసాడు. అవకారం చేస్తే ఇంద్రుడైనా, రాముని బారి నుండి తప్పించుకోలేడు.

దొంగసాత్తు, ఇంట ఉంటే చాలు శిక్షకి అర్హుడు. ఇక దొంగతనం చేసి, దొంగ సాత్తుని ఇంట ఉంచి, ఇమ్మని చెప్పినా ఇవ్వని వానికి శిక్ష అత్యధికం. ఆ శిక్ష వధయేతప్ప వేటూ కాదు.

సీతా తేజస్సుచేత నీ లంక మొత్తం తగులబడుతున్నదని గమనించు. నువ్వు చేసిన తప్పుకీ, నీ జ్ఞాతి - మిత్ర - సోదర - ఆపులందఱూ భార్యపుత్రులతో, నాశనమై పోతున్నారు. నీ కారణంగా రాక్షసవంశం ముందునాటికీ ఉండదు.

నేను 'కోతి'నికాబట్టి నా మాట నమ్ము. (రాముడు మానవుడు. నీవు రాక్షసుడివి. నేను, మానవ రాక్షసులలో ఎవరినీ కాదు. జాతి పక్షపాతంలేదు. అతడు పురంంలో ఉండేవాడు. నువ్వు నగరంలోని వాడివి. ఇక నేను, పుర నగరాలు రెంటిలోనూ ఉండేవాణ్ణికాదు. చెల్లెని నివసించే జాతికి చెందివాణ్ణి. ఈ పక్షపాతమూ లేదు.

అతడికి ఒకప్పుడు ఐశ్వర్యం ఉండి, ఇప్పుడు లేదు. నీకు ఇప్పుడు ఉండి, పోతోంది. నాకు ఒకప్పుడు ఉన్నదీలేదు - ఇప్పుడు రాబోయేదీ లేదు. అందుకని మధ్యస్థుణ్ణి. వమ్మదగినవాణ్ణి). రామదాసుడిని అయి, అతని శక్తిని ప్రత్యక్షంగా చూచినవాణ్ణి. నీ శక్తిని ఇంతకుముందే పరిశీలించినవాణ్ణి.

పంచభూతాలనీ, లోకాలనీ ఒకమాటు సుహరించి, స్పష్టించగల శక్తి రామునికుంది. పంచభూతాలని మాత్రం తాత్కాలికంగా అడుపుచేయ గల శక్తి నీకుంది.

'బ్రహ్మో స్వయంభూశ్చతురావనో వా-రుద్రస్త్రిణేత్ర స్త్రిపురాంతకో వా - ఇంద్రో మహేంద్ర మృరనాయకో వా - త్రాతం న క్షత్ర యుధి రామవద్యమ్' (45) చెప్పలేని విశ్వర్యం కలవాడు ఇంద్రుడు. పుత్రుడనే పేరుగల రాక్షసుణ్ణి చంపాక మహేంద్రుడయ్యాడు. మీదట ఆయన దేవతలకు అధ్యక్షుడయ్యాడు. అలాటి ఇంద్రుడు-మహేంద్రుడై - దేవేంద్రుడై కూడా రాముణ్ణి ఏమీ చేయలేడు. ఇక, వ్రలయకాలంలో జనుల్ని సంహరించి ఏడ్చించేవాడూ, బ్రహ్మకే సృష్ట్యాదికాలంలో వేదాని చెప్పేవాడూ, అయిన రుద్రుడు గాని - ఆయనే వ్రలయకాలంలోనే కాక, ఇతర కాలంలోనూ మన్నుతుణ్ణి నుదుటి కన్నుతో సంహరించి, త్రిణేత్రుడైనప్పుడు గాని, ఒక్కణ్ణే కాక త్రిపురామని చంపి త్రిపురాంతకుడై యుండి, ఏమీ చేయలేడు. రుద్రుణ్ణి కూడ సృష్టించేసిన బ్రహ్మగాని - పుట్టుకయేలేక స్వయంభువుడని పేరొందికూడా - వాళ్లు వేదాని ఉచ్చరించి చతురాననుడై యుండి కూడా, ఈయన రాముణ్ణి ఏమీ చేయలేడు. వేటువేటుగా కాదు. ఒక్కొక్కరూ మూడు రూపాలతో ఉండి, ముగ్గురూ కలిపివచ్చినా, ఏమీ చేయలేరని గమనించు.

(బ్రహ్మ, దేవతలని సృష్టించి, నీకు వరాలిచ్చాడనుకోకు. రామునికీ ఎదురుతిరిగితే, ఆయన నిన్ను రక్షించడం మాట అటుంచి, తనని తానే రక్షించుకోలేడు. నీకు శిరస్సులని అనుగ్రహించినవాడూ, అరాధ్యదైవమూ అయిన రుద్రుణ్ణి వమ్ముకోకు. రామునితో విరోధం కదా నీది. తన పుత్రుణ్ణి (జయంతుడు కాకగా మాటితే, బ్రహ్మ స్త్రం రాముడు వేసాడుగా) రక్షించుకోలేని ఇంద్రుడు, రామవిరోధిని నిన్ను ఎలా రక్షిస్తాడు ?

ఇలా భయంలేక చెప్పిన హనుమని, 'చంపండి' అని క్రోధంతో అజ్ఞాపించాడు రావణుడు.

(1) తిర్యక్ అంటే పశువక్షి క్రిమిజాతులని భావం. ఆక్కలుంటే వక్షిజాతి, లేకపోతే పశుజాతి. వానరజాతికి ఆక్కలులేవు గాని వక్షిలా ఎగురుతుంది. బరువు మోయడం, బుద్ధిలేకపోవడం పశులక్షణం. వానర జాతి బరువు మోయగల్గుతోంది. బుద్ధిలేనిది కాదు. తిర్యక్ అంటే 'అడ్డముగా' అని అర్థం. వెన్నెముక భూమికి (లంబంగా) నిలువుగా ఉంటే (కాళ్ల నుండి తలవైపుకి) అది బుద్ధికల జాతి! భూమికి వమాంతరంగా, అంటే, అడ్డంగా వెన్నెముక ఉంటే తిర్యక్ జాతివాళ్లు. నిలారు వెన్నెముక ఉండేవారికి

జ్ఞానం, అలా లేకపోతే అజ్ఞానమని లక్షణం. జాతీ, మిస్ట్రీ, పరిలేని నాకే అదర్శమని తోస్తే, నీకు ఎందుకు తోచలేదు ? నా కంటే మిస్ట్రీనుడివా ? అని ప్రశ్న. ఇతర ముఖ్య విశేషాలు !

ఈ సర్గ్ ముఖ్యమైనదని పెద్దలు చెప్తారు - ఎందుకే చూద్దాం!

‘స్వాత్మదేశ హరోదూతః’. సందేశాన్ని పట్టకెళ్లి చెప్పేవాడు దూత. ఆ వనిని ఈ సర్గ్ లో చేసాడు హనుమ. శ్రీ మన్మహాభారతంలో కృష్ణపరమాత్మ స్వయంగా ఈ దూతకృత్యాన్ని చేసాడు. భారత రామాయణాలకు చాలాచాల పోలికలున్నాయి.

ఈ సందర్భానికి సంబంధించినంత వఱకూ స్వల్పంగా చూస్తే - అక్కడ భగవంతుడు (కృష్ణుడు) రాయబారి-ఇక్కడ భగవద్భక్తుడు (హనుమ) రాయబారి.

అక్కడ కనకం (రాజ్యాన్ని) గుఱించి-ఇక్కడ కాంత (ప్రే) గుఱించి కలహం.

అక్కడ అన్నదమ్ముల మధ్యా ఇక్కడ నరరాక్షసుల మధ్యా వైరం.

అక్కడ దూత భూతరింలో-ఇక్కడ దూత ఆకాశమార్గంలో వెళ్తాడు.

అక్కడ ద్రౌపది ప్రోత్సాహం - ఇక్కడ రాముని ప్రోత్సాహం.

అక్కడ ఉపించి ధర్మరాజాదులు చెప్పిన మాటలని చెప్పడం-ఇక్కడ ఎవరూ చెప్పని మాటలను ఉపించి చెప్పడం.

అక్కడ చిన్నరూపాన్ని పెద్దది చేసి భయపెట్టడం (విశ్వరూపం) - ఇక్కడ పెద్దరూపాన్ని చిన్నదిచేసి భయంలేకండా చేయడం.

అక్కడ కౌరవులే త్రాళ్లతో కట్టి దౌర్జన్యానికి నాంది పల్కడం-ఇక్కడ తానే వనాన్ని ధ్వంసంచేసి నాంది పల్కడం.

అక్కడా-ఇక్కడా దూతలు నిర్భయంగా పల్కడం; అక్కడా దూతని ఏమీ చేయలేకపోవడం - ఇక్కడా అంతే కావడం.

అక్కడ వాయుపుత్రుడైన బీముడు ప్రతిజ్ఞలు చేస్తూ ప్రకటించినట్లు కురుక్షేత్రం రావడం - ఇక్కడ వాయుపుత్రుడైన హనుమ ప్రకటించినట్లు యుద్ధం రావడం.

ధర్మా ధర్మాల్లో ధర్మం గెలిచడం - ఇలా రెండు ఇతిహాసాలలోనూ అద్భుత సామ్యం కనిపిస్తుంది.

అలాంటి హనుమకు అర్థమై నదీ, రావణునకు చెప్పినదీ, అయిన ఈ సందేశంలో రావణుని గూర్చి, హనుమ బావన ఇలా ఉంది.

- (1) రావణా! దొంగతనంగా సీతని తేవడంవల్ల, రామలక్ష్మణుల కంటే తక్కువ వాడివి.
- (2) సీతనిపట్టమహిషిని చేస్తానన్నావు. పట్టమహిషిత్వం మాఛేదికాదు తెలియనంతట రాజువి నువ్వు.
- (3) ఇతరులు స్పృశించిన దాన్ని చూడరానివాడుగా, రాజుండాల్సి వస్తే, అన్యభార్యని తెచ్చావు. రాజగౌరవం తెలియదు.
- (4) వారిని గూర్చి తపస్సు చేసి, వారినే పాట ద్రోలావంటే, కృతముడివే.
- (5) అపస్సు వారి నారాధిస్తూచేసావు కాబట్టి, వారికంటే తక్కువవాడివి.
- (6) సీత సామాన్యరాలే అని నీ కనిపిస్తే, సంవత్సరం గడువెందుకు ?
- (7) సీతయందలి సంకల్పంతో స్వభార్యలలో కామం నశించిందన్నావు. సంకల్పానకే అంత ఫలం (బలం) వస్తే, బలవంతం చేస్తే, నీ గతి ఏమౌతుంది?
- (8) మీ అన్నయైన కుబేరునితో విరోధం నీకున్న కారణంగానూ, నీ తండ్రితో ద్వేషం ఉన్న కారణంగానూ, అందరికీకూడా తండ్రి సోదరులతో విరోధం ఉంటుందనుకోవడం సరికాదు.
- (9) సీత విషయంలో కామం ఉండి, భార్యలంటే గిట్టడం లేదని పల్కావు. సీతా విషయంలో కామం ఉన్నంతకాలం, ఆమెను నాశనం చేయలేవు. కామమూ నశింపదు. రాముణ్ణి శరణువేడితే, కామమూ నశిస్తుంది. శ్రేయస్సు కల్గుతుంది. లేదా, లంకా నాశనం తథ్యం.
- (10) యోగ్యుడైన ఏ పురుషుడైనా తన కామాన్ని తన భార్యకు తప్ప, ఇతరులవద్ద చెప్పడు. దీన్ని అతిక్రమించి పల్కడం సీలోని మహాదోషం.
- (11) పుట్టుకవేతనే, స్త్రీ పరాధీనురాలు. వివాహం అయితే భర్త - తండ్రి, ఇద్దఱు ఆమెకు రక్షకులు. అంటే నీకు శత్రువులు. కాబట్టి నీకు శత్రువులు ఇప్పుడు ఇద్దఱయ్యారు.
- (12) రాముని వాక్కు నాకు విలువైనది. సీతయొక్క రూపం నీకు విలువైనది.

- (13) వాక్కుద్వారా (మంత్రాన్ని మననం చేసుడం) భగవంతుడు రక్షిస్తాడనేది వేద ప్రతిపాదితమైన విషయం. దేవుడే దీగివచ్చి, రూపంతో రక్షించాలనేది రాక్షస ప్రతిపాదితమైన అంశం.
- (14) దేహంలో ఉన్న కాలూ-చేయూ మొదలైన ఇంద్రియాలు, దొంగతనమూ మొదలైన నేరాలని చేస్తే, రాజుకి తెలుస్తుంది. శిక్షించే అధికారం రాజుకి ఉంటుంది.
- అదే నేరం, బుద్ధితో చేస్తే, అది రాజుకి తెలియదు గని లోనున్న పరమాత్ముకు తెలుస్తుంది. పరమాత్ము శిక్షించక మానడు. రాజునైన వాకు శిక్షించే రాజు లేడంటావా? నీకు పూర్వ చరిత్రజ్ఞానం లేదన్న మాటే.
- (15) బుద్ధితో చేసిన దోషానికి విలుగుడు, హృత్-తాపం. నీ బుద్ధి చేసిన నేరం, పీతని తేనెదం. 'తప్పు' - అని, రామునికిచ్చి వేయడం విలుగుడు.
- (16) 16 గురు ఋత్విక్కులూ, యజమానీ, పత్నీ మొత్తం 18 మందీ యజ్ఞశాలంలో, యజ్ఞం సమాప్తమయ్యేంత వలకూ ఒకటిగా భావించి, ఆచరించే యజ్ఞం 'తామాసస్త్రం' అనేది. వానరులందరిచేతా సుగ్రీవుడు, దీన్ని చేయించాడు. అందుచేత, బుద్ధిచేత చంచల్మైన వానరులంతా, ఒకటిగా మెలగుతారు గని, ఎవరికి తోచినవిధంగా వారుండరు.
- (17) వెల్లెలైన కూర్మణభద్రుని చంపినంత దుర్మార్గుడిని నువ్వు, మాటు తల్లికొడుకుకి, తన ప్రాణం అడ్డుగా వేసి ఉండేవాడు అతడు.
- (18) ఎన్నో వంటెనలూ, జలాశయాలు, అగడ్తలూ, మేడలూ ఉన్నాయి - ఇవన్నీ దాటిరావడం రామునికి సాధ్యమా? అనుకోకు. ఎగిరే లక్షణ మున్న వానరానిద వాళ్ళు రాగంరు. 'భక్తి' అనేది చెప్పలేని శక్తి నిస్తుంది వ్యక్తికి. విరోధం అనేదికూడా, చెప్పలేని శక్తినిస్తుంది వ్యక్తికి. అయితే, మొదటిది సత్పరితాన్ని, రెండవది దుష్పరితాన్ని ఇస్తుంది.
- (19) బొట్టు ధరించడమనేది పరివ్రతా లక్షణాల్లో ఒకటి. చెమటపట్టి కొద్దిగా అక్కడున్న బొట్టు జారిపోతే కూడా సహించక, మణిగిరిని అరుగ దీసి, పీతకి బొట్టునుంచాడు రాముడు. కష్టంలో కూడ వివోదంకోసం చెక్కిలి పెట్టె ఉంచాడు. క్షణకాలంకూడ 'తిలకధారణం' లేకుండా ఉండడాన్ని సహించదాయన. ఇంతకాలం ఎలా సహించాడంటావా? పీత ఉన్న చోటు తెలియక. తెలిసినా ఉరుకోనే ప్రసక్తిలేదు.

(20) నీ విజయ స్తంభాలన్నింటినీ పీక కావలా వాళ్ల మీదికి విసిరి, స్తంభాలని విటుగ గొట్టాను. సైన్యాన్ని చంపాను. అంటే, నీకు విజయం రావేరాదు. పరాజయంలోకూడా సైన్యాన్ని మిగల్చినవి గమనించు.

(21) వందీశ్వరుడూ మొదలైన వాళ్లిచ్చిన శాపాలు నీకున్నాయి - వట్టి పరాళికాదు. అహంకారితై వరాలు మాత్రమే గమనిస్తూ ఉన్నావు. నీవు చేసిన తప్పుకి, నీవు ఏ శిక్ష అనుభవించాలో అదే 'శాపం' అంటే. తప్పించి వేడుకోవడమే 'శాపమోక్షం' అంటే. అసలు నీమీద శాపమే పనిచేయడనే భ్రాంతితో ఉన్నప్పుడు, ముచ్చ ప్రాదేయపడవుగదా!

ముచ్చ శాపమోక్షాన్ని గూర్చి ప్రాదేయపడితే, రామునికి నిన్ను వదించడం చాలాచాలి కష్టం. అదేగే బుద్ధి నీకు కలుగకపోవడం, ఆయనకు విరోధితై ఆయన పనిని తేలిక చేయడమే. అయితే మీ యిద్దరీ మధ్యా లంకాజననాశం తప్పనిసరి ఔతోంది. గమనించు.

(22) నన్ను అనేక విధాల చంపాలని, ముందు - వెనుక భాగాలలో, ఆకాశంలోనూ అనేక విధాలుగా యుద్ధం చేయగల నిపుణులని చంపావు. నీటి ప్రతాపం పల్లంవైచే. అగ్ని ప్రతాపం పై భాగంవైచే. పృథ్వీ ప్రతాపం తన గర్భంలోవే. కాని వాయు ప్రతాపం అన్ని దిక్కులలోనూ ఉంటుందని గుర్తించు. (విజ్ఞానశాస్త్రం ఇదే చూలాలని Air exerts pr in every d in అంటుంది.) అందుచేత నీ వాళ్లు నన్నేమీ చేయలేదు.

(23) పై చెప్పిన వీరూ-నిపు-నేలా అన్నీ వాయువు లేనిదే ఎంతమాత్రమూ ప్రయోజనపడలేవు. నీకు ప్రవహించాలన్నా-నిపు మండాలన్నా నేం కదలాలన్నా వాయువుండాలి. ఆ వాయువుత్రుణ్ణి నేను.

(24) బ్రహ్మచేత్రని వెట్టి వానిగా పామాన్యజనం చూచినట్లు, ముచ్చకూడా బ్రహ్మచేత్ర అయిన రాముణ్ణి వెట్టివానిగా చూస్తే, నీకు వేదవిద్య - ప్రతిదివమూ ఒంటబట్టినట్లు లెక్క వేదంలో ప్రామాణ్యబుద్ధి లేనివాడు నీవంటి వాడు, వైదికమైన యాగాలని లంకలో చేయించడం, తెల్లవారు జామున విప్పించడం వంటి పన్నీ దండుగే.

(25) బ్రహ్మచేత్రని అనమర్థునిగా లెక్క కడితే, నీ తండ్రే మొదటి అనమర్థుడౌతాడు.

- (26) బ్రహ్మవేత్త రాముణ్ణి మోసగించి, నువ్వు కుశలంగా ఉండవనేది నిశ్చయం. నువ్వు రాముణ్ణి మోసగించినా, ఆయనకు ఏలోటూ రాదు కాని, నీకు వంశనాశనం పలితం.
- (27) వారి బ్రతికున్నప్పుడు, భార్య, పుత్రులు, పురం, రాజ్యం భోగాలూ ఇలా అన్నీ మీ యిద్దరికీ సమానమని అంగీకరించి 1 నెల పాటు కీష్కింధలో గడిపావు. వారి సోయాక, సుగ్రీవుడు రాజయ్యాడు. వారి, కీష్కింధా రాజుగా నీతో ఆ అంగీకారాన్ని చేపకొన్నాడు కాబట్టి, నేటిరాజు సుగ్రీవునికి ఉన్న ఆ అధికారం, రామునివరమైంది.
- మృగాన్ని ఎవరుకొడితే, ఆ మృగం వారిది. అలాగే రాజైన వారిని కొట్టిన బాణం రామునిది. కాబట్టి రాజ్యం- అధికారం-రామునిది. వారితో సోదర స్నేహం చేసావు కాబట్టి, సుగ్రీవుడు వంపించగా వచ్చిన నేను, నిన్ను సుగ్రీవుని సోదరునిగా సంబోధించాను.
- (28) నీ పుత్రుడైన ఇంద్రజిత్తుకి వైదికయాగ-క్షుద్రతాంత్రిక విశేషాలు రెండూ తెలుసు. వైదికయాగాలు రామునికే పలిస్తాయి, నీలో అదర్శం ఉన్నందువలన. ఆ క్షుద్ర శక్తులు నామందు నిలువవు. నేను భూతజేతారి నాశనాన్ని చేయగలను కాబట్టి.
- (29) అస్త్రాలలో పెద్దదైన బ్రహ్మాస్త్రం వన్నేమీ చేయలేకపోయింది. అంతకుమించిన అస్త్రం మీవద్దలేదు. ఈ అస్త్రం మఱోసారి ప్రయోగించే నీలు ఇంద్రజిత్తుకి లేదు.
- (30) నేను కట్టుబడి నీ సదాభవనానికి వచ్చిన కారణం, నీ గుఱించి మంత్రులెమంటారో విందామని, నీ దుష్టప్రవర్తనకి మవ్వే కారణమా? వారి ప్రాప్త్యానం కారణమా? తెలిపకొందామనీను. రంకిణి దగ్గరనుండి చాలమంది రాక్షసులు సీతని తేవడం తప్పు-అని నాతోనే అన్నారు. ఆ ఆలోచనని సభలో ఎవరైనా సమర్థిస్తున్నారో? -విందామనీను.
- (31) నిర్ణయాన్ని చేసే అధికారిక ప్రజావతులు 9 మందిలో నీ తండ్రి పులస్త్యుడు కూడా ఒకడైతే, అలాటి ధర్మాధికారి పుత్రుడిని నువ్వు, సీతని దొంగిలించి వంశపు వరువునీ, తండ్రి గౌరవాన్నీ మంటకలిపావు.
- (32) భగవంతునితో మైత్రిచేసి రామానుగ్రహం వల్ల రాజ్యాన్ని పొందినవాడు సుగ్రీవుడు. భగవంతునికి కావని చేసి, రామద్వేషంతో, నీతోపాటు రంకనీ, రాజ్యాన్నీ, పొగొట్టుకొనే వాడివి నువ్వు.

- (33) నీ నాశనానికి సీతయెడ రాగం, రామునియెడ ద్వేషం కారణం.
- (34) వారి ఉన్నంతకాలం నీకు ధర్మం చెప్పాల్సిన అవసరం సుగ్రీవునికి లేక పోయింది. ఇప్పుడు అధికారికంగా చెప్పాల్సిన అవసరం ఏర్పడింది. దానికి నిమిత్తంగా నేనొచ్చాను.
- (35) ఎంత తపస్సు చేస్తే అంతకు సరివడ మూల్యాన్ని ఇయ్యడమే 'వరం' అంటే. దాన్ని తప్పు పనులకు వినియోగించిన కొద్దీ ఆ సొమ్ము 'జరిమానా' రూపంలో వ్యయమై పోయి, అర్థికంగా దరిద్రుడై పోయినా, - నేరం చేసినవాడు - అనే పేరు మిగిలి పోతుంది. వరాల పలం అనుభవించకపోగా, ఈ చెడ్డపేరు అదనంగా వస్తుంది.
- (36) ఇంద్రుణ్ణి జయించడానికి తపశ్శక్తి లేక, తపస్సు చేసి శక్తి వంపాదించి, ఆ మీదట జయించావు. కాబట్టి ఇంద్రుణ్ణి జయించింది నీ తపశ్శక్తి గాని నువ్వుకాదు. ఆ శక్తి ఇంద్రజయానికి వ్యయమై పోయింది. ఇప్పుడు నీకు తపశ్శక్తి దాదాపు లేనట్లే.
- (37) అందఱూ కలిసి నిర్ణయం చేసికొన్న నియమాలే ధర్మ సూత్రాలు-అని రాక్షసులైన మీ మతం. అనాదిగా వచ్చేవి కాదనేది మీ భావం. అయినా సంన్యాసి రూపాన్ని వేసి ధర్మపూర్వకమైన వేషంలో అధర్మాన్ని చేసావు. వారి ధర్మానికనుగుణమైన రూపంలో, నీ రాక్షస ధర్మాన్ని ఆచరించావు. అది తప్పు. కాదని పలుమార్లు వాదించినా, వైదికధర్మానికే లొంగి, సన్యాసి వేషం కట్టావు. నిజమైన రాక్షస ధర్మం అదికాదు. తాను నమ్మిన సిద్ధాంతానికి లొంగి ఉండడం పరియైన ధర్మం.
- (38) నువ్వు సీతని ఇచ్చేటట్లయితే దూతలైన నేనుకూడా, ఇతనిలో సత్సత్త్వం ఉందని రామునకు (recommend) వచ్చి చెప్తాను. ప్రత్యక్షపూర్వీకాబట్టి, నా సూచనకు విలువ ఉండి తీరుతుంది. శిక్ష పూర్తిగా తొలగవచ్చు లేదా తగ్గవచ్చు.
- (39) పాంచ భౌతికమైన ఆయుధాలచేత చావరాదని వరం అడిగి పుచ్చుకున్నావు. రాముడు కొట్టింది ధర్మమనే బాణంతో, అధర్మమనే దోషిని. ఈ ధర్మమయ బాణం ఎలా పనిచేసిందో, మారీచవధలో ప్రత్యక్షంగా చూచావు. పరోక్షంగా తాటక-సుబాహు-ఖరదూషణ త్రిశిరాది రాక్షసుల నుండి నీ పుత్రుడి, చావు వటకూ చూచావు. బ్రహ్మాస్త్రం పంచభూతాల కంటే గొప్పది. దానితో సంహరిస్తానని పలుకుతావా? అప్పుడు మీ సిద్ధాంతమే చీలిపోతుంది.

- (40) రామునిది ధర్మసైన్యం. పశ్చాత్తాపం కల్గిన సీతచుట్టూ ఉన్న రాక్షస ప్రేరలో, కలగాంచిన త్రిజటలో, దుఖం కల్గిన సరమ-అనలలో, బాధపడుతూన్న లంకాజనం, (చివరికి నన్ను చూచి నందీశ్వర శాపవల్ల వచ్చిన వానరుడా? అని ఆశ్చర్య పడిన వీలో) ధర్మం కన్పిస్తోంది. కాని, దేహబలమే రాజకీయానికి అర్హత- అనే క్షణ మతానికి అనుగుణంగానూ, ధర్మం ముఖ్యంకాదనే సూత్రానికి అనుసరణం గానూ, వీవు దీన్ని అంగీకరించవు. దేహబలమే గొప్పదంటావా? వీకంటె ఎన్నో తెల్లున్న వారి దేహబలం, ధర్మంముందు, ఒక్కబాణంతో ఎగిరిపోయింది.
- (41) అధర్మం చేసినవానికి, ధర్మబలం తగ్గుతుంది. అవకారం ఎవరికీ జరిగిందో, వానికి ధర్మబలం పెరుగుతుంది. వారి అధర్మం చేస్తే, అవకారం పొందిన సుగ్రీవునికి ధర్మబలం పెరిగింది. అది రామబాణంలోనికి చేరి, వారిని వధించింది. ఈ వారి వధలోని అంతర్యం తెలుసుకో సుగ్రీవుడు 'సోదరా! అని సంబోధించాడు. సుగ్రీవుని సోదరుడు వారి. వారిని వధించినవాడు రాముడు. ఇప్పుడు నీకు విరోధి రాముడు. ఆలోచించుకో!
- (42) ఆశోకవనంలో ఏయేవి ధ్వంస మయ్యాయో వెదికి చూసుకో. బలవంతానా, దౌర్జన్యంగా లేదా అవహరించి, మోసగించి ఆ యీ లోకాలనుండి తెచ్చిన అన్నీ నాశనమయ్యాయి. వాటిలోపాలు, ఉన్నవికూడా పాడయ్యాయి. పేరుకీ, నేను నాశనం చేసానంటున్నారు గాని, నీ అధర్మమే వీటిని నశింప చేసింది. అధర్మంగా ఆర్జించిన ద్రవ్యం, ధర్మమయంగా ఆర్జించిన దానిలోని కొంతలో నవో, పోయి తీరుతుంది. పోయినదాన్ని, అధర్మమైనదవి భావించేంతవరకూ నవ్వుం తప్పదు. అలా భావించి, ధర్మాచరణానికి పాల్పడకపోయినా, నవ్వుం జరుగుతూనే ఉంటుంది.
- (43) తేబడిన రాక్షస ప్రేరబాధ-నీ భావిమరణానికి కారణం. ఏ ఒక్కరో ఒక చోటనుండి ప్రార్థించిన దానికంటె, ఎక్కువమంది అర్తులు దుఃఖిస్తే, దానికి ప్రాధాన్యం ఉంటుంది. అనేక రాక్షస ప్రేర దుఖం, ఈ లంకనుండి విన్పిస్తోంది. వారి ఏక గ్రీవ ప్రార్థన, నీ వధకే.
- (44) ప్రేమరాదీసురాలు కాబట్టి, సీత వీధి వీవు చూపిన క్రోధం, మోహం అన్నీ రాముణ్ణి చేరాయి.

- (45) వివాహబంధంలో, స్త్రీహృదయం భర్తహృదయంలో మంత్రాలద్వారా బంధించబడుతుంది. ఆమె వేటాకచోటనుండి వచ్చి తనని చేరినప్పటికీ వివాహ మంత్ర ప్రభావంవలన, తన భార్యని వేటాకడు అక్రమంగా కామిస్తే, అది, భర్తయైన తన హృదయంలో ప్రభావితమై, భర్తకి బలం చేకూరి, వ్యతిరేక క్షేతో కామించినవాడిని వదిస్తుంది. (పాపబలో మంత్రాలతో నీరు పోయిస్తూ చేపేది ఇదే).
- (46) రాముని బలాన్ని ప్రత్యక్షంగా ఎఱుగున్న నేను, నీ బలాన్ని కూడా చూచి, ధర్మానికి సంబంధించిన ఆయ వ్యయపట్టిక (Balance Sheet) ని, నా రాజైన సుగ్రీవునికి చెప్పించి వచ్చాను.
- (47) దేశం దాటి విదేశానికి వచ్చే నాకు, స్వదేశానుమతి-(Pass-Port) అక్కటలేదు కారణం-సుగ్రీవుని అధికారికమైన ఆజ్ఞతో, అధికారపుహోదాలో మంత్రిగా పర్యటనకి వచ్చాను కనుక.
- (48) విదేశమైన మీ నుండి అనుమతి (Visa) అక్కటలేదు. కారణం, మా సామ్రాజ్యానికి సంబంధించిన దొంగసొత్తు నీవద్ద ఉంది గనుక.
- (49) ఉందనివిలా తెలుసంటే, సంపాతి ఆవే పక్షిరాజు సాక్ష్యం (Eye-witness) ఉంది గనుక. ప్రస్తుతం అది నిశ్చయమై మువ్వ కాదవలేవు గనుకనూ.
- (50) మా బంధిభావాలో ఉన్న పట్టమహిషితో మాట్లాడడానికి, అనుమతి తీసుకోలేదే? అంటావా? నేను ఆమె భర్తకు దాసుణ్ణి ఆయన ఇచ్చిన ఉంగరాన్ని, నాని ప్రతినిధిగా తెచ్చిన వాణ్ణి-గనుక. ఆ మాటకొస్తే నీకే మాట్లాడే అధికారం లేదు.
- (51) వనం తెడగొట్టావేమిట? అంటే వానరులకి వన ధ్వంసం నష్టం లక్షణం గనుక.
- (52) సుగ్రీవుడు విన్ను-‘సోదరుడు’ అన్నాడు కాబట్టి, అడక్కుండా నీకు వంహా ఇచ్చే అధికారమున్న వాడు గదా!
- (53) ఇంద్రజిత్తు వేసిన బ్రహ్మాస్త్రం నన్ను బారించదు. కారణాలు కొన్ని.
- (1) రామదాసుణ్ణి కాబట్టి, ఆ అస్త్రం రాముని మీద వేసినట్లే.
  - (2) బ్రహ్మాస్త్రంలో ఉన్న అగ్ని - వాయుపుత్రుడైన నన్ను మిత్రుని పుత్రుడవే ఆలోచనతో ఏమీ ప్రతికూలం చేయదు.

- (3) పోనీ రాముణ్ణి బారించవచ్చుగా అంటే సూర్య వంశీయుడూ, ధర్మవరుడూ రాముడు.
- (4) ఏలా దుఢుం పోగొట్టాలని నేను వచ్చి నందులకై, ఆమె తపస్సు, శీలమూ నన్ను రక్షిస్తాయి.
- (5) అధర్మం లేనివాని మీద ప్రయోగించబడిన బ్రహ్మాస్త్రం విఫలమై, ప్రయోగించిన వాణ్ణి దహిస్తుంది. అపరితాన్ని బట్టే, ఎదుటి వ్యక్తి ధర్మాన్ని పరీక్షించాలి. నా మీద బ్రహ్మాస్త్రాన్ని ప్రయోగించిన నీ పుత్రుడు ఇంద్రజిత్తుకి గాయాలు కావడంబట్టి, ధర్మం రామునిదనీ, అధర్మం నీపుత్రునిదనీ గమనించు.
- (54) మానవులు రాక్షసులకి ఆహారపదార్థం. అందుకై రాక్షసులకి మానవులంటే పుట్టుకలోనే జాతిద్వేషం- తక్కువ బుద్ధి ఉంటాయి. అలాంటి మానవ జాతి కాంత అయిన సీత యందలి కామం, నీకు సజాతీయం కాదు. వేదం లోని 'జాయా' పదానికి అర్థం తెలియని వాడివి నువ్వు.
- (55) ఇద్దరిలోనూ సామనస్యం ఉంటే, అది 'కామం'. కామం తిరస్కరించబడితే అదిక్రోధం. ఒకని కామం, రెండవ వానికి క్రోధం అవుతుంది. దీని ఫలితం 'కోకం'. దీన్ని అనుభవించబోతున్నావు సుమా!
- (56) మీ లంకలో నీకు హితాన్ని బోధించేవారు లేరా? లేక నువ్వు వినవా? అని సీతమ్మ ఇంతకు ముందే నిన్ను అడిగింది. హితాన్ని బోధించేవారు లంకలో లేక కాదు. నీకు భయపడి చెప్పురు. కాని నేను నిన్ను భయపెట్టదలచి చెప్పుతున్నాను. అసత్యం కానిదాన్ని చెబుతుంటే, నిజం కాబట్టి నువ్వు వింటున్నావు.
- (57) ఇదంతా చెప్పగలిగింది రామ శక్తి వంశనే. ఇనుప మొద్దులో ఒకరిని చంపామంటే శక్తి మొద్దుది కాదు. మోచిన వ్యక్తిది, లంకారాక్షసిని మోచానంటే శక్తి, రామునిదే తప్ప నాదికాదు. అలాగే ఇంత వందలాన్ని చెప్పగల్గినంటే శక్తి రామునిది.

52వ సర్గము

దూతని చంపి వద్దు! తప్పు!!

దూతగా వచ్చిన పావనిని చంపవలసిందని విన్నవాడై, విభీషణుడు రావణునితో
“రాజా! రోషంతో ఆజ్ఞాపించావు. ప్రశాంత చిత్తుడైనై ఆలోచించు.

లోక ధర్మాన్ని తెలిసినవాడివీ, విద్యాంశుడివీ, పెద్దరిక పరిపాలన వద్దతిని
ఎఱుగున్న వాడివీ అయిన నీలాటివాడు ఇలాటి ఆజ్ఞ చేయడం తప్పు.

దూతకి దండనం తప్పుకాదు గాని, మరణదండన తప్పు” అన్నాడు.

‘న పాపానాం వదే పాపం విద్యతే శత్రుసూదన’ పాపాచార్యుడైన వాణ్ణి చంపితే
పాపంరాదు. కాబట్టి చంపాల్సిందే” అని రావణుడు పల్కితే, విభీషణుడు “అంతేకృతా!
ప్రశాంతుడైనై విను. కోపం - ప్రతి ప్రాణికి నహజం. ఆ క్షణంలోని ఆలోచన వలెనదో
కాదో, విజ్ఞులైనవారు కోపం పోయి, ప్రసన్నులయ్యాక తెలిసికొంటారు.

నీవుశ్రుడైన అక్షునితో పాటు ఎందఱిలో చంపినందువల్ల ఈ దూత నిస్సందేహంగా
శత్రువే. అయినా ఏ దేశంలోనూ, ఏ జాతివాడైన దూతనీ చంపరాదని శాస్త్రం.

అయితే, కొరడాదెబ్బలూ, జాబ్బు తీసివేయడం, శరీరముపై వాతలూ వంటివి,
వాని దోషానికి తగినట్లు విధించవచ్చును.

మంచి చెడులని ఎఱిగినవాడివీ, ఉత్తమ శిక్షణని పొందినవాడివీ అయిన నీవు,
కోపవశంతో ఇలా చేయద్దు. ఇతణ్ణి చంపినందువల్ల మనకి ఏ లాభమూ లేదు పరికరా
కోతినీ, దూతనీ, చంపారనే అపఖ్యాతి వస్తుంది.

పైగా, శత్రువులు వీనిని చంపించారు. ఇతరుల అధీనంలో ఉన్న ఇతడు, వాళ్లు
చెప్పమన్న మాటల్ని చెప్పాడు కాబట్టి, అతని తప్పుకాదు.

‘అస్మిన్విసత్వే న హి దూత మస్యం
పశ్యామి యస్తా నరరాజపుత్రో
యుద్ధాయ యుద్ధ ప్రయో! దుర్విసీతా
పుర్యోజయేద్దీర్ఘ పథాపరుడై’ (22)

నిశాచరాణాం బదిహినుజన్య
విభీషణస్యాత్తమ వాక్యమిష్టమ్

జగ్రహ బుద్ధ్యా సురలోక శ్రయా
మహాబలో రాక్షసరాజముఖ్య (26)

'రావణా! ఇతట్టి చంపితే 100 యోజనాల సముద్రం రాటి మహాక్కరు ఇక్కడికి
రాతేరు.

ఇతడు చనిపోతే, మహావరిని రాముడు దూతగా పంపగలడు? రాదోయే
యుద్ధానికి, యుద్ధప్రియుడైన నీవు అవకాశం చేపికోవాలి గాని, యుద్ధాన్ని మాను
కొంటావా?

పారుషవంతులూ, శస్త్రధరులూ ఐన కోట్లకొలది యోధులు నీ వద్ద ఉంటే,
వారిలో ఏ కొందరిని పంపించినా నీ ప్రభావాన్ని రామలక్ష్మణులకి చూపి, వాళ్లని
బిందీస్తారు గదా!" అన్నాడు.

'ఇది సరియైనదే' అని, ఆలోచించిన మీదట, రావణుడు ఒప్పుకున్నాడు.

(హనుమని చంపితే, రామలక్ష్మణుల రాక ఉండదు. రాముని చేతిలో వధ సాగదు.
మోక్షంల్ని తనకుండదు.

పైగా రామదాసవధ పరికారు. ఒక్కడే ఇంద్రుణు చంపినాడని తెలిసిన
రావణుడు, హనుమని చంపవలసివదిగా ఎవరిని ఆజ్ఞాపించగలడు? ఎవరికి చంపేళ్ళు
లేదుగా!

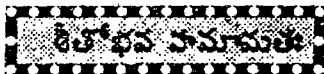
శక్తియే ఉంటే, ఇంతకు ముందే చంపగలిగే వారుగా!

మన వద్దకి రామలక్ష్మణులు వచ్చే ఉపాయం ఉండదని విభీషణుడు వల్కగానే,
రావణుడు సరేనని అంగీకరించడం, మోక్షం కోరుతున్నాడనడానికి ప్రత్యక్ష సాక్ష్యం.)

(మహాభారతంలో కూడ శ్రీ కృష్ణ పరమాత్మ దూతగా కౌరవులవద్దకు
వెళ్లినప్పుడు దుర్యోధనుడు శ్రావణో కట్టదరిచగా, శ్రీకృష్ణుణ్ణి దూతగా భావించినా కూడ
ఇలా కట్టదరించడం తప్పే అవుతుందని పెద్దలు మందలించారు).

53వ సర్గము

తమ్ముడు విభీషణుడు చెప్పిన మాట నచ్చిన రావణుడు "విభీషణా! దూతని చంపడం మంచిదికాదు (1). కాని, దానితో సమానమైన అవమానం వీడికీ చేసి, వీడి ఆస్త-దాయాద-స్నేహితులంతా పరిహసించేలా చేయాలి. (ఏనుక్కి తుండం - మనిషికి చేతులూ - సింహానికి పంజా - గుట్టానికి ముందుకాళ్ళూ - గాడిదకు వెనుక కాళ్ళూ) కోరికీ తోకా బలిష్ఠంగా ఉండి వారియిష్టమైనవి. (ఆత్మరక్షణచేసేవి). అందుకని, వీనితోకకీ నివ్వంటించి నాలుగు మార్గాల కూడళ్లు కలుపుతూ ఊరంతా త్రిప్పండి అని ఆజ్ఞాపించాడు.

సాత గుడ్డపలికలు తోకకీ చుట్టి, నూనెతో తడిపి నివ్వంటించగానే మారుతి ముఖం ఎఱ్ఱబడింది. కోపం పెరిగింది. తోకని ఒక్కసారి విడిచింది, చుట్టూ ఉన్న రాక్షసులని పడత్రోసాడు. హనుమ తోకకీ నివ్వంటించారని తెలిసి, వివోదంగా మౌనానికి పిల్లలనుండి వృద్ధులనెఱకూ వచ్చారు.

ఆ సమయంలో ఇలా హనుమ ఆలోచించాడు. 'వీళ్ళలా చేసినా, నా దాటికీ తట్టుకోలేరని వాకు తెలుసు. కోపం, వీళ్లని చంపమంటోంది. తీరా, రాముడు, రావణుణ్ణి చంపుతానని ప్రతిజ్ఞచేసి ఉన్నాడు. కాబట్టి, రామ ప్రతిజ్ఞకోసం ఈ అవమానం భరించక తప్పదు. అయినా, వీడి చేసినా మన మంచికే అంటారు. రాత్రివూట నగరం చూచాను. నన్ను త్రిప్పేటప్పుడు లంకనీ, నగర రక్షణ వద్దతులనీ వివరంగా గ్రహిస్తాను. చూడడం త్రిప్పడం ద్వారానే కదా సాధ్యం. ఈ 'ఊరేగింపు' అవసరమే అని భావించాడు.

శంఖాలు ధ్వనించాయి. భేరీలు మ్రోగుతున్నాయి. ధుజాలు వజ్రచక్రంబున్నాయి. తోకకీ నిప్పు అంటుకున్న హనుమ బందింపబడి, రాక్షస జనమధ్యంలో నడుస్తూ రాసాగాడు.

వీతులనీ, కూడళ్లనీ, ఇళ్లవరుసలనీ, ఇళ్లలోని విమాన వద్దతులనీ, రూప్యద్వారాలనీ, ఇలా ఇళ్ల-వీతుల విశేషాల నన్నీ పరిశీలనగా చూస్తూ, నిప్పుగుఱించిన ఆలోచన లేక, పోతూంటే, కూడళ్లలోనూ, మంటపాలవద్దా విలువబెట్టి - 'గూడవారి'గా వచ్చి పరాధనం పొందుతున్నాడని - అపహాస్యం చేయసాగారు రాక్షసులు.

ఇంతలో రాక్షస స్త్రీలు సీతతో "అమ్మా! వీతో ఏదో మాట్లాడిపోయాడు చూచావా! ఆ ఎఱ్ఱమూతి కోరి తోకకీ నివ్వంటించారు. ఊరంతా తిప్పుతున్నారో" అని చెప్పారు. "శ్రుత్వా తద్వచనం క్రూర మాత్మానహరణోపమామ్" ఆ మాట విని, తన ఆత్మనే అవహరించినట్లుగా బాధపడుతూ, అగ్నిని సీత ఇలా ప్రార్థించింది.

'యద్యస్తే పతిశుశ్రూషా యద్యస్తే చరితం తపః ।
యది చాన్యైక పత్నిత్వం శీలోభవ హనుమతః ।

యది కించిదను క్రోధస్తస్య మయ్యస్తే దీమతః ।
యది వాభాగ్యశేషా మే శీలోభవ హనుమతః ।

యది మాం వృత్త సంపన్నాం తత్సమాగమ లాంసామ్ ।
న విజానాతి ధర్మాత్మా శీలోభవ హనుమతః ।

యది మాం తారయే దార్య స్సగ్రీవ స్సత్యసంగరః ।
అస్మాద్భుఖాంబు సంరోధాత్ శీలోభవ హనుమతః । (28 మండి 31)'

నేనే పతిసేవా పరాయణు లానైతే, నాకు తపోదలం ఉన్నట్టైతే, నేనే పతివ్రతనైతే, **ఓ అగ్ని!** హనుమకు వీవు చల్లగా ఉండు!

రామునికి నా మీద ఏమాత్రపు దయ ఉన్నా, నేను ఏ కొంచెం అర్హుడనవురాల్సినా, **ఓ అగ్ని!** హనుమకి వీవు చల్లగా ఉండు!

నా పాతివ్రత్యాన్ని, రాముణ్ణిచేరారనే ఆరాటంతో ఉన్న తనాన్ని, హనుమ, గుర్తించినట్టైతే **ఓ అగ్ని!** హనుమకి వీవు చల్లగా ఉండు!

తన ప్రతిజ్ఞని నెరవేర్చుకొనే వాడూ, పూజ్యుడూ, ఐన సుగ్రీవుడు నన్నీ దుఃఖంనుండి దాటించచేసేటల్లయితే, **ఓ అగ్ని!** హనుమకు వీవు చల్లగా ఉండు! (అని ప్రార్థించింది. (2) అంతే! హనుమకి, తన లోకనున్న అగ్ని, మంచులా చల్లగా ఉన్నట్లు నిపించింది.

'నాకు బాధ కల్గడం లేదు. విన్నటిరోజున నముద్రం దాటేప్పుడు నముద్రుడూ- మై నాకుడూ, అంతటి లోబ్రుహులతో రామునికి నహాయవడితే, (3) అగ్నిదేవుడు నహాయవడదా? సీతమ్మకు నాపైగం కరుణ, రామతేజస్సూ, నా తండ్రి వాయుదేవునికి అగ్నిదేవునితోడి స్నేహమూ దీనిక్కారణాలు' అని భావించి - 'ఇప్పుడేం చేయాలి?' అని మళ్ళీ ఆలోచించి, తన మహాకాయాన్ని చిన్నదిగా చేసి, కట్లని వదులుచేసికొని పింహనాదంతో లంకాద్వారం మీదికి ఎగిరాడు. (4)

అందఱూ చూస్తుండగా నాల్గు దిక్కుల్నీ ఓసారి చూచి, ద్వారానికి ఉన్న ఇనుప గుడియని ఉడదీకి అక్కడి కావలా వాళ్లని చంపి, ఓక్కసారి ఆటు, లంకవంక చూచాడు. ఇటు లోక చివర చల్లగా ఉన్నా మందుతూ ఉండడం గమనించాడు.

విశేషాలు : సంతానం అవదలో ఉంటే చదువుకోవలసిన స్థానాలు :

(1) నందీశ్వరుడు శాపమీయగా, వచ్చిన వానరుడు వీడు. ఇలాంటి మామూలు కోరిగా భావించి చంపడం ఏం ఉపద్రవాన్ని తెస్తుందో? అనే భావనలోపరి చేసి, పైకి

విభీషణునిమూల విన్నట్లుగా నటించి, తోకకాల్చిందని ఆదేశించాడు. బ్రహ్మాస్త్రానిక్కూడా కట్టుపడని కోతికి, తోక కాలిస్తే శక్తి ఉండదని, రావణుడంతట వాడలోచించాడంటే, అది ఎంతవరకు సమంజసం? కాబట్టి నిజమైన హనుమశక్తిని గమనించాలనే, ఇలాటి ఆజ్ఞనిచ్చాడనిపిస్తుంది. తన శాసానికి సంబంధించిన అనుమాన నివృత్తికే ఇలాటి ఆజ్ఞ. ఇక, ఇంద్రజిత్తుకి రాజనీతి తెలియదు కాబట్టే, దూతపై బ్రహ్మాస్త్రం వేసాడని కూడా ఫలితమయ్యింది. బ్రహ్మాస్త్రం పనిచేయలేదనే దుఃఖం, రాక్షసులలో ఎవరికీ లేదు-కోతి తోక కాలితోందంటే విసాదిద్దామనే ఆనందం తప్ప. సీతని లంకలో దాచానని రావణుడెవరికీ చెప్పలేదు. సీతావార్తని తెలిసున్న హనుమనికూడా చంపేస్తే, మఱి కొంతకాలం తన లంక జీవించి ఉంటుందిగా! ఈ విభీషణుడు కూడా వద్దని చెప్పిన సీతాపహరణాన్ని చేయనే చేసాడు గదా! మఱి ఇప్పుడెందుకు విభీషణుని మూల వింటున్నాడు? కారణం ఒక్కటే. వీలయినంత తొందరగా తనకి రామునిచేతిలో మోక్షంరావాలి. తాను ఈ హనుమని చంపలేదు. అయితే, అతణ్ణి ఎలాగో ఒకలా, రాముని వద్దకి వెంటనే మాత్రం వెళ్లేలా చేయకుండానూ ఉండగలడు (అతికష్టం మీద). కాని, అది తనకోరికకు వ్యతిరేకం కాబట్టి దూతని చంపను - అని అన్నాడు.

(2) ఈ నాల్గు శ్లోకాలూ అతిముఖ్యమైనవి. రాబోయే రామాయణ కథని సంక్షిప్తంగా చెప్పేవి. (పుత్రుడు, లేదా సంతానం ఆపదలో ఉన్నప్పుడు కొందఱు తల్లిలు చదువుకొన్నవి. ఫలితాన్ని సాధించినవీకూడా). ధర్మమయమైన రాముని బాణాలు, సీతయందు ఏ విధమైన అధర్మం ఉన్నా పనిచేయవు. నిత్యం రావణుడు, ఆమెను నిర్బంధిస్తూ ఉంటే ఆమె లొంగలేదు.

ఏ కోణంలోనైనా, రావణునియెడ అభిమానం ఆమెకు ఉండేమో తెలిసేకొని రమ్మని, హనుమకి చెప్పడం ఎలా? ఉంటే, తన బాణాలు పనిచేయవు కదా! నిజంగా రామునకు అనుమానం ఉండికాదు. తోకం అనుకొనే వీలులేకుండా కనుక్కొని రావాలి హనుమ. రాముడు నోటితో, ఇలా కనుక్కొని రమ్మని చెప్పలేదు(డు).

అయితే రామమనస్సుని గ్రహించగల అమ్మవారు, ఈ శ్లోకంలో 'యది చాస్త్యేక పత్నీత్వమ్' అనేమాటలో - తనపై రామునికి, తోకదృష్టిలో కలుగబోయే అనుమానానికి సమాధానం చెప్పడంతో పాటు, ఎదురు పరీక్షకూడా పెట్టింది. నేనే పతివ్రతనైతే ఈ నిప్పు చల్లబడుగాక! అనేది ఒక అర్థం. నా భర్త రామ చంద్రుడే ఏకపత్ని వ్రతుడైతే ఈ నిప్పు చల్లబడుగాక! అనేది మఱో అర్థం.

తనపై పరీక్షకి, తాను పతివ్రతనని నిరూపించుకొనటంతో పాటు, 'ఓ రామచంద్రా! నువ్వు ఏకపత్ని వ్రతుడవేనా?' అని పరీక్షించి, తోక చల్లబడడం వలన నిజంగ్రహించాలని, తోకానికి చెప్పిందామె. అమ్మవారు-అయ్యవారికంటే గట్టిదికదామఱి.

(3) ఈ శ్లోకాలవలన, హనుమ తమ యిద్దటిసీ కలుపగలడనీ, సుగ్రీవుడు రామకార్యాన్ని నెఱవేర్చగలడనీ కూడా, జరుగబోయే కథ ముందుగానే తెలియ వీలయింది. సీతాశక్తి (రావణా! చంపుతానుగాని రామాజ్ఞలేదు అన్న సీత శక్తి హనుమకి), నిజమని అర్థమైంది.

(4) 'శీతోభవ' అంటే నిప్పు చల్లబడింది గదా! 'హతోభవ!' అంటే రావణుడు చనిపోయేవాడే! కాని, అది రాముడు చేయాల్సిన పని. పైగా అమ్మవారు కరుణా రూపిణి. ఆ పనిచేయలేదు. ఇంత బాధలో ఉండకూడాను. 'కుపుత్రో జాయేత క్వచిదపి కుమతా న భవతి' పుత్రుడు దుర్మార్గుడై పుట్టి ఏడ్చుచున్నాడేమో గాని తల్లి దుర్మార్గురాలై పిల్లలని బాధ పెట్టదని అర్థం. లోకాన్ని చూచినా, వదిలించి బిడ్డలని ఒకే ఆప్యాయతతో తల్లి సమానంగా పెంచి పెద్ద చేస్తుంది కాని, ఆ వదిలించి బిడ్డలూ తల్లిని అలా చూడనే చూడరు.

(5) రామాజ్ఞ లేదుకాబట్టి, నిన్ను చంపడంలేదని అన్న సీత, మఱి 'శీతోభవ' అని అగ్నిని చల్ల బజ్జచడంలో ఆజ్ఞ పొందాలిగా! అని అనుమానం. ఇదీ 'ఉపకారం' అని అన్పించిన పనికి ఇతరుల అనుజ్ఞ అక్కరలేదు. అలాగే కర్తవ్య బాధ్యతలకి అక్కరలేదు. తల్లి ప్రతిదినం బిడ్డలకు అన్నం పెట్టడానికి తండ్రిని అడగాలా?

అన్నిటికంటే అసలైనది- రావణ వధ రామునిచే జరగాలి. వధ పురుషకార్యం. ఆ రాముని పని, తాను చేయవలసి వస్తే అనుజ్ఞ కావాలి గదా! ఈ అగ్నిని ముట్టించడమనేది ఆ ప్రయత్నంగా జరిగింది. దీనికి అనుజ్ఞ, అక్కరలే లేదు.

అమ్మవారి చూడామణి హనుమ వద్ద ఉంది. అంగుళీయకం రాజ్యాధికార ముద్ర. అది తన వద్ద ఉంది. అంటే, తనకి, ఆజ్ఞ ఇచ్చే అధికారం ఉన్నట్లే కదా!

(6) అగ్నిదేవుడు, సీతా పాతివ్రత్యాన్ని నిరూపించడమే కాక, ఆమె ఆజ్ఞకు బద్ధుడు కూడ కావడం, ముందునాటికి సీత-అగ్ని ప్రవేశం చేయబోయేప్పుడు కూడ దహింపడనీ, పాతివ్రత్యాన్ని నిరూపిస్తాడనీ తెలిసికోవాలని సూచించేందుకే.

(7) "బ్రహ్మ స్మృమే పనిచేయని ఇతణ్ణి పట్టుకోవడం కష్టం-పట్టుకొని కట్టినా, త్రెంచుకుని మనని చంపుతాడు. అయినా రావణాసురుడు లేనప్పుడు, అతని పరోక్షంలో ఈ వధలు జరిగాయి గాని, అతని సమక్షంలో అయితే జరుగవు సుమా,! అనుకొనే వీలు లేకుండా అతని సమక్షంలోనూ చంపాడు. అలా అని, అధర్మపరుడు కాదు. ధర్మాన్ని చెప్పునే ఉన్నాడు- 'సీతనిస్తే చాలు' అంటున్నాడు' - అనేభావన రాక్షసులలో కలిగి, రావణునికి, అందఱూ రావణుడు చేసింది 'తప్పు' - అని చెప్పేలా చేసి సీతమ్మ నిప్పించాలనీ, లేదా రావణునికి వ్యతిరేకులై రాక్షసులని రామాభిమానులుగా చేసి, భేదోపాయంద్వారా దండం కాక, దండోపాయంద్వారా భేదం చేయదలిచాడు మారుతి.

54వ సర్గము

అంకా దశానం

కట్టు తెంచుకుని ఉత్సాహంతో హనుమ 'ఈ రాక్షసులకి ఇంకా దుఃఖం కలిగేందుకు నేనేం చేయాలి? ఈ కోటల్లా ఉన్న భవనాలని తగులబెడితే న్యాయంగా ఉంటుంది' అని భావించి, నిప్పుగల తోకని ముందుగా ప్రహస్తుని ఇంటికి పెట్టాడు. మహాపార్శ్వ - వజ్రదంష్ట్ర - శుక - సారణ - ఇంద్రజిత్ - ఇలా పెద్దపెద్ద మంత్రుల భవనాలకి నిప్పుపెట్టి విలీవణుని ఇల్లు మాత్రం విడిచి రావణ భవనానికి పెట్టాడు. (విలీవణుడు ధర్మాత్ముడని, శూర్పణఖ రామునితో ఒకప్పుడు చెప్పిందని లక్ష్మణుడు హనుమకి చెప్పాడు - అదీకాక, సభలో అసలు మాట్లాడినదీ, ధర్మబద్ధంగా మాట్లాడినదీ విలీవణుడే. అందుకు విడిచాడు.)

బంగారంతో కట్టిన యిల్లు నేలకూలుతున్నాయి. పుణ్యం క్షీణించిన వాళ్లు నేలపడ్డట్లు, మేడల మీది నుండి రాక్షసులు దూకుతూ, కంగారుగా దిగుతూ, వృద్ధులూ, పిల్లలూ, స్త్రీలూ, జారుతూ అనేక అవస్థలకి గురి అవుతున్నారు. అయినా విడువకుండా హనుమ రొక్కకేతు-సూర్యశత్రు - ప్రాస్యకర్ణ - దంష్ట్ర - రోమశ - మత్త - ధ్వజగ్రీవ - హస్తీముఖ - విద్యుజ్జిహ్వ - కుంభకర్ణ - నరాంతక - మొదలైన రాక్షసుల ఇళ్ల నన్నింటినీ, విడువకుండా ముట్టించాడు.

రావణ భవనం, మామ్రుండగానే నాల్గవైపులా అంటుకొని, గాలికి మఱింతగా మండసాగింది. రత్నాల కిటికీలూ - మణులు తావడం చేసిన గుమ్మాలూ - వాటిమీద అలంకారాలూ - ఎక్కడెక్కడ నుండి తెచ్చిన బంగారపు ప్రతిమలూ - అన్నీ తగులబడి, ముద్దగా కరిగి నేలను పాటి, బాడిదై గాలికి ఎగిరి, ఆకారం చెడి, పనికిరానంతగా అయిపోయాయి.

'అగ్నిదేవుడే కోరిగా వచ్చాడు' - అని అనుకొంటూ పాలుత్రాగే బిడ్డలతో సహా నేలమీదికి దూకుతూ, ఏడుస్తూ, జాట్లు ముడులు వీడి రాక్షసస్త్రీలు ఏడవడం మొదలెట్టారు. 'కృచిత్కింశుక సంకశా - కృచిచ్చార్మలి సన్నిభా - కృచిత్కింకుమ సంకశా - శిఖ వహ్నేశ్చకాశరే' మోదుగపూవు - బారుగ పూవు - కుంకుమ రంగులలో అగ్ని అక్కడక్కడా ప్రకాశిస్తూ కనిపించింది. (దహించే వస్తువును బట్టి రంగు మారుస్తుంది.)

అనేక రాక్షసులని చంపి, భవనాలని కాల్చి, 'తాతా!, తండ్రీ!, పుత్రా!,' అని, యీ తీరుల ఆర్తనాదాలు వినబడుతుంటే, హనుమ, మనసులో రామద్వానం చేస్తూ నిలబడిపోయాడు. దేవతలూ, మనులూ హనుమని 'ప్రలయకాలాగ్ని' అని భావించారు.

55వ సర్గము

కోపం చాలి చెడ్డది (కోపాన్ని కోప్పడాని)

'ధన్యాస్తే పురుష శ్రేష్ఠా యే బుద్ధ్యా కోపముత్తమమ్!
నిరుంధంతి మహాత్మాన్ దీప్త మగ్ని మివాంభసా !

క్రుద్ధః పాపం స కుర్యాత్క్రి క్రుద్ధో హన్యా ద్గురూశపి ।
క్రుద్ధః పరుషయా వాచా సరస్పాధూ సధిక్షపేత్ ॥

వాచ్యావాచ్యం ప్రకుపితో న విజానాతి కర్తృచిత్ ।
నా కార్యమస్త క్రుద్ధస్య నావాచ్యం విద్యతే క్వచిత్ ।

యస్సముత్పత్తితం క్రోధం క్షమయైవ నిరస్యతి ।
యథోరగస్త్వచం జీర్ణం స చై పురుష ఉచ్యతే (4 నుండి 7).

బుద్ధి అనే నీటితో, కోపమనే అగ్నిని ఎవడు ఆర్పుకోగలిగిందో వాడు గదా గొప్పవాడు!

కోపం వస్తే కోపం వల్ల కలిగిన మోహంతో జ్ఞానం సగించి ప్రతిభావంతుడు కూడ గురువులనైనా చంపుతాడు. పెద్దరిను నిందిస్తాడు.

చేయరానిపనీ, అనరాని మాటా, అనేవి కోపియైన వానికి ఉండవు.

పాము తన కుబుసాన్ని విడిచినట్లు, ఓర్పుతో ఎవడు కోపాన్ని విడుస్తాడో పురుషుడంటే వాడే.

ఒళ్లు తెలియని కోపంతో లంకని కాల్చేసాను. సీత కూడా కాలి ఉంటుంది. స్వామి హితకుణ్ణి నేను. కోపం చాలా చెడ్డది.

ఇప్పుడు నేను అగ్నిలో దూకాలా? సముద్రంలో పడిపోవాలా? దురదృష్టవంతుడైన నాకు-కోపంతో ఒళ్లు తెలియక, ఈ అనర్థం దాపురించింది, అనుకుంటూ - తనకారణంగా ఇక్షాకు కులంలో ప్రస్తుతం జీవించిన వారంతా మరణిస్తారని భావించసాగాడు.

ఇంతలో పుణ్య శకునాలు కనిపించాయి.

పూర్వం కూడ ఇలాగే కనిపించడం వలన ఆమెకు శుభం కల్గింది.

అయినా 'నాగ్ని రగ్నో ప్రవర్తతే ।

అపి సా నిర్వహే దగ్నిం న తా మగ్నిః ప్రథక్ష్వతి' ॥ (23-29)

తన తేజస్సుతో తాను రక్షించుకోగలిగిన ఆ పరివ్రత సీతని, అగ్ని స్పృశించలేదు.

సీతారామ ప్రభావంచేత అగ్ని నవ్వేమీ దహింపలేదు.

అయినా, తపస్సు, సత్యవాక్యం చేత, సీతమ్మ అగ్నిని దహించగలిగినదైతే అగ్ని ఆమెను దహించడమా? అని భావిస్తూ ఉండగా, చారణుల వాక్యాలు అతని చెవిని పడ్డాయి.

'ఏవరూ చేయలేని పని హనుమ చేసినాడు. అగ్నితో లంక లంకంతా తగులబడినా, ఆశోకవనంలోని సీత చెక్కు చెదలక పోవడం చిత్రంగా ఉంది' అని చారణులు అనుకుంటున్నారు.

ఈ మాట వినగానే పరమానంద భరితుడైన హనుమ, ఆమెని ప్రత్యక్షంగా చూచి, ఆమె సెలవు పొంది వెనుకకు మరలాని సంతోషించాడు.

(అగ్ని 2 విధాలు. సేంద్రనాగ్ని - అనిందనాగ్ని అని). ఏదైనా కట్ట - కాగితం మొదలైన ఇంద్రుని బట్టి మండితే ఆ అగ్ని సేంద్రనాగ్ని.

ఏ నిమిత్తమూ లేక వెలిగేది అనిందనాగ్ని.

ఈ రెంటిలోనూ రెండవది గొప్పది. సేంద్రనాగ్ని, ఇంద్రుని అయిపోగానే ఆరిపోతుంది. అనిందనాగ్నికి ఆ అవసరం లేదు.

'న దహ్యతే దహ్యమానే శరీరే' - శరీరం తగులబడుతున్నా దహింపబడనిది 'ఆత్మ'.

నాగ్ని రగ్నో ప్రవర్తతే - అగ్ని అగ్నిని దహింపదు - అంటే అనిందనాగ్నిని, సేంద్రనాగ్ని ఏమీ చేయలేదని భావం. (ముందునాటి అగ్ని పరీక్షా కాలంలో కూడా ఈ కారణంగానే, సీతని అగ్ని దహింపలేదు).

(కోప వ్యభావం కలవాళ్లు కోపాన్ని తగ్గించుకోదలస్తే (కోపం వలన రక్తం వేడెక్కి ఆరోగ్యం చెడుతుంది కాబట్టి ఆరోగ్యవంతులు కాదలస్తే) ఈ పై శ్లోకాని నలభై రోజుల పాటు మననం చేసికోవాలని పెద్దల మాట. ఫలితాన్ని పొందిన వాడున్నాడు).

56వ సర్గము

ఇక్కడి నుంచి వెడతాను! - అక్కడి నుంచి తిస్తాను!!

హనుమ సీతమ్మను చూచి 'తల్లీ! అదృష్టవశాత్తూ నిన్ను చూడగలిగాను' అని బయలుదేరబోతుంటే. ఆమె 'నాయనా! రంకని జయించి తీసికొనిపోగల బంం నీకున్నా, రాముడే వచ్చి ఆపనిచేసి, నన్ను తీసికొనిపోవడం అతనికి తగిన పని' అంది.

'అమ్మా! నేను వెళ్లి వస్తాను. భల్లకాంతో, వానరాంతో, రాముణ్ణి తోడి తిస్తాను. నీ దుఃఖాన్ని రాముడు తొలగిస్తాడు' అని మారుతి ఆమెని ఊరడించి, ప్రయాణమై పోబోతూ ఆమెకు నమస్కరించాడు. సీతమ్మకు నమస్కరించి ఆమెని చూడగల్గాడు. నిస్సంబుకున్నా వల్లగా ఉన్నప్పుడు 'ఆమెదయే' అనుకున్నాడు. రంకాదహనంలో ఆమెకు కష్టం కల్గిందేమోనని భయపడి ఆత్మహత్య శరణ్యమనుకొన్నాడు. వెళ్లి పోబోయేప్పుడు తిరిగి నమస్కరించాడు. ఇదే నిజమైన శరణాగతి. తిరిగిపోవాలని ఆలోచించి అరిష్ట పర్యతం దగ్గటికి పోయాడు.

ఆ పర్యతం అనేక వృక్షాలలో గుహలలో నిండి ఉంది. గుహల్లో సింహాలూ, పులులూ ఉన్నట్లు రహస్యం వినిపిస్తున్నాయి. భయంలేని హనుమ తన పాదాలు పెట్టగానే ఆయన పాదాల క్రింద ఎన్నో శిరిలు పాడి అయ్యాయి. ఎగతాని సంకల్పించి పర్యతాన్ని గట్టిగా అదిమి పట్టగానే, శిఖరం ఊగులాడసాగింది.

పర్యతాన్ని క్రిందికి అదిమి పట్టడం వలన, గుహలలోని సింహాలపై బరువుపడి, అవిచెప్పలేని గర్జనలు చేసాయి. ఏదో జరుగుతోందనే భయంతో, విద్యాధరులంతా ఎలా ఉన్నవారు అలా, ఆకాశంలోకి ఎగిరిపోయారు. సర్పాలన్నీ మెలికలు తిరిగి వేగంగా బుసకొడుతూ, నేలమీదా, గాలిలోనూ పడగలెత్తి తిరుగసాగాయి.

ఒక్క ఊపులో హనుమ ఎగురగానే, ముచ్చై - పదీ - యోజనాం పాదపూ వెడల్పా గల ఆ పర్యతం నేలలోనికి దిగబడి నేల సమతలమై, రంకకి సమీపాన పర్యతమనేది లేకుండా పోయింది. ఆకాశంలో పెద్దగా కన్పిస్తున్న మారుతి, దూరంగా చిన్నగా కన్పించసాగాడు ఉత్తర దిక్కుగా పోతూ. (ఈ పర్యతం ఎత్తుగా ఉండకపోవడం వలన కూడా వానరసేనం రాకల విషయం తెలిసే అవకాశం ఉంది). అదీకాక, రాము చేయలేని పని 'ఒక్కడే' చేసాడని మహాసారి రాక్షసులు గమనించేలా చేయడం కోసమూ, ఈ పర్యతాన్ని నేలకి సరిపోయేలా క్రుంగ చేసాడు.

57వ సర్గము

దృష్టా సీతా (సీత కన్పించింది)

సముద్రంలా ఉంది ఆకాశం.

చంద్రుడు అందులో కలువలాగా ఉన్నాడు.

సూర్యుడు, తిరుగుతూండే ఎఱ్ఱని పక్షిలా అనిపిస్తున్నాడు.

పుష్కళవణ నక్షత్రాలు రెండూ రెండు హంసల్లా ఉన్నాయి. మేఘాలే నాచు.

తెల్లని పెద్ద శరీరమున్న విరావతం (ఒక ఏనుగు) ఒక ద్వీపంలా ఉంది.

చంద్రకీరణాలు సముద్రపు కెరటాల్లా అనిపించాయి.

హనుమ, ఒకపడవలా వెళ్లిపోతుంటే, ఆకాశాన్ని మ్రొంగుతున్నాడా! అనిపించింది.

మేఘాలలోకి వెడుతూ, తిరిగి బయటపడుతూ ఉన్న హనుమ ఆకాశంలో వెళ్తున్న ఏనుగులా అనిపించాడు.

ఆనందంతో చేసిన గర్జన, సూర్యమండలం దాటి విన్పించి, ఆకాశం బద్దలయ్యేంతగా అనిపించింది. ఉత్తర దిక్కున ఉన్న వానరులు ఈ విన్పించిన గర్జనని బట్టి, పని పూర్తయ్యింబుందని తెలిసికొన్నారు.

సర్వథా కృతకార్యోఽసా హనుమాన్నాత్ర సంశయః ।

స హ్యప్యాకృత కార్యస్య నార ఏవం విధో భవేత్ (23)

జాంబవంతుడు, పని సఫలమై యుంబుందని చెప్పగానే, వానరులంతా సర్వతః శిఖరాలకి వెగిరారు.

తెల్ల చివర కొమ్మలకి వేగంగా ఎగ్గబారారు.

తమ వస్త్రాలని చేతిలో ఉంచుకొని బంధువులకి స్వాగతం చెల్లవచ్చుట్లు, తెల్లకొమ్మలని ఊపేసారు.

దగ్గట దగ్గటగా వచ్చిన హనుమకి, వారంతా సమన్మరించి నిలువబడితే, హనుమ టెక్కులులేని కొండ ఆకాశంలో నుండి నేలపడ్డట్లు, మహేంద్ర పర్వతంపై వ్రాలాడు. అలా వచ్చిన హనుమకి వానరులు, పళ్లె, కందమూలాల్లా కామకగా ఇచ్చారు.

హనుమకూడా, జాంబవంతుడు మొదలైన వృద్ధులకి, యువరాజు అంగదుడికి నమస్కరించి

‘దృష్టా సీతేతి విక్రాంత స్సంక్షేపేణ న్యవేదయత్ |
వివసాద చ హస్తేన గృహీత్యా వాలిన స్సుతమ్ | (36)

‘సీతని చూచాను.’ అని ఒక్కమాటలో చెప్పి, తనకు యువరాజైన అంగదుని చేతిని చేత్తోపట్టుకొని పర్యతం మీద కూచోబెట్టి, మిగతా వానరాలంతా మూగి వింటూంటే, ఇలా అన్నాడు హనుమ.

‘వానరులారా! ఉపవాసాలతో కృశించి, తల అంతా జటలు గట్టి, ఒంటి జడతో, మురికిపేరుకున్న సీతమ్మని, రాక్షస స్త్రీల మధ్య ఉండగా చూచాను’ అన్నాడు.

దానితో, కోతులు కొన్ని గంటువేసాయి.

మఱికొందఱు అంతెలు వేసారు.

తోకలు నేలమీద బాదారు.

కీచకిచ ధ్వనులు చేసారు.

ఒకరు చేసినవి చూచి మఱొరు, చూస్తూనే మఱికొందఱు, పర్యలాలెక్కి దూకి కొందఱు, హనుమంతుణ్ణి తాకితాకి మఱికొందఱు, ఇలా వింతచేష్టలని చేయసాగారు.

అంగదుడు మాట్లాడుతూ ‘హనుమా! ఐలవరాక్రమాలతో పాలు, నీ స్వామిభక్తి కూడా చెప్పుకోదగ్గది. మా భాగ్యం వల్ల, సీతమ్మని చూడగలిగావు. ఇకమీదట ఆయన ముఖంగా ఉండడం మన అదృష్టం. అయితే, ఈ వానరుల కోరిక మేరకు, ‘మొత్తం కథ వివరించాం’. అనగానే వానరులంతా చేతులు జోడించి, హనుమ ముఖం చూడసాగారు.

అంగదుడు పెద్దఱాతిపై కూర్చుండగా, అతనికి ఎదురుగా అంతంటే చిన్న రాళ్లపై ప్రక్కప్రక్కగా హనుమ జాంబవంతులు కూచున్నారు.

ఇతర వానరులంతా నిలబడి, కూచునీ, వీరిద్దటి వెనుక ఉండగా ఏం చెప్తాడోనని వానరులు కళ్లప్పగించి ఎదురు చూడసాగారు.

58వ సర్గము

చేసింది చెప్పాను! - చేయాలింది చెప్పింది!!

జాంబవంతుడు ప్రీతితో 'సీత ఎలా ఉంది? రావణుని ప్రవర్తన ఎలా ఉంది? పూర్తిగా చెప్పితే, తర్వాత ఏం చేయాలో ఆలోచిద్దాం. దేన్ని చెప్పాలో, రామునికి ఏది దాచాలో మాకు చెప్పు' అన్నాడు హనుమతో.

(కష్టంలో ఉన్న రామునికి ఉత్సాహం కల్గించడానికి - దుర్మార్గుని వద్ద ఉన్న సీతమ్మ విషయంలో కొన్నిటిని దాచి, ఎలాగైనా రాముణ్ణి ఉత్సాహపరుద్దామనే సదాలోచన జాంబవంతునిది.

గగుర్పొడిచిన శరీరంతో, సీతమ్మకు నమస్కరించి హనుమ ఇలా చెప్పసాగాడు. (ప్రణమ్య శిరసా దేవ్యై సీతాయై ప్రత్యభాషత - తన జీవనానికి - ఇలా చెప్పగల్గడానికి కారణం ఆమె. పైగా - ద్రువం విశిష్టా గుణతో హి సీతా - రామునికంటే గుణాదికురాలు సీత - అని హనుమ ఆలోచన కూడా).

మీరు చూస్తూండగానే 'దక్షిణ దిక్కుకి ఎగిరాను కదా! ఇంతలో బంగారు శిఖరంకల పర్వతం నాకు అడ్డుగా నిలిచింది. దాన్ని తోకతో కొట్టాను. అది వేలవేల బీటలిచ్చినా, పుత్రా! నేను నీకు తండ్రీవంటివాణ్ణి. ఒకప్పుడు టెక్కిలని నలుకుతున్న ఇంద్రుని బారి పడకుండా నన్ను, మీ తండ్రి వాయువు రక్షించాడు. అందుకని సహాయపడగలనని చెప్పాడు' అయినా నేనాగేది లేదని వెళ్తుంటే, పర్వత రూపంతోనే అతడుండి పోయాడు సముద్రంలో.

ఇంతలో నాగమాత 'సురస' అనే ఆమె అడ్డుపడి, తనకి ఆహారం కావాలని పల్కింది. నా కథ అంతా చెప్పినా వినకపోతే, ఆమె తెలుచిన నోటికి మించి నేను నోరు తెలుచి, అంగుష్ఠమాత్ర రూపంతో ఆమె నోటిలో ప్రవేశించి బయటికి రాగా, నన్నాశీర్వదించింది.

ఈ అడ్డుకూడా దాటి వెడుతుంటే, గరుత్మంతునిలాంటి నా నీడనివట్టి ఏదో లాగింది. అది కూడా నోరు పెంచసాగింది. బాగా పెద్దది చేసాక దాని మర్మస్థానాలని తెంపి ఆకాశంలోకి వెళ్లిపోయాను.

అది పర్వతాకారంతో సముద్రంలో చచ్చిపడపోయింది.

లంకలోకి దిగగానే ఒక ప్రాంతాన్ని చంపదలచింది. ఆమెని ఒక్క ఎడమ పిడికిడి పోటులో ఓడించి ప్రదోషకాలంలో పట్టణంలోకి వెడుతూంటే, 'రాక్షసులనందఱి జయిస్తావు' అని అది పల్కింది.

రాత్రి రాతంతా వెదికాను. సీత కన్నడలా. దుఃఖిస్తూ ఉండిపోగా, బంగారపు ప్రాకారంతో ఉద్యానవనం కన్పించింది.

ఆ అశోకవనంలో శింశుపావృక్ష సమీపంలో, సీతమ్మ కన్పించింది.

దుమ్ము కొట్టికొని పోయిన తలకలదీ.

ఒకే వస్త్రం శరీరమంతా కట్టుకొన్నదీ, ఉపవాసాలతో చిక్కిన శరీరం కలదీ, కమల పత్రాక్షి ఆమె.

పెద్దపులుల మధ్య లేడిలా రాక్షసస్థిల బెదిరింపుల మధ్య ఉన్నదామె.

ఇంతలో రావణుడు భార్యలతో ఆ స్థలానికి రాగా, శరీరం ముడుచుకొని దీనురాలై ఆమె ఉండిపోయింది. తన నాదరించుమని నమస్కరించి బ్రతిమలాడి, రెండు మాసాలు గడుపు నిచ్చానన్నాడు.

'తనని దొంగి లించాడనీ- రామదాస్యానికి కూడా తగడనీ-వాని నాలుక వేయి వ్రక్కలు కావాలనీ' పరుషంగా సీతమ్మ పల్కింది.

ఇంతలో మండోదరి అనే భార్య 'సీతమ్మతో ఏమి పని? ఇందఱున్నారగు' అని రావణుని వారించింది.

పిమ్మట ఎందఱో రాక్షసులు, ఎన్నో విధాలుగా ఆమెని హింసించారు. అందఱూ బెదిరించి ప్రయోజనం లేదని నిద్రపోతూంటే, త్రిజట అనే రాక్షసి లేచి, తనకు కల్గిన స్వప్నం ప్రకారం సీతని రాక్షసస్థిలంతా శరణువేదాలని పల్కింది.

త్రిజట చెప్పింది నిజమైతే, మిమ్ములని నేను కాపాడుతానని సీతమ్మ పల్కింది.

ఆ సమయంలో నాకు లోచన ఉపాయంలో శక్తిని వంశాన్ని కీర్తించాను. ఆమెకు సమాధానంగా సుగ్రీవ మంత్రిత్వం - రామ సుగ్రీవ వభ్యనూ - చెప్పి, అంగుళీయకాన్ని ఇచ్చి, ఇప్పుడే రామ లక్ష్మణుల వద్దకు తీసుకుపోతా నన్నాను. రాముడే వచ్చి, రావణుని చంపి తీసికొని పోవాలని ఆమె బదులు చెప్పింది.

ఆమె తిరిగి గుర్తుగా చూడమని నిన్నూ, రెండుమాసాల గడువును మళ్ళీ చెప్పింది. నాక్కేం వచ్చి పర్యతాకారంతో ఆశోకవనాన్ని పాడు చేసాను.

దానిక్కోపించిన రావణుడు 20 వేలమంది కింకరుల్ని పంపితే, ప్రాసాదం కూల్చి, నూర్గుటీనీ, మళ్ళీవచ్చిన మంత్రి పుత్రులనీ, ఆ పిమ్మట వచ్చిన సేనానాయకులని పరిఘతోనూ, చివరగా వచ్చిన రావణపుత్రుడు అక్షకుమారుణ్ణి ఆకాశంలో పాదాలుపట్టి గిరిగిరా త్రిప్పి, చంపేసాను.

రోషపడిన రావణుడు ఇంద్రజిత్తుని పంపితే, సైన్య హీనుడైన అతడు బ్రహ్మాస్త్రం వేసాడు. రాక్షసులు పగ్గలతో కట్టారు. రావణుని వద్దకు తీసికెళ్లారు. సీతమ్మకోసమే వంపాననీ, వాయుపుత్రుణ్ణినీ, చెప్పుకుని, రామునికి వాలిసోదరుడైన సుగ్రీవసఖ్యం, అన్నీ చెప్పి సీత నిచ్చేయమని చెప్పాను.

నన్ను చంపమని ఆజ్ఞచేసిన అన్న రావణునకు, విభీషణుడు తగదని సూచించాడు.

తోకకాల్చమని రావణాజ్ఞ కాగానే, శరీరం కుంచించుకుని కట్లు వదిలించుకుని, పరిఘతో (ఇనుపగుదియ) రాక్షసుల్ని చంపి, లంకంతా కాల్చికాల్చి, సీతమ్మ బ్రతికుందనే చారణుల వాక్యం విని, శుభశకునాలని గమనించి, సీతని ప్రత్యక్షంగా చూచి, ఆమెవద్ద సెలవు గైకొని, అరిష్ట పర్యవమెక్కి బయలుదేరి, వాయుమార్గంలో మీ వద్దకు రాగలిగాను.

రామ ప్రభావంతోనూ, మీ అనుగ్రహంవల్లా, సుగ్రీవాజ్ఞ వెరవేర్చాను.

చేసినది మీకు నివేదించాను. తేయనిదీ, తేయవలసినదీ మీరు చెప్పాలి అని ఒక క్షణం ఆగాడు హనుమ.

(సుందరకాండ మొత్తం కథని, హనుమ చెప్పడంకూడ విశేషమే. కథ పూర్తిగా జరిగాక, ముగింపులో, మళ్ళీ కథని వింటాం. అంటే, కథ పునరావృతమౌతుంటుందన్న మాట. ఇదీ విశేషమేగా మఱి).

59వ సర్గము

ఆమె పాతివ్రత్యమే రావణుణ్ణి చంపడానికి చాలు!

హనుమ మళ్ళీ చెప్పడం ప్రారంభించాడు. 'రావణుడు మహా తపస్సుపన్నుడు. ఆ కారణంగానే సీతమ్మని స్పృశించినా, వాడు భస్మం కాలేదు. (ఇప్పుడిప్పుడు, తపోబలం తగ్గిన కారణంగా తగ్గుతున్న కారణంగా పుత్రశోకం-భవన నాశనం-సైన్యనష్టం కలుగుతున్నాయి. ఇప్పుడైనా సీత నిచ్చివేసి జాగ్రత్త పడవచ్చునని సూచన).

మీరంతా అంగీకరిస్తే, ఇటునుండి ఇటే లంకకీపోయి, రావణుణ్ణి నేను చంపగా, మనం మిగిలిన వారితో యుద్ధం చేసి, జానకీని రామలక్ష్మణుల కిచ్చివేద్దాం.

ఇంద్రజిత్తు ఏ అస్త్రాన్ని వేసినా, నాకు లెక్కలేదు. అనుజ్ఞనిస్తే ఇంద్రజిత్తుని కూడ చంపేస్తాను. సముద్రం చెలియలికట్టని దాటినా, మందరం చలించినా, జాంబవంతుడూ, అంగదుడు శత్రుసైన్యానికి చాలు. పనస నీలురు మందర పర్వతాన్నైనా ధ్వంసం చేయగలరు. అమృతాన్ని త్రాగిన మైందద్దివిదులు అగ్నినీదేవతల పుత్రులు కదా! వీరికి మరణం లేని వరంకూడ బ్రహ్మ ఇచ్చాడుగదా! నా పేరూ, ఊరూ, అన్నీ లంకలో చెప్పి వచ్చాను.

మేఘాలచే కప్పబడిన చంద్రరేఖలా ఉన్న సీత, నిత్యం రాముణ్ణి స్మరిస్తూ ఉంది. నహుషుడు ఎంత నిర్బంధించినా, ఇంద్రుణ్ణే ధ్యానించే శచీదేవిలా, ఆమె సంపన్నుడైన రావణుణ్ణి అణు మాత్రం ధ్యానించడం లేదు. కరుణా స్వభావురాలైన ఆమె, అంతచేసినా రావణుణ్ణి దహించలేదు.

ఆమెను ఇలా నిర్బంధించి, దుఃఖింపచేసి నందువలననే, వాని తపశ్శక్తి చాల నశించిపోయింది. 'నిమిత్త మాత్రం రామస్తు వధే తస్య భవిష్యతి'- ఆమె పాతివ్రత్యమే రావణుణ్ణి చంపుతుంది. రాముడు కేవలం నిమిత్తమాత్రునిగా ఉంటాడు. సహజంగా పద్మినీ జాతి స్త్రీయైన ఆమె, సన్నని శరీరం కలది. కాగా వియోగం వలన మఱింత చిక్కి, పాడ్యమినాడు ప్రారంభించిన, లేదా పాడ్యమినాడు చదివిన విద్యలా కృశించి ఉంది. (ప్రతిపత్నారశీలస్య విద్యేవ తనుతాం గతా) అందుకని ఈ విషయంలో ఏం చేయాలో ఆలోచించండి'- అని ముగించాడు.

60వ సర్గము

రామాజ్ఞనే పాటించాలి!

హనుమ చెప్పింది విని అంగదుడు, 'వానరులారా! సీతని తీసికొని పోకుండా రామునివద్దకు పోవడం, నాకూ యుక్తమనిపించడం లేదు. మేం సీతని చూద్దాం. కాని తీసికొని రాలేదు' - అంటే, ఏం సమంజసంగా ఉంటుంది? మనతో సమానంగా ఎగురగల్గినవాడు ఏ జాతిలోనూ లేడు. సరాక్రమవంతుడూ లేడు. ఇక ఆక్కడ, - వీరుడు - అన్నించిన అందర్నీ, హనుమ స్వయంగా సంహరించేసాడు. ఇక చేయాల్సింది ఏమున్నది? కాబట్టి సీతని తీసికొని రామసన్నిధికి పోదాం' అన్నాడు.

వృద్ధుడూ - కార్యవిచక్షణశీలీ జాంబవంతుడు ఈ మాటలని విన్నాడు. 'అంగదా! యువరాజైన నీవు చెప్పింది చాలబాగుంది. కాని 'యథా తు రామస్య మతిర్నివిష్టా- తథా భవాన్ పశ్యతు కార్యసద్ధిమ్' (1) రాముడు ఎలా చేయమన్నాడో, ఈయన బుద్ధికనుగుణంగా మనం చేయాలి గాని మన చిత్తానికి తోచినట్లు కాదునుమా! అన్నాడు.

విశేషాంశలు

'రాముని ఆలోచనానికి అనుగుణంగా మనం చేయాలి' అని చెప్పిన జాంబవంతుని మాట చాలగట్టిది. జాంబవంతుని ప్రాతాహంమీదనే లంకా నగరానికి వెళ్లడానికి, హనుమ సాహసించాడు. 'ఈ సందర్భంలో రాముడైతే ఏం చేస్తాడు' అని, ప్రతి సందర్భంలోనూ హనుమ ఆలోచించే ప్రవర్తిస్తున్నాడు. దీన్నే 'రామ భావభావన' అనుకున్నాం. ఆ భావనతోనే లంకా ధ్వంసం చేసాడు.

హనుమ చేసిన లంకాధ్వంసం వలన ఏమి తెలిసింది?

- (1) 'కింకరులు' అనే కాల్యలాన్ని పూర్తిగా వంపగా, బలిష్ఠమైన కాల్యలం లేకుండా పోయింది.
- (2) మంత్రులలో చాలమంది ముఖ్యులైన వారికి పుత్రకోకం కల్గించడం వలన, యుక్తం అంటే వారికి భయం ఏర్పడింది. మనగోళంలో వారు పురైన సూరనని రావణునకు ఈయక, రావణ నాశనాన్ని కోరేలా అయింది.
- (3) త్రైత్యప్రాసాదాన్ని పడగొట్టడంవలన, - హనుమ అనే కోటిజాతివాడు మమమ్యంనే కాక మేడలని కూడా కూర్చోబడిన రాక్షసులకి అర్థమైంది.

- (4) విరూపాక్ష యూపాక్షాది సైన్యాధ్యక్షు లంతటి వారిని కూడ చంపడం వలన, సైన్యానికి మఱిత భయం ఏర్పడింది.
- (5) సైన్యాధ్యక్షులూ, మంత్రులూ, మంత్రీపుత్రులూ, నశించినా, రావణుడు ధైర్యంగా ఉంటాడుగా! - అనుకొంటే, వానికి తన పుత్రుడు పోయినందువలన మనశ్శృంఖలం కల్గింది. అందుకని అతడి యుద్ధమూ నిరుత్సాహకరంగా ఉంటుందని రాక్షసులకి తోచింది. ఎవరి ప్రాణాలని వాళ్లు రక్షించుకొంటే సరి, అనే ఆభిప్రాయం అందఱికి తోచింది.
- (6) త్రిజట మొదలైన రాక్షస స్త్రీలకి, సీత, తమని రక్షింపగలదనే దృఢనిశ్చయం ఏర్పడింది. ఆమె సామాన్యురాలు కాదని తోచింది.
- (7) రావణుణ్ణి ధైర్యంగా చూస్తూ, 'సీతవిస్తే బ్రతుకులాపు' అని చేసిన ఉపదేశం, రాక్షసులందఱికి నచ్చింది. వారిలా దొంగతనం కాక, 'దొరతనం' హనుమతో ఉండడం వలన కూడా వారిలో భయం ఏర్పడింది.
- (8) తమ పక్షంలో ఉన్న విభీషణుడు కూడా రావణుణ్ణి వ్యతిరేకించాడని తెలిసిన రాక్షసులకి, తమ 'గెలుపు' పై నమ్మకంపోయి, చేసిది 'అధర్మమే' అని తెలిసి, యుద్ధానికి అంత ఇష్టాన్ని చూపించలేకపోయే పరిస్థితి కల్గింది.
- (9) రాక్షసులు హనుమతో యుద్ధం చేయకుండా ఉండి ఉంటే, వీళ్లు ఇంతటి దద్దమ్మలనే విషయం హనుమకి తెలియకుండా ఉండేది. ఇలాంటి వీళ్లని నమ్ముకుని, రావణుడు, రామునితో ఏమి యుద్ధం చేయగలడని, హనుమకి అర్థమైందని, రాక్షసులకి బాగా అర్థమైంది.

రాక్షసులను ప్రశంసించే సేనాపతి?

- (1) రావణునికి ఐశ్వర్యం (ఈశ్వరస్య భావః - ప్రభువుగా చెలాయించే అధికారం) సంపదా అనేది రావడానికి 'లంకావాస్తు' కారణం. కాబట్టి, ముందు దీన్ని- దెబ్బతీయాలి- అని భావించి-
- (i) పల్లంగా ఉండి నీటి పాటుదల కల్గిన ఈశాన్యభాగంలో, ఎక్కడెక్కడా విలుగగొట్టిన మేడ మిదైల శిథిలాలనీ, చెల్ల కొమ్మలనీ వేసి ఎత్తుచేసాడు. దీని వలన నీరుకూడా ప్రవహించడం ఆగి, ఎటుగా నీరుపోరాదో, ఆ అగ్నేయం వైపు సెరియేళ్లు ప్రవహించసాగాయి.
- (ii) అగ్ని దిగియైన అగ్నేయంలో నాటబడిన అగ్ని సంబంధమైన వృక్షాలు రావి, జువ్వి, వంటివి వానిని పూర్తిగా పెళ్లగించివేసాడు.

- (iii) దక్షిణ పశ్చిమాలలో ఉన్న ప్రాకారపు గోడలు, తూర్పు ఉత్తరాల ప్రాకారపు గోడల కంటే ఎత్తుగా ఉంటే, ఆ విధానాన్ని తల క్రిందుచేసాడు.
  - (iv) దక్షిణ పశ్చిమాలు కలిసే నైఋతి దిక్కులో ఎత్తైన క్రిడాపర్వతాలూ, బరువైన మేడలూ ఉంటే, అటు ఎత్తునీ తగ్గించి, బరువులేకుండానూ చేసి, ఆ బరువుని ఈశాన్యంలో (తూర్పు ఉత్తరాలు) ఉంచాడు.
  - (v) సింహద్వారాన్ని కార్చి, గదికి గదికి మధ్యలో ఉండే గోడలని విఱుగగొట్టి, 'ఆయము' అనే కొంతని మార్చాడు.
  - (vi) పిశాచ భాగమైన పడమటిభాగం, తూర్పుకంటే తక్కువగా ఉంటే, అక్కడున్న మేడమిద్దెలని ధ్వంసం చేసి పిశాచ భాగాన్ని మఱింత పెద్దది చేసాడు.
  - (vii) ఈశాన్యంలో ఉండాల్సిన జల యంత్రాల్ని ఆగ్నేయం (దక్షిణ పడమర) లోకి విసిరేసాడు.
- (2) శాపం కారణంగా, బ్రహ్మాస్త్రం తనని బారించవలసి ఉంది. ముందునాటికే జరుగబోయే రామరావణ యుద్ధంలో గనుక ఆ బ్రహ్మాస్త్రం, తనని కట్టివేస్తే, ముఖ్యమైన యుద్ధంలో రామునకు తాను సహాయం అందజేయలేకపోతాననే భయంతో, ఆ బాదేలో ఇప్పుడే పడిపోతే మంచిదని భావించి, 'బ్రహ్మాస్త్రానిక్కాని వశుడు కాడనే' అంతటి యుద్ధం చేసి, బ్రహ్మాస్త్రాన్ని కావాలని మీద వేయించుకున్నాడు.
  - (3) దాన్ని పనిచేయకుండా చేసిన రాక్షసుల వెట్టితనమూ, ప్రయోగించిన ఇంద్రజిత్తు అనమర్థతా ఒక్కసారే అర్థమయ్యాయి.
  - (4) తాను, 'ఇచ్చాకు కుల ప్రతినిధి' బ్రహ్మాస్త్రం తనని బారించక పోవడం వల్ల, తన మీద విడి చేసినా రామునిపైనే అని అర్థమై, ప్రయోగించిన బ్రహ్మాస్త్రం, రాముని మీద పని చేయలేదనీ, పనిచేయదనీ తెలిసి ఆనందమైంది.
  - (5) తన లోకకి నివృంబిస్తే, అమ్మవారి ఆజ్ఞవల్ల (శీతోధవ) తగుల బడలేదు నరికదా, వేడితనం కూడ లేదు నరికదా-వల్లగా కూడ ఉంది- దీనికి ఆమె తుప్పుకీ ఆత్యున్నత స్థాయిలో ఉండడం కారణం. మఱి రావణుని తుప్పుకీ తెలివోందామని అంటించగానే, రావణ మండిరం కూడా తగులబడింది. కాబట్టి అతని తుప్పుకీ స్థితి చాలావారి తగ్గి, అమ్మ వారిముందు ఓడిపోయేదిగా ఉంది.
అందుకని రావణుణ్ణి, అతడు తిరిగి తనస్సు ఆర్జించేలోగానే వదలాలి. వదలాలంటే అతణ్ణి యుద్ధానికి సిద్ధం కాలేని పరిస్థితికి చేవాలి. దానిలో భాగంగానే.

- (i) ఆయుధాలని తగులబెట్టాడు. అవి వెంటనే సిద్ధం కాలేవు కదా! పైగా, ఎండటికని సిద్ధం చేయ సాధ్యం?
- (ii) యుద్ధం మఱింతగా సాగుతూంటే, రాక్షసులు దాక్కొనే-లేదా పారిపోయే రహస్య ద్వారాలని తగులబెట్టి, బహిరంగ పఱచాడు.
- (ii i) మేడమిద్దెలన్నింటినీ, తమ వారైన కోతులు ఎగురగలిగినంత ఎత్తే ఉండేవిధంగా, పాట్టిచేసాడు.
- (iv) సముద్రం దాటిరాగానే, లంకా నగర రాజయిన రావణుని మందిరం కన్పించేలా, అడ్డుగా ఉన్న తెల్లన్నింటినీ ద్వంసం చేసాడు.
- (v) ఎవరి ముఖం చూచినా తమతమ బంధు-మిత్ర-పరిజన మరణంతో శోకభరితంగా కన్పించేలా చేసాడు.
- (vi) పశువు లెన్నో, లంకాదహన కాలంలో మరణించాయి కాబట్టి, మ్హంస భోజనం రాక్షసులకి ఉండదు.
- (vii) అన్ని తెల్లగా దాదాపు పోయాయి కాబట్టి, వారికి మధ్యమూ ఉండదు.
- viii) ఈ రెండూ లేక వారికి యుద్ధ ఉత్సాహమూ ఉండదు-ఒక ప్రక్క బంధుశోకం కూడాను.
- (xi) ఎవరెవరు ఎంతెంత బంగారు-వెండి ఆభరణాలని దాచుకొన్నారో అవన్నీ ముద్దలుగా కారి నేలమీద పడితే, ఈ కాలిన ఇళ్లని బాగుచేసికొనే లోగానే యుద్ధం ప్రకటించాలని నిశ్చయించాడు హనుమ. అటు ఇల్లు-బంధువులు- పశువులు పోయిపడుస్తూంటే, ఇటు యుద్ధం- అనగానే అంతా రావణుణ్ణి తిట్టిపాల్పాలనీ, వాణ్ణి ఓడించాలనీ, హనుమ భావన. అలాగే జరిగింది కూడ.
- (xi) తగులబెట్ట వాటినీ, బూడిదనీ, తన వాయుశక్తితో కుబేర స్థానమైన ఉత్తర దిక్కున ఉంచాడు.
- (xii) సుగ్రీవుని ఆజ్ఞపై వెళ్లి చెప్పాల్సింది చెప్పకుండా రావడమా? అనుకొని, చెప్పవలసిందంతా చెప్పాడు. ఇలా అనుకొన్నాడు “చెప్పాల్సింది ఉందనిపించి చెప్పాను. వాడు వద్దని అనలేదు. నాకు మానాలనీ అన్పించలేదు. నాకు నిజమనిపించి చెప్పాను. వాడు అబద్ధం కాదనుకొని ఏన్నాడు” అని.
- (xiii) ‘సీతని తీసికొనిపో!’ అని రావణుడు అనలేదు. అన్నా, సీతమ్మే రాదు. వస్తానన్నా ‘రామాజ్ఞ’ లేదు కాబట్టి, తాను తీసికొనిపోడు. రమ్మని అడిగినది

కేవలం అమ్మవారిని గమనించడానికే. ఆమె రానన్నాక ఆమె మీద భక్తి, మఱింత పెరిగింది. ఆది రాముణ్ణి మించింది.

(xiv) అంజనేయుడు రావడం, వనం ధ్వంసం చేయడం, వీరోచితంగా పోరాడడం, రావణుని వద్దకు రావడం, వచ్చికూడా నిర్భయంగా ఉపదేశించడం, అనేవి, విభీషణుణ్ణి రామడాసుణ్ణి చేసాయి. అలాగే రావణుడు సీతాపహరణానికి పర్వతాలకు పోవడం, మోసం చేయడం, సీతమ్మని తేవడం, ఎందఱు చెప్పినా వివరపోవడం, ఇంత జరిగినా తప్పుని దిద్దుకోకపోవడం, నచ్చక, విభీషణుణ్ణి రావణ విరోధిని చేసాయి.

(xv) యుద్ధమే రామ రావణులకు జరిగితే, ఎదుటి వారిని జయించగల శక్తి ఉన్న వారి మెడలోని 'కాంచనమాల' అనే సువర్ణహారం, వారి పిమ్మట సుగ్రీవుణ్ణి చేరింది కాని రావణుణ్ణి కాదు.

(xvi) (వానరుడు కాని హనుమని, వానరుడు కాదని గ్రహించిన రావణుడు, సీతని-రాముణ్ణి కూడా, మానవులు కాదని గ్రహించలేడా?) పైకి మాత్రం, రావణుడు. సీతా రాముల్ని మానవులుగానే గ్రహించాడని కోపించిన హనుమ, యుద్ధమే సాగాలని భావించాడు.

ఇదంతా రామభావభావనతోనే సాగింది. కాబట్టే, సీతాదేవి జీవించి ఉందా? రావణుని చూడక్కడ? అనే ప్రశ్నలకి నమాధానం మూతమే తెలిసికొని రమ్మన్న రాముడు, హనుమని 'ఇవన్నీ ఎవరు చేయమంటే చేసావు?' అని ప్రశ్నించలేదు.

“సీతని తెచ్చి ఆమీదట రాముని దగ్గటకు వెడదాం” అని అనడానిక్కారణం, అంగదుడు యువరాజు. రాజు స్రత్యక్షంగా లేనప్పుడు యువరాజునీ, యువరాజు లేకపోతే సైన్యాధ్యక్షుణ్ణి అడగాలనే రాజనీతి నియమానికి లోబడి, పై విధంగా పలికాడు హనుమ.

ఈ అంగదుడే ఒకప్పుడు వానరాలలో భేదం తెచ్చి ప్రాయోపవేశనం చేయించిన హనుమ. ఇప్పుడు కూడా తానో నిర్భయంచేస్తే, అంగదుడు ఏమంటాడోనని భయపడి, పై విధంగా పలికి, జాంబవంతు డెలాగూ కారంటాడని తెలిసి, పరోక్షంగా అంగదునికి 'రామాజ్ఞ పాటించాలి' అనే ఉపదేశాన్ని చేసాడు. జాంబవంతుడు వృద్ధుడు-పైగా తనకంటే బలశాలి. త్రివిక్రమావతారాన్ని చూచిన పుణ్యాత్ముడు-రామునిచే గౌరవింపబడేవాడు-లంకకి వెళ్లేందుకు హనుమని ప్రోత్సహించి పల్కినవాడున్నా. అందుకని, అంగదునికి అతనిచేత చెప్పించాడు హనుమ.

61వ సర్గము

ఆనందంతో మధువన ధ్వంసం

రామాజ్ఞని పాటించాలన్న వాక్యాన్ని, అంగదాది వానరులంతా అంగీకరించి, మహేంద్ర పర్వతంమీద నుంచి కీర్తింధ్రుడైన ఒక్కసారి ఎగిరారు.

క్రిందినుండి చూస్తే మేరుమందరపర్వతాలూ, మదపుటేనుగులూ ఆకాశంలో ప్రయాణిస్తున్నట్లుంది.

అందఱూ హనుమని అలా ఆనందంతో చూస్తూ, ముందుకూ వెనుకకూ వేగంగా ఎగురుతూ, రామునికి వార్తను ఎవరిమట్టుకు వారు, ముందు చెప్పాలని ఉబలాటపడుతూ పోయారు.

ఇంతలో వాళ్లకి నందనోద్యానవనంలాటి సుగ్రీవుని మధువనం కన్పించింది. చెట్లతో, లతలతో ఉండి, సుగ్రీవుని మేనమామ దధిముఖునిచే రక్షింపబడుతూన్న మధువనం అది.

వెంటనే అంగదుణ్ణి అనుజ్ఞ అడిగారు 'తేనెలు త్రాగుతాం' అని. జాంబవంతునితో సహా అంగదుడు అనుజ్ఞ ఈయడం తడవుగా, ఒక్కసారి కోతిమూక అంతా, వనంపై పడింది.

‘గాయంతి కేచిత్ ప్రణమంతి కేచిత్ |

సృత్యంతి కేచిత్ ప్రహసంతి కేచిత్ ||

పఠంతి కేచిత్ విచరంతి కేచిత్ |

స్థవంతి కేచిత్ ప్రలవంతి కేచిత్ || (14)'

కొందఱు పాడుతూంటే, కొందఱు నృత్యం చేస్తూంటే,

కొందఱు పక పక నవ్వుతే, కొందఱు నేలమీద దొర్లితే,

కొందఱు తిరుగుతూంటే, కొందఱు ఎగురుతూంటే, కొందఱు పిచ్చిమాటలు మాట్లాడసాగారు.

ఒకళ్లతో ఒకళ్లు, ఏమీ లేకపోయినా రహస్యం చెప్పుకున్నారు.

కొమ్మరి నుండి క్రిందికి, క్రిందినుండి మీదికి కొందఱు దూకారు. ఒక కోతి నవ్వుతూ ఒకనిమీదపడితే, కారణం ఏమీలేకుండా, వీడు మఱింత నవ్వుతూ వానిమీద పడ్డాడు.

ఒకడు ఏడుస్తూంటే, మరోడు పాడుతూ వచ్చి, పడతోసాడు. వారిలో తాగనివాడు లేడు. ఏకలదాకా త్రాగి పిచ్చిగంతులు వేయసాగారు. అందరికీ మత్తు బాగా ఎక్కింది. కాని ఎవడికీ 'చాలు' అన్న తృప్తి లేదు.

అందఱూ ఒక్కుమ్మడిగా ఆకుల్ని, చెట్లనీ విఱుగగొట్టడం ప్రారంభించారు. దధిముఖుణ్ణి కాదని, అందఱూ పెడసరంగా మాటాడారు కోపంతో

వన రక్షకుడైన దధిముఖుడు కొందఱిని తిట్టాడు. కొందఱిని వేడుకున్నాడు. కొందఱితో పోట్లాడాడు. కొందఱిని చేతితో చఱచాడు. అందఱు వానరులూ కలిసి, అనేక విధాలుగా నిందిస్తూ, తమతప్పు తమతమ మత్తులో తెలియక, అతణ్ణి ఇవతలకి ఈడ్చారు. గోళ్లతో ఆక్కి, కోరంతో కొటికి, అఱచేతులతో చఱచి, కాళ్లతో తన్ని, మధువనంలో 'తేవ' గానీ, తినడానికి ఏ పదార్థమూ కాని లేకుండా పాడు చేసేసారు.

(మారుతి, తన విజయాన్ని వివరించి చెప్పడంతో, అది విన్న వానరులందఱికి తమకుతామే హనుమంతులమన్న భావన కల్గింది. మధువనమే ఆశోకవన మనిపించింది. దధిముఖుడే రాక్షసు డనిపించింది. ఫలితం ఇది.

యోగ్యుడైనవాడు కార్యాన్ని నిర్వహించడానికి, అయోగ్యులు వాణ్ణి అనుసరించాలని తపనపడుతుండడానికి ఉన్న వ్యత్యాసమే హనుమత్-వానరులకి, ఆశోకవన మధువన ధ్వంసానికి మధ్య భిన్నం).

రామభావ భావనతో హనుమ సత్కార్యాన్ని చేస్తే, సరికాని హనుమ భావభావనతో వానరాలు వనాన్ని ధ్వంసం చేసాయి.

లోకంలో అక్కడక్కడ, కొందఱి ప్రవర్తన సరిగా ఇలాగే పిచ్చి మాటలూ, తోపులాటలూ వెట్టి నవ్వులతో ఉంటుంది. వాళ్లలో ఈకోపకి చెందినవారే.

'ఇల్లంతా మధువనమై పోయింది. కిష్కింధా పురాగ్రహారీకులు (కోతులు) పిల్లలు' అంటూ చివ్వుపుడు పెద్దలు మందలించేవారు. ఆ మందలింపు మాటల్లో కూడా ఇతిహాసపు చాయ తొంగిచూడడం, నరనరాల్లోనూ జీర్ణించిన వారి పాండిత్యానికి నిదర్శనం. ఆ మాటలని (బ్రతుకనిద్దాం).

62వ సర్గము

రాముని బంబుకి ముందుగా సుగ్రీవుని బంబు

ఈ వన ద్వంసాన్ని చూస్తూ హనుమ 'వానరులారా! భయంలేదు. కావలసినంత త్రాగండి. నేనున్నాను ఎవరైనా వస్తే' అంటూ వారిని ప్రోత్సహిస్తున్నాడు.

అసలే కోతులు. అందునా తాగారు. ఇక చెప్పాలా? అంతలో అంగదుడు 'పని సాధించుకొని హనుమ వచ్చిన శుభ సందర్భంలో తాగి తీరాల్సిందే. హనుమ చెప్పినట్లు (చేయదగని) ఆకార్యం చేసినా చేయవచ్చును' అన్నాడు.

అంతే! అంగదుణ్ణి మెచ్చుకొని, కాపలావాళ్లమీద పడ్డారు. పట్టుకొని కొట్టి కట్టేసారు. కుండల కుండల తేనెని త్రాగడం మొదలెట్టారు. తేనె తుట్టెలతో కాసేపు కొట్టుకున్నారు.

తాగితాగి మత్తుతో చెల్లకొమ్మలు పట్టుకొని కూర్చున్నారు. కొందఱు చెల్ల ఆకులు వేసుకుని కూచున్నారు.

కొందఱు సింహగర్జననీ, కొందఱు పక్షికూతలనీ, కొందఱు అటవాలనీ చేసారు. కొందఱు కోతులు చేసే అన్ని చేష్టలూ చేయసాగారు.

దానితో వనాన్ని రక్షించే సేవకులు దధిముఖునితో 'హనుమ చెప్పగా, వానరులంతా వనం నాశనం చేసారు. మమ్మల్ని లెక్కచేయకుండా వనం పాడుచేస్తున్నారు' అనగానే దధిముఖుడికి కోపం వచ్చి 'రండి-మనమంతా కలిసి పోరాడుదాం' అన్నాడు.

దధిముఖుడు చెబునీ, అతని సేవకులు రాళ్లనీ తీసికొని వానరుల మీదికి వెళ్లారు. అంతే! చెబుని తెన్నున్న దధిముఖుణ్ణి అంగదుడు రెండు చేతులతో బాదాడు.

తండ్రికి సాక్షాత్తు మేనమామ అనే ఆలోచనని, 'తాగుడు' ఏనాడో హరించింది. అంతేకాక, నేలమీద ఆతణ్ణి పడేసి, కాలితో, మోకాలితో కుమ్మి తన్నాడు.

చేతులూ, తొడలూ దెబ్బతినగా రక్తంకారుతూ సేవకులైన వారిని పిలిచి, అంగదుడు కూడా ఇలా చేస్తున్నాడు. సుగ్రీవునితోనే చెప్తాను. తండ్రి తాతలనుండి వచ్చే యీ వనాన్ని ఇలా పాడుచేసినందుకు, ఈ వానరులందరికీ సుగ్రీవుడు భయంకర శిక్ష విధిస్తాడు- అన్నాడు.

అంటూనే ఆకాశమార్గంలోనికి పోయి, తన సేవకులతో దీనముఖంతో సుగ్రీవుని వద్ద దిగి, పాదాభివందనం చేసి నిలిచాడు.

(సుగ్రీవశృంగదర్శనః సుగ్రీవుడు గట్టిదండన విధించే లక్షణం కలవాడనీ, అందుకని ఆ భయంకర రూపాన్ని చూడడం కంటే చావడం మేలనీ, ఒకప్పుడు వానరులనుకొన్నారు.

ఆ గడువు మఱింత దాటిపోయినా జరగాల్సిన పని అయింది. అయినా, కోపంతో సుగ్రీవుడూ, రోషంతో లక్ష్మణుడూ, నడుమ అంతర్మథన పడుతూ రాముడూ ఉంటారని, హనుమకి తెలుసు.

మనందరం సుగ్రీవుని వద్దకు వెడదామని తీసికెడితే, ఏదైనా పారపాటున 'ఎందుకీంత ఆలస్యం చేసారు?' అని అడిగితే, అంతా హనుమని 'దోష' గా చూపిస్తారు.

దానివలన మారుతికి తక్కువదనమేమీ ఉండదు- రాముడు- ఇలాంటి ప్రశ్నను హర్షించడూ కూడ.

అయినా, పాపని అంతటివాడుకూడ, సుగ్రీవునితో మాటపడ్డాడనిపించుకుంటాడు. అందుకని కోపం తగ్గి, మనస్సు ప్రశాంత పడేందుకై ముందుగా దధిముఖుణ్ణి పంపితే, 'సేతజాడ తెలిసిందని' గుర్తించిన సుగ్రీవుడూ, రామలక్ష్మణులూ ప్రసన్నులౌతారనీ, వానరులకి భయం ఉండదనీ, తమకి అవమాన భారం కూడా ఉండబోదనీ గ్రహించి, హనుమ. జాంబవంతులు, మధువన ధ్వంసానికి ప్రోత్సహించారు.

ఈ, లోభావం తెలియని వానరులు, తామే హనుమంతుల మనుకొని, మధువనమే ఆశోక వనమనీ భావించి పాడుచేసారు.

దీన్నేగా 'కపిబుద్ధి' అంటారు.

సందర్భ అసందర్భాలూ, సమయ-అసమయాలూ, జైచిత్త్య-అనౌచిత్త్యాలూ లేకుండా ప్రవర్తిస్తే, అది కోతి లక్షణమే జైతుంది మఱి.

కోతుంకి కోతిరూపంలోనే ఉన్న అంశనేయునికీ ఉన్న భేదాన్ని ఇక్కడ గమనించవచ్చు. కాబట్టి అంశనేయుడు కోతి కాదు (దు)).

63వ సర్గము

ప్రేతోఽస్మి సోఽహమ్

‘జరిగినదంతా చెప్పు’ అనగానే దధిముఖుడు లేచి ‘రాజా! మీ నాన్న ఋక్షరజుడు గాని, అన్న ‘వాలి’ గాని ఏనాడూ ఎవ్వరినీ ఈ వనంలోకి రానీకండా రక్షించారు. కాని, వానరులు ఎంత అడ్డగించినా వినకండా, ఇష్టం వచ్చినట్లు, తేనెని త్రాగడం- పూరిని తుంపడం- కాయల్ని తినడం- చెల్లని విటవడం- ఒకటేమిటి? మమ్మల్ని ఆనేక విధాలుగా బాధించడమూ చేసి, మొత్తం వనాన్ని ధ్వంసం చేసారు. మమ్మల్ని భయపెట్టి అవమానించారు’ అన్నాడు.

వానర భాషలో చెప్పున్న దధిముఖుని మాటలు విని, ఏడుస్తూ చెప్పున్న కారణంగా, సీత కేదో అనర్థం కల్గిందని లక్ష్మణుడు భయపడ్డాడు. కాని, బుద్ధిమంతుడైన సుగ్రీవుడు ‘లక్ష్మణా! సీతమ్మ వానరులకి కన్పించి ఉంటుంది. హనుమ మాత్రమే ఈ అసాధ్యకార్యాన్ని చేయగలడు. బుద్ధి-పట్టుదల-పరాక్రమము మొదలైన అన్నీ, పరేంగితజ్ఞతతో (ఇతరుల మనోభిప్రాయాన్ని గ్రహించడం) పాలు వానికే ఉన్నాయి. సీతని చూసి ఉండకపోతే ఆ ఉత్సాహం వారికి రాదు’. (నైషా మకృతకృత్యానా మి ద్విశస్వాదుపక్రమా- 15) అన్నాడు.

చెవులకిందైన ఆమాటల్ని రామలక్ష్మణులు విని ఆనందపడ్డారు. సుగ్రీవుడు దధిముఖుణ్ణి చూచి

‘ప్రేతోఽస్మి సోఽహం యద్భుక్తం వనం తైః కృతకర్మభిః |

మర్జితం మర్షణీయం చ చేష్టితం కృతకర్మణామ్’ (27) దధిముఖా! పని నెఱవేర్చుకొని వచ్చిన వీళ్లు, వనాన్ని ధ్వంసం చేసారు కాబట్టి వారిని క్షమించు. చేతికి కార్యసిద్ధి అందినట్లుంది. సీతని చూడానికి వాళ్లు చేసిన ప్రయత్నాన్ని వినగోరుతున్నాను. వెంటనే వాళ్లని ఇక్కడికి పంపించు. రామలక్ష్మణ సమేతంగా నేను వినాలి’ అన్నాడు.

రామునికి లక్ష్మణునికి కన్నులు సంతోషంతో విప్పారాయి. అది చూచిన సుగ్రీవుని ఒళ్లు గగుర్పొడిచింది. తప్పు తమది కాదని, సుగ్రీవుడు గమనించాడని గ్రహించిన దధిముఖునికి, సంతోషమైంది. వానర సమూహంలో, ఆకాశమార్గంలో, తన మధువన ప్రదేశానికి దధిముఖుడు తిరుగు ప్రయాణమైనాడు. ‘రమ్మను’ అనే ఇలాటి కబురుకోసమే హనుమ జాంబవంతులు ఎదురుచూచింది).

64వ సర్గము

వియమం కలదీ-పతివ్రతా, సీతమ్మ

దదిముఖుడు వెళ్లక సుగ్రీవుడు రాముణ్ణి ఓదారుస్తూ 'స్వామీ! సీతని చూడకపోతే, గడువుదాటిన పిమ్మట నన్ను చూచే దైర్యం వారికి లేవేలేదు- ఉండదు.

పని సాదించి ఉండకపోతే, అంగదుడు అసలురాడు- వనాన్ని పాడుచేయనిచ్చి ఉండదు. ఆనందంతో, కావాలని వనాన్ని పాడు చేసినా, సీత జాడ తెలిసిందని నాకెంతో ఆనందంగా ఉంది.

కౌసల్య, అర్జున్లవంతుణ్ణి కన్నది. అసాధ్యుడైన హనుమ సీతమ్మజాడ తెలిపి ఉంటాడు. ఇది మఱియెవ్వరూ సాదించ వీలులేనిది.

జాంబవంతుణ్ణి మంత్రిగా, అంగదుణ్ణి సేనా నాయకునిగా, హనుమంతుణ్ణి కార్యనిర్వాహకునిగా చేసుకుంటే ఎంతటి పనైనా అయినట్లే.. చింతించకు అన్నాడు.

అక్కడ మధువనానికి వెళ్లిన దదిముఖుడు, అంగదుణ్ణి చూచి 'యువరాజా! కావలావాళ్లు ఏదో తెలియక చేసినారని క్షమించు. యువరాజైన నువ్వే, దీనికి ప్రభువని వాళ్లకి తెలియదు. సుగ్రీవునికి ఈ విషయం చెప్తే, అయిన కోపించకపోగా-నంజోషించి, 'అందఱినీ య దగ్గఱకు పంపించమని చిరునవ్వుతో ఆజ్ఞ చేసాడు' అన్నాడు.

దదిముఖుని మాటలు విని అంగదుడు, 'శత్రు నాశకులారా! మనం పని సాదించినవాళ్లం. ఇక్కడ ఉండద్దు. యతేచ్ఛగా లేనే లాగి అంసల పోగొట్టుకున్నారూ గదా! నేను స్వతంత్రుణ్ణి కాను.

యువరాజానే అయినా, మిమ్మల్ని, కార్యసారకుడైన పావనినీ ఆజ్ఞాపించడం సరైనదీకాదు!- అనగానే కోతులు ఆనందించగా, హనుమ, 'ఇప్పుడు మా యువరాజావు కావు. రాజావే కాబట్టి ఇలా చెప్పగలిగావు. మఱొకడైతే పశ్చర్యమదంతో మఱొలా ఆజ్ఞ చేసేవాడు. ఇలా చెప్పడం వీకే తగును. ఇలాటి విషయం, రాజులో కన్పించదు. వీకు శుభం జరగాలి. మనం వెంటనే వెడదాం. వీ ఆజ్ఞ శిరోధార్యం' అని అందఱూ కలిసి ఆకాశానికి ఎగిరారు.

అక్కడ రాముణ్ణి, సుగ్రీవుడు ఓదారుస్తూండగానే వానర గర్జనలు వినిపించాయి.

సుగ్రీవుడు ఆనందంతో తోకని పెద్దది చేసాడు.

ఆకాశంలో వానరులు ఎగిరివస్తూ కన్పించారు.

కొన్ని కోట్లసైన్యం అలా వస్తూంటే అదో చిత్రంగా, వర్ణించలేని రీతిగా ఉంది.

హనుమా, అంగదుడూ వానర సైన్యాన్ని వెంటబెట్టుకొని రాగా, హనుమ, రామునికి తలవంచి నమస్కరించాడు.

‘నియతా మక్షతాం దేవీం రాఘవాయ న్యవేదయత్’ (38). ‘రామచంద్రా! సీతాదేవి తన నియమం తప్పక మహాపతివ్రతా మూర్తియై జీవించి ఉంది’- అని చెప్పగానే హనుమని ఇష్టంతో అధిక గౌరవంతో రాముడు చూచాడు.

లక్ష్మణ సుగ్రీవుల ఆనందం శరీరంలో పట్టలేదు.

(రామ భావభావన ఉన్నవాడు హనుమ. సఖులైన కోతులతో మాత్రం తాను కన్పించిన మఱుక్షణంలోనే ‘దృష్టా, సీతా’ అన్నాడు. (సీత కన్పించింది)

రాముని వద్ద ‘నియతామక్షతామ్’ అన్నాడు. (పాతివ్రత్య నియమం కలిగి జీవించి ఉంది).

ఇలా ఆనందంలో కారణం ఉంది. వానరులకి, సీత జాడ మాత్రమే ముఖ్యం. వారికి సరిపోయే సమాధానం అది.

సీత పాతివ్రత్యమే రావణుణ్ణి వదిస్తుంది కాబట్టి, రామునికి సీతా పాతివ్రత్యం ముఖ్యం. అలాగని పతివ్రతయై ఉండి కూడా జీవించి ఉండకపోతే ప్రయోజనం లేదు. కాబట్టి, ఆమె ప్రాణాలతో ఉండడమూ,

పతివ్రతయై జీవించి ఉండడమూ అనే ఈ రెండూ ముఖ్యం రామునికి. ఎవరికి ఏ సమాధానం చెప్పాలో, ఏ స్థాయిలో ఆలోచించాలో తెలిసిన కార్యసాధకుడైన హనుమ లోకంలో సహాయపరులు కాదని అందరికీ ఆదర్శప్రాయుడు.

65వ సర్గము

జరిగింది ఇది!—జరుగబోయేది ముప్పు చెప్పు!!

వానరులంతా అంగద సమక్షంలో రామలక్ష్మణులకూ, సుగ్రీవునికీ నమస్కారం చేసారు. వానరు లందరినీ చూచి, సీతా విశేషాడగ్గానే, హనుమ, సీత ఉన్న దక్షిణదిక్కుకి తిరిగి నమస్కారం చేసి, '100 యోజనాల దక్షిణ సముద్రం దాటి రావణాలంకలో పరమ పతివ్రతనీ, సౌందర్యవతినీ, నీ మీదే మనస్సుంచిన ఆమెనీ చూచాను.

ప్రమదావనం అనే పేరున్న అశోకవనంలో, రాక్షస స్త్రీల మధ్య బెదిరింపబడుతూ ఉంది ఆమె. కటిక నేల మీద నిద్రిస్తూ, శోకానికి గుర్తుగా ఒకే జడ ధరించి ఉంది.

రావణుని మీదికి మనసు పోసేయక, చనిపోవానికి నిశ్చయించుకొని ఉందని చెప్పి, కాకాసుర వృత్తాంతాన్నీ, మణిశీలా వృత్తాంతాన్నీ కూడా విన్నవించి, నెల గడుపును కూడ చెప్పిందని చెప్పాడు.

ఆమె యిచ్చిన చూడమణిని రామునికి ఇస్తూ, 'జరిగింది జరిగినట్లుగా చెప్పాను. ఇక సముద్రం దాటే ప్రయత్నం చెయ్యాలి' అన్నాడు హనుమ.

(వానరులతో ఇదే విషయాన్ని హనుమ చెప్తూ, తాను సాధించిన విజయాలని చెప్పి, కాకాసుర, మణిశీలా వృత్తాంతాలని చెప్పలేదు. ఇక్కడ తన విజయాలని విడిచి, ఆ రెండు వృత్తాంతాలూ చెప్పాడు.

తన విజయాలని చెప్పడం, అహంకారానికి గుర్తు అవుతుందని మానేసాడు.

వానరులకి ఇవి అముఖ్యం.

కాకాసుర మణిశీలల విషయం రామునికి ముఖ్యం.

ఈ రెండూ హనుమకి ముఖ్యం.

కాబట్టి రెంటినీ ఎఱుగున్నాడు హనుమ. అందుకని వాటిని ఇక్కడే చెప్పాడు).

66వ సర్గము

సంక్షయముదై రాముడు, హనుమ చెప్పిందంతా విన్నాడు. చూడామణిని గుండెలపై పెట్టుకొని దుఃఖించాడు.

‘ఈ మణి మా మామగారు సీతమ్మకీస్తే, దీన్ని ఆమె వివాహ సమయంలో మొదటగా ధరించింది.

సుగ్రీవా! ఈ చూడామణి మా మామగారైన జనకునికి దేవేంద్రుడిచ్చినది. దీనిలోని మణులు సముద్ర గర్భంలో వుట్టినవి. ఇది నా సీత శిరస్సుపై ఎప్పుడూ ఉండేది.

దీన్ని చూస్తూంటే, సీతమ్మని చూస్తున్నట్టుంది. సీతమ్మ, ఒక వెల అయినా జీవించి ఉండగలుగుతోదంటే, చాలా కాలం జీవిస్తున్నట్లే. నేనామెను చూడకక్షణమైనా ఉండలేను. (మనస్సుతో నిత్యం దర్శిస్తున్నాడు. దర్శిస్తున్నదే ఆమెను కదా!)

రాక్షసుల మధ్య ఆమె ఎలా ఉందో!

దాహం వేస్తున్న వానికి, మఱింత మఱింతగా నీళ్లు ఇచ్చి తృప్తిచేసినట్లు, నాకు ఆమెని గూర్చి మఱికొంత చెప్పవూ!

ఔషధం లభిస్తేనే, సేవిస్తేనే, రోగికి ఉపశాంతి కలుగుతుంది.

ఆమెని గూర్చి, ఆమె నాకు చెప్పిందాన్ని గూర్చి, వివరంగా చెప్పవూ!’ అని ప్రార్థించాడు రాముడు.

67వ సర్గము

..... అని పీతమ్మ అశీర్వాదించింది

హనుమ రామునితో చెప్తూ, 'పీతమ్మ నీ ఒడిలో పరుండి, లేవగా, కాకీ ఒకటి ఎగిరివచ్చి ఆమె పువ మధ్యంలో గాయం చేసిందట.

మఱియొకొంతసేపటికి అలాగే చేస్తే, ఆ రక్తస్పర్శకి నీకు తెలివి వచ్చి, పీత నడిగి, విషయాన్ని గ్రహించి, కాకిని చూచి, దర్శనే బ్రహ్మాస్త్రంగా మంత్రించి ప్రయోగించావట.

ముల్లోకాలూ తిరిగి వ్యర్థమై, రక్షణలేని కాకీ, మిమ్మే శరణువేడితే, వ్యర్థంకారాదని దాని కుడి కంటిని పాడించి విడిస్తే, ఆ కాకీ, మీకూ, దశరథునికీ నమస్కారాలు చెప్పి దేవలోకం వెళ్లిందట కదా!

కాకీ మీదనే బ్రహ్మాస్త్రం ప్రయోగించిన స్వామీ, మహా పరాక్రమ వంతుడూ, ఎందుకు ఉపేక్షిస్తున్నాడు?

లక్ష్మణుడు కూడా ఎందుకు రక్షింపరావడం లేదు? నేనేదో మహాపాపాన్ని చేసి ఉంటానని పల్కి ఆమె దీనదీనంగా దుఃఖించింది.

దాని కామెని ఓదారుస్తూ, 'నీవు పడే దుఃఖాన్నీ, లక్ష్మణ శోకాన్నీ వివరించి త్వరలోనే లంకని భస్మం చేయడానికి రాబోతున్నారని దైర్యం చెప్పి, నమ్మించి', నేనడిగినమీదట ఆమె యిచ్చిన చూడామణిని, గుర్తుగా తెచ్చి నీకిచ్చాను.

వెళ్తున్న వన్ను చూచి, పీతమ్మ ఎక్కువ పేపులో తక్కువ మాటలని, కప్పిటిలో, దగ్గుత్తికలో పల్కుతూ 'హనుమా! రామ లక్ష్మణులనీ సుగ్రీవుణ్ణి మంత్రించినీ అడిగావని చెప్పు. ఎలాగైనా నన్ను రాటంచే ఉపాయం ఆలోచించమని రామునికీ చెప్పు. రాక్షస స్త్రీల బెడరింపులు కూడ చెప్పు.

నీ ప్రయాణమూ-మార్గమూ సుఖవంతమూ, ఫలవంతమూ అగుగాక!' (శివశ్చ తేఽద్యా త కపిప్రవీర!) అని దీవించింది-అన్నాడు.

68వ సర్గము

అమ్మా! త్వరలో సబ్బాభిషేకం జరుగుతుంది!!

హనుమ ఇంకా ఇలా చెప్పసాగాడు. 'సేతమ్మ ఇంకా ఇలా అన్నది-హనుమా! రాముడు, రావణుని ఎం త శీఘ్రంగా చంపి, నన్ను తీసికొని పోతాడో, ఆ విధం ఆలోచించమన్నదని నువ్వు, అనేక పర్యాయాలు నా మాటగా రామునికి చెప్పు. రహస్య స్థలంలో ఒక రోజుండే వెళ్లిసల్లయితే, ఈ దురదృష్టవంతురాలి కోకం, కొద్ది తగ్గుతుంది. మీరు తిరిగివచ్చే వఱకూ నా ప్రాణాలు ఉంటాయా? నువ్వు సముద్రాన్ని దాటివచ్చినా, అందఱకీ ఆ శక్తిలేదు కాబట్టి ఎలా రాగల్గుతారు? వాయువూ, గరుడుడూ, నువ్వు మాత్రమే దాటగల సముద్రాన్ని, రామలక్ష్మణులైనా ఎలా దాటగలరు? నన్ను రాముడే వచ్చి రావణవధ చేసి తీసికొనిపోవాలని చెప్పు. ఆ కార్యానికి తగిన ప్రయత్నం నువ్వు చెయ్యాలి' అన్నది.

'ప్రభూ! ఆ మాటలకి నేనిలా చెప్పాను.' తల్లీ! వానరాలకి, భల్లూకాలకి అధిపతి అయిన సుగ్రీవుడు, ఆకాశంలో ఎగిరేవాళ్లలో శ్రేష్ఠుడు. మహాబలిష్ఠు. ఈ పని చేయాలనే కృతనిశ్చయంతో ఉన్నవాడున్నా. తన సైన్యమంతా అతని చెప్పుచేతలలో ఉంది. అందఱకీ మనోవేగం ఉంది. ఆకాశ-పాతాళ మార్గాల్లో ఏ దిక్కుకైనా ప్రయాణించగల శక్తి ఉంది. వానర వీరులు సామాన్యులు కాదు. అనేక పర్యాయాలు భూమినంతా చుట్టేచున్న మహావీరులు.

ఆ సుగ్రీవుని వద్ద ఉన్న వారిలో, కొందఱు నాలో సమానులు-కొందరదిక్కులు. అయితే ఏ ఒక్కరూ నా కంటే తక్కువవారు కాదు. (మద్యశిష్టాశ్చ తుల్కాశ్చ తత్ర సన్నివనౌకసః) రాజులు, దూతలుగా తక్కువవారినే పంపుతారు గాని, ఎక్కువవారిని పంపరు. అందుకై, ఓదేవీ! దుఃఖపడకు. ఈ సముద్రం దాటడమంటే, ఆ వానరులకి ఒక్క గంటువేయడం లాంటిది. ఇక రామలక్ష్మణులెలాగ అంటావా? నా వీపు, వారిని మోయడానికే ఉంది. లంకా సీంహ ద్వారం వద్ద కోదండాన్ని దరించిన రాముణ్ణి, వాయువులాంటి అన్నకి, తోడైన అగ్నివంటి లక్ష్మణుణ్ణి, వారివెంట ఎలుగు, వానరసైన్యాలనీ, చూస్తావు త్వరలోనే.

కన్నులతో చూస్తూండగానే సీంహనాదాలని వింటావు. అవి ఈ పర్వత ప్రాంతాలలో ప్రతిధ్వనించడాన్ని కంటావు. లంకా వద జరగడం తథ్యం.

‘నివృత్త వనవాసం చ త్వయా సార్థ మరిందమమ్ |

అభిషిక్త మయోధ్యాయాం క్షీప్రం ద్రక్ష్యసి రాఘవమ్ (28).

తతోమయా వాగ్విరదీన భాషణా శివాభిరిష్టాభి రభిప్రసాదితా

జగమ శాంతిం మమ మైథిలాత్మజా

తవాపి కోకేన తదాఽభిషిడితా (29)

‘అమ్మా! రావణునితో నవో శత్రువుల సందడినీ జయించి, వనవాస నియమాన్ని పూర్తిచేసి, రాముడు అతిశీఘ్రంగా అయోధ్యలో నీతో వచ్చాభిషిక్తుడౌతాడు. ఆ శుభఘడియని తొందరలోనే కాంచగలవు’ అని శుభసందేశమైన మాటలని, మనః పూర్వంగా మాట్లాడి, ఓదార్చగా, సీత ప్రశాంతురాలై ఆనందాన్ని పొందింది. రామచంద్రా! ఆమె కోసం నువ్వు కోకిస్తున్నావనే కోకం తప్ప, వేరే ఆమెను పీడించే మఱా కోకం లేదు! అని చెప్పి హనుమ ముగించాడు.

(1) దక్షిణ దిక్కుకి హనుమ నమస్కరించడం, సంప్రదాయం కాదు. కాని, అమ్మవారుండడం చేత పవిత్రమైనదనే భావంతో నమస్కారం. తనని, సరిగా మాటాడిస్తూ, తనయందు రామునికి పూర్వమున్న భావం మఱింతగా పెరిగేలా చేయమని, అమ్మవారి అనుగ్రహాన్ని మనసుతో ప్రార్థిస్తూ కూడ నమస్కారం.

(2) రావణునితో మాట్లాడినపుడు తనకూ వానికి మధ్యగా సీతమ్మ వేసిన గడ్డిపోచ, ఆంజనేయునితో మాట్లాడేటప్పుడు వేయలేదు. కారణం, రామ ప్రతినిధిగా వచ్చిన ఆంజనేయుడు తనకి అభీష్టదే కాని శత్రువు కాదు- అని. బుద్ధిమంతుడై ఆంజనేయుడు ఈవిషయాన్ని రావణ సంభాషణకాలంలో గడ్డిపోచవేయడం చూచాడు కదా! తనతో మాట్లాడేటప్పుడు త్వణాన్ని వేయకపోవడాన్ని చూచి, సీతాభిప్రాయాన్ని గమనించి, మఱింత చొరవతో, ఉత్సాహంతో అమ్మవారి అనుగ్రహాన్ని పొందాడు.

(3) రాముడు, చూడమణిని స్వీకరించి హనుమతో మాటాడుతూ ‘నన్ను ఆమె వద్దకు తీసికొనిపో (66వ సర్గము)’ అంటాడు. శివుడూ శక్తి కలిస్తే, వ్యక్తి ఔతాడు. తాను శివుడు. ఆమె శక్తి. ఎవరైనా శక్తివే ‘తెచ్చుకోవాలి’ కదా! ఆమె రాదు. తేబడవలసిందే.

(4) కౌసల్యా పుత్రుడిని నీవు- అని సుగ్రీవుడు రామునితో అన్నాడు (64వ సర్గము). సీతా వియోగంతో రాముడు అత్యుత్సాహం చేసినా, లేక సీతనే అసలు

ఎక్కడుందో గుర్తించలేక పోయినా, ఆ అవకర్తి ఆ తల్లికి వచ్చి ఉండేది. 'ఈ తల్లి కొడుకు కదా రాముడు'-అని. (భరతుడు-కైక కొడుకు అన్నట్లుగా) అందుచేత, నిజమైన పుత్రోత్సాహం కల్గించిన వాడిని నువ్వని రామునితో పల్కడం, ఇక్కడి విశేషం.

(5) అంజనేయుడు సుందరకాండ మొత్తంమీద సాదించింది. అమ్మవారికి సంహోషం కల్గించడం. అదే వ్యక్తి కావల్సినది. 'సంహోషమే నగము బలం' అనే నానుడి ఇక్కడ పుట్టిందే. రాముడొస్తాడనే ఆశ చిగిర్చింది.

కబట్టినసంహోషం అంటే, ఆశతో ఉండాలనీ, దూఢం అంటే నిరాశాకాండంని పక్కా కూడదనీ తెలుసుకోవాలి. చదినేనీ చూడేవీకూడా దూఢమయాలూ- నిరాశని పుట్టించేవిగా ఉంటే, మనకి మిగలేది 'అనంతపుష్ప' మౌనమే. 'మాకళ్ళిల్ దూఢభాగ్యవేల్' ఏ ఒక్కరూ దూఢం అంటే ఉండరాదనేది, స్రాచీమం అశీమం.

(6) ఏక్షణాన్నీ హనుమ, లంకలో వర్ణం చేయలేదు. బండిమీద తనని కట్టినదేసి తీసికెడుతూంటే (48వ సర్గము) లంకని చూడసాగాడు హనుమ. ఎవరియింటి ప్రక్కన ఎవరి యిల్లు ఎంతెంత ఎత్తులో, ఎంతెంత చెక్కడపు పనిలో ఉన్నదీ గమనించాడు. తర్వాత తగులబెట్టడంలో, ఇదే ఉపయోగపడింది. ఆకారణంగానే విభీషణుని యిల్లు విడువ గలిగాడు.

(7) రావణునికి మరణశిక్షే విధించాలి- అనే దేవతల కోరికకి అనుగుణంగానే, శ్రీమహా విష్ణువు రాముడై పుట్టాడని (సహి దేవై . . . . జజ్ఞే విష్ణుస్సనాత్మ - ఆయోధ్యాకాండ 1/7) ఆయోధ్యాకాండలో చెప్పబడింది - కౌసల్యా కుసుభే తేన పుత్రేణామిత తేజసా- అలాటి పుత్రుణ్ణి కని, దేవతల తల్లి అదితి, ఇంద్రుణ్ణి కన్నప్పటి అనందంతో ప్రకాశించిందని వాల్మీకి మహర్షి అన్నాడు.

అందుకని కర్త రాముడు. కర్మ సీతాపరణం. క్రియ రావణవధ. మొత్తం వాక్యం 'రాముడు రావణుణ్ణి సీతాపరణం చేసినందుకు వధించాడు' అనేది. వధ, ఎలా ఎవనిచే చేయబడాలని స్థిలయమో, అలానే వధకి కాలం కూడా ద్రెవస్థిలయమే. దాని ప్రకారమే, కైకద్వారా 14 ఏండ్లుగా, దేవతలు కాలస్థిలయంచేసారు. అదే కాలాన్ని, రావణుడూ సీతకి గడుపుగా పెట్టాడు. ఈ ఇతిహాసం ఆలోచించిన కొద్దీ అమృతాయమానంగా ఉంటుంది.

సుందరకాండ ప్రథమశ్లోకం ప్రథమాక్షరం 'త' అనేది. చివరి శ్లోకం చివరి అక్షరం 'త' అనేది (తత్). అందరికీ ఆనందాన్ని కల్గించేదీ, ఆర్తిని పోగొట్టేదీ, ఎప్పుడూ సంహోషరూపంతో ఉండేదీ అయిన అమ్మవారు అందరికీ దుఃఖంకలిగేలా, తాను ఆర్తితో ఉంది.

విస్సంహోషిణి జనపుడు, అమ్మనారహిత అమెకు, ధైర్యాన్ని సంతోషిస్తే, ఆశీ హనుమ కల్పించడం, అతి మందరం కదా! అందుకనే, మందరకాండవి పారాయణం చేస్తే ఆ రామానుగస్వామి, సీతాశీమంబు పొందిన హనుమ యొక్క శక్తి, మనలో ప్రవేశించి, మనకీ ధైర్యమూ, సంతోషమూ, క్రాంతదైవ ఆశా, మనస్సులో కల్లుతాయనేది విస్సంకయమైన విషయం. అనుభవంలో ఉన్న సత్యం. శుభం భూయాత్. సరమేశ్వర ప్రసాదోఽస్తు.

(1) కాండ మొత్తమైన మహా విశేషాంశం

ప్రతి వ్యక్తికీ గురువూ-దైవం-అని ఇద్దఱుంటారు. కనిపించనివాడే దేవుడు-అయినా నిత్యజీవితంలో జరిగే సంఘటనలూ-అనుభవాలూ ద్వారా ఆయన కన్పిస్తాంటాడు.

ఆయన కన్పించని దేవుడైతే, ప్రత్యక్షంగా కన్పించే దైవం గురువు. (దేవే రుష్టే గురుప్రతా గురౌ రుష్టేన కళ్యున) దేవుడు ఋచినా, గురువు రక్షించగలడట గాని గురువు ఋష్టే రక్షించగలవారు మఱొక్కడూ ఉండరట. సూర్యపుత్రుడై కూడా, గురుశాపం పొందిన కర్ణుడు సాక్ష్యం మనకీ. చివరికి దుష్టవతుష్టయంలో ఒకడనిపించుకున్నాడు. అలాంటి గురు శిష్య సంబంధం గోచరిస్తుంది ఈ కాండలో.

శరీరమనేది ఒకే క్షేత్రం. పాలాన్ని దున్ని, దాంట్లో ఏ విత్తనం వేస్తే, ఆ చెట్టే వచ్చినట్లు. కామ-క్రోధ-లోభ-మోహ-మద-మాత్సర్య (అసూయ) అనే చాలిలో ఏ విత్తనాలని వేస్తే, ఆ చెట్లే బాగా ఏవుగా పెరుగుతాయి. ఇంటి గోడమీద పెరిగే రావిచెట్టు-గోడనీ, ఇంటినీ కూడా ఎలా ద్వంసం చేస్తుందో, అలాగే, ఈ విత్తనాలలో ఏ ఒకటి పడ్డాచాలు-శరీరం (అనలే శరీరం-శిర్యత యితి శరీరమ్- నశించేది) మొత్తాన్నీ-ఈ శరీరంతో తేరి మైత్రితో ఉండే అందటినీ - నశకరించినవారినీ - కూడా ద్వంసం చేస్తుంది.

అలాంటి శరీరమనే క్షేత్రంలో, బుద్ధి అనే నాగలితో ఏర్పడిన నాగటిచాలులో జన్మించిన 'ఆత్మ' సీత. ఈ 'ఆత్మ' అనేది భగవంతుని సాత్తు అయితే, (జీవ+ఆత్మ-వరమ+ఆత్మ-రెండూ ఆత్మలే) దాన్ని 'నేను-నాది-నావాళ్లు' అనే అహం-కార-భావన ఉన్న మనస్సు- రావణుడు ఎత్తుకుపోయాడు.

ఆ ఆత్మని, వాని శరీరం (లంక)లో బంధించాడు. ఆమెని వెదకి తేవడానికై చారణ మార్గంలో (చరణమంటే వేదశా. వేదం చెప్పిన మార్గంలో, అంటే పూర్వజ్ఞులైన

మహర్షులు నడిచిన బాటలో- పెద్దలు అనుసరించిన విధానంలోనే) వెళ్లి గురువు లేదా ఆచార్యుడైన హనుమ, ఆ ఆత్మ స్వరూపాన్ని వెదకడానికి పోవడం సుందరకాండ ప్రారంభం.

సంసారమనే సముద్రాన్ని దాటడం (సముద్రంలో ఎన్ని అలలు నిరంతరం వస్తూంటాయో, అలా సంసారంలోనూ అన్ని బాధలు. ఎన్ని జంతువులుంటాయో- అన్ని అడ్డంకులు, ఓ మంచి పని చేయాలనగానే, ఎదురౌతాయి). అయినా దాటడం అనే మొదటి గొప్పపని హనుమ చేసింది.

రామునికోసం, సుగ్రీవాజ్ఞ నెరవేర్చడం కోసం వెళ్లాడు. ఆచార్యుడు కూడా లోకక్షేమానికి, లేదా భగవత్ప్రీతికి చేయాలి ఏవైనా. (తనకోసం కాకుండా)-4 దిక్కులకి నమస్కరించడం నాల్గు దిక్కుల యందూ ఉన్న యోగ్యులయిన ఆచార్యులయిన మహర్షుల తపస్సూ, అనుగ్రహ శక్తి, తనయందు ప్రవర్తించడానికి. ఆత్మప్రదక్షిణ నమస్కారం అంటే ఇదే. 4 దిక్కులవారి ముందు 'నేను తప్పు చేసాను' అని ఒప్పుకోవడం కూడా దీనిలోని భావం. దిక్కులకి నమస్కరించడంలో, నా జీవనకాలాన్ని పెంపొందించండి' అని ప్రార్థన చేసే అంతటి శక్తి ఉంది,

ఇక ఎగిరేపుడు చేసిన చేష్టలు ప్రాణాయామానికి సరిగా సరిపోయేవే. 'ముక్కు పట్టుకో'- 'ఉత్తిష్ఠంతు భూతపశాచా' అంటూ చదువుతారు. వట్టిగా ముక్కు పట్టుకోన్నా, మూతి తుడుచుకున్నా ప్రయోజనం లేదు. అక్కడ ప్రాణాయామాన్ని చేయాలి. (కుడిముక్కు రంధ్రం నుండి గాలిపీల్చి, బిందించ గలిగినంతసేపూ బిందించి, మెల్లగా, ఎడమ ముక్కురంధ్రం నుండి విడువడం). ఇలా ఒకసారి ఇక్కడ చేయడం ప్రాణాయామం. బ్రతికుండే కాలాన్ని నిలువచేసుకోవడమని అర్థం.

'ఒక వ్యక్తి' రోజుకి 21,600 సార్లు గాలి పీల్చి విడువవలసినట్టే, ఎన్ని ప్రాణాయామాలు చేస్తే అంత జీవనకాలాన్ని దాచుకున్నట్లే. అంత మరణకాలాన్ని వాయిదా వేసికొన్నట్లే'. అందుకే దీని పేరు ప్రాణ+అయామం=ప్రాణాన్ని (జీవనకాలాన్ని)- సంపాదించడం- అని. తాను వచ్చేవటకూ, వానరులని మహేంద్ర పర్యతం వద్దనే ఉండమని చెప్పడమూ, వచ్చాక ఇది అందటి విజయం అని చెప్పడమూ, గురువుయొక్క వినయ లక్షణాన్ని తెలుపింది. పదిమందిలో 'ఒకడు'గా ఉంటే గొప్పవాడు గాని, పది మందిలో 'ఒక్కడు'గా ఉంటే కాదు.

తన విజయాన్ని సర్వ సమదృష్టితో చూచిన గొప్ప ఆచార్యుడు హనుమ. బయలుదేరగానే, మై నాకుడు విశ్రాంతి తీసుకొనున్నాడు. ఆచార్యుడు సాధన ప్రారంభించ

గానే భగవదనుగ్రహం చేత సంమాన సత్కారాలు లభిస్తాయి. అంతలో ఆనందపడి సాధనమానేస్తే, మై నాకుని మీద విశ్రమించినట్లే భావించింది. అలా చేయరాదని భావం. మై నాకుణ్ణి హనుమ తిరస్కరింపక, స్పృశించి వెళ్ళాడు.

అలాగే, సంమాన సత్కార వైభవానికి తిరస్కరింపక - స్వీకరించి, సాధనమాత్రం ముటువకూడదు. కొంతదూరంలో సురస వచ్చింది. ఆమెని శిక్షించగల సామర్థ్యం ఉన్నా, తాను తనని పెద్దచేసికొన్నాడు గాని ఎదుర్కోలేదు. సాధకుడు. తనని ఎదుర్కొన వచ్చే వాళ్ళని ఎదిరించడం కంటే, శిక్షించడం, శిక్షింపచేయడం కంటే, తన గరిమని (గొప్పదనాన్ని) ఎక్కువ చేసికొని అవతలివారు తల వంచేలా చేయాలి. ఆపని అయిపోయాక, మళ్ళీ సామాన్యరూపం ధరించడమంటే, దర్పాన్ని తగ్గించుకోవడ మన్న మాట. పెరిగిన దర్పం, ఎదుర్కొనడానికి మాత్రమే ఉపయోగించాలి. ఈ సురస నాగులత్తల్లి. కశ్యపుని రెండవ భార్య కద్రువు. మొదటి భార్య వినత. ఆమె పుత్రుడు గరుడుడు. కద్రువకి గరుడుడు సవతి పుత్రుడు.

అంజనేయుడూ, గరుడుడూ బలంతో సమానమని వాల్మీకి అనేక పర్యాయాలు వర్ణించాడు. (వైవస్వతేయమహం శక్తః పరిగంతుం సహస్రశః (కీ/67/14) - ఋతే సువర్ణరాజానం మారుతం వా మహాజవమ్ - (కీ67/24) జగామాకాశ మావిశ్య వేగేన గరుడోపమః - (సుం 1/16) - ఉత్పతివ్యన్ విచక్షేవ పక్షిరాజ యివోరగమ్ - (సుం 33)- దద్యతే గరుడే నేవ స్రాయమాణో మహోరగః - (సుం 34) - - వ్యోమ్ని తం కుశారూఢం సువర్ణ యివ మేనిరే - (సుం 75) - గరుడుడంటే నిజంగా ద్వేషం ఉన్న కద్రువు, గరుడునితో సమానుడైన హనుమ వెళ్ళేప్పుడు, ద్వేషం ఉన్నట్లు నటించింది దేవ ప్రార్థనపై. హనుమ కూడా, అలనాటి గరుడునిలా, ఈనాడూ ఆమెని తల్లిగానే భావించి, ఎదురుతిరక్కుండా, లొంగకుండా జయించాడు. ఇద్దరూ ఒకరి కొకరు శరీరాన్ని పెంచుకున్నారు - ఒకరు మ్రింగాలనీ - మరొకరు మ్రింగబడ రాదనీ.

కోరికలు అధికమైకొద్దీ కర్మలు (పూజ మొదలైనవి) అధికమౌతాయి. కాని, ఆ కర్మలకి లోబడకూడదు. అంటే, కోరికతో కాక నిష్కామంగా చేయాలి. హనుమ బంధింపబడక పోవడమంటే ఆ కోరికలకు లొంగక పోవడమని అర్థం.

మూడవది సింహిక. నీళ్లలో ఉండీ, జల చరాలని తిననిది అది. ఈర్ష్య సింహిక. ఈర్ష్య తన లోటివారిని వేధించదు. తనకంటే చైవారిని బాధిస్తుంది. ఆకాశంలో ఎగిరే హనుమని పట్టుకోవడమంటే ఇదే. ఆ ఈర్ష్య ప్రత్యక్షంగా బాధించదు. పరోక్షంగా వ్యక్తమౌతుంది. అందుకే హనుమని పట్టుకోకుండా, అతని నీడని పట్టుకుంది. సురసని చంపక, సింహికని చంపాడు.

శాస్త్రం చెప్పిన కర్మలు (సు-రస) ఆనందాన్ని కల్గించేవి. శాస్త్రం చెప్పని కర్మలు (హింసక - సింహక) వ్యక్తిని వాశనం చేసేవి. వెంటనే అలాంటి క్షుద్రశక్తులు కలిగే కర్మలని విడవాలి. అందుకే సింహకని చంపాడు. రాత్రివేళలో లంకలో ప్రవేశించాలనుకున్నాడు మారుతి. వగలంతా బయటి వ్యవహారాల్లో తన అపలురంగు బయటపడకుండా తిరిగే స్వభావం వ్యక్తమిది. ఇంట్లో (రాత్రిపూట) తన సహజరూపంలో కన్పిస్తాడు. రావణుని నిజరూపం, రాత్రిపూట వాని ఇంట్లోనే తెలిసికోవాలి - అని భావన.

పెద్దరూపాన్ని పొందిన హనుమ, చిన్నరూపం ధరించడం, ఒకసారి ఉన్నత స్థానాన్ని పొందినా, లఘుత్వాన్ని పొందగల వినయానికి చిహ్నం. ఈ పనిని చాల తక్కువమంది చేయగలరేమో! లంకని చూచాడు మారుతి. అదే శరీరం అంటే. ఇదే అన్ని భోగాలనీ అనుభవించేందుకు తగిన చోటు.

శరీరం మెత్తదనాన్నీ, కళ్లు సుందర దృశ్యాలనీ, చెవులు మధుర ధ్వనులనీ ..... ఇలా జ్ఞాన - కర్మోద్రియాలు ఐదూ, తమతమ భోగాన్ని శరీరానికి అందించే చోటు, ఈ శరీరమే.

సర్వ ప్రపంచానికి రాత్రి ఎప్పుడో, అప్పుడు యోగి మేల్కొంటాడు (యా నిశా సర్వ భూతానామ్.....) అందుకని రాత్రి కాలంలో హనుమ లంకలో ప్రవేశించాడు. 'నేను' అనే భావన ఉన్నంత కాలం, ఏ వ్యక్తికీ ఆత్మదర్శనం కాదు. 'లంకిణి' అనేది ఎదురై, 'నేను' ఉన్నానంది. దాన్ని జయించి లోపలికి వెళ్లాడు. ఆత్మదర్శనానికి 'అద్వారేణ' - ద్వారంగుండా కాక, వెళ్లాడు. అద్వారేణ భగవంతుని ఆజ్ఞపై, భగవంతుని పనిపై, ప్రాకారం దూకే వెళ్లాడు.

శరీరానికి ఉండే మహాభోగాలు ప్రాకారం. దూకడమంటే దూకబడే వస్తువుని క్రిందుచేయడం. కాబట్టి భోగాలని తక్కువ చేయడం, అని అర్థం. లోపల ఎన్నో రమణీయ దృశ్యాలనీ, ఎందఱో సుందర స్త్రీలనీ చూచినా, అతని మనస్సు కానందం కలుగలేదు.

దేవాలయానికి ఎన్నో రమణీయ దృశ్యాలు చిత్రించబడ్డా, దేవుని మీదే దృష్టి ఉన్నట్లు 'ఆత్మ'ని దర్శింపగోరే వారికి, ఎన్ని అందాలు అంతకు మించినవి వచ్చినా, పట్టవు. అపురసలు రాగానే, తపస్సులో ఓడడమంటే, ఆత్మదర్శనంపై నిష్కల్మషమైన ఆలోచనలేదని భావం. అంతఃపురంలో అనేక స్త్రీలు, రావణునికి లొంగి పడి ఉన్నారు. అంటే మనస్సుకి లోబడిన వాళ్లందఱు అక్కడ ఉన్నారో తెలుస్తోంది.

ఆత్మ దర్శనానికై మఱల అన్వేషిస్తే, ఆశోకవనం కన్పించింది. విషయ భోగాలనుండి మరలి, భగవంతుణ్ణే ద్యానించడం ఆ-శోక స్థితి. 10 ఇంద్రియాలలో పుట్టే

దురాలోచనలే, రాక్షసస్థిలు. తమకి అనుగుణంగా ప్రవర్తించవలెనని ఆత్మని బాధ పెడుతుండడమే, సీతని హింసించడమంటే. ఆకార్యమని ఆత్మా, తప్పు లేదు - చేయవచ్చునని మనస్సు - ఈ రెంటి సంవాదమే సీతా రావణ సంభాషణ.

నువ్వు 'అశామత్రే' స్పృశించనని రావణుడన్నాడు. అశామత్రువునందు, కామాశ్వురాలు - అనేది పామాశ్వుర్రు. 'కోరిక' లేకపోతే ఆత్మని - 'మనసు' - ఏమీ చేయలేదు. మారీచముగాన్ని తెమ్మనిమవనుద్వారా కోరడంవలననే ఆత్మకి బంధనం కల్గింది.

'విమ్మ నా పట్టుపురాణిని చేస్తాను' వంటి మాటల్ని, నిన్నింటిని రావణుడు సీతతో అంటున్నాడో, అవన్నీ, మనసు మనని ఎలా మభ్యపెట్టి, ప్రలోభపెట్టి, వంచిస్తోందో చెప్తాయి - 'ఓ సీతా! నాలో ఉండు. ఆనందపడు.. భోగాల్ని అనుభవించు' వంటి రావణుని మాటలద్వారా, మనస్సు నిత్యమూ చేసే దుర్బోధ - త్రాగు - తిరుగు - భోగాల్ని అనుభవించు - దేవుడూ లేడు - దయ్యమూ లేదు' వంటిని తెలుస్తాయి.

'నెను రామునిదానవే' అంది సీతమ్మ. సీతమ్మ-ఆత్మ. 'ఆత్మ' అనేది పరమాత్మ వస్తువు కాబట్టి, ఆత్మ అయిన తనని, పరమాత్మకే చేర్చు-అని, మనసుతో చెప్పండని భావం. రాముని ఆజ్ఞ లేక శుంచడం లేదన్నది.

జ్ఞానమూ, కర్మా అను రెండు ఆక్కులతో పురుషుడు అనే పక్షి, పరమగతిని పొందుతాడు. అలాటి పక్షియైన ఆచార్యుడు వేదశాఖల యందుంటాడు. ఎప్పుడూ సంతోషంతో నిండిన మనస్సు కల్గి ఉంటాడు. ఎప్పుడైనా నిరుత్సాహపడే శిష్యునకు, ఉత్సాహం కల్గిస్తాడు. బుజ్జగిస్తూ ధైర్యం చెప్తాడు. అట్టి ఆచార్యుడు హనుమ చెట్టుపై ఉన్నాడని నూచన.

సీత దుఃఖిస్తూ తన పాపమే తన దుఃఖానికి కారణమన్నది. భగవంతునికీ, వానినే నమ్మిన భాగవతునికీ (రామలక్ష్మణులకీ) అపచారం చేయడమే, ఆ పాపం. రాముణ్ణి స్త్రీ అనడం, లక్ష్మణుణ్ణి పరిస్త్రీ కాముకుడనడం సీత పాపాలు. పాపం చేస్తే, భగవంతునికైనా శిక్ష తప్పదని, భగవంతుడే నిర్దాపించాడు. తన ప్రయత్నంలో తాను భగవంతుని చేరడంకంటే, ఆయనే వచ్చి తీసికొని పోవడం, మఱంత అనుగ్రహ విశేషాన్ని చెప్తుంది. అందుకే సీత, రాముణ్ణి రమ్మనీ, తనని తీసికొని పామ్మనీ కబురుచేసింది.

తన సైన్యం మరణిస్తున్నారని వినిగానే 'రావణ నేత్రాల' మండి-పడ్డ, రెండు కన్నీటి బొట్లూ, (అగ్నితో నూనె (స్నేహము) కోపానికి - ప్రేమకీ సంకేతాలు. మందుతున్న తోకను చూచి హనుమ భయపడలేదు. భగవంతుని వనికై కష్టనష్టాలు

వచ్చినా, హింసించి దీని భావం. ఆచార్యుడైనవాడు (హనుమ) తన శరీరమే ప్రదానమని భావించకూడదు. శిష్యుడు మాత్రం, తనకింట్టిన బిడ్డచేసే ఆచార్యుని శరీరం, క్షేమంగా ఉండాలని కోరుకోవాలి. అదే, సీతా ప్రార్థనం 'శీతోభవ' అనేది.

స జాయతే ప్రియతే నా కదాచిత్ - స దహ్యతే దహ్యమానే శరీరే' పుట్టుట-వచ్చుట లేనిదీ, దహింపబడే శరీరంలో ఉండకూడ, దహింపబడనిదీ, ఆత్మపదార్థం. ఆమె ఇక్కడ సీతగా చెప్పబడింది. కాబట్టే ఈ ఆత్మ-(సీత) పరమాత్మకు చెందిన సాత్తు - అని ప్రతిక్షణమూ సీతమ్మ పలుకు తూంటుంది. భగవంతుని యందే బుద్ధికల జీవుణ్ణి, గురువులు ఉపదేశించిన మార్గంలో వెళ్లి పరీక్షించి, ఈ జీవుడు సరియైన వాడే అని గ్రహించి, పరమాత్మతో చేర్చడానికి నిశ్చయించి, వెనుతిరిగి హనుమ వెళ్లడం సుందర కాండం.

(ii) ఇంకా రోడు విశేషాంశం

సంశయాన్ని కల్గించేది మనస్సు. నిశ్చయంగా తేల్చిచెప్పేది బుద్ధి. మనస్సు మనిషికి సంబంధించినది. ('బుద్ధింతు సారథింవిద్ధి') బుద్ధి, పరమాత్మ, ఇంట్లో గదిగదికి 'కరెంటు పూజా'లుండీ, మొత్తానికి 'మెయిన్ స్విచ్' ఉన్నట్లు శరీరంలో రి 'పూజా'లూ, ఒక 'మెయిన్ స్విచ్' ఉన్నాయి. (ఇది అర్థమయ్యేందుకు ఇలా వ్రాయబడుతోంది. మహర్షులు క్షమింతురు గాక!)

కూర్చున్నప్పుడు వెన్నుపూస చివరన ఉండేది 'మూల+ఆధార' చక్రం. రెండు తొడల నడుమ స్వాదిష్ఠాన చక్రం. బొడ్డునందు మణిపూరకం. హృదయం ఉన్నచోట అనాహతం. కంఠం క్రిందుగా ఉన్న గుంటలో విశుద్ధి చక్రం. రెండు కనుబొమలూ కలిసేచోట ఆజ్ఞాచక్రం. బ్రహ్మరంధ్రంలో (మాడు) సహస్రార (1000 రేకులున్న కమలం) చక్రం.

యోగాభ్యాసాన్ని చేసేవాణ్ణి 'సాధకుడు' అంటారు. అతడికి 'బుద్ధి'తో యోగం ఏర్పడితే, అంటే, కచ్చితంగా యోగంలో నిష్ఠాతుణ్ణి కావాలనే పట్టుదల కలిగినట్టైతే, నడుమ యోగవిధానాన్ని ఆపక, యోగ-భ్రష్టుడు కాదు. 'యోగుబుద్ధి' కలిగినవాడు ఔతాడు. ఆ సద్దీకలవాడే 'యోగి'! సాధకుడు రాముడు. బుద్ధి అంజనేయుడు, 'ఈ సాధకుడు ఆ 'బుద్ధి'తో పరిచయం చేసేకొన్నాక 'సద్ధి'ని పొందకమానడు' అని కదా! యోగరహస్యం. అలాగే, రాముడు హనుమతో కార్యాన్ని సాధించుకొంటాడని భావం.

ప్రకృతి, పురుషుడు అనేవి రెండు. ప్రకృతి సీత. పురుషుడు రాముడు. కలిసి ఉన్నప్పుడు, దళ-ఇంద్రియాలూ (రావణుడు) మోసగించి ప్రకృతిని చెదకడానికి 'బుద్ధి'తో

కలిసి, వేదంలో చెప్పబడిన మార్గంలోనే (చారణా చరితవథం) ప్రయాణించి తిరిగి ఆమెని తెచ్చుకున్నాడు.

‘బుద్ధి’ ప్రయాణించేముందు, సూర్యునిచేత ప్రచోదనం చేయబడే (హనుమ) మహేంద్రునికి, (గాయత్రీ మంత్రార్థమిదే), తనంతలామగా జన్మించిన జీవాదారమైన ప్రాణవాయువుకీ, నమస్కరించాడు.

ఉత్తరం నుండి దక్షిణానికి ఎగిరాడు హనుమ. (అంటే (Map) పటానికిఅడుగు ‘దక్షిణం’ కాబట్టి) శరీరాకారానికి దక్షిణం వెన్నెముక చివర అవుతుంది. మూల+ఆధార చక్రంలో ఉన్న ‘కుండలిని’ అనే శక్తిని సహస్రారానికి చేర్చడానికై చేసిన ప్రయాణమే సుందరం. ఇలా ప్రయాణించే బుద్ధిని (మే+నాక, స్వార్థే ప్రజ్ఞాదిత్యాత్మలన్) భ్రష్టుణ్ణి చేయడానికి చేసే ప్రలోభం, మైనాకుడు. శ్వాసం, తన వంశంలో ఉన్నా విడువడం సాధకుని కర్తవ్యం. ఇందాక సుఖాన్ని విడిచినట్లు, ‘బుద్ధి’ ఈసారి దుఃఖాన్ని కూడా కాదన్నాడు. సంకెలలు, బంగారానివైతే మాత్రం, సంకల్లే కదా!

సాధకుణ్ణి బాధించేది ‘హింపిక’. అదే సింహిక. (పక్షిక్షిప్త, పశ్యకాశ్యప వంటిది). ఈ ఏమ్మన రాబోతోందని, ముందే సుగ్రీవుడు చెప్పాడు - అంటే ఆటంకాలు వస్తాయి. సాధన జాగ్రత్త అని ముందే చేసిన పాఠ్యరికగా గమనించాలి.

‘లంక’ అడ్డొచ్చింది ఏమ్మట. పై చెప్పిన విధంగా ‘లంకా’, ‘కాలం’ ఔతుంది. ‘కాలం’ తమోగుణానికి సంకేతం. ‘కాలం’ అంటే నలుపుకదా! తపస్సు, బుద్ధిని అడ్డగించిందన్నమాట. జ్ఞానం, పతనం కాకపోతే (హనుమ దైర్యం వీడకపోతే) తపస్సు (లంక-కాలం) వశమౌతుంది. ‘సీతనిచెతుక్కో’ అన్న హేతువిదే.

బుద్ధి అయిన హనుమద్వారా సాధకుడైన పరమాత్మకు చేర్చబడిన సీతయే కుండలిని. దశేంద్రియాలనీ అడుపుచేయ ప్రయత్నించేది మంద+ఉత్+అరి=శత్రువుల ప్రభావానికి (రావణుణ్ణి) శత్రువు. ‘మండోదరి’ మాత్రం తనకు భగవంతునిగా, దశేంద్రియాలనే కొలుస్తుంది. కుండలిని (సీత) సహస్రారంలో (రామునితో) త్వరలో కలుస్తుందని చెప్పినది త్రిజట.

అన్నీ తెలిసే స్థితి ప్రాజ్ఞం. కళ్లకి కన్పించేది విశ్వం. నిద్రలో మానసికంగా కలిగే స్వప్నావస్థ తైజసం. ఈ మూడూ ఒకదాని కొకటి జలవడిన స్థితి ‘త్రిజట’. పరమాత్మకు సంబంధించినదే ‘అంగుర+ఈయకం’. దీన్ని ఈయడం ద్వారా, ప్రకృతిని పురుషునితో కలుపుతానని ‘బుద్ధి సాధకునితో’ (పరోక్షంగానైనా) చెప్పి నట్లయింది. బుద్ధి (హనుమ) ప్రకృతిని (సీత) తీసికెడతానంటే, కాదు-రాముడే

(పురుషుడే) రావాలని చెప్పడం, సహస్రారం నుండి మూలాధారానికి 'శక్తి' రావాలనీ, వచ్చిన ప్రకృతిని పరమాత్ములో లీనం చేయాలనీ చెప్పడం).

సాధకుని అజాగ్రత్తవలన కొన్ని చక్రాలు దాటిన బుద్ధియోగం ప్రకృతిని జూటవిడిచి భ్రష్టతని పొందవచ్చు. 'జారిపోతానేమో' అనే సీతా భయమిదే. మూలాధారం నుండి సహస్రారానికి, అక్కడి నుండి మూలాధారానికి రావడమే సంపూర్ణయోగం అంటే. ఉత్తరాన గంగ (సహస్రారు) ఉంది. దక్షిణాన రామేశ్వరం (మూలాధారు) ఉంది. అక్కడనుండి ఇక్కడికి వచ్చి, తిరిగి అక్కడకి పోవడంలో తీర్థయాత్ర ముగిసినట్లు అనడంలో ఔచిత్యమిదే.

సాధకుడు కుండలినీ శక్తిని ఒక సంపూర్ణభ్రమణం చేయించాలి-అని. కాకాసుర కథ వినిపించాడు హనుమ. క+అకా+సుఖ దుఃఖాలే 'కాకం' అంటే. అందుకే ఇంద్రియాధిపతి అయిన ఇంద్రపుత్రుడిగా కాకిని చెప్పాడు.

ప్రకృతిని బాధించడమే సుఖదుఃఖాల లక్ష్యం. బ్రహ్మ+అస్త్రం చేయడమంటే జ్ఞానాన్ని పంపడం, దానితో సుఖదుఃఖాలు ఏం చేయలేక పోయాయి ప్రకృతిని.

శిరోమణిని (చూడామణిని) ఆమె ఈయడమంటే, భగవంతుని గూర్చిన జ్ఞానతపసని తెల్పుడమే.

కుండలినీ శక్తికై, ఒక చక్రంనుండి మరోచక్రానికి ప్రయాణించే కాలంలో, వ్యతిరేక శక్తుల్ని ఎదుక్కొవడమే రాక్షస వధ.

ప్రమద+అవనం అంటే అహంకార నిలయమన్నమాట. వి+భీ+ఈషణుడు. దారేషణ, పుత్రేషణ, దనేషణల భయం తొలగినవాడు, 'బుద్ధి'ని ప్రశంసించాడు. 'లంక' తమోనిలయమైన శరీరం. కుంభక+ఋణుడు = కుంభకర్ణుడు. కొంతకాలమే యోగంలో ఉండేవాడు. మిగిలిన కొంతకాలం యోగ భ్రష్ట స్థితిలో ఉంటాడు. తమోనిలయమైన లంకలో బుద్ధి ప్రవేశించి, తమోవృత్తుల అహంకారాన్ని అణచి, కుండలినీని సహస్రారానికి చేర్చి సాధనని చేయడానికి తగు ఏర్పాట్లు ఆయ్యాయని, పురుషునితో చెప్పి, సాధకునికి ఉత్సాహం కల్గించడమే, మందరకాండలోని భావం. (ఈ స్థాయిలో ఇంతకుముంది అందజేయడం కష్టమని ఇంతే వ్రాయడం జరిగింది).

కేవలం సుఖాలు స్రాప్తించగానే పారాయణాన్ని ఆపకుండా, మైనాక దర్శనమైనా, న్నుశించి మౌనమే తన మని కొనసాగిస్తూనే వెళ్లిన అంజనేయుణ్ణి మార్గదర్శకునిగా భావించి, నిరంతరమూ - అంటే జీవిత కాలమూ - పారాయణ చేయడం ఉచితం.

శ్రీ రామ పట్టాభిషేక సర్గము

(నంపూర్ణ సుందరకాండ పారాయణ మయ్యాక చదవాల్సివది)

రావణుడు గతించాక, సుగ్రీవుడూ మొదలైన వానరానా, విభీషణుడూ అయోధ్యకి బయలుదేరారు. వీరికి ముందుగా పుష్పక విమానం పీఠరామ రక్షణలతో నంది గ్రామంవైపుకి కదిలింది. (అయోధ్యకి దగ్గరగా ఉన్న గ్రామం - భరతుడు రామపాదుకలని ఉంచి రాజ్యం చేస్తున్న చోటు).

ప్రేవలో అన్ని చోట్లూ పీఠరాములు చూస్తూ, అరణ్యంలో తిరిగినప్పుడు ఆయాప్రదేశాలలో జరిగిన విశేషాలూ, అప్పటి కథలూ తలచుకుంటూ, ఒకరికొకరు చెప్పుకుంటూ ప్రయాణించారు. నంది గ్రామం రాగానే, పుష్పకాన్ని ఆపాడు రాముడు. గుహునికి, తాను ఇక్కడ ఉన్నట్లుగా వర్తమానం పంపాడు.

పాదుకలతో రాజ్యం చేస్తున్న భరతుని వద్దకు ఆంజనేయుణ్ణి పంపుతూ, ఇలా చెప్పాడు. 'ఓ! హను! భరతుడు రాజ్యం చేసేచోట్లో పోయి, భరతునితో మాట్లాడు. అతని ముఖంలో ఏమాత్రపు రాజ్యకాంక్ష కన్పించినా, మాటలలో రాజ్యాభిలాష తొంగిచూచినా, నువ్వు వచ్చేయి. నువ్వు ఎదురువస్తే, మేం వెనుతిరుగుతాం' అన్నాడు.

క్షణంలో హనుమ, భరతుని వద్ద వాలాడు. అతని ఒళ్లంతా మలివంగా ఉంది. తల జడలుకట్టి ఉంది. పలానె అపారంగా స్వీకరిస్తున్నాడు. రామపాదుకలవే ద్యానిస్తూ, ధర్మమూర్తిలా ఉన్నాడు భరతుడు.

రాముడొస్తున్నాడనే వార్త వింటూనే, ఆనంద పారవశ్యంతో మూర్ఛపోయాడు భరతుడు. తేడుకున్న భరతునికి, చిత్రకూటం నుండి రావణవధ వటకూ జరిగిన కథనంతా హనుమ చెప్పగా, మితిలేని ఆనందం పొంది, మహారాజాగా వచ్చే రామునికి చేయాల్సిన సన్నాహాన్ని కేయవలసినదిగా ఆజ్ఞాపించాడు.

రామ వృత్తాంతాన్ని ముచ్చటస్తూ, రామునికి చేసే స్వాగత సన్నాహాన్ని గమనిస్తూ, మారుతి ఒడలు మర్చిపోయాడు. వచ్చే వానరాలోనమని వృక్షాలకి కాయలు, అప్పటికప్పుడు భరద్వాజుడు కాయించాడు. వర్షానికిలి శుభావహంగా

వీచసాగింది. పూలతో, పళ్లతో చెట్లు చూడముచ్చటగా ఉన్నాయి. అందటికి రాముడొస్తున్నాడని అర్థమైంది.

రామాజ్ఞతో నేలమీద పువ్వుకం ఆగింది. సాష్టాంగపడిన భరతుణ్ణి పైకి లేపి కౌగిలించుకున్నాడు రాముడు. భరతుడు లక్ష్మణ సుగ్రీవ- జాంబవంతులకు కౌగిలి మర్యాద చేసాడు. శత్రుముప్పుడు కూడ అన్నని అనుసరించాడు.

మౌనంగా రాముడు తన తల్లికి సుమిత్రా కైకేయిలకు నమస్కరించాడు. పురప్రజల స్వాగత ద్వనులతో దిక్కులు దద్దరిల్లాయి. భరతుడు, రామపాదుకలని తెచ్చి కళ్లకడుక్కుని, రాముని పాదాలకు తొడిగాడు. ఆనమయంలో అందటికళ్లు చెమర్చాయి.

రాముడు గంభీరంగా చూస్తూ కుబేరుని నుండి లేబడిన విమానాన్ని కుబేరునివద్దకు పోవలసిందిగా ఆజ్ఞాపించి, కులగురువైన వశిష్ఠులవారికి పాదాభివందనం చేసి ప్రక్కనే కూర్చున్నాడు.

పూజితా మామికా మాతా దత్తం రాజ్యమిదమ్మమ |

తద్దదామి పునస్తుభ్యం యథా త్వ మదదా మమ | (యుద్ధ 131/2)

భరతుడు, రామునికి నమస్కరిస్తూ ఇలా అన్నాడు. "అగ్రజా! మా అమ్మకైకేయి మాటను గౌరవించి, ఎలా ఈ రాజ్యాన్ని నా కప్పగించావో, నేనూ అలాగే తిరిగి యిస్తున్నాను. ఇది నీది. నాది కాదు. స్వామీ! మడించిన ఎద్దుమాత్రమే మోయగల బండి బరువుని, లేగదూడ మోయగలదా? నీటి అటుచే, గండిపడ్డ నదికి ఆనకట్ట కట్టడం, ఎంత తేలికో ఎవరి నడిగినా తెలుస్తుంది! పాలిక ఒకటే అని, గుట్టాన్నీ- గాడిదనీ, హంసనీ-కాకినీ, ఒక్కటిగా ఏ బుద్ధిమంతుడూ చూడడు. ఇంట్లో మొక్కని నాలాక, అది కొమ్మలతో పెరిగి పెద్దదై, పండ్లు పండక ఎండితే, యజమాని ఎంత దుఃఖిస్తాడో, అలా చిన్నప్పటినుండి నిన్ను ఎఱుగున్న ఈ ఆయోధ్యా జనం, నువ్వు రాజావికాకపోతే అంత భేదపడతారు. పట్టాభిషేకానికి అంతా సిద్ధమై, విష్ణుకారణంగా అడవులకి వెళ్లి అడవినుండి తిరిగి వచ్చావు కాబట్టి నీదే ఈ రాజ్యం.

మంగళ వాయిద్యాలతో, పట్టపుటెనుగు మంకారాలతో, ఆయోధ్యా జనుల జయజయ ద్వానాలమధ్య మధ్యాహ్న సూర్యునిలా సింహాసనాన్ని అధిష్టించి మాకు కన్నులున్నందుకు చరితార్థతని కలుగచెయ్యి. ఈ రాజ్యం నీది. నీ సాత్తునీకు అప్పగిస్తున్నాను. ఇంతకాలం నేను కాపు కాసాను. కాలచక్రం తిరిగేంతవఱకూ, రాజ్యచక్రం నీదే' అని సాష్టాంగపడ్డాడు భరతుడు జలాధారియై.

రామచంద్రుడు భరతుని అవ్యాజమైన మాటలని విని 'అలాగే' అన్నాడు.

మొగ్గురు తమ్ములకి మంగళ్లు జబలని తీసేసారు. తలంటుకి కావలసిన ద్రవ్యాలు, కమనస్సలతో అక్కడికి వచ్చేసాయి. రాముని మాటపై, భరతునికి ముందుగా మంగళస్నానమైంది. సుగ్రీవునికి, లక్ష్మణునికి కూడా స్నానాలు చేయించారు. రాముడు మంగళస్నానానికి యోగ్యమైన వేషంతో, లేవనాలతో క్షణకాలంలో కప్పించాడు. ఎన్నెన్ని అలంకారాలతో అభినందన పూర్వకంగా, రాముని మెడలో వేస్తున్నారు. అక్కడ సీతమ్మకి అలంకార నిపుణులైన స్త్రీలు, స్నానార్థం లేవనాలతో అలంకరిస్తున్నారు. కొంతసేపటికి, అవి పూర్తయ్యాయి వేడుకలతో.

ఇక, రాజమార్గంలో నిలిచి, ఆశోక-విజయ-సుమంత్రాది మంత్రులు, వశిష్ఠునితో కలిసి, రాముడు 'అయోధ్య'కు రానున్న సందర్భంగా తగిన ఏర్పాట్లని గూర్చి ఆలోచిస్తున్నారు. అయోధ్యా జనం ఒక్కమాటుగా నందిగ్రామం వైపుకి కదిలారు. దావానలలానూ, రాముడు వస్తున్నాడనే వార్త వాయువుకంటే వేగంగానూ, అందఱికి ప్రాకింది.

రామరథం నంది గ్రామంలో ఒక్కమాటుగా కదిలింది. శత్రుమ్ముడు రామునికి ఎడమప్రక్కగా నిలిచి, చిత్రాన్ని పట్టాడు. లక్ష్మణుడు కుడి ప్రక్కగా నిలిచి, చామరంతో వీస్తున్నాడు. భరతుడు రామునికి ముందు భాగంలో దిగువగా కూర్చుని, పగ్గలని విడుస్తూ గుఱ్ఱాలని అదిలిస్తున్నాడు. తెల్లని వింజామరి పట్టి, విభీషణుడు రామునికి ముందుగా ఉండి సేవిస్తున్నాడు.

అకాశంలో దేవసంఘాలూ, ఇతర గణాలూ ఎన్నెన్ని స్తోత్రాలో చేసారు. చెప్పలేనన్ని ఏనుగులమీద అసంఖ్యాకంగా మనుష్యరూపంలో ఉన్న కోతులు, ఆనందోత్సాహంతో దిక్కులు మ్రోగేలా జయజయధ్వనాల్ని చేస్తున్నారు. రాజైన సుగ్రీవుడు, శత్రుంజయమనే పేరున్న ఏనుగునెక్కి, రెండు వరుసలలో రథం ముందు వెడుతూన్న వానరుల వరుసలమధ్య, నిదానంగా ప్రయాణిస్తున్నాడు.

శంఖాలు, దుండుభులు, తప్పెటలు, బాకాలు, కావళలు ఇంకా పేరు తెలియని అనేకం చేసే ధ్వనులకీ, వెళ్లే జనసమూహపు ఆనంద నారాలకీ, దేవసంఘాల స్తోత్రపాఠాలకీ, రాముని గూర్చి చెప్పుకునే జనుల ప్రశంసా వాక్యాలకీ, భూమి అకాశం నడిమి భాగాలు చాలలేదు. ఒకప్పుడిదే మార్గంపై రామరథం అతిదుణ్ణంతో వెళ్లిందని, బాధతో, పూర్వవిషయాన్ని పెద్దలు స్మరించారు. కాని ఈనాడు ఆనంద బాష్పాలులేని ముఖంలేదు. ప్రశంసించని నోరులేదు. జయజయధ్వనాల్ని చేస్తూ గాలిలో ఆడని చేయిలేదు. రామాలంకారాన్ని చూడాలని తపతపలాడని కన్నులేదు.

నక్షత్రాలతో కూడిన చంద్రునిలా ఉన్నాడు రాముడు. ఎవరెవరు యుద్ధంలో ఎంతెంత చేసారో, ఏమేమి జరిగిందో, యుద్ధంలోని ఒప్పులూ, తప్పులూ, రావణుని దోషాలూ ఇలా చెప్పుకుంటూ నడుస్తున్నారు.

ముందుగా మంగళ వాయిద్యాలూ, తర్వాత ఏనుగులమీద వానరాలూ, ఆ ఏనుగుల శత్రుజయం మీద సుగ్రీవుడూ, ఆ వెనుక రథంమీద సపరివారంగా రామచంద్రుడూ వస్తూంటే, ఇంటింటా ఎత్తిన జండాలు స్వాగతమిస్తున్నాయి. రామభద్రుడంటే యిష్టంకలవి కాబట్టి, గుట్టలు ఆనందంతో హేషాధ్వనులు చేసాయి.

ఏనుగులు మీంకరిస్తూ, తుండాలని ఎత్తి ముందుకు రాసాగి, గొలుసులుండడంతో, నిలబడి మఱోసారి ధ్వని చేపాయి. వృద్ధురాండ్రైన ముత్తైదువులు మేడలమీది నుండి పేలాలని శుభమాచకంగా చల్లారు. తమతమ రహస్యాలని దాచుకున్న మిత్రులంతా, చేతులు వాచి రమ్మంటూ స్వాగతం పల్లారు. అయోధ్యలోని ఏ ఇంటిలోనూ, ఎవ్వరూ ఆ కాలంలో ఉండలేదు. అంతా రాజమార్గంలోనే ఉన్నారు.

రామభద్రుని రథం, తండ్రి భవనం ముందాగింది. రాముడు కౌసల్య, కైకేయి, సుమిత్రలకు పాదాభివందనం చేసాడు. వెంటనే భరతునితో 'తమ్ముడూ! సుగ్రీవునికి ఏడిది?' అన్నాడు. క్షణంలో సుగ్రీవుణ్ణి ఎనలేని వైడూర్యాలతో నిండిన భవనంలోకి రాజలాంచాలతో ప్రవేశించ చేసాడు భరతుడు.

ప్రవేశించిన క్షణంలోనే, సుగ్రీవుడు వానరాలని వాల్మీకిక్కుల సముద్రం నీటిని అభిషేకానికి తెమ్మని ఆజ్ఞ చేసాడు. సమస్త నదీ జలాలనీ తెవడానికి హనుమ, జాంబవంతుడు, వేగదర్శి, ఋషభులనీ నియమించాడు. తెలవారేలోగా సుషేణుడూ, ఋషభుడూ, గవయుడూ, నలుడూ 4 సముద్రాల జలాలనీ, ఇతర శ్రేష్ఠులు నదీ జలాలనీ తెచ్చేసారు.

తెలతెలవారుతుండగా సీతమ్మనూ రాముణ్ణి, రత్నాసనాలమీద కూర్చోబెట్టారు.

సీలమేహ్యముని ప్రక్క, తెల్లనైన సీతమ్మ, మేఘంలో మెఱుపుతీగలా అనిపించింది.

రామునిచుట్టూ ప్రదక్షిణం చేస్తూన్నప్పుడు నీల పర్వతానికి ప్రదక్షిణం చేసే వాంసలా ఉంది.

రాముడమ్మెసై ఒకింతగా వ్రాలి జలంతో అభిషేకించినప్పుడు, శ్వేతపర్వతం మీద వ్రాలిన మేఘపు తునుకలా కన్పించాడు.

కలిసి నడిచినవస్తూంటే, రాశ్రీపగలూ కలిసి, ప్రక్కప్రక్కన ఉన్నట్లు తోచింది.

రాముడు ముందూ - సీతమ్మ వెనుకాగా నడుస్తుంటే, సీలమేఘం క్రిందుగా ఉదయిస్తున్న చంద్రునిలా అనిపిస్తారు.

రాముడు వెనుకా - సీతమ్మ ముందుగా వస్తూంటే హంసవెనుక వచ్చే బలాశ పక్షిలా అనిపిస్తారు.

వృద్ధుడూ, నియమశీలుడూ అయిన వశిష్ఠుని ఆదర్శవంతో, అష్టవసువులూ ఇంద్రుణ్ణి అభిషేకించినట్లు, రాముణ్ణి మంత్రపూతమైన మంగళజలాలతో అభిషేకించారు. ఋత్విక్కులు, బ్రాహ్మణులు, కన్యలు, మంత్రులు, యోధులు, లోకపాలురు, దేవతలు, స్వర్గనివాసులు, ఇలా క్రమంగా, వారిని జలాలతో అభిషేకించారు.

తెల్లని చిత్రాన్ని శత్రుమ్ముడు పడితే, తెల్లచామరాలతో సుగ్రీవుడు ఒక ప్రక్కా, విభీషణుడు మఱోప్రక్కా కన్పించారు. వాయువుద్వారా ఇంద్రుడు, నూఱుపూసల బంగారుమాలని రామునికి బహూకరించాడు. భూమి సస్యశ్యామలం కావడం, వర్షాలు కురిసే సూచనలు కల్గడం, సర్వవిధ దానాలూ అయోధ్యలో ప్రారంభం కావడం . . .

వీటన్నిటి ద్వారా 'రాముడు వచ్చాడని' అంతా నిశ్చయించారు, తమ రాముడే కాని, వేఱొకడు కాదనీను.

తనకి ఆశ్రయమిచ్చి, నిర్విఘ్నంగా కార్యనిర్వహణం చేసిన సూర్యపుత్రుడు సుగ్రీవునికి, సూర్యకాంతిమణుల బంగారు హారమిచ్చాడు రాముడు. యువరాజు అంగదునికి, రత్న పజ్రవైడూర్యాల అంగదాలని (బాహువులకి పెట్టుకునే ఆభరణాలు) రెంటినిచ్చాడు.

సీతమ్మ తెల్లని రెండు పస్త్రాలనీ, శుభమైన ఆభరణాలనీ హనుమకిచ్చింది. తన మెడలోని హారాన్ని తీసి ముఖ్యులైన వారికి ఇయ్యాలని సాబిప్రాయంగా వానరులనీ, భర్తనీ చూస్తూంటే-ఆమెని చూచి రాముడు ఇలా అన్నాడు.

'ప్రదేహి 'సుభగే!' హారం యస్య తుష్టాసీ భామిని |

సౌరుషం విక్రమో బుద్ధిః యస్మిన్నేతాని సర్వశః' ||

'సీతా! నీ మనస్సుకి ఎవరు సంతోషాన్ని కల్గించారో, వారికి ఈ హారాన్నియ్యి', అని. సంశయించక సీతమ్మ ఆంజనేయుని కియ్యగా, ఇద్దరి కళ్ళూ కృతజ్ఞతతో చెమ్మగిల్లాయి. (దదౌ సా వాయుపుత్రాయ తం హార మసితేక్షణా) (సుభగ శబ్దం మీదిదే 'సాభాగ్యం' అనేది. 'సాభాగ్యవతీభవ' అంటే 'భర్త అనురాగము కలదానివి కా!' అని భావం) ఇతర వానరాలని యత్నార్థంగా సంమానించాడు రాముడు. విభీషణుడు, రాముని నుండి తన రాజ్యాన్ని పొంది, వీడ్కోలు తీసికొన్నాడు. (లబ్ధ్వా 'కులధనం' రాజా లంకాం ప్రాయాద్విభీషణా వంశపరంపరగా వచ్చే కులధనం, రాజ్యంకదా! అదికూడా, రావణవధిని రాముడు చేసినందువలన, రామునిదే ఔతుంది. అందుకని, విభీషణునికిచ్చిన బహుమానం లంకారాజ్యం).

రామరాజ్యం ఎలా ఉంటుంది?

‘అబద్ధం’ అడాల్చిన, అవసరం లేదు. అంతా ధర్మ పరాయణ బద్ధులై ఉన్నారు.

పాఠాయణ వలన ఫలిము

ఏవ మేత యుర వృత్త మాఖ్యానం భద్ర మస్తు వ:

ప్రవ్యాహరత విప్రబంధం బలం విష్ణుః ప్రవర్ణతామ్

కుటుంబ వృద్ధి, ధనధాన్యవృద్ధి, చక్కవి నంతానం, ఉత్తమ సుఖం, ఆయుష్యం, ఆరోగ్యం, సోదరులచే చక్కగా చూచుకోవాలనే ఆభిలాష, సుఖం- అనేవి శ్రీమద్రామా యణాన్ని శ్రద్ధగా విసదం వలన, చదవడం వలన, చెప్పడం వలనా లభిస్తున్నాయి. ఇది జరిగిన కథ. చదివిన, విన్న, చెప్పిన వారికి శుభమగు గాక! విష్ణుబంధు వృద్ధి యగుగాక! విష్ణుదేవుని ఆనుగ్రహము కలుగుగాక !!!

(శ్రీ రామ రామ రామ శ్రీ రామ రామ రామ శ్రీ రామ రామ రామ శ్రీ రామ రామ రామ)

౬౦
 శ్లో శ్లో శ్లో

 మంగళం మహల్
 శ్రీ: శ్రీ: శ్రీ: శ్రీ: శ్రీ:

 ౬౦
 శ్లో శ్లో శ్లో

శ్రీ రామ రామ రామ శ్రీ రామ రామ రామ శ్రీ రామ రామ రామ

(దీనితోపాటు రామాయణ గాయత్రీ బీజాక్షర శ్లోకాలు)

24 బీజాక్షరాలూ ఉన్న ఈ క్రింది శ్లోక పాదాలని, రోజుకి ఒకసారైనా చదివితే, గాయత్రీ మంత్ర మననం చేసినట్లే.

క్రమ సంఖ్య	గాయత్రీ బీజాక్షరం	పాదము	వివరము
1.	త :-	తపస్వ్యాద్యాయ నిరతం తపస్వీ వాగ్విదాం వరమ్ ।	(బాల 1-1)
2.	వ :-	సతేన పరమాస్త్రేణ మానవేవ సమాహతః ।	(బాల - 30-6)
3.	వి :-	విశ్వామిత్రో మహాతేజాః భూయస్తేపే మహాత్మసః ।	(బాల - 63-3)
4.	తు :-	చతురశ్చో రథశ్రీమాన్ నిష్ఠింశో ధనురుత్తమమ్ ।	(అయోధ్య 14-36)
5.	వ :-	వర్తతే చోత్తమాం వృత్తిం లక్ష్మణోఽస్మిన్ సదానమః !!	(అయోధ్య 44-5)
6.	రే :-	ద్వారేణ వైజయంతేన ప్రావిశచ్చాంత్ర వాహనః ।	(అయోధ్య 71-33)
7.	ణ :-	ఉటజే రామమాసినం జటామండలదారిణమ్ ।	(అయోధ్య 99-25)
8.	య :-	తే నయం వనమత్యుగ్రం ప్రవిష్టాః పితృశాసనాత్ ।	(అరణ్య - 12-3)
9.	భ :-	మమ భర్తా మహాతేజాః వయసా పంచవిం శకః ।	(అరణ్య - 47-10)
10.	గ :-	తతః పరమ సంతుష్టో హనుమాన్ ప్లవగర్షభః ।	(కిష్కింధ - 4-3)
11.	దే :-	నరేంద్ర సూనుర్నర దేవ పుత్రం రామానుజః పూర్వజమిత్యువాచ ।	(కిష్కింధ - 31-1)
12.	వ :-	తతో రావణ నీతాయాః నీతాయా శ్శత్రుకర్షసః ।	(సుందర - 1-1)
13.	వ్య :-	తతస్తస్య నగ స్యాగ్రే హ్యేకాశ్టస్య దన్తినః ।	(సుందర - 27-14)

14. ధీ :- నావమాన్యో భవద్భిశ్చ
హరిర్ద్ధిర పరాక్రమః । (సుందర - 46-9)
15. మ :- శ్రుత్వా హనుమతో వాక్యం
యథావదభి భాషితమ్ । (యుద్ధ - 1-1)
16. హీ :- రక్షోగణపరిక్షిప్తో
రాజా హ్యేష విభీషణః । (యుద్ధ - 28-27)
17. ధీ :- ప్రదర్శనం చ బుద్ధిశ్చ
స్మృతిశ్చ ద్విగుణా తయోః । (యుద్ధ - 50-40)
18. యో :- రాక్షసా రాక్షసేంద్రాయ
రాక్షసాయ న్యవేదయన్ । (యుద్ధ - 66-1)
19. యో :- విజ్ఞాయ తు మనస్తస్య
రాఘవస్య మహాత్మనః । (యుద్ధ - 81-1)
20. స :- మరణానాని వెరాణి
నివృత్తం సః ప్రయోజనమ్ । (యుద్ధ - 112-26)
21. ప్ర :- ప్రాప్తరాజ్యస్య రామస్య
రాక్షసానాం వధే కృతే । (ఉత్తర - 1-1)
22. చో :- తతః ప్ర చోదయన్సూతః
తానశ్వనో రుధిర ప్రభాన్ । (ఉత్తర - 2-28)
23. ద :- తత్రైనాం విజనేదేశే
విసృజ్య రఘునందన (ఉత్తర - 45-18)
24. యా (౧) బ్రాహ్మణస్య తు దర్మేణ
త్యయా జీవాపిత స్ఫుతః (ఉత్తర - 76-27)

శ్రీమద్రామాయణపు చివరి శ్లోకం :

తత స్సమాగతాన్ సర్వాన్
స్తాప్య లోకగురు ర్ద్వివి ।
జగమ త్రిదశే స్సార్థం
సదా హృష్టైర్ద్వివం మహత్ । (ఉత్తర - 110-28)

శ్రీమద్రామాయణ ఫల శ్రుతి చివరి శ్లోకం :

ఏవమేతత్పురావృత్త
మాఖ్యానం భద్రమస్తు వః ।
ప్రవ్యాపారత విస్రజ్ఞం
బలం విష్ణేః ప్రవర్తతామ్ । (ఉత్తర 111-26)

మీరు ఈ గ్రంథాన్ని ఏ దృష్టితో చదువదలిచారు?

1. ఆధ్యాత్మిక దృష్టితోనా?

అయితే

- (i) ఎందఱో పారాయణచేసి ఆత్మహత్యలని విరమించుకొన్నారు.
- (ii) అనేక విజయాలని (వివాహం - ఉద్యోగం వంటివి) పొందారు.
- (iii) మానసిక ప్రశాంతి, శరీరారోగ్యమూ పొందారు.

ఇలాంటివి ఎన్నో పొందడానికి చదవండి.

2. హేతువాద దృష్టితోనా?

అయితే

- (i) రాముడు చెప్పని 'లంకానాశనం' పనినిచేసిన ఆంజనేయుడు 'రామబంబు' ఎలా బెతాడు?
- (ii) రామలక్ష్మణులతోడలని గూర్చి సీతమ్మ చెప్పమంటే ఆంజనేయుడు చెప్పడం అనౌచిత్యం కాదా?
- (iii) 10 తలలతో 20చేతులతో 'రావణుడు' అనేవాడు అసలు ఉంటాడా? వంటివెన్నో... వీటికి సమాధానాన్ని పొందడానికి చదవండి.

3. భాషా విజ్ఞానాభివృద్ధి దృష్టితోనా?

అయితే

- (i) తృణమంతరతః కృత్వా ... అనే గడ్డిపోచ శ్లోకానికి 15 అర్థాలూ
- (ii) బభూవ బుద్ధిస్తు ..... అనే శ్లోకానికి గల 9 అర్థాలూ
- (iii) కలలు ఎలా ఉంటాయి? ఎన్ని విధాలు? నమ్మవచ్చా? వంటివి ఎన్నో.... వీటిని తెలిసికోవడానికి చదవండి.

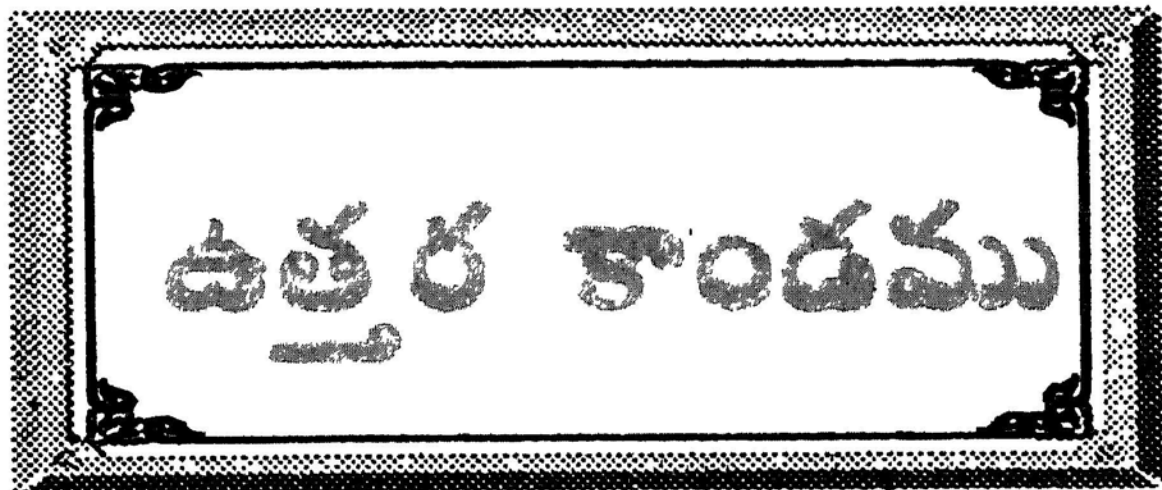
4. అంతరార్థ దృష్టితోనా?

అయితే

తృప్త చదవండి. కథ తెలియనిది ఎవరికి? అంతరార్థం తెలియాలి. విశేషాంశంలో ఆ అంతరార్థమే వివరింపబడింది.

ఉత్తర కాండ

శ్రీమద్
వార్మికి రామాయణాయనమ్

సంస్కృతంలోని వార్మికి రామాయణానికి సరియైన
(కథ మఱియు అంతరార్థంతో)

: రచన :
రామాయణ ప్రవచన సుధాకర
రామాయణ సుధానిధి '
' భాషాప్రవీణ '

డాక్టర్. మైలవరపు శ్రీనివాసరావు
ఎం.ఎ., (తెలుగు) ఎం.ఎ., (సంస్కృతము) విహెచ్.డి.,

విషయ సూచిక

1. ముందుమాట	:	1 - iii
2. గ్రంథకర్త గుఱించి	:	iv
3. అభివాదనలూ - అభినందనలూ	:	v
4. గ్రంథకర్త దంపతుల ఫోటో	:	vi
5. మనలో మన మాట	:	vii
6. గ్రంథ ముద్రాపయిత్రి ఫోటో	:	viii
7. గ్రంథంలోనికి వెళ్లబోయేముందు నాలుగు పరిచయ వాక్యాలు.....		1
8. శ్రీమద్రామాయణం ఇప్పటికి ఎంతవఱకూ అయ్యింది?.....		3
9. జరిగిన కథ తెలిసాక క్లుప్తంగా అంతరార్థం విందా.....		5
10. వాల్మీకి ఉత్తరకాండని వ్రాయలేదంటారు. నిజమేనా?.....		7
11. 'ఉత్తరకాండ' అనే పేరులోని వశేషం.....		

ఉత్తరకాండ కథా ప్రాశంభము

ఎంతపని చేసావు రామా!.....	9
శ్రీమద్రామాయణంలో స్త్రీకే ప్రాధాన్యం.....	13
రామా! రావణుని కంటే ఇంద్రజిత్తుని చంపడం గొప్ప సుమా!.....	16
యక్ష - రాక్షసుల ఉత్పత్తి.....	19
రావణాదుల పుట్టుక - లో రహస్యం.....	21 & 22
రావణాదులకు వరాలు.....	24
రావణ దుశ్చైష్టికాలు.....	29
రావణునికి శాపపరంపర.....	30
వేదవతీశాపం.....	33
యుద్ధం కంటే లోకక్షేమం ముఖ్యం.....	34
దాశరథి నిన్ను చంపుతాడు జాగ్రత్త!.....	36
'ఉత్తరకాండ' అనేది ఇందుకే!.....	36
నారదుని(అ)పాతబోధ - లో రహస్యం.....	37
రావణుణి చంపినా తప్పే! చంపకున్నా తప్పే!!.....	40
మృత్యువుతో చేతులు కలుపుకోండి!!.....	42
పతివ్రతాస్త్రీల శాపం.....	45
పూజించవద్దు! తపస్సు చెయ్యి!!.....	47
నా భర్తని చంపవద్దు!.....	49
లో వశేషం.....	50
నలకూబర శాపం - అంతరార్థం.....	54
రావణునికంటే ఇంద్రజిత్తే గొప్పవాడు.....	58
ఇంద్రుడే ఓడిపోవడమా? ఎందుకని?.....	61
లో వశేషాలు.....	62
వాడు నాపుత్రుడు. నామిది గౌరవంతో విడిచిపెట్టు!.....	64
ఇది లోకసహజమా?.....	65
పశువుని పట్టుకొన్నట్లు పట్టి తిప్పావుగా! నీ బలం ఎంతది?.....	68
లో వశేషం.....	69

'అంజనేయుడే లేకపోతే నేనే లేను.' రాముడు.....	71
హనుమంతుణ్ణి గూర్చి విను!.....	74
లో విశేషాలు.....	77
కృతజ్ఞతలూ - బహుమానాలూ.....	81
హనుమంతుని చివరి కోరిక.....	86
రేపే పంపిస్తాను! నిశ్చింతగా ఉండు!!.....	89
భద్రుడు చెప్పిన నిందలు.....	90
యథా రాజా తథా ప్రజాః.....	
లో విశేషం.....	92
తల్లీ! అదిగో వాల్మీకి ఆశ్రమం! వెళ్లి వస్తాను.....	101
లక్ష్మణా! గర్భవతిని గమనించి చెప్పుసుమా!.....	102
లో విశేషం.....	104
లక్ష్మణా దుఃఖపడకు! ఈ రహస్యం నాకు తెలుసు!!.....	108
లో విశేషాలు.....	110
వెంటనే ఫలించిన సుమంతుని వైద్యం.....	115
ఊనరవెల్లి రాజాశ్రమ ముఖవకు!.....	116
లక్ష్మణా! జ్ఞానం గొప్పదే అయినా కర్మ ముఖ్యం సుమా!!.....	118
లక్ష్మణా! రాజాకి కోపం తగదు!!.....	120
అన్న ఉండగా తమ్మునికి పట్టాభిషేకం.....	122
కల్మాషపాదుడు.....	125
కుశీలవ జననం.....	
శంబుక వధ - పై కథ.....	127
లో విశేషం.....	129
ఎప్పుడూ దానం చేయలేదు గదా! నీ గతి యింతే!!.....	139
అశ్వమేధాన్ని చేస్తే బాగుంటుందేమో?.....	143
అశ్వమేధయాగం - కుశీలవ గానం.....	147
సీతా ప్రతిజ్ఞనాటి సభ ఎలా ఉంది?.....	149
లో విశేషం.....	152
శ్రీమద్రామాయణ శేషం.....	158
లక్ష్మణునికి మరణశిక్ష!.....	159
చివరి ఘడియలు.....	162
శ్రీమద్రామాయణ ఫలశ్రుతి.....	166
గాయత్రీ బీజాక్షరాలున్న శ్రీమద్రామాయణ శ్లోకాలు.....	167

శ్రీశివాయనమః

ముందుమాట

(ఈ గ్రంథాన్ని ముద్రింపిస్తున్న కందికుప్ప (బుర్రా) సీతమ్మ గారిని గూర్చి . . .)

“తేషాం వాసః త్రివిషపే”
(... అలాటి వారు స్వర్గంలోనే ఉంటారు)

ప్రవనామ సంవత్సర భాద్రపదంలో (సెప్టెంబరులో) (1904) బరంపురంలో బుర్రా సూర్యనారాయణగారికి సీతమ్మగారు జన్మించారు.

‘మాతర మంగనాః’. తల్లివైపు లక్షణాలు పుత్రికకి లభిస్తాయట. ఖిళికోట ఆసానంలో తెలుగుకవులుగా ప్రసిద్ధులైన తల్లివంశపు సంస్కారం నిండిన ఈమె, శివమహిమ్మస్తోత్రానికి భాష్యాన్ని వ్రాసి ప్రచురించిన కందికుప్ప వంశంలోని కందికుప్ప సాంబశివరావుగారికి అర్థాంగి అయ్యారు.

వర్తమా చినుకూలాగా, మంచూ చలదనమూలాగా,
కాంతి వేడిమీలాగా, గాలి పరిమళమూలాగా

‘సంపక్తమైన’ వారిదాంపత్యం ఆదర్శప్రాయమై ఉభయ వంశాలనీ ఆనందింపజేసింది.

అయితే 1, 2, 4, వయసుల పిల్లలు ముగ్గురినీ ఆమె క్రమక్రమంగా కోల్పోయారు. కనీసం మూడుపదులవయసు కూడా ఆమెకు రాకుండానే శ్రీముఖనామ సంవత్సరంలో (1933) ఆ పరమాత్మ ఆమె భర్త సాంబశివరావుగారిని తన పరమపదసన్నిధికి తీసికొనిపోయాడు. ఆమెకు ఈ జీవితంలో అప్పటికి మిగిలినది ఆ సాంబశివుని మూడునేత్రాల్లా 6, 4, 2 వయసుల ముగ్గురు పిల్లలే.

‘జ్యేష్ఠః పితృసమో మతః’ తండ్రి పిమ్మట పెద్దన్నయే తండ్రి వంటివాడట. ఈ కష్టదశలో ఆమెకు కొండంత సహాయంగా నిలబడి, మనసుకి ధైర్యాన్ని చెప్పి, మాటకు మాట తోడుగా నిలబడి ఆ తల్లిచెట్టుకీ, మూడు చిగురుటాకులకీ ఎండ తగిలి వాడిపోకుండా ప్రాణపదంగా పెంచిపెద్దచేసిన పితృతుల్యుడు. ఆమె అన్న సర్వేశ్వరరావుగారు. శ్రీకాకుళం జిల్లా పాలకొండలోని కందికుప్పవారివీధి ఇంట్లోనే ఎక్కువ కాలం ఆమె ఉన్నారు.

ఒక ప్రక్క ఆ కాలపు సంప్రదాయాలూ, మఱొకప్రక్క అకాలపు వైధవ్యమూ, ఇంకొక ప్రక్క దుర్భర మానసిక వేదనా, ఇక చిన్నవయసు కారణంగా తల్లిగా బాధ్యతని నెరవేర్చడంలోని కష్టమూ - లతో ఉన్న ఆమెకు, ఆ సాంబశివుని ఫాలనేత్రంలా (నుదుటికన్ను) ఉన్న జ్యేష్ఠపుత్రుడు చి. తిరుపతిరావు పార్థివ సంవత్సరం (1945) లో కన్నుమూసాడు.

కష్టంమీద కష్టం కల్గిన ఆమె ఇక దుఃఖసాగరంలో ఒక్కమాటు పూర్తిగా మునిగి, పైకిలేచి, ఒక్కొక్క అడుగుగా ఒడ్డువైపుకి ఎలా వేయగలనా? అని ఆలోచించి తన మనసుని తప్పనిసరిగా ఆధ్యాత్మిక దృష్టితో పరమాత్మవైపుకి మళ్లించారు.

అధ్యాత్మరామాయణ కీర్తనలని శ్రావ్యంగా గానం చేస్తూ, యోగవాసిష్ఠాన్ని పారాయణం చేస్తూ, భారత - భాగవత - రామాయణాలని మననం చేస్తూ, భగవద్గీతని అనుసరిస్తూ, మరణానికి 15 రోజుల ముందు వఱకూ కూడా సంవత్సరానికి 40 రోజుల ఉపవాసాలు చేస్తూ, గృహిణిగా పిల్లలని పెద్దవారిని చేస్తూ, ఆ మిగిలిన ఇద్దరినీ ఉన్నత విద్యా సంస్కార వంతులని చేసి, ఇహలోకపు తన బరువు బాధ్యతలని సక్రమంగా నిర్వర్తించి ఆ పుణ్యశీల తన భర్త సన్నిధికి ప్రభవ కార్తీకంలో (27-11-87) అంటే ఈ గ్రంథావిష్కరణం జరుగుతున్న ఇదే రోజున, కాకపోతే 7 సంవత్సరాల క్రితం ఉత్తర లోకాలకి వెళ్లిపోయారు.

ఆర్తా విషణ్ణా శ్శిథిలా శ్చ భీతా ఘోరేషు చ వ్యాధిషు వర్తమానాః|
సంకీర్త్య నారాయణ శబ్దమాత్రం విముక్తదుఃఖా స్సుఖినో భవంతి||

జీవితంలో ఇహలోక కష్టాలని అనుభవిస్తూఉన్నవారు నోరువిప్పి, మనసు తెరిచి 'నారాయణా!' అని అంటే తప్పక తరిస్తారని శ్రీవిషుసహస్రనామంలో వ్యాసమహర్షి అన్నాడు. అయితే సీతమ్మగారు మెండు బాధతో, గుండెనిండుగా ఎన్నెన్నో పర్యాయాలు నారాయణ నామాన్ని మననం చేసారు. అలా చేస్తూనే జీవితంలో తనకు తాను ధైర్యం చెప్పుకుంటూ వచ్చారు.

అంతకాలే చ మా మేవ స్మర న్ముక్త్యా కలేబరమ్|
యః ప్రయాతి స మద్భావం యాతి నా స్త్వత్ర సంశయః||

మరణకాలంలో ఎవరైతే పరమాత్మ స్మరణాన్ని చేస్తారో, వారు పరమాత్మలో లీనమౌతారని (ఆమె నిత్యం చదివే భగవద్గీతలో) పరమాత్మే స్వయంగా అన్నాడు. సీతమ్మగారు తన మరణదశలో 'నారాయణమూర్తి! తండ్రీ!' అంటూనే వెళ్లిపోయారు.

కాబట్టి నిస్సందేహంగా ఆమె స్వర్గంలోనే ఇప్పుడు ఉన్నారు.

'నారాః ఆపః సానం అయనం యస్య సః' అని నారాయణ శబ్దానికి అరం. (జ్ఞానాన్నే) నీళ్లనే తన ఇల్లుగా చేసికొని ఎప్పుడూ ఎవరుంటారో, అతడు నారాయణుడని భావం. ప్రతి వ్యక్తికీ మరణానంతరం చన్నీటి స్నానాన్ని మంత్రపూర్వకంగా చేయించేది కూడా, ఆ వ్యక్తి శ్రీమహావిష్ణు సదనానికి వెళ్తాడనీ, వెళాలనీను. అయితే అధ్యాత్మిక గ్రంథాల జ్ఞానం ఆమెకు బాగా ఉండడంతో, అవసాన స్థితిలో కూడా సంపూర్ణ స్పృహతో ఉండి, మహావిష్ణు స్నానమైన చన్నీటినే స్నానంగా కావాలని కోరి, స్నానం ముగియగానే (విష్ణునికేతనానికి వెళ్లడం వలన) నారాయణ స్మరణంతోనే ఆమె శరీరాన్ని త్యజించారు.

కాబట్టి నిస్సందేహంగా ఆమె స్వర్గంలోనే ఇప్పుడు ఉన్నారు.

నేటికి సరిగా ఆమె శరీరాన్ని విడిచి 7 సంవత్సరాలు. ఈ ముద్రింపిస్తున్న కాండ శ్రీమద్రామాయణంలో 7 వ కాండ. భక్తులయిన వీందతో అయోధ్యా ప్రజలకి కూడ రాముడు స్వరాన్నిచ్చిన ఉత్తరకాండ ఇది. అదికూడ సరయూనదీ జలాలలో స్నానమూ తనలో లీనమూ ద్వారా ప్రసాదించాడు రామచంద్రుడు. పైగా తన జీవితంలో ఆమె పోయేనాటికి $11/1987 - 9/1904 = 999$ మాసాలుకాగా, సరిగా సీతమ్మగారు 999 శుద్ధవిదియ చంద్రుల్లని చూచారు. 'సహస్ర చంద్రదర్శనం'

సమయానికి సహస్ర శిరుడూ, సహస్రాక్షుడూ, సహస్రపాదుడూ అయిన శ్రీమహావిష్ణు రూపుడు ఆ రామచంద్రుడే' ఆమెని తీసికొనిపోయి తన దర్శనభాగ్యాన్ని ఇచ్చాడు.

కాబట్టి నిస్సందేహంగా ఆమె స్వర్గంలోనే ఇప్పుడు ఉన్నాడు.

భక్త్యా రామస్య యే చేమాం సంహితా మృషిణా కృతామ్ |

తేభయం తీహ చ నరాః తేషాం వాసః త్రివిష్టపే ||

రామచంద్రునికి అతి వైభవంగా జరిగిన పట్టాభిషేకాన్ని వర్ణించిన వాల్మీకి, ఈ శ్లోకాన్ని ఆ చిట్టచివర వ్రాసాడు. 'రామచంద్రుని కథని ఎవరు ఇష్టంగా వ్రాయిస్తారో వారికి స్వర్గమే నివాస సానంగా ఉంటుంది' అని దీని అర్థం. సీతమ్మగారు నా చేత చేయించినది ఈ పనినే కదా!

కాబట్టి నిస్సందేహంగా ఆమె స్వర్గంలోనే ఇప్పుడు ఉన్నాడు.

ఈ నాలుగు కారణాలని బట్టి, శ్రీమహావిష్ణువు సీతమ్మగారిని తన నాలుగుచేతులనీ అందించి స్వర్గానికి తీసికొనిపోయాడనేది నిస్సంశయమని మనసు పలికిన యథార్థాన్ని వ్రాస్తున్నాను.

'పుస్తకం ప్రచురిస్తున్న వారిని గూర్చి ఇలా వ్రాయకపోతే ఎలా? అందుకని వ్రాసి ఉంటారు' అని ఎవరైనా భావిస్తే, పై వ్రాసిన కారణాలన్నీ మహర్షులూ సాక్షాత్తు నారాయణుడూ చెప్పిన గ్రంథాలలోనివేనని మనవి చేస్తున్నాను. ఇదే అసత్యమైన పక్షంలో ఋషుల మాటలూ, నారాయణుని మాటలు అసత్యమైపోవా?

లోకంలో ఎన్నెన్ని స్థలాల్లో ఉన్నా కొన్నిచోటులే 'దేవాలయాలు' అయ్యాయి. లోకంలో ఎన్నెన్నో తాళ్ళు ఉన్నా కొన్ని మాత్రమే మంత్ర - 'యంత్ర పూతాలై 'విగ్రహాలు' గా పూజల నందుకొంటున్నాయి. అలాగే లోకంలో ఎందఱెందఱికో సంపద ఉన్నా, కొందఱి సంపద మాత్రమే ఇలాటి పుణ్యకార్యాలకి వినియోగింపబడడం, ఆ సొమ్ము నార్జించిన వారి అదృష్ట పుణ్య విశేషమే. "ఈ పని వీరి వలననే కావాలి" అనే ఒక భగవదాజ్ఞకి అనుగుణంగా ఈ గ్రంథాన్ని ముద్రింపిస్తున్న కీర్తిశేషురాలు ఈ సీతమ్మగారు ప్రతిఫలంగా మనఃపూర్వక కృతజ్ఞతలని కూడ స్వీకరించడంలేదు.

కాబట్టి నిస్సందేహంగా ఆమె స్వర్గంలోనే ఇప్పుడు ఉన్నారని పల్కుతూ ఆంజనేయుని పాద పద్మాలకు మోకరిల్లుతున్నాను.

తేషాం వాసః త్రివిష్టపే.

భావ కార్తీక బహుల నవమి,

ఆంజనేయస్వామి దేవాలయ ప్రాంగణము,

కొత్తపేట, గుంటూరు (ఆం.ప్ర.) 27-11-1994.

ఇటు

డాక్టర్. మైలవరపు శ్రీనివాసరావు,

((గ్రంథకర్త))

తన రామచంద్రుని గ్రంథాన్ని ప్రచురింపచేస్తున్నందుకు ఆంజనేయుడూ, తాను గతించినప్పటికీ తన కోరికని తీరుస్తూనే ఉన్నందుకు సీతమ్మగారూ, శ్రీ కందికుప్ప రమణమూర్తిగారిని అనుగ్రహిస్తూనే ఉంటారు. లాంఛనప్రాయమే అని తెలిసినా అనుగ్రహానికి నేనూ ప్రార్థిస్తున్నాను.

గ్రంథకర్త గుఱించి

జన్మస్థలం : పశ్చిమగోదావరి జిల్లా గంగన్నగూడెం.

స్వస్థలం : ఒకప్పుడు చెఱుకుగనుమ అగ్రహారం.
(చిలకంపాడు) ప.గో.జిల్లా.

విద్య :

ఆంధ్రగీర్వాణవిద్యాపీఠం కొవ్వూరులో భాషాప్రవీణ. పి.ఓ.ఎల్.,
ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయ ఎం.ఎ., తెలుగు, ఎం.ఎ., సంస్కృతము,
అహోబలపండితుని వ్యాఖ్యపై పరిశోధన చేసి పిహెచ్.డి., పట్టం.

ఉద్యోగాలు :

చిననిండ్రకొలను (ప.గో.జిల్లా) సంస్కృత కళాశాలలో 1970 నుండి
తెలుగులెక్చరర్గానూ, 1976 నుండి తెనాలి సంస్కృత కళాశాలకు
ప్రిన్సిపాల్గానూ.

- i) నాగార్జున మఠీయు ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయం ఒకప్పటి సెనెట్ అకడమిక్
కౌన్సిల్ మెంబరుగానూ.
- ii) ప్రస్తుత నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయపు ఓరియంటల్ కళాశాలల డీన్ మఠీయు
ఓరియంటల్ లాంగ్వేజెస్ స్టడీస్ బోర్డు చైర్మన్గానూ.

రచనలు : i) బాల ప్రౌఢ వ్యాకరణ కరదీపిక

ii) Proficiency in Oriental Learning (English)

శ్రీమద్రామాయణాయనమ్

iii) బాలకాండము iv) సుందరకాండము v) ఉత్తరకాండము

vi) మాంగల్య తంతునానేన (వివాహ మంత్రాలకి వ్యావహారిక తెలుగు
భాషలో అర్థంతో పాటు విశేషాంశాలూ)

ముద్రణలో : శ్రీమద్రామాయణాయనమ్

i) అయోధ్యాకాండము ii) ఆరణ్యకాండము

iii) శ్రీమద్భాగవతమూ - అంతరార్థ సౌందర్యమూ

iv) శ్రీ విష్ణు సహస్రనామాలూ - అంతరార్థమూ

ఉదారులైన దాతలకై ఎదురు చూస్తున్నవి :

i) పండుగలూ - అంతరార్థమూ - కర్తవ్యమూ

ii) శ్రీమద్రామాయణాయనమ్

i) బాలకాండ (2 వ ముద్రణ) ii) కిష్కింధ - యుద్ధ కాండలు

ఇతర విశేషాలు క్లుప్తంగా :

i) ఆకాశవాణి విజయవాడకేంద్రం నుండి గత 19 ఏండ్లుగా సంస్కృత
పాఠాలు, సూక్తిసుధ, అమరవాణి కార్యక్రమ నిర్వాహకులు.

ii) భద్రాచల శ్రీరామచంద్రుని ఆకాశవాణి వ్యాఖ్యాతలలో ఒకరు.

iii) పుష్పగిరి పీఠాధిపతులచే 'రామాయణ ప్రవచన సుధాకర' బిరుదగ్రహీత.

గుంటూరు శ్రీమాన్ కోగంటి సీతారామాచార్యుల వారి ఆధ్యక్ష్యంలో
ఆనందతీర్థఅగ్రహార ప్రవచనకాలంలో 'రామాయణ సుధానిధి' బిరుద
గ్రహీత.

- IV) వాల్మీకి జయంతి - వినాయక చవితి పూజామంత్ర వ్యాఖ్యానం - సరదాలూ - సౌరభాలూ మొదలైన దూరదర్శన్ (పైదరాబాదు) అనేక కార్యక్రమాల రచయిత మరియు నిర్వాహకులు.
- V) దాదాపు శ్రీమద్రామాయణంపై రెండువేల ఉపన్యాసాలు చేసారు.

జీవిత వాంఛ :

- i) నేడు విచ్చల విడిగా లభిస్తూ ప్రజలచేత చదువబడే నవలల్లా, శ్రీమద్రామాయణ భారత భాగవతాలు అదే ప్రజలచేత చదువబడే రోజులని చూడాలని.
- ii) శ్రీమద్రామాయణాన్ని మొత్తాన్ని ఈ వచన ధోరణిలోనే ఈ జన్మకు పూర్తిచేసి ఋణాన్ని తొలగించుకోవాలని.

అభివాదనలూ - అభినందనలూ

నాలుగు అక్షరాలు ఒంటబట్టే శరీరాన్నిచ్చి నా యోగక్షేమాలే వారి భోగభాగ్యాలుగా జీవించి అకాలఆకస్మికమరణాన్ని పొంది, దివి నుండి కూడ నిత్యం నన్ను ఆశీర్వదిస్తూ అనునిత్యం నాకు అభయాన్ని ప్రసాదించే పూజ్యాలు నా తలిదండ్రులు కీ.శే. బ్రహ్మశ్రీ సీతారామమ్మ చంద్రశేఖరరావు దంపతులకు శాశ్వత సాష్టాంగ ప్రణామములు. నాకు విద్యాభిక్ష పెట్టిన గురువులు సర్వబ్రహ్మశ్రీ కర్తి శ్రీరామమూర్తి శాస్త్రి, కలగ వేంకట సుబ్బారాయడు, రావూరి వేంకటేశ్వర్లు, లక్ష్మణ యతీంద్రుల వారికీ, ఆజీవనవిద్యాప్రదాత, నా విద్యాజీవితానికి సారకత చేకూర్చిన ప్రొఫెసర్. వేలూరి సుబ్బారావు పెదమామగారికీ, అనునిత్యం నా మనసులో మెదిలే నిష్కపటులు మా మామ వేలూరి బ్రహ్మనందం గారికీ, గుంటూరు ఓంకార క్షేత్ర గాయత్రీమాతకూ, వాత్సల్యంతో చూచే మా అన్నగారు బ్రహ్మశ్రీ మైలవరపు ఆంజనేయశాస్త్రి గారికీ నా సాష్టాంగ ప్రణామాలు.

ప్రతిపర్యాయమూ నేను ఆయా ప్రెస్సుల వారివెంట పడడం ఆనవాయితీగా ఉంటే, ఈ సారి తాము నా వెంటపడి తొందరగా ముద్రించి ఇచ్చిన ప్రభల పైటెక్ కంప్యూటర్స్ ఉద్యోగులు i) చురుకుకి కూడా చురుకుదనాన్ని నేర్పే శ్రీ కె.వి. జితేంద్రగారికీ ii) ఓర్పుకు కూడా విసుగు వచ్చేంత సహనం కలిగిన కురుగంటి పద్మవల్లి గారికీ, శ్రీ చోడవరపు దుర్గాప్రసాద్ గారికీ, ఇలాంటి వారిని ఎన్నుకున్న అధినేత కిశోర్ ప్రభల గారికీ నా సాధువాదాలు.

లోకంలో శ్రీమద్రామాయణ వ్యాప్తికై తమ సంపదలో వాల్మీకికి కొంతని వెచ్చించి ఋషిఋణాన్నీ, ఇటు మాతృఋణాన్నీ తీర్చుకుంటున్న శ్రీయుతులు కందికుప్ప రమణమూర్తిగారికి నా హృత్పూర్వక నమస్కారాలని సమర్పిస్తూ ఆంజనేయుడు సకల శ్రేయస్సు భాగ్యాలతో నిత్యమనశ్శాంతిని వారికి ప్రసాదించవలసినదిగా ప్రార్థిస్తూ ఆంజనేయుని మ్రోల సాష్టాంగ పడుతున్నాను.

భావకార్తీక బహుల నవమి,

ఇట్లు,

27-11-94.

మైలవరపు శ్రీనివాసరావు

(ఆంగీరస బార్హస్పత్య భారద్వాజ త్రయార్షేయ ప్రవరాన్విత భారద్వాజ సగోత్రుడు, ఆపస్తంబసూత్రుడు, యజుర్వేది, తైత్తిరియశాఖాధ్యాయి) - గ్రంథకర్త.

మనలో మన మాట

ప్రత్యక్షంగా వారివద్ద చదువుకొనకపోయినా, మహర్షుల అక్షరాలలో క్షరంకాని తనాన్ని ఎల్లప్పుడూ గమనించే ప్రొఫెసర్. శలాక రఘునాథ శర్మగారిని పాదాభివందన పురస్కరంగా అనునిత్యమూ గురువుగా నేను ఆరాధిస్తుంటాను. ప్రస్తావనలకుగా "Lt.col. కందికుప్ప రమణమూర్తిగారు సహృదయులూ, పరమయోగ్యులూను. మీ పుస్తకాలని వారి పరిశీలనకి పంపండి" అన్నారు. చదివే వారికి పంపడం కంటే ఆనందం ఏముంది? పంపాను. ఎంతో శ్రద్ధతో శ్రీ మూర్తిగారు చదివి వారి సూచనలనీ, సలహాలనీ..... వివరంగా వ్రాస్తూ ఫలాని వారికి కూడా పంపవలసిందని కొన్ని చిరునామాలని వ్రాసి చెక్కుకూడా పంపారు. ఇలా రెండు మూడు పర్యాయాలు వారిచ్చిన ఆయా చిరునామాలకి పుస్తకాలు పంపుతూ వచ్చాను. ఒకరోజున వారే వ్రాసారు. 'మా తల్లి సీతమ్మగారి పేరిట ఉత్తరకాండాన్ని మీరు వ్రాస్తే నేను ప్రచురించదలచానని.' ఆశ్చర్యం ఆనందం కల్గాయి. వెంటనే వ్రాయ ప్రారంభించాను. 27-11-87 అమె పరలోక ప్రయాణతిథి కాబట్టి అనాడు ఆవిష్కరించదలచాననీ వ్రాసాను. సంతోషంగా వారు అంగీకరించారు.

ఇప్పటివఱకూ వారిని నేను చూచి ఉండలేదు. కనీసం ఫోనులో మాటాడి ఎఱుగను. ఒక్కసారైనా ఫోనులో పల్కరింపదలిస్తే ఎందుకో ఎన్నిమాటులకీ ఆయన లభించలేదు. ఇటు ఉత్తరం అటు వెళ్లి సమాధానం రావాలంటే అతి త్వరగా అయితే 10 రోజులు, మామూలుగా అయితే పక్షం పట్టింది. అలా నడిచిన గ్రంథమే ఇది.

'మీ గుఱించి రెండు వాక్యాలు వ్రాయదలిచాను. దయతో వ్రాయండి' అని వారికి వ్రాసాను. వారినుండి సమాధానం వచ్చింది. ఇదిగో వారి ఉత్తరం.

"లోగడ నా గుఱించి వ్రాయవద్దని వ్రాసినా ఒకరు ఒకసారి నన్నుగూర్చి వాకబు చేసి మరీ వ్రాయడం జరిగింది. చాల బాధపడ్డాను. నా కిష్టమైన పద్యం

"కారే రాజులు రాజ్యముల్ గలుగవే గర్వోన్నతిం బొందిరే?
వారేరే? సిరి మూటగట్టుకొని పోవం జాలిరే? ఉర్విపై
జేరైనం గలదే? శిబి ప్రముఖులున్ బ్రీతిన్ యశ కములై
యారే కోర్కెలు వారలన్ మఱచిరే యెక్కాలమున్ భారవా?"

నా కిష్టమైన ఉపనిషత్సంగ్రహం - (కొద్ది తాజుమాజు చేయాలనుకోండి!)

"మా గృథః కవ్యస్విధ్వం - కుర్వన్నేవేహ కర్మాణి" (ఒప్పుగించిన పనిని చేస్తూనే వెళ్ళిపో! ఎవరి నుండి ప్రతిఫలాన్ని ఆశించకు).

మీరు మఱవారికి మాట ఇచ్చి ఉండకపోతే శ్రీమద్రామాయణం మఱకాండని నా చిరంజీవి అమరుడు కీ.శే. సాయి పేరిట వ్రాయండి."

ఇదీ వారి ఉత్తరం. ఈ ఉత్తమ సంస్కారం వారి తల్లిదండ్రుల నుండి వచ్చింది. సరైన తీరులో మాతృ - ఋషి ఋణాన్ని తీర్చుకునే వీరిని గూర్చి ఏమని వ్రాయను? ఏమని వ్రాసినా వారికది నచ్చనిదని వ్రాసాను (రు) గదా! ఈ వాక్యాలని బట్టి ఎవరి సద్బుద్ధికి ఎంత అందితే అంత ఆలోచించుకోవలసిందని మాత్రమే వ్రాస్తూ అంజనేయునికి సాష్టాంగపడుతున్నాను. పరమేశ్వరానుగ్రహ ప్రార్థి ర్భూయాత్.

భావ కార్తిక బహుల నవమి,

27-11-1994. గుంటూరు.

ఇట్లు,

డాక్టర్. మైలవరపు శ్రీనివాసరావు.

ఉత్తర కాండము

రామాయ రామభద్రాయ రామచంద్రాయ వేధసే।
రఘునాథాయ నాథాయ సీతాయాః పతయే నమః॥
కూజంతం రామరామేతి మధురం మధురాక్షరమ్।
ఆరుహ్య కవితాశాఖాం వందే వాల్మీకి కోకిలమ్॥

ॐ

కథలోనికి వెళ్లబోయే ముందు
నాలుగు పరిచయ వాక్యాలు

శ్రీమద్ వాల్మీకి రామాయణం ఇప్పటికి
ఎంతవఱకూ అయ్యింది?

ఇరవై నాల్గువేల శ్లోకాలతో వాల్మీకి మహర్షి వ్రాయదలచిన శ్రీమద్ రామాయణంలో ఇరవైవేల శ్లోకాల భాగం కథ ఇప్పటికి అయింది. ఇక నాల్గువేల శ్లోకాల గ్రంథ భాగం (20,001 శ్లోకం నుండి 24,000వ శ్లోకం వఱకూ) 'ఉత్తరకాండం' పేరిట మిగిలి ఉంది. అదే మనం చదవబోయేది.

ఈ ఉత్తరకాండని చదవబోయే ముందు ఇప్పటివఱకూ అయిన ఇరవైవేల శ్లోకాల భాగంలోనూ ఏ కాండలున్నాయో ఎంత కథ ఏయే కాండలో అయిందో క్లుప్తంగా తెలిసికోవడంతోపాటు, మీది కథాభాగాన్ని తెలిసికొని సూక్ష్మంగా అంతరార్థాన్ని ఆమీదట తెలిసికోవడం, కనీస ధర్మం కదా!

మొదటికాండం పేరు బాలకాండం. శ్రీమహావిష్ణువు రావణుణ్ణి చంపాలనే ఆలోచనతో దశరథునికి పుత్రునిగా పుట్టాలని అనుకోవడం. దానికి అనుకూలంగా ఋషులంతా అశ్వమేధ - పుత్రకామేష్టి యాగాలను చేయించడం, శ్రీమహావిష్ణువు రావణ - ఇంద్రజిత్ - కుంభకర్ణ - లవణ అనే పేరులు గల నల్గురు రాక్షసులని చంపడం కోసం రామ - లక్ష్మణ - భరత - శత్రుఘ్నులనే పేటిట నల్గిరిగా జన్మించడం, ... ఇలా ఇలా కథసాగి ఈ నల్గిరికి సీత - ఊర్మిళ - మాండవి - శ్రుతకీర్తి అనేవారితో పెండిండ్లు జరిగి అంతా సుఖంగా అయోధ్యకి తిరిగి రావడం-తో బాలకాండ కథ పూర్తవుతుంది.

మంథర ప్రోత్సహించిన కారణంగా కైకమ్మ వరాలని అడగడంతో ప్రారంభమై రామచంద్రుని పాదుకలకి రాజ్యపట్టాభిషేకం చేయడం-తో రెండవదైన అయోధ్యాకాండ పూర్తవుతుంది.

మహర్షులందఱి ఆశ్రమాలకి రాముడు, తన సీతా లక్ష్మణులతో కలిసి వెళ్లి వారి ఆశీర్వాదాలనీ తపశ్శక్తినీ పొందడం..... సీతమ్మని కోల్పోవడం, ఆ దుఃఖంతో అరణ్యంలో సంచరిస్తూ కిష్కింధానగర సమీపానికి రావడం-తో మూడవదైన ఆరణ్యకాండ పూర్తవుతుంది.

ఆంజనేయుని పరిచయంతో ప్రారంభమైన కథ..... 'సంపాతి' అనే పేరున్న జటాయు సోదరుని ద్వారా సీతమ్మ జాడ తెలిసి సముద్రపు ఒడ్డుకి వానరసైన్యం చేరడం-తో నాల్గవదైన కిష్కింధాకాండ పూర్తవుతుంది.

జాంబవంతుని ప్రేరణపై వానరుల ఉత్సాహనినాదాల మధ్య ఆంజనేయుడు లంకా నగరానికి సముద్రంపై ఎగరడంతో ప్రారంభమైన కథ..... రామునికి సీతాక్షేమాన్ని చెప్పడం-తో అయిదవదైన సుందరకాండ పూర్తవుతుంది.

ఇంత సహాయం చేసిన ఆంజనేయునికి రాముడు కౌగిలి భాగ్యాన్ని ప్రసాదించడం. సముద్రానికి వారధి నిర్మించడం, విభీషణుణ్ణి తమ పక్షంలో చేర్చుకోవడం, రావణ, కుంభకర్ణ, ఇంద్రజిత్తులని వధించడం, సీతమ్మని అగ్నిప్రవేశం చేయించి పవిత్రురాలిగా దేవమహర్షి వానర గణాలమధ్య నిర్ణయించడం, భరతుని వద్దకు వచ్చి

అయోధ్యకు తీసికొని పోవడం, ఎందరెందఱో ఆనందిస్తూండగా మహర్షుల ఆశీర్వాదాల మధ్య శ్రీరామచంద్రుడు పట్టాభిషిక్తుడై తన పూర్వుల అడుగు జాడలలో పరిపాలనని ధర్మబద్ధంగా చేస్తూండడం వఱకూ ఇప్పటికి అయిన భాగం. ఇంతతో ఆఱవదైన యుద్ధకాండమూ, ఆ చివరలోనే పట్టాభిషేకమూ పూర్తయిందన్నమాట. ఇక మీద రాబోయేదే 7వదైన ఉత్తరకాండ.

జరిగిన కథ తెలిసాక క్లుప్తంగా అంతరార్థం విందాం.

శ్రీమద్రామాయణం కథ ఎవరికి తెలియదు? అందఱికి తెలుసు. ఒకవేళ ఎవరికైనా తెలియకపోయినా సులభంగా చెప్పేయ్యవచ్చు. కాని అంతమాత్రమే తెలిస్తే ప్రయోజనం లేనే లేదు. వాల్మీకి మహర్షి శ్రీమద్రామాయణాన్ని కేవలం కథ చెప్పేందుకే వ్రాయలేదు. నేటి కాలపు పిచ్చి పిచ్చి కథలూ నవలలూ వ్రాసేవారి వ్రాతలలో కథే తప్ప అంతరార్థాన్ని వెదికేందుకు అవకాశమే ఉండదు. కారణం - వారిలో తపశ్శక్తి, వారు వ్రాసే దానికి వారు ప్రవర్తించే దానికి ఏమాత్రపు సంబంధమూ మచ్చుకి కూడా లేకపోవడమే. వాల్మీకి, వ్యాసుడూ మొదలైన మహర్షుల వ్రాతలు చిరకాలంగా జీవిస్తూ ఉండడానికి కారణం, ఆ యిద్దఱూ కూడా తమ గ్రంథాలలో తాము పాత్రధారులు. అంటే గ్రంథం లోపలా బయటా కూడా ఒకే ప్రవర్తన కలవారు. అంతే కాదు. బ్రహ్మ - నారదుల ఆశీర్వచనాన్ని పొంది, రాబోయే కథని కూడా తమ తపశ్శక్తితో గ్రహించుకొన్న తాపసులు. అటువంటి వారు వట్టి కథలు వ్రాస్తారని చాలమంది భావించుకుంటూ ఉండడానిక్కారణం, ఇటువంటి వారంతా కేవలం వట్టి (పోయిన) కథలని చదువుకుంటూ జీవితాన్ని వెళ్లదీస్తూ ఉండడమే.

ఇంతకీ సూక్ష్మంగా అంతరార్థాన్ని చూద్దాం. (వివరంగా అయితే ప్రచురితమైన నా బాలకాండ అయోధ్యాకాండ సుందరకాండ గ్రంథాలలో చదువుకోవచ్చును).

ఎంతోకాలంగా శ్రీమహావిష్ణువుని ఆరాధిస్తున్న కారణంగా శ్రీమహావిష్ణువు ఇక్ష్వాకు వంశంలో జన్మించి ఆ వంశాన్ని పవిత్రీకరింప దలిచాడు. రావణుణ్ణి వధించడమనే ఆలోచన కలిగి తాను దశరథునికి

నలుగురిగా పుట్టాడు. అంటే ఇది దశరథుని గొప్పకాదు. ఇక్ష్వాకు వంశీయుల పూజ దశరథుని నాటికి ఫలించిందన్నమాట. ఇక రామునికి రావణ వధ ప్రధానం కాబట్టి, విశ్వామిత్రునికి శిష్యుడై బలాతిబల విద్యలనీ, సీతమ్మనీ కూడా పరిగ్రహించాడు బాలకాండలో.

ఎక్కడ తనకు పట్టాభిషేకం అయిపోయి రావణ వధకి వెళ్లేందుకు అవకాశం కుదురదో అని భావించి పట్టాభిషేకం భంగం చేసే బుద్ధిని కైకమ్మకి కల్పించి పట్టాభిషేకాన్ని కొంత కాలానికి మార్పించుకుని అరణ్యానికి చేరాడు అయోధ్యాకాండలో.

రావణ వధకి కావలసిన శక్తిని (రాముడు మహర్షులంతా తపస్సు చేసి ఆర్జించిన తపస్సుని స్వీకరించి) సంపాదించాడు. రావణుడు సీతని ఎత్తుకొని వెళ్లి ఉండకపోతే రావణుణ్ణి చంపేందుకు (నిజమైన దోషాన్ని రావణునిలో ఆరోపించేందుకు) రామునికి అవకాశం చిక్కేదికానేకాదు. అలాంటి బుద్ధి రావణునికి పుట్టించి సీతాపహరణాన్ని చేయించి పైకి మానవ సహజమైన దుఃఖాన్ని నటించాడు అరణ్యాకాండలో.

రావణునికి మిత్రుడైన వాలిని ఒక్క బాణంతో చంపి ఒకవిధంగా రావణునికి తన మీద పగనీ, "వాలి అంతటి వాణ్ణి ఒక్క బాణంతో చంపిన వాడా రాముడు!" అనే భయాన్ని కల్పింపజేసాడు. దానిలో భాగంగానే సుగ్రీవుణ్ణి శరణు వేడడం కూడా ఆంజనేయుణ్ణి యోగ్యుడయిన దూతగా నిశ్చయించుకోవడం జరిగింది కిష్కింధాకాండలోనే.

లంకలోని రావణుని యథార్థమైన బలం - అభిప్రాయాన్ని తెలిసి కోవడం, ఆంజనేయుని నిజస్వరూపం - బలం - ఆలోచనా విధానం ఇంకా చెప్పలేనన్ని విశేషాలముద్ద ఉంది సుందరకాండలో.

దేవేంద్రుణ్ణి అనేక పర్యాయాలు బెదిరించినవాడూ, సర్వలోక విజేతా అయిన రావణుడు తన రాక్షస వంశంతో నాశనం కాగా విభీషణునికి ధర్మబద్ధంగా (యుద్ధానికి ముందే చేసిన) పట్టాభిషేకాన్ని లంకలో చేయడం జరిగింది యుద్ధకాండలో. ధర్మాధర్మాల్లో ధర్మమే శాశ్వతం కాని, అధర్మమనేది ధర్మం ముందు ఏమాత్రం నిలువదనేది నిరూపింపబడింది కూడా ఈ కాండలోనే.

ఏరావణవధ అనే పనికోసం భూలోకానికి శ్రీరామచంద్రమూర్తిగా మహావిష్ణువు అవతరించాడో, ఆ పని అయిపోయిన పిమ్మట ఇక వైకుంఠానికి సీతమ్మతో కలిసి వెళ్లిపోవడం ఇక తాను చేయవలసిన - మిగిలిపోయిన కృత్యం. ఆ కథే మనకి ఉత్తరకాండలో కన్పిస్తుంది. కథతోపాటు అంతరార్థాన్ని వివరంగా గమనిస్తూ చూద్దాం.

వాల్మీకి ఉత్తరకాండని వ్రాయలేదంటారు. నిజమేనా?

అని ఈ ప్రశ్న అడిగారంటే, ఉత్తరకాండని వాల్మీకి వ్రాయ లేదని మీతో ఎవరన్నారో వారు - శ్రీమద్రామాయణం మొత్తం మాట దేవుడెఱుగు! మొదటి కాండలోని మొదటి 5 సర్గాలు కూడా చదవనివారే అని స్పష్టంగా చెప్పక తప్పదు. కారణం, బాలకాండం 4వ సర్గ 2వ శ్లోకమే (చతుర్వింశత్సహస్రాణి శ్లోకానా ముక్తవా నృషిః తథా సర్గశతాన్ పంచ షట్కాండాని తథోత్తరమ్) 24 వేల శ్లోకాలతో 500 సర్గాలుగా విభజింపబడి 7 కాండలతో - చివరి దానిపేరు ఉత్తరకాండ కాగా వాల్మీకి శ్రీమద్రామాయణాన్ని వ్రాసాడని స్పష్టంగా నిరూపిస్తోంది. ఈ శ్లోకం రామాయణంలో 184వ శ్లోకం కాబట్టి పై నిర్ణయం చేసిన ఘనుడు మొదటి 200 శ్లోకాలు వఱకూ కూడా చదవని పండిత(మ్మ)మాన్యుడని చెప్పాలి.

నిజంగా శ్రీమద్రామాయణాన్ని వాల్మీకి మహర్షి, (1) రామాయణం జరక్కముందు - (2) లేదా జరుగుతూన్నప్పుడు - (3) లేదా జరిగిన పిమ్మట - ఈ మూటిలో ఎప్పుడు రాసాడు? అంటే 'ప్రాప్త రాజ్యస్య రామస్య' (4/1) రావణ వధ జరిగాక - రామునికి రాజ్యపట్టాభిషేకం జరిగిన పిమ్మటనే వ్రాసాడని సమాధానం. రామ పరిపాలనలో సకల ప్రాణి సమూహమూ (వట్టి మనుష్యులే కాదు) (రామోరామో రామయితి ప్రజానా మభవన్ కథాః) ఎక్కడ ఎవరు ఏం మాట్లాడినా రాముడు - రాముడు - రాముడు అని ఆయన గూర్చిన చరిత్రనే విన్పిస్తుంటే, ఆ కాలంలో వాల్మీకి ద్వారా రామకథని లోకంలో శాశ్వతం చేయించాలని భావించాడు శ్రీమహావిష్ణువు. (రామాయణ రచనకి ఏయే ఏర్పాట్లని ఎలా చేసాడో ఆ వివరాలు నా బాలకాండ పుట 8లో చూడవచ్చు). అందుకే ప్రతి వేయి శ్లోకాలకి ఒక్కొక్క గాయత్రీ మంత్ర బీజాక్షరాన్ని ఉంచాడు వాల్మీకి. ఇక వాల్మీకి శ్రీమద్రామాయణంలో ఉత్తరకాండని వ్రాసాడనడానికి ఆధారాలు.

- 1) అటుకాండలతో పాటు ఉత్తరకాండని వ్రాసాడని శ్రీమద్రామాయణం లోనే 4/2 శ్లోకం చెప్తుండడం (షట్కాండాని తథోత్తరమ్).
- 2) రామాయణరచనలో ప్రతి వెయ్యి శ్లోకాలకీ ఒక్కొక్క బీజాక్షరం చొప్పున ఉండేలా చేసికోవలసినదిగా గాయత్రీ మాతని విష్ణువు ఆదేశించాడు. గాయత్రీ బీజాక్షరాల 24 కాబట్టి, రామాయణం యుద్ధకాండ వఱకే అయ్యి ఉంటే 20 బీజాక్షరాలే రామాయణంలో వాడబడి, మిగిలిన నాలుగిటికీ స్థానం లేకుండా పోయుండేది. అలా కాక ఉత్తరకాండతో 24 బీజాక్షరాలూ సరిపోతుండడం. (గాయత్రీ బీజాక్షరాలున్న శ్లోకాలు చివర్లో ఉన్నాయి).
- 3) శ్రీమద్రామాయణకథని లోకానికి ప్రచారం చేసేందుకు వాల్మీకి మహర్షి ఏ కుశీలవులని ఎన్నుకున్నాడో, ఆ యిద్దఱూ ఉత్తర కాండలోనే కన్పిస్తూ ఉండడం, వారిద్దఱినీ పరిచయం చేయకుండా గ్రంథాన్ని ఆపుచేయ వలసిన అవసరం వాల్మీకికి లేకపోవడం - ఆపు చేసిన పక్షంలో రాముని పుత్రులెవరో లోకానికి తెలిసే అవకాశమే లేకపోవడం. ఆపు చేసిన పక్షంలో సీతారాములు వైకుంఠానికి వెళ్లిన విధానం, కుశీలవుల పట్టాభిషేకం..... ఎవరికీ తెలిసేవి కాకపోవడం.
- 4) వైకుంఠం నుండి సీతారాముల్ని భూలోకానికి తెచ్చిన పిమ్మట తిరిగి వారిని రావణ వధ అయ్యాక యథాస్థానానికి పంపించి కథని ముగింప వలసిన, కనీస ధర్మం - కర్తవ్యం వాల్మీకి మహర్షిపై ఉండడం.
- 5) శ్రీమద్రామాయణాన్ని రచింపవలసినదిగా వాల్మీకిని బ్రహ్మ ఆదేశిస్తూ (రామస్య చరితం సర్వం కురు త్వమ్) మొత్తం రాముని చరితాన్ని వ్రాయవలసిందిగా పల్కడం.
- 6) ఇప్పటివఱకూ జరగనిది కూడా నీకు తెలియడమే కాక, పాత్రల మనసులలోని అభిప్రాయాలు కూడా అర్థమౌతాయని వాల్మీకితో బ్రహ్మ పలికిన కారణంగా, యుద్ధకాండ వఱకూ జరిగిన అంశాలే వాల్మీకి వ్రాయగలిగాడు. 'జరగనివి కూడా చెప్పగల జ్ఞానం నీకు లభిస్తుంది' అని బ్రహ్మ అన్న వాక్యానికి ఆధారం, (వాల్మీకి ఉత్తరకాండని వ్రాయని పక్షంలో) మఱొక్కడూ లభించకపోయే పరిస్థితి ఏర్పడుతూ ఉండడం.

- 7) శ్రీమద్రామాయణంలో కుండలినీ శక్తి మొదటి నుండి 'చివరి' వఱకూ నిరూపింపబడుతూ కన్పిస్తుంది కాబట్టి, కుండలినీకి అతి ప్రధానమైన చక్రాలు 7 కాబట్టి, అందులో చిట్టచివరిదైన సహస్రారమనే చక్రం శరీరానికి ఉత్తర భాగంలోనే (తలమాడు భాగం) ఉంటుంది కాబట్టి అదే పేరుపై ఉత్తరకాండమని వాల్మీకి వ్రాసి ఉంటాడని నిశ్చయించడం.
- 8) రాముణ్ణి విడిచి ఉండలేని సీతమ్మ, సూర్యుడూ కాంతీలా కలిసిపోయే సీతారాములలో ఒకరైన సీతమ్మ, తన యింట కొంత కాలం ఉండడమే కాక కవలలను కూడ తన ఆశ్రమంలోనే కన్నదని చెప్పుకోగలిగిన మహాదృష్టం వాల్మీకికి కలిగితే, ఆ అదృష్టాన్ని వాల్మీకి వ్రాయదలచి వ్రాయడం ఇక్కడ జరిగింది. ఈ అన్ని రుజువులు వాల్మీకి మహర్షి ఉత్తరకాండని వ్రాసాడనే విషయాన్ని ధ్రువపఱుస్తాయి.

'ఉత్తరకాండ అనే పేరులోని విశేషం'

రామచంద్రుని బాల్యవిశేషాలు వివరించినది బాలకాండ కాగా, అయోధ్యా విశేషాలని చెప్పేది అయోధ్యాకాండం అయితే, అరణ్యంలో మహర్షులంతా అరణి మధించి యాగాలు చేసి సాధించిన అద్భుత తపోవిశేషాలని తెల్పేది అరణ్య (అరణ్య) కాండ కాగా, కిష్కింధానగర ప్రాంతంలో జరిగిన విశేషాలు కిష్కింధాకాండ కాగా, ఎన్నెన్నో సౌందర్యాలున్న (నా సుందరకాండ గ్రంథంలో (24 విశేషాలు) వివరించడం జరిగింది) కారణంగా సుందరకాండ కాగా, యుద్ధ విశేషాలని తెల్పే కాండ యుద్ధకాండ అయింది. అలాగే ఉత్తరకాండ అనే పేరుని కూడా మహర్షి అర్థవంతంగానే పెట్టాడు.

- 1) శ్రీమద్రామాయణమంతా వాల్మీకి కళ్ల ఎదుటే జరిగింది. ఇక మీదట జరగబోయేది 'ఏదో, అది 'ఉత్తరకాండ.'
- 2) రావణవధ అనే ఏ ముఖ్యకార్యం ఉందో దాన్ని చేయడం వఱకూ ఉన్న కథ పూర్వకాండం అయితే, ఆ మీదట జరిగినది కాబట్టి 'ఉత్తరకాండ.'

- 3) శ్రీమద్రామాయణంలో యుద్ధకాండ వఱకూ ఏ అనుమానం కల్గినా రావణునకున్న శాపాలూ - ఇంద్రజిత్తు గొప్పదనం - మొదలైన వాటికి ఉత్తరాలు (సమాధానాలు) దొరికే కాండ ఏదో అది 'ఉత్తరకాండ.'
- 4) యుద్ధంలో మరణించిన ఎందఱెందఱో రాక్షసులకి ఉత్తరక్రియలు జరిగే కాండ ఏదో అది 'ఉత్తరకాండ.'
- 5) భూగోళానికి అతల, వితల, సుతల, తలాతల, మహాతల, రసాతల, పాతాలమనే 7 లోకాలూ "క్రిందుగా" అంటే దక్షిణపు దిక్కున ఉంటే, పైనున్న 7 లోకాలకూ కూడ ఉత్తరపు వైపుకు సీతారామ ప్రయాణం సాగే కాండ ఏదో అది 'ఉత్తరకాండ'.
- 6) దక్షిణ దిక్కున ఉన్న లంకని జయించి ఉత్తరపు దిక్కున ఉన్న అయోధ్యని చేరి పట్టాభిషిక్తుడైనా ఇంకా వెళ్లవలసి ఉన్న ఏ ఉత్తర దిక్కు ఉందో (వైకుంఠం) ఆ ఉత్తరానికి సీతారాములు వెళ్లే విశేషాన్ని తెల్పే కాండ ఏదో అది 'ఉత్తరకాండ.'
- 7) గాయత్రీ మంత్ర బీజాక్షరాలు ప్రతి కాండంలోనూ ఉన్నాయి. కాని కాండ మొదటి - శ్లోకంలో మొదటి అక్షరం గాయత్రీ బీజాక్షరంగా అయిన కాండలు రెండే రెండు. (1) బాలకాండ ప్రథమ శ్లోక ప్రథమ బీజాక్షరం (త). (2) ఉత్తరకాండ ప్రథమ శ్లోకం ప్రథమ బీజాక్షరం (ప్ర). మొదటి - చివరి కాండాల్లో మాత్రమే కన్పించే ప్రముఖులు 'విశ్వమిత్రుడు - జనకుడు - కేకయ మహారాజు' అనే ముగ్గురు మహాతపస్వులూను.
- 8) సీతారామ లక్షణ భరత శత్రుఘ్నంజనేయులే కాక రామపక్షాన పోరాడిన వానరయోధులందఱినీ కూడా జీవింపచేసి వారందఱికి ఉత్తరలోకానికి పోయే అనుగ్రహాన్ని ఇచ్చే కాండ 'ఉత్తరకాండ.'
- 9) రాముని చేతిలో హతులై, అలాగే తన తమ్ముల చేతిలో కూడా మరణించిన ఎందఱో రాక్షసులు ఉత్తరలోకానికి పోయే అర్హతని కలిగించిన కాండ 'ఉత్తరకాండ'.
- 10) తనని నమ్ముకొని, తనతోడిదే లోకంగా భావించి వెంట వచ్చిన అయోధ్యా జనులందఱికి, ఉత్తరలోకాలని ప్రసాదించిన కాండ 'ఉత్తరకాండ'.

ఉత్తరకాండ కథా ప్రారంభము

ఎంతపని చేసావు రామా!

ప్రాప్తరాజ్యస్య రామస్య రాక్షసానాం వధే కృతే।

అజగ్ము ర్మునయ స్సర్వే రాఘవం ప్రతినందితుమ్॥

శ్రీరామచంద్రుడు పట్టాభిషిక్తుడయ్యాడు. పరిపాలన ధర్మబద్ధంగా సాగుతోంది. తమకిక ఏ బాధలూ రాక్షసుల వలన లేకపోవడంతో పరమానందపడ్డ మహర్షులంతా ఒక్కమాటుగా ఆ రామచంద్రుణ్ణి చూడవచ్చారు.

తూర్పున ఉండే కౌశికుడు, యవక్రీతుడు, గార్గ్యుడు మొదలైనవారూ, దక్షిణంలో ఉండే నముచి, ఆత్రేయుడు, అగస్త్యుడు, మొదలైనవారూ, పశ్చిమంలో ఉండే కవశుడు, ధౌమ్యుడు మొదలైనవారూ, ఉత్తరంలో నిత్యం ఉండేవారూ - సప్తర్షులు అని ప్రసిద్ధి పొందినవారూ అయిన వశిష్ఠ - కాశ్యప - అత్రి - విశ్వమిత్ర - గౌతమ - జమదగ్ని - భరద్వాజలూ ఒక్కమాటే వచ్చి రాక్షసబాధ తొలగించినందుకై రాముణ్ణి ప్రశంసించడం ప్రారంభించారు. (వశిష్ఠః కాశ్యపోఽథాత్రిః విశ్వమిత్రః స గౌతమః జమదగ్ని ర్భరద్వాజ స్తేఽపి సప్తర్షయ స్తథా॥ సప్తర్షుల జాబితాని వాల్మీకి చెప్పాడిక్కడ. ఇదే ప్రమాణం). ఈ శ్లోకం చాలా గట్టిది.

మహర్షులంతా రాముణ్ణి పొగుడుతూన్నట్లుగా పైకి అనిపిస్తోంది. కాని అది నిజం కాదు. మహర్షులనే రాముడు పొగడాలి. 'గర్భభూతా స్తపోధనాః' మహర్షులంతా శ్రీమహావిష్ణువు రక్షణలో సుఖంగా ఉండవలసిన వాళ్లు. కాబట్టి వారిని రక్షించుకోవడం ఆయన కర్తవ్యాలలో ఒకటి. ఆయన తన కర్తవ్యాన్ని నెరవేటిస్తే దానికి ప్రశంసించాలా? ఏదైనా కర్తవ్యం కాని విశేషమైనదేదో చేస్తే ప్రశంసించాలి. పోనీ! వీరు ప్రశంసిస్తూంటే ఆయన ఎందుకు అంగీకరిస్తున్నాడు మరి? అది నిజానికి ప్రశంస కాకపోవడం బట్టి. ఎలాగో చూద్దాం.

మహావిష్ణువు మానవుని అవతారం ఎత్తాడు. విశ్వామిత్రుడు బల - అతీబల విద్యలతోపాటు సర్వ అస్త్రమంత్రాలనీ కూడ ఉపదేశించాడు. ఆ మంత్రాలన్నీ ఫలితానికి రావాలంటే 14 సంవత్సరాల కాలం - ఆ మంత్రాలకి పురశ్చరణం (మననం) అవసరం. అందుకే 14 సంవత్సరాలూ అరణ్యాలలో గడిపాడు. ఉత్తమ ప్రదేశాలలో చేసిన మంత్రమననం, తొందరగా ఫలితానికి వస్తుంది కాబట్టే, ఎందఱెందఱో మహర్షులు తపస్సు చేస్తూనే శరీరాలని జీర్ణం చేసికొన్న దండకారణ్యంలోనే చాలకాలం మంత్ర మననాన్ని రాముడు చేసాడు. రాక్షస సంహారం కోసం అగస్త్యమహర్షి తన తపశ్శక్తి నంతనీ నిక్షిప్తం చేసిన ఖడ్గాన్నీ ఇతర ఆయుధాలనీ ఇచ్చాడు. అరణ్యంలో సుతీక్ష్ణుడు, శరభంగుడు మొదలైన మహర్షులు తమ తపశ్శక్తులని రామునికే ధారాదత్తం చేసారు. ఇంతకుముందే పతివ్రతా శిరోమణి అయిన అహల్య, వీరపురుషుడూ - ఆవేశావతారమూర్తి అయిన పరశురాముడూ కూడ తమ తపశ్శక్తులని ధారపోయగా, సీతమ్మ స్వయంగా నిరాహారిణియై లంకలో ఉండి తపస్సుని ఆర్జించి, రామచంద్రునికి చూడామణిలో నిక్షిప్తం చేసి పంపింది. ఇంత తపశ్శక్తి ఉంటే తప్ప రావణుణ్ణి గెలవడం రామునంతటి వానికి అసాధ్యమయిందంటే వాని తపశ్శక్తి తీవ్రతని తెలిసికోవచ్చు. ఇంతటి రావణ వధకి నిజంగా తోడ్పడినది మహర్షుల తపశ్శక్తి తప్ప రాముని పరాక్రమం కానేకాదు గదా! (ఈ విధమైన విశేషాలన్నింటినీ వివరంగా హేతుబద్ధంగా ముద్రితమైన నా బాల అయోధ్య సుందరకాండల గ్రంథాలని చదివితే తెలిసికోవచ్చు) మఱి ఎందుకని మహర్షులు రాముణ్ణి ప్రశంసించాలి?

ప్రజల నుండి పన్నుల రూపంలో తీసికొన్న ద్రవ్యాన్ని ప్రజా సంరక్షణానికే ప్రభుత్వం వెచ్చించడం ఎలా ధర్మమో, అలాగే ఋషుల నుండి తీసికొన్న తపశ్శక్తిని లోకక్షేమం కోసమూ, ఋషులు తపస్సు చేసి లోకాన్ని రక్షించేందుకు వీలుగా వారిని రక్షించడం (రాక్షస బాధ మొదలైనవి లేకుండా) కోసమూ రాజు వెచ్చించాలి. అందుకే తనకిచ్చిన తపశ్శక్తిలో కొంతని పాదుకలలో నిక్షిప్తం చేసి నందిగ్రామంలో ఉంచి అయోధ్య - తత్పరిసర ప్రాంతానికి బాధలేకుండానూ, దూతగా వెళ్ళిన కాలంలో కూడా హనుమంతునికి బాధలేకుండా అంగుళీయకంఠో నిక్షిప్తం చేసి ఇవ్వడం వ్యూహానూ, (ఆ తల్లి కూడా తిరుగు

ప్రయాణంలో ఆంజనేయునికి కష్టం కలుగకుండా చూడామణిలో తన తపశ్శక్తిని ఉంచి పంపించడం ద్వారానూ).....ఇలా అతిభద్రంగా లోక క్షేమాన్ని గమనించినందుకూ తద్వారా తమ నుండి (ఋషుల నుండి) తపస్సుని గ్రహించుకొనేలా చేసికొన్నందుకూ, రాముణ్ణి వారంతా అభినందించారు. లోకంలో కూడా ఉద్యోగాన్ని తానే ఇచ్చినా, ఎదుటి వ్యక్తి సక్రమంగా పనిచేసి అధికారి మెప్పు పొందితే, ఉద్యోగ దాత కూడా ఆ ఉద్యోగిని అభినందించడా? అదే ఇక్కడ జరుగుతోంది. రావణ వధ నిమిత్తం తమ తపశ్శక్తిని ధారపోసిన పిమ్మట నుండి రాముని పట్టాభిషేకం వఱకూ తాము ఆర్జించిన తపశ్శక్తి ఇంకా తమవద్ద ఉండనే ఉంది. పట్టాభిషిక్తుడైన రామునికి ఆ తపశ్శక్తిని కూడా ధారపోస్తే రాజ్యం ధర్మబద్ధంగా నడుస్తుంది కదా? ఆ పని చేద్దామని ఇందఱూ వచ్చారు. వాక్కుద్వారా ఆశీర్వాదిస్తే చాలు తపశ్శక్తి రామునికి చేరి తీరుతుంది. ఇళ్లలో కూడా పిల్లలు పాదాభివందనం చేయడమూ తలిదండ్రులు ఆశీర్వాదించడమూ కూడ ఇందుకేగా! ఏ మాత్రపు దైవపూజా చేయనివాని ఆశీర్వాచనపు వాక్కు గాలిలో కలిసి పోతుంది తప్ప ఫలితాన్నీయదని వేఱే చెప్పాలా! కాబట్టి మనపిల్లలనైనా మన ఆశీర్వాచనం ఫలించేంతటి తపస్సు (దైవపూజ)ని కనీసం మనం చేయవలసి ఉంది.

తూర్పు - దక్షిణ - పశ్చిమ - ఉత్తర దిక్కుల నుండి మహర్షు లందఱూ వచ్చారుట. ఎప్పుడూ కదలడానికి వీలులేని అగస్త్యుడు కూడా వచ్చాడుట. కాని చిత్రమేమంటే ఈ వచ్చిన వారిలో వాల్మీకి మహర్షి కన్పడడు. 'అందఱూ వచ్చారు' అనే మాటలో 'వాల్మీకి కూడా వచ్చి ఉంటాడు' అని అర్థం చేసుకోవచ్చు గదా! అని అనవచ్చు. శ్రీమద్ రామాయణాన్ని లోకానికి అందిస్తూ రామకృపా సంపూర్ణ పాత్రుడైన వాల్మీకి మహర్షికి రామునివద్ద ఆమాత్రపు ప్రత్యేకత లేదా? ఉండరాదా? వాల్మీకి రాకపోవడంలోనే విశేషం ఉంది. ఇది తెలియాలంటే పై శ్లోకపు అర్థాన్ని పట్టిపట్టి చూడాలి. మహర్షుల లో భావాన్ని చూడాలి.

ప్రాప్తరాజ్యస్య రామస్య - రాజ్యం పొందిన రామునికి అని దీని అర్థం. రామచంద్రా! వైకుంఠానికి అధినేతవయిన నువ్వు రావణ వధ కోసం భూలోకానికి వచ్చావు. అయోధ్యలో ఎక్కడ పట్టాభిషేకం నీకు

జరిగిపోయి రావణ వధకి వెళ్లవో అని, రావణ వధకి ముహూర్తాన్ని పెట్టాం. పట్టాభిషేకం ఆగి దండకానికి నువ్వు బయలుదేరావని మేం లోలోపల ఎంతో ఆనందపడి. అప్పటికి ఆ గండం తప్పిందనుకున్నాం. నువ్వు జాగ్రత్త పడుతూనే భరతునిమాటని వినకుండా చిత్రకూటంలోనే ఉండిపోయావు. అలాగే వాలిని చంపి ఆ కిష్కింధారాజ్యాన్ని ముట్టకుండా సుగ్రీవునికీ, రావణుణ్ణి చంపి లంకా రాజ్యాన్ని విభీషణునికీ ఇచ్చేసావు. ఇంత చేయడానికీ కారణం మళ్ళీ నువ్వు వైకుంఠానికి వెళ్లవలసి ఉండటమే కదా! నువ్వు భూలోక రాజ్యానికి రాజువైతే వైకుంఠ ప్రయాణం ఎలా కుదురుతుంది? ఇంతవఱకు బాగానే ఉంది కాని, లంకని విభీషణునికీ ఇచ్చి నువ్వు మళ్ళీ అయోధ్యకి రాజువై వైకుంఠానికి వెళ్లే వీలు లేకుండా చేసికొన్నావు గదా! అందుకే మేం కొంతగా చింతిస్తున్నాం.

రాక్షసానాం వధేకృతే 'అందఱు రాక్షసులనీ చంపి' అని అర్థం. ఏ ఒక్క రాక్షసుడు మిగిలినా వాణ్ణి వధించాలనే వంకతో మళ్ళీ అయోధ్యా సింహాసనం నుండి దూరం కావచ్చు. కాని - రాక్షసానామ్ - అందఱినీ చంపేసావు గదా! వాళ్లని వధించకుండా 'మందలించినా' మఱేం చేసినా మళ్ళీ అయోధ్యని విడిచే అవకాశం లభించేది గదా! అలా చేసేసావేమిటి?

అందుకే మా అందఱికి ఆశ్చర్యంగా ఉంది. ఇప్పటివఱకు నీ ఆలోచనలన్నీ మాకు తెలిసాయి గాని ఈవిధంగా చేసి అయోధ్యలో సింహాసనంలో రాజుణ్ణి పాల్పడడంలోని ఔచిత్యమూ, వైకుంఠానికి ఎలా వెళ్లదలిచావో ఆ రహస్యమూ మాకు బోధపడడం లేదు. ఆ కారణం చేతనే తెలిసికోదలచి, అభినందించవలసికూడా ఉంది కాబట్టి, ఆ వంకతో వచ్చాం. ఒక్కళ్లం కాదు. అందఱం వచ్చాం.

ప్రతినందితుమ్ - నిన్ను ప్రతినందించడానికి వచ్చాం. అభినందనానికీ ప్రతినందనానికీ కొద్దిభేదం ఉంది. (వాది - ప్రతివాది, ఉత్తరము - ప్రత్యుత్తరము, ధ్వని - ప్రతిధ్వని ఇలా 'ప్రతి' అనే ఉపసర్గ చేరితే కొద్ది అర్థంలో మార్పుంటుంది సంస్కృతంలో). కాబట్టి ఓ రామా! లంకా యుద్ధంలో విజయాన్ని పొంది అయోధ్యలో చిక్కుకుని ఎంతపని చేసావయ్యా!! అనే ఆలోచనకూడా లోపల ఉంది.

ఇంతకీ మహర్షులంతా కట్టకట్టుకుని రావడానిక్కారణం సీతారాములు తిరిగి ఎలా వైకుంఠానికి వెడతారో తెలుసుకుందామనే. రాముడు కూడా వారి పొగడ్తలని వింటున్నది కూడా ఈ రహస్యాన్ని రహస్యంగా ఎవరికి వారికి, వారువారు తపస్సు చేసికొనే సమయాల్లోనే అర్థమయ్యేలా చేయాలనే.

వాల్మీకి మహర్షి మాత్రం రాకపోవడానిక్కారణం వాల్మీకికి ఈ రహస్యమేదో ఎంతో ముందుగా తెలియడమే. అందుకే ఆయన రావణ వధతో పాటు సీతా పరిత్యాగం కూడా ప్రధానాంశంగా ఉన్న శ్రీమద్రామాయణగ్రంథానికి ఈ పేరు పెట్టక ముందు 'సీతాయాశ్చరితం మహత్' అనే పేరుని కూడా పెడితే ఎలా ఉంటుందని ఆలోచించాడు. 'సీతాదేవి యొక్క గొప్పదైన చరిత్ర' అని ఈ పేరుకి అర్థం. ఇక్కడ 'సీత' అంటే స్త్రీకి ప్రతీకగా గ్రహించాలి.

శ్రీమద్రామాయణంలో స్త్రీకి ప్రాధాన్యం

బంతి ఆటలో ఒకరు బంతిని తన్నితే అది ఆగిపోయే దశలో వేటొకరు దానిని తన్ని మఱికొంత దూరం పోయేలా ఎలా చేస్తారో అలాగే శ్రీమద్రామాయణ కందుకం (బంతి) ఎక్కడికక్కడ ఆగిపోతూ ఉంటే ఆగిపోబోయే ప్రతి దశలోనూ ఒక్కొక్క స్త్రీ వచ్చి ఆ రామాయణ కథని ఆగిపోకుండా నడిపిస్తుంది.

ఈ విషయాన్ని ఇక్కడ ప్రస్తావిస్తూ ఉండడానికి కారణం సింహాసనంలో చిక్కుకుపోయి రాముడు రాజైన ఈ దశలో రామాయణ కథ ఆగిపోతూ ఉంటే స్త్రీ అయిన సీతమ్మ ఎలా కథని మళ్ళీ నడప బోతోందో చెప్పడానికి. శ్రీమద్రామాయణ భారతాలని ఏ మాత్రమూ సరిగా చూడనివారే ప్రాచీన ఇతిహాసాల్లో స్త్రీకి ప్రాధాన్యం లేదని చెప్తారు. చూద్దాం శ్రీమద్రామాయణంలో స్త్రీ ప్రాధాన్యం ఎంత ఉందో!!

రావణ వధని ఎలా చేయాలా? అని శ్రీమహావిష్ణువు ఆలోచిస్తూంటే 'నేను ముందుగా భూలోకానికి వెడతాను' అని పలికి వేదవతీ రూపంలో లంకకి వచ్చిన స్త్రీ సీత.

పుత్రకామేష్టి యాగాన్ని దశరథుడు చేయించవలసి ఉన్నప్పుడు ఋష్యశృంగుడు అవివాహితుడైన కారణంగా అనర్హుడైనప్పుడు, అతనికి భార్యయై కథ నడిపించిన ఇల్లాలు స్త్రీ శాంతాదేవి.

పుత్రకామేష్టి అయ్యాక విష్ణువు జన్మించదలిచినది పురుషుడైన దశరథుని సంబంధం లేక స్త్రీ గర్భాలలోనే. నలురు పిల్లు కలిగాక రామాయణ కథ ఆగిపోతూంటే మళ్ళీ కథని తన వధతో ముందుకు నడిపినది స్త్రీ తాటక.

తాటకావధతో కథ ఆగిపోకుండా చేసిన స్త్రీ అహల్య. ఆ మిదట కథని నడిపించిన ఇల్లాలు జానకి. అయోధ్యకి రాగానే కథ ఆగిపోకుండా చేసిన స్త్రీ మంధర. ఆమె మాటలు విని రాముణ్ణి పంపించి కథ నడిపిన స్త్రీ కైకమ్మ. అరణ్యానికి వెడుతూన్నప్పుడు ధైర్యం చెప్పి పంపించిన ఇల్లాలు 'అనసూయ'. అరణ్యంలో 13 ఏళ్ళు గడిచిపోగా ఏం చేయాలో తోచక రాముడున్న దశలో రావణునితో విరోధాన్ని కల్పించి రక్షించిన స్త్రీ 'శూర్పణఖ'. తనని తానే అపహరించుకొనబడేలా చేసికొని కథని కొవసాగ జేసిన పతివ్రతా స్త్రీ సీతమ్మ. ఆ మిదట కథని జరిపిన స్త్రీ 'శబరి'.

వారికి సుగ్రీవునితో విరోధాన్ని ఏర్పడేందుకు అవకాశమిచ్చి కథ నడిపించినది సుగ్రీవ భార్య 'రుమ'. వానరులంతా సీతమ్మాని వెదకడానికి వెళ్లగా ఒక గుహలో చిక్కుకొని పోయిన సందర్భంలో కథని నడిపించడానికి గుహనుండి ఇవతలకు వారివందఱునీ తెచ్చి చేర్చిన స్త్రీ 'స్వయంప్రభ'.

అంజనేయుడు లంకకి వెడుతూన్నప్పుడు పైకి పరీక్ష పెడుతూన్నట్లుగా లోపల సహాయపడ్డ స్త్రీ 'సురస'. లంకా రాక్షసులకి తాను మరణించి జ్ఞానోదయం కల్గింపదలచి విఫలురాలైన స్త్రీ 'సింహిక'. లంకా రహస్యాన్నీ, రావణ మరణాన్నీ ముందుగానే చెప్పిన స్త్రీ 'లంకిణి'. తన కలని చెప్పి సీతకీ, హనుమకీ, రాక్షస స్త్రీలకీ ఊపిరినిచ్చిన స్త్రీ 'త్రిజట'. లంకలో ఉన్న సీతకు అనుక్షణం ధైర్యాన్ని ఇచ్చిన స్త్రీలు 'సరమ, అనల' (విభీషణుని భార్య - పుత్రిక).

ఇంతదాకా స్త్రీ ప్రాధాన్యం కన్పించింది గదా! ఇక్కడితో ఆగిపోతుందా? ఉత్తరకాండ కథని నడిపించే ఇల్లాలు కూడ సీతమ్మే. స్త్రీయే. తాను వైకుంఠం నుండి ముందుగా వేదవతీ రూపంలో వచ్చింది. మళ్ళీ వెళ్ళేప్పుడు కూడ తానే వైకుంఠానికి ముందుగా చేరవలసి ఉంది. అందుకే తనకు తాను ఋషిపత్నులని చూడదలచి ఉన్నాననే ఒక కోరికని స్పష్టంగా వెల్లడించబోతోంది ఈ కాండలో. ఇలాంటి కాండని వాల్మీకి వ్రాయలేదంటే ఆశ్చర్యమే కదా!

ఇంద్రజాలం చేసేవాడు తన సంచిలోని వస్తువులనన్నింటినీ నేలమీద పఱచి ఇంద్రజాలాన్ని చూపి ఆ ప్రదర్శన అయిపోయాక ఎలా పఱచిన వస్తువుల నన్నింటినీ ఒక వరుసలో సంచికలోనికి మళ్ళీ పంపించివేస్తాడో, అలాగే శ్రీమద్రామాయణ పాత్రధారులంతా యుద్ధకాండతో ప్రదర్శనం ముగిసింది కాబట్టి ఇక మళ్ళీ తమతమ ప్రదేశాలకి వెళ్ళవలసి ఉన్నారు గదా!

ఇదేకదా జగన్నాటకం అంటే. ఇది నాటకం కాబట్టి ఆ పాత్రని పంపేటప్పుడు ఒక చిన్న సంఘటనని కల్పించాల్సింది. అలా సీతమ్మ కల్పించిన సంఘటనలు రెండే రెండు శ్రీమద్రామాయణంలో. ఆ రెండే ఆమె కోరికలు. ఒకటి అరణ్యకాండలో అరణ్యంలో ఉన్నప్పుడు తనకి లేడి కావాలని అడగడం. దానితో ఆమె భర్తని ఎడబాసింది. మళ్ళీ ఉత్తరకాండలో అయోధ్యలో ఉన్నప్పుడు ఋషిపత్నులని చూడాలని ఉందని కోరడం. (ముందురాబోతోంది). దీనితో ఆమెకి మళ్ళీ భర్తతో వియోగమే సంభవిస్తోంది.

అడక్క అడక్క ఆమె తన భర్తని రెండే రెండు పరాలు అడిగింది. ఆ రెండే ఆమెకు భర్త వియోగాన్ని కల్గించాయి. ఇది పైకి కన్పించే కథ. అంతర్థార్థం అది కాదు. రావణుడు తనని అపహరించుకొని లంకకి తీసికొని వెళ్ళకపోతే రామునికి రావణుణ్ణి వధించే ఉపాయం, అవకాశమూ లేక అవతారప్రయోజనమే ఉండిఉండేదికాదు. అలాగే ఉత్తరకాండలో కూడా ఆమె ఋషిపత్నులని చూడదలచానని అడక్కపోతే ఆమెని వైకుంఠానికి పంపేందుకు రామునికి తగిన కారణమూ, అవకాశమూ ఉండి ఉండేదికాదు. ఇంతలోతుగా ఆలోచించినవాడూ, రాముని సంపూర్ణ కృపకు పాత్రుడూ వాల్మీకి మహర్షి కాబట్టే శ్రీమద్రామాయణ కథని వ్రాయనూ గలిగాడు- ఈనాడువచ్చిన మహర్షులందరితోనూ రాకుండా ఉండనూ గలిగాడు.

ఋషిపత్నులని దర్శించాలని సీతమ్మ ముందునాటికి కోరబోతోంది. ఏ వాల్మీకి మహర్షి మాత్రం నేడు రాలేదో, ఆయన ఆశ్రమానికి దగ్గరలోనే సీతమ్మని దింపిరమ్మని, రాముడు ఆజ్ఞని ఈయబోతున్నాడు కూడ. ఆవాల్మీకి కూడా నేడు వచ్చి ఉంటే రాముడూ వాల్మీకి కూడబలుక్కున్నారనే అపనింద రావచ్చు. రెండవది వాల్మీకి రాకపోయినా యథార్థమైన తపస్సుచేసే వాల్మీకికి, రాముని హృదయం రామునికి తోచినంత స్పష్టంగా తెలుస్తుందని మనం భావించనూ వచ్చు. ఈ శక్తి వాల్మీకికి తపశ్శక్తి ద్వారా వచ్చి ఉండవచ్చు. బ్రహ్మ అనుజ్ఞ వలన కూడా వచ్చి ఉండవచ్చు. 'ప్రకాశం యది వా రహః అనా గతం చ యత్కించిత్.....' 'పైకి కన్పించేదీ, లోపల రహస్యంగా అనుకున్నదీ, జరిగినదీ, జరుగబోయేదీ కూడ నీకు తెలుస్తుంది!' అని వాల్మీకితో బ్రహ్మ అంటూ వాల్మీకికి ఆ శక్తిని అనుగ్రహించాడు. (బాలకాండ 3వ సర్గ)

మొత్తం మీద తేలినదేమంటే, సీతారాములు రావణవధ అయిపోయిన పిమ్మట తామూ తమ వారూ ఎలా వైకుంఠానికి వెళ్ళాలా? అనే ఆలోచనలతో ఉన్నారనీ దానికి తమ వంతు సహాయాన్ని ఎలా చేయాలా? అని మహర్షులు భావిస్తున్నారనీ - వీటితోపాటు శ్రీమద్రామాయణంలో యుద్ధకాండ వఱకూ ఏ అనుమానం ఎక్కడ కల్గినా సమాధానాలని చెప్పగల సర్గగా ఒకటి ఉండాలని వాల్మీకి భావించి ఉత్తరకాండని వ్రాసినట్లూను. 'ఉర్ధ్వమూల మథశ్శాఖ మశ్వత్థం ప్రాహరవ్యయమ్'..... అన్నట్లు ముందు జరిగిన వేదవతీ కథ మొదలైనవన్నీ ఉత్తరకాండలో మహర్షి వ్రాసాడు. వ్రేళ్లు భూమిలో ఉండి చెట్టుపైకి కన్పిస్తూ ఉండడం లోకంలో చూస్తాం. కాని ఆధ్యాత్మిక విషయాల విషయంలో మాత్రం మూలం పైకి ఉంటుంది. ఆ చెట్టుకి సంబంధించిన కొమ్మలు - ఆకులు క్రిందికి వ్రేలాడుతూ ఉంటాయిట. ఇక్కడ శ్రీమద్రామాయణపు ఉత్తరకాండమే దీనికి సాక్ష్యం కదా!

రామా! రావణుని కంటే ఇంద్రజిత్తుని చంపడం గొప్ప సుమా!

మహర్షులంతా ఆశీర్వదించాక అగస్త్యుడన్నాడు. రామా! రావణుని కంటే ఇంద్రజిత్తుని వధించడమనేది చాలా గొప్ప సుమా!

అని. రామునికి ఆశ్చర్యం వేసి (శక్యం యది మయా శ్రోతుం న
ఖల్వాజ్ఞాపయామి వః! యది గుహ్యం న చే ద్వత్తుం శ్రోతు మిచ్ఛామి
కథ్యతామ్|| కథం చ బలవాన్ పుత్రో న పితా తస్య రావణః?)
మహర్షీ! చెప్పవచ్చుననిపిస్తే, రహస్యం కాకపోతే, దీన్ని అజ్ఞాగా
భావించక ఇంద్రజిత్తు ఆ రావణుని కంటే ఎలా గొప్పవాడో వినాలని
ఉంది అన్నాడు (ఇలాంటి గ్రంథాలు చదివితే పెద్దలతో ఎలా
మాట్లాడాలో నేర్చుకోగలం).

అగస్త్యుడు చెప్పడం ప్రారంభించాడు.

బ్రహ్మ మానస పుత్రుడూ, బ్రహ్మర్షి అయిన పులస్త్యుడు,
తృణబిందుడనే రాజర్షి ఆశ్రమంలో తపస్సు చేసికొంటూ ఉండేవాడు.
ఆ ఆశ్రమం చాల సొంపుగా ఉండడంతో దేవ - నాగ - రాజకన్యకల
ఆటపాటలకి స్థానం కాసాగింది. దీనితో పులస్త్యునికి తపోభంగం
జెతూండేది. ఇది సహింపలేక ఒకనాడాయన ఇలా శపించాడు. 'నా
కంటి చూపులో ఎవరు పడితే వారికీ, నన్ను చూడవచ్చిన వారికీ,
గర్భం వస్తుంది' (యా మే దర్శనమాగచ్ఛేత్ సా గర్భం ధారయిష్యతి)
అని. ఈ విషయం తెలియని తృణబిందు రాజర్షి పుత్రిక ఆయనను
దర్శించింది.

కొంత సేపటికే తృణబిందుడు తన పుత్రికతో వచ్చి
విషయాన్ని విన్నవించి 'ఈమెని భిక్షగా స్వీకరించండి. తపస్సు చేసి
చేసి అలసిపోయే మీ శరీరానికి సేవ చేసేందుకు స్వీకరించండి' అని
ప్రార్థించాడు. (భిక్షాం ప్రతి గృహాణేమాం మహర్షే! స్వయముద్యతామ్
తపశ్చరణ యుక్తస్య శ్రామ్యమాణేంద్రియస్య తే శుశ్రూషణపరా నిత్యం
భవిష్యతి న సంశయః) స్వీకరించని పక్షంలో ఆ వంశమే అపకీర్తి
పాలౌతుందని భావించిన పులస్త్యుడామెను భార్యగా స్వీకరించాడు.
ఆమె సేవలకి సంతోషించి 'దేవీ! నా - మీ వంశాలకి వంశకర్త అయిన
పుత్రుడు నీకు 'పౌలస్త్యుడు' అనే పేరు గలవాడు పుడతాడు. నిత్యం
నేను వేదాధ్యయనాన్ని చేస్తూంటే వినడం చేత వాణ్ణి విశ్రవుడు
(విశేషంగా వేదాన్ని విన్నవాడు) అని కూడా అంటారు అన్నాడు.
(ఉభయోర్వంశ కర్తారం పౌలస్త్య ఇతి విశ్రుతమ్ - యస్మాత్తు విశ్రుతో
వేదః త్వ యైషోఽధ్యయతో మమ- తస్మాత్ సవిశ్రవా నామ భవిష్యతి

న సంశయః) ఈ విశ్రవుడు ఊహ తెలిసిన దగ్గఱనుండి తపస్సు చేస్తూ భరద్వాజ ముని కూతురు దేవవర్ణిని పెండ్లాడి వైశ్రవణుణ్ణి (కుబేరుడు) కన్నాడు. బ్రహ్మ ఇతణ్ణి ఉత్తర దిక్పాలకునిగా చేసాడు. ఒక దివ్య విమానాన్ని కూడ ఇచ్చాడు.

నిజానికి పులస్తుడు శపించినట్లు కాదు. లోకంలో రేతస్సు అథోముఖం అయితే సంతాన కారణం జెతుంది. యోగులలో అది ఊర్ధ్వముఖంగా ప్రయాణించి కంటికి తేజశ్శక్తినిస్తుంది. ఆ కంటితో ఎవరిని చూస్తే వారికి సంతానప్రాప్తి జెతుంది. ఇక్కడికి కన్యకలే వస్తున్న కారణంగా ఆయన అలా అన్నాడు. ఆ శాపం వంటిది - తనకు తపస్సు చేసికొనే అవకాశమిచ్చిన రాజర్షి కూతురే ప్రాప్తమైనా - ఆ రాజర్షి పులస్తుణ్ణి నిందించడం గాని, శాపాన్ని ఉపసంహరించమని అడగడం గాని చేయలేదు. కారణం మహర్షుల శాపాలు వరంతో సమానాలు గదా! అని. శరీర సుఖం కంటే వంశకర్త అయిన పుత్రుణ్ణి కనడం ఎంత గొప్పదో అని నిరూపించడం ఈ కథా లక్ష్యం. రాముని తండ్రి దశరథుని విషయమూ ఇంతే కదా! పాయసం వలన రాముని పుట్టుక అయింది. (పుట్టడంలోని విచిత్రాలని గూర్చి నా బాలకాండ పుట 40 చూడగలరు).

గర్భిణిగా ఉండి ఆమె వేదాన్ని వినడం వలన ఉత్తమ పుత్రుణ్ణి కన్నదని అగస్త్యుడు చెప్పడానిక్కారణం. రాముని భార్య సీతమ్మ కూడా ముందునాటికి గర్భవతి అయితే ఏత్యం వేదాధ్యయనం జరిగే చేట ఉంచి ఉత్తమ సంతానాన్ని పొందవలసిందని రామునికి పరోక్షంగా సూచించడానికి. భవిష్యత్కాలంలో జరగబోయే సంఘటనని ముందుగా ఊహించి, లేదా రామునికి "ఇలా చేస్తే బాగుంటుందని సూచించి చెప్పడానికి తగినవాడు" అగస్త్యుడే. కారణం - ఆయన వాతాపి - ఇల్వలుడూ వంటి రాక్షసులని చంపిన వాడూ - రామునికి తపశ్శక్తిని ఇచ్చినవాడూ - రాక్షస సంహారానికై కత్తి - ఆయుధాలని అందిచ్చినవాడూ - విశేషించి రావణవధ కాలంలో ఏమీ తోచకుండా నిలబడ్డ రామునికి ఆదిత్యహృదయ మంత్రోపదేశాన్ని చేసి కర్తవ్య నిర్వహణలో తోడ్పడి విజయాన్ని అందించినవాడూ కాబట్టి. ఇంతకీ గర్భవతిని సీతమ్మని ఎక్కడికి పంపించాలి? అని రాముడు తనలో

అనుకుంటూన్న దశలో, నిత్యం వేదాధ్యయనం జరిగే చోటుకి (అంటే పరోక్షంగా వాల్మీకి ఆశ్రమానికి) పంపితే బాగుంటుందని అగస్త్యుడు పరోక్షంగా సూచించాడు ఈ పులస్త్యుని కథని చెప్పి. (అగస్త్యుని గొప్పదనం ఎంతదో ముద్రణ దాతకై ఎదురు చూస్తూన్న నా ఆరణ్యకాండ వ్యాఖ్యలో గమనించవచ్చు)

యక్ష - రాక్షసుల ఉత్పత్తి

“రాక్షసులు నివాసం ఉండేందుకని విశ్వకర్మ త్రికూట పర్వత శిఖరం మీద ‘లంక’ అనే పేరున్న పురాన్ని నిర్మించాడు. ఇంద్రుని అమరావతికి దాదాపు సమానంగా ఉండే ఈ లంకలో తేని సౌకర్యం లేదు. కాని విష్ణువుకి భయపడి రాక్షసులు పాతాళానికి వెళ్లిపోయారు. ఆ లంక ప్రస్తుతం ఎవ్వరూ లేకుండా ఉంది కాబట్టి నువ్వు వెళ్లి సుఖంగా ఉండు” అని విశ్రవుడు తన పుత్రుడు కుబేరునికి ఆజ్ఞనిచ్చాడు. కాబట్టి ఎప్పటి నుండో లంక రాక్షసులదే నిజానికి.

అగస్త్యుడు ఇలా చెప్తూనే ఉన్నాడు. ‘రామా! బ్రహ్మ మొదటిగా నీళ్లని సృష్టించాడు. వాటిని రక్షిస్తాం. (రక్షామః) అన్నవాళ్లు రాక్షసులయ్యారు. వాటిని భక్షిస్తాం (జ(య)క్షామః) అన్నవాళ్లు యక్షులయ్యారు. రాక్షసులలో అహేతి ప్రహేతి ఇద్దఱు పుట్టారు. రెండోవాడు తపస్సుకై పోగా అహేతి, యముని చెల్లెల్ని ‘భయ’ అనేదాన్ని పెళ్లాడి విద్యుత్కేశుణ్ణి కన్నాడు. తనలాటి విప్లవ - దుర్మార్గ లక్షణాలున్న భార్య తనకి కావాలనుకున్నాడు. ‘సాలకటంకట’ అనే తన కూతుర్ని ‘సంధ్య’ అనే రాక్షసి భార్యగా వీనికిచ్చింది. సాలకటంకట ఇంకా నెలలు నిండక మునుపే తన గర్భంలో నుండి పిల్లవాణ్ణి కని మందర పర్వత సమీపంలో వాణ్ణి విడిచి భర్తతో సుఖించడం కోసం వెళ్లిపోయింది. (సంతానాన్ని కని, వారి ఆలన పాలన చూడక భర్త తోడిదే లోకం అనుకున్నవారంతా రాక్షస జాతి వారన్నమాట) పార్వతీ దేవి విమానంలో వెడుతూ ఈ ఏడుస్తూన్న పిల్లవాణ్ణి గమనించి విషయం తెలిసికొని భర్తకి చెప్పింది. బోళాశంకరుడు వెంటనే ఆ పిల్లవానికి చావులేని వరం, వరంతోపాటు ఒక విమానాన్నీ (పిల్లవానికి ఇప్పుడు తేనివి రెండే రెండు ఒకటి ప్రాణరక్షణ రెండవది

అటవస్తువూ కదా! ఆ రెంటినీ ఇచ్చాడన్న మాట) ఇచ్చాడు. పార్వతి ఇంకా జాలిపడుతూ రాక్షస స్త్రీలందఱికి నెలలు నిండిన వెంటనే వయసు వచ్చిన పుత్రులే పుట్టాలని వరాలిచ్చింది. క్రమక్రమంగా సుకేతుడు వయసుకి మించిన దుష్ట లక్షణాలని పొందాడు. వీనికి గ్రామణి అవే గంధర్వుడు తన పుత్రి దేవవతిని భార్యగా ఇచ్చాడు.

రామచంద్రా! వానికి, మూడు రోగాలు పుట్టినట్లుగా మాల్యవంతుడూ - సుమాలీ - మాలీ పుట్టారు. చికిత్స చేయనప్పుడు వ్యాధి ముదిరినట్లుగా వాళ్లలో చెప్పరాని హింసాదృష్టి - అవేశ లక్షణాలూ - అతికామం పుట్టాయి. (నేటి కాలపు చిత్రాలూ నవలలూ ఈ ఇతివృత్తాలతోనే ఉంటూ ఈ లక్షణాలనే నేర్పుతున్నాయంటే మనని రాక్షసులుగా తీర్చి దిద్దుతున్నాయనే గదా భావం!) వాళ్లు బ్రహ్మని గూర్చి తపస్సు చేసి 'అజేయత్వం - పరస్పరానురాగం - ఐకమత్యం' వరాలుగా పొందారు. ముగ్గురూ లంకని రాజధానిగా చేసికొన్నారు.

దేవతల మీదికి యుద్ధాలని ప్రారంభించారు. విష్ణువు మాలిని చంపాడు. ఆ కోపంతో మిగిలిన ఇద్దఱూ విష్ణువు మీదికి వచ్చారు. విష్ణువు చక్రాన్ని విడిచి వారి వెంట పడగా మాల్యవంతుడు 'పరిగెత్తే వారిపై ఆయుధాన్ని విడువడం ధర్మం కాదు' అని వాదం చేసాడు. 'మీ కంటే నన్ను నమ్మిన దేవతల రక్షణం మిన్న' అంటూ విష్ణువు మాల్యవంతుణ్ణి సంహరించాడు. (వీని తండ్రి సుకేశునికి ప్రాణదానం అలనాడు పార్వతి చేయకపోతే అసలు ఈ ముగ్గురు అన్నదమ్ముల జన్మలేదు. ప్రాణదానం పొందిన సుకేశుడు మాత్రం కృతజ్ఞుడై పడి ఉన్నాడా? శివుడిచ్చిన విమానంతో దేవతల మీదికి, ప్రాణదానం చేసిన శంకరుని మీదికి కూడా యుద్ధానికి వెళ్లాడు. దీనినే కృతఘ్నుత అంటారు. ఈ లక్షణానికి మార్గదర్శకులు రాక్షసులన్నమాట). భయపడ్డ సుమాలి మాత్రం తన కూతురు కైకసి'ని తీసికొని భూలోకానికి వచ్చేసాడు. రామచంద్రా! ఇలా రాక్షసులని చంపిన విష్ణువేవరో వేఱుగాలేరు. 'భవాన్ నారాయణో దేవశ్చతుర్భాహుః సనాతనః - రాక్షసాన్ హంతు ముత్పన్నో హ్యజేయః ప్రభు రవ్యయః' నీవే రాక్షసులని చంపడానికి వచ్చావు. (ఇక్కడ రాముడు దేవుడే! అని స్పష్టంగా ఋషుల సమక్షంలో అగస్త్యుడు చెప్పనే చెప్పాడు. అయినా

ఏమీ తెలియని వానిలా రాబోయే రావణాదుల జన్మ వృత్తాంతాన్ని వినదలచడం కేవలం మనకి తెలియజేయడానికే అని గ్రహించాలి).

రావణాదుల పుట్టుక

ఏ తండ్రి అయినా తాను దుర్మార్గుడే అయినా సంతానం మాత్రం ఉత్తములు కావాలనే కోరుకుంటాడు. రామచంద్రా! అదే ఆలోచన కల సుమాలి కూడా తన పుత్రిక కైకసిని పిలిచి విశ్రవణ్ణి (కుబేరుని తండ్రి) ప్రార్థించి సంతానాన్ని పొందవలసినదిగా చెప్పాడు. ఆమె అలాగే విశ్రవసుని వద్దకు వెళ్లి తల దించుకొని సిగ్గుపడుతూ నిలబడి తన అభిప్రాయాన్ని ఆయననే తెలిసికో వలసినదిగా పల్కింది.

దివ్యదృష్టితో విషయాన్ని గ్రహించిన ఆయన “కైకసీ! నీ ఆలోచన మంచిదే అయినా ఈ అడిగిన కాలం, నేను నిన్ను చూచిన కాలం సరైంది కాదు కాబట్టి పరమ క్రూరులూ, దారుణాకారులూ అయిన రాక్షసులు నీకు పుత్రులుగా జన్మిస్తారు” అన్నాడు. ఆమె భయపడి క్షమించమని ప్రార్థించింది. జాలిపడిన మహర్షి “కైకసీ! చిట్టచివరి వాడు మాత్రం ధర్మాత్ముడౌతాడు” అని అభయాన్నిచ్చాడు.

కొంతకాలం కాగానే పది తలలూ, ఇరవై చేతులూ, బలిష్ఠమైన కంఠంతో ఒకడు పుట్టాడు. మహర్షి వాణ్ణి చూచి దశకంతుడు అని పేరు పెట్టాడు. వాడు పుట్టిన రోజున నెత్తురువానలూ, పంచభూతాలలో ఘోరమైన మార్పులూ, అమంగళకరధ్వనులూ వినిపించాయి. ఆ పిమ్మట కుంభకర్ణుడూ, ఆ వెంట అతి కుటిలాత్మురాలు శూర్పణఖ కూడ కలిగారు. తనకు సంతానం కల్గినందుకు ఆనందపడింది కాని పుట్టినవాళ్లు క్రూర నీచ స్వభావులు కావడంతో లోలోపల దుఃఖించింది కూడ.

ఆ మీదట పరమ ధర్మాత్ముడూ, తేజస్సుతో వెలుగుతున్నవాడూ అయిన విభీషణుడు పుట్టాడు. వేటెవరూ చెప్పనక్కఱ లేకుండా ఇతడు పుట్టగానే పూలవాన పడింది. జంతువులు ప్రదక్షిణాకారంగా గంతులు వేసాయి. మేఘాలు చక్కగా ధ్వనించాయి. ఆమె మహానంద పడింది.

లో రహస్యం

పూర్వమే అనుకున్నట్లుగా మహర్షి అయిన విశ్రవస్సు దృష్టి పడకుండానే కైకసికి పుత్రులు కల్గారు. అంటే అంతటి తపశ్శక్తి సంపన్నుడాయన. కైకసికి వివాహం కాలేదు. విశ్రవస్సు ఈమెను బాధగా గ్రహించినా లేదు. కాబట్టి రావణ - కుంభకర్ణ - శూర్పణఖ - విదీమణులు కన్యాపుత్రులే (కానీనులు).

వివాహంలో సుముహూర్తానికి ఎంతో ప్రాముఖ్యం ఉంది. మొదటి సారిగా వరుషా - వరుడూ పరస్పరమూ ఒకరి భూమధ్యాన్ని (కనుబొమల మధ్య ప్రదేశాన్ని) వేటకరు బంధుజన - మంగళవాద్య ఘోష - యోగ్యకాల - మంత్ర ఘోషల మధ్య చూచుకొనేందుకు పూజలు చేయవలె సుముహూర్తమంటే. ఆ కాలం దుష్కాలమైతే సంతానం ఆ కాలప్రభావాన్ని బట్టి ఉంటారు. (వివరంగా నా 'మాంగల్య తంత్రచాసేన' పుట 81 చూడగలరు).

కైకసి ఇలాటి దుష్కాలంలో మహర్షిని యాచించడానికి రావడం అమెకు పుత్ర శోకం (పుత్రులు వనిపోతే కల్లే దుఃఖం) ముందు కాలంలో కలగవలసి ఉండడమే. వివాహానికి ముహూర్తాలతో పాటు గర్భ + ఆధానపు ముహూర్తాన్ని కూడ నిర్ణయించడానికి కారణం సత్సంతానం కలగడానికి. దుష్టసంతానం, ప్రారంభంలో తమ ఉంటుందానికి. ఏమ్యది కాలంలో రాజాకి - రాజ్యానికి, ఆమోదాది కాలంలో దోసికి దుఃఖాన్ని కలిస్తారు.

కైకసి మహర్షిని యాచించిన కాలం దుష్టమైనదే అయినా అయినా బారినడి ఒక ధర్మాత్ముణ్ణి అనుగ్రహించాడు. ఇదెలా సాధ్యం? దుష్టమైనకాలంలో యాచించినా సుపుత్రుడు ఎలా కలిగాడు? అంటే అయిన ఈమె మిడి కడుగులో తన తపశ్శక్తిని ధారపోసి సుపుత్రుణ్ణి ఈమెకు అనుగ్రహించాడన్నమాట కాబట్టి ఏదో కొంత దైవశక్తి మన నైపు ప్రసరిస్తే తప్ప (దైవం మెచ్చే కొన్ని పనులని మనం చేసి ఉంటే తప్ప) సత్సంతానం కలిగి ఆవకాశం లేదన్నమాట.

మొదట వివాహమూ ఉంది. మహర్షులని ఎందరినో బాధించినా వాడు సుముహూర్త కైకసి తండ్రి) ఆ మహర్షులంతా ఏ

దేవతలని ఆరాధిస్తారో, ఆ దేవతలతో యుద్ధాలు చేసిన వాడు సుమాలి. అయినా తన పుత్రికని సత్సంతానం కోసం మహర్షిని యాచించవలసినదిగా పంపాడు. ఎదుటి వారిపై దాడి చేస్తూనే, వారి ద్వారా మంచిని పొందదలచడం రాక్షస లక్షణమని దీని భావం. ఇన్ని దారుణాలు సుమాలి చేస్తున్నాడని గమనించి కూడ కైకసికి సంతానాన్ని విశ్రవసుడు ఎందుకనుగ్రహించాలి? "మహర్షులు - దేవతలు - విష్ణువు..... ఇలా ఇందరిని బాధిస్తున్నావు కదా!" అని అనలేదు.

ఉత్తముల లక్షణం ఉత్తమం గానే ఉంటుంది. అమె అడిగింది. తీర్చగలిగిన శక్తి తనకి ఉన్నప్పుడు కోర్కెని తీర్చడమే. అయితే అడిగిన వేళ సరిలేదు. ఫలితం ఆమెదే కదా! . మహర్షులే కాదు దేవతలూ అంతే! తమ మీదికే యుద్ధానికి వచ్చి తమని పారద్రోలుతారని తెలిసినా, దేవతలు రాక్షసులకి వరాలు ఇస్తూనే ఉంటారు. ఆ రాక్షసులకే వరాలని అనుగ్రహించే శక్తి ఉంటే ఇస్తారా! ఈయనే ఈయరు. అందుకే వారికి ఆ శక్తి లేదు. తపశ్శక్తిని తగినంత చూపించినప్పుడు వరం ఈయవలసిన కర్తవ్యం - ధర్మం - దేవతలమీద ఉంది. అందుకే దేవతలు రాక్షసులకైనా ఇచ్చారే తప్ప వ్యతిరేకించలేదు.

సుకేశుని విషయంలో అతడు ప్రార్థించకపోయినా పార్వతీశంకరులు వరాలిచ్చారు. ఇక ఇచ్చిన వరాలని దుర్వినియోగ పఱచుకుని తమ మృత్యువుని తామే కొనితెచ్చుకున్నవాళ్లు రావణకుంభకర్ణులైతే, సద్వినియోగపఱచుకుని చిరస్థాయికిరీని సముపార్జించుకున్నవాడు విభీషణుడు. ఈ విషయాన్ని తెలియజేయడానికే ఈ ఇతిహాసాన్ని వినిస్తున్నాడు అగస్త్యుడు. ఆ విషయాన్ని వాల్మీకి మహర్షి మనకి అందిస్తున్నాడు.

దీన్నే మనకి అన్వయించుకుంటే ఏ జ్ఞానంలేని ఏ జంతువుగానో పక్షిగానో గాక మానవునిగా మనకు జన్మనిచ్చాడు భగవంతుడు. ఇదీ ఒక వరమే కదా! ఈ జన్మని సద్వినియోగపఱచుకుంటే విభీషణులం. భగవచ్చింతనా, ధార్మికబుద్ధి లేకుండా దుర్వినియోగ పఱచుకుంటే రావణకుంభకర్ణులం.

రావణాదులకు వరాలు

కఠోరతపస్సు చేసిన రావణుడు బ్రహ్మతో 'స్వామి! ప్రాణులకి చావుకంటే మించిన భయంలేదు కాబట్టి ఎవరి చేతనూ చావులేని వరమియ్యి' అన్నాడు. (భగవాన్ ప్రాణినాం నిత్యం నాన్యత్ర మరణా ద్భయం నాస్తి మృత్యుసమశ్చత్రుః అమరత్వ మహం వృణే) ఆ వరం ఇయ్య వీలులేనిది. వేరే కోరుకొమ్మని అన్నాడు బ్రహ్మ. వెంటనే రావణుడన్నాడు. 'దేవా! గడ్డిపరకతో సమానులు మనుష్యులు. కాబట్టి నాకు వారొక లెక్క కావేకాదు. ఇక మిగిలిన ఏ ప్రాణివలనా నాకు మృత్యువు లేకుండా వర మియ్యి' అని. ఈ వరాన్ని ఇచ్చి 'రావణా! నువ్వు అడగనివి మరో రెండు వరాలు నేనిస్తా విను. నన్నుద్దేశించి నువ్వు నీ తలలను హోమం చేస్తే తిరిగి మళ్ళీ ఆ తలలు నీకు లభిస్తాయి. నువ్వు ఏ రూపం కావాలనుకుంటే ఆ రూపం నీకు సాధ్యం అవుతుంది' అంటూండగానే రావణుడు తన తొమ్మిది తలలనీ ఎదురుగా ఉన్న అగ్నిలో హోమంచేసి తిరిగి పొందనే పొందాడు.

నమస్కరించిన విభీషణుడు 'బ్రహ్మదేవా! ప్రాణకష్టం వచ్చినా నా మనస్సు ధర్మాన్ని తప్పకూడదు. ఎవరూ ఉపదేశించకపోయినా బ్రహ్మస్త్రం నాకు లభించాలి,' అని కోరాడు. ఎంతో సంతోషపడిన బ్రహ్మ, 'విభీషణా! రాక్షసకులంలో పుట్టినా ధర్మబుద్ధి ఉన్న నీకు నీవడిగిన వానితో పాటు బ్రహ్మత్వాన్నీ అడగని అమరత్వాన్నీ (చావు లేకపోవడం - దైవత్వం) కూడ ఇస్తున్నాను' అని అన్నాడు.

ఇక కుంభకర్ణుడు వరాలని అడుగబోయేటప్పుడు బ్రహ్మ కోరికపై వాని నాలుకమీదకి సరస్వతీదేవి చేరింది. అంతే! "అనేక సంవత్సరాలు నిద్రించే వరం కావాలి" అన్నాడు కుంభకర్ణుడు. ఇచ్చానని చెప్తూ మాయమయ్యాడు బ్రహ్మ.

ఇక్కడ ముగ్గురికీ మూడు విధాలుగా వరాలనిచ్చాడు బ్రహ్మ. మరణం, ప్రాణికి నహజధర్మం అయితే దాన్ని కాదంటూ చావులేని వరాన్ని అడిగిన రావణునికి "కుదురదని" సమాధానమిచ్చాడు. రావణుడడిగిన ఈ వరం వలన దేనికి అతడు భయపడుతున్నాడో బ్రహ్మకి అర్థమై, మఱో వరం కోరుకొమ్మన్నాడు. రెండవమాటు కూడా చావు లేని వరాన్నే అడుగుతూ మనుష్యులని లెక్క పెట్టనన్నాడు. 'బుద్ధింతు

సారథిం విద్ధి' అని పరమాత్మ మాట. మనకి అడిగించే తెలివితేటలనిచ్చే బుద్ధి కూడా పరమాత్మే. ఆ పరమాత్మ సారధ్యంలోనే ఈ శరీరం అనే రథం వెడుతూ ఉంటుంది కదా! అందుకే మనుష్యునితో చావవలసిన యోగం ఉన్న రావణుడు, కావాలని మనుష్యజాతిని గూర్చి చెప్పి మిగిలిన జాతివారివలన మరణం లేకుండుగాక! అని కోరుకున్నాడు. ఆ మనుష్య జాతిగుఱించి మాటాడి ఉండకపోతే బ్రహ్మాకి రావణుణ్ణి చంపే అవకాశం ఏమిటో బోధపడి ఉండేదేకాదు.

మొత్తంమీద రావణుడు వరం అడిగిన తీరులోనే తనని మనుష్య రూపంలో సంహరించవలసిందని రావణుడు కోరుకున్నట్లుగా బ్రహ్మ నిర్ణయించుకున్నాడు. తనకి ఆలోచించవలసిన అవసరం లేకుండా తన ముగింపుని తానే నిర్ణయించుకుని శాపం లాటి వరాన్ని రావణుడు కోరుకున్నాడని గమనించిన బ్రహ్మాకి, మనవడి మీద (తనకి పుత్రుడు పులస్తుడు లేదా విశ్రవసుడు. అతని పుత్రుడే కదా! మరి) జాలి కలిగి రావణుడు అడగని వరాలని రెంటిని ఇచ్చాడు. రాక్షస జాతి పరమ దుర్మార్గమైనదని తెలిసి, అడిగిన వరాన్నే ఇయ్యడానికి కుదరదని పల్కిన బ్రహ్మ "అడగని రెంటిని కూడ ఎందుకిచ్చి ఉంటాడు?" అని రావణుడు ఆలోచించాలి నిజానికి. ఎదుటివాణ్ణి, ముఖ్యంగా శత్రువుని ఆలోచించేలా చేయకుండా ఉండాలంటే, తమకి ఇబ్బంది రాని విధంగా, వాడు అడగని మఱోదాన్ని కూడ ఇయ్యడం మంచిదని బ్రహ్మ చెప్తున్నాడన్న మాట. ఆ ఆనందంలో రావణుడింక ఏమీ ఆలోచించలేకనే పోయాడు.

ఇక్కడొక పరమ రహస్యం ఉంది. ఏ రూపం కావనివస్తే ఆ రూపాన్ని ఎత్తగల వరాన్ని రావణునికి బ్రహ్మ ఇచ్చాడు. కాబట్టి అన్ని రూపాలలోనూ రావణుడుండే వీలుందని బ్రహ్మ వరం ద్వారా విష్ణువు గ్రహించాడు. అతి జాగ్రత్తగా ఉండాలని భావించాడు. అందుకనే మానవావతారం ఎత్తిన రాముడు సర్వజాతులతోనూ స్నేహ ధర్మాన్ని పాటించాడు. రావణుడు పక్షిరూపం గాని ఎత్తితే జటాయుసంపాతులూ, నిషాద రూపం ఎత్తితే గుహుడూ, భల్లూక రూపం ఎత్తితే జాంబవంతుడూ, మర్కట రూపం ఎత్తితే చెప్పనక్కర్లే లేదు ఎందఱో

కోతులూ, రాక్షస రూపంలోనే ఉంటే విభీషణుడూ,..... ఇలా అందఱూ తన పక్షం వాళ్లే తనకి వాని రహస్యాన్ని చెప్పేవాళ్లుగా చేసికొన్నాడు. రావణుడూ తక్కువ వాడేం కాదు గాబట్టే, రామునికి స్నేహం లేని లేడిజాతి రూపంలో మారీచుణ్ణి పంపాడు. సంన్యాస రూపంలో తాను వెళ్లి సీతని అపహరించాడు. రామునికి ఈ విషయం తెలియదా! ఇన్ని రూపాలలోనూ లేనివాడు తనకి అపకారం చేసాడంటే ఆ రూపమూ, ఆ రూపంలోని వ్యక్తి రావణుడేననీ - లేదా రావణుని ఆలోచన ప్రకారం జరిగి ఉంటుందనీని.

అతను అడగనిదీ - బ్రహ్మ ఇచ్చినదీ అయిన మఱోవరం హోమం చేసిన తలలు తిరిగి తనకి జీవంతో రావడం. ఆ బ్రహ్మ ఉండగానే, అందఱూ చూస్తూండగానే రావణుడు హోమం చేయడం - దేవతా పక్షానికి చెందిన బ్రహ్మ నిజంగా వరాలని ఇచ్చాడా? అని పరీక్షించడమూ కావచ్చు. లేదా తానింతటివాణ్ణి సుమా! అని లోకం అంతా చెప్పుకొనేలా ప్రదర్శించడమూ కావచ్చు. బ్రహ్మ ఆనందించడానికి కారణం రావణుని తలలకి హోమం ద్వారా అగ్ని సంస్కారం జరిగింది. అందుచేత మరణ ధర్మం వీనికి పడుతుంది. అదీకాక పదింటిలో తొమ్మిది తలలకి దేవతాబుద్ధి ఉంటుంది కాబట్టి.

రావణుడడిగినా అమరత్వాన్ని ఈయని బ్రహ్మ విభీషణునికి తానై అమరత్వాన్ని ఇస్తున్నానన్నాడు. కారణం ధర్మబుద్ధి శాశ్వతం కావాలనీ - అధర్మానికి శాశ్వతత్వం ఉండరాదనీను. లోకంలో మంచికి ప్రతీక అయిన విభీషణ విధానమూ ఉంటుంది, దౌర్జన్య దుర్మార్గాలకి ప్రతీక అయిన రావణ విధానమూ (అధర్మం) ఉంటుంది. నిలకడపై విభీషణుని గెలుపుంటుంది. అంటే ధర్మం కొంత ఆలస్యంగా గెలుస్తుంది. విభీషణుడు, ధర్మమూర్తి అయిన రాముణ్ణి ఆశ్రయించినట్లు వ్యక్తి కూడా ధర్మాన్ని ఆశ్రయిస్తే ధర్మం గెలిచి తీరుతుందని లోభావం. 'ధర్మో రక్షతి రక్షితః' అంటే ఇదే.

ఇక విభీషణుడడిగిన వరాలు రెండూ ప్రవర్తనకి సంబంధించినవి. కీడు కలిగిన వేళ, కష్టం వచ్చిన వేళ అధర్మానికి పోవాలనే ఆలోచన దుర్బలులైన మనుష్యులకి సహజంగా కలుగుతూ ఉంటుంది. 'అతడు అధర్మాన్ని చేసి ఎంత సుఖంగా

ఉన్నాడు! ధర్మాన్ని ఆచరించిన నా జీవితం ఏమయింది?' అనే ఆలోచనల చుట్టూ తిరుగుతూ ఉంటాడు. ఈ దౌర్బల్యాన్ని గూర్చిన వరమే విభీషణునిది. 'ఎలాటి స్థితిలో కూడా నా మనసుని ధర్మదృష్టి నుండి మఱులనీయకు' అనేది. ఇలాటి వరాన్నే ప్రతి వ్యక్తి కోరాలి. తన ఇంటికి రాదలచిన వ్యక్తికి ప్రయాణ మధ్యంలో ఎన్ని ఇబ్బందులు - అడ్డంకులు వచ్చినా ప్రయత్నంతో వాటిని దాటి గమ్యాన్ని చేరుకుంటున్నట్లే కష్టాలు - అవమానాలు ఎదురైనా ధర్మాన్ని తప్పకుండా ఉండే ధైర్యస్థితిని - మనోనిశ్చలత్వాన్నీ విభీషణవిధానం అని అనాలన్నమాట. ఇక రెండవది బ్రహ్మస్త్రం లభించాలనేది. తాను రాక్షస జాతికి చెందినవాడు. బుద్ధి మాత్రం దేవతలది. ఏనాడైనా తన అన్నలతో, ఇతర రాక్షసులతో కష్టం రావచ్చు. అందుకని ఏ బ్రహ్మస్త్రానికి అధినేత బ్రహ్మయో, ఆయన్నే అడిగాడు 'నీ పేరిట అస్త్రం నాకు ఎవరూ నేర్పకుండానే లభించాలి' అని. ఆయన కూడా ఇస్తానన్నాడు. కారణం ఆ బ్రహ్మస్త్రం లోకాలని పాడుచేసేదే అయినా విభీషణుల వంటి ధర్మాత్ముల వద్ద ఉంటే ఏ కష్టమూ లోకాలకి రానీడని తెలిసి. నిజానికి అంతే జరిగింది కూడ.

రావణుడుగానీ, వాని అనుచరులు గానీ బ్రహ్మస్త్రాన్ని తనమీద ప్రయోగించే రోజు రావచ్చు. అప్పుడు ఆత్మరక్షణార్థం బ్రహ్మస్త్రం ఉండాలని తీసికొన్నాడు విభీషణుడు. ప్రయోగించాలని కానే కాదు. మొత్తంమీద విభీషణుడు అడిగిన రెండు వరాలూ - (ఒకటి ధర్మం తప్పకూడదు - రెండు - లోకోపద్రవాన్ని ఎదుర్కొనే బ్రహ్మస్త్రం కావాలి అనేవి) - ఈ రెండూ లోక రక్షణం కోసం అడిగినవే తప్ప తనకోసం కాదుగదా! అలాటి లోకరక్షణ దృష్టి ఉన్న ఈ విభీషణుడు దైవతుల్యుడని భావించి అమరత్వాన్ని అడుగకుండా ఇచ్చాడు బ్రహ్మ. అయితే దేవలోకంలో ఉండడం వలన భూలోక ధర్మం నిలపడం కుదరదని భావించి, భూలోకంలో ఉండి అమరత్వాన్ని పాటిస్తూ జీవించేలా అ-మర ధర్మాన్ని (ధర్మ బుద్ధితో శాశ్వతంగా చావు లేకుండా ఉండే తనాన్ని) అనుగ్రహించాడు బ్రహ్మ.

శూర్పణఖ ఏ తపస్సు చేయనూ లేదు - వరాలని పొందనూ లేదు. వాళ్ల అన్నల వరాలన్నీ తనవే కదా! అనే బుద్ధి ఆమెది.

ఈ వరాలూ - దానాలూ అన్నీ చూస్తున్న కుంభకర్ణునికి ఎలాటి బుద్ధి పుడుతుందోనని భావించిన బ్రహ్మ, అతని నాలుకపై సరస్వతిని ప్రవేశపెట్టాడు. 'స్వప్నం వర్షా ణ్యనేకాని దేవదేవ మమేష్ఠితమ్' అనేక సంవత్సరాలు నిద్రపోవాలనేది నా కోరిక' అన్నాడు కుంభకర్ణుడు. 'నిద్ర' అంటే అర్థమృత్యువుతో సమానం. 'ఎప్పుడూ సగం చచ్చిపడి ఉండే వరాన్నియ్యి' అని కుంభకర్ణు డడిగాడన్నమాట. రావణుడు అడిగిన వరాలలో 'మనుష్యుని వలన మాత్రమే చావు రావాలనే అర్థం' దాగి ఉండగా, కుంభకర్ణుని వరంలో సగం చావు ఎప్పుడూ అంగీకరిస్తున్నాను, అనే అర్థం దాగి ఉంది. మరణాన్ని అంగీకరించనని వరం అడిగితే ఇంక చెప్పవలసిన దేముంది? పోనీ! ఈ వరాన్ని కోరిన వెంటనే 'శాశ్వతంగా నిద్రలో ఉండిపోవాలి సుమా!' అని కోరినా బాగుండేది. కాని ఈ వరాన్ని ఇచ్చిన బ్రహ్మ, సరస్వతితో సహా మఱి ఏ అవకాశాన్నీ వానికి ఈయకుండా, అంతర్ధానమై పోనేపోయాడు. కాబట్టే పెద్దలంటారు. 'బుద్ధి: కర్మానుసారిణీ' అని. మనం చేయబోయే పనికి అనుగుణంగానే - (భవిష్యత్కాలంలో జరుగబోయే దానికి అనుగుణంగానే) మన బుద్ధి ప్రవర్తిస్తుందని దీని భావం. వరాన్ని యాచించ వలసినది భగవంతుణ్ణి. కోరుకోవలసినది కూడ వాని ఆలోచనకి అనుగుణంగా. ఇక మనకి 'మన తనం' ఏమున్నది? అని ఆత్మ పరిశీలన చేసికొన్ననాడు భగవంతుణ్ణి శరణు వేడక ఏ ఒక్కడూ ఉండడు. ఉండలేడు. ఆ విషయాన్ని వివరించడానికే ఈ ఇన్ని ఇతిహాసాలూ - పురాణాలూను.

సంపూర్ణంగా భగవంతుణ్ణి శరణువేడుతూ ఉండేవాళ్ళు మహర్షులు. భగవంతుని నుండి వరాలని పొంది కూడా అది తమ తపస్సు వలననే వచ్చిందనుకొని దేవతల మీదకే దండయాత్రకి పోయేవాళ్ళు రాక్షసులు. కొంత ఇటూ, కొంత అటూ ఉంటూ మధ్యే మార్గంగా ఉండేవాళ్ళు-మంచి జరిగితే తమ ప్రతాపం అనీ, కష్టం కలిగితే దైవం అనుకూలించలేదనీ అనేవాళ్ళు - మనుష్యులు. అందుకే మర్దులు, (మనం) మధ్యసోపానం మీద ఉన్నాం. ఒక మెట్టు పైకి వెడితే మహర్షులం కాగలం. క్రిందికి దిగితే రాక్షసులం బెతాం. పైకే వెళ్ళాలని సూచించి చెప్పే ఈ ఇతిహాస పురాణాలు. ఇక్కడి శ్లోకాలు ఇవిగో!

సుపర్ణనాగయక్షాణాం దైత్య దానవ రక్షసామ్ అవధ్యేహం ప్రజాధ్యక్ష దేవతానాం చ శాశ్వత! న హి చింతా మమాన్యేషు ప్రాణిష్వమర పూజిత! త్వణ భూతా హి తే మన్యే ప్రాణినో మానుషాదయః|| శృణు చాపి వరో భూయః ప్రేత స్యేహ శుభోమమ - మాతాని యాని శిర్షాణి పూర్వ మగ్నా త్వయానఘ పున స్తాని భవిష్యంతి తథైవ తవ రాక్షస! ఛందస్తవ రూపం చ మనసా యద్యథేష్పితమ్ భవిష్యంతి న సందేహో మద్యరాత్తవ రాక్షస|| పరమాపద్గతస్యాపి ధర్మే మమ మతి ర్భవేత్ అశిక్షితం చ బ్రహ్మస్తం భగవన్ ప్రతిభాతు మే! నా ధర్మ జాయతే బుద్ధి రమరత్వం దదామి తే! వాణి త్వం రాక్షసేంద్రాస్యే భవయా దేవతేష్పితా! ఈ దృశం కిమిదం హేక్యం మమాద్య వదనా చ్ఛ్చుతమ్!

రావణ దుశ్చేష్టితాలు

సుమాలి (రావణుని తాత - కైకసి తండ్రి) కేతుమాలి అనే భార్య యందు అకంపనుడు - కాలకార్ముకుడు - భాసకర్ణుడు - సుపార్శ్వరుడు - సంహ్రోది - ప్రఘనుడు - ప్రహస్తుడు - వికటుడు - ధూమాక్షుడు - దండుడు అనే పదిమంది పుత్ర సంతానాన్నీ, పుష్పోత్కట - కైకసి - కుంభీనసి అనే ముగ్గురు పుత్రికా సంతానాన్నీ పొందాడు. 'మాలి' అనే వీని తమ్ముడు 'వసుధ' అనే భార్య యందు అనిలుడు అనలుడు సంపాతి హరుడు అనే నల్లరు పుత్రులని కన్నాడు. వీరే విభీషణుని మంత్రులు.

దుర్మార్గుడు ఒకడుంటే వానికి దురాలోచనలని ఇచ్చేవాడూ వెంట ఉంటాడు. ఇది లోకరీతి. ప్రహస్తుడు లంకానగర వృత్తాంతాన్ని రావణునికి చెప్పి రావణుణ్ణి ఒప్పించి, తానే కుబేరుని వద్దకు పోయి, లంకానగరం మొదటినుండి సుమాలి మొదలైన రాక్షసులది కాబట్టి యక్షవంశపు వాడవైన నువ్వు దీనిని విడిచి పోవాలని కుబేరునితో చెప్పాడు. కుబేరుడు తన తండ్రి విశ్రవసుణ్ణి అడిగి ఆయన సూచనపై వెంటనే లంక విడిచి కైలాసానికి వెళ్లిపోయాడు. లంకకి తన నివాసాన్ని మార్చాడు రావణుడు. కాలకుడనే వానికి ఫిల్లలయిన కాలకేయుల వంశంలో పుట్టిన విద్యుజ్జిహ్వానితో తన చెల్లెలు శూర్పణఖ వివాహాన్ని జరిపించాడు. అప్పరసలలో ఒకతె అయిన హేమ, తన భర్త అయిన మయుణ్ణి విడిచిపోగా వారిరువురికీ కల్గిన మండోదరిని తాను అగ్నిసాక్షిగా భార్యగా మయుని కోరికపై స్వీకరించాడు.

ఆనందపడిన మయుడు అల్లుడైన రావణునికి 'శక్తి' అనే అస్త్రాన్నిచ్చాడు. (యుద్ధంలో లక్షణ మూర్ఛకి కారణం ఇదే.) ఇక కుంభకర్ణునికి వైరోచనుని మనుమరాలు వజ్రజ్వాలనీ, గంధర్వుడైన

శైలామని పుత్రిక సరమని విభీషణునికీ, ఇచ్చి రావణుడు పెళ్లిళ్ళ జరిపించాడు. మానస సరోవరం వర్ష కాలంలో పెరిగి పోతూ ఉంటే శైలామని భార్య ప్రసవించింది. ఆ చిన్నపిల్ల వరదని చూచి భయపడుతూంటే, తల్లి 'సరః (ఓ సరస్సు) మా (పెద్దగా వృద్ధి చెందకు)' అనగానే నీరు తగ్గింది. అప్పటి నుండి ఆమె 'సరమ' అయింది. ఈమె ధర్మపరురాలు. విభీషణుని భార్య. వీరి పుత్రిక (అ) నల కూడ సరమ ధర్మపరురాలైంది. కొంత కాలానికి మండోదరి శత్రుణ్ణి ప్రసవించింది. వాడు నేలన పడగానే మేఘం ఉణిమినట్లు ధ్వని కావడంతో వానికి 'మేఘనాథుడు' (మేఘంలా నాదాన్ని చేసినవాడు - కల్పించిన వాడు) అని పేరు పెట్టారు.

ఇక సహజ మదంతో రావణుడు లోకాలన్నింటినీ బాధించడం - పతివ్రతా స్త్రీలని చెఱపట్టడం, మహర్షులని వధించడం చేస్తూంటే, కుబేరుడు "ఇది సరికాదని" రావణునికి తెలియ జెప్పడానికి దూతని పంపాడు. రావణుడు ఆ దూతని చంపడమే కాకుండా కుబేరుని మీదికే యుద్ధానికి వెళ్లి కుబేరుణ్ణి ఓడించి ఆయన పుష్పక విమానాన్ని హరించి లంకకి బయలుదేరాడు. (దూతని చంపడం రావణునికి అలవాటే. అంజనేయుణ్ణి కూడా చంపవలసినదని అజ్ఞాన రావణుడియగా విభీషణుడు సరికాదనడంతో ఆ శిక్ష అమలు కాలేదు.)

రావణునికి శాపపరంపర

పుష్పకాన్ని హరించి రావణుడు వెనుదిరిగి పోతూంటే పార్వతీ కుమారుల నృత్యం చేస్తున్న ప్రాంతంలో పుష్పకం కదులలేదు. నందీశ్వరుడు శివపార్వతీ నృత్యాన్ని కారణంగా చెప్పాడు. నందీశ్వరుని మాటలని విని వానిని కోతిముఖం వాడివని పలికి వెటకారంగా నవ్వాడు రావణుడు. (తం దృష్ట్వా వానరముఖ మవజాయ స రాక్షసః ప్రహాసం మముచే తత్ర) దానికి కోపించిన నంది 'బుద్ధిహీనుడా! నువ్వు చేసిన ఘోరకృత్యానికి ఇప్పటికే చచ్చావు. (చనిపోవడానికి తగినంత పాపం చేసి చావుని తెచ్చుకున్నావు). నేను చంపడం అనవసరం. అయితే కోతిముఖం వాడివని పరిహాసించావు కాబట్టి నా బలమూ, ఆకారమూ కలిగి, గోళ్ళూ, కోరలూ ఆయుధాలుగా కల ఎన్నో కోతులు నీ పిల్లల మందు పుత్ర పరివారాన్ని చంపుతారని గమనించు' అని

శపించాడు. (న హంతవ్యో హతస్త్వం హి పూర్వమేవ స్వకర్మభిః కిం
త్విదానీ మ్మయా శక్యం హంతుం త్వాం హే నిశాచర! యస్మా ద్వానర
రూపం మా మవజ్ఞాయ దశానన! అశనీపాత సంకాశ ముపహాసం
ప్రముక్తవాన్ తస్మాన్మద్రూపసంపన్నా మద్వీర్య సమతేజసః -
ఉత్పత్స్యంతి వధార్థం హి కులస్య తవ వానరాః నఖ దంష్ట్రా యుధాః
క్రూరాః మనస్సంపాత రంహసః॥)

అహంకరించిన రావణుడు నందివాక్యాన్ని లెక్కచేయక
నందీశ్వరుని యజమాని అయిన పరమేశ్వరుని కైలాసాన్నే ఎత్తడం
ప్రారంభించాడు. పార్వతి భయపడి పరమేశ్వరుణ్ణి కౌగిలించుకోగా
శంకరుడు తన కాలిబొటన వ్రేలుతో కైలాసాన్ని అణచాడు. దానితో
రావణుని చేతివ్రేళ్లు కైలాసానికి భూమికి మధ్యపడి నొప్పితో
ములోకాలూ - వనాలూ దద్దరిల్లేలా అణచాడు. (యస్మాల్లోకత్రయం
చైతత్ రావితం భయమాగతమ్ - తస్మాత్త్వం రావణో నామ నామ్నా
రాజన్ భవిష్యసి) రావణుని ప్రార్థన విని వచ్చిన శంకరుడు అతని
రావాల కారణంగా అతనికి రావణుడనే పేరుపెట్టి 'ఇకపో!' అన్నాడు.
రావణుడు మెల్లగా శంకరునితో 'స్వామి! నాకు బ్రహ్మ
దీర్ఘాయుష్యాన్ని ఇచ్చాడు. మనుష్యులని నేను లక్ష్యపెట్టను. ఇప్పటి
వఱకూ నా వయస్సు కొంత అయిపోయింది. అయిపోయిన వయస్సు
తిరిగి వచ్చేలానూ, నీ పేరిట శస్త్రాన్ని ఇస్తూనూ
నన్నుగ్రహించవలసినది' అని వేడుకున్నాడు. సరేనని శంకరుడు
నూఱు సూర్యుల కాంతి గల చంద్రహాసమనే ఖడ్గాన్ని ఇస్తూ, 'నీ
ఆయుష్యాన్ని కూడా పెంచాను - అయితే ఈ కత్తిని నిత్యం పూజింపక
పోతే ఇది నా వద్దకే వస్తుంది' అన్నాడు. అప్పటి నుండి నిత్య
శివపూజ ప్రారంభించాడు రావణుడు.

తాడి ఎక్కేవాని తల దన్నేవాడు ఒకడుంటాడని సామెత.
నందిని అవమానించడం ఎందుకు? శాపాన్ని పొందడం ఎందుకు?
కేవలం శరీర మత్తత తప్ప వేఱులేదు. దశకంతుడనేది అసలు పేరైతే
కైలాసాన్ని ఎత్తలేక అణచినవాడు' అనే అర్థంలో 'రావణ' శబ్దం
రూఢమయ్యింది. దీనితో 'రావణ' అనే శబ్దం లేదా సంబోధన అతని
చేతకానితనాన్నీ, శంకరుని గొప్పదనాన్నీ చాటుతుందన్న మాట. వేరే

మఱివరూ తన అహంకారాన్నీ, చేతకానితనాన్నీ పనిగట్టుకుని ప్రచారం చేయనవసరం లేకుండా, తన అఱపుల ద్వారా తానే ఎందఱినో పరోక్షంగా అహ్వానించి, వారికి కనిపించి ప్రచారం చేసికొన్నాడన్నమాట, చంద్రహాసమనే పేరున్న కత్తిని ఇచ్చి రావణునిచే శివ పూజని ప్రారంభింప చేసాడు శివుడు. రావణుడు శివుని మీద ఇష్టం కంటే ఎక్కువ ఆ మారణాయుధం తనని విడిచిపోతుందోననే భయంతో శివారాధనని ప్రారంభించి క్రమంగా శివ భక్తి ధురంధరు డయ్యాడు. ఇక తఱగిపోయిన ఆయుష్యాన్ని తిరిగి నింపడానికి కారణం రావణుడు తన తఱగిపోయిన ఆయుష్య కాలంలో పొందవలసినన్ని శాపాలు పొందనూ లేదు - చేయవలసినన్ని తప్పుల్ని చేయనూ లేదు. ఆ కారణంగానే బ్రహ్మ ఇచ్చిన దీర్ఘాయుష్యాన్ని తాను సరిచేసాడు. ఈ వెనుక ఇంత రహస్యం ఉందని తెలియని రావణుడు తనకు దీర్ఘాయుష్యం తిరిగి లభించిందనే ఆనందంతో తిరిగి దుర్మార్గపు పనులని యథాప్రకారం చేయసాగాడు. తన పాచిక పాతీందని లోలోపల శంకరుడూ ఆనందపడ్డాడు. ఒక్క రావణుణ్ణి వధించడానికి ఇంత ప్రయత్నం అక్కఱలేదు. రావణుణ్ణి పుత్ర - మిత్ర - సైన్య బంధుజనంతో సంహరించాలంటే ఇంతా అవసరమే.

ఇక నందీశ్వరుని శాపం మఱింత గొప్పది. ముల్లోకాలనీ జయించిన రావణుణ్ణి చంపవలసిన వాడు మఱింకెంతో గొప్పవాడు కావాలనేది అందఱి అభిప్రాయమూ అవుతుంది. కాని ఏ ఆయుధమూ ధరించే వీలులేని, ఎవరూ యుద్ధ విద్య నేర్ప వీలులేని, గోళ్ళూ కోటలూ మాత్రమే ఆయుధాలుగా ఉండేటటువంటి కోతులతో రావణుని చావు కల్గుతుందని శపించాడు నందీశ్వరుడు. రావణునికి చావే అవమానకరమయిన సంఘటన కాగా, రావణుని దృష్టిలో మనుష్యులు గడ్డిపఱకతో సమానులు కాగా, ఆ మనుష్యులు కూడా తేలిక దృష్టితో చూచే కోతుల సహాయంతో చావు కలిగే శాపాన్నియ్యడం 'అహంకరించడం తప్పు సుమా! అనీ' నృష్టిలో ఏ ప్రాణీ తక్కువది కాదు సుమా!' అనీ తెలియ జెప్పడానికే.

ఇంతకీ తనచావు కోతుల సహాయం వలన కల్గుతుందని తెలిసింది. చంపేవాడెవరో తెలియలేదు. వానికోసం అన్వేషణ ప్రారంభించాడు రావణుడు.

వేదవతి శాపం

ఇలా తిరుగుతూ హిమవత్పర్వతం ప్రాంతానికి వచ్చాడు రావణుడు. ఈ ప్రాంతంలోనే కుశధ్వజుడనే బ్రహ్మర్షి నిత్యం వేదాధ్యయనాన్ని చేస్తూంటే ఆ వేదధ్వని ఒక రూపాన్ని ధరిస్తే ఆమె 'వేద (రూప)వతి' అయింది. ఆ వేదం విష్ణువుకే చెందినది గదా! అందుకని ఆమె, పుట్టిననాడే విష్ణువుకి భార్యగా కావాలని కుశధ్వజుడు నిర్ణయించాడు. దంభుడనే పేరున్న రాజు ఈమెని పెళ్ళిచేసికో దలచి ఈమె తండ్రిని అడిగి కాదనిపించుకున్నాడు. ఆ కోపంతో కుశధ్వజుణ్ణి రాత్రికి రాత్రే చంపాడు. ఆ దారుణానికి బాధపడ్డ ఆయన భార్య, ఆ చితిమీద అగ్నిలోకి దూకింది. అప్పటి నుండీ విష్ణువునే ధ్యానిస్తూ పరమ సౌందర్యవతిగా ఉన్న వేదవతిని రావణుడు చూచి తనని భర్తగా స్వీకరించ వలసిందని ప్రార్థించాడు. ఈ కథనంతా ఆమె చెప్పి కాదంది. ఆమె వివాహమాడ దలచిన విష్ణువుని నిందించి, తనని పొగడుకో ప్రారంభించాడు రావణుడు. ఆమె వెళ్ళిపోబోతే ఆమె శిరోజాలని గట్టిగా పట్టుకున్నాడు. వాడు పట్టుకొన్నంత వఱకు ఆ శిరోజాలని తన చేతిని కత్తిగా చేసి నఱకి కోపంతో ఇలా అంది. "నా తపస్సు నిన్ను చంపగలదు. కాని శపిస్తే తపస్సు వ్యయమౌతుంది. అడుదానిని కాబట్టి చంపరాదు కూడ. అయినా ఇలాంటి దుష్కార్యం చేసిన నిన్ను విడువను. నిన్ను చంపించడానికై నిత్యం యజ్ఞ యాగాదులు ఆచరించే ధార్మికుని యింట పుడతాను" అని పలికి అగ్నిహోత్రంలో ప్రవేశించింది. రామచంద్రా! ఆ వేదవతియే జనకుని యింట నాగటి చాలులో పుట్టి 'సీత' అయింది. ఆమెయే నీ భార్యగా అయింది. నీవే శ్రీమహావిష్ణువువి' అని మఱోమాటు అగస్త్యుడు చెప్పాడు.

తన చావు కోతుల సహాయంతో - చంపించేందుకు పుట్టేది ఈ వేదవతి - కాగా తనని చంపేది ఎవరో తెలియ లేదు రావణునికి. ఆ విషయం కోసం మళ్ళీ అన్వేషణ ప్రారంభించాడు. ఇక్కడ మూడు ముఖ్య విషయాలున్నాయి.

- 1) ఎవతె జుట్టు పట్టుకొన్నప్పుడు ఆమె శపించిందో ఆమె వేదవతి. తిరిగి జన్మిస్తానని కూడా చెప్పింది. ఈ భావమే లోపల ఉన్న

రావణుడు, కన్పించిన ప్రతి స్త్రీ జుట్టుపట్టి లాగడం ప్రారంభించాడు. సీతమ్మని కూడ అలాగే జుట్టుపట్టి రథంలో పడవైచాడు. (వామేన సీతాం పద్మాక్షీం మూర్ధజేషు కరేణ చ - ఊర్వోస్తు దక్షిణేనైవ పాణీం జగ్రాహ పాణీనా ||) ఎడమచేత్తో ఆమె జుట్టుని చేతికి చుట్టుకొని, కుడిచేతిని ఆమె మోకాళ్ల క్రిందుగా పెట్టి రోగి అయిన ఆమెని ఎత్తికొని వెళ్ళినట్లు రథంలోనికి చేర్చాడు రావణుడు. (ఈ విషయం నా ఆరణ్యకాండ వ్యాఖ్యలో మఱింతగా వివరించడం జరిగింది). జుట్టు పట్టినప్పుడు ఎదిరించినా - లేదా ఆమె తన భర్తతో చంపిస్తానని పల్కినా ఆమె సీతయే ఔతుందని రావణుని నిశ్చితాభిప్రాయం.

- 2) వేదవతి అగ్నిలో ప్రవేశించి సీతగా జన్మించింది. తనకు తానే అగ్నిని రగుల్చుకొన్న ఆ సీతమ్మ యుద్ధం అయిపోయాక అగ్నిప్రవేశం చేయడానికి బెదురుతుందా? ఆ సంఘటనని గూర్చి వేఱు విధంగా ఆలోచించాలా?
- 3) చంపించడానికే పుడతానని వేదవతి రావణునితో స్పష్టంగా చెప్పింది కదా! చావు లేకుండా ఉండాలంటే అసలు దుర్మార్గ పద్ధతులనీ దేవతల మీదికి దండయాత్రలనీ చేయడం రావణుడు మానేసి ఉంటే, వేదవతి మాట అబద్ధమే అయ్యుండేది. నందీశ్వర శాపం వ్యర్థమయ్యుండేది కదా! రావణుడు ఎందుకలా మౌనంగా ఊరుకోలేక పోయాడు? 'బుద్ధిః కర్మాను సారిణీ' అనుకున్నాం కదా! స్వభావో దురతిక్రమః. స్వభావాన్ని ఎవరూ కాదని ప్రవర్తించలేరు. అలాటి స్వభావాన్ని రావణునికిచ్చాడు పరమాత్మ. అందుకే గీతలో పరమాత్మ మాట 'మమ వర్తానువర్తంతే మనుష్యాః పార్థ సర్వశః' అని. 'జాగ్రత్త పడమని ముందుగా చెప్పినా, ఎలా వారు పతనం కావలసి ఉందో, ఆ మార్గంలోనే నా సూచన ప్రకారమే మనుష్యులంతా నడుస్తారు' అని దీని భావం. నిజమేగా మఱ!

యుద్ధం కంటే లోకక్షేమం ముఖ్యం

వేదవతీ శాపాన్ని పొంది రావణుడు ఊశీర బీజం అనే ప్రదేశానికి పుష్పకం మీద వెళ్ళాడు. ఆ సమయానికి మరుత్తనే

పేరున్న రాజు యజ్ఞం చేస్తున్నాడు. యజ్ఞశాలలోనికి కుక్క ప్రవేశించినట్లు (రావణః ప్రావిశద్యజ్ఞం సారమేయ యివాశుచిః) చొరబడి మరుత్తుని యుద్ధానికి రమ్మనీ లేదా ఓడినట్లు ప్రకటించ వలసిందనీ అన్నాడు. (ప్రాహయద్ధం ప్రయచ్ఛేతి నిర్జితోస్మితి వా వద)

మరుత్తు యుద్ధానికి సిద్ధమౌతుండగా యాగాన్ని చేయిస్తున్న బృహస్పతికి తమ్ముడు సంవర్తుడు 'రాజా! ఈశ్వరుణ్ణి ఆరాధిస్తూ యజ్ఞాన్ని చేస్తున్నావు. దీనికి విఘ్నం కల్గితే ప్రజానష్టంతో పాటు నీ వంశ నాశనమూ తప్పదు. యుద్ధం కంటే ప్రజాక్షేమం ముఖ్యం' అన్నాడు. మరుత్తు వెనక్కి తగ్గడంతో రావణుడు తాను గెలిచినట్లు ప్రకటించుకొని అక్కడి మహర్షులను చంపి నెత్తురు త్రాగి వెళ్లిపోయాడు. రావణ భయంతో దిక్పాలకులయిన ఇంద్ర - యమ - వరుణ - కుబేరులు క్రమంగా నెమలి - కాకి - హంస - తొండ రూపాల నుండి బయట పడి కొంత కాలం మీ రూపాలను మాకిచ్చి మా ప్రాణం కాపాడారు' అంటూ ఆ నాల్గింటికి వరాలనిచ్చారు. అప్పటి నుండే నెమళ్లకి సర్పభయం లేదు. ఇంద్రుని శరీరంపై కన్నులున్నట్లు నెమలికి పింఛం నిండా కన్నులుండడానికి కారణం ఇదే. వర్షాన్ని కురిపించేది ఇంద్రుడు కాబట్టి నెమళ్లకి వర్షం రాబోతోందంటే సంతోషం కూడా ఇందుకే.

లోకంలో అందఱికి రోగాలని కల్గించి మృత్యువునిచ్చే యముడు కాకులకి రోగమూ మృత్యువూ అనే రెంటినీ, వాటికి దూరంగా చేసాడు. ఈ కారణంగానే కాకి చాలకాలం రోగం లేక జీవిస్తుంది. 'కాకిలా కలకాలం జీవించడం కంటే.....' అనే సామెత కూడా ఉంది గదా! అయితే కాకికి ప్రాణ శత్రువు మనుష్యుడేనట. నరకంలో ఉన్నవారిని తలుచుకొని ఎవరైనా ఏదైనా కాకులకి పెడితే పితృదేవతలు తృప్తి పడతారు సుమా!' అనికూడా చెప్పాడు యముడు.

అప్పటికి నల్లగా ఉండే హంసలన్నింటికి తెల్లని రంగు వచ్చే వరమిచ్చాడు వరుణుడు. అంతే కాదు. నీళ్లలో ఎంత తిరిగితే అంతగా తెల్లబడే వరాన్ని అనుగ్రహించాడు. తొండల తలలు తళ తళలాడుతూ ఉండే వరాన్ని కుబేరుడిచ్చాడు.

'దాశరథి' నిన్ను చంపుతాడు జాగ్రత్త!

ఎదురులేక యుద్ధానికి తలపడుతూ రావణుడు అయోధ్యా నగరానికి కూడ వచ్చాడు. అప్పుడు రాజ్యం చేస్తున్న అనరణ్యునితో యుద్ధానికి తలపడి అనరణ్యుణ్ణి నేలమీద పడేసి రావణుడు నవ్వుతూ ఇక్ష్వాకు వంశ రాజులని పిఠికి పందలుగా నిందించ సాగాడు.

దానితో అనరణ్యునికి కోపం కట్టలు త్రెంచుకుంది. కళ్లు ఎర్రబడ్డాయి. 'రావణా! మా ఇక్ష్వాకు వంశంలో దశరథుడనే రాజుకి పుట్టబోయే రాముడనే వాడు యుద్ధంలో నిన్ను చంపుతాడు. దానం, హోమం, పుణ్యం నేను చేసి ఉండి ప్రజాపాలనని సక్రమంగా చేసిన వాణ్ణి అయితే ఈ నా వాక్కు ఫలించు గాక!' (యది దత్తం యది హతం యది మే సుకృతం తపః యది గుప్తాః ప్రజాః సమ్యక్ తదా సత్యం వచోఽస్తుమే ఉత్పత్స్యతే కులే హ్యస్మిన్నిక్ష్వాకూణాం మహాత్మనాం రామో దాశరథి ర్నామ యస్తే ప్రాణాన్ హరిష్యతి) అన్నాడు.

రావణుని అనుమానాలు అన్నీ తీరాయి. 'చంపించడానికి పుట్టే స్త్రీ వేదవతి. చంపేవాడు రాముడు. అతడు పుట్టేది ఇక్ష్వాకుకులంలో. దశరథుడు అతని తండ్రి. కోతులు అతడికి సహాయపడతారు.' అని అర్థమయింది.

ఉత్తరకాండం అనేది ఇందుకే!

దాశరథి తనని చంపుతాడని తెలియడం వలననే రావణుడు ఎంతో శ్రద్ధతో ఇక్ష్వాకుకులాన్ని గుఱింపిన సమాచారాన్ని తెలిసికొంటూనే ఉన్నాడు. రావణుడు ఎంత జాగ్రత్త పడుతున్నాడో భగవంతుడూ అంతకు మించి అప్రమత్తంగానే ఉంటూ వచ్చాడు. దశరథునికి ఎవరు పుడతారో అతడే రాముడు. అతడే తనని చంపగలడని రావణుడు ఎదురు చూస్తూంటే, దశరథునికి ఎంత కాలానికీ సంతానమే కలుగలేదు. రావణునికి అన్పించింది "అనరణ్యుని మాట నిజమేనా?" అని.

‘ఏమైనా అగుగాక! అనుకుంటూ తన బుద్ధికి తోచిన ఉపాయంతో దండకారణ్య ప్రారంభంలో తాటకని, దాని పుత్రుడు సుబాహునితోనూ, సుబాహుని స్నేహితుడు మారీచునితోనూ కలిపి ఒక రాక్షస దళాన్ని కావాలని ఏర్పాటు చేసాడు. ఎవరు దశరథుని పుత్రుడో కనుక్కున వలసిందని వారికి ఆజ్ఞ. వారిలో తాటక - సుబాహులని రాముడు వధించగా మారీచుడు మాత్రం మిగిలాడు. రాముడెవడు? ఎలా ఉంటాడు? అని రావణుడడిగితే ‘రాముడు ఒకడు కాడు. ఇద్దరు.’ (రామ లక్ష్మణులు). ‘ఇద్దరే కాదు నల్లరు’ కూడాను అన్నాడు. దేవరహస్యాలంటే ఇవే. తెలిసినట్లుగా ఉండి ఏమీ తెలియనట్లుగా తెలిసేలా చేయడమే వీని భావమన్నమాట. కాబట్టి (రాముని పుట్టుక, రాముని వివాహంలోని అనేక రహస్య విశేషాలు నా బాలకాండ వ్యాఖ్యలో వివరించబడ్డాయి.) బాలకాండ అర్థం కావాలంటే ఉత్తరకాండలోని ఈ వేదవతీ శాపం..... అనరణ్య శాపం..... అన్నీ తెలిసి ఉండాలి. లేని పక్షంలో అనుమానాలు తలెత్తుతాయి. ఆ అనుమానాలకి సమాధానమే ఉత్తర (సమాధానం) కాండ అని మొదటే అనుకున్నాం కదా!

నారదుని (అ) హితబోధ!

రావణుని పరాక్రమ వార్తలనన్నింటినీ తెలిసి నారదుడు వచ్చాడు. ‘రావణా! ఎందఱినో జయిస్తున్నావని విన్నాను. చాల సంతోషం. నీ దృష్టిలో గడ్డిపఱక కంటే హినులూ, ఆ దేవతలనే నమ్ముకుని జీవించే వాళ్ళూ, అల్పాయుష్యం కలవాళ్ళూ, రోగాలతో జీవిస్తూండే వాళ్ళూ అయిన మనుష్య జాతిని మాత్రం చంపకు. అయితే ఈ మనుష్య జాతితో పాటు సమస్త జాతినీ చంపే యముణ్ణి నువ్వు జయిస్తే ఇక మృత్యుంజయుడి వైనట్లే. అప్పుడు గాని సర్వ విజేతవీ కాలేవు. ఆలోచించు’ అని చెప్పి వెళ్ళిపోయాడు.

లో రహస్యం

లోకంలో మూర్ఖులు కొందఱుంటారు. లేకపోతే ప్రపంచపు నడక సాగదు. వాడు ఎవరిమాటా వినడు. కాని లక్ష్మ్యం ఎవరి మీదైనా కుదిరితే వాడు ఏమి చెప్పినా విని తీరతాడు. ఇదీ మూర్ఖత్వంలోని

భాగమే. రావణుడూ అంతే. నారదుడు రావణుని వద్దకి ఇప్పుడు వచ్చింది హితాన్ని ఉపదేశించడానికి కానే కాదు. పైకి మాత్రం హితాన్ని పలికినట్లుగా ఉంటుంది. ముందు నాటికి శ్రీరాముడుగా అవతరించ బోతున్నాడు శ్రీమహావిష్ణువు. (మనం చదువుతూన్న ఉత్తరకాండ కథ, బాలకాండ జరగడానికి ముందు జరిగినదనే మాటని మఱువకూడదు). అతడు మనుష్య జాతిలోనే పుట్టబోతున్నాడు. ఆ మనుష్య జాతిని కూడా రావణుడు వధించడం మొదలెడితే, రాముని చెంతకు రావడానికే మనుష్య జాతి భయపడిపోతుంది. అదీకాక రావణుడే ప్రత్యక్షంగా మనుష్యులని వధించడం ప్రారంభిస్తే, వాడే నేరుగా అయోధ్యకే వచ్చి రామ - లక్ష్మణ - భరత - శత్రుఘ్నులు పుట్టిన మఱునాడే దండయాత్రకి రావచ్చు. దాని వలన దేవతల ఊహలు తారుమారౌతాయి. అదీకాక రావణుడే రామునితో యుద్ధాన్ని ప్రారంభిస్తే తాటక - సుబాహు - ఖర - దూషణ - త్రిశిరాది రాక్షసులకి రామునితో యుద్ధాన్ని చేసి మరణించే అవకాశం ఏర్పడదు. రావణుని తపశ్శక్తి ఎంతదంటే, శ్రీమహావిష్ణువంతటి వాడు ఎందఱో మహర్షుల తపశ్శక్తిని స్వీకరించి రావణుణ్ణి చంపవలసి వచ్చినంతటిది కదా! ఆ విషయమూ లోకానికి తెలిసేది కాదు. అదీ కాక ముందు కాలంలో రావణుణ్ణి రామచంద్రుడు వధించినట్లయితే, రావణుని పక్షాన ఎవరూ పల్కకుండా ఉండాలంటే, ఇంక రావణుని దుశ్చేష్టలన్నీ - మరణించి స్వర్గ సుఖాలనందుతూన్న పుణ్య జీవులకీ, భూలోకంలో పాపాలని చేసి నరక యాతనలని అనుభవిస్తున్న పాపజీవులకీ కూడా తెలియాలి. అంతేకాదు. నరక యాతనలని చూచేనా ఇలాటి కష్టాలు కలుగుతాయి కాబట్టి 'ప్రవర్తనలో మార్పు తెచ్చుకుందాం' అనే ఆలోచనని రావణునికి కలిగే ఏర్పాటునీ చేసి చూడాలి. అతనిలో మార్పు రాకపోయిన పక్షంలో ఆ తప్పు వానిదే అవుతుంది. దిక్పాలకులలో ఒకరైన యముని నుండి కూడా రావణునికి వ్యతిరేకత ఎదురు రావాలి ... .. అని, ఇన్ని ఆలోచనల గుంపుతో నారదుడు రావణునికి ఈ (అ) హితబోధని చేసాడు.

మఱో విశేషమూ ఉంది. రావణుడు ఎంతటి మూర్ఖుడో మనకి తెలుసు. ఒకే ఒక్క కోతి, ఆయుధాలు లేకుండా, రాక్షసులకి మహాబలం ఉండే రాత్రి భాగంలో, తమ లంకకి వచ్చి, తాను జీవించి ఉండగా,

ఎందఱో రాక్షసులని, తన పుత్రుడు అక్షుణ్ణి కూడా చంపినా తమ పక్షపు రాక్షసులు ఎందఱో, ఒక్కొక్కరూ కూడా అనేకాయుధాలని కలిగి ఉండి, మద్య మాంసాలని సేవించే రాత్రివేళలో కూడా, తామంతా ఒకేచోట ఉండే లంకా నగరంలోనే, తాను కూడా నగరంలో ఉండగానే, ఒక్క కోతిని, తన పుత్రుణ్ణి చంపినంతటి దారుణాన్ని చేసినా యుద్ధం వద్దని అనకుండా 'అయినా రామునితో యుద్ధమే చేస్తాను' అనేంతటి మూర్ఖుడు రావణుడు.

మూర్ఖునికి ఆలోచన తట్టదు. తడితే ఇక ఎవరు చెప్పినా ఏం చెప్పినా మార్చుకునే పద్ధతి వాడికి ఉండదు. అందుకే అన్నారు 'చేరి మూర్ఖుని మనసు రంజింప లేము' అని. అయితే రావణునిలో ఒక విశేషం ఉంది. ఒక నిర్ణయానికి కట్టుబడితే మంచో చెడో దానికే కట్టుబడే లక్షణమున్న మూర్ఖుడు రావణుడు. నిర్ణయానికి కట్టుబడినట్లే ఉండి తప్పించుకొని పోయే కలియుగపు వారిని ఏమనాలో వాల్మీకికి రావణునికి కూడా తెలియదు. 'మానవులని చంపను' అని అన్వించు కోవడానికే రావణుని వద్దకు వచ్చి నారదుడు ఈ హితబోధనంతటినీ చేసాడు. చంపకుండా ఉంటానని అంగీకరించాడు కాబట్టే యమునిపైకి దండయాత్రకి పోయాడు రావణుడు. 'మనుష్యులవల్ల ప్రమాదం లేదని నీవు భావించినా విష్ణువు మనుష్య రూపం ఎత్తి వధించవచ్చు' అని రావణునకు తన మంత్రులు చెప్పే, పూర్వపు అభిప్రాయాన్ని మార్చుకొనే వీలు అతనికి కలుగకుండా ఉండేందుకే నారదుని ఈ (అ) హితబోధ.

లోకంలో ఇద్దఱే మహామూర్ఖులట. ఒకడు దుర్యోధనుడు రెండవవాడు రావణుడూట. ఆంజనేయప్రతాపం (ఇందాక చెప్పుకున్నాం. వివరంగా నా సుందరకాండ వ్యాఖ్యలో చూడగలరు) తెలిసి కూడా యుద్ధాన్ని ప్రకటించిన రావణుడెలా మూర్ఖుడో, అలాగే ఉత్తర గోగ్రహణంలో తన మిత్రుడు కర్ణునితో కూడా తానూ పారిపోయినా, బృహన్నల (లేడి) రూపంలో ఉన్న పాండవులలో ఒకడైన అర్జునుని ధాటికి ఇందఱు కౌరవ నాయకులూ తట్టుకోలేక పోయినా, పాండవు లైదుగురుతోనూ, ఇదే కౌరవ సేవకులతో పోరాడడానికి దుర్యోధనుడు కురుక్షేత్రాన్ని ప్రకటించాలనే ప్రకటించాడు కదా! అందుకని అతడో మూర్ఖుడు.

శ్రీమద్రామాయణంలోని మూర్ఖుడైన రావణుణ్ణి, నారదుడు మనుష్య వధని మానవలసిందని చెప్పి ముందు కార్యానికి దేవతలకి వీలు కల్గించాడు. ఇక్కడ భారతంలోని మూర్ఖుడైన దుర్యోధనుణ్ణి సంధి చేసికోవలసిందని చెప్పి, “కుదురదు” అనే మాటని వానిచేత అన్పించుకొని కురుక్షేత్రం జరిగేలా చేసాడు కృష్ణుడు. మూర్ఖుడు ఎవరి మాటా విననే వినడనుకున్నాం కదా! పైగా మాట తిరుగడు కూడా కదా! అందుకే కృష్ణుడు మొదట్లో “పూర్తి రాజ్యాన్ని పాండవులకే ఇయ్యడం న్యాయం. దీనికి కారణం పాండురాజుదే రాజ్యం కాబట్టి. అయినా అర్థరాజ్యం ఈయవలసింది” అన్నాడు. ‘కుదురదు’ అని దుర్యోధనుడనగానే ఆనందపడి ఇక వాడు మాట తిరగడనే నమ్మకంతో సంతోషం కలిగి పోనీ “ఐదూళ్లైనా ఇస్తే మంచిది” అన్నాడు. మాట తిరగని దుర్యోధనుడు ‘కుదురదు’ అని మామూలుగానే అన్నాడు. పోనీ వాళ్లు కోరుకున్న 4 ఊళ్లు, నీకు ఇష్టమైన ఒక ఊరు ఇస్తే మంచిది” అన్నాడు. ‘వాడిసూదిమొన మోపినంత భూమినైనా ఇవ్వను’ అని దుర్యోధనుడనడం, నిజంగా మాట తిరగనియథార్థ మూర్ఖుని క్షణమన్న మాట.

‘ద్వా విమౌ పురుషౌ మూర్ఖౌ దుర్యోధన దశాననౌ |

గోగ్రహం వనభంగం చ దృష్ట్వా యుద్ధం పునఃపునః ||

ఇద్దరూ మూర్ఖులు. ఉత్తర గోగ్రహణం జరిగినా కురుక్షేత్రాన్ని చేయదలచిన (చేసిన) దుర్యోధనుడూ, అశోకవనధ్వంసం జరిగినా ఆలోచన లేక యుద్ధాన్ని చేయదలచిన (చేసిన) రావణుడూను. ఈ శ్లోకం ఈ మహామూర్ఖుల గుఱించే పుట్టింది.

ఇలాటి వాటిని తెలిసికోవడం వలన కూడా అలాటి అనాలోచితపు పనులేవైనా చేయదలచి ఉంటే ఆ మహామూర్ఖుల కోవలో ప్రయాణిస్తున్నామని తెలిసి విరమించుకోవాలనే ఆలోచనా కల్గుతుంది శ్రేయస్సు చేకూరుతుంది.

‘రావణుణ్ణి చంపినా తప్పే! చంపకున్నా తప్పే!!’

నారదుని మాట ప్రకారం రావణుడు యమలోకానికి వెళ్లాడు. నరక యాతన పడుతున్న ఎందఱో పాప జీవులని చూచాడు.

వేడి ఇసుకలో జీవులని దొర్లించడాలూ, మంగలి కత్తుల అంచుపై జీవులని లాగుతూండడాలూ, వందల వేల ప్రేతలు ఆర్తితో పరిగెత్తుతూ ఉండడాలూ చూచాడు. చాల బాధ కలిగి వారిపై కనికరం కల్గింది రావణునికి. ఒక ప్రక్క సంగీత వాద్య ఘోషలతో ఆనందపడుతున్న వారినీ చూచాడు. ద్వేషం కల్గింది. వీరికి దుఃఖమూ వారికి సంతోషమూనా? అనిపించింది రావణునికి. వెంటనే ఆ నరకంలో ఉన్న వారందరినీ విడిపించి సుఖపడ వలసిందని చెప్పాడు.

యమలోకపు నిబంధనలు పోవడంతో యమభటులు రావణుని మీదికి వెళ్లారు. ఓడిపోయారు. పోరు భీకరమైంది. ఆయుధాలు విఠిగి పోతున్నాయి. సేన తఱిగి పోతోంది. ఇక ప్రయోజనం లేదని సాక్షాత్తు యముడే యుద్ధానికి తలపడ్డాడు. శక్తి తఱిగి పోతోంది. సమయం గడిచిపోతోంది. క్షణక్షణానికీ రావణునికే విజయావకాశాలు కన్పిస్తున్నాయి. తన చేతిలో ఉన్న యమదండాన్ని విసిరి రావణుణ్ణి చంపాలని యముడు నిశ్చయించాడు.

వెంటనే బ్రహ్మ 'యమా! తొందరపడవద్దు. ఈ దండం విసరితే ఎదుటివాడు చావాల్సి వస్తుంది. ఆ శక్తిని నేనే ఈ దండానికి ఇచ్చాను. ఆ రావణునికి ఇప్పుడు మరణ సమయం కాదు. ఇప్పుడు నీ దండం కారణంగా రావణుడు చచ్చినా, నా మాట అబద్ధం అవుతుంది. అలాగని వాడిపై దండాన్ని ప్రయోగించినప్పుడు రావణుడు చావకపోయినా దండానికి నేనిచ్చిన ఆ శక్తి పనిచేయని కారణంగా, నా మాట అసత్యమై తీరుతుంది. ఎటు చూచినా వచ్చే ఈ ప్రమాదం నుండి నన్ను రక్షించి, నా మాట కాపాడి, నన్ను సత్యవాక్కు కలవానిగా చేరువలసిందని' అన్నాడు.

చేసేది లేక యముడు వెళ్లిపోయాడు. సంహరించ వలసిన ఆ మహావిష్ణువే ఆ పనిని చేయవలసి ఉన్నాడు కాబట్టే బ్రహ్మ, యముణ్ణి ఆపివేసాడు. అదీ కాక రావణుడు ఇంకా ఎందఱెందరినో తనకు విరోధులుగా చేసికొనేలా చేయాలనీ వానికి కష్ట కాలం (లంకముట్టడి) వచ్చినప్పుడూ ఏ ఒక్కరూ వానివైపు అండగా నిలబడకుండా అతడు చేసికొనే వాఱకూ అతణ్ణి అడ్డుకోకూడదని బ్రహ్మ ఆలోచన.

‘పాపీ చిరాయుః సుకృతీ గతాయుః’ అంటే ఇదే. పాపకర్మలని చేసినవాడు పాపి. క్రిందటి జన్మలలో చేసిన పాపకర్మలకి అనుగుణంగానే ఈ లోకంలో ఈ జన్మ మనకు కలిగింది. ఆ విషయాన్ని గ్రహించి ఈ జన్మలో పాపాలని చేయకుండా ఉండగలిగితే పైనాటికి జన్మే కలిగే అవకాశం ఉండకపోవచ్చు. కాని చిత్రమైన అంశమేమంటే పాపకర్మలని ఎంత ఎక్కువగా చేసాడో, అంతా అనుభవించడానికి అంత కాలమూ ప్రాణి ఈ లోకంలో జీవించవలసి వస్తుంది. అందుచేత ఎంత ఎక్కువ కాలం వ్యక్తి జీవిస్తే అంతటి ప్రారబ్ధాన్నీ (పూర్వ జన్మలో చేసికొన్నది) అనుభవిస్తూ ఉంటున్నాడని అర్థం. ప్రారబ్ధం తక్కువ అయితే తొందరగా ఋణవిముక్తుడై పైకి వెళ్లే అవకాశం కలిగి ఉంటాడు.

అయితే ఇక్కడొక సందేహమూ కల్గవచ్చు. అతి తాపసాగ్రేసరులు కంచికామకోటి పీఠపరమాచార్యులు నూఱు సంవత్సరాలూ జీవించారు గదా! మఱి చిరాయువుగా జీవించిన వారి మాట ఏమిటి? అని. వారు సంన్యాసదీక్షని స్వీకరించారు. సంన్యాసం పునర్జన్మతో సమానం. ఆదిశంకరుల వారికి ఆయుష్యం కీరుతూన్నప్పుడు, తిరిగి కొంత కాలం జీవించ వలసిన శంకరులవారు సంన్యాస దీక్షకి తల్లి అనుజ్ఞని అడిగినట్లు వారి జీవిత చరిత్ర చెప్తుంది. సంన్యాసం అంటే పునర్జన్మని పొందడమన్న మాట. ఆ కారణంగానే వారు మళ్ళీ తాము జీవించినంత కాలం తిరిగి జీవించ గలిగారు. ఇక రెండవది. వారికి లోకానికి సంబంధం లేకుండా వారు సంపూర్ణ వైరాగ్య ధర్మంతో జీవించిన పూజ్యులు. అందుకై లోకంతో సంబంధాన్ని పెట్టుకుని, గృహస్థ ధర్మంలో తొక్కికంగా జీవించే మనకి సంబంధించిన ఈ వాక్యాలని అలాటి తాపసులకి అన్వయింప చేయడం సాహసం. సరికాదు కూడ!

మృత్యువుతో చేతులు కలుపుకోండి!!

రావణుడు యముణ్ణి గెలిచి ఆ మీదట నివాత కవచులనే పేరున్న రాక్షసుల మీదికి యుద్ధానికి వెళ్లాడు. చాల కాలం యుద్ధమైంది. కాని ఎవరికీ గెలుపూ - ఓటమి లభించలేదు. బ్రహ్మ.

ప్రత్యక్షమై నివాతకవచులారా! రావణునికి ఏ వరమిచ్చినావో అదే వరం మీకూ ఈయడం వలన మీ యిద్దరిలోనూ ఎవరూ మరణించే అవకాశం లేక 'గెలుపూ - ఓటమి' అనేవి ఉండవు. అందుకని మొరిరువురూ సంది చేసికోవడం శ్రేయస్కరం' అన్నాడు. ('రావణునికి ఎలా మృత్యువు రాబోతోందో మీకూ అదే విధంగా మృత్యువు రావలసి ఉంది కాబట్టి, మిమ్ములని పుట్టించిన నాకు మీ ఆయుష్య కాలం తెలుసు కాబట్టి, ఆ మృత్యువును పొందవలసిన రావణునితో చేతులు కలుపుకోండి' అని పరోక్షంగా బ్రహ్మ చెప్పినట్లే కదా!) దిక్పాలకులలో ఒకరైన వరుణుని మీదికి కూడా యుద్ధానికి వెళ్లిన రావణుడు వరుణుని పుత్రులని ఓడించాడు. ఆ సమయంలో వరుణుడు రాజధానిలో లేడు. (ఆ మాత్రపు రాజనీతి - ధర్మం కూడా పాటించని వాడు రావణుడని గమనించడానికి ఈవృత్తాంతాన్ని అగస్త్యుడు రామునికి చెప్పాడు).

రావణుడు తన చెల్లెలైన శూర్పణఖని విద్యుజ్జిహ్వాడనే పేరున్న "కాలక" వంశానికి చెందిన (కాలకేయులు) రాక్షసులకి వివాహం చేసాడు. కాలకేయులతో యుద్ధాన్ని చేస్తూ రావణుడు అశ్వనగరంలో తన చెల్లెలి భర్త విద్యుజ్జిహ్వాణ్ణి కూడ వధించాడు.

ఈ విషయం తెలిసిన శూర్పణఖ రావణుణ్ణి బహు విధాల నిందించింది. రావణుడు మాయా యుద్ధాన్ని కూడ చేయడంలో నేర్పరి. తాను కన్నడకుండా చేసిన యుద్ధంలో అనేక ఆయుధాలని ప్రయోగిస్తే, ఆ శస్త్రాలలో ఒకటి తన చెల్లెలిని విధవరాలనిగా చేసింది. జరిగిన దానికి చెప్పలేని పశ్చాత్తాప పడ్డాడు. చెల్లెల్ని ఓదారుస్తూ 'శూర్పణఖా! తెలియక జరిగిన దానిని గూర్చి నీవు నిందించి ప్రయోజనం లేదు. తప్పైందని అంగీకరిస్తూన్న నాకు శిక్షని విధించి లాభంలేదు. జరిగిన దానికి చింతించినందువలన కాలహరణం తప్ప సాధించగలిగినదీ ఉండదు. కాబట్టి ఒక్కమాట విను. నా ఆజ్ఞనే వేదమంత్రంగా భావించే ఖరుడూ, దూషణుడూ దండకారణ్యంలో ప్రస్తుతం ఉన్నారు. నేను యుద్ధ ప్రియుణ్ణి. అనేక శత్రువులున్న వాడిని. ఏ క్షణానికి ఎవరు నాపై దండెత్తుతారో, లేదా నేనెవరి మీద దండెత్త వలసి ఉంటుందో, ఆ కారణంగా ఏ క్షణంలో రాజధానిలో ఉంటానో ఆ విషయాన్ని నేనే ఎఱుగని వాడిని.

ఈ కారణంగా పదునాలుగు వేల రాక్షస సైన్యం ఎప్పుడూ వెంట ఉండే ఖరుడూ, మహా బలశాలురైన పద్నాలుగుమంది రాక్షసులు నిత్యం తనని సేవిస్తూ ఉండే దూషణుడూ, నిన్ను రక్షిస్తూ ఉండే ఏర్పాటు చేస్తున్నాను. మనశ్శాంతితో జీవించు' అన్నాడు.

'బుద్ధింతు సారథిం విద్ధి' అనేది పరమాత్మ మాట. రాముని చేతిలో ఖరదూషణ త్రిశిరుల వధ కావాల్సి ఉంది. అక్కడ ఉన్న శూర్పణఖ ద్వారా లంకా రహస్యం రామచంద్రునికి తెలియవలసీ ఉంది. 'విభీషణుస్తు ధర్మాత్మా న తు రాక్షస చేష్టితః'- రాముడు కన్పించగానే అతని సౌందర్యానికి ముగ్ధురాలైన శూర్పణఖ లంకలోని రావణుని గొప్పదనాన్నీ, ఐశ్వర్యాన్నీ ముందు చెప్పింది. దానికి రాముడు వశుడై ఆమె పొందుని అపేక్షిస్తాడని ఆమె భావం. స్త్రీకి మనసు లగ్నమయితే, ఆమెకు హృదయంలో దా(గే)చేది ఏదీ ఉండదనడానికి శూర్పణఖ సాక్ష్యం. వెంటనే లంకా రహస్యం అతి ప్రధానమైనది (అని ఆమెకు తెలియదు) చెప్పనే చెప్పింది. (ఆరణ్యకాండ) ఏమని? మా లంకలో పరమ ధర్మాత్ముడూ రాక్షస లక్షణాలు ఏమాత్రమూ లేక మా వంశంలో తప్పబుట్టినవాడూ విభీషణుడు ఒకడున్నాడని. అంతే! రాముని ఆనందానికి హద్దు క్రికపోయింది. శత్రు నగర రహస్యాలని చెప్పేవారుంటారా? అదీ ఎలా కలిసికోవాలా? అనీ ఆలోచిస్తూన్న రామునికి ఈ వార్త పరమానంద కరమైంది. వీని ద్వారా కార్యాన్ని సాధించుకో గలమని. ఆ కారణం చేతనే ఎందఱో వద్దన్నా విభీషణునికి శరణునిచ్చాడు యుద్ధ ప్రారంభానికి ముందు సముద్ర తీరంలో.

దీనికి మఱో కారణమూ ఉంది. ఆంజనేయుణ్ణి (దూతని) వధించాలని రావణుడాజ్ఞ నిచ్చినప్పుడు (సుందరకాండ) అది సరికాదని ప్రతిఘటించిన వాడు విభీషణుడే. ఆ విషయాన్ని గమనించి రామునికి చెప్పినది ఆంజనేయుడు. విభీషణుని ధార్మికత్వాన్ని శూర్పణఖ చెప్పింది. ఆంజనేయుడు చెప్పాడు. యుద్ధ ప్రారంభంలో విభీషణుడు ఆకాశమార్గంలో శరణుకోసం ప్రార్థిస్తూ రాక్షస రూపంలోనే వస్తూ, రావణుని తమ్ముణ్ణి నిజాన్ని చెప్తూ ప్రార్థించాడు. ఈ విషయాన్ని ప్రత్యక్షంగా తాను గమనించాడు. 'ఇంటి గుట్టు లంకకి

చేటు' అనే సామెత పుట్టింది శూర్పణఖ వలననే. అలాటి శూర్పణఖకి రావణుడంటే ఎంత ఇష్టం ఉన్నా, తన భర్తని చంపినవాడనే కొంత అనిష్టం కూడ లేకపోలేదు. అయితే ఆ అనిష్టత రావణ నాశనాన్ని కోరేంతటిది కాదని గమనించాలి.

ఇంతకీ శూర్పణఖ వృత్తాంతం ద్వారా రావణుని సొంత చెల్లెలు కూడ రావణుని వలన పుంస్త్రీత్వాన్ని (పురుషుడు (భర్త) జీవించి ఉన్న స్త్రీ పుంస్త్రీ - 'పునిస్త్రీ' అనరాదు) కోల్పోయి, ఒక సందర్భంలో రావణ నాశనాన్ని మనసా కోరుకున్నదే అని అర్థమౌతుంది. ఒక వ్యక్తి (దెబ్బతగిలిన వ్యక్తి) వేటొకని నాశనాన్ని మనఃపూర్వకంగా నిత్యమూ కోరుకోనక్కఱ లేదు. అతి దారుణమైన కష్టానికి ఒకరు కారణమైతే, ఆ కారణభూతుడైన వ్యక్తిని యథార్థమైన బాధతో తలుచుకొంటే అంతకు మించిన 'శాపం' మఱొక్కటి లేదు. ఈ శాపం కూడా రావణునికి తగులనే తగిలింది. ఇన్ని శాపాలు రావణునికి ఉన్నా అంతకాలం లంకకి ఏలుబడిని చేయగలిగాడంటే రావణునికున్న తపశ్శక్తి ఎంతటి అసాధారణమైనదో గమనించ గలగాలి.

కాబట్టి శూర్పణఖ భర్తని రావణుడు చంపడం ద్వారా మృత్యువుతో చేతులని మఱోమాటు కలుపుకొన్నట్లే అయింది రావణునికి.

పతివ్రతా స్త్రీల శాపం

వేదవతీ శాపం పొందిన దగఱ నుండి తనని చంపించడానికి పుట్టబోయే ఆమె రూపాన్ని తెలిసికోవాలనే తపన బాగా రావణునిలో పెరిగింది. అందుకని కన్పించిన ప్రతి స్త్రీ కేశపాశాన్నీ పట్టుకొని లంకలోని చెఱలో వేయడం ప్రారంభించాడు. ....(అహృతానా మితస్తతః) ఎవతె వ్యతిరేకిస్తే ఆమెనే "వేదవతీ జన్మకి అనంతర రూపాన్ని పొందిన లక్ష్మీదేవి" అని అర్థం చేసికోవాలని రావణాభిప్రాయం. అయితే ఇలా బంధింప బడిన స్త్రీలు రాక్షస జాతివారు కాదు. యక్ష - కింనర - కింపురుష - గంధర్వ - సిద్ధ - సాధ్య - నాగజాతి వారు. తమని నిష్కారణంగా రావణుడు బంధించిన

కారణంగా ఇందఱు అనుక్షణం భర్త వియోగంతో జీవిస్తూ ఉన్నవాడై అందఱు కలసి మనఃపూర్వక బాధతో శాపాన్ని ఇచ్చారు. 'మేమంతా పతివ్రతలమే ఐనట్లయితే వీడు పరస్తీ కారణంగానే మృత్యువును పొందును గాక!' అని. ఇక్కడి స్త్రీలంతా పతివ్రతలు. వీరంతా రావణ నాశనాన్ని ఇలా శాప రూపంగా కోరారు. సీతమ్మకూడ (సుందరకాండ) రావణ నాశనాన్ని పలుమాఱులు కోరింది.

'యత్ర నార్యస్తు పూజ్యతే రమంతే తత్ర దేవతాః' 'ఎక్కడ స్త్రీలు పూజింపబడతారో అక్కడ దేవతలు ఆనందపడతారు. లేని పక్షంలో సర్వ కర్మలూ వ్యర్థప్రాయ మౌతాయి' అనే వ్యవహారం ఇక్కడి నుండి పుట్టినదే కావచ్చు. స్త్రీలకే ఇంతటి శక్తిని ప్రాచీనులిస్తే ఇక పతివ్రతా స్త్రీ గుఱించి చెప్పాలా!

పతివ్రతా స్త్రీ శక్తిని ఒక్క మాటలో కాళిదాసు మహాకవి చెప్పాడు మేఘసందేశ మహాకావ్యంలో 'జనకతనయా స్నాన పుణ్యోదకేషు' అన్నచోట. లోకంలో అందఱు తమ తమ పాపాలని గంగలో మునిగి పోగొట్టుకుంటారుట. అంటే ఆ పాపాలని గంగమ్మ స్వీకరిస్తుందన్నమాట. మఱి గంగకు సంక్రమించిన పాపాలన్నీ ఎలా తొలగుతాయి? అందుకే గంగ కూడా అనుకుంటుందిట. 'అపి మాం వయేత్ సాధ్వీ స్నాత్వేతీచ్ఛతి జాహ్నువీ' అని. లోకంలో ఎవరైనా ఒక పతివ్రతా స్త్రీ తన యందు స్నానం చేసి తన పాపాలనన్నింటినీ ధ్వంసం చేస్తే బాగుండునని ఎదురు చూస్తూ ఉంటుందట గంగ. అందుకే గోదావరి నీటిని 'జనక తనయ (సీత) స్నానం చేసిన పుణ్యోదకాలు' అన్నాడు కాళిదాస మహాకవి. పతివ్రతా స్త్రీ స్నానం చేస్తే మళ్ళీ గంగమ్మ పాపాలు ఆమెకు సంక్రమించవు. సూర్యోదయం కాగానే చీకట్లు ధ్వంసమైనట్లు గంగ పాపాలన్నీ పటాపంచలౌతాయన్న మాట. అలాటి పతివ్రతా తిలకమైన సీతమ్మ కూడా రావణుని చెఱలో ఉండి ఎంత దుఃఖాన్నో అనుభవించిందంటే మానసికంగా శపించినట్లే కదా! ఆమె రావణుణ్ణి నోటితో శపించక పోవడానిక్కారణం రామాజ్ఞ లేకపోవడమని (సుందరకాండ-అసందేశాత్తు రామస్య....) చెప్పనే చెప్పింది కదా! శపించక పోతేనే లంక లంకంతా నాశనమైతే ఇక శపించి ఉంటే చెప్పాల్సిందేముంది? అయినా లంకా నాశనం రాముని పని గదా!

మొత్తం మీద ఒక వ్యక్తి పతనం కావడానికి కారణాలు ఎక్కడో ఉండవు - తన ప్రవర్తనలో ఒకరికి కల్పించిన కష్టం వలననే తన నాశనం ఉంటుందని రావణ చరిత్ర చెప్తోంది. చరిత్ర తెలిసి లేదా తెలిసిన వారి నుండి విని తగిన పరిష్కారాన్ని ఆలోచించుకొని ప్రవర్తించిన వేళ ఈ కష్టాన్ని దాటుకొని ఆత్మ నాశనం కాకుండా చేసికొనే అవకాశం ఉందని గమనించవచ్చునన్నమాట.

పూజించవద్దు! తపస్సు చెయ్యి!!

తండ్రి బలపరాక్రమాలని వింటూన్న - చూస్తూన్న మేఘనాథునికి (ఇంద్రుణ్ణి జయించాక 'ఇంద్రజిత్తు' అయ్యాడు) కూడా తండ్రికిగల శక్తులని తానూ సంపాదించాలనే బుద్ధి కలిగి రాక్షస గురువు శుక్రాచార్యుణ్ణి ఆశ్రయించాడు. గోమేధం - అగ్నిష్టోమం - రాజసూయం - అశ్వమేధం వంటి వాటినెన్నింటినో సశాస్త్రీయంగా చేయడమే కాక బ్రహ్మచర్యదీక్షలో ఉండి మహేశ్వరయాగాన్ని పూర్తి చేసాడు. పరమ సంతృప్తుడైన ఆ శంకరుడు ప్రత్యక్షమై రెండు వరాలని మేఘనాథుని కిచ్చాడు. ఒకటి తన యిష్టాన్ని బట్టి తిరుగాడే దృఢమైనరథమూ, రెండవది ఎవ్వరికీ కళ్లకి కనిపించకుండా ఆకాశంలో తిరుగుతూ యుద్ధాన్ని చేసే శక్తి నిచ్చే 'తామసి' అనే పేరున్న విద్యయున్నా. ఇంతే చాలవన్నట్లు ఎప్పుడూ నిండుగా ఉండే అమ్ములపొదీ, ఏ బాణానికి విఠిగిపోని విల్లూ, దాంట్లో సంధించడానికి ఒక అస్త్రాన్నీకూడా శంకరుడిచ్చాడు.

లంకా నగరానికి పశ్చిమదిశలో ఉండే వనం అయిన 'నికుంభిల'కి రావణుడు వెళ్లి రాక్షసగురువు శుక్రాచార్యుణ్ణి తనపుత్రుని యుద్ధవిద్యా విశేషాలని గూర్చి అడిగాడు. ఆయన యీ అనేక విశేషాలని ఆనందంతో చెప్పాడు. జరుగుతున్న యజ్ఞానికి సంబంధించిన యూపస్తంభాలనీ ఇతర వస్తుద్రవ్యాలనీ చూపాడు కూడ. అన్నిటినీ గమనించి రావణుడన్నాడు. "ఆచార్యా! ఇంద్ర - యమ - వరుణ - కుబేరులు దిక్పాలురు. మనకి వీరంతా శత్రువులు. వీరే అని ఏమిటి? దేవతలంతా శత్రుకోటిలోనివారే. వారిని పూజించి, సాష్టాంగపడి యజ్ఞాలనిచేసి సాధించడంకంటే, తపస్సుచేసి వరాలని పొందడం ఉచితమైనదని నాకు తోస్తోంది. ఎలాగైతేనేమి? ఫలితం వస్తుందిగా!" అని.

ఒక కార్యాన్ని సాధించడానికి మంత్రం - యంత్రం - తంత్రం అనే మూడు ప్రయోజనపడతాయి. 'మననాత్ త్రాయత ఇతి మంత్రః' బీజాక్షరాలని కొన్నింటిని ఒకచోట చేర్చి ఆ బీజాక్షరసంపుటిని నిత్యం మననం చేయగా ఆ అక్షరానికి ఒక శక్తి వచ్చి అది మంత్రం అవుతుంది. తద్వారా ఇష్టాన్ని పొందవచ్చును.

కేవలం పనిముట్లని అన్నింటినీ ఒకచోట చేర్చి ఏమాత్రపు మంత్రశక్తి లేక కార్యాన్ని చక్కబెట్టుకోవడం యంత్రశక్తి. ఇక సరైన ఆలోచన ద్వారా (కార్యసాధన) సఫలమయ్యేలా చేసికోగల్గడం తంత్రశక్తి. ఇక్కడ ఇంద్రజిత్తు యాగాలని చేస్తూ మంత్రశక్తిద్వారా యంత్రాన్ని ఆశ్రయిస్తున్నాడని అనిపించింది రావణునికి. (విజుగని విల్లా, ఇష్టాన్నిబట్టి నడిచే రథమూ మొదలైనవి). తంత్రం కంటే యంత్రం, యంత్రం కంటే మంత్రబలమూ గొప్పవైనవికాగా, అలాటి మంత్రబలశక్తి తనకు (రావణునికి) ఉండగా ఆ మంత్రాన్ని ఆశ్రయించి తపస్సు చేసి కార్యాన్ని నెరవేర్చుకోవీలుండగా మంత్రం ద్వారా - మంత్రం కంటే తక్కువదైన యంత్రాన్ని ఆశ్రయించడం తనకు నచ్చలేదు. 'తామసీ విద్యని ఆశ్రయించడం వఱకూ బాగున్నది సుమా!' అనేది రావణుని అభిప్రాయం.

తపశ్శక్తిద్వారా వచ్చినది, ఏది ఉందో అది హక్కువంటిదనీ, ప్రార్థించి సాధించుకొన్నది మధ్యమదశకి చెందినదనీ రావణుని అభిప్రాయం. ఈ సూత్రాన్ని అవలంబించదలచడం వలననే తపస్సుకే ప్రాధాన్యాన్నిచ్చేవాడు రావణుడు. అయితే తపస్సువల్ల ఆర్జించిన శక్తిని అధర్మకార్యాలకి వినియోగించి నష్టపోగొట్టుకొనేవాడు. తపశ్శక్తి పెరుగుతూన్నప్పుడు వ్యక్తికి మఱింతగా రావలసినది 'సాత్త్వికశక్తి'. ఆ 'సాత్త్వికత' లోపించినప్పుడు రాజస - తామస శక్తులు ఉద్భవిస్తాయి. విజృంభిస్తాయి కూడ. అహంకారం ఈ రెంటికీ సాక్ష్యం.

తపస్సు చేసికొంటూన్న మహర్షి వద్దకు ఇంద్రుడు ఏ అప్పరసనో పంపాడని తెలియగానే లోకం అంతా ఇంద్రుణ్ణి నిందిస్తారు కాని అది సరికాదు. సాత్త్వికశక్తి తన తపస్సుతో కూడా ఇతనిలో పెరుగుతోందా? లేదా? అనే పరీక్షని పెట్టవలసినవాడు ఇంద్రుడు. అందుకై కామ - క్రోధ - లోభ - మోహ - మద -

మాతృశ్వాసలలో క్రమంగా పరీక్షని పెట్టవలసిన తాను, ముందుగా 'కామ పరీక్ష' చేయదలచి 'అప్పరస'ని పంపుతాడు. అక్కడే ఓడిపోతే అది ఓడిన మహర్షితప్పుగాని ఇంద్రునిది కానేకాదుగదా! ఈ విషయాన్ని గ్రహించగలిగాడు కాబట్టే రామచంద్రుని గురువైన విశ్వమిత్రుడు మేనక విషయంలో ఓడి, విషయాన్ని గ్రహించి, రంభని పంపినప్పుడు ఓడేందుక్కూడా వీలులేకుండా ఆమెని శిలగా శపించాడు. (చూ. బాలకాండ అంతరార్థం). ఇక్కడ రావణునికి ఇవే పరీక్షలు క్రమంగా కాకపోయినా, కొనసాగుతూనే ఉన్నాయి. మదబుద్ధితో ఉన్న రావణుడు యుద్ధవిజయమే గొప్పదనుకుంటున్నాడు గాని తన స్థితి తగ్గుతోందనే విషయాన్ని అర్థం చేసికోలేకనేపోయాడు.

నా భర్తని చంపవద్దు

లంకలో పుష్పకం ఆగింది. ఎందఱెందఱో అపహరింపబడ్డ స్త్రీలు ఒకరి వెంట ఒకరు కన్నీళ్లతోనూ, ముందు ఏం జరుగుతుందోననే భయంతోనూ, కులస్త్రీలైన తమకిలాటి కష్టం కల్గిందనే సిగ్గుతోనూ, ముఖాలువంచి, లోపలా, పైపైనా కూడా రావణుణ్ణి, లంకారాక్షస జనాన్నీ శపిస్తూ దిగారు. రావణునివద్దకు విభీషణుడు వచ్చాడు.

'అన్నా! అందఱూ నిన్ను నిందించే పని చేస్తున్నావు. వారివారి భర్తలకి కాకుండా ఇందఱినీ ఇక్కడకు తేవడం సజ్జనుడు చేయదగిన పనికాదు. ఇంతకీ అసలు విషయం విను. ఇంద్రజిత్తు యజ్ఞదీక్షలో ఉండగా, నేను నీళ్లలో మునిగి తపస్సు చేసికొంటూ ఉండగా, కుంభకర్ణుడు ఎప్పటిలాగానే నిద్రిస్తూనే ఉండగా నువ్వు వీరిని అపహరించినట్టే - మన చెల్లెలు (మన పిన్ని (పినతల్లి) కూతురు) 'కుంభీనసి' ని మధుడనే రాక్షసుడు బలవంతంగా ఎత్తుకొనిపోయాడు.

ఒక్క క్షణం ఆగు. నీకు కోపం వస్తుందని మాకు తెలుసు. 'మీరేం చేస్తున్నారని? మమ్మల్ని అడుగుతావనీ మాకు తెలుసు. కుంభీనసి ఒక స్త్రీ. మధుడు పురుషుడు. పైగా మన జాతికి చెందిన రాక్షసుడు. అతడితో యుద్ధాన్ని చేసి అతణ్ణి వధించాలనేది నీ అభిప్రాయం. కుంభీనసిని తిరిగి మనలంకలోనికి తెచ్చి ఉంచాలనేది నీ ఆలోచన. కాని అతడు యుద్ధం జరిగేలోగానే ఆమె కన్యాత్వాన్ని

అపహరించినట్లయితే, అతణ్ణి ఆ పిమ్మట మనం చంపినట్లయితే ఇటు కుంభీనసి వైధవ్యాన్నీ - అటు మఱిది మరణాన్నీ - రెంటికి మించి కుంభీనసి కన్యాత్వపు అపహరణాన్నీ రోజూ తలచుకొని దుఃఖిస్తు ఉండిపోవాల్సి వస్తుంది.

ఇప్పటికే శూర్యణఖ భర్త విద్యుజ్జిహ్వాణ్ణి అనాలోచితంగా చంపావనే నింద నీమీద శూర్యణఖే వేసిఉంది కూడ. అయినా కన్యత్వ తగినవానికిచ్చి ఇంతకాలం వివాహం చేయకపోవడం, అపే అందబోవేతా ఆశింపబడేంత వయసు వచ్చేవఱకూ అలా ఉంచివేయడం మనతప్పు కూడానేమో అలోచించు. స్వజాతిధర్మం అయిన యుద్ధం మీద ప్రీతి ఉండచ్చునేమోగాని, సంసారపు బాధ్యతలని మించి రాజ్యానికి ప్రాముఖ్యాన్ని ఈయడం కూడా ఒకరికి దోషమే. ఇంతజరగడానికి మూలకారణం ఏదై ఉంటుందంటావా? ఇదిగో! ఇందఱు స్త్రీలని ఇలా అపహరిస్తూ వారివారికి కాకుండా తెస్తూన్న ఈ స్త్రీల శాపాలే - మానసికమైన ఆర్తనాదాలే - కారణం అని స్పష్టంగా చెప్పాడు.

ఇంత ఉపదేశాన్ని విన్నా(క) కూడా రావణుని ఆలోచనలో మార్పు (రా)లేదు. కళతో ఆజ్ఞలు వెలిపోయాయి. రథాలు వేగంగా మధురాక్షసుడుండే మధు పటణంలో ఆగాయి. పరుగుపరుగున కుంభీనసి వచ్చి రావణుని పాదాలమీదపడి "అన్నా! నామీద ఏమాత్రం కనికరం ఉన్నా నా భర్త'ని చంపకు. నేను పుంస్త్రీ (భర్త జీవించి ఉన్న స్త్రీ)గా జీవించదలిచాను." అంది. రావణుడు చేసేదిలేక అంగీకరించాడు.

లో విశేషం

అగస్త్యమహర్షి కేవలం జరిగిన చరిత్రని మాత్రమే చెప్తున్నాడు. దీన్నే వాల్మీకిమహర్షి మనకు అందిస్తున్నాడు. కారణం 'శ్రీమద్రామాయణంలో భక్తి ఉన్నవానికి, లోభావం ఆ శ్రీరామచంద్రుని కృపచేత స్పష్టంగా తెలుస్తుంది గదా!' అని.

ధర్మం అనేది సర్వత్ర సమానంగా ఉండాలి - ఉంటుంది - గాని తనకొకటి, ఇతరుకి ఒకటిగా ఉండదు. ఎంతటో స్త్రీలని

రావణుడు రాత్రి - పగలు భేదం లేకుండా అపహరించి లంకకి తేవచ్చును గాని, తన చెల్లెల్ని ఇలాగే తీసికొనిపోతే 'తనలా అపహరించుకుపోయాడులే!' అనుకోకుండా దండయాత్రకి బయలుదేరాడు రావణుడు.

తనమీదికి దండయాత్ర చేస్తాడని తెలిసినా వరాలీయడానికి వెనుకాడనిది (బ్రహ్మ) దేవతాధర్మం. వరాలని ఎవరినుండి స్వీకరించాడో ఆ దేవతాజాతి భార్యనే అపహరించి తేవడం (రావణుడు) రాక్షసధర్మం. అనుక్షణం అధర్మాన్ని రావణునికి విప్పిచెప్తూ భయంలేకుండా వ్యవహరించే విభీషణునిది రాక్షసులమధ్య ఉంటూ పాటించే దేవతాధర్మమే.

కన్యని అపహరిస్తే ఆమె జీవితం ఎలా ఉంటుందనే ఆలోచనని ముందుచూపుతో చేసేవాడు విభీషణుడైతే, జరిగిన వేదవతీ వృత్తాంతాన్ని మనసులో ఉంచుకొని ఒక్కతెకోసం ఎందఱినో తెస్తూ, ఎందఱి సంసారాలనో కూల్చే దుర్బుష్టికలవాడు రావణుడు. 'ఎవరిసంసారమెలా అయినా, నా విషయం ముందుగా తేలాలి' అనే మూర్ఖత ఉన్నవాడే నిజమైన రావణుడు. రావణ - విభీషణ - కుంభకర్ణులు ఎక్కడో ఉంటారని భావించనక్కరలేదు. మన యింట కూడా ఉండవచ్చు.

తనమాట నెగ్గడం కోసం ఎంత అకృత్యమైనా చేసే పెద్దవాడు రావణుడైతే, అది సరికాదని అనుక్షణం చెప్తూ విరోధించేవాడు విభీషణుడైతే, ఇంత జరుగుతున్నా పట్టకుండా మత్తుతో ఉండేవాడు నిజమైన కుంభకర్ణుడు. తమ యింట ఇంకా ఎందఱో ఉన్నా, ఎవ్వరూ కాక తమ ముగ్గురిమీదనే ఇల్లు పూర్తిగా ఎక్కడనడుస్తుందో, అదికూడా ఆదర్శమయమైతే అదే రాక్షసగృహం.

అయితే అంతటి రాక్షసగృహంలోనూ మూడింట ఒకవంతు ధర్మం ఉంటుంది. అయితే ధర్మాన్ని అధర్మం మించడంతో (1:2) తాత్కాలికంగా అధర్మమే విజయాన్ని పొందుతుంది. చివరికి అధర్మమాత్రం సమూలంగా పెళ్లగింపబడి విత్తనంకూడా లేకుండా పోతుంది. దీన్ని గమనించైనా జాగ్రత్త పడాలి.

అన్నలుగా తాము ముగ్గురు ఉండికూడా కుంభీనసి వివాహాన్ని చేయ(లే)కపోవడానికి "రావణుని యుద్ధప్రియత్వం, యుద్ధాలలోనే తీరిక లేకపోవడం, కుంభకర్ణుడు ఉండి లేనివాడయి పోవడం, విభీషణుడు ఉన్నాకూడా - రావణునివలన వచ్చే ఉపద్రవాలకి తగిన మార్గాలని ఎప్పటి కప్పుడు వేసికోవడంలో నిమగ్నుడై ఉండవలసి రావడం" - కారణాలు, కన్యా వివాహం ఇంతకాలం ఆలస్యమైతే వచ్చే కష్టాలు ఇలాటివే.

అయినా ఈమెని రాక్షసధర్మం ప్రకారం మధుడు ఎత్తికొనిపోవడంలో ఆశ్చర్యం ఏమీలేదు. అయితే రాక్షసుడైన మధువులో ఉన్న దేవతాధర్మం ఏమంటే 'ఆమెని ఎత్తుకొనిపోయినా, ఆమెకి కన్యాత్వభంగంచేసి, ఎవరికీ కాకుండా చేయడంకాక, వివాహాన్ని చేసికొన్నాడు.

రాక్షసుడంతటివాడు ఎత్తుకొని పోయినా వివాహాన్ని చేసికొన్నాడంటే, వట్టిగా ఎత్తికొనిపోయేవారు రాక్షసునికంటే నీచులు. అధర్మపరులనిగదా! భావం. రాక్షసుడైన రావణునికి సీతాపహరణ కారణంతో రాముడు మరణదండన విధించాడు. వేటొకరి భార్యని అపహరించిన రావణుడు కూడ, పరకన్యని అపహరించిన మధువుకి మరణదండనని విధించాలనే నిర్ణయించి యుద్ధానికి వెళ్ళాడంటే, పరస్మిని అపహరించినవానికి 'మరణదండన' విధించడమే 'సరైన శిక్ష' అని శ్రీమద్రామాయణంలో నాయకుడూ - ప్రతినాయకుడూ కూడా ఏకకంఠంతో చెప్తున్నారన్నమాటే గదా!

ఈ శిక్ష అమలులోనికి వచ్చిన రోజున గాని యత్ర నార్యస్తు పూజ్యంతే..... స్త్రీలకు గౌరవం, దేవతలకు ఆనందం రానేరాదు. కలగనే కలగదు. (పూర్వపు ఇతిహాసాలు ఇలా స్త్రీ పూజా గౌరవాలని పరిరక్షిస్తూంటే, స్త్రీలని ఎత్తుకొనిపోవడమే ఇతివృత్తంగా ఉన్న కథ - వవలలని - చిత్రాలని స్త్రీలే వ్రాస్తూ - చూపుతూ ఉండడమూ - వాటికి స్త్రీలే నీరాజనాలిచ్చి ఆదరించడమూ పరమదురదృష్టకరమైన అంశం. కలియుగ నాశన సూచకమూను).

తానెందఱో స్త్రీలని అపహరించినా తన చెల్లెల్ని అపహరించినా చంపదలిచాడు రావణుడు. ఇంతకుముందు తనకు

పరిచయంలేని (సుగ్రీవుని) వాని భార్యని ఎవరో (వారి) అపహరించినా తప్పక ఆ అపహర్తని (అపహరించిన) చంపుతానని చెప్పి చంపాడు రాముడు. తన భర్తని చంపవద్దని ప్రార్థించింది రావణుని చెల్లెలు కుంభీనసి. 'నా భర్త నిన్ను చంపగలడు సుమా! ఎచ్చరికతో ఉండు' అని హెచ్చరించి సూచించింది రాముని భార్య సీతమ్మ.

దుర్మార్గాలు - అకృత్యాలూ చేయవద్దని రావణునితో విభేదించాడు విభీషణుడు. సన్మార్గ విధానాలని ఆచరిస్తూనే ఉండవలసిందని రాముణ్ణి ప్రోత్సహించారు మహర్షులు. మధురాక్షసుణ్ణి చంపడం తప్పు అన్నాడు - విభీషణుడు. రావణుణ్ణి చంపడం ఒప్పే అన్నారు మహర్షులు. 'తమ భర్తతో తాము జీవించడమే జీవితం అంటే' అని ఒప్పుకున్నవారు 'కుంభీనసి - సీత' ఇద్దరూను. దేవతాస్త్ర - రాక్షసజాతిస్త్రీ కూడా భర్తతో కలిసి జీవించడమే జీవితమని అంగీకరించారు. గమనించాలి!

ఏదైనా దురదృష్టకర సంఘటనలవలన ఏ స్త్రీ అయినా భర్తనుండి విడివడవలసివస్తే, ఆ దంపతుల చరిత్రని ఇతివృత్తంగా చేయవద్దనీ, ప్రసిద్ధ పవిత్ర చరిత్రలే కథలకి ఇతివృత్తాలుగా ఉండాలనీ అన్నారు ప్రాచీనాలంకారికులు. వేటైపోయిన ఇలాటి భార్యాభర్తల విడాకు చరిత్రలకి వాళ్లు 'కావ్యాలాపాలు' అనే పేరుపెట్టి 'కావ్యాలాపాంశ్చ వర్జయేత్' అలాటి చరిత్రలని గ్రంథస్థం చేయవద్దని శాసించారు. కారణం ఈ చరిత్రలని చదివి ఏ సుఖంగా ఉన్న కొందరికో కూడా వేటుకావాలనే ఆలోచన కల్గవచ్చు.

ఒక మహర్షి తపశ్శక్తిని చేటుపడలచిన ఇంద్రుడు శ్రీమద్రామాయణం ఆరణ్యకాండలో జాగ్రత్తగా దాచవలసినదిగా ఒక 'కత్తి'ని ఆయన దగ్గర ఉంచాడు. మొదట్లో భయపడి - కొంతకాలానికి పూలుకోసికోవడానికి ఉపయోగించాడు. ఆ మీదట క్రమక్రమంగా భయంకర ఘాతకుడుగా మహర్షి మాటిపోయాడు. అటువంటి కావ్యాలాపాలని చదవకపోయినా ఇంట ఉంచడం కూడా ఇంద్రుని కత్తికథలా ఎప్పటికో ఒకప్పటికి ఇంట్లో అందరిని కాకపోయినా - ఎవరో ఒకరినైనా పాడుచేయవచ్చు. వంశంలో మచ్చ ఒకరివలన వచ్చినా, అది మచ్చగదా! ఆలోచించాలి!.

నలకూబర శాపం - అంతరార్థం

మధు రాక్షసుణ్ణి (తన భర్తని) చంపవద్దని కుంభీనసి ప్రార్థించడంతో మధువుతో స్నేహం చేసికొన్న రావణుడు తన సైన్యంతో ఒకరాత్రివేళ ఒకచోట విశ్రాంతి తీసికోదలిచాడు. ఆ వెన్నెలరాత్రివేళ, వెండికొండ సమీపంలో, పూలవాసనల మధ్య, సెలయేటి ప్రవాహాల తిన్నెల నడుమ రావణుని మనసు మన్మథవశం అయింది. అదే సమయంలో దేవవేళ్య రంభ తెల్లని వస్త్రాలతో నల్లని మేలిముసుగుని తలపై కప్పికొని వెళ్తుండడం రావణునికి కన్పించింది. వెంటనే ఏ సంకోచమూ లేకుండా చేయి పట్టుకున్నాడు. కొంతసేపు వాదోపవాదాలు జరిగాక ఆమె ఇలా అంది.

'రావణా! నువ్వు ఇంద్ర - ఉపేంద్రులూ, అశ్వినీదేవతలూ కంటే మహిమలోనూ సౌందర్యంలోనూ గొప్పవాడివి కావచ్చు. ఆ జంటల్లో ఉన్న గుణాలు నలకూబర మణిగ్రీవుల జంటలోనూ ఉంది. అయినా నాప్రేమ నా ఇష్టంలో ఉంటుంది కదా! నలకూబరుణ్ణి వరించి వెడుతున్నాను. ఇది మరియుద కాదు. పైగా నీ అన్న సేబేరుడు. అతని పుత్రుడు నలకూబరుడు. అతని భార్యనైన నేను. నీకు కోడలిని ఔతాను. విడువు' అని చేయిలాగుకోబోయింది.

'దేవతలకందఱికి వేళ్య అయిననీకు వావివరసలెక్కడివి? అంటూ ఆమె స్త్రీత్వాన్ని అపహరించి 'పొమ్మన్నాడు' రావణుడు. సిగ్గుతోనూ, తన నలకూబరుడు తనని ఆదరిస్తాడా? అనే దిగులుతోనూ, ఏమీ చెప్పుకోలేని తొట్రుపాటు మనసుతో ఆమె తన ప్రియుణ్ణి చేరి వివరించి చెప్పింది. రంభదోషం ఏమీ లేదని గ్రహించిన నలకూబరుడు ఆచమించి 'రావణా! నిన్ను ఒల్లని స్త్రీని నీవు అనుభవిస్తే నువ్వు ఏడు ముక్కలుగా అయి తిరిగి తకవీలులేకుండా అయిపోగలవు' అని శపించాడు. ఈ శాపాన్ని

సిగ్గుతోనూ రావణుడు తన జీవితం మీద ఆసక్తి - అభిలాష వాడు కాబట్టి పరస్మి పేరుకూడా స్మరించకుండా ఉండిపోయాడు. బ్రహ్మాదిదేవతలంతా సంతోషించి నలకూబరునిపై పుష్పవర్షాన్ని కురిపించారు.

రావణుణ్ణి శపించగలిగిన తపశ్శక్తి ఎవరెవరికి ఉందో ఈ పరిశీలనలో తేలుతోంది. రావణునికి మించిన తపశ్శక్తి గలవారైతేనే వారు శపించగలరు. పైగా ఆ శాపమే అమలుకి వస్తుంది. అలాటి వారందఱితోను ఏదో ఒక అవకాశాన్ని రావణునికి దేవతలు కల్పించడమూ - వారు రావణుని దుశ్చేష్టని గమనించి శపించడమూ జరుగుతూ వస్తోంది. (వేదవతీశాపం - అనరణ్యశాపం..... అన్నీ ఇలాటివే కదా!) ఇప్పుడు నలకూబరుని వంతు వచ్చింది. ఇతని తండ్రి అయిన కుబేరుడు బ్రహ్మని మెప్పించి ఉత్తర దిక్పాలకపదవితోపాటు పుష్పకాన్ని కూడా పొందగలిగాడు. అంటే అంతటి తపశ్శక్తిమంతుడు. తెల్లని వెన్నెలలో తెల్లని వెండికొండ ప్రక్కనుండి వెళ్లే అభిసారిక రంభ. ఆమె ఎవరికీ తెలియకుండా జ్యోత్స్నాభిసారిక రూపంలో తెల్లని మేలిముసుగును ధరించి వెళ్లకుండా, నల్లని మేలిముసుగుతో వెళ్తోందిట. ఇలా వెళ్తుండడానిక్కారణం తాను రావణుని కంటపడేలా చేసికోవడమే.

ఆమెకి పరమదుర్మార్గుడైన రావణుడు, వెండికొండ సమీపంలో ఉన్నాడని తెలియడం ఆమెకి ఏమాత్రం కష్టం కానేకాదుగదా! ఆ సైన్యంతో విడిసినప్పుడే రాజెవరో ఉన్నాడనీ, వాడు వీడేననీ ఆమెకు తెలియదా? పైగా దేవవేశ్యకు కామరూపమూ - కామగమనమూ (ఏరూపంలో కావలిస్తే ఆరూపం - ఏచోటికి వెళ్లాలంటే అక్కడే వ్రాలే ఏర్పాటూ) ఉంటాయి గదా! ఒక్కమాటుగా నలకూబరునివద్ద వ్రాలనూగలదుగదా! అలాకాక నల్లనిముసుగుతో, రావణుడున్న ప్రదేశం ప్రక్కనుండి అతని దృష్టిపథంలో పడేలా కూడా వెళ్తుండడానిక్కారణం రావణపతనాన్ని కోరి మాత్రమే.

ఏ మృగమైనా తనంతతానుగా నిద్రించే సింహాన్ని లేపి నోరు తెరిచివేసి అంటుందా? అనుకున్నట్టుగానే రావణుడు చూచాడు. చేయిపట్టుకున్నాడు. రావణుడన్నట్లు దేవవేశ్య అయిన ఆమెకూ రావణునికి మామా కోడళ్ల వరసా? ఇదంతా నాటకమే. మామాకోడళ్లే కావలిసివస్తే నలకూబరునికి రంభ అగ్నిసాక్షిక భార్య కావాలి గదా! పైగా ఆమెలో రావణునికి భయపడి ఏం జరుగుతుందో నని, భయపడి పాతిపోయే ప్రయత్నమూ ఏమీ కన్పించలేదు. అక్కడే ఉండి

ప్రతిప్రశ్నకీ సమాధానాన్ని ఇస్తునే ఉండిపోయింది. రావణుడు శిలాపహరణాన్ని చేయనే చేసాడు.

ఎక్కడ ఎవరిచేత రంభ మొదలైన అప్పరసలు లేదా దేవదేవతలు భంగపడినా అది వారికి ఒక లెక్క కాదు. పైగా ఒక గర్వకారణం కూడా. అంతటి ఋషిపుంగవుణి ఓడించాననో, ఇంతటి సిద్ధుణ్ణి లొంగదీసికొన్నాననో వారు చెప్పుకొనేవీలుంది. అయితే రంభ ఈ స్థలంలో చాల బాధపడింది. పైగా ఆమెకోసం ఒక ప్రియుడున్నాడనే చెప్తుంది. ఈ విధమైన ఇతివృత్తం అప్పరసలచరిత్రలో మఱిక్కడా కన్పడదు. దీనిక్కారణం ఒకటే.

రావణునికి రంభ శాపం ఇప్పించాలంటే (దేవతలు రంభద్వారా నలకూబరునిచే శాపాన్ని ఇప్పించాలంటే) తనకి ఇష్టం లేనట్లే ప్రవర్తించాలి. అందుకే ఇన్ని వంకరమాటలని మాటాడింది. ఇదంతా రావణుని కామబుద్ధిని పెంచడానికే తప్ప త్రుంచడానికి కానే కాదు. నిజంగా రావణుడే గొప్పవాడైతే రంభని విడిచిపెట్టి ఉండాలి. అప్పుడు వానికి శాపమూ వచ్చేది కాదు - దేవతలపాచికా పాతేది కాదు. రంభ అగౌరవాన్ని పొందీ ఉండేది.

ఈ జరిగిన కథద్వారా మఱో విషయాన్నీ తెలిసికొనేవీలుంది. నలకూబరునిద్వారా ఈవిధమైన శాపాన్ని రావణునికి ఇప్పించనట్లయితే రావణుడు అపహరించిన ఎందఱుస్త్రీలకో ఎంత దుర్గతి పట్టిఉండేది. పైగా వీరందఱి పిమ్మటా సీతమ్మ లంకకి చేరబోతోంది. ఎన్నో కట్టుదిట్టాలని చేపాక గాని సీతమ్మ రంగానికి రారాదు. రావణునికి అందఱూ ఇచ్చిన శాపాలే అతనికి విధించిన నియమనిబంధనలన్నమాట.

రసమూ - రసాభాసమూ అని రెండున్నాయి. పరస్పరమూ ప్రీతి కలిగి ఉన్నట్టైతే వారిరువురి మధ్యా ఉండేది శృంగారరసం. అనేక స్త్రీలకి ఒకరియందిష్టం ఉన్నా - పశుపక్ష్యాదుల దాంపత్య సౌఖ్యాన్ని చెప్పినా - అలాగే ఒకేస్త్రీకి అనేకులయందిష్టాన్ని చెప్పినా అక్కడ శృంగారరసం ఉన్నట్లుగా ఆభాసిస్తుంది. (పైకి కన్పిస్తుంది. తాడునే పాముగా ముందు అనుకున్నట్లు). ఈ రసం ఆభాసించడమే

రసాభాసం. ఇక్కడ రావణునిలో శృంగారం ఉన్నా రంభలో ఆ యిష్టం లేక అనిష్టం ఉండడం వలన ఇది రసవంతంకాదు రసాభాసఘట్టమే.

పైగా పట్టుపరువులపైన, మేలి బంగరు మంచాలలో, సుఖమైన సముద్రపు గాలివీస్తూంటే పంచభూతాలనీ అదుపుచేసి భార్యాసుఖాన్ని పొందాల్సిన రావణుడు కఱకు ఎండరాతిమీద ఆచ్ఛాదనవస్త్రం కూడా లేకుండా, పైన్యం అంతా వెగటుగా చూస్తూంటే, పంచభూతాల సాక్షిగా తప్పుచేయడం చూస్తే 'ఇది ఒక నిర్బంధకర్మ' గానే అన్నిస్తుందిగాని మనసుతో ఇష్టంగా చేసికొన్నది కానేకాదని తోస్తుంది. మిథునము అంటే జంట. జంటలో ఇద్దరూ ఒకరికొకరి ఇష్టంతో అనురాగపూర్వకంగా భావ - మనస్ - శరీర సమ్మేళనం 'మైథునం' అవుతుందిగాని ఇలా పశుప్రవృత్తిని ఆపేరుతో పిలవకూడదు.

ఇలాటి సమయాలలో గర్భధారణ జరిగితే కలిగే సంతానం ఆ సమయంలో తలికి కలిగిన భావాలకి అనుగుణంగా ఉంటారనేది సత్యం. పాండురాజు పాండురోగంతోనూ, ధృతరాష్ట్రుడు పుట్టుగ్రుడ్డిగానూ పుట్టడానికి, విదురుడు బుద్ధిమంతుడై ఏ అంగవైకల్యమూ లేక పుట్టడానికి కారణాన్ని భారతమే చెప్పిందిగదా! మిగిలిన అన్నీ (వెన్నెలరాత్రి - వనమూ - సెలయేటి ఒడ్డు.....) కుదిరినా మనసు చాలా ముఖ్యం అని గమనించాలి. పగటిపూట గర్భధారణ జరిగితే అపమృత్యుదోషం (అకస్మాత్తు మరణం) కల సంతానం పుడుతుంది. ఘటోత్కచుడు హిడింబా, భీముల సంతానం. భీముణ్ణి రాత్రివేళ పంపనని ధర్మరాజు హిడింబతో చెప్పి ఆ మీదట భీముణ్ణి రోజూ పగటిపూట మాత్రమే హిడింబ వద్దకు పోనిచ్చాడు. ఫలితంగా ఘటోత్కచుడు కలిగాడు. అపమృత్యువు పాలయ్యాడు. అయితే లోకంలో ఇలా అపమృత్యుదోషం ఉన్న వాళ్లందరూ ఇలాటి వారేనా? అనుకోరాదు. అపమృత్యుదోషం ఈ కారణం వలన కూడా రావచ్చు. ఘటోత్కచుని విషయంలో మాత్రం కారణం ఇదే.

ఇంతకీ రావణునికి ఈ సంఘటనలో శయ్య మొదలైన సుఖాలూ లేకపోయాయి - అతిముఖ్యమైన ఆమె మనసూ తనమీద లేకపోయింది. అన్నిటికీ మించి సంఘటనానంతరం కలగాల్సిన ఆనందంకంటే జీవితాంతమూ పరస్మిని గూర్చిన భయం పట్టుకొంది.

వానికి అది భయాన్ని కల్గించేది అయితే, లోకాని కంటకీ నిర్భయాన్నీ, అభయాన్నీ ఇచ్చేది అయింది. అది వానిపాలిట శాపం అయితే, లోకానికి ఒక వరం. ఈ కారణాలనిబట్టి దాదాపు సంవత్సరకాలం లంకలో ఉన్నా సీతమ్మ నిర్దోషురాలని, రామునికి అందఱు మహర్షులూ వింటుండగా అగస్త్యుడు చెప్పాడు. ఇదే విషయాన్ని యుద్ధం అయిపోయాక అగ్నిహోత్రుడు చెప్పాడు. ఈ విషయాన్ని మఱచిపోకూడదు. మీదటికథలో సీతాపరిత్యాగం రాబోతోంది. అక్కడ దీన్ని గూర్చి మఱింత ఆలోచించాలి కాబట్టి అసలు మరువరాదు.

నలకూబరుడు ఇలా శాపాన్ని ఇచ్చినా రావణుడు 'పుంజికస్థల' అనే ఆమెను అనుభవించాడు ఆ తర్వాతి కాలంలో. ఇదెలా సాధ్యం? అంటే నలకూబరుని తపశ్శక్తికంటే మించి తపశ్శక్తి రావణునిది ఉన్నది కాబట్టి ఇతని శాపం రావణునిపై పని చేయలేదు. ఆ విషయాన్ని గ్రహించిన బ్రహ్మ పుంజికస్థలని రావణుడనుభవించాక మతో శాపమిచ్చాడు. 'ఏ స్త్రీ నైనా ఆమె యిష్టంతేక బలాత్కార ప్రయత్నం చేసినా చనిపోతావు' అని. తపశ్శక్తి తక్కువ కారణంగా పనిచేయని నలకూబర శాపం బ్రహ్మ శాపం ఇచ్చిన పిమ్మట పనిచేయసాగింది. 'ఏ స్త్రీని ఆమె ఇష్టంలేనప్పుడు నువ్వుతాకుతావో అప్పుడు చస్తావు' అని బ్రహ్మ శపించినట్లుగా ఈ శాపాన్ని గూర్చి కొందఱు చెప్పా(ప్రా)రుగాని అదిసరికాదు. వాల్మీకి మహర్షి హృదయం అదికానేకాదు. పరస్త్రీని అనుభవిస్తే మరణశాపాన్ని నలకూబరుడు ఈయగా పరస్త్రీ విషయంలో బలాత్కరించినా మరణం తప్పదని బ్రహ్మ శపించాడు. ఈ కారణంగానే సీతా విషయంలో ఎంతో భయపడుతూ ఉండిపోయాడు రావణుడు.

రావణుని కంటే ఇంద్రజిత్తే గొప్పవాడు!

దేవతలని జయించడం కంటే దేవతలకి అధ్యక్షుడైన ఇంద్రుణే జయించాలనే ఆలోచన కల్గిన రావణుడు, నేరుగా అమరావతి మీదికే దండ యాత్రకి వెళ్లాడు. ఆ విషయం తెలిసిన ఇంద్రుడు ఇందఱు దేవతలనీ, సిద్ధులనీ, సాధులనీ, వసువులనీ, దిక్పాలకులనీ... ఇలా అందఱినీ కూడిరావలసినదిగా కోరాడు. వచ్చేవాడు రావణుడని తెలిసి విష్ణువుని కూడ రావలసిందని ప్రార్థించాడు.

'ఇంద్రా! బ్రహ్మ వరం కారణంగా ఇప్పుడు నీకు జయం అసాధ్యం. రావణుడు మనుష్యునిచే తప్పక చావవలసిఉన్నాడు. అప్పుడెలాగూ నేనే సంహరించక తప్పదు. అదను చూచి నేనే సంహరిస్తాను. ప్రస్తుతానికి యుద్ధాన్ని ముగించు కొనిరా!' అని పంపించివేసాడు విష్ణువు.

అశ్వినీదేవతలూ, అష్టవసువులూ, ఏకాదశరుద్రులూ, ద్వాదశాదిత్యులూ ఇటునుండి బయలుదేరారు. సుమాలి, జంబుమాలి, ప్రకంపన, అకంపన, నరాంతక, ప్రహస్తాది రాక్షసులు ఎదురు వచ్చారు. క్షణాలలో యుద్ధం ప్రారంభమైంది. శిరస్సులు తెగిపడుతున్నాయి. విఘ్న ధ్వనిస్తున్నాయి. ఆయుధాలు ముక్కలౌతున్నాయి. గుఱాలు, నడుములు విఠిగి కూలుతున్నాయి. పోరులో ఎవరి బలం ఎంత పోతోందో లెక్కించుకునే వీలులేనంత వేగంగా తీక్షణంగా బాణాలతో యుద్ధం సాగింది.

ఇంద్రపుత్రుడైన జయంతుడు రావణపుత్రుడైన మేఘనాథునితో తలపడ్డాడు. రావణుడు ఇంద్రుణ్ణి ఎదుర్కొన్నాడు. ఎవరెవరికి దీపైనవారు ఎవరో గమనించి యుద్ధాన్ని నిర్విరామంగా సాగిస్తున్నాడు. ఆగని వర్షధారల్లా బాణాలు సైన్యాన్ని మట్టికరిపిస్తూంటే ముగింపులేని యుద్ధం ఇంద్రజిత్తుకి చీకాకు కల్గింది. తన చరిత్రలో ఎప్పుడూ ఇంతసేపటి యుద్ధాన్ని ఎఱుగడు ఆ రావణ పుత్రుడు.

వెంటనే తనకున్న మాయావిద్యతో యుద్ధరంగాన్ని తమోమయం (చీకటి) చేసాడు. ఎవరికెవరూ కన్పించకపోయినా యుద్ధం ఆగలేదు. దేవతలలో దేవతలూ, రాక్షసులలో రాక్షసులూ ఎందఱో తమపక్షంవారి చేతిలోనే ప్రాణాలని కోల్పోయారు. యుద్ధం విషమించిందని గమనించిన ఇంద్రుని మామ పులోముడు తన మనుషుడైన జయంతుణ్ణి ఆ చీకట్లోనే తీసికొని పోయాడు భద్రంగా - ఎవరికీ తెలియకుండా. దేవతలంతా హాహాకారాలు చేసారు. రాక్షసులు జయజయ నినాదాలు చేసారు. రావణునికి చెప్పలేని ఆనందం కల్గింది.

మడుగుమధ్యలోకి దిగిన ఏనుగులూ దేవతల మధ్యలోనికి ప్రవేశించి రావణుడు భయంకర యుద్ధాన్ని ప్రారంభించాడు. తమ ఇంద్రపుత్రుణ్ణి దాచివేసారనే కోపంతో దేవతలు రావణుణ్ణి అన్నివైపులా

మఱింతగా చుట్టిముట్టి దిగ్బంధంచేసి దాదాపు నిరాయుధుణ్ణి చేయజేయారు. రావణుడు ఇక తన పని అయిపోయిందని హతాశుడయ్యాడు. సిగ్గు, భయం ఒకేసారి కలిగాయి. పుత్రవియోగంతో తల్లడిల్లుతూన్న ఇంద్రుడు రావణుణ్ణి బంధించ బోయాడు. రాక్షసులకి రావణుడు కనిపించక పెట్టిన అర్తనాదాలకి మేఘనాథుడు ఇటు మళ్ళాడు.

తండ్రి పరిస్థితి అధ్వాన్నంగా ఉండడాన్ని గమనించాడు. ఈశ్వరుడు తనకిచ్చిన మాయావిద్యతో అందఱికి కన్పించకుండా యుద్ధరంగంలోనికిపోయి ఒక్క ఇంద్రుడిపైనే యుద్ధాన్ని చేయ ప్రారంభించాడు. బాణం వేయదలిచిన ఇంద్రునిక్కుడా ఈశ్వరశక్తి కారణంగా మేఘనాథుడు కన్పించలేదు. ఇదే సరైన అదునుగా భావించి ఇంద్రుణ్ణి యుద్ధంలో బడలిక పొందేలా చేసి క్షణాల్లో బంధించి, తనతో లంకకి ప్రయాణమయ్యాడు. మేఘనాథుడు కనపడకుండా చేసిన ఈ యుద్ధానికి దేవగణమంతా ఆశ్చర్యపడి నిట్టూరుస్తూ నిలబడిపోయారు.

బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులకి ఇంద్రుడు లంకలో బద్ధుడై యున్నాడనే వార్త క్షణాలలో తెలిసింది. రావణుడు తన రాక్షసులనీ, వశేషించి మేఘనాథుణ్ణి వేయివిధాలుగా పొగడుతూనే ఉన్నాడు. చేసేది లేక బ్రహ్మతన దేవతలతో కలిసి లంకకి వెళ్లి ఇంద్రుణ్ణి విడువవలసిందని ప్రార్థించాడు.

(ఇంద్రుణ్ణి జయించిన కారణంగా మేఘనాథుణ్ణి రావణుడు 'ఇంద్రజిత్' అని అన్నాడు. అప్పటినుండి ఆ బిరుదం అతని పేరుగా అయిపోయింది. అతణ్ణి పిలిచిన ప్రతిక్షణమూ ఇంద్రుణ్ణి అవమానించినట్లే అయింది. రావణుడు దేవ సేనామధ్యంలో చిక్కుకుపోగా మేఘనాథుడు తండ్రిని రక్షించడమేగాక ఇంద్ర - జిత్తుకూడా అయ్యాడు. ఈ కారణంగా 'రావణుణ్ణి వధించడం కంటే ఇంద్రజిత్తుని వధించడం గొప్ప కదా మరి!

బ్రహ్మ ప్రార్థనని విన్నాడు ఇంద్రజిత్తు. ఇంద్రుణ్ణి విడిచినందుకు ప్రతిఫలంగా చావులేని వరాన్ని ఇమ్మన్నాడు

ఇంద్రజిత్తు. 'ప్రాణంతో ఉన్న ప్రతిజీవీ ప్రాణాన్ని కోల్పోవడం జీవధర్మం' అన్నాడు బ్రహ్మ. కొంత వాదోప వాదాలయ్యాక ఇద్దరూ ఒక అంగీకారానికి వచ్చారు.

'శత్రువధకోసం ఇంద్రజిత్తు అగ్నిని పూజిస్తాడు. ఆ పూజముగియగానే అందులో నుండి రథం గుర్రాలతో వెలువడుతుంది. దాని మీద యుద్ధం ప్రారంభిస్తే ఇక ఇంద్రజిత్తు ఎన్నటికీ అ - మరుడే- ఆ- జేయుడే (చావూ - ఓటమి లేనివాడే). ఏదైనా విఘ్నం వచ్చి రథాన్ని పొందలేకపోతే మరణధర్మం కలవాడే!, ఇదీ నిర్ణయం.

తప్పనిసరి పరిస్థితులలో ఈ నిర్ణయానికి కట్టుబడి, బ్రహ్మ అంగీకరించి వరమియగా, ఇంద్రుణ్ణి విడిచాడు ఇంద్రజిత్తు. తనకి జరిగిన అవమానానినకి తట్టుకోలేకపోయాడు ఇంద్రుడు.

ఇంద్రుడే ఓడిపోవడమా? ఎందుకని?

ప్రాచీనమైన ఇతిహాసాలలో - పురాణాలలో అసత్యాలు ఉండనే ఉండవు. తప్పుచేస్తే దేవుడేకాదు - దేవతలకి అధ్యక్షుడైన ఇంద్రుడైనా శిక్షని అనుభవించక తప్పదు. అందుకే ఇంద్రునికి ఈ భంగపాటు. ఇంతకీ ఇంద్రుడు ఈ శిక్షని అనుభవించవలసి రావడానికి కారణం ఉండనే ఉంది' అంటూ బ్రహ్మ అవమాన భారంతో ఉన్న ఇంద్రునికే ఇలా ఓదార్పు కోసం చెప్పాడు.

'ఇంద్రా! ఒకప్పటి నా ఆలోచన ప్రకారం వ్యక్తుల నందఱినీ ఒకేరూపం, ఒకే కాంతి, ఒకే కంఠస్వరం... ఇలా అంతా సమానంగా ఉండేలా సృష్టించాను. నాకే నచ్చలేదు ఆ సృష్టి. ఎవరిని చూచినా ఒకేలా ఉండడం, ఎవరెవరో తెలియకపోవడం కష్టమనిపించింది. ఆవిషయం అలా ఉంచి అన్ని విభాగాలలోనూ (దేహసౌందర్యం, కంఠస్వరం, శరీరకాంతి, నడక,...వంటివి) ఉత్తమమైన వాటినన్నింటినీ ఒకచోట చేర్చి ఒకరిని సృష్టించేయాలని భావించాను. ఏవిధంగానూ ఏకోణంలోనూ ఏవిభాగంలోనూ ఏ సందర్భంలోనూ లోపం లేని విధంగా, సందించే వీలులేకుండా (అ- హల్య - నిందింపవీలులేనిది) 'అ -హల్య' అనే ఆమెని సృష్టించేసాను.

దేవాధ్యక్షుడివైన నువ్వు ఆమెని నీకుగా ఇమ్మని నన్ను అడిగినా కాదని నీ భయంతోనే, గౌతమమహర్షి వద్ద - ఆమెని చాల సంవత్సరాలపాటు న్యాయంగా (ఒక వస్తువుని భద్రంగా ఉంచవలసినదిగా ఒకరిని ప్రార్థించి వారివద్ద ఉంచడం - తిరిగి గడువు ముగిసాక తీసికొనడం) ఉంచాను. గడువు ముగిసాక ఏమార్పులేని ఆమెని గౌతముని నుండి తిరిగి గ్రహించాను. ఇంత సౌందర్యవతి తనవద్ద న్యాయంగా ఉన్నా, ఏమాత్రపు కోరికా లేని గౌతముణ్ణి మనసా ప్రశంసించి ఈ అహల్యకు భర్త గౌతముడే అని నిశ్చయించి ఆయనకే భార్యగా అహల్యని ఇచ్చివేసాను.

అయినా నీకు ఆ అహల్యమీద మనసుపోక గౌతముడు ఇంటలేని సందర్భంలో ఆమెని మభ్యపెట్టావు. ఆమె మనసా అంగీకరించింది. గౌతముడు అశ్రమానికి వస్తూనే నీకు శాపాలనిచ్చాడు - నీ శత్రువు చేతిలో నీవు బద్ధుడి వౌతావనీ - నీకే కాక ఇంద్రపదవిలో ఎవడున్నా వానికి పదభ్రష్టత్వం వస్తుంటుందనీను." ఆ కారణంగా నీకీ కష్టం వచ్చింది. ఈ శాపాన్ని అనుభవించవలసి ఉన్నావు కాబట్టి విష్ణువు రానన్నాడు.

ఈ తప్పులో ఆమె మానసికాంగీకారం కారణంగా (ఆమెకీ భాగస్వామ్యం ఉన్నకారణంగా) ఆమెకీ ఇలా శాపాన్నిచ్చాడు గౌతముడు. "చక్కదనం, నీలో ఉందనే అహంకారం కారణంగా ఈ దోషానికి ఒడిగట్టావు కాబట్టి అహల్యా! చక్కని స్త్రీలు నీవేకాక మణికోందఱు కూడా లోకంలో పుడతారు." అని. ఇక నీపుత్రుడు జయంతుణ్ణి నీ మామ తీసికొని వెళ్లాడు. ధైర్యంగా ఉండు' అన్నాడు బ్రహ్మ ఇంద్రునితో.

లో విశేషాలు

('అహల్య పతివ్రతయే' అని నా బాలకాండ వ్యాఖ్యలో చాల స్పష్టంగా ఎన్నో ఆధారాలు అన్నీ వివరించి చూపడం జరిగింది. గమనింపగలరు.) రావణాసురుని వధకోసం రాముడు మహర్షులవద్దా - పతివ్రతా స్త్రీలవద్దా తపఃఫలాన్ని ప్రోగుచేసికొనాలని నిశ్చయించుకొన్నాడు. ఆ రామునికి మొదటగా తన తపఃఫలాలని

అందజేసిన ఇల్లాలు అహల్య. భర్త తనచెంతనే ఉన్నా మానసికంగా ఇంద్రుని విషయంలో చలించినది అహల్య (బ్రహ్మ ఏరికోరి సృష్టించేసిన స్త్రీ - గౌతమునంతటి జితేంద్రియుని భార్య) కాగా 'రామచంద్రా! నీకు ఎంతో దూరమైన లంకలో ఉండి కూడా - నిరంతరం రావణాసురుడు తనని భర్తగా స్వీకరింపవలసినదిగా పలుకుతూ ఉన్నా 'కుక్కా!' వంటి తిట్లతో కూడా నిందించి ఎడమకాలితోనైనా రావణుణ్ణి స్పృశించనని పల్కినది సీత!' అని వీరిరువురి భేదమూ చెప్పడమూ - సీత నిర్దోషిత్వాన్ని మునుల - ఋషుల సమక్షంలో దృఢపఱచడమూ ఈ కథ చెప్పడంలోని లక్ష్యాలు.

అహల్య నిజంగా మానసికంగా తప్పుచేసినా, చేసానని అంగీకరించినా గౌతమమహర్షి నీపాదస్పర్శ అయిన ముఖక్షణం బూడిద నుండి వచ్చిన ఆమెని భార్యగా పరిగ్రహించి పూర్వపు గౌరవంతోనే చూస్తున్నాడు రామచంద్రా! దూరంగా ఉన్న దంపతులని ఒక్కచో చేర్చేది నీ పాదస్పర్శ సుమా! అని తెలియజెప్పడం దీనిలో రహస్యం.' (అలాంటి నీవు ఇక మీద సీతమ్మను విడువబోతూ దాంపత్యధర్మాన్ని కాదనవలసి వస్తోంది. అందుకు మనసు బాధపడుతోందని పల్కడం కూడ అగస్త్యుని భావమే! దోషంఉన్నా అహల్యని గౌతమునితో కలిపిన నీవు, దోషంలేని సీతని వేరుచేసికోవడం న్యాయమా? అని కూడ ప్రశ్న. అయితే అవతార పరిసమాప్తి కావాలి గదా! తప్పదని అగస్త్యుడు తనను తానే సమాధానపఱచుకుంటున్నాడు, అనేది లో భావం.)

ధర్మిత శ్చ కృత శ్చాపి భ్రాతా పావకసన్నిధౌ. స (34/4) శ్లో.

ధర్మయిత్వ్యా పురీం. లంకాం రావణాంతః పురం తదా. స (35/5) శ్లో.

ఏవం స రావణః ప్రాప్తః కార్యవీర్యాత్ ప్రధర్షణమ్. స (33/21) శ్లో.

('అజ్ఞానాత్ ధర్మితానాథ త్వ ద్రూపేణ దివౌకసా' అని ఉన్న శ్లోక పాదంలోని 'ధర్మితా' అన్న పదానికి దురర్థాన్ని ఆలోచించి ఇంద్రుడు అహల్యతోశారీరక సంగమంచేసాడని కొందఱంటారు. ధర్మితాఅనే పదానికి వారు ఆలోచించినది సరైన అర్థంకాదనడానికి వేదవతి మాటలు సాక్ష్యం. యస్మాత్తు ధర్మితా చాహం త్వయా పాపాత్మనా వనే. (17సర్గ 31శ్లో) కాబట్టి మానసికంగా చేసే తప్పుని 'ధర్షణం' అనాలి. అలాంటి తప్పుచేసిన ఆమె 'ధర్మిత' అవుతుంది.)

“వాడు నా పుత్రుడు. నా మీది గౌరవంతో విడిచిపెట్టు!”

‘ఇంద్రుణ్ణి తన పుత్రుడు తన కళముందే బంధించడం, ఇంద్రుణ్ణి విడిచిపెట్టాలని దేవతలు వచ్చి ప్రార్థించడంతో రావణుని అహంకారానికి పట్టపగ్గాలు లేకపోయాయి.’ అని అగస్త్యుడు చెప్పగానే రామచంద్రుడు ఆశ్చర్యపడి! ఏ క్షత్రియులూ అతణ్ణి అదుపు చేయలేక పోయారా? అస్త్ర శక్తి ఏమైంది? అని అడిగాడు.

‘రామా! రావణుడు మాహిష్మతీపురానికి వెళ్లి కార్తవీర్యార్జునుణ్ణి గూర్చి అడిగాడు. ఆ రాజు రాజధానిలో లేడని తెలిసి దగ్గరగా ఉన్న నర్మదానది ఒడ్డున సైన్యంతో విడిది చేసాడు రావణుడు. శివపూజా ధురంధరుడైన రావణుడు నర్మద ఒడ్డున శివలింగాన్ని ఉంచి పుష్పాలూ ఇతర పూజా ద్రవ్యాలతో పూజచేస్తూంటే నదీ ప్రవాహానికి దిగువగా (వాలుగా) కార్తవీర్యార్జునుడు తన అంతఃపుర స్త్రీలతో జలక్రీడలు ప్రారంభించి రావణునిమదాన్ని పరీక్షించాలనే ఊహతో తన వేయిచేతులనీ (అర్జునుడు) ప్రవాహానికి అడ్డంగా పెట్టాడు. దాంతో నీరు ఎగువకి ప్రవహించి రావణుని పూజాద్రవ్యాలనీ, పుష్పాలనీ ముంచివేసింది. కోపించిన రావణుడు కార్తవీర్యార్జునుని మీదికి యుద్ధానికి రానేవచ్చాడు.

హైహయవంశ ప్రభువైన కార్తవీర్యార్జునుడు తన శక్తికొద్దీ గదా యుద్ధాన్నిచేసి రావణుణ్ణి చాల తక్కువ కాలంలోనే బంధించి తన పురానికి తీసికొనిపోయి చెఱసాలలో పెట్టాడు. ఈ విషయం తెలిసిన రావణుని తండ్రి పులస్తుడు స్వయంగా అర్జునునివద్దకు వచ్చాడు. ఎంతో భక్తి శ్రద్ధాగౌరవాలతో అర్జునుడు పులస్తుణ్ణి పూజించి ‘అజ్ఞనియ్యండి’ అని అర్థించాడు.

రాజా! పంచభూతాలనీ అదుపుచేసే శక్తి ఉన్నవాడు మా రావణుడు. అలాటివాణ్ణి కట్టిపడవైచినందుకు ఎంతో సంతోషంగా ఉంది. ఇక మా పిల్లవానిమీద కోపమానుకో! (మద్వాక్యాత్ యాచమానోఽద్య ముంచ వత్సం దశాననమ్) నిన్ను ప్రార్థిస్తున్న నా కోరికను మన్నించి నా పిల్లవాణ్ణి విడిచిపెట్టవూ! అని ప్రార్థించాడు. పులస్తుడు. దానితో రావణుణ్ణి విడువడమేకాక రావణుణ్ణి, అర్జునుడూ

మంచిస్నేహితులు కూడా అయి, ఒకరికొకరు అగ్నిసాక్షిక సఖ్యాన్ని కూడ చేసికొనే స్థితికి ఎదిగారు. రావణుడు ఈ సంఘటనతో సిగ్గుపడి లంకకి వెళ్ళాడు.

ఇది లోకసహజమా?

గర్వించిన ప్రతివ్యక్తికి ఏదో సందర్భంలో 'నీకు మించినవాడు లోకంలో ఉన్నాడునుమా!' అని ఒక సంఘటన ద్వారా భగవంతుడు సూచిస్తూ ఉంటాడు. దాన్ని సరిగా అర్థం చేసికొంటే జీవితానికి అదొక చక్కని మలుపు ఔతుంది. లేనినాడు అది మనుగడకి ఒక ముగింపు - ఔన్నత్యానికి అభివృద్ధికి ఒక విఘ్నం ఔతుంటుంది. సత్ - అసత్ వివేకం అంటే ఇదే. ఎందుకిలా జరిగి ఉంటుంది? ఎందుకిలా జరగాలి? 'అని మనని గూర్చి మనం ఆలోచించుకోవడమే 'వివేకం' అంటే. ఆ ఆలోచనలవల్ల తేలిన నిగ్గునిబట్టి మనం-మంచి చెడులలో ఏమార్గంలో ఉన్నామో గమనించడమే 'సత్' (మంచి) అసత్ (చెడు) వివేకం' అంటే.

దేవతలందఱితోనూ యుద్ధంలో బంధింపబడే స్థితికి వచ్చిన క్షణంలో రావణునకు ఉన్న పశ్చాత్తాపబుద్ధి ('తప్పుచేసాం' అనే ఆలోచన) ఇంద్రుణ్ణి విడిపించవలసిందిగా బ్రహ్మ లంకకి వచ్చి ప్రార్థించినప్పుడు గుర్తుకి రానేలేదు. (జ్వరపడి రోగంతో ఉన్నప్పుడు తానుపూర్వం చేసిన అకృత్యాలెన్నో గుర్తుకు వచ్చి - 'ఇక చేయరాదు' అనుకునే ఆలోచన ఆరోగ్యం వచ్చాక కల్గితే అతడే 'సన్మార్గుడు'). ఇతిహాసాలని వట్టిగా చదివినందువలన ప్రయోజనం శూన్యం. జీవితా(ని)లకి అన్వయించుకొని ఒంట(బంటిలో)పట్టించుకొంటే, వ్రాసిన మహర్షులు సంతోషించి 'చరితార్థులమయ్యాం' అని భావిస్తారు. ఆశీర్వాచనాలని మనకిస్తారు.

రావణుడు కార్తవీర్యార్జునుని బలాన్ని కూడా లెక్కచేయలేదు. ముందుగా అతణ్ణి గూర్చిన ఒక అంచనాని కూడ వేయలేదు. 'ఇంద్రుణ్ణి బంధించడం' అనేది (తాను చేయ(లే)కపోయినా) కళ్లని కప్పివేసింది. ఇంద్రబంధనం వంటి ఈ విధంగా అవకాశాన్ని ఈయడం, ఒకవిధంగా రావణునికి గర్వభంగం చేసి జ్ఞానాన్ని ప్రసాదించడానికే

అని తెలిసికోవాలి. అరునునితో పోరాడడం, అరునుడు బంధించి పట్టుకుపోవడం, చెఱలో పెట్టడంతో రావణునికి జ్ఞానోదయం అయింది. అలనాటి దేవయుద్ధంలో బంధింపబడే దశలో చేసిన ఆలోచన కూడ గుర్తుకు వచ్చింది. తనది తప్పేనని రెండోమాటు నిశ్చయించుకున్నాడు.

అరునుని చెఱసాలలో రావణుడు ఉన్నప్పుడు చెఱలో ఉన్నవారి పరిస్థితి ఎలా ఉంటుందో రావణునికి అర్థమైంది. పరిస్థితి హీనంగా ఉన్నప్పుడు ఆ వ్యక్తి ఎంతటి గొప్ప అధికారి అయితే, అంత అవమానకరంగానూ ఉంటుంది. అంటే పదవిని బట్టి అవమానపు స్థాయి ఉంటుందన్నమాట. లంకాధినేత, కోట్ల కోట్లరాక్షసులకి ప్రభువు, దేవతలని వణికింపచేసినవాడు, పంచభూతాలనీ అదుపుచేసినదిట్ట, ఈ క్షణంలో సామాన్య చోరునిలాగా (తాను) చెఱసాలలో ఉన్నాడు. అవమానపడేవానికి ఈ సంఘటన ఎంత నీచాతి నీచమో, ఇతణ్ణి చెఱలో పెట్టగల్గిన అర్జునునికి అంత ప్రతిష్ఠాకరం ఇది. ఎంతెంత గొప్పవాణ్ణి బంధిస్తే అంతంతగొప్పకదా! అంటే రావణుడు చెఱలోపడి అరునుని గొప్పదనాన్ని ఒకవిధంగా పెంచాడన్నమాట. ఇంత ఆలోచించాక 'ఇక ఎన్నడూ ఇలాంటిపని చేయరాదు' (గర్వించియుద్ధానికి పోవడం) అనే నిర్ణయానికి వచ్చేసాడు రావణుడు.

ఇంతలో రావణుని తండ్రి పులస్త్యుడు అర్జునుణ్ణి యాచించి విడువవలసిందన్నాడు. 'మద్వాక్యాత్' 'యాచమానః' నా మాటమీది గౌరవంతోనూ- నిన్ను ప్రార్థిస్తున్నాను కాబట్టి విడువు' అన్నాడు. అంతేకాదు. తన పుత్రుడు తప్పుచేసినట్లుగా ఆయన అంగీకరించాడు కూడా. పుత్రుడు తప్పుచేసిన ఈ సందర్భంలో తండ్రి పులస్త్యబ్రహ్మ వచ్చి విడిపించకపోతే రావణునికి బుద్ధి వచ్చిఉండేదే. కాని, మొదటిసారి తనపుత్రుడూ (ఇంద్రుణ్ణి బంధించడం ద్వారా) రెండోసారి తన తండ్రి తనకి రాబోయే బుద్ధిని రానీయకుండా తోడ్పడ్డారు.

వేదవతీ - అనరణ్యుడూ - నందీశ్వరుడూ... మొదలైన వీరంతా బయటి వారు కదా! తనవాళ్లే తనని చెడగొట్టారు. ఇదికూడా దైవప్రేరణేతపు వేటుకాదు. అందుకే పరమాత్మ 'బుద్ధిం తు సారథిం విద్ధి' బుద్ధిని నీ జీవితపు సన్మార్గప్రయాణానికి - దుర్మార్గ ప్రయాణానికి సారథిగా భావించు అన్నాడు గీతలో.

రావణుడు వంశంతో సహా నాశనం కావలసి ఉండడంవలననే అతనికి బుద్ధిరానీయకుండా ఒకసారి పుత్రుడూ వేఱొకసారి తండ్రి అడ్డుపడ్డారు. నిజానికి రావణునికి అభిమానం ఉన్నా బాగుపడి ఉండేవాడే. అది అతడికి ఎప్పటినుండో లేదుకదా! ఎంత తప్పుచేసినా విడిచిపెట్టించుకోగల పలుకుబడి నాకుందని దుర్మార్గుని భావన. తండ్రి విడిపించవలసినగతి ఏనికి పట్టిందిగదా! అని సజ్జనుని ఆలోచన. కాబట్టి పుత్రుడు తప్పుచేసాడని తెలిసికూడా ఏ తండ్రి వానికి పశ్చాత్తాపం రానీయకుండా తమ అధికారాన్ని వినియోగించి రక్షిస్తారో, వారంతా తమపుత్రుల భవిష్యజీవితాన్ని కావాలని పాడుచేస్తున్నట్లే. ఇంతదూరం ఆలోచించక ఆ పుత్రులు కూడా తండ్రి సహాయాన్ని పొందుతూ ఉంటే, తమ జీవితాన్ని తామే నాశనం చేసికొంటున్నట్లే.

తండ్రికాదు. పశ్చాత్తాపబుద్ధి కలిగి తాను మాతేవఱకూ ఎవరూ అతణ్ణి రక్షించనిరోజున అతనికి సన్మార్గబుద్ధి అలవడి దేశానికి క్షేమం కలిగితిరుతుంది. రామాయణంలో కథ ఇలా ఉంటే, భారతంలో దుర్యోధనుణ్ణి పాడుచేసిన ఘనత ధృతరాష్ట్రునిదే!

మఱో విశేషమూ ఉంది. తనకంటే ఎక్కువవాడని బలంద్వారా తెలియగానే అర్జునునితో సఖ్యంకూడ ఏర్పాటు చేసికొన్నాడు రావణుడు. అంటే ఇక ఎప్పుడూకూడా బాగుపడే అవకాశం రానీయకుండా ఈ సఖ్యం తోడ్పడుతుందన్నమాట. ఇలాంటి ప్రవర్తన ఉన్న వారికి సిగ్గు - బిడియమూ - భయమూ - అవమానమూ అనేవి ఉండనే ఉండవు. కాబట్టి దుర్మార్గుని లక్షణం 'మమందు ఎదుటి వాని మీదికి దూకడం - తనకంటే ఎక్కువవాడని తెలిసినప్పుడు కాళ్ళమీద పడడం'. 'అందితే జుట్టు - అందకుంటే కాళ్ళు' అంటే ఇదే.

ఈకథని అగస్త్యుడు చెప్పడంలోని అసలు రహస్యం ఒకటుంది. రావణుణ్ణి బంధించిన అర్జునుణ్ణి పరశురాముడు వధించాడు. ఆ పరశురాముని గర్వాన్ని రాముడు అణిచి వైష్ణవధనుస్సుని స్వీకరించి తపోలోకాలని కూడా తా... చేసికొన్నాడు. (చూ. బాలకాండ వ్యాఖ్య). అందుకని రాముడు రావ... కంటే ఎంతెంత గొప్పవాడో అగస్త్యుడు చెప్పడం ఇందులో కనిపిస్తుంది.

ఉత్తరకాండలోని ఈ ఘట్టాలన్నింటిలోనూ ఒక మహావిశేషం అలా వెదుతూ ఉంటుంది, ఎక్కడైనా ఎవరైనా ఒకరాజు మఱొకరాజుని గెలుపొందితే, గెలిచిన రాజు ఓడినవాని గొప్పదనాలనివిని, 'అంతటి గొప్పరాజుని నేను గెలిచాను కదా!' అని గర్వపడతాడు గాని, ఇలా ప్రతినాయకుని తక్కువదనాలని విననే వినడు. ఇలా ప్రతినాయకుని తక్కువదనాలని అందఱి సమక్షంలోనూ వినిపిస్తే 'శత్రువు మొదటి నుండి ఎన్నో పర్యాయాలు అవమానపడ్డవాడే - ఓడినవాడే' అని అందఱూ పెదవి విఱిచే అవకాశం ఉంటుంది గదా! అయినా రాముడు రావణుని తక్కువదనాలని కూడ పెడచెవిన పెట్టక వినడం ఆశ్చర్యకరమైన అంశం - వినే మనందఱికి అలా ఉండరాదని చేసే ఉపదేశమూ అన్నమాట.

పశువుని పట్టుకొన్నట్లు పట్టి తిప్పావుగదా! నీ బలం ఎంతది!!

తన తండ్రి విడిపించడంతో సిగ్గు (తగ్గినవాడు కాదు) లేని రావణుడు కిష్కింధాపురం మీదికి యుద్ధానికి వెళ్ళాడు. నాలుగు సముద్రాలకి సంధ్యావందనం పూర్తిచేసికోడానికి నగరాధినేత 'వాలి' వెళ్ళాడని అక్కడివారు చెప్పారు. రావణుడు వాలిని దక్షిణసముద్రపు ఒడ్డున గమనించాడు. వెనుకవాటుగా వెళ్లి రావణుడు అటూఇటూ చాచిన వాలి రెండుచేతుల క్రిందా తన చేతులు వచ్చేలా, వాలి వీపుకి తన వక్షః స్థలాన్ని అన్ని చేతులతో చుట్టాడు. రావణునిరాక ఎప్పుడో గమనించి వీణ్ణి కుందేలులా తిప్పాలి' అని నిర్ణయించుకొన్న వాలి, అలాగే నాలుగు సముద్రాలకి తిప్పుతూనే ఉన్నాడు. చివరికి తూర్పు సముద్రంలో కూడ సంధ్యవార్చాక రావణుణ్ణి 'విడిచి' కుతస్త్వమితి ప్రోవాచ ప్రహపన్ రావణం ముహూః' 'రావణా! ఎక్కణ్ణించి? ఏకారణం వలన? ఎప్పుడు వచ్చావని' వెటకారంగా మళ్ళిమళ్ళి నవ్వువస్తుండగా నవ్వుతూ అడిగాడు.

రావణుడు సిగ్గుభయాలతో 'వానరరాజా! ఏం బలమయ్యా నీది! పశువుని పట్టుకొన్నట్లు నన్ను చంకలో పొదవికొని ఎలా నాలుగుసముద్రాలూ తిప్పావయ్యా? మనస్సుకీ - వాయువుకీ - గరుడునికీ కప్ప ఈబలాన్ని ఎవరివద్దా ఎఱుగను. (యేనాహం పశువద్భుహ్య

భ్రామిత శృతురోర్ణవాన్ - మనోఽనిల సుపరానాం తవ చాత్ర న సంశయః త్రయాణా మేవ భూతానాం గతి రేష ప్లవంగమ!) నీతో అగ్నిసాక్షిక సఖ్యాన్ని కోరుతున్నాను. నేనే చెప్తున్నాను. మన ఐకమత్యం ఎంతదంటే భార్య - పుత్ర - నగర - సంపద - రాష్ట్ర - భోగవస్త్రాలూ - ఇంకా ఏవైనా నీకూ నాకూ అనే భేదం లేదు మనిద్దఱిలో అన్నాడు.

అగ్నిసాక్షికసఖ్యాన్ని చేసికొన్నాక ఒకనెల కిష్కింధలో గడిపాడు రావణుడు. రామా! రావణుణ్ణి చతుసముద్రాలూ తిప్పిన వాలిని ఒక్క బాణంలో చంపిన నువ్వెంత బలవంతుడివో! ఎవరికి తెలియదు! అన్నాడు అగస్త్యుడు.

లో విశేషం

సంధ్యావందనాన్ని చేస్తున్న వాలినే కాదు. ఎవరినీ ధ్యానభంగం అయ్యేలా చేయనే కూడదు. రావణుడు అలా చిలిపి తనంగా వాలిని పట్టాలని భావించడానికి కారణం అతని వెనుకనున్న మంత్రులు. 'ఇతడు చాల గొప్పవాడు' అని అనేక విధాలుగా అతణ్ణి అతని ఎదుటే అనుక్షణం ప్రశంసిస్తూ ఉండడమే కారణం తనగొప్పదనాన్ని ఉన్నదానికంటే ఎక్కువగా ఈ ప్రశంసలు చేసాయి. నిజమనుకొని వాలిమీదికి వెనుక వాటుగా వెళ్లాడు. ఉన్న మంత్రులలో ఏ ఒక్కరూ అలా వెనుకగా యోధునిపైకి వెళ్లడం పిఠికిపందల లక్షణమనిగాని, రాజనీతి కాదనిగాని చెప్పలేదు. చెప్పలేరుకూడ. కారణం - వారంతా అతని కృపపైన జీవిస్తున్న ఉద్యోగులు. పై అధికారిని పొగడడమే ఉద్యోగవృత్తిగా భావిస్తూ జీవిస్తూ ఉండే ఎందఱో దురదృష్టవంతులందఱికి ప్రతీక ఈ రాక్షసమంత్రులు.

వీరి మాటలు నిజమనుకొని నడిచే అభాగ్యుడు రావణుడు. వాలి రావణునిరాకను గమనించి 'శశమాలక్ష్మ సింహో వా పన్నగం గరుడో యథా - కక్షావలంబినం కృత్వా గమిష్యే త్రిన్ మహార్ణవాన్' "కుందేటిని సింహంలాగా, పాముని గరుత్మంతునిలాగా వీణ్ణి పట్టి చంకలో ఇఠికించుకొని మూడు సముద్రాలూ త్రిప్పి తీరతాను' అనుకున్నాడు. దేశానికి దేశానికి మధ్యగాని, దేశాన్ని చుట్టిగాని సముద్రం ఉంటుంది. కాబట్టి మూడు సముద్రాలు త్రిప్పడం అంటే

ఎందఱి నో గెలిచిన రావణుని దశచూడ వలసిందిగా ఆ సముద్రాల నానుకొని ఉన్న దేశాలవారికందఱికి పరోక్షంగాక ప్రత్యక్షంగా చెప్పడమే కదా! వారి నేలబారున వెళ్లేవాడు కాడు. అతడు కపిరాజు. అందుకని ఆకాశమార్గాన పోతూంటే చూడని దేశీయుడులేడు. ఎవడైనా కంటితో చూడకపోయినా చూచినవాని ద్వారా వింటే చాలుగదా! అలా పరువుతీయాలని వారి రావణుణ్ణి చంకలో ఇఱికించాడు.

అన్ని అవమానాలకంటే తనవారి ముందు అవమానపడడం మఱింత కదా. తమరాజుని వారి ఎత్తుకు పోతూంటే మంత్రులంతా వెంటబడ్డారు. చూస్తున్నంతలోనే వారి సూర్యమండలం దాకా ఎగిరాడు. దాంతో మంత్రులకి రావణశక్తి బాగా అర్థమయింది.

అన్ని సముద్రాలూ త్రిప్పి నేలను దింపి 'కుతస్త్వమ్?' ఎక్కణ్ణించి వచ్చావు? ' అని వెటకారపు ప్రశ్నవేసాడు లంకాధినేతని. వారి చలనవేగాన్నీ - వారి శరీరబలాన్నీ - వారి పట్టిన పట్టు బిగువునీ తన బలంతో పోల్చి చూచుకున్న రావణునికి తనబలం ఎంత అట్టడుగు స్థాయిలో ఉందో తెలిసి వాడిచి (సిగ్గుమాని) ఉన్నదున్నట్టుగా మాటాడుతూ 'పశువుని పట్టి ఈడ్చినట్లు ఏం తిప్పావు నన్ను? - ఎంత బలం నీది?' అన్నాడు. తనని తాను పశువుగా వారిముందు సిగ్గుమాలి పోల్చుకున్నాడు రావణుడు.

పూర్వమే అనుకున్న తీరుగా జుట్టుపడితే అందలేదు కాబట్టి - అందే నమ్మకం పోయి వ్యవహారం ఎదురుతిరిగింది. కాబట్టి కళ్లబేరానికి నచ్చిన రావణుడు అగ్నిసాక్షికసఖ్యాన్ని కోరాడు వారితో. దెబ్బతిని ఉన్నాడు కాబట్టి చెప్పినది విని పడిఉంటాడనీ - అనేక కోట రాక్షస సైన్యం వాడివద్ద ఉందిగదా అనీ - అగ్నిసాక్షికసఖ్యానికి వారి అంగీకరించాడు. వారిద్దఱూ వారిసుగ్రీవుల్లా ఒకనెలకలిసి ఒకేచోట ఉన్నారని వాల్మీకి చెప్పడంవలన, వారిసుగ్రీవ విరోధం రానికాలంలోని వృత్తాంతం ఇది అని అర్థం చేసికోవాలన్న మాట.

ఇక్కడ ఈ కథని చెప్పడంలోని అసలు రహస్యం ఒకటుంది. రామా! సీతని రావణుడు ఎత్తుకు పోతే నువ్వు వారితో మైత్రిని చేసికొని ఉంటే, అది చెప్పుకోదగది కానే కాకపోయి ఉండేది. లోకంలో ఎవరైనా తమపనిని సాధించు కోవడానికి బలవంతులనే ఆశ్రయిస్తారు

కాబట్టి. కాని నువ్వు వాలి భయానికి భయపడుతూ ఎక్కడో ఋశ్యమూకం మీద దాగి అర్తుడైఉన్న సుగ్రీవుణ్ణి ఆశ్రయించావు. (నిజంగా అది శరణుకోరడం కానేకాదు. కిష్కింధాకాండ అముద్రిత వ్యాఖ్యలో వివరించాను.) బలహీనుడి పక్షాన భగవంతుడుండాలిగాని బలవంతుడి పక్షాన ఉంటే ఆయన భగవంతుడేలా ఔతాడు? ధర్మబలం, ఎటుంటే అటుండాలిగాని శారీరబలం ఉన్నవైపు భగవంతుడుండడం భగవల్లక్షణం కానేరదు.

(అందుకే పురాణం ఇలా అంది “రావణస్య సఖా వాలీ - రావణోపి వ్రజేత్తు మామ్ - రావణస్య వధాభావాత్ - అవతార ఫలం నహి” అని.) వాలినే రాముడివైన నువ్వు ఆశ్రయిస్తే సుగ్రీవునికి భయంతొలగేది కాదు. సుగ్రీవుని భార్యని అపహరించిన వాలిని నువ్వుఆశ్రయించిన కారణంగా, వాలీ ధర్మాత్ముడే అయ్యుండేవాడు. లోకం అంతా తమ్ముని భార్యని ఎత్తికొని పోవడం దోషం కాదని భావించేవారు. పైగా వాలి రావణుణ్ణి బెదిరించి నీతమ్ముని తెచ్చేసి ఉన్నా - లేదా వాలిభయానికి రావణుడే నీతని తెచ్చి ఇచ్చేసి వెళ్ళినా రావణుని దుశ్చేష్టలకి శిక్ష వేసే అవకాశమే రామునికి ఉండేది కాదు. శ్రీమహావిష్ణువంతటివాడు భూలోకంలో వాలిని ఆశ్రయించి భార్యని తెచ్చుకోవలసివచ్చిందనే అపకీర్తి దేవతలకి వచ్చేది - అవతార ప్రయోజనం ఉండేదీకాదు. ఇలా ఆలోచించిన కొద్దీ అసహ్యత్యసహ్యంగా కన్పించేది ఈ వృత్తాంతం.

వాలి స్నేహితుడైన రావణుడుగాని, వాలిగాని తనని సమీపించడం లేదా ఆశ్రయించడం అనేది చేసే వీలులేకుండా రాముడు సుగ్రీవునితోనే అగ్నిసాక్షికసఖ్యాన్ని చేసికొన్నాడు. (ఈ సుగ్రీవమైత్రిలో ఇంకా అనేక విశేషాలు ముద్రణదాతకై ఎదురుచూస్తూన్న కిష్కింధాకాండ వ్యాఖ్యలో వివరించాను).

“అంజనేయుడే లేకపోతే నేనే లేను”- రాముడు

వాలి వృత్తాంతం చెప్పగానే రాముడు వినయంతో అగస్త్యునితో అన్నాడు. ‘స్వామి! రావణుడూ, అతని కంటే వాలీ బలవంతులని చెప్తూ వచ్చారు గదా! అంజనేయునితో సమానులెవరూ

లేరని నా నిర్ణయం. శౌర్యం - రాజనీతి - బలం - ధైర్యం - పనిని నేర్చుగా ధర్మబద్ధంగా సాధించుకొని వచ్చే శక్తి - పరాక్రమం - అన్నీ తెలిసిన తనం - ప్రభావం ..... ఇవన్నీ హనుమంతునిలో పాతుకుపోయి స్థిరంగా ఉన్నాయి. ఒక్కదూకులో నూఱుయోజనాల సముద్రాన్ని దాటి వానరులకి ధైర్యం కల్గించడం, రావణాంతః పురంలోకి ప్రవేశించి, వెదికి, సీతనిచూచి, మాటలాడే తీరున మాటాడి, ఎందఱినో - వారితోపాటు అక్షకుమారుణ్ణి చంపి, ఇంద్రజిత్తు బ్రహ్మస్రాన్ని విడిపించుకొని, రావణునికి నీతిపాఠాన్ని చెప్పి, లంకని బూడిదచేసి, ఇవన్నీ చాలక యుద్ధంలో చేసిన మహాపరాక్రమ విన్యాసాలు యమ - ఇంద్ర - విష్ణు - కుబేరులకి కూడా సాధ్యం అని నేననుకోను.

ఈరోజున సీతాలక్ష్మణులతోనూ, మిత్రబాంధవులతోనూ నేను సుఖంగా ఉన్నానంటే అది హనుమంతుని చలవేకదా! సుగ్రీవ మిత్రుడైన ఆంజనేయుడే లేకుంటే సీతాహృదయంలోని అభిప్రాయాన్ని నాకు తేగలవారెవరు? ఆంజనేయుడు లేని పక్షంలో నేనేలేను. అయినా, అలాంటి ఆంజనేయుడు తన రాజైన సుగ్రీవుడు కష్టాలలో ఉండగా, వాలిని కూడా ఎదిరించగలిగి ఉండి కూడా, ఎందుకు మౌనంగానే ఉండిపోయాడు? (ఆంజనేయుని గూర్చి రాముడు పలికిన ఈ శ్లోకాలు ఎంతో పట్టెనవి. స్తోత్రంలా చదువుకోదగినవీను. శౌర్యం దాక్ష్యం బలం ధైర్యం ప్రాజ్ఞతా నయ సాధనం విక్రమ శృ ప్రభావ శృ హనుమతి కృతాలయాః! దృష్ట్వైవ సాగరం వీక్య సీదంతీం కపివాహినీం సమాశ్వస్య మహాబాహుః యోజనానాం శతం పు తః! ధర్మయత్వా పురీం లంకాం రావణాంతః పురం తదా దృష్ట్వా సంభాషితా చాపి సీతాహ్యశ్వాసితా తథా! సేనాగ్రగా మంత్రి సుతాః కింకరా రావణాత్మజః ఏతే హనుమతా తత్ర హ్యేకేన వినిపాతితాః భూయో బంధాద్విముక్తేన భీషయిత్వా దశాననం లంకా భస్మీకృతా యేన పావకే నేవ మేదినీ! న కాలస్య న శక్రస్య న విష్ణో ర్విత్తపస్య చ! కర్మాణి తాని శ్రూయంతే యాని యుద్ధే హనుమతః ఏతస్య బాహువీర్యేణ లంకా సీతా చలక్ష్మణః ప్రాప్తా మయా జయ శ్చైవ రాజ్యం మిత్రాణి బాంధవాః! హనుమాన్ యది నో న స్యాద్వానరాధిపతేః సఖా! ప్రవృత్తిమపి కో వేత్తుం జానక్యాః శక్తిమాన్ భవత్?

“న హి వేదితవాన్ మన్యే హనుమానాత్మనో బలమ్!”
ఆంజనేయునికి తన బలం గూర్చి తనకి తెలిసి ఉండదని
సేననుకుంటున్నాను’ అని రాముడే అగస్త్యునితో అన్నాడు. ఈ అనడం
బట్టి సమాధానం ఏదో దాన్ని మహర్షికి రాముడే అందించాడన్నమాట.
పైగా అన్నిటికీ సమాధానాలు తెలిసినా లోకానికి ఉపదేశం
చేయడంకోసమే నీచేత చెప్పిస్తున్నాను సుమా! అనికూడ ఈ
ప్రశ్నించడం బట్టి తెలుస్తోంది.

ఆంజనేయుణ్ణి గూర్చి రామచంద్రునకున్న ఈ అభిప్రాయాన్ని
మొత్తాన్ని వివరంగా దర్శించాలంటే సుందరకాండని
చదివితీరాలిందే. (చూ. సుందరకాండ). ఇంతటి మహాభిప్రాయం
ఆంజనేయుణ్ణి గూర్చి ఉండడంబట్టే ఈ ప్రశ్నని ఆంజనేయుడూ -
ఇతర వానరాలూ వింటూండగానే అగస్త్యుణ్ణి రాముడడిగాడు. మఱో
విశేషమూ ఉంది. ‘అహం స్మరామి మద్భక్తమ్’ అని పరమాత్మ మాట.
ఈ కారణంగానే రామునికి (తనకు) తనకంటే తనని నమ్మిన
(భాగవతులు) భగవద్ భక్తులు సీతా - రామ - లక్ష్మణ -
ఆంజనేయులంటే చెప్పలేని ఇష్టం. అందుకే తనకి దాసునిగా ఉన్న
ఆంజనేయునికి కూడా పూజావకాశాన్నిచ్చాడు రాముడు.
రామాలయాలలో కంటే ఆంజనేయాలయాలలో పూజాపురస్కారాలు
ఎక్కుగా ఉంటాయి. ఎంత ఎక్కువ సంఖ్యలో భక్తులు తన
దాసునివద్దకు వస్తే అంతగా ఆనందిస్తాడు రాముడు. ఈ వచ్చిన
ఇంద్రులూ రామభక్తుణ్ణి గౌరవంతో, రాముని మీద ప్రేమతో
చెప్పున్నారని తెలుస్తాడు మార్కటి. ఆ యిరువురి అనుబంధమూ
కాలాంటిది.

ఇన్నిమాటలెందుకు? సీతమ్మని దర్శించి వచ్చిన
ఆంజనేయుడు లంకలో జరిగిన విశేషాలని రామునితో మొత్తం చెప్పాక
రాముడు (‘మనసాపి యదన్యేన న శక్యం ధరణీతలే’) ఆంజనేయా! ఈ
భూమండలంలో ఇలా మఱొకనిచేత ఈపని సాధ్యమయ్యేదే కాదు’
అన్నాడు. ఆ అన్నవాడు రాముడు కాబట్టి అక్షరాక్షరంలో సత్యమూ -
ధర్మమూ ఉన్నాయి. లోకంలోని వాళ్లు అన్న మాటలు కావేకావు గదా!
అక్క రామునికే కాదు. ఆంజనేయుడంటే సీతమ్మకూ ఎంతో ఇష్టం.

అందుకే సీతమ్మకి రాముడు హారాన్ని ఇచ్చి 'యస్య తుష్టాసి భామిని! పౌరుషం విక్రమో బుద్ధిః యస్మిన్నేతాని సర్వశః' 'పౌరుష పరాక్రమ బుద్ధి బలాలు ఎవని కుండి, అవి సద్వినియోగమై నీకు సంతృప్తిని ఎవరు కలిగించారో వానికి ఈ హారాన్నియ్యి' అనగానే 'దదౌ సా వాయుపుత్రాయ' ఏ మాత్రం అనుమానం లేకుండా ఆమె ఆ హారాన్ని అంజనేయునకే ఇచ్చింది. ఎన్నెన్నో విశేషాలున్నాయి. (చూ. సుందరకాండ మణియు యుద్ధకాండ).

హనుమంతుణ్ణి గూర్చి విను!

రామచంద్రా! సూర్యకాంతికి బంగారంలా ప్రకాశించే !మేరువు! అనే పర్వతం ఉంది. దానికి రాజు 'కేసరి'. అతని భార్య 'అంజన'. అంజనకు పుట్టడం వలన ఈతడు 'అంజనేయుడు' అయ్యాడు. అంజన పిల్లవానికి మధురఫలాలని తేవడం కోసం 'అంజన' వనానికి వెడితే ఆకలికి తాళలేని అంజనేయుడు తూర్పున ఉదయిస్తున్న సూర్యుణ్ణి చూచి, తినే ఫలం అనుకుని వేగంగా ఆకాశానికెగిరాడు.

అనాడు సూర్యగ్రహణంరోజు కావడంతో రాహువు సూర్యుణ్ణి పట్టుకోవడానికి వచ్చి, వేటొకనికి (అంజనేయుడు) కూడా ఇంద్రుడు సూర్యుణ్ణి పట్టుకునే అవకాశమిచ్చాడని భావించి ఇంద్రుని వద్దకు వెళ్లి విషయం చెప్పాడు.

రాహువు ఇంద్రుడూ కలిసిరాగా, ఇంద్రుని అండతో రాహువు సూర్యుణ్ణి పట్టుకోబోయాడు. రాహువును చూచి సూర్యుని కంటే మంచి పండు ఇతడే అని భావించి అంజనేయుడు రాహువుని వెంబడించాడు. భయపడకుమంటూ ఇంద్రుడు ఐరావతం మీద రాహువుని రక్షించడానికి రాబోతే ఐరావతాన్ని చూచి 'ఇదిఇంకా పెద్ద ఫలం' అనుకొని ఐరావతం మీదికి మారుతి దూకబోయాడు. ఇంద్రునికి కోపంవచ్చి వజ్రాయుధాన్ని అంజనేయునిమీదికి విసిరాడు. ఆదెబ్బకి స్వాధీనం తప్పి కొండ శిఖరంమీద పడ్డాడు అంజనేయుడు. అతని ఎడమ చెంపకి గాయమయ్యింది.

తన పుత్రుణ్ణి ఇలా గాయపఱచాడనే బాధతో వాయువు ప్రసరించడం మానేసాడు. దానితో సూర్యప్రకాశం విపరీతమైపోయింది.

లోకంలోని ప్రాణులలో ఉన్న వాయువు కూడ సంచరించడం మానివేయడంతో శరీరంలో అందఱికి రక్తప్రసారం ఆగిపోయింది. అందఱి పొట్టలూ ఉబ్బిపోసాగాయి. అగ్ని లేక యజ్ఞాలు విఘ్నాల పాలయ్యాయి.

దేవతలు, సిద్ధులు, సాధ్యులు, యక్షులు, సకలప్రాణీసమూహం బ్రహ్మవర్ధకి కొన ఊపిరులతో చేరి విన్నవించుకోగా ఆయన అందఱితోనూ బయలుదేరి వచ్చి, ఆంజనేయుణ్ణి ఒడిలోపెట్టుకుని బాధపడుతూన్న వాయుదేవుణ్ణి ఓదార్చి ఆంజనేయుని తల నిమిరాడు. వెంటనే స్పృహ వచ్చింది. లోకం నిండా తిరిగి వాయుసంచారం ప్రారంభమైంది.

వాయువు తిరిగి సంచరించినందుకు ఆనందపడుతూ బ్రహ్మ సమక్షంలో ఇంద్రుడు ఇలా అన్నాడు. నా వజ్రాయుధం కారణంగా ఇతని హనువు (చెంప) గాయపడడం బట్టి హనుమంతుడుగా ప్రసిద్ధిపొందుతాడు. మరుతుని (వాయువు) పుత్రుడు కాబట్టి ఇతణ్ణి మారుతి అనీ పవనుని పత్రుడు కాబట్టి పావని అనీ లోకం వ్యవహరిస్తుంది. ఇతని మీద నా వజ్రాయుధం మఱిప్పుడూ పనిచేయదు. మరణమే ఇతని కుండదు. దీర్ఘాయువవుతాడు' అని.

'నా తేజస్సులో నూతన భాగాన్ని . ఆంజనేయునికిస్తున్నాను. ఆకారణంగా చక్కగా మాట్లాడే నేర్పు - బుద్ధి కుశలత - స్పష్టమైన కంఠస్వరం - ఆరోగ్యమూ ఇతనికి కలగడమే కాక, శాస్త్రజ్ఞానంలో ఇతనికి సాటి మఱివరూ ఉండరు. ఇతనికి దీర్ఘాయుస్త్వాన్ని నేనూ ఇస్తున్నాను. వరుణుని నీళ్లతోగాని, పాశాలతోగాని చావు వీనికి ఉండదు' అన్నాడు సూర్యుడు.

వ్యాధిలేని వరాన్నీ, యమదండం సమీపించలేని వరాన్నీ యముడియగా, తన గదవలన మరణం ఉండదని కుబేరుడూ, తన ఆయుధాలేమీ ఇతనిపై పనిచేయని షరాలని శివుడూ, బ్రహ్మాస్త్రం వలన మరణంలేని వరాన్ని దీర్ఘాయుష్యంతోపాటు బ్రహ్మ ఇచ్చారు. ఏ అస్త్ర శస్త్రాలూ ఇతణ్ణి బాధించని వరాన్ని విశ్వకర్మ ఇస్తూ దీర్ఘాయుస్త్వాన్ని ప్రసాదించాడు కూడ.

ఇన్ని వరాలు ఒక్కమాటుగా లభించిన ఆ పిల్లవానిని చూచి బ్రహ్మ కామరూప, కామగమనాలనీ, (కావలసిన రూపం, కావలసిన చోటుకి పోవడం) అజేయత్వాన్నీ (ఓడిపోవనితనాన్నీ) ఇచ్చాడు. బ్రహ్మ వెల్లిపోతూ పోతూ రామునికి రాక్షస సంహారకాలంలో సహాయ భూతుడౌతాడని కూడ చెప్పాడు. ఈ వరాల బలంతో, మదంతో ఋషుల ఆశ్రమాలకిపోయి నారబట్టలని చించి, అగ్నిహోత్రాలని ఆర్చి పాత్రలని పగులగొట్టి, గంతులువేస్తూ ఆశ్రమాలని ధ్వంసం చేస్తూంటే మహర్షులంతా 'నీ బలాన్ని నువ్వు మఱచిపోతావు! ఎవరైనా నిన్ను పొగడితే తిరిగి గుర్తువస్తుంది!' అని శాపంలాంటి వరాన్నిచ్చారు.

అప్పటినుండి హనుమంతుడు సాధువర్తనడై (నిదానమైన నడవడిక కలవాడై) ఉంటూ వచ్చాడు. ఒకప్పుడు వారికి సుగ్రీవునితో విరోధం రాగా వారి, తన అఱచేతిని పంజాలా తెఱచి సుగ్రీవుణ్ణి వెంబడిస్తూ పరిగెత్తుకు వస్తూంటే, మునులశాపం కారణంగా తనశక్తి తనకి తెలియని అంజనేయుడు కూడా అలాగే శక్తిహీనుడిలా పరిగెత్తాడు.

నిజానికి పరాక్రమం - బుద్ధి - పట్టుదల - సౌశీల్యం (సత్ప్రవర్తన) - మధురసంభాషణం ..... వంటి విషయాలలో అంజనేయునికి మించిన వారు ఎవరైనా ఉన్నారా? "నిలుకడలేని కారణంగా విద్య చెప్ప వీలుపడదు" - అని చెప్పిన సూర్యుని వెంట విద్య నేర్చుకోగోరిన అంజనేయుడు తూర్పు - పడమరలకు తిరుగుతూనే అన్ని శాస్త్రాలూ - ఛందస్సూ - సూత్ర వివరణాలూ ఒకటేమిటి? అన్నింటినీ చదివాడు.

ఇన్ని మాటలెందుకు? ఈ కల్పాంతంలో హనుమంతుడే తిరిగి బ్రహ్మపదవికి వస్తాడు. లోకాలని ముంచే సముద్రుడుగా, లోకాలని దహించివేసే అగ్నిగా, ప్రళయకాలంలో విజృంభించి సర్వనాశనాన్ని చేసే యమునిగా వచ్చేది హనుమంతుడే. (సోఽయం నవవ్యాకరణార్థ వేత్తా బ్రహ్మ భవిష్య త్యపి తే ప్రసాదాత్ - సర్వాసు విద్యాసు తపోవిధానే ప్రస్ఫుర్ధతే యో హి గురుం సురాణామ్) తొమ్మిది వ్యాకరణాలనీ భాష్యంతో సహా చదివినవాడూ, ముందుకాలంలో బ్రహ్మపదవిని అలంకరింప బోతున్నవాడూ, దేవగురువైన బృహస్పతితో చదువులో పోటీపడగలవాడూ అయిన హనుమంతుని బలం- విద్య-

పరాక్రమం- శీలం విన్నావు గదా! ఇక మమ్ములని వెళ్లేందుకు అనుమతించు" అని అగస్త్యాది మహాత్ములన్నారు.

రాముడు వారందఱికి నమస్కరించి 'అర్యులారా! నేడునిజంగా నా పితృదేవతలంతా తృప్తిచెందారు. మానాన్నగారు సంతోషపడతారు. కొంతకాలానికి యజ్ఞం ప్రారంభిస్తాను. అప్పుడు మీరిక్కడే ఉండి నన్ననుగ్రహించాలి యజ్ఞం అయ్యేవఱకూ"(తదాగంతవ్య మనిశం భవద్భి రిహ సంగతైః) అని ప్రార్థించి సాగనంపాడు.

లో విశేషాలు

హనుమంతుడు, ఆంజనేయుడు అని ఇతని పేర్లు. 'ప్రశస్తా హనూ అస్య స్తః ఇతి హనుమాన్, ఆంజనాయాః అపత్యం పుమాన్ ఆంజనేయః' అని ఈ రెండు పదాలకీ వివరణం (విగ్రహవాక్యాలు). చక్కని దౌడలు కలిగినవాడు ఆంజనేయుడని అర్థం. దౌడ ఉచ్చారణానికి, తనలో దాగిన పల్లతో ఆహారాన్ని సరిగా నమిలేలా చేసి జీర్ణక్రియతో ఆరోగ్యపరిరక్షణకీ కారణం అవుతుంది. కాబట్టి హనుమంతుని ఉచ్చారణం అతిస్పష్టంగా వినేందుకు వీలుగానూ, వినాలని అన్వించేదిగానూ ఉంటుందని పేర్లును బట్టి తెలుస్తోంది. ఇది నిజం కాబట్టి ఆంజనేయుణ్ణి చూచిన ప్రథమ పరిచయంలోనే రాముడు లక్ష్మణునితో 'కస్య నారాధ్యతే చిత్త ముద్యతాసే రరేరపి?' లక్ష్మణా! ఇలా మాట్లాడే ఈ కంఠస్వరం - స్పష్టత - వినయం మొదలైన గుణాలని బట్టి ఎలాంటి శత్రువైనా ఇతనిమీదికి ఎత్తిన కత్తిని కూడా దించి నమస్కరించడూ!' అన్నాడు. (అలాగే ఆంజనేయుడనే పేరికున్న అర్థం-లోభావం కూడ సుందరకాండ వ్యాఖ్యలో వివరింపబడింది.)

హనుమంతుణ్ణి హనుమంతుని సమక్షంలోనే ఎంతగానో రామచంద్రుడు ఇక్కడ ప్రశంసించాడు. అసలు ఆంజనేయుణ్ణి చూచిన మఱుక్షణంలోనే అతిగంభీరుడైన రాముడు, ఆచితూచి మాట్లాడే రాముడు ఎంతగానో ప్రశంసించాడు. ఎవరికైనా ఎంత వయస్సు వానికైనా తనని గూర్చి పరోక్షంగానో ప్రశంసించినా కొంతలో కొంత గొప్పదనం వచ్చినట్లనిపిస్తుంది. ఆంజనేయుణ్ణి, ఋషుల సమక్షంలో రామునికే ఉపదేశం చేసిన అగస్త్యుడంతటివాడు ప్రశంసించినా, రాముడే

ఎంతగానో అతణ్ణి స్తుతించినా, ఏ మార్పు లేకుండా నిలబడిన ఆంజనేయుడు ఎంతెంత గొప్పవాడు!!! తాను చేసిన సహాయం కూడా పరమాత్మానుగ్రహం వలననే జరిగిందని చెప్పుకొనే పరమ భాగవతోత్తముడాయన. ఇక విజృంభిస్తే లంకనే గడగడలాడించిన వాడాయన.

ఆత్మస్తుతి కొంచెం గాని, ఏమాత్రమో గాని కాదు! అసలు ఆత్మస్తుతే ఎటుగని ప్రవర్తన కలవాడు ఆంజనేయుడు. ఈ గుణం అరుదుకే అరుదు.

సముద్రం మీదుగా ఎగురబోయేప్పుడు ఆంజనేయుడు సూర్య-ఇంద్ర - వాయు - బ్రహ్మదేవతలకి నమస్కరించాడు. కారణం తాను సూర్యుణ్ణి మ్రింగబోతే, ఇంద్రుడు వజ్రాయుధం వేస్తే, వాయువు బిగదీస్తే, బ్రహ్మ వరాలనిచ్చాడు. గనుక తాను స్పృహవచ్చి చూచే సరికి ఈ నల్గురూ తన ఎదురుగా కన్పించారు. కాబట్టిను. (వివరంగా ఎంతో వ్రాయబడింది. చూ. సుందరకాండ వ్యాఖ్య).

.. వాయువు బిగదీయడం వలన ఎంత నష్టం కలుగుతుందో ఆ విషయం వివరంగా వ్రాసింది ఉత్తరకాండ. ప్రపంచమే (బ్రహ్మాండం) కాక శరీరంలో (పిండాండం) కూడ వాయుసంచారం లేని పక్షంలో శరీరం రోగగ్రస్తం కావడమే కాక, ఉండవలసిన ఉష్ణోగ్రత లేని పరిస్థితి ప్రకారం కాళ్ళుచేతులూ చల్లబడవచ్చును.

'ఆకాశద్వాయుః- వాయోరగ్నిః- అగ్నేరాపః - అబ్భ్యః పృథివీ- పృథివ్యా ఓషధయః- ఓషధీభ్యోఽన్నమ్- అన్నాద్భవంతిభూతాని' అనేది క్రమం. ఆకాశంనుండి ముందు పుట్టిందే వాయువు. వాయువు నుండి రాకపోకల కారణంగా పుట్టింది అగ్ని. వాయువు నుండే అగ్ని- అగ్నినుండి నీరూ,- వీటినుండి భూమి, భూమినుండి ఓషధులు, ఓషధుల నుండి అన్నం, అన్నంనుండి భూతాలయిన మనమూ వస్తున్నామంటే, కనిపించని వాయువు ఎన్నిటికి మూలమో గ్రహించాలి.

ఈ కథద్వారా గమనించదగిన ముఖ్యాంశం ఒకటుంది. రావణునికి బలం ఉంది. ఆంజనేయునికి బలం ఉంది. రావణుడు ఎలా మదంతో దేవలోకాలమీదికి యుద్ధానికి వెళ్ళాడో అలా

అంజనేయుడు కూడా ఋష్యాశ్రమాలని ధ్వంసం చేయసాగాడు. రావణుణ్ణి పతనం చేయదలచిన దేవతలు అతనికి ఓడుతూ మదాన్ని పెంచారు. అంజనేయుణ్ణి చిరంజీవిగా, యశోవంతునిగా చేయదలచిన ఋషులు అంజనేయునికి 'తనశక్తిని తానుమఱచిపోయే వరాన్ని' ఇచ్చారు. అనుక్షణం తన శక్తిని తాను గుర్తుతెచ్చుకొనేవాడు చేసే దుర్మార్గాలు ఇన్ని- అన్నిగా ఉండవనీ అవి పతనానికే త్రోవతీస్తాయనీ, తనశక్తిని తాను మఱచి గౌరవంగా ఉండేవాడు (అహంకారం లేనివాడు) గొప్పవాడు కాగలుగుతాడనీ సారాంశం.

రావణునికి అంజనేయునికి కూడా బ్రహ్మాది దేవతలు వరాలిచ్చారు. అయితే రావణుడు అడిగిన వరాలకి 'అలా కుదరదు- ఇలా అడుగరాదు' వంటివి చెప్తూ వరాలనీయాల్సిన పరిస్థితి వచ్చింది. అంటే అలాంటి వరాలని అడిగాడు రావణుడు. అంజనేయుడు వరాలని అసలు అడుగనే లేదు. వాళ్లంతటవాళ్లే సూర్య - ఇంద్ర - బ్రహ్మలు ఒకరివెంట ఒకరు ఒకటిపై మఱొకవరాన్ని ఇవ్వాలని ఇచ్చేసారు. రావణుని విషయంలో అలా ఉండడానికీ, అంజనేయునికి ఇలా ఇయ్యడానికీ ప్రవర్తన మాత్రమే కారణం. రావణుని మదం కారణంగా అతని వరాలు అతని పాలిటి శాపాలయ్యాయి. అంజనేయుని సౌశీల్యం కారణంగా అతని వరాలు అతనికి గుడి కట్టించాయి.

వారి చంకలో ఇఱికి మూడుసముద్రాలూ తిరిగి నేలదిగినా నువ్వెవరివి? 'అనగానే' 'రాక్షసేంద్రోఽహమ్' రాక్షసులకి ప్రభువుని అని చెప్పుకొనే సిగ్గులేనితనం రావణునిది. రామచంద్రునికి జీవితమైన సీతమ్మని సమకూర్చడమనేంతటి అతిముఖ్యకార్యాన్ని చేసినా 'నావల్ల సీతమ్మ నీకు దక్కింది' లాటి స్వోల్లంఠనం (దెప్పిపొడుపు) గాని, వెక్కిరింతగాని అంజనేయుడననే అనడు. అని ఉండలేదు. అంజనేయుణ్ణి చూచి నేర్వవలసిన వానిలో అతిముఖ్యమైనది 'సహాయాన్ని' చేసి మఱచిపోవడం'. సుగ్రీవునితో రామునికి సఖ్యం ఉన్నా, రామునికి ప్రీతిపాత్రుడు సుగ్రీవుని కంటే దాసుడైన అంజనేయుడే. కారణం- 'తనకి చేసిన సహాయాన్ని మఱచేవాడు' సుగ్రీవుడైతే, ఇంతకు ముందు అనుకున్నట్లు 'తాను సహాయంచేసి మఱచిపోయేవాడు' అంజనేయుడు.

సుందరకాండలో ఆంజనేయుడు తన పుట్టుకని గూర్చి తాను మూడే మాటల్లో చెప్పుకుని ముగించాడు. అదికూడా సీతమ్మ సమక్షంలో. ఇంతటి మహనీయు చరిత్ర ఉన్నవాడెవడైనా అంత క్లుప్తంగా ముగించగలడా? పోనీ! అక్కడ చెప్పుకొనకపోయినా అగస్త్యుడు తన చరిత్రనే రామునికి చెప్తాన్నప్పుడు మతోనాలుగు వాక్యాలని తానూ కలిపి చెప్పుకోవచ్చు. అగస్త్యుడు చెప్పేది తన చరిత్రనేకదా! మాఱుపల్కక 'రామచంద్రుని తోడిదే లోకం- ఆయన ముందు నాపరాక్రమమా?' అని భావించే ఉత్తముడాంజనేయుడు.

ఇక ఆంజనేయుని సూర్యశిష్యత్వం చెప్పుకోదగిందే. ఉపాధ్యాయ శబ్దానికి 'ఉప - సమీపమేత్య, అధ్యాయః- అధ్యాపయతి' 'తన వద్దకు శిష్యుణ్ణి రప్పించుకొని చదువు చెప్పేవాడు' అని అర్థం. రోజూ తూర్పు-పడమరల మధ్య ప్రయాణం చేసేవాణ్ణి అనగానే 'నిజమేకదా!' అనుకోకుండా అలాగే ఆంజనేయుడు సూర్యునితోపాటు ప్రయాణం చేస్తూ విద్యాభ్యాసం చేయడంవల్ల సూర్యసేవాభాగ్యం (ఆరోగ్యప్రదం) బుద్ధిమత్త్వం (మంచి ఆలోచన శక్తి) సర్వభౌగోళిక శేషాలూ.....ఇలా ఎన్నెన్నో లభించాయి- తెలిసాయి కూడ.

మర్కటకిశోర న్యాయం- మార్జాలకిశోరన్యాయం అని రెండు. నపిల్లని తల్లికోతి ఏ మాత్రమూ పట్టుకోదు. పిల్లి మాత్రం తన పిల్లని నేట కరచుకుని తీసికొని వెళుతుంది. మొదటిదైన మర్కటకిశోరం న్యాయంలో పడిపోకుండా పట్టుకొనవలసిన బాధ్యత పిల్లదైతే, రెండవ మార్జాలకిశోర న్యాయంలో బాధ్యత తల్లిది. ఇలాగే శిష్య ఉపాధ్యాయుల సంబంధం మర్కటకిశోర న్యాయంగా ఉండాలి. అంటే శిష్యుడే గురువుని అంటిపెట్టుకుని చదువు చెప్పించుకోగలగాలి.

గురువుమనస్సులోని విద్యారహస్యాలని తనంత తానుగా చేదుకోగలిగే వినయాన్ని చూపించగలగాలి శిష్యుడు. దూడ దగ్గరికి రాగానే తల్లిఆవుకి పాలు చేపులు వచ్చినట్లు శిష్యుణ్ణి- చూడగానేకాదు- తలచుకోగానే ఈ క్రొత్త విషయం వీనికి చెప్పామనుకొనే ఆనందం- ఆలోచన - గురువుకి కలిగే తీరులో శిష్యుని ప్రవర్తనం ఉండాలి. అప్పుడే 'పుత్రాదిచ్ఛేత్ పరాజయమ్' పుత్రుని వంటి శిష్యుడు తనని

మించాలనిభావించగలడు గురువు. 'మా విద్విషావహై' గురువు శిష్యుల మధ్య ద్వేషభావం ఉండనే కూడదు.

ద్రోణాచార్యుడు తన పుత్రుడు అశ్వత్థామకీ- అర్జునునికి కూడా గురువే అయినా అర్జునుడు మెప్పించినంతగా అశ్వత్థామ ఆనందపఱచ లేకపోయేసరికి ద్రోణుని శిష్యవాత్సల్యం పుత్రునికంటే అర్జునునిపైనే ఎక్కువయింది. ద్రోణుని గురుకటాక్షం వలన అర్జునునికే కీర్తి దక్కింది. అశ్వత్థామకి అవకాశం ఉండి కూడా సరిగా వినియోగించుకో(లే)ని కారణంగానూ, దుష్టసాంగత్య కారణంగానూ, పరమ కరుణామూర్తి అయిన భగవంతుడు కూడా (కృష్ణుడు) శపించవలసిన స్థితి కల్గింది. గురువును ఒప్పించి, మెప్పించి చదువు చెప్పించుకోవాలిగాని గురువును నొప్పించితే చదువురానే రాదు. ఒక్క మాటలో చెబితే శిష్యుడు ఉన్నతికి వస్తున్నాడంటే గురువుకీర్తి రోజురోజుకీ వృద్ధిపొందుతూన్నట్లే కదా!

'గురుపూర్ణిమ' వంటి వానిని పండుగ రోజులుగా చేర్చడంలోని ఔచిత్యం ఇదే. ఇలాంటి వాటిని చెప్పి గురుశిష్య సంబంధాన్ని దృఢపఱచుకోవాలని. ఆరోజుని పట్టి సెలవుగా ప్రకటించుకొని గాలికి తిరిగితే రెండుకాళ్ల ప్రాణికి నాలుగుకాళ్ల ప్రాణికి భేదం లేనట్లే ఏ మాత్రపు తీరికా లేని సూర్యుని నుండి చదువుని పొందిన ఆంజనేయుని నుండి నేర్చుకొనవలసినది ఇంత ఉందన్నమాట.

కృతజ్ఞతలూ - బహుమానాలూ

పట్టాభిషేకపు వేడుక చూసాక, కొంతకాలం ఉన్న పిమ్మట, క్రమక్రమంగా తమతమ దేశాలకి రాజులు బయలుదేర ప్రారంభించారు. ఎవరెవరికి ఏయే బహుమానాలని ఇచ్చి ఏయే విధంగా పల్కరించాలో తెలిసిన రామచంద్రమూర్తి అందఱినీ అలా ఆదరించి సాగనంపదలిచాడు.

ముందుగా తన మామ జనకులవారే ఉన్నారు. 'ఆర్యా! విదేహ దేశానికి ఇక్ష్వాకు దేశానికి ఉన్న సంబంధ బాంధవ్యాలు చెప్పుకోదగినవి. ప్రజార? విషయంలో అనుక్షణం నిమగ్నులై ఉండే మిమ్మల్ని చాలాకాలం డే ఉంచాం. మీరు ఉన్నందుకు ఆనందపడుతున్నాను. మీరు భరతుడు సాగనంపవస్తాడు'. అంటూ ఆయన చిరునవ్వు నవ్వి గలరత్నాలని బహూకరించాడు. ఆయన చిరునవ్వు నవ్వి

‘నాయనా! పరాక్రమం ఉండి కూడా నీకున్న వినయం, అనేక కార్యభారాలు ఉన్నా నీవిచ్చిన దర్శనం నాకు ఎంతో ఆనందాన్నిచ్చాయి. ఈ రత్నాలని నా కూతుళ్ళకిస్తున్నాను’ అని బయలుదేరాడు జనకుడు.

అలనాడు తన కూతురైన సీతకీ, అల్లుడైన రామచంద్రునికీ వనవాసం సంప్రాప్తించి అయోధ్య మొత్తం అతలకుతలమైన రోజున గానీ, సీతమ్మ వెళ్లిన పిమ్మట పదునాలుగేండ్లపాటు ఏం జరిగిందనికానీ వారిజాడనే అడుగని జనకుడు, పట్టాభిషేకానికి వచ్చి ఇంతకాలం ఎందుకున్నాడు? ‘కర్మణైవ హి సంసిద్ధి మాస్థితా జనకాదయః’ నిత్యం జపధ్యానాలలో మునిగే కర్మిష్ఠి జనకుడు. ఆ కారణంచేతనే వేదవతీ రూపంలో ఉన్న లక్ష్మీదేవి జనకుని యింట పుత్రికగా పుట్టడానికి నిశ్చయించుకుంది. ఆయనకి తపస్సమాధిలో ఉంటే చాలు భూత భవిష్యద్వర్తమానాలు అలా తెలుస్తాయి. అందుకే ఆయన రాలేదు.

రామచంద్రమూర్తి ఇక వైకుంఠానికి వెళ్లవలసిన కాలం సమీపిస్తోంది కాబట్టి, ఆయనదర్శనానికి వస్తే ఎందరో మహర్షులని దర్శించవచ్చును గాబట్టి ఆయన వచ్చాడు. చుట్టూకాన్ని గమనిస్తే ఆయన గర్భవాసాన సీతమ్మ పుట్టలేదు కాబట్టి నిజంగా తాను మామగారొకాడా? తపశ్శక్తి కావలసిన తనకి రత్నాల బహుమతులతో పని ఏముంది? అందుకే వాటిని తన పుత్రికలకే ఇమ్మని ఇచ్చి వెళ్లిపోయాడు జనకుడు. ఇక లౌకిక విధానంతో అలోచిస్తే సీతమ్మ తనవద్ద పెరిగిన తీరు గమనించి ఆమె కార్యాన్ని ఆమె చక్క దిద్దుకోగల ఇల్లాలే, పైగా అయోనిజ అని నిశ్చయించి అయోధ్యలో ఆనాడు అంత క్షిప్రపరిస్థితి కల్గినా ఆయన రాలేదు. అత్తింట ఏదైనా చిక్కుపరిస్థితి వచ్చినా దానికి సరైన తీరులో పరిష్కారాన్ని చేసికోగల సమర్థత ఉండేలా తల్లిదండ్రులు పెంచాలి. అత్తింటికి వెళ్లక భార్యగా, కోడలిగానూ కూడ ‘వీలయినంతవఱకూ’ సమస్యల పరిష్కారానికి తల్లి దండ్రులని రమ్మనే పరిస్థితిని తెచ్చుకోకూడదని రామాయణం చెప్తుంది.

మీదట ఉన్నది కేకయమహారాజు. ‘ఆర్యా! లక్ష్మణుడు మీవెంట సాగనంప వస్తాడు. ఇవిగో వెలగల రత్నాలని స్వీకరించండ’ అంటూ నమస్కరించి రాముడు బహూకరించాడు. రామునికి

ప్రతినమస్కారాన్ని చేసి 'రామా! నీకు నిరంతరం రత్నాలు అభివృద్ధి
యగుగాక!' అని ఆశీర్వదించి కేకయరాజు వెళ్ళిపోయాడు.

ఈయన ఎంతెంత గొప్పవాడనే విషయం అయోధ్యాకాండ
చెప్తుంది. ఎక్కడ కైకమ్మ వలన ఇబ్బంది కలుగుతుందోనని రామ
లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నుల వివాహానికి పూర్వమే తన పుత్రుణ్ణి మిథిలకి
పంపాడు కేకయ. అంతా పెళ్ళికి మిథిలకి వెళ్ళారని తెలిసీ, తమకు
భరతుని పెళ్ళికి ఆహ్వానంకూడా లేదని గమనించికూడా, మిథిలకి పెళ్ళికి
వెళ్ళిన కైకమ్మ సోదరుడు యుధాజిత్తుకి ఉన్న మంచితనం తండ్రి
కేకయ మంచితనం నుండి కల్గిన సంస్కారవశేషమే కదా!

భరతుని వలన కాక, భరతుణ్ణి అనుసరించే శత్రుఘ్నుని
వలననైనా కష్టం దశరథునికి, రామునికి రాగలదని భావించి ఆ
యిద్దరినీ తనపురానికి తీసికొనిపోయిన యుధాజిత్తులో కేకయరాజు
గొప్పదనాన్ని గమనించవచ్చు. (ఇంకా వశేషంగా వివరంగా నా
అయోధ్యాకాండవ్యాఖ్యలో చూడవచ్చు). జనకుడు భూతభవిష్య
ద్వర్తమానాలు తెలిసి అయోధ్యలోని విషయాన్ని పట్టించుకోకుండా
ఉంటే, కేకయ-ముందుకాలపు అనర్థాన్ని ముందుగానే మఱింత జటిలం
కానీయకుండా చేసాడు. ఈలోగా భరతశత్రుఘ్నులకి మంచి శిక్షణ
నిస్తున్నట్లు వాళ్లతో చెప్పకుండానే, రామునియెడ భ్రాతృగౌరవం, భక్తి
ఉండేలా వారిని తీర్చిదిద్దాడు. రామునికి రాజ్యంవస్తే వాని పక్షమే
మాట్లాడి రాజ్యాన్ని పొరపాటున కూడా స్వీకరించవద్దు సుమా!' అని
నడుచుకొనేలా రాజ్యప్రాప్తి ఉన్న తన మనుమనికి శిక్షణ నిచ్చి పంపిన
తాత కేకయ.

ఇలాంటి మహనీయుల చరిత్రని విన్నా, చదివినా, వ్రాసినా
లౌకికంగా చూస్తే ప్రవర్తనలో ఎంత చక్కని మార్పు ఉంటుంది!
ఆధ్యాత్మికంగా ఆలోచిస్తే ఎంతపుణ్యం లభిస్తుంది! ఆముష్మికంగా
భావిస్తే రామునికృపకి ఎంత దగ్గణితనం సిద్ధిస్తుంది!! రాజ్యాలకోసం
కొట్లాడుకున్న చరిత్ర (Social Studies) లని చదివితే భౌగోళిక
విశేషాలు తెలియవచ్చు. గాని ప్రవర్తనలో దురాలోచన కలిగే
ప్రమాదం వస్తుంది. అణ్యస్థాలని తయారుచేసే విధానాలని
కనిపెడితే లోకంలో పు విజ్ఞానశాస్త్రవేత్తగా గౌరవం

లభించవచ్చునేమోగాని ప్రజలలో మారణాయుధ ప్రయోగం చేయాలనే బుద్ధి వస్తుంది. (వచ్చేసింది). ఇలాంటి ఇతిహాసాలని చదివితే వచ్చేలవిధానం అలవడుతుంది. ఇది బుద్ధిని వక్రమార్గం పట్టినీయకుండా చేస్తుంది.

ఒక ఔషధం సరిగా తయారుచేయబడని పక్షంలో ఎందఱినో చంపవచ్చు. అలాగే ఒక రచన సరిగా చేయబడని పక్షంలో ఎందఱికో దుర్బుద్ధిని పుట్టించవచ్చు. అందుకే మహర్షులు ఇతిహాసాలని వ్రాయడానికి ముందు, తాము వ్రాసే గ్రంథం సద్బుద్ధిని కలుగజేసేది కావాలనీ, ఎందఱికో దురాలోచనని పుట్టించి ఆ కారణంగా వారు చేయబోయే దారుణకృత్యాల పాపం తమకు చుట్టుకొనేలా చేసేది కారాదనీ భావించి, తపస్సుచేసి ఆ తపశక్తితో గ్రంథాన్ని వ్రాసేవారు. భారత రామాయణ భాగవతాలు ఇలాంటివే. వ్యాసవాల్మీక్యాదులు తపస్సుచేసినా, తెనుగులో నన్నయ యజ్ఞం చేసినా, తిక్కన 'సోమయాజి' అయినా, మీదికవులంతా పురాణాలని ఆపోశనంపటి నిత్యదైవారాధననిచేసినా తమ తమ ఆలోచన ఈ పైన చెప్పుకొన్నదే తప్ప వేరుకాదు.

నేటి కాలంలో వందన సమర్పణ అని లాంఛనంగా (మనసులో అనిష్టం గూడు కట్టికొని ఉన్నా-శ్రోతలకికూడా కూచుని చూడాలని లేకున్నా) జరిపించే కార్యక్రమం, జ్ఞాపిక (Memento) దావం అనేది ఏది ఉందో అది శ్రీమద్రామాయణకాలం నాటిదన్నాట. అయితే అప్పటి కాలంలో ఔచిత్యాన్ని గమనించి, ద్వాభక్తులతో త్రికరణశుద్ధిగా సాగేదని ఈ ఉత్తర కాండలో ఈ ఘట్టం సాక్ష్య మిస్తోందికదా!

తరువాత రామచంద్రునికి కన్పడినవాడు ప్రతర్దనుడు. సీతాపహరణం జరిగిందని తెలిసి పెద్దసేనతో లంకమీదికి దండెత్తాలని నిశ్చయించి భరతుని వద్దకి వచ్చి రాజులని పిలిపించవలసిందిగా చెప్పిన కాశీరాజు ఈయన. ఆయనను రాముడు కౌగిలించుకున్నాడు. రాముని కౌగిలిభాగ్యం ఈ ఘట్టంలో ప్రతర్దనునికే లభించింది. ఆజ్ఞాపిక ఎన్నటికీ మఱువలేనిది కదా!

ఇక ఎందఱెందఱో రాజులు వరుసలలో ఉంటే వారందఱినీ స్నేహపూర్వకంగా పల్కరించాడు. రావణుని మీదికి దండెత్తడానికి ఇందఱినీ రావలసిందిగా భరతుడు వీరిని ఒకప్పుడు పిలిచాడు. అందఱికి తగిన బహుమానాలని ఇప్పించాడు.

సుగ్రీవ విభీషణులకి వెలకట్టలేని హారాలనిచ్చాడు. సుగ్రీవుణ్ణి పిలిచి 'సుగ్రీవా! ఈ నా ఎడమ వైపునున్న అంగదుణ్ణి నీకు కొడుకుగా భావించు. ఈ కుడివైపున ఉన్న ఆంజనేయుణ్ణి నీకు మంత్రి-సహాయుడూగా గమనించు.' అంటూ హారాలని తానే వారికి అలంకరించాడు.

అగస్త్యుడు చెప్పిన మాటలని స్మరిస్తూ దేవతలవలన జన్మని పొంది ఆంజనేయునికి సహాయపడిన సుగ్రీవుడు-మైందద్వివిదులు- రంభుడు- నీలుడు-తారుడు-అంగదులని మఱొక్కమాటు మనసులోనే ఆశీర్వదించాడు. ఇక నల-నీల-పనస-కేసరి-గంధమాదన-కుముద-జాంబవంత-దరీముఖ-దధిముఖ-వలీ ముఖ-సన్నాద-వినత-సుషేణ-(సుగ్రీవుని మామ) ధూమ్ర-దధిముఖ-ప్రజంఘ-గవాక్షాది వానరనాయకులని అందఱినీ, తన తమ్ముళ్లతోనూ, తన దేహంతోనూ సమానం అని పలికి మణులు-రత్నాలు ఎన్నింటినో ఇచ్చాడు. 'మీ సహాయం వలన నాకష్టం తీరింది. ఇలాంటి మిమ్మల్ని స్నేహితులుగా పొందిన సుగ్రీవు డెంతటి అదృష్టవంతుడు!' అన్నాడు. (యుష్మాభి రుద్ధతశ్చాహం వ్యసనాత్ కాననౌకసః - ధన్యో రాజా స సుగ్రీవః భవద్భిఃసుహృదాం వరైః - సుహృదో మే భవంతశ్చ శరీరం భ్రాతర స్తథా.)

చిన్నవారిని కూడా విడువకుండా పేరుపేరునా పల్కరిస్తూ వినయంతో మాట్లాడడం రాముని సౌశీల్యానికి తార్కాణం. మహాపురుషుల ఎంతెంత ఎత్తు ఎదుగుతూ ఉంటారో దీని జనులకి అంతంత క్రింద దిగివచ్చి సహాయపడతారు. మహాపర్వతాల్లా కఠినశరీరం కలవా అయినా మనసు విషయంలో చెప్పలేనంత మృదుత్వంతో ఉంటారనడాని రామచంద్రుడు ప్రత్యక్ష నిదర్శనం.

విభీషణా! లంకలో చక్కగా పరిపాలించు. బుద్ధిమంతుడే రాజులు చాలకాలం రాజ్యాన్ని ఏలగలరు. నన్నూ సుగ్రీవుణ్ణి మఱచికో సుమా! అంటూ సాగనంపాడు. (బుద్ధిమంతో పా రాజానో మశ్నంతి మేదినీం-స్మర్త వ్యః పరయా ప్రత్యా సుగ్రీవసహిత స్త్వయా)

హనుమంతుని చివరి కోరిక

రాముణ్ణి విడిచి వెళ్ళవలసి వస్తోందని అందఱి కళ్ళు చెమ్మగిల్లిపోయాయి. ఏ ఒక్కరి అడుగూ ముందుకు పడడంలేదు. ఏ ఒక్కరి కన్నూ రాముని మీది నుండి చూపుని త్రిప్పడం లేదు. ప్రతి జిహ్వ(నాలుక) ఆయన పేరుని పల్కడం మానడం లేదు. నిండుగా ఉన్న కన్నీళ్లమధ్య రాముని రూపం సరిగా కన్పించడమే లేదు. అందఱూ తప్పనిసరిగా బయలుదేరుతూంటే అంజనేయుడు మఱింతగా దుఃఖపడుతూ సాష్టాంగ పడి, పైకి తలనెత్తి చూస్తూ 'స్వామీ! లోకంలో రామకథ ఉన్నంత కాలం నాశరీరంలో ప్రాణాలు ఉంటాయనేది నిశ్చయం. అయితే ఈ శరీరంలోని రామభక్తి తొలగి పోకుండా కనుగ్రహించు. నామనస్సు ఎల్లప్పుడూ నీ చుట్టూనే తిరిగేలా వరం ఇయ్యి' అంటూ కంఠం దుఃఖంతో జీరపోగా ఇక మాట్లాడలేక పోయాడు.

రాముడు అంజనేయుణ్ణి పైకెత్తి కౌగిలించుకుని 'మార్పుతీ! లోకాలు ఎంతకాలం ప్రపంచంలో నిలబడి ఉంటాయో అంతకాలమూ రామకథ ఉంటుంది. వీకోరిక స్పష్టంగా అంగీకరిస్తున్నాను. కపిరాజా! నాఒక్కొక్క ప్రాణాన్నీ నువ్వు నాకు చేసిన ఒక్కొక్క ఉపకారానికిగా ఈయవలసివస్తే నేను ఋణపడి తీరతానని నీకు తెలియదా? అయితే లోకంలో ఏవ్వకీ ఋణపడ్డానని అనరాదు. భావింపరాదు. ఎందుకంటావా? ఋణం తీర్చుకోవాలనే ఆలోచనతో, సహాయపడి ఋణాన్ని చెల్లగొట్టుకోవాలనే అభిప్రాయంతో, ఎదుటి వ్యక్తికి (తనకు తెలియకుండానే) ఆపద రావాలని కోరుతాడు గాబట్టి. ఆపద వస్తేనే కదా! తాను ఋణాన్ని చెల్లించుకో గలిగేది! కాబట్టి నీ సహాయాన్ని మేల్తాన్ని నాలో భద్రపఱచుకుంటున్నాను. తిరిగి నీకు ఉపకారం చేయవలసిన దశరాకుండా ఉండాలని కోరుకుంటున్నాను' అంటూ తానే ముందూ వైడూర్యపతకాన్ని అంజనేయుని మెడలో అలంకరించాడు.

అందఱూ ఒక్కొక్కరుగా ఆ మందిరం నుండి నిష్క్రమించారు వెనుక వెనుకలకి చూస్తూ. పుష్పకం కూడ కుబేరుని నుండివచ్చి, కుబేరుడు కూడా రామసేవనే చేసికోవలసిందని చెప్పాడు' అని

చెప్పింది. పుష్పకాన్ని పూజించి 'అవసరమైనప్పుడు పిలిచినప్పుడు రావలసిందనీ అప్పటివఱకూ ఆకాశంలో తిరుగాడుతూ ఉండవలసిందనీ' చెప్పాడు రాముడు. (నిర్భీవమైన పుష్పకం మాట్లాడడం రాముడు భగవంతుడే! అని స్పష్టంచేయడమే. ఆయన బదులు చెప్పడంలోకూడా ఈ భావమే ఉంది).

అంజనేయుని చివరికోరిక చాల అర్థవంతమైనది. ఒక వ్యక్తితో మఱొకవ్యక్తి కలిసి ఉన్నంతకాలం ఉండే స్నేహం-సౌహార్దం-పరస్పర సంబంధం కొద్ది దూరమయ్యాక క్రమక్రమంగా సన్నగిల్లే అవకాశం ఎక్కడైనా తప్పదు. 'పునర్విశేషభీరుత్వం పరమాభక్తి రుచ్యతే' ఎక్కడ ఎడబాటు వస్తుందో, ఆ నడిమిదూరం ఎక్కడ పెద్దదై పోతుందో అని భయపడడాన్ని పరమభక్తి అన్నారు ప్రాచీనులు.

పుట్టిన బిడ్డ తన తల్లితో ప్రారంభంలో క్షణకాలపు ఎడబాటుని కూడా సహింపలేదు. కొంతకాలమయ్యాక కొద్దిసేపు తల్లిని విడిచి ఉండే ధైర్యం బిడ్డకి వస్తుంది. అక్కడ అటబొమ్మలు తల్లినుండి బిడ్డణ్ణి విడదీసాయి. మఱికొంత కాలమయ్యాక కొన్ని గంటలు తల్లిని విడిచి ఉండగలడు. తోడి సావాసగాళ్లు తల్లిబిడ్డలమధ్య దూరం పెంపుదలకి ఇక్కడ కారణం. మఱికొంత కాలానికి కొన్ని రోజులు తల్లిని విడిచి ఉండగల స్థితికి వస్తాడు. అధ్యయనానికి దూరప్రాంతం వెళ్లడం అక్కడి హేతువు. ఇక ఆపై కాలంలో భార్య-పరప్రాంతనివాసం అనేవి బాగా దూరాన్ని పెంచేందుకు తోడ్పడుతాయి. క్షణకాలంపాటు తల్లిని చూడనిదే జీవితమే కోల్పోయినట్లు ఏడ్చిన ఆ బిడ్డ, తల్లి జబ్బుగా ఉందని తెలిసినా రాలేనని బదులు వ్రాసే స్థితికి వస్తాడు. ఇక్కడ కారణం, దూరం పెరగడం-భక్తి తగ్గడం.

అలాగని దగ్గఱగా ఉంటే భక్తి ఎక్కువగా ఉంటుందా అంటే? మనకి సామెత ఉండనే ఉంది. 'గుడి దగ్గఱయితే భక్తి దూరం' అని. అత్తవారిల్లు ఉన్న ఊర్లోనే అయితే అల్లునికుండే గౌరవం, లేదా ప్రక్క వాకిలే అయితే అల్లునికుండే గౌరవం, అదే యింట్లో ఉంటే అల్లునికుండే గౌరవం పరిశీలిస్తే తెలుస్తుంది. నిత్యం దేవుని దగ్గఱ ఉండే అర్చకుని కంటే, భక్తునికి దేవునిపై భక్తి వేయిరెట్లుంటుంది. ఇది నిశ్చయం. కాబట్టి భక్తి భక్తివలననే ఉంటుంది తప్ప దగ్గఱదాపుల వలన కాదన్నమాట.

బుద్ధిబలం కలిగినవాడూ, సూక్ష్మదృష్టి ఉన్నవాడూ కాబట్టి ఆంజనేయుడు భవిష్యత్కాలంలో తమయిరువురికీ ఎడబాటు పెరుగుతుందని గ్రహించి భక్తి తఱగడానికి 'దూరం కూడా' ఒక కారణమని భావించి, ఎప్పుడూ రామవిరహం (రామునితో ఎడబాటు) లేకుండా ఉండే ఉపాయాన్ని ఆలోచించి తానే అడిగాడు రాముణ్ణి. 'రామకథ లోకంలో ఉండే వఱకూ నా ప్రాణాలు నా దేహంలో ఉండే వరాన్నిప్పించు. నా బుద్ధి మనసులు రామమయం కావలసిందిగా అనుగ్రహించు' అని. ఇంద్రియాలు (శరీరం, కళ్లు, చెవులు, నాలుక, ముక్కు-మాట, చేతులు, కాళ్లు ... ఇలా జ్ఞాన కర్మేంద్రియాలు) న్నాయి. భగవంతుణ్ణి ఆరాధిస్తూ ఉన్నా-అంటే కళ్లు దేవుణ్ణి చూస్తున్నా-చెవులు నామాన్ని వింటున్నా-నాలుక నామాన్ని పలుకుతున్నా-... బుద్ధి వేతేచోట ఉన్నా మనసు లగ్నం కాకపోయినా ఆ పూజ మొత్తం ఎంతో ప్రేమానురాగాలతో పిల్లవానికి ఉత్తరాన్ని వ్రాసి, తప్పు చిరునామాని వ్రాసిన ఉత్తరం వంటిదే అవుతుంది. పూజాసామగ్రివ్యయం తప్ప అక్కడ సాధించ గలిగింది లేదు. అందుకని ఆంజనేయుడు - ఇంద్రియాలపై అధికారాన్ని కలిగి ఉన్న బుద్ధి-మనసులని రామమయం చేయవలసినదిగా - ప్రార్థించాడు. మనకిష్టమైన పనిని చేస్తూ బుద్ధినీ మనసునీ లగ్నం చేసినప్పుడు ఇంద్రియాలు కూడా తప్పనిసరిగా ఏకాగ్రం చేసి తీరుతాయి.

లీలాజగన్నాటకాన్ని ఆడించేవాడు పరమాత్మ కాబట్టి ఏక్షణానికి ఏ ఆలోచన కలిగి తనని ఎలా తీర్చిదిద్దుతాడోననే భయంతో ఆంజనేయుడు నిరంతరం రామకథాలాపనాన్ని చేసే బుద్ధిని ఇమ్మని ప్రార్థించాడు. రాముడు కూడా ఈ ప్రార్థనని విని ఆంజనేయుని ప్రార్థన హృదయంలోని లోపలి పొరలనుండి బయటికి వచ్చినదని ఎఱుగున్నవాడు కాబట్టి, లోకాలుండేంత వఱకూ రామకథా-అంతకాలమూ నీ ప్రాణాలూ ఉంటాయని ఆంజనేయుణ్ణి అనుగ్రహించాడు. కాబట్టి యత్రయత్ర రఘునాథ కీర్తనమ్ ... అనే శ్లోకం వచ్చింది.

ఎక్కడ రామకథ జరుగుతూ ఉన్నా కళ్లనిండుగా నీళ్లతో ఆనందాన్ని అనుభవిస్తూ తలవంచుకొని రామకథని అస్వాదిస్తూ చెప్పేవానికి ఎదురుగా ఆంజనేయుడు ఉంటాడని పెద్దలనేది ఇందుకే. అంతటి రాక్షసనాశకుడూ ఈ రామభక్తికి ఇంతగా కఠిగిపోతాడట.

ఇక్కడ మఱోరహస్యమూ ఉంది. రామునితో అగస్త్యమహర్షి వెండు మూడు పర్యాయాలు 'ఆ విష్ణువుని నీవే!' అంటూ స్పష్టంగా చెప్పాడు. రాముడు మాత్రం ఔనన్నట్లు బదులుపల్కలేదు. కాని, ఆంజనేయునితో మాట్లాడుతూ 'లోకాలన్నీ ఉండేవఱకూ నాకథ ఉంటుంది' అంటూ తానే విష్ణువుననే విషయాన్ని చెప్పేసాడు. శ్రీమద్రామాయణాన్ని వ్రాయవలసిందిగా వాల్మీకిని ఆదేశించడానికి బ్రహ్మవచ్చి బాలకాండలో (శ్రీ మద్రామాయణం ఇంకా వాల్మీకి వ్రాయకుండానే) "పర్వతాలూ, నదులూ లోకంలో నిల్చినంత కాలం రామకథ ఉంటుందని" చెప్పిన ఆ మాట, ఈ రామచంద్రుని ఆనాటి విష్ణు రూపంలో చెప్పిన మాటకి అనువాదమే.

ఒకసారి రామ(నామ)బాణం తగిలితే ఇక ఆహ్వాదయం రామమయమే. మారీచుణ్ణి రాముడు బాణంతో కొట్టాడు. (విశేషా తెన్నింటికో చూ. బాలకాండ వ్యాఖ్య) ఆ మఱుక్షణం నుండి రాక్షసుడైన మారీచునిలో శ్రీమన్నారాయణ భక్తి అంకురించి, పల్లవించి పుష్పించి, రాముని చేతిలో మరణించి రావణుని కంటే ముందుగా వైకుంఠానికిపోయే విధంగా ఫలించింది. రాముని నోటితోనే ఆంజనేయుణ్ణి గూర్చి రాముడన్న మాటలు ఎప్పుడూ స్మరించుకో దగినవి. అలాగే ఆంజనేయుని మాటలూను.

అవి ఇవిగో! "స్నేహో మే పరమో రాజన్! త్వయి తిష్ఠతి నిత్యదా! భక్తి శ్చ నియతా వీర భావో నాన్యత్ర గచ్ఛతు|| యావద్రామకథా వీర! చరిష్యతి మహీతలే! తావచ్చరేరే వత్స్వంతి ప్రాణా మమ న సంశయః|| లోకా హి యావత్ స్థాస్యంతి తావత్ స్థాస్యతి మే కథా! ఏకైక స్యోపకార్యస్య ప్రాణాన్ దాస్యామి తే కపే! శేష స్నేహోపకారాణాం భవామ ఋణినో వయమ్|| మదంగే జీరతాం యాతు యత్త్వయోపకృతం కపే! నరః ప్రత్యుపకారాణా మాపత్స్వాయాతి పాత్రతామ్||" అనేవి.

రేపే పంపిస్తాను! విశ్చింతగా ఉండు!!

పట్టాభిషిక్తుడైన రాముడు సీతతో సుఖంగా ఉద్యానవనా విహరిస్తూ, ప్రజలని ధర్మబద్ధంగా పాలిస్తూ ఉన్నాడు. ఏ ఉపద్రవా! ఎక్కడా లేవనే వార్తలని, వింటూ వస్తున్నాడు. గర్భం ధరిం, సీతమ్మని రాముడు ఏదైనా కోరుకొమ్మనగానే ఆమె రాముణ్ణి అడిగిం 'రామచంద్రా! గంగానదీ తీరంలో ఉన్న ఋష్యాశ్రమాలలో ఒక్క ర అయినా ఉండాలని కోరుకుంటున్నాను' అని. గర్భిణి అయిన భా-

కోరికని లోనున్న పుత్రుని కోరికగానే భావించాలి కాబట్టి రాముడు ఎంతో ఆనందంతో 'సీతా! రేపటిరోజునే పంపిస్తాను. నిశ్చయంగా ఉండు' అని ప్రతిజ్ఞ చేసాడు.

పూర్వమే అనుకున్నట్లుగా ఇది నాటకంలోని ఒక భాగమే. వైకుంఠానికి వెళ్లేందుకు పన్నిన ఉపాయం. సీతమ్మ శ్రీమద్ రామాయణంలో రెండే కోరికలడిగింది. లేడి తనకు కావాలనే మొదటి కోరిక తనకు తాను అడిగింది కాగా, రాముడు కోరమనిన మీదట కోరిన ఈ వరం రెండవది. ఆ మొదటి కోరికకి రెండవ కోరికకి కూడా ఫలితం ఆమెకు రామవియోగమే. తనకు తానుగా అడిగిన కోరికద్వారా లంకకిపోయి తిరిగి ఈ లోకంలో కలిసికోగలిగింది. ఈ రెండవదైన రాముడు అడుగమన్న మీదట అడిగిన కోరికద్వారా, ఇక ఈ లోకంలో ఆమె రామునితో కలిసి ఉండే అవకాశమే లేకుండా చేసికొంది. రావణవధ కోసమే అవతారాన్ని ఎత్తిన సీతారాములు ఆ పని అయ్యాక వైకుంఠానికి వెళ్లేందుకే ఈ ఉపాయాన్ని దైవబుద్ధితో ఆలోచించారు. ఇది నిజం అనడానికి సాక్ష్యం ఈ మఱుక్షణంలోనే సీతమ్మపై నిందని భద్రుడు చెప్పడం.. (అ ప్యేకరాత్రం కాకుత్స్థ నివసేయం తపోవనే - విప్రభృ భవ వైదేహి! శ్వో గమిష్య స్యసంశయమ్॥)

భద్రుడు చెప్పిన నిందలు

రాజకార్యాలతో వ్యగ్రుడై ఉన్న రాజుని సంతోషపఱచేందుకూ, హాస్యాలని వెదజల్లి ఆయనను తేలికపఱచేందుకూ ఆస్థానంలో విజయమధుమత్త - కాశ్యప - పింగల - కుట - సురాజ - కాలియ - భద్ర - దంతవక్త - సుమాగధులనే పదిమంది ఉండేవారు. అంతా ఒకేచోట కాక రాముడు ఎక్కడెక్కడ సంచరిస్తాడో అలాటి ముఖ్యమైన పదిప్రదేశాలలోనూ వీరు ఉంటూ ఆనందాన్ని కలిస్తూ ఉండేవారు. వీరు కాక గూఢచారులూ ఉండేవారు. ఏ రోజులాగానే వార్తలని వినిపించమనగానే రాముని ఒత్తిడిపై భద్రుడు ఇలా చెప్పాడు.

యథా రాజా తథాప్రజాః

రామచంద్రా! రాజమారాలలో, అంగడులలో, నాలుగుమారాల కూడళ్లలో, తమతమ యిండ్లలోనూ ఇలా అనుకుంటున్నారు. 'ఎవరూ

వేయలేని సముద్రబంధనం, రాక్షసవధా ఎన్నిచేసినా ఏం లాభం? తనతోడమీద కూర్చుండబెట్టుకొని రావణుడు ఎత్తికొనిపోయిన సీతని, లంకలో అంతకాలం భర్త లేక ఒంటరిగా ఉన్న సీతని, రాక్షసులమధ్య ఉన్న సీతని ఏ మాత్రపు అభిమానమూ, క్రోధమూ (అమర్షం) లేక మనసులో కూడ రోత లేకుండా తెచ్చుకుని రాముడు సుఖిస్తున్నాడే! రాజు ఎలాఉంటే ప్రజలూ అలాగే ఉండాలి. ఉంటారు కూడా కదా! మన భార్యలని ఎవరైనా ఎత్తుకుపోయినా మనమూ తెచ్చుకోవచ్చునా? తెచ్చుకోవాలా? తప్పులేదన్నమాట!" అని చెప్పి కన్నీళ్లతో తలవంచుకు నిలబడి పోయాడు.

రామునిముఖం గంభీరమైంది. భద్రుడు వెడలిపోయాక రాముడు ముగ్గురు తమ్ములకి వార్తనంపాడు. వారు మాటలోనే అన్న వద్దకు వచ్చారు. కన్నీళ్లు నిండిన, గంభీరతతో ఉండిన రామముఖాన్ని దర్శించలేకపోయారు. రాముడిలా చెప్ప ప్రారంభించాడు. 'సోదరులారా! ఇక్ష్వాకు వంశంలో నేను పుట్టాను. ఈ సీత జనకవంశం నుండి వచ్చింది. లంకకి అపహరింప బడి వెడితే కదా రావణవధ జరిగింది! అపకీర్తి భయంతో అగ్నిపునీతవి కమ్మని ఆదేశిస్తే నాకోసం ఆమె అగ్నిలోనికి ప్రవేశించి పరిశుద్ధురాలని నిరూపించుకొని నన్ను చేరింది.

అగ్ని చెప్పిన ఈవాక్యం ఏమైంది? సూర్య-చంద్ర- వాయుదేవులు ఋషిశ్వరుల సమక్షంలో సీతాపవిత్రతని గూర్చి చెవితే ఆ మాటలు ఏమయ్యాయి? బ్రహ్మ స్వయంగా సీతని నాచేతిలో లంకలో తెచ్చి ఉంచలేదా? అది అసత్యమా? ఇక నా అంతరాత్మకి నిజం తెలియదా? ఇంతచేసినా ఆమెని గూర్చి అలా మాటాడితే ఇక ఏం చేస్తే జనపవాదం నాకు ఉండదు? అంటూ మధ్యమధ్య అగుతూ నిట్టూర్పులు విడుస్తూ దుఃఖంతో, సీతావియోగ భయంతో, కష్టాలు ప్రారంభమయ్యాయనే విచారంతో, మళ్ళీ ఇలా అన్నాడు. తమ్ములారా! ఇంత జరిగింది. అయినా సీత పతివ్రతే సుమా! అని ప్రచారం చేయడం మనం చేయవలసినపని కాదు. ఎంతకాలం మనమీద అపవాదు ఉంటుందో అంతకాలం క్షత్రియునికి ఉత్తమ లోకాలు ప్రాప్తించవు. నా ప్రాణాలనైనా విడిచి అపవాదు తొలగించుకోదలిచాను. ఇక సీత మాటని చెప్పాలా? లక్ష్మణా! నీవు గాని నా మిగిలిన తమ్ములుగాని నా ఆజ్ఞకి ఎదురు చెప్పవద్దు. ఇది రాజశాసనం.

గంగానదికి అవతలి ఒడ్డున వాల్మీకి మహర్షి అశ్రమ ప్రాంతంలో తమసానదీ తీరంలో ఎవ్వరూలేని చోటున అమెని విడిచి శీఘ్రంగా తిరిగిరా! అని తన మందిరంలోనికి వెళ్లి దీర్ఘంగా దుఃఖించి నిట్టూర్పులు విడుస్తూ ఉండి పోయాడు.

లో విశేషం

శ్రీ మద్రామాయణం అనేపేరు దీనికి రావడానికి కారణం ఈ కథని రామచంద్రమూర్తి విని 'ఇది నిజమే!' అని అమోద ముద్రవేసి ఉండడమే! (ఆ విశేషం మీదికథలో రాబోతోంది). మిగిలినవన్నీ ఉహాపోహలతో సిద్ధపఱచిన రామాయణాలు. అందుకే ఈ వాల్మీకి వ్రాసిన దానికి శ్రీ మద్రామాయణం (శ్రీమత్) అనే పేరు వచ్చింది. లోకంలో సీతాపరిత్యాగానికి కారణం ఎవరో ఒక 'చాకలి' అని చెప్పడం ప్రచారంలో ఉంది. ఆ విషయం వాల్మీకికి తెలియదు పాపం. అయోధ్యా ప్రజలే సీతాపరిత్యాగానికి కారణం.

ఇక్కడ కొంత ఆలోచించాల్సినది ఉంది. లౌకికంగానూ- ఆధ్యాత్మికం గానూ కూడా చూద్దాం. లౌకికంగా చూస్తే రాముడు పట్టాభిషిక్తుడయ్యాక వర్షాలు సకాలంలో కురుస్తున్నాయి. ప్రజలు అందఱూ సొంత బంధువుల్లా కలిసి మెలిసి ఉంటున్నారు.....ఇలా చెప్పలేని మార్పు కొంతకాలంలోనే కన్పించింది. అదీకాక అయోధ్యా జనం అంతా ఆయనకోసం 14సంవత్సరాలపాటు ఎదురుచూచారంటే ఆయనమీది అభిప్రాయం ఎంతటిది? దశరథమరణానంతరం భరతుడు రమ్మనగానే రాముణ్ణి రాజుగా పిలవడానికి అయోధ్యనుండి వెళ్లనివాడు లేడు. ఇంతకథకీ కారణమైన కైకమ్మకూడా వెళ్లింది. వచ్చాక అయినా కైకమ్మని ఎవరూ నిందించలేదు. అంతటి ఇష్టం రామునిమీద 14 ఏండ్ల క్రితం ఉంది. వచ్చేవఱకూ ఎదురుచూస్తూ ఉండడంబట్టి ఇప్పటివఱకూ ఉంది. పట్టాభిషేక కాలంలోనూ ఉంది గదా! ఇంతటి గొప్పదనమూ పట్టాభిషేకం అయిన కొంతకాలంలోనే ఎగిరిపోయిందా? అంతటి తప్పుని రాముడేం చేసాడుగనుక? పోనీ! ప్రజలు కఱవు కాటకాల్లో మునిగి ఉండడం వలన ఇలాంటి సీతావిషయికమైన అపోహ కలిగిందా? అనుకొనే వీలూలేదు. కారణం వర్షాలు కురుస్తున్నాయి.

స్త్రీలకు సంతాన నష్టం లేనే లేదు...వంటి శుభలక్షణాలే. శత్రురాజుల సంతానమూ ఇక్కడ లేదు. కాగా అపనిందని ఎవరు వేసి ఉంటారు?

‘దురాలోచనలు పుట్టేవ్యక్తులు అయోధ్యలో పుట్టనే పుట్టరు’ అనేది ‘వాల్మీకి మాట. ‘జ్ఞాతిదాసీ యతో జాతా కైకేయ్యాస్తు సహోషితా’ కైకేయికి చెలికత్తెగా ఉంటూన్న మంథర అయోధ్యలో పుట్టినది కాదు సుమా!’ అని స్పష్టంగా రుజువు చేసాడు మహర్షి అయోధ్య కాండలో. ఒక్కతె కూడా దురాలోచన కల్గినది అయోధ్యలో పుట్టను కూడా పుట్టదని బ్రహ్మ అనుగ్రహాన్ని పొంది, రామకృపకు పాత్రుడైన వాల్మీకి అంటూంటే, అయోధ్యాజనం అందజేసి ఇలాంటి దురాలోచన రావడమే కాక, బహిరంగంగా అందునా రాజగూఢచారి అయిన భద్రుడు వస్తాడేమో, వింటాడేమోననే భయం కూడా ఏమాత్రమూ లేక అన్నిచోట్లా ఇలా సీతని గూర్చి అనుకుంటున్నారా! ఆ నిందని రామునికి కట్టబెట్టారా! అసలు ఇది అయోధ్య కాదా మరి!

దీనికంతకీ కారణం ఒకటే. పూర్వం అనుకున్నదే. ‘బుద్ధిం తు సారథిం విద్ధి’ పరమాత్మయే సారథి. జగత్తు కథని నడిపించడానికీ, వ్యక్తి జీవిత కథని నడిపించడానికీను. సీతారాములు వైకుంఠానికి వెళ్లవలసి ఉంది కాబట్టి చూచాయగా మహర్షుల సమక్షంలో సాక్షాత్తు ఈ రాముడు ఆవిష్టువే అని అగస్త్యుడు నిరూపించాడు. ఇక మీదట వారు వైకుంఠానికి వెళ్లవలసి ఉందనే అభిప్రాయాన్ని సంఘటన రూపంగా నిరూపించదలచుకున్నాడు శ్రీమహావిష్ణువు. ఆ వైకుంఠప్రయాణం కార్య రూపాన్ని దాల్చడానికి ఏర్పాటుచేసికొన్న పూర్వరంగమే ఈనిందలు.

దీన్ని మతో తీరున రాముని మాటపై కూడా నిరూపించవచ్చు. రాముడు అరణ్యాలకి అయోధ్యాకాండలో వెళ్లాడంటే కారణం, దానికి కైకమ్మ వరాలేనని ఎవరికి తెలియదు? ఆమెని సిద్ధార్థుని దగ్గరనుండి సుమంత్రుని వతికూ అంతా బహిరంగంగా ఆడిపోసారు కదా ఆనాడు. అదే విషయాన్ని ఒకనాటి తెలవారుజామున గోదావరికి హేమంతఋతువులో చలికొఱికి వేస్తూన్నవేళ రామునికి ముందు వడుస్తూ లక్ష్మణస్వామి! ‘ఖ్యాతో లోకప్రవాదోఽయం భరతే నాన్యథాకృతః - అన్నయ్యా! భరతునికి తల్లి బుద్ధులు రాలేదు సుమా!’ అన్నాడు. వెంటనే రాముడు కైకమ్మని నిందించవద్దని పలికాడు.

సాక్షాత్తు భరతుడే తన తల్లిని నిందించి పలికినప్పుడు కూడా 'నాత్మనః కామకారోఽస్తి పురుషోఽయ మనీశ్వరః' ఎవ్వరూ తాము అనుకున్నట్లుగా చేసికోగలవారు లేరు. అంతా భగవదాజ్ఞానుసారం జరుగుతూ ఉంటుంది. దైవనిర్ణయం ప్రకారం 'దశరథ మరణమూ, నేను అరణ్యాలకి పోవడమూ' అనే రెండూ కైకమ్మ ద్వారా జరగాల్సి ఉందని భగవంతుని నిర్ణయమై ఉండిఉంటుంది. లేనిపక్షంలో 'కౌసల్యాతో తిరిక్తంను సోఽను ' శుశ్రూషతే హి మామ్' కౌసల్యామాత ఒడికంటె ఎక్కువగా కైకమ్మ ఒడిలోనే పెరిగి ఆమెకే నాతల్లికంటె ఎక్కువ సేవని చేసిన (ఈమాట కైకమ్మే అంది) నామీద, ఆమెకు ఏకారణం వలన ద్వేషం ఉంటుంది?

ఒక శత్రువుని ఒక ఆయుధంతో మోదినప్పుడు శక్తి మోదినవ్వకిదే గాని ఆయుధానిది కాదు. కాకపోతే ఆయుధం నిమిత్తమాత్రం. అలాగే కైకమ్మ ద్వారా భగవంతుడు తన ఆలోచనని అమలు చేసాడు' అని అన్నాడు. భరద్వాజ మహర్షికూడ 'రామప్రవాజనం హ్యేతత్ సుఖోదర్శం భవిష్యతి' - రాముణ్ణి పంపించి వేయడమనేది మంచికోసమే జరిగింది. ఇది శుభాన్నే కలుగజేస్తుంది - అన్నాడు. ఇంతా ఎందుకు చెప్పవలసి వచ్చిందంటే అయోధ్య నుండి రాముణ్ణి కైకమ్మ పంపితే, మళ్ళీ అయోధ్యనుండి సీతమ్మను అయోధ్యా జనులు పంపించ బోతున్నారు కాబట్టి. రెంటికీ పోలికలని చూస్తే దైవమే కారణమని చెప్పకనే తెలుస్తుంది.

అయోధ్యాకాండ కథ

ఉత్తరకాండ కథ

1. దశరథుడిచ్చిన వరాల ప్రకారం కైకమ్మ అరణ్యాలకి పంపింది.	1. సీత అడిగిన వరం ప్రకారం రాముడు వాల్మీకి ఆశ్రమ ప్రాంతానికి పంపాడు.
2. దశరథుడిచ్చిన వరాలు రెండు.	2. రాముడిచ్చిన వరం ఒకటే.
3. అరణ్యాలకి వెళ్లవలసి వచ్చింది రామునికి.	3. ఆశ్రమాలకి వెళ్లవలసి వచ్చింది సీతకి.

4. అరణ్యాలకి పంపించడానికి ప్రధాన కారణమైన వ్యక్తి రామునికి ఇష్టురాలు కైకమ్మ.	4. సీతకి వెళ్లడానికి కారణమైన వారు రామునికి ఇష్టులయిన అయోధ్యా ప్రజలు.
5. దింపినవాడు సుమంత్రుడు.	5. దింపినవాడు సుమంత్రుడు.
6. వెంటవెళ్లినవారు సీతాలక్ష్మణులు.	6. వెంటవెళ్లినవాడు లక్ష్మణుడు.
7. ఎక్కడికి ఎందుకు వెడుతున్నదీ ముందే తెలుసు.	7. ఎక్కడికి వెళ్తున్నామో తెలిసినా, ఎందుకో పిమ్మటగాని తెలియలేదు.
8. సీతమ్మ అపహరింపబడింది.	8. సీత చక్కని కవలలని ప్రసవించింది.
9. తల్లివంటి కైకమ్మ అరణ్యాలకి పంపింది.	9. పుత్రులవంటి ప్రజలు వనాశ్రమాలకి పంపించారు.
10. సీతమ్మని తిరిగి తెచ్చుకున్నాడు రాముడు.	10. తిరిగి తెచ్చుకోలేని రాముడు తానూ వైకుంఠానికి వెళ్లిపోయాడు.
11. కైకని నిందించవద్దని రాముడు అన్నాడు. దైవమే కారణమని పలికాడు.	11. అయోధ్యా జనులని నిందింపవద్దని సీత అంది. దైవమే కారణమని పలికింది. అయోధ్యా జనోనైవాత్ర కారణమ్.

కాబట్టి వైకుంఠ ప్రయాణమే సీతా పరిత్యాగంలోని ప్రధాన రహస్యం కాగా, దీనిపై తర్జన భర్జనలు చేస్తే దేవరహస్యం బయట పడుతుందనే కారణంతోనే 'ఈవిషయాన్ని పాటించి తీరవలసినదే (వచాస్మిన్ ప్రతివక్తవ్యః) అని నిర్దాక్షిణ్యంగా పల్కాడు రాముడు. దీనికి భృగుమహర్షి శాపం (భార్యవియోగం) కూడా తనకు అండగా నిలిచింది.

ఇది నిజంకాక అయోధ్యా జనులాడిన అపనిందలే నిజం అయ్యుంటే అగ్ని-వాయు-సూర్య-చంద్ర-బ్రహ్మదేవతలు కూడా అసత్య మాడినట్లే కదా!

ఇక రాముడు సీతమ్మని అడవులలో విడిచేసాడనీ, ఆమె ఎంతో శోకించిందనీ, భర్తలంతా ఇలాగే భార్యలయెడ కనికరం లేకుండా ఉంటారనీ నేటివారు కొందఱు ఎన్నెన్నో రామునిపై దుమ్మెత్తిపోసారు. వారంతా వాల్మీకి శ్రీమద్రామాయణాన్ని అలా వాసనకూడా చూడని మహాపాపాత్ములే. అనుమానం లేదు. స్పష్టంగా రాముడాజ్ఞాపించిన తీరుని శ్లోకాలలో చూద్దాం. 'ఆరుహ్య సీతామారోఘ్య విషయాంతే సముత్స్రుజ- గంగాయా స్తు పరే పారే వాల్మీకే స్తు మహాత్మనః ఆశ్రమో దివ్యసంకాశః తమసాతీర మాశ్రితః - తత్రైనాం విజనే దేశే విసృజ్య రఘునందన -శీఘ్ర మాగచ్ఛ భద్రం తే కురుష్వ వచనమ్మమ' (46వసర్గ శ్లో. 17 నుండి 19) .

ముందు నాటికి వాల్మీకి మహర్షి ఆశ్రమప్రాంతాలలో విడువదలచి ఉన్నాడు కాబట్టే, రాముడూ వాల్మీకి కూడబలుకుకున్నారనే అభిప్రాయం రాకుండానూ, రక్షించవలసిందని తాను చెప్పడానికి వీలులేకుండానూ రాముడు (శ్రీమహావిష్ణువు) వాల్మీకి మహర్షికి అయోధ్యకు వచ్చే ఆలోచనని కల్పించలేదు. మిగిలిన మహర్షులంతా సీతారామ దివ్యనందర్శనాన్ని చేసికొంటే, వాల్మీకికి సీతాసేవాభాగ్యాన్నీ సీతారామ సంతానాన్ని పెంచే అదృష్టాన్నీ ప్రసాదించాడు శ్రీమహావిష్ణువు. దీనికి కారణం ఆంజనేయునితో సమానంగా నిత్యనిరంతర శ్రీరామ మంత్ర పంక్త్యరణం చేసిన ధన్యుడు వాల్మీకి మహర్షి కావడమే.

ముందే అనుకున్నట్లుగా (అయోధ్యాకాండలో) ఈయనకు రెండు ఆశ్రమాలున్నాయి. ఒకటి చిత్రకూటంలో మఱొకటి తమసా తీరంలోనూ. గంగానదికి ఆవలి ఒడ్డున ఉన్న తమసానదీ ప్రాంతంలోనే ఈయన క్రొంచ పక్షుల జంటవి చూచి అందులో ఒకదాన్ని మహావిష్ణువే బోయవాని రూపంలో వచ్చి కొట్టగా శ్రీమద్రామాయణ రచనానికి పూనుకొన్నాడు. (చూ. బాలకాండ వ్యాఖ్య). ఈ రామాయణ రచనానికి తపశ్శక్తిని చిత్రకూటానికి వెళ్లి తపస్సుచేసి సమర్పించాడు. ఆ తపస్సు చేసే కాలంలో సీతారామలక్ష్మణులు ఆయనను దర్శించారు కూడ.

ఎవరికోసం తపస్సు చేస్తూన్నాడో ఆ రామచంద్రుడే వీరిద్దరితోనూ సాక్షాత్కరిస్తే ఆ వాల్మీకి 'ఆస్యతా మితి చోవాచ స్వాగతం తు నివేద్య చ' 'స్వాగతాన్ని చెప్పి ఇక్కడే ఉండి' అన్నాడు.

అందుకే ఆ ప్రాంతంలోనే రాముడు పర్ణశాలని వేసికొన్నాడు (చూ. బాలకాండ వ్యాఖ్య). రామునికథ యథార్థంగా సాగుతున్న కాలంలో వాల్మీకి తపస్సు చేసికొంటూనే ఉన్నాడు. యుద్ధంలో రావణవధ అయ్యాక ఈ తమసానది ఒడ్డునే క్రౌంచపక్షులలో మగపక్షి నేలకూలగా ఆ దృశ్యంతో కవిత్వం పుట్టగా శ్రీమద్రామాయణాన్ని వ్రాసాడు.

మఱో రహస్యమేమంటే ఆయన శ్రీమద్రామాయణ రచనం అయ్యాక దాన్ని లోకంలో తన భావానికి, రామచంద్రుని అభిప్రాయానికి తగినట్టు ప్రచారాన్ని ఎవరు చేయగలరా? అని ఆలోచిస్తూ ఉన్నాడు. ఆ సందర్భంలో శ్రీమహావిష్ణువే ఆ గ్రంథప్రచారానికి తన పుత్రులనే వినియోగించదలచి, తనకథని అత్యంతమూ ఇష్టపాత్రంగా వినే సీతమ్మకు వినిపించదలచి సీతమ్మని ఆశ్రమప్రాంతానికి పంపాడు.

గర్భందాల్చిన స్త్రీ ఏదికోరితే అది గర్భంలోని సంతానం కోరినట్లే. దాన్ని తీర్చకపోవడం ఒకవిధమైన అపచారం కూడా. ప్రశాంతమైన వాతావరణం ఆమెకు కల్పిస్తే సంతానం కూడ పరమశాంతులుగా పుట్టే అవకాశం ఉంటుంది. ఒక మంచి పొలాన్ని దున్ని, నీరుపెట్టి, పదునుచేసి చక్కని విత్తనం వేసాక మెల్లగా అంకురం (మొలక) వచ్చిందనుకుందాం. అక్కడినుండి ఆ మొలక క్షేమంగా ఎదిగే విధంగా, ఏపుగా పెరిగే విధంగా, సత్ఫలాలని అందించే విధంగా మంచిమంచి ఎరువులనే దానికి వేస్తాంగాని దానికి హితం గానివి వేస్తామా?

ఒకవేళ మఱోవిధమైన ఎరువులని వేస్తే వాటివలన మొక్కకి తెగులు పట్టదా? కాపులో భేదం కలుగదా? అలాగే పచ్చిగా ఉన్న స్త్రీ గర్భంలో సంతానం ఉన్నప్పుడు ప్రశాంతమైన విష్ణుకథలనీ, పవిత్రమైన ఇతిహాసాలనీ వినిపిస్తే వాటి ప్రభావం పుట్టబోయే వారిమీద ఉండి తీరుతుంది. హింసాత్మక దృశ్యాలని (Today Movies) చూపిస్తే వాటి ప్రభావం ఉండి తీరుతుంది. అభిమన్యుడు గర్భంలో ఉండగా శ్రీకృష్ణుడు పద్మవ్యూహ విశేషాన్ని చెపితే అంతటినీ ఎంతో శ్రద్ధతో గర్భస్థపిండం విని ఉండలేదా? అలాగే రాక్షసుడైన హిరణ్యకశిపుని భార్య లీలావతిగర్భంలో ప్రహ్లాదుడు ఉన్నప్పుడు వారదుడు నారాయణమంత్రాన్ని లీలావతికి చెప్పి, అది ప్రహ్లాదునిపై శాశ్వతకాలం

పనిచేయలేదా? భారతీయుల చదువు పుట్టిన పిమ్మట నేర్చేది-నేర్చేది కాదు. గర్భంలో ఉండగానే నేర్చేది-నేర్చేదీను.

లోకదృష్టిలో సీతమ్మ రామచంద్రునిచేత విడువబడినట్టే. అదికూడా ప్రజల మాటలని బట్టి కదా! ఏ కోణంలోనూ సీతమ్మకి రామచంద్రునిపై లోకికమైన ద్వేషం కలగకుండా ఉండాలంటే, ఆమెకు అనుక్షణం రామచంద్రుని గొప్పదనాన్ని చెప్పాలి. నిజంగా రామచంద్రునిలో గొప్పదనం లేనప్పుడు సీతమ్మముందు అలా పనిగట్టుకొని లేనిపోనివి చెప్పే అది దోషం జెతుందిగాని, రామచంద్రుడు పరమపూజ్యుడూ-యోగ్యుడూ ఐనప్పుడు అతని విశేషాలని చెప్పే తప్పెలా జెతుంది? సహసా విదధీత న క్రియామ్-అవివేకః పరమాపదాం పదమ్మని భారవి మహాకవి మాట. తొందరగా ఒక నిర్ణయానికి వచ్చి ఏపనిని చేసినా ఆ తొందరపాటుపని అనేక అపదలని తెచ్చిపెడుతుందిట.

‘సహజ కాతరా హి స్త్రీయః’. స్త్రీ పురుషులు సమానమనే మాట వినడానికి ఎంతో చక్కగా ఉన్నా మానసికమైన బలం-ధైర్యం తక్కువగా ఉండే వాళ్లు స్త్రీలు కాబట్టి వారిని ‘అ-బల’లు అన్నారు. స్త్రీలకి తమసంతానంపై ఉన్న ఇష్టం మఱి లోకంలో ఎవరిమీదా ఉండదు. అందుచేత స్త్రీలు (అ-బలలు) సంతానం విషయంలో మఱింత అ-బలలన్నమాట. తన భర్తే తనని విడిచిపెట్టాడుగదా! ఇక తన జీవితం సంతానంతో కూడ ఎలా గడుపవలసి వస్తుందో అనే భయంతో రామచంద్రుడు ఆమెకు సరియైన ఊహని ఈయగల, ఆలోచనని చెప్పగల వాల్మీకి ఆశ్రమప్రాంతానికి పంపాడు. వాల్మీకి కూడ ఆమెకు ఆమెభర్త విశేషాలనే శ్రీమద్రామాయణం పేరిట వినిపిస్తూ సీతమ్మకి, పరోక్షంగా లోపలనున్న సంతానానికి కూడా రామచంద్రునియెడ భక్తిప్రపత్తులనే కల్గించబోతున్నాడు.

సీతమ్మని ఇంతకు ముందు వర్ణాన్ని కోరుకొమ్మని అనకుండా ఆమె గర్భాన్ని దాల్చిన పిమ్మటనే వర్ణాన్ని కోరుకోవలసినదిగా రాముడు కోరడానికి కారణం ఆ సంతానం కోసమైనా సీతమ్మ స్త్రీసహజమైన దౌర్బల్యానికి తొందరపాటుకు లోనై ఏవిధమైన అఘాయిత్యానికి పాల్పడకుండా ఉండేందుకు. ‘ఆమె

లక్ష్మీస్వరూపిణిగదా! ఆమె కూడా మానవసహజమైన అఘాయిత్యాలకు పాల్పడుతుందని మహావిష్ణువంతటివాడు భావించాడా?' అనే ఆలోచనకూడ మనకి కల్గవచ్చు. సీతారాములు మానవజాతిలో జన్మించారు. మనుష్యసహజమైన ఆలోచనలతోనే నటించాలి ఇక్కడ. ఒక వ్యక్తి గొప్ప సంపన్నుడే అయినా ఒక నాటకంలో బీదవాని వేషాన్ని వేస్తుంటే అలా నటించడమే సరికొరతమేననిగదా! సీతారాముల పరిస్థితికూడా ఇంతే! ఆ కారణంగానే సీతమ్మ అశోక వనంలో తన జడని శింశుపావృక్షపు కొమ్మకి ఉరివేసికోదలిచింది. రాముడు కూడా సీతా వియోగాన్ని భరించలేక పంపానదిలో ఆత్మహత్యకు పాల్పడుతానని లక్ష్మణునితో అన్నాడు. అయితే ఇద్దరూ అలాంటి అకృత్యానికి పాల్పడకుండా సీతమ్మ విషయంలో ఆంజనేయుడూ, రాముని విషయంలో లక్ష్మణస్వామి తోడ్పడ్డారు. ఇక్కడ కూడా సీతకు అలాంటి ఆలోచన రాముని పరోక్షప్రదేశంలో రాకుండా ఉండేందుకూ, ఇక్ష్వాకు కులం వంశోద్ధారకులతో అవిచ్ఛిన్నంగా కొనసాగేందుకూ రాముడు సీతమ్మని వాల్మీకి ఆశ్రమ ప్రాంతంలో విడిచిరావలసిందిగా లక్ష్మణుణ్ణి ఆజ్ఞాపించాడు.

దండకారణ్యానికి సీతారామలక్ష్మణులు వెళ్లేప్పుడూ, ఇప్పుడూ కూడా రథాన్ని నడిపేవాడు సుమంతుడే కావడంలోనూ ఔచిత్యం ఉంది. నిజానికి సుమంతుడు గుర్రాలని తోలేవాడు కాదు. సుమంత్ర శ్చాప్తమోఽభవత్ - సుమంతుడు మంతులలో ఒకడు. పైగా రాజుగారి ప్రధానమందిరానికీ, అంతఃపురానికీ కూడా వెళ్లడానికి అనుమతిని వేరే పొందనవసరం లేనివాడు. ఎప్పుడూ ప్రధానమందిరంలో ఉండేవాడు కాబట్టే, రాముని ముగ్గులు తమ్ములనీ ఇప్పుడు పిలిచినా, అలనాడు అయోధ్యలో దశరథుని ఆజ్ఞకి అనుగుణంగా రామచంద్రుణ్ణి రెండుమాటులు పిలిచినా అంతా సుమంతుడే చేసాడు.

అతనిపేరు సు-మంతుడు కూడా. చక్కని రహస్యాలని చెప్పగల వాడన్నమాట. అందుకనే దశరథునికి పిల్లలు లేక ఎంతో దిగులుపడుతున్న వేళ దేవలోకంలోని వారిమాటలని నేరుగా దశరథునికి చెప్పి అశ్వమేధ-పుత్రకామేష్టి యాగాలని చేయవలసిందిగా ప్రోత్సహించింది సుమంతుడే. అంటే జరుగబోయేది స్పష్టంగా

తెలిసినవాడన్నమాట. ఇక్కడ కూడా ఆ సుమంత్రుడే వెళ్తుండడానికి కారణం జాగ్రత్తయైన ప్రదేశంలో ఆమెను విడిచి రాబోయే కథకి ఏవిధమైన కష్టమూ కలుగకుండా కథ సుఖంగా ప్రశాంతంగా నడిచేవిధంగా చేయదలచినవాడు కావడమే. (సీతా పరిత్యాగం కూడా తనకి తెలుసునని ముందు చెప్పబోతున్నాడు కూడ. సుమంత్రునికి తెలుసు కాబట్టి రాముడు సుమంత్రుణ్ణి పంపాడు).

ఇక్కడ మఱొక సందేహం కూడా తలెత్తుతుంది. రాముని పిమ్మటవాడు భరతుడు కదా! సీతాపరిత్యాగం చేయవలసిందనే ఆజ్ఞని భరతునకు చెప్పక లక్ష్మణునికే ఎందుకు చెప్పాలి? అని. దీనివలన భరతుడు నొచ్చుకోడా? అనీను. ముందుగా 'నొచ్చుకోవాలి' అనే ఆలోచన భరతునకు లేకపోయినా 'నొచ్చుకోవాలి సుమా!' అనే దురాలోచనని కల్గించే నేటివారి ప్రశ్నయిది. 'నియుజ్యమానోఽపిచ యౌవరాజ్యే తతోఽభ్యషించత్ భరతం మహాత్మా' రాముడు పట్టాభిషేకాన్ని చేసికొంటూ యువరాజు పట్టం ఎవరికి కట్టాలని ఆలోచించి లక్ష్మణుణ్ణి పిలిచాడు. 'సర్వాత్మనా పర్యనునీయమానో యథా న సౌమిత్రి రుపైతి యోగమ్' ఎంత బ్రతిమలాడి ఒప్పొంపబోయినా లక్ష్మణుడు అంగీకరింపకపోతే యౌవరాజ్య పట్టాభిషేకాన్ని భరతునికి చేసాడు రాముడు. కాబట్టి ఆజ్ఞని భరతునకు ఈయకూడదు. అందుకనే లక్ష్మణునికి ఆజ్ఞచేసాడు.

మఱొ విశేషమూ ఉంది. నచ్చని ఏ విషయాన్నైనా వ్యతిరేకించి పైకి అనేస్తాడు లక్ష్మణుడు. 'అదితప్పు' అని రాముడనగానే చప్పచల్లారే కోపం లక్ష్మణస్వామిది. ఏం తప్పుచేసావని అయోధ్య విడవాలి? నాన్నని చంపేస్తాను'... అంటూ ఇలా ఉన్నదంతా అనేసిన లక్ష్మణస్వామి రాముడు మాట్లాడగానే మౌనంగా అనుసరించి వెళ్లిపోయాడు. భరతునిలో లక్ష్మణునిలా వాగ్ధోరణి కంటే క్రియాత్మక వ్యవహారం హెచ్చు. అయోధ్యలో ఉన్న అందఱినీ పోగుచేసికొని భయంకర సంఖ్యాసైన్యంతో చివరికి కైకమ్మతో సహా చిత్రకూటం దాకా వెళ్లి ప్రార్థించి, రాముడు రాననగానే ప్రాయోపవేశ దీక్షని ప్రారంభించాడు కూడ.

ఇలాంటి వాణి సీతాపరిత్యాగానికి పంపిస్తే కొంత ఆలోచించవలసిన పరిస్థితి ఎదురు కావచ్చు. లక్ష్మణుడైతే ఏది అతనికి చేయవీలుపడదో దానిని పైకి అనేస్తాడు. సమస్య పరిష్కారమై పోతుంది. అందుకే లక్ష్మణుణ్ణి నియోగించాడు ఈపనికి. ఇవన్నీ ఒక ఎత్తు. సీతమ్మతో భరతునికంటే కొంత ఎక్కువ సాన్నిహిత్యం పరిచయం ఉన్నవాడు లక్ష్మణుడు కాబట్టి తమసాతీర ప్రాంతంలో ఆమెని విడిచినప్పుడు ఆమె పరిస్థితిని ఆమె మనోభావంతో సహా అంచనావేసి లక్ష్మణుడైతే సరైన పరిస్థితిని వివరించగలడు కూడా.

‘యథా హి కురుతే రాజా ప్రజా తమనువర్తతే’ ‘రాజా ఎలాచేస్తే ప్రజలంతా అతణ్ణి అనుసరిస్తారు గదా! మనంకూడా భార్యలని పోగొట్టుకొన్నట్లైతే కొంతకాలమయ్యాక తెచ్చి ఏలుకోవచ్చు నన్నమాట’ అని ఆ జనులనుకొన్నట్లుగా భద్రుడు చెప్పాడు. లోకరీతి ఇలాగే ఉంటుంది. రాజులాగా ప్రజలూ ఉండాలి - ఉంటారుగదా!’, అన్న అయోధ్యా ప్రజలు రామునిలానే ఉండదలిస్తే అపనింద కారణంగా భార్యని రాముడు విడువదలిచాడు. వీరంతా కూడా నిందవచ్చిన పక్షంలో విడువసిద్ధంగా ఉన్నారా? అంతదాకా ఎందుకు? తనకి స్పష్టమైన అపకారం చేసిన కైకమ్మని రాముడేమీ అనలేదు సరికదా! అనబోయిన భరతలక్ష్మణులని మందలించాడు కూడ. ‘యథా రాజా తథా ప్రజాః’ అనేది అయోధ్యా ప్రజల మాటే అయితే రాముడు కైకమ్మంతటి అపకారిణినే నిందించని వాడైతే ఈ ప్రజలు కూడా రాముణ్ణి నిందించేవారు కారాదు గదా! ‘యథా రాజా తథా ప్రజాః’ వంటి నీతులు చెడ్డపనుల వఱకే పరిమిత మౌతుంటాయి - అని సారాంశం.

తల్లీ! అదిగో వాల్మీకి ఆశ్రమం! వెళ్లివస్తాను.

ఆశ్రమాలకి పోయి ఋషిభార్యలని దర్శించాలని భావించిన సీత, వారికి సమర్పించదలచిన ఆభరణాలనీ వస్త్రాలనీ సిద్ధంచేసికొని సుమంత్రుని రథంపై బయలుదేరింది. ‘లక్ష్మణా! ఎందుకో అపశకునాలెన్నెన్నో ఆకాశంలో, భూమిపైనా కనిపిస్తున్నాయి. ఇది నిజమే అనుకొనేందుకు వీలుగా నా కుడి కన్ను అదరుతోంది. దేహం

వణుకుతోంది. మనసు కీడుని ఆలోచిస్తోంది. ఏ అశుభమూ ఎక్కడా లేదు కదా!' అంటూ ఆమె కారణం తెలియకపోయినా దీనంగా అంది. రథం గంగబడ్డు చేరగానే లక్ష్మణునికి దుఃఖం ఆగలేదు. అయితే రహస్యం బయటికి రానూలేదు. రామవియోగం ఈరాత్రికి మాత్రమేననీ, మఱునాడే బయలుదేరి అయోధ్యకు వేగంగా వెళదామనీ ఆమె అంటూంటే లక్ష్మణునికి దుఃఖం పైకివినబడేంత ధ్వనితో వచ్చింది. గంగానది దాటగానే లక్ష్మణుడు తలవంచాడు. కన్నీరు కారుస్తూనే ఇలా చెప్పాడు.

'శ్రుత్వా పరిషదో మధ్యే హ్యపవాదం సుదారుణం-పురే జనపదేచైవ త్వత్ప్రతే జనకాత్మజే-న తాని వచనీయాని మయాదేవి తవాగ్రతః- పౌరాపవాదభీతేన గ్రాహ్యం దేవి న తేఽన్యథా ఆశ్రమాంతేషు చ మయా త్వక్తవ్యా త్వం భవిష్యసి - రాజా దశరథ స్తేష్ఠః పితు ర్మే మునిపుంగవః సఖా పరమకో విప్రో వాల్మీకి స్సుమహాయశాః- పాదచ్ఛాయా ముపాగమ్య సుఖమస్య మహాత్మనః - ఉపవాసపరైకాగ్రా వస త్వం జనకాత్మజే- పతివ్రతాత్వ మాస్థాయ రామం కృత్వా సదా హృది- శ్రేయ స్తే పరమం దేవి! తథా కృత్వా భవిష్యతి (47/11-18)

తల్లీ ! నీ గుఱించిన అపవాదాన్ని కొలువులోనూ, ఊళ్లో పల్లెల్లోనూ రామభద్రుడు విన్నాడు. అవన్నీ అసత్యాలే అని స్పష్టంగా తెలిసిన నేను కూడా చెప్పకూడనివి ఆ అపనిందలు. కాని జనుల అపవాదం వలన భయంతో ఈ ప్రాంతంలోనే విడువ వలసిందని ఆదేశించాడు రాముడు. మాతండ్రి దశరథునికి స్నేహితుడూ, మహా విప్రుడూ, కీర్తిమంతుడూ అయిన వాల్మీకి ఆశ్రమం అదిగో అదే! ఆయన నీడలో క్షేమంగా ఉండు. పాతివ్రత్యంతో జీవిస్తూ, రాముణ్ణి ధ్యానిస్తూ, ఉత్తమ పదవిని (స్వర్గసౌఖ్యం) పొందు తల్లీ! అని బోరుమని దుఃఖించాడు.

లక్ష్మణా! గర్భవతినని గమనించి చెప్పు సుమా!

'లక్ష్మణా! దుఃఖాన్ని అనుభవిస్తూ ఉండవలసిందని నాకు ఈ దేహాన్ని బ్రహ్మ ఇచ్చి ఉంటాడు. ఇది రామునితప్పు నీ తప్పు కానే కాదు. పూర్వజన్మంలో ఏ భార్యభర్తలను విడదీసానో! ఆ పాపం

కారణంగా ఈ నట్టడవి నాకు ఈరోజున ప్రాప్తమైంది. ఇంతకు పూర్వము ఉన్నాను గదా! ఋషుల ఆశ్రమాలలో ఉండడం నాకు క్రొత్తేమీ కాదు. అయితే భర్తలేకుండా ఉండడం! అదీ లంకలో అయింది గదా! సౌమిత్రి! కష్టాలు నాకు తోడునీడగా ఉన్నంతకాలం నాలోని ధైర్యానికి భయంలేదు. కాని ఒక్కటేనయ్యా నన్ను మణింత బాధపెడుతోంది! అంటూ చెప్పలేక చెప్పలేక సీతమ్మ 'లక్ష్మణా! నిష్కారణంగా ఎవరినీ శిక్షించనివాడు రాముడుగదా! ఈ సీతమ్మని ఇలా శిక్షించాడంటే ఈమె ఏదోషం చేసి ఉంటుంది?' అని ఎవరు ఆలోచించినా, ఋషీశ్వరులే కారణం నన్నడిగినా ఏం చెప్పాలో తోచకుండా ఉన్నాను - అంటూ నేలమీద నిస్సహాయంగా కూచుండిపోయింది.

కన్నీళ్లు ముఖంలో నిండి, కంఠం నుండి మాటలు పెగలకుండా ఉన్న సీతమ్మముఖాన్ని చూడలేక, మాటలు వినలేక మంత్రంతో కట్టుబడ్డ పాములా లక్ష్మణుడు మౌనంగా నిట్టూర్పులూ కన్నీళ్లూ కలబోసి విడుస్తూ అలాగే నిలబడిపోతే ఆమె మెలమెల్లగా తెచ్చుకున్న ధైర్యంతో ఒక్కమాటు తనచుట్టూ ఉన్న భయంకర అటవిని చూస్తూ ఇలాఅంది. 'రామానుజా! ప్రజాపవాద భయంతో శరీరాన్ని విడిచానే అనుకో! నింద నిజమనుకుంటారు. జీవించే ఉన్నాననుకో! అనుక్షణ దుఃఖాన్ని తట్టుకోలేకుండా ఉన్నాను. ఇక తప్పదని మరణించానే అనుకో! భార్యని అడవులకి పంపి సీతని నిర్దయగా చంపాడని రామునిమీద నిందవేస్తారు ప్రజలు. నామీద నిందని తొలగించుకోబోయి రామునికూడా నిందని వేయించినదాన్ని అవుతాను. ఇక నావల్ల రఘువంశానికి అపకీర్తి కలుగుతుంది. ఇంత అయినా ప్రజానింద పోదు - అపకీర్తి పెరుగుతుంది తప్ప.

సౌమిత్రి! రాజాజ్ఞ కఠినమే అయినా ఆజ్ఞని పాలిస్తున్న నిన్ను అభినందిస్తున్నాను. మా అత్తలకు నమస్కారాలని తెలియచెయ్యి. రామునికి పాదాభివందనాన్ని చేస్తూ క్షేమాన్ని అడిగానని మనవిచెయ్యి. సోదరులని జాగ్రత్తగా చూచుకోమను. లక్ష్మణా! చివరిగా చెప్తున్నాను. నేను గర్భాన్ని ధరించాను. నువ్వు గమనించి మీ అన్నతో చెప్పునుమా! అని అలా నేలమీద పడిపోయింది సీతమ్మ.

లో విశేషం

పూర్వపు ఇతిహాస పురాణాలు ఏవీ సమస్యకి పరిష్కారం 'ఆత్మహత్య' అని చెప్పనే చెప్పవు. 'జీవన్ భద్రాణి పశ్యతి' బ్రతికుండి సుఖాలనీ శుభాలనీ పొందవలసిందని ఉపదేశిస్తాయి. క్రొత్తకాలపు రచనలూ, పిచ్చి సినిమాలూ మాత్రం చిన్నచిన్న సమస్యలకి కూడా పరిష్కారం 'మరణం' అనే ధోరణిలో కథని చిత్రీకరించుతాయి. ఆకథలని వ్రాసినవారూ, చిత్రాలని సినిమాలుగా తీసినవారూ మాత్రం ఎంతటి కష్టం వచ్చినా ఆత్మహత్య కాదు సరికదా! ఒక్కపూట ఉపవాసంకూడా చేయకుండా బ్రతుకుతూ అలా వ్రాస్తున్నా - చిత్రీకరిస్తున్నా కూడా ఆరచనలనీ, సినిమాలనీ ఆదర్శంగా తీసికొని అలా ఆచరించే పాఠక ప్రేక్షకులు ఎంత అవివేకులో అర్థం చేసికోగలగాలి.

అలా ఆత్మహత్యని చేసికొన్నవారియెడ సానుభూతిని చూపడం కూడా అనవసరమే. అది ఒక తొందరపాటు చర్య కూడా దురదృష్టవశాత్తూ అలాటి చావులకి కారణమైన వారిపై చర్యతీసికొనే అవకాశం మనకి లేదు. అందుకే ఒక సామెత ఉంది. 'నీకు ఎవరంటే ఇష్టం లేదో వానికి ఇంత విషాన్ని బలవంతానానైనా ఇవ్వు. కాని చెఱువులో విషాన్ని కలపకు' అని.

ఆత్మహత్య చేసికోవడమే సమస్యకి పరిష్కారమని వ్రాసే రచయిత(త్రి) (నవల/లేదా సినిమా) తన ఇంట తన పిల్లలకి అలా బోధించుకోవచ్చు. కాని ఎందఱో ఎన్నివిధాల మనస్తత్వాల్లో (పిఱికితనం - భయం - ఆవేశం - గుండెవ్యాధులు మానసికరోగులు) కలవారంతా చదివే వాటిలో, ఇలాంటి విధంగా వ్రాయడం తప్పే. అలాటి వాటికి విస్తృతప్రచారం కల్గించడం మఱింత తప్పు. వీటివలననే ఇలా జరుగుతున్నాయని న్యాయస్థానాలలో సాక్ష్యాలు చెప్పిన సందర్భాలున్నా కూడా విరివిగా ప్రచురణ - ప్రచారం సాగనీయడం మఱింత తప్పు. అలాటి వాటిని ఆదరించడమంటే విషాన్ని కొద్దికొద్దిగా చెప్పున 'పాయసం' అనుకొంటూ త్రాగడమే.

తన భర్తల ఎదుటే వస్త్రాహారణం జరిగిన దారుణమైన ద్రౌపది కష్టమూ, వనాలలో ఒంటరిగా ఒక కారణం వలన నలుడు

విడువవలసి విడిచిపోగా దిక్కుతోచనంతటి దారుణమైన దమయంతి కష్టమూ, ఎందఱో దేవతలూ ఋషులూ చెప్పినా కూడా ప్రజాపవాద కారణంగా భర్తని వీడిన దారుణమైన ఈ సీతాకష్టమూ కంటే మించిన కష్టాలు లోకంలో ఆత్మహత్యలని చేసికొనే ఎవరికో వచ్చి ఉంటాయంటే నమ్మశక్యమా! అంతటి కష్టం వచ్చినా బ్రదికి సాధించవలసిందని పురాణాలు చెప్తాయి. ఇలాంటి సమస్యలకి ముగింపు పరిష్కారమిదేసుమా! అని 'చచ్చి' తెలియచేస్తాయి నేటి రచనలలోని పాత్రలు. 'మంగలాదీని మంగలమధ్యాని మంగలాంతాని చ' పూర్వపు ఇతిహాసపురాణాలకి ఒక నిర్బంధ నిబంధన ఉంది! 'ప్రారంభంలో - మధ్యలో - ముగింపులో మంగలకర సంఘటన ఉండాలి' అని. కాబట్టి సుఖంగా ఉన్న జీవితాన్ని పిచ్చిరచనలని చదివి పాడుచేసికోవద్దనీ, ఇతిహాసపురాణాలని చదివి సంతోషపడుచుకోవాలనీ దీని భావం.

సీతమ్మ నిజంగా మరణించదలచి ఇంత ఆలోచన చేయడం లేదు. తాను మానవస్త్రీగా నటిస్తోంది కాబట్టి మానవసహజమైన ఆలోచనలని చేసి పరిష్కారాన్ని ఆమె సూచిస్తూ, మనకి ముగింపుని ఉపదేశిస్తోందన్నమాట.

ఆమె బాధపడుతున్నది ఒకందుకే. 'కిన్ను వక్త్యామి మునిషు కర్మ వాసనతీకృతం చ కిమ్? కస్మింశ్చిత్ కారణే త్యక్తా రాఘవేణ మహాత్మనా? 'రాముడు ధర్మాత్ముడు కాబట్టి ఈమెని విడిచినందువలన ఈమెది ఏదోషం అయ్యుంటుందని అందఱూ ఆలోచిస్తారనీ - మునులకి ఏ కారణాన్ని చెప్పాలి?' అనిన్నీ! ఆ కారణం మఱేదో కాదు - 'వైకుంఠానికి సీతమ్మని పంపించడానికి సుమా!' అనే దైవరహస్యమే. దాన్ని ఆమె చెప్పలేదుగదా! అందుకని బాధపడుతోంది.

గర్భవతిని తనని అడవిలో విడిచి లక్ష్మణుడు వెడుతున్నా - ఆజ్ఞచేసిన రాముణ్ణి స్త్రీ సహజమైన దుఃఖంతో, భయంతో, కంగారుతోనైనా తిట్టాలిగదా! (ఆ పనేదో శ్రీమద్రామాయణం సరిగా అర్థంకాని వాళ్లు ఎలాగూ తిడతారని విడిచి ఉండవచ్చు.) ఎందుకు తిట్టలేదు? - అసలేందుకు తిట్టాలి? వైకుంఠంనుండి రావడం తన ఇష్టం మీదే చేసింది. వెళ్ళాల్సినపనికూడా తన ఇష్టం మీదనే చేస్తోంది. పైగా రాముడు నట్లడవిలో విడిచెయ్యమని చెప్పనేలేదు.

స్పష్టంగా 'గంగకి ఆవలి ఒడ్డున తమసానది ఒడ్డున వాల్మీకి ఆశ్రమ ప్రాంతంలో' ...అని ఇంత వివరంగా తనని గూర్చి శ్రద్ధతీసికొని లక్ష్మణుణ్ణి పంపించి విడిస్తే దుఃఖాన్ని పొందవలసిన అవసరం ఏమిటి? మానసికమైన అపరాధాన్ని చేసిన అహల్యని గౌతమునితో కలిపి తనని పరిణయమాడిన రాముడు, తనని వివాహమాడాక ఏ భర్త అయినా, తన భార్యని విడిచేయవచ్చునని లోకానికి తన ద్వారా అర్థమయ్యేలా ప్రవర్తిస్తాడా? ఒకప్రక్క "సీత అగ్నిపునీత - నాకూ ఆమె నిర్దోషురాలని తెలుసు" అని అంటూ కూడా విడుస్తాడా? - విడువడు. ఈ మాత్రం రామతత్వాన్ని తెలిసినవారు అర్థం చేసికోలేకపోతారా? అనీకూడా సీతమ్మభావం. అందుకే తీరుబడిగా అత్తలకి నమస్కారాలనీ, రామునికి సాష్టాంగప్రణామాలనీ, మఱిదులకి ఆశీస్సులనీ, అయోధ్య ప్రజలకి సుస్థిరపాలననీ లక్ష్మణునితో ఆమె చెప్పి, రామునికి చెప్పమంది.

మఱి ఇదే నిజమైతే ఆమె కన్నీళ్లతో అంతగా ఎందుకు విలపిస్తూ చెప్పాలి? ఒకటి - మనుష్యస్త్రీ నటన కాబట్టి - రెండవది - 'మానసం మననైవాయ ముపభుంక్తే శుభాశుభమ్ - వాచా వాచాకృతం కర్మ కాయేనైవ చ కాయకమ్' అని ప్రాయశ్చిత్త ప్రకరణం చెప్తోంది కాబట్టిను. మనస్సుతో చేసిన పాపాన్ని మనోబాధతోనూ, వాక్కుతోచేసిన పాపం తనమీద మఱివరో వేసే నిందారూపమైన బాధతోనూ, శరీరంతో చేసిన పాపాన్ని శరీరవ్యాధి బాధతోనూ అనుభవించి తీరాలట.

సీతమ్మ మానసిక-శారీరకదోషాలని చేయలేదుగాని 'వాచాదోషం' మాత్రం చేసింది. అలనాడు మారీచుణ్ణి చంపడానికి రాముడు వెళ్లినప్పుడు మారీచుడు 'సీతా! లక్ష్మణా!' అని అఱిచాడు. రావణుడు తనని అపహరించేలా చేసికొని తన భర్తకి రావణునితో విరోధాన్ని ఏర్పాటుచేసి, అవతార ప్రయోజనమైన రావణవధ చేయించాలనే భావం కల సీత రావణుణ్ణి చూచింది. అతడు భిక్షుకవేషంలో ఉండి కూడా లక్ష్మణుని చూచిభయంతో రాలేక అగిపోతున్నాడు. బోనుదగ్గరికి వచ్చిన ఎలుకని బెదిరిస్తే పిల్లికి పని చెడిపోతుందిగదా! అందుకని లక్ష్మణుణ్ణి ఆ ప్రాంతంనుండి పంపించివేయాలని భావించిన ఆమె, లక్ష్మణుడు ఏమంటేగాని వెళ్లడో అలాంటి మాటలని అని పంపించివేసింది.

'లక్ష్మణా! నా భర్త రామచంద్రునికి ఏదైనా అపాయంకలిగితే మరణిస్తానుగాని నిన్నుకలనైనా భర్తగా తలవను సుమా! మారీచుని వెనుక వెళ్లిన నా రాముడు 'సీతా! లక్ష్మణా!' అంటూ అణిచి నేలగులినా నువ్విక్కడే ఉండడానికి కారణం నన్ను పెళ్లాడడం తప్ప ఏమయ్యుంటుంది?'... అంటూ వాచాదోషాన్ని ఆమె కావాలని చేసింది. ఆ వాగ్దోషాన్ని లక్ష్మణుని విషయంలో చేసింది కాబట్టి ఈనాడు తనమొఱిని లక్ష్మణునికే వినిపించుకోవలసిన పరిస్థితి కల్గింది. లోకంలో చాల సంఘటనలలో ఇది నిజమౌతుంటుంది.

ఎవరు ఎవరిని బాగా బాధపెట్టారో చివరికి ఒకదశలో వారి కాళ్లనే పట్టుకోవలసి వస్తుంటుంది. పాండవులని ఎంతగానో మానసికక్షోభకి గుఱిచేసిన ధృతరాష్ట్రుడు కురుక్షేత్రం పిమ్మట తన పుత్రులందఱూ గతించగా, ఆపాండవుల పంచనే ఉండి రోజూ అన్నాన్ని భీముని దెప్పిపొడుపులతో తింటూ ఉండవలసి వచ్చింది. ఎక్కడో భీమధృతరాష్ట్రలే ఈగతికి పోతారనుకో కూడదు. అత్తాకోడళ్ల దగ్గఱనుండి ఆలుమగలవఱకూ కూడా పరిస్థితి ఇంతే జెతుంది. గమనించుకోవాలి!

లక్ష్మణుడు వెళ్లిపోబోతున్నప్పుడు తన గర్భాన్ని చూడవలసినదిగా ఆమె చూపింది. (నిరీక్ష మా ద్య గచ్ఛ త్వ మృతుకాలాను వర్తినీమ్) ఇది అనౌచిత్యం కాదా? అన్నిస్తుంది. కానేకాదు. ప్రజలందఱికి ఇప్పుడే తెలియాలనేది సీతమ్మ అభిప్రాయం. అంటే ఈ గర్భం ఎవరివలననో కలిగిందని ముందునాటికి నిందరాకుండా ఉండాలనే తుచ్చమైన ఆలోచనతో ఆమె అలాచూపలేదు.

లక్ష్మణా! అయోధ్య నగరం నుండి అలనాడు లక్ష్మీవంటి నేను వెళ్లగానే దశరథ మరణం సాగింది. తఱువాత అరాజకంగా (రాజఱికం దాదాపు లేకుండా ఉన్నా అయోధ్యలో ఉండకుండా రాజాగా నందిగ్రామం నుండి భరతపాలనం) అయోధ్యా పరిపాలన సాగింది. ఇప్పుడూ సీతనైన నేను అయోధ్యా లక్ష్మిగా వైకుంఠానికి ఇటునుండి ఇటేవెడుతున్నాను. ఇక పరిపాలన ఎవరిది? అనుకో నక్కఱలేదు. అయోధ్యాజనాన్ని అనాధలని చేయడంలేదు. చూడు గర్భాన్ని

నిజానికి నీకు చెప్పకూడదు. అయినా చెప్తున్నా. మవ్వు సీతమ్మకి రామునికూడా చెప్పనంటే చెప్తాను. (ఇదం త్వయి న వక్తవ్యం సౌమిత్రే భరతేఽపి వా - న త్వయా భరతే వాచ్యం శత్రుఘ్నస్యాపి సన్నిధౌ)' అన్నాడు.

ఎవ్వరికి చెప్పవని లక్ష్మణుడనగానే సుమంతుడు చెప్పప్రారంభించాడు. 'లక్ష్మణా! ఒకప్పుడు వర్షకాలం జరుగుతోంది. వర్షకాలం 4 నెలలనీ, సంన్యాసులు 'చాతుర్మాస్య దీక్ష' అనే పేరిట ఎక్కడికి వెళ్లకుండా ఒకేచోట గడుపుతారు. ఆ కాలంలో అత్రిమహర్షి పుత్రుడైన దుర్వాసుడు మీ కులగురువైన వశిష్ఠుని ఇంట్లో చాతుర్మాస్యదీక్షని ప్రారంభించాడు. దాదాపు ప్రతిదినమూ వశిష్ఠుణ్ణి చూచే అలవాటున్న మీ తండ్రి దశరథుడు వశిష్ఠాశ్రమానికి ఆకాలంలో వచ్చి అగ్నిహోత్రంలా వెలుగుతున్న దుర్వాసుణ్ణి చూచి నమస్కరించాడు.

ఆమాటా ఈమాటా అయ్యాక దశరథునికి తన భవిష్యజీవితాన్ని గూర్చి తెలిసికోవాలనే ఉత్సాహం కలిగి దుర్వాసుణ్ణి అడిగాడు. ముఖ్యంగా 'సంతానం - వారి పాలన - ఇక్ష్వాకువంశం ఎంతకాలం ఉండేదీ' చెప్పవలసిందని అడిగాడు. దుర్వాసుడు మహాకోపిష్టి అయినా శాంతచిత్తంతో ఇలా చెప్పాడు.

లక్ష్మణా! శ్రద్ధగా వింటున్నావు కదా! అంటూ ఇలా చెప్పసాగాడు దుర్వాసుడు చెప్పిన విషయాన్ని సుమంతుడు.

'దశరథా! ఒకప్పుడు రాక్షసులు ఎన్నో అకృత్యాలు చేస్తూంటే శ్రీమహావిష్ణువు రాక్షసులని వెదికివెదికి వధించసాగాడు. ఇది గమనించిన రాక్షసులు అకృత్యాలనిచేసి భృగుమహర్షిభార్య సహాయంతో ఆయన ఆశ్రమంలో ఎవరికీ కన్నడకుండా దాక్కుంటూ ఉండేవారు. తన తపశ్శక్తితో ఆమె సముద్రంలో కూడ దాచివేసి రాక్షసనాశనం కాకుండా చేసేది. కొన్నాళ్ల గమనించిన మోదట శ్రీమహావిష్ణువు - 'ఇది సరికాదని' భావించి భృగుమహర్షిభార్యని చంపివేచాడు. కళ్ళ ఎదుట భార్య మరణాన్ని చూచి తట్టుకోలేని భృగువు తన భార్య అకృత్యమే చేస్తోందని తెలిసి కూడా మహావిష్ణువుని శపించాడు. "మనుష్యలోకంలో జన్మ నీకు కలుగుతుంది. నాకు ఎలాగ భార్యవియోగం అయిందో అలాగే నీకు చాలకాలం భార్యవియోగం (మరణం వలన కాదు) అవుతుంది" అని.

'అడవులకి భార్యని పంపివేసిన రాముడు' అని కొందఱూ, పిల్లలని కూడ లెక్కించని రాముడని కొందఱూ...ఇలా ఎవరెవరి అజ్ఞానం ఎంతెంతో దానిదానికి తగ్గట్టు పాపం రాముణ్ణి అడిపోసుకున్నారు. దీనికంతకీ కారణం వాల్మీకి రామాయణంలోని ఈ ఘట్టాన్ని వారు చదువకపోవడమే. చదువకపోయినా 'బాగా తెలిసినట్లు' వాదించడమే.

ఎవరికీ చెప్పవద్దని లక్ష్మణునికి మాత్రం రహస్యాన్ని సుమంతుడు చెప్పడం ఏ తీరు రాజధర్మం? పైగా రామచంద్రునికూడా చెప్పనంటేనే చెప్తానని పల్కడం అదెంత సముచితం? అని అనిపించవచ్చు. సు-మంతుడు అంటే మంచి ఆలోచనా-ఉపాయమూ కలవాడు అనికూడ అర్థం. సీతారాములిద్దఱూ వైకుంఠానికి వెడతారని తనకి తెలుసు. అందులో భాగంగా ముందుగా సీతమ్మ వెడుతుందని కూడా తెలుసు. భరత-లక్ష్మణ-శత్రుఘ్నులు ఉండగానే రాముడు వెళ్లిపోతాడనీ తెలుసు. అలా అన్నీ తెలిసినవాడు లక్ష్మణుని దుఃఖాన్ని గమనిస్తూనే ఉన్నాడు. సీతాపరిత్యాగం అతణ్ణి తీవ్రంగా కలచివేసింది.

ఒకప్పుడు సీతారాములిలాగే చిత్రకూటానికి వెళ్లారని తెలిసిన భరతస్వామి, అయోధ్యా జనం అందఱినీ అక్కడికి తీసికొనివెళ్లి రాముణ్ణి రమ్మని ప్రార్థించాడు. ఇప్పుడు భరతుడుకూడ అయోధ్యలోనే ఉన్నాడు. లక్ష్మణుడు అయోధ్యకి వెళ్లక భరతునితోకలిసి మళ్లీ ఇలాంటి ఆలోచనచేసి రాముణ్ణి దిగ్భంధం చేసినా, లేదా సీతమ్మ ఎక్కడుందో తెలిసిపోయింది కాబట్టి, మా సీతమ్మని పంపించవలసిందని అయోధ్యాజనం అందఱితోనూ వెళ్లి ప్రార్థించినా, అయోధ్యా జనానికి, 'ఇలా నిందవేయడం ఈ కారణాల ప్రకారం తప్పు సుమా!' అని ఒప్పించి వారినే సీతమ్మ పాదాలమీద పడేలా చేసినా, దైవనాటకం జరుగకపోదేమోకాని కొంత 'అడ్డు'-'గడ్డు' పరిస్థితి వస్తుంది. అన్నిటికీమించి రాముడంటే తన సర్వప్రాణాలుగా భావించే లక్ష్మణునికి కూడా 'దైవనాటకం' ముగింపుకి వచ్చిందనీ, తనని కూడా విడిచి రాముడు వెళ్లిపోతాడని వీలయినంత ముందుగా తెలియజేయడం మంచిదనీ సు-మంతునికి అనిపించింది. ఇదంతా లక్ష్మణ దుఃఖాన్ని గమనించాక సుమంతునికి కల్గిన ఆలోచనం.

అందుకే చెప్పవలసిన రహస్యాన్ని చెప్పదలచి మరీ చెప్పాడు ఈ విషయం. రామునికి కూడా తెలియదని కాదు - "లక్ష్మణస్వామి నేరుగా రాముణ్ణి ఈ విషయం అడిగి రామునికి ఇబ్బందిని కల్గించకూడదని". లక్ష్మణుడు కూడా తాను చూస్తుండగానే - వాల్మీకి మహర్షి పాదుకలు కూడా లేకుండా సీతమ్మవద్దకు తొందరగా రావడం, ముని బాలకులు ఎవరో ఒకామె అక్కడ దుఃఖిస్తూ ఉన్నదని వాల్మీకికి చెప్పగా, ఆయన రాగా వారు వింతగా ఆమెను గమనిస్తూ ఉండడం, ఋషిపత్నులు విచ్చేయడం, సీత యథార్థమైన వృత్తాంతాన్ని వాల్మీకి దివ్యదృష్టితో గమనించడం వంటివెన్నింటితోపాటు ఆమె ఆశ్రమానికి సుఖంగా చేరడం - కూడా జరిగిపోయాయి. లక్ష్మణునికి దిగులెందుకు?

ఇలా తాను చూచిన వృత్తాంతం ద్వారా తాను ఊరటపడేలా లక్ష్మణుణ్ణి చేయాలనీ, తాను (సుమంతుడు) ఈకథని చెప్పి మణింత శాంతిని లక్ష్మణునికి కల్గించి, ఒకతీరు నిర్వేదాన్ని (సీత ఉండదు. రాముడు వెళ్లిపోతాడు. ఇద్దఱు పిల్లలకీ రాజ్యభారం ఒప్పగిస్తారు. అయోధ్యకూ మనకూ సంబంధం దాదాపు అయిపోయినట్లే) అనుభవింప చేయడానికీ, తద్వారా కథ ముగింపులో ఇఱకాటాలు ఉండకుండా చేసేందుకూ సుమంతుడు ఈ విషయాలని కావాలనే చెప్పాడు. కాబట్టి 'రహస్యం' అనేది ఎంతవఱకూ? అంటే ప్రాణాపాయాన్ని కల్గించనంతవఱకూ అని అర్థమన్నమాట.

మరణం తప్పక ప్రాప్తించే రోగికి మరణాన్ని గుఱించి ఎప్పుడు చెప్పాలో చరకమహర్షి చెప్పాడు. రోగికి రోగం రహస్యమే అయినా, దాన్ని బయటకి చెప్పే రోజు ఏదో అది వైద్యునికే తెలుసు. తెలిస్తేనే వైద్యుడు కూడా. ఆ వైద్యుడు ఇక్కడ సుమంతుడు. అందుకే ఆనాడు సుమంతుణ్ణి రథసారథిగా సీతారాముల్ని విడిచిరమ్మని దశరథుడు పంపాడు. నేడు సీతమ్మని విడిచి రమ్మని రాముడు పంపాడు. సుమంతుడూ ఔనని ఈ పనికి అంగీకరించి వెళ్లాడు. కారణం దైవకథ సరిగా నడుస్తున్నదా? లేదా? అని గమనించడానికీ, పాత్రలని సరిగా నటించజేయడానికీను.

ఇక స్త్రీని వధించరాదని (న స్త్రీ వధ్యా) శాస్త్రం చెప్తుంటే విష్ణువే భృగు(మహర్షి) భార్యని వధించడం ధర్మమా? అని

భావింపనక్కఱలేదు. 'నా తతాయివధే దోషో హంతు ర్భవతి కశ్చన'. అతతాయి అయిన స్త్రీ/పురుషులని వధించినా దోషం ఉండదని, తాటకా వధ చేయడానికి తటపటాయిస్తున్న రాముణ్ణి విశ్వామిత్రుడు ప్రోత్సహించి మరీ చంపించాడు. అక్కడ భృగుభార్యని విష్ణువు చంపాడనే విషయాన్ని కూడ చెప్పి అలాంటివారు స్త్రీత్వధర్మం క్రిందికిరారనీ చంపడం ఒప్పేననీ కూడ విశ్వామిత్రుడన్నాడు. (స్త్రీని చంపవచ్చా? తాటకా వధ ధర్మమే' అనే విషయాలని వివరంగా నా బాలకాండ వ్యాఖ్యలో చూడవచ్చు).

ఇక దీనిద్వారా నేటి లోకమూ గమనించాల్సిన అంశం ఒకటుంది. నేరం చేసిన మఱుక్షణం స్త్రీ అయినా పురుషుడైనా దోషస్థులు (నేరస్థులు అనేమాట సరికాదు) అవుతారు. అలాంటి దశలో ఆదోషస్థుణ్ణి/దోషస్థురాలిని పట్టుకొని తీసికొనిపోయే అర్హత రక్షకభటశాఖకి వస్తుంది. అలాంటప్పుడు స్త్రీ - పురుష భేదాన్ని పాటించవలసిన అవసరంలేదన్నమాట. (స్త్రీ అయిన తాటకని పురుషుడైన రాముడూ - భృగుభార్యని విష్ణువు చంపడంబట్టి) మహిళా రక్షకభటులే స్త్రీలని తీసికొనిపోవడానికి రావాలనే నియమం సరైనదేనా? అంటే శ్రీమద్రామాయణం మాత్రం 'కాదు సుమా!' అని చెప్తుంది.

భృగు మహర్షి విష్ణువును శపించి, వెంటనే ఎందుకు ప్రాధేయపడ్డాడు? నీళ్లు పల్లానికి ప్రవహిస్తాయిగాని ఎగువకి పోలేవు. అలాగే తపశ్శక్తి తక్కువ ఉన్నవారు తమకంటే అధికులైనవారిని శపిస్తే, అది వారిమీద పనిచేయదు. లోగడ నలకూబరుని శాపం రావణునిమీద పనిచేయని కారణం అదే. అటు మీదట బ్రహ్మ శాపాన్ని ఈయగా, అప్పుడు ఇది కూడా పనిచేసింది. అలాగే ఇక్కడకూడా విష్ణువుమీద భృగుమహర్షిశాపం అమలుకి రాదు. అంతతోనూ పోదు. ఎగువకి బలవంతానా పంపిన నీరు, ఎక్కువవేగంతో పల్లానికి వచ్చేటట్లు విష్ణువు మీద ప్రయోగించిన శాపాన్ని విష్ణువు తిరస్కరిస్తే, అది భృగువునే బాధిస్తుంది.

ఈ ఆలోచన ఇంతా శపించే సమయంలో భృగువుకి కలలేదు. భార్యని చంపాడన్న కోపంలో శపించేసాడు. కోపం తగ్గాక ఆలోచించి

కాబట్టి. కుశీలవులు అనే ఈ కవలలు వేదమాత అయిన సీతమ్మకు పేదవేద్యుడైన మహావిష్ణువు ద్వారా లభించిన స్వర - సుంత్రాక్షరాలేనన్నమాట. (లోకంలో వీరికి లవకుశులని వాడుక. కానీ వాల్మీకి కుశీలవులు అనే వ్యవహరించాడు).

‘చత్వార ఇవ బాహవః’. శ్రీమహావిష్ణువే రామ-భరత-లక్ష్మణ - శత్రుఘ్నులుగా అవతరించాడు కాబట్టి అందఱిలోనూ ప్రధానుడైన రాముని వివాహం - రాజ్యం - వియోగం - సంతానం గుఱించి చెప్పే మిగిలిన అందఱివిషయమూ చెప్పబడినట్లే. అయితే ఈ కథ మనుష్య (మర్త్య) లోకంలో జరుగుతుండడం బట్టి మిగిలిన తమ్ముళ్ల భార్యలూ - వారిపేర్లూ మాత్రం కన్పిస్తాయి. మెడలో పూలమాలవేస్తే శరీరాన్నంతటినీ గౌరవించినట్లే కదా! అలాగే సాష్టాంగ ప్రణామంచేస్తే కూడా పాదాలకి మాత్రమే నమస్కరించినట్లు కాదు గదా! ఇదీ అంతే!

రాముడు విష్ణువే సుమా! అని చెప్పిన సుమంత్రుడు మిగిలిన ముగ్గురు తమ్ములనీ కూడా విష్ణుభాగాలే అని చెప్పలేదు. కారణం సాక్షాత్తు విష్ణువే అయిన రాముడే మనుష్యునిగా తనని తాన భావించుకుంటూ ఉన్నాడు కాబట్టి. ఆ గాంభీర్యం వీరికి ఉండ! పోవచ్చునేమో అనీ, లేదా సుమంత్రుడినైన నాకే విష్ణువు రాముడని తెలిసాక మీరు కూడా విష్ణ్వంశలే (విష్ణువు అంశాలే) అని తెలుసునని వేఱే చెప్పాల్సిన పని ఉందా? అనే ఆలోచనతోనూ సుమంత్రుడు చెప్పలేదు.

వెంటనే ఫలించిన సుమంత్రుని వైద్యం

లక్ష్మణుడు రాముని వద్దకు వెళ్లి సాష్టాంగపడ్డాడు. ‘అన్నా! నువ్వు చెప్పినట్లు గంగాతీరంలో వాల్మీకి ఆశ్రమంలో సీతమ్మని విడిచివచ్చాను. (గంగాతీరే యథోద్దిష్టే వాల్మీకి రాశ్రమే శుచౌ - ఆర్య స్యాజ్ఞాం పురస్కత్య విసృజ్య జనకాత్మజాం - పున రప్యగతో వీర! పాదమూల ముపాసితుమ్) దుఃఖపడకు! యోగ్యుడైనవాడు పుత్ర-మిత్ర-ధనవిషయాలలో ఇలా బాధపడకూడదు. (సంయోగా విప్రయోగాంతా మరణాంతం చ జీవితమ్ - త్యజైనాం దుర్బలాం బుద్ధిం సంతాపం మా కురుష్య హ - మా శుచః పురుషవ్యాఘ్ర కాలస్య గతి రీదృశీ.)

లేదు. తద్వారా జ్ఞానం రాదు. ఆమీదట ఉత్తరలోక ప్రాప్తి లభించదు కదా! సరిగా ఇదే జరిగింది నిమి - వశిష్ఠుల కలహంలో. ఇద్దరికీ శరీరాలు లేవు. కర్మభ్రష్టులయ్యే పరిస్థితి కలిగింది. ఒకరు బ్రహ్మద్వారా మఱొకరు దేవ-ఋషుల ద్వారా శరీరాలని సంపాదించుకోగలిగారు. మఱోరహస్యమూ ఉంది. గాలిలో గాలిరూపంలో కలిసి తిరిగే వశిష్ఠుని శరీరం, బ్రహ్మజ్ఞపై, మిత్రావరుణులకి పుత్రునిగా మఱో రూపాన్ని పొందింది. అంటే పుట్టడానికి ముందు ఎవరి పుత్రులైనా అలా వాయు రూపాల్లోనే ఉంటారన్నమాట. బ్రహ్మనియోగంపై ఎవరెవరికి ఎవరెవరు ఋణగ్రస్తులై పుత్రరూపాన్ని పొందాల్సి ఉందో, ఆయావారికి ఆయావారు అలాఅలా పుట్టి వారివారి పూర్వకర్మానుసారం ఆయా విధమైన ప్రవర్తన కలవారై జీవిస్తారు.

లక్ష్మణునికి రామునిమాట వినడమే ప్రధాన కర్మ. రామునికి రావణవధచేసి వైకుంఠానికి తిరిగి రావడమే ప్రధాన కర్మ. వాల్మీకికి సీతా - కుశీలవుల పెంపకమే ప్రధాన కర్మ. ఇలా బ్రహ్మజ్ఞపై ఎవరెవరు ఏయే కాలానికి ఏయే పద్ధతిలో జీవించాలో అదంతా బ్రహ్మనిర్ణయంపై జరుగుతూంటుంది. తన తండ్రి పోయినప్పుడు 'ఇలాంటి తండ్రికి కర్మని ఆచరించడం కూడానా? ఎందుకు?' అనుకున్నాడు లక్ష్మణుడు. 'అలా అనుకోవడం తప్పు' అని ఈ కథ నిరూపిస్తోంది. ఇక 'తాను చెప్పేదంతా వింటూన్న లక్ష్మణునిలో మార్పు మఱింత కొట్టివచ్చినట్లు కన్పిస్తోంది' అనుకున్నాడు రాముడు.

లక్ష్మణా! రాజుకి కోపం తగదు!!

యాగవేదికవద్ద వశిష్ఠుడూ, నిమి శపించుకోడానిక్కారణం క్రోధం కదా! కోపం ఎవ్వరికీ తగదు. ముఖ్యంగా క్షత్రియునికి పరిపాలనచేసే వానికి అసలు తగదు. (లక్ష్మణుడు ఆశ్లేషా నక్షత్రంలో పుట్టినవాడు గదా! మహాకోపి. లక్ష్మణునికి చెప్పాలనే రాముడు చెప్తున్నాడు. నక్షత్రంబట్టి వ్యక్తి ప్రవర్తన తెలియాలంటే చూ. నా బాలకాండవ్యాఖ్య).

లక్ష్మణా! మనవంశంలోనే నృగుడనే రాజుడున్నాడు. ఆయనకొడుకు యయాతి. రాక్షసరాజు వృషపర్వుని కూతురు శర్మిష్ఠా -

పెద్దవాడైన రాముడుండగా చిన్నవాడైన భరతునికి పట్టాభిషేకం జరుగరాదనే విషయం మీదనే కదా అలనాడు అయోధ్యలో చెప్పలేనంత చర్చ జరిగింది! మఱి ఈరోజున ఇలా తమ్మునికి పట్టాభిషేకం న్యాయమేనా? అనిస్తుంది. ఇది న్యాయబద్ధమే. రావణవధ అయిన పిమ్మట అయోధ్యా రాజ్యానికి తానురాజు. యువరాజుగా లక్ష్మణుణ్ణి ఎంత బ్రతిమాలినా ఒప్పుకోకపోతే భరతుణ్ణి యువరాజుగా చేసాడు రాముడు. ఆ భరతుడే ముందునాటికి అయోధ్య రాజైతే తనకి పుట్టబోయేవారు యువరాజులౌతారు. లక్ష్మణుడు 'అప్పుడూ రాజ్యంవద్దు. ఇప్పుడూ రాజ్యంవద్దు. మఱిప్పుడూ కూడా రాజ్యం వద్దే వద్దు' అన్నాడు. అంటాడు కూడ. భరతునికి రాజ్యం ఉండనే ఉంది. యువరాజుకూడ. ఇక లేనిది శత్రుఘ్నునికే కదా! అందుకని పట్టాభిషేకాన్ని చేసాడు. దోషమేముంది? అయోధ్యా పట్టాభిషేక చర్చకీ దీనికి పోలిక లేదు.

శత్రుఘ్నునికి పట్టాభిషేకం కాగానే రాముడు నారాయణాస్రాన్ని ఇచ్చాడు. (తాను మహావిష్ణువే అని చెప్పడం). శత్రుఘ్నా! లవణునికి ఒక శూలం ఉంది. దానికి ఒక ఆలయం కట్టించి వాడు పూజిస్తూ ఉంటాడు. ప్రొద్దునే శూలాన్ని ఇంట్లో ఉంచి జంతువులకోసం పోయి వస్తూంటాడు. ఎవరైనా శత్రువులు పిలిస్తే ఊళ్లోకి వెళ్లి శూలంతెచ్చి పోరాడుతాడు. శూలం ఉంటే వాడు అజేయుడే. కాబట్టి శూలం వాడు కలిగి ఉండని విధంగా పొలిమేరలోనే వాణ్ణి యుద్ధానికి పిలిచి కార్యం సాధించుకో! నేనిచ్చిన నారాయణాస్రాన్ని మధుకైటభులని చంపడానికి విష్ణువు సృష్టించాడు. అనవసరంగా దీన్ని ప్రయోగించకు. వాడు శూలాన్ని ప్రయోగిస్తే అది రుద్రశక్తి నిండినది కాబట్టి ఇంద్రజిత్తు బ్రహ్మాస్త్రంలాగా గౌరవించాలేతప్ప ఎదురు బాణాన్ని వేసి అవమానించి, దాని శక్తిని పెంచుకోకూడదు సుమా!

ఇంతకీ సేనలతో మహర్షులంతా ముందుగా మధుర దగ్గరి వనాలకి వెళ్లినీ. పిమ్మట నువ్వువెళ్లు. ఎవరికీ తెలియకూడదు. వాడికి ఏమాత్రం నీ జాడ తెలిసినా ప్రమాదమే. గంగ దగ్గరి సేన ఆగాక నువ్వు ముందువెళ్లు. ఆ మీదట మహర్షులు సేనలతో వస్తారు. తరువాత చేయవలసినది నీకు తెలుస్తుందిగదా! అన్నాడు. అందఱుకూ

నమస్కరించి ఆశీస్సులని పొంది, శత్రుఘ్నుడు గంగ దాటి
వాల్మీకి ఆశ్రమానికి వచ్చాడు. శత్రుఘ్నుడు అడుగగా అక్కడి ఒక
ప్రదేశంలోని విశేషాన్ని వాల్మీకి ఇలా చెప్పాడు.

కల్మాషపాదుడు

సుదాసుడనే రాజు మృగాలు దొంగకక రాక్షసుణ్ణి
చంపితిన్నాడు. ప్రతీకారం తీర్చుకోదలచిన మణిక రాక్షసుడు వశిష్ఠుని
వేషంలోవచ్చి ఇతణ్ణి మాంసభోజనాన్ని అడిగాడు. వంటవాని
రూపంలో ఉన్న దొంగరాక్షసుడు మనుష్యమాంసాన్ని వడ్డిస్తే,
వశిష్ఠరూపంలో దొంగరాక్షసుడు సుదాసుని పుత్రుడు
మిత్రసహస్థి (అప్పటికతడు రాజుగా ఉన్నాడు) 'మానవ
మాంసభక్షకుడివి కమ్ము!' అని శపించాడు. దానికి కోపించిన
సౌదాసుడు (మిత్ర సహాడు) నీటిని తీసి శపించబోగా అతని భార్య
మదయంతి వశిష్ఠునిమీదికి శాపం వద్దంది. ఆశాపజలాన్ని నేలమీద
విడిస్తే దేశానికి అరిష్టమని భావించి తనపాదాలమీదే పోసికొన్నాడు
సౌదాసుడు. ఆ మంత్ర ప్రభావానికి కాళ్లు మాడి నల్లబడితే అంతా
అతణ్ణి కల్మాషపాదుడని పిలిచారు. పన్నెండేళ్లు ఈ శాపంతో బాధపడి
శాపం తీరాక అతడు యజ్ఞం చేసినచోటుని ఆశ్రమంలో చూపించి
వాల్మీకి ఈకథని శత్రుఘ్నునికి చెప్పాడు.

కుశీలవ జననం

ఏ రాత్రి శత్రుఘ్నుడు వాల్మీకి ఆశ్రమానికి వెళ్లాడో సరిగా ఆ
రాత్రే సీతమ్మ కవలలని కన్నది. వృద్ధతాపసులని పిలిచి వాల్మీకి
ఘాతనాశన మంత్రాలని చదివి దర్భకొనలతో ఒకణ్ణి తుడిచి (కుశుడు)
వేణుకనిని దర్భలమొదళ్లతో తుడిచి ఆవిధానానికి అనుగుణంగా
కుశీలవులని పేరుపెట్టాడు. ఆ యిద్దఱూ కవలలు (యామేవ రాత్రిం
శత్రుఘ్నః పర్ణశాలా ముపావిశత్ - తామేవ రాత్రిం సీతాపి ప్రసూతా
దారకద్వయమ్ - య స్తయోః పూర్వజో జాతః స కుశైర్మంత్ర సత్తతైః
- నిర్మార్జనీయస్తు తదా కుశ ఇత్యన్య నామ తత్ నిర్మార్జనీయో
వృద్ధాభి ర్లవ ఇత్యేవ నామతః)

పరమానందంతో శత్రుఘ్నుడు లవణుని మీదికి యుద్ధానికి పోయి
యిచ్చాడు. దాని కానందపడిన దేవతలతో తనకి మధురాపురం

రాజధానిగా ఉండే వరాన్ని పొందాడు శత్రుఘ్నుడు. శూరులైన సేనతో లవణుణ్ణి గెల్చిన కారణంగా ఆ దేశం పేరు 'శూరసేనం' అయింది. మధురని బాగా అభివృద్ధి చేసాక 12 ఏండ్లయ్యాక రాముణ్ణి చూడాలనిపించి శత్రుఘ్నుడు అయోధ్యకి బయలుదేరి మళ్ళీ వాల్మీకి ఆశ్రమానికి వచ్చాడు.

శ్రీమద్రామాయణంలో 12కి ఒక విశిష్ట స్థానం ఉందనిపిస్తుంది. శ్రీమద్రామాణరచనానికై వాల్మీకి పారాయణం చేసిన రామమంత్ర సంఖ్య 12లక్షలు. రాముడు పుట్టిన 12 ఏండ్లకి విశ్వామిత్రుడు వచ్చాడు. ఆయన వివాహం వఱకూ సాగిన విశ్వామిత్రశిష్యత్వ కాలం 12 నెలలు. పెళ్లయిన పిమ్మట సీతారాములు సుఖంగా అయోధ్యలో ఉన్నది 12 ఏండ్లు. భరతశత్రుఘ్నులు కేకయరాజు ఇంట్లో ఉన్నది 12 ఏళ్లు. అరణ్యానికి బయలుదేరాక శూర్పణఖతో పరిచయం సరిగా 12 ఏళ్లకి. లంకలో సీతమ్మ ఉన్నది 12 నెలలు. శత్రుఘ్నుడు మధురని రాజధానిగా చేసికొని పరిపాలించిన కాలం 12 ఏళ్లు. కుశీలవులు శ్రీమద్రామాయణగానాన్ని మొదటగా విన్పించిన వయస్సు 12వ సంవత్సరం. శ్రీమద్రామాయణ శ్లోకాలసంఖ్య 2×12 వేలు. శ్రీమద్రామాయణంలోని ప్రధానపాత్రధారులు నాయకుని వైపున చూస్తే 12 మంది (రామ - లక్ష్మణ - భరత - శత్రుఘ్ను - దశరథ - కౌసల్య - సుమిత్ర - కైకమ్మ - మంధర - ఆంజనేయుడు - సీతమ్మ - సుమంత్రుడు) సీతారాములకి పుత్రులు పుట్టిన సర్గ సంఖ్యకూడా $66 (6 + 6 = 12)$. శ్రీమద్రామాయణాన్ని పారాయణం చేయడానికి చేసే అంగన్యాస కరన్యాసాల సంఖ్య కలిపితే $6+6=12$.

శత్రుఘ్నుడు ఆశ్రమంలో ఉన్నప్పుడు కుశీలవులిద్దఱూ రామకథని పాడి విన్పించారు. వీణెలమీద పాడడానికి అనువుగా, తాళానికి సరిపోతూ, వ్యాకరణ దోషాలులేక, సరిగా రామకథ ఎలా జరిగిందో అదేప్రకారంగా ఎక్కువ తక్కువలు లేక, ఆ సందర్భంలో రామకథ జరుగుతోందా? అన్నంత ఆనందంతో వారు పాడి విన్పింపగా కన్నీళ్లతో నిట్టూర్పులతో శత్రుఘ్నుడు మొదటిసారిగా వాల్మీకి వ్రాసిన రామకథని విన్నాడు. (తంత్రీలయసమాయుక్తం త్రిస్థాన కరణాన్వితం - సంస్కృతం లక్షణోపేతం సమతాల సమన్వితం - శుశ్రావ రామచరితం తస్మిన్కాలే పురాకృతం - తస్మిన్గీతే యథావృత్తం వర్తమాన మివా శృణోత్ ||)

శ్రీమద్రామాయణాన్ని విన్నపిమ్మట శత్రుఘ్నుడు అన్నని చూడకుండా ఉండలేక పోయాడు. అయోధ్యకు వెళ్లి రాముణ్ణి దర్శించి ఎక్కువకాలం ఉండబోతే 'శత్రుఘ్నా! ముందు రాజ్యపాలనం ఆపిమ్మట అన్నదమ్ముల బాంధవ్యం. 7 రాత్రులు మాత్రం ఉండివెళ్లు' అన్నాడు రాముడు. (అవశ్యం కరణీయం చ రాజ్యస్య పరిపాలనం - తస్మా త్వం వత్స కాకుత్స్థ సప్తరాత్ర మిహవస||) వీలయినంత బంధాలని చేదించుకుని వైకుంఠ ప్రయాణానికి వీలు కల్పించుకొంటున్నాడని భావం గదా!

శంబుకవధ - పైకథ

రామరాజ్యం సుఖంగా సాగుతోంది. ఒకనాడు ఒక బ్రాహ్మణుడు తనభార్యతో దీనాతి దీనంగా విలపిస్తూ రాజమందిరానికి వచ్చాడు. చనిపోయిన తన పుత్రుణ్ణి అక్కడే పరుండబెట్టాడు. 'పుత్రకా! నీ మరణం వల్ల నీ తల్లి చావుకి సిద్ధంగా ఉంది. మీ పిమ్మట నేనూ మరణిస్తాను. హింసా, అసత్యం అనేవి రేండే అపమృత్యువుని (అకస్మాత్తుగా మరణం) తెస్తాయి. ఏనాడూ ఆ రెంటిజోలికీ నేను పోలేదు. పూర్వజన్మలో చేసినేమో అంటే, ఈజన్మలో ఏకష్టాన్నీ నేనింతవఱకూ ఎఱుగను గదామఱి! రామ రాజ్యంలో ఈకష్టం వచ్చిందంటే అది రాజదోషమే అయ్యుంటుంది. ఇది నిశ్చయమే. ఇతర దేశాలలో ఇలా హఠాన్మరణాలు - అందునా తండ్రి జీవించి ఉండగా పుత్రుని మరణాలు ఎఱుగను. రాజా! తప్పిదం నీదైన కారణంగా వీణ్ణి బ్రతికించకపోతే మాదంపతులం నీసమక్షంలోనే ప్రాణాలని విడుస్తాం. బ్రహ్మహత్యా దోషాన్ని మూటగట్టుకో! రామచంద్రా! ఏ పాపాన్ని చేసావో అలోచించుకో!' అంటూ కన్నీరుమున్నీరుగా విలపిస్తూన్న బ్రాహ్మణ దంపతులనీ మృత పుత్రుణ్ణి చూచాడు రాముడు. (రామస్య దుష్కృతం కించి నృహ దస్తి న సంశయః| యథా హి విషయస్థానాం బాలానాం మృత్యు రాగతః| న హ్యస్య విషయస్థానాం బాలానాం మృత్యుతో భయమ్| త్వం రాజన్ ! జీవయస్వైనం బాలం మృత్యు వశం గతం రాజద్వారి మరిష్యామి పత్న్యా సార్థ మనాథవత్ బ్రహ్మహత్యాం తతో రామ సముపేత్య సుఖీభవ!)

రామచంద్రా! ఇక కలియుగంలో శూద్రులు తపస్సు చేస్తారు. ద్వాపరంలోనే శూద్రుడు తపస్సు చేయడం నిషిద్ధమౌతూంటే త్రేతాయుగంలో, అంటే ఇప్పుడు ఎవడో శూద్రుడు తపస్సుచేస్తూ ఉండి ఉంటాడు. లేనిపక్షంలో ఈ చిత్రం ఉండదు. అదే కానినాడు ఈ బ్రాహ్మణ పుత్రమరణమూ ఉండదు. వెళ్లి అధర్మాన్ని శిక్షించి ధర్మరక్షణం చేసికో! అనగానే పుష్పకాన్ని ప్రార్థించాడు రాముడు. పుష్పకంలో 4 దిక్కులూ భ్రమించి దక్షిణదిక్కున శైవలపర్వతానికి చేరువలో తలక్రిందుగా వ్రేలాడుతూ తపస్సు చేస్తున్న ఒకనిని చూచాడు.

రాముడు తన వివరాలు చెప్పుకుని 'ఏ కారణంచేత తపస్సు చేస్తున్నావు? నీ గమ్యం ఏమిటి?' అని అడిగాడు. 'శంబుకుడనే నేను శూద్రుణ్ణి. సశరీర స్వర్గాన్నికోరి ఈతపస్సు చేస్తున్నాను' అన్నాడు. వెంటనే రాముడు వాని తలనణికాడు. దేవతలు పొగడి పూలవాస కురిపించారు. అక్కడ బ్రాహ్మణ బాలుడు బ్రదికి బంధువులతో చేరాడు. ఇది పైకథ. ఇంత మాత్రమే తెలికొనేవాళ్లు ఎందఱెందఱో. లో వశేషాన్ని గమనించని కారణంగానే అనవసర ద్వేషాలు వస్తున్నాయి. ఎందఱు ఈవిషయమై వాదిస్తున్నారో, ఏకంగా శ్రీమద్రామాయణాన్నే నిరసిస్తున్నారో (ఇక్కడి పై కథ తెలియదనేది నిస్సంశయం - మిగిలిన భాగం తెలియదనేది ఎలాగూ యథార్థమేకదా!) వారంతా దాదాపు అనువాదాలని చదివి వాదించేవారే తప్ప సంస్కృత శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణాన్ని చదివి శ్లోకశ్లోకానా భావాన్ని గ్రహించి యథార్థాన్ని అవగతం చేసికొన్నవారు కానేకారు. లోవశేషాన్ని గమనిద్దాం.

లో వశేషం

రాముడు రావణవధకోసం ఈలోకానికి అవతరించాడు. వట్టిగా రావణుణ్ణి వధించి అలా వెళ్లిపోతే అందులో పస లేనేలేదు. సామాన్యుడైన ఒక మంత్రిపుంగవుడు వస్తూంటేనే, ఎన్నెన్నో కార్యక్రమాలని ఒకదానికి మఱొకటి అడ్డురాకుండా ఉండేలా ఏర్పాటుచేసి 'ఈ ప్రయాణంలో ఇన్నింటిని సాధించుకొని వచ్చాం' అని ఆయన భావించే తీరున ఏర్పాటు చేస్తాం. ఇదంతా ఆయన సూచనపైనగాని మనకు తోచిగాని ఎలాగైనా సరే చేస్తాం.

నిస్సంశయం కదా! ఇందులో పరమాత్మచేతిలో వధపొంది స్వర్గానికి అర్హతను పొందుతూ నారాయణస్మరణాన్ని చేయని వారు విరాధ - కబంధ - ఖరదూషణ త్రిశిర- రావణాదులు. తాము వధింపబడకపోయినా మరణకాలంలో నారాయణ స్మరణాన్నిచేసి స్వర్గానికి అర్హతను పొందిన పుణ్యాత్ములు దశరథుడు - జటాయువు మొదలైనవారు. (ఈ గ్రంథాన్ని ముద్రింపిస్తున్న కందికుప్ప (బుర్రా) సీతమ్మగారు కూడ మరణకాలంలో నారాయణ స్మరణని చేసారు. స్వర్గసిద్ధి వారికి లభించడంలో సందేహం లేదు). ఇక నారాయణుని చేతిలో వధని పొందుతూ నారాయణస్మరణని కూడా చేసిన విశేష పుణ్యాత్ములు విరాధుడు మారీచుడు - వాలి - మొదలైనవారు.

స్వర్గానికి మోక్షానికి కొద్ది భేదాన్ని కూడ చెప్పవలసి ఉంది. శాస్త్రం చెప్పిన ప్రకారం నడుచుకుంటూ స్వధర్మాన్ని ఆశ్రయ మెలిగేవారికి లభించేది స్వర్గం. పరధర్మం (క్షత్రియుడు పరిపా చేయడం స్వధర్మం) ఆచరించి పట్టుదలతో భగవంతుని చేతిలో వధ పొందడం మోక్షానికి మార్గం. ఈ రెండవమార్గాన్ని ఎంచుకున్నవాడు శంబుకుడు. మొదటి మార్గాన ప్రయాణించేవారు మహర్షులూను.

అందుకే శంబుకుణ్ణి చంపిన వెంటనే దేవతలు "సర్వభు జ్ఞు హి శూద్రోఽయం త్వత్ప్రతే రఘునందన" రామా! నువ్వు ఇతణ్ణి చంపినందువలన వీనికి స్వర్గం లభించదు - (మోక్షమే సిద్ధిస్తుంది) అని అన్నారు. రాముడు శంబుకుణ్ణి ఎందుకు వధించాలి? అని వాదం చేయడం అంటే, 'పరమాత్మ చేతిలో వధనిపొందిన వానికి మోక్షం ఎందుకు రావాలి? భూలోకంలోనే ఎందుకు పడి ఉండ కూడదు?' అని అడగడమే. శ్రీమద్రామాయణంలో రాముని ఎదుట పడి కూడా వధింపబడతానేమో అనే భయంతో ఆడువేషం వేసికొని కూడా పారిపోతూ వెన్నుచూపి మోక్షాన్ని కావాలని (తెలియక) దూరం చేసికొన్నవాడు అకంపనుడు. రాముణ్ణి నిరంతరం ధ్యానిస్తూ మోక్షాన్ని పొందినది ఆంజనేయుడైతే - భక్తితో సేవించి మోక్షాన్ని పొందినవాడు విభీషణుడు. ఇలా ఒక్కొక్కరు ఒక్కొక్క తీరుగా రాముని నుండి మోక్షాన్ని పొందినవారు కాగా శంబుకుణ్ణి గుఱించిన అపోహకి కారణం శ్రీమద్రామాయణగ్రంథమౌలిక లక్ష్యం (Concept) తెలియక పోవడమే..

ఇక్కడ శ్లోకాలని బట్టి కూడా సమన్వయం చేసికొని చూద్దాం. బ్రాహ్మణ బాలకుని మరణానికి కారణం గూర్చి చెప్తూ శంబుకుని పేరు చెప్పకుండా కారణం మాత్రం చెప్పాడు నారదుడు. ఆ శంబుకుణ్ణి వధిస్తే ఈ బ్రాహ్మణ బాలకుడు బ్రతుకుతాడనేది నారదుడు చెప్పిన వాక్యాల సారాంశం. చిత్రమైన అంశ మేమంటే శంబుకవధ ఘట్టంమీద హేతువాదులు కూడ చర్చించారు. 'వీనిని చంపితే వాడు బ్రతకడ మేమిటి? హేతుమద్భావం లేదని వారు కొట్టిపాటువేసి ఉంటే నిజమైన హేతువాదులే అనుకొనే వాళ్లం, కాని, వారుకూడ చర్చించడం విడ్డూరమే. ఎవరైతేనేం ? - సమాధానం మనం చెప్పగలిగినప్పుడు, దోషం వారిలో ఉంటే మననేం చేస్తుంది గనుక! వాళ్ల సిద్ధాంతం మీద వారికే అవగాహన లేదనేది ఈ వాదం వలన మనకి తెలిసింది గదా! అస్తు!

యుగాలలో ఆచరించిన తపోవిధానాలని గూర్చి చెప్పాడు నారదుడు. 17, 28,000 ఉన్న కృతయుగంలో బ్రాహ్మణులే తపస్సు చేసేవారనీ, 12,96,000 ఉండే త్రేతాయుగంలో మెల్లగా క్షత్రియులూ తపస్సు ప్రారంభించారనీ, ద్వాపరానికి వైశ్యులూ, కలియుగానికి శూద్రులకి కూడా తపస్సుచేసే స్థితి వస్తుందనీ నారదుడు చెప్పి, త్రేతాయుగంనాటికి క్షత్రియులకి మాత్రమేఉన్న తపోవిధానాన్ని శంబుకుడు ఆచరించడంవల్ల 'దోషం' అని అన్నాడు. అసలు శూద్రులు మాత్రం కృతయుగంలోనే ఎందుకు తపస్సు చేయరాదు? అని వాదిస్తే ఆ వాదం కృతయుగంలోని వారితో చేయవలసి ఉంటుందిగాని కలియుగంలోని మనతో కాదుగదా! ఇక త్రేతలో శంబుకుడు తపస్సు చేస్తే తప్పా? అని వాదిస్తే ఆ విషయం శంబుకుడే ఎందుకు రాముణ్ణి అడగలేదనేదాన్ని ఆలోచించాలి. ఒకప్పుడు బ్రాహ్మణులకే ఉన్న తపస్సుని మెలమెల్లగా యుగయుగాలమార్పులో ఒకరిపిమ్మట మఱొకరూ ప్రారంభించారంటే అందఱూ బ్రాహ్మణత్వానికి పోవాలని ఆలోచిస్తున్నారనే భావించాలి కదా! అందుకే దీన్ని 'అగ్రకులం' అన్నారు. నిష్కారణ ద్వేషమూ ఈ కులం మీదే-అయితే చాలామంది, తాము ఎంచుకున్న లక్ష్యమూ ఈ కులమే.

తపస్సులో మంత్రమననం ఉంటుంది. మంత్రాలలోని వర్ణాలు ఉదాత్తానుదాత్తస్వరితభేదాలకి అనుగుణంగా స్పష్టంగా ఉచ్చరించవలసిన

నియమం మంత్రాలకి ఉంది. లేనిపక్షంలో ఆ మంత్రాలు పట్టునీయవు సరికదా! వ్యతిరేకఫలాన్నిస్తాయనేది మంత్రాన్ని ఉపదేశించిన, మంత్రాలని ఏర్పాటుచేసిన మహర్షులు చెప్పినమాట. ఇక్కడ కూడా ఒక చిత్రమైన వాదం ఉంది. మంత్రాలు పనిచేస్తాయా? అని ఒకరు, మంత్రం పనిచేస్తే చేయవచ్చుగాని తప్పుగాచేస్తే వ్యతిరేకఫలం ఈయడమేమిటిని కొందఱు, మంత్రాలకి నియమాలెందుకు? అని మఱికొందఱు. . . ఇలా అంతా వాదిస్తారు గాని అసలు దీని విషయాన్ని కూలంకషంగా తెలిసికోవాలని ఏ ఒక్కరూరారు.

ఖాళీదొరికినప్పుడు కాలక్షేపానికిచేసే ఈ ఉబుసుపోక వాదాలకి ప్రయోజనం కాలహరణమే. ఇంతకీ ఈ మంత్రమననం ఎవరుచేస్తే బాగుంటుంది? ఫలితాన్ని తొందరగా పొందే అవకాశముంటుంది?' అని ఆలోచించిన దేవతలు స్పష్టమైన ఉచ్చారణమూ, వేదాధ్యయనమూ ఉన్న బ్రాహ్మణులకి అవకాశం ఉంటుందని భావించి వారికి ఈ విధిని అప్పగించారు. అందుకే మాంసభోజనమూ వీరికి నిషిద్ధం అన్నారు. శ్రాద్ధంరోజున మాంసభోజనం అనేది ఒకయుగంలో బ్రాహ్మణులకి ఉండేది. దీనిని 'పలపైతృక విధానం' అంటారు. ఉగాదినాడు వేపపూవుని తిన్నట్లు శాస్త్రంకోసం ఆరోజున అగస్త్యాదిమహర్షులు స్వీకరించినట్లు ఉందిగా? ఆరోజు మాంసప్రాశనమైంది కదా! . . . అని ఇక అదేభోజనంగా ఏర్పాటుచేసికొన్న వారెవరూ కన్నడనే కన్నడరు. ఫలపవనాంబు భోజనశుభవ్రతవృత్తయః - పళ్ళూ, గాలీ, నీరూ, ఎండుటాకులూ ఆహారంగా స్వీకరించి వారు తపస్సు చేసారనే మాటని - మాంసభోజనం చేసేవారుగదా! . . . అని వాదించేప్పుడు గుర్తుంచుకోవాలి.

కాబట్టి తపస్సు బ్రాహ్మణవృత్తిగా చేసారు. ఇలా తపస్సు చేసికొంటూంటే జీవనం ఎలాగ? అందుకని వారి తపస్సులో వంతు రాజుకి జమచేసే ఒక నియమం చేసారు. (తపః మక్షయ్యం దదం త్యారణ్యకా హి నః.) ఈ కారణంగా వీరికి కష్టమూ రాకుండా రక్షించాల్సిన బాధ్యత రాజుపై ఉంటుందన్నమాట. వీరికి భిక్షాటనం వృత్తిగా కూడ పెట్టారు. అంతేకాదు. ఎవరైనా ఏవైనా

గ్రహదోషాలుగాని కలిగితే వారినుండి దానాలని స్వీకరించవలసిన బాధ్యత - కర్తవ్యాలని కూడ వీరిపైనే పెట్టారు. 'మేం మాత్రం బ్రాహ్మణులకి ఏం తక్కువ?' అనే వారెవరైనా, లేదా బ్రాహ్మణ ధర్మాన్ని మేమూ పాటిస్తాం - పాటించగలం అనేవారెవరైనా, ఈ దానాలని పట్టడం, భిక్షాటనం మొదలైనవాటి వద్దకి వచ్చేసరికి అదృశ్యమైపోతూంటారు. దానాన్ని పట్టి ఆనందపడడం కాదు చేయవలసినది. ఆదానం పట్టినందుకు ఆ దోషం తొలగేంత గాయత్రీ మంత్రాన్ని పురశ్చరణ చేయాలి.

పోనీ! ఇంత తపస్సు చేస్తున్నాడు గదా! అని ఈ పుణ్యమంతా బ్రాహ్మణునికే చెందుతుందా? అని ఆలోచిస్తే 'గోబ్రాహ్మణేభ్యః శుభమస్తు నిత్యం - లోకా స్సమస్తా స్సుఖినో భవంతు - కాలే వర్షతు పర్జన్యః - పృథివీ సస్యశాలినీ - అధనా స్సధనా స్సంతు. అపుత్రాః పుత్రిణ స్సంతు పుత్రిణస్సంతు పౌత్రిణః - దేశోఽయం క్షోభరహితః బ్రాహ్మణా స్సంతు నిర్భయాః' ఈలోకం సుఖంగా ఉండుగాక! సకాలంలో వర్షాలు కురిసి, పంటలు పండి, ధనంలేని వారికి ధనంకలిగి, పుత్రులులేనివారికి పుత్రులూ, పుత్రులున్నవారికి మనుమలూ కలిగి దేశంలో అల్లకల్లోలాలు లేక బ్రాహ్మణులు భయంలేనివారై సుఖంగా తపస్సుచేసికొందురుగాక! అని ఈ తపస్సుకి ఫలం చెప్పారు. ఈ మొత్తం తపస్సంతా దేశ - ప్రజా రక్షకోసమే.

అంతటి నిస్వార్థపరుడూ - అంతటి ఓపిక కలవాడూ - (ఘాతు ర్న ఘాతకో విప్రః) తన మీదికి ఎవరైనా దౌర్జన్యానికి వచ్చినా ఎదురు తిరగనివాడూ - గోమాతలా సాధులైనవాడూ - ఎవరికైనా గ్రహదోషం కలిగితే వారిదోషాన్ని తానుస్వీకరించే లక్షణం కలవాడూ బ్రాహ్మణుడు. ఇన్ని లక్షణాలున్నవాడు కాబట్టే, అతడికే తపస్సుని వృత్తిగా చేసారు. భీష్ముడు మరణించబోతూ బ్రాహ్మణావమానాన్ని చేయవద్దు - పూజించమని చెప్పాడు. ఇతరుడు దేవాలయ ధ్వజస్తంభం నుండి దైవాన్ని చూస్తే వచ్చే ఫలాన్ని, బ్రాహ్మణుడు గర్భాలయంలోని దైవదర్శనాన్నిచేసి కనీసం ఒక్కమాత్రానా వేదమంత్రాన్ని చదివితేగాని రాదన్నారు. ఇదంతా ఎందుకంటే, కష్టం మొత్తం బ్రాహ్మణుని నెత్తిపైనే వేసారు. అదికూడా ఎవరోకాదు. తమకితామే. ఇలా

ధర్మశాస్త్రాన్ని రచించుకునేంతటి అమాయికులూ - నిస్సాన్వర్థ పరులూను బ్రాహ్మణులు. ప్రస్తుతానికి ఇంతచాలు.

అలాటి బ్రాహ్మణుని పుత్రుని మరణం కదా! అని రాముడు మఱింత కలతపడ్డాడు. తన గురువైన విశ్వమిత్రుడు వశిష్ఠునితో ఎంత పోరాడి పోరాడి బ్రహ్మర్షి కావడానికి ఎంత పట్టుదల పట్టి సాధించాడో ఆ విషయం రామునిముందు కదలాడింది. ఇక శంబుకుని వద్దకు ఏవిధమైన వివరాలూ తెలియకుండానే వెళ్లాడు. యుగంలో మార్పు వచ్చాక ద్వాపరానికి వైశ్యులూ - కలియుగానికి శూద్రులూ తపస్సు చేస్తారని నారదుడన్నాడు. కాబట్టి పూర్వం అనుకున్నట్లుగా అప్పటి నియమాల ప్రకారం, అంటే త్రేతాయుగంలో శంబుకుడు తపస్సు చేయడం ఆనాటి పాలకవిధానాలకి విరుద్ధమైనదే కదా! లోకంలోకూడా, అద్భుత మేధావంతుడే అయినా ఒక పరీక్షకి వెళ్లడానికి తగిన వయో నియమం ఉంటుంది. ఆవయస్సు లేకపోయినా, అతడు పరీక్షలో తప్పక గెలవగలిగినవాడే అయినా కూడా అతనిని పరీక్షకు రానీయకపోవడం నేటినియమాల ప్రకారం ధర్మమే. ఒక వ్యక్తి మఱొకని నుండి అప్పుగా కొంత ద్రవ్యాన్ని స్వీకరించి మూడు సంవత్సరాలకాలం చెల్లించకపోతే అతడు అప్పుని తీర్చనక్కఱలేదనేది నేటి ధర్మశాస్త్రం ప్రకారం సరైనదే కదా! మఱి ఇలాంటివన్నీ చూడడానికి వినడానికి ఏదోలా అన్పించినా పాలనావిధానంలో చట్టాలైనప్పుడు ఎలా అంగీకరిస్తున్నామో, వాటికి వ్యతిరేకంగా నడిచినప్పుడు ఎలా శిక్షకి అర్హులమౌతున్నామో ఈ శంబుకవధికూడా అలాంటి పాలకవర్గ నిర్ణయానికి వ్యతిరేకంగా చేసిన పనికి తగిన శిక్షయే అనుకోవాలి. అయితే శంబుకునికి 'శిక్ష' కాకుండా మోక్షాన్ని అనుగ్రహించి రాముడు 'రక్ష' చేసినందుకానందపడ వలసినదిపోయి ఎదురువాదం చేయడం అవగాహనలేని తనమే తప్ప వేరుకాదు.

రాముడు శంబుకుణ్ణి చూసిన సందర్భంలో శ్లోకాలని చూడండి. "రాఘవ స్త ముపాగమ్య తప్యంతం తప ఉత్తమమ్- ఉవాచ స తదా వాక్యం ధన్య స్త్వ మసి సువ్రత! కోఽర్థో మనీషిత స్తుభ్యం స్వర్గలాభః పరోఽథ వా? బ్రాహ్మణోవాసి భద్రం తే క్షత్రియో వాసి దుర్జయః వైశ్య స్త్వతీయవర్ణో వా శూద్రో వా సత్య వాగ్భవ"

ఉత్తమమైన తపస్సుని చేస్తున్న శంబుకుణ్ణి రాముడు చూచాడు. “ఉత్తమ దీక్షాపరుడా! నువ్వు ధన్యుడివి - ఇంతకీ నువ్వు స్వర్గాన్ని కోరుతున్నావా? లేక మోక్షాన్నే యాచిస్తున్నావా? నీకు శుభం జరుగుతుంది. ఇంతకీ నువ్వు బ్రాహ్మణ - క్షత్రియ - వైశ్య - శూద్రులలో ఎవరివో యథార్థంగా చెప్పు” అని రాముడన్నాడని పై శ్లోకాలభావం.

రాముడంతటివాడు శంబుకుణ్ణి చూచి ‘ఉత్తమ తపస్సు చేస్తున్నవాడు’ అని భావించాడంటే శంబుకునికి అంత కంటే ఏం కావాలి జీవితంలో. సమాధానపత్రాన్ని దిద్దాక ప్రథమశ్రేణి లేదా ద్వితీయశ్రేణి ... అని ఇలా నిర్ణయిస్తారు. కాని సమాధాన పత్రాన్ని చూస్తూనే ‘నీకు ఎన్ని అంకాలు (Marks) ఇమ్మంటావు?’ అని ఉపాధ్యాయుడు అడిగాడంటే వ్రాసిన అభ్యర్థి ఎంత చక్కగా వ్రాసిఉండి ఉండాలి? మతో విశేషమూ ఉంది. తపస్సు పూర్తి అయ్యాక నీకు స్వర్గం కావాలా? అని రాముడడిగితే, అదో పద్ధతిగా ఉండేదేమో! కానీ తపస్సు ఇంకా చేస్తున్నప్పుడే రాముడు ఇలా అడుగుతున్నాడంటే శంబుకుడు రాముణ్ణి అంతగా మెప్పించాడని వేరే చెప్పాలా?

త్రేతాయుగంలో శూద్రుడు తపస్సు చేయరాదనే విషయం తెలిసి, నారదుడు చెప్పగా విని, శంబుకుణ్ణి చూడడానికివచ్చి చూచి ‘ఎందుకిలా తపస్సు చేస్తున్నావు! నీకు శిక్ష ఇదిగో!’ అంటూ పల్కకుండా, ‘నువ్వు ధన్యుడివి!’ అంటూ రాముడు పల్కడం ఎంత అద్భుతం! దీనితో శంబుకుడు, గుహుడు - జటాయువు - మొదలైనవారి పంక్తిలోకి వెళ్లిపోయాడు గదా! ‘నీ తపశ్శక్తికి స్వర్గంగాని అంతకు మించిన మోక్షంగాని ఈయవచ్చని నిర్ణయించాను. సుఖాలని కోరుకో దలిస్తే స్వర్గాన్ని అడుగు!. పునర్జన్మ వద్దనుకుంటే మోక్షాన్నే కోరుకో!’ అని రాముడే శంబుకునికి అవకాశమిచ్చాడు గదా! ఈ అవకాశాన్ని పొందడంలో శంబుకుడు, ఎంతోకాలం రామునిరాకకి ఎదురు చూచిన శబరిని మించిపోతే సంతోషపడవలసిందిపోయి దుఃఖపడడమా?

తనకి అన్యాయం రాముడు చేస్తున్నాడనే ఆలోచన ఏమాత్రమైనా (నేటి మనకి కల్గిన ఆలోచన ప్రకారం) ఆ శంబుకునికే

ఉండి ఉంటే రామునికత్తి తనమీద పడేలోగా 'ఇది అన్యాయం' అని ఒక్కమాట అయినా శంబుకుడు అని ఉండాలిగదా! శంబుకునికి ఆనందంగా ఉంది. దేవతలకి సంతోషమైంది. పుత్రుడు బ్రతికినందుకు బ్రాహ్మణునికి ముదం కల్గింది. 'కందకి లేని దురద కత్తిపీటకి' అన్నట్లు శంబుకునికి ఎందుకు దుఃఖంలేదా? అని మనకి ఈ బాధ పట్టుకుంది.

మఱో విషయమూ ఆలోచించాలి. 'శూద్రయోన్యాం ప్రసూతోఽస్మి శంబుకో నామ నామతః - దేవత్వం ప్రార్థయే రామ! స శరీరో మహాయశః' అన్నాడు శంబుకుడు. ('రామా! శూద్రుణ్ణి నేను. శంబుకుడు నాపేరు. ఈ దేహంతోనే స్వర్గానికి పోదలిచాను') బాలకాండలో త్రిశంకుడనే రాజుకి ఇలాంటి ఆలోచనే కల్గింది. వశిష్ఠుణ్ణి అడిగితే ఆపని కుదరదన్నాడు! వశిష్ఠపుత్రులు శపించారు కూడ. వశిష్ఠునిమీది కోపంతో విశ్వామిత్రుడు త్రిశంకుని కోరికని చేపట్టి చివరికి నవ్వులపాలై త్రిశంకుణ్ణి భూమికి స్వర్గానికి మధ్యనే ఉంచివేసాడు. కాబట్టి ఒకప్పుడు క్షత్రియుడు కోరితేనే, రాముని గురువైన - స్వర్గాన్ని సృష్టించ గలిగిన విశ్వామిత్రుడంతటివాడు తీర్చలేకపోతే, విశ్వామిత్రుని శిష్యుడు శంబుకుణ్ణి ఎలా సశరీరంగా స్వర్గానికి పంపించగలడు? అన్నింటికంటే మించి ఇంద్రుడు ఈ విధానానికి వ్యతిరేకి గదా! అసలు సశరీర స్వర్గానికి పోయినవాడు ఎవడూ లేడు గదా! అందుకే రాముడు అతని కోర్కెని గమనించి శరీరాన్ని ఇక్కడే ఉంచివైచి మోక్షసుఖాన్ని కల్గించాడు. దేవతలంతా అదే అన్నారు. 'శంబుకుడు స్వర్గానికి పోక ఇంకా ఉత్తమలోకానికే వెళ్లాడు' అని.

వైశ్యునికి శూద్ర స్త్రీ యందు పుట్టినవానిని 'కరణుడు' అంటారని మనువు చెప్పాడు. దశరథుడు ఒకనాటి అర్ధరాత్రంలో బాణంతో తెలియక వధించినది ఈ కరణజాతికి చెందిన మునిబాలకుణ్ణే. శంబుకునిలానే ఇతడూ తపస్సు చేయదగని కులం, వంశానికి చెందినవాడు కాబట్టి నిజానికి దశరథుడు ఈ బాలకుణ్ణి తెలిసి వధించినా రాజపరిపాలన నియమాల ప్రకారం దోషం కాకపోతోంది. అయినా దశరథుడు చాల విచారించాడు. ఆ మునిబాలకుని తలిదండ్రులు శాపం ఇచ్చారుకూడ. 'ఏవం త్వం పుత్రశోకేన రాజన్ కాలం గమిష్యసి'- (నాలాగే పుత్రశోకంతో

మరణించుదువు గాక!) అని. అప్పటికి పుత్రులు లేని దశరథునికి ఆ శాపం వరంలాటిది అయింది. అంటే ఆ కాలంలో బ్రాహ్మణులే కాక మఱికొందఱూ తపస్సు చేస్తూనే ఉండేవారని అర్థమౌతోంది. నిషాదస్త్రీ శబరికూడా సాక్ష్యమే కదా! అయితే దశరథుడు కేవలం రాజుగానూ, ఈమునిబాలకుణ్ణి శిక్షించాలనీను శిక్షించి చంపలేదు. అయితే రాముని పుట్టుకకి అవకాశమిచ్చిన ఆ మునిబాలకుడు మోక్షాన్ని పొందకుండా ఉంటాడా? రాజు మాత్రమే అయిన దశరథుని చేతిలో వధింపబడి దశరథునికి సంతానాన్ని కల్గించి, తనకి మోక్షాన్ని తెచ్చుకొన్నవాడు ముని బాలకుడైతే, రాజు - భగవంతుడూ అయిన రాముని చేతిలో వధింపబడి తనకు మోక్షాన్ని మాత్రం తెచ్చుకున్నవాడు శంబుకుడు. మోక్షాన్ని తెచ్చుకున్న శంబుకుడు, అందుకు ప్రతిఫలంగా రామునికి మాత్రం, తనని వధించాడనే అపకీర్తిని కట్టబెట్టడం చేస్తాడా? కాబట్టి శంబుకవధ న్యాయమే!

చివరగా ఒక్కమాట. భూతభవిష్యద్వర్తమానాలు మూడూ తెలిసినవాడు వాల్మీకి మహర్షి గదా! ఈ శంబుకవృత్తాంతం మీద ఇంత దుమారం చెలరేగుతుందని ఆయనకు తెలియదా? 'అనవసరమైన ఈ వివాదం రేపే ఈ ఘట్టాన్ని శ్రీమద్రామాయణంలో వ్రాయకపోతే సరిగదా!' అని ఆయన ఎందుకనుకోకుండా వ్రాసి ఉంటారు? కారణం ఒకటే - దానిలో ఎవరినీ కించపఱిచే సంఘటనలేక శూద్రునికి కూడా మోక్షం ఇచ్చిన సంఘటన ఉందని సంతోషిస్తారని. ఈ విషయం అవగాహనకాక దుఃఖపడితే మన తెలివితక్కువతనానికి నిజంగా దుఃఖిస్తాడు మహర్షి. కంచికామకోటి పరమాచార్యులవారు ఒకసారి సెలవిచ్చారు. 'రాముడు, క్షత్రియధర్మం ప్రకారం రాజుగా అతని తలని నఱికాడు. శ్రీమహావిష్ణువుగా అతనికి మోక్షాన్నిచ్చాడు. తన భార్యని ఎత్తుకుపోయిన రావణునికి కూడా తనని తాను రక్షించుకొనేందుకు ఎన్నో అవకాశాలనీ - గడువులనీ ఇచ్చిన దయామూర్తి అయిన రాముడు, నిరాయుధుణ్ణి చంపడం రాజధర్మం కాదని తెలిసిన రాముడు, శంబుకుణ్ణి చంపినట్లైందొకటే? మోక్షానికి పంపించడానికే అలా చేసాడు' రాజైన తాను మఱొకరిచేత చంపించక తానే చంపడంలోని రహస్యమూ ఇదే' అని.

ఎప్పుడూ దానం చేయలేదు గదా! నీ గతి యింతే!!

శంబుకవధచేసిన పిమ్మట రాముడు, త్రోవలో ఉన్న అగస్త్యుని ఆశ్రమాన్ని సందర్శించాడు. ఆయన ఎంతో ఆనందపడి తనవద్ద ఉన్న ఒక దివ్యాభరణాన్ని రాముని కీయబోయాడు. క్షత్రియుడు ప్రతిగ్రహణ యోగ్యుడు (దానం తీసికొనేవాడు) కాదని రాముడు వలదన్నాడు. అగస్త్యుడు రామునితో 'రామా! క్షత్రియోచితమైన మాటే మాట్లాడావు. ఒకప్పుడు రాజేలేని కాలంలో బ్రహ్మ దిక్పాలురు నలుగురినీ తమతమ ఒక్కొక్క అంశాన్ని ఈయవలసిందిగా ప్రార్థించి వాటితో రాజుని సృష్టించాడు. కాబట్టి నీలో ఇంద్ర- యమ- వరుణ- కుబేరాంశలున్నాయి. ఇంద్రాంశతో నన్ను తరింపజేయడానికి దీన్ని స్వీకరించు' అనగానే న ప్రతిగృహ్లాప్స భద్రం తే తారణార్థం మమ ప్రభో! తద్రామః ప్రతిజగ్రాహ మునే రాభరణం వరమ్) రాముడు స్వీకరించాడు.

రాముడు తీసికొన్నాక అగస్త్యుడు ఆ ఆభరణం తనకు లభించిన విధాన్ని ఇలా చెప్పాడు. 'ఒకప్పుడు సుదేవుడనే పేరున్న రాజు విదర్బని పాలిస్తూ ఉండేవాడు. ఆయనకి శ్వేతుడు పుట్టాడు. ఆ శ్వేతుడు తన తమ్ముడు సురధునికి రాజ్యాన్నిచ్చి బహుకాలం తపస్సు చేసి బ్రహ్మలోకాన్ని పొందాడు. అయితే బ్రహ్మలోకానికి పోయినా అతనికి ఆకలి దప్పులబాధ పోలేదు. బ్రహ్మని కారణం అడిగితే శ్వేతా! చక్కగా సంపాదించుకొని, నీ కడుపు నిండేలా తృప్తిగా తిన్నావు తప్ప 'దానం' అనే మాట జోలికి కూడా నువ్వు పోయి ఉండలేదు. నీ దేహంమీదే నీకు మంచి ఆభిమానం ఉంది కాబట్టి నీ శరీరాన్నే నీకు నువ్వు తింటే తప్ప ఆ ఆకలి తొలగదు. (స త్వం సుపుష్ట మాహరైః స్యశరీర మనుత్తమం! భక్షయిత్వా మృతరసం తేన తృప్తి ర్భవిష్యతి॥)' అన్నాడు.

అప్పటినుండి శ్వేతుడు ఒక కొలని దగ్గర ఆశ్రమంలోని ఉంటూ ఆకలివేసిన ప్రతిపర్యాయమూ బాగా వాచిన పీనుగుని (తన శరీరాన్నే) తాను తింటూ ఉండిపోయాడు. ఏ రోజూ తిని ఆ మఱునాటికి చూచేసరికి మళ్ళీ అంతకు ఎక్కువ శరీరం పెరుగుత

ఉంటుంది! ఈ బాధపడలేని శ్వేతుడు ఈ దివ్యాభరణాన్ని నాకిచ్చి తన బాధ తొలగించమనగా నేనా అభరణాన్ని స్వీకరించాను. నేను తరించడం కోసం నీకిచ్చాను' అన్నాడు అగస్త్యుడు.

రాముడు చేయవలసిన పనులలో ఈ శ్వేతుణ్ణి అనుగ్రహించడం కూడ ఉండడంబట్టి రాముడు ఈ త్రోవన వచ్చాడని భావించాలి. మహర్షులు తమ తపఃఫలాన్ని ధారపోస్తూ మనగానే 'అహమేవాహరిష్యామి స్వయం లోకాన్ మహామునే! ' 'ఓ మునీ! ఆలోకాలని నేనే ధనుస్సుతో తెచ్చుకుంటాను గదా!' అని అన్న అప్పటి రాముడు, నేడు దివ్యాభరణాన్ని గ్రహించడం శ్వేతుణ్ణి తరింపజేయడానికే. సందేహం లేదు. దానం చేయకపోవడం బట్టి శ్వేతునికి ఈ పీనుగు (శవం) రూపం లభించడం ఎంత నికృష్టమో గమనించగలగాలి.

దానవిషయంలో ఇక్ష్వాకు రాజులని చెప్పుకోక తప్పదు. ఎవరి కడుపుకి వారూ, ఇక కన్నవారు ఎవరో వారూ, సుఖంగా భుజిస్తారు. కాని దానం చేయవచ్చేసరికి ఎవరికీ ప్రాణం ఒప్పుదు. ధనానికి అనుభవించడం, నాశనంకావడం, దొంగలపాలు చేయడం అనే మూడు దశలున్నాయి. సత్పురుషుడు 'పైజన్మలో ఎక్కడ దరిద్రునిగా పుడతానో' అనే భయంతో దానం చేస్తాడుట. మూర్ఖుడు తానెక్కడ దానాలనిచేసి చేసి దరిద్రుడినైపోతానో అని దానం చేయడుట. (మూర్ఖో న హి దదా త్యర్థం నరో దారిద్ర్యశంకయా - ప్రాజ్ఞ స్తు వితర త్యర్థం నరో దారిద్ర్య శంకయా॥) అశ్వమేధయాగాన్ని చేసి అనేక దానాలనీ చేసి దానాలన్నీ అయిపోయాయన్నాక కూడా ఎవరోవచ్చి దశరథుణ్ణి దానం అడిగారుట. (కన్హిచి ద్యాచమానాయ హస్త మాభరణం దదౌ) 'ఇప్పుడెలాగ?' అని విసుగుకోకుండా చేతినున్న దివ్యాభరణాన్ని తీసి ఇచ్చాడుట దశరథుడు.

విశ్వజిత్తనే పేరున్న యాగాన్ని చేసి మట్టికుండతో రఘుమహారాజు మిగిలినప్పుడు, కొత్తుడనే ఒక వరతంతు మహర్షిగారి శిష్యుడు 14 కోట్ల నాణాలని రఘువు నుండి దానంగా తీసికొని తన గురుదక్షిణని చెల్లించుకోగలిగాడు. అరణ్యాలకి పోబోతున్న రాముడెన్ని యెన్ని దానాలని చేసాడో లెక్కలేదు. చాలు చాలంటూ, తీసికోడానికి

వ్యక్తులే ఇక లేకపోయారట! అంతటి దానపరుడు రాముడు. ఎవరి పోషణని వారు చేసికోవడమే, దానికోసం అహర్నిశలూ శ్రమపడుతూండడమే ఈ 'శరీర కర్తవ్యం' అని భావిస్తే, ఆపనిని కుక్క- ఇంకా అంతకంటే హీనజాతులూ ఎన్నో చేస్తూనే ఉన్నాయి. అవన్నీ కూడ తమతమ శరీరాలని గూర్చిన ఆత్మరక్షణలో అతి జాగ్రత్తగానే ఉంటాయి గదా! అయితే వాటికి మఱి మనుష్యులకి భేదం ఏముంది? ఉండితీరాలి సుమా!

తాను (అగస్త్యుడు). శ్వేతుని ప్రార్థనపై ఆ ఆభరణాన్ని గ్రహిస్తూ న్నంతలోనే శ్వేతుడు రోజూ తింటూండే పీనుగు పూర్తిగా కన్పించకుండా పోయిందని రామునితో చెప్పాడు అగస్త్యుడు. కాబట్టి దానం చేయడం వలన పూర్వజన్మకి నిష్ప్రతి కూడా కల్గవచ్చున్న మాట. ఈ సందర్భంలోనే అగస్త్యుడు దండకారణ్యం ఏర్పడిన విధంకూడ చెప్పాడు.

మనువుకి పుత్రుడైన ఇక్ష్వాకు మహారాజుకి పుట్టిన నూఱుగురు పిల్లల లోనూ చివరివాడు దండుడు. మిగిలిన వారంతా ధర్మపరులైతే ఇతడొక్కడే నీతిలేక ఉన్నాడు. ఇలాంటి గర్విష్టి ఎవరి వలనో దండితుడౌతాడని గమనించి వానికి 'దండుడు' అనే పేరుని తండ్రి పెట్టాడు. దుర్మార్గుడైన దండుడు శుక్రాచార్యుని కూతురు 'అరజ' కన్యాత్వాన్ని భంగం చేసిన కారణంగా శుక్రుడు దండుణ్ణి అతని దేశాన్నీ శపించాడు. ఫలితంగా దండుడు తనవారితో మాడి మని అయిపోయాడు. అతని దేశంలో 7 రోజులపాటు దుమ్ము వానగా కురిసి (మట్టివాన) దేశం ఎందుకూ ప్రయోజనం లేకుండా పోయింది. ఆ నాటి నుండే 'దండక' అనే పేరు వాడుకలోకి వచ్చింది. ఎవరూరాని ఆ చోటు తపస్సుకి అనుకూలం కదా! అనే భావనతో మహర్షులు వచ్చి తపస్సులు ప్రారంభిస్తే ఇది 'జనస్థానం' (మహర్షి జన నివాసస్థానం) అయింది. (సమంతా ద్యౌజనశతం విషయం చాస్య దుర్మతేః! ధక్ష్వతే పాంసువర్షేణ మహతా పాకశాసనః॥)

అయోధ్య నుండి బయలుదేరి సీతారామలక్ష్మణులు చేరినది ఇక్కడికే. ఆ దండక పూర్వకథ ఎక్కడ దొరుకుతుంది? అంటే దానికి ఉత్తరం (సమాధానం) ఈ కాండలో ఉంటుంది. ఇక్కడ మహర్షులు

ఎక్కువగా ఉండడంతో ఇక్కడే రాక్షసుల బలగాలని ఎక్కువచేసి ఎందఱో మహర్షులని వధించి 'జనస్థానం' రాక్షసులకి ఆటపట్టు (రాక్షస జనస్థానం) అనే వాడుక వచ్చేలా రావణుడు చేసాడు. ఆ జనస్థానానికే రాముడు వచ్చి ఖరదూషణ త్రిశిరవధని చేసాడు. ఒక దృష్టితో ఆలోచిస్తే ఒక గ్రంథం వెనుక వేయబడిన టిప్పణి (Glossary) వంటిది శ్రీమద్రామాయణానికి ఉత్తరకాండం.

అగస్త్యునివద్ద సెలవుతీసికొని అయోధ్యకు వచ్చి రాజసూయం చేద్దామనే కోరికని వెలిబుచ్చాడు రాముడు. అవతారం ముగింపుకి రాబోతోంది కాబట్టి, ముందు నాటికి భరతుని రాజఠికంలో కుశీలవుల యౌవరాజ్యం సాగబోతోంది కాబట్టి, రాజ్యాన్ని నిష్కంటకం (దుర్మార్గ రాజులు లేకుండా చేయడం చేయాలి కాబట్టి, 'రాజసూయాన్ని చేద్దాం' అన్నాడు. విషయాన్ని గ్రహించిన భరతుడు 'రాజులవధ మాత్రమే ప్రధాన లక్ష్యంగా ఉండే రాజసూయం వలదు' అని సూచించాడు. రామచంద్రుడు సరేనని అంగీకరించాడు. అన్న చెప్పినది వినడమే లక్ష్యంగా ఉన్న భరతుడు 'వద్దని' సూచించడానికి, రాముడు కూడా భరతునిగూర్చి అన్యథా ఆలోచించక పోవడానికి కారణం ఒకటే. ముందునాటికి రాజఠికం భరతునిదే. అతడే చూచుకోవాలి రాజ్యపు బాగోగులని.

ఎంతకాలమూ తాను మాత్రమే సూచిస్తూంటే అతని పరిపాలనం ఇక ఎప్పుడు? అతనికతడు నిర్ణయాన్ని తీసికొనే అవకాశాన్నీయాలనీ, తిరిగి అతని రాజఠికపు ముగింపులో అతడు (భరతుడే) కుశీలవులకి కూడా ఈ విధానాన్నినేర్పి వారిద్దఱినీ ప్రయోజకులని చేయాలని కూడా రాముని భావమన్న మాట. 'భరతా! లోకానికి కష్టాన్ని కల్గించే ఏ పనినైనా రాజు చేయరాదు కదా! మంచిమాట అయినట్లైతే బాలుడు చెప్పినదానినైనా (వయసు-అనుభవం చేత చిన్నవాడు) వినాలి కాబట్టి నీ మాట తప్పక పట్టున్నాను' అని రాముడు అనిన మాటలని గమనించాలి.

కోకపీడాకరం కర్మ న కర్తవ్యం విచక్షణైః। బాలానాం తు శుభం లౌక్యం గ్రాహ్యం లక్ష్మణపూర్వజ! తస్మా చ్ఛ్రుణోమి తే వాక్యం సాధు యుక్తం మహామతే!)

ఇక్కడ కూడా అంతే. ఇక రావణుడు బ్రహ్మరాక్షసుడనే వాదం ఒకటుంది. అది సరికాదు. (చూ. నా సుందరకాండ వ్యాఖ్య పుట 169) అవివాహితయైన క్షత్రియస్త్రీ కైకసి యందు బ్రాహ్మణుడైన విశ్రవసునికి జన్మించిన రావణుడు తల్లి జాతి ప్రకారం క్షత్రియుడే అవుతాడని మనువు తీర్మానించాడు. వ్యాసునికి శూద్రస్త్రీయందు పుట్టిన విదురుడు, తల్లిజాతి ప్రకారం శూద్రుడే అయ్యాడుగదా! అవిధంగా రావణుడు క్షత్రియుడు కాబట్టి పరిపాలనం అతనికి విధుక్త ధర్మమే. అతణ్ణి వధించడంలో దేవ - పతివ్రత - ఋషి విరోధం అనేది ఏదికారణమో ఆ కారణాలలో దైవ విరోధం ప్రధానంగా కారణం. ఈ వధ అధర్మబద్ధమైతే మహావిష్ణువు ఎలా అంగీకరిస్తాడు? కాబట్టి ధర్మబద్ధమే.

వృత్రుని వధించదలచిన విష్ణువు తన తేజస్సుని ఇంద్రునిలోనికి, వజ్రాయుధంలోనికి, భూమిలోనికి ప్రసరింపచేసాడు. ఆ విష్ణుశక్తితో ఇంద్రుడు వృత్రుణ్ణి వధించాడు. బ్రాహ్మణుణ్ణి వధించిన కారణంగా ఇంద్రునికి బ్రహ్మహత్యాదోషం వెంటపడింది. దాన్ని తొలగించుకొనేందుకై అశ్వమేధ యాగాన్ని చేసాడు ఇంద్రుడు. దేవతలంతా ఒక తీర్మానాన్నిచేసి బ్రహ్మహత్య 4 భాగాలు కావాలని నిర్ణయించేసి ఒక భాగం ఆషాఢ శ్రావణమాసాలలో క్రొత్తగావచ్చే మహానదీ జలాలలో, రెండవ భాగం భూమి (చవుడు నేల) లోనూ, మూడవభాగం ఋతుక్రమం కలిగే ఆ మూడురోజులూ స్త్రీలయందూ, నాల్గవ భాగం అపనిందలను బ్రాహ్మణులపై వేసి వారిని అపకీర్తిపాలుచేసే వారియందూ ఉండవలసినదిగా పల్కారు. గమనించిచూస్తే ఈనాలుగూ వ్యక్తి క్షేమాన్ని కోరి ఏర్పాటు చేసినవే తప్ప వేఱుకాదు.

క్రొత్తగావచ్చే నదీజలాలు అశుభ్రాలై సర్వవ్యాధులకీ ఆలవాలాలు కాబట్టి నిషేధించారు. చవుడునేల సేద్యానికీ.

హనిర్మాణానికీ, నూతుల త్రవ్వకానికీ, కనీసం మెరక చేయడానికై ట్టి పోతకీ కూడా పనిచేయదు కాబట్టి నిషేధించారు. ఇక స్త్రీల ఋతుకాల విషయం. పశువులు కూడా ఒక కాలనియమం కలిగి సంగమిస్తాయి. కేవలం కామం కోసమే జీవించే వారిలా ఋతుకాలం మూడు సార్లు కూడ సంగమిస్తే వ్యాధులు తప్పక కలిగి తీరుతాయి.

అదేదో ఉత్తమ కాముకుని లక్షణంగా భావించి విచ్చిపత్రికల సూచనలపై (డబ్బు చేసికోవడం కోసం వ్రాసే వ్రాతలని గమనింపక) నమ్మి సంగమిస్తే, ఆ మీదికాలంలో దంపతులకి వచ్చే వ్యాధులకి బాధ్యుడెవరు? మలవిసర్జనంచేస్తూ అన్నం తింటే ఎంతో, ఈ కాలంలో సంగమించడం కూడా అలాంటిదే. అయితే అందుకే నిషేధించారు. ఇప్పటికీ ఆమూడు రోజులూ గృహిణిని ఇంట్లోని ఏవమ్మవునీ తాకనీయక పోవడం మా యిళ్లలో సాగుతూనే ఉండడానిక్కారణం సంప్రదాయ పరిపాలనమూ, అశుచి అనే ఆలోచనమూ - గృహిణికి పని పాటలలో కవీసపు విశ్రాంతిని ఆ నాల్గురోజులైనా ఇయ్యాలని భావించడమూను. ఇక తపశ్శక్తితో ఏ బ్రాహ్మణుని వలన ఆశీస్సులని పొందవలసి ఉందో వానిపై నిందలని వేసి వారిని అపకీర్తిపాలు చేయడం ఆత్మహాని అవుతుంది కాబట్టి, దీన్నీ నిషేధించారని గమనించాలి.

ఇంద్రుడంతటి వానికి బ్రహ్మహత్యాదోషాన్ని తొలగించిన అశ్వమేధ యాగాన్ని చేయడం సరైనదని లక్ష్మణుడు పల్కాడు. రామచంద్రుడు విని పరమానందపడి ఒకప్పుడు ఇలుడనే రాజు కుమారస్వామి పుట్టిన వనానికి వెళ్లి స్త్రీగా మాణిపోయి, చంద్రుని పుత్రుడైన బుధుని వలన పురూరవుణ్ణి కని, బుధుడు చేసిన అశ్వమేధ కారణంగా తిరిగి తన పురుషరూపాన్ని పొందాడని తానొక వృత్తాంతాన్ని చెప్పాడు.

ఇంతకు పూర్వం చెప్పుకున్న వృత్రాసురుని కథా, ఈ అశ్వమేధ కథా కూడ బాలకాండలో జరిగిన వృత్తాంతానికి ఉత్తరాలే (సమాధానాలే). విశ్వామిత్రుడు రామలక్ష్మణులకి మలద - కరూశదేశాల పుట్టుకని గూర్చి చెప్తూ వృత్రాసుర వధని చెప్పాడు. ఆ కథకి ఈ వృత్రకథని చేర్చుకోవాలి. అంతేకాదు. అయోధ్యాకాండలో కూడ రాముడు సీతలక్ష్మణసమేతుడై అరణ్యానికి వెళ్తున్నప్పుడు కౌసల్యామాత చాలసేపు రోదించి చివరికి దీవించింది. వానిలో ఒక దీవన ఇది.

యన్మంగలం సహస్రాక్షే ఘ్నతో వజ్రధరస్య యత్|

“వృత్రనాశే సమభవత్ తత్తే భవతు మంగలమ్॥” అనేది. దేవతల తల్లి అయిన అదితి, వృత్రుణ్ణి చంపడానికి వెడుతూన్న ఇంద్రునికి ఏవిధమైన మంగళపూర్వకమైన ఆశీస్సు నిచ్చిందో ఆ ఆశీస్సు నీకు మంగళాన్ని కల్గించుగాక! అని దీని అర్థం. ఇక్కడ కూడా వృత్రాసురవధని గూర్చిన విశేషం కావాలంటే ఉత్తరాన్నిచేది ఇదే కాబట్టి ప్రస్తుతకాండ ‘ఉత్తరకాండ’.

ఇక అశ్వమేధయాగం చేయవలసిందిగా దశరథునికి సుమంతుడు రహస్యంగా చెప్పడం, సనత్కుమారుల వారి వార్తలసమాచారం, అశ్వమేధయాగ విశేషాలూ - ఏలాచేయాలి? వంటివి బాలకాండలో కన్పిస్తాయి (చూ. బాలకాండ వ్యాఖ్య). అక్కడ అశ్వమేధ యాగం వలన ఫలితాలని గూడ తెలిసికోవాలంటే ఈ ఉత్తరకాండలోని కథని తెలిసికోవాలన్నమాట. ఈ బాలకాండలో ఏ సందర్భం వచ్చిందో, ఆ సందర్భంలోనే ఈ ఉత్తరకాండలో కన్పించే ఆ సంఘటనకు సంబంధించిన వివరాన్ని కూడ వ్రాసి ఉండవచ్చు గదా! అని మనకి అనుమానం ఇప్పుడు ఏర్పడవచ్చు. కాని వాల్మీకి మహర్షికి ఈ ఆలోచన వచ్చి ఉండదా? ఈ ఆలోచన రాకనే ఆయన వ్రాసి ఉండలేదా?

అలా వ్రాయకపోవడానికి కారణం ఒకటే. అయోధ్యలో రాముడు వెళ్లే సందర్భంలో ఆమె దీవించినప్పుడు ఆ వృత్రాసురుని కథని వాల్మీకి చెప్తూ కూర్చుంటే కథాగతికి భంగం కలుగుతుంది. ఔచిత్యం దెబ్బతింటుంది. పైగా ఈ వృత్రాసురకథ మనకి తెలియదని వాల్మీకి చెప్పవలసి వస్తోందిగాని, అక్కడి వారందఱూ ఈ కథని తెలియక ఉన్నారా? లక్ష్మణుడు రామునికి, భరతుడు రామచంద్రునికి ఈ కథలని ఉత్తరకాండలో చెప్తూ ఉండడం వారిలో వారికి తెలియని కథలని ఒకరికొకరు చెప్పుకుంటూ కాలక్షేపం చేయడానికా? సీతమ్మ ఎలాగూ అరణ్యాలలో ఉంది కాబట్టి ఈ తీరికలో ఇలా కాలక్షేపం చేస్తే బాగుంటుందని, వారు చెప్పుకొంటున్న కథలు కానేకావు. శ్రీమద్రామాయణంలో ఏ అనుమానమూ ఎవరికీ తలెత్తరాదనీ - లోకలోకాలా ప్రచారమై ప్రజలంతా తరించాలనిన్నీ వారి భావం. అందుకే పురాణేతిహాసాలని చదివేటప్పుడు ‘స్వప్తమగ్రే భవిష్యతి’ -

(అనుమానం వస్తే అది మీది గ్రంథంలోకి వెళ్లి చదివితే తొలగిపోతుందనేది ఇందుకే) అని అంటారు.

అశ్వమేధ యాగం - కుశీలవ గానం

వేదోక్తంగా నైమిశారణ్యంలో అశ్వమేధ యాగం ప్రారంభమైంది. (యాగవిధానానికి చూ.నా బాలకాండ వ్యాఖ్య పుట 30). అందఱు ముఖాలలోనూ అనందం తరంగిత మౌతోంది. ఒక్క మాటలో చెప్పాలంటే - "న శక్రస్య ధనేశస్య యమస్య వరుణస్య వా - ఈదృశో దృష్టపూర్వో న ఏవ మూచు స్తపోధనాః - ఈదృశో రాజసింహస్య యజ్ఞః సర్వగుణాన్వితః" - ఇంద్రుడు - కుబేరుడు - యముడు - వరుణుడు చేసిన యాగాలని చూచాం గాని ఈ యాగంతో ఏవీ సాటిరావని మహర్షులంతా ఏకకంఠంగా పలికారు. ఆ యాగానికి వచ్చిన మహర్షులంతా ఉండే ప్రదేశానికి సమీపంలో పర్ణశాలలో వాల్మీకి మహర్షి ఉన్నాడు.

ఆయన తన కుశీలవులని పిలిచి 'నాయనలారా! మన శ్రీమద్రామాయణాన్ని బ్రాహ్మణులుండే చోటుల్లో, మునులకి వినిపించేలా, రాజ ప్రాసాదాలవద్దా, యజ్ఞవాటికల్లో, నాలుగు మార్గాల కూడళ్లలో శ్రావ్యంగా విన్పించండి. చిన్న పసివాళ్లయిన మీ కంఠాలు ఒటుసుకు పోకుండా తియ్యని చెట్ల పండ్లని తిని మరీ పాడండి. ధనం మీద ఆశ ఏమాత్రమూ లేక రోజుకి ఇరవైసర్గల వంతున పాడండి. మీ తండ్రి ఎవరని రామచంద్రుడు అడిగితే వాల్మీకి శిష్యులమని జంకులేక చెప్పండి. రేపటినుండే పాడండి!' అంటూ ఆశీర్వాదించి పంపాడు. (కృత్స్నం రామాయణం కావ్యం గాయేథాం పరయా ముదా। ఇమాని చ ఫలా న్యత్ర స్వాదూని వివిధాని చ॥ జాతాని పర్వతాగ్రేషు చాస్వాద్యాస్వాద్య గాయతామ్। దివసే వింశతి స్సర్గా గేయా మధురయా గిరా॥ లోభ శ్చాపి న కర్తవ్యః స్వల్పోఽపి ధనకాంక్షయా। యది పృచ్ఛేత, కాకుత్స్థో యువాం కన్యేతి దారకా। ఆవాం వాల్మీకి శిష్యౌ స్వో బ్రూత మేవం నరాధిపమ్॥)

కుశీలవులు పరమానందంతో యజ్ఞవాటికకి వెళ్లారు. ఒకే విధమైన ముఖాలు. తలపై నారతో కట్టిన జడలు. విశాలమైన

నుదురులు. శ్రీకారాల వంటి చెవులు. పాండిత్యం వెదజల్లుతూన్న ఆ ముఖాలలోని తేజస్సు నేరుగా రామచంద్రుణ్ణి సానందంగా స్పృశిస్తోంది. కంఠాలలో అక్షమాలలు. చేతిలో చిడతలు. మెడలలో వీణెలు. ఒకచేయి మీటుతూ ఉంటే, వేటొకచేయి చిడతతో సంగీతానికి అనువుగా ధ్వనిస్తూంటే మొదటసారిగా రామకథ, పరమ పవిత్రమైన నైమిశంలో, రామభక్తుల సమక్షంలో, రామపుత్రులైన కుశలవుల కంఠాల నుండి ఒక్కమాటుగా వెలివడి శరీరాలని గగుర్పొడిచేలా శ్రావ్యధ్వనితో వినిపించాయి. రాముడు శరీరాన్ని మఱచి విన్నాడు.

ఆ ఆనందాన్ని తానొక్కడే పొందరాదని నిశ్చయించుకున్నాడు. పురాణపండితులనీ, వ్యాకరణ శాస్త్రజ్ఞులనీ, కావ్యచ్ఛందో విశేషాలని బాగా ఎఱిగినవారినీ, అష్టాదశ భాషాపండితులనీ, వేదాంత మర్మజ్ఞులనీ.... ఇలా అందఱినీ పిలిచి వారి సమక్షంలో వినిపించాడు. (న చ తృప్తింయ యు స్సర్వే శ్రోతారో గాన సంపదా జటిలౌ యది న స్యాతాం న వల్కలధరౌ యది విశేషం నాధిగచ్ఛామౌ గాయతో రాఘవస్య చ) 'జటావల్కలాలు విడిచినట్లయితే ఇక్కడి ఒకే ఒక్క రాముడు, అక్కడ కుశలవులలో ఇద్దఱుగా ఉన్నట్లు అనుకోవచ్చు' అని సభాసదులంతా అనుకున్నారు. 'అద్దంలో ఉన్నట్లు ఈ ముగ్గురూ (రామ కుశలవులు) ఒకరిని పోలి మఱొకరున్నారు. (ఉభౌ రామస్య సదృశౌ బింబా ద్బింబ మివోత్థితౌ॥) అని కూడ పైకి అన్నారు సభ్యులు.

మొదటి రోజున మొదటి 20 సర్గల శ్రీమద్రామాయణాన్ని విని 18000 బంగారు నాణెములచొప్పున ఈయవలసిందని తమ్ముళ్లకి ఆజ్ఞనీయగానే (వన్యేన ఫలమూలేన నిరతౌ వనవాసినౌ - సువర్ణేన హిరణ్యేన కిం కరిష్యావహే వనే?) అడవిలో ఉండే మేం ఈ ధనంతో ఏం చేస్తాం? వద్దు - అని వారన్నారు.

శ్రీమద్రామాయణ కావ్యాన్ని గూర్చిన వివరాలని రాముడడిగితే వారు చెప్పారు. 'దీని కర్త వాల్మీకి. ఇది 24వేల శ్లోకాల గ్రంథం. ఇందులో ఇలోపాఖ్యానం (ఇలుని కథ) వఱకూ నూఱు ఉపాఖ్యానాలు. 500 సర్గాలు. అఱుకాండలూ ఆ మీద ఒక కాండా కలిపి 7 కాండల గంథాన్ని మా గురువైన భార్గవులు (వాల్మీకి ఈ పేరులోని విశేషంకోసం నా బాలకాండ వ్యాఖ్య పుట 3) వ్రాసారు. దీనిలో నీ నడవడి